

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

C68.

TAYLOR INSTITUTION.

—
BEQUEATHED

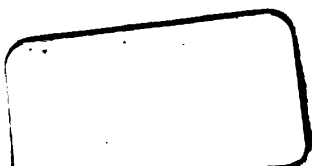
TO THE UNIVERSITY

BY

ROBERT FINCH, M.A.

OF BALLIOL COLLEGE.

2957. c. 3

VALERII MAXIMI
FACTORUM
DICTORUMQUE
MEMORABILIMUM
LIBRI NOVEM

CUM
VARIETATE LECTIONIS NOTISQUE
PERPETUIS ET INDICIBUS COPIOSIS
EDITI

IOANNE KAPPIO

LIPSIÆ
SUMTIBUS PAULLI GOTTHELF KUMMER
MDCCLXXXII.

211—

AD

ILLUSTRISSIMUM
ATQUE
EXCELLENTISSIMUM
DOMINUM

FRIDERICUM CAROLUM

S. R. I. LIBERUM BARONEM

DE SECKENDORFF

DYNASTAM IN SUGENHEIM, EZELHEIM,
HERFELD, RÜDERN, DUZENTHAL, DEUTENHEIM,
WOHNFURTH, REINHARTSWINDEN, UNTERLEINLEITER,
OBERN-ET UNTERN-ZENN, ROCKENBACH, ROSEN-
BACH, WEINGARTSGREUTH, EBNET etc.

AUGUSTISS. ROMANOR. IMPERAT. A CONSILIIS,
SEREN. MARGGRAV. BRANDENB. ONOLD. ET CULMBAC.
A CONSILIIS SANCTIORIBUS ET STATUS INTIMUM
ADMINISTRUM, TERRARUM BRANDENB. CULMBAC.
SUMMUM PRÆFECTUM, CAMERALIUM AC PROVINCIA-
LIUM REDITUM PRÆSIDEM, REI METALLICÆ SUM-
MUM DIRECTOREM, PRINCIPEM EORUM, QUIBUS
ACADEMIAE FRIDERICO - ALEXANDRINAE

CURA DEMANDATA EST,

ORDINIS EQUESTRIIS IMMEDIATI CIRCULI FRANCONICI
IN PAGO STEIGERWALDENSI CAPITANEUM, IN PAGIS
GEBÜRG ET BAUNACH CONSILIARIUM, GENERALEM
BURGMANNUM IN FRIEDBERG,
ORDINUM INCLYTORUM ST. IOSEPHI IMPERIALIS,
LEONIS PALATINI ELECTORALIS, ET INSTAURATI
RUBRAE AQUILAE BRANDENBURGICAE MAIORI
CRUCE INSIGNITI EQUITEM etc.

MUSAGETAM INDULGENTISSIMUM

Facile praevideo, multos fore, qui temeritatibus me insimulent, quod **TE**, **VIR** **IL-
EVSTRISSE** **ATQUE** **EXCELLENTIS-**
ME, **TVA**sque laudabiles curas, quibus patriam nostram liberaliter iuvas et auges, his litteris ausum interpellare. Qui si meminerint, **TVA** in patriam tanta esse tamque illustra merita, ut exteri quoque illa dignis laudibus extollant (vid. e.g. Deuts. Museum 1781. n. XI. pag. 422—428): mihi, cui contigit virtutes **TVA**S propius intueri, certe ignoverint, cum gaudium, quod pectus meum de salute civium nostrorum perfundit, palam profiteor, patriaeque nostrae **SECKENDORFFIUM** gratulor, quem priscis illis luminibus virtutumque exemplis, a **Valerio Maximo** passim laudatis, opponere possit. Sicuti enim olim **Fabiorum**, **Scipionum**, **Metellorum** aut **Marcellorum** familiae apud Romanos in summo splendore positae fuerunt et a veteribus

a 3 bus

bus scriptoribus certatim laudibus euectae: ita antiquissima et illustrissima gens SECKENDORFFIA tot magnorum virorum nominibus coruscat, tot heroas, toga sagoque inclytos, omni tempore patriae nostrae dedit, ut si quis Germanus, Valerium imitatus, Factorum Memorabilium Syllogen componere adgrediatur, profecto in omnibus libris et capitibus exempla gentis SECKENDORFFIAE ad imitandum iure nobis proposuerit. Quis enim historiae Germaniae adeo expers est et radis, quem fugiat, quantum ecclesia, quantum res publica, quantum rei militaris scientia, quantum litterae illustrissimis SECKENDORFFIIS debeant? Quis est, ut ex innumeris magni nominis SECKENDORFFIIS triumviros tantum in medium proferam, qui CASPARUM, S. R. I. Principem et Episcopum Aichstadiensem; qui FRIDERICUM HENRICUM, S. R. I. Comitem, Imperatoris Romanorum a Consiliis intimis, et Supremum belli ducem, heroum Eugenii et Marlebrouchii aemulum; qui denique VITUM LUDOVICUM, S. R. I. Liberum Baronem, Academiae Hallensis Cancellarium, et Electoris Brandenburg. a Consiliis intimis, Historiae Lutheranismi incomparabilem auctorem,

rem, SECKENDORFFIOS nesciat, aut eorum
 illustria facta non admiretur? Horum omnium
 virtutum TU, VIR ILLUSTRIS AT-
 QUE EXCELLENTISSE, ita ex asse heres
 es, ita merita exaequas, ita illustras, ut qui in-
 ter exempla egregia et imitatione dignissima
 maiore iure locum sibi vindicare possit, in-
 ventum omnino neminem. Grata posteritas, cum
 TUA in patriam merita in annalibus Baru-
 thinis leget, pie TE praedicabit, et nominis
 TUI splendor in templo immortalitatis tam
 diu fulgebit, quam litteris et virtutibus suis
 constabit honos. Famae igitur meae melius
 consulere nesciebam, quam si in Optimi cuius-
 que societatem venirem, et publicum erga TE
 TUaque merita pietatis atque observantiae
 pignus exstare summa ope eniterer. Cumque
 Valerius Maximus, a me horis subsecivis illu-
 stratus, opportunam mihi occasionem dedisse
 videretur, animi devoti et pii erga TE signi-
 ficationem palam testificandi; diutius tacere
 non potui, atque illum illustrissimo nomini
 TUO inscribere TIBIque offerre ausus sum,
 non quidem ut facta TUA, diu iam in altissi-
 mo gloriae fastigio collocata, illustrarem, quan-
 tula enim accessio gloriae esset doctoris umbra-

tici laus! neque ut gratiam TUAM atque
favorem aut aliud quid captarem, quod fere
facere solent, qui litterarum et rei publicae lu-
minibus libros suos dedicant. Namque etsi
mihi nihil potius aut antiquius esse possit in-
dulgencia et gratia TUA, nihilque magis curae
cordique sit, quam mea studia MAECENATI
INDULGENTISSIMO probari, tamen multo
alias easque excusationes habui causas, cur
ego, homo inter litteras quasi sepultus et in
umbra scholastica oberrans, lucem TUAM ad-
iice TIBIque hunc librum ea, qua par est animi
submissione, dare, dicare et dedicare sustinerem.
Primum ut publicum animi obstrictissimi gra-
tissimique testimonium exstaret pro infinitis
TUIS in me meritis, quibus et alias saepe et tunc
potissimum me ornasti, cum Curia Baruthum
evocarer, atque postea, cum me SERENISSIMO
PRINCIPI ad munus Professoris Theologiae
in Academia Erlangensi obeundum, commen-
dasses. Deinde ut TIBI, quem sapientia
ALEXANDRI Nostri terris Baruthinis prae-
fecit, rationem redderem studiorum, etiam eorum,
ubi animus a negotiis publicis vacuus liberali
otio gaudet. Mirum enim fortasse videri pos-
sit, me, quem muneris ratio ad longe alios eos-
que

que theologicos libros formandos provocare videbatur, tempus et operam emaculandis et explicandis veteribus scriptoribus latinis consumere maluisse. At enim vero, cum extra omnem dubitationem positum sit, litterarum cum graecarum tum latinarum felicissimum esse cum theologia connubium; profanas litteras rei theologiae multum adiumenti et olim attulisse et etiamnum adferre; magni nominis raraeque pietatis Theologos semper litteras graecas et latinas mire amasse et fovisse, ob eamque rem magnam adeptos esse laudem; inter Anglos neminem Theologorum, nisi profanis litteris et humanitatis studiis egregie perpolitus et usu interpretationis veterum scriptorum sit subactus, ad eminentiorem dignitatis gradum ascendere posse; sanctos priscae ecclesiae patres, quos nemo facile αλλοτριοπραγίας crimine adcusaverit, scriptores profanos in sinu quasi gestasse; Ioannem Chrysostomum cum dormitum irat, Aristophanis comoedias, ut olim Alexander Magnus Homeri poema, pulvillo subdere solitum esse: credidi, nescio an vere? neminem mihi esse succensurum, si exactis prius laboribus publicis, ad recreandum animum nonnihil temporis tribuerem lectioni veterum

scriptorum, in primis historicorum. Quas si forte studium meum in veteres auctores excusare nequeant, excusabunt alia. Non enim me heri demum aut nudius tertius edendo Valerio accinxi, sed ante multos iam annos, cum adhuc in Gymnasio Curienti litteras humaniores docerem, neque de munere theologico Baruthi obeundo cogitarem, cum bibliopola de nova illius editione egeram, quam telam pertexere fides efflagitare videbatur. Deinde postquam Baruthum evocatus eram, aliquam diligentiae meae partem sibi iure vindicabat historiae studium, si muneris partes rite explere vellem. Tandem a prima statim adolescentia unice studui, Novi Testamenti graeci libros, si non omnes, certe historicos in usum studiosae iuventutis critice, exegetice, historice et geographice aliquando interpretari. Ad quem finem feliciter consequendum, tempestive satis comperi, nihil magis conducere, quam ante omnia vires periclitari in explicandis scriptoribus profanis, in quibus excusatiùs et magis impune peccatur. Experimento enim deprehendi, eos, qui ad crisin aut exegesin Veteris vel Novi Testamenti animum adplicent, antequam scriptores profanos tractaverint, plerumque

rumque audacter textum mutare, pro lubitu
secare, urere, addere, et quadrata rotundis
miscere, eosdem contortas et duras interpreta-
tiones amare, et pruritu nova proferendi sae-
pius abripi; ita ut post longiorem in inter-
pretando usum, coniecturas suas iterum abii-
cere et palinodiam canere moris sit. Hos sco-
pulos ut evitarem, atque sobriae ac modestae
crisi et interpretationi paulatim adsuescerem,
per multos vitae meae annos crisin in scripto-
res graecos et latinos haud paucos institui,
cuius specimen nunc TIBI, VIR ILLUSTRIS-
SIME ATQUE EXCELLENTISSIME, trado
censuraeque TUAE eo libentius subiicio, quo
maior TUA in homines litteratos solet esse
indulgentia et humanitas. Quod si TIBI,
non omnino displiceat, et modo aliquatenus
probatum fuerit, in magna felicitatis meae
parte posuero. Quod reliquum est, cum uni-
versae patriae nostrae civibus Deum immorta-
lem piis precibus fatigare non desinam, ut
TE, VIR ILLUSTRIS-
SIME ATQUE EX-
CELLENTISSIME, ad seram usque senectu-
tem saluum, sospitem atque incolumem prae-
stet, saluberrima TUA et patriae utilissima
consilia rata babeat, atque pro tantis in ter-
ras

*ras Baruthinas beneficiis TE TUAMque
illustrissimam donum omni bonorum genere
cumulet quam largissime. Scripsi Baruthi
d. XXVII. Mart. CIOCCCLXXXII.*

N O M I N I S T U I
ILLUSTRISSIMI
ATQUE EXCELLENTISSIMI

devotissimus cliens

IOANNES KAPPIUS.

PRAEFATIO.

Ante multos annos cum Valerium Maximum, cuius non paucas particulas a prima statim adolescentia edidiceram, historiae causa iterum in manus sumissem, et eius novam editionem, cum studiosae iuventutis tum aliorum usibus adcommodatam, parare apud animum constitui sem: nihil mihi potius fuit, quam ut cum eius stilo familiaritatem aliquam contraherem, quo in locis dubiis sanandis et explicandis minus a veritate aberrarem. Totum igitur Valerii textum, posthabitis omnibus virorum doctorum animadversionibus, uno tenore saepius perlegi, et quae mihi inter legendum vel explicatione vel emendatione videbantur indigere, studiose adnotavi, in scidasque conieci. Natae sunt exinde plussculae cuiusvis generis observationes, quas uti temporis ratio ferebat, paulatim auxi, emendavi, melius digessi, aut rectiora edoctus, prorsus delevi. Post, ubi pleraeque satis excussa mihi videbantur, ipsos Commentarios coepi consulere; in primis Pighii, Coleri, Vorstii, Perizonii, Torreniique; (hi enim in Valerii interpretibus facile principatum tenent,) Glaireano, Corrado, Lipsio, Barthio, Ruperto, Guyeto, Gudio, Schultingio, aliisque multis, qui *us in παροῶν* Valerii unum alterumve locum explicaverant, non neglectis. Ex his quae ad Valerium illustrandum facere videbantur, diligenter excerpfi; et, omissis iis, quae ad ostentandam tantummodo eruditionem dicta essent, aut auctoris lectionem
nihil

P R A E F A T I O.

nihil iuvarent, modicum quoddam corpusculum feci, ut lectores in brevi quasi tabella haberent, quae umquam a viris doctis ad Valerium explanandum essent adlata. Quae dum molirer, ecce praeter omnem opinionem liberalitate praenobilissimi atque consultissimi HEERWAGENII, Seren. Princip. a Consiliis iustitiae et Syndici civitatis Baruthinae, in manus meas venit editio pervetusta, sine indicio loci, anni et typographi, forma maiori impressa, 159 folia continens, Fabricio non cognita et a nemine interpretum consultata, excepto Lipsio, qui vero in paucis tantummodo locis inspexit, eamque *Veterem librum* adpellavit. Consentit illa plurimum cum Ms. Ultraiectino primo, habet tamen quoque lectiones peculiare. Formata est sine omni dubio ex Cod. Ms., et quidem pervetusto, vid. ad VIII, 13. ext. 7. omnique iure ad antiquissimas Valerii editiones referri debet; certe Mediolanensi, si non Moguntina, est antiquior. Codex, ex quo illa fluxit, aut ipse mutilus fuit; aut ex alio, eoque vetustiori descriptus, ex quo unum alterumve folium, quod viginti quatuor exempla Lib. I. cap. I. ext. 5. usque ad Lib. I. cap. 4. ext. 1. continebat, exsectum esse videtur. Nam folio primo, ubi capita libri primi recensentur, tertium *de omnibus* inscriptum est. Hoc autem in textu ipso praetermittitur, et capiti secundo *de neglecta religione* statim subiungitur caput quartum *de prodigiis*. Scriba Cod. Ms. ex ore dictantis pendebat, insunt enim multae lectiones, quae non nisi ex pronuntiatione proficisci potuerunt, uti passim adnotaui e.g. ad II. 1, 4; ex quibus patriam hominis non obscure colligas.

P R A E F A T I O.

gas. Quae in Ms. abbreviate scripta erant, saepe retinuit, e. g. *Ti* pro *Timii*; *par* pro *parva*; *un* pro *unde* etc. Ceterum multa habet vitia typographica, sicut omnes editiones, quae circa 1470 prodierunt, et in orthographia cum aliis eiusdem aetatis conspirat. Hanc igitur editionem, quae Ms. Codicis vicem supplere possit, cum textu Torreniano operae pretium duxi religiose conferre, et potiores lectiones editioni meae inferere. Habui huius molesti sane laboris socium IOANNEM CHRISTIANUM KAPPIVM, fratris mei filium, Gymnasii nostri civem impigrum, qui tanto in auctores classicos cum graecos tum latinos fertur studio, ut *omnium* editionum catalogum contexere in manibus habeat, qualem quondam HAMBERGERVS V. C. molebatur, uti ex eius Praefatione ad Tom. I. *der zuverlässigen Nachrichten von den vornehmsten Schriftstellern* videre est. Sed tempus est, quid consilii in edendo Valerio secutus sim, copiosius exponere, quo facilius lector eruditus de pretio editionis meae possit iudicare.

Animus ergo erat, talem parare editionem, quae et omnibus subsidiis ad intelligendum Valerium instructa esset, et omnia ab interpretibus dicta contineret, quo lector inoffenso pede pergere posset, neque opus haberet, evolvendis multis libris tempus perdere, sive criticam, sive historiam, sive chronologiam, sive geographiam, sive antiquitatem, sive denique latinitatem spectaret. Diversus enim est lectorum scopus, diversa cognitio, diversum studium. Alii brevitatem amant, alii copiam; alii in facilioribus haerent, aliis fere nihil negotii

P R A E F A T I O.

negotii occurrit; aliis nil nisi critice placet, alii crisin ne tantillum quidem aestumant. Hos omnes ante oculos habui, his studui satisfacere, ita tamen, ut quoad fieri potuit, prima lex esset brevitās.

In textu igitur formando secutus sum iure meritoque Torrenium, nisi ubi Codd. Mss. aut critices regulae aliam lectionem suaderent, tunc enim non dubitavi, a Torrenio recedere, quod vero raro factum est, uti ex adnotationibus meis et comparatione cum textu Torreniano adparebit. Quoniam vero vidi, Pighii, Coleri et Vossii recensione in plurimorum manibus esse; haud inutile fore arbitrabar, si potiozem varietatem lectionis hactenus editionum adiicerem, et sic quodam modo historiam textus editi conficerem. In quo si multis iusto liberalior et verbosior fuisse videar, cogitent velim, me partim abreptum esse seculi nostri consuetudine, partim studio criseos, quod nos saepe invito longius trahit. Et si autem opportuna se mihi obtulisset occasio, et larga materia disputandi de genesi variantium lectionum, et sic famae meae meoque marsupio consulendi, nolui tamen lectores fatigare aut iis nauseam creare, cum mihi, in colligendis variis lectionibus occupato, saepius Plinius in aures insusurraret, quod II. 14. scribit: *cae me exercent magis, quam delectant. Sunt enim pleraeque parvae et exiles, raro incidit — insignis.* Quare, licet vix quarta pars variantium lectionum ex Torrenii spisso volumine relictā sit, contentus tamen ero, si lectores ex mea farragine vel dimidiam partem notatu dignam iudicent. Interim hoc loco silentio praeterire non possum, mihi multa adhuc Valerii loca

P R A E F A T I O.

loca medicam manum efflagitare videri, multaque desiderari subsidia ad veram illius lectionem constituendam. Primum quidem nobis deest exacta et critica descriptio Mss. et editionum Veterum, nam quam nobis dedere interpretes Valerii, admodum est manca et insufficiens. Deinde nondum habemus adcuratam Codd. Mss. cum textu vulgato collationem, siquidem plurimi, praesertim Gudiani, aut in paucis tantummodo locis inspecti sunt, aut vage admodum citantur. Quis vero de bonitate lectionis certum iudicium ferre auit, si nesciat quo teste, habili an inhabili, ea nitatur? Denique sane quam optandum esset, ut ante librum quemlibet elenchus Codd. Mss. et Editt. principum praefigeretur, sicuti critici in Novo Testamento fecere, e. g. BENGELIVS in *Adparatu Critico*. Nam non omnes Mss. integri sunt, e. g. PERIZONIANVS, qui tantum *sex* libros priores continet. Sic etiam facilius cognosceretur, qua fide Critici ad Mss. provocant. Nam haud raro in suspicionem veniunt, se finxisse lectiones, quarum nec vola nec vestigium in Mss. exstat, v. c. Pighius in nonnullis locis, cum Valerium suum, quem non passus est errare, a crimine *avisoqnoias* defendere veller, fortasse excogitavit ipse lectiones, praesertim ubi vel Codices non nominavit, vel in singularibus Codd. Campensis et Cauchiani. Sed satis de notis criticis. Nam de ceteris editionibus, quas consului, nihil attinet dicere.

Alterum genus observationum est in interpretatione et sensu Valerii allequendo. In quo multum difficultatis saepe animadverti, cum ob textum corruptum, tum ob argutam Valerii dictionem.

b

Nam

P R A E F A T I O.

Nam cuilibet fere historiae adsuuntur acutae et frigidae saepe sententiae, (ubi eae omittuntur, lector monetur II. 9, 9.) quarum singulae plus negotii facessunt interpreti, quam vel decem aut viginti narrationes. Spero tamen, neminem facile, qui vel leviter tinctus latinis litteris sit, aliquid desideratum esse, quod ad intelligendum Valerium pertinet; et vereor potius, ne nimis copiosus quibusdam in interpretando videar. Certe, nisi vel priores commentarios habuisssem duces, vel vulgarium interpretum erroribus obicem ponere voluisssem, multas notas libenter omisisssem. Ne tamen in quemquam iniurius esssem, eorum nomina, quos refutavi, saepe multumque suppressi. Nihil enim facilius est, quam a vero aberrare, praesertim cum animus rerum multitudine offenditur. Grata autem mente agnosco, virorum doctorem curas, in primis *Pighii*, *Coleri*, *Vorstii*, *Perizonii* et *Torrenii* plurimum mihi profuisse. De quibus quoniam ad hunc locum ventum est, pauca dicere libet. *Pighio* sine dubio Valerius plurimum debet, isque merito sospitator Valerii appellari potest, sicut *Lipsius Taciti*, aut *Heinsius Poetarum*. Plurimis subsidiis instructus ad illustrandum Valerium accesserat, et, nisi nimis audax fuisset in mutando textu, omne fere punctum tulisset. At nunc secatur, urit, mutat, adiicit pro lubitu, ut totidem fere loca sana corruerit, quot fortasse corrupta sanaverat. *Colerius* in optimis interpretibus numerandus, verum saepe a scopo digreditur et praecipue moralia immiscet, nimiusque est amator phrasium obsoletarum. *Vorstius* priorum interpretum observationibus

P R A E F A T I O.

bus bene utitur, in varietate lectionum Codd. Brandenb. admodum diligens, et nisi latinitas, cuius erat studiosissimus, eum abripit, numquam fere a via deflectit: Tractat tamen nonnumquam vulgaria. *Perizonii* notae ostendunt virum multae lectionis; historiae ac familiarum Romanarum peritissimum; et ad Valerium edendum omnium maxime idoneum, ut omnino dolendum sit, eum vel morte praeventum vel aliis laboribus distentum, Valerium non edidisse. *Torrenius* est in colligendis variantibus lectionibus diligentissimus, et in seligendis aliorum notis magnum prodit iudicium, ita ut eius editio omnibus aliis palmam praeripiat. Maior tamen eius laus videtur in critica esse, quam in interpretatione. — Horum igitur doctissimorum virorum interpretationes saepius totidem verbis repeti, vel suppresso vel laudato eorum nomine. In quo non vereor, ut aequi et iusti censores me vituperent, cum non a quo sed quid dictum sit, praecipue sit spectandum. Idque fuit in causa, cur neque hic neque alibi ad alios scriptores, qui idem observassent in veteribus auctoribus, provocarem. Infiniti siquidem esset laboris at fortasse modicae utilitatis, omnes istos scriptores excitare, qui idem argumentum inde ab instauratione litterarum tractarunt. Quotus enim quisque est, cui egregia Criticorum praestantissimorum opera evolvere datum sit? Quod vero ad veteres scriptores in margine adlegatos pertinet, eos non modo accuratius citavi, sed etiam multis in locis eorum catalogum insigniter auxi, ut qui scire cupiat, quinam alii scriptores veteres eandem rem persecuti sint,

b 2

P R A E F A T I O.

sint, sitim suam possit explere. Ad quem finem consequendum cum *Longolii*, quondam mei, nunc *managers*, bibliotheca uti non amplius possem, curtae suppellectili meae succurrerunt et multos libros mecum communicaverunt, viri Perillustres atque Excellentissimus IO. GOTTLÖB MAYER, Sereniss. Principis Nostri a Consiliis Regiminis provincialis intimis, et Consistorii Praeses splendidissimus, Maecenas aeternum colendus; Illustres atque Amplissimi M. LAVRENTIUS IOANNES IACOBUS LANGIUS, Seren. Principis a Consiliis Consistorii et Professor Gymnasii Baruthini meritissimus, Collega mihi coniunctissimus; et Magnificus atque Illustres CHRISTOPHORUS THEOPHILUS HARLES, Seren. Principis a Consiliis aulicis, Professor Eloq. et Poeseos in Academia Friderico-Alexandrina Celeberrimus, cum maxime Academiae Prorektor, fautor et amicus longe aestumatissimus; quibus pro tanta liberalitate maximas ago habeoque gratias.

Chronologiam, a Pighio additam, multis in locis non tantum comparando editiones, verum quoque consulendo Fastos emendavi.

Historicas vero, Geographicas, et alias cuiuscumque generis observationes, in indices conieci, a me ipso confectos, ut si non notis meis, tamen indicibus gratiam lectorum inirem. An consecutus sim, quae volui, iudicium sit penes eruditum lectorem, cuius aequitati et humanitati me meumque de Valerio bene merendi studium commendo, libere professus mihi nihil gratius fore, quam si, ubi erravero, quod fortasse saepiuscule factum est, meliora edocear.

Kummerus

P R A E F A T I O.

Kummerus vero meus, vir honestissimus, et de litteris bene merendi studiosissimus, certe emtoris applausum feret, cum et munda chartae et nitidorum typorum et textus emendati rationem habuit, atque modicum libri pretium statuit; secus ac multi faciunt bibliopolae, quorum libri vel immensi pretio venales prostant, vel charta adeo putida descripti sunt, ut a tractatione illorum puerum pelvim et aquam manuum lotioni poscas, vel typis excusi sunt adeo obtusis ac detritis, ac si per seculum in trivio iacuisent, aut Hunnorum vel Mogolorum exercitus superequitasset.

Finem huius praefationis nunc facere possem, nisi adhuc monendum esset, multos viros doctos, eosque non infimi subsellii, in ea esse opinione, ac si Valerius, qualem nunc habemus, epitome tantummodo esset operis maioris, temporis iniuria deperditi. Quod mihi numquam persuadebunt. Namque epitomatores veterum scriptorum ad unum omnes, humili, simplici et aperto usi sunt stilo, non acuto, fucato et declamatorio, sicuti v. c. ex Trogi, aut Livii aliorumque epitomis constat, ut omittam breviorum scriptores, Sextum Rufum, Eutropium, Ampelium, Aurelium Victorem, Obsequentem, alios. Deinde auctor multis in locis adeo Tiberio adulatur, ut plane nulla ratio idonea excogitari possit, cur ita impudenter Tiberium laudaret, aut auctor epitomes omnia illa loca intacta relinqueret, nisi superstite adhuc Tiberio II. 9, 6. post Seiani detectam coniurationem VIII. 11, ext. 4. vixerit. Moris enim erat Tiberii temporibus, adulari principi; quod vel ex Velleii Patreculi lectione adparet, quem tamen nemo Criti-

P R A E F A T I O.

corum abbreviatum dicere aufit. Et si vel *Iulius Paris* vel *Ianuarius Nepotianus* auctor est operis Valeriani hodierni, cur non expunxit ea loca, ubi Valerius se excusat de longioribus exemplis, operi suo contra scopum suum insertis? I. 7, *ext.* 10. II. 7, 5. III. 1, 12. *etc.* cur auctor epitomes non omisit istas sententias, istum fucum, istos excessus, qui in legendo moram iniiciunt, et lectoribus fastidio sunt? (vid. Fabricii *Bibl. Lat.* Tom. II. pag. 51. ed. Ernesti.) Nonne exinde clarum fit, totum et integrum Valerium adhuc supereffe, quia sententiae istae, ista acumina, ista redundantia, supersunt, de quibus ipse Ianuarius loc. cit. queritur? Mirum certe, si Ianuarius, qui Valerium clariorem reddere volebat, nobis eum obscurasset, obfuscasset et Cimmeriis tenebris involvisset! Mirum, si, qui ne in illa quidem parvula epistola se a sordibus inquinatioris latinitatis tueri potuit, in tota epitome Valeriana cavisset, ne eius sequior aetas proderetur! Nam quod in Valerio *parvitas* exstat, aequè minus arguit aetatem, Tiberio posteriorem, quam Velleianum *mediocritas*. *Extunc* vero I. 5, *in fine* a librariis profectum est, non a Valerio, qui *diserte et tunc atque et deinceps* inter se opponit. Quod denique de mortuo cane I. 5, 3. dixit *decefferat catellus*, id isti homine, qui affectate omnia enuntiat, et argutias captat, non est mirandum. Nam cum insanum amorem puellae erga bestiam describere vellet, consulto adhibuit phrasin insolitam, ut lectorem moneret partim de consuetudine parvulorum, qui aves, feles, et canes in sinu gestant, mortuos desient, ac sepeliunt etc. partim de stultitia multorum hominum adultiorum, qui saepe tanto amo-

re

P R A E F A T I O.

re prosequuntur bruta, ut ea oppido cariora habeant hominibus. Si eiusmodi ineptae locutiones argumento essent, libros esse foetus sequioris aetatis, certe Florus multique alii veteres scriptores illo tempore non vixissent, quo vixisse creduntur. In diiudicanda scriptorum aetate ratio habenda est universi dicendi generis, quo quisque usus est, nec solummodo ad singula verba vel insolitas phrasas respiciendum est, quae saepius certa de causa ab iis adhibentur. Age, si in Plauto nonnulla inepte dicuntur a servis, quis quaeso Plautum propter ea ad sequiora detrudit tempora? si satyrici, si poetae alii novas cudunt dicendi formulas, ut risum excitent, ut inimicum pungant etc. quis eorum scripta a monachis medio aevo confecta dicere sustineat? Quod si in scriptore quodam vocabula occurrunt, diu post illa tempora, quibus vixisse dicitur, demum excogitata aut inventa; vel textus corruptus est, vel glossa foedatus, vel totus liber ab impostore suppositus. Quis autem quaeso statim vociferari audeat, ultimam rationem valere, et librum esse supposititium? — Viris ergo ceteroquin doctissimis, qui tantum epitomen Valerii adhuc superesse et circumferri statuunt, neutiquam queo subscribere. Multo minus se mihi probat opinio S. R. RÖCKH in *Grundriß einer Vertheidigung der Christlichen Religion wider die Feinde und Spötter*, cui verosimile videtur, in Opere Valeriano mentionem iniectam fuisse Iesu Christi eiusque rerum gestarum, sed totam illam particulam interisse. Vereor enim, ut multos inveniat sectatores. At, inquis, *Iamarius Nepotianus* Valerium in compendium redegit, uti ex eius epistola constat (vid. Fabricium loc. cit.).

P R A E F A T I O.

Libenter concedo. Composuit etiam epitomen Valerii Io. *Honorius*, Bohemus, circa finem Seculi XV. An ideo Valerius noster *Honorio* adscribendus est? — Habemus ergo etiam nunc Valerii Libros novem integros, sicuti olim habuit Plinius maior, habuerunt Gellius et Plutarchus, sicuti ab ipso Valerio in vulgus editi sunt. Ceterum ipse auctor opus suum in libros et in capita divisit, quod ex multis locis adparet e. g. VIII. 13, *ab init.* Tituli vero exemplorum, qui in editionibus Pighio prioribus adduntur et Glareano saepe multum negotii facesserunt, non sunt a Valerio, sed a grammaticis, ideoque eos merito reiecit Pighius, nec in editione vetusta sine anno et loco comparent.

Sed haec haecenus. Nam plura persequi, et *criticam* descriptionem Codicum Mss. atque editionum principum Valerii adiungere tum atrocissimus et mortiferus morbus, a quo post multos menses singulari Dei ope et mirifico auxilio demum liberatus sum, tum festinatio bibliopolae, qui iam per integrum semestre de mora questus est, prohibet. Quare nihil restat, nisi ut lectorem doctum et aequum rogatum cupiam, ut hanc Valerii editionem aequi bonique consulat, et magnam ex eius lectione capiat voluptatem. Scripsi Baruthi d. xxvi. Martii ciciocclxxxii.

M. Ioannes Kappius,
Concionator aulicus, et Professor Theologiae
atque Historiarum Publicus in illustri
Collegio Christiano-Ernestino,
quod Baruthi est.

INCER-

INCERTI AUCTORIS VITA VALERII MAXIMI.

Valerius Maximus civis Romanus, patricio genere natus, omnem pueritiam et magnam adolescentiae partem litteris percipiendis, et honestis artibus dedit. Inde, sumta virili toga se consulit ad rei militaris disciplinam: ubi aliquamdiu stipendia fecisse, et in Asiam cum Sexto Pompeio navigasse dicitur. Unde reversus, cum videret se patriae suae tam bene dicendo, quam bene faciendo posse prodesse, a quo incepto studio militiae gloria detinuerat, eodem regressus, statuit urbis Romae, exterarumque gentium facta simul ac dicta memoratu digna, ut ipse fatetur, litterarum monumentis commendare: quod feliciter et gloriose consecutus est. Floruit autem Tiberii Caesaris temporibus, et sub eius imperio hanc scripsit historiam, cuius etiam nomen invocat. Imperatores enim Romani, cum virtute sua iuste sancteque gessissent imperium, divino celebrabantur honore, et in Deorum numerum transferebantur: unde etiam Divos Imperatores appellamus. Genus vero suum paternum a gente Valeria, maternum a Fabia duxisse fertur: unde Valerius Maximus ex utraque familia ei nomen est. De cuius morte certe nihil potest afferri.

GERH. IOH. VOSSIUS IN LIBRO DE HISTORICIS LATINIS.

Valerium Maximum, qui dictorum factorumque memorabilium libros IX. reliquit, post Velleium scripsisse, inde cognoscimus, quod Velleius tantopere aduleatur Seiano. Scripsit igitur is superstiti adhuc Seiano. At Valerius Lib. IX. cap. II. Seianum, sed exquisito magis adulandi genere nomen suppressens, ob perfidiam, et ambitionem horribiliter exagitat, ac tandem addit, eum omni cum stirpe sua populi

VITA VALERII MAXIMI.

Romani pedibus obtritum, etiam apud inferos, si tamen illuc receptus est, quae meretur, supplicia pendere. Scripsit igitur post Seiani caedem: nempe extremis Tiberii temporibus. Stylus tamen vix sapit tam bonum aevum. Ut cum in prooemio ait, Mea parvitas eo iustius ad favorem tuum decurrerit. Sententias quoque nimium affectat. Propterea existimare aliquis possit, hunc esse potius illum M. Valerium Maximum, qui anno Christi CCLIV. cum Volusiano Imperator consul Romae fuit, iterumque consulatum gessit anno CCLVII, ut ex Onuphrio et aliis constat. Ita quod Valerius in praefatione ait, divinitatem eius Imperatoris, cui opus suum dicat, paterno avitoque fideri parem videri, id non de Iulio, Augusto, Tiberioque accipi debet; sed de Imperatoribus tribus Gordianis; quorum duos in Africa creatos Imperatores Maximianus occidit; tertius vero prioris nepos, alterius filius fuit; qui imperare coepit anno CCLXXXVIII. Quo de Gordiano, ita Capitolinus in Maximo et Pupieno: Neque unquam quisquam in illa aetate sic amatus est, merito avi, et avunculi seu patris, ut quidam dicunt, qui pro populo Romano contra Maximum in Africa vitam finierant. Sed cave haec decipiant. Nihil enim verius, quam hunc Memorabilium scriptorem multo esse antiquiorem; quando et Gellius, qui sub Hadriano vixit, eius Memorabilium libros advocat Lib. XII. cap. 7. Imo certum est, sub Tiberio vixisse: quandoquidem ipse Lib. II. cap. 8. se Asiam cum Sex. Pompeio petiisse dicit. Est autem is Sextus Pompeius, qui cum Sex. Appuleio consulatum gessit, eo ipse anno, quo Augustus Caesar vita excessit, eique Tiberius successit. At consules isti fuere, qui primi in Tiberii verba iurarunt, eoque nomine Tiberio fuere semper acceptissimi, ut ex Dione, Tacito, aliis, constat. Etiam aetatem ostendit locus ipse Lib. V. cap. 8. Marcus Antonius avorum nostrorum temporibus clarissimus orator. Item, qua Iulio et Augusto assentatum, oratio, Lib. VII. cap. 6. et alibi. Item quod in gratiam Tiberii Brutum vocat parricidam Lib. VI. c. 4. quemadmodum et Lib. I. cap. 8. ait, C. Cassium

nun-

VITA VALERII MAXIMI

nunquam sine praefatione publici parricidii nominandum. nempe ita sub Tiberio loqui necesse erat, quod illa etiam Cremutii Cordi querela ostendit apud Tacitum Annalium Lib. IV. Titus Livius Cn. Pompeium tantis laudibus extulit, ut Pompeianum eum Augustus appellaret: neque id amicitiae eorum officit. Scipionem Africanum, hunc Brutum, nusquam latrones, et parricidas, quae nunc vocabula imponuntur, saepe ut insignes viros nominat. Cremutius ille a Tiberio damnatus fuit, librique eius per aediles cremati; quod editis annalibus, laudatoque M. Bruto, C. Cassium Romanorum ultimum dixisset: ut ibidem Tacitus ait. Quod si quis obiectet, mirum igitur esse, si is, qui Augustei aevi consuli familiaris fuit, dictione utatur, qualis sesquiseculi post fuit: primum dicam, nec illo aevo omnes terse satis locutos. nam et iam Cicero in Bruto conqueritur, quod receptis in civitatem tot exteris, corrumpi coepisset natus ille color sermonis Romani. Quod si illud minus satisfacit, quid si dicam, fortasse, ut non Trogum, sed epitomen Trogi habemus, ita nec Valerium exstare, sed epitomen eius, quam Iulius Paris concinnaverit. Nam videtur is fecisse Valerii epitomen. Quod si Valerius librum de Romanorum nominibus fecit; eumque Memorabilium libris subiecit: huius quoque epitomen scripsit. Sin nihil eiusmodi (quod multo verius puto) Valerius ediderit: ipse Paris, ut melius intelligeretur Valerius, librum hunc composuit: eius autem epitomen fecit C. Titius Probus: aut si Probus auctor libri illius fuit, epitome erit a Paride; quod odorari licet ex praefatione illa, quae est in libellum de pronomibus. ea huiusmodi est. Decimus atque ultimus huius operis liber, seu studioforum inertia, seu scriptorum segnitia, seu alio quovis casu aetati nostrae perditus est. Verum Iulius Paris, abbreviator Valerii, post novem libros explicitos, hunc decimum sub infra scripto compendio complexus est: per quod de nominibus fuisse eundem a Valerio compositum, coniectare licet. Sed hoc, quod adfert, argumentum Valerii est infirmum. Potuit enim Paris librum de nominibus subiungere, non ut

Vale-

VITA VALERII MAXIMI

Valeriani libri unius compendium, sed ut omnium Valerii librorum faciem ac commentarium. Quare sic statuere malim, Valerium ipsum memorabilia scripsisse: horum epitomen edidisse Paridem: eundem reliquisse librum de nominibus: huius libri compendium fecisse Probum. Quod etiam arguunt ista, quae ibidem continuo sequuntur. Verba quidem Iulii Paridis haec sunt: Liber decimus de praenominibus et similibus: Sequitur deinde: Decimi huius operis libri per C. Titium Probum epitomae. Porro hunc, non alium libellum intellexit Alciatus Lib. IV. disputationum cap. I. cum habere se opusculum ait Valerii Maximi de nominibus Romanorum.

* * *

De vita Valerii Maximi, rebusque ad eum pertinentibus, copiosam disputationem instituere animus erat. Quia vero bibliopola festinat, et potiora partim in praefatione huius editionis dicta sunt, partim in Fabricii Bibliotheca Latina Tom. II. pag. 49 — 64. ed. Ern. exstant; lectores illuc ablegare libet.

CATA-

CATALOGUS EDITIONUM *.

SECTIO I.

EDITIONES ALDO PRIORES.

Sine loco et anno, fol. *Kapp.*

vid. Praefas. huic editioni praemissam.

Sine loco et anno, 4. *Ernest.*

- 1471 Moguntiae, fol. XVIII. Kalendis Iuliis per egregium Petrum Schoyfer de Gernshem artis impressoriae magistrum. *Torren.*
- 1471 Venetiis, fol. per Vindelinum Spirensen. *Fabr.*
- 1474 Venetiis, fol. per Ioannem de Colonia, ac Io. Manthem. *Fabr.*
- 1475 Parisiis, fol. sine nomine typographi. *Fabr.*
- 1475 Venetiis, fol. *Fabr.*
- 1476 Bononiae, fol. ad petitionem Sigismundi de libris die 24 mensis decembris. *Hamberger.*
Huic editioni, nondum ab interpretibus consultae, additum est fragmentum libri X. de nominibus.
- 1478 Venetiis, fol. ex emendatione Boni Accursii Pisani. *Torren.*
- 1480 Mediolani, fol. per Leonardum Pachel et Uldericum Scinczenzeller. *Fabr.*
- 1482 Venet. fol. per Ioannem de Forlivio et socios eius, cum Omniboni Leonicensi Vincentini expositione. *Fabr.*
- 1485 Venetiis, fol. per Dionysium et Belerinum Bononienses, cum interpretatione Omniboni Leonicensi. *Torren.*
- 1487 Mediolani, fol. per Leonhard. Pachel et Uldaricum Scinczenzeller, Teutonicos. *Fabr.*

1487

- * Hic catalogus confectus est a I. C. Kappio, cuius mentionem feci in praefatione. Addidit auctores penes quos fides editionum sit. Quas ipse manibus tractavi, earum titulum pleniorē adiecit.

CATALOGUS EDITIONUM.

- 1487 Venetiis, fol. arte et impensis Io. Forlivienſis Gregoriiſque fratrum, ex recenſione M. Antonii Sabellici, cum Oliverii Arzignanenſis Vicentini commentariis. *Fabr.*
- 1488 Venetiis, fol. cum commentario Oliverii. *Fabr.*
- 1491 Venetiis, fol. cum commentario Oliverii. *Fabr.*
- 1494 Venetiis, fol. cum commentario Oliverii. *Fabr.*
- 1497 Venetiis, fol. cum commentario Oliverii. *Fabr.*
- 1500 Venetiis, fol. cum commentario Oliverii. *Fabr.*

SECTIO II.

EDITIONES POST ALDUM EXCUSAE.

- 1502 Venetiis, 8, in aedibus Aldi Romani, octobri menſe. *Hamb.*

Aldus habet primus viginti quatuor illa exempla, ex Mſ. Viennenſi. vid. praef. Aldi.

- 1503 Venetiis, fol. per Albertinum de Liſona Vercellenſem, die XIII. Decembris. Cum commentario Oliverii Arzignanenſis et pulcherrima ac utiliſſima quadam tabula noviter excogitata. Pluribus in locis emendatus ex antiquiſſimo ſimulque caſtigatiſſimo codice. *Kapp.*

- 1503 Venetiis, 8. apud Aldum. *Torren.*

- 1505 Venetiis, fol. cum commentario Oliverii. *Fabr.*

- 1508 Mediolani, fol. cum commentariis Oliverii Arzignanenſis et Theophili. *Torren.*

- 1508 Venetiis, 8. apud Aldum. *Torren.*

- 1509 Lipſzk, fol. per Iac. Thanner, Herbipolenſem. *Kapp.*

- 1510 Mediolani, fol. cum commentario Oliverii Arzignanenſis et Theophili. *Fabr. et Weſtphal.*

- 1512 Lipſiae, fol. per Melch. Lotter, in regione foeni. *Kapp.*

- 1513 Mediolani, fol. cum commentario Oliverii Arzignanenſis et Theophili, additisque Iacobi Badii Aſcenſii familiaribus interpretationibus. *Fabr. et Weſtphal.*

- 1514 Venetiis, 8, in aedibus Aldi et Andreae ſoceri, menſe octobri. *Kapp.*

CATALOGUS EDITIONUM.

- 1514 Lipsiae, 8. per Melch. Lottherum. *Fabr.*
 1514 Argentorati, 4, ex aedibus Schurerianis, mense Iulio.
Hamberg.
 1517 Parisiis, fol. *Fabr.*
 1518 Venetiis, fol. cum commentariis Oliverii, Badii etc. *Fabr.*
 1520 Selestadii, 4, apud Lazarum Schurerium. *Fabr.*
 1521 Argentorati, 8. *Fabr.*
 1522 Parisiis, fol. cum commentariis Oliverii, Badii etc. *Fabr.*
 1527 Parisiis, 8, apud Colinaeum. *Torren.*
 1534 Venetiis, 8, ex aedibus haeredum Asulani. *Torren. et Westphal.*
 1534 Veneriis, 8, apud Iuntam, cum praefatione Paulli Manutii ad Bernardum Georgium, qui Venetae gentis exempla cum veteribus conferre instituit. *Fabr.*
 1534 Lugduni, 8. *Fabr.*
 1536 Basileae, 8. per Henricum Petri, cum oratione Ant. Cordi Urcei, quae praefationis loco potest haberi. *Kapp.*
 1538 Moguntiae, 8. *Fabr.*
 1538 Antverpiae, 8. apud Kelsium. *Ernest.*
 1540 Basileae, 8. *Fabr.*
 1541 Lugduni, 8. apud Rob. Stephanum. *Fabr.*
 1541 Lugduni, 12. apud Seb. Gryphium. *Torren.*
 1543 Parisiis, 8. ex officina Roberti Stephani, cum indice, et variis Lect. *Fabr.*
 1544 Paris. 8. ap. Robertum Stephanum. *Torren.*
 1545 Venetiis, 8, ex recensione Seb. Corradi atque cum eius notis. *Fabr.*
 1545 Antverpiae, 8. apud Rob. Stephanum. *Fabr.*
 1545 Parisiis, 12. *Fabr.*
 1546 Moguntiae, 8. per Io. Schoifferum. *Fabr.*
 1547 12. apud Seb. Gryphium. *Torren.*
 1548 Venetiis, fol. cum commentariis Oliverii, Badii etc. *Fabr.*
 1553 Basileae, 8. apud Henricum Petri, cum Henrici Glareani annotationibus. *Fabr.*
 1556 Basileae, fol. cum aliis scriptoribus. *Fabr.*
 1558 Venetiis, fol. cum commentariis Oliverii, Badii etc. *Fabr.*
 1558 Lugduni, 12. apud Theobaldum Paganum adiecto indice

CATALOGUS EDITIONUM.

dice Propriorum nominum, Rerumque memoria dignarum locupletissimo. *Kapp.*

- 1560 Lugduni, 8. apud Rob. Stephanum. *Fabr.*
- 1560 Genevae, 12. *Fabr.*
- 1564 Venetiis, 8. ex recensione Seb. Corradi atque cum eius notis. *Fabr.*
- 1564 Coloniae, 12. excudebat Petrus Horst, adiecto indice Propriorum nominum, Rerumque memoria dignarum locupletissimo. *Kapp.*
- 1565 Venetiis, fol. cum commentariis Oliverii, Badii etc. *Fabr.*
- 1566 Lugduni, 12. apud Antonium Gryphium. *Ern.*
- 1566 Lugduni, 12. apud Rob. Stephanum. *Fabr.*

SECTIO III.

EDITIONES INDE A PIGHIO USQUE AD NOSTRA TEMPORA.

- 1567 Antwerpiae, 8, cum notis Stephani Pighii. *Fabric.*
- 1574 Antwerpiae, 8. cum notis Stephani Pighii. *Fabr.*
- 1575 Venetiis, fol. cum commentariis Oliverii, Badii etc. *Fabr.*
- 1576 Lugduni, 12. apud Rob. Stephanum. *Fabr.*
- 1576 Lugduni, 12. cum Claudii Mitallerii notis. *Fabr.*
- 1577 Basileae, 8. *Fabr.*
- 1581 Lugduni, 12, apud Anton. Gryphium. A Stephano Pighio et Claud. Mitallerio emendat. *Kapp.*
- 1585 Antwerpiae, 8, cum notis Stephani Pighii et brevibus Iusti Lipsii. *Fabr.*

Duobus Mss. Ultraiectinis usus est Lipsius.

- 1587 Lugduni, 12, apud Anton. Gryphium. *Ernest.*
- 1587 Lugduni, 12, cum notis Stephani Pighii et Claud. Mitallerii. *Fabr.*
- 1592 Antwerpiae, 12, apud Io. Heluidum. Infinitis mendis ex veterum exemplarium fide repurgat. atque in meliorem ordinem restituit. per Steph. Pighium Campensem. Accedunt in fine eiusdem annotationes in loca plusquam DCCC. Item breves notae Iusti Lipsii ad eundem scriptorem, non ante editae. *Kapp.*

CATALOGUS EDITIONUM

- 1594 Antwerpiae, 8, cum notis Steph. Pighii et brevibus notis Iusti Lipsii. *Fabr.*
- 1605 Venetiis, 8, ex recensione Seb. Corradi, atque cum eius notis. *Fabr.*
- 1612 Lugduni, 12, apud viduam Antonii de Harfy, per Stephanum Pighium Campensem, cum eiusdem notis in fine, et brevibus notis Iusti Lipsii. *Kapp.*
- 1614 Hanoviae, 8, typis Wechel. apud haered. Io. Aubrii. Olim a Stephano Pighio emendat. nunc vero post Lipsii et Mitallerii aliorumque spicilegia, ad vetustissimum V. Cl. Petri Danielis exemplar collat. adiectis etiam animadversionibus a Christophoro Colero. *Hamburg.*
- 1619 Duaci, 4, typis Io. Bogardi. *Torren.*
- 1622 Francofurti, 8, apud Wechel. cum animadversionibus Christophori Coleri. *Kapp. vid. 1614.*
- 1632 Amstelodami, 12, apud Dan. Elzevirium, ex recensione Io. Isaaci Pontani. *Fabr.*
- 1637 Amstelodami, 12, cum notis Lipsii, *Crusius Prob. crit.*
- 1640 Lugduni Bat., 12, apud Francisc. Hegerium, cum notis Lipsii. *Fabr.*
- 1651 Amstelodami, 16, apud Io. Ianssonium. *Kapp.*
- 1651 Lugduni Bat., 8, cum notis Variorum, ex editione Antonii Thyssii. *Fabr.*
- 1655 Lugduni Bat., 8, cum notis Varior. ex edit. Thyssii. *Fabr.*
- 1660 Lugduni Bat., 8, cum notis Variorum, ex edit. Antonii Thyssii. *Fabr.*
- 1660 Amstelodami, 12, cum notis Lipsii. *Fabr.*
- 1662 Roterodami, 12, in tironum gratiam, cum scholiis Io. Minellii. *Fabr.*
- 1670 Lugduni Bat., 8, apud Hackium, cum selectis variorum observationibus et nova recensione Ant. Thyssii. *Hamb.*
- 1671 Amstelodami, 12, ex recensione Io. Isaaci Pontani. *Fabr.*
- 1671 Roterodami, 12, in tironum gratiam, cum scholiis Io. Minellii. *Fabr.*
- 1672 Berolini, 8, ex off. Rungiana, impensis Ernesti Gohlzii, Bibliop. Hamburg. et Stad. cum notis perpetuis Io. Vorstii. *Kapp.*

CATALOGUS EDITIONUM.

- 1679 Parisiis, 4, in usum Delphini, a Petro Iosepho Cantelio. *Fabr.*
- 1703 Hafniae, 8, apud Io. Iustum Erythropilum, annotationibus in usum studiosae iuventutis, instar commentarii, opera et industria Ioh. Minellii. *Kapp.*
- 1726 Leidae, 4, apud Sam. Luchtmans. Cum notis integris Henrici Loriti Glareani, Stephani Pighii, Iusti Lipsii, Christophori Coleri, et Iohannis Vorstii, nec non selectis aliorum observationibus; quibus accedunt emendationes ineditae Casparis Barthii, Francisci Guyeti et Marquardi Gudii: Item notae et observationes perpetuae Iacobi Perizonii: ut et Antoni Schultingii exercitatio ad Val. Max. lib. VII. cap. VII. de testamentis rescissis. Ad plurimorum Mss. fidem opus recensitum, et notas adiecit Abrahamus Torrenius. *Kapp.*
- 1744 Hafniae, 8, cum notis Io. Minellii. *Kapp.*
- 1747 }
1747 } Amsterdami, 12. vid. *Westphal. vers. german.*
- 1753 Berolini, 8, curante Io. Petro Millero. *Kapp.*

His addo duas sequentes:

Valerii Maximi dictorum factorumque memorabilium, olim obiter, et stricim *versibus* expositorum libri novem. Opus posthumum, ex umbris in lucem solerter vindicatum; iuvandaeque tantisper claritatis gratia, amplius dimidio *versuum* numero sparsim adauctum: nec non ad calcem cuiusque libri indiculo instructum. Opera et studio Martini a S. Brunone Austriaco - Viennensis scholarum piarum presbyteri. Rastadii, typis Georg. Franc. Tuschii MDCCXXII. 8: *Kapp.*

Olim P. Carolus a S. Wenceslao, Boemo - Lithomislensis, in modum Epigrammatum versa oratione stricim transposuerat Valerium. Quo e vivis excedente, opus postumum, dimidio amplius auxit Martinus a Brunone et iussu Superiorum edidit. Brevior titulus est: *Valerius Maximus Carolo - Marcinianus* carminice datus.

Des Valerius Maximus denkwürdige Beispiele. Ins Teutsche übersetzt von M. G. Chr. E. Westphal, Pastor an der Moriskirche zu Halberstadt. Lemgow 1780. 8.

VALERII

VALERII MAXIMI¹
 FACTORUM DICTORUMQUE²
 MEMORABILIUM
 LIBRI VIII.

AD TIBERIUM CAESAREM AUGUSTUM.

PRAEFATIO.

URBIS Romae³, exterarumque gentium facta simul ac dicta memoratu digna, quae apud alios latius diffusa sunt, quam ut breviter cognosci possint, ab illustribus electa auctoribus deligere⁴ constitui: ut documenta sumere volentibus longae inquisitionis labor absit. Nec mihi cuncta complectendi cupido incessit. Quis enim omnis aevi gesta modico voluminum numero comprehenderit? Aut quis com-

¹ Valerii Maximi] P. Val. Max. Medic. M. Val. Max. Leid. 1. vid. Vita Valer. Max. editioni nostrae praemissa.

² Factorum dictorumque] Exemplorum edidit Pighius, sed nostram lectionem vindicant omnes Codd. Mss. et editt. vet. item Gellius, qui XII. 7. haec habet: *Scripta haec historia est in libro Valerii Maximi Factorum et Dictorum memorabilium*. Atque ipse Noster hanc inscriptionem agnoscit his verbis praefationis: *Urbis Romae, exterarumque gentium facta simul ac dicta memoratu digna etc.* III. 1, 12. *Sentio, quos cives, quaeve facta eorum ac dicta quam angusto ambitu orationis complectar.*

³ Urbis Romae] Populi Romani Cod. Sufii et Dionys. Remens, unde in editt. Pighii et alias fluxit. At *urbis Romae* habent omnes ceteri Mss. et edd. vet. Vid. I. 9, 2. II. ab initio, II, 2, 2. VII, 6, ab initio etc.

⁴ electa — deligere] Lipsius malit *electa* delere, Meursius legit *electa* — *digerere*, Torrenius coniicit: *edita* — *deligere*. Nihil opus est mutatione. Valerius Maximus enim ludit in verbis et sententiis, ut mirum non sit, eum scripsisse: *electa* — *deligere*, ut omnes Codd. atque editt. habent. *Electa* — *deligere* est excerpta ordinare. Cic. de Invent. I. 30. *discrete et electe digereamus.*

pos mentis, domesticae peregrinaeque historiae feriem, felici superiorum stilo⁵ conditam, vel attentiore cura, vel praestantiore facundia, traditurum se speraverit? Te igitur huic coepto, penes quem hominum deorumque consensus maris ac terrae regimen esse voluit, certissima salus patriae, CAESAR, INVOCO: cuius caelesti⁶ providentia virtutes, de quibus dicturus sum, benignissime sponentur: vitia severissime vindicantur. Nam si prisci oratores ab Iove Opt. Max. bene orsi sunt; si excellentissimi vates a numine aliquo principia traxerunt: mea parvitas⁷ eo iustius ad favorem tuum decurrerit, quo cetera⁸ divinitas opinione colli-

⁵ *felici superiorum stilo*] *felicis seculi stilo* Cod. Bon-garf. Paris. Heins. *felici superiori stilo* Cod. Daniel. Leiden-ses septem, uterque Ul-traiect. Medic. primus et Va-tican. prim. *felicitate superiori stilo* edit. vetusta sine loco et anno, de qua vide praefationem. Lectio vulgaris sollicitanda mihi non videtur. Nam si auctoritatibus pug-nandum, multi ab ea stant codices et manuscripti et edi-ti, deinde quoque bonum habet sensum, et cum stilo Valer. Max. bene convenit. *Superiores sunt, qui ante nos vixerunt.* Vid. infra II, 1, 10. *Maiores natu in conviviiis ad tibiis egragia superiorum opera carmine comprehensa pangebant.* Eodem sensu occurrit apud Ciceronem Orat. cap. 34. *nisi memoria rerum veterum cum superiorum ae-tate contextitur,* qui locus vul-go male intelligitur. Com-parat se cum auctoribus illu-stribus, qui *felici*, i. e. eleganti

et probabili stilo historiam composuerunt, quorum vir-tutes ipse adsequi non valeat.

⁶ *cuius caelesti* etc.] Ex ge-nio seculi multis locis ni-mium adulatur Tiberio, qui tantas laudes non merebatur. vid. Sueton. in vita Tiberii, Seneca de Benef. III. 26. alique.

⁷ *mea parvitas*] Lipsius has voces contra omnium li-brorum veterum fidem expungit, et paullo post legit: *decurrero.* Enimvero nec eiusdem aevi scriptor Vellei. Paterc. dubitavit II. 104 et 111. *mediocritas mea dicere,* quidni Val. Max. in epistola ad Caesarem extenuandi sui causa potuerit adhibere *par-vitas mea*, i. e. ego qui me cum priscis oratoribus et excellen-tissimis vatis comparare non ausim, maxime cum ubique et verba et argutias affectat? Pro *decurreris* aliquot Mss. et ed. vet. *decucurreris.*

⁸ *quo cetera*] in quibus-dam est: *quod*, male. Nam sub-

gitur, tua praesenti fide paterno avitque fide-
ri⁹ par videtur: quorum eximio fulgore¹⁰
multum caerimoniis nostris¹¹ inclytæ clarita-
tis accessit. Deos enim reliquos accepimus,
Caesares dedimus. Et quoniam initium a cultu
deorum petere in animo est, de conditione
eius summatim differam.

VALERII MAXIMI
FACTORUM DICTORUMQUE
MEMORABILIVM

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

DE RELIGIONE.

Observata.

- 1 *A populo Rom.*
- 2 *L. Metello Pont. Max.*
- 3 *Ti. Graccho et Coss.*
- 4 *Sacerdotum collegiis.*
- 5 *Q. Fab. dict. et C. Fla-
minio mag. equ.*
- 6 *P. Craffo Pont. Max.*

- 7 *Aemiliae Vestalis disci-
pula.*
- 8 *M. Marcello V. Cos.*
- 9 *L. Furio Bibaculo prae-
tore.*
- 10 *L. Atvanio.*
- 11 *C. Fabio Dorfone.*
- 12 *Q. Petilio Spurino praet.*

subintelligitur *magis*, quia
praecedit: *eo iustius*. Plene:
quo magis cetera etc. Quo est
etiam in plus quam triginta
Mss. et verustissimis edit. a
Torrenio inspectis, et in Vet.
ac Lips. *cetera divinitas* est
divinitas Iovis, Martis, etc.
Sensus: Ceteros deos tantum
credimus, te vero, qui Au-
gusto atque Iulio Caesari di-
vinitate par sis, praesentem
conspicimus. VIII. 11. ext. 4.
*arae, pulvinaria, templa, prae-
senti numine (Tiberio) vallata
sunt*. Ovid. Trist. II. 54. III. 4.
10. Horat. III. 14, 43. Donat.
ad Terent. Phorm. II, 2. 31.

9 *Sideri*] nam imperatores
per Apotheosin ipsorum cre-
debantur in nova sidera trans-
ire.

10 *fulgore*] Infra II, 1, 10.
*inde inquam caeli clarissima
pars Divi fulserunt Caesares.*

11 *caerimoniis nostris* etc.]
Caerimoniae significant reli-
gionem, quae a sacris, in ho-
norem Iulii Caesaris et Augu-
sti (novorum deorum) insti-
tutis, novum veluti splendo-
rem accepit. Unde apparet,
in quibusdam Mss. et edit.
vet. pro *claritatis* male legi:
alacritatis.

A 2

1 Ma-

13 *L. Tarquinio rege.*14 *M. Atilio Regulo.*15 *Senatu Romano.*
*Neglecta.*16 *A. C. Terentio Varrone.*17 *Ap. Caeco et gente Potitia.*18 *Milite Romano et Brenno Gallo.*19 *P. Turullio praefecto classis.*20 *Q. Fulvio Flacco cons.*21 *Q. Pleminio legato praetore.*EXTERNA EXEMPLA OBSERVATAE VEL
NEGLECTAE RELIGIONIS.1 *Pyrrhus Epirotarum rex.*2 *Massinissa Numidarum.*3 *Dionysius maior Siculorum.*4 *Timasitheus Liparitarum princeps.*5 *Alexandri regis milites.*6 *Persae.*7 *Asbenienses.*8 *Diomedon Asbeniensium dux.*

DE RELIGIONE OBSERVATA.

1.
*Cic. de Arusp.
resp. c. 2.***M**aiores ¹ [nostri ²] statas ³ sollemnesque caerimonias, Pontificum scientia ⁴; bene gerendarum rerum auctoritates ⁵, augurum observatio-

1 *Maiores — voluerunt*] Cod. Copefian. et Medic. a. soli hunc locum recte constituunt, cum ceteri omnes Mss. et ed. Vet. consentiunt in vitiosa illa lectione: — *auctoritate — praedictione —* (*praedicatione* ed. Vet. *praedicationes* multi Mss. et Oliv. in ed. Mediol. 1508) — *depulsis* — Valer. Max. sine dubio haec ex oratione Ciceronis de Arusp. responsis mutuatus est; qui et ipse quaternis clausulis sententiam finit, ex quo etiam Pighius et ante eum iam Aldus immo et Olivarius Nostrium correxerunt.

2 *[nostri]* uncis inclusi hanc vocem, quam Leid. octo, Gudiani omnes, Ultrai. 1. 2. et Copefianus Cod. item editt. antiquae, in quibus etiam Vet. Lipsi. et Lugd. bene omitunt. In Cod. Barber. loco glossematis adscripta est. Ne-

ster etiam saepissime omittere solet, e. g. II, 1, 8. II, 2, 4 et 6. II, 8, 1. III, 7, 6. III, 1, 5. VII, 4, 3.

3 *statas*] ed. vet. male *statutas*. Cic. loc. cit. *statas* (definitas, certas) *sollemnesque caerimonias*. Infra exempl. 11.

4 *Pontificum scientia*] Liv. I. 20. *omnia publica privataeque sacra Pontificis scitis subiecit* (Numa). Pontifices vero sunt communes omnium deorum sacerdotes. Eorum princeps fuit *Pontifex Maximus*, reliqui in *maiores* et *minores* distinguuntur. *Hi* ad Collegium Pontificum non pertinebant, sed scribebantur Pontificum. Liv. XXII. 57.

5 *bene rerum gerendarum auctoritates*] i. e. *auguria et auspicia ipsa*. Augures enim sunt auctores rerum gerendarum et omittendarum; ad hos tamquam ad adytum ibant consultum, quae praedictio esset

ne; Apollinis praedictiones, vatum libris⁶; portentorum depulsiões⁷, Hetrusca disciplina explicari voluerunt. Prisco etiam instituto rebus divinis opera datur, cum aliquid commendandum⁸ est, precatione: cum exposcendum, voto: eum solvendum⁹, gratulatione¹⁰: cum inquirendum^{Plin.} vel extis vel fortibus, impetrato¹¹: cum sollempni ritu^{XXVIII. 2.} peragendum, sacrificio. Quo etiam ostentorum ac fulgurum denuntiationes procurantur.

Tantum autem studium antiquis non solum servandae¹², sed etiam amplificandae religionis fuit, ut, florentissima tum et opulentissima civitate, decem¹³ principum filii S. C. singulis Hetruviae populis, percipiendae sacrorum disciplinae gratia, Cic. de div. I. cap. 41. traderentur.

esset prodigiorum, et haec felicem vel foedum exitum essent habitura.

6 *vatum libris*] quorum curam agebant primum *Duumviri*, deinde *Decemviri*, et tandem *Quindecimviri*.

7 *depulsiões*] haec vox in nullo Mf. exstat, quare vel *depulsus* cum Gronovio, vel *depulsas* cum Codd. Basil. et Aldo legendum videtur, vel denique *depulsa* cum quibusdam editt. antiquis, *Depulsiões* Cicero vocat *expiationes*, nam mala, quae portentis designabantur, *disciplina Hetruscorum*, i. e. ex mente eorum, procurabantur et depellebantur. Hi enim interpretabantur, quid quibusque ostendatur monstris atque portentis.

8 *commendandum*] fidei tutelaeque alicuius aliquid committere, servandum custodiendumque tradere.

9 *solvendum*] i. e. satisfaciendum ei, quod voto pro-

missum est. *Exsolvendum* Brandenb. et Medic. 1.

10 *gratulatione*] denotat haec vox sacra, quibus gratiae diis publice agebantur ob rem bene gestam,

11 *impetrato*] *Impetrare* est auspiciis, extis etc. consulere deos, an id, quod volumus, felicem successum sit habiturum, nec ne. *Impetratum* ergo dicitur, quod aves admittunt, extra felicia suadent etc. *Procurare* opponitur tñ *negligere*, et significat *expiare*.

12 *servandae*] *observandae* Leid. 7. ceteri codices scripti et impressi *Torreniani*, et ed. vet. *servandae*. I, 1, 11. *servatae religionis exemplum*. III, 8. 6. *si patrius mos servetur*.

13 *decem*] constat *duodecim* Hetruviae populos fuisse, quare si omnibus singuli principum filii dati sint, eos quoque *duodecim* fuisse necesse est, ego tamen nihil temere

Cererique¹⁴, quam more Graeco¹⁵ venerari instituerant, sacerdotem a Velia, cum id oppidum nondum civitatis nomen accepisset, Calcitanam peterent, vel, ut alii dicunt, Calliphennam¹⁶: ne deae vetustis ritibus¹⁷ perita deesset antistes. Cuius cum in urbe pulcherrimum templum haberent, Gracchano tumultu¹⁸ moniti Sibyllinis libris, ut vetustissimam Cererem placarent, Ennam, quoniam sacra eius inde orta credebant, decem viros¹⁹ ad eam propitiandam miserunt. Item matri deū²⁰ saepenumero imperatores nostri, compotes victoriarum, suscepta vota Pessinuntem profecti solverunt.

Metellus²¹ vero Pontif. Max. Postumium consulem, eundemque flaminem Martialem, ad bellum gerendum Africam petentem, ne a sacris discedere-

re mutare ausim cum obconstantiam codicum, et vet. edd. (in quibus omnibus *decem* legitur) tum quoque ob id, quod in sacris numerus denarius Romanis valde placuit.

¹⁴ *Cererique*] vulgo: *Cereri quoque*, sed omnes fere Mss. cum antiquis editt. *Cererique*. *Que* est praeterea et servit transitioni ad novum exemplum.

¹⁵ *more Graeco*] i. e. praesentibus Graecis, exemplo Graecorum.

¹⁶ *Calliphennam*] *Calliphannam* Cicero adpellat, et ita Mss. Coleri. *Caliphocnam* Ed. Vet.

¹⁷ *vetustis ritibus*] ita Codd. Brand. 1. 2. Basil. Copef. et antiquiores typis expressi cum ed. vet. Alii: *vetusti ritus*. Sed si *vetustis ritibus* construitur cum *deesset*, omnia plana suat.

¹⁸ *Gracchano tumultu*] in tanta varietate lectionis, in *Gracchano tumultu*, *Gracchano motu*, aut *Graeco ritu* praefendum sit, vix dici potest.

¹⁹ *decem viros*] *Quindecim viros* Torrenius invenit in viginti septem Mss. et est in editt. vet. et Lips. Pighius edidit *decem viros*, quia a) Cicero in Verrina sexta, eandem historiam referens, *decem viros* appellat, b) ex Dionys. Halicarn. lib. III. apparet, *quindecim viros* quinquaginta demum annis post, nempe A. V. C. 670. ortos esse. Perizonius tamen Valer. Maximum errasse putat, et scripsisse *quindecim viros*, quod probo.

²⁰ *matri deū*] Mater deū est Cybele, cuius simulacrum antequam Romam deportaretur, Romani Pessinuntem profecti vota solverunt.

²¹ *Metellus*] vid. Tacit. III. 58. Cicero Phil. XI. 8.

²² *multa*

ret, multa indicta²², urbem egredi passus non est: religionique summum imperium²³ cessit: quod tuto se Postumius Martio certamini commissurus non videbatur, caerimoniis Martis desertis.

Laudabile duodecim fascium religiosum obsequium: laudabilior quatuor et viginti in consimili re obedientia. A Ti. enim Graccho ad collegium augurum litteris ex provincia missis, quibus significabat, *se, cum libros ad sacra populi pertinentes legeret, animadvertisse, vitio tabernaculum captum²⁴, comitiis consularibus, quae ipse fecisset; eaque re ab auguribus ad senatum relata, iussu eius C. Figulus e Gallia, Scipio Nasica e Corsica Romam redierunt, et se consulatu abdicaverunt.*

Consimili ratione P. Cloelius Siculus, M. Cornelius Cethegus, et C. Claudius, propter exta parum curiose²⁵ adnota aris deorum immortalium, variis temporibus bellisque diversis flaminio abire iussi sunt, coactique etiam. At Sulpicio inter fa-

^{22 multa indicta}] Cod. Dan. Brand. 1. 2. et undecim Codd. Torrenii multa dicta, quod videtur praefendum. inconsulto deo addunt Leid. 2. et quaedam editt. vet. in his Lips.

^{23 summum imperium}] i. e. Consul Pontifici Maximo obtemperavit. Paulo post: duodecim fascium, i. e. consulis; quatuor et viginti fascium, i. e. C. Figuli et Scip. Nasicae, Procos. metonymice. Infra exemplo 9. sacris imperia servire.

^{24 vitio tab. capt.}] Tabernaculum erat locus ante urbem, ex quo auspiciam caperetur. Si igitur consuli auspicanti, nondum visis bonis

signis, in urbem redeundum esset; prius tabernaculum non amplius ingredi licebat, sed aliud erat quaerendum. Quod si negligeret, et eodem tabernaculo bis uteretur ad auspicandum; tunc tabernaculum vitio captum dicebatur; et consules vitio creati. Liv. III. 7. XXXXI. 18. XXXXV. 12. Contrarium est tabernaculum recte capere. Cic. de Div. II. 35.

^{25 parum curiose}] i. e. contra regulam, Liv. XXVI. 23. quod exta perperam dederat. Flaminia abiit, i. e. flaminis munere se abdicavit. Romani ne latum quidem unguem a ritibus sacris recedebant. Plutarch. loc. cit.

crificandum apex²⁶ e capite prolapsus, eidem sacerdotium abstulit.

5. Occentusque foricis auditus, Fabio Max. dictaturam, C. Flaminio magisterium equitum depoenendi causam praebuit.

6. Adiciendum his, quod P. Licinio Pontifici Max. virgo Vestalis, quia quadam nocte parum diligens aeterni ignis²⁷ custos fuisset, digna visa est, quae flagro admoneretur.

7. Maximae²⁸ vero virginis Aemiliae discipulam, extincto igne, tutam ab omni reprehensione Vestae numen praestitit; qua adorante, cum carbasum, quam²⁹ optimam habebat, foculo imposuisset, subito ignis emicuit.

8. Non mirum igitur, si pro eo imperio augendo, custodiendoque pertinax eorum indulgentia eorum³⁰ semper excubuit; quod tam scrupulosa cura, parvula quoque momenta religionis examinare videtur³¹: quia nunquam remotos ab exactissimo

²⁶ apex] pileus subtilis in medio virga eminente. Serv. ad Virg. Aen. VIII. 664.

²⁷ aeterni ignis] cuius alendi cura virginibus Vestalibus commissa fuit. Dionys. Halic. Lib. II. Mox *admove-retur* multi Mss. sed praestat *admoneretur*. vid. Colum. II. 2, 26.

²⁸ Maximae] *Maxima* virgo dicebatur, princeps collegii, quae primum locum inter virgines Vestales teneret, et eas instrueret. Mox pro *discipulam* malim *disciplinam* cum Torrenio, et multis Mss. et editionibus, in his ed. vet. et Lugd. Ad marginem ed. Lips. vir doctus adscripsit: *disciplinam, non discipulam. Disciplina est ratio agendi, qua*

usa est Aemilia, quae quum ipsa ignem servare debebat, eius curam alteri virgini mandaverat, nuper demum coopertatae, cuius negligentia ignis fuerat extinctus.

²⁹ carbasum, quam] Carbasus est pallium e serico, vel tenui lino, quo feminae divites amictuntur. *quem* aliquot Mss. et ed. vet.

³⁰ eorum ind. eorum] Sic ed. vet. cum multis Mss. et editt. Vulgo: *pertinax eorum indulgentia*. Non pauci quoque Mss. *eorum eorum ind.*

³¹ quod — examinare videtur] Aliquot Mss. et editt. *quo — examinari videntur*, sensu eodem.

32 certis

cultu caerimoniarum oculos habuisse nostra civitas existimanda est. In qua cum Marcellus quintum consulatum gerens templum Honori et Virtuti, Clastidio prius, deinde Syraculis potitus, nuncupatis debitum votis consecrare vellet, a collegio pontificum impeditus est, negante, *unam cellam duobus diis recte dicari. Futurum enim, si quid prodigii in ea accidisset, ne dignosceretur, utri rem divinam fieri oporteret: nec duobus nisi certis diis una sacrificari solere.* Ea pontificum admonitione effectum est, ut Marcellus, separatis aedibus, Honori ac Virtutis simulacra statueret. Neque aut collegio pontificum auctoritas amplissimi viri, aut Marcello adiectio impensae impedimento fuit, quo minus religionibus suis tenor, suaeque observatio redderetur.

Obruitur tot etiam illustribus consularibus L. Furius Bibaculus, exemplique locum vix post Marcellum invenit. Sed pii simul ac religiosi animi laude fraudandus non est: qui praetor a patre suo collegii Saliorum magistro iussus, sex licetoribus praecedentibus, arma ancilia tulit: quamvis vacationem huius officii, honoris beneficio haberet. Omnia namque post religionem ponenda semper

An. V. 516.
Lestant. div.
Inst. 1. c. 21,
47.

32 *certis diis*] ut: Castori et Polluci, Apollini et Dianae.

33 *Virtutis*] Liv. XXVIII. 11. tradit: Aedem Virtutis a filio Marcelli, non ab ipso Marcello, dedicatam esse, quarto anno post patris necem.

34 *Obruitur*] i. e. obscuratur, eleganter, Pro consularibus Liplius coniecit *consulatibus*, quod Periz, et Torrenius etiam in Ms. invenerunt. Placuit *consulatibus* quoque Colero, Guyeto et Tor-

renio utique, quia Val. Max. ad quinque etiam illustres consularum Marcelli respicere videtur, quorum proxime mentionem fecerat, et ipsi usitatissimum est, ut abstracta pro concretis ponantur.

35 *arma ancilia*] id est, uti Livius l. 20. dicit: *arma, quae ancilia appellantur*. Dicuntur de caelo delapsa, *διοπτῆ ὅπλα*. vid. Serv. ad Virg. Aen. VII, 128. De *Salis* videndus Livius l. c. Vetus Glossarium: *Salus ἱερεὺς ὁ τῶν διοπτῆ ὀπλῶν θεράπων, ὑμνωδός, πρυτανεύς.*

A 5

36 *ita*

nostra civitas duxit: etiam in quibus summae maiestatis conspici decus voluit. Quapropter non dubitaverunt sacris imperia servire: ita se humanarum rerum futura regimen³⁶ existimantia, si divinae potentiae bene atque constanter fuissent famulata.

10.
An. V. 363.
Livius V. 40.
S. Flor. I. c.
13, 12.

Quod animi iudicium in privatorum quoque pectoribus versatum est. Vrbe enim a Gallis capta, cum Flamen Quirinalis virginesque Vestales sacra onere partito ferrent, easque pontem Sublicium transgressas, et clivum, qui ducit ad Ianiculum, descendere³⁷ incipientes, L. Alvanius³⁸, plaustrum coniugem et liberos vehens, adspexisset, propior publicae religioni³⁹, quam privatae caritati, suis, ut *plaustrum descenderent*, imperavit: atque in id virgines et sacra imposita, omisso coepto itinere, Caeretem⁴⁰ oppidum pervexit. Ubi cum summa

36 *ita se b. r. futura regimen* etc.] Ita bene plurimi Codd. tum scripti, tum editi, etiam Vet. Lipsf. et Lugd. nec audiendi, qui pro *futura*, vel *habere*, ut Hartem. et Sec. Vatic. cum septem Leid. vel *curam gerere*, ut cod. Pulm. vel *habitura*, ut unus Basil. vel *futurum*, ut Octav. Leid. et Ultrai. sec. dant. Sensus: Imperia, i. e. *magistratus publici*, (conf. statim *privatorum*) existimarunt, se tunc fore orbis terrarum dominos, si diis servirent.

37 *clivum—descendere*] Viri doctissimi Lipsius, Perizonius et Torrenius malint *descendere*, 1) quod Auctor dicit, eas iam pontem sublicium fuisse transgressas; 2) quis ille clivus inter Ianiculum et Tiberim interiectus, quem descendere potuerint? 3) quia ipsa dictio *descendere clivum* vix satis est

Latina. Ita Torrenius. Conf. Martial. III. ep. 64.

38 *Alvanius*] Mss. *Albinus*, *Albanus*, *Albinus*, *Alvarius* etc. ut fit.

39 *propior p. r.*] i. e. publicam religionem privatae caritati praeferebat. Florus I. 13, 12, religio publica privatis affectibus antecellebat. Paullo ante pro *adspexisset* Mss. Perizonii et Vatic. sec. *conspexisset*, et sic quoque Livius loc. cit.

40 *Caeretem*] Sic Mss. plurimi cum ed. vet. Alii *Caere in oppid.* alii aliter. Ceterum *caerimonia* alii ab oppido *Caere*, alii a *Cerere*, alii a *Cerus* (sanctus) derivant. Mox pro *infracto* tredecim codd. *fracto* habent, pro *florente* vero *florentes* Cod. Dan. *florentem ante* tres Mss. *florente ante* Heinf. Ultrai. 1. a. Harl. et Bitur. prim. et octo alii, item

veneratione recepta, grata memoria, ad hoc usque tempus hospitalem humanitatem testantur. Inde enim institutum est, sacra *caerimonias* vocari, quia Caeretani ea, infraeto Reip. statu perinde ac florente, coluerunt. Quorum⁴¹ agreste illud et sordidum plaustrum tempestive capax, cuiuslibet fulgentissimi triumphalis currus, vel aequaverit gloriam, vel antecefferit.

Eadem Reipub. tempestate C. Fabius Dorso⁴² memorabile exemplum servatae religionis dedit. Namque Gallis Capitolium obsidentibus, ne statum Fabiae gentis sacrificium interrumpetur, Gabino ritu⁴³ cinctus, manibus humerisque sacra gerens, per medias hostium stationes, in Quirinalem collem pervenit: ubi omnibus sollemni more peractis, in Capitolium post divinam⁴⁴ venerationem victricium armorum perinde ac victor, rediit.

Magna conservandae religionis etiam P. Cornelio, et Baebio Tamphilo⁴⁵ Coss. apud maiores no-

item ed. vet. *florentes ante* unus Leid. et Voss. unde Vossius acute coniecit *florente, sancte* coluerunt.

⁴¹ *Quorum*] Vulgo: *Quare*. Libri quidam scripti cum ed. vet. *Quarum*, sed Leid. 7. 8. Ultr. 2. *quorum*, scil. *sacrorum*. *Sordidius* Mss. quatuordecim et ed. vet.

⁴² *Dorso*] *Dorso suo* Mss. plus quam triginta et ed. vet. *Dorso suo* malit Colerus, sed *Dorso* defendit Sigon. ad Liv. V. 45.

⁴³ *Gabino ritu*] translato a Gabiis et sacris servato. Servius ad Virg. Aen. VII. 612. *toga sic in humerum reiecta, at inia eius lacinia a tergo revocata hominem cingat, simul caput tegat et ambiat.*

⁴⁴ *post divinam* etc.] Codd. Brand. Ultrai. 1. 2. et tres Leid. cum ed. Vet. *propter div.* Pighius et ante eum iam Lips. post *venerationem* comma ponit, et *victricium* etc. cum sequentibus coniungit. Nihil opus est. *Vittricia arma* sunt Galli *victores* more Valerii, qui abstracta pro concretis amat. *Post divinam venerationem vict. arm.* i. e. postquam Galli victores, religione moti, Fabium, qui tam audacter et constanter deos colere sustinuerat, per medias stationes incolumem transire passi erant.

⁴⁵ *Tamphilo*] multi *Pamphilo*. Male. Mox alii *Perillii*, gemino ll. *Pomponii filii* multi omittunt, in quibus et ed. vet.

^{11.}
An. V. 263.
Livius V. 46.
Min. Fel. c. 6.
Flor. I. 13,

^{12.}
An. V. 572.
Liv. XXXX.

29. *Plin. lib. 13. c. 13.* stros acta cura est. Siquidem in agro L. Petilii scri-
Plut. in Num. bae sub Ianiculo cultoribus terram altius versanti-
ma. LaB. I. bus, duabus arcis lapideis repertis, quarum in al-
 22. tera scriptura indicabat corpus Numae Pompilii, Pomponis filii, fuisse; in altera libri reconditi erant Latini septem de iure pontificum, totidemque Graeci de disciplina sapientiae: Latinos magna diligentia adservandos curaverunt: Graecos, quia aliqua ex parte ad solvendam religionem pertinere existimabantur, Q. Petilius praetor Urbanus ex auctoritate senatus per victimarios ⁴⁶ igne facto ⁴⁷, in conspectu populi cremavit. Noluerunt enim prisci viri quicquam in hac adservari civitate, quo animi hominum a deorum cultu avocarentur.

13. Tarquinius ⁴⁸ autem rex *M. Tullium Duumvi-*
Dion. Halic. lib. 4. Zonar. rum, quod librum secreta civilium sacrorum con-
 14. tinentem, custodiae suae commissum, corruptus Petronio Sabino describendum dedisset, *culeo in-*
An. V. 498. Polyb. I. 32. *sutum in mare abiici* iussit: Idque supplicii genus multo post ⁴⁹ parricidis lege irrogatum est. Iustissime quidem: quia pari vindicta parentum ac deorum violatio expianda est.

14. Sed in his ⁵⁰, quae ad custodiam religionis atti-
An. V. 498. Polyb. I. 32. nent, nescio an ⁵¹ omnes M. Atilius Regulus prae-

vet. Exstat autem in Livio XXX, 29, unde Noster hanc historiam desumpsit.

⁴⁶ *victimarios*] i. e. victimarum ministros, qui victimas ligabant, cultrum, aquam et molam parabant, aliaque ad immolandum pertinentia praestabant.

⁴⁷ *igne facto*] sic libri Protagorae ob eandem causam ab Atheniensibus publice sunt combusti, Cic. de Nat. deor. I, 23, Minuc. Fel. c. 8.

⁴⁸ *Tarquinius*] Superbus.

Dion. Halic. l. c. *M. Atilium* vocat, traditque ex nobilium numero fuisse.

⁴⁹ *multo post*] non multo post Aldus aliique Aldum secuti. Nam vetustiores editt. et omnes Mss. particulam negandi ignorant.

⁵⁰ *in his*] deest in duodeviginti Mss, et in ed. Vet.

⁵¹ *nescio an*] semel monuisse suffecerit, hanc formulam simpliciter affirmare, et significare: *sine dubio*. Eodem sensu dicitur: *haud scio an*.

52 *an*

cesserit, qui ex victore speciosissimo, insidiis Hadrubalis, et Xanthippi Lacedaemonii ducis ad miserabilem captivi fortunam deductus, ac missus ad S. P. Q. R. legatus, ut ex se⁵² et uno, et sene, complures Poenorum iuvenes pensarentur: in contrarium dato consilio, Carthaginem repetiit; non ignarus⁵³, ad quam crudeles, quamque merito sibi infestos deos⁵⁴ reverteretur: verum quia his⁵⁵ iuraverat, si captivi eorum redditi non forent, ad eos se rediturum. Potuerunt profecto dii immortales offeratam mitigare saevitiam: ceterum quo clarior esset Atilii gloria, Carthaginenses moribus suis uti passi sunt: tertio Punico bello religiosissimi spiritus⁵⁶ tam crudeliter vexati, urbis eorum interitu iusta exacturi piacula.

Quanto nostrae civitatis senatus venerabilior in deos! qui post Cannensem cladem decrevit, ne matronae ultra tricesimum⁵⁷ diem luctus suos ex-

Frans. Strat.
II. 2. Di-
dor. Sic.
XXII. 12.
Cic. Offic. III.
26. Appian.
Pun. p. 4.
Liv. XVIII.
Flor. II. 2,
23. et alii.
An. V. 503.
Cic. Offic. 3.
26. Gell. VI.
4.

15.
An. V. 537.
Liv. 22. 56.
Festus in
Graecia sa-
cra.

52 ex se] Perizonius cum Lipfio delet ex, quod tamen in omnibus Mss. et ed. Vet. Lipf. aliisque exstat. Valerius dicere vult: Carthaginenses postulasse, ut pro Regulo uno, eodemque sene, complures Poenorum duces, iidemque iuvenes redimerentur; id quod Regulus dissuasit.

53 repetiit: non ignarus] Ed. Vet. petit, Lipf. Lugd. cum multis Mss. petiit. Mox Ed. Vet. cum Leid. sepe. et oct. non quod ignarus, i. e. non quod ignarus esset.

54 deos] omittunt Cod. Dan. unus Brand. et delet Guyetus. Lipsius legit eos. Perizonius dominos. Rupertus cum duobus Mss. hostes. Torrenius cum Klokkiö Poenos. Sed deos ceteri Mss. cum ed. Vet. Lipf. et Lugd. Fateor deos

parum aptum esse, at quum plerique libri deos habent, et a librariis non expectari potest, eos hanc difficiliorem lectionem: faciliori substituisse, Valerius etiam more suo tam in verbis quam in sententiis granditatem adfectat, et forte hoc verbo indicare voluit, iusiurandum non tam hominibus quam diis ipsis praestari: fero lectionem tot testibus firmatam deos, usque dum melior inveniat.

55 quia his] quia expuaxit Pighius, sed retinendum est auctoritate Mss. et ed. Vet. 56 spiritus] Reguli.

57 tricesimum] Numa enim tempus lugendi parentes etc. decem menses esse voluit, ultra vero suos lugere non licuit. vid. Plutarch. in vita Numae.

58 sacra

tenderent, uti ab his sacra⁵⁸ Cereris peragi possent: quia maiore pene Romanarum virium⁵⁹ parte in execrabili⁶⁰ ac diro solo iacente, nullius penates moeroris expertes erant. Itaque matres ac filiae, coniugesque, et sorores nuper interfectorum, absterfis lacrymis, depositisque doloris insignibus, candidam induere vestem, et aris dare tura coactae sunt. Qua quidem constantia obtinendae religionis, magnus caelestibus⁶¹ iniectus est rubor ulterius adversus eam saevienti gentem, quae ne iniuriarum quidem acerbitate ab eorum cultu abstergeri potuerit.

N E G L E C T A.

16. Creditum est⁶², Varronem consulem apud Cannas cum Carthaginienfibus tam infelicitè dimissis, casse ob iram Iunonis: quod cum ludos Circenses⁶³ aedilis faceret, in Iovis Opt. Max. templo⁶⁴ eximia facie puerum histriionem⁶⁵ ad excubias te-

An. V. 533.
Lact. insit.
div. lib. II,
16, 16.

⁵⁸ *sacra Cereris*] non enim fas erat lugentibus sacrum anniverfariū Cereris facere. Liv. XXII. 56. XXXIII. 6.

⁵⁹ *Romanarum virium*] Sic bene cum plurimi Mss. et editt. etiam ed. ver. et Lips. Infra V. 3, 2. *Virium Romanarum* — *Furius Camillus*, ut taceam loca aliorum scriptorum a Vorstio et Torrenio laudata. Pauci: *Romanorum virorum*.

⁶⁰ *in execrabili*] nempe ad Cannas, ubi XXXX millia Romanorum caesa.

⁶¹ *magnus caelestibus etc.*] Quam ventosus et enormis Valerius in laudandis Romanis sit, vel haec una periodus ostendit, ubi intempestive satis in deos suos invehitur, ut merito illi acclamari posset, quod vulgo dicitur: ut

videantur sapere, caelum vituperant.

⁶² *Creditum est*] Novum caput de neglecta religione hic ordiuntur omnes Mss. et editti ante Pighium.

⁶³ *ludos Circenses*] Aedilium curulium erat, ludos Circenses facere, quorum curricula sollemnia septem fuisse Gellius III. 10. 16. ex Varrone prodidit.

⁶⁴ *templo*] *sensa*, quod Schottus in Cod. suo invenit, malint viri docti; et sic est apud Lactant. II. 16, 16. ubi quoque pro *excubias* est *exuvias* in egregia editione Bünemannii. *Tensae* sunt vehicula deorum, quibus in Circum deducebantur. *Exuviae* vero *ornatus Iovis triumphalis*.

⁶⁵ *histriionem*] Adscribam obser-

nendas posuisset: quod factum post aliquot annos memoria repetitum, sacrificiis expiatum est.

Hercules quoque detractae religionis suae, et ^{37.} *An. V. 441. Livius VIII. 29 et 34. Laert. II. 7. Serv. Aen. VIII. 179. 297. Aurel. Vict. in Appio Censore. Macrob. Sat. III. 6. Dion. Halic. I. p. 5.* gravem et manifestam poenam exegisse traditur. Nam cum Potitii⁶⁶ sacrorum eius ritum quem, pro dono genti eorum ab ipso assignatum, velut haereditarium obtinuerant, auctore Appio Censore, ad humile servorum ministerium transtulissent: omnes, qui erant numero super XXX puberes, intra annum extincti sunt, nomenque Potitium in duodecim familias divisum prope⁶⁷ interiit. Appius vero luminibus captus est.

Acer etiam sui numinis vindex Apollo, qui, Carthagine a Romanis oppressa, veste aurea nudatus, ^{18.} *An. V. 607. Appia. Punic. p. 57. Paus. Phoc. Iustin. 24. Cic. de Div. I. 38.* id egit, ut sacrilegae manus inter fragmenta eius abscae invenirentur. Brennus Gallorum dux Delphis Apollinis templum ingressus, dei voluntate in se manus vertit⁶⁸.

Nec minus efficax ultor contemptae religionis ^{19.} *An. V. 723. Dion. hist. 51. p. 448. Laert. II. 7.* filius quoque eius Aesculapius, qui consecratum templo suo lucum⁶⁹ a Turullio⁷⁰ praefecto Antonio, ad naves ei faciendas, magna ex parte succisum⁷¹

observationem Bünemanni ad Lactantii locum citatum: luno alterum Ganymedem veneratur, (ut Lactantius expresse dicit), quem ob ipsam pulchritudinem Iupiter raperat. Zelotypia igitur fuit causa irae Iunonis. Accedit, quod Val. Max. histriionem *eximia facie puerum* dicat, et Guyetus histriionem exponit *νῆσανδρον*.

⁶⁶ *Potitii*] familia incluta. Vid. praeter loca in margine citata Liv. I. 7. Festum et Mynuc. Fel. c. 24. ibique interpretes. Macrob. Sat. III. 6. Dion. Halic. I. p. 5.

⁶⁷ *prope*] alii: omnes interuisse scribunt. Cod. Barb. 1. *propere*. Vatic. 2. *proprie*.

⁶⁸ *Brennus — vertit*] desunt in Mss. pluribus et in ed. vet. Nec huic loco conveniunt. Paulo ante in multis Mss. *abscae*, varietate consueti.

⁶⁹ *lucum*] in insula Coo; et asylum fuit. Tac. Annal. III. 14.

⁷⁰ *Turullio*] fuit ex percussoribus Caesaris, postea Antonio triumviro amicus.

⁷¹ *succisum*] id enim non impune facere licebat. Sic quercus Cereris ab Erisichthone

dolens, inter ipsum nefarium ministerium devictis partibus Antonii, imperio Caesaris destinatum morti Turulliam, manifestis numinis sui viribus eum in locum ⁷², quem violaverat, traxit: effecitque, ut ibi potissimum a militibus Caesarianis occisus, eodem exitio, et everfis iam arboribus poenas lueret, et adhuc superantibus ⁷³ immunitatem ⁷⁴ consimilis iniuriae pareret: suamque venerationem ⁷⁵, quam apud colentes maximam semper habuerat, deus multiplicavit.

^{80.} Q. autem Fulvius Flaccus impune non tulit, *An. V. 579.* quod in censura tegulas marmoreas ex Iunonis *Livius 42, 3.* Lacinae ⁷⁶ templo in aedem Fortunae Equestris, quam *Lactant. II. 7.* Romae faciebat, transtulit. Negatur enim post hoc factum, mente constitisse: quin etiam per summam aegritudinem animi expiravit ⁷⁷, cum ex duobus filiis in Illyrico militantibus, alterum decessisse, alterum graviter audisset affectum. Cuius casu ⁷⁸

ne succisa, fuit causa, ut miser hic tamen horrenda periret. Callimach. in Cererem. Ovid. Metam. VIII. 738 sqq. Mithridates vero, qui Latoniae lucum in usum machinarum bellicarum (Appian. Michrid. p. 322) item lucum Furiarum (Obsequ. 116) succiderat, gravi praelio a Romanis in Thessalia victus est.

⁷² *locum*] quidam *lucum*, quod non est necesse. mox post *effecit* quidam addunt *deus*, rectius vero paullo infra *locum* obtinet.

⁷³ *superantibus*] quidam *superstitibus* ex glossa. *Superare* enim frequenter ponitur pro *superesse*.

⁷⁴ *immunitatem*] omnes libri et scripti et typis impressi *impunitatem*, quod vir doctus in margine ed. Lips. 1512. explicat: *no postea im-*

pune iam audeat facere. Cum vero huic loco adcommo-
datus sit *immunitatem*, Vorstius auctoritate Mitalerii in textum recepit, et Torrenius retinuit. Sentus est: Exitium Turullii arboribus adhuc superstitibus id boni attulit, ut a tali iniuria, quam passae erant arbores a Turullio evertae, immunes essent.

⁷⁵ *suam venerationem*] quae eum prosequantur omnes, qui nomen Aesculapii colerent. *Colentes* simpliciter pro cultoribus divini alicuius numinis dicuntur.

⁷⁶ *Iunonis Lacinae*] fuit hoc templum in Bruttis prope Crotonam, Liv. cit. loc.

⁷⁷ *expiravit*] *Mans ingressi cubiculum servi laqueo dependentem invenerunt*. Liv. XXXII. 28.

⁷⁸ *Cuius casu*] immo sacrilegio

motus senatus, tegulas Locros⁷⁹ reportandas curavit, decretique circumspcctissima sanctitate impium opus censoris reteruit⁸⁰.

Tam me hercule quam Q. Pleminii, legati Scipionis, in thesauro Proserpinae spoliando scelera-
 tam avaritiam iusta animadversione vindicavit.
 Cum enim *cum vinctum Romam protrahi*⁸¹ iussisset, ante caussae dictionem in carcere teterrimo genere morbi consumptus est: pecuniam dea eiusdem senatus imperio, et quidem summam duplicando, recuperavit.

²²
 An. V. 549.
 Liv. XXV/IIII.
 9-32. XXXI.
 12. XXXIII.
 44.

EXTERNA EXEMPLA, OBSERVATAE VEL NEGLECTAE RELIGIONIS.

Quae quod⁸² ad Pleminii facinus pertinuit, bene a patribus conscriptis vindicata est: quod ad violentas regis Pyrrhi sordes attinuerat, seipsam
 potenter atque efficaciter defendit. Coactis
 enim Locrensisibus ex thesauro eius magnam illi
 pecuniam dare, cum onustus nefaria praeda navigaret, vi subitae tempestatis tota cum classe vicinis deae litoribus illisus est: in quibus pecunia incolumis reperta, sanctissimi thesauri custodiae restituta est.

¹
 An. V. 478.
 Liv. XXVIII
 18. Laetant.
 II. 7.

At non similiter Masinissa rex. Cuius cum praefectus classis Melitam appulisset, et aequae ex fano⁸³

²
 Ex Cic. Verr.
 Lib. IV. 46.

crilegio motus fuit senatus, ut tegulae reportarentur. Fulvius anno insequenti demum finiit vitam. Liv. l. c.

⁷⁹ Locros] Mss. vel Locros vel Locris, quod ed. Vet. habet. Pighius invitis libris illico. Torrenius timide conicit sociis. Glareanus: Crotonem. Mihi non liquet.

⁸⁰ reteruit] irritum reddidit. Infra: sacrilegium refudit.

⁸¹ protrahi] nonnulli Mss. et ed. Vet. pertrahi. De morte Pleminii elegans disputatio est in Perizon. Animadv. Hist. cap. 3. p. 356 sq.

⁸² Quae quod] ita Mss. Quae quidem ed. Vet. Quod quidem — vindicatum Pighius ex uno codice. Frustra. Quae pertinet ad deam Proserpinam, quam Auctor a patribus vindicatam dicit.

⁸³ et aequae ex fano] i. e. similiter.

B

Iunonis dentes eburneos eximiae magnitudinis sublatos, ad eum pro dono attulisset, ut comperit unde advecti essent, quinquere mi reportandos Melitam, inque templo Iunonis collocandos curavit, insculptos gentis suae literis, significantibus, *regem ignorantem eos accepisse; libenter deae reddidisse*. Factum Masinissae animo, quam⁸⁴ Punico sanguini conveniens: quamquam quid attinet mores natione perpendi⁸⁵? in media barbaria ortus, sacrilegium rescidit alienum.

^{3.} Syracusis⁸⁶ Dionysius genitus, tot sacrilegia sua, quot iam recognoscimus, iocosis dictis profecto voluptatis loco duxit: fano enim Proserpinae spoliato Locris, cum per altum secundo vento classe veheretur, ridens, amicis, *Videtisne*, ait, *quam bona navigatio ab ipsis diis immortalibus sacrilegis tribuatur?* Detraeto etiam Iovi Olympio⁸⁷ magni ponderis aureo amiculo, quo eum tyrannus Hiero⁸⁸ e manibus Carthaginiensium ornaverät, in-

similiter, ut Pyrrhus ex fano. Sic septemdecim Codd. quibus Torrenius usus est, et alii, nec aliter ed. Vet. Valerius hoc adverbio saepius utitur. I. 5, 2. III. 2, ext. 8. III. 2, ext. 9. III. 7, 8. III. 1, 9. III. 3, ext. 3. VIII. 1, 4. VIII. 15, init. I. 8, 12.

⁸⁴ *Masinissae animo, quam*] Pighius ex Camp. legit: *Masinissae plus animo, quam*. Guyerus coniicit: *Mas. animo magis, quam*. Sed neque plus, neque magis opus. Subintelligenda est particula *magis*, uti saepissime in scriptoribus veteribus. vid. supra ad Praefat. Gronovius pro *animo* coniicit *Romano*. Livius V. 28. *Timasitheus, Romanis vir familiarior, quam suis*.

⁸⁵ *perpendi*] sic omnes

Mss. et editt. non vero *pendi*.
⁸⁶ *Syracusis*] intelligit Dionysium superiorem, cuius patriam addit, ut appareat, quam dissimilis sit Masinissae. Hic in media barbaria ortus deorum cultor religiosissimus, ille in urbe cultissima natus, religionis contemtor fuit.

⁸⁷ *Iovi Olympio*] cuius templum erat Syracusis. Cic. de Divin. II. 41.

⁸⁸ *Hiero.*] Gelo Cod. Dan. et unus Leid. a manu sec. et sic Cicero, l. c. quem Noster sine dubio secutus est. In Vat. sec. legitur *Gero*. Non ausim tamen *Hiero* mutare, quamvis sciam *Hieronem* toto fere saeculo Dionysio posteriore esse, et donaria devictis Carthaginiensibus dedicata a Gelone et Syracusanis, inter-

iectoque ei laneo pallio, dixit, *aestate grave amiculum aureum esse, hieme frigidum: laneum autem ad utrumque tempus anni aptius.* Idem Epidauro Aesculapio barbam auream demi iussit: quod affirmaret, *non convenire patrem Apollinem imberbem, ipsum barbatus conspici.* Idem mensas argenteas, atque aureas e fanis sustulit: quodque in his more Graeciae scriptum erat, bonorum deorum⁸⁹ eas esse, *uti se bonitate eorum praedicavit.* Idem Victorias aureas et pateras, et coronas, quae simulacrorum porrectis manibus⁹⁰ sustinebantur, tollebat, et eas se accipere, non auferre, dicebat: *perquam stultum esse* argumentando, *a quibus bona precamur, ab his porrigentibus nolle sumere.* Qui tametsi debita supplicia non exsolvit, dedecore tamen filii, mortuus poenas rependit, quas vivus effugerat. Lento enim gradu ad vindictam sui divina procedit ira: tarditatemque supplicii gravitate compensat⁹¹.

In quam ne incideret Timasitheus, Liparitaneorum princeps, consilio sibi pariter⁹², atque univer-

interque ea Iovem ingentis magnitudinis commemorari a Pausania Lib. VI. Eliac. p. 499. et etiam a Diod. Sic. Lib. XI. p. 20. maxima deorum templa a Gelone ex manubiis Carthaginiensium exstructa praedicari. Sed in tanto Codd. consensu manum potius abstinere, cum videam Auctorem saepius a vero aberrasse. Nisi ipse de Hierone intellexerit, qui Geloni successit, de quo Diod. Sic. XI. p. 37. et cuius etiam meminit Pindarus Olymp. od. 6. Torren. vid. ad III. 2. ext. 9.

⁸⁹ bonorum deorum] Non opus est, ut cum Torrenio statuas, Dionysium alluisse

ad morem Graecorum, qui remotis mensis poculum *αγαστήν* *δαίμωνος* bibere solebant, nam ipsa inscriptio: *αγαστήν* *δεών* sive, ut Cicero habet, *Bonorum deorum*, Dionysio ansam cavillandi dedit.

⁹⁰ simulacrorum porrectis manibus] Victorias enim interdum simulacra quaedam suis manibus tenebant, unde Cicero in Verrem III. c. 49. Verres dicitur deam deo detraxisse, Victoriā de manu Cereris.

⁹¹ compensat] multi Mss. et ed. Vet. pensat.

⁹² pariter] ita diserte Leid. sext. reliqui vero cum ed. Vet. Lips. et Lugd. aliter. ed.

- B 2

Vener.

An. V. 359. *fae patriae, utili providit exemplo. Excepta nam-*
 Liv. V. 28. *que in freto a civibus suis piraticam exercentibus*
 Plut. Camillo. *magni ponderis aurea cratera, incitatoque*⁹¹ *ad*
eam partiendam populo, ut comperit a Romanis
Pythio Apollini decimarum nomine dicatam, ma-
nibus venundantium ereptam deo Delphos perfe-
rendam curavit.

5. *Mileſia*⁹⁴ *Ceres, Mileto ab Alexandro capta,*
 Laſant. in- *milites, qui templum ſpoliaturi irruperant, flamma*
 ſir. lib. II. *obieſta privavit oculis.*
 c. 7.

6. *Perſae*⁹⁵ *mille navium numero Delum com-*
 Herodot. 6. *pulſi templo Apollinis religioſas*⁹⁶ *potius manus*
quam rapaces adhibuerunt.

7. *Athenienſes Protagoram*⁹⁷ *philosophum pe-*
 Cicero de *pulerunt, quia ſcribere auſus fuerat, primum igno-*
 Nat. deor. I.

Venet. 1478. et aliter. Sed
 pariter rectum, quod etiam
 Pighius in Mss. invenit. Nam
 Timasitheus sibi hoc facto
 Romanorum benevolentiam
 et amicitiam conciliavit, ita
 ut hospitium cum eo face-
 rent et donis ipsum ornarent,
 non solum tunc, sed etiam
 erga posteros eius sese huius
 beneficii memores ostende-
 rent, ut docet Diod. Sic. Lib.
 XIII. p. 307. et simul patriae
 praeſtavit exemplum, quod cum
 magno fructu sequerentur.

93 incitatoque etc.] Mss.
 plerique cum Vet. editt. ita
 constituunt: *quam Romani*
Pythio Apollini decimarum no-
mine dicaverant, incitato ad
eam partiendam populo, ut
comperit, eam Delphos perfe-
rendam curavit. omiſſis: *ma-*
nibus venundantium ereptam,
quae vero in ed. Vet. sunt, et
ſtilo Valerii ſatis conveniunt,
ſi venundantium, in animo
habentium venundare, expo-

nas, de quo loquendi genere
 vid. Perizon. ad Sanct. Min.
 Lib. I. c. 13. not. 4. cap. 15.
 not. 2. *venundantes sunt Li-*
paritani.

94 *Mileſia*] Haec et quae
 ſequuntur uſque ad verba ca-
 pitis IIII. *Deiostaro vero etc.*
 deſunt in plurimis Mss. et
 editt. ante Aldum, etiam Vet.
 Habent tamen unus Brand.
 Harl. et Bitur. prim. it. Leid.
 tert. et ſept. manu ſecunda.
 Mihi videntur ex opere Va-
 leriano excerpta.

95 *Perſae*] Hoc et ſequens
 exemplum in quibusdam de-
 ſunt, in ed. Lugd. ſupra ſunt
 inſerta inter exempl. 15 et 16.

96 *religioſas*] *irreligioſas*
 male Pighius et Colerus alii-
 que. Liv. V. 22. de Romanis:
colentium magis quam rapien-
tium modo. Perſae donaria
 auxere, non abſtulere.

97 *Protagoram*] Multi
Diagoram. Enimvero *Diago-*
ras dixit: Nullos eſſe deos,
Prota-

CAP. II. DE RELIGIONE SIMULATA. 21

rare se, an dii essent: deinde si sint, quales sint. Idem ^{cap. 23. Ma-} Socratem damnaverunt, quod novam religionem ^{strius. Suid.} introducere videbatur. Idem Phidiam ^{Serv. ad Virg.} ^{Aen. V III.} ^{187. Aelian.} ^{Var. hist. II,} ^{13. I. 16. Pla-} ^{sa.} ^{8.} ^{Vide lib. 3. c.} ^{8. ext. 3.} ^{VIII. 8. ext.} ^{2. Aelian.} ^{Var. Hist. III.} ⁹⁸ tulerunt, quamdiu is marmore potius quam ebore Minervam fieri debere dicebat, quod diutius nitor esset mansurus: sed ut adiecit, et vilius, tacere iusserunt.

Diomedon unus ex decem ducibus, qui Arginusae eadem pugna Atheniensibus victoriam, sibi vero damnationem pepererunt, cum iam ad immeritum ⁹⁹ supplicium duceretur, nihil aliud locutus est, quam ut vota pro incolumitate exercitus ab ipso nuncupata solverentur.

CAPUT II.

DE RELIGIONE SIMULATA.

A Romanis,

Ab externis.

1 Numa Pompilio rege.

1 Minoe Cretensium rege.

2 P. Scipione Africano maiore.

2 Pisistrato Atheniensis.

3 L. Cornelio Sulla.

3 Lycurgo Spartano.

4 Q. Sertorio.

4 Zaleuco Locrensis.

Numa Pompilius, ut populum Romanum sacris obligaret, volebat videri sibi cum dea Aegeria congressus esse nocturnos: eiusque monitu se, quae accepta diis immortalibus sacra forent, instituire. ^{1.} ^{An. V. 39.} ^{circiter. Livius I. 19.} ^{Plus. Dionys.} ^{et alii.}

Scipio Africanus non ante ad negotia publica vel privata ibat, quam in cella Iovis Capitolini moratus esset, et ideo Iove genitus credebatur. ^{2.} ^{An. V. 542.} ^{Livius XXVI.} ^{19. Quins. II.} ^{c. 4. Aur. Viß.} ^{de Scipione.} ^{Gell. VII. 1.} ^{Plutarch. in} ^{Aemil.}

L. Sulla, quoties praelium committere destinabat, parvum Apollinis signum Delphis sublatum, ^{3.} ^{An. V. 671.} ^{Plut. Front.} ^{1. c. 11, 13.} ^{Gell. XV. 22.} ^{Oros. XXII. 5.}

Protagoras vero: sibi non li-
quere, an sint et quales sint.

⁹⁸ Phidiam] videat, cui volupe, Plin. Hist. Nat. XXXIII, 8. (al. 19) Pausan. I. 24. I. 28. VII. 27. Ovid. ex Pont. III. 1, 31. aliosque a Torrenio citatos auctores.

⁹⁹ cum iam ad immeritum] Aldus perperam: cum iam ad

meritum. Pighius: cum iam non ad meritum. Ipse Noster locis in margine citatis Atheniensem civitatem iniquissimo ac truculentissimo errore intinctam de his praetoribus sententiam dixisse ait. Vera ergo lectio: cum iam ad immeritum, sive potius: cum ad immeritum, omisso iam.

B 3

i none]

in conspectu militum complexus, orabat, *uti promissa maturaret.*

^{4.}
An. V. 673.
Plus. Frons. Qu. Sertorius per asperos Lusitaniae colles cer-
vam albam trahebat: *ab ea se, quatenam aut agenda,*
aut vitanda essent, praedicans admoneri.

E X T E R N A.

^{1.}
Plato in Mi-
noe. Marsbo-
mi Chronic.
pag. 277. et
613. Minos Cretensium rex nono¹ quoque anno in
quoddam praecaltum, et vetusta religione consecra-
tum specus secedere solebat: et in eo moratus,
tanquam a Iove, quo se ortum ferebat, traditas sibi
leges praerogabat².

^{2.}
Herod. I. cap.
60. Polyae.
I. 21. Athen.
XIII. Pisistratus in recuperanda tyrannide, quam
amiserat, simulatione reducentis se in arcem Mi-
nervae est usus: cum per ostentationem ignotae
mulieris, quae Phya³ vocabatur, formatae ad habi-
tum deae, Athenienses deciperet.

^{3.}
Herod. I. 65.
Plutarch.
Strabo X. In-
sin. III. 3. Lycurgus consilio Apollinis gravissimae Lace-
daemoniorum civitati leges compositas ferre se
persuasit.

^{4.}
Suidas et Cic.
de leg. 2. Ae-
lian. Var.
biss. II. 37.
III. 17. Sym-
mach. X. ep.
18. Valer.
Mam. VI. 5,
ext. 3. Zaleucus sub nomine Minervae apud Locren-
ses prudentissimus habitus est.

CAPUT III.

DE PEREGRINA RELIGIONE REIECTA.

¹ *A senatu Romano.* ³ *A L. Aemilio Paulo,*
² *A C. Cornelio praetore.* *Cos.*

^{1.}
An. V. 567.
Livius 39. 16.
Cic. de Leg.
II. 15. Bacchanalium¹ sacrorum mos novus institutus,

¹ *nono*] Harlem. et sept.
Leid. a manu prima *novo* et
sic ed. Lips. ad cuius margi-
nem manus docta adscripsit
nono. Recte. Thyfius contra
omnem historiam *unoquoque*.

² *praerogabat*] ita Aldus
edidit. *prorogabat* Cod. Brand.
1. et Bitur. quod probat Pe-
rizonius. *Prorogabat* est: in
proximos quosque novem

annos decreto continuabat.
Ceteri Mss. *perrogabat*, quod
non damnat Torrenius, et sic
iam Gifanuis. cf. VIII. 6. 4.

³ *Phya*] Sic Polyaeus et
Herodotus. Ed. Lips. *Phia*.
Cod. Brand. ed. Herbip. et
quidam libri Pighiani *Ero*,
alii: *afra*, *fro*, *sto*.

¹ *Bacchanalium*] Haec in
Mss.

cum ad perniciosam vesaniam iretur, sublat²us est².

Lutatus, qui primum Punicum bellum con-^{An. V. 511.}fecit, a senatu prohibitus est, *sortes Fortunae*³ *Praenestinae* adire. Auspicijs enim patriis⁴, non alienigenis, romp. administrari oportere iudicabant.

C. Cornelius Hispallus praetor peregrinus M. Popilio Laenate, Cn. Calpurnio Coss. edicto Chal-^{An. V. 614.}daeos⁵ *intra decimum diem abire ex Urbe atque Italia* iussit: levibus et ineptis ingenijs, fallaci fiderum interpretatione, quaestuosam mendacijs suis caliginem iniicientes.

Idem, qui Sabazii Iovis⁶ cultu simulato⁷ mores Romanos inficere conati sunt, domos suas repetere coegit.

L. Aemilius Paullus consul, cum senatus *Isidis et Serapis*⁸ *fana diruenda* censuisset, eaque nemo opificum attingere auderet, posita praetexta securim arripuit⁹, templique eius foribus infixit.

MS. cum superioribus sine ullo tituli novi vestigio cohaerent.

² *sublatus est*] Cura Postumii consulis. Adi Livium l. c.

³ *sortes Fortunae*] i. e. oracula, a Fortuna edita, cuius templum Praeneste fuit. Suet. Tib. 63.

⁴ *patrijs*] Pighius et Colerus perperam *patrijs*. *Auspicia patria*, i. e. *quae Romae sunt*.

⁵ *Chaldaeos*] alibi Mathematici et astrologi appellantur; esseque nomen artis, non gentis. Postea Vitellii edicto *Italia pulsi sunt Mathematici*, Tacit. Hist. II. 2. Videndus Gellius XIII. 1. Mox: *ingeniis*, i. e. *hominibus*.

⁶ *Sabazii Iovis*] Sabazius nomen commune Iovi et Bac-

cho, Ceterum licet sacra Iovis Sabazii a Romanis reiecta sint, ea tamen a posterioribus revocata fuisse docent inscriptiones a Pighio et Vossio adlatas. Vide Cicer. de Legib. II. 15. Arnob. V. p. 171.

⁷ *simulato*] alii *sublato*, quod minus placet.

⁸ *Isidis et Serapis*] Dii Aegyptii, sed olim Romae culti. Tertullianus Apolog. cap. 6. *Serapidem*, inquit, *Isidem et Harpocratem cum suo Cynocephalo capitolio prohibito inferri, id est, curia deorum pulsos Piso et Gabinius Coss. non utique Christiani, everfis etiam aris eorum, abdicaverunt, turpium et superstitionum otiosarum vitia cobibentes*. Quidam: *Serapidis*.

⁹ *securim arripuit*] Sic etiam

CAPUT IIII.

DE AUSPICIIIS.

Cic. de Leg.
II. c. 12. 13.

Quae cepere Romani.

1 Attius Navius Augur.

2 Ti. Gracchus, Ti. F. trib. pleb.

3 P. Claudius Pulcher, et L. Iunius Pullus Coff.

4 L. Metellus Pont. max.

5 M. Tullius Cicero.

6 M. Iunius Brutus procos. Externi.

1 Alexander Magnus.

2 Deiotarnus rex.

1.
An. V. 140.
circiter. Liv.
I. 36. Cic.
div. I. 17.
Fast. in Na-
via. Flor. I. 5.

L. Tarquinius rex centuriis equitum¹, quas Romulus auspicato conscripserat, alias adiciere cupiens; cum ab Attio Navio² augure prohiberetur, offensus interrogavit, *Posssetne³ fieri, quod ipse mente conceperat? Possse fieri⁴* dicente, iussit novacula cotem discindi. Qua Attius allata, administrato incredibili facto, effectum suae professionis oculis regis subiecit.

2.
An. V. 620.
Plutarch. in
vita. Obseq.
c. 86. (25.)

Ti. Gracchus, cum ad res novas pararetur⁵, auspicia domi prima luce petiit: quae illi perquam tristitia responderunt. Nam ianua egressus, ita pedem offendit, ut digitus ei decuteretur⁶; tres deinde corvi, in eum adversum occinentes, partem tegulae decussam ante ipsum propulerunt⁷. Qui-

etiam Dionysius apud Aelian.
Var. Hist. I. 20:

1 centuriis equitum] quae Rhamnenses, Titienses et Luceres appellabantur. Liv. I. 13. et 36.

2 Attio Navio] Variè scribitur in Mss. sed quam dedimus lectionem, etiam optimi editores Flori et Livii praeferunt.

3 posssetne etc.] Octo Codd. An id fieri possset quod animo cogitaret. Sed nostra lectio magis congruit cum verbis Livii: *fierine possis, quod nunc ego mente concipio.* et Flori: *fierine possset, quod ipse mente conceperat.*

4 posse fieri] Camp. Brand.

et Torreniani: *Eo, augurio capto, posse fieri dicente.* Sic fere Livius, Cicero et Florus. Pro professionis Torreniani et Lipsi perfectionis.

5 pararetur] duriuscule pro: *se pararet.*

6 digitus ei decuteretur] Obseq. decusseris pollicem. Plin. Hist. Nat. VII. 53. Q. Aemilius Lepidus iam egrediens incusso pollice etc. Hyginus Fab. 57. coxas eiecisse dicitur. Ludit Auctor in verbo decutere.

7 propulerunt] Obseq. proiecerint. Plutarch. αἰδοῦναι δὲ sic. Male ergo Aldus: *protulerunt.*

8 pulla-

bus omnibus contemptis, a Scipione Nasica pontifice maximo decussus Capitolio, fragmento subfellii iectus procubuit.

P. Claudius bello Punico primo, cum praelium navale committere vellet, auspiciaque more maiorum petisset, et pullarius⁸ non exire cavea pullos nuntiasset, abiici eos in mare iussit, dicens: Quia esse⁹ nolunt, bibant. Et L. Iunius P. Claudii collega, neglectis auspiciis, classem tempestate amisit. Quorum¹⁰ ille populi iudicio concidit, damnationisque hic ignominiam voluntaria morte praevenit.

Cum Metellus Pontif. maximus Tusculanum peteret¹¹, corvi duo in os eius adversum veluti iter impediens advolaverunt: vixque extuderunt¹², ut domum rediret. Insequenti nocte aedes Vestae

An. V. 504.
Polyb. 1. Cic.
divin. I. 16,
et II. 33. de
natur. deor.
II. 3. Sueton.
Tib. 2. Serv.
ad Virg. Aen.
VI. Liv.
XVIII. Eu-
trop. II. 15.
Minuc. Fel.
c. 7. Cic. de
Divin. II. 33.
An. V. 512.
Liv. XVIII.
Dionys. 3.
Ovid. Fast.
VI. 437 seq.

⁸ pullarius] qui pullos in cavea auspiciorum causa habet eorumque curam agit. vid. Cic. de Div. II. 33.

⁹ esse] quinque Mss. exire. Falso. Librarii elegantem lectionem non intellexerunt. Infra II. 5, 5. Pullis, quibus auspicia petuntur, pullos obiicitur. Si exire vera lectio esset, periret oppositio: esse et bibere. Paullo ante quidem dicitur: pullos non exire cavea, sed subintelligendum est: ad edendum.

¹⁰ Quorum ille — praevenit] Ita Pighius ex cod. Camp. et Cicerone constituit, probante Ruperto. Harl. Leid. text. Ultrai. Bit. amisit, damnationisque ignominiam v. m. praevenit. Et sic quoque ed. Lips. et Lugd. Codex Camp. Populi iudicio damnatus hic ignominiam voluntaria morte praevenit. Vorstius coniicit: Populi iudicio ille damnatus: hic ignominiam v.

m. praevenit. Sane concidit alienum est, cum ipse Auctor infra VIII. 1, 4. scribar, Claudium beneficio imbris damnationem effugisse. Enimvero mihi persuasum est, totam hanc particulam a capite I. ext. 5. usque ad cap. III. ext. 1. esse excerptam ex opere Valerii, quod stilus, me quidem iudice, sat luculenter docet. Nam cum Valerius omnibus fere exemplis sententias adiungit, aut argutias atque acumina caprat, in his nihil tale invenitur. Huc accedit, quod in plurimis libris non comparet. vid. supra Cap. I. not. 94. Ceterum lectionem Codd. Harlem. Leid. Ultrai. et Biturig. aliis praetulerim.

¹¹ peteret] omnes Mss. et ed. Aldi etc. petens iret; unde facilis coniectura: pedes iret.

¹² extuderunt] i. e. obtulerunt, impetrarunt, extorserunt.

arfit: quo incendio, Metellus inter ipsos ignes raptum Palladium.¹³ incolume servavit.

5. An. V. 710. M. Ciceroni mors imminens auspicio praedicta
Plut. Appian. est: cum enim in villa Caietana¹⁴ esset, corvus in
civill. 4. conspectu eius horologii ferrum loco motum ex-
cussit, et protinus ad ipsum tetendit, ac laciniam
togae eo usque morsu tenuit, donec servus ad oc-
cidendum cum milites venisse nuntiaret.

6. An. V. 711. M. Brutus cum reliquias exercitus sui adversus
Plutarch. Caesarem et Antonium eduxisset, duae aquilae ex
Dionys. lib. diversis castris advolaverunt, et edita inter se pugna,
47. Appian. ea, quae a parte Bruti fuerat, male mulcata fugit.
pag. 341.

EXTERN A.

1. An. V. 420. Cum rex Alexander urbem in Aegypto con-
Plutarch. p. stituere vellet, architectus Dinocrates cum cretam
679. Curtius non haberet, polentaque futurae urbis lineamenta
4. 8. Ammian. duxisset, ingens avium multitudo proximo lacu
XXII. 16. emerfa polentam depasta est: quod sacerdotes Ae-
Scholiast. En- gyptiorum interpretati sunt, advenarum frequentiae
rip. ad An- alimentis suffecturam¹⁵ urbem.
drom. v. 17.

2. An. V. 700. Deiotaro¹⁶ vero regi omnia fere auspicato go-
circiter. Cic. renti salutaris aquilae conspectus fuit: qua visa,
divin. 1. et 2. abstinuit se ab eius tecti usu, quod nocte insequen-
cap. 8 et 15. ti, ruina solo aequatum est.

serunt. Cod. Brand. et Leid.
tert. extorserunt. Male Aldus
extulerunt.

13 Palladium] simulacrum
Palladis in penitissima Vestae
aede adservari solitum.

14 Caietana] tres Codd.
Caietana.

15 suffecturam] bona phra-

sis: sufficiet urbs alimentis
multorum advenarum. Curt.
magnam illam advenarum fre-
quentiam culturam, multisque
eam terris alimenta praebi-
turam.

16 Deiotaro] Hic post lon-
gam lacunam incipiunt Codd.
Mss. omnia integre exhibere.
vid. supra ad Cap. I. not. 94.

I religio-

CAPUT V.
DE OMINIBUS.

Quae accipere Romani.	6 Cn. Pompeius Magnus procos.
1 Patres conscripti.	7 M. Brutus procos.
2 M. Furius Camillus dicta-	8 C. Cassius procos.
tor.	9 Q. Petilius cos.
3 L. Aemilius Paulus Cos.	Externi.
4 Caecilia Metelli.	1 Prienenses.
5 C. Marius exul.	2 Apolloniatae.

Ominum etiam observatio aliquo contactu religionis¹ innexa est: quoniam non fortuito motu, sed divina providentia constare creditur.

Quae effecit, ut Vrbe a Gallis disiecta², deliberantibus P. C. utrum Veios migrarent, an sua moenia restituerent; forte eo tempore e praesidio³ cohortibus redeuntibus, centurio in Comitio exclamaret, *Signifer, statue signum, hic optime manebimus*. Ea enim voce audita, senatus *se accipere omen*⁴ respondit, e vestigioque Veios transeundi consilium omisit. Quam paucis verbis de domicilio futuri summi imperii confirmata est conditio! Credo indignum diis existimantibus, prosperrimis⁵ auspiciis Romanum nomen ortum, Veientanae urbis appellatione mutari: inclytaeque⁶ victoriae decus modo abiectae urbis ruinis infundi.

I.
An. V. 363.
Livius V. 55.
Plutarch. in
Camillo.

1 religionis] uterque cod. Heinf. religioni. Ed. Vet. religioni connexa est.

2 disiecta] alii deleta, quod Perizon. probat, sed disiecta habent Mss. Pighiani, Brand. uterque, Torreniani et ed. Yer. In ed. Lipsf. quae deleta legit, vir doctus adscripsit: disiecta praeter Capitolium.

3 e praesidio] Multi Mss. et ed. Vet. delent e. Curtius: Arabia rediens Alexander.

4 se accipere omen] formula, qua utebantur Romani, bono omine oblato. Infra: arripis omen.

5 prosperrimis] sic pro vulgato prosperis lego, auctoritate utriusque cod. Brand. octodecim Torrenianorum et librorum Wastianorum, quibus accedunt ed. Herbip. et Vet. sine dubio ex cod. Mf. edita. itemque Liphsienfis Thanneri. Credibilius etiam est, prosperis mutatum esse a librariis in prosperis, quam contra. Prosperrima auspicia sunt illa XII vulturum, quae Romulo se ostenderunt.

6 inclytaeque etc.] Sensus horum verborum est: et urbis Romanae incolae, qui tam inclytam

^{2.}
An. V. 357.
Liv. 5. 21.
Plutarch.

Huius tam praeclari operis ⁷ auctor Camillus, cum esset precatus, ut si cui deorum nimia felicitas populi Rom. videretur, eius invidia, suo aliquo incommodo satiaretur, subito lapsu decedit ⁸: quod omen ad damnationem, qua postea oppressus est, pertinuisse visum est. Merito autem de laude inter se, victoria, et pia precatio amplissimi viri certaverunt: aequae enim virtutis est et bona patriae auxisse, et mala in se transferre voluisse.

^{3.}
An. V. 585.
Cic. divin. 1.
c. 46. Plutarch. in
Paullo et in
Agaphe.

Quid illud, quod L. Paullo consuli evenit, quam memorabile! cum ei sorte evenisset, ut bellum cum rege Perse ⁹ gereret, et domum e curia regressus, filiolum suam nomine Tertiam, quae tum erat admodum parvula, osculatus, tristem animadverteret: interrogavit, *quid ita eo vultu esset*. quae respondit, *Perse perisse*. decesserat ¹⁰ autem catellus, quem puella in deliciis habuerat, nomine Perse. Arripuit igitur omen Paullus, exque fortuito dicto, quasi spem certam clarissimi triumphi animo praesumpsit.

^{4.}
An. V. 632.
Cic. divin. 1. cap.
46.

At Caecilia Metelli ¹¹, dum sororis filiae, adultae aetatis virgini, more prisco, nocte concubia, nuptialia petit ¹², omen ipsa fecit. Nam cum in sacello

inclytam victoriam ex Veientibus retulerant, cum his, quos nuperrime superaverant, coniungi; sive brevius: Dii indignum existimabant, ut victores Romani relictis suis sedibus in urbem devictam demigrarent. Vide vero, quam declamatoriis cincinnis Valerius orationem suam obscuraverit!

⁷ operis] ut nempe in urbe maneretur.

⁸ subito lapsu decidis] in terram, cum se ad dexteram volveret ac circumvertere vellet; ex more Romanorum. vid. Plin. XXVIII. 2. et Plut. in Camillo.

⁹ Perse] Rex Macedoniae ultimus, etiam Perseus et Perse dictus. Mox filiam ed. Vet.

¹⁰ decesserat] affectate. Nam decedere pro mori tantummodo de hominibus, non de canibus solet usurpari.

¹¹ Metelli] in quibusdam Codd. additur uxor. e glossa. Frequens enim apud veteres haec loquendi ratio: Terentia Ciceronis, Clodia Aufidii, Livia Rutillii, Arria Paeti, Metella Crassi etc. scil. uxor.

¹² nuptialia petit] Perspicue Cicero: Cum velles sororis suae filiam in matrimonium collocare, exisse in quodam sacello, omnis capiendae causa.

quodam eius rei gratia, aliquamdiu perſediſſet, nec ulla vox ¹³ propoſito congruens eſſet audita; feſſa longa ſtandi mora puella, rogavit materteram, ut ſibi pauliſper locum, reſidendi accommodaret. cui illa: *Ego vero*, inquit, *libenter tibi mea ſede* ¹⁴ *cedo*. Quod dictum ab indulgentia proſectum, ad certi ominis proceſſit eventum: quoniam Metellus non ita multo poſt, mortua Caecilia, virginem, de qua loquor, in matrimonium duxit.

C. autem Mario obſervatio ominis procul dubio ſaluti fuit, quo tempore hoſtis a ſenatu iudicatus, in domum Fanniae Minturnis cuſtodiae cauſſa deductus eſt. Animadvertit enim aſellum, cum ei pabulum obiceretur, neglecto eo, ad aquam procurrentem ¹⁵. Quo ſpectaculo, deorum providentia, quod ſequeretur, oblatum ratus, alioquin etiam interpretandarum religionum peritiſſimus; a multitudine, quae ad opem illi ferendam confluxerat, impetravit, ut ad mare perduceretur: ac protinus haviſulam conſcendit; eaque in Africam perveſtus, arma Sullae victricia effugit.

Pompeius vero Magnus in acie Pharfalica viſus a Caefare, fuga quaerens ſalutem, curſu in inſulam Cyprum, ut aliquid in ea virium contraheret, claſſem direxit: appellensque ¹⁶ ad oppidum Paphum, conſpexit in litore ſpecioſum aedificium:

cauſſa. Nox concubia eſt obſcura. More priſco, nam illius aetate exoleverat. Cic. de Div. Lib. I. cap. 16.

¹³ *nec ulla vox*] Edit. et Mſſ. maxima pars: *nec aliqua vox*. Nonnulli cum ed. Vet. *nec aliqua ulla vox*. Sex Mſſ. *nec aliqua illi vox*, quod Torrenio placet.

¹⁴ *mea ſede*] Nonnulli Mſſ. cum ed. Vet. *meam ſedem*. Utrumque latine dicitur. Inſta III. I. ext. 7. *ceſſis eam*

Bianſi. et alibi. Paulo poſt ita deſt in aliquot Mſſ. et editt. Pighio antiquioribus, cum quibus facit ed. Vet.

¹⁵ *procurrentem*] quatuor Mſſ. *percurrentem*. mox tres Mſſ. *produceretur*. duo cum ed. Vet. *proſectus*. Silla Mſſ. plerique cum ed. Vet. ſemper.

¹⁶ *appellensque*] multi: *applicansque*. Mox pro *conceperat*, multi *ceperat*. ed. Vet. *reconceperat*.

¹⁷ *expro-*

An. V. 663.
Plutarch.

An. V. 703.

gubernatoremque interrogavit, *quod ei nomen esset*: qui respondit *ναυοβασιλεία* vocari: quae vox spem eius, quantulacumque restabat, comminuit. Neque id dissimulanter tulit: avertit enim oculos ab illis testis, ac dolorem, quem ex diro omine conceperat, gemitu patefecit.

7. M. etiam Bruti dignus, admissio parricidio, eventus omine designatus est. Siquidem post illud nefarium opus, natalem suum celebrans, cum Graecum versum expromere¹⁷ vellet, ad illud¹⁸ potissimum Homericum referendum animo tetendit.

An. V. 710.
Plutarch. p.
344. Iliad. π.
v. 849. Vide
Dianys. 47.
Macrob. Sat.
III. 6. Dion.
Hal. l. p. 5.

Ἀλλὰ¹⁹ μὲ μοῖρ' ὅλον καὶ Λητῆς ἔκτανον υἱός.

Qui deus Philippensi acie, a Caesare et Antonio signo²⁰ datus, in eum tela convertit.

8. Consentaneo²¹ vocis iactu C. Cassii aurem fortuna pervellit: quem²² orantibus Rhodiis, ne ab eo cunctis deorum simulacris spoliarentur, Solem a se

An. V. 710.
Dion. lib. 47.
p. 346. Ap-
pian. p. 321.
324. Ores.
VI. 18.

17 expromere] omnis captanda causa. Sollemne enim fuit Graecis et Romanis, ut primos versus *Homeri, Musaei, Virgilii*, aut alius cuiusdam poetae, qui ipsis aperto libro occurrissent, oraculi loco adsumerent et ex iis omen sibi promitterent. Unde *sortes Virgillanae, Homericae* etc. Sic *Socratem, Brutum et Opilionem Macrinum* *sortes Homericas; Hadrianum et Severum Alexandrum Virgilianas*, sic alios alias consuluisse legimus. Haec consuetudo etiam ad Christianos transiit, et etiamnum apud multos obtinet, ut in casibus dubiis aut temporibus sacris Codicem sacrum aut alium librum evolvant, et qui ipsis primus se obtulit versus, cum pro omine habeant. vid. Augustin. Confess. lib. VIII. in fine.

Ceterum multi Mss. et editiones *exprimere*. Ed. vero Vet. *expromere*. Recte.

18 ad illud etc.] i. e. in primis sequens versus Bruto notabilis fuit et aculeum in animo ipsius reliquit.

19 Ἀλλὰ] i. e. *sed me fatum perniciosum et Latonae filius (Apollo) interfecit*.

20 signo] quo socii milites dignoscantur ab hostibus. Erat iis temporibus plerumque *vocale*, interdum *mutum* aut etiam *tabella lignea*.

21 Consentaneo — pervellis] Haec omnia, argute dicta, nihil aliud sibi volunt, quam: *Similiter Cassio vox quaedam, ominosa fuit*.

22 quem] quae novem Mss. et edit. antiquae. Sed *quem* scil. (Cassium) *Fortuna* respondere voluit, ed. Vet. cum Mss.

h3 rapa-

relinqui respondere voluit: ut rapacissimi victoris²³ insolentiam, dicti tumore protraheret²⁴, abiectumque²⁵ Macedonica pugna, non effigiem Solis, quam tantummodo supplicibus cesserat, sed ipsum Solem re vera relinquere cogeret.

Annotatu dignum illud quoque omen, sub quo Petilius consul in Liguria bellum gerens occidit²⁶. *An. V. 577. Liv. 41. cap. 18. Frontin. Strateg. 4. cap. 2.* Nam cum montem, cui Leto cognomen erat, oppugnaret: interque adhortationem militum dixisset: *Hodie ego Letum utique capiam*; inconsideratius²⁷ praeliando, fortuitum iactum vocis leto suo confirmavit.

EXTERNA.

Adiici nostris duo eiusdem generis alienigena²⁸ exempla non absurde possunt. Samii Prienesibus auxilium adversus Caras²⁹ implorantibus, arrogantia³⁰ instincti, pro classe et exercitu cymbulam³¹ eis derisus gratia miserunt. Quam illi

²³ *rapacissimi victoris*] Casius enim Rhodios praelio navali vicit et non tantum pecunia, armis et navibus, verum etiam statuis et donariis spoliavit.

²⁴ *dicti tumore protraheret*] i. e. superbo illo responso patefaceret insolentiam Cassii. Aliquot Mss. et ed. Vet. *victi timore*.

²⁵ *abiectum*] i. superatum. *Effigiem Solis*, nempe Colossum, qui septuaginta cubitorum fuit.

²⁶ *occidit*] Edit. antiquae, in quibus et Ver. cum plerisque Mss. *occideris*.

²⁷ *inconsideratius*] vid. infra II. 7, 15.

²⁸ *alienigena*] alibi *externa* vocat.

²⁹ *Caras*] quidam male *Carras*. Hic enim non de

Syriae populo sermo est.

³⁰ *arrogantia*] Cod. Pulm. *arroganti instinctu*, quod Pighius et Guyetus probant. Alii omnes: *arrogantia instincti*. Sic III. 8. ext. 3. *errore instincta civitas*.

³¹ *cymbulam*] Sic Pighius ex Mss. Alii: *fibulam*, *fibulam*, *lembulam*, *lembunculum*, *fibulam lenunculam*, *fibulam* etc. Perizonius et Torrenius putant, *Sibyllam* i. *mulierculam fastidicam* Prienesibus a Samiis missam esse, sicut in bello Messeniaco Athenienses Spartanis prode in contemptum illorum miserunt Tyrtaeum poetam claudum Iustin. III. 5. quod aegre mihi persuadeo. Si in tanta varietate coniecturis uti liceat, crediderim, Samios Prienesibus misisse naviculam aliquam,

velut divinitus datum praesidium interpretati, libenter receptam, vera fatorum praedictione victoriae ducem habuerunt.

2. Ne Apolloniatae quidem poenitentiam egerunt³², quod, cum bello Illyrico pressi, Epidamnios³³, ut sibi opem ferrent, orassent, atque illi *Vide Strabonem 7. Plin. lib. 3. c. 23.* *flumen vicinum moenibus suis*³⁴ nomine Aeantem in adiutorium eorum sese mittere dixissent. Accipimus quod datur, responderunt: eique primum in acie locum, perinde ac duci, assignaverunt. Ex insperato enim superatis hostibus, successum suum omni acceptum³⁵ referentes, et tunc³⁶ Aeanti ut deo immolaverunt, et deinceps omnibus praeliis duce uti constituerunt.

CAPUT VI. DE PRODIGIIS.

Quae evenere Romanis.

1 Ser. Tullio regi.

2 L. Marcio centurioni.

3 Populo Rom. ac Veientibus.

4 L. Sullae procos.

5 Populo Roman. diversis temporibus.

6 C. Flamini Cos.

quam, cuius insigne fuerat Sibylla. Sic certe Palaepharus multa obscura antiquitatis commenta explicare solet. Nec mirum, Prienenses talem naviculam divinitus datam interpretatos esse, et victoriae omen habuisse; cum, ubi naviculae piscatoriae conspiciuntur, ibi mare tutum ab hostibus sit, necesse est, id vero non fieri potest, nisi devictis hostibus. Deinde insigne navis Sibylla, hanc quietem et tranquillitatem praedicere, videri poterat; atque ipsum nomen Sibyllae (Σιβυλλα) in bonum omen accipiebant. Viderint alii.

32 poenitentiam egerunt] i. Neque Apolloniatas poeni-

tuit. Sic saepe Noster et alii. e. g. Curtius, Petronius etc.

33 Epidamnios] Ed. Vet. cum aliis Epidaurios.

34 suis] nempe Apolloniatarum. Recte autem Vossius animadvertit, illos ita lusisse Apolloniatas, dum dicebant se mittere αἶψα, quod et fortissimi Aiakis apud Graecos nomen.

35 omni acceptum] Ita quatuordecim Mss. in omen acceptum. Codices Pighii, in omen Ultrai. prim. omni in acceptum Leid. tert. omen in acceptum ed. Vet. Frustra.

36 et tunc] male quidam ex tunc. Mox ed. Vet. in omnibus.

1 dome-

- 7 *C. Hostilio Mancino Cos.* 13 *C. Iulio Caesari dict.*
 8 *Ti. Graccho procos.* Externis.
 9 *M. Claudio Marcello Cos. V.* 1 *Xerxi Persarum regi.*
 10 *Cn. Octavio Cos.* 2 *Midæ Phrygum regi in-*
 11 *M. Licinio Crasso procos.* fanti.
 12 *Cn. Pompeio Magno procos.* 3 *Platoni Philof. infanti.*

Prodigiorum quoque, quae aut secunda, aut ad-
 versa acciderunt, debita proposito nostro re-
 latio est.

Serv. Tullio etiam tum puerulo dormienti, cir-
 ca caput flammam emicuisse, domestici ¹ oculi an-
 notaverunt. Quod prodigium Prisci Tarquinii ²
 regis uxor Tanaquil admirata, Servium serva na-
 tum ³ in modum filii educavit, et ad regium fasti-
 gium everit.

Aequae felices eventus illa flamma, quae ex L.
 Marcii ducis duorum exercituum, quos interitus
 P. et Cn. Scipionum in Hispania debilitaverat, ca-
 pite concionantis eluxit. Namque eius adpectu
 pavidi adhuc milites, pristinam recuperare fortitu-
 dinem admoniti, octo et triginta millibus hostium
 caesis, magnoque numero in potestatem redacto,
 bina castra Puniceis opibus referta ceperunt.

Item cum bello acri et diutino ⁴ Veientes, a Ro-
 manis intra moenia compulsi, capi non possent, ea-
 que mora non minus obsidentibus, quam obsessis,
 intolerabilis videretur, exoptatae victoriae iter mi-
 ro prodigio dii immortales patefecerunt. Subito

¹ *domestici]* *Domesticorum*
 Mss. Walsii, uterque Ultraj.
 unus Duac. et duo Leid. item
 que ed. Ver.

² *Prisci Tarquinii]* ed. Vet.
 cum multis Mss. *Anci Mar-*
cii, pudendo errore, quem
 certe Valerius non commisit,
 sed librariorum stupor, qui
 non numquam tantus est, ut
 nihil supra.

³ *Servium serva natum]*
serva natum triginta Mss.
servum serva natum Codd.
 Pighii, *servatum natum* ed.
 Vet. *de serva Bitur. e serva*
 Barber. l.

⁴ *diutino]* Livius: *decem*
aestates biemesque continuas
obsessa urbs Veii.

enim Albanus lacus, neque caelestibus imbris auctus, neque inundatione ullius amnis adiutus, folitum stagni modum excessit: cuius rei explorandae gratia legati, ad Delphicum oraculum⁵ missi, retulerunt, *praecipi sortibus, ut aquam lacus eius emissam per agros diffunderent: sic enim Veios in potestatem populi Romani futuros*⁶. Quod priusquam legati renuntiarent, aruspex Veientium a milite nostro (quia domestici interpretes deerant) raptus et in castra perlatum futurum dixerat. Ergo senatus duplici praedictione monitus, eodem paene tempore, et religioni paruit, et hostium urbe potitus est.

4.
An. V. 664.
Cic. divin. I,
33. Ex hisse-
vianum L.
Sullae lib.

Nec parum prosperi successus est⁷, quod sequitur. L. Sulla cos. sociali bello⁸, cum in agro Nolano ante praetorium immolaret, subito ab ima⁹ parte arae prolapsam anguem prospexit. Qua visa, Postumii aruspiceis hortatu continuo exercitum in expeditionem eduxit, ac fortissima Samnitum castra cepit. Quae victoria futurae eius am-

⁵ oraculum] Apollinem aliquot Mss. De oraculo Apollinis vide Iustin. XXIII. 6, 6 sq. Mox *sortibus* pro *oraculo*, ut supra.

⁶ *futuros*] vulgo: *venturos*. Tres Leid. *reduci*, ubi unus alia manu supra scriptum habet *fore*; quod etiam erat in Chart. Duac. *futuros* habent Cod. Dan. unus Brand. Harlem. Leid. unus et prim. Ultraj. nec minus ed. Vet. Insuper Gronov. ad Liv. II. 14. testatur in libris veteribus esse *futuros*, non *venturos*, Lipsius vero, cui haec lectio adridet, in libro vetere esse scribit. Placet praeterea Colero, Gronovio, Vossio

et Torrenio. Multo etiam est elegantior, quam ut ab imperitis librariis proficisci potuerit. Vid. Gell. I. 7.

⁷ *est*] in omnibus fere Mss. et in ed. Vet. omititur.

⁸ *sociali bello*] de quo videndus Florus III. 19. Paullo ante quidam editi *Procos*, male.

⁹ *ab ima*] sic bene quidam libri, Cicero *infima ara*. Alii una cum ed. Vet. errore sollemnii. Colerus addit, allapsus serpentum multis magnis viris salutaris fuisse omnibus.

plissimae potentiae gradus et fundamentum existit¹⁰.

Praecipuae admirationis etiam illa prodigia, quae P. Volumnio, Ser. Sulpicio Coss. in urbe nostra inter initia motusque bellorum acciderunt. Bos namque, mugitu suo in sermonem humanum converso, novitate monstri audientium animos exterruit. Carnis quoque¹¹ in modum nimbi dissipatae partes ceciderunt: quarum maiorem numerum praepetes diripuerunt aves¹², reliquum humi per aliquot dies, neque odore tetro, neque deformi adspectu mutatum iacuit.

Eiusdem generis monstra alio tumultu credita¹³ sunt: puerum infantem¹⁴ semestrem in foro boario¹⁵ triumphum proclamasse¹⁶. Alium cum elephantino capite natum. In Piceno lapidibus pluuisse¹⁷. In Gallia lupum vigili e vagina gladium abstulisse. In Sardinia¹⁸ scuta duo sanguinem fudasse. Apud Antium metentibus¹⁹ cruentas spi-

¹⁰ *existis*] Post hanc vocem in ed. Vet. longa lacinia de Sulla Auctori nostro est adfusa.

¹¹ *Carnis quoque*] aliquot Codd. *carnes quoque*. Ed. Vet. *Carnesque*. Paulo ante quidam omittunt *suo*.

¹² *praepetes-aves*] i. *celeres, veloces*. Nihil amplius. Gell. VI. 6. Serv. ad Virg. Aen. VI. 15.

¹³ *alio tumultu credita*] i. tempore belli cuiusdam similia monstra accidisse credebantur. Mss. *praebita, condita, praedita, praedita*. Vorstius malit *proditu*.

¹⁴ *puerum infantem*] sic multi Codd. et ed. Vet. ut sexus designetur.

¹⁵ *Boario*] Livius; in foro olitorio.

¹⁶ *triumphum proclamasse*] Pulmanni Cod. *locutum triumphum protulisse*. Winchel. *triumphum locutum*. alii *triumphum clamasse*, aut: *triumphum natum clamasse*, ut ed. Vet. Sensus: Puer infans et quidem semestris clamavit triumphum fore.

¹⁷ *lapidibus pluuisse*] Sic ed. Vet. reliquae editr. et Mss. teste Torrenio *lapides*. Vtrumque bonum. *lapides* per Codices firmior lectio; *lapidibus* tamen, quod in ipsa Torreniana editione est, retinui.

¹⁸ *In Sardinia*] sic undecim Mss. et Livius loc. cit. Alii cum ed. Vet. in *Sicilia*.

¹⁹ *Apud Antium metentibus*] omnes editiones verustae. Vet. Lips. Lugd. et codices

An. V. 536. cas in corbem decidisse. Caerites aquas sanguine mixtas fluxisse. Bello etiam Punico secundo XXII. 1. XXIII. 10. constitit, Cn. Domitio bovem dixisse, *Cave tibi Plur. Fabio. Roma.*

6. C. autem Flaminius inauspicato²⁰ consul creatus, cum apud lacum Trasymenum, cum Hannibale conficturus, *convelli signa* iussisset, lapso equo, super caput eius humi prostratus est: nihilque eo prodigio inhibitus, signiferis negantibus, *signa moveri sua sede posse*, malum, ni ea continuo effodissent, minatus est. Verum huius temeritatis, utinam sua tantum, non etiam pop. Rom. maxima clade poenas pependisset! In ea namque acie quindecim millia Romanorum caesa, sex millia capta, decem millia²¹ fugata sunt. Consulis obtruncati corpus ad funerandum ab Hannibale quaesitum est: qui quantum in ipso fuerat, Romanum sepelierat imperium.

dices manuscripti omittunt apud Antium, et habent: *Etiam metentibus* praeter cod. Pulmann. in quo est: *Etiam apud Aritium metentibus*; unde Pighius lectionem, quam deinde alii editores secuti sunt: *etiam metentibus apud Antium*, constituit. Mirum, eum non potius in textum recepisse: *Apud Antium metentibus*, omisso *etiam*, ut Orosius V. 15. habet. Nam *Antium* facillime in *etiam* corrumpi potuit, quo facto, librarii apud tamquam otiosum abiecerunt. Deinde (quod in primis notandum) in prodigiis nomen loci, ubi factum est prodigium, semper ab initio ponitur, ut sexcenta Livii et Obsequentis, quin ipsius Nostri Valerii, loca ostendunt. *In Piceno, in Gallia,*

in Sardinia, quidni ergo quoque *Apud Antium*? Tandem in recensendis prodigiis, non solent per particulas *et, etiam* etc. sequentia cum prioribus coniungi, ut apud Livium et Obsequentem videre est. *Etiam* ergo stare nequit, sed pro eo legendum: *Apud Antium*, ut Livius, et Orosius et Plutarchus habent; hancque lectionem, ab ipso Pighio probatam, in textum recepi.

20 *inauspicato*] Liv. XXI. 63. *consulem ante inauspicato factum*. Mox: *Malum, i. verbera, aut necem*.

21 *decem millia*] quidam Codd. et ed. Vet. *viginti millia*, sed Livius habet *decem millia*. Mox: *qui alii ad Flaminium, alii ad Hannibalem referunt*. Hoc rectius.

Flaminii autem praecipitem audaciam C. Hostilius Mancinus vesana perseverantia subsequitur. 7.
An. V. 616.
Liv. 55. Iul.
Obseq. c. 83. cui consuli in Hispaniam ituro haec prodigia acciderunt: Cum Lavinii²² sacrificium facere vellet, pulli cavea emissi in proximam silvam fugerunt, summaque diligentia quaesiti reperiri nequiverunt. Cumque ab Herculis portu, quo pedibus pervenerat, navem conscenderet, talis vox sine ullo auctore ad aures eius pervenit, *Mancine mane*. Qua territus, cum itinere converso Genuam petisset, et ibi scapham esset ingressus, anguis eximiae magnitudinis visus e conspectu abiit. Ergo numerum prodigiorum numero calamitatum aequavit, infelici pugna, turpi foedere, deditioe funesta.

Minus miram in homine parum considerato temeritatem Ti. Gracchi gravissimi civis tristis exitus, et prodigio denuntiatus, nec evitatus consilio, facit. 8.
An. V. 541.
Liv. XXV. 16. Procos.²³ enim cum in Lucanis sacrificasset, angues duo ex occulto prolapsi²⁴, repente hostiae, quam immolaverat, adeso iecinoꝛe, in easdem latebras se retulerunt. Ob id deinde factum, instaurato sacrificio, idem prodigii evenit. Tertia quoque caesa victima, diligentiusque asservatis extis, neque allapsus serpentum arceri, neque fuga impediri potuit. Quod quamvis aruspices ad salutem Imperatoris pertinere dixissent, Gracchus tamen non cavit, ne perfidi hospitis sui Flavii insi-

²² Lavinii] Sic omnes Mss. et editt. Aldo antiquiores, etiam Vet. non Lavinii, quod Aldus dedit. Silva proxima erat Laurentina. Obsequens l. c. Ceterum malum omen erat, si pulli volarent; quod etiam Galbae auspici accidit. Sueton. Galba c. 18. Pro Genuam plurioni Mss. cum ed. Vet. habent Iannua. Vitium

ex pronuntiatione ortum.

²³ Procos.] Ed. Vet. Consul. Paulo ante, homo parum consideratus est Mancinus, Mox sacrificaret Pighius, at Mss. et editt. sacrificasset.

²⁴ angues duo — prolapsi] maior pars Mss. et editt. cum ed. Vet. legunt angues duae — prolapsae. Vtrumque probum. Mox arceri omittit ed. Vet.

tracta in contrariam, ac ferebatur, partem se ipsa convertit. Magna haec prodigia: sed et illae clades aliquanto maiores: tot pulcherrimarum legionum interitus, tam multa signa hostilibus intercepta manibus, tantum Romanae militiae decus barbarorum obtritum equitatu, optimae indolis filii cruore paterni respersi oculi, corpus imperatoris inter promiscuas cadaverum strues, avium ferarumque laniatibus obiectum: Vellem quidem placidius: sed, quod relatum, verum est. Sic dii spreti excandescunt³⁶: sic humana consilia castigantur, ubi se caelestibus praeferunt.

12.
An. V. 705.
Iul. Obseq.
125. Dio. lib.
XXXII. p.
205. Lucan.
VII 152. Ap-
pian. Civil. II.
p. 771. Flor.
III. 2. 45.
Cn. etiam Pompeium Iupiter omnipotens ab-unde monuerat, ne cum C. Caesare ultimam belli fortunam experiri contenderet. Egresso a Dyr-rhachio adversa agmini eius fulmina iaciens, examinibus sapum signa obscurando, subita tristitia implicatis militum animis, nocturnis totius exercitus terroribus, ab ipsis altaribus hostiarum fuga. Sed invictae leges necessitatis³⁷ pectus alioqui procul ab amentia remotum, prodigia ista iusta aestimatione perpendere passae non sunt. Itaque dum illa elevat³⁸, auctoritatem amplissimam, et opes privato fastigio excelsiores, omniaque ornamenta,

in acie et in agmine, ad eius nutum aut procedebant aut susebant.

36 sic Dii spreti excand.] alii, in quibus etiam ed. Vet. sic deorum spreti monitus (al. praemonitus) excandescunt. metonymice pro: Dii praemonentes spreti excandescunt, quod Torrenio et Oudendorpio ad Obseq. 60. placeat, quia Valerio nihil familiarius sit, quam adiuncta pro subiectis ponere. Paullo ante relatu aliquot Mss. cum ed. Vet.

37 necessitatis] sic Pighius ex uno codice. Alii omnes cum editionibus, etiam Vet. necessitudinis, eodem sensu. Gellius XIII. 3. Pectus, i. Pompeium. Amat Valerius abstracta. Sic supra spiritus.

38 illa elevat.] scil. prodigia negligit, spernit. Ita Perizonius legit et textum distinguit, probante Torrenio. Certe sic omnes difficultates tolluntur. Mss. et editt. omnes: dum ille elevat auctoritatem amplissimam, etc.

quae ab ineunte adolescentia³⁹ ad invidiam usque contraxerat, spatio unius diei confregit. Quo constat in delubris deum sua sponte signa conversa: militarem clamorem, strepitumque⁴⁰ armorum adeo magnum Antiochiae et Ptolemaide auditum, ut in muros concurreretur: sonum tympanorum Pergami abditis delubris⁴¹ editum: palmam viridem Trallibus in aede Victoriae, sub Caesaris statua, inter coagmenta lapidum iustae magnitudinis⁴² enatam: Quibus apparet caelestium numen et Caesaris gloriae fuisse, et Pompeii errorem inhibere voluisse.

Tuas aras, tuaque sanctissima templa, Dive Iuli, veneratus oro, ut propitio ac faventi numine tantorum casus virorum sub tui exempli praesidio ac tutela delitescere patiaris. Te enim accipimus, eo die, quo purpurea veste velatus aurea in sella confedisti, ne maximo studio senatus exquisitum, et delatum honorem, sprevisse videreris: priusquam exoptatum civium oculis conspectum tui offerres, cultui religionis, in quam mox eras transiturus, vacasse: mactatoque opimo bove cor in extis non reperisse: ac responsum tibi a Spurina aruspice, *pertinere id signum ad vitam et consilium*

39 *ab ineunte adolescentia*] Liv. Epit. 39. *Quatuor et viginti annos natus, adhuc eques Rom. quod nulli contigerat, ex Africa triumphavit.* Paullo post, pro: Quo ed. Vet. *Quod, eadem pro deum habet domini.*

40 *strepitum*] Oudendorp. ad Obseq. 104. *malit crepitum.*
41 *abditis delubris*] Heins. l. et Periz. *aditis delubris.* Unde Gudius, Burmannus et Torrenius malint *adytis delubri.* Certe de uno templo tantum loquitur Dio loc. cit.

39 *ἄρ' ἀπὸ νεότητος.* Nec mirum *adytis* in *abditis* a librariis mutatum esse, cum constat, Graeca ab illis male tractari. Mox in *edem victoriae* ed. Vet. *Abditis delubris* vir doctus explicat: *clausis templis.*

42 *iustae magnitudinis*] Torrenius explicat: palmam tantae magnitudinis, quantae victoribus dari solet. Obsequens: *magnitudine maturatione*, i. palma fati magna. Paullo post ed. Vet. *appareret celeste, et natusse.*

tuum, quod utraque haec corde continerentur. Erupit deinde eorum parricidium, qui dum te hominum numero subtrahere volunt, deorum concilio adiecerunt.

EXTERN A.

Claudatur hoc exemplo talium ostentorum domestica relatio, ne, si ulterius Romana apprehendero, e caelesti templo ad privatas domos, non consentaneos usus ⁴³ transtulisse videar. Attingam igitur externa: quae Latinis inserta literis, ut auctoritatis minus habent, ita aliquid gratiae varietatis afferre possunt. In exercitu Xerxis, quem adversus provinciam Graeciam contraxerat, equae partu leporem editum constat, eodem montem Athon vix tandem transgresso ⁴⁴. Quo genere monstri tanti apparatus significatus est eventus. Nam qui mare classibus, terram pedestri operuit exercitu, ut fugax animal, pavido regressu regnum suum repetere est coactus.

Herod. 7.

⁴³ *non consentaneos usus*] Liplius coniicit *visus* et ita explicat: cum de Divo Iulio dixerim, claudam Romana exempla, nec oculos parum decore transferam e caelo iterum ad terram. Sed Valerius *usus non consentaneos* dicit consuetudinem et familiaritatem minus convenientem, quia non decebat exemplum Divi Caesaris exemplis humanis quasi familiaribus immisceri.

⁴⁴ *eodem montem Athon vix tandem transgresso*] In Mss. *eidem montem Athon iuxta Idam transgresso*. Alii: *eodem monte Athon iuxta Idam* (Vet. *vix tandem*) *transgresso*. Plurimi Mss. et editi. in quibus Vet. Lipl. et Lugd. haec

omnia post verba *est coactus* ponunt, et cum sequentibus: *priusquam Athesias* etc. coniungunt; quod etiam commodius est; et parum abfuit, quin cum Perizonio haec verba hoc loco expungerem, eaque post coactus ponerem et ita legerem: *Eidem montem Athon vix dum (Athon vix tandem) transgresso, priusquam* etc. Certe sic Valerius mihi quidem videtur scripsisse. *Vix dum* mallet quam *vix tandem*, quia propius accedit scripturae in Mss. *iux idam, index, indum* etc. *Athon* pro *Athon*, more graecorum saepius dicitur, exinde videntur monte et eodem orta esse, quod imperiti librarii pro ablativo habuerant.

Priusquam Athenas deleret, Lacedaemonis invadendae consilium agitant, admirabile inter coenam prodigium incidit. Infusum namque paterae eius vinum, in sanguinem nec semel, sed iterum, et tertio, conversum est. Qua de re consulti Magi monuerunt, ut se ab incepto ⁴⁵ abstineret. Et, si quod vestigium in vecordi pectore sensus fuisset, cavere potuisset, ante de Leonida et Spartanis ⁴⁶ abunde monitus.

Midae vero, cuius imperio Phrygia fuit subiecta, puero dormienti formicae in os grana tritici congefferunt. Parentibus deinde eius, quorum prodigium tenderet, explorantibus, augures responderunt: *Omnium illum mortalium futurum ditissimum.* Nec vana praedictio existit: nam Midas cunctorum paene regum opes abundantia pecuniae anteceffit: infantiaeque incunabula vtili deorum munere donata, onustis ⁴⁷ auro atque argento gazis pensavit.

Formicis Midae iure meritoque apes Platonis praetulerim: illae enim caducae ac fragilis, hae solidae et aeternae felicitatis indices exstiterunt, dormientis in cunis parvuli labellis mel inferendo. Qua re audita, prodigiorum interpretes *singularem eloqui suavitatem ore eius emanaturam* dixerunt. At mihi quidem illae apes non montem Hymet-

⁴⁵ ut se ab incepto] Pighius: ut ab incepto. Mss. et editt. fere omnes: ut se ab incepto proposito abstineret; quod mihi videtur rectum. Lib. II. 6, 8. ab incepto consilio, ubi Leid. ab incepto proposito habet.

⁴⁶ et Spartanis] Nonnulli Mss. et ed. Vet. et a Cesare Spartanis, sive: et Spartanis a Cesare, unde Torrenius ingeniose coniicit: et a CCC

eius Spartanis; nam ipse Valerius ipsi trecentos cives tribuit lib. III. 2. ext. 3. cum Cicerone de finib. II. e. 30.

⁴⁷ onustis] ed. Vet. onustus. Pensavit, i. exaequavit. Vult dicere, Midam adultum idem fecisse, implendo gazas suas auro et argento, quod formicae fecerant congerendo grana tritici in os suum, et sic exaequasse, vel respondisse Deorum ostenta.

i divi-

tum thymi flore redolentem; sed Musarum Heliconios colles omni genere doctrinae virentes, dearum instinctu depastae, maximo ingenio dulcissima alimenta summae eloquentiae instillasse videntur.

CAPUT VII.

DE SOMNIIS.

Romanorum.

- 1 *Arstorii medici de Augusto.*
- 2 *Calpurniae de Caesare.*
- 3 *P. Decii, T. Manlii cons.*
- 4 *Ti. Atinii cuiusdam.*
- 5 *M. Ciceronis exulis.*
- 6 *C. Sempronii Gracchi.*
- 7 *Cassii Parmensis.*
- 8 *Asterii Rufi eq. Rom.*

Externorum.

- 1 *Hannibalis Poeni.*

- 2 *Alexandri Magni regis.*

- 3 *Simonidis poetae.*

- 4 *Croesi Lydorum regis.*

- 5 *Cyri Persarum regis.*

- 6 *Himeracae mulieris de Dionysio.*

- 7 *Matris Dionysii tyranni.*

- 8 *Hamilcaris Poeni.*

- 9 *Alcibiadis Atheniensis.*

- 10 *Arcadis cuiusdam.*

Sed quoniam divitias Midae, disertumque Platonis somnum¹ attigi, referam, quam certis imaginibus multorum quies adumbrata sit.

¹ *divitias Midae, disertumque Platonis somnum*] Gudius legit *divitis Midae, disertique Platonis somnum*. Certe in quinque Mss. est *diserti*, sed ita ut liquido appareat, in duobus sic pro *disertumque* correctum esse. Pro *somnum* Torrenius ediderat *somnium*, uti magna pars Codd. et Ed. Vet. habet. Mihi Valerius ita scripsisse videtur, uti dedi. Absurda quidem ratio est, ut Gudius inquit, *referam de somniis, quia divitias Midae attigi*. At noster acumina quaerit et opponit frequenter substantiva, ut hic: *divitias* Midae et *somnum* Platonis. Quod si textus Valerii corrigi debeat in omnibus lo-

cis, in quibus sibi non constat Auctor, certe multa loca sex capitum praecedentium vel plane scienda vel aliter constituenda sunt. Rectum ergo *divitias*. Quod porro Gudius *diserti* malit pro *disertum*; iam dixi, librarios cortexisse *disertum*, quia erat lectio difficilior, in: *diserti*. *Disertus somnus* dure quidem dicitur, at quid Valerio, qui sicut Florus acute loqui amat, durum esse potest? Innuit Auctor, hunc Platonis somnum ansam dedisse Diis prodigio aliquo significandi, Platonem disertissimum fore. Denique Torrenius *somnium* pro vulgato *somnum*. Scio apud veteres scriptores, ut pluri-

Quem locum unde potius exordiar, quam a Divi Augusti sacratissima memoria? Eius medico Artorio somnum capienti nocte, quam dies infectus est, quo in campis Philippicis² Romani inter se exercitus concurrerunt, Minervae species oborta praecepit, ut illum gravi morbo implicitum monefet, ne propter adversam valetudinem, proximo praelio³ non interesset. Quod cum Caesar audisset, lectica se in aciem deferri iussit: ubi dum supra vires corporis pro adipiscenda victoria excubabat, castra eius a Bruto capta sunt. Quid ergo aliud putamus, quam divino munere⁴ effectum, ne destinatum iam immortalitati caput indignam caelesti spiritu fortunae violentiam sentiret?

Augustum vero praeter naturalem animi in omnibus rebus subtiliter perspiciendis vigorem, etiam recens et domesticum exemplum, ut Artorii somnio obtemperaret, admonuit. Audiverat enim Divi Iulii patris sui uxorem Calpurniam nocte, quam is in terris ultimam egit, in quiete vidisse, multis eum confectum vulneribus in suo sinu iacentem, somniique atrocitate vehementer exterritam, rogare non destitisse, ut proxima die a Curia se abstineret. At illum, ne muliebri somnio motus id fecisse existimaretur, senatum, in quo ei parricida-

plurimum somnium a librariis corrumpi in somnum, hoc vero quoque nemo in dubium vocaverit somnum etiam ab iisdem mutari in somnium. Hoc loco utrumque testes suos habet. At in praecedentibus nulla mentio somnii Platonis, immo dormientis Platonis. Nec ceteri scriptores idem narrantes de somnio aliquid habent. Et Valerius quietem mox nominat. His adductis rationibus somnum revocavi. An recte, iu-

dicent periti, quibus libenter cedam.

² *Philippicis*] Ed. Vet. atque multi Mss. et editt. *Philippis*. Mox pro *oborta* Heins. prim. *oblata* ex glossa.

³ *proximo praelio*] Mf. Periz. et Ultraj. sec. bello sensu eodem.

⁴ *divino munere*] Ultraj. prim. et ed. Vet. *divi numine*. Multi Mss. et editt. *divino numine*, quod malim.

Mox pro *ne* ed. Vet. *et*.

5 *ad*

rum manus allatae sunt, adire ⁵ contendisse. Non est ⁶ inter patrem et filium ullius rei comparationem fieri, praesertim divinitatis fastigio iunctos: sed iam alter operibus suis aditum sibi ad caelum instruxerat, alteri longus adhuc terrestrium virtutum orbis restabat. Quapropter ab hoc tantummodo impendentem ⁷ mutationem status cognosci, ab illo etiam differri dii immortales voluerunt; ut aliud caelo decus daretur, aliud promitteretur.

3.
An. V. 413.
Liv. VIII. 6.
et alii.

Illud etiam somnium et magnae admirationis, et clari exitus ⁸; quod eadem nocte duo consules P. Decius ⁹ et T. Manlius Torquatus, Latino bello ¹⁰ et gravi et periculoso, non procul a Vesuvii montis radicibus positis castris viderunt. Utrique enim quidam per quietis speciem ¹¹ praedixit, ex altera acie Imperatorem, ex altera exercitum; Diis manibus, Matrique Terrae deberi. Utrius autem dux copias hostium, superque eas sese ipsum devovisset, victtricem abituram. Id luce proxima consulibus sacrificio ¹² vel expiaturis, si posset averti: vel, si certum deorum etiam monitu visum foret, exsecuturis, hostiarum exta somnio congruerunt. Convenitque inter eos, cuius cornu prius laborare

5 *adire*] nonnulli Mss. *habere*. ed. Vet. *haberi*.

6 *Non est*] Pighius addit *operae* ex solo libro Cauchii, cum ceteri omnes rectius omittunt. *longus orbis* est longa series, *ab hoc* Iulio Caesare. Mox quidam coniungunt.

7 *impendentem*] plures Mss. cum ed. Vet. *pendentem*.

8 *clari exitus*] sic ed. Vet. cum Mss. et edit. antiq. Pighius *fuit* addit. Non recte.

9 *P. Decius*] Pighius et alii ediderunt *P. Decius Mus*, sine causa.

10 *Latino bello*] Latini enim postulabant, ut alter consul ex suis crearetur. Pro *et gravi et periculoso* ed. Vet. cum Mss. *ac gravi periculo*. frustra.

11 *per quietis speciem*] in visione nocturna. Mox post *hostium* recte ed. Vet. cum Mss. omittit *aggrederetur*, sed pro *victtricem abituram* minus recte *victoriam habiturum*. Alterum enim confirmatur et multis Mss. et egregie convenit cum stilo Valerii.

12 *sacrificio*] Huc pertinent *depulsiones*, de quibus supra cap. I. 1.

13 *for-*

coepisset, ut is patriae fata capite suo lueret: quae, neutro formidante¹³, Decium deposcerunt.

Sequitur aequae ad publicam religionem perti-
nens somnium. Cum plebeiis ludis quidam ^{4.} pa-
terfamilias per circum Flaminium¹⁵, priusquam ^{As. V. 264.}
pompa induceretur¹⁶, servum suum verberibus ^{Livius II. 36.}
mulcatum, sub furca ad supplicium egisset, Ti. ^{Dionys. 7.}
Atinio homini¹⁷ ex plebe Iupiter in quiete prae- ^{Plutarch. Co-}
cepit, ut *consulibus diceret, sibi praefultorem*¹⁸ lu- ^{riolan. Cic.}
dis *Circensibus proximis non placuisse*: quae res nisi ^{de Div. I. 22.}
attenta ludorum instauratione expiata esset, secu- ^{Macrob. I.}
^{Sasurn. 2.}
^{Laßant. II. 7.}
^{Minuc. Fel.}

^{13 formidante}] unus Mf. *deformidante*, quinque alii *reformatante*.

^{14 quidam}] Lactantio di-
citur *Antronius Maximus*.

^{15 circum Flaminium}] erat
eo loco, ubi quondam prata
Flaminia fuere. Circus vero
est aedificium publicum in
oblongam et ab altera parte
rotundam formam, ab altera
rectam exstructum, in quo lu-
di equestres habebantur.

^{16 pompa induceretur}] ed.
Vet. et quidam codd. *croma*
induceretur, unde Colerus
acroama. *Acroamata* sunt ho-
mines, qui in conviviiis aut
in theatro voluptatis causa
audiuntur; musici, scurrae,
moriones, qui cantu nervo-
rum, tibiarum et vocum fa-
cite ridiculeve dictis, recita-
tione etiam aliqua delectant
aures. Sed de his hoc loco
sermonem esse non posse
Torrenius sic probat: Haec
historia est facta anno urbis
557, quo tempore nondum
Romae *acroamata* usitata
erant, et ludorum scenicorum
initium, ludionibus ex He-
truria accitis, factum demum
est anno 389. cum ante Circi

modo spectaculum fuisset. cf.
Liv. II. 34. et ^{18.} VII. 2. Prae-
ter ea apparet, Antroonium
mane hoc fecisse, Cicero enim
inquit, *cum populus confedis-*
set; quem confidere solere, an-
tequam pompa induceretur,
patet ex Ovid. Amor. III. eleg.
2. An vero tunc, (nempe an-
tequam *pompa* induceretur,) ¹⁹
etiam posterioribus temporibus
audiebantur *acroamata*?
Verbum *inducere* pompae
quidem, at non *acroamati*
convenit. Deinde *pompa* ex-
stat in viginti et duobus Mss.
cum corruptum illud *croma*,
unde *acroama* procuderunt,
reperiatur in paucissimis.

^{17 Ti. Atinio homini}] Mf.
et editt. *Latino homini ex ple-*
be. At Pighius ex Lactant. II.
7. *Ti. Atinio* legendum do-
cuit.

^{18 praefultorem}] *Praeful-*
tor in veteribus glossis dici-
tur: ο αν των νεοις προσφυ-
μενος. Plutarch. in Coriol.
δεχτης προ της πόλεως. Vor-
sius *Antroonium, patremfami-*
lias, Torrenius vero *servum*
ipsum gestus saltantis exhiben-
tem hoc loco *praefultorem*
vocari dicit.

19 fo-

turum non mediocre urbis periculum. Ille veritus, ne cum aliquo incommodo suo religione summum implicaret imperium, silentium egit. E vestigioque filius eius subita vi morbi correptus, interiit. Ipse etiam per quietem ab eodem deo interrogatus, *an satis magnam poenam neglecti imperii sui pependisset*, in proposito perseverans, debilitate corporis solutus est¹⁹: ac tum demum ex consilio amicorum, lectica²⁰ ad tribunal consulum, et inde ad Senatum perlatus, ordine totius casus sui exposito, magna cum omnium admiratione, recuperata membrorum firmitate, pedibus domum rediit.

Ac ne illud quidem involuendum silentio. Inimicorum conspiratione Vrbe pulsus M. Cicero, cum in villa quadam campi Atinatis deversaretur, is animo in somnum profuso, per loca deserta et invias regiones vaganti sibi C. Marium consulatus ornatum insignibus putavit obvium factum: et interrogantem eum, *quid ita tam tristi vultu, incerto itinere ferretur*: audito deinde casu, quo conflictabatur, comprehendisse dexteram suam, ac se proximo lictori in monumentum²¹ ipsius deducendum tradidisse, quod diceret, *ibi esse ei laetiores statum spem repositam*: nec aliter evenit. Nam in aede Iovis Mariana S. C. de reditu eius est factum.

C. autem Graccho imminentis casus atrocitas palam atque aperte per quietem denuntiata est: somno enim pressus, Ti. Gracchi fratris effigiem vidit, dicentis sibi: *Nulla ratione eum vitare posse, ut eo fato non²² perirat, quo ipse propulsus e Ca-*

19 solutus est] Graeci κα-
καλυσιν vocant.

20 lectica] septem Mss. et
ed. Vet. lecticula.

21 monumentum] in aedem,
quam Marius Iovi extruxe-

rat ex manubiis Cimbricis.
22 ut eo fato non] ne eo
fato non; sic viginti Mss. et
ed. Vet. ne eo fato, unus

Brand. Leid. sex. Ceterae
editt. pro vulgato stant.

23 pro-

*pitolio*²³ occidisset. Id ex Graccho prius, quam tribunatum, in quo fraternum exitum habuit, iniret, multi audiverunt. Coelius etiam certus Romanae historiae auctor, sermonem de ea re ad suas aures illo adhuc vivo pervenisse scribit.

Vincit huiusce somnii dirum adspectum, quod sequitur²⁴. Apud Aetium M. Antonii fractis opibus, Cassius Parmensis, qui partes eius secutus fuerat, Athenas confugit: ubi concubia nocte, cum sollicitudinibus et curis, mente sopita in lectulo iaceret, existimavit, ad se venire hominem ingentis magnitudinis, coloris nigri, squalidum barba, et capillo demisso²⁵: interrogatumque, quisnam esset, respondisse κακοδαίμωνα²⁶. Perterritus deinde tam tetra visu, et nomine horrendo, servos inclamavit, sciscitatusque est, si quem talis habitus, aut intrantem cubiculum, aut exeuntem vidissent. Quibus affirmantibus, neminem illuc accessisse, iterum quieti et somno se dedit: atque eadem animo eius obversata est species. Itaque fugato somno, lumen introferri iussit, puerosque²⁷ a se discedere vetuit. Inter hanc noctem et supplicium capitis, quo eum Caesar affecit, paullulum²⁸ admodum temporis intercessit.

Propioribus²⁹ tamen, ut ita dicam, lineis Aterii Rufi, equitis Romani, somnium certo eventu ad-

7.
An. V. 722.
Velleius II.
88. Porphyrio et Aeron.

8.

23 *propulsus e Capitolio*] de-
sunt haec verba in quibus-
dam Codd. Mss. et in ed. Vet.
Glossam sapiunt, quae ex margi-
ne in textum irrepsit.

24 *quod sequitur*] quod in-
sequitur duodecim Mss. cum
edict. Ven. Med. Ascens. et
Vet. unde Torrenius conii-
cit: quod nunc sequitur.

25 *capillo demisso*] i. longo.
Aliquot Mss. et ed. Vet. im-
misso; quod exquisitius est:

Mox: *interrogatoque* — re-
spondit ed. Vet.

26 κακοδαίμωνα] an *active*,
aut *passive* dictum sit, dispu-
tant viri docti.

27 *puerosque*] servos.

28 *paullulum*] ed. Vet. cum
quibusdam aliis *parvulum*.
Ceteri fere: *parvulum* - tem-
pus.

29 *propioribus*] i. e. intra
brevius adhuc temporis spa-
tium.

D

30 fo-

monitum est ³⁰: qui cum gladiatorium munus Syracusis ederetur, inter quietem retiarii se manu confodi vidit: idque postero die in spectaculo confessoribus narravit. Incidit deinde, ut proximo ab equite loco retiarius cum mirmillone ³¹ introduceretur: cuius cum faciem vidisset, idem dixit, *ab illo se retiario trucidari putasse*, protinusque inde discedere voluit. Illi, sermone suo metu eius discusso, causam exitii misero attulerunt. Retiarius enim in eum locum compulsus mirmillone et abiecto ³², dum iacentem ferire conatur, traiectum gladio Aterium interemit.

EXTERN A.

^{1.}
Ant. V. 534.
Liv. XXI. 22.
Cic. Divin. I.
24. Polyb. ut
fabulam irri-
det.
 Hannibalis quoque, ut detestandum Romano sanguini, ita certae praedictionis somnium, cuius non vigiliae tantum, sed etiam ipsa quies hostilis imperio nostro fuit. Haussit enim proposito et votis suis convenientem imaginem, existimavitque, missum sibi ab Iove mortali specie excelsiorem iuvenem, invadendae Italiae ducem: cuius monitu primo vestigia nullam in partem motis ³³ secutus

³⁰ *somnium-admonitum est]* Lipsius legit *adnotum est*. Nihil opus. *Somnium admonitum* Valerius more suo usurpat, de Aterio per somnium admonito. Sensus: Aterius de sua nece per somnium, quod adhuc citius impletum est, quam somnium Cassii, admonitus est.

³¹ *retiarius cum mirmillone]* Gladiatorum genus. *Retiarii* rete arte quadam collectum suspensumque dextera manu in adversarii caput iaciebant, et si errassent, effuse fugiebant, donec forte iterum rete collegissent. Tridens illis pro gladio (uostr

tamen paullo post Aterium a retiario interemptum esse gladio scribit); cetera inermes et in sola tunica. *Mirmillones* dicuntur a *μορμυλλων* piscis, quod insigne in galea gerebant. Unde retiarii adversus mirmillones pugnantes cantabant: *non te peto, piscem peto, quid me fugis, Galle*; ceterum toti in armis erant; veneruntque e Gallia. Mox pro *discedere-attulerunt* ed. Vet. habet *recedere-retulerunt*.

³² *abiecto]* superato I. 5, 1.

³³ *motis]* ab omnibus Mss. et edit. abest; nam in iis legitur: *cuius monitu primo vestigia*

oculis; mox humani ingenii prona voluntate vetita scrutandi pone respiciens, animadvertit immensae magnitudinis serpentem, concitato impetu, omne, quidquid obvium fuerat, proterentem: postque eam magno cum caeli fragore erumpentes nimbos, lucemque caliginosis involutam tenebris. Attonitus deinde, *quidnam esset monstri, et quid portenderet*, interrogavit. Hic dux: *Italiae vides, inquit, vastitatem: proinde file, et cetera tacitis permitte fatis.*

Quam bene Macedoniae rex Alexander per quietem visa imagine praemonitus erat, ut vitae suae custos esset diligentior, si eum cavendi etiam periculi consilio fortuna instruere voluisset! Namque Cassandri³⁴ pestiferam sibi dexteram somnio prius cognovit, quam exitu sensit. existimavit enim, ab illo se interfici, cum eum nunquam vidisset. Interposito deinde tempore, postquam in conspectum venisset, nocturni metus patefacta imagine, ut Antipatri filium esse cognovit, adiecto versu Graeco, qui fidem somniorum elevat, praeparatam iam adversus caput suum³⁵ veneficii, quo occidisse Cassandri manu creditur, suspicionem animo repulit.

*Plutarch. Alex. in fine.
Curt. X. 10.
Justin. XII.
14. et alii.*

stigia (Leid. quint. ed. Vet. *vestigio*) nullam in parsem secutus (Med. quint. *secuturis* quart. *secutus* cum Leid. quint.) oculis. Pighius vero auctoritate glossae interlinearis in Cod. Camp. intrusit *mosis*, quod quidem sententiam Valerii reddit apertam et perspicuam, verum Glareani coniectura (non Vorstii ut Torrenius putat) *deflexis* commodior est, et ob convenientiam cum *secutus* facilis potuit excidere; atque cum Livii phrasi: *nosquam a se oculis deflecteret* apprime convenit.

³⁴ *Cassandri*] filius Antipatri, qui cum fratribus Philippo et Iolla Alexandrum veneno necasse dicitur; quamquam mihi verisimilius esse videatur, Alexandrum *commensationibus ac potu* confectum periisse. Euseb. de vita Constant. I. 7. *καρμὸς ἀποληφθέντα καὶ μέθαις*. Senec. ep. 83. Plutarch. I. c.

³⁵ *caput suum*] vitam suam. Paulo ante: *in conspectum venit*, Mss. plus quam viginti, ed. Mog. et Vet. Mox: *suspicionem non resulis*. Ed. Vet.

D a

36 ad-

3.
Cic. Divin. I.
27.

Longe indulgentius dñi in poeta Simonide, cuius salutarem inter quietem admonitionem consilii firmitate roboraverunt. Is enim cum ad litus navem appulisset, inhumatumque corpus iacens sepulturae mandasset, admonitus ab eo³⁶, ne proximo die navigaret, in terra remansit. Qui inde solverant, fluctibus et procellis in conspectu eius obruti sunt. Ipse laetatus est, quod vitam suam somnio, quam navi, credere maluisset. Memor autem beneficii, elegantissimo carmine³⁷ aeternitati consecravit, melius illi et diuturnius in animis hominum sepulcrum constituens, quam in desertis et ignotis arenis³⁸ struxerat.

4.
Herod. I. c.
34-46. Ex-
cerpta Diodo-
ri Siculi Va-
les. pag. 238.

Efficax et illa quietis imago, quae Croesi regis animum maximo prius metu, deinde etiam dolore confecit. Nam e duobus filiis, et ingenti agilitate³⁹, et corporis dotibus praestantiorum, imperii-que successioni destinatum Atym, existimavit ferro sibi ereptum. Itaque quidquid ad evitandam de-

36 *admonitus ab eo*] cuius corpus inhumatum sepeliera-
Vel ex hoc loco apparet,
Lipsum supra (not. 30.) frustra voluisse: *admotum* pro *admonitum*. Ceterum sicuti maximum scelus commisisse putabatur, si quis corpus inhumatum iacens invenisset, neque sepulturae mandasset; ita quoque is, qui corpori inhumato hoc humanitatis officium praestabat, ut illud sepeliret, magnis a diis praemiis adfici credebatur. Conf. Horat. Od. I. 28.

37 *elegantissimo carmine*] Vulgo inter haec duo verba legebatur *eum*, quod Torrenius bene expunxit, nam omnes Mss. et pleraeque editt. verustae, in quibus ed. Vet. et Lips. *eum* omittunt; et

commode abesse potest.

38 *in desertis et ignotis arenis*] Sic omnes scripti et editti ante Pighium, etiam ed. Vet. Lips. et Lugd. *et ignotis* vulgo omittitur. *Ignota arena* est apud Virgil. Aen. V. 871. ubi Servius *peregrinam et ante non visam* interpretatur.

39 *ingenti agilitate*] pro *ingenti* Gronovius coniecit *ingenii*; nam opponuntur ingenium et corpus; et hanc coniecturam probant Vossius, Gudius, Perizonius et Torrenius, licet nullo codice Ms. et editione confirmetur. Ascensius *re dotibus corporis* supplendum iudicat, scil. *ceteris*. Pro: *evitandam decem* Mss. et ed. Vet. *evitandam*.

40 *aver-*

nuntiatae cladis acerbiter pertinebat, nulla ex parte patria cura cessavit avertere ⁴⁰. Solitus erat iuvenis ad bella gerenda mitti: domi retentus est. Habebat armamentarium omnis generis telorum copia refertum: id quoque amoveri iussit. Gladio cinctis comitibus utebatur: vetiti sunt propius accedere. Necessitas tamen aditum luctui dedit. Cum enim ingentis magnitudinis aper, Olympi montis culta, crebra cum agrestium strage vastaret, inusitatoque malo regium imploratum esset auxilium: filius a patre extorsit, ut ad eum opprimendum mitteretur; eo quidem facilius, quod non dentis, sed ferri saevitia in metu reponebatur. Verum dum acri studio interficiendi suem omnes sunt intenti, pertinax casus imminens violentiae, lanceam petendae ferae gratia missam, in eum detorsit, et quidem eam potissimum dexteram nefariae caedis crimine voluit adspergi, cui tutela ⁴¹ filii a patre mandata erat; quamque Croesus imprudentis homicidii sanguine violatam, hospitales veritus deos, supplicem sacrificio expiaverat.

Nec Cyrus quidem superior invictae fatorum necessitatis parvulum argumentum est; cuius ortus ad imperium totius Asiae spectantis, maternus avus Astyages, duos praenuntios somnii ⁴² frustra

⁴⁰ Herod. I. 107.
108. 109. *Ad-
han. Var.
Hist. XII. 42.*

⁴⁰ *avertere*] Sensus est: Croesus omne, quod pertinebat ad evitandam acerbiter, qua mors arcessi potest, mature studuit avertere. Sic bellum pertinebat ad arcessendam mortem, ergo bello abstinere iussit. Periculum erat a gladio cinctis comitibus, ergo et illos avertit ab eo, et propius accedere vetuit.

⁴¹ *cui tutela*] is ab Herodoto *Adrastus* appellatus; quem Croesus quidem sacri-

ficio expiaverat, qui vero super bustum Atrios se ipse interfecit. Pighius ediderat: *Quam quidem expiavit praeter* Codd. fidem.

⁴² *duos praenuntios somnii*] ed. Vet. *diis: praenuntios somnii*, Cod. Bongars. *duo praenuntia somnia*. Sed Valer. Max. videtur duos genitivos uni iunxisse nomini, ita ut *duos praenuntios somni* cet, significet *duo somnia praenuntia ortus*, (nativitatis) *spectantis ad imperium Asiae*. *Prac-*

discutere tentavit. Mandanen filiam suam, quod in quiete videraturina ⁴³ eius omnes Asiaticas gentes inundasse, non Medorum excellentissimo, ne in eius familiam regni decus transferretur, sed Persarum modicae fortunae viro collocando: natumque

Iustin. I, 4.

Cyrum exponi iubendo: quia similiter quietis temporibus existimaverat, genitili parte Mandanes enatam vitem eousque crevisse, donec cunctas dominationis suae partes inumbraret. Sed frustratus est se ipse, nepotis felicitatem, caelestium iudicio destinatam, humanis consiliis impedire conando.

6.
Timef. Hist.
VI. apud Mu-
ros. Var. LeG.
XIII. 15.

Intra privatum autem habitum Dionysio Syracusano adhuc se continente, Himerae ⁴⁴, quaedam non obscuri generis femina, inter quietem opinione sua caelum conscendit, atque ibidem deorum omnium lustratis sedibus, animadvertit praevalentem virum flavi coloris ⁴⁵, lentiginosi oris, ferreis catenis vinctum, Iovis solio, pedibusque subiectum: interrogatoque iuvene, quo considerandi caeli duce fuerat usa, *quisnam esset?* audiit, *illum Siciliae atque Italiae dirum esse fatum*, solutumque vinculis, multis urbibus exitio futurum: quod somnium postero die sermone vulgavit. Postquam deinde Dionysium inimica Syracusarum libertati, capitibusque insontium infesta fortuna caelesti cu-

Praenuntius somnii est somnium praenuntium, sicut arbor palmarum cet.

⁴³ *urina*] Vorstius legit *urinam*, et ita Brand. Torrenius suspicatur Auctorem scripsisse *urina - inundatas*. Praeter necessitatem. Astyages in quiete viderat, (non *urinam* sed) Mandanen inundasse urinam Asiaticas gentes.

⁴⁴ *Himerae*] Timeas loc.

cit. γυναικά τινα τὸ γένος ἱμαγалаν. Non ergo fuit nomen mulieris, sed *urbis*. Male ergo ed. Vet. *himeræ*.

⁴⁵ *flavi coloris*] Timeas *πύργος*. *Lentiginosi oris*, i. e. facie maculis subrufis obsita. Glossarium *μάκρως*, *lentiginosus*, *sparsa ore*. Unde Terentianum illud Heautont. V. 5, 18. intelligas: *Virgo sparsa ore*.

46 Tu-

stodia liberatum, velut fulmen aliquod, otio ac tranquillitati iniecit: Himeraeorum moenia interefusam ad officium et ad spectaculum eius turbam intrantem ut adspexit, *hunc esse, quem in quiete vide- rat*, vociferata est. Id cognitum tyranno, curam tollendae mulieris dedit.

Tutioris somnii mater ⁴⁶ eiusdem Dionysii: ^{7. Clc. divin. I,} quae cum eum conceptum utero haberet, parere ^{20 J,} visa est Satyriscum: consultoque prodigiorum interprete, clarissimum ac potentissimum Graii sanguinis futuram, certo cum eventu cognovit.

At Carthaginienfium dux Hamilcar, cum obsideret Syracusas, inter somnium ⁴⁷ exaudisse vocem ^{24. Clc. divin. I,} credidit nuntiantem, futurum, ut proximo die in ea urbe coenaret. Laetus igitur, perinde ac divinitus promissa victoria, exercitum pugnae comparabat: in quo inter Siculos et Poenos orta diffensione, castris eius Syracusani subita irruptione oppressis, ipsum intra moenia sua victum pertraxerunt. Itaque magis spe, quam somnio, deceptus, coenavit Syracusis captivus, non, ut animo praefumserat, victor.

Alcibiades quoque miserabilem exitum suum ^{9. Clc. divin. II,} haud fallaci ⁴⁸ nocturna imagine speculatus est. ^{69. Plutarch. in Alcib.} Quo enim pallio amicae suae dormiens opertum

⁴⁶ *Tutioris somnii mater*] ditum esse.

Pighius sola Cod. Camp. auctoritate *Tutius somnium matris* etc. quod sine dubio est interpretamentum lectionis nostrae. Aliquot Mss. pro *eiusdem Dionysii*, legunt: *eius*, vel *eius id est*. vel ut ed. Vet. *eius idem*, unde apparet *Dionysii* explicationis causa ad-

⁴⁷ *inter somnium*] i. e. dum somniat. Vorstius malit *inter somnum*. Vide ad Cap. VII. 1. Mox, exempl. 10. in *somnis*.

⁴⁸ *haud fallaci*] ed. Vet. *haec fallaci*. Eadem cum novem Mss. in: *eo interfectus* omittit eo.

se viderat, eo interfectus, et insepultus iacens, coniectus est.

10.
Cic. divin. I.
27.

Proximum somnium, etsi paullo est longius, propter nimiam tamen evidentiam ne omittatur impetrat. Duo familiares Arcades iter una facientes, Megaram venerunt: quorum alter ad hospitem se contulit, alter in tabernam meritoriam devenit. Is, qui in hospitio erat, vidit in somnis comitem suum orantem, ut sibi cauponis insidiis circumvento subveniret: posse enim celeri eius accursu⁴⁹ se imminenti periculo subtrahi. Quo viso excitatus, profiluit, tabernamque, in qua is deversabatur, petere conatus est. Pestifero deinde fato eius⁵⁰ humanissimum propositum tanquam supervacuum damnavit, et lectum ac somnum repetiit. Tunc idem ei saucius oblatus obsecravit, ut qui auxilium vitae suae ferre neglexisset, neci saltem ultionem non negaret. Corpus enim suum a caupone trucidatum, tum maxime plastro ad portam ferri stercore coopertum. Tam constantibus familiaris precibus compulsus, protinus ad portam cucurrit, et plastrum, quod in quiete demonstratum erat, comprehendit, cauponemque ad capitale supplicium perduxit.

49 *accursu* Copef. et Harl. *occurfu*. haud male.

50 *eius* nempe *socii*. Pighius male omisit. Mox idem ex Cauchiano post *damnavit* inseruit: *idque visum pro nihilo ducens*. Sed haec verba neque libri scripti neque editi ante Pighium habent, et

manifeste glossam sapiunt, quam aliquis ex Cicerone margini adscripserat, ut *re supervacuum damnavit* explicaret. Paullo post pro *qui* ed. Vet. cum Bit. prim. habet *quoniam*, et pro *tum maxime plastro* minus bene: *cum maximo plastro*.

CAPUT

CAPUT VIII.

DE MIRACULIS.

Quae contingere Romanis.

- 1 Castores visi bello Latino et Persico.
- 2 Aesculapius serpens specie apprensus.
- 3 Iunonis Monetae verba audita.
- 4 Fortunae muliebris verba audita.
- 5 Silvani verba audita bello Veienti.
- 6 Mars visus bello Lucano.
- 7 Dii Penates Alba Lavinium sponse sua regressi.
- 8 C. Iul. Caesar post mortem visus.
- 9 Cn. Pompeii Magni rogos miraculose indicatus.
- 10 Ap. Claudii Procos. mors oraculo praedicta.
- 11 Romuli lituus et statuæ incendiorum flammis intactae.
- 12 Ad sepulturam elati reviviscences.
- 13 Aegles Samius mutus et subito vocalis factus.
- 14 Gorgias Epirota matre mortua natus.
- 15 Iaso Pberaeus vomica liberatus.
- 16 Simonides poeta ruinae domus exemptus.
- 17 Daphidae sophistae mors oraculo praedicta.
- 18 Philippo Macedonum regi mors praenuntiata.
- 19 Alexandri Magni mors miraculose praecognita.
- 20 Remigis cuiusdam rarus casus.
- 21 Admirandi denses Prusiae regis filii.
- 22 Duplex ordo dentium Dripetenes filiae Misbridatis.
- 23 Rarus et acutissimus visus Strabonis Lyncei.
- 24 Aristomenis Messenii cor pilosum.
- 25 Antipatri poetae anniversaria febris.
- 26 Polystrati et Hippoclidis philosophorum simillima vita.
- 27 Miracula quaedam naturae.
- 28 Serpens ad Bagradam.

Multa etiam interdiu, et vigilantibus acciderunt, perinde ac tenebrarum somnii que nube involuta. quae, quia unde manaverint, aut qua ratione constiterint, dignoscere arduum est, merito miracula vocentur.

Quorum e magno acervo in primis illud occurrit. Cum apud lacum Regillum A. Postumius

1.
An. V. 357.
Dionys. VI.
II. Nazar.

1 A. Postumius] Paulus Postumius ed. Vet. cum quatuor

Mss. Paullus fuit etiam praenomen apud Romanos, sed h. l.

D 5

Paneg. 15. 4. dictator, et Tusculanorum dux Mamilius Octavius
Front. II. 3.
Flor. I. 11. magnis viribus inter se concurrerent, ac neutra
Plutarch. Co- acies aliquamdiu pedem referret, Castor ac Pollux
riol. Cic. de
Nat. deor. II. Romanarum partium propugnatores visi, hostiles
I. III. 5. copias penitus fuderunt.

An. V. 585. Item bello Macedonico P. Vatinius, Reatinae
Cic. de nat. praefecturae vir ², noctu Urbem petens, existima-
deor. II. 2.
III. 5. *Plu-* vit duos iuvenes excellentis formae, albis equis re-
sarch. in Paul- sidentes ³, obvios sibi factos nuntiare, *die, qui prae-*
lo. Flor. II,
12. Laëti. *terierat, Per sen regem a Paulo captum.* Quod cum
II. c. 8. Plu- senatui indicasset, tanquam maiestatis eius et am-
VII, 22. plitudinis vano sermone contemtor, in carcerem
coniectus ⁴, postquam Pauli litteris illo die Per sen
captum apparuit, et custodia liberatus, et insuper

An. V. 557. agro, et vacatione ⁵ donatus est. Castorem vero
Dionys. 6. et Pollucem etiam illo tempore pro imperio po-
Laëti. lib. II. puli Romani excubuisse, cognitum est, quo ad la-
cap. 7. Pacat. cum ⁶ Iuturnae, suum equorumque sudorem ab-
Panegy. 39. luere visi sunt; iunctaque fonti aedes eorum nul-
Minuc. Fel. lius hominum manu reſerata patuit.
4. 7.

^{2.} Sed ut ceterorum quoque deorum propensum
huic urbi numen exsequamur, triennio continuo
vexata pestilentia civitas nostra, cum finem tanti,
et tam diuturni ⁷ mali, neque divina misericordia,
neque humano auxilio, imponi videret: cura sacer-
dotum, inspectis Sibyllinis libris, animadvertit, non
aliter pristinam recuperari salubritatem posse,

h. l. non opus est, ut lectio-
nem vulgata corrigas.

² *Reatinae praefecturae*
vir] Praefectura erat civitas,
quae neque suas leges, ne-
que suos magistratus habebat,
sed aut a Praetore Romano,
aut a praefecto, quem prae-
tor dedit, administrabatur;
qualis erat Reate.

³ *residentes]* sic octodecim
Mss. et editiones ante Pig-

hium, qui *insidentes* edidit.

⁴ *in carcerem coniectus]*
nam veteres in *λογιστικῇ* anim-
advertere solebant.

⁵ *vacatione]* ab oneribus
publicis.

⁶ *ad lacum]* Ed. Vet: *apud*
lacum. Eadem mox cum *sex*
Mss. *abluentes;* ut est apud
Laëti.

⁷ *diuturni]* septem Mss. et
ed. Vet. *diutini.*

⁸ *band*

quam si ab Epidauro Aesculapius esset arcessitus. Itaque eo legatis missis, unicam fatalis remedii opem auctoritate sua, quae iam in terris erat amplissima, impetraturam se credidit. Neque eam opinio decepit. Pari namque studio petatum, ac promissum est praesidium: e vestigioque Epidaurii

An. V. 461.
Ovidius Me-
tam. XV. 622.
Liv. XI.

Romanorum legatos in templum Aesculapii, quod ab eorum urbe quinque millibus passuum distat, perductos, ut quidquid inde salubre patriae laturos se existimassent, pro suo iure sumerent, benignissime invitaverunt. Quorum tam promptam indulgentiam, numen ipsius dei subsecutum, verba mortalium caelesti obsequio comprobavit. Siquidem is anguis, quem Epidaurii raro, sed nunquam sine magno ipsorum bono visum, in modum Aesculapii venerati fuerunt, per urbis celeberrimas partes mitibus oculis et leni tractu labi coepit, triduoque inter religiosam omnium admirationem conspectus, haud dubiam⁸ prae se appetitae clarioris sedis alacritatem ferens, ad triremem Romanam perrexit: paventibusque inusitato spectaculo nautis, eo conscendit, ubi Q. Ogulnii⁹ legati tabernaculum erat, inque multiplicem orbem, per summam quietem est convolutus. Tum legati, perinde atque exoptatae rei compotes, expleta gratiarum actione¹⁰, cultuque anguis a peritis¹¹ accepto, laeti inde solverunt. Ac prosperam emensi navigationem postquam Antium appulerunt, anguis, qui ubique

⁸ *haud dubiam* cet.] anguis leniter se movens atque alacritatem prae se ferens, ostendit, se appetere sedem clariorum, i. e. se Roman praeferre Epidauro.

⁹ *Q. Ogulnii*] *Q. Ogulini* multi Mss. et editt. *quinti borgoni* ed. Vet. Eadem mox in quem.

¹⁰ *gratiarum actione*] Ovidius l. c. versu 695. *caesoque in litore sauro*: vid. supra Cap. I. 1.

¹¹ *a peritis*] qua ratione cultus Aesculapii constitutus esset. Mox: *excepto* ed. Vet. cum aliis ante Pighium et duodeviginti Mss.

¹² *Aescu-*

in navigio remanserat, prolapsus in vestibulo aedis Aesculapii¹², myrto frequentibus ramis diffusae supereminentem excelsae magnitudinis palmam circumdedit: perque tres dies positus, quibus¹³ vesci solebat, non sine magno metu legatorum, ne inde in triremem reverti nollet, Antienfis templi hospitio usus, urbi se nostrae advehendum restituit, atque in ripam Tiberis egressis legatis, in insulam, ubi templum dicatum est, transnavit¹⁴: adventuque suo tempestatem, cui remedio quaesitus erat, dispulit.

^{3.} Nec minus voluntarius Iunonis in urbem no-
^{An. V. 357.} stram transitus. Captis a Furio Camillo Veis,
^{Liv. V. 22.} ^{Lactant. II. 7.} milites iussu Imperatoris simulacrum Iunonis Mo-
 netae¹⁵, quod ibi praecipua religione cultum erat, in Urbem tralaturi, sede sua movere conabantur. Quorum ab uno per iocum interrogata dea, *an Romam migrare vellet, Velle se* respondit. Hac voce audita, lusus in admirationem versus est. Iamque non simulacrum, sed ipsam caelo Iunonem petitam, portare se credentes, laeti in ea parte montis Aventini, in qua nunc templum eius cernimus, collocaverunt.

^{4.} Fortunae¹⁶ etiam Muliebris¹⁷ simulacrum, quod
^{An. V. 265.} est via Latina¹⁸ ad quartum miliarium, eo tempore
^{Liv. II. 40.}

^{Dionys. VIII.}
^{10. Plutarch.}
^{Coriolan.}

^{12 Aesculapii]} Ovidius dicit: *templa parentis*, i. e. Apollinis, *adiisse*.

^{13 positus, quibus cet.]} scilicet cibis. Paulo ante *excelsae altitudinis* ed. Vet. cum omnibus vetustioribus editionibus et maiore parte Mss.

^{14 transnavit]} ed. Vet. cum multis Mss. *transnatavit*. Deinde *translaturi* etc.

^{15 Monetae]} Livius *Reginam* nominat. Sed cum Valerio congruit Lactantius. *Moneta* dicta est a *monendo*. Ci-

cerone teste lib. I. c. 45. de Divin. *cum terrae motus factus esset; ut suae plena procuratio fieret, vocem ab aede Iunonis ex arce exstitisse: quoscirca Iunonem illam appellatam Monetae*.

^{16 Fortunae]} vid. Augustin. de Civ. Dei III. 19. Terullian. de Monogam.

^{17 Muliebris]} ed. Vet. tum viginti fere Codd. Mss. et editt. Mog. et Venett. *muliebre*.

^{18 via Latina]} Festus: *Iterum*

cum aede sua consecratum, quo Coriolanum ab ex-
cidio Urbis maternae preces repulerunt, non se-
mel, sed bis locutum constitit, prius his verbis ¹⁹:

Rite me matronae vidistis: Riteque dedicastis.

Valerio autem Poplicola Cos. qui post exactos
reges bellum cum Veientibus et Hetruscis gessit, An. V. 244.
Livius II, 7.
Dionys. V, 13.
Plutarch. in
Poplicola.
illis Tarquinio pristinum imperium restituere, Ro-
manis nuper partam libertatem retinere cupien-
tibus: Hetruscis et Tarquinio in cornu dextro
praelio superioribus, tantus terror subito inces-
sit, ut non solum victores ipsi profugerent, sed etiam
pavoris sui consortes secum Veientes traherent.
Cui rei pro argumento miraculum adiicitur; in-
gens repente vox e proxima silva Arfia, quae ore
Silvani in hunc paene modum missa traditur: *Uno
plus Hetrusti cadent: Romanus exercitus victor abi-
bit.* Miram dicti fidem digesta ²⁰ numero cada-
vera exhibuere.

Quid Martis auxilium, quo victoriam Romano-
rum adiuvit, nonne memoria celebrandum est? 6.
An. V. 471.
Am. Marcel-
lin. 24. cap. 4.
Cum Brutii atque Lucani odio incitatissimo, maxi-

*Item via Latina ad miliarium
III. Fortunae Muliebris nefas
est attingi, nisi ab ea, quae
semel nupsit.* Templum fuit
extructum eo loco, ubi ma-
ter Coriolani cum filio col-
locuta est.

*bis pene verbis; quod non
placet. Attendant harum re-
rum periti, annon et alibi
occurrat: prius — ; que. Infra
I. 8, 11. prius — ; item. Quid-
ni ergo hoc loco: prius — ;
que?*

¹⁹ *prius his verbis*] sicut
totum hunc locum dedimus,
legitur in omnibus editt. ante
Pighium, et Codd. Mss. prae-
ter Sambuci cod. ubi: *bis
prius verbis: rite me matro-
nae vidistis. deinde: rite de-
dicastis.* Sed *quod deinde* mihi
quidem videtur explicatio *quod*
que. Pighius, qui in lectione
vulgata nihil invenit, quod
quod prius responderet, illud
mutavit, et ex ingenio dedit

²⁰ *digesta*] Plutarch. He-
truscorum undecim millia et
trecentos, Romanorum vero
undecim millia ducentos et
nonaginta novem in praelio
interfectos esse scribit. Ab-
lative *uno* hic non est com-
parationis, sed incrementi
ipsius, quo unum ab altero
superatur. Denique Livius
et Plutarchus hanc vocem
dum post praelium factum
missam esse scripserunt.

21 praet-

misque viribus Thurinae urbis peterent exitium, ac praecipuo studio incolumitatem eius C. Fabricius Luscinus Cos. protegeret, resque ancipiti eventu, collatis unum in locum utriusque partis copiis, gereretur: non audentibus Romanis praelium ingredi²², eximiae magnitudinis iuvenis primum eos hortari ad capeffendam fortitudinem coepit. Deinde, ubi tardiores animadvertit, arreptis scalis per mediam hostium aciem ad contraria castra evasit: et admotis, vallum conscendit. Inde voce ingenti clamitans, factum victoriae gradum, et nostros ad aliena castra capienda, et Lucanos, Brutiosque ad sua defendenda, illuc traxit²³, ubi conferti dubio certamine terebantur. Sed idem impulsu armorum suorum prostratos hostes iugulandos, capiendosque, Romanis tradidit. Viginti enim millia caesa: quinque millia cum Statio Statio, duce utriusque gentis, et tribus atque viginti militaribus signis capta sunt. Postero die cum Cos. inter honorandos, quorum strenua opera fuerat usus, vallarem²⁴ coronam ei se servare dixisset, a quo castra erant oppressa, nec inveniretur, qui id praemium peteret: cognitum pariter, atque creditum est, Martem patrem tunc populo suo adfuisse. Inter cetera huiusce rei manifesta indicia, galea quoque duabus distincta pinnis²⁵, qua caele-

BI *praelium ingredi*] Pighius invicis omnibus libris edidit: *praelio congradi*. *Ingradi praelium* est: incipere. Eleganter. Mox ed. Vet. cum Ultra. primo, quocum saepe conspirat: *ubi eos tardiores*.

²² *illuc traxis* cet.] scil. ab urbe ad castra Brutiorum et Lucanorum; ubi quum manum confererent, primum magna utrimque fiebat strages, ut dubium esset, uter vi-

etoriam esset reportaturus. Tandem idem eximiae magnitudinis iuvenis etc. Multi Mss. *conferti*, complures cum ed. Vet. aliisque *terebantur*. Sed nihil mutandum.

²³ *vallarem*] qua is donabatur, qui primus vallum conscendisset.

²⁴ *galea quoque duabus distincta pinnis*] non quod haec galea Martis insigne esset, ut quidam ex hoc loco probare auctur,

ste caput testum fuerat, argumentum praebuit. Itaque Fabricii edicto, supplicatio Marti est habita, et a laureatis militibus magna cum animorum laetitia oblatis auxilii testimonium ei est redditum.

Referam nunc, quod suo seculo cognitum manavit ad posteros, Penates²⁵ deos Aeneam Troia advektos Lavinii collocasse: inde ab Ascanio filio eius Albam, quam ipse condiderat, tralatos, pristinum sacrarium repetisse; et quia id humana manu factum existimari poterat, relatos Albam, voluntatem suam altero transitu significasse. Nec me praeterit de motu, et voce deorum immortalium humanis oculis, auribusque percepto, quam in anticipi opinione aestimatio²⁶ versetur. Sed quia non nova dicuntur, sed tradita repetuntur, fidem auctores vindicent: nostrum sit, inclytis litterarum monumentis consecrata, perinde ac vana, non refugisse.

7.
Dionys. I. 7.
Aurel. Vict.
de Origine
Gent. Rom.

Facta mentione urbis, e qua primordia civitas nostra traxit, Divus Iulius fausta proles eius, se nobis offert: quem C. Cassius, nunquam sine praefatione publici parricidii²⁷ nominandus, cum acie Philippensi ardentissimo animo perstaret, vidit humano habitu augustiorem, purpureo paludamento amictum, minaci vultu, et concitato equo in se impetum facientem: quo adpectu perterritus, tergum hosti dedit, voce illa prius emissa: Quid enim²⁸

8.
An. V. 711.

nituntur, sed quia cristae in galeis a viris bellicosis et fortibus amabantur.

25 Penates] septendecim Mss. et ed. Vet. *penetrales*, et sic penates a poetis appellari diserte tradit Cic. de Nat. Deor. II. 27. Infra II. 7, 6. *penetralia sacra*, i. e. cultus penatium.

26 aestimatio] Venet. Editt. cum permultis Codd. *existi-*

masio, quod Torrenio placet.

27 publici parricidii] nunquam non Valerius in percussores Caesaris invehitur. III. 1, 3.

28 Quid enim cet.] Ed. Vet. *Quid amplius agam, si occidisse parum est. Non occideras tu. quid enim Cassi Caesarem? Agam habent etiam Bitur. prim. et Leid. sext. ex interpretamento. Nam Cassius se ipse*

amplius agas, si occidisse parum est? Non occideras tu quidem, Cassi, Caesarem. neque enim extinguere ulla vi divinitas ²⁹ potest: sed mortali adhuc corpore utentem violando, meruisti ut tam infestum haberes deum.

9.
An. V. 705.
Plutarch.
Pompeio.

Tam quod L. Lentulus litus praenavigans, in quo Cn. Pompeii Magni perfidia Ptolemaei regis interemti corpus conscissae ³⁰ scaphae lignis comburebatur, ignarus casus eius, cum ipsi Fortunae erubescendum ³¹ rogam vidisset, commilitonibus dixit: *Quid scimus* ³², *an hac flamma Cn. Pompeius cremetur?* divinitus missae vocis miraculum est.

10.
An. V. 704.
Orosius lib.
VI. cap. 15.
Lucan. V, 69
sqq.

Atque hoc quidem hominis, et casu: illud tantum non ³³ ore ipsius Apollinis editum, quo Appii interitum veridica Pythicae vaticinationis ³⁴ fides praecurrit. Is bello civili, quo se Cn. Pompeius a Caesaris concordia pestifero sibi, nec Reipublicae utili consilio abruperat, eventum gravissimi motus ³⁵ explorare cupiens; viribus imperii (namque Achaiae praeerat) antistitem Delphicae corti-

ipse alloquitur: Quid enim, o Cassi, amplius agas, ut hunc Caesarem summoveas, cum is ne post necem quidem suam desinat te persequi.

²⁹ *extinguere ulla vi divinitas*] Mss. cum ed. Vet. *ulla extinguere divinitas*, alii: *ulla divinitas extinguere*. Tres Remens. cum Voss. *extinguere ulla vi divinitas*, quod quia Torrenio videbatur rectius, in textum recepit.

³⁰ *conscissae*] al. *conscissae*. Ed. Vet. *conscisse*. Aberratione sollemni, a vitiosa pronuntiatione orta.

³¹ *erubescendum*] quia tanto viro tam vilis rogam exstructus erat.

³² *Quid scimus*] sic octodecim Mss. cum editionibus

plurimis, non omnibus, ut Torrenius scribit, nam ed. Vet. *Qui*.

³³ *Atque hoc quidem hominis, et casu: illud tantum non*] Sic edidit Vorstius, quem secutus est Torrenius. Ed. Vet. *sed casu. Tantum non ore ipsius Apollinis etc.* est: Illud, quo Pythia mortem Appii vaticinata est, videri possit, ac si ab ipso Apolline praedictum sit. Indigitare vult *inspirationem*.

³⁴ *Pythicae vaticinationis*] quam Pythia edit, i. e. mulier, quam Apollo implebat et consulentibus responsa dare cogebat.

³⁵ *gravissimi motus*] belli civilis, Caesarem inter et Pompeium gesti.

36 in

nae in intimam ³⁶ sacri specus partem descendere coegit ³⁷: unde ut certae consulentibus sortes pectuntur, ita nimius divini spiritus haustus reddentibus ³⁸ pestifer existit. Igitur impulsu concepti ³⁹ numinis instincta virgo, horrendo sono vocis, Appio inter obscuras verborum ambages fata cecinit. *Nihil enim* ⁴⁰, inquit, *ad te hoc, Romane, bellum: Euboeae Coela* ⁴¹ *obtinebis.* At is ratus, consiliis se Apollinis moneri, ne illi discrimini interesset, in eam regionem secessit, quae inter Rhamnunta nobilem Attici soli partem, Caristumque Chalcidico freto vicinam interiacens, Coelae Euboeae nomen obtinet, ubi ante Pharfalicum certamen morbo consumtus, praedictum a deo locum sepultura ⁴² possedit.

Possunt et illa miraculorum loco poni ⁴³: Quod deusto sacratio Saliorum, nihil in eo praeter li-

36 in intimam cer.] consulendus omnino est Iustin. XXIII. cap. 7.

37 descendere coegit.] sic omnes fere Mss. cum ed. Vet. et Mog. vulgo coegit descendere.

38 reddentibus] scil. responsa, nempe sacerdotibus. Nam mentes varum in vercordiam vertebantur. Hinc Appius Pythiam coegit.

39 concepti] ed. Vet. cum omnibus editt. et viginti tribus Mss. capti. vid. infra not. 85.

40 Nihil enim] restitui enim auctoritate tredecim Mss. et omnium editionum vetustarum; et probante Torrenio.

41 Euboeae Coela] Variant Mss. quorum plurimi Euboe cellam, alii aliter. Textum nostrum dedere Vorstius et Torrenius, sicque iam Chal-

condyles ediderat. Graece: *ἡ Εὐβοίας κοίλη*, scil. *χωρά*, quae inter Aulidem atque Geraestum continetur. Torrenius tamen malit *Euboeae coelen*. Livius XXXII. 4. Lucanus V. 194 - 196. *Effugis ingentis, tanti discriminis expers, Bellorum Romanae minas: Solusque quietem Euboici vastae lateris convalle tenebis.* Coela est casus quartus pluralis, a quo genitivus *Euboeae* regitur. Mox: *Coelae Euboeae*, per substantivum et adiectivum, *κοίλη Εὐβοίας*, ut *κοίλη Συγλα*, Coelesyria.

42 sepultura] i. e. ut in illo loco sepeliretur. *Sepulturae* alii, minus bene.

43 poni] alii: *haberi*, alii *referri*, alii *accipi* cum ed. Vet. Alii *mirari*. Alii delent. Torrenius coniicit: *Poscunt et illa miraculorum locum.*

E

44 lituum

11.
Cic. divin. I.
7. Plutarch.
Caecil. et Rom.
mul. Cic. de
Harusp. Resp.
13. Obseq. 99.
Tacit. Annal.
III. 64.

tuum ⁴⁴ Romuli integrum repertum est. Quod Ser. Tullii statua, cum aedes Fortunae deflagrasset, inviolata permanfit. Quod Q. Claudiae statua in vestibulo templi Matris deum posita, bis ea aede incendio consumpta, prius P. Nasica Scipione, et L. Bestia: item M. Servilio, et L. Lamia Coss. in sua basi flammis intacta stetit.

^{12.}
Cos. fuit
An. V. 720. Aliquid admirationis civitati nostrae Acilii etiam Aviolae rogos attulit, qui et a medicis; et a domesticis mortuus creditus, cum aliquamdiu humi iacuisset, elatus, postquam ignis corpus eius corripuit, *vivere se* proclamavit, auxiliumque paedagogi sui (nam is solus ibi remanserat ⁴⁵), invocavit. Sed iam flammis circumdatus, fato subtrahi non potuit.

Pr. f. 711. L. quoque Lamiae, praetorio viro, aequae vocem
Plin. VII. c. 52. fuisse super rogos constitit.

E X T E R N A.

^{13.}
De rep. lib. 10. et Macrobius in somnium Scipionis I. Clem. Alex. Strom. V. Quae minus admirabilia, Eris Pamphylii ⁴⁶ causus, facit: Quem, Plato scribit, inter eos, qui in acie ceciderant, decem diebus iacuisse, biduoque ⁴⁷ postquam inde sublatus esset, impositum rogo revixisse, ac miram quaedam tempore mortis visa narrasse.

⁴⁴ *lituum*] secundum Plutarch. in Romulo lituus est inflexus baculus, quo ad inaugurandum sedentes caeli spatia designant. vid. Cicero de Divin. I. 7. Paullo ante ed. Vet. cum aliquot Mss. flagrasset.

⁴⁵ *solus ibi remanserat*] alias amici adstabant funeri. Itaque Valerius Maximus tantam memoratu dignum addidit, praeter paedagogum neminem remansisse. Sueton. in vita Domit. c. 15. re-

fert, gravem et repentinam tempestatem, cum Ascletrion rogo impositus esset, fugasse funeris curatores, ut rogos imbris exstingueretur, et canes semiuftularum cadaver dilacerarent.

⁴⁶ *Eris Pamphylii*] Ed. Vet. cum nonnullis Mss. *phretris pampbili*. Falso. Plato: *Ἡρόδ.*

⁴⁷ *biduoque*] Ultraj. prim. *biduoque post inde sublatus, cum esset rogo impositus, revixisset.*

Et quoniam ad externa transgressi sumus, quidam Athenis vir eruditissimus, cum ictum lapidis capite excepisset, cetera omnia tenacissima memoria retinens, litterarum tantummodo, quibus praecipue inservierat, oblitus est. Dirum malignumque vulnus in animo percussu, quasi de industria scrutatis sensibus, in eum potissimum⁴⁸, quo maxime laetabatur, acerbitate nocendi erupit; singularem doctrinam hominis pleno invidiae funere effereundo. Cui si talibus studiis perfrui fas non erat, utilius aliquanto fuit, ad illa aditum non impetrasse, quam iam percepta eorum dulcedine caruisse.

Miserabilior tamen sequentis casus narratio. Naufimenis enim Atheniensis uxor, cum filii ac filiae suae stupro intervenisset, inopinati monstri perculsa⁴⁹ conspectu; et in praesens tempus ad indignandum, et in posterum ad loquendum obmutuit. Illi nefarium concubitus voluntaria morte pensarunt. Hoc modo fortuna saeviens huic vocem, iis vitam ademit, illi⁵⁰ propitia donat.

Aegles Samius athleta mutus, cum ei victoriae quam adeptus erat, titulus et praemium eriperetur, indignatione accensus, vocalis evasit.

⁴⁸ in eum potissimum] Vortius et Torrenius addiderunt locum. At cum Pighius in suis libris non invenit, Torrenius etiam a duodecim Mss. abesse, in duobus vero in margine additum esse dicit; crediderim cum Torrenio, e margine in textum aliorum librorum irrepisse. Igitur delevi, et lectionem Pighii atque Coleri revocaui. Explico cum Torrenio: *vulnus de industria scrutatis sensibus, in eum (sensum) potissimum acerbitate nocendi erupit, quo*

maxime laetabatur, nempe: litterarum. Locum omittit etiam ed. Vet. cum Mog.

⁴⁹ perculsa] septem Mss. *perculsa*. Nihil frequentius hac varietate in Mss.

⁵⁰ illi] nempe *Aegli Samio*, de quo mox acturus est, nisi malis *illis* cum Torrenio, cui Valerius acumen quaesisse videtur in eo, quod ut unam proposuit, cui fortuna vocem, duos, quibus ademit vitam; ita unum quoque, quem rediderit vocalem, plures quos vita donavit.

E a

si fortis

5. Gorgiae quoque Epirotae, fortis et clari viri origo⁵¹: qui in funere matris suae utero elapsus, inopinato vagitu suo lectum ferentes consistere coegit, novumque spectaculum patriae prae-buit, tantum non⁵² ex ipso genitricis rogo lucem et cunas assecutus. Eodem enim momento temporis, altera iam fato functa parit, alter ante elatus, quam natus est.

6. Divinae fortunae vulnus⁵³ Pheraeo Iasoni quidam exitii eius cupidus intulit. Nam cum inter insidias gladio eum percussisset, vomitum, quae a nullo medicorum sanari potuerat, ita rupit, ut hominem pestifero malo liberaret.

7. Aequae diis immortalibus acceptus Simonides, cuius salus ab imminente exitio⁵⁴ defensa, ruinae quoque subtrahita est. Coenanti enim apud Scopam, in Cranone, quod est in Thessalia oppidum, nuntiatum est, *duos iuvenes ad ianuam venisse, magnopere rogantes, ut ad eos continuo prodiret: ad quos egressus, neminem reperit ibi⁵⁵. Ceterum eo momento temporis triclinium, in quo Scopas epulabatur, collapsum, et ipsum et omnes convivas oppressit. Quid hac felicitate locupletius, quam nec mare, nec terra saeviens, extinguere valuit?*

⁵¹ *fortis et clari viri origo*] construenda sunt cum: *novum spectaculum prae-buit*, nam *que* in *novum* delendum atque a librariis ob praecedens *coegit* additum esse puto. *Que* delent etiam Ultrai. prim. Periz. et Voss. Codd. itemque ed. Vet. Et sic bene procedit oratio. Pro *qui in funere*, multi Mss. et ed. Vet. *quod in funere*, sine dubio quia *quod* praecedenti *origo*, quo referebant, non convenire videbant. At retinendum *qui*.

⁵² *tantum non*] i. e. *ferme*, nam parum absuit, quin rogo

imponeretur cum matre, antequam vagitum ederet. *Non tantum* Mss. *non tamen* ed. Vet.

⁵³ *Divinae fortunae vulnus*] i. e. *felix* et ab ipsis Diis profectum vulnus.

⁵⁴ *exitio*] Ed. Vet. cum quibusdam Mss. *officio*, al. *nausfragium*. Auctor enim respicit ad historiam, supra I. 7. ext. 3. expositam, ut mox innuit: *quam nec mare, nec terra saeviens*.

⁵⁵ *ibi*] abest a nonnullis Codd. Mss. *Triclinium* Cicero *conclave* appellat.

56 *De*.

Non invitus huic subnecto Daphidam⁵⁶, ne quis ignoret, quantum interfuerit, cecinisse deorum laudes, et numen obrectasse. Hic cum eius studii⁵⁷ esset, cuius professores *Sophistae* vocantur, ineptae et mordacis opinionis⁵⁸: Apollinem Delphis irridendi causa consuluit, *An equum invenire posset?* cum omnino nullum habuisset. Cuius ex oraculo reddita vox est, *inventurum equum, sed ut eo perturbatus periret.* Inde cum iocabundus, quasi delusa sacrarum sortium fide, reverteretur, incidit in regem Attalum, saepenumero a se contumeliosus⁵⁹ dictis absentem laceffitum; eiusque iussu, saxo, cui nomen erat *Equi*⁶⁰, praecipitatus, ad deos⁶¹ usque cavillandos dementis animi iusta supplicia pendit.

Eodem oraculo⁶² Macedonum rex Philippus admonitus, *ut a quadrigae violentia salutem suam custodiret, toto regno disiungi turris iussit, eumque locum, qui in Boeotia Quadriga*⁶³ vocatur, semper vitavit: nec tamen denuntiatus periculi genus

8.
Hesychius.
Illustrius.
Cic. de Fato
6. 3.

9.
Cic. de fato c.
3. Aelian. Var.
hisor. lib. III.
45.

56 *Daphidam*] Mss. maior pars cum ed. Vet. *daphniscen*, alii aliter. Sed Suidas: *Δαφίδης ὄνομα κέρειον.*

57 *eius studii*] i. e. *Sophista*, qui ostentationis aut quaestus causa philosophatur, ut Cicero ait. Latini: *cavillator*. Sed olim sensu bono *philosophum* significabat.

58 *opinionis*] i. e. sermonis.

59 *contumeliosus*] Strabo p. 647. ed. Par. eadem fere quae Noster de Daphida, quem Grammaticum vocat, narrat.

60 *Equi*] Strabo l. c. lib. XIII. montem, unde Daphidas deturbatus fuit, *Thoracem* appellat. Haec Vossius

ad Melam I. 17. ita conciliat, ut putet, partem montis *Thoracis* nominatam fuisse *Equi saxum*.

61 *ad deos*] animi adeo dementis, ut non dubitaret, Deos ipsos *cavillari*. *Dementis animi* convenit cum praecedente *ineptae etc.* *Cavillari* vero est: *fallacibus et captiosis quaestionibus illudere*.

62 *Eodem oraculo*] Aelianus vero l. c. scribit, hoc oraculum Philippo non Delphis, sed in antro Trophonii datum esse.

63 *Quadriga*] Graece ἄρμα, quem locum Strabo *καμινὴν ἐρημον*, Stephanus vero *πολὺν* nominat.

effugit. nam Pausanias⁶⁴ in capulo gladii, quo eum occidit, quadrigam⁶⁵ habuit caelatam.

10. Quae tam pertinax necessitas in patre, et filio⁶⁶
Cic. de Divin. I, 23. Aelian. II, 41 et 56. Alexandro consimilis apparuit. Siquidem Calanus Indus sua sponte se ardenti rogo superiacurus, interpellatus ab eo, *et quid aut mandaret, aut dicere vellet: Brevi te, inquit, videbo.* Nec id sine causa, quia voluntarium eius e vita excessum rapida mors Alexandri subsecuta est.

11. Regios interitus magnitudine miraculi remigis casus aequalat: quem in hexere⁶⁷ Tyriorum sentinam haurientem, cum e navi fluctus abiecisset, altero latere percussum, fluctus contrarius in navem retulit. Itaque miseri simul ac felicitis complorationi permixta fuit gratulatio.

12. Quid illa? nonne ludibria naturae in corporibus humanis fuisse credenda sunt? tolerabilia quidem, quia saevitia caruerunt; ceterum et ipsa miraculis adnumeranda. Nam et Prusiae, regis Bithyniae, filius eodem nomine, quo pater, pro superiori ordine dentium⁶⁸ unum os aequaliter extantum habuit, nec ad speciem deformis, neque ad usum ulla ex parte incommodum.

*Solin. I, 64.
 Plin. VII, 16.
 Liv. Ep. 50.*

64 *Pausanias*] De Pausania aetundus Iustinus VIII. 6.

65 *quadrigam*] Cicero: *Aut Philippus basce in capulo quadrigulas vitare monebatur.*

66 *in patre et filio*] Ed. Vet. et Mog. cum decem Mss. delent et. Quatuor Mss. in *patre, in filio*, quod Torrenius vulgato praefert.

67 *in hexere*] sic Pighius ex Mss. edidit, quem alii se-

cuti sunt, non obstante maxima varietate librorum, de qua Torrenius consulendus est. *Hexeres* fuit genus navium, quae sextuplices remorum ordines haberent. Ed. Vet. in *acre inter siriorum sentinam haurientium.*

68 *dentium*] Solinus loc. cit. *Quidam etiam vice dentium continui ossis armantur soliditate: qualem habet Bithyniorum rex Prusias.*

69 a Li-

Mithridatis vero regis filia Dripetine, Laodice ¹³
regina nata, duplici ordine dentium deformi admo-
dum, comes fugae patris, a Pompeio devicti, fuit.

Ne illius quidem parvae admirationis oculi, ¹⁴
quem constat tam certa acie luminum usum esse, ^{Plin. lib. VII. c. 21. Solin. J. 5. 93.}
ut a Lilybaeo ⁶⁹, portu Carthaginiensium egredien-
tes classes intueretur.

Oculis eius admirabilius Aristomenis Messenii ¹⁵
cor; quod Athenienses ⁷⁰ ob eximiam ⁷¹ callidita- ^{Plin. lib. XI. cap. 37. Stephan. in 'Avdula. Pausanias in Messenicis.}
tem exsectum, pilis refertum ⁷² invenerunt: cum
eum aliquoties captum, et astutia elapsum, cepissent.

At poeta Antipater Sidonius ⁷³, omnibus annis, ¹⁶
uno tantummodo die, quo genitus erat, febris im- ^{Plin. lib. VII. cap. 51. Cic. de Fato 3.}
plicabatur. Cumque ad ultimam aetatem perve-
nisset, natali suo certo illo circuitu morbi consum-
tus est.

Hoc loco apte referantur ⁷⁴ Polystratus et Hip- ¹⁷
poclidides Philosophi, eodem die nati, eiusdem prae- ^{Polystrati meminisse Lactantius in Epitaphio.}
ceptoris Epicuri sectam secuti, patrimonii etiam
possidendi, alendaeque scholae ⁷⁵ communione

⁶⁹ a Lilybaeo] Solinus l. c. Strabonem nominat.

⁷⁰ Athenienses] immo Lacedaemonii; ut alii tradunt. Non enim cum Atheniensibus, sed cum Lacedaemoniis pugnavit Aristomenes, a quibus bis captus, evasit, sed tertium capto Lacedaemonii pectus dissecuere, inque eo cor hirsutum iuverere. Ad errores Valerii nostri hoc exemplum est referendum.

⁷¹ eximiam] sex Mss. nimiam.

⁷² pilis refertum] nam qui cor habent pilosum, fortes putantur.

⁷³ Antipater Sidonius] non est confundendus cum Antipatro Tyrio, Stoico, qui Ciceronis temporibus floruit. Hic vero antiquior, poterat versus fundere ex tempore.

⁷⁴ referantur] Ed. Vet. Mog. et sexdecim Mss. referuntur.

⁷⁵ alendaeque scholae] sic praeter Codd. Brand. et Basil. habent viginti quatuor Torrenii, itemque ed. Vet. ut mirum sit, Pighium ex Cod. Winchel. maluisse alendaeque scholae. Mihi lectio alendaeque scholae neutiquam mutanda videtur. Schola est

coniuncti, eodemque momento temporis ultima senectute extincti. Tam aequalem fortunae pariter, atque amicitiae societatem, quis non ipsius caelestis Concordiae sinu genitam, nutritam, atque finitam putet?

18.

Quapropter hoc potissimum fuerit ⁷⁶: aut in liberis potentissimorum regum ⁷⁷, aut in rege ⁷⁸ clarissimo, aut in vate ⁷⁹ ingenii florentis, aut in viris eruditissimis ⁸⁰, aut in homine fortis ignotae ⁸¹, ne ipsa quidem, omnis bonae malaeque materiae foecunda artifex, rationem rerum natura reddiderit. Non magis quam, quid ita ⁸² silvestres capreas, Cretae genitas, tantopere dilexerit, quas sagittis confixas ad salutare auxilium herbae dictamni ⁸³.

Plin. I. VIII. cap. 27. Aelian. Var. Hist. I. 10. Cic. de Nat. deor. II, 4. Virg. Aen. XII, 411. alique.

ratio philosophandi, secta etc. alere scholam, indicat studium, sectam suam non modo conservandi, verum etiam propagandi, amplificandi, augendique commendatione, institutione, exemplo, praemiis etc. Foedus ergo inierunt, sectam Epicuri praeceptoris sui omni studio iuvare; eamque instar almae matris alere etc. Pro non ed. Vet. mox: vero.

⁷⁶ Quapropter hoc potissimum fuerit] pro hoc nonnulli Mss. et ed. Vet. habent haec, multi Mss. quoque cum eadem omittunt fuerit. Me quidem iudice, recte. Verbum substantivum hoc loco stare nequit. Sensus est: Quapropter haec (natura rerum) omnis bonae malaeque materiae fecunda artifex, ne ipsa quidem, rationem reddiderit eorum exemplorum, quae in medium attulimus, aut in li-

beris etc. Sic omnia plana et expedita mihi videntur. Libri fluctuant in potentissimorum, potissimorum; potentissimi, et potissimi regis, quod est in ed. Vet.

⁷⁷ in liberis potentissimorum regum] significat Prusiam et Mithridatem.

⁷⁸ in rege] intelligit Aristonem.

⁷⁹ in vate] est Antipater Sidonius.

⁸⁰ in viris eruditissimis] ad Polystratum et Hippoclidem alludit.

⁸¹ in homine fortis ignotae] de Strabone loquitur. vid. not. 69.

⁸² quid ita] i. e. quare tantopere I. 7, 5. qui ita aliquot Mss. et ed. Vet.

⁸³ dictamni] herba, quae lacertae se refovent, quotiescumque cum serpentibus pugnam

tantum non⁸⁴ suis manibus deducit; efficitque, ut concepta ea⁸⁵, continuo et tela et vim veneni vulneribus respuant. Aut in Cephalenia insula, cum omnia ubique pecora haustu aquae quotidie recreentur, in ea pecudes⁸⁶ maiore ex parte anni ore aperto ex alto ventos recipientes, sitim suam sedare instituerit. Aut quapropter Crotonae in templo Iunonis Laciniae aram ad omnes^{Plin. lib. II. cap. 107. Liv. XXIIII,} ventos⁸⁷ immobili⁸⁸ cinere donaverit potissimum. 3. Vel quare alteram in Macedonia⁸⁹, alteram in Caleno agro, aquam proprietatem vini, qua homines inebrientur, possidere voluerit. Non admiratione ista, sed memoria prosequi debemus; cum sciamus, recte⁹⁰ ab ea plurimum licentiae vindicari, penes quam infinitus cuncta gignendi labor consistit.

Quae quia supra usitatam rationem excedentia^{19.} attigimus, serpentis quoque a T. Livio curiose^{Gell. lib. VI. cap. 3. Oro-} pariter, ac facunde relata fiat mentio. Is enim ait: *in Africa apud Bagradam flumen, tantae magnitudi-*^{sus IIII. 6. Liv. XVIII. Senec. ep. 82. Plin. VIII, 14. Flor. II, 2.} *nis anguem fuisse, ut Atilii Reguli exercitum usu*

pugnam habuerint. A Dicte Cretae monte appellatam volunt.

84 *tantum non*] Ultrai. sec. *quasi* e glossa. Ed. Vet. *tantum quasi*.

85 *concepta ea*] Barber. I. *recepta*. Oliverius exponit *comesta*. Ed. Gryph. *concep-pta*. In Cicerone est *gustavissent*, in Aeliano: *γυσε-σθαι*. *Concepta* pro simplici *capta*, i. e. *devorata, gustata*, videtur adhiberi. vid. supra not. 39. Mox: *usu aquae* quatuordecim Mss.

86 *pecudes*] subaudi *eae*, nempe *caprae*, Aelian. Hist. Anim. III. 32. *Αἴγες δὲ ἀπὸ κεφαλῆνιδος ὡς πέντε μνηῶν εἶ.*

87 *ad omnes ventos*] Ed. An. V. 497. Vet. *ad omnes auras, ad omnes ventos*, ex glossa. Ara vero Iunonis Laciniae sub dio sita erat, teste Plinio.

88 *immobili*] ed. Vet. *immobilem cinere donaverit, potissimumve quare*.

89 *in Macedonia*] Respexit Auctor Lyncestium amnem, de quo Ovidius Metam. XV. 329 etc. et Plinius l. c. *Proprietate* ed. Vet.

90 *recte*] *ratione* ed. Vet. et Rem. unus.

91 *curiose*] ed. Vet. *curiositer*. mox: *relate*; eadem cum multis Mss. ut *ad serpentis* referatur. *anguem* omit- tit ed. Vet.

E §

92 *ingenti*

amnis prohiberet: multisque militibus ingenti⁹² ore correptis, compluribus caudae voluminibus elisis, cum telorum iactu perforari nequiret, ad ultimum balistarum tormentis undique petitam, filicum crebris et ponderosis verberibus procubuisse, omnibusque et cohortibus et legionibus ipsa Carthagine visam terribiliorem. Atque etiam cruore suo gurgitibus imbutis, corporisque iacentis pestifero afflatu vicina regione polluta, Romana inde summovisse castra. Dicit etiam⁹³: belluae corium CXX pedum, in Urbem missum.

92 *ingenti ore correptis*] i. e. devoratis. Volumina pluraliter de uno serpente etiam dixit Ovid. Metam. XV. 721.

93 *Dicit etiam*] In nonnullis Mss. et in ed. Vet. deest etiam. Unde viri docti malint *dicit etiam* eiicere. Non

repugnem; attamen retineri possunt haec verba, si suppleamus: *alio loco*, vel: *infra*, vel: *paullo post*. Certe in Livii deperdito libro XVIII. verba: *belluae corium etc.* cum prioribus: *summovisse castra* coniuncta non fuisse, mihi est persuasissimum.

**VALERII MAXIMI
FACTORUM DICTORUMQUE
MEMORABILIUM
LIBER SECUNDUS.**

CAPUT I.

**DE MATRIMONIORUM RITU ET NECES-
SITUDINUM OFFICIIS.**

1 <i>Nuptiarum auspicia.</i>	6 <i>Coniugalis concordia.</i>
2 <i>Epulae seu convivium.</i>	7 <i>Verecunda consanguini-</i>
3 <i>Matrimonia non repetentes</i>	<i>tas.</i>
<i>laudatae.</i>	8 <i>Charistia.</i>
4 <i>Primum repudium.</i>	9 <i>Senectus honorata.</i>
5 <i>Matrimonialis libertas ac</i>	10 <i>Iuventus observata, exem-</i>
<i>decor.</i>	<i>plisque instructa.</i>

Dives et praepotens Naturae regnum scrutatus, iniiciam stilum tam nostrae urbis, quam ceterarum gentium priscis ac memorabilibus institutis. Opus¹ est enim cognosci huiusce vitae, quam sub optimo principe² felicem agimus, quae-
nam fuerint elementa, ut eorum quoque respectus³ praesentibus aliquid moribus profit.

Apud antiquos⁴ non solum publice, sed etiam privatim nihil gerebatur, nisi auspicio prius sum-
to: quo ex more nuptiis etiam nunc auspices⁵ in-
terponuntur. Qui quamvis auspicia petere desie-

¹ Cic. divin. I, 16. Serv. ad Virg. Aen. I.

¹ *Opus*] sic ed. Vet. cum *auspiciorum in negotiis pub-*
Mss. *operae* dedit Pighius. *licis retinebatur.*

² *optimo principe*] Tibe-
rio, cuius adulator est Vale-
rius noster. ⁵ *auspices*] Cicero I. de Di-
vin. *Nihil fere quondam ma-*
toris rei inauspicato, ne priva-
tim quidem, gerebatur; quod
etiam nunc nuptiarum auspi-
ces declarant, qui re omitta-
nomen tantum tenens. Usur-
pantur in quindecim Codd.
et in antiquis editt. etiam in

⁴ *Apud antiquos*] nam tem-
pore Valerii imago tantum
ed. Vet.

⁶ *sedem-*

rint, ipso tamen nomine veteris consuetudinis vestigia usurpant.

2. Feminae cum viris cubantibus sedentes ⁶ coenitabant: quae consuetudo ex hominum convictu ad divina penetravit. nam Iovis epulo ⁷ ipse in lectulum, Iuno et Minerva in sellas, ad coenam invitantur. Quod genus severitatis aetas nostra diligentius in Capitolio, quam in suis domibus servat: videlicet ⁸ quia magis ad rem pertinet dearum, quam mulierum, disciplina contineri.

3. Quae uno ⁹ contentae matrimonio fuerant, corona pudicitiae honorabantur. Existimabant enim eum praecipue matronae sincera fide incorruptum esse animum, qui post depositae ¹⁰ virginitatis cubile in publicum egredi nesciret; multorum matrimoniorum experientiam quasi legitimae cuiusdam intemperantiae signum esse credentes.

6 *sedentes*] Antiquissimis temporibus etiam viri ad mensam sedebant, non cubabant, ut Serv. ad Virg. Aen. VII. 176. docet, qui mos a feminis aliquamdiu verecundiae causa retentus fuit, donec etiam cum viris accubuerunt.

7 *Iovis epulo*] i. e. in honorem Iovis instituto. Liv. XXV. 2. XXVII. 36. Gellius XII. 8. sollempni die Iovi libaretur, atque ob id sacrificium Senatus in Capitolio epularetur.

8 *videlicet*] ironice. *Ad rem pertinet Dearum*, i. e. conducit, expedit deabus; *disciplinâ contineri*, i. e. eas, scil. Deas severa et adcurata observatione instituti veteris regi et coerceri. *Pro servat* ed. Vet. et Mog. cum quindecim Mss. *conservat*. *Disciplinam* quinque Mss.

9 *Quae uno*] Tacitus de Mor. Germ. c. 19. *santum virgines nubunt*. Livius X. 23. Dion. Halic. VIII. pag. 786.

10 *qui post depositae* cet.] Ed. Ver. cum Brand. *qui depositae virginitatis cubili in publicum etc.* decem Mss. *qui post depositae etc.* Mss. Basil. *quae depositae virginitatis cubili pudicum egredi*. Mihi textus, quem dedi, dum meliora quis adferat, ceteris lectionibus coniecturisque antefereendus videtur et sic explicandus: qui (scil. animus) post matrimonium, in quo virginitatem deposuit, (i. e. primum) in publicum et in celebritatem hominum prodire veretur, et tempus luctus bene observat, neque ante decem menses domo egredi solet. Mox: *legitimae* adeo apposite dicitur, ut nesciam, quo modo Pighio aliisque in mentem

Repudium inter uxorem et virum a condita Urbe usque ad vicesimum¹¹ et quingentesimum annum nullum intercessit. Primus autem Sp. Car. vilius¹² uxorem sterilitatis causa dimisit. Qui quamquam tolerabili¹³ ratione motus videbatur, reprehensione tamen non caruit: quia nec cupiditatem quidem liberorum coniugali fidei praeponi debuisse arbitrabantur.

Sed quo matronale decus, verecundiae muni-mento tutius esset, in ius vocanti matronam corpus eius¹⁴ attingere non permiserunt: ut inviolata manus alienae tactu stola¹⁵ relinqueretur. Vini¹⁶ usus olim Romanis feminis ignotus fuit, ne scilicet in aliquod dedecus prolaberentur: quia proximus a Libero patre intemperantiae gradus ad inconcessam Venerem esse consuevit. Ceterum ut non tristes earum et horrida pudicitia, sed ho-

tem venire potuerit, illegitimae.

¹¹ vicesimum cet.] Ed. Vet. Mog. et utraque Ven. itemque undeviginti Mss. centesimum et quinquagesimum.

¹² Carvilius] semel monuisse suffecerit, ed. Vet. cum multis Mss. saepe pro v habere b, ut hic Carbilus, et alibi vesubi, fulbiane, implicabit etc. pro vesuvii, fulvianae, implicavit etc. qui error ex pronuntiatione distantis ortum trahit. Graece dicitur Καρβίλος.

¹³ tolerabili] nam uxorem duxerat liberorum quaerendorum causa.

¹⁴ corpus eius] Festus: Matronae a magistratibus non submovebantur; ne pulsari contrariique viderentur. Ed. Vet. vocandi matronam corpusque attingere. Nam secun-

dum leges XII. tabularum is, qui in ius vocantem non illico sequeretur, manu iniecta apprehendi potuit.

¹⁵ stola] i. e. matrona, nam stola matronarum erat. Ed. Vet. cum quindecim Mss. et aliis editt. stole; minus bene, nam stola non construitur cum alienae sed cum inviolata. Sensus: ut stola (matrona) relinqueretur inviolata tactu alienae manus. Verum qui stole habent, videntur ita construere: ut manus relinqueretur inviolata tactu alienae stolae.

¹⁶ Vini] Plutarch. in Quaest. Rom. 6. dicit; plerosque credere, morem, ut cognatos oscularentur mulieres, institutum esse, ut sic posset deprehendi, an vinum bibissent. Idem Plinius testatur.

¹⁷ cinere

nesto comitatis genere temperata esset, indulgentibus maritis et auro abundanti, et multa purpura usae sunt: et quo formam suam concinniores efficerent, summa cum diligentia capillos cinere rutilarunt¹⁷. Nulli enim tunc subsefforum alienorum matrimoniorum oculi metuebantur; sed pariter et videre sancte¹⁸, et adspici, mutuo pudore custodiebantur.

6.
P. Victor.

Quoties vero inter virum et uxorem aliquid iurgii intercesserat, in sacellum deae Viriplacae¹⁹, quod est in Palatio, veniebant: et ibi invicem locuti, quae voluerant, contentione animorum deposita concordēs revertebantur. Dea nomen hoc a placandis viris fertur affecuta, veneranda quidem, et nescio an praecipuis et exquisitis²⁰ sacrificiis colenda; utpote quotidianae ac domesticae pacis custos, in pari iugo caritatis²¹ ipsa sui appellatione virorum maiestati debitum a feminis rediens honorem.

¹⁷ cinere rutilarunt] Cato in Originibus: *Mulieres nostrae capillum cinere inungunt, ut rutilus esset crinis.* Plin. XXVIII. 51. (12.) *Prodest et sapo: Galliarum hoc inventum rutilandis capillis. Fit ex sebo et cinere.* Mox: *subsefforum oculi sunt insidiantes mulieribus ad committendum adulterium. Alii: subseffores.*

¹⁸ videre sancte] mulieres adspiciebant adolescentes sine libidine, et ab adolescentibus sine libidine adspiciebantur.

¹⁹ Viriplacae] meminit P. Victor, in Regione decima, in Palatio: *Aedis deae Viriplacae in Palatio.*

²⁰ et exquisitis] sed, in compluribus Mss. ed. Vet.

Mog. etc. ut sit velut acuta quaedam epanorthosis, innuens, non satis esse ad eam colendam praecipua sacrificia, nisi etiam sint exquisita. Barthius malebat: *praecipuis, certe exquisitis*, i. e. quae singulari diligentia comparantur. Dedimus tamen et *exquisitis*, ut Vorstius et Torrenius; nam particula *sed* non satis placet.

²¹ in pari iugo caritatis] i. e. ita ut coniux coniugem pariter diligere teneretur. A feminis, construendum cum debitum, ut sensus sit: Dea Viriplaca ipso nomine suo reddit virorum maiestati, (i. e. viris ipsis) honorem a feminis debitum, (quem feminae viris debent.) Alii: *ac feminis, male.*

22 necessari-

Huiusmodi inter coniuges verecundia. quid? inter ceteras necessitudines ²² nonne apparet consentanea? nam ut minimo indicio maximam vim eius significem, aliquamdiu nec pater cum filio pueri, nec fover cum genero lavabatur. Manifestum igitur est, tantum religionis sanguini et affinitati, quantum ipsis diis immortalibus tributum: quia inter ista tam sancta vincula non magis quam in aliquo sacro loco nudare se, nefas ²³ esse credebatur.

Convivium etiam sollemne maiores instituerunt, idque *Charistia* ²⁴ appellaverunt, cui praeter cognatos et affines nemo interponebatur: ut, si qua inter necessarias personas querela esset orta, apud sacra mensae, et inter hilaritatem animorum, fautoribus concordiae adhibitis tolleretur.

Senectuti iuventus ita cumulatam et circumspectum honorem reddebat, tanquam maiores natu adolescentium communes patres essent. Quo circa iuvenes, Senatus die, utique aliquem ex patribus conscriptis, aut propinquum, aut paternum amicum ad curiam deducebant, affixique valvis ²⁵ exspectabant, donec reducendi etiam officio fungerentur. Qua quidem voluntaria statione, et corpora et animos ad publica officia impigre sustinenda roborabant, brevique processu morarum ²⁶ in

²² necessitudines] i. e. necessarios, sanguine coniungos. Mox: inter necessarias personas.

²³ non magis — nefas] Ascensius edidit non minus, Aldus fas, sed omnes libri scripti et editi ceteri habent: non magis — nefas. Non magis — quam hoc loco idem est, quod alibi non minus — quam. Liv. III. 41, 7.

²⁴ Charistia] Ovidius me-

minit diei festi, a, d. VIII. Cal. Mart. celebrati, cui nomen Charistia fuit.

²⁵ affixique valvis] ex hac consuetudine Perizonius derivat ortum fabulae de pueris praetextatis in senatu, Gell. I. 23. Macrobius Saturn. I. 6.

²⁶ brevique processu morarum cet.] Hic locus interpretes mire torfit, neque tamen veram lectionem eruere poterunt.

^{7.} Cic. offic. II.

^{8.} Ovid. Fast. II, 617.

^{9.} Ovid. Fast. V. Gell. lib. II. c. 15.

lucem virtutum suarum verecunda laboris meditatione ipsi doctiores erant. Invitati ad coenam diligenter quaerebant, *quinam ei convivio essent interfuturi*: ne senioris adventum discubitu praecurrerent: sublataque mensa priores consurgere et abire patiebantur. Ex quibus apparet coenae quoque tempore, quam parco, et quam modesto sermone his praesentibus soliti sint uti.

10.
Cic. Tusc. 1.
et 4. in Bruto
c. 19. ex
Caecionis orig.

Maiores natu in conviviiis ad tibias egregia superiorum²⁷ opera carmine comprehensa pangebant²⁸, quo ad ea imitanda iuventutem²⁹ alacriorem redderent. Quid hoc splendidius, quid etiam utilius certamine? pubertas canis suum honorem³⁰ reddebat: defuncta virium³¹ cursu aetas ingredien-

ruerunt. *Morarum* invenitur in paucissimis Mss. Nonnulli: *processu rerum in lucem*. Quinque recte: *processurarum in lucem*. Porro fere omnes *verecunda*, unus *verecundia*, plerique *doctiores*, Ultrai. sec. *ductores*, editt. quaedam: *doctores*. ed. Vet. habet lectionem, quam post Vossium et Torrenium dedimus. Lipsius coniicit: *Brevique processurarum in lucem virtutum verecunda et laboriosa meditatione, ipsi doctiores erant*. Mihi cum Torrenio videtur proxime ad verum accedere: *Brevique processurarum in lucem virtutum suarum verecunda laboris meditatione ipsi doctiores erant*. Id est: dum ita et corpora et animos roborabant; se ipsi docebant eas virtutes, quae parvo post tempore procederent in lucem et omnibus conspiciendae praeberentur. hoc autem fiebat *verecunda laboris meditatione*, quoniam exercitatio illa ducendi redu-

cendique patres, et quamdiu Patres Conscripti in curia essent valvis adstanti, pariter postulabat animorum verecundiam et corporis laborem. *Meditatio* est exercitatio.

27 *superiorum*] vid. supra praefat. not. 5.

28 *pangebant*] i. e. canebant. Malit tamen Torrenius *pandebant*, quod mihi non placet.

29 *iuventutem*] Sarisberienfis VIII. 8. legit *virtutem*, et sic quoque habent Codd. Brand. et Ultrai. itemque editt. Mog. et Herbip. *invenum virtutem* ed. Vet. et utraque Venet. Codd. Leid. sec. sept. Harl. Voss. Med. quint. et Perizon.

30 *honorem*] Mss. plures quam viginti cum ed. Vet. Mog. et Herb. *decus*, quod praefero. Habet etiam Sarisberienfis *decus*.

31 *defuncta virium*] Ed. Vet. *defuncta viri*, et sic duodecim Mss.

tes actuosam vitam favoris nutrimentis prosequeretur. Quas Athenas, quam scholam, quae alienigena studia huic domesticae disciplinae praetulerim? Inde oriebantur Camilli, Scipiones, Fabricii, Marcelli, Fabii: ac ne singula imperii nostri lumina simul percurrere sim longior, inde, inquam, caeli clarissima pars ³² divi fulserunt Caesares.

*Annotatum
a Prisciano
lib. VI.*

CAPUT II.

DE MAGISTRATUUM ATQUE ORDINUM
OFFICIIS, ET INSTITUTIS.

1 <i>Senatus Rom. fides et taciturnitas.</i>	4 <i>Maestas consularis.</i>
2 <i>Auctoritas magistratuum et observantia linguas Latinae.</i>	5 <i>Constantia legatorum Rom.</i>
3 <i>C. Marius eloquentiam spernens.</i>	6 <i>Vigilantia senatus.</i>
	7 <i>Diligentia tribunorum pleb.</i>
	8 <i>Abstinentia magistratuum.</i>
	9 <i>Equitum Rom. probatio et Lupercalia.</i>

Adeo ¹ autem magna caritate patriae tenebantur, ut arcana consilia Patr. Conscriptorum multis saeculis nemo senator enuntiaverit. Q. Fabius Maximus tantummodo, et is ipse per imprudentiam, de tertio Punico bello indicendo, quod secreto in curia erat actum, P. Crasso, rus petens, domum revertenti in itinere narravit, memor eum triennio ante Quaestorem factum, ignarusque nondum a Censoribus in ordinem senatorium allectum: quo uno modo ² etiam his, qui iam honores gesse-

An. V. 603.

³² *caeli clarissima pars*] i. e. omnium caelestium clarissimi. Supra in praefatione dixerat; religionem maiorem splendorem accepisse, postquam Caesar et Augustus in deorum numerum relati sint, horum enim sidus praecipue fulgere.

¹ *Adeo*] in Mss. et edd. antiquis nullum novi capituli

initium hoc loco est, et secundum caput inchoatur deum Cap. VII. *De disciplina militari.* Pighius: *patriae omnes*, sed *omnes* ignorant editt. antiquae et maxima pars Mss. Subaudiendum: *Romani.*

² *quo uno modo*] scil. a Censoribus, qui ius eligendi senatum habebant Gell. III, 18. Paul-

F

rant, aditus in curiam dabatur. Sed quamvis honestus error Fabii esset, vehementer tamen a consulibus obiurgatus est. Nunquam enim taciturnitatem, optimum ac tutissimum administrandarum rerum vinculum, labefactari volebant. Ergo, cum

An. V. 581.
Liv. XXXII,
15.

Asiae rex Eumenes, amantissimus nostrae Urbis, bellum a Perse adversus populum Romanum comparari senatui nuntiasset, non ante sciri potuit, quid aut ille locutus esset, aut patres respondissent, quam captum Persem cognitum est. Fidem erat, et altum reip. pectus³ Curia, silentiique salubritate munitum, et vallatum undique: cuius limen intrantes, abiecta privata caritate publicam induebant. Itaque non dicam unum, sed neminem audisse crederes, quod tam multorum auribus fuerat commissum.

Magistratus vero prisca quantopere suam populi que Romani maiestatem retinentes se gesserint⁴, hinc cognosci potest, quod inter cetera obtinendae gravitatis indicia, illud quoque magna cum perseverantia custodiebant, ne Graecis⁵ unquam nisi Latine responsa darent. Quin etiam ipsa linguae volubilitate⁶, qua plurimum valent, excussa,

18. Paullo superius ed. Vet. enarravit, - ignarum - senatorum. Allegere est: eligendo addere.

3 pectus.] aptissime Curiam pectus reipublicae appellat, in quo arcana consilia servantur. Respexisse videtur haec Livii verba lib. XXXII.

14. Ceterum in praesentia nihil praeterquam, fuisse regem (Eumenem) in curia, scire quisquam potuit, eo silentio clausa curia fuit. Nonnulli pro curia habent cura. male.

4 retinentes se gesserint.] i. e. retinere studuerint. Indi-

cia i. e. argumenta, specimina. II. 1, 7.

5 ne Graecis] Sueton. Aug. 98. Tib. 71. Claud. 42. Conf. Liv. XXX. 42. Cumanis eo anno petentibus permissum, ut publice Latine loquerentur, et praeconibus latine vendendus esset.

6 linguae volubilitate] i. e. Postquam Graeci lingua vernacula, qua plurimum valent, exposuerant, quae vellent; interpretes omnia latine reddebant. Exinde colligo, Graecis ne quidem licuisse publice lingua latina uti, sed graeca.

per interpretem loqui cgebant; non in urbe tantum nostra, sed etiam in Graecia, et Asia: quo scilicet Latinae vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur. Nec illis deerant studia doctrinae: sed nulla non in re⁷ pallium togae subiici debere arbitrabantur; indignum esse existimantes, illecebris et suavitati litterarum imperii pondus et auctoritatem donari⁸:

Quapropter non es damnandus rustici rigoris crimine, C. Mari, qui gemina lauro coronatam senectutem tuam Numidicis et Germanicis illustrem tropaeis, victor devictae gentis facundia politio-
Sallust. In-
gur. 63. 85.

graeca, quia scilicet vocis latinae honos vilesceret, si homo natione Graecus uteretur lingua populi, orbis terrarum domini. Itaque omnia per interpretem agebantur in iudiciis. In colloquiis vero cum Graecis nonnumquam Romani utebantur sermone Graeco. vid. Liv. XXXV, 8. et Graeci latino. Interpretes a senatu dabantur, nonnumquam ex ipsis senatoribus Gell. VII, 14.

7 *nulla non in re*] Ed. Vet. *nullo in re*. Ultrai. prim. cum tribus Leid. *nulla in re*, omisso *non*, quod commodius abest. Nam *subiici* non significat *cedere*, *primas dare*, sed *surrogari in locum alicuius*, *substitui*, *supponi*. Et sensus est: *Arbitrabantur Romani magistratus, nulla in re (nullo praesentis secundum lectionem ed. Vet.) linguam Graecam aut mores graecos (pallium) in locum linguae latinae aut morum Romanorum (togae) surrogari et substitui debere.*

8 *suavitati — donari*] sic quindecim Mss. editionesque antiquae. *suavitate — donari* ed. Vet. cum aliquot Mss. Frustra. Mens auctoris est: non convenire, edicta et decreta publica graecis litteris exarari, quamvis lingua graeca elegans et suavis sit, cum enim lingua sit imperii indicium; graecis tacite praerogativa et imperium et auctoritas prae Romanis concederetur, si graeca lingua uterentur Romani magistratus in negotiis publicis. Conf. Lynkerum de idiomate imperiali.

9 *patrii ritus servus transfuga exsisteres*] sic bene ed. Vet. cum Mss. et editionibus antiquis. Quidam: *et transfuga*, praeter necessitatem, nam sic explicandus est locus: *Credo, ne (tu victor) patrii ritus servus* (qui diligentissime mores maiorum observare in hac re voluisti) *exercitatione alienigena ingenii* (discendo linguam peregrinam) *transfuga exsisteres.*

Quis ergo huic consuetudini, qua nunc Graecis actionibus aures curiae exfurdantur, ianuam patefecit? ut opinor, Molo rhetor, qui studia M. Ciceronis acuit. Eum namque ante omnes exterarum gentium in senatu sine interprete auditum constat. Quem honorem non immerito cepit, quoniam summam vim Romanae eloquentiae adiuverat. Conspicuae felicitatis Arpinum unicum¹⁰; sive litterarum gloriosissimum contemptorem, sive abundantissimum fontem intueri velis.

4 Maxima autem diligentia maiores hunc morem retinuerunt, ne quis se inter consulem et proximum lectorem, quamvis officii causa una progrediretur, interponeret: filio duntaxat, et ei puero, ante patrem consulem, ambulandi ius erat. An. V. 462. Qui mos adeo pertinaciter retentus est, ut Q. Fabius Maximus¹¹ quinquies Cos. vir etiam pridem summae auctoritatis, et tunc ultimae senectutis, a filio consule invitatus, ut inter se et lectorem

Opponit *victor et servus* (custos). Non est ergo audiendus Lipsius, qui *servus* malit pro *servus*. *Devictae gentis* i. e. Graecorum, quos Romani vicerant. Marius enim dicebat, ridiculum esse eorum litteras discere, quorum magistri servirent. Paullo superius pro *qui* ed. Vet. cum compluribus Mss. et ed. antiquis *quia*. Mox pro *exfurdantur*, i. e. obtunduntur ed. Vet. *exundantur*. vitiose.

10 *Arpinum unicum*;] Mss. fluctuant inter: *Arpinas unicum*, *Arpinum unicum*, et *Arpinatem unicum*. In pluribus tamen *Arpinas unicum*, unde Torrenius coniicit: *Arpinas municipium*, Perizonius: *Arpinum municipium*. Quid si

interpunctione mutata legas: *Arpinum; unicum sive* et cum Pighio, (qui dederat: *Arpinum, sive unicum*) explices: sive *singularem*, qui in contemnendis alienigenis studiis parem non habuerit gloriaeque id sibi duxerit? Nam *sive* non semper ab initio, sed etiam post aliquot voces nonnumquam poni solere, constat. Interim nulla mihi lis sit cum secus sentientibus. *Contemptorem* (ed. Vet. male: *compositorem*) i. e. Marium; *fontem*, i. e. Ciceronem.

11 *Q. Fabius Maximus*] Fuit is *Rullianus*, eiusque filius *Gurges*. vid. Perizon. Animadv. Hist. pag. 85. ed. Harles.

procederet, ne hostium Samnitum turba, ad quorum colloquium descendebant, elideretur¹², id facere noluerit. Idem¹³ a senatu legatus ad filium consulem Suefflam missus, postquam animadverit eum ad officium suum extra moenia oppidi¹⁴ processisse, indignatus quod ex lictoribus xi nemo se equo descendere iussisset, plenus irae sedere perseveravit. Quod cum filius sensisset, proximo¹⁵ lictori ut sibi appareret, imperavit. Cuius vocis Fabius continuo obsecutus: *Non ego, inquit, fili, summum imperium tuum contemsi, sed experiri volui, an scires consulem agere. Nec ignoro, quid patriae venerationi debeatur: verum publica instituta privata pietate potiora iudico.*

Relatis Q. Fabii¹⁶ laudibus, offerunt se mirificae constantiae viri: qui legati a senatu Tarentum ad res repetendas¹⁷ missi, cum gravissimas ibi iniurias acceperant, unus etiam urina respersus esset, in theatrum¹⁸, ut est consuetudo Graeciae, intro-

An. V. 540.
Lio. XXIII.
44. Gell. II, 2.

An. V. 471.
Lio. XII. Florus lib. I. cap. 18. Dionys. Halic. Exc. leg. III.

¹² *elideretur*] premeretur, suffocaretur, nempe Fabius pater.

¹³ *Idem*] Fallitur Valerius, nam quae nunc sequuntur, tribuenda sunt Fabio Maximo Verrucoso seu Cunctatori, vid. Perizon, loc. cit.

¹⁴ *extra moenia oppidi*] scil. Sueffulae.

¹⁵ *proximo*] undecim lictores iam praecesserant, cum vero duodecimus lictor Fabio patri obviam venisset; filius lictori imperavit, ut officium suum faceret et patrem ad se venientem equo descendere iuberet. *Apparere est alicui ministrare.*

¹⁶ *Q. Fabii*] Pighius *Fabiorum*. Sed in Codd. Mss. et

editis est *Fabii*, quia Valerius, ut modo dixi, uni Fabio tribuit, quod diversis tribuere debebat.

¹⁷ *ad res repetendas*] est formula sollemnis, qua utebantur, non modo in rebus retentis ablativisve; sed etiam quoties sibi satisfieri aut iniuriam reparari volunt; et si id negatur, bellum indicunt. Ed. Vet. cum multis aliis, et tredecim Mss. *petendas*.

¹⁸ *theatrum*] ibi enim ex more Graecorum locus consultationibus praebebatur, ut ait Frontinus III, 2, 6. vid. quoque Tacit. Hist. II, 80. Livius XXIII, 39. Iustinus XXII, 2. Aufon. Prolog. Lud. Sept. Sap. v. 3-10. Mox ed. Vet. *ultra quam*.

ducti, legationem, quibus acceperant verbis, per-
egerunt: de his, quae passi erant, questi non sunt;
ne quid ultra ac mandatum esset, loquerentur:
infususque¹⁹ pectoribus eorum antiqui moris res-
pectus dolore, qui ex contumelia gravissimus senti-
tur, convelli non potuit. Finem profecto fruen-
darum opum²⁰, quibus ad invidiam diu abunda-
veras, Tarentina civitas, quaesisti. Nam dum hor-
ridae virtutis in seipsum connexum stabilimentum,
nitore fortunae praesentis inflata fastidiose aesti-
mas, in praevalidum imperii nostri mucronem
caeca et amens irruisti.

6. Sed ut a luxu perditis²¹ moribus ad severissima
maiorum instituta transgrediar, antea senatus assi-
duam stationem eo loci²² peragebat, qui hodieque
*Senaculum*²³ appellatur: nec expectabat, ut edicto
contraheretur, sed inde citatus protinus in Curiam
veniebat; ambiguae laudis civem existimans, qui
debitis Reipubl. officiis non sua sponte, sed iussus,
fungeretur: quia quidquid imperio cogitur, exi-
genti magis, quam praestanti, acceptum refertur.

7. Illud quoque memoria repetendum est, quod
tribunis plebis intrare Curiam non licebat: ante

¹⁹ *infususque*] Sic ed. Vet.
cum Codd. Camp. et Gem-
blac. Alii: *intimisque, intus-
que, infususque, victimisque* cet.
Etiam hoc loco ed. Vet. ve-
ram lectionem ruetur.

²⁰ *opum*] De opibus Ta-
rentinorum vide praeter mul-
tos alios Florum l. 18, 27.
horrida virtus, idem est quod
apud Franco-Gallicos: *virtu-
tibus*. *convexum*, Mf. *con-
mixtum* Ascens.

²¹ *luxu perditis*] quidam:
luxu et perditis. Nihil opus.
Mores luxu perditis dicuntur
ut *adolescens luxu perditus*

apud Terent. Adelph. III.
7, 42.

²² *eo loci*] eleganter pro
eo loco quod nonnulli Mss.
habent ex interpretamento.
vid. e. g. infra cap. 4, §. *eo loci*.

²³ *Senaculum*] fuit locus
ubi senatus consisteret et ser-
mones inter se agitare. Tria
Senacula Romae fuisse Festus
docet. Unum inter Capi-
tolum et forum, in quo sole-
bant magistratus duntaxat
cum senioribus deliberare.
Alterum ad portam Capenam,
Tertium citra aedem Bel-
lonae.

valvas autem positis subselliis, decreta patrum attentissima cura examinabant: ut, si qua ex eis improbassent, rata esse non sinerent. Itaque veteribus Senatusconsultis T littera ²⁴ subscribi solebat: eaque nota significabatur, illa tribunos ²⁵ quoque censuisse. Qui, quamvis pro commodis plebis excubabant, inque imperiis ²⁶ compescendis occupati erant, instrui tamen ea argenteis vasis, et annulis aureis publice praebitis patiebantur, quo talium rerum usu auctoritas magistratuum esset ornatior.

Quorum quemadmodum maiestas amplificabatur, ita abstinence arctissime constringebatur. Immolatarum ²⁷ enim ab his hostiarum exta, ad quaestores aerarii delata, veniebant; sacrificiisque populi Rom. tum deorum immortalium cultus, tum etiam hominum continentia inerat, imperatoribus nostris, quam sanctas manus habere deberent, apud ista altaria discentibus. Continentiaeque ²⁸ tantum tribuebatur, ut multorum aes alienum, quia provincias sincere administraverant, a senatu persolutum sit. Nam quorum opera publicam auctoritatem splendorem suum procul obtinuisse viderant, eorum dignitatem domi collabi, indignum, sibi que deforme esse arbitrabantur.

²⁴ T littera] quae nomen *Tribunorum* notabat.

²⁵ illa tribunos] sic omnes Torreniani et ed. Vet. ita Pighius et qui eum sequi solent. Ita censeo est usitatissima alioquin formula.

²⁶ imperiis] senatu et magistratibus. Instrui ea, scil. imperia i. e. senatum, argenteis vasis cet. donari.

²⁷ Immolatarum] Eae hostiae, quas Consules immolabant, publico sumtu praebe-

bantur, sed exta deferbantur ad quaestores aerarii, i. e. ad eos, quorum cura erat pecuniam ex rebus venditis in aerarium publicum redigendi, et ab iis vendebantur. Sanctas manus, i. e. incorruptas et integras.

²⁸ Continentiaeque] Sic omnes editi, etiam ed. Vet. et maior pars Mss. hinc pro vulgato: Continentiae. vero in textum recepi. Vid. supra l. 1, 1. not. 14.

9.

Equestris vero ordinis iuventus omnibus annis bis Urbem spectaculo sui sub magnis auctoribus²⁹ celebrabat, [die Lupercalium, et Equitum probatione³⁰]. Lupercalium enim mos a Romulo et Remo inchoatus est tunc, cum laetitia exsultantes, quod his avus Numitor, rex Albanorum, eo loco, ubi educati erant, urbem condere permiserat sub monte Palatino, hortatu Faustuli educatoris sui³¹, quem Evander Argivus³² consecraverat; facto sacrificio, caesisque capris, epularum hilaritate, ac vino largiore provecti, divisa³³ pastoralis turba, cincti pellibus³⁴ immolatarum hostiarum, iocantes obvios petiverunt³⁵: cuius hilaritatis memoria annuo cir-

Ovid. Fast. II, 267. Plutarch. Romulo. Liv. I, 5. Festus in Februario. Augustin. de Civ. Dei XIII, 34. XVIII, 17. Serv. ad Aen. VIII, 343.

²⁹ *sub magnis auctoribus]* hi sunt Romulus, Remus et Fabius, qui primi id instituerunt. *Celebrare*, est adire.

³⁰ *die Lupercalium, et Equitum probatione]* undecim Mss. ed. Venet. 1478. et edit. Vet. omittunt; praeterquam quod *die* in Vet. apparet. Videntur haec verba glossam sapere. Forsan in margine scriptum erat: *De die Lupercalium et Equitum probatione*. unde in textum irrepsit. *Lupercalia* celebrabantur die 15 Februarii in honorem Panos. Ovid. Fast. II, 267. *Equitum transvestitio* vero, (nam de hac Auctor noster agit,) Idibus Quinctil.

³¹ *hortatu Faustuli educatoris sui]* haec verba alieno loco posita a viris doctis pro glossa habentur.

³² *quem Evander Argivus]* nempe montem Palatinum. *Argivus* iudice Gronovio hic est minime opportunum, malit ergo *Arcas*, nam *Arcadem* natione fuisse Evandrum omnes consentiunt. Viginti Mss. et ed. Mog. Venetae ac

Vet. iuvant hanc coniecturam, habent enim *Argis*.

³³ *divisa]* in duos manipulos, ut alteri in alteros incurrerent.

³⁴ *cincti pellibus]* Ed. Vet. cum sex Mss. *cincti obvios pellibus*. Undecim Mss. *cincti ovinis pellibus*. Frustra, nam non cingebantur pellibus ovinis, sed pellibus *immolatarum hostiarum*, nempe *caprearum*, ut ipse Noster ait, et alii confirmant. *Obvios*, quod hic intrusum est, debebat inter *iocantes* et *petiverunt* collocari, ut statim videbimus.

³⁵ *iocantes obvios petiverunt]* *Obvios* ed. Vet. cum novemdecim Mss. hoc loco omittit. Habent tamen alii; nec abesse potest, nam turba pastoralis revera *obvios petebat*, ut ex auctoribus, in margine citatis, satis constat. Pro *petiverunt* quidam Mss. *gestierunt*. Verum quidem est, eos gestibus ridiculis imitatos esse histriones; at hoc iam Noster indicat per *iocantes*.

cuitu feriarum repetitur. Trabeatos³⁶ vero equites Idibus Iuliis Q. Fabius transvehi³⁷ instituit. Idem censor cum P. Decio seditionis finiendae gratia, quam comitia in humillimi cuiusque potestatem redacta accenderant³⁸, omnem forensem turbam in quatuor tantummodo tribus descripsit, easque *Urbanas* appellavit. Quo tam salubri facto, vir alioqui bellicis³⁹ operibus excellens, *Maximus* cognominatus est.

An. V. 449.
Livius VIII, 46.
Aurel. Victor de viris
Illustr. c. 32.
Plus. in Pompeio.

CAPUT III.

DE MILITARIBUS INSTITUTIS.

- 1 *Capite censi milites primi.* 2 *Militaris exercitatio.*
3 *Velitum primus usus.*

Laudanda etiam populi verecundia est, qui, impigre, se laboribus et periculis militiae offerendo, dabat operam, ne imperatoribus capite censos sacramento rogare¹ esset necesse, quorum nimia inopia suspecta erat, ideoque his publica arma non committebantur².

ses. Deinde cum obvius loco suo morum et in ovinis mutatum esset, atque iocantes petiverunt remansisset; scribae petiverunt, quod casum suum non haberet, in gestierunt mutavere. Sic Torrenius de origine huius varietatis disputat.

36 *Trabeatos*] i. e. trabea, seu veste palmata amictos.

37 *transvehi*] haec transvectio, in memoriam victoriae, a Latinis reportatae instituta, multum differt a recognitione seu probatione sive censura equitum Romanorum, ut pluribus demonstravit Io. E. Kappius, patruus meus, in disputatione: de

annua equitum Romanorum transvectione, Lips. 1734.

38 *quam — accenderant*] Ed. Vet. cum plerisque Mss. quia — attenderant. Alii aliter. Sed lectio, quam dedi, vera est.

39 *alioqui bellicis*] Ed. Vet. cum multis Mss. alioquin in bellicis.

1 *capite censos sacramento rogare*] Gellius: Qui nullo aut perquam parvo aere censabantur, capite censi vocabantur. Sacramento rogare, est: iureiurando obstringere.

2 *committebantur*] Ed. Vet. cum septem Mss. committebant, scil. Romani.

1. Sed hanc diutina usurpatione firmatam³ consuetudinem C. Marius capite censum legendo militem abruptit. Civis alioqui magnificus, sed novitatis⁴ suae conscientia, vetustati non sane propitius: memorque, si militaris ignavia⁵ humilitatem spernere perseveraret, se a maligno virtutum interprete velut capite censum imperatorem compellari posse. Itaque fastidiosum delectus⁶ genus in exercitibus Romanis obliterandum duxit, ne talis notae contagio ad ipsius quoque gloriae sugillationem penetraret.

2. Armorum tractandorum meditatio a P. Rutilio consule Cn. Mallii collega, militibus est tradita. Is enim nullius ante se imperatoris exemplum secutus, ex ludo⁷ Cn. Aurelii Scauri doctoribus gladiatorum arcessitis, vitandi atque inferendi ictus subtiliorem rationem legibus⁸ ingeneravit: virtutemque arti, et rursus artem virtuti miscuit; ut illa impetu huius fortior, haec illius scientia cautior fieret.

3. Velitum usus eo bello primum repertus est, quo Capuam Fulvius Flaccus imperator obsedit. Nam cum equitatu Campanorum crebris excursionibus equites nostri⁹, quia numero pauciores

3 *firmatam*] ed. Vet. et novem Mss. *formatam*. Mox *militie* ed. Vet.

4 *novitatis*] *Novitas* dicebatur, si quis nullos maiores claros haberet, ipseque primus generi suo lucem intulisset, atque honores in urbe adeptus esset. *Vetustas* autem, si quis natus sit parentibus aut maioribus claris et nobilissimis.

5 *militaris ignavia*] i. e. milites ignavi. *Humilitas*, est homo obscuro et humili genere natus. *Imperator capite census*, i. e. cuius parentes ad capite census pertinent.

6 *delectus*] deligendi tantum divites, et capite census arcendi a militia. *notae contagio*, i. e. infamia.

7 *ludo*] nempe erudiebantur gladiatores a magistris, ut ictum adversarii vel vitarent, vel ei inferrent.

8 *legibus*] Lipsius: *legionibus*, quem Vossius sine causa sequitur. *Legibus* est in omnibus libris, et significat *artem, theoriam*. Subaudiendum est *militibus*; quod ad *ingeneravit* referatur.

9 *equites nostri*] idem Livius docet XXVI, 4. Non contrarium.

10 e pe

erant, resistere non possent, Q. Naevius centurio e peditibus¹⁰ lectos expediti corporis, brevibus et incurvis¹¹ septenis armatos hastis, parvo¹² tegmine munitos, veloci saltu iungere se equitantibus, et rursus celeri motu delabi instituit: quo facilius equestri praelio subiecti pedites, viros pariter atque equos hostium telis incesserent. Eaque novitas pugnae unicum Campanae perfidiae debilitavit auxilium. Ideoque auctori eius Naevio adhuc¹³ honos est habitus.

CAPUT III.

DE SPECTACULIS.

1 Theatra primum aedificata.	4 Origo saecularium.
2 Loca ordinibus primum attributa.	5 Primi saeculares.
3 Origo scenarum ludarum.	6 Ornamenta et luxus ludorum.
	7 Gladiatorum et athleticorum primum.

Proximus militaribus institutis ad urbana castra¹, id est, theatra gradus faciendus est: quoniam

¹⁰ e peditibus] Livius: ex omnibus legionibus electi sunt iuvenes maxime vigore ac levitate corporum veloces, eis *parmae* breviores, quam equestres, et septena iacula quaternos longa pedes data; praefixa ferro, quale hastis velisariis inest.

¹¹ incurvis] Ed. Vet. in *turmis*; quod Lipsius etiam in Vetere libro invenit, unde coniecit *infirmis*, i. e. *ligno tenui et minime crasso*, nam Polybius scribit unum digitum crassum fuisse telum, *δακτυλίον*. Enimvero, cum omnes libri *incurvis* habent, et hastae velitarum peculiariter formam ab aliis diversam habuere, nihil mutem.

¹² parvo] Lipsius *parvae*.

Nihil opus. Livius *parmas* breviores quam equestres velitis tribuit. Pro *equitantibus*, quidam *equitibus*, praeter rem. *Equitantibus* est in septendecim Mss. et ed. Vet. Vulg. auctor, hos velites se iunxisse *equitantibus equitibus* et fugientibus. Caes. de bello Gall. I, 48. — *subiecti*, i. e. additi, immixti; *auxilium*, nempe equitatum Campanorum.

¹³ adhuc] i. e. ad hoc usque tempus: Lipsius tamen malit *a duce*, nam Livius scribit, *honorique id ei* (Naevio) *apud imperatorem fuisse*. Colerus coniecit: *ad hoc*, i. e. insuper, praeterea. Mihi Lipsii coniectura placet.

¹ urbana castra] sic appellat

haec quoque saepenumero animosas acies instruerunt, excogitataque cultus deorum², et hominum delectationis causa, non sine aliquo pacis rubore voluptatem et religionem civili sanguine, scenorum portentorum³ gratia, macularunt.

^{2.} Quae inchoata quidem sunt a Messalla, et Cassio censo-
An. V. 599.
Velleius I, 15.
Liv. XLVIII.
Augustin. de
Civ. Dei c. 31.
Oros. III.
21. Appian.
p. 172.
 ribus; ceterum auctore P. Scipione Nasica omnem apparatus operis eorum subiectum hastae venire⁴ placuit. Atque etiam Senatusconsulto cautum est, ne quis in Urbe, propiusve passus mille, subsellia posuisse, sedensue ludos spectare vellet, ut scilicet remissioni animorum iuncta⁵ standi virilitas, propria Romanae gentis nota esset.

lat theatra, in quibus saepe factiones erant, distracto videlicet plebis favore sive in hunc, sive in illum histrionem. Exinde non raro tumultus, pugnae, caedes oriabantur. Ed. Vet. id est, ad theatra.

² excogitataque cultus deorum] de ludis in honorem deorum institutis videndus Lactant. VI, 20. ubi inter alia: ad spectacula religionis causa convenitur.

³ scenorum portentorum] scenica portenta sunt histriones, quos portenta nominat vel quia omnibus flagitiis foedi et obruti erant, vel in quibus praeter formam nihil humani reperiatur. Sic Augustus Claudium appellabat portentum hominis Sueton. Claud. 3. De caedibus in theatro factis vid. Tacit. Annal. I, 17.

⁴ subiectum hastae venire] nam in auctionibus hasta figebatur.

⁵ iuncta] deest in ed. Vet.

et duodecim Mss. itemque ed. Mog. unde Perizonius malit remissione, vel: in remissione legere. Ed. Lips. cum quibusdam iniuncta, quia Senatusconsulto iussa erat, et imposita; idque viderur Torrenio placere. Leid. sext. invicta. Si dicam quod res est, iuncta commodè abesse potest, si remissioni animorum exponas remittentibus animum, ut sensus sit: ut scilicet remittentibus animum, esset (maneret) standi virilitas, Romanae gentis propria nota. Namque gentis Romanae character erat animus virilis, laborumque patiens atque robur invictum; non vero huius robori iuncta remissio animi. Sed unde in tot Codd. irrepit iuncta? Vel librariorum debetur explicationi, qui putarent, omissum aliquid esse; vel ex invicta, i. e. constant (nempe virilitas) quod solus Leid. sext. habet, fecerunt iuncta, iniuncta. Utrumvis eligas.

6 sup.

Per quingentos autem et quinquaginta octo annos senatus populo mixtus spectaculo ludorum interfuit. Sed hunc morem Atilius Serranus, et L. Scribonius aediles, ludos Matri deum facientes, superioris⁶ Africani sententiam secuti, discretis senatus et populi locis, solverunt: eaque res avertit vulgi animum, et favorem Scipionis magnopere quassavit.

Nunc causam instituendorum ludorum ab origine sua repetam. C. Sulpitio Betico, C. Licinio Stolone Coss. intoleranda vis ortae pestilentiae civitatem nostram a bellicos⁷ operibus revocatam, domestic⁸ atque intestini mali cura afflixerat. iamque plus in exquisito et novo cultu religionis, quam in ullo humano consilio positum opis videbatur. Itaque placandi caelestis numinis gratia compositis carminibus vacuas aures praebuit, ad id tempus Circensi spectaculo⁹ contenta, quod primus Romulus, raptis virginibus Sabinis, Consualium¹⁰ nomine celebravit. Verum, ut est mos hominum, parvula initia pertinaci studio prosequendi, venerabilibus erga deos verbis¹¹ iuventus, rudi atque incomposito motu corporum iocabunda, gestus adiecit. Eaque res ludium¹² ex Hetruria arcessendi causam praebuit: cuius decora pernicitas vetusto

⁶ *superioris*] Ed. Vet. cum quatuordecim Mss. ed. Mog. ac Ven. *posterioris*. male, vid. Livium, et Nostrum III, 5, 1.

⁷ *bellicos*] alii: *bellicis*; sed *bellicos* restituit Torrenius. Mox: *usque ad id tempus* Cauch. cod. frustra.

⁸ *Circensi spectaculo*] i. e. ludi, qui in Circo fiebant, antequam ludi scenici instituerentur. Liv. VII, 2.

⁹ *Consualium*] Livius l. c. *Ludos ex industria parat, Ne-*

ptuno equestri sollemnes; Consualia vocat. Fuit Consus, consili deus. Vid. Varro. de ling. lat. lib. V. Serv. ad Virg. Aen. VIII, 636. alique.

¹⁰ *verbis*] ita ed. Vet. cum Mss. Pauci: *obsequiis*.

¹¹ *ludium*] sing. pro plur. *Ludius* est histrio. Ed. Vet. pro *arcessendi* vitiose *exercendi*, errore ex pronuntiatione orto. Mox eadem cum septendecim Mss. et ed. Mog. *causam dedit*. item eadem: *per-*

tinacitas.

An. V. 3.
Livius 559.
XXXIII, 54.
Pedian. Cor-
nellia p. 132.

4.
An. V. 389.
Liv. VII, 2.
Orosius lib. 3.
cap. 4. Pla-
tarch. Pro-
blema. 107.

Liv. I, 9. 00
alii.

ex more Curetum Lydorumque, a quibus Hetrusci¹² originem traxerunt, novitate grata Romanorum oculos permulsit. Et quia ludius apud eos *Histrion* appellabatur, scenico¹³ nomen *Histrionis* inditum est. Paullatim deinde ludicra ars ad satyrarum modos perrepsit¹⁴: a quibus primus omnium poëta Livius¹⁵ ad fabularum argumenta spectantium animos transtulit. Isque sui operis actor, cum saepius a populo revocatus¹⁶ vocem obtundisset, adhibito pueri et tibicinis concentu, gesticationem tacitus peregit. Attellani¹⁷ autem ab Oscis acciti sunt: quod genus delectationis Italica severitate temperatum, ideoque vacuum nota est. nam neque tribu¹⁸ movetur, neque a militaribus stipendiis repellitur.

An. V. 513.
Cic. in Bruto
12. et Tusc.
prolog. Gell.
lib. 17. cap.
21.

5.
Fest. in Saecular.
Zos.
mus lib. 2. bis.
ser. novae.

Et quia ceteri ludi ipsis appellationibus unde trahantur, apparet, non absurdum videtur, Saecularibus¹⁹ initium suum, cuius generis minus trita²⁰ notitia est, reddere. Cum ingenti pestilentia Urbs agrique vastarentur, Valesius, vir locuples, rusticae vitae, duobus filiis et filia ad desperationem usque

12 *Hetrusci*] ed. Vet. cum multis Codd. *Tusci*. Eadem: *acceperunt vel traxerunt*. Pro *Histrion* malint viri docti *Hister*.

13 *scenico*] i. e. actor scenicus.

14 *perrepsit*] sic bene ed. Vet. cum Mss. et eleganter. Alii *perrexit*. Ceterum ad hunc locum rite intelligendum multum faciet Livius VII, 2.

15 *Livius*] Andronicus dictus, Livii Salinatoris liber-tus. Vixit ab V.C. 514. *Actor* ed. Vet. bene. Nam ipse fabulas suas in scena egit. Multi Mss. *auctor*.

16 *revocatus*] ad iterum agendum; nam populo placuerat.

17 *Attellani*] iidem ludiones, qui *vacui* nota erant, i. e. nulla infamia notati. *Histriones* contra erant infames.

18 *tribu*] ed. Vet. a *turbis* — *repentibus*. Sed legendum: *tribu*. vi. Livius l. c.

19 *Saecularibus*] qui singulis saeculis celebrabantur. Horat. carm. saec. v. 21.

20 *trita*] i. e. vulgo minus nota. Quidam *certa*, minus bene. Pro lectione *trita* stat etiam ed. Vet. sicut eadem cum omnibus Mss. Torrenii habet *urbs agrique*; et mox: *nixus*. itemque *Tiberis*; — *posasset* vitiose pro: *portasset*. Pro *calda* ed. Vet. *aqua*.

medicorum laborantibus, aquam calidam iis a foco petens, genibus nixus, Lares familiares, *ut puorum periculum in ipsius caput transferrent*, oravit. Orta deinde vox est, *habiturum eos salvos, si continuo flumine Tiberi devestitos Tarentum deportasset, ibique ex Ditis patris, et Proserpinae ara petita calda, recreasset*. Eo praedicto magnopere confusus²¹, quod et longa et periculosa navigatio imperabatur; spe tamen²² dubia praesentem metum vincente, pueros ad ripam Tiberis protinus detulit, (habebat enim in villa sua propter vicum²³ Sabinae regionis Eretum) ac lintre Ostiam petens, nocte concubia ad Martium campum appulit. Sitientibusque aegris succurrere cupiens, igne in navigio non suppetente, ex gubernatore cognoscit, haud procul apparere fumum. Et ab eo iussus egredi Terentum²⁴ (id ei loco nomen est) cupide arrepto calice, aquam flumine hausitam, eo unde fumus erat obortus, iam laetior pertulit, divinitus dati remediique quasi vestigia quaedam²⁵ in propinquo natum se existimans: inque solo magis fumante, quam ullas ignis habente reliquias, dum tenacius omen apprehendit, contractis levibus, et quae fors

21 *confusus*] i. e. perturbatus, atque haerens.

22 *spe tamen*] i. e. tamen cum spes restituendi suis valetudinem, licet dubia, esset efficacior, quam praesens et certus metus longae et periculosa navigationis, quae imperabatur. Ed. Vet. *praesenti metu*, ut et Leid. sec.

23 *propter vicum*] Ed. Vet. *propter vicinum Sabinae regionis. Fretum a lince Ostiam. Alii prope; alii fretum, flumen* etc. Locum recte constituit Pighius. Paulo post pro *succurrere* quidam *subve-*

nire; sed paullo post, *Noster: studio succurrendi civibus*.

24 *Terentum*] locus in campo Martio, ita dictus.

25 *vestigia quaedam*] pater existimaverat, se audivisse vocem, ut *Tarentum* filios portaret. Iam cum audiret a gubernatore navis, hunc locum, ubi fumus esset, vocari *Terentum*, ex vestigiis nominis omen accepit, et in spem venit, salutis suorum ibi recuperandae; nec eum fecellit. *Nutrimenis*, i. e. lignis. Sic laepe Noster.

obtulerat nutrimentis, pertinaci spiritu flammam evomuit²⁶, calefactamque aquam pueris bibendam dedit. Qua potata, salutari quiete sopiti, diutina vi morbi repente sunt liberati; patrique indicaverunt, *vidisse se in somnis, nescio a quo*²⁷ *deorum spongia sua corpora pertergi, et praecipi, ut ad Ditis patris et Proserpinae aram, a qua fuerat potio ipsis allata, furvae*²⁸ *hostiae immolarentur, lecti sterniaque et ludi*²⁹ *nocturni fierent.* Is, quod eo loci nullam aram viderat, desiderari credens, ut a se construeretur, aram emturus in Urbem perrexit, relictis, qui fundamentorum constituendorum gratia terram ad solidum³⁰ foderent. Hi domini imperium exsequentes, cum ad xx pedum altitudinem humo egesta pervenissent, animadverterunt aram Diti patri, Proserpinaeque inscriptam. Hoc postquam Valesius nuntiante servo accepit, omisso emendae arae proposito, hostias nigras, quae antiquitus *furvae* dicebantur, Terenti immolavit: ludosque et

²⁶ *evomuit*] sic etiam ed. Vet. cum undeviginti Mss. Alii *emovit*. Utrumque sane insolens est, atque Torrenius malit *evocavit*. Mihi videtur *evomuit* a Valerio profectum; dum enim grande aliquid et antea nondum dictum proferre vult, et argutias sectatur, ut Florus, saepe a nativa dictione recedit et ad devia deflectit. Innuit studium Valesii, ignis excitandi, hinc etiam addit *pertinaci spiritu*, atque ut lectoribus hoc ante oculos ponat, et difficultatem ostendar, ipsum Valesium ignem *evomuisse* frigide satis dicit. Paulo post *quiete positi* ed. Vet. cum aliquot Mss.

²⁷ *nescio a quo*] sic ed. Vet. cum Mss. *quos nescio* — per-

tergere et praecipere male Pighius.

²⁸ *furvae*] i. e. nigrae, ut mox ipse Noster explicat. Diis enim inferis *nigrae* immolabantur hostiae. Paulo post: *atris bubus*.

²⁹ *lecti sterniaque et ludi*] arae deorum erant quasi mensae divinae; ad easque lecti sternebantur, in quibus deorum imagines collocabantur, velut epulandi causa. vid. supra I. 1, 2. et conf. Liv. XXXX, 59. in fine. *constitueretur* ed. Vet. pro *construeretur*.

³⁰ *ad solidum*] i. e. profunde satis, et ab omni parte. *Aram emere*, est locum ad extruendam aram emere. *Terenti*, i. e. in loco Terenti, sic:

CAP. III. DE SPECTACULIS. 97

lectisternia, continuis tribus noctibus, quia totidem filii³¹ periculo liberati erant, fecit.

Cuius exemplum Valerius Poplicola, qui primus consul fuit, studio succurrendi civibus, secutus, apud eandem aram publice nuncupatis votis, caesisque atris bubus, Diti maribus, feminis Proserpinae, lectisternioque, ac ludis trinoctio³² factis, aram terra, ut ante fuerat, obruit.

Religionem ludorum crescentibus opibus secuta lautitia³³ est. Eius instinctu Q. Catulus³⁴ Campanam imitatus luxuriam, primus spectantium concessum velorum umbraculis texit. Cn. Pompeius ante omnes aquae³⁵ per semitas decursu, aestivum minuit fervorem. C. Pulcher³⁶ scenam varietate colorum adumbravit, vacuis³⁷ ante pictura tabulis extentam. Quam totam argento C. Antonius³⁸ auro Petreius³⁹, ebore Q. Catulus praetexit. Ver-

fic: *Aegypti*, i. e. in terra Aegypti cet.

31 *totidem filii*] Atqui habuit duo tantum filios et unam filiam. Hinc Colerus et Guyerus malint *liberi*, quod in Cod. Colmar. tribus Remens. et M. Pontani est. Verum sub nomine *filii* comprehendit Valerius etiam *filiam*, ut Livius I, 39. per *reges* intelligit *regem* et *reginam*. Loca alia vide in Gesneri Thes. L. L.

32 *trinoctio*] Auson. Idyll. XI, 34. *Trina Terentino celebrata Trinoctia ludo*.

33 *lousitia*] i. e. profusior magnificentia vid. II, 6, 1.

34 *Q. Catulus*] is qui Capitolium dedicavit, teste Plinio XVIII, 1.

35 *aquae*] aquae per fistulas aut tubos, in circum-

theatra, aliaque loca immittebantur.

36 *C. Pulcher*] Plin. I. c. nominat eum Claudium Pulcrum. *Habuit et scena*, inquit, *ludis Claudii Pulcri magnam admirationem picturae, quam ad tegularum similitudinem corvi decepti imagine advolarent*. Vid. Cic. Lib. III. in Verr. cap. 3. 34. 59. Ed. Vet. C. Lucius Pulcher, alii aliter.

37 *vacuis*] i. e. scena omnibus picturis carebat. Ed. Vet. *picturam*; falso: scriba putavit ante praepositionem esse. Lib. Dan. *picturam — extentis*.

38 *C. Antonius*] vid. Plin. I. c. Fuit et *argentea scena* Murenae Cic. pro Murena c. 19.

39 *Petreius*] Ed. Vet. *pater eius*, alii: *Cestegus*, P. *Retenius*, Trebonius, *Petenis*.

An. V. 690. fatilem fecerunt Luculli ⁴⁰. Argentatis choragiis ⁴¹

An. V. 695. P. Lentulus Spinther adornavit. Translatum ⁴²,
antea poeniceis indutum tunicis, M. Scaurus exquisito genere vestis, cultum induxit.

7.
An. V. 489. Nam gladiatorium munus primum Romae datum in foro boario ⁴³, Ap. Claudio, M. Fulvio Coss.

Livius XVI.
An. V. 695. Dederunt M. et D. Bruti, funebri memoria ⁴⁴ patris cineres honorando. Athletarum ⁴⁵ certamen a M. Scauri tractum est munificentia.

CAPUT V.

DE FRUGALITATE ET INNOCENTIA.

1 Prima aurata statua in urbe.

2 Ins civile cum fastis promulgatum.

3 Veneficii prima quaestio.

4 Tibicinum Quinquatria prima.

5 Frugalis antiquorum victus.

6 Febris deae jacella in urbe.

1.
An. V. 572. Statuam auratam nec in urbe, nec in ulla parte
Liv. XXX, Italiae quisquam prius adspexit, quam a M. Acilio Glabrione¹ equestris patri poneretur in aede
34. Ammian. Marcellinus
XIII, 6.

⁴⁰ Luculli] ed. Vet. cum sex Mss. lucum; alii Lucani, Lucuni, locum. Inde Pighius fecit Luculli. Luculli fratres quidem aediles ludos magnificentissimos dedere; at Plinius XXXVI, 15. scripsit, Curionem theatra versatilia fecisse.

⁴¹ choragiis] Choragia sunt, apparatus et instrumenta scenica.

⁴² Translatum] i. e. attorem scenicum. Non vero ita nominatur, quia saepius per scenam hinc inde transferebatur, sed quia personas aliorum mentitur. Poeniceis tunicis, i. e. vilibus; cultum, i. e. ornatum, in scenam produxit. In refutandis aliorum interpretationibus nolo multus esse.

⁴³ boario] Fuit forum boarium Romae in regione octava in foro Romano, teste Victore de regionibus urbis Romae.

⁴⁴ funebri memoria] Origo muneris gladiatorii a funebribus fuit; credebant enim, captivis ad sepulcrum mactatis, manes placari; hoc praetextu cgebant gladiatores, pugnam inire, et sic defunctorum animas sanguine humano placare; postea vero voluptatis tantum causa, et populi gratiam captandi, munus gladiatorium datum est.

⁴⁵ Athletarum] Originem huius certaminis ad M. Fulvium refert Livius XXXVIII, 22.

¹ Acilio Glabrione] Ammian, Marcell. l. c. statuas aure

Pietatis. Eam autem aedem P. Cornelio Lentulo, *An. V. 56a.*
et M. Baebio Tamphilo Coss. ipse dedicaverat²,
compos voti factus, rege Antiocho apud Thermopylas superato.

Ius civile³ per multa saecula inter sacra caerimoniasque deorum immortalium abditum, solisque pontificibus notum, Cn. Flavius⁴ libertino patre genitus, et scriba⁵, cum ingenti nobilitatis indignatione factus aedilis curulis, vulgavit, ac fastos paene toto foro exposuit. Qui, cum ad visendum aegrum collegam⁶ suum veniret, neque a nobilibus,

aut curant imbrascari; quod Acilia Glabriori delatum est primo, cum consiliis armisque regem superasset Antiochum. Statua ergo inaurata fuit, bracteis crassioribus, nec lamellis auri ita tenuiter cussis, ut nunc sit. In aedem ed. Vet. cum sex Mss.

2 ipse dedicaverat i. e. ipse pater, cui filius statuum inauratam in aede Pietatis in foro olitorio posuit, dedicaverat. Enimvero hoc est contra historiam, Livius enim diserte, hanc aedem Pietatis a Glabrione duumviro filio dedicatam, sed a patre votam esse, scribit. Quomodo ergo Livius et Valerius conciliandi? Pighio; qui Valerium suum semper defendit, id erat facile. Mutavit textum et scripsit: ipse (filius) dedicavit, quia pater etc. Ast omnes libri et scripti et editi habent: ipse dedicaverat; et ignorant quia pater. Quae verba quoque eam ob causam aliena sunt, quia ex iis sequeretur, ut filio decennio post, quam pater Antiochum superaverat, demum in mentem venerit, aedem Pietatis vo-

vere et dedicare ob victoriam patris ex Antiocho reportatam. Id quod Livii verbis e diametro repugnat, qui diserte scribit, patrem eo die, quo Antiochum superavit, aedem vovisse, et filium vota patris solvisse, quae pater morte praeventus solvere non potuerat. Ergo Valerius noster aut errorem mnemonicum admisit, aut verbum dedicaverat, contra usum loquendi pro voverat adhibuit (certe proprietatis verborum minus est studiosus) aut scripsit: se dedicaturum voverat.

3 Ius civile] fastos. vid. loca scriptorum in margine citatorum.

4 Cn. Flavius] Annii filius.

5 scriba] aedilis Appii Caeci. Scribarum duplex erat genus; alii privati, alii publici. Illi servi erant, hi liberi, sed ordinis plebei, inprimisque libertini, qui mercedem ex aulario accipiebant. Ad hos referendus Cn. Flavius; de quo videndi scriptores citati; ab eo Ius Flavianum dictum est.

6 collegum] Q. Anicium Praenestinum.

G 2

7 pars]

quorum frequentia cubiculum erat completum, sedendi loco reciperetur, sellam curulem afferri iussit, et in ea honoris pariter atque contemptus sui vindex, consedit.

^{3.} Veneficii quaestio et moribus, et legibus Romanis ignota, complurium matronarum patefacto scelere orta est. Quae cum viros suos clandestinis insidiis veneno perimerent, unius ancillae indicio protractae, pars ⁷ capitali iudicio damnatae, centum septuaginta numerum expleverunt.

^{4.} Tibicinum quoque collegium solet in foro vulgi oculos in se convertere, cum inter publicas pri-
vatasque ferias, actiones ⁸, personis ⁹ tecto capite, variaque veste velatis ¹⁰, concentus edit. Inde ¹¹ tracta licentia. Quondam vetiti in aede Iovis, quod prisco more factitaverant, vesci, Tibur irati se contulerunt. Quorum ministerio senatus deserta sacra non aequo animo ferens, per legatos a Tiburtibus petiit, ut eos gratia sua Romanis templis

^{7 pars]} septem Mss. et perperam; non enim omnes damnatae sunt; pars opoto medicamento interierunt; ex ceteris centum septuaginta damnatae. vid. Livium. *centum et septuagesimum*. ed. Vet. De aliis veneficii quaestionibus consulendus Livius XXXX. 37. et 43.

^{8 ferias, actiones]} unice probro lectionem duorum Godd. *ferias actiones* et cum Torrenio ita explico: tibicines oculos vulgi in se convertunt, quod, dum publice privatimque seriae res ab omnibus agantur, illi hactantur licentia, et sic ornati concentus edant.

^{9 personis]} Persona fuit quoddam capitis cooperimentum, quo histriones in fa-

bulis utebantur; vulgo dicitur *larva*. *Varia vestis*, est quae non unius coloris est, sed multifarii, Ovid. *longa*.

^{10 velatis]} duo Leid. et Voss. *velatum*, scil. collegium tibicinum, quod mihi placet. *velatis* ortum videtur ex eo, quod librarii, vulgari errore abrepti, ac si persona totum hominem hoc loco significaret, *velatum* cum *personis* construerent, et sic in *velatis* mutarent. *concentusque* Pighius. *perperam*.

^{11 Inde]} referenda est haec particula ad sequentia, non ad praecedentia. Sensus: *Licentia de qua dixi sic orta est. Gratia sua*, i. e. si bona Tiburtinorum voluntate fieri posset. Mox pro *iusus*, ed. Vet. *ludus*.

restituerent. Quos illi in proposito perseverantes, interposita festae epulationis simulatione, mero somnoque sopitos, plaustribus in Urbem devehendos curaverunt: quibus et honos pristinus restitutus, et huiusce lusus ius est datum. Personarum usua, pudorem circumventae temulentiae¹² causam habet.

Fuit etiam illa simplicitas antiquorum in cibo ^{Plin. lib. 19. cap. 8.} capiendo, humanitatis simul et continentiae certissima index. Nam maximis viris prandere et coenare in propatulo, verecundiae non erat: nec sane illas epulas habebant, quas populi oculis subicere erubescerent. Erant adeo continentiae attenti, ut frequentior apud eos pultis usus, quam panis, esset. Ideoque in sacrificiis mola, quae vocabatur¹³, ex farre et sale constat: exta farre sparguntur; et pul-
lis, quibus auspicia petuntur, puls¹⁴ obicitur. Primitus enim ex libamentis victus sui deos eo efficacius, quo simplicius, placabant.

Et ceteros quidem ad benefaciendum venera- ^{Plin. II. c. 7. Aelian. Var. Hist. XII, 11. Cic. de Nat. Deor. III. 25. Augustin. de Civ. Dei II. 14. Lactant. I. 20, 27. Minuc. Fel. 25. Prudent. Hamart. v. 158.} bantur. Febrem autem ad minus nocendum, tem-
plis colebant: quorum adhuc unum in Palatio, al-
terum in area Marianorum monumentorum, ter-
tium in summa parte Vici longi¹⁵ exstat. In eaque
remedia, quae corporibus aegrorum adnexa fuerant,
deferebantur. Haec ad humanae mentis aestus le-
niendos cum aliqua usus ratione excogitata; ce-

¹² *temulentiae*] nam Plautius censor revertentibus tibi-
cinibus imperaverat, ora
personis tegere, et veste lon-
ga uti. Sic Ovidius.

¹³ *mola quae vocabatur*] *mola*, i. e. far tostum sale ad-
spersio contusum, quae voca-
batur minus placet; nec ex
libris multum auxilii; nolim
tamen inducere, quod sciam

Valerium saepe etiam alieno
loco aliquid adicere, quod
nemo desideret. Paulo su-
perius ed. Vet. cum multis
Mss. continenter attenti.

¹⁴ *puls*] vocatur et *ossa*;
ossa pultis. *Libamenta*, i. e. sa-
crificia quaecumque.

¹⁵ *in summa parte vici lon-
gi*] Pighius in antiquis Codd.
invenit: in summo vico longo.

G 3

16 muni-

terum salubritatem suam industriae certissimo ac fidelissimo munimento¹⁶ tuebantur: bonaeque valetudinis eorum quasi quaedam mater erat frugalitas, inimica luxuriosis epulis, et aliena nimiae vini abundantiae, et ab immoderato Veneris usu averfa.

CAPUT VI.

DE EXTERNIS INSTITUTIS.

1 <i>Spartanorum frugalitas.</i>	11 <i>Cimbrorum Celtiberorumque mos in aduendis praeliis.</i>
2 <i>Mos militaris eorundem.</i>	12 <i>Thracum opinio de vitas calamitate.</i>
3 <i>Asbeniensium institutum contra otiosos et inertes.</i>	13 <i>Lyciorum luctus.</i>
4 <i>Areopagus eorundem.</i>	14 <i>Indarum feminarum fides amor erga maritos.</i>
5 <i>Honus virtutis apud eosdem.</i>	15 <i>Punicarum feminarum prostitutio.</i>
6 <i>Animi ingrati actio apud eosdem.</i>	16 <i>Persarum institutum in educandis liberis.</i>
7 <i>Massiliensium instituta varia.</i>	17 <i>Numidarum regum mos in auctoritate servanda.</i>
8 <i>Cetorum venenum publicum.</i>	
9 <i>Massiliensium lex de advenis armatis.</i>	
10 <i>Gallorum mos in mutuo dando.</i>	

I.
Cic. pro Flacco c. 26.

Idem sensit proxima maiorum nostrorum gravitati Spartana civitas: quae severissimis Lycurgi legibus obtemperans, aliquamdiu civium suorum oculos a contemplanda Asia retraxit; ne illecebris eius capti, ad delicatius vitae genus prolaberentur. Audierant enim, lautitiam¹ inde, et immodicos sumtus, et omnia non necessariae voluptatis genera, fluxisse: primosque Ionas unguenti², coronarumque in convivio dandarum, et secundae mensae³ ponendae consuetudinem, haud parva luxu-

¹⁶ munimento] ed. Vet. cum multis Mss. monumento.

¹ lautitiam] i. e. magnificentiam, et luxum. II. 4, 6. letitiam ed. Vet. cum octo Mss.

² unguenti] idem testantur Plutarch. in Symposio cap. I.

et Scholiaft. ad Aristoph. A. carn. v. 953. 1082. Vesp. v. 1207. Iones non modo caput, verum etiam collum coronis cingebant.

³ secundae mensae] bellaria i. e. pira, poma etc. dicuntur.

Ponere

riae irritamenta, reperisse. Ac minime mirum est, quod homines labore ac patientia gaudentes, tenacissimos patriae nervos, externarum deliciarum contagione solvi et hebetari noluerunt; cum aliquando faciliorem virtutis ad luxuriam, quam luxuriae ad virtutem, transitum viderent. Quod eos non frustra timuisse dux ipsorum Pausanias ⁴ patefecit, qui maximis operibus editis, ut primum se Asiae moribus permisit, fortitudinem suam effeminato eius cultu mollire non erubuit.

Eiusdem civitatis exercitus non ante ad dimicandum descendere solebant, quam tibiae ⁵ concentu, et anapaesti pedis modulo cohortationis calore ⁶ animo traxissent, vegeto et crebro ictu sono strenue hostem invadere admoniti. Idem ad dissimulandum et occultandum vulnere suorum cruorem, puniceis ⁷ in praelio tunicis utebantur; non, ne ipsis adspectus eius terrorem, sed ne hostibus fiducia aliquid afferret.

Egregios virtutis bellicae spiritus Lacedaemoniorum, prudentissimi pacis moribus ⁸ Athenienses subsequuntur: apud quos inertia e latebris suis,

Ponere est verbum proprium de mensa. Infra VIII. 1, 2. *pro ficculis ponere*, ubi vulgo *in coena* additur. III. 2, 21. *mensa posita*, ut loca aliorum scriptorum omittam.

⁴ *Pausanias*] loquitur de eo, cuius vitam Nepos scripsit, quem vide cap. 3.

⁵ *tibiae*] Cic. *Tuscul. quæst.* II. 16. *Spartiatarum, quorum procedis mora ad tibiam, nec adhibetur ulla sine anapaestis pedibus hortatio.* Paullo ante *solebat* ed. Vet. cum plexique Mss. et ed. Mog.

⁶ *calorem*] Gellius l. c. non ut excitarentur atque evibra-

rentur animi, sed ut moderatiores modulationesque fierent.

⁷ *puniceis*] Aelian. Var. Hist. VI. 6. Scholiast. Aristoph. in Pace. Isidor. XVIII. 22. Xenoph. VI. Cyropaed.

⁸ *pacis moribus*] Valerius opponit Lacedaemoniorum spiritus bellicae virtutis et Atheniensium mores pacis, quibus verbis nihil amplius significatur, quam Lacedaemonios fuisse bellicosos, Athenienses vero pacis amantes. Pro *pacis* ed. Vet. *patriis*. Eadem pertrahitur, quod et nonnulli Mss. habent.

Idem de Sardinia. Aelian.
Var. hist. 4, 1. languore marcens, in forum perinde ac delictum
Diog. Laert. aliquod protrahitur, fitque, ut facinorosa⁹, ita eru-
in Solone. bescendae rea culpa.

4. *Isocr. Areopagus.* Eiusdem¹⁰ urbis sanctissimum consilium Areopagus, quid quisque¹¹ Atheniensium ageret, aut quonam quaestu sustentaretur, diligentissime inquirere solebat; ut¹² homines honestatem, vitae rationem memores reddendam esse, sequerentur.

5. *Cic. de opt. genere orat.*
ιστορ. τασαν. Eadem bonos cives corona decorandi primo consuetudinem introduxit, duobus oleae connexis ramulis clarum Periclis¹³ cingendo caput. Probabile institutum, siue rem, siue¹⁴ personam intueri velis. Nam et virtutis uberrimum alimentum est honos; et Pericles dignus, a quo talis muneris dandi posteritas¹⁵ potissimum initium caperet.

6. *Donat. Aud. Ter. Tac. 13.*
Plutarch. in Solone. Age, quid illud institutum Athenarum, quam memorabile? quod convictus a patrono libertus ingratus¹⁶ iure libertatis exiit. *Superfedeo te,*

9 facinorosa] sic omnes Mss. et editt. Perizonius tamen contendit, non facinorosa legendum esse, quia inertia, nec bonis nec malis artibus operam dans, non videatur dici posse facinorosa. Attamen Athenienses eam ut delictum et scelus puniebant, et ita eam non tantum pro arubescenda, verum etiam pro facinorosa habebant.

10 Eiusdem etc.] Pighius: Est et eiusdem urbis sanctissimum consilium Areopagus, ubi quid — inquiri etc. Sed Codd. et editiones stant pro nostra. Ed. Vet. et sanctissimum, quod etiam in Codd. Brand. et aliis Mss. invenitur; Areospagus ed. Vet. quod proprius ad Graecum Αρειος πρυτανος accedit.

11 quid quisque] eadem lex quoque apud Aegyptios et Lacedaemonios fuit.

12 ut etc.] Sensus est: ut, si homines semper meminissent rationem vitae ipsis esse reddendam, honestatem sequerentur, neque turpi vita se macularent.

13 Periclis] de cuius popularitate videendus Aelianus Var. Hist. III. 10. Quintil. XII. 9. et de consuetudine cives corona decorandi Aelian. V. 19. Plin. Hist. Nat. XVI. 4.

14 siue rem, siue] Ed. Vet. cum aliquot Mss. si rem, siue, eleganter.

15 posteritas] potestas ed. Vet. cum multis Mss. et ed. Mog. Mox caperetur ed. Vet.

16 ingratus] Apud Persas quoque et Medos actio in ingratos dabatur Senec. de Benef. III. 6. Xenoph. Cyropaed. II. demum etiam ed. Vet.

17 caritate,

inquit, habere civem tanti muneris impium aestimator-
rem. Nec adduci possum, ut credam urbi utilem, quem
domui scelestum cerno: abi igitur et esto servus, quo-
miam liber esse nescisti.

Inde Massilienses quoque ad hoc tempus usur-
pant disciplinae gravitatem, prisca moris observan-
tia, caritate populi Romani¹⁷ praecipue conspicui;
qui tres in eodem manumissiones rescindi permit-
tunt, si ter ab eodem deceptum dominum cogno-
verint. Quarto errori subveniendum non putant;
quia sua iam culpa iniuriam accepit, qui ei se to-
tians obiecit. Eadem civitas severitatis custos¹⁸
acerrima est: nullum aditum in scenam Mimis¹⁹
dando, quorum argumenta maiore ex parte stupro-
rum continent actus; ne talia spectandi consuetu-
do etiam imitandi licentiam sumat. Omnibus au-
tem, qui per aliquam religionis simulationem ali-
menta inertiae quaerunt, clausas portas habet²⁰, et
mendacem et fucosam superstitionem submoven-
dam esse existimans. Ceterum a condita Urbe
gladius est ibi, quo noxii iugulantur: rubiginem
quidem exesus, et vix sufficiens ministerio, sed in-
dex in minimis²¹ quoque rebus omnia antiquae
consuetudinis monumenta servanda.

¹⁷ caritate populi Romani] quam testificati sunt Massi-
lienses, cum Roma a Gallis
inventa esset. Lege Iustin.
XXXIII. 5. rescindere ed.
Vet. cum decem Mss. et ed.
Mog.

¹⁸ severitatis custos] op-
ponitur mollitiei atque re-
missionibus. De laude Mas-
siliensium vid. Cic. pro Flac-
co, Iustin. XXXIII. 4. Strab.
IH. Tacit. in Agric. c. 4.

¹⁹ Mimis] histrionibus qui
dicta ac facta hominum, ri-
sus immovendi causa, imi-

tari solent. Paulo ante in
scena Mss.

²⁰ habet] ed. Vet. habent
— existimant.

²¹ in minimis] ed. Vet.
omittit in et mox legit ser-
vandum; quod Lipsius in edi-
tione Vetere invenit. An in-
telligit Nostram? Certe cum
lectione Lipsii saepissime con-
venit; ut multis locis a me
ostensum est. Ed. Mog. mo-
menta servandi, Leid. quim-
servantium scil. Massilien-
sum.

Duæ etiã ante portas eorum arcae iacent:
 altera, qua liberorum; altera, qua servorum cor-
 pora ad sepulturae locum plauastro devehuntur:
 sine lamentatione²², sine planctu luctus fune-
 ris die, domestico sacrificio, adiectoque necessariorum
 convivio, finitur. Etenim quid attinet, aut huma-
 no dolori indulgeri, aut divino numini invidiam
 fieri, quod immortalitatem suam nobiscum partiri
 noluerit? Venenum cicuta temperatum in ea ci-
 vitate publice custoditur, quod datur ei, qui causas
 Sexcentis²³ (id enim Senatus eius nomen est) ex-
 hibuit, propter quas mors sit illi expetenda: cogni-
 tione²⁴ virili benevolentia temperata, quae nec
 egredi vita temere patitur, et sapienter excedere
 cupienti celerem fati viam praebet; ut vel adversa,
 vel prospera nimis usus fortuna (utraque enim
 finiendi spiritus, illa, ne perseveret, haec, ne desti-
 tuat, rationem praeberit) comprobato exitu²⁵
 terminetur.

Cic. de Leg.
 II, 9. 23. 24.
 26.

²² sine lamentatione etc.] Magna lectionis varietas est in Mss. et editionibus. Ed. Vet. et Mog. cum multis Mss. sine lamentatione, sine planctu luctus fune-
 ris dies; in aliis omittitur luctus; alii delent planctu et legunt: sine luctu; in Camp. est luctus ac fune-
 ris dies; alii: sine lament. sine planctu, sine luctu. Haec largam nobis materiam dis-
 putationis praebere possent. At nolo his diutius inhaere-
 re, sed meam statim senten-
 tiam profero. Sic lego: plau-
 stro devehuntur, sine lamenta-
 tione, sine planctu. Luctus
 fune-
 ris die etc. Valerius haec
 de Massiliensium funeribus
 notatu digna profert: 1)
 omnia corpora et liberorum
 (λευδεῖν) et servorum plau-
 stro devehunt, non uti apud

Romanos leſtica efferri: 2)
 id fieri sine lamentatione, sine
 planctu, cum contra apud Ro-
 manos naeniae cantarentur,
 et praeficae, mercede con-
 ductae, planctum ederent, 3)
 Luctum ultra diem fune-
 ris non protrahi, cum apud Rom.
 liceret suos decem menses luge-
 re vid. supra ad Lib. I. 1, 15.
 Pro adiectoque ed. Vet. ad-
 ditoque cum duodecim Mss.
 adhibitoque alii.

²³ Sexcentis] Strabo III.
 p. 179. Ἀνδρῶν ἡ κατὰ τὴν
 τὴν ἐνδεῶν. Eosdem τιμῶ-
 νος appellabant.

²⁴ cognitione] Cognitio est
 iudicis disquisitio, quae hoc
 loco neque nimis severa, ne-
 que nimis facilis est, sed vi-
 rili benevolentia temperatur.
 Ed. Vet. vitam — usi.

²⁵ comprobato exitu] i. iudex

Quam consuetudinem Massiliensium non in Gallia ortam, sed e Graecia translata inde existimo, quod illam etiam in insula Cea servari animadverti, quo tempore Asiam cum Sex. Pompeio petens, Iulida oppidum intravi. Forte enim evenit, ut tunc summae dignitatis ibi femina, sed ultimae iam senectutis, reddita ratione civibus, cur excedere vita deberet, veneno consumere se destinavit²⁶, mortemque suam Pompeii praesentia clariorem fieri magni aestimavit. Nec preces eius vir ille, ut omnibus virtutibus, ita humanitatis quoque laudibus instructissimus, adspernari sustinuit. Venit itaque ad eam, facundissimoque sermone, qui ore eius quasi e beato quodam eloquentiae fonte manabat, ab incepto consilio diu nequicquam revocare conatus, ad ultimum propositum exsequi passus est, quae nonagesimum annum transgressa cum summa et animi et corporis sinceritate, lectulo, quantum dignoscere erat, quotidiana consuetudine cultius strato²⁷ recubans, et innixa cubito, *Tibi quidem, inquit, Sex. Pompei, dii magis, quos relinquo²⁸, quam quos peto, gratias referant: quia nec hortator vitae meae, nec mortis spectator esse fastidisti. Ceterum ipsa hilarem Fortunae vultum semper experta, ne aviditate lucis tristem intueri cogar, reliquias spiritus mei prospero sine, duas filias, et septem nepotum gregem superstitem relictura, permuto²⁹*. Cohortata

de propositum hominis, mori cupientis, laudaverit, et ad sensu suo comprobaverit; *terminatur*, i. e. moritur. Sic saepe finiri, III. 2, ext. 6.

²⁶ *destinavit*] *destinaret* ed. Vet. cum tredecim Mss. mox totidem *aestimaret*.

²⁷ *cultius strato*] lectum suum magnificentius ornasse mulier mori cupiens, quod illum diem inter maxi-

me festos numerabat.

²⁸ *dii magis quos rel.*] i. e. dii magis superi quam inferi. Mox pro *quia* ed. Vet. et decem Mss. *quod*.

²⁹ *reliquias spiritus mei prospero sine permuto*] i. e. dum felix sum, vitam meam depono. Ed. Vet. *unum nepotem*, mutato numero VII. in *un* et tandem in *unum*, eadem *permuto*.

³⁰ *cultu*

8.
Aelian. var.
hist. III, 37.
Strabo 10.
Steph. in dub.
vot.
An. V. 772.
circiter.

deinde ad concordiam suos, distributo eis patrimonio, et cultu suo sacrisque domesticis³⁰ maiori filiae traditis, poculum, in quo venenum temperatum erat, constanti dextra arripuit. Tum defusis Mercurio delibamentis³¹, et invocato numine eius, ut se placido itinere in meliorem³² sedis infernae deduceret partem, cupido haustu mortiferam traxit potionem. Ac sermone significans, *quasnam subinde partes corporis sui rigor*³³ occuparet, cum iam visceribus eum, et cordi imminere esset elocuta, filiarum manus ad supremum opprimendorum oculorum officium advocavit. Nostros autem, tametsi novo spectaculo obstupefacti erant, suffusos tamen lacrymis dimisit.

9. Sed ut ad Massiliensium civitatem, unde in hoc deverticulum excessi, revertar, intrare oppidum eorum nulli cum telo licet: praestoque est, qui id custodiae gratia acceptum, exiture reddat; ut hospitia sua, quemadmodum advenientibus humana sunt, ita ipsis³⁴ quoque tuta sint.

30. Horum moenia egresso vetus ille mos Gallorum occurrit, quos memoria proditum est, pecunias mutuas³⁵, quae his apud inferos redderentur,

30 *cultu suo sacrisque domesticis*] i. e. vestibus et unionibus, nec non aliis ornamentis, a maioribus hereditate relictis, quae apud veteres, immo etiam apud multos nostri temporis, sacra habebantur.

31 *delibamentis*] *effundere delibamenta* est *libare*; nempe vinum in honorem Mercurii, qui animabus praesse credebatur, antequam biberent, in terram aut in aram effundebant.

32 *melierem*] i. e. in campum Elysium, *placido itinere*,

re, i. e. sine mortis terroribus.

33 *rigor*] idem de Socrate refert Plato in Phaedone. Pro *ad supremum* ed. Vet. *ad summum*. *Advocavit*, quod *Miss* et ed. Vet. etc. habent, praestat *et occupavit*, nam mater mandavit filiabus, ut sibi morienti oculos clauderent.

34 *ipsis*] scil. *Massiliensibus*, nec audiendus est Rupertus, qui ad peregrinos refert.

35 *pecunias mutuas*] Mela III. 2, 27. *Olim negotiorum ratio etiam et exactio crediti deferebatur ad inferos*. Pro *dare solitas* ed. Vet. cum non

vetm

dare solitos: quia persuasum habuerunt, animas hominum immortales esse. Dicerem stultos, nisi idem braccati ³⁶ sensissent, quod palliatus Pythagoras credidit.

Avara et foeneratoria ³⁷ Gallorum philosophia: alacris et fortis Cimbrorum, et Celtiberorum, qui in acie gaudio exultabant ³⁸, tanquam gloriose et feliciter vita excessuri: lamentabantur in morbo, quasi turpiter et miserabiliter perituri. Celtiberi etiam nefas esse ducebant, praelio superesse ³⁹, cum is occidisset, pro cuius salute spiritum devoverant.

^{31.}
Cic. Tusc. II.
27. (65.)

Plutarch.
Sertorio 14.
Fragm. Sal.
luf.

Laudanda utrorumque populorum animi praesentia ⁴⁰, quod et patriae incolumitatem fortiter tueri, et fidem amicitiae constanter praestandam arbitrabantur.

Thraciae vero illa natio merito sibi sapientiae laudem vindicaverit, quae natales hominum flebiliter, exsequias cum hilaritate celebrat. Sine ullis doctorum praeceptis, verum conditionis nostrae habitum pervidit ⁴¹. Removeatur itaque naturalis

^{12.}
Herod. 5. So-
lin. X. 2. Mo-
la II. 2. Stra-
bo XI.

rem Mss. *datas*, mox *habuerint* ed. Vet. Paulo superius pro *quos memoria*, Abrah. Gronov. ad Melam malit *quo memoria*.

³⁶ *braccati*] i. e. homines barbari, Galliae Narbonensis, quae *braccata* dicebatur. *Braccae* fuere vestimenti genus, quo totum corpus involutum erat. Apud Scotos septentrionales vestimentum superius dicitur *braccan*. *Palliatus*, i. e. graecus idemque philosophus, uno verbo: homo litteratissimus.

³⁷ *foeneratoria*] nam cum Druides populo persuaderent, pecunias mutuas apud inferos reddi; magnam pecuniae vim contrahebant, et plebeculam fellebant.

³⁸ *gaudio exultabant*] sic Mss. et editt. At Cicero, unde Valerius hausit, loco citato: *in praeliis exultabant*. Infra exempl. 14. *gaudio exultans*.

³⁹ *praelio superesse*] Sic Galli Soldurii, de quibus Caesar de Bello Gallico III. 22. Ed. Vet. *dicebant*, cum sex Mss. pro *ducebant*.

⁴⁰ *animi praesentia*] sic Ed. Vet. cum plurimis Mss. nam compendium *psntia* idem est quod *praesentia*, non vero *praestantia*, sicut *pns* est *praesens*. Ergo ira edidi. Vide III. 7, 5. VI. 3, 3. VI. 2, ext. 1. III. 2, 9. etc.

⁴¹ *conditionis nostrae habitum pervidit*] i. e. vitae nostrae

omnium animalium dulcedo vitae, quae multa et facere et pati turpiter cogit; si ea mortua ⁴² eius aliquanto felicior ac beator finis reperietur.

13. Quo circa recte Lycii, cum iis luctus incidit, muliebrem vestem induunt: ut deformitate cultus commoti, maturius stultum proicere moerorem velint.

14. Verum quid ego fortissimos hoc in genere prudentiae viros laudem? Respiciantur Indorum ⁴³ feminae, quae cum more patrio complures eidem nuptae esse soleant, mortuo marito, in certamen iudiciumque veniunt, quam ex iis maxime dilexerit. Victrix gaudio exultans, deductaque a necessariis laetum praeferentibus ⁴⁴ vultum, coniugis se flammis superiacit, et cum eo tanquam felicissima crematur: superatae cum tristitia et moerore in vita remanent. Protrahe in medium Cimbri- cam audaciam; adice Celtibericam fidem; iunge animosam Thraciae sapientiam ⁴⁵; annecte Lyciorum in luctibus abiiciendis callide quaesitam rationem: Indico tamen rogo nihil eorum praeferes, quem uxoris ⁴⁶ pietas in modum genialis ⁴⁷ tori propinquae mortis secura conscendit.

strae miseriam. Paulo ante: celebrabat. ed. Vet. cum Voss.

⁴² ea mortua] Pighius haec verba expunxerat, tamquam glossema, sed habent omnes Mss. excepto Winchel. habent editt. in quibus et ed. Vet. Perizonius malit: *ortu*. Torrenius *iam ortu*. Neutrum placet; neque tamen melius aliquid occurrit.

⁴³ Indorum] Mela II. 2, de feminis Thracibus ex Herodoto talia refert.

⁴⁴ praefere[n]tibus] ita ed. Vet. cum septendecim Mss. aliisque editt. Alii: *praefere[n]s*. Male. Nam de ipsa iam

iam dixerat: *gaudio exultans*. Mox: *cum tristitiae moerore* ed. Vet. cum novem Mss.

⁴⁵ sapientiam] ed. Vet. cum octodecim Mss. *potentiam sapientiae*. Torrenius tamen credit, *potentiam* esse a mala manu, cum diserte *sapientiam* in Thracibus laudaret, qui sine ullis Doctorum praeceptis conditionis nostrae habitum perviderint.

⁴⁶ uxoris] Torrenius probat *uxoria*, quod quinque Mss. et ed. Mog. habent.

⁴⁷ genialis] i. e. tamquam esset lectus nuptialis, nihil anxius de morte propinqua.

⁴⁸ Cui

CAP. VI. DE EXTERN. INSTIT. 111

Cui gloriae ⁴⁸, Punicarum feminarum, ut ex
comparatione turpius appareat, dedecus subne-
ctam. Siccae ⁴⁹ enim fanum est Veneris, in quod
se matronae conferebant, atque inde procedentes
ad quaestum, dotes ⁵⁰ corporis iniuria contrahe-
bant, honesta nimirum tam inhonesto vinculo con-
iugii iuncturae.

Nam Perfarum admodum probabile institutum ^{15.}
fuit, quod liberos suos non prius adspiciebant, ^{Herodot. 2.}
quam septimum ⁵¹ impleissent annum, quo parvu-
lorum amissionem aequiore animo sustinerent.

Ne Numidiae ⁵² quidem reges vituperandi, qui ^{17.}
more gentis suae nulli mortali osculum ferebant.
Quidquid enim in excelsio fastigio positum est, hu-
mili et trita consuetudine, quo sit venerabilius,
vacuum esse convenit.

48 Cui gloriae] ed. Vet. *nibus* Herodot. III. 172. de
Cuius gloriae, nempe pietatis. *Lydis* Herodot. I. 93. Aclian.
Sic quoque editt. Mog. Ve- *Var. Hist. III. 1, de Arme-*
netae et sexdecim Mss. *niis* Strabo XI. similia tradi-

49 Siccae] ed. Vet. *sisse*, al. *derunt. Iniuria* passive h. l.
cirtae, alii aliter. Sed recte *dicitur. corporis iniuria*, i. e.
se habet lectio textus. *stuprum passae.*

50 dotes] ed. Vet. cum vi- *51 septimum] Herodorus L.*
ginti Mss. *dotis*, non casu *c. non ante quintum annum*
secundo singularis, sed *id factum esse scribit.*

pluralis, terminatione anti- *52 Numidiae] Ed. Vet. cum*
qua, ut saepe apud Sallustium *aliquot Mss. Numidae, opti-*
aliosque scriptores. De *me, iudice Torrenio. Mox*
Auguribus Mela I, 8. de *eadem morsalium.*

CAPUT

CAPUT VII.

DE DISCIPLINA MILITARI.

Observata a Romanis.

1 P. Scipione Aemiliano Cos.

2 Q. Metello Numidico Cos.

3 P. Rupilio Cos.

4 C. Aurelio Cotta Cos.

5 Q. Fulvio Flacco Cens.

6 A. Postumio Tuberto dict.

et T. Manlio Torquato Coss.

7 L. Quinctio Cincinnato dict.

8 L. Papirio Cursore dict.

9 L. Calpurnio Pisone Cos.

10 Q. Metello Macedonico procos.

11 Q. Fabio Max. Serviliano procos.

12 P. Africano maiore procos.

13 P. Africano minore procos.

14 L. Aemilio Paulo procos.

15 Senatu Romano.

Externis.

1 Senatu Carthaginienfi.

2 Clearcho Spartanorum duce.

Venio¹ nunc ad praecipuum decus, et ad stabilimentum² Romani imperii, salutari perseverantia ad hoc tempus sincerum et incolume servatum, militaris disciplinae tenacissimum vinculum; in cuius sinu ac tutela serenus tranquillisque beatæ pacis status adquiescit.

1. An. V. 619. Liv. LVII. Front. Strat. lib. 4. cap. 1. L. Florus 2. cap. 18. Ap- pian. Iber. p. 107. 108.

P. Cornelius Scipio, cui deleta Carthago avitum cognomen dedit, consul in Hispaniam missus, ut insolentissimos Numantinae urbis spiritus, superiorum ducum culpa nutritos, contunderet, eodem temporis momento, quo castra intravit, edixit: ut omnia ex his, quae voluptatis causa comparata erant, auferrentur ac summoventur. Nam constat, tum maximum inde institorum³ et lixarum numerum cum duobus millibus scortorum abiisse. Hac turpi atque erubescenda sentina vacuefactus noster exercitus, qui paullo ante metu mortis, deformi se foederis ictu⁴ maculaverat, erecta vir-

1 Venio] Hic demum in Mss. et edit. vetustis est initium capitis secundi.

2 stabilimentum] Livius VIII. 7. disciplinam militarem, qua stetit ad hanc diem Romana res, solvisti. Vid. infra Cap. VIII. init.

3 institorum] i. e. mercatorum. Ed. Vet. rusticorum.

Paullo ante: comparata essent Pighius, Colerus, et Vortsius dederunt. Sed erant edit. veteres et Torrenius.

4 deformi se foederis ictu] respicit ad Mancini turpe foedus cum Numantinis. Vide supra l. 6, 7. et auctores ibi in margine citatos. Mox ed. Vet. erecta et recreata virtute.

tute, recreataque, acrem illam et animosam Numantiam incendiis exustam ruinisque prostratam solo aequavit. Itaque neglectae disciplinae militaris indicium, Mancini miserabilis deditio; servatae merces, speciosissimus Scipionis triumphus exstitit.

Eius sectam⁵ Metellus secutus, cum exercitum in Africa, Iugurthino bello nimia Sp. Albini indulgentia corruptum consul accepisset, omnibus imperii nervis ad revocandam pristinae disciplinae militiae connisus est. Nec singulas partes apprehendit, sed totam continuo in statum suum redegit. Protinus namque lixas e castris summovit, cibumque coctum venalem proponi vetuit. In agmine neminem militum ministerio servorum iumentorumque, ut arma⁶ sua et alimenta ipsi ferrent, uti passus est. Castrorum subinde locum mutavit: eadem, tanquam Iugurtha semper adesset, vallo fossaque aptissime cinxit. Quid ergo restituta continentia, quid repetita industria profecit? Crebras scilicet victorias, et multa tropaea peperit ex eo hoste, cuius tergum, sub ambizioso⁷ imperatore, Romano militi videre non contigerat.

Bene etiam illi disciplinae militari adfuerunt, qui necessitudinum perruptis vinculis, ultionem vindictamque laesae, cum ignominia domuum suarum, exigere non dubitaverunt. Nam P. Rupilius⁸

note. Eadem inter *servatae* et *merces* interponit: *vero militaris disciplinae.*

5 *Eius sectam*] i. e. eius exemplum, rationem. Pigrius dedit *Eam sectam.*

6 *ut arma*] Perizonius male: *ut ne arma.* nihil opus. Sensus est: Non passus est milites in agmine uti ministerio servorum, et sic coacti sunt milites ipsi et arma sua et alimenta portare. Paullo

ante ed. Vet. *pponi.* male. Eadem mox *loci* — *apertissima.*

7 *ambizioso*] i. e. qui militibus nimium indulserat, ut gratiam eorum sibi conciliaret. Erat is Spurius Albinus.

8 *P. Rupilius*] Ed. Vet. cum multis Mss. *P. Rutilius*, minus recte. Cic. in Verrem II. 13. Mox: *Tauromatanam*, item *discedere*, et: *Iam C. Cotta consul P. Aurelium filium Pecuniolam* ed. Vet.

H

9 ad

consul eo bello, quod in Sicilia cum fugitivis gessit, Q. Fabium generum suum, quia negligentia Taurominitanam arcem amiserat, provincia iussit dedecere.

4.
An. V. 501.
Front. lib. 4.
cap. 1, 31.

Iam C. Cotta P. Aurelium Pecuniolam, sanguine sibi iunctum, quem obsidioni Liparitanae ad auspicia repetenda⁹ Messanam transiturus praefecerat, virgis caesum, militiae munere¹⁰ inter pedites fungi coegit, quod eius culpa agger incensus¹¹, et paene castra fuerant capta.

5.
An. V. 579.
Liv. XXXI,
22. Velleius I,
10. Front. 4.
c. 1.
An. V. 573.
Liv. XXX,
41.

Q. etiam Fulvius Flaccus censor, Fulvium fratrem cohortem¹² legionis, in qua tribunus militum erat, iniussu consulis domum dimittere ausum, senatu movit. Non digna¹³ exempla, quae tam breviter, nisi maioribus urgerer, referrentur. Quid enim tam difficile factum, quam copulatae societati generis et imaginum, deformem in patriam reditum indicere? aut communioni¹⁴ nominis, ac fami-

9 *ad auspicia repetenda*] Solebant imperatores Romani, cum malum omen incidisset, nonnumquam ab exercitu Romam reverti ad auspicia repetenda sive renovanda. Hic vero C. Cotta Messanam transit, urbem capitalem Siciliae, quae ipsi provincia obvenerat.

10 *militiae munere*] Pighius addiderat *gregalis*, quod minime opus est, nam id iam *militiae* indicat. Ed. Vet. *munera* cum Cod. Dan.

11 *agger incensus*] Quidam: *ager*. Lipsius *incensus*, et Colerus *escensus* coniicit. Neutrum opus. Nam *agger*, saepe ex viminibus, lignisque et arboribus comportatus, potuit accendi, et interdum accensus est. Frontinus l. c. et llll. 1, 37. Caes. B. G. VII, 24.

Mox Ed. Vet. et delet, ac legit *erant*. Utrumque cum Mss.

12 *cohortem*] Perizonius emendat *confortem*, non enim unam cohortem, sed totam legionem dimiserat, et a Livio et Velleio appellatur *Confors*. Non autem favent Mss.

13 *non digna*] alii omitunt *quae*, ut ed. Vet. et Mog. alii sique plurimi: *Tam digna exempla tam breviter non*, alii: *Tam digna exempla non tam breviter*. Lectio textualis est a Pighio, qui auctoritate Codd. Sufii et Pulmanni sic edidit. Sensus manet idem, quocumque etiam loco non ponatur, cum *referrentur* construendum; neutiquam cum *digna*.

14 *copulatae societati — communioni*] Pighius ediderat: *copulato societate — communionem*.

liae veteris propinquitatis serie cohaerenti, virgarum¹⁵ contumeliosa verbera adhibere? aut censorium supercilium¹⁶ adversus fraternam caritatem destringere? Dentur haec singula quamvis claris civitatibus: abunde tamen gloria disciplinae militaris instructae videbuntur.

At nostra urbs, quae omni genere mirificorum exemplorum totum orbem terrarum replevit, Imperatorum proprio sanguine manantes secures¹⁷, ne turbato militiae ordine vindicta deesset, e castris publice speciosas, privatim lugubres duplici vultu recepit: incerta gratulandi prius, an alloquendi officio fungeretur. Igitur ego quoque haesitante animo vos bellicarum rerum severissimi custodes, Postumi Tuberte, et Manli Torquate, memoria ac relatione complector; quia animadverto fore, ut pondere laudis, quam meruistis, obrutus, magis imbecillitatem ingenii mei detegam, quam vestram virtutem, sicut par est, repraesentem. Tu namque, Postumi¹⁸ dictator, A. Postumium, quem ad generis penetraliumque¹⁹ sacrorum successionem propagandam genueras; cuius infantiae blandimenta sinu atque osculis foveras; quem puerum litteris,

An. V. 322.
Diodor. Sic.
XII. Gell.
XVII, 21. Liv.
vius III, 29.
Gell. I, 13, 7.

munione. Sed lectio nostra firmior per Mss. et edit. etiam stilo Valerii est adcommodatior, qui abstracta amat. Caeterum respicit factum Rupili, cuius gener erat Fabius. Nempe utrimque copulata erat societas generis et imaginum.

15 *virgarum*] de Aurelio loquitur, quem Cotta virgis caedi iussit.

16 *censorium supercilium*] i. e. censoriam austeritatem, qua Fulvius fratrem senatu movit. *destringere* ed. Vet. sed melius *destringere*.

17 *manantes secures*] ed. Vet. cum decem Mss. et ed. Mog. addit: *habet. perperam. duplex vultus* est dubius, ut intelligitur ex sequentibus. *Alloquendi*, i. e. consolandi, graece *παρηγορητικόν*. Paullo infra pro *quia* ed. Vet. *qui*.

18 *Tu namque, Postumi*] Liv. III, 29. in dubium vocat, quod imperia Manliana, non Postumiana appellata sint. Gellius contra I. 13, 7. *qualia sunt Postumia imperia et Manliana*.

19 *penetralium*] i. e. Penatium. vid. I. 8, 7.

H 2

20 ad

quem iuvenem armis instruxeras; sanctum; fortem, amantem tui pariter ac patriae; quia non tuo iussu, sed sua sponte praesidio progressus, hostes fuderat, victorem securi feriri iussisti; et ad hoc peragendum²⁰ imperium paternae vocis ministe-

An. V. 413. Livius VIII, 7. Gell. VIII, 13. Flor. I, 14. Aurel. VI, 10. p. 652. Collustr. 28. aliiq. rio sufficere valuisti. Nam oculos tuos, certum scio, clarissima in luce tenebris offusos, ingens animi opus intueri nequivisse. Tu item, Manli Torquate, Latino bello consul, filium, quod provocatus a Geminio Metio duce Tusculanorum ad dimicandum te ignaro descenderat, gloriosam victoriam et speciosa spolia referentem, abripi a licitore, et in modum hostiae mactari iussisti; satius esse iudicans, patrem forti filio, quam patriam militari disciplina carere.

An. V. 295. Liv. III, 28. Dionys. 10. p. 652. Collustr. Praef. J. Age, quanto spiritu putamus usum L. Quintium Cincinnatum dictatorem eo tempore, quo devictis Aequis²¹ et sub iugum missis, L. Minucium consulatum deponere coegit, quod castra eius iidem²² hostes obsederant? Indignum enim maximo imperio credidit, quem non sua virtus, sed fossa vallumque tutum praestiterat: cuique verecundiae non fuerat, arma Romana metu trepida clausis portis contineri. Ergo imperiosissimi ~~xi~~ fascis, penes quos senatus et equestris ordinis, et universae plebis summum decus erat, quorumque

²⁰ *ad hoc peragendum*] i. e. potuisti, par fuisti, ipse clara voce imperare, ut id perageretur, sive plenius: Tu tanta constantia fuisti, ut ipse clara voce imperares, ut lictores mandata exsequerentur, et filium tuum, tui pariter ac patriae amantem, securi percuterent. Mox exemplo 15. *ad statum totius civitatis corrigendum unus suffecerat.*

Liv. XXXVI, 45. *sufficere potuerunt.*

²¹ *Aequis*] Ed. Vet. cum omnibus ante Pighium edit. et quatuordecim Mss. *Equiculis*: quod a librariis non videtur profectum.

²² *eius iidem*] ed. Vet. cum aliquot Mss. *eiusdem*, sollemni permutatione in Mss. sed lectio nostra melior est.

23 *cosinus*

nutu Latium, ac totius Italiae²³ vires regebantur, confusi atque fracti dictatoriae se animadversioni substraverunt. Ac ne inulta foret laesa gloria militaris, consul delicti omnis vindex punitus est. His, ut ita dicam, piaculis, Mars imperii nostri pater, ubi aliqua ex parte a tuis auspiciis degeneratum erat, numen tuum propitiabatur: affinium et cognatorum et fratrum nota²⁴, filiorum strage, ignominiosa consulum eiuratione.

Eiusdem ordinis est²⁵, quod sequitur. Papirius dictator, cum adversus imperium eius Q. Fabius Rullianus, magister equitum, exercitum in aciem eduxisset, quamquam fufis Samnitibus in castra redierat, tamen neque virtute eius, neque successu, neque nobilitate motus, virgas expediri, eumque nudari iussit. O spectaculum admirabile, et Rullianus, et magister equitum, et victor, scissa veste, spoliatoque corpore, lictorum verberibus lacerandus²⁶: ut in acie exceptorum vulnerum nodosis

An. 8.
V. 429.
Liv. VIII, 30.
Frons. III,
1.

23 totius Italiae] Valerius more suo hyperbolice de Romanorum potestate loqui solet. Tantum enim abfuit, ut tempore Cincinnati tota Italia Romanis paruisset, ut ne quidem Italia propria tunc in eorum ditione esset. Pro laesa ed. Vet. cum plerisque Mss. laeta. Vindex omnis delicti, i. e. qui alias ipse omnes officii sui negligentes punire debebat.

24 nota] ed. Vet. nece, et mox pro eiuratione eadem eviratione.

25 est] Ed. Vet. cum plerisque Mss. et edit. omnibus ante Pighium omittit. Mox eadem cum iisdem Rullianus.

26 lacerandus] ita Pighius ex Cod. Camp. caeteri omnes cum ed. Vet. aliisque: se ver-

beribus lacerandum praebuit, quod cur Pighius mutaverit, ego quidem rationem video nullam. Verum enime est, Livio teste, Rullianum ad tribunal Dictatoris accessisse, i. e. ut Valerius, qui semper rem exaggerat, minus quidem apposite se exprimit: se praebuit. Verum deinde, lictores vestem Rulliani vi detraxisse, eiusque corpus iam nudasse, ut verberibus lacerarent, i. e. se verberibus lacerandum praebuit. Ergo horum verborum sensus est: Adstabat coram tribunali Rullianus — scissa veste spoliatoque corpore, ut lictorum verberibus laceraretur. Valerius ergo aequè minus ac Livius dicit, eum verberibus laceratum esse; ait modo, eum adstitisse

ictibus cruore renovato, victoriarum ²⁷, quas modo speciosissimas adeptus erat, titulos respergeret. Precibus deinde suis exercitus occasionem Fabio confugiendi in urbem dedit; ubi frustra senatus auxilium imploravit. Nihilo minus enim Papirius in exigenda poena perseveravit. Itaque coactus est pater eius, post dictaturam, tertiumque consulatum, rem ad populum devocare, auxiliumque tribunorum plebis supplex pro filio petere. Neque hac re severitas Papirii refrenari potuit: caeterum, cum ab universis civibus, et ipsiis tribunis plebis rogaretur, testatus est, *non poenam illam se Fabio, sed populo Romano et tribunitiae concedere* ²⁸ potestati.

An. V. 620.

Frons. III, 1.

L. quoque Calpurnius Piso consul, cum in Sicilia bellum adversus fugitivos gereret, et C. Titius ²⁹, equitum praefectus, fugitivorum multitudine hostium circumventus arma iis tradidisset, his praefectum ignominiae generibus affecit ³⁰. Iussit eum toga laciniis abscissis amictum, discinctaque ³¹ tunica indutum, nudis pedibus, a mane in noctem usque ad principia per omne tempus militiae ad-

se lacerandum; quod ne fieret, ad triarios se recepit. Lipsius coniicit: *praebeat*, Torrenius *praeberis*; praeter necessitatem. Mox vulgo male legunt et distinguunt: *speciosissimos erat adeptus titulos*, nam comma ponendum est ante *titulos* et legendum *speciosissimas*, ut recte ed. Vet. cum viginti Mss. et antiquis editionibus.

²⁷ *victoriarum*] Livius l. c. *Auctores habeo, bis cum hoste signa collata dictatore ausente, bis rem egregie gestam.* Hos Valerius sequitur. *Victoriarum titulos respergere cruore*, i. e. vulnera, victoriae monumenta, renovare verberibus

saevis. infra III. 2, 8. *gloriae titulus*. Mox: *sui* omnes fere Mss. sed ed. Vet. recte *suis* nempe precibus, quibus exercitus dictatorem orabat. Pro *exigenda* ed. Vet. *exequenda*.

²⁸ *concedere*] i. e. remittere, condonare. II. 10, ext. 2. *tribunorum*: ed. Vet. cum plebisque.

²⁹ *C. Titius*] Praenomen abest etiam ab ed. Vet. nec in quatuordecim Mss. et antiquis editionibus comparat.

³⁰ *affecit*] Ed. Vet. cum Mss. *affici iussit*. Cum toga, eadem *abscissis* — *decinctaque*.

³¹ *discincta*] vid. Sueton. Aug. 24. et Herodian. II.

³² *adessa*

esse ³². Interdixit etiam ei convictum hominum ³³,
usumque balnearum ³⁴: turmasque equitum, qui-
bus praefuerat, ademtis equis in funditorum ³⁵ alas
transcripsit. Magnum profecto dedecus patriae
magno Pisonis decore ³⁶ vindicatum est: quoniam
quidem id egit Piso, ut qui cupiditate vitae adducti,
cruce dignissimis ³⁷ fugitivis tropaea de se statuere
concesserant, libertatique suae servili manu flagi-
tiosum imponi iugum non erubuerant, amarum lu-
cis usum experirentur, mortemque quam effemi-
nate timebant, viriliter optarent.

Nec minus Pisonem acriter Q. Metellus ³⁸: qui
cum apud Contrebian res gereretur, collocatas ^{10. An. V. 611. Velleius.}
a se in quadam statione quinque cohortes, atque ^{Front. 4. c. 1. Aurel. Viß. de viris Illust. cap. 61.}
ex ea viribus hostiam depulso, repetere eandem
stationem e vestigio iussit: non quod speraret ab
iis amissum locum recuperari posse, sed ut praete-
ritae culpa pugnæ, insequentis certaminis ma-
nifesto periculo puniret. Edixit etiam, ut si quis
ex his fugiens castra petiisset, pro hoste interfice-
retur. Qua severitate compressi milites, et cor-
poribus fatigatis, et animis desperatione vitae im-

³² adesse] Ed. Ver. addit:
iussus est.

³³ convictum hominum] ne
cum aliis cibum caperet.

³⁴ balnearum] Scipionem
quoque usum balnearum mi-
lilibus suis interdixisse tradit
Polyaenus lib. VIII.

³⁵ funditorum] Fundito-
res in quinta demum earum
classium erant, quas Servius
Tullius pedestres fecerat Liv.
I. 43. At equites ex primo-
ribus civitatis erant. Infra
exempl. 15. Caesar de bell.
Gall. I. 42.

³⁶ magno Pisonis decore]

ed. Ver. et nonnulli Mss. piso-
num dedecore. Leid. sept. Ma-
gnum profecto. dedecus patriae
magno dedecore vindicatum est,
deleto Pisonis, idque Torre-
nius verum putat. Forte ferri
potest, si Pisonis dedecore acti-
ve intelligas.

³⁷ dignissimis] ed. Ver.
cum quibusdam Mss. dignis-
sima.

³⁸ Q. Metellus] ed. Ver.
cum aliquot Mss. Q. Messius.
nale. Fuit Metellus Macedo-
nicus Numidici pater. Tre-
biam ed. Ver. cum multis Mss.
Duramentum, i. e. firmitas,
robur.

plicatis, loci tamen iniquitatem, multitudinemque hostium superarunt. Humanae igitur imbecillitatis efficacissimum duramentum est necessitas.

II.
An. V. 612.
Frans. 4. c. l.
App. Iberic.

In eadem provincia Q. Fabius Max.³⁹ ferocissimae gentis animos contundere et debilitare cupiens, mansuetissimum ingenium suum, ad tempus deposita clementia, saeviore uti severitate coegit. Omnium enim, qui ex praesidiis Romanis⁴⁰ ad hostes transfugerant, captique erant, manus abscidit: ut trunca prae se brachia gestantes defectionis motum reliquis iniicerent. Rebelles itaque manus a corporibus suis distractae⁴¹, inque cruentato solo sparsae, caeteris, ne idem committere auderent, documento fuerunt.

12.

An. V. 552.
Livius XXX.
sue.

Nihil mitius superiore Africano. Is tamen, ad firmandam disciplinam militarem, aliquid ab alienissima sibi crudelitate amaritudinis mutuandum existimavit. Siquidem devicta Carthagine, cum omnes, qui ex nostris exercitibus ad Poenos transierant, in suam potestatem redegisset, gravius in Romanos, quam in Latinos transfugas animadvertit. Hos⁴² enim tanquam patriae fugitivos crucibus affixit, illos tanquam perfidos socios securi percussit. Non prosequar hoc factum ulterius, et quia Scipionis est, et quia Romano sanguini, quamvis merito perpeffo, servile supplicium insultare⁴³ non attinet; cum praesertim transire ad ea liceat, quae sine domestico vulnere gesta narrari possunt.

39 Q. Fabius Max.] hunc Q. Fab. Max. Servilianum fuisse autimant interpretes. Liv. Epit. LIII. Pro saeviore quidam saeviore.

40 Romanis cet.] ed. Vet. cum Mss. Romanorum ad hostes fugerant, manus abscidit. omissio captique erant.

41 distractae] ed. Vet. cum septem Mss. distractas, alii dis-

cretas, disiectas, unde Perizon. coniecit disiectas.

42 Hos] Romanos, sic infra III. 2, 1. III. 8, ext. 2. Perizon. ad Sanct. Min: Lib. II. 9. in fine.

43 servile supplicium insultare] dure dictum, pro: Romanos cives irridere de supplicio crucis perpeffo, quod servorum erat.

44 poste-

Nam posterior Africanus ⁴⁴, everſo Punico imperio, exterarum gentium transfugas, in edendis ^{13.} *An. V. 607.* *Livius LI.* populo ſpectaculis, feris beſtiis obiecit.

Et L. Paullus Perſe rege ſuperato, eiſdem generis et culpae homines elephantis proterendos ^{14.} *An. V. 586.* ſubſtravit: utiliſſimo quidem exemplo; ſi tamen ⁴⁵ acta excellentiſſimorum virorum humiliter aeſtimare ſine inſolentiae reprehentione permittitur. Aſpero enim et abſciſo caſtigatiſſimi generis militaris diſciplina indiget: quia vires armis conſtant. quae ubi a recto tenore deſciverunt, oppreſſura ſunt, niſi opprimantur.

Sed tempus eſt, eorum quoque mentionem fieri, quae iam non a ſingulis, verum ab univerſo ſenatu pro militari more obtinendo, defendendo. ^{15.} *An. V. 541.* *Livius XXVI.* que, adminiſtrata ſunt. L. Marcius tribunus militum, cum reliquias duorum exercituum P. et Cn. Scipionum, quos arma Punica ⁴⁶ in Hiſpania abſumerant, diſperſas mira virtute collegiſſet, earumque ſuffragiis dux eſſet creatus, ſenatui de rebus actis a ſe ſcribens, in hunc modum orſus eſt: L. MARCIUS PROPR. Cuius honoris uſurpatione uti eum Patribus conſcriptis non placuit; quia duces a populo, non a militibus creari ſolerent. Quo tempore tam anguſto, tamque gravi, propter immane Reipublicae damnum etiam tribunus militum adulandus erat, quoniam quidem ad ſtatum totius civitatis corrigendum unus ſuffecerat. Sed

⁴⁴ *poſterior Africanus*] a ſuperioris Scipionis filio ad- optatus.

⁴⁵ *ſi tamen*] i. e. ſi modo humilioribus ſine reprehentione inſolentiae licet, ad exempla excellentiſſimorum hominum provocare. Mox *deſciverint* ed. Vet. cum plu- ribus Mſſ.

⁴⁶ *Punica*] ſic Mſſ. et edit. Vulgo: *Poenorum*. Mox ed. Vet. *exorſus eſt*. eadem cum aliquot Mſſ. *tam iniuſto* pro *tam anguſto* ex falſa pronun- tiatione, quae *j* et *g* ſaepe inter ſe permutat, ut ſupra *ian- nuam* pro *genuam*. *Adulan- dum* ed. Vet. cum tribus Mſſ.

nulla clades, nullum meritum, valentius militari disciplina⁴⁷ fuit. Succurrebat enim illis, quam animosa severitate Tarentino bello maiores eorum usi fuissent. In quo quassatis et attritis Reipublicae viribus, cum magnum captivorum civium suorum numerum a Pyrrho rege ultro missum recepissent, decreverunt, ut ex iis, qui equo⁴⁸ meruerant, peditum numero militarent: qui pedites fuerant, in funditorum auxilia transcriberentur. Neve quis eorum intra castra tenderet⁴⁹, neve locum extra assignatum vallo aut fossa cingeret, neve tentorium ex pellibus haberet. Recursum autem iis ad pristinum militiae ordinem proposuerunt, si quis bina spolia ex hostibus tulisset. Quibus suppliciis compressi⁵⁰, ex deformibus⁵¹ Pyrrhi munusculis acerrimi hostes exstiterunt. Parem iram adversus illos senatus destrinxit, qui apud Cannas Rempublicam deseruerant. Nam cum eos gravitate decreti ultra mortuorum⁵² conditionem relegasset, acceptis a M. Marcello litteris, ut eorum sibi opera ad expugnationem Syracusarum uti liceret, rescripsit, indignos esse, qui in castra reciperentur. Caeterum se ei

An. V. 475.
 Front. 4. c. 1.
 Jo. Zonaras.

An. V. 537.
 Liv. XXII et
 XXIII.

An. V. 541.

47 *disciplina*] Pighius addit *apud senatum*, contra librorum auctoritatem, neque locum habet ob sequens *illis*, quod ad *patres conscriptos* refertur, quare Pighius *illis* quoque tacite expunxit; quod vero Torrenius restituit.

48 *qui equo* cet.] vid. supra ad II. 7, 9.

49 *intra castra tenderet*] Caesar de bello Gall. VI. 37. *Qui sub vallo tenderent mercatores*; ex quo loco clarum est, *laxis*, i. e. mercatoribus in ipsis castris locum non fuisse. Liv. X, 4.

50 *compressi*] *oppressi* ed. Vet.

51 *deformibus*] Romani enim putabant, de decore esse ipsorum maiestati, quod Pyrrhus captivos Romam sine pretio remisisset. Mox pro *destrinxit*, i. e. acuit ed. Vet. *distruxit*, vitiose.

52 *mortuorum*] eorum enim opera Romani uti noluerunt in bello, ut adeo conditio reliquiarum exercitus Cannensis deterior esset, quam servorum, immo deterius quam mors ipsa. Liv. XXV, 5. Mox ed. Vet. cum undecim Mss. et aliis editt. *Syracusano-*
rum; eadem *transcribit*.

53 *numere*

permittere, ut faceret, quod expedire Reipublicae iudicasset, dum nequis ex eis munere vacaret⁵³, aut dono militiae donaretur, aut in Italiam, donec hostes in ea essent, accederet. Sic enerves animos odisse virtus solet. Age, quam graviter senatus tulit, quod Q. Petilium⁵⁴ consulem fortissime adversus Ligures pugnantem occidere⁵⁵ milites passi essent? Legioni enim neque stipendium anni procedere⁵⁶, neque aera dari voluit; quia pro salute imperatoris, hostium telis se non obtulerant. Idque decretum amplissimi ordinis, speciosum et aeternum Petilii monumentum existit, sub quo in acie, morte; in Curia, ultione, clari cineres eius acquiescunt. Consimili animo, cum ei Hannibal sex millium Romanorum, quae capta in castris habebat, redimendorum potestatem fecisset, conditionem sprexit; memor, tantam multitudinem armatorum iuvenum, si honeste mori voluissent⁵⁷, turpiter capi non potuisse. Quorum nescio utrum maius dedecus fuerit, quod patria spei⁵⁸, an quod hostis metus nihil in his reposuerit: haec pro se, ille ne adversus se dimicarent, parvi pendendo⁵⁹.

*Livius XXV.
Front. 4. c. 1.*

*An. V. 577.
Front. 4. c. 1.*

*An. V. 537.
Livius XXII.*

53 *munere vacaret*] permissum enim militibus Romanis erat, aliquamdiu, concedente duce, suos invisere; et statim tempore iterum ad exercitum redire. Mox ed. Vet. *Italia*; eadem tulit omittit.

54 *Q. Petilium*] vid. supra I. 5, 9. Mox enim ed. Vet. delet.

55 *occidere*] i. e. *cadere*, neutrumquam *interficere*. Ill. 4, 4.

56 *stipendium anni procedere*] Milites Romani iusta stipendia, (i. e. annos militiae) facere debebant; pedites quidem *seña dena* aut *vicensa*, equites *dena*; hisque confectis amplius militare non cogeantur. Legioni ve-

ro huic, in cuius acie consul Petilius occisus erat, is militiae annus *detrahebatur*, aut, ad iusta stipendia conficienda non annumerabatur, ignominiae causa, quod consulem occidi passa erat. Duplex ergo poena illi legioni erat irrogata, primum *iste annus*, quo stipendia meruerant sub Petilio, *non numerabatur*, deinde, eo anno *aes ipsi non dabatur*.

57 *voluissent*] ed. Vet. *voluisset* cum quinque Mss. Paulo ante ed. Vet. *millia*.

58 *patria spei*] ed. Vet. *patriae nihil spei*.

59 *pendendo*] ed. Vet. cum compluribus Mss. *ducendo*.

60 *severe*

Sed cum aliquoties senatus pro militari disciplina, severe excubuerit⁶⁰, nescio an tum praecipue, cum milites⁶¹, qui Rhegium iniusto bello occupaverant, mortuoque duce Iubellio, M. Caesium scribam eius sua sponte imperatorem delegerant, carcere inclusit, ac M. Fulvio⁶² Flacco Trib. Pl. denuntiante, ne in cives Romanos adversus morem maiorum animadverteret, nihilominus propositum exsecutus est. Caeterum, quo minore cum invidia id perageretur, quinquagenos per singulos dies virgis caesos, securi percuti iussit, eorumque corpora sepulturae mandari, mortemque lugeri vetuit.

EXTERNA EXEMPLA.

1. Leniter⁶³ hoc Patres conscripti, si Carthaginiensium senatus in militiae negotiis procurandis violentiam intueri velimus; a quo duces bella pravo consilio gerentes, etiam si prospera fortuna subsecuta esset, cruci tamen suffigebantur: quod bene gesserant, deorum immortalium adiutorio: quod male commiserant⁶⁴, ipsorum culpae imputantes.

2. Clearchus vero, Lacedaemoniorum dux, egregio dicto disciplinam militiae continebat, identidem exercitus sui auribus inculcando, a militibus imperatorem potius, quam hostem metui debere. Quo aperte denuntiabat futurum, ut spiritum⁶⁵ poenae

60 *severe excubuerit*] ita quoque ed. Vet. cum pluribus Mss. Pighianum *se severum exhibuerit* videtur glossa esse.

61 *milites*] legio Campana Liv. XXVIII, 28. *Bubillio* ed. Vet. alii aliter, sed *Iubellio* rectum. Sic enim etiam appellatur in Livii epit. XII. et *Iubellius* clarum inter Campanos nomen. *Infra* III. 2. *ext.* 1.

62 *ac M. Fulvio*] ed. Vet. *ac inde Fulvio*.

63 *Leniter*] *Leviter* ed. Vet. cum quinque Mss.

64 *quod male commiserant*] vid. Liv. XXII. in fine.

65 *ut spiritum*] i. e. ut vitam, quam in pugna fervare posse dubitarent, ideoque praelio excederent, in poenam fugae privarentur. Vid. Frontinus l. c. *Vir summus in ep.* ad

impenderent, quem pugnae acceptum ferre dubitassent. Idque a duce praecipere non mirabantur, Plutarch. A. pophthegm. p. 898. Anson. Epigr. 24. maternarum blanditiarum memores, quae exituros eos "ad praeliandum monebant, ut aut⁶⁷ vivi cum armis in conspectum earum venirent, aut mortui in armis referrentur. Hoc intra domesticos parietes accepto signo, Spartanae acies dimicabant. Sed aliena prospexisse tantummodo satis est, cum propriis multoque uberioribus, et felicioribus exemplis gloriari liceat.

CAPUT VIII.

DE IURE TRIUMPHANDI.

1 <i>Leges duae de triumpho.</i>	4 <i>Q. Fulvio, et L. Opimio cur negatus triumphus.</i>
2 <i>C. Lutatii Cos. et Q. Valerii pr. altercationes de triumpho.</i>	5 <i>Cur item P. Scipioni maiori et M. Marcello.</i>
3 <i>Cn. Fulvius Flaccus triumphum spernens.</i>	6 <i>Convivia triumphantium.</i>
	7 <i>Qui ex civili victoria non triumpharunt.</i>

Disciplina¹ militaris acriter retenta, principatum Italiae Romano imperio peperit, multarum²

ad Vortium legit: quem pugnae expensum ferre dubitassent. Perizonius: quem fugae acceptum ferre non dubitassent. Scioppius: acceptum referre. Torrenius lectionem Cod. Voss. quem pugnae dubitassent, i. e. quem dubitassent impendere pugnae, omisso acceptum ferre, haud incommo- dam esse pronuntiat. Gesnerus in Thes. L. L. sub voce: acceptus, haec scripsit: Non puto quidquam hic mutandum. Qui fugit intempe- stive ex praelio, ille dubitat pugnae acceptum ferre spiritum, i. e. putat se pugnando servare vitam vix ac ne vix quidem posse, quare mavult

pedibus quam gladio suo vitam debere.

66 exituros eos] ed. Vet. eis exituris ad praeliandum monebantur.

67 ut aut] Graece: τίνων, ἢ τὰν ἢ ἐν τῇ τῇ.

1 *Disciplina*] Ed. Vet. et plurimi Mss. atque editt. hanc praefationem ad caput praecedens referunt.

2 *multarum*] vulgo: et *multarum*, sed in omnibus Mss. Torrenianis itemque in utroque Ultrai. Toll. et tribus Gudian. nec non in ed. Vet. et Mog. et omittitur; quod quia, iudice Tollio et adsen- tiente Torrenio, recte ac com- mode abest; illud expunxi.

3 *fauces*

urbium, magnorum Regum, validissimarum gentium regimen largita est: fauces Pontici sinus³ patefecit: Alpium, Taurique montis convulsa claustra tradidit, ortumque e parvula Romuli casa totius terrarum orbis fecit columen. Ex cuius sinu quoniam omnes triumphi manarunt, sequitur, ut de triumphandi iure dicere incipiam.

Ob levia praelia quidam imperatores triumphos sibi decerni desiderabant. Quibus ut occurreretur, lege⁴ cautum est, ne quis triumpharet, nisi qui quinque millia hostium una acie cecidisset. Non enim numero, sed gloria triumphorum excelsius urbis nostrae futurum decus maiores⁵ existimabant. Caeterum ne tam praeclara lex cupiditate laureae obliteraretur, legis alterius adiutorio fulta est, quam L. Marius, et M. Cato tribuni pl. tulerunt. Poenam enim imperatoribus minatur, qui aut hostium occisorum in praelio, aut amissorum civium falsum numerum, litteris senatus ausi essent referre: iubetque, eos, cum primum Urbem intrassent, apud quaestores urbanos iurare, de utroque numero vere ab his senatus esse scriptum.

Post has leges iudicii illius tempestitiva mentio introducetur, in quo de iure triumphandi inter clarissimas personas et actum et excussum est. C. Lutatius consul et Q. Valerius Praetor circa Siciliam insignem Poenorum classem deleverant: quo nomine Lutatio consuli triumphum senatus decrevit. Cum autem Valerius sibi eum quoque decerni desideraret, negavit id fieri oportere Lutatius, ne in honore triumphi minor potestas maiori aequaretur. Pertinaciusque progressa contentione, Vale-

³ fauces Pontici sinus] i. e. Bosporus Thracius, quem Lucullus aperuit. Cic. pro Archia VIII. 7. Ed. Vet. ⁴ lege] Colerus excitat Dionem Cassium lib. XXXVII. ⁵ maiores.] ed. Vet. addit nostri. vid. l. 1, 1.

rius sponfione Lutatium provocavit: *Ni suo⁶ ductu Punica classis esset oppressa.* Nec dubitavit restipulari Lutatius. Itaque iudex inter eos convenit Atilius Calatinus; apud quem Valerius in hunc modum egit; *consulem ea pugna in lectica claudum iacuisse, se autem omnibus imperatoriis partibus functum.* Tunc Calatinus, priusquam Lutatius causam suam ordiretur: *Quaero, inquit, Valeri a te, si, dimicandum necne esset, contrariis inter vos sententiis dissedissetis, utrum quod consul, an quod praetor imperasset, maius habiturum fuerit momentum?* Respondit Valerius, *non facere se controversiam, quin priores partes consulis essent futurae.* Age deinde, inquit Calatinus, *si diversa⁷ auspicia accepissetis, cuius magis auspicio staretur?* Item respondit Valerius: *Consulis⁸.* At iudex: *Iam mehercule, inquit, cum de imperio et auspicio, inter vos disceptationem susceperim, et tu utroque adversarium tuum superiorem fuisse fatearis, nihil est, quod ulterius dubitem. Itaque Lutati, quamvis adhuc tacueris, secundum te⁹*

6 *Ni suo*] Ed. Vet. et Lipf. cum octodecim Mss. *Non se petiturum triumphum, nisi suo* etc. Sed verba: *non s. p. triumphum* e margine in textum irrepsisse videntur. Nam vetusta sponfionis formula est: *Ni suo ductu* etc. Cic. Offic. III. 19. *Ni vir bonus esset.* Cic. in Verrem III. 57. *Ni Apronius discisares, te sibi in decumis esse socium;* ibid. cap. 58. *Valerius stipulatus est, sponfione provocavit, i. e. interrogavit Lutatium* sollemni formula: *visne, tu Lutati, aliquam pecuniae summam spondere, tamquam poenae loco;* *ni duo ductu* cet. Cui Lutatius, *Spondeo, inquit.* Sed similiter restipulatur Lutatius, i. e. interrogat quoque Vale-

rium sollemni formula: *visne tu, Valeri, cet. ni tuo ductu* cet. et Valerius respondet, i. e. *Spondeo, inquit.* Tunc iudex inter eos convenit; i. e. consensu utriusque constitutus est.

7 *si diversa*] si uterque auspiciu cepisset; unique aves addixissent, alteri non item.

8 *Consulis.*] ed. Vet. *Consul.* Nam *hercule*, omisso *At iudex*, quod et plus quam viginti Codd. et ed. Lipf. non habent. Est tamen in Ultrai. sec. Camp. Winchel. et ed. Mog. atque Herbp. *Susceperis* novem Torreniani et ed. Mog. sed *susceperim* praestat, iudice Torrenio.

9 *secundum te*] i. e. *te, Lutati, absolvo.* Haec enim absolutionis

item do. Mirifice iudex, quod in manifesto negotio tempus teri passus non est. Probabilius Lutatius, quod ius amplissimi honoris constanter defendit. Sed ne Valerius quidem improbe: quia fortis et prosperae pugnae, ut non legitimum¹⁰, ita se dignum praemium petiit.

An. 3.
Liv. XXV, 2.

Quid facias Cn. Fulvio Flacco¹¹, qui tam expectandum aliis triumphi honorem, decretum sibi a senatu ob res bene gestas, sprexit ac repudiavit? Nimirum non plura praecerpens¹², quam accide-

solutionis formula. Cic. pro Rosc. Comoed. I. *et, quo minus secundum eas lis detur, non recusamus. Mox: passus non es.* ed. Vet.

10 *ut non legitimum*] Plutarch. Pomp. 14. pag. 732. ed. Reiskii: Inde triumphum petenti Pompeio negavit Sylla, siquidem consuli vel praetori tantum (*ὡς αὐτῷ γὰρ, ἢ πραιποσίτῳ μόνῳ*) eum, nemini praeterea per legem permitti. Livius XXXI, 20. L. Cornelio Lentulo procos. triumphum, negatum esse scribit: *res triumpho dignas esse censebat senatus; sed exemplum a maioribus non accepisse: ut qui neque dictator, neque consul, neque praetor, res gessisset, triumpharet.* Idem XXVIII, 38. *quia neminem ad eam diem triumphasse, qui sine magistratu res gessisset, constabat.* Atqui Valerius erat praetor. At sub auspiciis consulis. Mox: *se dignum* omittit ed. Vet.

11 Cn. Fulvio Flacco] De oblato huic Fulvio triumphandi honore nihil apud caeteros scriptores; neque est credibile, tam stultum ac temerarium ducem, quam Cn. Fulvius fuit, tam prosperas

res contra callidissimum hostem gessisse, ut ei triumphus a senatu sponte decerneretur. Forte igitur Valerius alium ducem cum Cn. Fulvio confudit. Legimus certe apud Livium II, 47. M. Fabium decretum sibi a senatu triumphum sprexisse.

12 *praecerpens*] i. e. modulo suo se metiens nec plura appetens, quam iure ob res gestas appetere potuit. Sequens particula *nam* fraudi fuisse videtur interpretibus, ut vel aliter explicarent, vel textum mutare mallerent. Est vero *nam* hoc loco non particula causalis, sed transitioni inservit ad sequentia, ut supra iam observatum est. Olivarius *praecerpens* explicat: quasi mens eius praesaga esset futuri, quia videlicet post triumphum multandus erat exilio. Guyetus pro *praecerpens* coniicit *praecipiens*. Torrenius legit: *Nimirum animo non plura praecipiens, quam acciderunt*, i. e. animo divinans id ipsum, quod evenit. Sed nostrae explicationi favere videtur locus Cicero- nis in Verrem III. 37. *non praecorpo fructum officii tui*:
non

runt. Nam ut Urbem intravit, continuo ipse quaestione publica afflictus, exilio multatus est: ut si quid religionis insolentia¹³ commisisset, poena expiaret.

Sapientiores igitur Qu. Fulvius¹⁴, qui Capua capta, et L. Opimius, qui Fregellanis ad deditio- nem compulsis, triumphandi potestatem a senatu petierunt. Uterque editis operibus magnificus; sed neuter petitae rei compos. Non quidem invidia Patrum conscriptorum, cui nunquam aditum in curia esse voluerunt: sed summa diligentia observandi iuris, quo cautum erat, ut pro aucto imperio, non pro recuperatis, quae populi Romani fuissent, triumphus decerneretur. Tantum enim interest, adiicias aliquid, an detractum restituas, quantum distat beneficii initium ab iniuriae fine.

Quin etiam ius, de quo loquor, sic custoditum est, ut P. Scipioni ob recuperatas Hispanias, M. Marcello¹⁵ ob captas Syracusas; triumphus non decerneretur; quod ad eas res gerendas sine ullo missi erant magistratu. Probentur¹⁶ nunc cuiuslibet gloriae cupidi, qui ex desertis montibus, myo-

non alienam mihi laudem appeto.

13 *religionis insolentia*] i. e. scrupulo, an decretum sibi triumphum accipere liceat, qui nemini facile iniicitur, cum alii triumphum, etiam non legitimum, anxie expectant. Hoc igitur scrupulo mirifico Fulvius peccavit, et ob peccatum punitus est. Haec Valerii sententia me movet, ut eum Fabium cum Fulvio confudisse eo minus dubitem. Nam Fabius religioni sibi duxit triumphare ob res contra Veientes optime gestas, et fratre et collega in

isto praelio occisis. Ipse ed. Vet. cum seprendecim Mss non habet.

14 *Q. Fulvius*] de quo Livius XXVI, 14-16. Leid. sec. et Toll. *magnificis*. ed. Vet. *populo Romano*.

15 *M. Marcello*] de causis denegati Marcello triumphi videndus Livius l. c. et Perizon. Animadv. Hist. cap. 6. pag. 235.

16 *Probentur*] i. e. laudentur. Ironice. Valerius Pompeium pungere videtur. Nam *myoparones* sunt navigia parva piratarum, quos Pompeius debellavit.

paronumque piraticis rostris, laudis inopes¹⁷, laureae ramulos festinabunda manu decerpserunt. Carthaginis imperio abrupta Hispania, et Siciliae caput abscisum Syracusae, triumphales iungere currus nequiverunt. Et quibus viris? Scipioni et Marcello: quorum ipsa nomina instar aeterni sunt triumphi. Sed clarissimos solidae veraeque virtutis auctores, humeris suis salutem patriae gestantes, etsi coronatos intueri senatus cupiebat, iustiori¹⁸ tamen reservandos laureae putavit.

6. *Plutarch. Problem. II.* His illud subnectam. Moris erat¹⁹, ab imperatore triumphum ducturo Coss. invitari ad coenam; deinde rogari, *ut venire supersedeant*; ne quis eo die, quo ille triumpharet, maioris in eodem convivio sit imperii.

7. Verum quamvis quis praeclaras res, maximeque utiles Reipublicae civili bello gessisset, Imperator tamen eo nomine appellatus non est, nec ullae supplicationes²⁰ decretae sunt; neque aut ovans, aut curru triumphavit: quia ut necessariae istae, ita lugubres semper existimatae victoriae sunt, utpote non externo, sed domestico partae

17 *laudis inopes*] Torrenius malit ad *ramulos* referre et explicare: laureae ramulos, veram laudem non habituros. Ingeniose. Malim tamen referre ad personas, Pompeium utique, et explicare: *laudis appetentissimos*; hi enim nunquam satiantur, sed se semper *egenos* et *inopes laudis* queruntur.

18 *iustiori*] ed. Vet. *veriori*. Marcellum tamen non lego, post denegatum ipsi ob Syracusas captas triumphum, postea triumphasse, ut Valerius in hoc certe erravisse videatur, cum eum *iustiori*

trumpbo reservatum scribit. vid. Perizon. l. c.

19 *Moris erat*] ed. Vet. cum compluribus Mss. et ed. Mog. *moris est*. Eadem *rogare*.

20 *supplicationes*] i. e. festae populi conventiones, vel ad unius dei aedem, vel ad omnia fana, ob rem bene gestam, gratulandi et gratias agendi causa, pro magnitudine victoriae, vel in unum diem vel in biduum cet. celebrandae. Apud Caesarem sunt supplicationes XV quin XX dierum. *Ovantes* equo vehebantur in urbem.

21 *Tib.*

cruore. Itaque et Nasica Ti. Gracchi²¹, et Opi-
 mius C. Gracchi factiones maesti trucidarunt. Q.
 Catulus, M. Lepido collega suo cum omnibus se-
 ditiosis copiis extincto, tantum moderatum²² prae
 se ferens gaudium, in Urbem revertitur²³. C. etiam
 Antonius Catilinae victor abstersos gladios in ca-
 stra retulit. L. Cinna, et C. Marius hauserant qui-
 dem avidi civilem sanguinem²⁴: sed non protinus
 ad templa deorum et aras tetenderunt. Item L.
 Sylla, qui plurima bella civilia confecit, cuius cru-
 delissimi²⁵ et insolentissimi successus fuerunt, cum
 consummata atque constricta²⁶ potentia sua trium-
 phum duceret, ut Graeciae et Asiae multas urbes,
 ita civium Romanorum nullum oppidum vexit.

Piget, taedetque per vulnera Reipublicae ulte-
 rius procedere. Lauream nec senatus cuiquam
 dedit, nec quisquam sibi dari desideravit, civitatis

²¹ Ti. Gracchi] ed. Vet. cum multis Mss. Tib. Gracchum, et G. Metellus Opimii factiones.

²² tantum moderatum] tantum deest in quatuordecim Mss. unus tamen, al. quam. Ed. Vet. cum Ultrai. prim. qui tum moderatum. Pighius coniiicit tantum non.

²³ revertitur] ed. Vet. revertit; haud male. Auctor enim semper perfectum adhibuit: trucidarunt, retulit, tetenderunt, vexit.

²⁴ hauserant — sanguinem] ita saepe boni scriptores loquuntur. Livius, Curtius III. 14, 17. De re vid. Liv. epit. 30. Pro item aliquot Mss. Namque ed. Vet. iam.

²⁵ crudelissimi] Liv. epit. 23.

²⁶ atque constricta] has voces Pighius omisit, quod in Cod. Pulman. non invene-

rat, sed Torrenius retinendas esse recte censuit, nam exstant in Codd. Brand. Basil. Dan. itemque quindecim Torren. et editt. antiquis etiam ed. Vet. Neque tamen Torrenius recte interpretatur: modum imponere potentiae, decernendo ut posthac moderatius se gereret Sulla. Nihil enim aliud haec verba significant, quam corroborata, stabilita, quae non facile dissolvi potest, et sensus est: cum Sulla potentiam suam ad summum fastigium perduxisset, (consummata) eamque ita corroborasset, ut non facile solvi posset (atque constricta) — Sic Nodus Gordius multis motis erat adstrictus, ut non facile dissolveretur. Urbes, i. e. imagines urbium. nullam ed. Vet. cum Ultrai. prim. Pro procedere quatuor Mss. pergere.

parte lacrymante. Caeterum ad quercum pronae manus porriguntur, ubi ob cives servatos corona danda est; qua postes Augustae domus²⁷ sempiterna gloria triumphant.

CAPUT VIII.

DE CENSORIA SEVERITATE¹.

1 <i>M. Camilli et M. Postumii in caelibes.</i>	6 <i>C. Neronis et M. Salinatoris in se mutuo et populum Romanum.</i>
2 <i>M. Valerii Max. et C. Iunii Bruti in L. Antonium.</i>	7 <i>M. Messallae et P. Sempronii in quadringentos equites.</i>
3 <i>M. Catonis in L. Flaminium.</i>	8 <i>M. Reguli et P. Philii in reliquias Cannenses.</i>
4 <i>C. Fabricii in P. Rufinum.</i>	9 <i>Qui notati ad censuram postea pervenerunt.</i>
5 <i>M. Antonii et L. Flacci in M. Dronium.</i>	

Castrensis disciplinae tenacissimum vinculum et militaris rationis diligens observatio admonet² me, ut ad censuram, pacis magistram custodemque, transgrediar. Nam ut opes populi Rom. in tantum amplitudinis imperatorum virtutibus excesserunt, ita probitas et continentia censorio supercilio³ examinata est. Opus effectum par bellicis laudibus. Quid enim prodest foris esse strenuum, si domi male vivitur? Expugnentur licet urbes, corripiantur gentes, regnis iniiciantur manus, nisi foro et curiae officium ac verecundia sua constiterit, partarum rerum aequatus caelo cumulus sedem stabilem non habebit. Ad rem igitur pertinet nosse, atque adeo recordari acta censoriae potestatis.

1. Camillus et Postumius censores, aera⁴ poenae nomine eos, qui ad senectutem caelibes pervene-

An. V. 301.
Plutarch. Ca.

27 *postes Augustae domus]*
i. e. familia Caesarea. Nihil
amplius,

1 *Severitate]* ed. Vet. nota.

2 *admonet]* sic ed. Vet. et
complures Mss. vulgo: ad-

monent. *Amplitudinis* habet
cum petmultis aliis etiam
ed. Vet.

3 *supercilio]* vid. II. 7, 5.

4 *aera]* vid. Fest. in uxo-
rium, et conf. Gell. I. 6. II. 15.

Sueton.

rant, in aerarium deferre iusserunt: iterum puniri *nullo p. 504.*
 dignos, si quo modo de tam iusta constitutione
 queri sunt ausi⁵; cum in hunc modum increpa-
 rentur: *Natura vobis, quemadmodum nascendi, ita*
gignendi legem scribit; parentesque vos alendo, no-
potum nutriendorum debito (si quis est pudor) alliga-
verunt. Accedit his, quod etiam fortuna longam prae-
standi huiusce muneris advectionem estis affecuti;
cum interim consumti sint anni vestri, et mariti et pa-
tris nomine vacui. Ite igitur, et nodosam⁶ exsolve-
stipem utilem posteritati numerosae.

Horum severitatem M. Valerius Max. et C. Iu-
 ninus Bubulcus Brutus censores in consimili genere *An. V. 646.*
 animadversionis imitati⁷ L. Antonium senatu mo-
 verunt, quod, quam⁸ virginem in matrimonium
 duxerat, repudiasset, nullo amicorum in consilium
 adhibito. At hoc crimen nescio an superiore ma-
 ius. illo namque coniugalia sacra spreta tantum,
 hoc etiam iniuriose tractata sunt. Optimo ergo
 iudicio censores indignum eum aditu curiae exi-
 stimaverunt.

Sicut M. Porcius Cato L. Flamininum, quem e
 numero senatorum sustulit, quia in provincia quen- *An. V. 569.*
 dam damnatum securi percusserat, tempore sup- *Liv. XXXIX,*
62. Plutarch.

Sueton. Aug. 89, Leg. XII, ca-
 bul. *Censores caelibes esse pro-*
hibent.

⁵ *queri sunt ausi*] scil. cae-
 libes rum, cum iussi sunt aera
 deferre in aerarium. *Advoca-*
tio est mora, dilatio, spatium
 longum, per quod munus
 suum exsequi, i. e. liberos gi-
 gnere, potuissent.

⁶ *nodosam*] Liplius conii-
 cit: *numerosam*, Perizonius:
probrosam, *odiosam*, *imposi-*
tam, Torrenius: *uxoriam*.
 Mihi *nodosam*, quod in omni-
 bus libris et scriptis et editis

haeret, neque a librariis pro-
 ficisci potuit, Valeriano stilo
 perquam conveniens esse et
 significare videtur: *quam cae-*
libes minus prompte et inviti
atque difficulter pendebant;
 alias enim non quererentur
 de tam iusta constitutione,

⁷ *imitati*] ed. Vet. cum
 quamplurimis Mss. *imitati*
sunt. L. enim Antonium, Paul-
 lo ante eadem *consimili*, omis-
 so *in*.

⁸ *quod, quam*] ed. Vet. *q.*
nam, mox: *in consilio*, item-
 que *At* omittit.

in Catone 17. *pag. 581. et* *Q. in Cl. 18.* *p. 701.* plicii ad arbitrium et spectaculum mulierculae, cuius amore tenebatur, electo. Et poterat inhiberi respectu consulatus, quem is gesserat, atque auctoritate fratris eius V. C. ⁹ T. Flaminini. Sed et censor, et Cato, duplex severitatis exemplum, eo magis illum notandum statuit, quod amplissimi honoris maiestatem tam tetro facinore inquinaverat, nec pensi ¹⁰ duxerat, iisdem imaginibus ¹¹ adscribi meretricis oculos humano sanguine delectatos, et regis Philippi supplices manus.

⁴ *An. V. 478.* *Livius XLIII.* Quid de Fabricii Luscini censura loquar? narravit omnis aetas, et deinceps narrabit, ab eo Cornelium Rufinum duobus consulatibus, et dictatura *Plutarch. Syl. la. G. II. IIII,* *8. XI/II, 21.* speciosissime functum, quod decem pondo vasa *Salvianus lib. 1. de gub. Dei.* argentea comparasset, perinde ac malo exemplo *Seneca de Vita Beat. 21.* luxuriosum, in ordine senatorio retentum non esse. *Plin. Hist. Nat. XVIII,* Ipsae medius ¹² fidius mihi litterae saeculi nostri *6. XXXIII,* obstupefcere videntur, cum ad tantam severitatem *II. Tertull.* referendam ministerium adcommodare coguntur, *Apolog. 6. O.* ac vereri, ne non nostrae urbis acta commemorare *vid. Fast. I,* existimentur. Vix enim credibile est, intra idem *208. Flor. I,* pomerium decem pondo argenti, et invidiosum *18.* fuisse censum, et inopiam haberi contemptissimam.

⁹ V. C.] Sic Pighius. alii haec omittunt ut ed. Vet. alii aliter.

¹⁰ nec pensi] ed. Vet. cum longe pluribus Mss. nec indignum pensi, unde Lipsius conicit: nec (indignum!) pensi duxerat. acute.

¹¹ iisdem imaginibus] i. e. eiusdem familiae homines alterum nobilitari clarissima de Philippo victoria, alterum flagitiosa caede captivi in gratiam meretricis.

¹² Ipsae medius etc.] Torrenius recte monet, catachresin esse, Auctori nostro familia-

rem. Dicere vult: Horret animus, litteris mandare, in eadem urbe potuisse olim decem pondo argenti facti, (minutam summulam!) invidiam creare, in qua nunc homines minus divites maxime contemnuntur. Tanta immutatio facta est temporum! Haec Valerius more suo ita exornare studet, ut dicat, ipsas litteras, quae adhibentur ad narrandam pristinam censorum severitatem, obstupefcere ac vereri, ne non videantur, acta urbis Romae commemorare.

M. autem Antonius, et L. Flaccus censores ^{An. V. 656.} Duronium¹³ senatu moverunt, quod legem de coer-
cendis conviviorum sumtibus latam tribunus ple-
bis abrogaverat. Mirifica¹⁴ notae causa. Quam ^{An. V. 654.}
enim impudenter Duronius Rostra conscendit, illa
dicturus: *Freni sunt iniecti vobis, Quirites, nullo mo-
do perpetiendi: alligati et confritti estis amaro vin-
culo servitutis. Lex enim lata est, quae vos esse frugi
iubet. abrogemus igitur istud horridae vetustatis ru-
bigine oblitum imperium. Etenim quid opus libertate,
si volentibus luxu perire non licet?*

Age, par proferamus aequali iugo virtutis, ho- ^{6.}
norumque societate iunctum¹⁵, instritum autem ^{An. V. 549.}
aemulationis hamo dissidens. Claudius Nero, Li- ^{Livius XXIX.}
viusque Salinator, secundi Punici belli temporibus ^{37. Aurel. Vi-}
firmissima Reipublicae latera, quam destitutam¹⁶ ^{tor de viris}
simul egerunt censuram? Nam cum equitum cen- ^{Illustr. c. 50.}
turias recognoscerent, et ipsi propter robur aeta-
tis etiam nunc eorum essent e numero, ut est ad
Polliam ventum tribum, praeco lecto nomine Sa-
linatoris, citandum necne sibi¹⁷ esset, haesitavit.
Quod ubi intellexit Nero, et citari collegam, et
equum vendere iussit, quia populi iudicio damna-

¹³ *Duronium*] ed. Vet. et Ultrai. prim. *Durionium*.

¹⁴ *Mirifica*] i. e. causa hu-
ius poenae notatu dignissima
est, et maxime rara.

¹⁵ *iunctum, instritum a.
ae. hamo*] ed. Vet. cum qui-
busdam Codd. *vinctum. in-*
stritum a. ae. animo. Alii:
instinctu, al. *instinctum*, al.
frictae. Quam dedimus le-
ctionem, Pighius duorum
codd. auctoritate in textum
recepit. Aldus aliique edide-
rant: *instinctu a. ae. animo*,
i. e. illos, licet virtute et ho-
noribus iunctos, tamen pro-

pter aemulationem animo
dissedisse, quod cum Torre-
nio praefero, dum quis com-
modiorem lectionem afferat.
Nam non plane damno *in-*
stritum, quia mox sequitur
destitutam (sive ut ed. Vet.
cum multis Mss. *distritam*,
aut ut alii *distriti*) et Vale-
rius in his verbis lusisse vi-
deretur.

¹⁶ *destitutam*] i. e. *seve-*
ram, alii, ut iam dictum est;
distritam, i. e. *diversam*.

¹⁷ *sibi*] ed. Vet. *si ibi*, *ea-*
dem pro: et citari collegam
habet: *excitari polliam*.

tus esset. Salinator quoque eadem animadversione Neronem persecutus est, adiecta causa, quod non sincera fide secum in gratiam rediisset. Quibus viris, si quis caelestium significasset futurum, ut eorum sanguis illustrium imaginum serie deductus, in ortum salutaris¹⁸ principis nostri conflueret, depositis inimicitiiis, arctissimo se amicitiae foedere iunxissent, servatam ab ipsis patriam communi stirpi servandam relicturi. Salinator vero quatuor et triginta tribus inter aerarios¹⁹ referre non dubitavit; quod, cum se damnassent, postea consulem atque censorem fecissent: praetexitque causam, quia necesse esset eas alterutro facto, crimine temeritatis, vel periurii²⁰ teneri. Unam²¹ tantummodo tribum Moeciam vacuam nota reliquit; quae eum suffragiis suis, ut non damnatione, ita ne honore quidem, dignum iudicaverat. Quam constantis²² et praevalidi illum putamus ingenii fuisse, qui neque tristi iudiciorum exitu compelli, neque honorum magnitudine adduci potuit, quo se blandiorem in administratione Reipublicae gereret?

^{7.} An. V. 501.
Front. 4. c. 1.
Liv. XVIII. Equestris quoque ordinis bona²³ magnaue pars, quadringenti iuvenes, censoriam notam patiente animo sustinuerunt, quos M. Valerius, et P.

¹⁸ *salutaris*] i. e. Tiberii, cui adlatur. Nam Tiberius et ad Claudium Neronem et ad Livium Salinatorem genus retulit, vid. Sueton. Tiber. 3, Perizonius coniicit: *salutarem*. Mox ed. Vet. cum novem Mss. *stirpe*.

¹⁹ *inter aerarios*] i. e. in ultimam classem, suffragii iure carentem, et tantum aera tributi loco pendentem, Mox ed. Vet. delet *quod*.

²⁰ *vel periurii*] ed. Vet. cum duodecim Mss. et ed. Mog. et *periurii*.

²¹ *Unam*] nam *triginta quinque* erant tribus, *tribuum* ed. Vet.

²² *Quam constantis*] ed. Vet. cum quindecim Mss. et edict. Mog. et Ven. *Quam paucis consultantis et praevalidi illum ingenii fuisse*.

²³ *bona*] omittitur in ed. Vet. Eadem: *quadringentos*, et: *munitionem*, Sed *munitionum opus explicare* est: ad exitum perducere, perficere, quod erat arduum, Sic *explicare bellum*. Flor. I, 17, *explicare fugam*. Phaed. III, 6,

24 P.

Sempronius, quia in Sicilia ad munitionum opus explicandum ire iussi, facere id neglexerant, equis publicis spoliatis, in numerum aerariorum retulerunt.

Turpis etiam metus censores summa cum severitate poenam exegerunt. M. enim Atilius Regulus, et P. Furius²⁴ Philus, L. Metellum quaestorem, compluresque equites Romanos, qui post infeliciter commissam Cannensem pugnam cum eo abituros se Italia iuraverant, direptis²⁵ equis publicis, inter aerarios referendos curaverunt: eosque gravi nota affecerunt, qui cum in potestatem Hannibalis venissent, legati ab eo ad senatum missi de permutandis captivis, neque impetrassent, quod petebant, in urbe manserunt: quia et Romano sanguini fidem praestare conveniens erat; et M. Atilius Regulus censor perfidiam notabat; cuius pater per summos cruciatus expirare, quam fallere Carthaginienfes, satius esse duxerat. Iam haec censura ex foro in castra transcendit, quae neque timeri, neque decipi voluit hostem.

Sequuntur²⁶ duo eiusdem generis exempla, eaque adiecisse satis erit. C. Geta²⁷, cum a L. Metello et Cn. Domitio censoribus senatu motus esset, postea censor factus est.

Item M. Valerius Messalla censoria nota perstrictus²⁸, censoria postmodum potestate imperavit. Quorum ignominia virtutem acuit. rubore enim eius excitati, omnibus viribus incubuerunt, ut digni civibus viderentur, quibus dari potius, quam obici censura deberet.

²⁴ P. Furius] Lucius Furius Philippus, M. Metellum ed. Vet. cum multis aliis.

²⁵ direptis] i. e. ereptis, spoliatis, III, 2, ext. 4. III. 7, 6.

²⁶ Sequuntur] ed. Vet. Feruntur. Eadem mox: iniecisse, quod etiam Lipsius in libro vetere inventum, re-

ctum esse iudicat, et explicat: delibasse.

²⁷ C. Geta] ed. Vet. Geta enim, Pighius statuit, Getam censorem fuisse a. V. C. 645, cum Q. Fabio Allobrogico.

²⁸ perstrictus] i. e. laesus, vulneratus, perculsus. II, 10, 6. perstrinxit.

CAPUT X.
DE MAIESTATE.

Romanorum.

1 Q. Metelli Numidici apud iudices.

2 P. Africani maioris apud Antiochum regem et exteros.

3 L. Aemilii Paulli apud Macedonas.

4 P. Africani minoris apud Masinissam et Poenos.

5 P. Rutilii exsulis apud Asiae civitates.

6 C. Marii proscripti apud Minturnenses.

7 M. Catonis Uticensis apud senatum.

8 Eiusdem apud populum Romanum.

Externorum.

a Harmodii et Aristogitonis apud Xerxem regem.

2 Xenocratis apud Athenienses.

Est et illa quasi privata censura maiestas clarorum virorum sine tribunalium fastigio, sine apparitorum ministerio, potens in sua amplitudine obtinenda. Grato enim et iucundo introitu animis hominum illabatur admirationis praetexta¹ velata. quam recte quis dixerit longum et beatum honorem esse sine honore².

1. An. V. 641.
Cic. pro Balbo
5. et ad Attic. I, 16.

Nam quid plus honoris³ tribui potuit consuli, quam est datum reo Metello⁴? qui cum causam repetundarum diceret, tabulaeque eius ab accusatore expositae⁵ ad nomen inspiciendum circa iudicium⁶ ferrentur, totum consilium⁷ ab earum

1 praetexta] ed. Vet. cum septem Mss. praetexto, quod Gronovius probat, vid. VII. 3, 8. ubi itidem neutro praetextum noster usus est, non praetexta. Senec. Ep. 21.

2 honore] ed. Vet. et tres Mss. onere.

3 honoris] Colerus hanc vocem, quae in quindecim Mss. deest, foedissimam glossam existimat. Perizonii conjectura Nam qui plus honoris aridet Torrenio.

4 Metello] Fuit is Metellus Numidicus L. Calvi filius.

5 expositae] post hanc vocem vulgo et inserunt, quod vero a multis Mss. et ed. Vet. itemque Mog. abest. Nomen inspicere, i. e. exquirere, quantum quis adhuc debeat.

6 iudicium] iudices ed. Vet. Mog. et Ven. itemque duodecim Mss. ex interpretatione.

7 consilium] nonnulli editores frustra concilium. Ed. Vet. cum duodecim Mss. relatae erant.

8 iudices

contemplatione oculos avertit, ne de aliqua re, quae in his relata erat, videretur dubitasse. Non in tabulis, sed in vita Q. Metelli argumenta sincere administratae provinciae legenda sibi iudices crediderunt: indignum rati integritatem tanti viri exigua cera, et paucis litteris perpendi⁸.

Sed quid mirum, si debitus honos a civibus Metello tributus est, quem superiori Africano etiam hostis praestare non dubitavit? Siquidem rex Antiochus bello, quod cum Romanis gerebat, filium eius a militibus suis interceptum, honoratissime excepit, regiisque muneribus donatum ultro et celeriter patri remisit: quamquam ab eo tum maxime finibus imperii pellebatur. Sed et rex laceffit¹⁰, maiestatem excellentissimi viri venerari, quam dolorem suum ulcisci, maluit. Ad Africanum eundem, in Liternina¹¹ villa se continentem, complures praedonum duces videndum eodem tempore forte confluxerant. Quos cum ad vim faciendam venire existimasset, praesidium domesticorum in tecto collocavit: eratque in his repellendis et animo et apparatu occupatus. Quod ut praedones animadverterunt, dimissis militibus abiectisque armis, ianuae appropinquant, et clara voce nuntiant¹² Scipioni, *non vitae eius hostes, sed virtutis admiratores venisse: conspectum et congressum tanti viri quasi caeleste aliquod beneficium expectantes. proinde securum se nobis¹³ spectandum prae-*

⁸ indices] ed. Vet. *videlicet*.

⁹ perpendi] ed. Vet. *pdi*, Dan. *pendi*. Lipsius coniecit *prodi*, Perizonius *defendi*. Pro vulgato stant omnes Mss. Torreniani.

¹⁰ laceffit^{us}] Perizonius ex Mss. vestigiis legit: *et laceffit^{us}*, et hanc locutionem magna exemplorum sarragi-

ne illustrat. At vulgatum quoque bonum est.

¹¹ Liternina] Senec. ep. 87. *tenentem* Pighius ex uno Codice, caeteri omnes cum ed. Vet. *continentem*.

¹² nuntians] ed. Vet. *nuntiantes*.

¹³ nobis] obliqua oratio in directam mutatur. Sic a tertia persona Noster transit etiam

bere ne gravetur. Haec postquam domestici Scipioni retulerunt, fores referari, eosque intromitti iussit. qui postes ianuae tanquam aliquam religiosissimam aram, sanctumque templum venerati cupide Scipionis dexteram apprehenderunt; ac diu deosculati, positis ante vestibulum donis, quae decorum immortalium numini consecrari solent, laeti quod Scipionem vidisse contigisset, ad lares ¹⁴ reverterunt. Quid hoc fructu maiestatis excelsius? quid etiam iucundius? Hostis iram admiratione sui placavit: spectaculo praesentiae suae latronum gestientes oculos obstupescit ¹⁵. Delapsa caelo sidera ¹⁶ hominibus si se offerant, venerationis amplius non recipient,

^{3.}
An. V. 593.
Plutarch. Aemil.
lib. 39. pag. 322.

Et haec quidem vivo Scipioni; illud autem Aemilio Paullo exanimi contigit. Nam cum exsequiae eius celebrarentur, ac forte tunc principes Macedoniae legationis nomine Romae morarentur, funebri ¹⁷ lecto sponte sua sese subiecerunt. Quod aliquanto maius videbitur, si quis cognoscat, lecti illius frontem Macedonicis triumphis ¹⁸ fuisse adornatam. Quantum enim Paullo tribuerunt, propter quem gentis suae cladium indicia per ora vulgi ferre non exhorruerunt? quod spectaculum fu-

etiam ad primam III. 3, 5. *narrate Samnitibus M. Curium malle l. imp. q. ipsum fieri, etc. et mementote me nec acie vinci etc.* Sic apud Curtium III. 11, 11. in oratione Parmenionis: *redderes — permutares — respiceret — inqueretur.* Pighius omisit *nobis* et dedit *gravaretur* contra plurimorum Codd. et editt. fidem. *Aliquam* delet ed. Vet. eadem *osculati* cum viginti Mss. et aliis editt. antiquis.

¹⁴ *ad lares]* *ad lares proprios* Mss. decem. *alacres*

Cod. Vassianus. Torrenius coniicit *ad naves.*

¹⁵ *obstupescit]* ed. Vet. cum undeviginti Codd. *vidit*, unus *stupescit*, unde Torrenius coniicit *vidit et stupescit*; ut latronum excelsus pariter atque iucundus maiestatis fructus spectetur.

¹⁶ *Delapsa caelo sidera]* sunt dii ipsi.

¹⁷ *funebri]* vid. I. 8, 5.

¹⁸ *Macedonicis triumphis]* i. e. insignibus triumphis Macedonici frons lecti Aemilii Pauli adornata erat, quem detun-

nori speciem alterius¹⁹ triumphi adiecit. Bis enim te, Paulle, Macedonia urbi nostrae illustrem ostendit: incolumem, spoliis suis: fato functum, humeris.

Ne filii quidem tui Scipionis Aemiliani, quem in adoptionem dando, duarum familiarum ornamentum esse voluisti, maiestati parum honoris tributum est. eum enim²⁰ adolescentem admodum a Lucullo consulè petendi auxilii gratia ex Hispania in Africam missum, Carthaginienses et Masinissa Rex de pace disceptatorem, velut consulem et imperatorem, habuerunt. Ignara quidem fatorum suorum Carthago. Orientis²¹ enim illud iuventae decus, deorum atque hominum indulgentia, ad excidium eius alebatur: ut superius cognomen *Africanum* capta, posterius everia, Corneliae genti daret.

Quid damnatione, quid exilio miserius? At qui²² P. Rutilio conspiratione publicanorum percusso, auctoritatem adimere non valuerunt. Cui Asiam petenti omnes provinciae illius civitates legatos secessum eius opperientes obviam miserunt. Exsulare aliquis hoc loco, an²³ triumphare iustius dixerit?

defunctum principes Macedonici humeris suis efferre non dubitarunt.

19 *alterius*] nam principes Macedoniae, funus Pauli humeris portantes, prae buere speciem alterius triumphi, quem Paullus de Macedonibus habuerit. *Functum* pro *functum* habet ed. Vet.

20 *eum enim*] ed. Vet. cum octo Mss. cum *eum*, deleta interpunctione inter *est* et *cum*. Et haec lectio Torrenio recte magis placet, quam *eum enim*. Mox ed. Vet. *disputatorem*.

21 *Orientis*] de Scipione Aemiliano videndus Perizon. Animadv. Hist. cap. 2. p. 51. 52. ubi Vorstium, qui Scipionem Aemilianum a superiori Africano adoptatum esse statuit, egregie refellit, Aemilianumque a filio Africani superioris adoptatum esse demonstrat. vid. supra II. 7, 12 et 13.

22 *Atqui*] Torrenius restituit ex Mss. cum Pighius *dedisset At*.

23 *hoc loco, an*] Ed. Vet. cum permultis Mss. *loco hoc aut*, unde Torrenius coniecituram

An. V. 660.
Appian. Lib.
byca.

An. V. 660.
Liv. LXX. Senec. epist. 81.

6.
An. V. 665.
Plut. Appian.
Cicil.

C. etiam Marius²⁴ in profundum ultimarum miseriarum abiectus, ex ipso vitae discrimine, beneficio maiestatis emerfit. Missus enim ad eum occidendum in privata domo²⁵ Minturnis clausum servus publicus, natione Cimber, et senem, et inermem, et squalore obsitum, strictum gladium tenens, aggredi non sustinuit: sed claritate viri occaecatus, abiecto ferro, attonitus inde ac tremens fugit. Cimbrica nimirum calamitas oculos hominis perstrinxit: devictaeque suae gentis interitus animum comminuit; etiam diis immortalibus indignum ratis, ab uno eius nationis interfici Marium, quam totam deleverat. Minturnenses autem maiestate illius capti, compressum iam et constriatum dira fati necessitate, incolumem praestiterunt. nec fuit his²⁶ timori asperrima Syllae victoria, ne in eos conservationem Marii ulcisceretur²⁷; cum praesertim²⁸ ipse Marius eos a conservando Mario abstertere posset.

7.

An. V. 694.
Plutarch. in

M. quoque Porcium Catonem admiratio fortis et sinceræ vitae adeo admirabilem²⁹ senatui fecit, ut, cum invito C. Caesare consule adversus publicanos dicendo in curia diem extraheret³⁰, et ob id

etiam Perizonii, loco delentis, valde confirmari ait; nec abnuerim.

24 C. etiam Marius] vid. supra l. 5, 5. Liv. Epir. LXXVII. Infra VIII. 2, 3. Vellei. Pat. II. 19. Plutarch. Mar.

25 in privata domo] Velleius non in privatam domum, sed in carcerem Minturnensium iussu perductum esse tradit. Cum Nostro vero consentit Plutarchus. Mox ed. Vet. *strinxit. et gratis pro ratis*, et imo pro uno.

26 bis] ed. Vet. *ei*.

27 ne in eos conservationem Marii ulcisceretur] desunt in ed. Vet. et plurimis Mss. iudice Perizonio, pro glossa expungenda, quocum consentit Torrenius, quibus duumviris lubentissime accedo.

28 cum praesertim] i. e. etiam verendum erat, ne, si Marium servassent, ipsi a Sulla vita privarentur.

29 admirabilem] ed. Vet. cum permultis Mss. et aliis editt. antiquis *venerabilem*, quod praestat.

30 extraheret] i. e. confunderet. Ed. Vet. *ducendos in curiam*

eius iussu a liſtore in carcerem duceretur, univerſus ſenatus illum ſequi non dubitaret: quae res ^{Caef. 14. p. 194. Gell. IV. c. 10.} divini animi ^{8.} 31 perſeverantiam flexit.

Eodem Ludos Florales, quos Meſſius aedilis faciebat, ſpectante, populus, ut Mimae nudarentur, poſtulare erubuit. quod cum ex Favonio, amiciffimo ſibi, una ſedente cognoviſſet, diſceſſit ^{8.} 32 e theatro, ^{An. V. 698. Senec. ep. 98. Martialis lib. I. 53. Laeant. I, 20.} ne praefentia ſua ſpectaculi conſuetudinem impediret. Quem abeuntem ingenti plauſu populus proſecutus, priſcum morem iocorum in ſcenam revocavit; conſeſſus plus ſe maiestatis uni illi tribuere, quam univerſo ſibi vindicare. Quibus opibus, quibus imperiis, quibus triumphis hoc datum eſt? exiguum viri patrimonium, adſtricti continetia mores, modicae clientelae, domus ambitioni clauſa, paterni generis una imago, minime blanda frons; ſed omnibus numeris perfecta virtus. Quae quidem effecit, ut quisquis ſanctum et egregium civem ſignificare ³³ velit, ſub nomine ³⁴ Catonis definiat.

E X T E R N A.

Dandum eſt aliquid loci etiam alienigenis exemplis: ut domeſticis adſperſa, varietate ipſa delectent. Harmodii, et Ariſtogitonis, qui Athenas tyrannide liberare conati ſunt, effigies aeneas Xerxes ³⁵ ea urbe devicta in regnum ſuum tranſtulit: ^{1.} ^{Thucyd. 6. Gell. VIII, 2. Aelian. V. H. XI, 8. Phrynus 34. c. 4.}

curiam diem abſtraheret, ob id iuſſu eius. Mox Mſ. dubitarit.

31 *divini animi*] i. e. animum Caefaris mitigavit, ut Catonem mitti iuberet.

32 *cognoviſſet, diſceſſit*] inter haec duo vocabula ed. Vet. cum Codd. Mſ. multis perperam haber epigramma Martialis in margine citatum. Mox *revocarunt* ed. Vet. cum Mſ. Eadem univerſo delet,

pro quo Mſ. alii univerſos alius univerſis habet. Paulo poſt ed. Vet. *meris. antiquae.*

33 *ſignificare*] ed. Vet. *ſanſificare.*

34 *ſub nomine*] vid. Iuvenalis II. 40. Tertull. Apolog. 11. Martialis XII. 6.

35 *Xerxes*] multi Mſ. et editt. addunt *rex*, quod Torrenius ab auctore proſectum credit, quia eſt in Mſ. et editt.

longo deinde interiecto tempore, Seleucus³⁶ in pristinam sedem reportandas curavit. Rhodii quoque eas urbi suae appulas, cum in hospitium publice invitassent, sacris etiam pulvinaribus collocaverunt. Nihil hac memoria felicius, quae tantum venerationis in tam parvulo aere possidet³⁷.

2. Quantum porro honoris Athenis Xenocrati sapientia pariter ac sanctitate claro tributum est? *Cic. pro Balbo cap. 5. Diog. Laert.* Qui³⁸ cum testimonium dicere coactus ad aram accessisset, ut more eius civitatis iuraret, omnia se vere retulisse, universi iudices consurrexerunt, proclamaruntque, *ne iusiurandum diceret*: quodque sibimetipsis postmodum dicendae sententiae loco remissuri non erant, sinceritati eius concedendum existimarunt.

editt. quamplurimis. Sed ed. Vet. cum codd. Ultr. prim. Leid. quint. sext. sepr. et Periz. omittit. Paulo ante in ed. Torrenii est *Harmonii*, ex errore typographico, cum caeteri omnes *Harmodii*; neque quidquam ibi adnotatum reperi.

36 *Seleucus*] Pausanias auctor est statuas Harmodii et Aristogitonis Atheniensibus ab *Antiocho* remissas fuisse.

37 *possidet*] sic ed. Vet. cum omnibus Mss. Torrenianis; recte, nam aetate Valerii illae statuae adhuc exstabant, et Pausaniae tempore non longe ab aede Martis erant. vid. Pausan. Attic. cap. 8. Alii: *possedit*.

38 *Qui*] ed. Vet. cum nonnullis Mss. omittit. Mox eadem pro *retulisse* habet *disse*.

VALERII MAXIMI
FACTORUM DICTORUMQUE
MEMORABILIVM
LIBER TERTIVS.

CAPVT I.
DE INDOLE.

Cuius exempla sunt Rom. — 3 C. Cassi Longini.
1 Aemilii Lepidi pueri. Externum unum.
2 M. Catonis Uticensis. 1 Alcibiadis Atheniensis.

Attingam nunc ¹ quasi cunabula quaedam et elementa virtutis: animique procedente tempore ad summum gloriae cumulum ² perventuri, certo cum indolis experimento, datos gustus ³ referam.

Aemilius Lepidus ⁴, puer etiam tum progressus in aciem, hostem interemit, civem servavit. Cuius tam memorabilis operis index est in Capitolio statua bullata ⁵, et incincta praetexta S. C. posita.

1 nunc] deest in ed. Vet. et plerisque Mss. igitur nunc ed. Mog. et duo Mss.

2 cumulum] sic ed. Vet. cum omnibus aliis et sedecim Mss. Quidam culmen. vid. VII. 1, 1. VIII. 7, 1. VL 2, 7. II. 9, 1.

3 gustus] sic septem Mss. Reliqui cum ed. Vet. aliisque gustus. Gustus sunt prima animi specimina, sive initia praecursusque virtutis cap. 2, 1.

4 Aemilius Lepidus] De quo exstat nummus cum inscriptione: M. LEPIDUS AN. XV. FR. H. O. C. S. i. e. M. Lepidus quorum XV. praetextatus hostem occidit, civem servavit.

Fuisse videtur proavus Lepidi Ilvir, M. Lepidus, qui Pontifex Maximus et bis Consul fuit, primum cum Q. Flaminio A. V. C. 566. secundum cum P. Mucio A. V. C. 578. passimque Princeps Senatus dicitur. Simile quid refert Macrob. Sat. I. de Tarquinii Prisci regis filio, et Servius ad Virg. Aeneid. IX. plura eiusdem generis recenset.

5 bullata] Festus: Bulla aurea insignis erat puerorum praetextatorum, quae dependebat eis a pectore, vid. quoque Asconius et Macrob. I. 6. Praetexta autem non erat tantum

K

ta. Iniquum enim putavit, cum honori nondum tempestivum videri, qui iam virtuti maturus fuisset. Praecurrat igitur Lepidus aetatis stabilimentum fortiter faciendi celeritate: duplicemque laudem o praelio retulit, cuius eum vix spectatorem anni⁶ esse patiebantur. Arma enim, infesta, et restricti gladii, et discursus telorum, et adventantis equitatus fragor, et concurrentium exercituum impetus, iuvenibus quoque aliquantum terroris incutit. Inter quae Aemiliae gentis pueritia coronam mereri, spolia rapere valuit.

^{2.}
An. V. 662.
Plutarch. in
Catone.

Hic spiritus ne M. quidem Catonis pueritiae defuit. Nam cum in domo M. Drusi avunculi sui educaretur, et ad eum tribunum⁷ plebis Latini de civitate impetranda convenissent, a Q. Poppedio⁸, Latinorum principe, Drusi autem hospite rogatus, ut socios apud avunculum adjuvaret, constanti vultu non facturum se respondit. Iterum deinde, ac saepius interpellatus, in proposito perstitit. Tunc Poppedius in excelsam aedium partem levatum, abiecturum inde se⁹, nisi precibus obtemperaret,

cantum vestis puerorum nobilium, verum etiam concessa fuit libertinorum filiis, ut ex Macrobii l. c. apparet; praetexta dicitur, quod purpura ei praetexta esset.

6 anni] nam formido plerumque puerorum animos incessere solet, ut pugnae spectatores (ante caesus militiae, i. e. ante annum XVI. Serv. ad Virg. Aen. VII. 163) esse nolint. M. Aemilius vero aetatis stabilimentum, i. e. annos pubertatis praecurrit, et ante illud tempus, puer etiam cum, coronam meruit ob civem servatum, et spolia ab hoste obtinuisse retulit.

7 tribunum] ed. Vet. tribuni. male. Alii: Trib. tunc; quod ex tribunum sine dubio ortum est. Nihil enim facilius est, quam ex ultimis litteris fieri tunc, ut pro tribunum legenda Trib. tunc.

8 Poppedio] alii maxime Pomposio. Pro Latinorum quidam Latini legunt, et ed. Mog. Latii, quod Torrenio non displicet. Aliquot Mss. Latinorum, quod reserendum puto.

9 abiecturum inde se] Quidam Codd. et Msc. et editi t. abiecturum se cum inde. Kloßkius legebat: abiecturus inde; nif.

minatus est: nec hac re ab incepto moveri¹⁰ potuit. Expressa est itaque illa vox hominum¹¹: *Gratulemur nobis Latini et socii, hunc esse tam parvum*; quo *senatore* ne sperare quidem nobis civitatem licuisset. Tenero ergo animo Cato totius Curiae gravitatem percepit¹², perseverantiaque sua Latinos iura nostrae civitatis apprehendere cupientes repulit.

Idem cum salutandi gratia praetextatus ad Syllam venisset, et capita proscriptorum in atrium allata vidisset, atrocitate rei commotus paedagogum suum Sarpedonem¹³ nomine interrogavit, quapropter nemo inveniretur, qui tam crudelem tyrannum occideret. Cumque is, non voluntatem hominibus, sed facultatem deesse, quod salus¹⁴ eius magno militum praesidio custodiretur, respondisset: ut ferrum sibi daret¹⁵, obsecravit, affirmando, perfacile se eum interfectorum, quod in lecto illius confidere solet. Paedagogus et animum¹⁶ Catonis agnovit, et propositum exhorruit, eumque postea ad Syllam excussum¹⁷ semper adduxit. Nihil hoc admirabilius. Puer in officina crudelitatis depre-

An. V. 671.
Plutarch. in
Catoe.

10 moveri] ed. Vet. cum octo Mss. et ed. Ven. haud male movere.

11 hominum] viri docti malint homini, ut in Leid. tert. et sept. extat. Nam referendum esse hanc vocem ad Poppedim, Plutarchus auctor est. *Exprimere* vero non semper tertium casum requirit, ut Vorstius vult, nam iungitur etiam cum casu secundo apud Curtium VIII. 5, *Expresserat* — vocem, *Seniorum praecipue*. Mox ed. Vet. *gratulentur*, eadem: *senatorem nec desperare*.

12 percepit] i. e. plane, omnino ceperat; nec opus

coniectura Perizonii: *praecipit*.

13 Sarpedonem] Plutarch. *Σαρπηδών*.

14 salus] al. Sylla.

15 daret] sic ed. Vet. cum sedecim Mss. et omnibus editt. praeter Mog. Alii *daretur*.

16 et animum] Perizonius ex conjectura legit *ut animum*, et sic Harl. et Barb. prim. Nihil opus.

17 excussum] *excutere*, est videre, si quis quid absconditum secum habeat, quod fere fit excutienda toga. Cic. pro Rosc. Amerin. 97. infra V. 4, 7.

K 2

18 in

hensus¹⁸, victorem non extimuit; tum maxime consules, municipia, legiones, equestris ordinis maiorem partem trucidantem. Ipsum Marium si quis¹⁹ illo loci statuisset, celerius aliquid de fuga sua, quam de Syllae nece cogitasset.

^{3.} Cuius filium Faustum C. Cassius condiscipulum suum in schola proscriptionem paternam laudantem, ipsumque²⁰ cum per aetatem potuisset, idem facturum minitanti, colapho percussit. Dignam manum, quae publico parricidio se non contaminaret.

E X T E R N A.

^{14.}
Plutarch. in
Alcibiade.

Et ut a Graecis aliquid²¹, Alcibiades ille, cuius nescio utrum bona, an vitia patriae perniciosiora fuerint, (illis enim cives suos decepit, his affixit) cum adhuc puer ad Periclem avunculum suum venisset, eumque secreto tristem sedentem vidisset, interrogavit, *quid ita tantam in vultu confusionem*²² *gereret.* At illo dicente: *mandato se civitatis Propylaea Minervae, quae sunt ianuae arcis, aedificasse, consumptaque in id opus ingenti pecunia*²³, *non invenire, quo pacto ministerii rationem redderet, atque ideo conflictari:* Ergo, inquit, *quaere potius, quemadmo-*

¹⁸ in officina crudelitatis depreh.] i. e. in aedibus Syllae.

¹⁹ Ipsum Marium si quis] si quis abest ab ed. Vet. et multis Mss. Alii: qui ipsum Marium, alii: et qui ipsum Marium, unde Torrenius coniicit. Atqui ipsum Marium illo loci statuisse et celerius, etc. Ut lib. II. 10, 5. Atqui P. Rutilio. Mihi non liquet. Pro eo loci lectionem plurimorum codd. Msc. illo loci in textum recepi.

²⁰ ipsumque] ita plerique Mss. cum multis editt. etiam

Vet. Pighius et qui eum se- qui solent ipsum quoque.

²¹ Et ut a Graecis aliquid,] Solet ita abrupte loqui Noster. Sic III. 2, 3. Hactenus istud. et alibi.

²² confusionem] i. e. perturbationem. Infra III. 7. ext. 2.

²³ ingenti pec.] Portas illas quinque numero fuisse, et in illa Propylaea consumpta esse talenta duo millia et duodecim, refert Harpocrat. in voce προπυλαια. vid. quoque Cic. Offic. II, 17.

²⁴ pro-

dum rationem non reddas. Itaque vir amplissimus atque prudentissimus, suo consilio defectus, puerili²⁴ usus est, atque id egit, ut Athenienses finitimo²⁵ implicati bello rationibus exigendis non vacarent. Sed viderint Athenae, utrum Alcibiadem²⁶ lamententur, an gloriantur: quoniam adhuc inter execrationem hominis et admirationem, dubio mentis iudicio fluctuatur²⁷.

CAPUT II. DE FORTITUDINE

- Quis Exempla Rom. sunt.
1 <i>M. Horatius Cocles.</i>	16 <i>M. Cato maioris Catonis filius.</i>
2 <i>Cloelia virgo.</i>	17 <i>P. Scipio Nasica.</i>
3 <i>Romulus.</i>	18 <i>M. Aemilius Scaurus.</i>
4 <i>A. Cornelius Cossus.</i>	19 <i>C. Iulius Caesar procos.</i>
5 <i>M. Marcellus.</i>	20 <i>Tres milites, Vibius Accacius, Valerius Flaccus, T. Pedanius.</i>
6 <i>Certaminum singularium victores T. Manlius Torquatus, M. Valerius Corvus, et P. Scipio Aemilianus.</i>	21 <i>Q. Cotius Achilles.</i>
7 <i>C. Asilius.</i>	22 <i>C. Acilius.</i>
8 <i>Equites Rom. in praelio apud Verruginem.</i>	23 <i>M. Coesius Scaeva.</i>
9 <i>Iidem in praelio contra Samnites.</i>	24 <i>L. Sicinius Dentatus.</i>
10 <i>Milites Rom. in retinenda classe Punica.</i>	
11 <i>Miles Rom. in praelio Cannensi.</i>	
12 <i>P. Licinius Crassus procos.</i>	
13 <i>Q. Metellus Scipio procos.</i>	
14 <i>M. Cato Uticensis.</i>	
15 <i>Porcia M. F. M. Bruti.</i>	

Externa.

1 <i>T. Inbellius Campanus.</i>
2 <i>Gobryas Persa.</i>
3 <i>Leonidas Spartanus.</i>
4 <i>Othryadas Spartanus.</i>
5 <i>Epaminondas Thebanus.</i>
6 <i>Theramenes Atheniensis.</i>
7 <i>Theogenes Numantinus.</i>
8 <i>Hasdrubalis Poeni uxor.</i>
9 <i>Harmonia Gelonis regis filia.</i>

24 *puerili*] al. *pueri*, al. *pueruli*.

25 *finitimo*] Peloponnesiacis. Aristoph. in Pace v. 604. ibique Scholiast.

26 *Alcibiadem*] casus quartus regitur a verbo proximo lamententur, nulla ratione habita verbi sequentis, ut

saepe Latini. Sallust. Jugurth. c. 52. *Universos in concione laudat atque agit gratias. Exemplum vero, ubi gloriarum cum quarto casu construatur, uti Vostrius putavit, vix reperitur.*

27 *fluctuatur*] impersonaliter dictum. Pighius et qui

Nos¹ quia iam initia, procursusque virtutis patefecimus, actum ipsum prosequamur²; cuius ponderosissima vis, et efficacissimi lacerti, in fortitudine consistunt. Nec praeterit me, conditor Urbis nostrae Romule, principatum tibi hoc in genere laudis assignari oportere. Sed patere, obsecro, uno te praecurri exemplo, cui et ipse aliquantum honoris debes: quia beneficio illius effectum est, ne tam praeclarum opus tuum Roma dilaberetur.

An. V. 244.
Liv. II. Dio-
cys. V. Pla-
tarch. Flo-
rent, aliique.

Hetruscis in urbem ponte Sublicio irrumpentibus, Horatius Cocles extremam eius partem occupavit: totumque hostium agmen, donec post tergum suum pons abrumperetur, infatigabili pugna sustinuit: atque, ut patriam periculo imminenti liberatam vidit, armatus se in Tiberim misit. Cuius fortitudinem dii immortales admirati, incolunitatem sinceram ei praestiterunt. Nam neque altitudine deiectus quassatus³, neque pondere ar-

eum sequatur, habent fluctuantur, invitis omnibus libris et Msc. et editis.

¹ Nos] Haec usque ad consistunt in plerisque Mss. et editt. Vet. Lips. 1. 2. etc. annectuntur capiti praecedenti.

² prosequamur] ed. Vet. persequemur, et ita Pighius dedit. At longe plurimi Mss. cum ed. Mog. Lips. prosequamur, alii prosequemur. Fallitur autem Torrenius, qui ob id prosequamur huc melius accommodatum esse ait, quum prosequi laudi, persequi vituperio magis conveniat; nam persequi in utramque partem adhibetur, nec opus est, ut loca scriptorum congeram. Infra VI. 2. ab init. Tamen prosequamur praetulerim.

³ altitudine deiectus quassatus,] Non dubitavi hanc Lipsii coniecturam, cui quatuor Msc. favent, nempe unus Brand. duo Rem. et prim. Ultrai. in textum recipere, cum ante legeretur altitudine deiectus quassaturus. Nam deiectus est casus secundus nominis deiectus, (Liv. IX. 2. Caes. de bell. Gall. II. 3.) non vero participium. Infrequens vero usus substantivi deiectus imperitis librariis ansam dedit rō quassatus adsuendi ve. At Valerius quaerit elegantiam in tribus participiis quassatus, pressus, actus, totidem ablativis altitudine, pondere, circumitu, et totidem genitivis deiectus, armorum, vestigiis. Atque si commode dicere potuisset congestione; vel

morum pressus, nec ullo vorticis circuitu actus, nec telis quidem, quae undique congerebantur, laesus, tutum natandi eventum habuit. Unus itaque tot civium, tot hostium in se oculos convertit, stupentes illos admiratione, hos inter laetitiam et metum haesitantes: unusque duos acerrima pugna confertos exercitus, alterum repellendo, alterum propugnando, distraxit. Denique unus urbi nostrae tantum scuto suo, quantum Tiberis alveo, munimenti attulit. Quapropter discedentes Hetrusci dicere potuerunt: *Romanos vicimus, ab Horatio victi sumus.*

Immemorem me propositi mei Cloelia⁴ paene facit. eadem enim tempestate, certe adversus eundem hostem, et in eodem Tiberi, inclytum ausa facinus. Inter caeteras enim virgines obses hosti Porfenae data, nocturno tempore custodiam egrefsa, equum conscendit, celerique traiectu fluminis, non solum obsidione, sed etiam metu patriam⁶ puella solvit, viris lumen virtutis praeferendo.

Redeo nunc ad Romulum, qui ab Acrone Cenimensem rege ad dimicandum provocatus, quam-

vel *congeris*, sine dubio etiam hoc addidisset quarto participio *laesus* et genitivo *seforum*. Huic vero obstabat vox *undique*, quam omittere non poterat, itaque in ultimo membro usus est periphrasi et dixit, nec *telis quidem, quae undique congebantur, laesus*. Iudicent periti. Ed. Vet. *alutudo*, Lugd. *disiectus*. Mox ed. Vet. cum septem Mss. *vorticis*.

⁴ *Cloelia p. f.*] Ed. Vet. *Clodia facit. paene* etc. Enim suspectum est Lipsio, et Perizonio, quia *mox* sequitur, certe deest in duobus Msc. Mihi videtur *enim* a Valerio

profectum; nam h. l. non est particula causalis, sed transactioni inservit vid. ad l. 3, 3.

⁵ *hosti*] Ed. Vet. cum editis omnibus et plerisque Mss. *Porfenae data hosti*, unde Perizonio et Torrenio *hosti* glossa videtur.

⁶ *metu patriam etc.*] Ed. Vet. cum multis Mss. *patriam metu solvit viris puella lumen virtutis praeferendo*. Eodem sensu. Cloelia solvit metu patriam, dum visis puella facem ad virtutem praeferat. Perizonius coniecit paullo ante: *obsidio se*, vel *obsidione se*. Nihil opus.

K 4

722121-

sarch. Dio-
nyf. II. Pro-
pert. lib. 4.

quam et numero et fortitudine militum superio-
rem se crederet, tutiusque erat ⁷ toto cum exer-
citu, quam solum in aciem descendere, sua potissi-
mum dextra omen victoriae rapuit ⁸: nec incepto
eius fortuna defuit. Occiso enim Acrone, fusisque
hostibus, opima de eo spolia Iovi Feretrio retulit.
Haecenus istud: quia publica religione consecrata
virtus, nulla privata laudatione indiget.

An. V. 325.
Livius IIII,
17. Proport.
4.

A Romulo proximus Cornelius Cossus, eidem
deo spolia consecravit, cum magister equitum du-
cem Fidenatium in acie congressus interemisset.
Magnus initio huiusce generis inchoatae gloriae
Romulus: Cossus quoque multum acquisitum est,
quod ⁹ Romulum imitari valuit.

An. V. 331.
Plutarchus,
Proport. 4.

Ne M. quidem Marcelli memoriam ab his ex-
emplis separare debemus, in quo tantus animi vi-
gor fuit, ut apud Padum Gallorum regem ingenti
exercitu stipatum, cum paucis equitibus invaderet:
quem protinus obtruncatum armis exuit, eaque
Iovi Feretrio dicavit.

6.
An. V. 392.
et 404. Liv.
VII, 26. Gell.
VIII, 11. 13.
aliique.

Eodem et virtutis et pugnae genere vsi sunt
T. Manlius Torquatus, et Valerius Corvus ¹⁰, et
Aemilianus Scipio. Hi enim ultro provocantes ¹¹
hostium duces interemerunt: sed quia sub alienis

⁷ tutiusque erat] Ms. tu-
tiusque esset, ut cum praece-
denti crederet conveniat. At
variatio modorum et tempo-
rum in una periodo non in-
frequens est bonis scriptori-
bus. Supra II. 6, 11. tueri - et
praestandam.

⁸ rapuit] Ed. Vet. cum
multis aliis: corripuit. Ea-
dem pro Acrone habet bis:
matrone.

⁹ quod] sic ed. Vet. cum
multis Mss. Alii: qui.

¹⁰ Corvus] sic reposuit

Pighius ex tabulis Capitoli-
nis; et sic scribi placet viris
doctis, cum Codd. Msc. et
editt. habeant *Corvinus*.

¹¹ provocantes] sic editt.
Asc. Ald. Fr. Gryph. et Lugd.
1558. Caeterae cum omnibus
Mss. *provocatos*, Harl. *provo-
cati*, quod falsissimum est.
Ego cum Torrenio corru-
ptum puto ex compendio
scribendi pro *provocatores*,
quod unice probo. Aurel.
Viét. c. 28. 29. 58. Iustin.
XXIII. 4. etc.

auspiciis¹² rem gesserant, spolia Iovi Feretrio non posuerunt consecranda. Idem Scipio Aemilianus, cum in Hispania sub Lucullo duce militaret, atque Intercatia¹³ praevalidum oppidum circumfederetur, primus moenia eius conscendit. Neque erat in eo exercitu quisquam aut nobilitate, aut animi indole, aut futuris actis¹⁴, cuius salutis magis parci et consuli deberet: sed tunc clarissimus quisque iuvenum, pro amplificanda et tuenda patria, plurimum laboris ac periculi sustinebat, deforme sibi existimans, quos dignitate praestaret, ab his virtute superari. Ideoque Aemilianus hanc militiam aliis propter difficultatem vitantibus, sibi depoposcit.

Magnum inter haec fortitudinis exemplum antiquitas offert. Romani Gallorum¹⁵ exercitu pulsi, cum se in Capitolium et in arcem conferrent, inque his collibus morari omnes non possent: necessarium consilium in plana urbis parte seniorum relinquendorum ceperunt, quo facilius iuventus reliquias imperii tueretur. Caeterum ne illo quidem tam misero, tamque luctuoso tempore, civitas nostra virtutis suae oblita est. Defuncti enim honoribus, apertis ianuis, in curulibus sellis, cum insignibus magistratuum, quos gesserant, sacerdotiorumque, quae erant adepti, confederunt; ut et ipsi in occasu suo¹⁶ splendorem et ornamenta vi-

12 *auspiciis*] Quid sit *auspicio* alicuius, et *ductu* alicuius rem gerere, ostendit Periz. Animad. Hist. Cap. VII. ad quem, ne nimis prolixus sim, lectores ablego.

13 *Intercatia*] oppidum Vaccaeorum Hispaniae Tarraconensis, situm in itinere ab Asturica Legionis Caesar-augustae. Abfuit ab Asturica 60 millia passuum. Mox eius Pighius eiecit sine causa.

14 *futuris actis*] futurum

enim erat, ut Scipio Carthaginem everteret. Perizonius legit *actibus*, quod ineptum sit vocari *acta*, quae futura sint, et hanc lectionem confirmant aliquot Mss. et loca multa Valerii.

15 *Gallorum*] Pighius intrusit invitis omnibus libris praepositionem, et legit *o Gallorum exercitu*. Frustra. III. 7, 5.

16 *in occasu suo*] cum illis mors immineret.

K 5

17 *suo*

An. V. 606.
Liv. XLVIII.
App. Iberica.

7.
An. V. 363.
Liv. V. Plu-
tarch. Camil-
lo.

tae praeteritae retinerent, et plebem ad fortius sustinendos casus suo vigore ¹⁷ provocarent. Venerabilis eorum adpectus primo hostibus fuit, et novitate rei, et magnificentia cultus, et ipso audaciae genere commotis. Sed quis dubitaret, quin et Galli et victores, illam admirationem mox in risum, et in omne contumeliae genus conversuri essent? Non expectavit igitur hanc iniuriae maturitatem C. Atilius ¹⁸; verum barbam suam permulcenti Gallo scipionem vehementi ictu capiti inflixit, eique propter dolorem ad se occidendum ruenti cupidius corpus obtulit. Capi ergo virtus nescit: patientia ¹⁹ dedecus ignorat: Fortunae succumbere tristius ducit omni fato: nova et speciosa genera interitus excogitat; si quisquam ²⁰ interit, qui sic exstinguitur.

Reddendus est nunc Romanae iuventuti debitus gloriae titulus ²¹, quae, C. Sempronio Atratinio consule cum Volscis apud Verruginem parum pro-

An. V. 330.
Livius IIII,
38 A.

¹⁷ suo vigore] sic Pighius auctoritate unius codicis Wincheliani edidit. Reliqui omnes cum editis casus suos provocarent, quod non erat mutandum. Mox ed. Vet. pro: ipso audaciae genere habet ipse audacie.

¹⁸ C. Atilius] Livius et Plutarchus Papirium vocant. Mox cupidius coniungendum est cum obtulit.

¹⁹ patientia] sic omnes editi et scripti, praeter Barber. prim. et Copef. qui habent patientiae, quod Modius coniecit Perizonius in Ms. invenerat, atque ediderat Torrenius, qui aeque ac Perizonius contra lectionem patientia multum disputavit. At saluntur viri doctissimi, nam patientia non est casus pri-

mus, sed sextus, neque ad sequentia pertinet, sed ad praecedentia, ita ut Valerius me quidem iudice scripserit: Capi ergo virtus nescit patientia: dedecus ignorat: quod quia in textum receperim, parum absuit. Mens auctoris adeo clara est, ut mirer, neminem vidisse, ita interpungi debere. Sensus est: Vir fortis non potest adduci, ut iniuriam sibi illatam impune ferat, aut indigna patiatur: nihil admittit quod sibi dedecori sit. Ed. Lips. ap. Thannerum 1509 legit patientiam.

²⁰ si quisquam] vid. Plin. l. ep. 12, 1.

²¹ debitus gloriae titulus] Pighius: debitus honor et gloriae titulus, minus bene.

22 se

spere dimicante, ne acies nostra iam inclinata propelleretur, equis delapsa, se ipsam centuriavit²², atque hostium exercitum irrupit²³. Quo dimoto²⁴, proximum tumultum occupavit, effecitque, ut omnis Volscorum in se conversus impetus legionibus nostris ad confirmandos animos salutare laxamentum daret. Itaque cum iam de tropaeis statuendis cogitarent, praelium nocte dirimente, victoresne, an victi discederent, incerti abierunt²⁵.

Strenuus ille quoque flos ordinis equestris, cuius mira virtute Fabius Maximus Rullianus²⁶ An. V. 429.
Livius VIII,
30. magister equitum bello, quod adversus Samnites gerebatur, male commissi praelii crimine levatus est. Namque Papirio Cursore propter auspicia repetenda²⁷ in Urbem proficiscente, castris praepositus, ac vetitus in aciem exercitum ducere, nihilominus manus cum hoste; sed non tam²⁸ feliciter, quam temere, conferuit. procul enim dubio superabatur. Caeterum optimae indolis iuventus detractis equorum frenis, vehementer eos calcari-
bus stimulos, in adversos Samnites egit, obstinataque animi praesentia²⁹ extortam manibus ho-

²² *se ipsam centuriavit*] i. e. equites ex equis defili-
runt, et pedites dimicave-
runt. Nam *centuriare* est pe-
ditum, *decuriare* equitum
Liv. XXII. 38. 3. Ed. Vet.
cum multis Mss. *se ipsa*, ele-
ganter.

²³ *irrupit*] Pighius alique
rupit. Ed. Vet. *dirupit*, haud
male. Eadem paullo ante
omittit atque.

²⁴ *dimoto*] quidam Mss.
demoto; frustra. *Demovere* est
depellere, *dimovere* perum-
pere. At solent in his va-
riare libri. Mox ed. Vet. *in*
se non agnoscit.

²⁵ *discederent, incerti ab-*

ierunt] sic maxima pars. Mss.
et editt. quibuscum facit et
ed. Vet. Pighius dederat *ab-*
irent, incerti discesserunt. At
nostra lectio per Codd. fir-
mior est.

²⁶ *Rullianus*] II. 7. 8. not.
25.

²⁷ *propter auspicia repe-*
tenda] vid. ad II. 7. 4. not. 9.
Mox *ad urbem* Pighius, sine
caussa.

²⁸ *sed non tam*] Bit. ptim.
sed tam ed. Vet. *sed tamen*
tam.

²⁹ *praesentia*] sic cum plu-
ribus Mss. ed. Vet. Mog. re-
cte. Alii *praesentia* vid. ad
II. 6. 11. not. 40.

30 *spem*

stium victoriam, et cum ea spem maximi civis³⁰ Rulliani patriae restituit.

10.
An. V. 535.
circiter.

Qualis deinde³¹ roboris illi milites, qui vehemēti ictu remorum concitatam fugae Punicam classem, nantes lubrico³² pelagi, quasi camporum firmitate, pedites in litus retraxerunt?

11.
An. V. 537.
Livius XXII,
51.

Eiusdem temporis et notae miles, qui Cannensi praelio, quo Hannibal magis vires Romanorum contudit, quam animos fregit, cum ad retinenda arma inutiles vulneribus manus haberet, spoliare se conantis³³ Numidae cervicem completus, os, naribus et auribus corrosis, deforme reddidit: inque plenae³⁴ ultionis moribus expiravit. Seponere iniquum pugnae eventum: quantum interfectore fortior interfectus? Poenus enim in victoria³⁵ obnoxius morienti solatio fuit: Romanus in ipso fine vitae vindex sui exstitit.

12.
An. V. 623.
Oros. V. c. 10.
L. Flor. II,
80.

Militis huius in adverso casu tam egregius tanque virilis animus, quam relaturus sum, imperatoris³⁶. P. enim Crassus, cum Aristoni-

30 *[spem maximi civis]* nam postea res magnas gessit, et cognomen *Maximi* sibi peperit. Livius IX. 46. in fine.

31 *[deinde]* Pighius minus bene contra librorum dedit *domum*. Mox probo coniecturam Guyeti et Gudii *fugā*, i. e. fugiendi studio.

32 *[lubrico]* ed. Vet. cum multis Mss. *lubricis*, alii *lubrici*. *Lubricis* cum Torrenio non sperno. Curt. VIII, 14, 7. Pro *camporum*, alii *brachiorum*, frustra.

33 *[conantis]* Ed. Vet. et Ultrai. prim. quocum illa saepe conspirat, *conantem Numidam cervicē - ore - deformat*, et sic fere Ultr. sec.

34 *[plenae]* ed. Vet. cum multis Mss. et ed. Mediol.

plenis, quod Torrenius prae-tulerit. *Ultio* enim non poterat dici *plena*, quippe vivum reliquit Numidam. Sed ipsi *morbus* erant *pleni ultionis*.

35 *[in victoria]* ed. Vet. cum septem Mss. *in victoriam*. eadem *morientis*. Neutrum recte. Sensus est: Poenus, qui, in acie victor, in Romani militis vulneratū potestatem venerat, ipsi Romano morienti fuit solatio.

36 *[Militis - imperatoris]* sicuti edidi, est in plerisque Mss. et editis. Nonnulli Mss. cum ed. Mog. *Militis hic in Periz. Militis huic*. Ed. Vet. *Militis hic adverso*. Vortius *quam quem relaturus sum*; et sic iam ed. Lugd. 1558.

et

eo³⁷ bellum in Asia gerens, a Thracibus, quorum is magnum numerum in praesidio habebat, inter Eleam et Smyrnam exceptus, ne in ditionem eius perveniret, dedecus, arcessita ratione mortis, effugit. Virgam enim, qua ad regendum equum usus fuerat, in unius barbari oculum direxit, qui, vi doloris accensus, latus Crassi fida confodit: dumque se ulciscitur, Romanum imperatorem maiestatis amissae turpitudine liberavit. Ostendit fortunae Crassus, quam indignum virum tam gravi contumelia afficere valuisset; quoniam quidem iniectos ab ea libertati suae miserabiles laqueos prudenter pariter ac fortiter rupit, donatumque se iam Aristonico, dignitati suae reddidit.

Eodem mentis proposito usus est Scipio. namque infelicitate Cn. Pompeii generi sui defensis in Africa partibus, classe Hispaniam petens, cum animadvertisset navem, qua vehebatur, ab hostibus captam, gladio praecordia transverberavit: ac deinde prostratus in puppi, quaerentibus Caesarianis militibus, *ubinam esset imperator*, respondit: *Imperator bene se habet*. tantumque eloqui valuit, quantum ad testandam animi fortitudinem aeternae laudi satis erat.

Tui quoque clarissimi excessus, Cato, Utica monumentum est, in qua ex fortissimis vulneribus tuis plus gloriae, quam sanguinis, manavit. Siqui-

et Ml. Leid. tert. et Ultrai. prim. Vera lectio Valerii sine dubio est: *Militis hic in adverso casu (scil. fuit) tam egregius tamque virilis animus: quem relatus sum, imperatoris (scil. fuit)*. Hanc quoque lectionem in textum recepissem, nisi Criticis de levissima mutatione textus ratio esset reddenda adura-

tissima, quam sine multis ambagibus verborum dare non liceret hoc loco, si omnes minutiae ita excuterentur, ut lector de veritate huius lectionis certus fieret. Librariis. fraudi fuit praecedens tam, ut quem in quam mutarent.

³⁷ Aristonico] vid. Iustin. XXXVI. 4.

^{13.}
An. V. 707.
Liv. CXIII.
App. ciuil. 2.
Dionys. 66
alii.

^{14.}
An. V. 707.
Plutarch. Appian. Ciuil. 2.
Liv. CXIII.

Caes. Afrik. 88. *dem constantissime in gladium incumbendo, magnum hominibus documentum dedisti, quanto potior esse debeat probis dignitas sine vita, quam vita sine dignitate.*

xy. *An. V. 709.* *Plus. Bruto.* Cuius filia minime muliebris animi. quae cum Bruti viri sui consilium, quod de interficiendo Caesare ceperat, ea nocte, quam dies teterrimi facti fecutus est, cognovisset, egresso cubiculum Bruto, cultellum tonforium quasi unguium resecandorum causa poposcit, eoque velut forte elapso, se vulneravit. Clamore deinde ancillarum in cubiculum revocatus Brutus, obiurgare eam coepit, quod tonforis praeripuisset officium. Cui secreto Porcia: *Non est, inquit, hoc temerarium factum meum, sed in tali statu nostro amoris mei erga te certissimum indicium. Experiri enim volui, si tibi propositum ex sententia parum cessisset, quam aequo animo me ferro essem interemtura.*

16. *An. V. 585.* *Plus. Paulo.* *Inst. XXXIII.* *Frontin. IIII,* *5, 17.* Felicior progenie sua³⁸ superior Cato, a quo Porciae familiae prius origo manarunt. Qui cum ab hoste in acie vehementi periculo³⁹ peteretur, vagina gladius eius elapsus decidit. Quem subiectum praeliantium globo, et undique hostilibus pedibus circumdatum, postquam abesse sibi animadvertit, adeo constanti animo in suam potestatem

³⁸ *progenie sua]* i. e. quam Cato Uticensis.

³⁹ *vehementi periculo]* Nul-
lus Mss. *vehementi* omnes *ve-*
hementer; et vel *parvulo*,
parvulus, *perulo*. Ed. Ver.
cum Mog. *vehementer par-*
vulo. Ad oram libri Danie-
lis: *vehementi tragula*; un-
de Colerus coniicit *vehemen-*
ti ictu, quod verisimile sit,
ex eo ictu gladium vagina
elapsum esse. Vorstius legit

vehementer percito scil. hoste.
Perizonius *vehementer par-*
mula, ut magis concussus fue-
rit quam vulneratus, quare
et facilius gladius excidere
potuit. Torrenio videtur *pa-*
rulo, *parvulo* ex *praelio* or-
tum esse, quae glossa fuerit
ex acie, et ideo in Leid. sext.
recte omittitur. Mihi pa-
rum liquet, vulgatum tamen
non plane damnum, si maius
ulcus non haeret. vid. scri-
ptores citatos.

redegit, ut illam non periculo oppressus rapere, sed metu vacuus fumere videretur. Quo spectaculo attoniti hostes, postero die ad eum ⁴⁰ supplices pacem petentes venerunt.

Togae quoque fortitudo. ^{37.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{38.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{39.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{40.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{41.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{42.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{43.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{44.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{45.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{46.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{47.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{48.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{49.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{50.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{51.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{52.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{53.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{54.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{55.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{56.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{57.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{58.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{59.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{60.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{61.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{62.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{63.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{64.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{65.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{66.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{67.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{68.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{69.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{70.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{71.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{72.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{73.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{74.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{75.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{76.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{77.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{78.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{79.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{80.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{81.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{82.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{83.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{84.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{85.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{86.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{87.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{88.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{89.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{90.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{91.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{92.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{93.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{94.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{95.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{96.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{97.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{98.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{99.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.* ^{100.} *an. V. 620.* *Plut. Gracch.* *et alii multi.*

⁴⁰ *ad eum*] Liplius legit: *ad Paulum*, Colerus *ad eum* expungit. Heinsius legit *ad Aemilium*, quod cum Plutarcho convenit, qui illo biduo omnes Macedones fidei Pauli Aemilii se permisisse scribit. At omnes libri constanter servant vulgatum: Unus Leid. prim. habet *ad eum*, i. e. *ad Romanum*. Torrenius putat, Valerium non meminisse, id ab *adolescente* factum; et retinendum *ad eum*.

⁴¹ *profusissimis*] sic ed. Vet. (in qua tamen vitium typographicum est) cum multis Mss. et editt. alii *profusi*.

⁴² *occupato*] Liplius melius *occupato*, sed non audiendus est, nam *occupato* est pius, qui

favorem populi iam prorsus tenet, *aucupari* vero is dicitur, qui illum quaerit, ambit.

⁴³ *publice*] Torrenius malit *publicae*, ut antiquiores editt. habent, quia nihil attinuit dicere, *senatum publice* fuisse convocatum, cum id satis manifestum sit ex eo, quod *Consul* erant convocati. Mihi vero lectio vulgata sollicitanda non videtur. Caeterum Aedes Fidei erat vicina Iovi in Capitolio, et haec res in Capitolio est gesta Vellei. II. 3.

⁴⁴ *Scipio Nafica*] *Scrapio* dictus primum ab invidioso tribuno plebis Liv. epit. 55. deinde a vulgo Plin. VII. 12.

⁴⁵ *parte*] ed. Vet. *a parte*, cum

dedit, sublataque dextera proclamavit: *Qui rem publicam* ⁴⁶ *salvam esse voluit, me sequantur*: eaque voce cunctatione bonorum civium discussa, Gracchum cum scelerata factione, quas merebatur poenas persolvere coëgit.

18. Item cum tribunus plebis Saturninus, et praetor Glaucia, et Equitius designatus tribunus plebis maximos in civitate nostra seditionum motus excitassent, nec quisquam se populo concitato opponeret: primum M. Aemilius Scaurus ⁴⁷ C. Marium, consulatum sextum gerentem, hortatus est, ut libertatem legesque manu defenderet: protinusque arma sibi afferri iussit. Quibus allatis, ultima senectute confectum et paene dilapsum corpus induit, spiculoque innixus ante fores Curiae constitit, ac parvulis extremi spiritus reliquiis, ne res publica exspiraret, effecit. praesentia enim animi sui fenatum et equestrem ordinem ad vindictam exigendam impulit.

19. Sed ut superius armorum et togae, ita nunc etiam fiderum clarum decus ⁴⁸ divum Iulium, certissimam verae virtutis effigiem, repraesentemus. Cum innumerabili multitudine, et feroci impetu Nerviorum ⁴⁹ inclinari aciem suam videret, timidius pugnanti militi scutum detraxit, eoque tectus acerrime praeliari coepit. Quo facto fortitudinem per totum exercitum diffudit, labentemque belli fortunam divino animi ardore restituit. Idem alio

cum pluribus Mss. caeteri pariter, quod recte praetulerunt viri docti.

⁴⁶ *Qui remp.*] Formula sollemnis in evocatione militum subitatorum usurpata Mador. IX. 3.

⁴⁷ *M. Aemilius Scaurus*] de quo vid. Sallust. de bello Jugurth. passim.

⁴⁸ *fiderum clarum decus*] nam Caesarem inter fidera relatum credebant. Supra praef. lib. I.

⁴⁹ *Nerviorum*] populus Galliae Belgicae, quorum urbs capitalis *Bogacum*, hod. *Bayay* in Hannonia. Caes. de bell. Gall. II. 15. 16. Mox *divini* quatuor Mss. et ed. Mog.

praelio legionis Martiae aquiliferum ineundae fugae gratia iam conversum, faucibus comprehensum, in contrariam partem detraxit⁵⁰, dexteramque ad hostem tendens, *Quorsum tu, inquit, abis? illic sunt cum quibus dimicamus*: et manibus quidem unum militem, adhortatione vero tam acri omnium legionum trepidationem correxit, vincique paratas, vincere docuit.

Caeterum, ut humanae virtutis actum exsequamur, cum Hannibal⁵¹) Capuam, in qua Romanus^{52.} *An. V. 541.* *Liv. XXV, 14.* exercitus erat, obsideret, Vibius Accuaeus⁵³, Pelignae cohortis praefectus, vexillum trans Punicum vallum proiecit; seipsum, suosque commilitones, si eo⁵⁴ hostes potiti essent, execratus: et ad id petendum subsequente cohorte primus impetum fecit. Quod ut Valerius Flaccus⁵⁴ tribunus tertiae legionis adspexit, conversus ad suos, *Spektatores*,

Mog. quod Torrenius praefert. pro ardore ed. Vet. habet ordine.

50 detraxit] Perizonius malit retrahi. Infra V. 8, 5. Flor. III. 19, 7. Mox dimicandum est ed. Vet. et aliquot Mss. al. dimicabis.

51 cum Hannibal] Bonus Valerius hic multos errores admisit, nam 1) tunc non Romanus sed Punicus exercitus Capuam tenebat, 2) non Hannibal, sed Hanno in Campania fuit, ut praesidio esset Poenis, istam urbem tenentibus, 3) Hannibal numquam Capuam obsedit, 4) Capua biennio post Hannonis castra capta demum in potestatem Romanorum venit.

52 Accuaeus] ita legendum, non vero Accus, quod ed. Vet. cum multis habet.

Accna oppidum fuit in Pelignis Liv. XXIII. 20, 8. unde Vibius dictus Accuaeus. Livius enim cum XXV. 14, 13. Pelignum nominat.

53 eo] scil. vexillo. Sex Mss. signo. ex interpretamento. Torrenius ergo praeter rem praetulit signo. Ed. Vet. et Ultrai. prim. se. Mox eadem: execratus e, ut Torrenius coniecit.

54 Valerius Flaccus] Hunc fuisse C. Valerium Flaccum, qui postea praetor Galliam obtinuerit, et ex ea Imperator appellatus sit, censuit Urfinus. Mox hoc dedecus Pighius contra omnes Mss. et editt. Pro optavi Liphius non bene scribit optetam. Ed. Vet. pro velimus habet velis, nec agnoscit igitur, atque triumvirum virorum legit trium hominum.

L

55 po-

inquit, ut video, alienae virtutis huc venimus: sed ab-
sit istud dedecus a sanguine nostro, ut Romani gloria
cedere Latinis velimus. Ego certe aut speciosam
optavi mortem, aut felicem audaciae exitum. vel
solus igitur praecurrere paratus sum. His auditis,
Pedanius centurio convulsum signum dextra reti-
nens: Iam hoc, inquit, intra hostile vallum mecum
erit: proinde sequantur, qui id capi nolunt. et cum
eo in castra Poenorum irrupit, totamque secum
trahit legionem. Ita trium virorum fortis temeri-
tas Hannibalem paullo ante spe sua Capuae poti-
torem, ne castrorum quidem suorum potentem⁵⁵
esse passa est.

57.
As. V. 611.

Quorum virtuti nihil cedit Q. Cotius⁵⁶, qui
propter fortitudinem Achilles cognominatus est.
Nam ut reliqua eius opera non exsequar, abunde
tamen duobus factis, quae relaturus sum, quantus
bellator fuerit, cognoscatur. Q. Metello consule
legatus in Hispaniam profectus, Celtibericum sub
eo bellum gerens, postquam cognovit a quodam
gentis huius iuvene, se ad dimicandum provocari:
(erat autem illi forte prandendi gratia mensa posita)
relieta ea, arma sua extra vallum deferri, equumque
educi clam⁵⁷ iussit, ne a Metello impediretur: et
illum Celtiberum insolentissime obequitantem con-

55 potentem] septem Mss.
potentem, reliqui omnes cum
ed. Vet. potensem; quod cur
mutandum sit, rationem nul-
lam video, licet Torrenio
praeplaceat potentem. Sen-
sus est: non passi sunt, ut
Hannibal castra sua posside-
ret, sed eum castris exue-
runt.

56 Q. Cotius] Varie scri-
bitur huius viri nomen in
libris, Occius, Otius, Tetius,
Coccius, Oſſius, Accius, unde
Theophilus suspicatus est

Cotta, Colerus Caeditius. At
quum Pighius in Annalibus
ex Fastis saepe mentionem
facit Q. Cotti Achillis, qui ab
V.C. 606. praetor fuerit, nihil
mutem. Achilles dictus est
etiam L. Sicinius Dentatus,
de quo Noster mox, vid. Gell.
II. 11.

57 educi clam] sic Mss. et
pleraeque editt. Pighius de-
dit clam duci, Torrenius clam
educi, ed. Vet. deduci clam,
ut clam ad iussit referatur.

58 exu-

fectatus interemit, detractasque corpori eius exuvias⁵⁸ ovans laetitia in castra retulit. Idem Piresum⁵⁹ nobilitate ac virtute Celtiberos omnes praestantem, cum ab eo in certamen pugnae devocatus esset, succumbere sibi coegit. Nec erubuit flagrantissimi pectoris iuvenis gladium ei suum et sagulum, utroque exercitu spectante, tradere. Ille vero etiam petiit, ut hospitii iure inter se iuncti essent, quando inter Romanos et Celtiberos pax foret restituta.

Ne C. Acilium⁶⁰ quidem praeterire possumus, ^{23.} *An. V. 704.* qui, cum decimae legionis miles pro C. Caesaris par- *Lucan. III.* tibus maritima pugna praeliaretur, abscisa dextra, *603. Sueton.* quam Massiliensium navi iniecerat, laeva puppim *Caes. 62. Herod. 9. Luc. 2.* apprehendit, nec ante dimicare destitit quam ca- *Plutarch.* ptam profundo mergeret. Quod factum parum iusta notitia patet⁶¹. At Cynaegirum Atheniensem simili pertinacia in confectandis hostibus usum, verbosa laudum suarum cantu Graecia, omnium⁶² saeculorum memoriae litterarum praeconio inculcat.

Classicam Acilii gloriam terrestri laude M. Caes- ^{23.} *An. V. 705.* rius Scaeva, eiusdem imperatoris centurio, subse- *Caesar de bello civili III,* cutus est. Cum enim pro castello, cui praepositus *53. Lucan. 6.* erat, dimicaret, Cneique Pompeii praefectus iussu *Plutarchus.* eius summo studio et magno militum numero ad *Suet. Appian.* id capiendum niteretur⁶³, omnes, qui propius ac- *Civil. 2. Flor.*

⁵⁸ *exuvias*] i. e. arma, (et vestes).

⁵⁹ *Piresum*] sic ed. Vet. eum compluribus Mss. et editt. Vulgo *Piresum*. Mox pro *iuncti* ed. Vet. *vincti*, frequenti aberratione.

⁶⁰ *Ne C. Acilium*] sic Sueton. et Plutarch. eum nominant et Ms. habet. vulgo *Atilium*. ed. Vet. *Ne Atilium*. Undecim Mss. cum ed. Mog. *Ne Atilii quidem*, caeteri: *Nec*

Atilii quidem, unde *Ne C. Atil.* ortum est; nam praenomen C etiam mox omititur.

⁶¹ *parum iusta notitia patet*] i. e. parum cognitum est, licet dignum fuisset, quod quisque optime nosset.

⁶² *omnium*] ed. Vet. *omni*.

⁶³ *ad id capiendum niteretur*] maior pars Codd. Mss. et editt. in quibus etiam ed. Vet. *ad eum capiendum mit-*

itur,

cesserant, interemit: ac sine ullo regressu pedes pugnans, super ingentem stragem, quam ipse fecerat, corruit. Cuius capite⁶⁴, humero, femore faucio, et oculo eruto, scutum centum et viginti ictibus perfoctum apparuit. Tales in castris divi Iulii disciplina milites aluit, quorum alter dextera, alter oculo amisso hostibus inhaesit: ille⁶⁵ post hanc iacturam victor, hic ne hac quidem iactura victus.

Tuum vero, Scaeva⁶⁶, inexsuperabilem spiritum in utraque parte rerum⁶⁷ naturae, qua admiratione prosequar, nescio: quoniam excellenti virtute dubium reliquisti, inter undasne⁶⁸ pugnam fortiozem edideris, an in terra vocem emiseric. Bello namque, quo C. Caesar non contentus opera sua Oceani claudere litoribus, Britannicas insulae

An. V. 698.
Plutarchus
Caesare.

teretur, sed lectio, quam dedimus, est in quinque Codd. et cum re ipsa convenit. Nam Pompeii praefectum summa ope nisum esse, ut castellum caperet, sicuti imperator iusserat, credibile est. At quis sibi persuadeat, praefectum iussu Pompeii missum esse magno militum numero, ut Scaevam caperet, qui intra munitiones erat, et quem capere non poterat, nisi castello potius esset? Corruit, neutiquam significat mortuus est, sed: concidit lassitudine ac vulneribus confectus.

64. Cuius capite etc.] Sic plerique. Quaedam edit. antiquae: cuius corpus capite etc. ac omnes Mss. ignorant corpus, quidam faucium, ed. Vet. femine faucium, oculo eruto scutum uno et viginti. Cod. Rem. uno et viginti. Copef. uno et viginti. Dum quis meliora adferat, ego praetulerim lectionem, quam

dedi cum Torrenio.

65 ille] i. e. Acilius, qui post iacturam manus dexterae navim profundo merisit, hic, i. e. Scaeva, qui castellum contra Pompeianos defendit et retinuit.

66 Tuum vero Scaeva] Hunc Scaevam eundem cum superiore existimant viri docti; nec abnuerim; licet in ed. Vet. et septem Mss. Torrenianis sit Scaevola. Ed. Vet. cum Ultrai. sec. mox inexpugnabilem, quod Torrenio glossa tu inexsuperabilis videtur.

67 in utraque parte rerum] i. e. terra marique. Plures tamen Mss. in utraque r. n. adm. omitta voce qua, unde Torrenius coniecit in utraque parte r. n. et qua adm. Nihil opus.

68 inter undas] i. e. in undis. - in terra, nempe postquam enatasti. miseris ed. Vet. cum plurimis Mss. Mox post namque eadem cum Leid. tert.

caelestes iniecit manus, cum quatuor commilitonibus rate transvectus in scopulum vicinum insulae, quam hostium ingentes copiae obtinebant; postquam aestus regressu suo spatium, quo scopulus et insula dividebantur, in vadum transitu facile⁶⁹ redegit, ingenti multitudine barbarorum affluente, caeteris rate ad litus regressis, solus immobilem stationis gradum retinens, undique ruentibus telis, et ab omni parte acri studio ad te invadendum nitentibus, quinque militum⁷⁰ diurno praelio suffectura pila, una dextra, hostium corporibus adegisti: ad ultimum dextro gladio, audacissimum quemque, modo umbonis impulsu, modo mucronis ictu depellens, hinc Romanis, illinc Britannicis oculis incredibili, nisi cernereris⁷¹, spectaculo fuisti. Postquam deinde ira ac pudor cuncta conari fessos coegit, tragula femur⁷² traiectus, saxique pondere ora contusus, galea iam ictibus discussa, et scuto crebris foraminibus absumto,

tert. Periz. et editt. aliquot addit *Gallico*; male.

69 *facile*] ita ed. Vet. cum cod. Parrhaf. et ed. Theoph. Chalcond. Aldus cum aliis *facili*, complures Mss. et ed. Mog. *facilem*, quod Pighius dedit. Enimvero, licet Salustius *vadum pugnantibus facilem* scripserit, teste Nonio; dubito tamen, an illud Nostro quoque placuerit. Paulo ante pro *regressu* Perizonius malit *egressu*. Minus bene. Noster infra VI. 9. in fine eodem sensu dixit *recurfu*.

70 *quinque milisum etc.*] i. e. tu solus tot hostes vulnerasti et occidisti, ut quinque militibus, per totum diem fortiter cum hoste pugnantibus, laudi fuisset, tam

multos vulnerasse et occidisse. Paulo ante ed. Vet. *ad evadendum*. Aliquot *adiecisti*, male.

71 *nisi cernereris*] sic ed. Vet. et Mog. cum Mss. Caeterae cum tribus Msc. *dum cernereris*. Quatuor Msc. habent *dum cerneris*. In ed. Lips. Thanneri vir doctus *nisi* delevit, et supra scripsit *dum*. Torrenio in *dum cerneris* maior vis et acumen esse videtur, quam in *nisi cernereris*. Hoc enim significat illos credidisse, quia cernebant, illud autem, *etsi cernerens, tamen ne sic quidem credere ipsos potuisse*.

72 *femur*] i. e. secundum femur. Mox *ora contusus*, i. e. secundum ora.

profundo te credidisti, ac duabus loricis onustus, inter undas, quas hostili cruore infeceris, enatasti⁷³: visoque imperatore armis non amissis, sed bene impensis⁷⁴, cum laudem merereris, veniam⁷⁵ petiisti. Magnus praelio: sed maior disciplinae militaris memoria: itaque ab optimo virtutis aestimatore, cum facta, tum etiam verba tua, centurionatus⁷⁶ honore donata sunt.

^{24.}
An. V. 299. Sed quod ad praeliatorum excellentem fortitudinem attinet, merito L. Sicinii Dentati⁷⁷ commemoratio omnia Romana exempla finierit: cuius opera honoresque operum ultra fidem veri excedere⁷⁸ iudicari possent, nisi ea certi auctores, inter quos M. Varro⁷⁹, monumentis suis testata esse

⁷³ *enatasti*] ed. Vet. cum maiore parte Mss. *enasti*. Cop. *evassisti*. male. Valerius enim ut fortitudinem Scaevae augeat, dicit, eum licet duabus loricis onustus esset, tamen enataste.

⁷⁴ *sed bene impensis*] et si galea ictibus discussa, et scutum crebris foraminibus absumtum esset, tamen, cum tam fortiter pugnasset, dici poterat, ea arma bene impensa, collocata, esse, et eorum iacturam ferri posse. Paullo ante Copef. *ab imperatore*, quod Perizonius melius putat.

⁷⁵ *veniam*] quod sine armis rediret.

⁷⁶ *centurionatus*] Centurionum insigne erat vitis, inde Lucanus VI. scribit, Scaevam vitem gessisse. Caesar vero l. c. ab octavis ordinibus ad primum pilum transductum esse Scaevam, ait.

⁷⁷ *L. Sicinii Dentati*] Hunc tribunum plebis anno V. C.

304. decemvirorum fraude occisum fuisse Pighius scribit, quem sequuntur Colerus et Vorstius. Is vero a Livio appellatur L. Siccus, unde Salmasius ad Solin. haesitat, utrum Siccus, an vero Sicinius scribendum sit. At Sicinius vera est scriptura nominis, nam gens Sicinia ad huius fortitudinem respiciens in numis suis expressit clavam Herculis et pellem Leonis, cum arcu et sagittis, in uno etiam inscripsit FORT. P. R. vid. Fulv. Ursin. in Fam. Sicinia.

⁷⁸ *ultra f. v. excedere*] Rara phrasis; usitatio est *fidem excedere*, hinc Vorstio *ultra* suspectum est, si legendum sit cum Cod. Brand. *se extendere*, quod etiam Ultrai. prim. habet. Torrenius vero *ultra f. v. excedere* defendit, quando *ultra* omnibus libris haeret.

⁷⁹ *M. Varro*] apud Fulgent. de Prisco Sermonem nr. 5. Mox pro *vigesies* quidam *vicies*

voluissent. Quem centies et vigesies in aciem descendisse tradunt, eo robore animi atque corporis utentem, ut maiorem semper victoriae partem traxisse videretur. Sex et triginta spolia ex hoste⁸⁰ retulisse, quorum in numero octo fuisse, cum quibus inspectante utroque exercitu ex provocatione dimicasset: XIII cives ex media morte raptos servasse: quinque et XXXX vulnera pectore excepisse, tergo cicatricibus vacuo. Novem triumphales imperatorum currus secutum, totius civitatis oculos in se numerosa donorum pompa convertentem. Praeferebantur enim aureae coronae octo: civicae XIII: murales tres: obsidionalis una: torques CLXXXIII, armillae CLX, hastae⁸¹ XVIII, phaleræ XXV, ornamenta etiam legioni, nedum militi satis multa.

E X T E R N A.

Ille quoque⁸² ex pluribus corporibus in unum magna cum admiratione Calibus cruor confusus⁸³ est. in quo oppido cum Fulvius Flaccus Campanam⁸⁴ perfidiam, principes civitatis ante tribunal

vicies, et pro corporis unus virtute.

80 ex hoste] duo Mss. ex hostibus. Forte quia sequitur quorum, scil. hostium. At quorum dicitur collective, et propria locutio est: spolia ex hoste referre. Mox multi spectant. Sex Mss. et multae editt. in pectore, sed l. 3. 2. ext. istum capite excipere. Pro pompa, unus copia, minus bene. De coronis vid. Gell. V. 6. Pro civicae ed. Vet. habet turricæ, et quinquaginta pro una.

81 hastae] scil. purae, i. e. sine ferro. Pro phaleras ed. Vet. pharetre.

82 Ille quoque etc.] Sensus: Admirabilis quoque casus incidit in urbe Caletana, quem nunc referam, ubi quidam primum coniugem et liberos, deinde se ipse interemit, et cruorem corporis sui cum sanguine suorum miscuit. Valerius vero quam affectate et argute!

83 Campanam etc.] Torrenius edidit: propter Campanam perfidiam — efficiendos indicaret, et sic pleraeque editt. At iam Lipsio, Colero, Vossio, Perizonio, Gronovio et Torrenio placuit lectio textus nostri, quam ed. Vet. cum utroque Brand. utroque

L 4

Ultrai.

suum capitali supplicio afficiendo, vindicaret, litterisque a senatu acceptis, finem poenae eorum statuere cogeretur, ultro se ei T. Iubellius Taurea Campanus obtulit, et quam potuit clara voce, *Quoniam, inquit, Fulvi, cupiditate tanta hauriendi sanguinis nostri teneris, quid cessas in me cruentam securim destringere, ut gloriari possis, fortio rem aliquanto virum, quam ipse es, tuo iussu esse interentum?* Eo deinde dicente, *libenter id se fuisse⁸⁴ facturum, nisi senatus voluntate impediretur: At me⁸⁵, inquit, cui nihil Patres conscripti praeceperunt, aspice, oculis tuis quidem gratum, animo vero tuo maius opus edentem.* Protinusque interfecta coniuge ac liberis, gladio incubuit. Quem illum virum putemus fuisse, qui suorum ac sua caede testari voluit, se Fulvii crudelitatem fugillare, quam senatus misericordia uti maluisse?

^{2.}
Herod. III, Age, Darii⁸⁶ quantus ardor animi? qui cum
^{78.} *Iustin. I,* fordida et crudeli Magorum tyrannide Persas liberaret, unumque ex iis obscuro loco abiectum corporis pondere urgeret, praeclari operis socio plagam ei inferre dubitanti, ne, dum Magum petit,

Ultrai, et aliis nonnullis Msc. et edit. exhibet, et unice vera esse potest. Nam Fulvius non demum tunc iudicabat, sed dudum iudicaverat; et iam supplicium de principibus Capuae, quos Calles miserat, fumeré et perfidiam Campanorum vindicare coeperat.

⁸⁴ *fuisse*] Sic Mss. prope modum omnes et ed. Mog. Nec aliter fons, unde Msc. fluxit, ex quo ed. Vet. descripta est, habuisse videtur; nam in ea est: *libenter ait. se fecisse.* Vulgo editur: *esse.*

⁸⁵ *At me*] Duo Mss. *Ad*

me. Eleganter quidem, sed *At me* huic loco adcommo-datius est.

⁸⁶ *Darii*] Pighius ex Herodoto et Iustino dedit *Gobriae*, sed omnes Mss. et ed. Vet. habent *Darii*, quare cum Torrenio malui libros sequi, quam auctorem emendare, qui etiam alibi IX. 2. ext. 6., cum de *Dario* ageret, erravit. Hoc quoque loco facilius errare potuit, quod res illa inter *Darium* et *Gobriam* acta fuit. vid. Herodorum l. c. Mox male quidam editi: *quia pro qui.*

⁸⁷ *caelo*

ipsum vulneraret, *Tu vero*, inquit, *nihil est quod respectu mei timidius gladio utaris: vel per utrumque illud agas licet, dum hic quam celerrime pereat.*

Hoc loci Leonidas Spartanus nobilis occurrit: cuius proposito, opere, exitu, nihil fortius. Nam cum cec ciuibus apud Thermopylas toti Asiae obiectus, gravem illum, et mari et terrae Xerxem, nec hominibus tantum terribilem, sed Neptuno quoque compedes, et Caelo tenebras⁸⁷ minitantem, pertinacia virtutis ad ultimam desperationem redigit. Caeterum perfidia et scelere incolarum eius regionis, et loci opportunitate, quam plurimum adiuvabatur, spoliatus, occidere dimicans, quam assignatam sibi a patria stationem deferere, maluit. Ideoque tam⁸⁸ alacri animo suos ad id praelium, quo perituri erant, cohortatus est, ut diceret: *Sic prandete, commilitones, tanquam apud inferos cornaturi.* Mors erat denuntiata: Lacedaemonii perinde ac victoria esset promissa, ductori intrepide paruerunt.

Othryadae quoque pugna pariter ac morte speciosa, Thyreatium laude, quam spatio, latius solium cernitur. Qui sanguine suo scriptis litteris, direptam hostibus victoriam, tantum non post fata sua in sinum patriae cruento tropaei titulo retulit.

Excellentissimos Spartanæ virtutis proventus miserabilis⁸⁹ lapsus sequitur. Epaminondas ma-

⁸⁷ *caelo tenebras*] Infra III. 7, ext. 8. *sagittis Persarum Solem obscurari solere.* Quidam Codd. *cabo* vel: *cobo tenebras*, al. *caelo chaos*, quod Colero et Torrenio placet, ut non solum *tenebras*, sed revera antiquum quasi *chaos* minatus sit, sole ita prorsus obscurato, ut nihil discerni posset. De hoc, puto, Valerius sine dubio non cogitavit. Supra ed. Vet. *milisibus pro civibus.*

⁸⁸ *Ideoque tam*] ed. Vet. cum quinque Mss. et Mog. omittunt *tam*, unde Torrenius coniicit *Adoque alacri.* Frustra. Mox: *denuntiata Lacedaemoniis*, uterque Ultr. cum sex aliis, non male, iudice Torrenio. *intrepidi* tres Mss. *dislo intrepidi* ed. Vet. cum tribus Mss. in quibus Ultr. prim.

⁸⁹ *miserabilis*] *mirabilis* ed. Vet. quinque Mss. et ed. Mog.

Suidas. Cr.
ad Divers.
V, 12.

xima Thebarum felicitas, idemque Lacedaemonis prima ciades, cum vetustam eius urbis gloriam, invictamque ad id tempus publicam virtutem, apud Leuctram et Mantineam secundis praeliis contudisset; traiectus hasta, sanguine et spiritu deficiens, recreare se conantes, primum, *an clypeus suus salvus esset*, deinde, *an penitus fusi hostes forent*, interrogavit. Quae postquam ex animi sententia comperit, *Non finis*, inquit, *commilitones, vitae meas, sed melius et auctius*⁹⁰ *initium advenit. Nunc enim vester Epaminondas nascitur, quia sic moritur. Thebas ductu et auspiciis meis caput Graeciae factas video: et fortis et animosa civitas Spartana iacet, armis nostris abiecta. Amara dominatione Graecia liberata est. Orbis quoque, non tamen sine liberis morior; quoniam mirificas filias, Leuctram et Mantineam, relinquo. E corpore deinde suo hastam educi iussit, eoque vulnere expiravit. Quod si eum dii immortales victoriis suis perfrui passi essent, sospes gloriosior*⁹¹ *patriae moenia non intrasset.*

6.
Cr. Tust. I,
40. Asian.
IX, 20.

Ac nec Theramenis quidem Atheniensis in publica custodia mori coacti, parva mentis constantia, in qua triginta tyrannorum iussu porrectam veneni potionem non dubitanter hausit: quodque ex ea

⁹⁰ *auctius*] sic ed. Vet. cum Ultrai. prim. et Cauchiano, nec non uao Brand. qui *auxius*. Innuir Epaminondas, vitam, quam moriens ingreditur, nulla terminatione finire. Maior pars Mss. *altius*. Mox *abiecta* est vicia l. 7, 8. Infra pro *educi* ed. Vet. cum compluribus Mss. *deduci*.

⁹¹ *sospes gloriosior*] ed. Vet. cum Ultr. prim. *sospes patriae moenia introisset*. Alii omit-

tunt quidem *gloriosior*, ac legunt *intrasset*. Mss. Perizonii *Sospes patriae moenia intrasset, gloriosior non intrasset*, quod Torrenius unice verum existimat. Mihi quidem lectio Ultr. primi et ed. Vet. videtur a Valerio esse, ita tamen, ut nesciam, utrum *introisset*, an *intrasset* eligam. Epaminondas Thebas intravit, ac non *sospes*, i. e. vivus, sed *mortuus*. Et hoc Valerius dicere voluit.

⁹² *clarum*

superfuerat, iocabundus illisum humo clarum edere sonum⁹² coegit. Renidensque⁹³ servo publico, qui eam tradiderat, *Critiae*⁹⁴, inquit, *propino: vide igitur, ut hoc poculum ad eum continuo perferas*. Erat enim is ex xxx tyrannis crudelissimus. Profecto est supplicio se liberare, tam facile supplicium perpeti. Itaque Theramenes perinde ac in domestico lectulo moriens, vita excessit: inimicorum existimatione punitus, suo iudicio finitus⁹⁵.

Sed Theramenes a litteris et doctrina virilitatem traxit. Numantino vero Theogeni ad consimilem virtutem capeffendam, quasi magistra gentis suae ferocitas existit. Perditis namque et afflictis rebus Numantinorum, cum omnes cives nobilitate, pecunia, honoribus⁹⁶ praestaret; vicum suum, qui in ea urbe speciosissimus erat, contractis undique nutrimentis ignis, incendit protinusque strictum gladium in medio posuit, ac binos inter se dimicare iussit: ut victus, incisa cervice ardentibus telis superiaceretur. Qui cum tam forti lege mortis omnes abscessisset, ad ultimum se ipse flammis immerfit.

⁹² *clarum-sonum*] alludit ad morem Veterum, qui phialam vino plenam ab alto in minora pocula fundebant, et si illisu sonus maior ederetur, se ab amasiis suis amari augurabantur. Graece dicitur *νοτταβίζων*.

⁹³ *Renidensque*] hoc minus intellectum indoctis librariis, et glossis *ridens, deridens*, et maiori corruptioni in *reddens* causam dedit. *Renidensque*, i. e. subridens, ed. Vet. et aliquot Mss. habent.

⁹⁴ *Critiae*] Cicero: *Gracii enim in conviviiis solent no-*

minare, cui poculum traditur sint — veroque ei, qui venenum praebuerat, mortem est eam auguratus, quae brevi consecuta est.

⁹⁵ *finitus*] *Finiri* est mori per euphemismum. Infra IX. 12. ext. 4. Plin. I. ep. 12.

⁹⁶ *honoribus*] sine copula *que* per asyndeton, ut supra eodem capite 23. *capite, humero, femore saucio*, ext. 3. cuius *proposito, opere, exitu, nihil fortius*. Vulgo *honoribusque*. Sed nostram lectionem tuentur multi Mss. Ed. Vet. Mediol.

97 *con-*

8. Verum, ut aequè populo Romano inimicae ur-
An. V. 607. bis excidium referam: Carthagine capta, uxor
Liv. LI. Ap-
pian. Libya. Hasdrubalis exprobrata ei impietate, quod a Scipio-
 ne soli sibi impetrare vitam contentus⁹⁷ fuisset,
 dextera laevaeque communes filios mortem non
 recusantes trahens, incendio se flagrantis patrias
 iniecit.

9. Muliebris fortitudinis exemplo aequè fortem
An. V. 539. duarum puellarum casum adiiciam. Cum pesti-
Liv. XXIII,
24. fera seditione Syracusarum, tota regis Gelonis⁹⁸
 stirps, evidentissimis exhausta cladibus, ad unicam
 filiam Harmoniam virginem esset redacta, et in
 eam certatim ab inimicis impetus fieret: nutrix
 eius aequalem illi puellam, regio cultu ornatam,
 hostilibus gladiis subiecit⁹⁹. Quae ne cum¹⁰⁰
 ferro quidem trucidaretur, cuius esset conditionis,
 ederet: proclamavit admirata illius animum Har-
 monia, et tantae fidei superesse non sustinuit:
 revocatosque interfectores, professa quatenam esset,
 in caedem suam convertit. Ita alteri totum men-
 dacium, alteri veritas aperta finis vitae fuit.

97 *contentus*] quidam libri
male contenta. Mox *trahens*
 proprium est verbum; qui
 enim pueros ducunt, eos *tra-*
here dicuntur. Curt. III. 13,
 12. V. 5, 15. Val. Flacc. II.
 551. Virgil. Aen. II. 457. Pro
iniecit ed. Vet. *obiecit*.

98 *Gelonis*] pauculi *Hiero-*
nis. De Gelonis stirpe vid.
 Aelian. VI. 14. cf. supra I. 1,
 ext. 3.

99 *subiecit*] sic ed. Vet. cum
 multis Mss. et ed. Mog. aliis-
 que eleganter pro vulgato

obiecit. *Subiici* dicuntur, qui
 falsi pro veris supponuntur.
 Infra V. 9, 4.

100 *Quae ne cum*] Perizo-
 nius: An legendum: *Quum*
ne cum ferro etc. Certe unum
cum excidisse videtur, et pri-
 dem fuisse: *Quae quum ne*
cum ferro etc. Mox pro *ede-*
ret ed. Vet. cum novem Mss.
ediceret. *Superesse*, i. e. super-
 stitem esse. Simile referunt
 de Mauritio Imperatore Graeco
 a Phoca cum omnibus suis
 interfecto. v. Baron. Annal.
 602. 19.

CAPUT III.

DE PATIENTIA.

- Cuius exempla Rom. sunt duo. 2 Zeno Eleater.
 1 C. Mucius Cordus primus 3 Alter Zeno.
 Scaevola diffus. 4 Anaxarchus Abderita.
 2 Pompeius legatus ad Gen- 5 Theodorus Syracusanus.
 tium regem. 6 Indi.
 Externa. 7 Servus Afer in poenis et
 1 Puer Macedo. morte ridens.

Egregiis virorum pariter ac feminarum operibus fortitudo se oculis hominum subiecit: patientiamque in medium procedere hortata est¹, non sane infirmioribus radicibus stabilitam, aut minus generoso spiritu abundantem; sed ita similitudine iunctam, ut cum ea, vel ex ea nata videri possit.

Quid enim iis, quae supra retuli, factio Mucii convenientius? cum a Porsena rege Hetruscorum urbem nostram gravi ac diutino bello urgeri aegre ferret, castra eius clam ferro cinctus intravit: immolantemque ante altaria conatus est occidere.^{1. I.}

Caeterum inter molitionem pii pariter ac fortis propositi oppressus, nec causam adventus texit, et tormenta quantopere contemneret, mira patientia ostendit. Perofus² enim, credo, dexteram suam, quod eius ministerio in caede regis uti nequisset, iniectam foculo exuri passus est. Nullum profecto dii immortales admotum aris cultum attentioribus oculis viderunt³. Ipsum quoque Porsenam, oblitum periculi, ultionem suam vertere in admirationem coegit. Nam, *Revertere, inquit, ad tuos,*

1 *procedere hortata est*] Ne-
 pos XIX. 1, 3. *hortarentur*
accipere, pro ut acciperes. Iu-
 stin. et alii. Mox *coniunctam*
 ed. Vet. cum Ultrai. prim.

2 *Perofus*] sic ed. Vet. et
 Lips. 1. 2. cum omnibus Mss.
 Quaedam editt. *Porsaeus*.

3 *viderunt*] Lib. Dan. *in-*
viderunt, i. e. inspexerunt,
simis intuiti sunt, quod Co-
lerus Valerio omnibus mo-
dis vindicandum censet. At
omnes reliqui Mss. et editte
viderunt. Mox periculi sui
 ed. Vet. cum multis Mss.

4 *Scae-*

Muci, et eis refer, te, cum vitam meam petieris, a me vita donatum. Cuius elementiam non adulatus Mucius, tristior Porſenae ſalute, quam ſua laetior, urbi ſe cum aeternae gloriae cognomine, *Scaevolam*⁴ reddidit.

^{2.}
An. V. 584.
circiter. Pompeii⁵ etiam probabilis virtus: qui, dum legationis officio fungeretur, a Gentio rege interceptus, cum ſenatus conſilia prodere iuberetur, ardenti lucernae admotum digitum cremandum praeſtuit: eaque patientia regi ſimul et deſperationem tormentis quicquam ex ſe cognoscendi excuſſit⁶, et expetendae populi Romani amicitiae magnam cupiditatem ingeneravit. Ac ne, plura huiusce generis exempla domi ſcrutando, ſaepe ad civilium bellorum deteſtandam memoriam progredi cogar, duobus Romanorum exemplis contentus, quae ut clariffimarum familiarum commendationem, ita nullum publicum maerorem continent, externa ſubnectam.

4. *Scaevolam*] ſex Mſſ. *Scaevola*, quatuor *Scaevolae*.

5. *Pompeii*] Pighius legendum cenſet *Perpernas*, cum ex Livii ep. 43. 44. appareat, non *Pompeium*, ſed *M. Perpernam* et *L. Peſillum*, cum ad Gentium Illyricorum regem legati veniſſent, ab eo in cuſtodiam coniectos, eodemque capto ab L. Anicio praetore liberatos eſſe. Contra Rupertus Diſſ. ad Valer. III. 3. *Perpernas* hic legi non poſſe contendit, rationibus quidem haud ſpernendis, non tamen plane certis; nam quod ad ſecundum argumentum attinet, ubi dicit, non videri *Pompeium iſſe* ad Gentium, ideoque Valerium ſcribere *interceptum*, at *Perpernam miſſum eſſe* ad ipſum Gentium; in eo videtur vis de-

tiſſimus non cogitaſſe, Valerium non adeo ſtudioſum fuiſſe proprietatis verborum, ut *interceptus* non etiam adhibere potuerit pro *in vinculis retentus*, et quidem ex improviſo et praeter opinionem. Si dicam, quod res eſt, Valerius mihi videretur de *Perperna* locutus eſſe, at memoriae lapſu, quod *Perpernae* tribuere debebat, tribuiſſe *Pompeio*. vid. quoque Appian. in Excerpt. Peireſc. p. 563.

6. *excuffit*] i. e. effecit, ut rex deſperaret tormentis quicquam ex ſe cognoscendi. Sic *lacrimas, viſum, ſciſtillas etc. excutere*. Torrenius tamen malit *incuffit*, quod in quibusdam Mſſ. invenitur. Mihi *excuffit* verum videtur. Mox ed. Vet. *domum*.

7. *Vet-*

E X T E R N A.

Vetusto⁷ Macedoniae more regi Alexandro nobilissimi pueri praesto erant sacrificanti. E quibus unus turibulo arrepto, ante ipsum adstitit, in cuius brachio carbo ardens delapsus est: quo etsi ita urebatur, ut adusti corporis eius odor ad circumstantium nares perveniret, tamen et dolorem silentio pressit, et brachium immobile tenuit, ne sacrificium Alexandri aut concussio⁸ turibulo impediret, aut edito gemitu regias aures aspergeret⁹. Rex quoque¹⁰ patientia pueri magis delectatus, hoc certius perseverantiae experimentum sumere voluit. consulto enim sacrificavit diutius, nec hac re eum a proposito repulit. Si huic miraculo Darius inseruisset oculos, scisset, eius stirpis milites vinci non posse, cuius infirmam aetatem tanto robore praeditam animadvertisset.

Est et illa vehemens et constans animi militia, litteris pollens venerabilium doctrinae sacrorum antistes philosophia, quae ubi pectore recepta est hominum, inhonesto atque infirmi affectu dispulso, totum in solidae¹¹ virtutis munimento confirmat, potentiusque metu ac dolore facit.

⁷ *Vetusto*] Curt. VIII. 6. Paulo aliter Aelian. XIII. 49. et Arrianus, qui a Philippo hunc morem institutum esse scribunt.

⁸ *concussio*] sic omnes Mss. et ed. Mog. nec aliter ed. Vet. et Lips. Thanneri, etsi Torrenius dicat, *omnes* edit. praeter Moguntinam habere *excussio*.

⁹ *aspergeret*] nempe cavit, ne quid mali ominis ad regis sacrificantis aures perveniret. Lipsius legit *asperaret*. Ruptus *turibulo* aut edito ge-

mitu impediret, deletis regias aures aspergeret.

¹⁰ *Rex quoque*] Torrenius coniicit: *Rex quo*. Mox pro *consulto* Colero placet *consulto*. male. *proposito* sine praepositione novem Mss. et ed. Vet. Mog.

¹¹ *totum in solidae*] sic ed. Vet. cum plerisque Mss. In quibusdam paullo ante pro *hominum* est *hominem*, *homini* (ed. Vet.), *omni*; item *depulso* in plerisque et ed. Vet. *scilicet* duo Mss. *solido* iidem; *potentiorumque* aliquot, *faciens* alii.

¹² *Zeno-*

2.
Diogenes La-
ert. Cic. Tusc.
II, 22. de Nat.
Deor. III, 33.
Suidas alii-
que.

Incipiam autem a Zenone¹² Eleate: qui cum esset in dispicienda rerum naturae maximae prudentiae, inque excitandis ad vigorem iuvenum animis promptissimus, praeceptorum fidem exemplo virtutis suae publicavit. Patriam enim egressus, in qua frui secura libertate poterat, Agrigentum miserabili servitute obrutum petiit, tanta fiducia ingenii ac morum suorum fretus, ut speraverit, et tyranno et Phalari vesanae mentis feritatem a se diripi¹³ posse. Postquam deinde apud illum plus consuetudinem dominationis, quam consilii salubritatem, valere animadvertit, nobilissimos eius civitatis adolescentes cupiditate liberandae patriae inflammavit. Cuius rei cum indicium ad tyrannum manasset, convocato in forum populo, torquere eum vario cruciatus genere coepit: subinde quaerens, quosnam consilii participes haberet. At ille nec eorum quempiam nominavit, sed proximum quemque ac fidissimum¹⁴ tyranno suspectum reddidit: increpitansque Agrigentinis ignaviam ac timiditatem, effecit ut subito mentis impulsu concitati, Phalarim lapidibus prosternerent. Senis ergo unius eculeo¹⁵ impositi non supplex vox,

Cic. Off. II, 7.
Ovid. Ibide.

12 Zenone] De huius vita et dogmatibus videndus Bruckerus et qui ab ipso allegantur. Dictus est ab oppido Elea, quod fuit in Lucania, prope promontorium Palinuri. Porro Phalarim tyrannum interiisse Olymp. LXX statuit Dodwellus; alii adeo ad Olymp. LII. eius aetatem referunt. Zenonem vero Eleatem, Parmenidis, qui Olymp. LXIX. floruit, discipulum, circa Olympiad. LXXXVI. vixisse tradit Eusebius. Expediat haec, cui volupe est. Pauculi Mss. pro

Eleate habent Cleante. ed. Vet. Eleante. Eadem mox cum duobus Leid. et ed. Mog. despicienda. et paullo inferius miserabili tyrannorum servitute.

13 diripi] i. e. eripi II. 9, 8. Perizonius malit deripi.

14 fidissimum] vid. Senec. de ira II. 23. Diod. Sic. in Excerpt. Peiresc. p. 250. Multi Mss. fideissimum.

15 eculeo] stipes, cui veluti equo imponebantur, et varie torquebantur. Prudent. in martyrio d. Romani 109. Magius de eculeo.

16 Eius-

nec miserabilis eiulatus; sed fortis cohortatio totius urbis animum, fortunamque mutavit.

Eiusdem nominis philosophus ¹⁶, cum a Ne-
 archo ¹⁷ tyranno, de cuius nece consilium inierat,
 torqueretur, supplicii pariter atque indicandorum
 consciorum gratia: doloris victor, sed ultionis cu-
 pidus, *esse dixit quod eum secreto audire admodum ex-
 pediret*: laxatoque eculeo, postquam infidiis op-
 portunum tempus animadvertit, aurem eius mor-
 fu corripuit, nec ante dimisit quam et ipse vita, et
 ille corporis partē privaretur.

Talis patientiae aemulus Anaxarchus ¹⁸, cum
 a tyranno Cypriorum Nicocreonte torqueretur,
 nec ulla vi inhiberi posset, quo minus amarissimo-
 rum eum maledictorum verberibus invicem ipse
 torqueret, ad ultimum amputationem linguae mi-
 nitanti, *Non erit, inquit, effeminate adolescens, haec
 quoque pars corporis mei tuae ditionis*: protinusque
 dentibus abscisam ¹⁹, et commanducatam linguam,
 in os eius ira patens ²⁰ expuit. Multorum aures

¹⁶ *Eiusdem nominis phil.]*
 Unus idemque fuit cum eo,
 de quo praecedenti exemplo
 egerat. vid. Auct. in margine
 citat.

¹⁷ *Nearcho]* Mss. et editt.
 antiquae hanc vocem varie
 corruerunt, ut fere sit in
 nominibus propriis. *Near-*
chus fuit tyrannus *Eleatum*.
 Mox *tempus* in tribus Mss.
 omittitur, quod Modius tan-
 quam glossema reiecit, pro-
 bantibus Gudio et Perizonio.
 Torrenius provocat ad Sal-
 lust. Iug. c. 50.

¹⁸ *Anaxarchus]* Abderita,
 Democriti sectator, temporibus
 Alexandri Magni, cui ve-
 hementer adularus est, Ar-
 rian. IV. *αυαβ.* 10. floruit.

vid. praeter auctores citatos
 Sext. Empir. adv. mathem.
 IX. 53. Aelian. IX. 3. *Nico-*
creonte varie corrumpitur in
 Mss. Pro *verberibus* ed. Vet.
verbis. male.

¹⁹ *dentibus abscisam]* Am-
 mian. Marc. tribuit hoc *Zen-*
oni Stoico, i. e. *Cittio*, repre-
 hensus ideo a Valesio ad Lib.
 XIII. 9. Zenoni tamen Ele-
 ati tribuitur a Plutarch. de
 Garrulitate p. 505. ed. Frkf.
 sive Tom. VIII. p. 13. ed.
 Reiskii. *manducatam* mox ed.
 Vet.

²⁰ *ira patens]* Thysius edi-
 dit *ita patens*, quidquid erit,
 utrumque ex glossa videtur
 Guyeto. An *ira pallens*, sive
ira potens, ut ad Anaxarchum
 M refera-

vet. Serm. de
Martyr. Plu-
tarch. Ale-
xand. Bo-
ethius Consol.
Phil. lib. 2.

illa lingua²¹, et in primis Alexandri regis, admiratione sui attonitas habuerat, dum terrae conditionem, habitum²² maris, siderum motus, totius denique mundi naturam prudentissime et facundissime exprompsit. Paene tamen occidit gloriosius, quam vixit; quia tam forti fine illustrem professionis actum comprobavit, Anaxarchique²³ non vitam modo deseruit, sed mortem reddidit clariorem.

An. V. 538.
Livius 24. 5.

In Theodoro²⁴ quoque viro gravissimo, Hieronymus tyrannus frustra tortorum manus fatigavit. Rupit²⁵ enim verbera, fidiculas laxavit, solvit eculeum, laminas extinxit prius, quam efficere potuit, ut tyrannicidii conscios indicaret. Quin

referatur? sive ira pollens, ut apud Silium pollens avis. Neque tamen certi quid statuere ausim.

21 illa lingua] non est casus primus, sed sextus, quod viri docti non viderunt.

22 habitum] multi Mss. cum ed. Vet. ambitum. Mox pro forti sine ed. Vet. et Lips. Thanneri fortissime. perperam.

23 Anaxarchique] sic plerique Mss. et editt. etiam Vet. Anaxarchusque Cauch. et Leid. sec. qui addit: alibi. Anaxarchesque Ultr. prim. Perizonius coniicit: Anaxarchique non vitam deseruit. Torrenius: Anaxarchique non vitam eo modo deseruit. At, quod illa lingua casum primum esse existimant, eorum explicatio, ut mihi quidem viderur, dura est, et stare nequit. Quid enim quaeso est lingua vitam Anaxarchi non deseruit?

Quid illud: lingua paene occidit gloriosius, quam vixit? An lingua occidit? vixit? Lingua ergo subiectum esse non potest, sed Anaxarchus. Totaque periodus sic intelligenda: Anaxarchus multorum aures illa lingua etc. Post comprobavit ponendum est punctum et legendum: comprobavit. Anaxarchusque. Quae transitioni servit, et sensus clausulae est: Anaxarchusque non modo mortuus est (vitam deserere est quoque apud Ciceronem), sed etiam (etiam saepe omitti solet) mortem reddidit clariorem. Sic omnia plana, non modo, modo non, non modo non Mss. ut fit.

24 In Theodoro] Gronov. ad Liv. l. c. malit: In Theodoro.

25 Rupit etc.] Valerius dicere vult, tyrannum frustra adhibuisse tormenta. Vide vero, quam mirifice omnia exaggerat!

26 satelli-

etiam satellitem²⁶, in quo totius dominationis summa, quasi quodam cardine, versabatur, falsa criminatione inquinando, fidum lateri eius custodem eripuit; beneficioque patientiae, non solum, quae occulta fuerunt, texit, sed etiam tormenta sua ultus est: quibus Hieronymus dum inimicum cupide lacerat, amicum temere perdidit.

Apud Indos vero patientiae meditatio tam obstinate usurpari creditur, ut sint, qui omne vitae tempus nudi exigant, modo Caucasi montis glaciali²⁷ rigore corpora sua durantes, modo flammis sine ullo gemitu obiiicientes. Atque haud parva his gloria contemptu doloris acquiritur: titulusque sapientiae datur.

Haec e pectoribus altis et eruditis orta sunt: illud tamen non minus admirabile, quod²⁸ servilis animus cepit. Servus barbarus Hasdrubalem, quod dominum suum occidisset, graviter ferens, subito aggressus interemit. Cumque comprehensus omni modo cruciaretur, laetitiam tamen, quam ex vindicta ceperat, in ore constantissime retinuit. Non ergo fastidioso aditu virtus excitata, vivida²⁹ ingenia ad se penetrare patitur; neque haustum sui cum aliquo personarum discrimine largum, malignumve praebet; sed omnibus aequaliter expo-

²⁶ *satellitem*] Thrafonem.
²⁷ *glaciali*] ed. Vet. et Mog. cum undecim Mss. *gelido*. Mox Pighius et alii *Titulus namque male*. *Sapientiae* est genitivus. Respicit *Gymnosophistas*, et fortasse *Calanum*.

²⁸ *quod*] deest in ed. Vet. Mog. et decem Mss. Torrenio multo elegantius et concinnius viderur, si *quod* omitatur.

²⁹ *vivida*] ed. Vet. cum

multis Mss. et aliquot editt. *invida*; alii *invidia*. Hoc praetulerim et legerim: *Non ergo fastidioso aditu virtus*, (scil. est, i. e. virtus ergo nemini aditum ad se difficilem reddit, facilem dat aditum unicuique) *excitata invidia ingenia* (quale habuit servus barbarus) *ad se penetrare patitur* etc. *Ingenium invidia excitatum* planum est. Lectio vulgata habet aliquid obscuro.

M 2

1 Quo]

sita, quid cupiditatis potius, quam quid dignitatis attuleris, aestimat: inque captu bonorum suorum tibi ipsi pondus examinandum relinquit, ut quantum subire animo sustinueris, tantum tecum auferas.

CAPUT IIII. DE HUMILI LOCO NATIS QUI CLARI EVASERUNT.

- Apud Romanos.
1 *Tullus Hostilius rex.*
2 *L. Tarquinius Priscus rex.*
3 *Ser. Tullius rex.*
4 *C. Terentius Varro.*

- 5 *M. Perperna.*
6 *M. Porcius Cato.*
Apud externos.
1 *Socrates Atheniensis.*
2 *Euripides et Demosthenes.*

Quo¹ saepe evenit, ut et humili loco nati ad summam dignitatem confurgant, et generosissimarum imaginum foetus² in aliquod revoluti dedecus acceptam a maioribus lucem in tenebras convertant. Quae quidem planiora suis exemplis reddentur. Ac prius³ de his ordiar, quorum in meliorem statum aetia mutatio splendidam relatu praebet materiam.

1.
An. V.
circiter.

Incunabula⁴ Tulli Hostilii agreste tugurium cepit: eiusdem adolescentia in pecore pascendo fuit occupata: validior aetas imperium Romanum rexit, et duplicavit⁵: senectus excellentissimis ornamentis decorata in altissimo maiestatis fastigio fulsit.

1 *Quo*] i. e. propter quod. Ceterum in Mss. et antiquis editt. haec praefatio ad caput praecedens pertinet. Saepe ed. Vet. et decem Mss. omitunt.

2 *foetus*] i. e. generosissimorum hominum filii. *Revoluti* habent omnes fere Mss. et editt. etiam Vet. non ut Pighius dedit *devoluti*. Mox

redduntur ed. Vet. cum multis Mss. servat.

3 *Ac prius*] sic plerique Mss. et ed. Vet. non ut *primum de iis*, uti Pighius. Mox ed. Vet. *falla*.

4 *Incunabula*] Dissentiunt Liv. I. 22. et Dion. Halic. III. At cum nostro facit Aelian. XIV. 36.

5 *duplicavit*] nam ex Romanis

Verum Tullus etſi magnus ⁶ et admirabilis incrementi, domesticum tamen exemplum eſt. Tar-
 quinium autem Priſcum ad Romanum imperium occupandum fortuna in urbem noſtram advexit: alienum ⁷, quod ortum Corintho: faſtidiendum, quod mercatore Demarato genitum: erubescendum, quod etiam exule. Ceterum ⁸ tam proſperum conditionis ſuae eventum industria ſua pro invidioſo glorioſum reddidit. Dilatavit enim imperii fines, cultum deorum novis ſacerdotiis auxit, numerum ſenatus amplificavit, equeſtrem ordinem uberioſorem reliquit. Quaeque laudum eiſ conſummatio eſt, praeclaris virtutibus effecit, ne haec civitas poenitentiam ageret, quod regem a finitimis potius mutuata eſſet ⁹, quam de ſuis legiſſet.

In Servio autem Tullio ¹⁰ fortuna praecipue vires ſuas oſtendit, vernam ¹¹ huic urbi natum re-

manis et Albanis unum populum fecit.

⁶ *magnus et*] ſic ed. Mog. et plerique Mſſ. At ed. Vet. cum Ultr. prim. delet *et*. Barb. uterque cum reliquis editt. *magni et*. Mox ed. Vet. *Priſcum* non agnoſcit.

⁷ *alienum*] ſic dedit Pighius ex uno alteroque codice. Aldus ſic ediderat: *Alienium quod exactum: alieniorem, quod ortum Corintho: faſtidiendum, quod mercatore genitum: erubescendum, quod etiam exule Demarato natum patre*. Et ſic ed. Vet. cum aliis editt. et plerisque Mſſ. Perizonius: *Alienium, quod Etruſcum: alieniorem, quod ortum Corintho*, quae coniectura Torrenio laudabilis videtur. Aldina certe lectio gloſſam redolet. Mihi quidem Pighiana ceteris videtur

praeferenda; ita tamen, ut putem, *Demaratum* ex margine in textum irrepiſſiſſe.

⁸ *Ceterum etc.*] ſic in tanta varietate lectionis Torrenius recte edidit et interpretatus eſt; quod eum, talis conditionis virum, fortuna in urbem Romam advexerit, ad imperium occupandum, quae res cum eſſet in tali viro invidioſa, ille eam ſua industria reddidit glorioſam. Mox *imperii* omittit ed. Vet. cum multis Mſſ.

⁹ *mutuata eſſet*] ſic ed. Vet. cum aliis editt. et Mſſ. Brand. itemque omnibus Torrenianis, non *mutuaſſet*.

¹⁰ *In Servio autem Tullio*] ſex Mſſ. cum ed. Vet. *In Tullio vera*. Quinque *In Tullio vero Servio*.

¹¹ *vernam*] i. e. Servius natus erat, ut urbi Romae ver-

*Messalla Cor-
vin. de proge-
nie Aug.*

gem dando. Cui quidem diutissime imperium obtinere, quater lustrum condere¹², ter triumphare contigit. Ad summam autem, unde processerit, aut quo pervenerit, *statuae*¹³ ipsius titulus abunde testatur, servili cognomine, et regia appellatione perplexus.

*An. V. 537.
Livius XXII,
25. et alii.*

Miro quoque gradu Varro ad consulatum ex macellaria patris taberna conscendit. Et quidem fortuna parum duxit sordidissimae mercis capturis alito¹⁴ XII fasces largiri, nisi etiam L. Aemilium Paullum dedisset collegam. Atque ita se in eius sinum infudit, ut cum apud Cannas culpa sua vires populi Rom. exhausisset, Paullum, qui praelium committere noluerat, occidere pateretur; illum in urbem incolumem reduceret. Quin etiam senatum gratias ei agentem, quod redire voluisset, ante portas eduxit, extuditque ut gravissimae cladis auctori etiam dictatura¹⁵ deferretur.

*An. V. 623.
Vell. 2. Iustin.*

Non parvus consulatus rubor M. Perperna, ut pote qui consul ante quam civis¹⁶; sed in bello

na esset, ac fortuna eum eidem urbi regem dedit.

¹² *condere*] vid. infra III. 1, 10. Liv. I. 44.

¹³ *statuae*] In antiquis Capitolinis marmoribus triumphorum eius titulus: SER. TULLIUS. REX. *Servius* dictus quia *matre serva* natus est, (processit) unde ab initio positum est, sic, ut *Rex* (quo pervenit) ultimo loco. Ed. Vet. cum nonnullis Mss. *perplexis*. Recte autem monet Torrenius, hoc verbo significari orationem impeditam et obkcuram, quae habeat aliquid instar aenigmati, quale est illud, quod eodem titulo regia dignitas et servilis conditio in uno homine significatur.

¹⁴ *alito*] haec sine dubio

vera lectio, non vero *inquinari solito*, quod Aldus dederat. Ex *alito* ob praecedens in *capturis* fiebat *salito*, quod librarii in *solito* mutarunt, et quia tunc verbum aliquod deesse videbatur, addiderunt *inquinari*, et sic tandem in plures Codd. venit *inquinari solito*. *Alito* etiam ed. Vet. Infra V. 4, 7. et alibi. Coniectura Gronovii *allito*, ab *allinere*, mihi non placet, multo minus Coleri *salito*. Paullo ante ed. Vet. cum plerisque Mss. *Equidem*.

¹⁵ *dictatura*] quam tamen recipere non sustinuit III. 5, 2. etiam in ed. Vet. et octo Mss. deest.

¹⁶ *civis*] Cicero pro Sulla c. 7. negat, ullum peregrinum

gerendo utilior aliquanto reipubl. Varrone impe-^{36. Strab.}
 ratore. Regem enim Aristonicum cepit, Crassia-^{14. Ores. V.}
 naeque stragis punitor exstitit. Cum interim, cu-^{10.}
 ius vita triumphavit¹⁷, mors Papia¹⁸ lege damnata
 est. Namque patrem illius, nihil ad se pertinen-
 tia civis Romani iura complexum, Sabelli¹⁹ iudicio
 petatum, redire in pristinas sedes coegerunt. Ita
 M. Perpernae nomen adumbratum, falsus confu-
 latus, caliginis simile imperium, caducus trium-
 phus, aliena in urbe improbe peregrinatus est.

M. vero Porcii Catonis incrementa publicis vo-^{6.}
 tis expetenda fuerunt: qui nomen suum Tusculi
 ignobile, Romae nobilissimum reddidit. Ornata^{An. V. 549.}
 sunt enim ab eo litterarum Latinarum monumen-^{circiter. Plus.}
 ta, adiuta disciplina militaris²¹, aucta maiestas sena-^{20 Cic. in Ca-}
 tus, prorogata familia, in qua maximum decus po-^{tere.}
 sterior est ortus Cato²².

grinum umquam consulem
 fuisse.

^{17 triumphavit}] respicit
 bellum *servile*, a. Perperna
 confectum, ob quod fuit *ova-*
sione contentus, ne dignita-
 tem *triumphi* servili inscrip-
 tione violaret Flor. III. 19, 2.
 At Valerius more suo exag-
 gerat, triumphumque nomi-
 nat. De Aristonico enim
 numquam Perperna trium-
 phavit, sed paullo post de-
 victum Aristonicum mortuus
 est Pergami.

^{18 Papia}] a C. Papio trib. pl.
 a. V. 622. Cotta et Torquato
 Coss. lata, *ut peregrini urbe*
pellerentur, et socii latini no-
minis in suas civitates redi-
gerentur. Hanc legem iam
 tulerat M. Iunius Pennus trib.
 pleb. 622. temporibus C.
 Gracchi, eamque intermissam
 instauravit Papius. Manucius
 ad Cic. Agrar. I. 4. duas

fuisse leges Papias autumat,
 quarum prior neminem ex-
 cipiebat, posterior Italos, le-
 ge lulia civitate donatos. Lex
Claudia iam 576. lata, ipso-
 rum sociorum rogatu sanxo-
 rat, *ut omnes in suam quisque*
civitatem — redirent. Liv.
 XXXXI. 13. XXXXII. 10.

^{19 Sabelli}] iidem qui Sam-
 nites, a Sabinis orti, inter
 Sabinos et Marfos, quibus,
 bello Marfico confecto, civi-
 tas dabatur. *Iudicio petatum*,
 i. e. accusatum.

^{20 Ornata etc.}] Scriptit
 enim de Originibus, in qui-
 bus originem urbium Itali-
 carum, et res gestas populi
 Romani exposuit. Nepos in
 vita Catonis.

^{21 disciplina militaris}] scrip-
 sit Cato de re militari, et
 ipse res magnas bello gessit.
 vid. Plutarch.

^{22 Cato}] vid. III. 2, 16.

M 4

23 mar-

E X T E R N A.

1. Sed ut Romanis externa iungamus, Socrates
Diog. Laert. non solum hominum consensu, verum etiam Apol-
Plato in linis oraculo sapientissimus iudicatus, Phanarete
Theaet. et matre obstetrice, et Sophronisco patre marmora-
Euthydem. rio ²³ genitus, ad clarissimum lumen gloriae ex-
Plat. Phaedo- cessit. neque inmerito. Nam cum eruditissimo-
ne, Cic. Tus- rum virorum ingenia in disputatione caeca vaga-
cul. 5. rentur, mensurasque Solis et Lunae, et ceterorum
siderum loquacibus magis, quam certis argumen-
tis explicare conarentur, totius etiam mundi am-
bitum ²⁴ complecti auderent, primus ab his in-
doctis ²⁵ erroribus abductum animum, intima con-
ditionis humanae, ac in secessu pectoris repositos
affectus scrutari coegit: si virtus per se ipsam aesti-
metur, vitae magister optimus.

2. Quam matrem Euripides ²⁶, aut quem patrem
Gell. 15. c. 20. Demosthenes habuerit, ipsorum quoque saeculo
vide Suid. de ignotum fuit. alterius autem matrem olera: alte-
Euripide. rius patrem cultellos ²⁷ venditasse, omnium paene
Plat. De- doctorum litterae loquuntur. Sed quid aut illius
mosth. tragica, aut huius oratoria vi clarius?

²³ marmorario] i. e. qui
marmora secat vel polit, grae-
ce μαρμαροποιός. Lucian. in
Somnio p. 9.

²⁴ ambitum] habitum ed.
Vet. cum nonnullis Codd. in
his Ultr. priim. Supra III. 3.
ext. 4. sed Torrenius hic ma-
lit ambitum propter verbum
complecti.

²⁵ indoctis] Cölerus edi-
dit doctis ut Lipsius coniece-
rat. Enimvero omnes libri

et scripti et editi indoctis.

²⁶ matrem Euripides] ma-
ter fuit Clito, pater Mnesar-
chus, honesti generis, licet
Aristophanes per maledicen-
tiam matrem λαχνοπληγριαν
vocaverit. Ed. Vet. olera:
alterius patrem omittit.

²⁷ cultellos] pater Demo-
sthenis habuit officinam, in
eaque multos servos, qui μα-
χαίρας cudebant. vid. Iuvenal. X. 130.

CAPUT

CAPUT V.
QUI A PARENTIBUS CLARIS
DEGENERARUNT.

- 1 *Cn. Scipio Africani maioris filius.* 3 *P. Clodii et Fulviae F.*
2 *Q. Fabius Allobrogici F.* 4 *M. Hortensius Corbio.*

Sequitur duplicis promissi¹ pars adoptivis² illustrium virorum imaginibus reddenda: quoniam quidem sunt referenda³, quae ab earum splendore degeneraverunt, teterrimis ignaviae ac nequitiae sordibus imbuta nobilia portenta.

Quid enim monstro similis, quam superioris Africani filius Scipio? Qui in tanta domestica gloria ortus, a parvulo admodum regis Antiochi praesidio capi sustinuit; cum ei voluntaria morte absumi satius fuerit, quam inter duo fulgentissima cognomina patris et patrui⁴, altero⁵ oppressa Africa iam parto, altero iam maiore ex parte recuperata Asia, surgere incipiente, manus vinciendas hosti tradere, eiusque beneficio precarium spiritum obtinere: de quo mox L. Scipio speciosissimum deorum⁶ hominumque oculis subiecturus erat triumphum.

1 *duplicis promissi*] ab initio capitis praecedentis.

2 *adoptivis*] i. e. in tenebras conversis, obscuratis, *Adoperire* pro *operire*.

3 *referenda, quae*] scil. portenta. Male igitur octo Mss. et ed. Vet. *referendi, qui*.

4 *patris et patrui*] Pater *Africanus*, patruus *Asiaticus* dictus est.

5 *altero etc.*] Ed. Vet. cum aliquot Mss. *altero maiori oppressa Africa* (*Africae* Uler. prim.) *iam parte*. Eadem cum Uler. prim. *altero maiori ex parte recuperata Asia*. Tres alii *altero maiore ex recuperata Asia*.

6 *deorum*] Curru vestus in Capitolium, cum de Antiocho triumpharet L. Scipio Asiaticus.

Infra IIII.
§ 3.

Idem⁷ praeturae petitor candidam togam adeo turpitudinis⁸ maculis obsolefactam in campum⁹ detulit, ut nisi gratia Cicerei, qui patris eius scriba fuerat, adiutus esset, honorem a populo impetraturus non videretur. Quanquam quid interfuit utrum repulsam; an sic adeptam praeturam domum referret? quam cum propinqui ab eo pollui animadverterent, id egerunt ne aut sellam ponere¹⁰, aut ius dicere auderet. Insuperque e manu eius an-

7 *Idem*] In historia filiorum P. Scipionis Africani Maioris magna est obscuritas. Primo notandum, eum, qui Aemilii filium P. Scipionem Aemilianum sive Africanum Minorem adoptavit, dictum fuisse *Publium*. Nam Vellei. I. 10. eum diserte *Publium* nominat; deinde filii adoptati semper praenomen, nomen et cognomen patris adoptivi adsumserunt; *Aemilianus* autem dictus est *Publ. Corn. Scipio*. Hunc igitur *Publium*, Africani Superioris filium, scimus *augurem* fuisse Liv. XXXX. 42. Velleius loc. cit. *eum nihil ex maiestate paterna praeter speciem nominis et vigorem eloquentiae retinuisse* tradit. Cic. vero de Senect. c. XI. eum *imbecillum, et tenui aut nulla potius valetudine* fuisse adfirmat, addit tamen in eius laudem: *Quod ni ita fuisset, alterum ille exstirpasset lumen civitatis. ad paternam enim magnitudinem animi doctrina uberior acceperat*. Hic igitur *Publius Scipio* is esse non potest, qui a Valerio infamatus est. Nam quis quaeso sibi persuadeat, eum a Cicerone loc. cit. tantopere laudatum fuisse, si tale

monstrum fuisset, quale Valerius eum depinxit? Est ergo alius filius Africani Superioris, de quo Noster loquitur, quemque IV. 5, 3. *Cneum* appellat. *Cneus* ergo ab Antiocho captus, et patri remissus; praetor factus est gratia Cicerei adiutus; et senatu motus, si modo is est, quem Livius XXXXI. 26. et 32. *Lucium* appellat. Hoc quidem extra dubitationem esse videtur, Africano maiori fuisse filios duos; alterum praestantem *Publium*, ac animo valitudinarium, ac animo praestantem *Publium*, Aemiliani patrem adoptivum; alterum degenerem, *Cneum*. nam Cicero loc. cit. dicit *Publii Africani filius is, qui te adoptavit*; quod non fuisset opus, nisi praeter hunc alter Scipioni filius fuisset.

8 *turpitudinis*] nam Romani eos molles et ignavos putabant, qui dedecus captivitatis morte praevenire non audebant. Plutarch. Aemil. tom. II. p. 313. ed. Reisk.

9 *campum*] scil. Martium, ubi comitia habebantur.

10 *sellam ponere*] iuris dicundi causa in tribunali III, 7, 1. Cic. Lib. II. in Verrem 38. *Sella*, intellige curul.

II Q

nulum, in quo caput Africani sculptum erat, detraxerunt. Dī boni quas tenebras ex quo fulmine nasci passi estis!

Age Q. Fabii Max. Allobrogici¹¹ et civis, et imperatoris clarissimi, filius Q. Fabius Max. quam^{2.} perditam luxuria vitam egit? cuius ut cetera fla-^{An. V. 662.}
gitia oblitterentur, tamen abunde illo dedecore mo-^{Infra VI. 9.}
res nudari possunt, quod ei Q. Pompeius praetor^{4. Cic. Tusc.}
urbanus paternis bonis interdixit¹²: neque in tanta^{Quaest. I. 33.}
civitate, qui illud decretum reprehenderet¹³, in-
ventus est. Dolenter enim homines ferebant, po-
cuniam quae Fabiae gentis splendori servire debe-
bat, flagitiis disiici. Quem ergo¹⁴ nimia patris
indulgentia haeredem reliquerat, publica severitas
exhaeredavit.

Possedit favorem plebis Clodius¹⁵ Pulcher: ad-^{An. V. 695.}
haerensque Fulviae stolae pugio¹⁶ militare de-
cus muliebri imperio subiectum habuit. Quorum
filius Pulcher, praeterquam quod enervem et fri-
gidam iuventam egit, perduto etiam amore vulga-
tissimae meretricis infamis fuit, mortisque eru-
bescendo genere consumptus est. Abdomine enim

¹¹ Q. Fab. Max. Allobr.] Consul A. V. 633. Allobrogi-
cus dicitur, ut distinguatur a
Rulliano, Verrucosso et Cun-
stato Fabiis. Fuit Q. Fabii
Aemiliani filius, et Paulli
nepos.

¹² interdixit] Formula,
qua prodigo bonis interdi-
cebatur, est haec: *Quanto*
tua bona paterna avitaque
nequitia tua disperdis, liberos-
que tuos ad egestatem perdu-
cis, ob eam rem tibi ea re com-
mercioque interdico. Paullius
III. Sent. Tit. 4.

¹³ reprehenderet] frustra
quidam rescinderet.

¹⁴ Quem ergo] *Ergo*que
ed. Vet. Paulo ante *difficili*
diffici; aliquot Mss.

¹⁵ Clodius] patricius fuit.
Verum ut tribunus plebis fig-
ri, Ciceronemque ulcisci pos-
set, adoptandum se dedit ple-
beio, sicque favorem populi
aucupatus est.

¹⁶ pugio] Fulvia, primum
Clodii, deinde illo extincto
M. Antonii triumviri uxor,
semper gladio cincta erat
Flor. III. 5, 2. cumque Octa-
vius Romam rediisset, ne-
que satis ei cum Fulvia con-
veniret, bellum contra eam
gerendum fuit ipsi Dio. 48.

¹⁷ tam

An. V. 712. avide deuorato, foedae ac sordidae intemperantiae spiritum reddidit.

4. Iam Q. quidem¹⁷ Hortensii, qui in maximo et ingenuorum¹⁸ civium, et amplissimorum proventu, summum auctoritatis atque eloquentiae gradum obtinuit, nepos Hortensius Corbio¹⁹ omnibus scortis abiectionem et obscoeniorum vitam exegit: ad ultimumque lingua eius tam libidini cunctorum inter lupanaria prostitit, quam avi pro salute civium in foro excubuerat.

CAPUT VI.

DE ILLUSTRIBUS QUI IN VESTE AUT CETERO CULTU LICENTIOUS SIBI INDULSERUNT.

1 P. Scipio maior.

2 L. Scipio Asiaticus.

3 L. Cornelius Sylla.

4 C. Duilius.

5 C. Papirius Mase.

6 C. Marius.

7 M. Cato Uticensis.

Animadverto¹ in quam periculosum iter processerim. Itaque me ipse revocabo; ne, si reliqua eiusdem generis naufragia consecrari persevera-vero, aliqua inutili² relatione implicer. Referam igitur pedem, deformesque umbras in imo gurgite turpitudinis suae iacere patiar. Sati-
us enim narrare, qui illustres viri in cultu, ceteroque vitae ritu, aliqua ex parte novando, sibi indulserint.

17 Iam Q. quidem] Quinque Mss. Nam. Quatuor alii delent quidem III. 6, 5.

18 ingenuorum] ingeniorum ed. Vet. cum tribus Mss. Lipsius coniecerat ingeniorum et civium amplissimorum, probantibus Colero, Guyeto et Perizonio. Torrenius ingeniosorum civium timide coniecit.

19 Hortensius Corbio] Lip-

sus eundem putat cum Hortalo apud Tacit. II. 37. Male, indice Perizonio. vid. Sueton. Tib. 47.

1 Animadverto — indulserint] Haec in ed. Vet. ad caput praecedens referuntur.

2 inutili] i. e. pernicioso, si gentis luliae exempla deformia exponere sustineret. Mox vitae in quibusdam deest.

3 excor-

P. Scipio, cum in Sicilia, augendo traiciendo-^{1.}
que in Africam exercitu³, opportunum quaerendo <sup>An. V. 548.
Livius</sup>
gradum, Carthaginis ruinam animo voveret, inter ^{XXVIII. 19.}
consilia ac molitiones tantae rei operam gymnasio⁴
dedit, pallioque et crepidis usus est. Nec hac re
segniore Punice exercitibus manus intulit; sed
nescio an ideo alacriores: quia vegeta et strenua
ingenia quo plus recessus sumunt, hoc vehemen-
tiores impetus edunt. Crediderim etiam favorem
eum sociorum uberiores se adepturum existimasse,
si victum⁵ eorum et sollemnes exercitationes com-
probasset. Ad quas tum⁶ veniebat, cum multum
ac diu fatigasset humeros, et cetera membra mili-
tari agitatione firmitatem suam probare coegisset:
consistebatque in his labor eius, in illis remissio
laboris.

L. vero Scipionis statuam chlamydatam, et cre-^{2.}
pidatam in Capitolio cernimus. Quo habitu vi- <sup>Cic. pro C.
Rabirio. c. X.</sup>
delicet, quia aliquando usus erat, effigiem suam
formatam poni voluit.

L. Quoque Sylla, cum imperator esset, chla-^{3.}
mydato sibi et crepidato Neapoli ambulare defor- <sup>An. V. 674.
Cic. Rabir.
cap. 10.</sup>
me non duxit.

C. autem Duilius, qui primus navalem trium-^{4.}
phum ex Poenis retulit, quotiescunque epulatu- <sup>An. V. 493.
Cic. in Caesare
Livius 17.</sup>
rus erat⁷, ad funalem cereum praecunte tibicine,

3 exercitu] ed. Vet. cum
quatuor Mss. exercitum. Unus
exercitus, ut Vossius exerci-
tu explicavit. Harl. quaerens,
quod Torrenio non spernen-
dum, mihi interpretatio re
quaerendo videtur. Aldus
edidit augendo exercitum,
traiciendoque, quem sequun-
tur alii. Mox huius tantae rei
Pighius invitis Mss. et antiq.
edidit.

4 gymnasio] vid. Livium

l. c. Mox pro recessus ed. Vet.
cum quibus Mss. recessui.

5 victum] ed. Vet. ritum.

6 tum] ed. Vet. cum de-
cem Mss. et ed. Mog. tamen,
quod Torrenius non impro-
bat. Leid. prim. mox nisi cum
multum; et ed. Vet. diutius.

7 epulaturus erat] Perizon-
nius legit opulatus fuerat vel
erat, quod Duilius multo
adhuc die funali uti non po-
tuerit, sed reversus a coena.

At

Florus II. 2. et fidicine, a coena domum reverti solitus est, in
Ammian. 26. signem bellicae rei successum nocturna. celebratio-
Sil. Ital. VI. ne testando.
 667.

5. Nam⁸ Papirius quidem Masso, cum bene gesta
An. V. 522. Republica triumphum a Senatu non impetrasset,
Plin. 15. c. 29. in Albano monte triumphandi et ipse initium fe-
 cit, et ceteris postea exemplum praebeuit: proque
 laurea corona, cum alicui spectaculo interesset,
 myrtea⁹ semper usus est.

6. Iam C. Marii paene insolens factum. nam
An. V. 652. post Iugurthinum, Cimbricumque et Teutonicum
Plin. 33. c. 11. triumphum cantharo semper potavit: quod Liber
 Pater, Indicum¹⁰ ex Asia deducens triumphum, hoc
 usus poculi genere ferebatur; ut inter ipsum hau-
 stum vini, victoriae eius suas victorias compararet.

7. M. autem Cato Praetor, M. Scauri, cetero-
An. V. 699. rumque reorum iudicia, nulla indutus tunica¹¹, sed
Plut. Paed. in tantummodo praetexta amictus egit.
Scaurianam.

At quotiescumque epulaturus
erat est: omnibus iis diebus,
 quibus convivja ad multam
 noctem trahere vellet; ne-
 que textus est mutandus.

8 Nam] Pighius omisit.
 At vide III. 5. 4. Paulo post
semper deest in ed. Vet. Mog.
 et septem Mss. in quibus Ul-
 trai. uterque.

9 myrtea] quod Sardos in
 campis myrteis superasset, ut
 tradit Festus.

10 Indicum] sic multi Mss.
 pro vulgato *inchytum*, ed. Vet.
 cum quibusdam *indicium*.
 Mox *ducens* quidam, contra
 testes. *Deducens triumphum*
 est exercitum triumphantem
 deducere ex India. Pro inter
 ed. Vet. *per*.

11 nulla indutus tunica]
 de Catone quoque maiore re-
 fert, ipsum ius dicentem exer-
 tum habuisse humerum, Ter-
 tull. de Pallio c. 3.

CAPUT VII.
DE FIDUCIA SUL

Quae in Romanis,

- 1 P. Scipione maiore.
- 2 P. Scipione Aemiliano.
- 3 P. Nafica Serapione Cos.
- 4 M. Livio Salinatore Cos.
- 5 P. Furio Philo Cos.
- 6 L. Licinio Crasso procos.
- 7 M. Catone maiore reo.
- 8 M. Aemilio Scauro reo.
- 9 M. Antonio oratore.
- 10 Senatu Romano.

11 L. Accio poeta.

Quae in externis.

- 1 Euripide poeta.
- 2 Antigenida tibicinis.
- 3 Zeuxis pictore.
- 4 Phidias sculptore.
- 5 Epaminonda Thebano.
- 6 Hannibale Poeno.
- 7 Corys Thracum rege.
- 8 Antroclida, Leonida, et Agide Spartanis.

Sed haec, atque his similia, virtutis aliquid sibi in consuetudine novanda licentiae fumentis indicia sunt. Illis autem, quae deinceps subnectam, quantam¹ sui fiduciam habere soleat, cognoscetur.

P. et Cn. Scipionibus in Hispania cum maiore parte exercitus ab acie Punica oppressis, omnibusque provinciae eius nationibus Carthaginensium amicitiam secutis, nullo ducum nostrorum illuc ad corrigendam rem proficisci audente, P. Scipio quartum et vicesimum annum agens iturum se pollicitus est. Quae² quidem fiducia populo Romano salutis ac victoriae spem dedit. Eademque in ipsa Hispania usus est. Nam cum oppidum Badiam³ circumfederet, tribunal suum adeuntes, in aedem⁴, quae intra moenia hostium erat, vadimonia in posterum diem facere iussit: continuoque urbe potius-
An. V. 542.
Liv. 25. Ap-
pian. Iberic.
Polyb.

I.
An. V. 542.
Liv. 26. Ap-
pian. Polyb.
10. Gell.
VII. 1.
An. V. 544.
Zonaras ob-
scuro, Plut.

1 *quantam*] Pighius et alii *quantum*, quod Torrenio videtur a Gryphis ortum; enimvero iam ed. Vet. habet *quantum*.

2 *Qua*] sic ed. Vet. cum aliis antiquis et plerisque Mss. Vulgo: *Quae*.

3 *Badiam*] Plut. πολλὴν βα-
δίων vocat, et Cellarius pu-

tat, eam esse quae hodie *Ba-
dajos* nominatur, in provin-
cia Hispaniae *Extremadura*.

4 *in aedem*] Gell. in *arce*.
Aedes enim Veneris fuit in
arce. vid. Plutarch. Sensus
est: Scipio promissit, se velle
in aede Veneris crastino die
ad ius dicendum adesse.

5 *ducen-*

Apophth. p. tus, et tempore et loco, quo praedixerat, sella posita, ius eis dixit. Nihil hac fiducia generosius, nihil praedictione verius, nihil celeritate efficacius, nihil etiam dignitate dignius. Nec minus animosus, minusve prosperus illius in Africam transitus, in quam ex Sicilia exercitum senatu vetante traduxit; quia, nisi plus in ea re suo, quam patrum conscriptorum consilio credidisset, secundi Punici

An. V. 551. belli finis inventus non esset. Cui facto par illa *Livius XXX.* fiducia, quod, postquam Africam attigit, speculato- *Zonaras. Po-* res Hannibalis in castris deprehensos, et ad se per- *tyaen. VIII.* ductos, nec supplicio affecit, nec de consiliis ac viribus Poenorum percunctatus est, sed circa omnes manipulos diligentissime ducendos⁵ curavit. Interrogatosque, an satis ea considerassent, quae speculari iussi erant, prandio dato ipsis, iumentisque eo-

An. V. 566. rum, incolumes dimisit. Quo tam pleno fiducia *Liv. 38.* spiritu prius animos hostium, quam arma, contudit. *rel. VII. cap.* Verum ut ad domestica eximiae eius fiduciae acta *49. Gell. III.* 18.

veniamus, cum a L. Scipione ex Antiocheni pecunia H-S. quadragies⁶ ratio in curia reposceretur, prolatum ab eo librum⁷, quo acceptae et expensae summae continebantur, et refelli inimicorum accusatio poterat, discerpfit: indignatus de ea re dubitari, quae sub ipso legato administrata fuerat. Quin etiam in hunc modum egit: *Non reddo, patres conscripti, aerario vestro H-S. quadragies rationem, alieni imperii minister, quod meo ductu, meis-*

⁵ ducendos] sic ed. Vet. cum omnibus Mss. et ed. Mog. alii deducendos.

⁶ H-S. quadragies] i. e. ex computo Eusebii p. 203. tonna auri.

⁷ prolatum — librum] sic Pighius ex V. C. alii omnes etiam ed. Vet. prolato — libro, quod ortum videtur ab iis, qui discerpfit in discessit mu-

tarunt, aut subintelligendum est eum; sed prius cum Torrenio praefero. discessit originem debet pravae pronuntiationi τῦ r, quod is, qui librum dictavit, pronuntiasset discepfit unde factum discessit, cui verbo deinde accommodarunt prolatum librum et scripserunt prolato libro.

8 bis

que auspiciis bis millies H-S.⁸ uberius feci. Neque enim huc⁹, puto, malignitatis ventum, ut de mea innocentia quaerendum sit. Nam cum Africam totam potestati vestrae subiecerim, nihil ex ea quod meum diceretur, praeter cognomen, retuli. Non igitur me Punicae, non fratrem meum Asiaticae gazae avarum reddiderunt: sed uterque nostrum magis¹⁰ invidia, quam pecunia locupletior est. Tam constantem defensionem Scipionis universus Senatus comprobavit.

Sicut et illud factum, quod, cum ad necessarium Reip. usum pecuniam ex aerario promi opus esset, idque Quaestores¹¹, quia lex obstare videretur, aperire non auderent, privatus claves poposcit, patefactoque aerario, legem utilitati cedere coegit. Quam quidem ei fiduciam conscientia illa dedit, qua¹² meminerat omnes leges a sese esse servatas. Non fatigabor eiusdem facta identidem referendo, quoniam ne ille quidem in consimili genere virtutis edendo¹³ fatigatus est. Diem illi ad populum M. Naevius tribunus pleb. aut, ut quidam memorant, duo Petilii dixerant: quo¹⁴ ingenti frequentia in forum deductus, Rostra conscendit, capitiq; suo corona triumphali imposita, *Hac ego, inquit, Quirites, die, Carthaginem magna spirantem¹⁵, leges*

Livius
XXXVIII.

An. V. 566.
Livius 38.
Gell. 4. c. 18.
Appian. Sy-
riac. 80.

8 bis millies H-S.] i. e. quinque milliones. vid. librum ad not. 6. citatum pag. 204.

9 huc] quidam adhuc, alii adhuc, puto, eo.

10 magis] pleonastice additum comparativè locupletior, ut etiam alii scriptores loquuntur. Iustin. XII. 11. Flor. III. 2, 26.

11 Quaestores] vid. Plutarch. Apoph. p. 196.

12 qua] vulgo, quia, sed Torrenius ex Ms. Perizoniano in textum recepit qua.

13 edendo] ed. Vet. cum Brand. uno et Ultr. prim. suadendo, Lipsius coniecit sedando. Cur vulgatum mutandum sit, non video.

14 quo] sic ed. Vet. Mog. et Mss. Quidam libri editi qui. Deinde Hoc ego, inquit. ed. Vet. cum undecim Mss. et Mog. edit.

15 spirantem] ita unus Brand. Ultrai. prim. et Toll. itemque ed. Vet. quod superbiae Carthaginis convenientius est quam vulgatum

N

spirant-

vestras accipere iussi. proinde aequum est vos mecum ire in Capitolium supplicatum. Speciosissimam eius deinde vocem aequè clarus eventus secutus est. siquidem et senatum totum, et universum equestrem ordinem, et cunctam plebem Iovis Optimi Maximi pulvinaria petens, comitem habuit. Restabat ut tribunus apud populum sine populo ageret, desertusque in foro cum magno calumniae suae ludibrio, solus moraretur. Cuius devitandi ruboris causa¹⁶, in Capitolium processit, deque accusatore Scipionis venerator est factus.

^{2.}
An. V. 629. Aviti spiritus egregius successor Scipio Aemilianus, cum urbem praevalidam obsideret, suadentibus quibusdam ut circa moenia eius ferreos murices¹⁷ spargeret, omniaque vada tabulis plumbatis¹⁸ confterneret, habentibus clavorum acumina, ne subita eruptione hostes in praesidia nostra impetum facere possent: respondit, *non esse eiusdem, et capere aliquos velle, et timere.*

^{3.} In quaecunque memorabilium partem exemplorum convertor¹⁹, velim nolim, in cognomine Scipionum haeream necesse est. Qui enim licet hoc loci Nasicam²⁰ praeterire fidentis animi, dicti-

sperantem, ut recte Torrenius iudicat. *Spirantem* iam placuerat Modio et Colero. Mox: *nostras* ed. Vet. cum multis Mss. et editt. Deinde *secutus* abest ab ed. Vet.

¹⁶ *caussa*] abest a tribus Mss. hinc Colerus eam eiicit. Mox *factus est* ed. Vet. cum Mss.

¹⁷ *ferreos murices*] i. e. machinas, quae in quaecunque partem cadant, acumina protendunt, graece *τερβόλας*. Factum hoc esse in obsidione Carthaginis auctore Polybio ex Plutarcho refert Lipsius

Poliore. V. 3. vid. quoque Caes. bell. Gall. VII. 73.

¹⁸ *tabulis plumbatis*] tabulas plumbo adgravatas in profundum demittebant, ut ibi laterent. *Acumina* habent Copef. et Leid. ceteri *caumina*.

¹⁹ *convertor*] ed. Vet. cum utroque Ultr. et Mog. *converter*. Mox omnes Mss. et ed. Vet. *velim nolimve*. — *Qui enim licet* ed. Vet. cum tribus Mss. et ed. Mog. bene; ceteri *cui*.

²⁰ *Nasicam*] *Serapio* dictus est,

que clarissimum auctorem? Annonae caritate in-^{An. V. 615.} crebesciente, C. Curiatius tribunus pleb. productus in concionem Coss. compellebat, ut de frumento emendo, atque ad id negotium explicandum mittendis legatis, in curiam²¹ referrent. Cuius instituti minime utilis interpellandi gratia Nasica contrariam actionem ordiri coepit. Obstrepente deinde plebe, *Tacet, quae so, Quirites*, inquit, *plus enim ego, quam vos, quid reipubl. expediat, intelligo.* Qua voce audita, omnes pleno venerationis silentio, maiorem eius auctoritatis, quam suorum alimentorum respectum egerunt.

Livii quoque Salinatoris aeternae memoriae tradendus animus: qui cum Hasdrubalem, exercitum-^{An. V. 546. Liv. XXVII.} que Poenorum in Umbria deleffet, et ei diceretur, 49. Gallos ac Ligures ex acie sine ducibus et signis sparsos ac palantes parva manu opprimi posse, respondit, *in hoc iis parci²² oportere, ne hostibus tantae cladis domestici nuntii deessent.*

Bellica haec praesentia animi: togata illa, sed non minus laudabilis, quam P. Furius Philus consul in senatu exhibuit. Q. enim Metellum, Q. que²³ Pompeium, consulares viros, vehementes inimicos suos, cupidam²⁴ sibi protectionem in provinciam Hispaniam, quam sortitus erat, identidem exprobrantes, legatos secum illuc ire coegit. Fiduciam²⁴ non solum fortem, sed paene etiam temerariam!

est. Mox: *Curatius* uterque Ultr. at *Curatius* Cicero.

²¹ *curiam*] Perizonius malit *Surian*, de qua vid. Graevius ad Sueton. Caes. 22.

²² *in hoc iis parci*] i. e. cum in finem. Sic ed. Vet. cum aliis antiquis edit. et undecim Mss. Pighius dedit: *parci iis*, omisso *in hoc*. Paul- lo ante ed. Vet. *Livii vero*.

²³ *cupidam*] sic omnes Mss. et edit. antiquae, ut *sibi* regatur ab *exprobrantes*. *Cupida* profectio est cupiditas proficiscendi. Alii *cupitam* *sibi*, i. e. a se cupitam.

²⁴ *Fiduciam*] Pighius *O fiduciam*, contra Mss. et edit. Et Noster sic saepe III. 8, 8. III. 2. in fine. V. 3, 2. V. 6, 3. V. 9. in fine. VIII. 7. ext. 6.

N 2

25 quae

quae²⁵ duobus acerrimis odiis latera sua cingere ausa est, usumque ministerii vix tutum in amicis, e sinu inimicorum petere sustinuit.

6. Cuius factum si cui placet, necesse est L. etiam Crassi, qui apud maiores eloquentia clarissimus fuit, propositum non displiceat. nam cum ex consulari²⁶ provinciam Galliam obtineret, atque in eam C. Carbo, cuius patrem damnaverat, ad speculanda acta sua venisset, non solum eum inde non summovit, sed insuper locum ei in tribunali assignavit, nec ulla de re, nisi eo in consilium adhibito, cognovit. Itaque acer et vehemens Carbo nihil aliud Gallica peregrinatione consecutus est, quam ut animadverteret fontem²⁷ patrem suum ab integerrimo viro in exilium missum.

7. Cato vero superior saepenumero ab inimicis ad causae dictionem vocatus, nec ullo unquam crimine convictus, ad ultimum tantum fiduciae in sua innocentia reposuit, ut ab his in quaestionem publicam deductus, Ti. Gracchum, a quo in administratione reipubl. ad multum odium diffidebat, iudicem deposceret. Qua quidem animi praestantia²⁸ pertinaciam eorum insectandi se inhibuit.

8. Eadem M. Scauri fortuna: aequae senectus longa ac robusta: idem animus. Qui cum pro Rostris

²⁵ quae] alii qua — est ausus; contra plurimum Miss. et editt. auctoritatem.

²⁶ ex consulari] sic ed. Vet. cum Atreb. unus Brand. ex Ultrai. prim.; ceteri ex consulari, exconsul, cum consul. Nostra lectio significat post consulatum. Torrenius tamen malit: nam cum is consul, quia Crassus consul provinciam Galliam obtinuit, non vero proconsul. Vid. quoque Petiz. Animad. Hist. cap. 3. et

in primis Vellei. Pat. II. 33. Eutrop. VI. 3.

²⁷ fontem] ed. Vet. p. fontem, alii: fonte, fore, fortem, forte, recte, unde Torrenius conicit recte fontem, ut recte cum missum esse coniungatur. Fontem opponit integerrimo.

²⁸ praestantia] sic omnes libri, malim tamen praesentia. vid. ad II. 6, 11. Mox pro insectandi se ed. Vet. in contestandi

accusaretur, quod a rege Mithridate²⁹ ob rempu- *in Scaurian.*
blicam prodendam pecuniam accepisset, causam *Aurel. Viß.*
suam ita egit: *Est enim iniquum, Quirites, cum inter de viris Il-*
alios vixerim³⁰, apud alios me rationem vitae reddere. *lustr. Quint.*
S. c. 12.
Sed tamen audebo vos, quorum maior pars honoribus
et actis meis interesse non potuit, interrogare: Varius
Sucronensis³¹ Aemilium Scaurum regia mercede cor-
ruptum imperium populi Rom. prodidisse aut: Aemi-
lius Scaurus huic se affinem esse culpae³² negat. Utri
creditis? Cuius dicti admiratione populus commo-
tus, Varium ab illa dementissima actione pertinaci
clamore depulit.

Contra M. Antonius ille disertus; non enim *9.*
respuendo, sed amplectendo causae dictionem, *An. V. 639.*
quam innocens esset, testatus est. Quaeſtor pro- *Val. 6. c. 8.*
ficiscens in Asiam, Brundisium iam pervenerat:
ubi litteris certior factus³³ incesti se postulatum
apud L. Cassium praetorem, cuius tribunal propter

Jestandi se, forte vitiose pro-
in consecrando se.

²⁹ *Mithridate]* falsum hoc
est, ut nota 31. mox dicitur.
Acceperat Scaurus pecuniam
a *Iugurtha* Sallust. *Iugurth.*
c. 29. Paulo post *Est enim*
Mss. et editt. non *Est qui-*
dem, ut Pighius perperam
dederat.

³⁰ *cum inter alios vixerim]*
ita enim senex erat Scaurus,
ut maior pars populi hono-
ribus et actis suis interesse
non potuerit.

³¹ *Varius Sucronensis]* ho-
mo peregrinus et cuius ius
civitatis obscurum est. Infra
VIII. 6, 4. Suco fuit urbs
Hispaniae ad ostia fluvii Su-
cronis, cuius etiam memine-
runt Strabo, Livius, Plinius.
Varius autem fuit tribunus

plebis, qui a. V. 662. legem
tulit *de maiestate*. At bellum
Mithridaticum ortum est de-
mum a. V. 668. Torrenius
igitur credit, Valerium legisse
aliquando, Scaurum *regiae*
pecuniae magnitudine a vero
honestoque fuisse abstractum,
Valerium vero non memi-
nisse, eam pecuniam a *Iu-*
gurtha datam esse Scauro,
non a *Mithridate*; falso ergo
scripsisse: Scaurum ob ac-
ceptam a *Mithridate* pecu-
niam accusatum esse, cum
scribere debebat, eum ob ac-
ceptam a *Iugurtha* pecuniam
fuisse accusatum.

³² *affinem esse culpae]* i. e.
participem esse. Sic saepe Ci-
cero. Infra VIII. 4, 2.

³³ *factus]* ed. Vet. et octo
Mss. itemque ed. Mog. de-
lent.

nimiam severitatem *scopulus reorum*³⁴ dicebatur; cum id vitare beneficio legis Memmiae³⁵ liceret, quae eorum, qui reipubl. causa abessent, recipi nomina vetabat: in Urbem tamen recurrit. Quo tam pleno fiduciae bonae consilio, cum absolutionem celerem, tum professionem honestiorem consecutus est.

10.
An. V. 47.
Justin. 18.

Sunt et illa speciosae fiduciae publica exempla. Nam cum eo bello, quod adversus Pyrrhum gerebatur, Carthaginenses C. ac. XXX. navium classem in praesidium Romanis Ostiam ultro misissent, senatui placuit legatos ad ducem eorum ire, qui dicerent, *populum Rom. bella suscipere solere, quae suo milite gerere posset. proinde classem Carthaginem reducerent.* Idem post aliquot annos Cannensi clade exhaustis Romani imperii viribus, supplementum exercitus in Hispaniam mittere ausus, fecit, ne hostilium locus castrorum, tum maxime Capenam portam armis Hannibale pulsante, minoris veniret, quam si Poeni illum non obtinerent. Ita se gerere in adversis rebus quid aliud est, quam faventem fortunam, in adiutorium sui, pudore victam convertere?

An. V. 54.
Livius XXVI,
21. Zonaras.

21. Magno spatio divisus est a senatu ad poetam Accium transitus. Ceterum ut ab eo decentius ad externa transeamus, producatur in medium. Is

34 *scopulus reorum*] ad quem rei, quasi allisi, naufragium facerent. Cassius enim fuit severissimus in iudiciis exercendis, unde ab eo veri iudices *Cassiani* dicti sunt. Cic. pro Sext. Rosc. Am. 30.

35 *Memmiae*] Mss. *Naeviae*, *Macviae*, *Namiae* etc. Intelligitur *lex Remmia*, (de qua Cic. pro Rosc. Am. cap. 19. Digestor. Lib. XXXXVIII.

Tit. 16.) contra accusatores et calumniatores impudentes lata, ne quemvis vel innocentem liceret impune accusare, aut sine causa molestiam creare. Calumniatorum fronti littera inulta est; quae autem illa fuerit, non liquido constat. Mox pro *vetabat* ed. Vet. *necabat*. Eadem pro *Quo iam* habet *Quae vota* et cum longe plurimis *tum absolutionem*.

36. *Iulio*

Julio Caesari ³⁶ amplissimo et florentissimo viro in collegium poetarum venienti nunquam assurrexit: non maiestatis eius immemor, sed quod in comparatione communium studiorum, aliquanto superiorem se esse confideret. Quapropter insolentiae crimine caruit: quia ibi voluminum, non imaginum certamina exercebantur.

E X T E R N A.

Ne Euripides quidem Athenis arrogans visus est, cum postulante populo ³⁷, ut ex tragoedia quandam sententiam tolleretur, progressus in scenam dixit: *Se ut cum doceret, non ut ab eo disceret, fabulas componere solere.* Laudanda profecto fiducia est, quae aestimationem sui certo pondere examinat, tantum sibi arrogans, quantum a contemptu et insolentia distare satis est.

Itaque etiam quod Alcestidi tragico ³⁸ poetae respondit, probabile. apud quem cum quereretur, quod eo triduo non ultra tres versus maximo impenso labore deducere potuisset, atque is se centum ³⁹ perfacile scripsisse gloriaretur: *Sed hoc, inquit, interest, quod tui in triduum tantummodo, mei vero in omne tempus sufficient.* Alterius enim secundi ⁴⁰ cursus scripta intra primas memoriae me-

Julio Caesari] fuit is L. Caesar, qui a. V. 663. (non 563. ut in Torrenii editione est) consul fuit cum P. Rutilio Lupo, et iussu Cinnae interfectus est Cic. Tusc. V. 19. de Orat. III. 3. Nisi quis eius fratrem C. Iul. Caesarem intelligi malit, aequae Cinnae iussu interfectum, tragoediarum scriptorem. Cic. Brut. 48. De Caesare dicta-
³⁷ populo] Quidam cum populo, ed. Vet. in populo,

scil. quodam male. Mox eadem cum quibusdam Mss. in quibus Copes. et Ultr. prim. *examinationem.*

³⁸ Alcestidi tragico] Brodaeus Miscell. IX. 23. legendum putat *Alexidi comico* etc.

³⁹ centum] Horat. Lib. I. Sat. 4. v. 9. 10.

⁴⁰ secundi] i. e. largissimi. Sic omnes editt. At Torrenius edidit *secundi*, quod sine dubio sphalma typographicum est, licet in indice quoque sub voce *secundus* extet.

N 4

41 Anti-

tas corruerunt: alterius cunctante stilo elucubratum opus per omne aevi tempus plenis gloriae velis feretur.

^{a.} Adiciam scenae eiusdem exemplum. Antig-
Cic. Brut. 50. nidas ⁴¹ tibicen discipulo suo magni profectus, sed
Symmachus
105. Gell. parum feliciter populo se approbanti, cunctis au-
XV, 17, 1. dientibus, dixit: *Mihi cane, et Musis.* Quia videli-
 cet perfecta ars fortunae lenocinio defecta, fiducia
 iusta non exiuit: quamque scit se laudem me-
 reri ⁴², eam etsi ab aliis non impetrat, domestico
 tamen acceptam iudicio refert.

^{3.} Zeuxis autem, cum Helenam pinxisset, quid
Plin. XXXV,
10. de eo opere homines sensuri ⁴³ essent, expectandum
 non putavit; sed protinus hos versus adiecit:

Iliad. γ. γ.
156. Οὐ νήμεσις τρώας τε καὶ εὐκνήμιδας ἀχαιῶς
 Τοῖη δ' ἀμφὶ γυναικὶ πολὺν χρόνον ἄλγεα πάσχειν.
 Αἰνῶς ἀθαγάτοισι θεαῖς εἰς ὅπα ἔοικεν ⁴⁴.

Adeone dextrae suae multum pictor arrogavit,
 ut ea tantum forma ⁴⁵ comprehensum crederet,
 quantum aut Leda ⁴⁶ caelesti partu edere, aut Ho-
 merus divino ingenio exprimere potuit?

⁴ Phidias ⁴⁷ quoque Homeri versibus egregio
 dicto aliusit. Simulacro enim Iovis Olympii ⁴⁸

⁴¹ *Antigenidas*] natione
 Thebanus.

⁴² *mereri*] quidam *meri-*
tam. Eam *si* ed. Vet. cum
 quibusdam.

⁴³ *sensuri*] sic ed. Vet. cum
 tribus Mss. et multis editt.
 Alii *ensuri* perperam, iudice
 Torrenio.

⁴⁴ Versus graeci, in ed.
 Vet. monstruose scripti litte-
 ris latinis, vulgo ita vertun-
 tur: *Haud turpe est Troas,*
fulgentesque aere Pelasgos
Coniuge pro tali diuturnos
ferre dolores, Aeternis facies
nimis est aequanda Deabus.

⁴⁵ *forma*] Perizonius con-
 iecit *formae*, i. e. tantam *for-*
mae pulcritudinem. Quod
 Torrenius ita probat, ut pa-
 rum absuerit, quin in textum
 reciperet.

⁴⁶ *Leda*] Helenae mater,
 Tyndari regis coniux, qua-
 cum Iupiter specie cygni rem
 habuisse creditus fuit. Mox
 pro *edere* ed. Vet. *dare*.

⁴⁷ *Phidias*] de quo Plin.
 XXXVI, 5.

⁴⁸ *Iovis Olympii*] vid.
 Quintil. XII. 10. Plin. XXXIII.
 3. Terull. de resurrect. Car-
 nis,

perfecto, quo nullum praestantius, aut admirabilius humanae fabricatae sunt⁴⁹ manus, interrogatus ab amico, quoniam mentem suam dirigens, vultum Iovis⁵⁰ propemodum ex ipso caelo petatum eboris lineamentis esset amplexus, illis se versibus, quasi magistro⁵¹ usum respondit:

Ἡ καὶ κυανέησιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων.

Iliad. a. v. 528.

Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἀνακτος,

Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπον⁵².

Non patiuntur me tenerioribus⁵³ exemplis diutius insistere fortissimi duces. Siquidem Epaminondas, cum ei cives irati sternendarum in opido viarum contumeliae causa curam mandarent (erat enim illud ministerium apud eos sordidissimum⁵⁴) sine ulla cunctatione id recepit, *daturumque se operam ut brevi speciosissimum fieret*, asseveravit. Mirifica deinde procuratione, abiectionissimum negotium pro amplissimo ornamento expetendum Thebis⁵⁵ reddidit.

Plus. Poëte.

Hannibal vero cum apud regem Prusiam exsularet, auctorque ei committendi prolii esset, at-

An. V. 568. circiter. Cæ.

nis, Pausan. in Eliac. c. 11. Senec. Controv. 34.

49 *fabricatae sunt*] alii *fabricavere, fabrefecere*. Ed. Vet. cum quibusdam *fabrice*.

50 *vultum Iovis*] Huc spectat elegantissimum epigramma Anthol. IV. 6.

Ἡ Θεὸς ἄλφ' ἀπὸ γῆν ἐξ ἄρα-
νῶ εἰκόνα δέξαν;
Φαῖδρα, ἢ εὐγ' ἴβης τὸν Θεὸν
ὀψόμενος;

quod Grotius venuste ita expressit:

*Juppiter ad terras, an ad
aethera Phidia venis,
Ut visio fieret talis ima-
go Deo?*

51 *magistro*] quidam *magistris*, quod merito Torrenius mutavit.

52 Hi versus vulgo ita vertuntur: *Atque superciliis Saturnius annuit atris, Ambrosiae fluxere comae de vertice regis Aeterni. Ast nunc magnum concussit Olympum.*

53 *tenerioribus*] sic libri scripti et editi pro vulgato *tenuioribus*. *Teneriores* opponuntur *fortissimis*, pictores et statuarii ducibus.

54 *sordidissimum*] dicebatur apud Thebanos *τελταρχία*. Romae id munus erat Cenforum vel Aedilium, apud Indos Archontum.

55 *Thebis*] Perizonius legit *Thebanis*; frustra. nam *Thebis* est in urbe *Thebarum*.

deo. 2. *Plus.*
de exilio.

que is non idem sibi extis portendi diceret: *At tu*, inquit, *vitulinae carunculae, quam imperatori veteri, mavis credere?* Si verba numeres, breviter et absce: si sensum aestimes, copiose et valenter. Hispanias enim direptas populo Romano et Galliarum ac Liguria vires in suam redactas potestatem, et novo transitu Alpium iuga patefacta, et Trasimenum lacum dira inustum memoria, et Cannas Punicae victoriae clarissimum monumentum, et Capuam possessam, et Italiam laceratam ante pedes hominis⁵⁶ effudit; uniusque hostiae iecinori longo experimento testatam gloriam suam postponi aequo animo non tulit. Et sane quod ad exploranda bellica sacrificia, aestimandosque militares ductus attinebat, omnes foculos⁵⁷, omnes aras Bithyniae, Marte ipso iudice, pectus Hannibalis praegravasset.

7.
Athen. 2.

Capax generosi spiritus illud quoque dictum regis Cotys⁵⁸. ut enim ab Atheniensibus civitatem sibi datam cognovit: *Et ego*, inquit, *illis meae gentis ius dabo.* Aequavit Athenis Thraciam, ne, vicissitudine talis beneficii impari se iudicando, humiliter de origine sua sentire existimaretur.

8.
Plutarch. in
Apopb. Lacedaem.

Nobilitate etiam uterque Spartanus, et qui increpitus a quodam, quod in aciem claudus descenderet, *pugnare, non fugere propositum sibi esse* respondit; Et qui referente quodam, sagittis Persarum solem⁵⁹ obscurari solere: *Bene narras*, inquit, *in umbra enim*⁶⁰ *melius praeliabimur.* Eiusdem vir urbis⁶¹ atque animi, hospiti suo patriae muros excelsos latosque ostendenti, dixit: *Si mulieribus istos comparastis, recte: si viris, turpiter.*

⁵⁶ hominis] nempe Prussiae. Alii ad Antiochum hanc historiam referunt.

⁵⁷ foculos] in quibus ignis accenditur et sacrificia fiunt.

⁵⁸ Cotys] varie scribitur in Mss.

⁵⁹ solem] vid. supra III. cap. 2. ext. 3.

⁶⁰ melius] deest in septem Mss. Ed. Vet. *praeliabimur melius.* Duo Mss. *praeliabitur.*

⁶¹ vir urbis] nempe Agelaus.

CAPUT VIII.

DE CONSTANTIA.

1 <i>Q. Fulvii Flacci procos.</i>	8 <i>C. Mevii centurionis.</i>
2 <i>Q. Fabii Max. Verrucosfi.</i>	Externorum.
3 <i>C. Calpurnii Pisonis Cos.</i>	1 <i>Blasii Salapini.</i>
4 <i>Q. Metelli Numidici.</i>	2 <i>Phocionis Atheniensis.</i>
5 <i>Q. Scaevolae Auguris.</i>	3 <i>Socratis Atheniensis.</i>
6 <i>Semproniae Gracchorum</i>	4 <i>Ephialtis Atheniensis.</i>
fororis.	5 <i>Dionis Syracusani.</i>
7 <i>Pontii centurionis.</i>	6 <i>Alexandri Magni.</i>

Apertum¹ et animosum bonae fiduciae pectus
 atheno quasi debitum superest opus; con-
 stantiae repraesentatio. Natura enim sic compa-
 ratum est, ut, quisquis se aliquid ordine ac recte
 mente complexum confidit, vel iam gestum, si ob-
 trectetur, acriter tueatur: vel nondum editum, si
 interpelletur, sine ulla cunctatione ad effectum
 perducat.

Sed dum exempla² propositae rei persequor,
 latius mihi circumspicienti ante omnia se Fulvii
 Flacci constantia offert. Capuam, fallacibus Han-
 nibalis promissis Italiae regnum nefaria defectione
 pacisci persuasam, armis occupaverat. Tam de-
 inde culpae hostium iustus aestimator, quam spe-
 ciosus victor, Campanum senatum, impii decreti
 auctorem, funditus delere constituit. Itaque ca-
 tenis onustum in duas custodias Teanam, Calenam-
 que³ divisit; consilium exsecuturus, cum ea per-

An. V. 562.
 Livius XXVI,
 14 seq.

1 *Apertum etc.] Sensus praesentatione cura.*

huius loci, mira varietate le-
 ctionis in Mss. obscurati, sed
 a Lipsio sanati, est hic: Mihi,
 qui iam de hominibus, aperte
 et animose consilia sua
 cum contemptu obtrectatorum
 enuntiantibus, exposui, su-
 perest adhuc, ut de constan-
 tia quoque exponam, et sic
 debitum meum quasi solvam.
 Plerique libri *aptum* — re-

2 *exempla] ed. Vet. cum multis exemplar. At supra III. 7, 3. exemplorum. Decem Mss. prosequor, sed ed. Vet. cum aliis persequor, i. e. mente conquirō exempla.*

3 *Teanam Calenamque] sunt adiectiva, e nominibus oppidorum facta, custodia Teana, custodia Calena.*

4 *admissa*

egisset, quorum administrandorum celerior esse necessitas videbatur. Rumore autem de mitiore senatus sententia orto, ne debitam poenam scelerati effugerent, nocte admissso equo⁴, Teanum⁵ contendit; interfectisque, qui ibi asservabantur, e vestigio Cales transgressus, perseverantiae suae opus exsecutus est⁶. Et iam deligatis ad palum hostibus, litteras a P. C. nequicquam Campanis salutare accepit. In sinistra enim eas manu, sicut erant traditae, reposuit⁷; ac iussu lictore legere, tum demum aperuit, postquam illis obtemperari non poterat. Qua constantia victoriae quoque gloriam antecellit: quia, si eum intra seipsum partita laude aestimes, maiorem punita Capua, quam capta reperies.

^{2.}
An. V. §36.
Livius XXII.
Plut. :

Atque ista quidem severitatis: illa vero pietatis constantia admirabilis, quam Qu. Fabius Maximus infatigabilem patriae praestitit. Pecuniam pro captivis Hannibali numeraverat⁸: fraudatus ea publice, tacuit. Dictatori ei magistrum equitum Minucium iure imperii senatus aequaverat⁹: silentium egit.

⁴ *admissso equo*] i. e. ad cursum incitato. Sic Caes. de B. G. I. 22. alique.

⁵ *Teanum*] sic etiam ed. Vet. non *Teanam*, ut Pighius alique ediderunt.

⁶ *exsecutus est*] quidam *exsecuturus*, quod probant Perizonius et Torrenius, qui voculam *est* supra inter *Cales* et *transgressus* inserit.

⁷ *reposuit*] scil. in gremio, ut Livius habet. Quidam *retinuit*; minus bene.

⁸ *numeraverat*] sic bene ed. Vet. cum Mog. et undecim Mss. non *numeravit*.

⁹ *senatus aequaverat*] Lipius *senatus* delet et legit *aequaverant*; primum quia pa-

tres Conscripti novam hanc et temerariam plebis ac tribunorum sanctionem non approbarunt; deinde quod Livius et Plutarchus diserte *Plebiscitum* appellaverunt; tertio quia ipse Valerius V. 2, 4. scribit, Minucium scito plebis dictatori aequatum esse; quibus rationibus Corderus addit inscriptionem ex lapide, ubi inter alia dicitur: *Magistro eq. Minutio quoius populus imperium cum dictatoris imperio aequaverat et exercitū profligato subvictis*. Enimvero contra Lipsium stant omnes Mss. et editt. et potest esse Auctoris error mnemonicus.

10 rei-

Compluribus praeterea iniuriis laceffitus, in eodem animi habitu permansit, nec unquam sibi reipublicae ¹⁰ permisit irasci. tam perseverans in amore civium fuit ¹¹: quid in bello gerendo; nonne par eius constantia? Imperium Romanum Cannensi praelio paene destructum vix sufficere ad exercitus comparandos videbat. Itaque frustrari et eludere Poenorum impetus, quam manum cum his tota acie conferere melius ratus, pluribus comminationibus Hannibalis irritatus, saepe etiam spe ¹² bene gerendae rei oblata, nunquam a consilii salubritate, ne parvi quidem certaminis discrimine, recessit. Quodque est difficillimum, ubique ira ac spe superior apparuit. Ergo ut Scipio pugnando, ita hic non dimicando, maxime civitati nostrae succurrisse visus est ¹³. Alter enim celeritate sua Carthaginem oppressit: alter cunctatione id egit, ne Roma opprimi posset.

Ar. V. 537.
Liv. Plur.

¹⁰ reipublicae] novem Mss. rempublicam, unde Torrenius coniecit in rempublicam. Frustra. Rempublicae scriptum erat compendiosius; quod cum librarum plene scribere apud animum constituerent, ita phrasin construebant nec unquam permisit, sibi rempublicam irasci. At hoc falsum, nam sensus est: Nec unquam sibi permisit, ut reipublicae irascereur.

¹¹ fuit] abest a duodecim Mss. et ed. Mog. nec agnoscit ed. Vet. unde Torrenius legit et distinguit: Tam perseverans in amore civium, quid? in bello gerendo nonne par eius constantia? quia Valerius more suo non Fabium perseverantem fuisse dicit in amore civium, sed constantiam

eius. Haud ego abnuerim.

¹² spe] sic ed. Vet. cum sexdecim Mss. Pighius ex tribus Mss. dederat specie. At Noster paullo post Fabium ira ac spe superiorem dicit, respiciens ad id, quod modo ipsum irritatum comminationibus Hannibalis, modo speciem ipsi oblata dixerat. In Mss. spe et specie saepe confunduntur.

¹³ succurrisse visus est] sic ed. Vet. cum omnibus libris Torrenianis, et iis, quos Vorstius inspexerat. Pighius vero brevius: succurrit, ex quibusdam Mss. Cicero aliisque nihil frequentius, quam videri ita adhibere, ut redundet, adeo ut quoque ob id a multis sit reprehensus. Auct. dial. de Orator. c. 23.

An. 7. 686.

C. etiam Pisonem mirifico et constanter turbulento reipublicae statu egisse consulem ¹⁴ narratione insequenti patebit. M. Palicani ¹⁵ seditiosissimi hominis pestiferis blanditiis praereptus populi favor consularibus comitiis summum dedecus admittere conabatur, amplissimum ei imperium deferre cupiens, cuius teterrimis actis exquisitum potius supplicium, quam ullus honos debebatur. Nec deerat consternatae multitudini furialis fax tribunicia, quae temeritatem eius et ruentem comitaretur, et languentem actionibus suis inflammaret. In hoc miserando pariter et erubescendo statu civitatis, tantum non manibus tribunorum pro Rostris Piso collocatus, cum hinc atque illinc eum ambissent, et an *Palicanum, suffragiis populi consulem creatum, renuntiaturus esset*, interrogaretur: primo respondit, *Non existimare se, tantis tenebris offusam esse rempublicam, ut huc indignitatis veniretur.* Deinde cum perseveranter instarent, ac dicerent: *Age, si ventum fuerit: Non renuntiabo*, inquit. Quo quidem tam absciso responso consulum Palicano, prius quam illum adipiscere, ori-puit. Multa et terribilia Piso contempsit, dum speciosum mentis suae flecti non vult rigorem.

4.

An. V. 653.
Lib. LXVIII.
Appian. Civil.
Cic. pro Balbo.

Metellus autem Numidicus, propter consimile perseverantiae genus, excepit quoque indignam maiestate ac moribus suis procellam. Cum enim animadverteret, quo tenderent Saturnini tribuni plebis funesti conatus, quantoque malo Reipublicae, nisi his occurreretur, erupturi essent, in exilium, quam in legem eius, ire maluit. Potest aliquis hoc viro dici constantior? qui ne sententia

¹⁴ *consulem*] Multi Mss. *consulatum*, quod potest ferri, at hoc loco non opus est.

¹⁵ *M. Palicani*] est is M. Lellius Palicanus, qui Cice-

roni Brut. 62. *conclusionibus turbulentis apertissimus* dicitur. Paulo post pro *inflammaret* Mss. Copef. *inflaret*.

fua pelleretur, patria, in qua summum dignitatis gradum obtinebat, carere sustinuit.

Ceterum ut neminem ei praetulerim, ita Qu. Scaevolam Augurem merito comparaverim. Dis-
pulsis ¹⁶; prostratisque inimicorum partibus, Sylla occupata urbe senatum armatus coegerat, ac summa cupiditate ferebatur, ut C. Marius quam celerime hostis iudicaretur. Cuius voluntati nullo obviam ire audente, solus Scaeuola interrogatus de hac re sententiam dicere noluit. Quin etiam truculentius sibi minitanti ¹⁷ Syllae, *Licet*, inquit, *mihi agmina militum, quibus Curiam circumfediſti, ostentes; licet mortem identidem miniteris: nunquam tamen efficies, ut propter exiguum senilemque sanguinem meum, Marium, a quo Urbs et Italia conservata est, hostem iudicem.*

Quid feminae cum concione ¹⁸? si patrius mos servetur, nihil. Sed ubi domestica quies seditio- num agitata fluctibus est, priscae consuetudinis ¹⁹ auctoritas convellitur: plusque valet quod violentia cogit, quam quod suadet et praecipit verecundia. Itaque te, Sempronia, Ti. et C. Gracchorum soror, uxor Scipionis Aemiliani, non ut absurde gravissimis virorum operibus inferens, maligna relatione comprehendam; sed quia a tribuno plebis producta ad populum, in maxima confusione nihil a tuorum amplitudine degenerasti, honorata memoria prosequar. Coacta es eo loci consistere, ubi principum civitatis perturbari frons solebat. Instabat tibi torvo vultu minas profundens amplissima

¹⁶ *Dispulsis*] male Pighius *Depulsis*. *Dispulsis* est disiectis, dissipatisque.

¹⁷ *minitanti*] quidam *instanti*, quod non spernendum videtur.

¹⁸ *Quid f. c. concione?*] Res satis nota, mulieres comitiis foroque caruisse.

¹⁹ *consuetudinis auctoritas*] immo legum, quae in seditionibus violatae sunt.

²⁰ *clamer*

Infra lib. 9. c. 15, 1. Cic. pro Rabir. 7. potestas; clamor imperitiae multitudinis obstrepe-

bat²⁰: totum forum acerrimo studio nitebatur, ut Equitio²¹, cui Semproniae gentis falsum ius quaerebatur, tanquam filio Tiberii fratris tui, osculum dares. tu tamen illum, nescio quibus²² tenebris protractum portentum, execrabili audacia ad usurpandam alienam propinquitatem tendentem, repulisti.

7. Non indignabuntur Urbis nostrae lumina, si inter eorum eximium fulgorem, centurionum quo-

An. V. 707. Hirtius de bello Afric. c. 45.

que virtus spectandam se obtulerit. Nam ut humilis militas amplitudinem venerari debet, ita nobilitate²³ fovenda magis, quam spernenda bonae indolis novitas est. An abigi debet T. Pontius²⁴ ab horum exemplorum contextu? qui pro Caesaris partibus excubans, Scipionis praesidio interceptus, cum uno modo salus ab eo daretur, si se futurum Cn. Pompeii, generi ipsius, militem affirmasset, ita respondere non dubitavit: *Tibi quidem, Scipio, gratias ago: sed mihi uti ista conditione vitae non est opus. Sine ullis imaginibus nobilem animum*²⁵!

8. Idem²⁶ constantiae propositum secutus C. Mevius centurio divi Augusti, cum Antoniano bello

²⁰ *clamer i. m. obstrepebat*] sic ed. Vet. cum Gemblac. et Ultr. prim. Alii *clamore — obstrepens*, vel *cum clamer — obstreperet*.

²¹ *Equitio*] de quo supra III. 2, 18. et infra VIII. 15, 1.

²² *nescio quibus*] Infra VIII. 15, 1. scribit Equitium Firmo Picensi venisse.

²³ *nobilitate*] i. e. a nobilitate, nam participia in *his* aliquando sic construuntur, ut Perizon. ad Sanctii Min. docet. Alii *nobilitati*, ac a nostra lectione stant plurimi Mss. et ed. Vet. Mog. Ven. Ald.

Gryph. utraque Lips. aliasque.

²⁴ *T. Pontius*] Libri partim *Titius*, partim *Pontius*. Viri docti putant, eundem esse, de quo Cic. de Fin. I. 3. Senect. 10. loquitur. Hirtius eius nomen l. c. reticet.

²⁵ *animum!*] ed. Vet. *animum ostendit*. Idem Lipsius in libro antiquo legi testatur. An Lipsius ed. Vet. ad manus habuit? Ceterum haec verba usque ad *animum!* cum prioribus connectenda sunt.

²⁶ *Idem*] recte hoc loco novum exemplum incipit.

27 aut

saepenumero excellentes pugnās edidisset, improvisis hostium insidiis circumventus, et ad Antonium Alexandriam perductus, interrogatusque, quidnam de eo statui deberet: *Iugulari me*, inquit, *iube: quia nec salutis beneficio, neque mortis supplicio adduci possum, ut aut Caesaris miles esse definam, aut tuus esse incipiam.* Ceterum quo constantius vitam contempsit, eo facilius impetravit. Antonius enim virtuti eius incolumitatem tribuit.

EXTERNA.

Complura huiusce notae Romana exempla superant; sed satietas modo vitanda est. Itaque stilum meum²⁸ ad externa iam delabi permittam. Quorum principatum teneat Blassium, cuius constantia nihil pertinacius. Salapiam²⁹ enim patriam suam praesidio Punico occupatam, Romanis cupiens restituere, Dasium acerrimo studio secum in administratione reipublicae dissidentem, et aliquin³⁰ animo toto Hannibalis amicitiae vacantem, sine quo propositum consilium peragi non poterat, ad idem opus aggrediendum maiore cupiditate, quam spe certiore, tentare ausus est. Qui protinus sermonem eius, adiectis quae et ipsum³¹ commendatiorem, et inimicum invisiorem factura vide-

An. V. 543.
Liv. XXVI.

²⁷ *aut — aut*] sic ed. Vet. cum longe plurimis libris et scriptis et editis; ita ut prius *esse* in nonnullis absit. Mox pro *tribuit* pauci *praestitit*.

²⁸ *stilum meum*] ed. Vet. cum quibusdam *stilo meo*. Mox tres Mss. *dilabi*, i. e. *vagari*, uti Lib. V. 10, 3. quod Torrenius non improbat. *Blasius* plures Mss.

²⁹ *Salapiam*] sic sex Mss. alii cum ed. Vet. *Salutariam*, alii aliter. Frustra.

³⁰ *aliquin*] hanc vocem, a Pighio perperam eiectam, bene restituit Torrenius, ad stipulantibus libris scriptis et editis. Dasius non solum in administratione reipublicae acerrimo studio a Blasio dissidebat, verum etiam praeter hoc ex animo favebat Hannibali.

³¹ *quae et ipsum*] sic duodecim Mss. et edit. Vett. Pighius *quae se*.

bantur, Hannibali retulit. A quo adesse iussi sunt, ut alter crimen probaret, alter defenderet³². Ceterum pro tribunali cum res gereretur, et quaestioni illi omnium oculi essent intenti, dum aliud forte ceterioris³³ curae negotium tractatur, Blassius vultu dissimulante, et voce submissa, monere Dasium coepit, ut Romanorum potius quam Carthaginiensium partes foveret. Enimvero tunc ille proclamat, se in conspectu ducis adversus eum sollicitari. Quod quia et incredibile existimabatur³⁴, et ad unius tantum aures penetraverat, et iactabatur ab inimico, veritas fide caruit. Sed non ita multo post Blassii mira constantia Dasium ad se traxit, Marcelloque Salapiam, et quingentos Numidas, qui in ea custodiae causa erant, tradidit.

2.
Plutarch. in
vita.

Phocion vero, cum Athenienses rem aliter atque ipse suaserat, prospere administrassent, adeo perseverans sententiae suae propugnator existit, ut in concione laetari quidem se successu eorum, sed consilium tamen suum aliquanto melius fuisse diceret. Non enim damnavit, quod recte viderat; quia quod alius male consuluerat, bene cesserat³⁵: felicius illud existimans, hoc sapientius³⁶. Blandum animum sane temeritati casus facit³⁷, ubi pravo

32 *defenderet*] i. e. propulsaret.

33 *ceterioris*] i. e. prioris, proprioris. Sic VI. 3, 11. VIII. 15, 1. VIII. 7. ext. 10. Aldus cum paucis certioris, unde Pighius cistioris. Sed *ceterioris* plurimi.

34 *existimabatur*] pauci videbatur. Mox *iactabatur* quidam pro *iactabatur*, sed hoc rectius.

35 *cesserat*] duodecim *gesserant* quod Torrenio non displicet; pauci *gesserat* et sic ed. Vet.

36 *felicius — sapientius.*]

Sic Odie Aldus, quem Torrenius secutus est, suadentibus libris. Pighius ex Cod. Camp. *felicius hoc existimans, illud etiam sapientius*. At etiam iudice Torrenio locum hic non habet, et ad sequentia referendum est.

37 *Blandum — facit,*] ita Pighius e Cod. Camp. *Etiam sane blandum animum etc.* Cop. Ultr. prim. unus Rem. et tres Leid. et sic etiam Codd. Brand. et ed. Vet. nisi quod etiam ante *sapientius* ponuat.

consilio propitius ³⁸ adspirat: quoque vehementius noceat, insperatus prodest. Placidi et misericordes, et liberales, omnique suavitate temperati mores Phocionis: quos optime profecto consensus omnium *bonitatis* cognomine decorandos censuit. Itaque constantia, quae natura rigidior videbatur, lenis e mansueto pectore fluxit.

Socratis autem virilitatis robore palliatus ³⁹ animus, aliquanto praefractius ⁴⁰ perseverantiae exemplum edidit. Univerſa civitas Athenienſium iniquiſſimo ac truculentiffimo errore inſincta ⁴¹, de capite decem praetorum ⁴², qui apud Arginufas Lacedaemoniam claſſem deleverant, tristem ſententiam tulerat. Forte tunc eius poteſtatis ⁴³ Socrates, cuius arbitrio plebiſcita ordinarentur, in-

Cornel. Nep. in vita. Ael. H. III. 47. III. 16. XII. 43.

3. Plato in apologia Socr. Xenoph. 4. Diogen. XIII. Supra I. 1, ext. 8. VIII. 8, ext. 2. Aelian. V. H. III. 17.

ponunt. Aldus *Plerumque enim temeritatem casus inuat*, quocum novem Mſſ. conſentiunt. Maniſeſte ex gloſſa. Bene Torrenius explicat: casus facit, ut animum blandum temeritati homines praebeant, i. e. eos laudent, iis blandiantur, quorum coepta temeraria felix ſequitur eventus: quod non fecit Phocion, quo magis admiranda ſit eius conſtantia.

³⁸ *propitius*] ſic multi Mſſ. Alii cum ed. Vet. et Mog. *propius*. Unus *promtius*. Mox pro quoque, vulgo et quo. ex interpretamento. Pro *insperatus* alii *ſperatus* cum ed. Vet. alii *deſperatus*. Aliquot *optime profecto* poſt *conſuit* ponunt. Quidam cum ed. Vet. *videretur*.

³⁹ *palliatus*] ſic omnes Torreniani Codd. et editt. antiquae. Cod. Schotti *valatus*, quod Torrenius praefert et Gudius. vid. V. 4, ext. 2. VIII. 11, ext. 4. Peri-

zonius adſcripſerat: Sic dicitur *Socraticae patientiae lorricam induere*. Rutgerſius culpatur *palliatus*. Ego nihil mutem in tanta librorum conſtantia. Valerius enim non adeo ſtudioſus eſt proprietatis verborum, ſed dum acumina captat, ſaepe frigefcit.

⁴⁰ *praefractius*] ſic quoque VI. 5, ext. 4. VIII. 7, 3. Quidam, in quibus Ultr. prim. et ed. Vet. *perfectius*, alii *praestantius*.

⁴¹ *inſincta*] Infra VIII. 2, ext. 8. I. 5, ext. 1.

⁴² *decem praetorum*] Octo modo praetores ſunt damnati, nam Xenophon Cononem et Leonem iſti praelio non interfuiſſe ſcribit Lib. 1. Hiſt. Graec. At rotundus numerus retinetur, quia tot claſſis praefecti fuerant. vid. Interpretes ad Aelian. III. 17.

⁴³ *eius poteſtatis*] eo nempe die praefes Prytanum fuit.

O 2

44 Pro-

dignum iudicans tot et tam bene meritos ex indigna causa impetu invidiae abripi, temeritati multitudinis constantiam suam obiecit, maximoque concionis fragore et incitatissimis minis compulsus non est, ut se publicae dementiae auctorem adscriberet. Quae oppositu eius legitima grassari via prohibita, iniusto praetorum cruore manus suas contaminare perseveravit. Nec timuit Socrates, ne consternatae patriae, undecimus furor mors ipsius existeret.

Proximum, etsi non eiusdem splendoris est, tamen adeo certum constantiae haberi potest experimentum, cum efficacis operae forensis, tum fidei non latentis⁴⁴. Athenis Ephialtes⁴⁵ accusare publice iussus⁴⁶, et inter ceteros Demostrati nomen deferre

⁴⁴ *Proximum — non latentis*]. Sic Pighius hanc periodum constituit ex diversis Codicibus, ut plurimum tamen securus exemplar Campense. Torreniani ut et alii Codd. praeter Camp. ignorant cum, tum; quibuscum faciunt ed. Vet. aliaeque. Pro *tamen adeo* est in iisdem Codd. *adeoque*, deleta *tamen*, quod *et* efficacis praefigunt. Torrenius inde auctorem credit scripsisse: *Proximum etsi non eiusdem splendoris, adeoque certum constantiae haberi potest experimentum, est tamen efficacis operae forensis, ac fidei non latentis*. Nempe non est *eiusdem splendoris*, quia in re magis obscura factum est. *non adeo certum*, quia Socrati cum toto populo res fuit, et mortis quoque metu a proposito abduci non potuit; cum huic Ephialtae res fuerit cum puero, quem amabat, quemque insuper

supplicem genibus suis advolutum intueri non sustinuit, sed flens et gemens precantem audit, capite obvoluto. *tamen potest haberi experimentum efficacis operae forensis*, dum reum damnavit, ex qua re *minime latet*, quam sincera fide illum accusaverit, atque adeo constantem fuisse illius animum contra vim atque ardorem amoris. Ita copiose Torrenius de hoc loco sententiam suam proposuit.

⁴⁵ *Ephialtes*] credibile est, hunc fuisse, qui in multis rebus Periclis adiutor exstitit, ut ex Plutarch. Pericl. cap. 9. 10. est videre. Alius Ephialtes floruit Demosthenis tempore, et ad Persas transiit, atque egregiam operam in propugnatione Halicarnassi contra Alexandrum praestitit; de quo Diod. Sicul. XVII.

⁴⁶ *publice iussus*] Athenienses

coactus est, cuius filius erat Demochares, excellentis formae puer, animo eius flagrantissimo inhaerens amore ⁴⁷. Itaque communis officii forte ⁴⁸ truculentus accusator, privati affectus conditione ⁴⁹ miserabilis reus, puerum ad se exorandum, quo parcius patris criminibus insisteret, venientem, neque repellere, neque supplicem genibus suis advolutum intueri sustinuit: sed operto capite flens et gemens, preces expromere passus est. Nihiloque minus sincera fide accusatum Demonstratum damnavit. Victoriā, nescio laude, an tormento maiore partam ⁵⁰! quoniam prius, quam fontem opprimeret, seipsum vicit Ephialtes.

Quem Syracusanus Dion diversitate ⁵¹ exempli *Plutarch. in vita. Nep. in Dione c. 8.* praegravat: qui, quibusdam monentibus, ut adver-

nientes enim non numquam viros claros et principes iusserunt, ut hunc vel illum accusarent; quod ipsi Pericli accidit, qui inter accusatores Cimonis erat a populo delectus. vid. Plutarch. Pericl. cap. 10. Scholiastes Aristophanis ad Vesp. 689. ex Aristotele observat, *forte* ductos esse, credo, ex τῶν Πυρογῶν. Torren. Mox novem Mss. ed. Vet. Mog. et Ven. *Demonstrati*.

⁴⁷ animo — amore] i. e. quem Ephialtes deperibat.

⁴⁸ communis officii forte] i. e. ratione officii publice ipsi (Ephialtae) iniuncti.

⁴⁹ privati affectus conditione] i. e. ratione amoris, quo Ephialtes filium Demonstrati profecutus est. Opponuntur enim communis et privati. Pro miserabilis ed. Vet. *mirabilis*.

⁵⁰ partam!] i. e. o victoriam — partam! Solet enim

Noster particulam exclamandi omittere. vid. supra ad III. 7, 5. Pighius pro *partam* edidit *consecutus*, quod est quidem in quibusdam Codd. at *partam* teneatur plerique Mss. et editt. antiquae, in quibus et Vet. *Consecutus* Torrenio non sine causa glossa videtur. Mox *Ephialtes* a Pighio est omissum, at exstat in lib. Dan. Brand. et tredecim Mss. Torrenii, itemque in ed. Vet.

⁵¹ Dion diversitate] ed. Vet. *diversitate*. Lipsius ait, librum veterem habere *severitate*, quae scriptura ipsi placet, quia praecedens exemplum amatorum sit et tenerum; hoc serium et severum. Lipsio assentiuntur Colerus, et Torrenius. Mihi ex hoc loco nova suspicio oritur, Lipsii librum veterem non alium fuisse, nisi ed. Vet. ut aliquoties iam in notis observavi. Omnes enim et scripti

sus Heraclidem et Calippum⁵², quorum fidei plurimum credebatur, tanquam insidias ei nocturnas, cautior esset, respondit, *se vita malle excedere, quam metu violentae⁵³ mortis amicos inimicosque⁵⁴ iuxta ponere.*

^{6.} *Plut. Curt.* Quod sequitur, et rei ipsius admiratione, et
lib. III. Ar- claritate auctoris illustre. Alexander Macedonum
rian. II. Iust. rex inclyta iam pugna, excellentissimis opibus
XI. Senec. de Darii confusus⁵⁵, aestu et itineris fervore in Cilicia
Ira II. 23. percalefactus, Cydno, qui aquae liquore conspicuus
Tarsum interfuit, corpus suum immerfit. Subito
deinde ex nimio haustu rigoris obstupescit⁵⁶
nervis, ac torpore hebetatis artubus, maxima cum
exanimatione totius exercitus, in oppidum castris
propinquum deferitur. Iacebat aeger Tarsi, inque
valetudine eius adversa, instantis victoriae spes fluctuabat. Itaque convocati medici, attentissimo consilio salutis remedia circumspiciebant. Qui cum ad unam potionem sententiam direxissent⁵⁷,

scripti et editi habent *diversitate*. Ocho Mss. omittunt *Dion*, et Ultr. prim. legit *din diversitate*. *Din* pro *Dion* ortum est ex vitiosa pronuntiatione distantis, qui o fere sic pronuntiavit, ut n audiretur, et n absorberetur. Torrenius putat, ex *Dion* et *severitate*, contracte scripto, natum esse *diversitate*; ego vero potius crediderim, *severitate* esse interpretationem *tu diversitate*. *praegravat*, i. e. superat. III. 7, ext. 6. Mox qui deest in ed. Vet.

⁵² *Calippum*] sic et Plutarchus passim nominat, Nepos autem *Callicratem*. vid. Staveren ad Nepotem l. c. in editione minori ab Harlesio, V. Cel. repetita.

⁵³ *violentae*] ed. Vet. *violare se*.

⁵⁴ *inimicosque*] *inimicis* Ultr. uterque Periz. Leid. tres. ed. Vet. Mog. et Ven. *inimicas* Cop. Leid. prim.

⁵⁵ *confusus*] nonnulli *concussus*, quod Torrenius non spernit, quia opes Darii praelio ad Granicum *concussas* quidem, at non *confusas* int. III. 1. ext. 4. VIII. 8. init. Paullo ante *inclita in pugna* ed. Vet.

⁵⁶ *obstupescit*] eleganter. Infra V. 1. ext. 1. Curt. VIII. 4, 12. Valer. Flacc. V. 603. Mox pro *torpore* quidam *corpore*. Frustra.

⁵⁷ *Qui cum — sententiam direxissent*] undecim Mss. et ed. Vet. *Quorum cum etc.* Quod

atque eam Philippus medicus suis manibus temperatam Alexandro (erat autem ipsius amicus et comes) porrexisset, a Parmenione missae litterae superveniunt, admonentes, ut rex insidias Philippi, perinde ac pecunia corrupti a Dario, caveret. Quas cum legisset, sine ulla cunctatione medicamentum hausit, ac tunc legendas Philippo tradidit. Pro quo tam constanti erga amicum iudicio, dignissimam a diis immortalibus mercedem recepit: qui incolumitatis eius praesidium⁵⁸ falso interpellari indicio noluerunt.

Quod cum Lipsius in libro vetere quoque invenisset, legit: *Quorumcumque sententiae direxissent*. Torrenius: „An scribendum, inquit, *direxisset*? Ut intelligatur Philippus, qui potionis illius suavis et temperator fuit. An potius *sententiae se direxissent*? ut Lib. V. 4, 3. Si textus mutandus est, scripsim: *Quorumcumque ad unam*

potionem se sententiae direxissent. Nam *se* ante *sententiae* facile absorberi potuit, sive: *Qui cum ad unam potionem intensionem direxissent*. Mox ed. Vet. *atque in eam Philippus*, scil. sententiam. Eadem infra: *ac tum legendas*.

58 *praesidium*] i. e. Philippum. *indicio* scil. Parmenionis.

VALERII MAXIMI
FACTORUM DICTORUMQUE
MEMORABILIUM
LIBER QUARTUS.

CAPUT I.
DE MODERATIONE.

Quae in Romanis.

- 1 P. Valerio Poplicola Cos.
- 2 M. Furio Camillo exsule.
- 3 C. Marcio Rutilio cens. 2.
- 4 L. Quinctio Cincinnato Cos.
- 5 Q. Fabio Max. Rulliano.
- 6 P. Africano maiore.
- 7 M. Claudio Marcello Cos. 1.
- 8 Ti. Sempronio Graccho trib. pl.
- 9 C. Claudio Nerone Cos.
- 10 P. Scipione Aemiliano cens.
- 11 Q. Mucio Scaevola.
- 12 Q. Metello Macedonico.

13 Q. Metello Numidico exsule.

14 M. Catone Uticensi.

15 M. Calpurnio Bibulo procos.

Quae in Externis.

1 Archyta Tarentino.

2 Platone Atheniensis.

3 Dione Syracusano.

4 Thrasylulo Atheniensis.

5 Stasippo Togeate.

6 Pittaco Mitylenaeo.

7 Septem sapientibus.

8 Theopompo Spartanorum rege.

9 Antiocho rege Syriae.

Transgrediar ad saluberrimam partem animi, moderationem, quae mentes nostras impotentiae, et temeritatis¹ incurfu transversas ferri non patitur. Quo evenit, ut reprehensionis morfu sit vacua, et laudis quaestu opulentissima. Itaque effectus suos in claris viris recognoscat.

¹ Atque ut ab incunabulis summi honoris incipiam, P. Valerius, qui populi maiestatem venerant² do, Poplicolae nomen² assecutus est, cum, exactis

¹ impotentiae et temeritatis] Ita plurimi Codd. et edidit. ante Pighium. Nonnulli cum ed. Vet. omittunt et. Quidam impotentia temeritatis. Pighius dederat impotenti temeritatis. Torrenius Valerium fortasse scripsisse putat

impotentiae incurfu, ut temeritatis glossema fuerit, sed, eodem viro docto iudice, praestat impotentiae et temeritatis retinere. Mox multi Mss. et editi, etiam Vet. quae-
stu sit opulentissima.

² nomen] sic omnes Mss. praeter

An. V. 244.
Liv. II. Plu-
tarch. Dionys.

regibus, imperii eorum vim universam, omniaque insignia sub titulo consulatus in se translata cer-
neret, invidiosum magistratus fastigium moderatio-
ne ad tolerabilem habitum deduxit; fasces securi-
bus vacuofaciendo ³, et in concione populo sub-
mittendo. Numerum quoque eorum dimidia ex
parte minuit ⁴, ultro Sp. Lucretio collega assum-
to: ad quem, quia maior natu erat, priores fasces ⁵
transferri iussit. Legem etiam comitiis centuriatis
tulit, *ne quis magistratus civem Romanum adversus
provocationem* ⁶ *verberare, aut necare vellet*. Ita, quo
civitatis conditio liberior esset, imperium suum
paullatim destruxit. Quid, quod aedes suas diruit,
quia excelsiore loco positae, instar arcis habere vi-
debantur: nonne quantum domo inferior, tantum
gloria superior evasit?

Vix iuvat abire a Poplicola: sed venire ad Fu-
rium Camillum libet. Cuius tam moderatus ex
magna ignominia ad summum imperium transitus
fuit, ut, cum praesidium eius cives capta a Gallis
urbe Ardeae exultantis petissent, non prius Veios

S. Symmach.
X. ep. 17. Flo-
rus l. 9.

An. V. 363.
Livius V. 46.
Plutarch.

praeter Ultrai. sec. qui cum
editt. Ald. Lips. et Lugd. ha-
bet *cognomen*, Lips. Thanne-
ri *cognomine*. Mox *modera-
tione* sua multi Mss. cum
editt. vetustis tantum non
omnibus, nam ed. Vet. sua
omittit, et paullo ante *no-
men* constanter retinet.

³ *fasces securibus vacuofa-
ciendo*] vid. Dionys. Hal. V.
3. hunc nempe Poplicola
morem reliquit, ut quando
consules extra Urbem essent,
securibus uterentur, at in ipsa
Urbe solis fascibus ornaren-
tur. Liv. XXIII. 9.

⁴ *Numerum — minuit*] ini-
tio quisque consul duodecim
fasces habebat; sed mox au-

ctore Poplicola penes alte-
rum tantummodo consulem,
idque alternis mensibus aut
alternis diebus, fasces fue-
runt.

⁵ *priores fasces*] fasces
prior sumebat *maior natu*
Gell. II. 15. Plutarch. in Po-
plic. Postea lege Iulia ille,
qui plures liberos habebat Sue-
ton. Iul. cap. 23.; aut *qui*
primus renuntiatus erat Liv.
VIII. 9. Pro *priores* haud
male *priorem*, ut ad praece-
dens *quem* referatur, habent
Periz. Leid. sext. Ultr. uter-
que et ed. Mog.

⁶ *adversus provocationem*]
i. e. si ad populum provo-
casset.

O 5

7 iure]

ad accipiendum exercitum iret, quam de dictatura sua omnia sollemni iure ⁷ acta comperisset. Magnus Camilli Veientanus triumphus: egregia Gallica victoria: sed ista cunctatio longe admirabilior. Multo enim multoque ⁸ seipsum quam hostem superare operosius est, nec adversa praepropera festinatione fugientem, nec secunda effuso gaudio apprehendentem.

An. V. 488.
Plutarch. in
Coriolano.

Par Furio moderatione Marcius Rutilus Censorinus ⁹. Iterum enim censor creatus, ad concionem populum vocatum quam potuit gravissima oratione corripuit, quod eam potestatem bis sibi detulisset, cuius maiores, quia nimis magna videretur, tempus coarctandum ¹⁰ iudicassent. Uterque recte, et Censorinus, et populus. alter enim ut moderate honores crederent, praecepit: alter se moderato ¹¹ credidit.

An. V. 293.
Liv. III, 21.

Age, L. Quintius Cincinnatus qualem consulem gessit ¹²? cum honorem eius Patres conscripti continuare vellent, non solum propter illius egregia opera, sed etiam quod populus eisdem tribunos in proximum annum creare conabatur, quo-

⁷ iure] more aliquot Mss.
⁸ Multo enim multoque] sic Cicero de Finib. II. 68. longe longeque. Unus Rem. delet multoque. Nolim autem offendat quemquam orationis series: superare — fugientem, — apprehendentem; nam sic saepe Latini. Praepropera longe maxima pars Mss. Torrenii, ed. Vet. et Mog. et sic emendaverat Pighius, cum vulgo ederetur propera.

⁹ Marcius Rutilus Censorinus] in Mss. et edit. ante Pighium est M. Rutilus Censorinus, ac fuit gentis Marciae, cui postea cognomen Censorini adhaesit, ut Pighius

ad annum 488. ostendit. Liv. X. 47.

¹⁰ coarctandum] antea enim censura quinquennalis erat, sed a. V. 319. lege Aemilia cautum est, ut ne plus quam annua ac semestris censura esset. vid. Livium.

¹¹ moderate — moderato] Leid. prim. et sec. moderatione — moderationi.

¹² gessit] ita omnes Codd. Mss. et Edit. antiquae, non egit, ut Cod. Copef. et quidam editi. Infra VII. 7, 7. Praetorem urbanum severiorem egit, quam Orestes gesserat. Et sic alii boni scriptores loquuntur.

13 quo-

rum neutrum ¹³ iure fieri poterat: utrumque discussit, senatus simul studium inhibendo, et tribunos verecundiae suae exemplum sequi cogendo. Ita unus causa fuit ¹⁴, ut amplissimus ordo, populusque tutus esset ab iniusti facti reprehensione.

Fabius vero Maximus ¹⁵ cum a se quinquies, et a patre, avo, proavo, maioribusque suis saepenumero consulatum gestum animadverteret, comitiis, quibus filius eius summo consensu consul creabatur, quam potuit constanter cum populo egit, ut vacationem aliquando huius honoris Fabiae genti darent: non quod filii virtutibus diffideret (erat enim illustris) sed ne maximum imperium in una familia continuaretur. Quid hac moderatione valentius, aut efficacius; quae etiam patrios affectus, qui potentissimi habentur, superavit? 5.

Non defuit maioribus grata mens ad praemia superiori Africanq exsolvenda: siquidem maxima eius merita paribus ornamentis decorare conati sunt. Voluerunt illi statuas in comitio, in rostris, in curia, in ipsa denique Iovis Opt. Max. cella ponere: voluerunt imaginem eius triumphali ornatu indutam Capitolinis pulvinaribus applicare ¹⁶: 6.
An. V. 552.
Vol. VIII. c.
15. Livius
XXXVIII, 56.

¹³ *quorum neutrum*] Leid. sext. et Perizon. *quorum, quia neutrum* quod non spernendum Torrenio videtur, modo deleatur distinctio maior post poterat et ponatur post conabatur. Pro conabatur Ml. nitebatur, quod vehementius populi studium declarat, iudice Torrenio. Mox pro simul ed. Vet. *sumum*.

¹⁴ *Ita unus causa fuit*] sic Torrenius edidit. Plerique Mss. habent *Atque unus* et sexdecim cum editt. delent in. Recte, iudice Torrenio, qui pro *Atque* quoque malit

Ita per Epiphonema vid. I. 7. ext. 8. III. 3, ext. 3. Unus, Quintius Cincinnatus, opponitur senatus populoque Romano.

¹⁵ *Fabius vero Maximus*] fuit hic Fabius Maximus Rullianus, cuius filius Gurgus dictus Epit. Liv. XI. De moderatione Rulliani in recusando consulatu vid. Liv. X. 13. Mox darent tredecim Mss. et ed. Vet. alii darent. Item quinque Mss. *illustrer*, uti III. 3. 11. et pro quae Leid. tert. et ed. Vet. *qua*.

¹⁶ *Capitolinis pulvinaribus*

voluerunt ei continuum per omnes vitae annos consulatum, perpetuamque dictaturam tribuere. Quorum nihil sibi¹⁷, neque plebiscito dari, neque senatusconsulto decerni patiendo, paene tantum in recusandis honoribus se gessit, quantum gesserat¹⁸ in emerendis.

An. V. 558.
Liv. XXXIII,
47.

Eodem robore mentis caussam Hannibalis in senatu protexit, cum eum cives sui missis¹⁹ legatis tanquam seditiones apud eos moventem accusarent. Adiecit quoque, *non oportere Patres conscriptos se reipublicae Carthaginienfium interponere*: altissimaque moderatione alterius saluti consuluit, alterius dignitati; victoria tenus, utriusque hostem egisse contentus.

7.

At M. Marcellus, qui primus et Hannibalem vinci, et Syracusas capi posse docuit, cum in consulatu eius Siculi de eo questum in urbem venissent, nec senatum ulla de re habuit, quia collega

An. V. 543.
Livius XXVI,
26. 29. 30
Valerius Laevinus forte aberat; ne ob id Siculi in
seq. Plutarch.
in Marcellis, querendo timidiore essent: et ut is rediit²⁰, ultro

bus applicare] i. e. aediculam in Scipionis honorem in Capitolio inter cetera Deorum templa ponere.

17 *Quorum nihil sibi*,] sic Torrenius edidit, praeceuntibus compluribus Mss. et ed. Vet. ac Mog. *Aliae sibi nihil*. Quidam *Quorum sibi nullum*, nempe honorem. Pro *senatus consulto* ed. Vet. habet *se* quod ex S. C. ortum est.

18 *gesserat*] *egerat* quindecim Mss. ed. Vet. et Mog. quod Perizonius praefert, ne idem verbum bis usurpetur. VII. 7, 7. Conf. paullo ante not. 12. et VI. 3, 6. Mox *emerendis* etiam ed. Vet. Alii *emergendis*.

19 *cives sui missis*] Torrenius: Ne crede, inquit, mis-

fos esse publice legatos a Carthaginientibus ad Hannibalem accusandum. Sed hic ab adversae factionis hominibus insimulabatur litteras et legatos misisse ad Antiochum, ut sic Romani in illum stimularentur. Liv. XXXIII, 45. Vide itaque an placeat lectio primi Ultrai. et unius Rem. *Cives summissis legatis*, id est *clam missis*. Certe sic quoque ed. Vet. quae et hoc loco, uti saepissime, cum Ultrai. prim. conspirat. Mox pro *moventem* quinque Mss. et ed. Mog. *molientem*.

20 *et ut is rediit*] sic Torrenius auctoritate longe posterioris partis Mss. quibuscum facit ed. Vet. Pighius dederat: *et ut is rediit*; quod pra-

de his admittendis retulit, querentesque de se patienter sustinuit. Iussos etiam a Laevino discedere, remanere, ut suae defensionis interessent, coegit. Ac deinde utraque parte perorata²¹, etiam excedentes curia, subsecutus est: quo liberius senatus sententiam ferret. Improbatis quoque eorum querelis, supplices et orantes *ut ab eo in clientelam. reciperentur*, clementer excepit. Super haec Siciliam sortitus, eam provinciam collegae cessit. Toties laudatio Marcelli variari potest²², quoties novis ipse gradibus moderationis adversus socios usus est.

Quam Ti. etiam Gracchus admirabilem se exhibuit! Tribunus enim plebis, cum ex professo inimicitias cum Africano, et Asiatico, Scipionibus gereret, et Asiaticus iudicatae pecuniae satisfacere²³ non posset, atque ideo a consule²⁴ in vincula publica duci iussus esset, appellassetque²⁵ collegium tribunorum, nullo volente intercedere, secessit a collegis, decretumque composuit. Nec quis-

An. V. §66.
Li. XXXVIII,
§8. Gell. VII,
19. Quintil.
Declam. 9.

praecedens nec non pati videtur, nisi exponas *ne quidem*, praestaret tamen *et ut is rediit*; aliquot *is* omittunt.

²¹ *utraque parte perorata*] parum refert sive cum Gudio explices *cum utraque pars perorasset*, sive cum Torrenio, *caussa utriusque partis perorata*. Mox etiam in septem Mss. et ed. Mog. deest. Periz. Ultr. prim. et ed. Vet. *et excedentes*.

²² *variari potest*] Mss. octo cum vetustissimis editt. etiam Vet. *variari non potest*; quod Modius probavit et Torrenius plus—dicere ait, quam si particula negativa absit. Addit tamen idem, commo-

de exponi posse, toties Marcellum novum et proprium laudis genus meritum esse, quoties novo usus sit moderationis gradu.

²³ *iudicatae pecuniae satisfacere*] i. e. datis praedibus cavere alicui et polliceri, id quod iudices iudicaverint petitori solvendum esse, solutum iri.

²⁴ *consule*] non a consule, sed a praetore id factum scripserat Livium Pighius monuit. Septem Mss. et ed. Mog. *a consulibus*.

²⁵ *appellassetque*] i. e. auxilium petisset a collegio tribunorum. Cic. pro Quint. cap. 7.

26 *quin*

quam dubitavit, quin eo scribendo ²⁶ irati hostis
Infra V. 3, 2. adversus Asiaticum verbis usus esset. At is pri-
Cic. de Pro- mum iuravit *se cum Scipionibus in gratiam non red-*
vinc. Consu- *iisse*: Deinde tale decretum recitavit: *Cum L. Cor-*
lar. cap. 8. *nelius Scipio die triumphi sui ante currum actos ho-*
stium duces in carcerem coniecerit, indignum et alie-
num a maiestate populi Rom. ²⁷ *videri eodem ipsum*
duci ²⁸. *Itaque id non se fieri passurum.* Libenter
tunc opinionem suam populus Rom. a Graccho
deceptam cognovit, moderationemque eius debita
laude profecutus est.

9. C. quoque Claudius Nero inter cetera prae-
cipuae moderationis exempla numerandus est.
An. V. 546. Livii Salinatoris in Hasdrubale opprimendo glo-
Liv. XXVII,
9. *riae particeps fuerat: attamen eum triumphantem*
equo sequi, quam triumpho, quem ei senatus
aeque decreverat, uti maluit; quia res in provincia
Salinatoris ²⁹ gesta fuerat. Sine curru ergo trium-
phavit, eo quidem clarius, quod illius victoria tan-
tummodo laudabatur, huius etiam moderatio.

10. Ne Africanus quidem posterior nos de se ta-
An. V. 611. cere patitur: qui censor, cum lustrum conderet ³⁰,

²⁶ *quin eo scribendo*] Perizonius coniecerat *quin in eo scribendo*, ut exstat in Leid. quint. et Periz. idque Torrenius praefert. pro *irati* quidam *iracundis* nempe *verbis*.

²⁷ *a maiestate pop. Rom.*] aliquot delent *a*. Multi *maiestate r. p.* et sic quoque ed. Vet.

²⁸ *eodem ipsum duci*] duo Brand. et novem Torrenii Mss. cum omnibus editt. antiquis, etiam Vet. *eundem ipsum duci*, quod praetulerim, quia et *duci* saepe idem est, quod *in carcerem duci*, et Latini *idem ipse* saepe coniun-

gunt. Huc faciunt quoque Codd. Mss. qui habent *eum ipsum*, quod Perizonio placuit. Mox undecim Mss. delent *se*, ut et alibi Noster aliique scriptores.

²⁹ *in provincia Salinatoris*] nempe in Gallia. Paulo ante pro *attamen* plerique Mss. et ed. Vet. *tamen*.

³⁰ *lustrum conderet*] *lustrum condere* est proprie *finire*, quod fiebat, si populus Rom. quinto quovis anno a Censoribus in campo Martio *sue, ove* et *tauro* circa exercitum ductis et deinde immolatis, lustrabatur, purgabatur,

inque solito fieri³¹ sacrificio scriba ex publicis tabulis sollempne ei precationis carmen praeiret, quo dii immortales, ut populi Romani res meliores amplioresque facerent, rogabantur: *Satis, inquit, bonae ac magnae sunt. itaque precor, ut eas perpetuo incolumas servent.* Ac protinus in publicis tabulis ad hunc modum carmen emendare³² iussit. Qua votorum verecundia deinceps censores in condendis lustris usi sunt. Prudenter enim sensit, tunc incrementum Romano imperio petendum fuisse, cum intra septimum lapidem triumphique quaerebantur: maiorem autem totius terrarum orbis partem possidenti, ut avidum esset³³ quicquam ultra appetere, ita abunde felix, si nihil ex eo, quod obtinebat, amitteret. Neque alia eius in censura moderatio pro tribunali apparuit. Centurias recognoscens equitum, postquam C. Licinium Sacerdotem citatum processisse animadvertit, dixit *se scire illum verbis conceptis peierasse*³⁴. proinde si quis eum accu-

Cic. pro Cluent. 48. Plutarch. Apoph.

batur, unde id sacrificium *foetaurilia* sive *solitaurilia* dictum est. vid. Supra III. 4, 3. Liv. I. 44.

31 *solito fieri*] ita unus Brand. unus Rem. prim. Bitur. et Ultrai. idque Pighius in textum recepit, nulla in notis ratione reddita. Ceteri *fieri* omittunt, sed in Leid. sept. et quint. adscriptum est *vir*, ut sit *solito viri*, at in Leid. quint. *vir* notatur punctis, ut delendum. Ed. Vet. *solita viri*, quod quia Lipsius in libro vetere invenerat, coniecit *solitaurili*, quam coniecturam iam ante Lipsium protulerat Cuiacius et post eum Colerus, qui *Solitaurili* in textum recepit. Mihi videtur *solito fieri* vera lectio esse, licet *fieri* commo-

dus abesset. Ex *fieri*, male pronuntiato, factum est *vir*, quod quia alienum erat, plurimi omiserunt. Utrumvis tamen eligas, per me licet.

32 *emendare*] sic Vorstius et Torrenius ediderunt, nulla in notis reddita ratione, ceteri editi *emendari*. Praetulerim tamen *emendare iussit* nempe *scribam*.

33 *esset*] *esse* exstat in undecim Mss. ed. Vet. et Mog. quod recte praeferunt Gronovius et Perizonius, qui *esset* repetit. Parum etiam abfuit, quin *esse* in textum reciperem, quod unice verum existimo. *Esset* est a praecedente *us* profectum.

34 *verbis conceptis peierasse*] i. e. praecunte aliquo, et iurisiurandi formulam certis

*sare vellet, usurum testimonio suo. Sed nullo ad id negotium accedente, Traduc equum, inquit, Sacerdos, ac lucrifac*³⁵ *censoriam notam: ne ego in tua persona*³⁶*, et accusatoris, et testis, et iudicis partes egisse videar.*

11. Quod animi temperamentum etiam in Q. Scaevola, excellentissimo viro, adnotatum est. Testis namque in reum productus, cum id respondisset, quod salutem periclitantis³⁷ magnopere laesurum videbatur, discedens adiecit, *ita sibi credi oportere, si et alii*³⁸ *idem asseverassent: quoniam unius testimonio aliquem credere*³⁹ *pessimi esset exempli.* Et religioni igitur suae debitam fidem, et communi utilitati salubre consilium reddidit.

12. Sentio quos cives, quaeve facta eorum ac dicta quam angusto⁴⁰ ambitu orationis amplectar. Sed

tis verbis comprehensam distantem, iurare, vel peierare.

35 *lucrifac*] i. e. in lucro pone, quod a censore non notatus et ignominia affectus es.

36 *in tua persona*] Quinque Mss. *in tuam personam*, et sic edidit Pighius. At duodecim Mss. et editt. ante Pighium *in tua persona*, quam loquendi formulam Perizonius his firmavit locis III. 1, 14. *in persona sua* III. 1, ext. 2. *in Xenocrate* V. 1, 3. *in quo* V. 1. ext. 3. *in iis dponeret* VII. 2, 6. *in rege Masinissa* VIII. 2, 1. *in Mario praetore* Liv. XXXII. 9. *in Liguribus*. Nubem exemplorum addere possem, si opus esset.

37 *periclitantis*] i. e. rei, accusati. Sic *periculum* apud Nepotem in Epaminonda et alibi.

38 *si et alii*] ed. Vet. *si non et alii*, falso.

39 *credere*] *cedere* unus Lipsii codex Mf. unus Brand. et unus Rem. itemque ed. Vet. et aliae priscae editt. haecque lectio placet Gronovio, Lipsius exinde coniicit *cadere*, i. e. perdere et adstringere. Perizonius malit *cadere*. Unus Brand. et Ultraprim. *damnare*, quae sine dubio est interpretatio *tu cedere*. Mihi *credere* maiorem vim habere videtur. Pessimi enim exempli esset, non modo aliquem unius exemplo *damnare*, verum etiam, si quis quid unius testimonio firmatum *crederet*, quod aliis fraudi esset. *Pessimi esse exempli*, scil. *adiecit* scribere iubet Gronovius.

40 *angusto*] *brevissimo* unus Brand. Ultraprim. ed. Vet. et vetus liber Lipsii, si modo

cum magna et multa ⁴¹ breviter dicenda sint de claritate excellentibus viris: sermo infinitis personis, rebusque circumfusus, utrumque praestare non potest. Itaque propositi quoque nostri ratio non laudanda sibi omnia, sed recordanda sumsit ⁴². Quapropter bona cum venia duo Metelli, Macedonicus, et Numidicus, maxima patriae ornamenta strictim se narrari patientur. Acerrime cum Scipione Africano Macedonicus dissenserat, eorumque ab aemulatione virtutis profecta contentio ⁴³, ad graves testatasque ⁴⁴ inimicitias progressa fuerat. Sed tamen ⁴⁵ cum interemtum Scipionem ⁴⁶ *An. V. 624.* conclamari audisset, in publicum se proripuit, maestoque vultu et voce confusa, *Concurrite, concurrite, inquit, cives: moenia Urbis nostrae eversa sunt. Scipioni enim Africano intra suos penates quiescenti nefaria vis illata est. O Rempublicam pariter Africani morte miseram, et Macedonici tam*

do is ab ed. Vet. diversus est. incongruo lib. Dan. et margo Leid. sept. Ceteri omnes cum antiquis editt. angusto. recte.

⁴¹ magna et multa] sic plures. magna strictim et multa, unus Rem. prim. Ultrai, ed. Vet. et Ven. magna mihi et multa, aliquot Mss.

⁴² de claritate—recordanda sumsit] sic ex Wincheliano aliisque textum constituit Pighius. At plures de, itemque viris: sermo omittunt. Ex Torrenianis solus est Leid. quint. qui sermo habet. Reliqui omnes itemque Brand. et ed. Vet. Ven. Ald. delent. Pro non potest aliquot Torrenii, Brand. et ed. Ald. non possum, sed longe plures nequeo. Ed. Vet. propositi nequeo, omisso itaque. Ultr.

prim. delet nequeo. Itaque. Ultrai. sec. omittit Itaque. Unde per codices et editiones plures haec lectio firmior est: Sed cum magna et multa breviter dicenda sint; claritate excellentibus infinitis personis rebusque circumfusus, utrumque praestare nequeo. (Propositique vel) Propositi quoque nostri ratio etc.

⁴³ contentio] quatuor Mss. et ed. Vet. concitatio.

⁴⁴ testatasque] i. e. notas, non clandestinas.

⁴⁵ tamen] hanc vocem Torrenius auctoritate quatuordecim Mss. et omnium editt. etiam Vet. in textum recepit.

⁴⁶ Scipionem] erat is P. Scipio Africanus minor, Aemilianus dictus. Liv. epit. LIX. Vellei. II. 4. alique.

P

47 ab

humana, tamque civili lamentatione felicem! eodem enim tempore, et quantum amisisset principem, et qualem haberet, recognovit. Idem filios suos monuit, ut funebri eius lecto humeros subiecerent, atque huic exsequiarum, illum honorem vocis adiecit, *Non fore, ut postea id officium ab illis* ⁴⁷ *viro maiori praestari posset.* Ubi illa tot in curia iurgia? ubi tam multae pro Rostris altercationes? ubi maximorum ducum et civium tantorum ⁴⁸ *togata praelia?* Omnia nimirum ista praecipua veneratione prosequenda delevit moderatio.

^{13.}
An. V. 654.
Li. LXVIII.
Aurel. Vict. de viris Illust. c. 62.
Numidicus autem Metellus populari factione patria pulsus in Asiam secessit. In qua cum ei forte ludos Trallibus ⁴⁹ spectanti litterae redditae essent, quibus scriptum erat, maximo senatus et populi consensu reditum illi in Urbem datum, non e theatro prius abiit, quam spectaculum ederetur: non laetitiam suam proxime sedentibus ulla ex parte patefecit; sed summum gaudium intra se continuit. Eandem constat pari vultu, et exullem fuisse, et restitutum. adeo moderationis beneficio, medius semper inter secundas et adversas res animi firmitate versatus est.

⁴⁷ *ab illis]* ed. Vet. *ab aliis.*
⁴⁸ *tantorum]* Sic Aldus, Pighius Torreniusque ediderunt, qui *tanorum* in tredecim Mss. invenit. At *tantum* non placet Lipsio, Colero, Vossio, estque in libro vetere Lipsii, in Cod. Dan. uno Brand. et ed. Vet. et forte in aliis. *tanta* unus Brand. et Ultr. prim. In Copef. omititur. Mihi quidem perplacet *tantum* non.

⁴⁹ *Trallibus]* frustra quatuor Mss. *theatrales*, etsi enim

scriptores de loco exilii Metelli dissentiant, et Livius Rhodi, Aurel. Vict. *Smyrnae* fuisse scribant; non tamen *Trallibus* mutandum in *theatrales*. Vox *Trallibus* librario incognita erat, scripsit ergo *theatralibus* ut in ed. Vet. deinde alius ad ludos accommodavit et fecit *theatrales*. Nomina propria, non ubivis obvia, pessime a librariis corrumpi solere, communis est interpretum veterum scriptorum querela.

50 *filon-*

Tot familiis in uno genere laudis enumeratis, Porcium nomen velut expers huiusce gloriae silentio praetereundum? Negat fieri debere posterior Cato ^{14.}, non parvo summae moderationis fides indicio. Cypriacam pecuniam ^{An. V. 617: Plut. Dio Cass. XXXVIII.} maxima cum diligentia et sanctitate in urbem deportaverat. Cuius ministerii gratia senatus relationem interponi iubebat ^{15.}, ut praetoriis comitiis extra ordinem ratio eius haberetur. Sed ipse id fieri passus non est, *iniquum esse*, affirmans, *quod nulli alii tribueretur, sibi decerni*. Ac ne quid in persona sua novaretur, campestre experiri temeritatem ^{16.}, quam curiae beneficio uti, satius esse duxit.

Ad externa iam mihi exempla transire conanti, M. Bibulus, vir amplissimae dignitatis, et summis

50 *silentio* — *posterior Cato*] Ita Pighius ex cod. Campensi. At omnes alii et scripti et editi libri: *silentio praetereundum se negat fieri debere posterior Cato*. Solus Copel. *fieri debere* omittit. Perizonius coniebat *silentio negat praetereundum posterior Cato*, deleto *se*. Torrenius: Forte, inquit, excidit repetitum continuo verbum *negat*, ut auctor scripserit: *silentio praetereundum se negat* (scil. Porcium nomen). *Negat fieri debere posterior Cato*. Ego ita interpungo: *silentio praetereundum se* (scil. esse) *negat fieri debere*. *Posterior Cato* — *Cypriacam pecuniam* — *deportaverat*. ut post *debere* punctum ponatur, et post *indicio* comma. Sic ed. Vet. habet et constructio facillima est: Porcium nomen (i. e. familia) negat fieri debere, ut praetecatur silentio, vel-

ut expers huius gloriae. Posterior enim Cato, (Uticensis) Cypriacam pecuniam in urbem deportaverat etc.

51 *Cypriacam pecuniam*] nam Clodius legem tulerat, ut bona Ptolemaei, regis Cypri, publicarentur, et Cyprus in provinciae formam redigeretur, eaque res mandaretur Catoni.

52 *senatus relationem interponi iubebat*) i. e. iussit ut proponeretur, ut Cato *extra ordinem*, i. e. non suffragiis (quod moris erat) sed auctoritate senatus praetor crearetur. Dio Cassius vero dicit, Catoni decretam esse praeturam ante legitimum tempus. Habuit enim Cato tunc annos XXXVIII. at in legibus annus XXXX praeturae gerendae constitutus erat.

53 *campestre experiri temeritatem*] i. e. in campum Martium descendere, ibique fortunam experiri, an praetor crea-

An. V. 703. Caesar de bel- Civil. III. 4. Seneca ad Marciam. honoribus functus, manus iniicit. Qui cum in provincia Syria moraretur, duos egregiae indolis filios suos a Gabinianis militibus Aegypti⁵⁴ occisos esse cognovit. Quorum interfectores ad eum vin- ctos regina Cleopatra⁵⁵ misit, ut gravissimae cladis ultionem arbitrio suo exigeret. At ille oblato beneficio, quo nullum maius lugenti tribui potue- rat, dolorem moderationi cedere coegit: carnifi- cesque sanguinis sui intactos e vestigio ad Cleopa- tram reduci iussit: dicendo, *potestatem huius vindi- ctæ non suam, sed senatus esse debere.*

E X T E R N A.

Cic. Tuscul. III, 36. Plu- tarch. de pue- rer. educat. c. 23. Tarentinus Archytas, dum se Pythagorae prae- ceptis Metaponti penitus immergit, magno labore; longoque tempore solidum opus doctrinae com- plexus; postquam in patriam revertitur⁵⁶, ac rura sua revisere coepit, animadvertit negligentia villi- ci⁵⁷ corrupta et perdita: intuensque male meri- tum: *Sumfissem*, inquit, *a te supplicium, nisi tibi ira- tus essem.* Maluit enim impunitum dimittere, quam propter iram gravius iusto punire.

a. Plutarch. de puer. educ. c. 23. Diog. La- ert. Nimis liberalis Archytæ moderatio: Platonis temperatio. nam cum adversus delictum servi vehementius exarsisset, veritus ne ipse modum vin- dictæ dispicere non posset, Speusippo amico casti-

crearetur; quod alias *suffra- giis populi Rom. se committe- re* vocabant.

54 Aegypti] *Aegypti*, quod in omnibus Codd. Mss. prae- ter Campen. exstat, et omnes editt. habent, male Pighius expunxit. Mox *esse* in de- cem Mss. et ed. Vet. aliisque deest. Ceterum *Aegypti*, est: in Aegypro.

55 Cleopatra] De Cleopa- tra vid. Caes. B. Civ. III. 103.

Hirt. B. Alexandr. c. 33.

56 revertitur] tres Leid. Ultr. prim. et ed. Vet. *rever- sit.* non male, sequitur enim *coepit.* Pro *in patriam* qui- dam *domum* vel *in domum*, e glossa.

57 villici] nam Archytas etiam agriculturae studiosus fuit, testibus Varrone et Co- lumella. Mox *sumerem* unus Brand. et Ultrai. prim. pro *sumfissem*, haud male.

gationis arbitrium mandavit; deforme sibi futurum existimans, si commisisset, ut parem reprehensionem culpa servi, et animadversio Platonis mereretur. Quo minus miror, quod in Xenocrate⁵⁸ discipulo suo tam constanter moderatus fuit. Audierat, eum de se multa impie locutum: sine ulla cunctatione criminationem respuit. Instabat certo vultu⁵⁹ index, causam quaerens cur sibi fides non haberetur: adiecit, *non esse credibile, ut quem tantopere amaret, ab eo invicem non diligeretur*. Postremo, cum ad iusiurandum inimicitias ferentis⁶⁰ malignitas confugisset, ne de periurio eius disputaret, affirmavit *nunquam Xenocratem illa dicturum fuisse, nisi ea dici expedire sibi iudicasset*. Non in corpore mortali, sed in arce caelesti, et quidem armatum animum eius, vitae stationem putes peregisse, humanorum vitiorum incurfus a se invicta pugna repellentem, cunctosque virtutis numeros⁶¹ altitudinis suae sinu clausos custodientem.

Nequaquam Platoni litterarum commendatione par Syracusanus Dion⁶²: sed quod ad praestandam moderationem attinet, vehementioris experimenti⁶³. Patria pulsus a Dionysio tyranno, Mega-

3.
Plutarch. in
vita.

58 in Xenocrate] i. e. erga Xenocratem vid. paullo ante not. 36.

59 certo vultu] i. e. constanti, neque confuso, qualis solet esse hominum mentientium et sibi dissidentium, ut bene Perizonius explicat. incertus vultus est paventium apud Sallust. Iugurth. c. 106. In quinque Mss. est torvo vultu, i. e. irato, quod sibi fides non haberetur. Sed praestat certo vultu.

60 inimicitias ferentis] ita recte ex Mss. restituit Pighius, quod et unus Bland.

et sex Torreniani atque ed. Vet. et Mog. habent. Reliqui: *inimici asserentis*; duo: *inimicitias asserentis*. Volebat delator efficere, ut Plato Xenocratem odisset.

61 inunctosque virtutis numeros] i. e. omnem virtutem Cie. de Fin. III. 7. (24.) omnes numeros virtutis continent.

62 Dion] abest a multis Mss. Mox pro attinet quindecim Mss. et vetustissimae editt. attinuit. Pighius in margine ad praestandam notat, alii praestantem.

63 vehementioris experimenti]

P 3

ram petierat. ubi cum Theodorum, principem eius urbis, domi convenire vellet, neque admitteretur, multum diuque ante fores retentus, comiti suo, *Patienter hoc ferendum est*, ait. *forſitan enim et nos, cum in gradu dignitatis noſtræ eſſemus, aliquid tale fecimus.* Qua tranquillitate conſilii, ipſe ſibi conditionem exſilii placidiorem reddidit.

⁴
Corn. Nep. in
viſa. Inſin.
V.

Thraſybulus etiam hoc loci apprehenden-
dus eſt⁶⁴: qui populum Athenienſem, xxx ty-
rannorum ſaevitia ſedes ſuas relinquere coactum,
diſperſamque et vagam vitam miſerabiliter exi-
gentem, animis pariter atque armis confirmatum,
in patriam reduxit. Inſignem deinde reſtitutione
libertatis victoriam clariorem aliquanto moderatio-
nis laude fecit. Plebis enim ſcitum⁶⁵ interpoſuit,
ne qua praeteritarum rerum mentio fieret. Haec
oblivio, quam Athenienſes ἀμνηſίαν vocant, concuſ-
ſum⁶⁶ et labentem civitatis ſtatum, in priſtinum
habitum revocavit.

Non minoris admirationis illud: Staſippus Te-
geates⁶⁷, hortantibus amicis ut gravem in admini-
ſtratione reipublicae aemulum, ſed alioqui probum
et ornatum virum, qualibet ratione vel tolleret,
vel ſubmoveret, negavit ſe facturum; ne, quem
in tutela⁶⁸ patriae bonus civis locum obtineret,

menti] i. e. multo maius ſpe-
cimen moderationis edidit
Dion, quam Plato. Conie-
ctura Gudii exempli, quod et
in uno alterove Mſ. exſtat,
nihil opus eſt, et gloſſam
ſapit.

64 apprehendendus eſt] i. e.
mentio Thraſybuli facienda
eſt V. 1, 2. L. Pauli memoria
apprehendenda eſt. I. 6. ext.
1. ſi ulterius Romana appre-
bendero. etc.

65 Plebis enim ſcitum] Mſ.

et editt. inter plebis, plebi et
plebei fluctuant, ſed fere
omnes enim inter plebis. et
ſcitum ponunt.

66 concuſſum] vid. ad III.
8. ext. 6.

67 Tegeates] Tegea urbs
Arcadiae, fere ubi hodie
Moklia, ſive Mucli, ſecundum
Anvillium.

68 in tutela] éd. Vet. cum
quatuor Mſſ. aliſque editt.
antiquis, praeter Mog. et Me-
diol. in tutelam.

69 vobis

malus et improbus occuparet: seque potius vehementi adversario⁶⁹ urgeri, quam patriam egregio advocato carere praeoptavit.

Pittaci quoque moderatione pectus instructum, ^{6. Diog. Laert. in vita.} qui Alcaeum poetam, et amaritudine odii⁷⁰, et viribus ingenii adversus se pertinacissime usum, tyrannidem⁷¹ a civibus delatam adeptus, tantummodo quid in opprimendo posset, admonuit.

Huius viri mentio subiicit⁷², ut de septem sapientium moderatione referam. A piscatoribus ^{7. Plus. Solone. Laert. in Themistocle.} in Milefia⁷³ regione verriculum⁷⁴ trahentibus, quidam iactum emerat. Extracta deinde magni ponderis aurea mensa Delphica, orta controversia est; illis piscium se capturam vendidisse affirmantibus, hoc fortunam iactus⁷⁵ se emisse dicente. Qua conditione⁷⁶ propter novitatem rei, et magnitudinem pecuniae, ad universum eius civitatis populum delata, placuit Apollinem Delphicum consuli, cui nam adiudicari mensa deberet. Deus respondit, illi

69 *vehementi adversario*] ed. Vet. cum Vorstii Mss. et duodecim Torrenii *vehementer adversario*. At melius *vehementi*. Opponuntur *vehemens adversarius*, et *egregius advocatus*.

70 *amaritudine odii*] Alcaeus enim Pittacum maledicentissimis verbis insectatus est, teste Laertio l.c.

71 *tyrannidem*] i. e. principatum. Diog. Laert. τῆς ἀρχῆς.

72 *subiicit*] i. e. monet.

73 *in Milefia*] Diod. Sic. in Excerpt. Peiresc. p. 237. refert, norante Perizonio, a piscatoribus Messeniis aerium tripodem e mari extractum, cui inscriptum erat, *non cooperatum*, eumque Bianci datum.

74 *verriculum*] i. e. rete piscatorium, quod trahendo ad terram ducitur. *verriculum* sex Mss. *reticulum* ed. Vet. et margo Codd. Copef. et Barb. prim. Reliqui *verriculum*. Mox *mensa Delphica* est: tripode.

75 *iactus*] sic ed. Vet. et Mog. et aliquot Mss. supra etiam Noster dixit: *iactum* emerat. Alii: *ductus*, alii *tractus*. Diog. Laert. βολαί. Torrenius *tractus* praefert, cuius vocis glossae videntur ipsi *iactus*, *ductus*.

76 *condizione*] sic ed. Vet. cum Mss. *contentione* tres Codd. Mss. et editt. quod iudice Torrenio satis tolerari potuerat. Lipsius satis ingeniose legit *cognitione*, Perizonius coniicit *condizione*.

esse dandam, qui sapientia ceteros praestaret, his verbis :

Ὁς σοφίῃ πάντων πρώτος, τῷ τῷ τρόπῳ ἀνδρῶν.

Tum Milesii consensu Thaleti ⁷⁷ mensam dederunt. Ille cessit eam Bianti, Bias Pittaco, is protinus alii. deincepsque per omnium septem sapientium orbem, ad ultimum, ad Solonem pervenit. Qui et titulum amplissimae sapientiae ⁷⁸, et praemium ad ipsum Apollinem transtulit.

8.
Plutarch. Lycurgo. Herodot. I.

Atque ut ⁷⁹ Theopompo quoque, Spartanorum regi, moderationis testimonium reddamus, cum primus ⁸⁰ instituisset ut Ephori Lacedaemone crearentur, ita futuri regiae potestati oppositi, quemadmodum Romae consulari imperio tribuni plebis sunt obiecti; atque illi ⁸¹ uxor dixisset, id egisse illum, ut filiis minorem potestatem relinqueret: Relinquam, inquit; sed diuturniorem. Optime quidem ea enim demum tuta est potentia, quae viribus suis modum imponit. Theopompus igitur legi-

⁷⁷ Tum Milesii consensu Thaleti] sic Camp. Cauch. et unus Brand. Alii: Tum illi communi consensu Thaleti; alii: Tum illi Milesio Thaleti; al. Tum illi Thaleti; alii aliter, ut recte Torrenius iudicet, lubricum esse in tanta varietate quidquam definire. Putem tamen cum Torrenio, Milesii et Milesio a glossa esse. Mox: cessit ea Pighius in margine notavit, et unus Brand. haber. Pro Bias Pittaco, ed. Vet. is Pittaco.

⁷⁸ sapientiae] ed. Vet. cum multis Mss. et editis prudentiae.

⁷⁹ Atque ut] ed. Vet. et unus Ultr. Atque in, unde Lipsius, qui in vetere libro At-

que in reperit, legit Atquin, quod Colerus in textum recepit. Enimvero omnes alii: Atque ut. Lib. IV. 3. ext. i. Ac ne eiusdem etc.

⁸⁰ cum primus] ed. Vet. uterque Brand. uterque Ultr. Leid. quint. sext. Barb. et Bit. prim. et Periz. et ed. Mog. qui cum primus. Unde Vorstius: Si, inquit, illud qui genuinum sit, satis intelligitur, vocolam ut, quae praecedit, locum non habere, et legendum fortasse Atqui pro Atque ut. Ceterum idem Vorstius monet alios tribuere Lycurgo, quod noster Theopompo tribuit.

⁸¹ atque illi] quindecim Mss. cum ed. Vet. et Mog. atque illi cum.

82 finibus

timis regnum vinculis constringendo, quo longius a licentia retrahit, hoc propius ad benevolentiam civium admovit.

Antiochus autem a L. Scipione ultra Taurum montem imperii finibus submotus ⁸², cum Asiam provinciam, vicinasque ei gentes amisisset, gratias ¹³ agere populo Rom. non dissimulanter tulit, quod nimis magna procuratione liberatus, modicis regni terminis uteretur. Et sane nihil est tam praeclarum, aut tam magnificum, quod non moderatione temperari desideret.

CAPUT II.

DE RECONCILIATIONE.

1 M. Aemilii Lepidi, et M. Fulvii Flacci censorum.	4 M. T. Ciceron. et A. Gabinii.
2 M. Livii Salinatoris, et C. Claudii Neronis consulum.	5 P. Clodii Pulc bri et L. Corneliu Lentuli.
3 P. Africani maioris, et Ti. Sempronii Gracchi.	6 L. Caninii Galli, et C. Antonii.
	7 M. Coelii Rufi, et Q. Pompeii.

Quae quoniam multis et claris auctoribus illustrata est, transgrediamur ad egregium humani animi ab odio ³ ad gratiam deflexum; et quidem eum laeto stilo prosequamur. Nam si placidum mare ex aspero, caelumque ex nubilo fere-

⁸² finibus submotus] Perizonius malit finibus submotis. Ego vulgatum praefero.

¹ De Reconciliatione] Multi Mss. et editr. De iis, qui ex inimicis iuncti sunt amicitia aut necessitudine, aut paullo aliter.

² animi ab odio] Sic Pighius ex Mss. quibuscum facit Ultr. prim. At alii Codd. Mss. et editr. animi affectum quem ab odio, nisi quod nonnulli quem aut omittunt, ut

ed. Vet. et unus Brand. aut pro eo habent cum. Vorstius legit totam periodum: Transgrediamur ad egregiam humani animi affectum, quem ab odio ad gratiam deflexum vocare possis. Pro et quidem plures ebidem. Mihi affectum quem librariis ortum suum debere videntur, quod etiam exinde sic verisimile, quia nonnulli habent effectum et pro deflexum legunt defluxum. Purabant enim scribae deflexum esse adiectivum.

num hilari adspectu sentitur; si bellum³ pace mutatum, plurimum gaudii affert: offensarum etiam acerbitas deposita candida relatione celebranda est.

2. M. Aemilius Lepidus bis consul, et Pontifex Max. splendorique honorum par gravitate vitae, diutinas ac vehementes inimicitias cum Fulvio Flacco⁴ eiusdem amplitudinis viro gessit. Quas, ut simul censores renuntiati sunt, in campo deposuit: existimans non oportere eos privatis odiis⁵ dissidere, qui publice summa iuncti essent potestate. Id iudicium animi eius et praesens aetas comprobavit, et nobis veteres Annalium scriptores laudandum tradiderunt.

An. V. 574.
Liv. XXX.
Gell. XII, 8.
Cic. de provinc. Cons.
cap. 9.

3. Sicuti Livii⁶ quoque Salinatoris finiendarum simultatum illustre consilium ignotum posteritati esse noluerunt. Is namque, etsi Neronis⁷ odio ardens in exilium profectus fuerat, testimonio eius praecipue afflictus, tamen postquam eum inde revocatum cives collegam illi in consulatu dederunt, et ingenii sui, quod erat acerrimum, et iniuriae, quam gravissimam acceperat, oblivisci sibi imperavit: ne, si dissidente animo consortionem imperii usurpare voluisset, pertinacem exhibendo⁸ inimicum, malum consulem ageret. Quae quidem mentis ad tranquilliorē habitum inclinatio, in aspe-

An. V. 546.
Liv. XXVII.

3 *si placidum — si bellum*] sic Pighius, cui favet Leid. quint. Alii: *sicut placidum — sic bellum* et ita quatuordecim Mss. ed. Vet. et aliae, quod ego cum Torrenio non improbo.

4 *Fulvio Flacco*] fuit is *Nobilior*.

5 *odiis*] septendecim Mss. ed. Vet. et Mog. *inimicitias*, ex glossa.

6 *Sicuti Livii*] in septendecim Mss. et ed. Vet. et Mog.

manifesto librariorum errore legitur *Sexti Livii*.

7 *Neronis*] fuit is Claudius Nero, de quo supra III. 1, 9. qui locus dignus est, quem lector conferat. Mox *praecipue* omnes, quod tacite Vortius et Torrenius in *praecipuo* mutarunt; forsan operarum errore. Paullo post quidam *consortium imperii*.

8 *exhibendo*] sic Mss. et editt. praeter Vet. quae cum aliis Mss. habet *se exhibendo*.

9 *filiam*

ro ac difficili temporum articulo plurimum salutis Urbi, atque Italiae attulit: quia pari virtutis impetu conñsi, terribiles Punicas vires contuderunt.

Clarum etiam in Africano superiore ac Ti. Graccho depositarum inimicitiarum exemplum. An. V. 566. Livii Hist. XXXVIII. Gell. XII, 8. Siquidem ad cuius mensae sacra odio diffidentes venerant, ab ea et amicitia et affinitate iuncti discesserunt. Non contentus enim Scipio auctore senatu, in Capitolio, Iovis epulo cum Graccho concordiam communicasse, filiam quoque ei Corneliam protinus ibi ⁹ despondit.

Sed huiusce generis humanitas etiam in M. Cicerone praecipua apparuit. A. namque Gabinius repetundarum reum summo studio defendit, An. V. 699. Cic. Rabria-na. Dis. 39. qui eum in consulatu suo Urbe expulerat. Idem, An. V. 697. et 699. que P. Vatinius dignitati suae semper infestum, Cic. ad Q. fratrem 2. et famil. I, 9. Quintil. VI. cap. 5. duobus publicis iudiciis tutatus est, ut sine ullo crimine levitatis, ita cum aliqua laude. Quia speciosius aliquanto iniuriae beneficiis vincuntur, quam mutui odii pertinacia pensantur.

Ciceronis autem factum adeo visum est probabile, ut imitari id ne inimicissimus quidem illi P. Pulcher ¹⁰ dubitaverit. Qui incesti crimine a tribus Lentulis accusatus, unum ex his ambitus reum An. V. 692. Cic. ad Attic. I, 9. Senec. epist. 97. patrocínio suo protexit, atque in animum induxit, et iudicem ¹¹ et praetorem, et Vestae aedem intruens, amicum Lentulo agere: inter quae ille salutem eius foedo crimine obruere cupiens, hostili voce peroraverat.

⁹ filiam quoque ei Corneliam protinus ibi] ed. Vet. filiam quoque Corneliam protinus ei.

¹⁰ P. Pulcher] is fuit Clodius, qui Ciceronem exsilio multavit.

¹¹ iudicem] indices nonnulli Codd. Pighii et ed. Vet.

quod Petizonius malit. Mox pro Vestae, quod Pighius ex Mss. dedit, et Mart. Herbig. ed. habet, quidam testem, Aldus testem Vestae, ed. Vet. vestalem. Itemque pro inter quae, quod recte Pighius, edebatur inter quam, ed. Vet. interque.

12 M.

6.
An. V. 694.

Caninius autem Gallus reum pariter atque accusatorem admirabilem egit, et C. Antonii, quem damnaverat, filiam in matrimonium ducendo, et M. Colonium¹², a quo damnatus fuerat, rerum suarum procuratorem habendo.

7. Coelii¹³ vero Rufi ut vita inquinata, ita misericordia, quam Q. Pompeio praestitit, probanda. cui

An. V. 702.
Coelius ad Cic.
cer. I. Dio.
40.

a se publica quaestione prostrato, cum mater Cornelia¹⁴ fidei commissa praedia non redderet, atque iste auxilium suum litteris implorasset, pertinacissime absenti adfuit. Recitavit et eius epistolam iudicio ultimae necessitatis indicem, qua impiam Corneliae avaritiam subvertit. factum propter eximiam humanitatem, ne sub Coelio quidem auctore repudiandum.

CAPUT III.

DE ABSTINENTIA ET CONTINENTIA.

Cuius exempla Rom. sunt.

1 P. Scipio Africanus maior procos.

2 M. Cato Uticensis propr.

3 Nero Claudius Drusus et Antonia.

4 Cn. Marcius Coriolanus.

5 M. Curius Dentatus Cos.

6 C. Fabric. Luscinius Cos.

7 Q. Aelius Tubero Catus Cos.

8 L. Aemil. Paullus procos.

9 Legati Rom. Q. Fabius

Gerges, et N. Fabius Pictor, et Q. Ogulnius.

10 L. Calpurnius Piso Frugi Cos.

11 M. Cato senior Cos.

12 M. Cato Uticensis.

13 P. Scipio Aemilianus.

14 P. Romanus.

Externa sunt.

1 Pericles Atheniensis.

2 Sophocles Atheniensis.

3 Xenocrates Academicus.

4 Diogenes Cynicus.

Magna cura, praecipuoque studio referendum est, quantopere libidinis et avaritiae furori

12 M. Colonium] ed. Vet. mecolonium.

13 Coelii] est is, cuius epistolae ad Ciceronem exstant. Vid. Cicero pro M. Coelio, Vellei. II. 68.

14 Cornelia] est Sullae filia, uxor Q. Pompeii Rufi, et mater huius Q. Pompeii, de quo Coelius apud Cic. epist. ad Div. VIII. 1.

1 Quia]

similes impetus ab illustrium virorum pectoribus consilio ac ratione submoti sint. Quia¹ demum ii penates, ea civitas, id regnum aeterno in gradu facile steterit, ubi minimum virium Veneris, pecuniaeque eupido sibi vindicaverit. Nam quo² istae generis humani certissimae pestes penetraverint, ibi iniuria dominatur, infamia flagrat. Quibus longius relictis³ contrarios tam diris vitiis mores commemoremus.

Quartum et viceſimum annum agens Scipio, cum in Hispania Carthagine oppressa, maioris Carthaginis capiendae sumſisset auspicia, multosque obſides, quos in ea urbe Poeni clauſos habuerant, in suam poteſtatem redegiſſet, eximiae inter eos formae virginem, aetatis adultae, et iuvenis, et caelebs, et victor, postquam comperit illustri loco inter Celtiberos natam, nobilissimoque gentis eius Indibili desponsatam⁴, arceſſitis parentibus, et sponſo inſolitam tradidit. Aurum quoque, quod pro redemptione puellae allatum erat, summae dotis adiecit. Qua continentia ac munificentia Indibilis obligatus, Celtiberorum animos Romanis applicando, meritis eius debitam gratiam retulit.

Verum ut huius viri abſtinentiae testiſ Hispania, ita M. Catonis Epiros, Achaia, Cyclades insulae, maritima pars Asiae, provincia Cyprus⁵. Unde cum pecuniae deportandae ministerium sustineret,

¹ Quia] ed. Vet. Qua.

² quo] liber Dan. Leid. quint. et ed. Vet. quos. Mox ibi in iisdem et multis aliis Mss. deest.

³ Quibus longius relictis etc.] Ita Pighius ex tribus Mss. Quibus accedunt Barb. prim. Med. sec. Leid. quint. Copeſ. qui legunt Quibus relictis. Ultr. prim. At longius secund. at longius igitur. Cod. Schotti Faventibus igitur

linguis. Unus Brand. un. Rem. Bit. et Med. igitur linguis. Ceteri igitur contrariis bis tam et sic ed. Vet. Mog. et aliae.

⁴ Indibili desponsatam] Frontin. II. 11, 5. Luccium nominat. Indibilis rex fuit, de quo Livius. Ceterum sexdecim Mss. cum verustis editt. habent desponsatam. Ed. Vet. cum aliis desponsam.

⁵ maritima pars Asiae, provincia

^{1.}
An. V. 543.
Livius XXVI,
50. Gell. VI,
8. Ammian.
XXIII, 4.
Polyb. X. 19.
Front. II. 11,

^{2.}
An. V. 695.
Plutarch. in
vita.

tam averfum animum ab omni Venere, quam a lucro habuit, in maxima utriusque intemperantiae versatus materia⁶. Nam et regiae divitiae potestate ipsius continebantur, et fertilissimae deliciarum tot Graeciae urbes⁷, necessaria totius navigationis deverticula erant. Atque id Munatius⁸ Rufus, Cypriacae expeditionis fidus comes, scriptis suis significat. Cuius testimonium non amplector. proprio enim argumento laus ista nititur: quoniam ex eodem naturae utero et continentia nata est, et Cato.

^{3.}
An. P. 744. Drusum etiam Germanicum, eximiam Claudiae familiae gloriam, patriaeque rarum ornamentum, et quod super omnia est, operum suorum⁹, pro habitu aetatis, magnitudine vitrico pariter ac fratri Augustis¹⁰, duobus reipublicae divinis oeu-

provincia Cypros] Perizonius malit *Asiae provinciae*, et sic Leid. prim. et sec. At Valerius Cyprum provinciam dixit, quod proprie Catonis fuit provincia. Abstinentiae Catonis quinque erant testes, *Epirus, Achaia, Cyclades insulae, ora maritima Asiae*, et tandem *Cypros* Catonis provincia.

⁶ *in maxima — materia*] i. e. licet maxima haberet et ad avaritiam et libidinem incitamenta.

⁷ *tot Graeciae urbes*] Pighius reposuerat *tot egregiae urbes* quod in Camp. uno Leid. et ed. Mog. est. Alii: *tota Graecia urbes*, quod Co-

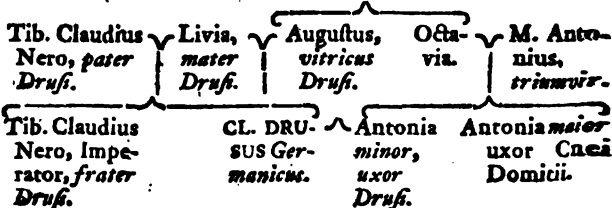
lero et Torrenio non displicet; Plures: *tot Graeciae urbes*, quod Perizonius praefecit, quia etiam illae maritimae. Asiae urbes Graeciae vel Graeciae erant, omnesque *fertilissimae deliciarum*.

⁸ *Munatius*] fluctuant Mff. inter *Munacius, Minucius, Mimacius* etc. Nota Romae gens *Minacia* et *Munatia*. Ex qua hic Rufus fuerit, incertum est.

⁹ *operum suorum* etc.] hanc interpunctionem debemus Vossio, antea vitiose hic locus interpungebatur.

¹⁰ *vitrico pariter ac fratri Augustis*] i. e. Augusto et Tiberio. En stemma *Drusi*!

C. Octavius.

11 *divinis*

lis¹¹, mirifice respondentem, constitit usum Veneris intra coniugis caritatem clausum tenuisse. Antonia¹² quoque, femina laudibus virilem familiae suae¹³ claritatem supergressa, amorē mariti egregia fide pensavit: quae post eius excessum, forma et aetate florens, cubiculum socrus pro coniugio habuit: in eodemque toro alterius adolescentiae vigor extinctus est, alterius viduitatis experientia consenuit. Hoc cubiculum talibus experimentis summam imponat¹⁴.

Deinceps et his vacemus¹⁵, quorum animus aliquo in momento ponendo¹⁶ pecuniam nunquam vacavit. Cn. Marcius¹⁷, patriciae gentis adolescens, Anci regis clara progenies¹⁸, cui Corioli Volscorum oppidum captum cognomen adiecit¹⁹,

4

An. V. 269.
Dionys. lib. 6.
Plutarch.

¹¹ *divinis oculis*] conf. Praefat. Valerii et II. 1, 10. etc.

¹² *Antonia*] minor. vid. stemma Drusi, paullo ante not. 10.

¹³ *familiae suae*] nempe familiae paternae. M. enim Antonius, illius pater Octavianus, Antoniae matrem, dimiserat, et Cleopatras amori inservierat.

¹⁴ *talibus experimentis summam imponat*] i. e. nunc finem faciam exemplorum continentiae in amore et Venere, ac de iis loquar, qui divitias contemserunt.

¹⁵ *Deinceps et his vacemus*] sic bene Vorstius ex Mss. et editt. restituit, cum antea Pighius dederat: *Deinceps ex iis vacemus* contra Mss. et ed. Vet. et Mog. Sensus: *nunc de iis loquar*. Ludit in *his vacemus* — animus vacavit.

¹⁶ *ponendo*] sic omnes Torrenii Mss. atque ita son-

iecerat Vorstius, ut sensus sit: animus eorum numquam vacavit, (i. e. numquam otium habuerunt) ut in aliquo momento ponerent pecuniam, (ut pecuniam tamquam rem magni momenti corradere studerent). Vulgo edebatur *ponendi*, quod est in ed. Vet. aliisque editt. et Mss. Vorstii.

¹⁷ *Cn. Marcius*] Coriolanus.

¹⁸ *Anci — progenies*] Ovid. Fastor. VI. in fine: *unde trahis Marcia casta genus? Marcia sacrisco deductum nomen ab Anco*.

¹⁹ *captum cogn. adiecit*] ed. Vet. et Lipsii liber (si modo is ab ed. Vet. diversus est, quod vix crediderim) *captivum cognomen adiecerunt*. *Adiecerunt* habent etiam quatuordecim Mss. et ed. Herbip. falso. *adiecit* pertinet ad *oppidum captum*. praetulerim tamen *adiecerat*, quod Peria.

cum editis conspicuae fortitudinis operibus a Postumo Cominio consule, accurata²⁰ oratione apud milites laudatus, omnibus donis militaribus, et agri C. iugeribus, et decem captivorum electione, et totidem ornatis equis²¹, centenario bouum grege, argentoque, quantum sustinere valuisset, donaretur: nihil ex his, praeter unius hospitis captivi salutem, equumque, quo in acie uteretur, accipere voluit. Qua tam circumspecta animi moderatione, nescias, utrum maiore cum laude praemia meruerit²², an reiecerit.

An. V. 463.
Plus. Apoph.
Exc. in Catone.
Athens. lib.
10. Senec. ad
Helo. 10.

M. autem Curius²³ exactissima norma Romanae frugalitatis, idemque fortitudinis perspectissimum²⁴ specimen, Samnitum legatis agresti se in scamno assidentem foco, atque ligneo catillo²⁵ coenantem (quales epulas, apparatus indicio est) spectandum praebuit. Ille enim Samnitum divitias contempsit: Samnites eius paupertatem mirati sunt. Nam cum ad eum magnum auri pondus publice missum at-

Periz. voluisse videtur, in quo scriptum est *advecerat* et Leid. terr. *adiaceretur*, l' *adiaceret*. Mox Posthumio in multis Mss. et ed. Vet. et Mog.

20 *accurata*] i. e. copiosa.

21 *ornatis equis*] i. e. omnibus rebus necessariis instructis V. 1, 7.

22 *meruerit*] octo Mss. ed. Vet. Mog. et Herbip. *elegerit*, quod Colero Vorstioque placet, quia Coriolanus hospitem et equum elegerit. Ego vero cum Torrenio praefero *meruerit*, quod hoc loco significat: *consecutus sit*, quo sensu *merco* saepe apud Plinium et alios occurrit.

23 *M. autem Curius*] Denratus. Vulgo pro *Marcus* edebatur *Manius*.

24 *perspectissimum*] sic ex octodecim Mss. edidit Torrenius. Recte, si quid video; nam *perspectissimum* significat *exploratissimum*, *probatissimum*. Cic. Att. XI. 1. *tua erga me mihi perspectissima benivolentia*, deinde Auctor acumen quaerere videtur in *perspectissimum specimen*, tandem credibile est, librarios *perspectissimum*, tamquam minus obvium, mutasse in notius *perfectissimum*, quod Pighius dederat, et quidam Mss. cum ed. Vet. habent. Alii: *perspicacissimum*, eodem sensu.

25 *atque ligneo catillo*] quidam, in quibus ed. Vet. *eque ligneo catino*, al. *latino* pro *catino*. al. *ac ligneo catino*.

tulissent, benignis verbis invitatus, ut eo uti vellet, et vultum risu solvit, et protinus²⁶, *Supervacuae*, inquit, *ne dicam ineptae legationis ministri, narrate Samnitibus M. Curium malle locupletibus imperare, quam ipsum fieri locupletem: atque istud ut pretiosum, ita malo hominum excogitatum munus refertote, et mementote, me nec acie vinci, nec pecunia corrumpi posse.*

Idem cum Italia Pyrrhum regem exegisset, nihil omnino ex praeda regia, qua exercitum²⁷ Urbemque ditaverat, attigit. Decretis etiam a senatu septenis iugeribus agri populo, sibi autem quinquaginta, popularis assignationis modum non excessit: parum idoneum reip. civem existimans, qui eo, quod reliquis tribueretur, contentus non esset.

Idem sensit Fabricius Luscinus, honoribus et auctoritate omni civitate²⁸ temporibus suis maior, censu par unicuique pauperrimo: qui a Samnitibus, quos universos in clientela habebat, decem aeris, et quinque pondo²⁹ argenti, totidemque servos sibi missos, in Samnium remisit, continentiae suae beneficio sine pecunia praedives, sine usu familiae abunde comitatus: quia locupletem illum faciebat, non multa possidere, sed modica deside-

²⁶ *et vultum risu solvit, et protinus*] Ita plerique Mss. cum ed. Mog. quare Torrenius ita edidit. Alii: *vultum risu solvit, protinusque*. Certe Valerius amat *protinusque*.

²⁷ *qua exercitum*] sic Mss. et editt. etiam Vet. alii: *quae exercitum*.

²⁸ *civitate*] vulgo *cive*. Mf. *Curiti*, unde Perizonius: *An Quirite?* At plerique Mss. cum ed. Mog. *civitati*, ceteri cum ed. Vet. *civitate*. Igitur Torrenius edidit *civitate*.

Civitati etiam est ablativus.

²⁹ *decem aeris; et quinque pondo*] summa nimis tenuis, et ideo suspecta, nam Gellius grandem pecuniam Samnites Fabricio obtulisse scribit. *quindecim pondo* Gemblac. et Ultr. prim. itemque ed. Vet. Ceteri vulgatum tenent. Hottomannum *decies aeris* frustra inculcasse monuit Gronovius; sed ipsum prudentius coniecisse *decem milia*. vid. infra III. 4. 16. *Mox familia sunt servi.*

Q

30 mo-

An. V. 474.
Plutarch. in
Pyrrho n. 20.
Cic. in Catone
c. 13.

rare³⁰. Ergo domus eius, quemadmodum aere et argento et mancipiis Samnitarum vacua, ita gloria, ex his contemptis parva, referta fuit. Contentanea repudiatis donis Fabricii vota exstiterunt. legatus enim ad Pyrrhum profectus, cum apud eum Cineam Thessalum narrantem audisset, *quendam Atheniensem clarum sapientia suadere³¹, ne quid aliud homines quam voluptatis causa facere vellent*, pro monstro eam vocem accepit, continuoque Pyrrho et Samnitibus istam sapientiam deprecatus est³². Licet Athenae doctrina sua gloriantur, vir tamen prudens³³ Fabricii detestationem, quam Epicuri maluit praecepta: quod eventus quoque indicavit. Nam, quae urbs³⁴ voluptati plurimum tribuit, imperium maximum amisit: quae labore delectata est, occupavit. Et illa libertatem tueri non valuit: haec etiam donare potuit.

7. Curii et Fabricii Q. Aelium Tuberonem cognomine Catum³⁵ discipulum fuisse merito quis

30 *modica desiderare*] vid. III. 4, 1.

31 *suadere*] non pauci Mss. etiam Copel. et ed. Vet. *suadentem*. non male.

32 *deprecatus est*] Ultr. prim. et Leid. sept. *detestatus est*. Gell. VI. 16, 15. *deprecator a Catullo* (carm. 90.) *dicitur est, quasi detestor, vel exsecror, vel depello, vel abominor*. Lege etiam sequentia in Gellio. Noster mox *detestationem*. Plutarch. l. c. ait Fabricium dixisse: Ὁ Ηρακλεις, Πυρρῳ τα δογματα μολοι ταυτα, καὶ Σανιταῖς, τας πολυμυσι προς ημας. Cicero vero scribit: M? Curium et Ti. Coruncanium, qui id ex Fabricio audierant, optare solitos, ut id Samnitibus, ipsique Pyrrho persuaderetur.

33 *vir prudens*] Vorstius *Cineam* intelligit, Perizonius collective sumit pro *omni viro prudenti*, legitque *malueris*, quod quidem habet Bit. prim. at non necesse est. nam *vir prudens* est Pyrrhus.

34 *Nam quae urbs*] tredecim Mss. *Namque urbs cum*, ed. Vet. *Nam cum urbs*. Ultr. *sec. Namque urbs quae*, et sic ed. Lips. Ceterum Athenas et Romam intelligit.

35 *Q. Aelium Tuberonem cognomine Catum*] cave confundas hunc cum *Q. Aelio Tuberone*, quocum confudit Plin. XXXIII. 11., qui ei dat *Aemilium Paullum Macedonicum* focerum. Valerius tamen ipse ab errore non immunis est, nam *Aelius*, de quo sermo hoc loco est, non nominatur.

existimaverit. Cui consulatum gerenti, cum Aetolorum gens omnis usus vasa argentea, magno pondere, et exquisita arte fabricata, per legatos misisset, qui superiori tempore gratulandi causa ad eum profecti retulerant, *fictilia se in eius mensa vasa vidisse*: monitos ne continentiae quasi paupertati succurrendum putarent, cum suis sarcinis abire iussit. Quam bene Aetolicis domestica praetulerat, si frugalitatis eius exemplum posterior aetas sequi voluisset! Nunc quo ventum est? a servis³⁶ vix impetrari potest, ne eam suppellectilem fastidiant, qua tunc consul uti non erubuit³⁷.

At Perse rege devicto Paullus, cum Macedonicis opibus veterem atque hereditariam urbis nostrae paupertatem eo usque satiasset, ut illo tempore primum populus Rom. tributi praestandi onere se liberaret: penates suos nulla ex parte locupletiores fecit; praeclare secum actum existimans, quod ex illa victoria alii pecuniam, ipse gloriam occupasset.

Atque huic animi eius iudicio Q. Fabius Gurges, Num. Fabius Pictor, Q. Ogulnius subscripserunt³⁸: qui legati ad Ptolemaeum regem missi,

An. V. 555.
Plin. 33. c. 11.

8.
An. V. 587.
Plutarch. in
Aem. Paul.
38. C. c. Offic.
II, 22.

9.
An. V. 480.
Zonaras 2.

natur Q. Ael. Tub. cogn. catus, sed Sextus Aelius Paetus Catus, qui fuit a. V. 555. consul cum T. Quint. Flamini- no, in quo Consulari talem se gessit, ut non multo post ad censurae dignitatem vocaretur. Scripsit Triperita. vid. Pompon. de Orig. Iur. et Perizon. Animad. Hist. p. 73 seq.

³⁶ a [servis] Plin. Hist. Nat. XXXIII. cap. 10. 11. Senec. de Benef. II. 27. Martial. V. 13.

³⁷ qua tunc consul uti non erubuit] Hanc lectionem Pi-

ghius ex tribus Codd. dedit, quibuscum faciunt etiam Ultr. uterque Leid. quint. et alii, cum ed. Vet. Alii: *quam tunc consul non erubuit*. et sic decem Mss. Forte librarii non intellexerunt dicendi formulam: *erubescere aliquid*, et uti addiderunt.

³⁸ subscripserunt] i. e. idem fecerunt, quod post eos Aemilius Paullus fecit. Nam Q. Fabius Gurges, Num. Fabius Pictor et Q. Ogulnius multo antiquiores fuerunt Aemilio Paulo. Minus ergo commode Valerius se expressit;

Q 2

munera, quae ab eo privatim acceperant, in acriarium, et quidem prius, quam ad senatum legationem referrent, detulerunt: de publico scilicet ministerio nihil cuiquam, praeter laudem bene administrati officii, accedere debere iudicantes. Iam illud humanitatis senatus, et attentae maiorum disciplinae indicium est. data sunt enim legatis, quae in acriarium repositae, non solum patrum conscriptorum decreto, sed etiam populi permisso, eaque legatis³⁹ quaestores promte unicuique distribuerunt. Ita in iisdem Ptolemaei liberalitas, legatorum abstinentia, Senatus ac populi Romani aequitas, debitam probabilis facti portionem obtinuit.

10.

An. V. 620.
Plin. XXXIII.
2. extr.

Fabiorum et Ogulnii continentiae Calpurnium Pisonem in consimili genere laudis aemulum fuisse res ipsa documento est⁴⁰. Consul gravi fugitivorum bello a se liberata Sicilia, eos, quorum praecipua opera usus fuerat, imperatorio more donis prosequabatur. Inter quos filium suum locis aliquot praeliatum fortissime, titulo trium librarum aureae coronae decoravit; praefatus *non oportere a magistratu e publica pecunia erogari, quod in ipsius domum rediturum esset*: tantumque ponderis se testamento adolescenti legaturum promisit, ut honorem publice a duce, pretium a patre privatim reciperet.

11.

Age, si quis hoc seculo vir illustris pellibus haedinis pro stragulis utatur, tribusque servis⁴¹

fit; dicere enim debuerat Aemilius Paullus subscripsit iudicio animi Q. Fabii Gurgitis etc. In nominibus horum trium legatorum variant librarii. vid. de Ogulnio supra I. 8, 2.

³⁹ eaque legatis] atque legata Ultr. prim. et ed. Vet. Itaque legata Harl. Alii ali-

ter. Multi cum ed. Vet. promta. Nihil mutandum.

⁴⁰ documento est] indicio est Ultr. prim. et ed. Vet. Mox in iisdem de publica pecunia. Reciperet duodecim Mss. et editt. antiquae, Pighius dedit accipere.

⁴¹ tribus servis] Perizonius allegat Apulei. Apol. p. 285.

comitatus Hispaniam regat, et quingentorum assisum sumtu transmarinam provinciam petat, eodem cibo, eodemque vino, quo nautae, uti ⁴² contentus sit, nonne miserabilis ⁴³ existimetur? Atqui ista patientissime superior Cato toleravit, quia illum grata frugalitatis consuetudo, in hoc genere vitae, cum summa dulcedine continebat.

Multum a prisca continentia spatio annorum posterior Cato discedit ⁴⁴, utpote in civitate iam divite et lautitia gaudente natus. Is tamen cum bellis civilibus interesset, filium secum trahens, duodecim ⁴⁵ servos habuit; numero plures, quam superior; temporum diversis moribus, pauciores.

Exultat animus maximorum virorum memoriam percurrans. Scipio Aemilianus post duos inclytos consulatus, totidemque suae praecipuae gloriae triumphos, septem servis sequentibus officio legationis functus est. Et, puto, Carthaginis ac Numantiae spoliis comparare plures potuerat, nisi operum suorum ad se laudem, manubias ad patriam redundare maluisset. Itaque cum per socios et exterarum gentes iter faceret, non mancipia eius, sed victoriae numerabantur ⁴⁶: nec quantum

p. 285. Item de Epaminonda Aelian. XI. 9.

⁴² *uti*] delent Harl. et Leid. quint. atque Tenuilius ad Frontin. l. c. testatur Mss. Valerii *uti* delere. Pauculi pro *eodemque vino* habent *eodemque potu*.

⁴³ *miserabilis*] Tredecim Torreniani *mirabilis*. Frequenti varietate III. 7, 4. I. 3, ext. 3. III. 8, ext. 4. Hoc loco, iudice Torrenio, *miserabilis* praestat.

⁴⁴ *discedit*] Ultr. uterque, Periz. Copef. Leid. sext. ed.

Vet. et Mog. et fortasse alii Mss. *descendit*, quod mihi placet, ut Noster innuat, Catonem Uticensem invitum priscam continentiam reliquisse.

⁴⁵ *duodecim*] al. *septem*, ut Pighius in margine notavit, et sic Brand. unus; Copef. Bit. Barb. prim. Med. duo. Alii scriptores, quinque tantum habuisse servos, tradunt.

⁴⁶ *numerabantur*] Ultr. prim. et ed. Vet. *enumerabantur*. Mox *septem* Mss. *existimabatur*.

auri et argenti, sed quantum amplitudinis pondus secum ferret, aestimabatur.

14.

Continentia vero etiam in universae plebis animis saepenumero cognita est: sed abunde erit, ex his duo exempla longe inter se distantium seculorum retulisse⁴⁷. Pyrrhus, impetus sui terrore soluto, ac iam Epiroticis armis languentibus, benevolentiam populi Romani mercari, quia virtutem debilitare nequiverat, cupiens, paene totum regiarum opum apparatus in urbem nostram transtulit⁴⁸. Ceterum, cum et magni pretii, et varii generis, a legatis eius, tam virorum quam feminarum apta usui munera circa domos ferrentur, nulla cuiquam dono⁴⁹ ianua patuit. Tarentinaeque petulantiae animosus magis quam efficax defensor, haud scio maiore cum gloria huius urbis moribus, an armis⁵⁰ repulsus sit. In illa quoque procella, quam C. Marius et L. Cinna reipub. inflixerant, abstinentia populi Romani mirifica conspecta est. Nam cum a se proscriptorum penates⁵¹ vulgi manibus diripiendos obiecissent, inveniri potuit nemo, qui civili luctu⁵² praedam peteret. Unus enim

An. V. 473.
Plut. Pyrrho
Zonaras. Liv.
XXXIII. in
Orat. M. Ca-
sunt: pro lege
Oppia. Var-
ro lib. II.

An. V. 666.
Velleius II.
22, 5.

47 ex his duo exempla — retulisse] sic Vortius edidit, huncque ordinem verborum defendunt plerique Mss. et ed. Vet. cum Pighius dedisset: sed abunde erit, longe inter se distantium seculorum duo ex his exempla retulisse.

48 transtulit] sic Torrenius auctoritate undecim Mss. et editt. Vett. Alii cum ed. Vet. transtulerat.

49 dono] nonnulli domo.

50 haud scio — an armis] sic ex Barb. prim. Copef. Leid. quint. et Ultr. prim. dedit Torrenius; cum ceteri Mss. et editi, quibus ed. Vet. ac-

cedit, habent: haud scio — quam armis; quod aequum bonum sensum habet, si ante maiore subintelligas an et explices: fortasse (haud scio an I. 1, 14) magis gloriosum fuit Romanis, quod Pyrrhi donis se corrumpi passi non sunt, quam quod eum armis vicerunt.

51 penates] Velleius l. c. bona civis Romani.

52 civili luctu] sic fere omnes Mss. et ed. Vet. aliaque. Pighius ex Codd. Pulm. et Camp. e civili iactura, quem secuti sunt Colerus et Vortius. At Torrenius re-

vocavit

quisque se ab his perinde ac ⁵³ a sacris aedibus abstinuit. Quae quidem tam misericors continentia plebis, tacitum crudelium victorum convitium fuit.

E X T E R N A.

Ac ne ⁵⁴ eiusdem laudis commemorationem externis invidemus: Pericles Atheniensium princeps, cum tragoediarum scriptorem Sophoclem in praetura collegam haberet, atque is publico officio una districtus, praetereuntis ingenui pueri formam impensioribus verbis laudasset, intemperantiam eius increpans, dixit, *Praetori non solum manus a pecuniae lucro, sed etiam oculos a libidinoso adpectu continentes esse debere.*

Sophocles autem aetate iam senior, cum ab eo quidam quaereret, an etiam nunc rebus Venereis uteretur: *Dii meliora* ⁵⁵, inquit. *Libenter enim istinc tanquam ex aliqua furiosa profugi dominatione.*

Aequae abstinentis senectutae Xenocratem fuisse accepimus; cuius opinionis non parva fides erit narratio, quae sequitur. In pervigilio ⁵⁶ Phryne, nobile Athenis scortum, iuxta eum vino gravem accubuit, pignore cum quibusdam iuvenibus posito, an temperantiam ⁵⁷ eius corrumpere posset.

vocavit civili luctu, i. e. dum civitas in luctu est, tempore civilis luctus.

⁵³ *perinde ac*] complures Mss. et editr. *perinde ac si*, et sic ed. Vet. et Mog. etc.

⁵⁴ *Ac ne*] *At ne* ed. Vet. Mog. et duo Mss. III. 4, ext. 1. sed V. 3, 4. sed. *Et ne* duo Mss. Alii *ac ne*. Mox *Sophocles* Utr. prim. et ed. Vet. *praetoris non solum* etc. ed. Vet. cum aliis quibusdam.

⁵⁵ *Dii meliora*:] i. e. *abstis!* Formula sollempnis.

⁵⁶ *In pervigilio*] haec verba ab aliis post *vino gravem* collocantur. Acron ad Horat. II. Sat. 3. v. 253. *Laidi* tribuit. De *Phryne* Perizon. ad Aelian. VIII. 32. Paullo ante sequitur novem Mss. ed. Mog. ed. Vet. frustra. I. 7, 7. quod sequitur.

⁵⁷ *an temperantiam*] Pithoeus pro *an* reponendum putat *ni*, quomodo Acron loco citato: *ni Xenocratem ad suos sollicitaret concubitus.*

Acron ad Horat. II. Sat. 3. 253.

Quam nec tactu, nec sermone adspersatus, quoad voluerat, in sinu suo moratam⁵⁸, irritam propositi dimisit. Factum sapientia imbuti animi abstinens; sed meretriculae quoque dictum perquam facetum. Deridentibus enim se adolescentibus, quia tam formosa, tamque elegans poti⁵⁹ senis animum illecebris pellicere non potuisset, pactumque victoriae pretium flagitantibus, *de homine se cum iis, non de statua, pignus posuisse*, respondit. Potestne haec Xenocratis continentia a quoquam magis vere, magisque proprie demonstrari, quam ab ipsa meretricula expressa est? Phryne pulchritudine sua nulla ex parte constantissimam eius abstinentiam⁶⁰ labefecit. Quid rex Alexander? an divitiis⁶¹ eum quaterere potuit? ab illo quoque statuam, et quidem aequae frustra tentatam, putes. Legatos ad eum cum aliquot talentis miserat. quos in Academiam perductos, solito sibi, id est, modico⁶² apparatu, et admodum parvulis copiis⁶³ excepit. Postero die interrogantibus, cuinam adnumerari pecuniam vellet: *Quid vos, inquit, hesternae coena non intellexistis ea me non indigere?* Ita rex philosophi amicitiam emere voluit: philosophus regi suam vendere noluit.

Plutarch. de fortuna. Alexand. Cic. Tusc. V. Diog. Laert. 32.

Plutarch. de exilio. Cic. Tusc. V. 32. Varro.

Alexander vero cognomen invicti affectus continentiam Diogenis Cynici vincere non potuit. Ad quem, cum in sole sedentem accessisset, hor-

58 *moratam*] Pighius ex uno Mss. *morari*.

59 *poti*] active. Cod. Sambuci *possi*, unde Colerus male coniecit *depossi*. Ven. *potati*. Mox pro *pellicere*, quidam Mss. *polluere* frustra.

60 *abstinentiam*] sic maxima pars Mss. et edit. Pauci *continentiam*. Nullam in partem ed. Vet. cum quibusdam Mss.

61 *an divitiis*] decem Mss. et editt. Vett. omittunt *an*. An deest etiam in ed. Vet. quae quoque *eum* ignorat.

62 *id est modico*] Bit. prim. delet. Optime, inquit Gudianus, glossa inepta est.

63 *copiis*] Iustin. XXIII. 7. *vino ceterarumque copiarum abundantia*. Caes. de B Gall. III. 4, 7. *se eorum copiis aluerunt*.

tareturque, ut, si qua sibi vellet praestari, indicaret: quemadmodum erat in crepidine⁶⁴ collocatus, sordidae appellationis, sed robustae vir praestantiae: *Mox*, inquit, *de ceteris. interim*⁶⁵ *a sole mihi velim non obstes.* Quibus verbis illa nimirum inhaesit sententia: Alexander Diogenem gradu suo divitiis pellere tentat, celerius Darium armis. Idem Syracusis, cum olera ei lavanti Aristippus dixisset, *Si Dionysium adulare velles, ista non esses: Immo*, *Diog. Laert.* inquit, *si tu ista esse velles, non adulares Dionysium*⁶⁶ *Aristippo.*

CAPUT IIII.

DE PAUPERTATE.

1 P. Valerii Poplicolae.	6 M. Atilii Reguli procos.
2 Agrippae Menenii.	7 L. Quintii Cincinnati dict.
3 C. Fabricii Luscinii, et Q. Aemilii Papi.	8 Aeliae familiae.
4 Ducum ex agris ad magistratus arcessitorum.	9 Q. Aelii Tuberonis, et L. Aemilii Pauli.
5 C. Atilii Reguli Serrani Cos.	10 Cn. Cornelii Scipionis.
	11 M. Aemilii Scauri.

Maxima ornamenta¹ esse matronis liberos, apud Pomponium Rufum² Collectorum libro sic invenimus: Cornelia Gracchorum mater³, cum

⁶⁴ in crepidine.] in ora litorali.

⁶⁵ interim] opponitur τῇ *mox.* *Vellem*, unus Brand. et Ultr. prim.

⁶⁶ Si Dionysium adulare — adulares Dionysium] sic ex Mss. restituit Pighius, pro qua lectione stat maior pars Mss. ed. Vet. et Mog. Vulgo: *Si Dionysio adulari — adulareris Dionysio.* vid. Quintil. VIII.

3. 1.

1 Maxima ornamenta] Serinus: ἡ Λακταίνα πρὸς τινὰ λαικὴν δεῖξασαν αὐτῇ τὸν κομὸν ἀνταπαδείξας τὰ τέκνα αὐτῆς

ὡς ὁ δὲ σπὸς κομὸς τοῦτο. Colerus. Brand. un. et Ultr. prim. *maximo ornamento frustra.*

2 Pomponium Rufum] Neutiquam hic est C. Pomponius Rutilus, qui consul fuit cum Cn. Pompeio Feroci Liciniano, ut Vossius de Histor. Lat. Lib. III. autumat; nam hi consules diu post Valerium nostrum vixisse videntur.

3 Gracchorum mater] Perperit Cornelia Graccho liberos duodecim. Senec. Consol. ad Helv. cap. 16. Plutarch. Gracch. ab init.

Q5

4 bo-

Campana matrona, apud illam hospita⁴, ornamēta sua pulcherrima illius seculi⁵ ostenderet, traxit eam sermone, quousque⁶ e schola redirent liberi, et, *Haec*, inquit, *ornamenta mea sunt*. Omnia nimirum habet, qui nihil concupiscit: eo quidem certius⁷, quam qui cuncta possidet, quia dominium rerum collabi solet, bonae mentis usurpatio nullum tristioris fortunae recipit incursum. Itaque quorsum attinet, aut divitias in prima felicitatis parte, aut paupertatem in ultimo miseriarum statu ponere? Cum et illarum frons hilaris multis intus amaritudinibus sit referta: et huius horridior adspēctus solidis et certis bonis⁸ abundet. Quod melius personis, quam verbis repraesentabitur.

I.

Regio imperio propter nimiam Tarquinii superbiam finito consulatus initium Valerius Popli-

At. V. 244.

Livius II, 16.

Plutarch. in

cola cum Iunio Bruto auspicatus est. Idemque postea tres consulatus⁹ acceptissimos populo Rom.

4 *hospita*] quidam *hospitata*.

5 *pulcherrima illius seculi*] sic tres libri Veteres Lipsii, uterque Brandenb. Copes. et undecim Torreniani cum editt. antiquis, in quibus Vet., Mog. et Ven. aliaeque. Pighius ex Winchel. et Pulm. edidit *illo saeculo pulcherrima*; quem alii secuti sunt. Ego vero lectionem per Mss. et editt. firmiorem revocavi: Lipsius coniecit *illius oculis*, minus bene, me iudice. Colerus *illius seculi* a librario profecta credit. Gruterus ad Taciti Ann. II. 33. probat *illius seculi*.

6 *quousque*] Brand. uterque, Copes. Ultr. uterque et editt. Vet. et Mog. *dum*; fortasse ex interpretatione.

7 *eo quidem certius*] Peri-

zonius legit: *et quidem certius*, quod non est necesse, si eo explices *ob id, ideo, propterea*. Fraudi Perizonio fuit, quod putaret, post eo sequi debere *quo*; id quod etiam librariis in mentem venit, qui in Ultr. utroque in Barb. prim. et Leid. sec. et tert. scripsere: *quo cuncta possidet*.

8 *solidis et certis bonis*] *solidus* opponitur *caduco* et *inani*, et significat *verus*. Est ergo sensus *veris et certis*, i. e. *perpetuis, bonis*. Hinc ed. Vet. male delet *solidis*. vid. mox exempl. 5. *solidae laudis*; sic et alibi.

9 *acceptissimos*] Verus Lipsii, *acceptissime*, cui non favet Codd. scriptorum ullus, observante Torrenio. At ed. Vet. *acceptissime*. Quis ergo est, quin videat, Lipsii librum vete-

gessit, et plurimorum ac maximorum operum ^{visa. Dionys.} praetextu ^{V. Ammian.} titulum imaginum suarum amplifica- ^{Marc. XIII,} vit; cum interim fastorum illud columen ^{patri-6.} monio ne ad exsequiarum quidem impensam sufficiente decessit: ideoque publica pecunia ductae ^{An. V. 250.} sunt. Non attinet ulteriore disputatione tanti viri paupertatem scrutari. abunde enim patet, quid vivus possederit, cui mortuo lectus funebris, et ro-
gus defuit.

Quantae amplitudinis Agrippam Menenium ^{2.} fuisse arbitremur, quem senatus et plebs pacis in- ^{An. V. 260.} ter se faciendae auctorem legit? Quantae scilicet ^{Livius II, 32.} esse debuit ^{Pl. XXXIII,} arbiter publicae salutis. Hic nisi ^{10. Apuleius} a populo collatis in capita sextantibus funeratus ^{Apolog.} esset, ita pecuniae inops decessit, ut sepulturae ho-
nore caruisset. Verum idcirco perniciose seditione ^{An. V. 260.} dividua civitas, manibus Agrippae in unum con- ^{Livius II, 32.} trahi voluit, quia eas pauperes quidem, sed sanctas ^{Dionys. I. et} animadverterat. Cuius ut superstitis nullum fuit, ^{alii. Senec. ad} quod in censum deferretur. ^{Helo. c. 12.} ita extincti, hodie-
que amplissimum est patrimonium, Romana con-
cordia.

veterem non alium esse, quam
ed. Vet. ? in qua opinione
me confirmat consuetudo
Lipsii, qui numquam *Mf.* sed
semper *veterem librum* ap-
pellat, ut lector nesciat,
utrum sit liber manuscriptus,
an typis editus?

10 *praetextu* alii *praetex-*
to. et sic ed. Vet. vid. II. 10.
init. VII. 3, 8. etc. i. e. orna-
mentum, decus.

11 *fastorum illud columen*
i. e. historiae Romanae insigne
decus. V. 1, 10. Sic *patriae*
columen, *familiae columen*.
etc. *Fastorum* Noster dicit
pro historiae. Aliter expli-
cant Colerus et Vorstius;

namque Poplicolam *fastorum*
columen dictum putant, quod
primus Consul fuerit, aut lo-
cum supremum in Fastis ob-
tinuerit. Quod mihi non
persuadent.

12 *Quantae scilicet esse de-*
buit] scil. amplitudinis. Sic
Torrenius in omnibus *Mf.*
(praeter Ultr. prim. qui habet
quantus scilicet esse debuit.)
et editionibus reperit, et pro-
vulgato *quantus* recte revoca-
vit. *Quantae* etiam ed. Vet.

13 *quod in censum deferre-*
tur] bona nempe Romano-
rum in censum deferrebantur,
i. e. in tabulas censorias, sive
in libros, in quos nomina,
res

3. In C. vero Fabricii, et Q. Aemilii Papi principi-
 An. V. 478. pum seculi sui domibus argentum fuisse confitear
 PG. XXXIII, oportet. uterque enim patellam Deorum, et sali-
 12. num¹⁴ habuit. Sed eo lautior Fabricius, quod
 patellam suam corneo pediculo sustineri voluit.
 Papus quoque satis animose, qui cum haereditatis
 nomine ea accepisset, religionis causa abalienanda
 non putavit.

4. Illi etiam praedivites, qui ab aratro arcesseban-
 tur ut Coss. fierent, voluptatis causa sterile atque
 aestuosissimum Pupinae¹⁵ solum versabant, delicia-
 rumque gratia¹⁶ vastissimas glebas plurimo cum
 sudore dissipabant. Immo vero quos pericula reip.
 imperatores afferebant¹⁷, angustiae rei familiaris

res et notae civium refere-
 bantur. Mf. *deferret*, quod
 Perizonius malit. *Referre in*
censum autem fuit centoris
 et eius apparitorum. Mox *ita*
et extincti Pighius ex Mss. et
 sic Ultr. uterque et ed. Vet.
 Mog. etc.

¹⁴ *patellam Deorum et sa-*
linum] male Colerus ex Cod.
 Dan. *patellam eorum*. Vid.
 Cic. Lib. IIII. in Verr. 21, 46.
patella grandis cum sigillis ac
simulacris Deorum; de Finib.
 II. 7, 22. *ita non religiosos,*
ut edant de patella. Liv. XXVI.
 36. *ut salinum patellamque*
Deorum causa habere possint.
 Fest. in voce *Salinum*. Laudat
 frugalitatem Fabricii et Ae-
 milii Papi, quod argentum
 modo haberent religionis
 causa, et patellam argenteam,
 Deorum simulacra habentem,
 in mensa ponerent.

¹⁵ *aestuosissimum Pupinae*
solum] *aestuosus*, est calore
 solis fervens. *Pupinia* est ager
 inter Gabios et Romam. Liv.
 XXVI. 9. Varro de R. R. I. 9.

Cic. Orat. 2. in Rull. de leg.
 agrar. cap. 35, 96. Columell.
 I. 4. fuit pestilens et exilis.
 Vid. et Festum. Infra IIII. 3, 1.

¹⁶ *deliciarumque gratia*] ironice, ut paullo ante: *vo-*
luptatis causa; et serio de-
 mum loquitur in sequenti-
 bus, ubi ait immo vero. *Gra-*
tia quoque in decem Mss. et
 ed. Mog. invenit Torrenius.
 Tres alii habent *grati*. Ed.
 Vet. *gratia*. Ignari, quod Pi-
 ghius et alii editores cum
 quibusdam Mss. habent, or-
 tum esse ab iis, qui non in-
 telligebant, auctorem serio
 non loqui, recte iudicavit
 Torrenius, qui quoque bene
gratia in contextum recepit,
 tot codd. firmatum. Nam Pi-
 ghius quoque in margine
 monuit, alios habere *gratia*.

¹⁷ *afferebant*] sic, paucis
 exceptis, in quibus est *ac-*
cersebant, omnes Mss. et edit.
 optime. Auctor enim vult,
 pericula urbis Romae Cincin-
 natum et Atilium sibi duces
 et imperatores vindicasse et arro-

(quid cesso proprium nomen veritati reddere?)
bubulcos fieri cgebant.

Atilium¹⁸ autem, qui ad eum arcessendum a senatu missi erant ad imperium populi Rom. suscipiendum, semina spargentem¹⁹ viderunt. Sed illae rustico opere attritae manus salutem publicam stabilierunt: ingentes hostium copias pessundederunt. Quaeque modo arantium bouum iugum rexerant, triumphalis currus habenas retinuerunt: nec fuit iis rubori, eburneo scipione²⁰ deposito, agrestem stivam aratri repetere. Potest pauperes consolari Atilius: sed multo magis docere locu-

An. V. 496.
Cic. pro Rosc.
Aen. XVIII.
50. Plinius
XVIII. 3. (ab.
5.) Virgil.
Aen. VI. 845.
Symmach. I.
ep. 52. Pacatus
cap. 9.
Clandian. 4.
conf. Honor.
v. 413. Manilius
III. Lucan. I. 169.

arrogasse, quos angustiae rei familiaris coegissent ad opus servile subeundum. Errorem Ampelii et Scholiastis Persii, ad Sat. I. 73. quorum uterque Cincinnatum et Atilium Serranum pro uno eodemque homine habuit, refellit Perizon. Animad. Hist. cap. I. p. 23.

¹⁸ *Atilium*] Hic est, qui primus *Serrani* cognomen accepit; Consul fuit a. V. 495. et 503. Non autem fuit filius illius *Reguli*, qui a *Poenis* captus est, ut vulgo putant. vid. *Perizon.* l. cit.

¹⁹ *semina spargentem*] sic in quibusdam non peioris notae Codd. Mss. et in ed. Mog. reperit *Torrenius*; et ita *Pighius* ex *Gemblacensi* ediderat; est quoque in uno *Brand.* et ed. *Vet.* Alii: *semen aspergentem*, ut *Aldus* dederat, male. *Cicero* sua manu *spargentem semen.* vid. *Salvian.* lib. I. Mox pro *rubori.* Mss. duodecim-cum ed. *Vet.* et vulgatis *rubor.* IIII. 6. init.

²⁰ *eburneo scipione*] De *sceptra eburneo*, in summo aquilae figuram habente, videndi *Dionys.* Halic. III. 62. V. passim. *Liv.* XXX. 15. V. 41. *Iuvenal.* X. 43. *Prudent.* in *Hymn.* *Romani Mart.* v. 146. unde *Colerus* et *Vorstius* coniiciunt, fuisse insigne consulis, quod vero negat *Torrenius*, qui non *consulatum*, sed *triumphantium* fuisse insigne scribit. Dabo locum clarum *Flavii Vopisci* in vit. *Aurelian.* cap. 13. *Nam te Consulem hodie designo, scripturus ad Senatum, ut tibi depones scipionem [scil. eburneum], deponet etiam fasces.* Haec enim Imperator non solet dare, sed a Senatu, quando fit Consul, accipere. *Tacit.* *Annal.* IIII. 26. *Servius* ad *Virgil.* *Aen.* XI. 238. *Nam apud maiores omnes duces cum sceptris ingrediebantur curiam: postea coeperunt tantum ex consulis, et signum erat, eos consules fuisse.* Unde apparet, posteriori tempore fuisse insigne *consulatum.*

21 cu-

pletos, quam non sit necessaria solidae laudis cupidini anxia²¹ divitiarum comparatio.

6.
An. V. 498.
Liv. XVIII.
Senec. ad Hel-
viam c. 12.

Eiusdem nominis et sanguinis Atilius Regulus primi Punici belli gloria, cladesque²² maxima, cum in Africa insolentissimae Carthaginis opes crebris victoriis contunderet, ac prorogatum²³ sibi ob bene gestas res in proximum annum imperium cognosceret²⁴, consulibus scripsit, villicum in agello, quem septem iugerum in Pupinia habebat, mortuum esse, occasionemque nactum mercenarium, amoto²⁵ inde rustico instrumento, discessisse: ideoque petere ut sibi successor mitteretur, ne deserto agro non esset unde uxor ac liberi sui alerentur. Quae postquam senatus a Coss. accepit, et agrum Atilii ilico²⁶ colendum locari, et alimenta

21 *cupidini anxia*] sic omnes fere scripti et editi. Pighius ex Codd. Winchel. Camp. aliisque *cupidini nimis anxia*. Ed. Vet. *cupido: nisi anxia*. Lipsius ait: priorem lectionem *cupido* sibi magis placere. Mihi nihil mutandum videtur; *nimis* et *nisi* originem debet terminationi dativi *cupidini*, unde fecerunt *cupido ni*, *cupido nisi*, *cupido nimis*. *Nimis* et *nisi* alienum est; et si *cupido* valere deberet, esset casus tertius, non primus. At Valerius, qui abstracta amat, mihi potius scripsisse videtur *cupidini*, quam *cupido* scil. homini. Codices etiam audiendi sunt, atque unde ortum esset *ni*?

22 *cladesque*] Lipsio videtur acutius et verius, quod in priscis invenit *quia clades*, et sic ed. Vet. At nullus Codex huic lectioni faveat. Ceterum *clades* hoc loco active

dicitur, qua Regulus Poenos affecit, ut apud Melam II. 7, 64. *clades Romana*. Schotti codex *qua gloria, qua clades*.

23 *prorogatum*] Mss. *propagatum*, quod male mutarunt. Liv. XXIII. 25. *propagari in annum imperium*, ubi vid. Gronov. Perizonius.

24 *cognosceres*] sic unus Brand. et omnes fere Torreniani, nec non ed. Mog. et Herbip. Pighius *cognosset*, Aldus *cognovisset* et sic Leid. prim. Ed. Vet. *cognosces*, uti saepius, e.g. III. 6, 5. quod compendiose pro *cognosceres* scriptum videtur.

25 *amoto*] i.e. furtim sublato. Quidam, norante Pighio, *amisso instrumento rustico*, collective pro instrumentis rusticis.

26 *Atilii ilico*] sic bene Pighius emendavit, et plures libri Mss. et ed. Mog. et Vet. habent. Aldus ediderat: *alio villico*,

coniugi eius ac liberis praeberi, resque quas amiserat, redimi publice iussit. Tanti aerario nostro virtutis Atilianae exemplum, quo omnis aetas Romana gloriabitur, stetit.

Aeque magna latifundia L. Quintii Cincinnati²⁷ fuerunt. septem enim iugera agri possedit: ex hisque tria²⁸, quae pro amico ad aerarium ob signaverat, multae nomine amisit. Poenam quoque pro filio Caesone, quod ad causam dicendam non occurrisset²⁹, huius agelli reditu solvit. Et tamen ei quatuor iugera aranti, non solum dignitas patrisfamiliae constitit, sed etiam dictatura delata est. Anguste se habitare nunc putat, cuius domus tantum patet, quantum Cincinnati rura patuerunt.

Quid Aelia familia, quam locuples? sexdecim eodem tempore Aelii fuerunt, quibus una domuscula erat eodem loci, quo nunc sunt Mariana monumenta: et unus in agro Veiente fundus, minus multo³⁰ cultores desiderans, quam dominos habebat. Inque Maximo et Flaminio spectaculi locus: quae quidem loca ob virtutem publice donata possidebant.

Eadem gens nullum ante scrupulum argenti habuit, quam Paullus Perse rege devicto Q. Aelio

villico, male, sequitur enim coniugi eius, scil. Atilii.

²⁷ Cincinnati] delent Ultr. uterque hic et in fine exempli.

²⁸ ex bisque tria] Hinc Plin. XVIII. 3. Aranti quatuor sua iugera in Vaticano, quae prata Quintia appellantur. Festus: Quintia prae-trans Tiberim a Quintio Cincinnato, cuius fuerant, dicta sunt. Augustin. de Civ. Dei V. 18. Celerus. Eiv. III. 26.

²⁹ occurrisset] i.e. venisset. Vellei. II. 61, 2. Sallust. Iugurth. Cl. 10. Plin. VI. epist. 34, 3. Cic. Phil. I. 4. Mox ed. Vet. cum decem Mss. et ed. Mog. reditus.

³⁰ minus multo] Lipsius coniecit minus multos, et sic Ultr. prim. quod et Torrenius praetulerit. Perizonius mavult minus multo multorum, vid. Heinſ. ad Ovid. Fast. III. 765.

31 quin-

Paullo. Plin. XXXIII, 11. Tuberoni genero suo quinque pondo argenti³¹ ex praeda donaret. Taceo enim quod princeps civitatis filiam ei nuptum dedit³², cuius penates

An. V. 593. Livius XLVI. Plutarch. An. rel. 118 de Vir. illust. tam ieunos pecunia videbat. Quin ipse quoque adeo inops decessit, ut, nisi fundus, quem unum reliquerat, venisset, uxor eius dotem unde reciperet, non exstitisset.

Animi virorum et feminarum vigeant in civitate: eorumque bonis dignitatis aestimatio cunctis in rebus ponderabatur. Haec imperia conciliabant: haec iungebant affinitates: haec in foro, haec in curia³³, haec intra privatos parietes plurimum poterant. Patriae enim rem unusquisque, non suam augere properabat: pauperque in divite, quam dives in paupere imperio versari malebat. Atque huic tam praeclearo proposito illa merces reddebatur, quod nihil eorum quae virtuti debentur, emere pecunia licebat, inopiaeque illustrium virorum publice succurrebatur.

10. An. V. 539. Zonar. II. Sec. nat. Nat. Qu. I. 17. Ammian. Marcell. XLIII. 6. Itaque cum secundo Punico bello Cn. Scipio³⁴ ex Hispania senatui scripsisset, petens ut sibi iucissor mitteretur, quia filiam virginem adultae iam aetatis haberet, neque ei sine se dos expediri³⁵ posset: senatus ne respublica bono duce careret, patris sibi partes desumpsit, consilioque uxoris, ac propinquorum Scipionis constituta dote, summam eius ex aerario erogavit, ac puellam nuptum dedit.

³¹ *quinque pondo argenti]* ed. Vet. *quinque argenteos.* *πεντε πέντε λεπρών* dicit Plutarch. l. c. pag. 270. Pondo vel libra, duodecim continet uncias; et uncia viginti quatuor scrupula. Tuberone ergo ab Aemilio Paullo, focero suo, 1440 scrupulis argenti donatus est. Ceterum de Q. Aelio Tuberone vid. supra ad III. 3, 7.

³² *nuptum dedit]* quidam

nuptui dedit vid. VII. 1, 1. Mox in plerisque ordine paullo diverso legitur: *pecunia tam ieunos penates*, itemque: *unde uxor eius dotem.*

³³ *haec in curia]* desunt haec tria verba in tredecim Mss. ed. Mog. et Vet.

³⁴ *Cn. Scipio]* patruus Africani maioris. ed. Vet. G. Scipio.

³⁵ *dos expediri]* i. e. doris summa erogari. *Guidius.*

³⁶ *modus*

Dotis modus ~~xxxx~~ millia aeris ³⁶ fuit. In quo non solum humanitas Patrum conscriptorum, sed etiam habitus veterum patrimoniorum cognosci potest. Namque adeo fuerunt acta, ut Tatia ³⁷ Caesonis filia maximam dotem ad virum x millia aeris attulisse visa sit: et Megullia, quia cum quinquaginta ³⁸ millibus aeris mariti domum intravit, *Dotatae* cognomen invenerit. Idem ³⁹ senatus Fabricii Luscinii, Scipionisque filias ab indotatis nuptiis liberalitate sua vindicavit: quoniam paterna hereditati praeter optimam gloriam nihil erat quod acceptum referrent.

*Senec. ad Hel.
viam cap. 12.
Apulei. Apo-
log.*

M. autem Scaurus quantulam a patre hereditatem acceperit, in primo libro eorum, quos de vita sua ⁴⁰ scripsit, refert. Ait enim sibi decem ⁴¹ sola mancipia, totumque censum quinque atque triginta millium numum relictum. In hac ille pecunia ⁴² futurus senatus princeps nutritus est spiritus.

21.

Haec igitur exempla respicere, his acquiescere solatiis debemus, qui parvulos census nostros nunquam querelis vacuos esse sinimus. Nullum, aut

³⁶ *modus XXXX millia aeris]* *modus* est summa, quae efficit circiter octo millia thalerorum. Mox decem Mss. ed. Mog. et Vet. Quo, omisso in.

³⁷ *Tatia]* ed. Vet. *Tuccia*. Mss. *Tuccia*, *Accia*, *Tussia* etc. Perizonius coniicit *Fabia*. Nihil certi.

³⁸ *quinquaginta]* alii, quibuscum facit ed. Vet. *quingentis*, qui numerus pro habitu patrimoniorum illius aetatis nimis amplius esse videtur.

³⁹ *Idem]* sic ex Mss. recte revocavit Vossius, nec aliter

ed. Vet. et Lipsii liber. Colemus dederat *Idem*.

⁴⁰ *de vita sua]* Miserat ad Lucium Fufidium, eosque Cicero in Bruto c. 29. Plin. XXXIII. 1. et Asconius Pedianus citant. Tres fuisse Scauri libros Cicero scribit.

⁴¹ *decem]* alii pauci *sex*.
⁴² *In hac ille pecunia]* vulgati: *In hac enim ille pecunia*, Camp. *In hac penuria ille*; ut Pighius edidit. Nostra lectio, quam ed. Vet. cum aliis editt. et multis Mss. habet, a Vossio restituta est. *In hac pecunia* est, tam exigua et parvula pecunia.

R

43 indi-

admodum parvi ponderis, argentum, paucos ser-
vos, septem iugera aridae terrae, indigentia domo-
stica impensa funera ⁴³, inopes dotum filias, sed
egregios consulatus, mirificas dictaturas, innume-
rabiles triumphos cernimus. Quid ergo mediam ⁴⁴
fortunam, quasi praecipuum generis humani ma-
lum, diuturnis ⁴⁵ convitiis laceramus? quae, ut non
abundantibus, ita fidis, uberibus Poplicolas, Aemili-
os ⁴⁶, Fabricios, Curios, Scipiones, Scauros, his-
que paria robor virtutis aluit. Exsurgamus po-
tius animis, pecuniaeque adspectu debilitatos spiri-
tus pristini temporis memoria recreemus. Namque
per Romuli casam, perque veteris Capitolii humi-
lia testata, et aeternos Vestae focos, fœtilibus etiam-
nunc vasis ⁴⁷ contentos iuro, nullas divitias talium
virosum paupertati posse praeferrî.

⁴³ *indigentia domestica im-
pensa funera*] cur viros do-
ctos haec lectio, pluribus
Mss. et editionibus, etiam
Vet. firmata, offenderit, caus-
sam ego nullam video. *Do-
mestica impensa* est casus sex-
tus, qui ad *indigentia* regi-
tur. Sensus est: funera, quae
domestica impensa, i. e. pro-
pria pecunia efferri non po-
tuerant. Respicit auctor ad
Poplicolam et Menenium
Agrippam. Quidam scripti
*indigentia domesticae impensae
funera*, eodem sensu, nam *in-
digeo* et secundum et sextum
casum regit. Omnium pessî-
me Pighius ex vestigiis Cod.
Camp. legit *indigentia domi-
publice impensa funera*, quod
plane nihili est.

⁴⁴ *mediam*] multi Mss.
mendicam. Schotti codex *mo-
dicam*, quod Vorstius et Peri-
zonius probant. Pighiani
codd. *mediam*.

⁴⁵ *diuturnis*] M. Petizoni-
us, tres Leid. Ultra. *diuturnis* et
ed. Vet. *diuturnis*, i. e. quoti-
dianis. Malit tamen Torre-
nius *diuturnis*, quod est in uno
Rem. Bit. et Barb.

⁴⁶ *Aemilios*] Sic plerique
Mss. et edit. ante Colerum,
qui dedit *Aelios*.

⁴⁷ *fœtilibus etiamnunc va-
sibus*] vasa enim sacra *fœtilia*
fuerunt. Senec. Epist. 98. *Tu-
bero paupertatem et se dignam
et Capitolio iudicavit, cum
fœtilibus in publica coena usus,
ostendit debere his hominem
esse contentum, quibus Dii
etiamnum uterentur.* Plin.
Hist. Nat. XXXV. 12. (46). *In
sacris quidem etiam inter has
opes hodie, non murrinis cry-
stallinisve, sed fœtilibus pro-
libatur simpliciis.* Apulei.
Apolog. *In hodiernum diis
immortalibus simpulo et cari-
no fœtuli sacrificas.* Paullo
superius

CAPUT V.
DE VERECUNDIA.

1 Populi Romani.	6 C. Iulii Caesaris dictato-
2 C. Terentii Varronis Cos.	ris,
3 C. Cicereii candidati.	Externorum.
4 L. Licinii Crassi candidati.	1 Spurius Hetrusci.
5 C. Pompeii Magni procos.	2 Legatorum Sparsanorum.

Aqua tempestivus ad verecundiam transitus videtur. Haec enim iustissimis viris praecepit, ut privatas facultates negligerent; publicas quam amplissimas esse cuperent. Digna cui perinde atque caelesti numini exstruantur templa, araeque consecrentur: quia parens est omnis honesti consilii, tutela sollemnium officiorum, magistra innocentiae, cara proximis, accepta alienis, omni loco, omni tempore favorabilem prae se ferens vultum.

Sed ut a laudibus eius ad facta veniamus, a condita Urbe usque ad Africanum, et T. Longum Coss. promiscuus senatui et populo spectandorum ludorum locus erat: nunquam tamen quisquam ex plebe ante Patres conscriptos in theatro spectare sustinuit. Adeo circumspecta nostrae civitatis verecundia fuit. Quae quidem certissimum sui documentum etiam illo die exhibuit, quo L. Flamininus extrema in parte theatri constitit; quia a M. Catone et L. Flacco censoribus senatu motus fuerat, consulatus iam honore defunctus, frater etiam T. Flaminini Macedonae, Philippique victoris. Omnes enim eum transire in locum dignitatis suae debitum coegerunt.

An. V. 559.
Livius Hist. XXXIII, 54.
Cic. pro C. Cornel. ibique Pedian. Valer. Max. II. cap. 4, 3.

An. V. 669.
Cic. in Catone c. 12. Plut. Catone et Flaminio. Liv. XXXVIII, 42. Val. Max. II. 9, 3.

superius ed. Vet. aeternae vestes.

1 prae se ferens] Quatuor Mss. prae se praefers, unde Törrenius acurè coniicit, Valerium scripsisse praefers, ut Vellei. II, 27. videretur.

ris magis, quam morientis vultum praefers, i. e. prae se ferens. Certe sic solent huius aetatis scriptores Vellei. II. 94, 2. II. 113, 2. Tacit. Annal. XIII. 3. XIII. 57. XVI. 22. Curtius, Plinius alique. Nihil tamen mutem.

R 2

A Varro]

2. **Confregit rempublicam Terentius Varro**²
An. V. 537. Cannensis pugnae temerario ingressu. Idem de-
Liv. XXIII. latam sibi ab universo senatu et populo dictaturam
Valer. Max. III. cap. 4. 4. recipere non sustinendo, pudore culpam maximae
 cladis redemit: effecitque ut acies³ deorum irae,
 modestia ipsius moribus imputaretur. Itaque ti-
 tulo imaginis eius speciosius non recepta dictatura,
 quam aliorum gesta adscribi potest.

3. Nos autem ad praeclarum⁴ vereturndiae opus
 transgrediamur. Magna cum invidia fortuna prae-
An. V. 579. torii comitiis Africani superioris filium Cn. Scipio-
Liv. XXXI. nem⁵, et scribam Cicereium⁶ in campum dedu-
Val. Max. III. 1. xerat; utque nimis impotens sermone vulgi car-
 pebatur, quod tanti viri sanguinem clientelamque
 comitali⁷ certamine confuderat. Ceterum cri-
 men eius⁸ in suam laudem Cicereius convertit.
 Nam ut vidit omnibus se centuriis Scipioni ante-
 ferri, templo⁹ descendit, abiectaue candida toga
 competitoris sui suffragatorem agere¹⁰ coepit; ut
 scilicet praeturam melius Africani memoriae con-

2 *Varro]* deest in ed. Ven.
 et non paucis Mss. Mox *sibi*
 abest a Mss. novem et editt.
 Mog. et Ven.

3 *acies]* Pighius auctorita-
 te unius Cod. Cauch. *clades*,
 cui lectioni nulli libri favent.
 Rectius plurimi Mss. et editt.
acies; nam culpa Terentii
 Varronis in eo fuit, quod te-
 mere exercitum in aciem
 eduxit, et pugnam ingressus
 est, quoniam Dii, Romanis
 irati, hanc ipsi mentem indi-
 derant. In *acres patres, fa-*
cies vestigia verae lectionis
acies sunt.

4 *praeclarum]* Pighius con-
 tra fidem Mss. et editt. edidit
praeclarus, quem deinde Co-
 lerus et Vorhies secuti sunt.

5 *Cn. Scipionem]* vid. ad
 III. §. 1.

6 *Cicereium]* hic anno post
 Scipionem praetor fuit, et
 Sardiniam tenuit. *Sangui-*
nem, i. e. Africani filium;
clientelam, i. e. Cicereium.

7 *comitali certamine con-*
fuderat] nempe cum Scipio-
 nis filius et Cicereius in co-
 mitiis praeturam peterent,
 inter se aequales et pares iam
 videbantur.

8 *crimen eius]* i. e. culpam
 fortunae.

9 *templo]* i. e. Campo Mar-
 tio. Nam omnis locus inau-
 guratus *templum* dicitur.

10 *agere]* quidam libri *se*
agere. Nihil opus.

11 *Nec*

cederet, quam sibi vindicaret. Nec minimum est verecundiae pretium". Scipio tunc honorem adeptus est: Cicereio tamen magis gratulati sunt¹².

Ac ne protinus comitiis abeamus, consulatum petens L. Crassus, cum omnium candidatorum more circum forum supplex populo ire cogeretur, nunquam adduci potuit, ut id praesente Q. Scaevola, gravissimo et sapientissimo viro, focero suo, faceret. Itaque rogabat eum, *ut a se, dum ineptae rei deserviret¹³, discederet*: maiorem verecundiam dignitatis eius, quam candidae togae suae respectum agens.

11 *Nec minimum est verecundiae pretium*] Sic quidam Codd. Pighiani, itemque Leid. tert. et, ordine paullum mutato, etiam Leid. quint. Alii cum ed. Vet. *Nec maximum esse verecundiae pretium*. Alii: *Nec non maximum esse ver. pret.* Alii: *Nec non esse maximum ver. pretio*. Basil. *Nec maximae verecundiae pretio*. Alii aliter. Nostra lectio, quam Pighius, Colerus, Vortius, Torrenius dedere, commode exponi potest: pretium verecundiae maximum esse. Nam particula negandi cum superlativo coniuncta significat superlativum contrarium. e. g. *non pessime* i. e. optime Cic. ad Divers. III. 5, 4. *Non incundissimum nuntium*, i. e. tristissimum, *ibid.* III. 12, 1. *Non optimis viis*, i. e. pessimis viis. Cic. Orat. 2, de leg. Agrar. cap. 35. (96). *Non e vilissimo sanguine*, i. e. ex nobilissima familia Curt. VIII. 7, 4. *Non minimum*, i. e. plurimum Nepos Dion. l. 2. *Non paucissimi*, i. e. pluximi Gell. XV. 19, 1. *Non ultimus*, i. e. primus Ovid. ex Ponto l. 5, 1. *Non minimum terrorem*, i.

e. maximum Hirt. de B. Gall. VII. 52, 4. *Non in ultimis laudum*, i. e. maximae laudis Liv. XXX, 30. *Non beatissimi*, i. e. pauperrimi Nepos Agell. VIII. 2. At quid opus est loca congerere?

12 *Cicereio tamen magis gratulati sunt*] Mss. non pauci: *Sed Cicereio magistratus lati sunt*; Ed. Vet. *Sed si Cicereio magistratu lati sunt*. Error ex pronuntiatione ortus. Sunt enim, qui g sere ut t pronuntiant, e. g. in vernacula nostra multi *glau-ben*, credere, pronuntiant ut *slauben*; *klein*, parvus, ut *tlein* etc. non ergo mirum est, *gratulati* a distante pronuntiarum esse *gratulati*, unde scriba priores syllabas adiecit *quā magis*, ut ortum sit *magistratu*, et posteriores syllabas pro peculiari voce *lati* habuit. Basileenses Codd. haec verba minus bene omittunt.

13 *deserviret*] ed. Vet. cum novem Mss. et editis *inserviret*. De more Candidatorum Senec. ep. 118. Sueton. Aug. 56. Cic. ad Attic. l. 1. ubi vid. Manut.

5. Pompeius autem Magnus Pharfalica acie victus
An. V. 705. Dionysius XXXII. Ph. arch. in vita. Lucan. VII. 710.
 a Caesare, cum postero die Larissam intraret, oppi-
 dique illius universus populus obviam ei proces-
 sisset: *Ite*, inquit, *et istud officium praestate victori*.
 Dicerem, non dignus qui vinceretur, nisi a Caesare
 superatus esset ¹⁴: certe modestus in calamitate ¹⁵.
 Nam quia dignitate sua uti iam non poterat, usus
 est verecundia.

6. Quam praecipuam in C. quoque Caesare fuisse
An. V. 709. Plutarch. in Caesare. Sueton. Caesar. c. 82.
 et saepenumero apparuit, et ultimus eius dies
 significavit. Compluribus enim parricidarum vio-
 latus mucronibus, inter ipsum illud tempus, quo
 divinus spiritus mortali discernebatur ¹⁶ a corpore,
 ne tribus quidem et viginti vulneribus, quin vere-
 cundiae obsequeretur, absterreri potuit. Siqui-
 dem utraque togam manu demisit, ut inferior
 pars ¹⁷ corporis testis collaberetur. In hunc mo-
 dum non homines expirant, sed dii immortales
 sedes suas repetunt.

E X T E R N A.

1. Quod sequitur externis adnectam, quia ante
 gestum est, quam Hetruriae civitas daretur. Ex-
 cellentis in ea regione pulchritudinis adolescens
 nomine Spurina, cum mira specie complurium
 seminarum illustrium sollicitaret oculos, ideoque
 viris ac parentibus earum se suspectum esse senti-
 ret, oris decorem vulneribus confudit ¹⁸, deformi-

¹⁴ nisi a Caesare superatus
 esset] Sic Iustin. XI. 12. de
 Dario: *Gratum sibi esse, se
 vincere nequeat, quod a tali
 potissimum vinceretur*. Sic
 multi alii.

¹⁵ certe modestus in cala-
 mitate] nam in rebus secun-
 dis Pompeius valde superbus
 erat et inflatus.

¹⁶ discernebatur.] sic ed.

Vet. et Mog. et omnes Mss.
 quatuor exceptis, qui *secer-
 nebatur*.

¹⁷ inferior pars] sic omnes
 Mss. et edit. Solus Cauchia-
 nus *inferiori parte*. Conf.
 Plin. III. ep. 11. Ovid. Me-
 tam. XIII. 479. Fast. II. 833.
 Eurip. Hecub. 568.

¹⁸ confudit] i. e. pulcritu-
 dinem oris sustulit. Infra VIII.

7. ext.

tatemque sanctitatis suae fidem, quam formam ir-
ritamentum alienae libidinis esse maluit.

Athenis quidam ultimae senectutis, cum specta-
tum ludos in theatrum venisset, eumque nemo
e civibus sessum reciperet, ad Lacedaemoniorum
legatos forte pervenit: Qui hominis aetate moti,
canos eius et annos assurgendi officio venerati
sunt, sedemque ei inter ipsos honoratissimo loco
dederunt. Quod ubi fieri populus adspexit, ma-
ximo plausu alienae urbis verecundiam comproba-
vit. Ferunt tunc unum e Lacedaemoniis dixisse:
*Ergo Athenienses, quid sit rectum, sciunt; sed id fa-
cere negligunt.*

Cl. Catone
cap. 18. Pla-
tarch. Apo-
phtegm. T. II.
p. 235.

CAPUT VI. DE AMORE CONIUGALI.

Cuius exempla Rom. sunt.

1. Ti. Gracchus maior.
2. C. Plautius Numida.
3. M. Plautius.
4. Iulia C. F. Cn. Magni.
5. Porcia M. F. M. Bruti.

Externa.

1. Artemisia Mausoli regis.
2. Hippocratea Mithridatis re-
gis.
3. Lacedaemoniae Minyarum.

A placido et leni affectu ad aequae honestum,
verum aliquanto ardentiorum et concitatio-
rem, pergam, legitimeque amoris quasi quasdam
imagines, non sine maxima veneratione contem-
plandas lectoris oculis subiiciam; valenter inter
coniuges stabilitae fidei opera percurrans, ardua
imitatu, ceterum cognosci utilia. Quia excellen-

7. ext. 7. Curt. VIII. 3, 13.
Lucan. VII. 575. Quatuor Mss.
confodit, frustra.

1. contemplandas] Ultr.
prim. et edit. Gryph. et
Steph. contemplanda: Ceteri
contemplandas recte tuentur.
Periz. animo oculis, ut refera-
tur animo ad veneratione,

et oculis ad contemplandas,
unde Ultr. sec. et ed. Mog.
animo et oculis.

2. stabilitae] stabilitate se-
ptem Mss. edit. Mog. et Ven.
unde valetes in valetia mu-
tarunt, aut ad praecedentia
retulerunt. Recte vero sta-
bilitae fidei.

R 4

3. mare

tissima animadvertenti, ne mediocria quidem praestare, rubori oportet esse.

1.
*Plutarch.
Gracch. Clo.
de divin. f. 12.
II. 29. Plin.
VII. 36.*

Ti. Gracchus anguibus domi suae mare ac fœmina apprehensis, certior factus ab aruspice, mare dimisso³, uxori eius, femina, ipsi celerem obitum instare: salutarem coniugi potius, quam sibi partem augurii secutus, marem necari, feminam dimitti iussit: sustinuitque in conspectu suo seipsum interitu serpentis occidi. Itaque Corneliam nescio utrum feliciorum dixerim, quod talem virum habuerit, an miseriorem, quod amiserit. O te, Thesaliam rex Admete⁴, crudelis et diri facti⁵ crimine sub magno iudice damnatum! qui coniugis tuæ fata pro tuis permutari passus es, eaque, ne tu exstingereris, voluntario obitu consumpta, lucem intueri potuisti. Et certe prius parentum indulgentiam tentaveras, femineo animo impar inventus⁶.

Hygin. in Fabulis. Plato in Sympos.

2.

Vilior Graccho iniquae fortunæ victima, quamvis senatorii vir ordinis C. Plautius Numida; sed in consimili amore par exemplum. Morte enim uxoris audita, doloris impotens, pectus suum gladio percussit. Interventu deinde domesticorum inceptum exsequi prohibitus⁷, colligatusque, ut primum occasio data est, scissis fasciis, et vulnere divulso, constanti dextera, spiritum luctus acerbitate permixtum ex ipsis praecordiis et visceribus hausit:

3 *mare dimisso*] ed. Vet. *arce demisso*. Pro *aruspice* *Mf. auspice*.

4 *Admete*] Historiam vide apud Hyginum l. c. Mox *sub magno iudice* non Apollinem, sed Gracchum intelligit, *Torrenius*.

5 *diri facti*] ed. Vet. *duri facti*. Octo *Mss.* et *Mog.* *duri facti*.

6 *femineo animo impar in-*

ventus] desunt haec in octo *Mss.* ed. *Mog.* et *Vet.* quæ etiam pro *tentaveras* habet *temperaveras*.

7 *inceptum exsequi prohibitus*] sic et Cato Uticensis à suis prohibitus fuit inceptum exsequi, vid. *Caes. de Bell. Afric.* 88. *Colligatus*, nam domestici vulnus obligaverant. Apud Iustinum XV, 3, 13. est *alligare vulnus*. Mox *exhaust* ed. *Vet.*

8 *classis*

tam violenta morte testatus, quantum maritalis flammae illo pectore clausum habuisset.

Eiusdem ut nominis, ita amoris quoque M. Plautius. Nam cum imperio senatus classem sociorum sexaginta navium in Asiam reduceret⁸, Tarentumque appulisset, atque ibi uxor eius Orestilla, quae illuc eum profecuta fuerat, morbo pressa decessisset, funerata ea, atque in rogi inposita, inter officium ungendi, et osculandi, stricto ferro incubuit. Quem amici, sicut erat, togatum et calceatum⁹ corpori coniugis iunxerunt; ac deinde subiectis facibus utrumque una cremaverunt. Quorum ibi factum sepulcrum Tarenti¹⁰ etiam nunc conspicitur, quod vocatur ΤΟΝ ΦΙΑΟΥΝΤΟΝ. Nec dubito, quin, si quis modo extinctis sensus inest, Plautius et Orestilla, fati confortione gessientes vultus tenebris intulerint. Sane¹¹ ubi idem et maximus et honestissimus amor est, aliquanto praestat morte iungi, quam vita distrahi.

Consimilis affectus Iuliae, C. Caesaris filiae, annotatus est. Quae cum aedilitiis comitiis Pompeii Magni coniugis sui vestem cruore respersam e Campo¹² domum relata vidisset, territa metu, nequa ei vis esset allata, exanimis concidit, partumque, quem utero conceptum habebat, subita animi consternatione et graui dolore corporis eii-

⁸ classem sociorum — redueret] confecto Macedonico bello, quo Romani auxiliis Asiae usi fuerant. Mox morbo oppressa Copef.

⁹ sicut erat, togatum et calceatum] Leid. prim. sicut erat togatus et calceatus.

¹⁰ Tarenti] haec vox Lipsio glossa videtur, ideoque delenda, quia de hac urbe statim ante sermo fuit, et ibi additum est. At potest ferri,

si ibi explices in eo loco, ubi Plautius et Orestilla cremati sunt; et Tarenti, ad urbem Tarentum. Ed. Vet. cum nonnullis Mss. sepulcrum est. Tarenti etc. Mox: quod notatur Mss. tres.

¹¹ Sane] Ed. Vet. cum aliis ante Pighium et novem Mss. Saneque.

¹² e Campo] Martio III. 5, 3. Mox septem Mss. illata.

R 5

13 par-

cere¹³ coacta est; atque ita expiravit¹⁴: magno quidem cum totius terrarum orbis detrimento: cuius tranquillitas tot civilium bellorum truculentissimo furore perturbata non esset, si Caesaris et Pompeii concordia communis sanguinis vinculo constricta mansisset.

^{5.} Tuos quoque castissimos ignes Portia, M. Catonis filia, euncta secula debita admiratione prosequuntur. Quae cum apud Philippos victum et interentum virum tuum Brutum cognosceres, quia *Plut. Bruto* p. 616. *App.* ferrum non dabatur, ardentes ore carbones haurire *Civil. III. p.* non dubitasti, muliebri spiritu virilem patris exitum¹⁵ imitata. Sed nescio an hoc fortius, quod ille *345. Martial. lib. I.* usitato, tu novo genere mortis absunta es.

E X T E R N A.

^{1.} Sunt et alienigeni amores iusti¹⁶, obscuritate *Gell. X. c. 18.* ignorantiae non obruti: e quibus paucos attigisse *Cic. Tuscul. III.* fatis erit. Gentis Cariae regina Artemisia virum *3. Virg. II.* suum Mausolum fato absumentum quantopere desiderarit, leue est, post conquistorum omnis generis *9. Plin. XXVI.* ^{5.}

¹³ *partumque — eiicere*] *eleganter, nec audiendus* Schegkii, qui, quod in Cod. suo reperit *abiiicere*, coniicit *abigere*. *Abigitur partus* consulto, ut plurimum medicamentis; sed *eiici* de partu violento adhibetur Cels. V. 21. Conf. infra Epit. Libri X. *altero abortu eiecto*.

¹⁴ *atque ita expiravit*] Barb. prim. uterque Ultr. Periz. Leid. prim. et sept. itemque ed. Mog. haec tria verba desunt. Et sane, Torrenius inquit, quod *abortu* perit vinculum communis sanguinis, tamquam causam insectorum deinde malorum in sequentibus potius conside-

rat Valerius, quam ipsam mortem Iuliae, ut reliqui, qui in margine citantur.

¹⁵ *patris exitum*] nempe M. Catonis Uticensis. vid. supra III. 2, 14.

¹⁶ *amores iusti*,] Veteres Lipsii, ed. Vet. et Leid. quart. *amoris cineres iusti*, quod licet duriusculum Lippius verius existimat. Harl. *amoris cineris iusti*. Leid. sept. *al' amoris cineres iusti* et hoc est in Leid. quint. At vulgatum tuentur longe maxima pars Mss. cum ed. Mog. quod Perizonius exponit *amores perfecti*, ut *iustum praelium*. V. 2. inicit *iusta merces* l. 6, 12. *iusta magnitudo*. etc.

17 leue

honorum, monumentique usque ad septem miracula proventi magnificentiam, argumentari¹⁷. Quid enim aut eos colligas, aut de illo inclyto tumulo loquare, cum ipsa Mausoli viuum ac spirans sepulcrum¹⁸ fieri concupierit, eorum testimonio, qui illam extincti ossa potioni adpersa bibisse tradunt¹⁹?

Hiphsicratea quoque regina Mithridatem coniugem suum effusis caritatis habenis amavit: propter quem praecipuum formae suae decorem in habitum virilem convertere voluptatis loco habuit. Tonsis enim capillis equo se et armis assuefecit, quo facilius laboribus et periculis eius interesset. Quin etiam victum a Cn. Pompeio per efferatas gentes fugientem, animo pariter et corpore infatigabili secuta est. Cuius tanta fides asperarum atque difficilium rerum Mithridati maximum solatium, et iucundissimum lenimentum fuit. cum domo enim et penetibus vagari se credidit, uxore simul exfulante.

^{2.}
Plutarchus
Pompeio.

Verum quid Asiam, quid barbariae immensas solitudines, quid latebras Pontici sinus scrutor? cum splendidissimum totius Graeciae decus Lacedaemon, praecipuum uxoriae fidei specimen tantum non²⁰ nostris ostendet oculis, plurimis et

3.

¹⁷ *leue est — argumentari*] i. e. facile potest argumentis probari. *Quid enim aut eos colligas*, scil. honores, i. e. Non opus est in testimonium amoris Artemisiae erga maritum conquirere honores, quibus eum affecit etc.

¹⁸ [*spirans sepulcrum*] E graeco τάφος ἐμψυχός. Quod damnantem vide Longin. III. 6. et ibi Iac. Tollium. *Torrenius*. Mox ed. Vet. delet *feri*.

¹⁹ [*bibisse tradunt*] Sic Gellius, fortasse ex Theopompo.

Cicero l. c. Strabo XIII. et Suidas moerore tandem contrahuisse scribunt. *Potioni* est in omnibus edd. ante Pighium et multis Mss. quare Torrenius revocavit. Pighius dederat *potione*. Utrumque casus fectus est.

²⁰ *tantum non*] has voces Pighius eiecit, quem secutus est Colerus, at Vorstius recte restituit; licet in Codd. Pighianis et plerisque Leidensibus deleantur. Exstant clare in uno Brand. Periz. Rem. Bit. Barb. prim. Respicit Valerius,

maximis patriae suae laudibus admiratione facti comparandum.

Herod. IIII,
146. Plusar-
chus de claris
mulier. Pax-
san. Ach. p.
206. Strabo
XIII.

Minyae, quorum origo ex inclyto sociorum Iasonis numero Lemniorum in insula concepta, per aliquot seculorum vices stabili in sede manserat, a Pelasgis²¹ expulsi armis, alienae opis indigi, excelsa Taygetorum²² montium iuga supplices occupaverant. Quos Spartana civitas respectu²³ Tyn-
 daridarum, (namque in illo nobilis famae navigio²⁴ destinatum sideribus par fratrum fulserat;) dedu-
 ctos inde legibus commodisque suis immiscuit²⁵. Sed hoc tantum beneficium in iniuriam bene me-
 ritae urbis, regnum affectantes, verterunt. Igitur publicae custodiae inclusi, capitali adservabantur²⁶ supplicio. Quod cum vetere instituto²⁷ Lacedae-
 moniorum nocturno tempore passuri essent, con-
 iuges eorum illustris ibi²⁸ sanguinis, velut allocutu-

lerius, ut bene exponit Perizonius, ad loci propinquitatem respectu Asiae et Pontici sinus. Pro *tantum non* ed. Vet. unus Brand. uterque Ultr. et ed. Mog. habent *nunc*. Est enim sollemne librariis, ut *tantum non* cortumpant. Mox ed. Vet. *fati pro facti*, consueto errore.

²¹ *a Pelasgis*] Mss. novem et Mog. *a Pelagicis*. Quatuor *a Pelasgicis*, et sic ed. Vet. cum vulgatis. *Pelasgis* Torrenius in nullo codice invenit, unde Valerium scripsisse huiusmodi *Pelasgicis expulsi armis*. Nam et *Pelasgos* ipsos *Pelasgicos* dixisse Valerium ipsi non est verisimile. Pro *indigi* ed. Vet. *indigentes*.

²² *Taygetorum*] montium inter Lacedaemonem et mare.
²³ *respectu*] Winchel. Leid. quint. Ultr. sec. Leid. sept. a recenti manu, et ed. Mog.

ac Vet. *recepit respectu*; alii *recepit* post *Tyndaridarum* ponunt. Parenthesis post *Tyndaridarum* inchoanda, cum efficeret ut praecedens periodus videretur claudicare, causam praebuit, ut *recepit* intruderetur. *Tyndaridae* sunt Castor et Pollux.

²⁴ *navigio*] nomen ei *Argo*, unde *Argonautae*.

²⁵ *immiscuit*] unus Brand. Ultr. prim. et ed. Vet. *commiscuit*. *Commoda* sunt privilegia, iura.

²⁶ *adservabantur*] sic ex undecim Mss. et ed. Mog. reposuit Torrenius; habent quoque ed. Vet. et Lips. Thanneri, Terent. Andr. V. 2, 24. Heavt. III. 4, 14. Vulgo *servabantur*.

²⁷ *vetere instituto*] Herodot. III. Polyæn. VII.

²⁸ *illustris ibi*] sic plerique. *illustrissimi sanguinis* ed. Vet.

ne perituros viros, impetrato a custodibus aditu, carcerem intraverunt; commutataque veste², per simulationem doloris velatis capitibus, eos abire passae sunt. Hoc loco quid aliud adiecerim, quam dignas fuisse, quibus Minyae nuberent.

CAPUT VII. DE AMICITIAE VINCULO.

Quo iuncti Romani.

1 *Ti. Sempronius Gracchus cum C. Blofio.*

2 *C. Sempronius Gracchus cum Pomponio et Laetorio.*

3 *L. Reginus cum Q. Servilio Caepione.*

4 *T. Volturnus cum M. Lucullo.*

5 *L. Petronius cum P. Coelip.*

6 *Ser. Terentius cum D. Bruto.*

7 *C. Laelius cum Scipione, et M. Agrippa cum Augusto. Externi.*

1 *Damon cum Phintia.*

2 *Alexander Magnus cum Hephæstione.*

Contemplemur nunc amicitiae vinculum, potens et praevalidum, neque ulla ex parte sanguinis viribus inferius. Hoc etiam certius et exploratius, quod illud nascendi fors, fortuitum opus; hoc uniuscuiusque solido iudicio incoacta¹ voluntas contrahit. Itaque celerius sine reprehensione propinquum avertere, quam amicum: quia altera diffidentia iniquitatis, altera utique levitatis crimini subiecta est². Cum enim deserta sit futura vita

Vet. unus Brand. uterque Ultr. Copef. et Mog.

29 *commutataque veste*] Si- milt de Theopompo refert Quintil. II. 17.

1 *incoacta*] i. e. libera. Sic Aldus aliique. At ed. Vet. Mog. Ven. Med. Ascens. Lipsi et duodecim Mss. *incoacta*, i. e. a solido animi iudicio originem ducens et profecta.

2 *Itaque celerius* — *subiecta est*] Tota haec periodus corrupta esse videtur. Pri-

mum Pighius ex libris scripsit *celerius est* — *avertere*; ac illud est neque Vorstius neque Torrenius in suis Mss. invenerunt. Deinde in Mss. est vel *avertere*, et sic habet ed. Vet. vel *avertere*, vel *avertere*; quidam addunt *potes* vel *poteris*. Ex his tricus expedire nos possumus si legamus: *Itaque celerius*, (scilicet est, quod Grammaticus adscripsisse videtur) *sine r. a. aversere*, q. d., ut *avertere* sit infinitivus. At sequuntur magis

hominis nullius amicitiae cincta praesidio, tam necessarium subsidium temere assumi non debet; semel autem recte apprehensum sperni non convenit. Sincerae vero fidei amici praecipue in adversis rebus cognoscuntur: in quibus quicquid praestatur, totum a constanti benevolentia proficiscitur. Felicitatis cultus, maiore ex parte adulationi, quam caritati erogatus, certe suspectus est, perinde ac si plus semper petat, quam impendat. Accedit huc, quod infractae fortunae homines magis amicorum studia desiderant, vel praesidii vel solatii gratia. Nam laeta quidem, et prospera negotia, utpote cum divina suffragatione foveantur, humana minus indigeant. Tenacius igitur eorum nomina posteritatis memoria apprehendit, qui ad-

magis impedita. In Mss. est *delectioni* et sic ed. Vet. *diremtio, desertio, directio, directione, direptio, direptioni*, ita ut semper ante *iniquitatis* inferatur utique; et scriptum sit: *altera dir. utique iniquitatis, altera utique levitatis*. Nunc siue *diremtio*, siue *desertio* eligas, siue cum Lipsio malis *defectio*, rectat scrupulus, quomodo crimen *levitatis* magis reprehendendum videatur, quam *iniquitatis*; quod tamen secundum lectionem nostram Valerius dixisse videri potest. Hinc Torrenius corrigit *diremtio iniquitatis, altera utique et levitatis* etc. et prius utique tribuit librariis male assequentibus vel repetentibus priores litterarum ductus in *iniquitatis*. Quod mihi vix persuadet; repetitio vero *utique* etiam nescio quid habet duri; malim ergo posterius leviter mutare et sic

scribere: *altera diremtio inique iniquitatis, altera quoque levitatis* etc. ut *diremtio* amicitiae non modo iniquitatis, verum etiam levitatis crimen sit. III. 1, 9 quod illius victoria tantummodo laudatur, huius etiam moderatio; i. e. et victoria et moderatio.

3 *erogatus*,] ed. Mog. et Vet. *erogatur*. Certe suspectus est etc. *Erogatur* est quoque in novem Mss. sed ut tres expleant hoc modo: *Felicitatis cultus, quia maiore erogatur, certe suspectus est*. Torrenius non sine ratione praefert lectionem ed. Mog. et Vet. in qua est elegans epanorthosis. Adfirmaverat, cultum felicitatis erogari potius adulationi, quam caritati, sed advertens, id tamen non stricte de omnibus, qui colunt felices, dici posse, revocet se, et inquit *certe suspectum est illum* etc. Mox in

verlos amicorum casus* non deseruerunt, quam qui prosperum vitae cursum comitati sunt. Nemo de Sardanapali familiaribus loquitur. Orestes Py-lade paene amico, quam Agamemnone patre notior est. Siquidem illorum amicitia in consortione de-liciarum et luxuriae contabuit: horum, durae at-que asperae conditionis solatium, ipsarum miseria-rum experimento enituit. Sed quid externa at-tingo, cum domesticis prius liceat uti?

Inimicus patriae fuisse Ti. Gracchus existima-tus est; nec immerito: quia potentiam suam saluti eius praetulerat. Quam constantis tamen fidei amicum etiam in hoc tam pravo proposito C. Blo-sium Cumanum* habuerit, operae pretium est co-gnoscere. Hostis iudicatus, ultimo supplicio affe-ctus, sepulchrae honore spoliatus, benevolentia tamen eius non caruit. Nam cum senatus Rupilius ^{Av. V. 621.} et Laelii ^{Plut. Grac-} consulis mandasset, ^{Cic. Lael.} *ut in eos, qui cum* ^{cap. XI.} *Graccho consenserant, morte maiorum animadverte-* *rent;* et ad Laelium, cuius consilio praecipue con-sules utebantur, pro se Blossus deprecatum venis-set, familiaritatisque excusatione uteretur, atque is dixisset, *Quid si te Gracchus templo Iovis Opt. Max. faces subdere iussisset; obsecuturusne voluntati illius, propter istam, quam iactas familiaritatem, fuisses?* Nunquam istud, inquit, Gracchus imperasset. Satis, immo etiam nimium, totius namque senatus consen-

ac si ed. Vet. et aliquot Mss. si omittunt.

4 *adversos amicorum casus*] ed. Vet. et Ultr. prim. *adver-sa* (Leid. prim. et sept. *ad-versum*) amicorum, deleta casus.

5 *C. Blossium Cumanum*] fuit is philosophus Stoicus, Anti-patri Tarsensis Romae au-

ditor, a Cicerone dictus *Blos-sius*. Graviter erravit Cole-rus, qui cum *Blasio* Campa-no, de quo supra III. 8. ext. 1., confudit, et reclamanti-bus omnibus libris et scriptis et editis pro *Cumanum* scrip-sit *Campanum*. *Blossius Cu-manus* 78 annis antiquior fuit *Blasio* Campano.

6 *fuisses*] multi Mss. *fuisti*.
7 *Laelii*]

su damnatos mores defendere ausus est. Verum quod sequitur, multo audacius, multoque periculosius. compressus enim perseveranti interrogatione Laelii⁷, in eodem constantiae⁸ gradu stetit, *seque etiam hoc, si modo Gracchus annuisset, facturum* respondit. Quis illum sceleratum putasset fuisse, si tacuisset? Quis non etiam sapientem, si pro necessitate temporis locutus esset? At Blossius nec silentio honesto, nec prudenti sermone salutem suam, ne qua ex parte infelicis amicitiae memoriam defereret, tueri voluit.

^{5.}
An. V. 631.
Plutarchus
Gracchus. O-
ref. V. 12.

In eadem domo aequae robustae constantis amicitiae exempla oboriuntur⁹. Prostratis enim iam et perditis C. Gracchi consiliis, rebusque, cum tota eius conspiratio late quaereretur, desertum omni auxilio, duo tantum¹⁰ amici, Pomponius et Laetorius¹¹ ab infestis et undique ruentibus telis, oppositu corporum fuorum texerunt. Quorum Pomponius, quo is facilius evaderet, concitatum sequentium agmen in porta Trigemina¹² aliquamdiu acerrima pugna inhibuit: nec vivus pelli potuit, sed multis confectus vulneribus, transitum eis super cadaver suum, credo, etiam post fata invitatus, dedit. Laetorius autem in ponte Sublicio constitit, et eum, donec Gracchus transiret, ardore spiritus sui sepsit: ac vi iam multitudinis obrutus, converso in se gladio, celeri saltu profundum Tiberis

⁷ Laelii] Plutarchus a Natica interrogatum esse scribit.

⁸ constantiae] Ita solus Petiz. reliqui cum Mog. *constanti*, et sic Vet. Ven. Mediol. et Lips. Thanneri. Mox Perizonius coniicit *innuisset*.

⁹ oboriuntur] Vltr. prim. et ed. Vet. *suboriuntur*.

¹⁰ tantum] Bit. Barb. pr. et Leid. sept. *tamen*. haud male.

¹¹ Laetorius] a Plutarcho. Licinus nominatus. Mox Ms. pro *ruentibus* habet *rubentibus*. scil. sanguine, frustra nam obstat *undique*, i. e. ab omnibus locis missa tela.

¹² Trigemina] Harl. et Perlz. *tergemina*. Porta *trigemina*, Romae ultima intra Tiberim, etiam *Ostiensis* dicta. De qua vide Plin. Hist. Nat. XXXIII. 5. Liv. III. 16 etc.

13 Cae-

petiit: quamque in eo ponte caritatem toti patriae Horatius Cocles exhibuerat, unius amicitiae adiecta voluntaria morte, praestitit. Quam bonos Gracchi, si aut patris aut materni avi sectam vitae ingredi voluissent, habere milites potuerant! Quo enim impetu, qua perseverantia animi, Blossius, et Pomponius, et Laetorius tropaea ac triumphos eorum adiuvisent, furiosi conatus tam strenui comites! sinistris quidem auspiciis amicitiae conditionem secuti: sed quo miseriora, hoc certiora fideliter cultae nobilitatis exempla.

L. autem Rheginus, si ad debitam publico ministerio sinceritatem exigatur, posteritatis convitio lacerandus: si amicitiae fido pignore aestimetur, in optimo laudabilis conscientiae portu relinquendus est. Tribunus enim plebis Caepionem¹³ in *Av. V. 658.* carcerem coniectum, quod illius culpa exercitus noster a Cimbris et Teutonis¹⁴ videbatur deletus, veteris arctaeque amicitiae memor, publica custodia liberavit: nec haecenus¹⁵ amicum egisse contentus, etiam fugae¹⁶ eius comes accessit. Pro magnum, et inextinguibile tuum numen, Amicitia! cum ex altera parte respublica manum iniiceret, ex altera tua illum dextera traheret; et illa, ut sacrosanctus¹⁷ esse vellet, exigeret; tu exilium indices: (adeo blando uteris imperio) supplicium honori praetulit¹⁸.

¹³ *Caepionem*] vid. Iustin. XXXII. 3, 10. Cic. de Orat. II. 47. 48. 49. Epit. Liv. LXVII. Plutarch. in Lucullo. Infra VI. 9, 13. Gell. III. 9.

¹⁴ *Teutonis*] alii *Teutoni* bus.

¹⁵ *haecenus*] sic Mss. ed. Mog. et Vet. vulgo *eatenus*.

¹⁶ *fugae*] Q. Caepio exsulavit Smyrnae Cic. pro Balbo cap. 11.

¹⁷ *sacrosanctus*] nam tribuni plebis sacrosancti i. e. inviolabiles erant Romae; hinc exigebat respublica, ut Rheginus Romae maneret.

¹⁸ *supplicium bonori praetulit*] sic ed. Vet. cum maiore parte Mss. Vulgo *quod is supplicium bonori praetulit*. Nostram lectionem primum in textum recepit Vorstius.

Admirabile hoc opus tuum: sed quod sequitur, aliquanto laudabilius. Recognosce enim quousque T. Volumnii¹⁹ constantem erga amicum suum caritatem sine ulla reipublicae iniuria exere-
 As. 7. 711. ris; qui ortus equestri loco, cum M. Lucullum²⁰ familiariter coluisset, eumque M. Antonius, quia Bruti et Cassii partes secutus fuerat, interemisset, in magna fugiendi licentia, exanimi amico adhaesit; hucusque in lacrymas et gemitus profusus, ut nimia pietate caussam sibi mortis arcesseret. Nam propter praecipuam et perseverantem lamentationem ad Antonium pertractus est. Cuius postquam in conspectu stetit, *Iube me*, inquit, *Imperator, protinus ad Luculli corpus perductum*²¹ occidi. Neque enim absumto illo superesse debeo, cum ei infelicitis militiae auctor extiterim. Quid hac fidelius benevolentia? mortem amici, hostis odio levavit; vitam suam consilii crimine adstrinxit: quoque illum miserabiliorem redderet, se fecit invisibilem. Nec difficiles Antonii aures habuit, ductusque, quo voluerat, Luculli dextram avide osculatus, caput, quod abscisum iacebat, sublatum²² pectori suo ap-

¹⁹ T. Volumnii] Praenomen Titi Pighius ex solo Cauchiano recepit; ceteri Mss. omnes et ed. Vet. ignorant. Mox Leid. prim. delet *erga amicum suum caritatem*, et pro *constantem* legit *constantiam*.

²⁰ M. Lucullum] de quo Vellei. II. 71. Rupertus ad Valer. p. 308 sq. probare studet Lucullum et Varronem, de quo Velleius, unum eundemque esse, quod vix credo, nam Velleius Varronem a Lucullo aperte distinguere videtur. Mox pro *causam* — *arcesseres* ed. Vet. *caussa* —

aocefferis. Eadem cum Leid. sept. *protractus*. Leid. sec. *perductus*.

²¹ *perductum*] ed. Vet. Mog. et decem Mss. *ductum*. Mox pro *miserabiliorem* sex Mss. et ed. Mog. *mirabilior* rem.

²² *sublatum*] sic duodecim Mss. cum editis ante Pighium, qui dedit *sublevatum*: at *sublevari* potius dicuntur, qui humi prostrati eriguntur, quam quae tolluntur humo. V. I, ext. 4. *Humo caput sublatum*. Mox ed. Vet. *submissam*, eadem cum quinque Mss. *viatori*.

plicavit; ac deinde demissam cervicem victoris gladio prae-buit. Loquatur Graecia Thesea²³, nefandis Pirithoi amoribus subscribentem, Ditis se patris regnis commisisse. Vani est istud narrare, stulti credere. Mixtum cruorem amicorum, et vulneribus innexa vulnera, mortemque morti inhaerentem videre; haec sunt²⁴ vera Romanae amicitiae indicia: illa gentis ad fingendum paratae monstro similia mendacia.

L. quoque Petronius huiusce laudis consortionem merito vindicat. pari etenim inelytae amicitiae ausu par gloriae portio auferenda est²⁵. Admodum humili loco natus ad equestrem ordinem, et splendidae militiae stipendia, P. Caelii beneficio pervenerat. Cui gratum animum, quia in laeta materia exhibere non contigerat, in ea, quam iniquam fortuna esse voluit, cum multa fide praestitit. Erat ab Octavio²⁶ consule Placentiae praepositus *An. V. 666*. Caelius. Qua a Cinnano exercitu capta, et senior iam, et gravi valetudine affectus, ne in potestatem hostium veniret, ad auxilium dextrae Petronii confugit. Quem is ab incepto consilio frustra conatus abstrahere, in iisdem perseverantem precibus

²³ *Loquatur Graecia Thesea.*] alii: *Loquatur nunc Graecia Theseum.*

²⁴ *sunt*] ab Aldo aliisque omissum est.

²⁵ *pari etenim inelytae am. ausu — auferenda est.*) i. e. Petronio auferenda est (Petronius sibi tribuere potest) par portio gloriae, per parem ausum inelytae amicitiae. Pighius ex Attreb. et Suf. *etenim et*, sed nullus alius codex agnoscit copulam *et*. *Ausu* est casus sextus, non tertius, ut Vorstius existimavit. Pro *auferenda*

ed. Vet. cum aliis editt. multisque Mss. *asserenda*, quod cum Torrenio non improbo; ut sensus sit: Petronius sibi vindicare, arrogare potest parem gloriae portionem etc. Mox *splendida* ed. Vet. cum Ultrai. prim. Leid. sec. aliisque. Eadem cum Periz. *unicam fortunam* Mss. *unicam esse fortuna*.

²⁶ *ab Octavio*] vid. Epit. Liv. LXXX. Mox multi Mss. *Qua Cinnano exercitu*, deleta praepositione *a*; sic quoque ed. Mog. et Vet.

interemit, caedique eius suam iunxit: ne eo iacente, per quem omnia dignitatis incrementa assecutus fuerat, superesset. Ita alterius fato verecundia, alterius pietas causam praebuit ²⁷.

6. Iungendus est Petronio Ser. Terentius ²⁸; quamquam ei, sicut cupierat, pro amico suo perire non contigit. Incepto namque egregio, non irrito eventu aestimari debet: quia quantum in illo fuit, et ipse exstinctus est, et D. Brutus periculum mortis evasit. Qui fugiens a Mutina, ut ad se interficiendum ab Antonio missos equites advenisse

Aen. V. 710. cognovit, quodam in loco iustae poenae debitum spiritum tenebris furari ²⁹ conabatur: eoque iam facta irruptione, Terentius fideli mendacio obscuritate ipsa suffragante, Brutum se esse simulavit, et corpus suum trucidandum equitibus obiecit. Verum cognitus a Furio, cui Brutianae ultionis officium mandatum fuerat, nece sua amici supplicium discutere non potuit. Sic invitus fortuna cogente vixit ³⁰.

7. Ab hoc horrido et tristi pertinacis amicitiae, ad laetum et serenum vultum transeamus: atque eam inde evocatam ³¹, ubi omnia lacrymis, gemitu, caedibus fuerant referta, in eo, quo dignior est, felicitatis domicilio collocemus, gratia, honore,

²⁷ *Ita alterius — causam praebuit*] nempe *verecundia* Caelii, dum a dedecore captivitatis se gladio vindicat, facto eius causam praebuit, *pietas* vero Petronii fato (causam praebuit,) dum is iacenti amico non sustinet superesse. Sic Torrenius.

²⁸ *Ser. Terentius*] Dion. XXXXVI. *Elbium Blasium* vocat, et rem multo aliter narrat. *Corradus*.

²⁹ *furari*] *exquisite pro subducere, subtrahere. Virg.*

Aen. V. 845. Lipsius, cum in vetere libro invenisset *funerari*, legendum putat, *fenerari*, i. e. lucrari. Ast omnes Mss. et editt. habent *furari*. Ed. Vet. *funerari*.

³⁰ *sic invitus — vixit*] Gadius haec verba, quae a Bitur. absunt, tanquam glossam monachi eiicit; ac ceteri omnes Mss. et editt. recte retinent.

³¹ *eam inde evocatam*] ed. Vet. in *eam evocatam*. Ml. *revocatam*, quod Perizonius praefert.

abundantissimisque opibus fulgentem³². Proдите³³ igitur ab illa, quae sanctorum umbris dicata esse creditur, sede, hinc Decime Laeli³⁴, illinc M. Agrippa, alter virorum, alter deorum³⁵ maximum amicum, et certa mente, et secundis omnibus fortiti: totumque beatæ turbæ gregem, qui vestro ductu veneranda sinceræ fidei stipendia, laudibus et præmiis onustus, peregit, in lucem vobiscum protrahite. Vestros enim constantes animos, vestra strenua ministeria, vestram inexpugnabilem taciturnitatem, proque dignitate et salute amicorum perpetuam excubationem, testatorem³⁶ benevolentiam; et rursus harum rerum uberrimos fructus, posterior intuens ætas, in excolendo iure amicitiae, quam libentius, tam³⁷ etiam religiosius erit operata.

32 *fulgentem*] Cop. uterque Ultr. Harl. Bit. prim. Pogg. *fulgente*, ut referatur ad *domicilio*, sed præstat *fulgentem* scilicet amicitiam. Ed. Vet. *abundantissime*. Harl. *abundantissimeque*.

33 *Proдите*] Sic Pighius ex Pulmann. et Sus. atque ita Leid. sept. in margine. alii vel *oriri*, vel *orire*, uti ed. Vet. *Ordiamur igitur* Ultr. prim. et Leid. quart.

34 *Decime Laeli*] Loquitur de *Laelio*, Scipionis amico, qui vero *Caii*, non *Decimi* prænomen habuit. Ast quo plures in gente *Laelia Decimi* vocarentur, eo facilius fuit errare in prænominæ. Ceterum omnes libri constantissime retinent *Decime*. Ed. Vet. cum pluribus Mss. habet *Agrippæ*.

35 *alter virorum, alter Deorum*] sic recte Pighius ex

Mss. Vult Valerius: *Laelium Scipionis, Agrippam Augusti*, (qui vivus iam *Deus* habebatur) amicissimum fuisse. Multi Mss. cum ed. Vet. *alterum — alterum*, male. Pro *secundis omnibus* Ultr. uterque *seculis omnibus*. Mox octo Mss. ed. Mog. et Vet. *protrahite*, l. 1, 21.

36 *testatorem*] Priscus Lipsii liber; sive ed. Vet. *testationem*, nec aliter Mog. et Mss. decem, unde Lipsius *testationem benevolentiae*, et Perizonius *testatorem benevolentia* legunt. Nihil opus. Mens auctoris est, ut recte exponit Torrenius: licet *constantes* fuerint animi, *strenua* ministeria, *inexpugnabilis* taciturnitas, *perpetua* excubatio; tamen his omnibus benevolentiam fuisse *magis testatam* et excellentem.

37 *quam — tam*] tres Mss. *qua*

E X T E R N A.

- I. Haeret animus in domesticis: sed aliena quoque benefacta referre Romanae urbis candor hortatur. Damon et Phintias³⁸, Pythagoricae prudentiae sacris initiati, tam fidelem inter se amicitiam iunxerunt, ut, cum alterum ex his Dionysius Syracusanus interficere vellet, atque is tempus ab eo, quo, prius quam periret, domum profectus res suas ordinaret, impetravisset, alter vadem se pro reditu eius tyranno dare non dubitarit³⁹. Solutus erat periculo mortis, qui modo cervices gladio subiectas habuerat: eidem⁴⁰ caput suum subiecerat, cui securo vivere licebat. Igitur omnes, et in primis Dionysius, novae atque ancipitis rei exitum speculabantur. Appropinquante deinde definita die⁴¹, nec illo redeunte, unusquisque stultitiae tam temerarium sponsores damnabat. At is *nihil se de amici constantia metuere* praedicabat. Eodem autem momento, et hora a Dionysio constituta, qui eam acceperat, supervenit. Admiratus amborum animum tyrannus, supplicium fidei remisit; insuperque eos rogavit, *ut se in societatem amicitiae, tertium sodalitii gradum ultima⁴² culturum benevo-*

qua — qua, octo cum ed. Vet. *quam — quam*, unus *quid — quid*. Vide II. i. init.

38 *Phintias*] sic scribendum, non ut vulgo editur *Pythias*. Graece *φυντίας*. Ultr. prim. et ed. Vet. *pinthias*. Mox *iunxerant* Pighius edidit, quocum facit ed. Vet.

39 *dubitarit*] sic Torrenius edidit, quia pendet ab *ut*, quod praecessit, licet omnes scripti et editi habeant *dubitavit*. In loco parallelo Ciceronis, unde Valerius historiam Damonis et Phintiae hausit, *ut* etiam post se habet

indicativum, *ut — vas factus est alter eius sistendi*: Certe sic in optimis editionibus Ciceronis legitur, nec interpretum ullus quidquam ibi adnotavit.

40 *eidem*] alii *eidemque*, Camp. et *eidem*. Ed. Vet. *eique*.

41 *definita die*] octo Mss. cum vulgatis editt. praeter Mog. et Vet. *finita die*, utrumque probum, ast syllaba *de* propter praecedens *deinde* facile excidere potuit. Barb. prim. *dein definita die*.

42 *ultima*] i. e. summa. Pighius

lentia recipere. Hae sane⁴³ vires amicitiae: mortis contemptum ingenerare, vitae dulcedinem extinguere, crudelitatem mansuefacere, odium in amorem convertere, poenam beneficio pensare potuerunt: quibus paene tantum venerationis, quantum deorum immortalium caerimoniis debetur. Illis enim publica salus, his privata continetur. Atque ut illarum aedes sacra domicilia, ita harum fida hominum pectora quasi quodam⁴⁴ sancto spiritu referta templa sunt.

Quod ita esse, rex Alexander sensit. Darii castris, in quibus omnes necessarii eius erant, positus, Hephæstione gratissimo sibi latus suum togente, ad eos alloquendos venit. Cuius adventu mater Darii recreata, humi prostratum caput erexit, Hephæstionemque, quia ei et statura et forma praestabat, more Persarum adulata⁴⁵, tanquam Alexandrum salutavit. Admonita deinde erroris, per summam trepidationem excusationis verba quaerebat. Cui Alexander, *Nihil est*, inquit, *quod hoc nomine confundaris*⁴⁶; nam et hic Alexander est. Utri prius gratulemur? qui⁴⁷ hoc dicere voluit, an cui audire contigit? Maximi enim animi Rex, etiam⁴⁸

^{2.}
Q. Curt. III.
12. Diod. Sicul. XVII. 37.
Aelian. XII.
7. Arrian. lib. II.

Pighius ex coniectura dedit *intima*. Mss. et ed. Vet. *ultima*, alii: *ut una, una*, quod Mog. habet. Torrenius malit *uno* et exponit: aequo magno studio atque illi, benevolentia nulla in re discrepante.

43 *Hae sane*] Mss. *hascine, haecine, haecine, hae sane*; quod rectum.

44 *quodam*] ed. Vet. cum aliquot Mss. *quaedam*. Paulo ante *ita* deest in octo Mss. et aliquot editis. Harl. et ed. Vet. *sic*.

45 *adulata*] idem quod

negotium. Infra VI. 3. ext. 2. *Darium regem more gentis illius adulatum*. Liv. XXX. 16, 4. VIII. 18, 4. ubi videndus Gronovius. Frustra ergo Salmasius et Rupertus malint *adstrata*, quod in nullo codice exstat, qui ad unum omnes constanter servant *adulatum*.

46 *confundaris*] i. e. perturbaberis, terrearis III. 1, ext. 1. VI. 8, 1. IIII. 8, 3.

47 *quā*] Leid. quint. Bit. prim. *ei, qui*. Periz. *an qui*.

48 *etiam*] an rectius cum Perizonio *divisim et iam*?

S 4

49 *Pom-*

totum terrarum orbem aut victoriis, aut spe complexus, tam paucis verbis se cum comite suo paritatus est. O donum inclytae vocis, danti pariter atque accipienti speciosum! Quod privatim quoque merito veneror, clarissimi ac disertissimi viri promptissimam erga me beneyolentiam expertus. Nec metuo, ne parum conveniat, mihi Pompeium⁴⁹ meum instar esse Alexandri; cum illi Hephaestio suus alter fuerit Alexander. Ego vero gravissimo crimini sim obnoxius, constantis et benignae amicitiae exempla sine ulla eius mentione transgressus: cuius in animo velut in parentum amantissimorum pectore, laetior vitae meae status vixit, tristior acquievit. A quo omnium incrementa commodorum ultro oblata cepi: per quem tutior adversus casus steti: qui studia nostra ductu et auspiciis suis lucidiora et alacriora reddidit. Itaque pavi invidiam quorundam optimi amici iactura, videlicet quia fructu torseram⁵⁰: non quidem meo merito; gratiam meam, quantacunque fuit, cum his, qui ea uti voluerunt⁵¹, paritatus. Verum nulla tam modesta felicitas est, quae malignitatis dentes vitare possit. Et quo secessu⁵² quosdam fugeris, aut quibus infulis misericordiae⁵³ permul-

49 Pompeium] fuit is una cum Appuleio consul eo anno, quo Augustus decessit. iam supra II. 6, 8. de eo mentionem fecerat. vid. quoque Lipsius ad Taciti Annal. VII. 11. Ovid. ex Ponto III. el. I. 4. 5.

50 quia fructu torseram] i. e. quia aegre ferebant, mihi contigisse esse tam felici, ut beneficio Pompeii in studiis magnos facere possem progressus. Quinque Mss. quos fructu torseram; quod probabat Perizonius.

51 voluerunt] Torrenius, pro voluerant, inquit, emendavi voluerunt, iubentibus omnibus scriptis cum Mog. Ed. At in textu Torrenii est voluerant, sine dubio operum errore. Voluerant quoque ed. Vet. habet.

52 Et quo secessu] sic Mss. ed. Mog. et Vet. Vulgo At quo successu.

53 infulis misericordiae] Infulae fuerunt supplicum et pacem petentium, infulas misericordiae sunt ergo, quibus

feris, ne alienis malis ⁵⁴ perinde ac bonis suis latentur ac gestiant? Divites sunt aliorum iacturis, locupletes calamitatibus, immortales funeribus. Sed illi quatenus alienis incommodis suorum adhuc expertes insultent, optima vindex insolentiae varietas humanae conditionis viderit.

CAPUT VIII. DE LIBERALITATE.

<p>1 <i>Q. Fabii Max. Verrucossi dict.</i>
 2 <i>Busae Canusinae.</i>
 3 <i>Q. Confidii eq. Rom.</i>
 4 <i>Populi Rom. erga Attalum regem.</i></p> | <p>5 <i>Eiusdem populi Romani erga Graecos. Externorum.</i>
 1 <i>Hieronis regis Syracusanorum erga Romanos.</i>
 2 <i>Gilliae Agrigentini erga cives suos.</i></p> |
|--|---|

Nostrum opus pio egressu ¹ ad proprium dolorem provectum in suum ordinem revocetur, liberalitatisque commemorationi vacemus. Cuius duo sunt maxime probabiles fontes; verum iudicium, et honesta benevolentia. Nam cum ab his oritur, tunc demum ei ratio constat. Dono autem ipsi gratiam et magnitudo quidem sua; sed efficacior aliquanto opportunitas conciliat.

bus alterum ad misericordiam allicere studemus.

⁵⁴ *ne alienis malis*] ante haec verba in vulgatis editionibus comparet *non cobi-
bebis*, at nec in Lipsii libris, nec in codd. Brand. nec in decem Mss. Torrenii, nec in ed. Mog. et Vet. exstant, quare recte Torrenius expunxit, et periodum signo inter-
rogandi clausit.

¹ *egressu*] i. e. digressionem. Mox *ad proprium dolorem* habent Camp. unus Brand. et ed. Vet. *ad propriam rem* novem Mss. *ad proprium ar-*

dorem Ultr. prim. Leid. quart. quint. Periz. et Ed. Mog. quod Torrenio satis placet, quia Auctor commemorat, quanto ardore amoris Pompeium fuerit complexus. alii *ad proprium decorem*. Mihi lectio textualis non mutanda videtur. Nam Valerius a commemoratione amoris sui erga Pompeium transiit ad descriptionem tristic fortunae suae, quae maximo dolore eum affecit. Deinde in *gratiam et magnitudo* quidam *et omiserunt*, quod *etiam* significat, et neutiquam supervacuum est.

S 5

2 Fa-

I.
An. V. 536.
Livius XXII.
23. Plutarch.
in vita.

Accedit enim pretio rei inaeſtimabile momen-
tum occaſionis, quae Fabium Maximum² tot ante
ſecula ob parvam pecuniae ſummam erogatam, ad
hoc uſque tempus laudabilem fecit. Captivos ab
Hannibale interpoſita paſſione nummorum rece-
perat. qui cum a ſenatu non praefterentur, miſſo
in urbem filio, fundum, quem unicum poſſidebat,
vendidit, eiusque pretium Hannibali protinus nu-
meravit. Si ad calculos revocetur, parvum, utpo-
te ſeptem iugeribus, et hoc³ in Pupinia addictis,
redactum: ſi animo erogantis⁴, omni pecunia ma-
ius. Se enim patrimonii, quam patriam fidei, ino-
pem eſſe maluit: eo quidem maiore commenda-
tione, quod proni ſtudii⁵ certius indicium eſt ſupra

² *Fabium Maximum*] Ed. Vet. *Fabio Maximo*. Eadem ob omittit, quod etiam in nullo Mſ. invenit Torrenius. Mſſ. fere *parva pecuniae ſumma erogata*, et ſic Mog. quod Valerii eſſe Torrenius non ſine cauſſa putat. Copeſ. *parvae pecuniae ſumma erogata*.

³ *et hoc*] ſcil. parvum, Graece *ναυ τρω*, ſicque habent propemodum omnes Mſſ. Torrenii, unus Brand. et ed. Vet. Alii: *et haec* ſcil. iugera, ſed illud praefſtat. De *Pupinia* vid. ſupra IIII. 4, 4. Auctor vult dicere, Fabricium ſeptem iugera, in *ſterili et peſtilenti loco* ſita, plus licitanti obtuliſſe, et pecuniolam ex venditis agellis collectam, Hannibali numeraſſe, ut captivos populi Romani redimeret. *Addictis*, i. e. plus licitanti permiſſis et traditis; non ut Oliverius exponit *circumſcriptis*. Pro *addictis* Mſſ. pauci habent *aditis*, *additis*, *abditis*, fruſtra.

nam *addicere* proprium verbum eſt de rebus in auctione venditis, atque ei traditis, qui ceteros licitatores vicit. *Redactum*, i. e. collectum pretium. *redigere pecuniam* etiam proprie dicitur, et ſignificat pecuniam ex rebus venditis colligere.

⁴ *animo erogantis*] ſcil. aeſtimeretur; *Animo* eſt in omnibus libris, nec mutandum in *animum*, uti Lipſius voluit. Pro *erogantis*, quod in Camp. Cauch. et Ultr. prim. eſt, ceteri fere *praerogantis*, unde Rutgerſius coniiicit *P. R. erogantis*, Torrenius vero *pio erogantis*. Ed. Vet. *prorogantis*. Utrumque, et *praerogare*, et *prorogare*, a lure conſultis pro *erogare* dicitur. Ceterum neque Rutgerſii, neque Torrenii coniectura placet.

⁵ *quod proni ſtudii*] Cop. *quam*, ceteri *quod*. male ergo Piguius et alii ediderunt *quo*. vid. ſupra IIII. 4, init. Mox male

vires niti, quam viribus ex facili uti. Alter enim quod potest, praestat: alter etiam plus quam potest.

Itaque ⁶ eiusdem temporis femina Busa nomine, regionis autem Apuliae ditissima, merito quidem liberalitatis testimonium receperit: sed excellentes ⁷ opes suas Fabianis rei familiaris angustiis non comparaverit. Nam etsi circa decem millia ⁸ civium nostrorum ⁹, Cannensis praelii reliquias, benignissime intra Canusina moenia alimentis sustentavit, salvo tamen statu fortunarum suarum, munificam se populo Romano praefecit. Fabius in honorem patriae, paupertatem inopia mutavit.

In Q. quoque Confidio saluberrimi exempli, nec sine parvo ipsius fructu, liberalitas annotata ³ est: qui Catilinae furore ita consternata republica, ⁴ ut ne a locupletibus quidem debitae pecuniae, propter tumultum ⁵, pretiis possessionum diminutis, solvi creditoribus possent; cum centies atque quinquagies H-S ¹⁰ summam in fenore haberet, neque de forte quemquam debitorum suorum, neque de usura a suis appellari passus est: quantumque in ipso fuit, amaritudinem publicae confusionis privata tranquillitate mitigavit: oportune, mirifi-

male iidem: *Alter enim quod praestat, potest.*

⁶ Itaque] Hoc exemplum rectius cum superiore coniunctum esset, ut vel ex fine illius apparet; quod etiam Perizonius eleganter probat.

⁷ receperit: sed excellentes] sic longe maior et potior pars Mss. ed. Mog. et Vet. Alii: recepit: sed si excellentes.

⁸ circa decem millia civium nostrorum] multi Mss. non habent millia, quod, per m designata, facile propter prae-

cedens exciderat. Ed. Vet. cura decem civium nostrorum; perperam. Nam cura ortum est ex circa.

⁹ tumultum] Sallust. Catil. c. 27.

¹⁰ centies atque quinquagies H-S] i. e. secundum computum Eizenschmidii 500 millia thalerorum. Sors est pecunia, in fenore collocata, quam nos dicimus capital; opponiturque usuris, zinsen. Appellare, i. e. debitum a debitore efflagitare, estque creditorum; appellari vero est debitorum.

II non

ceque testatus, nummorum suorum, non civilis sanguinis¹¹, se esse feneratorem. Iam, qui nunc praecipue negotiatione¹² delectantur, cum pecuniam cruentam domum retulerint, quam improbando gaudio exsultent, recognoscent, si diligenter senatusconsultum, quo Confidio gratiae actae sunt, legere non fastidierint.

4. Queri mecum iamdudum populus Romanus videtur, quod cum singulorum munificentiam confectus, de sua taceam. Ad summam enim eius laudem pertinet, quem animum regibus, et urbibus, et gentibus praestiterit recognosci: quia omne praeclari facti decus crebra memoria in se ipso revirescit. Asiam bello captam Attalo regi muneris loco possidendam tradidit¹³, eo excelsius et speciosius Urbis nostrae futurum imperium credens, si ditissimam atque amoenissimam partem terrarum

An. V. 563.
Livii Hist.
XXXVIII.
Strabo XIII.
Cic. pro Sext.
c. 27.

¹¹ non civilis sanguinis] dicuntur civilis sanguinis feneratores esse, qui tempore difficillimo a debitoribus suis debitum exigunt ita crudeliter et acerbè, ut hi in summas misérias incident, et ad incitas redigantur. Cic. pro Quintio cap. 11. non pecuniam modo, verum etiam hominis propinqui sanguinem, vitamque eripere conatur. ibid. c. 14. fateatur, se non pecuniam, sed vitam et sanguinem petere. Conf. Cic. pro Sext. Rosc. Amer. cap. 58. (150.) Graeci αἷμα καὶ ψυχὴν. Timocles, vetus poeta:

Τ' ἀργυρίον εἶναι αἷμα καὶ ψυχὴν βροτοῖς.

Οὗτις δὲ μὴ ἔχει ταῦτο, μὴδ' ἐκτρεφάτο

Οὗτος μετὰ ζωντῶν τεθνηκὸς παρτάται.

Vocat quoque Noster mox pecuniam cruentam, Blutgeld.

¹² negotiatione] ed. Vet. cum multis Mss. negatione, unde Lipsius coniicit nummatione, Colerus mundinatione, Salmasius necatione, quod Ruperto mirifice placet. At non opus est mutatione textus. Negotiatione est in utroque Brand. aliisque Mss. et ed. Mog., recteque dicitur de feneratoribus, ut eleganter docuit Gronov. Obs. III. 24. Conf. etiam Ernesti Clav. Cic. Negotiatio est in libris Iur. Civ. interdum argentaria, Iulius Firmic. III. 7. feneratorum negotiationes. Plerique Mss. cum ed. Mog. et Vet. cognoscent.

¹³ tradidit] sic Mss. ed. Mog. et Lips. Thann. Ed. Vet. sedit. ceterae editt. ante Pighium tribuit. Mox Urbis uterque Ultr. ed. Mog. Vet. Lips. Thann. et Lugd. Reliquae cum decem Mss. Urbi.

14 Mace-

orbis, in beneficio, quam in fructu suo reponere maluisset. Ipsa victoria donum felicius: quia multum occupasse, habere invidiam potuit: tantum tribuisse, gloria carere non potuit.

Illius vero Romanae liberalitatis caelestem spiritum nullae litterae satis dignis laudibus prosequuntur. Philippo enim Macedonum¹⁴ rege superato, cum ad Isthmicum¹⁵ spectaculum tota Graecia convenisset, T. Quinctius Flaminius tu-^{7.}

bae signo silentio facto, per praeconem haec verba recitari iussit, S. P. Q. R. et T. Quinctius Flaminius Imperator omnes Graeciae urbes, quae sub ditione Philippi regis fuerunt, liberar atque immunes esse iubet. Quibus auditis, maximo et inopinato gaudio homines percussi, primo veluti non audisse se, quae audierant, credentes, obticuerunt. Iterata deinde pronuntiatione praeconis, tanta caelum clamoris alacritate compleverunt¹⁶, ut certo constet, aves quae supervolabant; attonitas, paventesque decidisse. Magni animi fuisset a tot captivorum capitibus servitutem detraxisse, quot tunc nobilissimis et opulentissimis urbibus populus Rom. libertatem largitus est. Ad cuius maiestatem pertinet, non solum quae ipse benigne tribuit, sed etiam quae alio tribuente¹⁷ sensit, commemorari. Ut

¹⁴ Macedonum] longe maior pars Mss. cum Editis ante Pighium Macedoninae.

¹⁵ Isthmicum] sic recte Atreb. aliique Pighiani Mss. et Periz. In aliis quoque vestigia huius lectionis apparent. Ed. Vet. cum Mss. quatuor id tam mirum; quidam insigne.

¹⁶ compleverunt] Copef. compulerunt, ex mala pronuntiatione tū complerunt, pro

compleverunt. Nam multi inter pl, gl, st, praesertim in media voce, in pronuntiando vocalem aliquam intrudunt; unde infinitae variantes lectiones ortae sunt.

¹⁷ alia tribuente] sic omnes et editi et scripti; non alius ipso tribuente, ut Pighius vult. Viam enim Valerius sibi sternit ad exempla sequentia; in quibus non liberalitatem Romanorum in alios, sed aliorum in Romanos laudat.

18 Ue

enim illic commemoratae, ita hic redditae laudis¹⁸ commendatio est.

. E X T E R N A.

1. Hiero Syracusanorum rex, audita clade, qua
An. V. 536. Romani apud Thrasymenum lacum erant afflicti,
Livius XXII, trecenta millia modium tritici, et ducenta millia¹⁹
37. hordei, aurique ducenta et xxxxx pondo²⁰ Urbi
nostrae muneri misit. Neque ignarus verecun-
diae maiorum nostrorum, ne nollent²¹ accipere,
in habitum id Victoriae formavit, ut eos religione
motos, munificentia uti cogeret: voluntate mit-
tendi prius; iterum providentia cavendi, ne re-
mitteretur, liberalis.

2. Subnectam huic Agrigentinum Gilliam²²,
quem propemodum ipsius liberalitatis praecordia
constat habuisse. Erat opibus excellens; sed multo
etiam animo, quam divitiis locupletior: semper-
que in eroganda potius, quam in contrahenda²⁴,

18 *Ut enim illic commemo-
ratae, ita hic redditae laudis]*
sic Aldus edidit, habentque
ita potior pars Mss. et editt.
At Winchel. et Colon. item-
que ed. Vet. pro *commemo-
ratae* habent *collatae*, et Cod.
Camp. pro redditae legit *re-
petitae*, quas voces Pighius
in textum recepit, eumque
Colerus alique secuti sunt.
Sensus est: Supra commemo-
ravi laudem populi Ro-
mani, nunc reddam laudem
Hieroni.

19 *millia]* abest a pleris-
que Mss. et ed. Vet. Paulo
ante quatuor *Syracusanus* ed.
Vet. *Syracusarum*.

20 *XXXXX pondo]* Lib.
Dan. et alii *L. pondo*, Periz.
sexaginta pondo.

21 *ne nollent]* ita recte Li-

pius emendavit. Ed. Vet. *ne
delet*, alii *quod nollent*.

22 *in habitum id Victoriae
formavit]* i. e. statum Victo-
riae auream faciendam cura-
vit, quae in templo Iovis Ca-
pitolini posita est. *Religione
motos*, timebant enim, ne ma-
lum omen id esset, si Victo-
riam non admitterent. *Vor-
stius*.

23 *Gilliam]* sic plerique.
Alii *Calliam, Galliam*. Athe-
naeus scribit *Γαλλίαν*. Casau-
bonus hanc historiam e lib.
XV. Timaei sumtam esse ait.

24 *contrahenda]* Ed. Vet.
Mog. et Herbip. Lib. Dan.
uterque Brand. tres Gronovii,
duo Leopardi, et tredecim
Torrenii Mss. *corripienda*.
Infra VIII. 4, ext. 1. *magnas
opes corripiisset*.

25 *popu-*

pecunia occupatus: adeo ut domus eius quasi quaedam munificentiae officina crederetur. Illinc enim publicis usibus apta monumenta exstruebantur: illinc grata populi²⁵ oculis spectacula edebantur: illinc epularum magnifici apparatus, labentique²⁶ annonae subsidia oriebantur. Et, cum haec universis, privatim alimenta inopia laborantibus, dotes virginibus paupertate pressis, subsidia detrimentorum incurfu quassatis²⁷ erogabantur. Hospites quoque tum urbanis penatibus, tum etiam rusticis tectis benignissime excepti, variis muneribus ornati dimittebantur. Quodam vero tempore quingentos simul Gelensum equites vi tempestatis in possessiones suas compulsos, aluit ac vestivit. Quid multa? non mortalem aliquem, sed propitiae fortunae benignum esse diceres finum. Ergo quod Gillias possidebat, omnium quasi commune patrimonium erat: pro cuius salute et incrementis, tum Agrigentina civitas, tum etiam vicinae regiones votis excubabant. Colloca ex contraria parte arcas inexorabilibus claustris obseratas; nonne praestantiorum aliquanto existimes illam impensam, quam hanc custodiam?

*Athen. Dipn-
seph. lib. I.
Diodor. XIII.
Io. Sarisber.
VIII.*

25 populi] Ed. Vet. Mog. uterque Ultr. Leid. quint. sept. pupillis, Sarisberiensis publicis. Mox tres munifici apparatus.

26 labenti] i. e. deficienti. V. 2, extr. 4. in lectulo laberetur. Vulgo edebatur libentique animo annonae, sed textum ex Mss. constituit Pighius. Multi Mss. latenti, latensis.

27 subsidia detrimentorum incurfu quassatis] Aldus et

alii ediderant: subsidia: detrimentorum incurfu quassatis solatia erogabantur. Pighius expunxit subsidia secutus V. C. At in Brand. utroque et omnibus Torrenii, itemque ed. Mog. et Vet. deest solatia. Torrenius igitur ad hanc formam textum constituit, etsi subsidia paullo ante praecedat; suspicatur tamen, subsidia esse a glossa tu solatia ortum, et Valerium scripsisse pressis, solatia detrimentorum etc.

VALERI

VALERII MAXIMI
FACTORUM DICTORUMQUE
MEMORABILIMUM
LIBER QUINTUS.

CAPUT I.

DE HUMANITATE ET CLEMENTIA.

1 <i>Senatus Romani.</i>	10 <i>C. Iulii Caesaris Cos. 2.</i>
2 <i>L. Cornelii Scipionis Cos.</i>	11 <i>M. Antonii triumviri.</i>
3 <i>T. Quinctii Crispini.</i>	
4 <i>M. Claudii Marcelli procos.</i>	Externorum.
5 <i>Q. Metelli Macedonici procos.</i>	1 <i>Alexandri Magni.</i>
6 <i>P. Scipionis Aemiliani procos.</i>	2 <i>Pisistrati Atheniensis.</i>
7 <i>P. Africani Maioris procos.</i>	3 <i>Pyrrhi Epirotarum regis.</i>
8 <i>L. Aemilii Paulli Cos. 2.</i>	4 <i>Antigoni Macedoniae regis.</i>
9 <i>Cn. Pompeii Magni procos.</i>	5 <i>Campanorum.</i>
	6 <i>Hannibalis Poeni.</i>

Liberalitati quas aptiores comites, quam humanitatem et clementiam dederim? quoniam idem genus laudis expetunt: quarum prima inopia, proxima occupatione, tertia ancipiti fortuna praestatur. Cumque nescias quam maxime probes², eius tamen commendatio praecurrere videtur, cui nomen ex ipso numine quaesitum est³.

1 *prima inopia, proxima occupatione, tertia ancipiti fortuna*] Guyetus et Perizonius coniiciunt *inopiae — occupationi — fortunae*, frustra. Infra exempli. 4. *maxima clade*, i. e. in maxima clade. Sensus est: *liberalitas praestatur in inopia; humanitas*, i. e. cura rei alienae *in occupatione*, i. e. in negotiis; (vid. Cic. Offic. I. 9. quod caput commentarii instar est,) *clementia in ancipiti fortuna*,

i. e. in periculis vitae, libertatis, opum etc.

2 *nescias — probes*] Ultr. prim. *nesciam — probem*. Praecurrere est antecire, antecellere; non vero, uti interpretes statuere videntur, primo loco ponere, praemittere.

3 *cui nomen ex ipso numine quaesitum est*] Dissentiunt interpretes, de qua virtute Noster hoc loco loquatur. Maior pars *Liberalitatem* a Valerio intelligi putant; quia *Liberalitas*,

Ante omnia autem humanissima et clementissima senatus acta referam. Qui, cum Carthaginien-
sum legati ad captivos redimendos in Urbem ve-
nissent, protinus his nulla pecunia accepta, reddidit
iuvenes, numerum duum millium et septingento-
rum quadraginta trium ⁴ explentes. Verum ⁵

1.

An. V. 552.
Liv. XXX, 43.

valitas, a *Libero patre* dicta
videri possit. Ita statuunt
Omnibonus Leoniceus, Oli-
verius, Ascensius, et, quod
nolim, Vorstius, ac Torre-
nius; ut Minellium, et alios
eiusdem fortis, praeteream.
Colerus de *Humanitate* agi
putat, ideoque pro *numine*,
quod ineptam lectionem di-
cit, audacter in textum reci-
pit *homine*, reclamantibus li-
bris cum scriptis, tum editis,
qui omnes recte habent *nu-
mine*. Mihi persuasissimum
est, Valerium his verbis ne-
que *Liberalitatem*, neque *Hu-
manitatem*, sed potius *Cle-
mentiam* descripsisse, et, ut
hoc obiter addam, more su-
ecumani quaesivisse in parono-
masia (*nomen — numine*). *Cle-
mentia* in praecipuis perfe-
ctionibus Dei numeranda est;
Principes eam in titulis suis
mirum quantum amant; Ro-
mani *Clementiam* inter Deas
retulerunt. Claudian. in prim.
Consul. Stilic. II. 6. Huic vir-
tuti ob Caesaris clementiam
templum posuerunt Plutarch.
in vit. Caesaris, pag. 754. Sub
Tiberio Caesare, Junio Silano
et Silio Nerva Consulibus,
anno Christi 28. *aram Cle-
mentiae*, *aram Amicitiae*, effi-
giesque circum Caesaris ac
Scipii censuere. Tacit. An-
nal. III. 74. Haec omnia Va-
lerius in recenti memoria ha-
bere debebat, qui eundem

aetatis fuit. Quid ergo mi-
rum, cum *Clementiam* tanto-
pere laudasse? Iconem *Deae
Clementiae* vide in Montefal-
conii Antiquitatibus, Conf.
supra III. 5. in it.

⁴ *duum millium — trium*]
Livius l. c. ducentos nobiles
sine pretio redditos scribit.
Oliverius autem primi belli
Punici tempore acta putat,
cui assentitur Glareanus, qui
pace facta demum id acci-
disse existimat.

⁵ *explentes. Verum*] sic Pi-
ghius ex Colon. et Camp.
textum constituit; et ita
quoque habent Periz. et
Brand. unus. Ante Pighium
in editionibus vulgaris lege-
batur *explentes*, omisso *Ve-
rum*, e. g. in Lips. 1. 2. Lugd.;
et sic est in Bit. prim. atque
libris Pighianis. Ast Atreb.
un. Brand. Copef. Ultr. prim.
et octo alii Mss. itemque ed.
Mog. et Vet. habent *exple-
tissimos rerum. Tantum bo-
stium etc.* Neque aliam ori-
ginem habet cod. Med. sec.
splendidissimos rerum, et Leid.
sept. *locupletissimos rerum*,
quod utrumque ex interpre-
tatione *ru expletissimos rerum*
est. Mihi *expletissimos rerum*
unice verum esse videtur;
Valerius enim vult, iuvenes
istos, 2743 numero (sic enim
Copef. et alii quinque Mss.
itemque ed. Vet. non, ut alii,
numerus, sive ut unus Barb.

T

ad

tantum hostium exercitum dimissum, tantam pecuniam contemptam, tot Punicis iniuriis veniam datam, ipsos legatos obstupuisse arbitror, ac secum dixisse: *O munificentiam gentis Romanae, deorum benignitati aequandam! O etiam nostram legationem supra vota felicem! nam quod beneficium nunquam dedissemus*⁶,

An. V. 552. accepimus. Illud quoque non parvum humanitatis Liv. XXXV. 42. senatus indicium est. Syphacem enim quondam

opulentissimum Numidiae regem, captivum in custodia Tiburi mortuum⁷, publico funere censuit efferendum, ut vitae dono honorem sepulturae adiiceret. Consimilique clementia in Perse⁸ usus est. nam cum Albae⁹, in qua custodiae caussa re-

An. V. 586. Plutarch. in Paulo de morte regis. Liv. XXXV. 42.

legatus erat, decessisset, quaestorem misit qui eum publico funere efferret: ne reliquias regias iacere inhonoratas pateretur.

Hostibus haec, et miseris, et fato functis officia regibus erogata: illa amicis¹⁰, et felicibus, et vi-

An. V. 585. vis tributa sunt. Confecto Macedonico bello, Mu-

ad numerum) nequaquam spoliatos fuisse, sed rebus necessariis instructissimos, et ad abundantiam saturatos Carthaginiensibus redditos fuisse. Consentiunt mecum Perizonius et Torrenius.

6 *dedissemus*] *Quinque Mss. petissemus*, sensu haud incommodo; *dedissemus* tamen maius est.

7 *Tiburi mortuum*] Moe-rore mortuum esse scribit Appianus lib. I. in carcere Polyb. XVI. 12. non Albae, ut Colerus existimat, sed Tiburi. vid. Liv. loc. cit. *Tiburti* Leid. prim. et quart. ut sit adiectivum. frustra.

8 *in Perse*] de quo supra I. 5, 3. et hoc cap. 8.

9 *Albae*] non in vinculis, quod voluisse videntur Ultr.

sec. et ed. Mog. in quibus est *religatus*; sed in libera custodia, ut *τοῦτον καὶ δούλον οὐκ ἔχοντα*, Plutarch. loc. cit. Vellei. I. 11, 1. Ampel. cap. 16. Liv. XXXV. 42. Ceterum alii inedia decessisse, alii insomniis occisum esse scribunt vid. Plut. l. c. et Salust. Fragm. Hist. lib. III. in epist. Michridatis.

10 *Hostibus haec*, — *illa amicis*] Sic Mss. et edit. verustiores. Pighius vero dederat: *Hostibus illa* — *haec amicis*, minus recte, nam hic a Nostro refertur ad praecedentia; *illa* ad ea, de quibus iam acturus est. I. 8, ext. 3. VIII. 1, 13. VII. 1, 2. VII. 2, 5. I. 8, 10. etc. Mox *regibus* suspectum est Perizonio et Torrenio, praeter rem.

11 *Mus-*

sicanes " Masinissae filius, cum equitibus, quos in *Liv. XXXV,*
 praesidium Romanorum adduxerat, ab imperatore ¹⁴
 Paulo ad patrem remissus, tempestate classe disper-
 sa Brundisium aeger delatus est. Quod ubi senatus
 cognovit, continuo illo quaestorem ire iussit; cuius
 cura et hospitium adolescenti expediretur, et omnia,
 quae ad valetudinem opus essent, praeberentur ¹⁵:
 impensaeque liberaliter cum ipsi, tum toti comitatu
 praestarentur. Naves etiam, ut prospicerentur,
 quibus se bene ac tuto cum suis in Africam trai-
 ceret ¹⁶. Equitibus singulas libras argenti, et quin-
 genos sestertios dari imperavit. Quae tam prompta
 et tam exquisita patrum conscriptorum humanitas
 efficere potuit, ut, etiam si expirasset adolescens,
 aequiore animo desiderium eius pater toleraret.
 Idem senatus, cum ad gratulandum sibi Prusiam *An. V. 586.*
 Bithyniae regem Perse devicto venire ¹⁷ audisset, *Liv. XXXIV,*
 obviam illi P. Cornelium Scipionem quaestorem ⁴⁴
 Capuam misit: censuitque ut domus ei Romae
 quam optima conductoretur, et copiae ¹⁸ non solum

11 *Musicanes*] varie scribi-
 tur id nomen in Mss. A Li-
 vio loc. cit. et XXXVII. 29.
 62. *Misagenes* appellatur.

12 *essent, praeberentur*]
 tres Mss. *esset, praeberet, qua-*
tuor essent, praeberent.

13 *se bene ac tuto — trai-*
ceret] Sic bene emendavit
 Bighius ex Mss. cui favent
 uterque Brand. Torreniani
 omnes, et editt. Mog. Vet.
 Mss. Bip. Chalcocond. etc.
 Bent. ad Cicer. in epist. ad
 Divers. XI. 9. *si se Alpes An-*
tonius traiecerit. XI. 13. *si —*
flaram se traiecerint. Aldus
 ediderat: *ipse bene ac tuto —*
traieceretur. Abgenti, nempe
 facti in vasis Liv. XXXIII.

5. XXXV. 44. *Quingeni se-*
stertii efficiunt viginti quin-
que stordinae Rhenanorum. Quin-
 que Mss. et ed. Vet. *quin-*
quagenos, i. e. duo florenos
cum dimidio, quod Glareanus
praeter rem praefert.

14 *Perse devicto venire*]
 Ed. Vet. *Perse devicto ad se*
venire et sic Bit. prim. et
 Leid. sept. quod placet Tor-
 renio. Harl. Barb. prim. Leid.
 sec. sext. Copef. *per se veni-*
re. Unus Rem. et ed. Mog.
ad se venire.

15 *copiae*] vid. supra ad
 III. 3. ext. 3. Alii id di-
 cunt locum et lautia praebere,
 Liv. XXVIII. 29. XXXIII. 9.

ipſi, ſed etiam comitibus eius publice praeberentur. In eoque excipiendo tota urbs unius humani amici vultum habuit. Itaque qui amantiſſimus noſtri venerat, duplicata erga nos benevolentia in regnum ſuum reverſus eſt. Nec Aegyptus quidem Romanae humanitatis expers fuit. Rex enim Ptolemaeus a minore fratre regno ſpoliatus, petendi auxilii gratia cum paucis admodum ſervis, ſqualore obſitus, Romam venerat, ac ſe in hoſpiti-um Alexandriae pictoris contulerat. Id poſtquam ſenatui relatum eſt, arceſſito iuvene, quam potuit accurata excuſatione uſus eſt, *quod nec quaeſtorem illi more maiorum*¹⁶ *obviam miſſiſſet, nec publico cum hoſpiti-um excepiſſet: eaque non ſua negligentia, ſed ipſus ſubito et clandeſtino adventu facta dixit:* Et illum e curia protinus ad publicos penates deduxit, hortatuſque eſt, *ut depoſitis ſordibus adeundi ipſus diem peteret.* Quin etiam curae habuit, ut munera ei quotidie per quaeſtorem darentur. His gradibus officiorum iacentem ad regium faſtigium erexit¹⁷: effecitque, ut plus ſpei in auxilio populi Romani, quam metus in ſua fortuna reponeret.

Atque ut ab univerſis Patribus conſcriptis ad ſingulos veniam, L. Cornelius conſul primo Punico bello, cum Olbiam oppidum cepiſſet, pro quo fortiffime dimicans Hanno dux Carthaginienſium occiderat, corpus eius e tabernaculo ſuo amplo funere extulit: nec dubitavit hoſtis exſequias ipſe celebrare: eam demum victoriam et apud deos

An. V. 494.
Silius Ital.
VI. 671. Flor.
II. 2. 18.

XXXV. 20. Plutarch. Problem. 42.

16 more maiorum] vid. auctores nota praecedenti citatos et Servium ad Virgil. Aen. VII. 168. Paulo iuperius in Voſſii et Torrenii

edit. ſphalmare typographico perperam legitur: a maiore fratre.

17 erexit] nempe iacentem, et ſic Mſſ. cum vetuſtis edit. Paucae evexit, nempe ad faſtigium.

et apud homines minimum invidiae habituram credens, quae plurimum ¹⁸ humanitatis habuisset.

Quid de Quintio Crispino loquar, cuius mansuetudinem potentissimi affectus ira atque gloria quaterere non potuerunt? Badium Campanum et hospitio benignissime domi suae exceperat, et adversa valetudine corruptum attentissima cura recreaverat. A quo post illam nefariam Campanorum defectionem in acie ad pugnam provocatus, cum et v.ribus corporis, et animi virtute aliquanto esset superior, monere ingratum, quam vincere maluit. *Nam quid agis* ¹⁹, inquit, *demens?* aut quo te prava cupiditas transversum rapit? parum habes publica impietate furere, nisi etiam privata lapsus fueris? unus tibi Romanorum videlicet Quintius placet, in quo *scelestus* ²⁰ exerceas arma, cuius penatibus et honoris vicissitudinem, et salutem tuam debes? At me foedus amicitiae, diique hospitales, sancta nostro sanguini, vestris pectoribus vilia pignora, hostili certamine congruere tecum vetant. Quin etiam si in concursu exercituum fortuito umbonis mei impulsu prostratum agnovissem, applicatum iam cervicibus tuis mucronem revotavissem. Tuum ergo crimen sit ²¹ hospitem occidere voluisse: meum non eris

An. V. 541.
Liv. XXV, 18.

¹⁸ *eum demum* — quae plurimum] Ita Copes: et alii decem Mss. itemque pleraeque ante Pighium editiones, in quibus ed. Vet. est. Recte ergo Perizonius praetulit et Torrenius in textum recepit; cum vulgo ederetur *eum demum* — cum plurimum.

¹⁹ *Nam quid agis*] Vortius et Torrenius ediderunt *Nam, Quid agis*, quasi *Nam* ad orationem Quintii non pertineret, sed transitioni interviret. At Virg. Georg. III. 445. *Nam quis te, inve-*

num confidensissime, nostras. Iussit adire domus? quidvis hinc petis? Ex usu Graecorum, *yaq.* ubi Servium vide.

²⁰ *scelestus*] sic quatuor Mss. Pighii, uterque Brand. et plurimi Torrenii cum ed. Mog. et Vet. Alii *scelestus*, quod Perizonio placebat. *Scelestus* non est adverbium, sed casus quintus. Paullo ante allocutus erat Badium: *demens*.

²¹ *crimen sit*] sic Mss. omnes cum omnibus ante Pighium impressis, quod mutari non debuerat in *crimen erit*.

*hospes occisus. Proinde aliam, qua occidas, dexteram quaere: quoniam mea te servare didicit. Dedit utrique caeleste numen debitum exitum. siquidem in eo praelio*²² *Badius obtruncatus est: Quinctius insigni pugna clarus evasit.*

^{4.} Age, M. Marcelli clementia, quam clarum, *quamque memorabile exemplum haberi debet!*
*An. V. 541. Liv. XXV, 24. qui captis a se Syracusis in arce earum constitit, ut urbis modo opulentissimae, tunc afflictæ, fortunam ex alto cerneret. Ceterum casum eius lugubrem intuens, fletum cohibere non potuit. Quem si quis ignarus vir*²³ *adspexisset, alterius victoriam esse credidisset. Itaque Syracusana civitas maxima elade*²⁴ *tua aliquid admixtum gratulationis habuisti: quia si tibi incolumem*²⁵ *stare fas non erat, leniter sub tam mansueto victore cecidisti.*
Plutarch. in Marcellis.

^{5.} Q. vero Metellus Celtibericum in Hispania *gerens bellum, cum urbem Centobricam*²⁶ *obsideret, et iam adnota machina, partem muri, quæ sola convelli poterat, disiecturus videretur, humanitatem propinquæ victoriæ prætulit. Nam cum*

eris. Mox quinque Mss. cum vulgatis editt. præter Mog. et Vet. eris hospes, quod Pëzizonius elegantius iudicabat, hæc loca addens Ovid. Heroid. XV. 182. IIII. 57. 58. XI. 64. Ovid. Trist. III. eleg. 4, 25. Livius XXXV. 42, 9. et Torrenius in textum recepit. Vulgo odebatur: eris hospes.

²² *in eo praelio] praelium dicit, quod supra aciem dixerat, ut l. 6, 6. l. 7, 1. III. 2, 4. III. 5, 2. Torrenius.*

²³ *ignarus vir] i. e. qui Marcellum non nosset. Ultr. prim. delet vir. Lipsius concit ignarus viri, quod multo concinnius est, quam Freins-*

hemii ad Curt. V. 13, 31. ignarus veri.

²⁴ *maxima clade] sic Mss. et editt. ut supra V. 1. init. inopia, ubi vide notas. Pighius aliique dedere in maxima clade.*

²⁵ *incolumem] sic Mss. ed. Mog. et Vet. Vulgati incolumi. Utrumque probum. Terent. Heaut. Act. II. Sc. 4. v. 8. Mox leviter octo Mss. et editt. omnes, præter Vet. quæ cum aliis Mss. leniter.*

²⁶ *Centobricam] sic Mss. et editt. Sed Floro dicitur Nertobriga. Cellarius Not. Orb. Ant. II. 2. frustra Contrebiam legendum putat. Nam Contrebiam Marcellus expugnavit,*

Rethogenis²⁷ filios, qui ad eum transferat, Centobricenses machinae ictibus obiecissent, ne pueri in conspectu patris crudeli genere mortis consumerentur, (quamquam ipse Rethogenes negabat esse impedimento, quo minus etiam per exitum sanguinis sui²⁸ expugnationem perageret) ab obsidione discessit. Quo quidem tam clementi facto, etsi non unius civitatis moenia, omnium tamen Celtiberarum urbium animos cepit: effecitque ut ad redigendas eas in ditionem populi Rom. non multis sibi obsidionibus opus esset.

Africani quoque posterioris humanitas speciosa^{6.} lateque patuit^{7.} Expugnata enim Carthagine, circa *An. V. 607.* Siciliae civitates litteras misit, ut ornamenta tem- *Cic. Verr. III. 33. 34.* plorum suorum a Poenis rapta per legatos recuperarent, inque pristinis sedibus reponenda curarent. Beneficium diis pariter atque hominibus acceptum.

Huic facto par eiusdem viri³⁰ humanitas. A *An. V. 544.* quaestore suo hastae subiectos captivos vendente *Liv. XXVII. 19.*

gnavit, a Centobrica infecta re discessit.

²⁷ Rethogenis] Mss. Theogenis, Rethogenis, Retogeri. Sed longe plurimi Rethogenis.

²⁸ etiam per exitum sanguinis sui] i. e. etiamsi in ea expugnatione tota sua familia exstingueretur, et stirps deficeret. Quidam editi, et ex scriptis solus Leid. prim. exitum, quod Torrenio frustra placet. Nam exitus sanguinis non simpliciter est mors, sed extinctio familiae, suis stirpis.

²⁹ speciose lateque patuit] i. e. in multis urbibus maxime conspicuam se praebuit. Duo Mss. spatiosa, Perizonius legit speciosa.

³⁰ viri] sic omnes Codd. Mss. et editi. ante Pighium, qui auctoritate unius Cod. Camp. substituit avi, quod quidem cum historia convenit, uti ex Livii l. c. apparet, sed Valerii non est, qui potius hanc historiam falso tribuit eidem Africano posteriori, de quo proxime egerat. Hunc autem errorem esse a Valerio, non vero, uti Pighius existimavit, a librariis; ex his rationibus confici potest. Primum viri in omnibus est Mss. et editi. vultis; deinde alia in hoc exemplo sunt indicia, Valerium ex oscitantia Africanum posteriorem et anteriorem confudisse, nempe infra non, uti Pighius dedit, rati Romani, sed

puer³¹ eximiae formae et liberalis habitus missus est. De quo cum explorasset, Numidam esse orbem relictum a patre, educatum apud avunculum Masinissam, eo ignorante immaturam adversus Romanos ingressum militiam; et errori illius veniam dandam, et amicitiae regis fidissimi populo Romano debitam venerationemtribuendam existimavit. Itaque puerum annulo, fibulaque aurea, et tunica laticlavia, Hispanoque sagulo, et ornato equo donatum, datis qui eum prosequerentur equitibus, ad Masinissam remisit³². Eos igitur victoriae maximos fructus ratus³³, diis templorum ornamenta, regibus sanguinem suum restituere.

8.
An. V. 580.
Liv. XXXV,
7. Plutarch.
Zonar. Annal.
II. Boetius
de Consol.
Phil. Lib. II.

L. etiam Paulli in tali genere laudis memoria apprehendenda est. Qui cum Persen, parvi temporis momento captivum ex rege, ad se adduci audisset, occurrit ei Romani imperii decoratus ornamentis: conatumque ad genua procumbere, dextra manu allevavit, et Graeco sermone³⁴ ad spem

sed *ratus* scil. *Scipio*, in Mss. et editt. uno Camp. excepto, legitur, ut sane haec duo humanitatis exempla ad unum Scipionem posteriorem referantur. Huc accedit, quod Masinissa rex fidissimus populo Romano dicatur, qui vero tempore Africani superioris fuerat Romanis infestissimus et acerrimus hostis; at tempore Africani posterioris amicissimus; hunc ergo posteriorem in animo habuit Valerius; licet falso. Uno verbo, multo aliter Valerius locutus fuisset, si *avum* Africani posterioris voluisset designare. Restitui ergo lectionem quam Valerius esse existimo, quamque cum scripti tum editi. libri prae se ferunt. Nam Critico neu-

tiquam licet, textum auctoris sui corrigere in iis locis, ubi aliis scriptoribus contradicit; sed illius est, textum sincere et accurate constituere.

31 *puer*] cui nomen *Maffiva*. Mox: *tribuendam* delet ed. Vet.

32 *remisit*] novem Mss. et Mog. et Vet. *misit*.

33 *ratus*] sic Mss. omnes cum editt. ante Pighium, qui ex solo Camp. dedit *rati Romani*, vid. not. 30. *Igitur* Torrenius in nullo Mss. invenit, neque ego in ed. Vet. *Romani* aequè deest in Mss. et editt. Aliquot Mss. cum ed. Vet. *hominibus regibus*.

34 *Graeco sermone*] vid. supra ad II. 2, 2.

35 *con-*

exhortatus est. Introductum etiam in tabernaculum, lateri suo proximum in consilio³⁵ sedere iussit; nec honore mensae indignum iudicavit. Proponatur in conspicuo acies, qua prostratus est Perseus, et harum rerum, quas retuli, contextus; utro magis spectaculo delectentur, homines dubitabant. Nam si egregium est hostem abiicere, non minus tamen laudabile, infelicitis scire misereri.

Haec L. Pauli humanitas admonet me, ne de Cn. Pompeii clementia taceam. Regem Armenias^{An. V. 687. Diad. XXXVI.} Tigranem, qui et per se magna cum populo Romano bella gesserat, et infestissimum Urbi nostrae Mithridatem Ponto pulsum, viribus suis protexerat, in conspectu suo diutius iacere supplicem³⁶ passus non est; sed benignis verbis recreatum, diademam³⁷, quod abiecerat, capiti reponere iussit. Certisque rebus imperatis, in pristinum fortunae habitum restituit: aequè pulchrum esse iudicans et vincere reges, et facere.

Quam praeclarum tributae humanitatis specimen Cn. Pompeius! quam miserabile desideratae idem evasit exemplum! Nam qui Tigranis tempora insigni regio texerat, eius caput tribus coronis triumphalibus³⁸ spoliatum, in suo modo terrarum orbe, nusquam sepulturae locum habuit, sed abscisum a corpore, inops rogi, nefarium Aegyptiae perfidiae munus portatum est, etiam ipsi victori

35 *consilio*] i. e. inter consultantés. Quidam praeter rem *concilio*. In fine huius exempli undecim Mss. et ed. Mog. *infelici*.

36 *iacere supplicem*] vid. Flor. III. 5. Nonnulli Mss. et ed. Vet. *infestissimum urbis*.

37 *diadema*] variae diadematum formae fuere. Alexander M. diademate suo vul-

neratum Lyfimachi caput alligavit. Iustin. XV. 3. Mithridatis uxor se diademate suspendit.

38 *tribus coronis triumphalibus*] Pompeius enim de Asia, Africa et Europa triumphaverat. In suo modo terrarum orbe, i. e. cui modo imperaverat Pompeius. Quidam editi in *summa terrarum orbe* male.

miserabile. Ut enim id Caesar adspexit, oblitus hostis, foci vultum induit, ac Pompeio tum proprias, tum etiam filiae suae lacrymas reddidit: caput autem plurimis et pretiosissimis odoribus cremandum curavit. Quod si non tam mansuetus animus divini principis exstisset, paullo ante Romani imperii columnen habitum, sic mortalium

An. V. 707. Plutarchus Caes. et Catone. Dion. XXXVII. negotia fortuna versat! inhumatum iacuisse. Catonis quoque morte Caesar audita, et se illius gloriae invidere, et illum suae invidisse dixit: patrimoniumque eius liberis ipsius incolume servavit. Et hescule divinorum Caesaris operum non parva pars Catonis salus fuisset.

II. M. etiam Antonii animus talis humanitatis intellectu non caruit. M. enim Bruti corpus liberti suo sepeliendum tradidit: quoque honoratus cremaretur, iniici ei suum paludamentum³⁹ iussit: iacentem non hostem, sed civem, deposito aestimans odio⁴¹. Cumque interceptum a liberto paludamentum comperisset, ira percitus, protinus in eum animadvertit, hac ante praefatione usus: Quid? tu ignorasti, cuius tibi viri sepulturam commissem⁴²? Fortem, piamque eius victoriam Philippicam libenter dii viderunt: sed ne ista quidem generosissimae indignationis verba inviti audierunt.

EXTERN A.

L. Commemoratione Romani exempli in Macedoniam deductus, morum Alexandri praeconium fa-

³⁹ sic mortalium] ita bene Mss. undecim et ed. Mog. ficut mortalium ed. Vet. cum aliis.

⁴⁰ suum paludamentum] nempe Antonii. Quos enim maxime volebant honoratos, in eorum rogam vestes suas iniiciebant. Sueton. Caes. 84.

⁴¹ iacentem — odio] Quidam Mss. iacentem hostem de-

posito aestimans odio. quod Torrenio reiiciendum non videtur, cum Antonius animo reputaret, quantus ille vir fuisset, et odio deposito virtutibus eius pretium sterneret. Ed. Vet. existimans.

⁴² commissem] ita Torrenius ex duodecim Mss. et ed. Mog. edidit; nec aliter ed. Vet. Alii commiserim.

⁴³ dupli-

cere cogor: cuius ut infinitam gloriam bellica virtus, ita praecipuum amorem clementia meruit. Is, dum omnes gentes infatigabili cursu lustrat, *Front. III, 6.* quodam loci tempestate nivali oppressus, senio iam confectum militem Macedonem, nimio frigore obstupefactum, ipse sublimi et propinqua igni sede sedens, animadvertit. Factaque non fortunae, sed aetatis utriusque aestimatione, descendit, et illis manibus, quibus opes Darii affligerat, corpus frigore duplicatum ⁴³ in suam sedem imposuit: *Id ei salutare futurum dicens* ⁴⁴, *quod apud Persas capitale exstitisset, solum regium occupasse.* Quid ergo mirum est, si sub eo duce tot annis militare iucundum ducebant, cui gregarii militis incolumitas proprio fastigio carior erat? Idem non hominum *Q. Curt. X, 5.* ulli, sed naturae fortunaeque cedens, quamquam violentia morbi dilabebatur, in cubitum tamen erectus, dextram omnibus, qui eam contingere velent, porrexit. Quis autem illam osculari non cureret ⁴⁵, quae iam fato oppressa, maximi exercitus complexui, humanitate, quam spiritu, vividior suffecit?

Non tam robusti generis humanitas, sed et ipsa tamen memoria prosequenda Pisistrati Atheniensium tyranni narrabitur. Qui, cum adolescens quidam amore filiae eius virginis accensus, in publico obviam sibi factam osculatus esset, hortante uxore, ut ab eo capitale supplicium sumeret, respon-

⁴³ *duplicatum*] poetice pro incurvum. Virgil Aen. XII. 927. *duplicato poplite*. XI. 645. *duplicatque virum dolore*. Ovid. Metam. VI. 293. Niobis filia collapsa *duplicata vulnere chaeo* dicitur. *Complicatum*, quod nonnulli habent, est ex interpretatione.

⁴⁴ *dicens*] abest a quinque

Mss. et ed. Vet. Pleraeque editt. *ducent*.

⁴⁵ *curreret*] i. e. festinaret ad osculandam dextram, antequam e vita discederet Alexander. Hancque lectionem plerique Mss. et ed. Vet. agnoscunt; ut mirum sit, Gudio placere potuisse *curreret* ab Aldo profectum.

⁴⁶ *inter-*

dit: *Si eos, qui nos amant, interficimus*⁴⁶, *quid his faciemus, quibus odio sumus?* Minime digna vox, cui adiiciatur, eam ex tyranni ore manasse⁴⁷.

Seneca de ira
III. cap. II.

In hunc modum filiae iniuriam tulit: suam multo laudabilius. A Thrasippo amico⁴⁸ inter coenam sine fine convitio laceratus, ita et animum et vocem ab ira cohibuit, ut putares satellitem a tyranno male audire. Abeuntem quoque, veritus ne propter metum maturius se convivio subtraheret, invitatione familiari coepit retinere. Thrasippus concitatae temulentiae impetu eversus, os eius sputo resperfit: nec tamen⁴⁹ in vindictam sui valuit accendere⁵⁰. Ille vero etiam filios suos violatae patris maiestati subvenire cupientes retraxit. Posteroque⁵¹ die Thrasippo supplicium a se voluntaria morte exigere volente, venit ad eum, dataque fide in eodem gradu amicitiae mansurum⁵², ab incepto revocavit. Si nihil aliud dignum honore memoriae⁵³ gessisset, his tamen factis abunde se posteritati commendasset.

An. V. 473.
circiter. Plu-

Aequae mitis animus Pyrrhi regis. Audierat quosdam Tarentinorum in convivio parum hono-

46 *interficimus*] octo Mss. cum editt. ante Pighium *interficiemus*, ed. Vet. *occiderimus*, Periz. *occidemus*.

47 *eam ex tyranni ore manasse*] ita Pighius edidit ex Cauch. Gembl. et Pulmann. Ceteri omnes cum editis *eam ex tyranni ore de humanitate manasse*; quod mutari non debebat.

48 *A Thrasippo amico*] Pighius dederat *A Thrasippo namque amico*, sed Torrenius namque auctoritate Mss. et editt. eiecit.

49 *tamen*] Cop. Leid. sec. Periz. *tum*, non male.

50 *valuit accendere*] ita reposuit Torrenius ex tredecim Mss. et editt. omnibus, quibuscum quoque facit ed. Vet. Vulgo *accendere potuit*.

51 *Posteroque*] Sic duodecim Mss. cum editt. Mog. Mediol. et Vet. quare ita edidi. Torrenius alique *Postero quoque*.

52 *mansurum*] *se mansurum* undecim Mss. cum Mog. et Vet.

53 *honore memoriae*] ita Mss. et editt. veteres, etiam Vet. Vulgo *honore vel memoria*.

54 *quos-*

ratum de se sermonem habuisse ⁵⁴, arcessitos, qui <sup>sarch. in vi-
ta. Quin-
VI. 3.</sup> ei interfuerant, percontabatur, an ea, quae ad aures eius pervenerant, dixissent. Tum ex his unus: Nisi, inquit, vinum nobis defecisset, ista, quae tibi relata sunt, prae iis, quae de te locuturi eramus, lusus ac iocus ⁵⁵ fuissent. Tam urbana crapulae excusatio, tamque simplex veritatis confessio, iram regis convertit in risum. Qua quidem clementia et moderatione assecutus est, ut et sobrii sibi Tarentini gratias agerent, et ebrii bene precarentur. Ab eadem altitudine humanitatis legatis Romanorum <sup>An. V. 424-
circiter.</sup> ad redimendos captivos castra sua petentibus, quotutius venirent, Lyconem Molossium obviam misit: quo ⁵⁶ honoratius exciperentur, ipse cum ornato equitatu ⁵⁷ extra portam occurrit. Secundarum rerum proventu non adeo corruptus, ut officii prospectum ⁵⁸ in iis deponeret, qui tum maxime armis cum eo dissidebant.

⁵⁴ quosdam Tarentinorum — sermonem habuisse] sic Pighius ex Mss. suis edidit, nec aliter Leid. quint. Aldus apud quosdam — habitum, et sic multi Mss. At Ultr. prim. Brand. uterque ed. Vet. Herbip. et Chalcocond. omittunt apud, unde Lipsius coniecit quendam — habitum. Sed melior est Freinshemii coniectura: Audierat quodam Tarentinorum — sermonem habitum, quam Vorstius, Perizonius, et Torrenius recte omnibus aliis praeferunt, quamque Cod. Periz. a manu prima habet. Suspicitur quoque Torrenius: Audierat a quibusdam (ut Copef. et Harl.) quodam in convivio Tarentinorum — sermonem habitum. Mox arcessitas Mss. sexdecim et editt. omnes, non

arcessitosque, ut Pighius dederat. Aures ipsius Mss. decem cum ed. Mog.

⁵⁵ lusus ac iocus] i. e. levia fuissent. Liv. XXVIII. 42, 2. Iustin. XXVIII. 3, 2.

⁵⁶ quo] sic omnes fere Mss. et editt. non quoque.

⁵⁷ cum ornato equitatu] sic in Winchel. Leid. quint. et aliis Pighii. Liv. XXXIII. 1. Uterque Brand. et alii quinque Mss. cum ed. Vet. cum ornato equitum. Ultr. uterque et ed. Mog. cum ornato equitatum, forte pro equitantium. Mox adeo in decem Mss. et ed. Vet. deest.

⁵⁸ officii prospectum] Sensus est, ut non posset, aut vellet amplius prospicere, quid sui esset officii. Al. prospectum, male.

⁵⁹ fru-

4.
Plutarch. in
vita. Iulian.
XXV, 5.

Aurel. Viſ.
c. 35.

Cuius tam mitis ingenii debitum fructum⁵⁹ ultimo fati sui tempore recepit. Nam cum diris auspiciis Argivorum invaſiſſet urbem, abſciſumque caput eius Alcyoneus, Antigoni regis filius, ad patrem propugnatione laborantem⁶⁰, laetus velut aliquod feliciffimum victoriae opus attuliſſet: Antigonus correpto iuvene, quod tanti viri ſubitae ruinae, immemor humanorum caſuum, effuſo gaudio inſultaret, humo caput ſublato, cauſa⁶¹, qua velatum caput ſuum more Macedonum habebat, textit: corporique Pyrrhi redditum, honoratiſſime cremandum curavit. Quin etiam filium eius Helenum captivum ad ſe pertractum, et cultum et animum gerere regium⁶² iuſſit: oſſaque Pyrrhi ei, aurea urna incluſa, Epirum in patriam ad Alexandrum fratrem portanda dedit.

5.
An. V. 432.
Liv. VIII, 6.

Campani autem exercitum noſtrum cum conſulibus⁶³ apud Caudinas furcas, ſub iugum a Samnitibus miſſum, nec inermem tantum, ſed etiam nu-

59 *fructum*] Sensus eſt: Pyrrho, qui ſe tam humanum erga Tarentinos et Romanos praefliterat, poſt mortem contigit, ut ipſi Antigonus eadem humanitatis officia praeflaret. *ſtrictim* quorumdam Mſſ. nihili eſt.

60 *propugnatione laborantem*] ſic Aſcenſ. Rob. Steph. Pighius ceterique editores. At Lipſii duo, unus Brand. et alii octo Mſſ. Ed. Mgq. Vet. Lipſ. 1. 2. Lugd. aliaeque vetuſtae *propugnatorem laborans*, quod ceteris praefero. Lib. Dan. Ultr. prim. et Aldus *propugnatorem laborantem*, unde Perizonius coniecit *propugnatorem laborantium*. Unus Brand. et Andin. omittunt *laborantem*. Leid. quart. et Lipſii Mſſ. deſolent utrumque. Colerus in-

ducit *propugnatorem* et legit *laborantem*. Torrenius coniecit *propugnatorem advolans laetus*, etc. Mihi *laborans pro feſtinans, celeriter accurrens*, inuſitate dictum videtur, niſi maius ulcus haeret.

61 *cauſa*] omnes Mſſ. et editt. *gauſea*, Pighius *cauſea*, ſed *cauſa* proxime ad graecum *Kaveta* accedit. Suidas: *Kaveta uidaç πικρὸν βαφθαερν*. Erat pileus latas oras ac margines habens, ad aeftum ſolis prohibendum. Plaut. Mil. Glor. III. 4, 41. Herodian. I. 3.

62 *animum — regium*] Gudianus *annuum regium*, falſo, vid. Curt. III. 12, 12. III. 1, 22.

63 *conſulibus*] Mſſ. aliquot cum ed. Vet. *conſule*, et mox *conſul*, ſed uterque Conſul cum exercitu ſub iugum miſſus

dum urbem suam intrantem, perinde ac victorem, et spolia hostium prae se ferentem, venerabiliter exceperunt: protinusque consulibus insignia honoris, militibus vestem, arma, equos, commeatum benignissime praestando, et inopiam et deformitatem Romanae cladis mutarunt. Quo animo si pro imperio nostro adversus Hannibalem quoque usi fuissent, truculentis securibus materiam saeviendi non praebuissent.

Facta mentione acerrimi hostis, mansuetudinis eius operibus, quam Romano nomini ⁶⁴ praestitit, locum qui inter manus est, finiam. Hannibal enim Aemilii Pauli apud Cannas trucidati quaesitum corpus, quantum in ipso fuit, inhumatum iacere passus non est. Hannibal Ti. Gracchum, Lucanorum circumventum insidiis, cum summo honore sepulturae mandavit, et ossa eius in patriam portanda militibus nostris tradidit. Hannibal M. Marcellum in agro Brutio, dum conatus Poenorum cupidius quam consideratius speculatur, interemtum, legitimo iure ⁶⁵ extulit, Punicoque sagulo ⁶⁶ et corona donatum laurea ⁶⁷ rogo imposuit. Ergo humanitatis dulcedo etiam in efferata barbarorum ingenia penetrat, torvosque ⁶⁸ et truces hostium mollit oculos, ac victoriae insolentissimos spiritus flectit. Nec illi arduum ac difficile est, inter arma

fus est. Error ex compendio scribendi *Cos. vel Coss.* ortus est.

⁶⁴ *nomini*] ed. Vet. imperio.

⁶⁵ *legitimo iure*] i. e. uti dignitas Marcelli et leges postulabant, *standesmissig*, vid. Aurel. Vict. c. 45. *Legitimo funere* coniicit Colerus, frustra. ius est: *conditio*.

⁶⁶ *Punicoque sagulo*] sic supra V. I, 7. *Hispano sagulo*.

⁶⁷ *laurea*] omittit Ulr. prim. Leid. prim. et sec. an-

rea, et sic Freinshem. ad Curt. V. 13, 31. legendum coniecit, et Schottus ad Fragm. Nepotis, frustra. Plutarch. agit de corona, reliquius eius imposita, Noster vero de corona laurea, qua redimitus Marcellus rogo fuit impositus et combuitus. Mox pro *efferata*, al. *efferata*, *effrenata*, ed. Vet. *ferata*.

⁶⁸ *torvosque*] Multi Mss. cum ed. Vet. *orbosque*, male. Error ortus est ex pronuntiatione *tū torvosque*.

⁶⁹ *Quae*

contraria, inter districtos cominus mucronet placidum iter reperire. Vincit iram, prostermit odium, hostilemque sanguinem hostilibus lacrymis miscet. Quae etiam admirabilem.⁶⁹ Hannibalis vocem pro funeribus Romanorum ducum arbitria statuentis⁷⁰ expressit. Quare⁷¹ aliquanto ei plus gloriae Paullus, Gracchus, et Marcellus sepulchri quam oppressi attulerunt. Siquidem illos Punico astu decepit, Romana mansuetudine honoravit. Vos quoque fortes, ac piaee umbrae, non poenitendas sortitae⁷² estis exsequias. nam ut optabilius in patria, ita speciosius pro patria collapsae, supremi officii decus infelicitate amissum, virtute recuperastis.

CAPUT II.

DE GRATIS.

1 <i>Senatus Romani.</i>	8 <i>G. Marii Cos. 4.</i>
2 <i>Iuventutis Romanae.</i>	9 <i>L. Syllae dictatoris.</i>
3 <i>Plebis Romanae.</i>	10 <i>Libitinariorum.</i>
4 <i>M. Minucii Rasi magist. eq.</i>	<i>Externorum Regum.</i>
5 <i>Q. Terentii Culeonis.</i>	1 <i>Darii Persarum.</i>
6 <i>Civium e Graecia liberatorum.</i>	2 <i>Mitbridatis Ponti.</i>
7 <i>Q. Metelli Pii Cos.</i>	3 <i>Attali Asiae.</i>
	4 <i>Mastinissae Numidiae.</i>

Gratas vero ingratasque animi significationes, et facta² libuit oculis subiicere, ut vitio ac vir-

⁶⁹ Quae etiam admirabilem] Ed. Vet. cum aliis editt. et septem Mss. Atque etiam Hannibalis admirabilem.

⁷⁰ arbitria statuentis] i. e. impensas pro funeribus solventis. Arbitrium funeris est pecunia, quae pro funere solvitur, in praemium permissae facultatis et suae operae Cic. in Pison. cap. 9. pro domo c. 37. post redit. in sen. cap. 7. Quae vero sit ista admirabilis Hannibalis vox, nemo interpretum dixit.

⁷¹ Quare] Sic Pighius dedit, et est in Copel. Ceteri

Mss. numero tredecim cum editt. Quia. Ed. Vet. Qui.

⁷² sortitae] octo Mss. sortiti cum omnibus editt. praeter Ascens. Lugd. et Pighii, quae habent sortitae. Duo Mss. fortiti, vitiose pro sortiti. Sortiti non displicet Drakenborchio ad Sil. X. 307. nec improbat Torrenius. Ac si sortiti teneamus, legendum quoque mox videtur collapsi; ubi ed. Vet. collapsa.

1 De Gratis] Sic omnes Mss. et editt. ante Pighium, neutiquam De Gratiitudine.

2 Gratas vero ingratasque - et fa-

tūti iusta merces aestimationis ipsa comparatione accederet. Sed quoniam contrario proposito sese distinxerunt, nostro quoque stilo separentur: prioremque locum obtineant, quae laudem, quam quae³ reprehensionem merentur.

Atque ut a publicis actis ordiar, Marcium patriae interitum conantem⁴, admotoque portis Urbis ingenti Volscorum exercitu, funus⁵ ac tenebras Romano imperio minitantem, Veturia mater et Volumnia uxor nefarium opus exsequi precibus suis passae non sunt. In quarum honorem senatus matronarum ordinem⁶ benignissimis decretis adornavit. Sanxit namque ut feminis semita viri⁷ eaderent, confessus plus salutis Reipublicae in stola quam in armis fuisse: vetustisque aurium insigni-

^{1.}
An. V. 265.
Lies. II. 46.
Plut. Dionys.
VIII. Infra
V. 41.

— et facta] Sic dedit Pighius ex Cod. Camp. et aliis Mss. et post eum alii editores. Veteres editt. et tredecim Mss. *Gratas vero animi significationes et ingrata facta libuit oculis* (hic ed. Vet. infert) *subiicere etc.* Mox *virtuti ac vitio* etiam a Pighio est, cum Mss. et editt. vetustae habeant *vitio ac virtuti*; ut recte Torrenius edidit.

3 *quae laudem, quam quae*] Sic Pighius ex Mss. quibuscum facit ed. Vet. ut ad facta referatur, sed decem Mss. cum ed. Mog. et aliis, *qui laudem, quam qui*, ut ad homines referatur. Mox ed. Vet. *meruerunt*.

4 *patriae interitum conantem*] Sic uterque Brand. cod. Schegkii, Basil. decem Mss. Torrenii, ed. Mog. Herbip. et Lips. Thanneri. Nec aliter ed. Vet. nisi quod haec cum Vet. Lipsii addat *persevere*, Periz. vero *pat. int. con*.

oppugnare, utrumque ex glossa. Vulgo edebatur *Coriolanum patriam oppugnare conantem*, at *Coriolanum* abest a decem Mss. ed. Vet. Lips. 1. 2. Lugd. et forsan multis aliis. *Patriam oppugnare conantem* est in solo Leid. sext. et inter var. lect. Leid. sept. et quibusdam editt. Nostra lectio multo melior est vulgata, ut mirer, Torrenium maluisse vulgatam retinere.

5 *funus*] Med. sec. *funum*, male. *minantem*, Bir. Barb. prim. et ed. Vet. *honore* octo Mss. ed. Mog. et Vet.

6 *senatus matronarum ordinem*] Veteres Lipsii, et ed. Vet. *senatus gratitudine motus matronarum adium*, ex glossa.

7 *ut feminis semita viri*] vid. Plutarch. in Romulo. *de semita* Lipsii veteres et ed. Vet.

bus⁸ novum vittae discrimen adiecit. Permisit quoque his purpurea veste⁹ et aureis uti segmentis¹⁰. Super haec aedem et aram Fortunae Muliebri¹¹ eo loco, quo Coriolanus exoratus fuerat, faciendam curavit, memorem beneficii animum suum exquisito religionis cultu testando.

As. R. 541.
Liv. XXVI,
19.

Quem secundi etiam belli Punici tempore exhibuit. Cum enim a Fulvio Capua obsideretur, ac duae Campanae mulieres benevolentiam erga Romanos dimittere ex animis noluisent, Vestia Opidia¹² materfamilias, et Cluvia Facula meretrix; quarum altera quotidie pro salute nostri exercitus sacrificavit, altera captis militibus Romanorum alimmenta subministrare¹³ non destitit: urbe illa oppressa, senatus his et libertatem et bona restituit; et si quid amplius praemii petiissent, libenter se daturum asseveravit. Vacasse in tanto gaudio¹⁴ Pa-

A. V. 543,
Liv. XXVI,
16.

⁸ *vetustisque avium insignibus*] i. e. praeter insignia inaurium, (quibus a mulieribus libertinis ac inhonestis discernerentur, ut Torrenius vult, et ad Ovid. de Arte Amandi I. 31. Ferrar. de Re vest. III. 17. Bronkhuf. ad Propert. III. 11, 34. provocat,) etiam matronis concessit usum vittarum. Vitae multi Mss. et editt. eodem sensu.

⁹ *purpurea veste*] Artemidorus: Καὶ εἰ μὲν ἡ χλαμὺς εἰς λευκὴν ἐλευθερίαν ὁ ἰδὼν γαμῖσσι· εἰ δὲ μελανὰ, ἀπελευθερίαν· εἰ δὲ πορφύρεα, εὐγενεσίαν αὐτοῦ. Colerus.

¹⁰ *segmentis*] i. e. fasciolas, vestibus ad ornamentum insutas, ex minute sectis tae-niis constantes. Sed de forma nihil certi dici potest.

¹¹ *Fortunae Muliebri*] vid.

supra I. 8. 4. Paullo ante *Semper hoc*, ed. Vet. cum aliis. Mox *faciendum*, quidam Mss. et editt. praeter ed. Vet. quae cum octo Mss. *faciendam. exquisitae* quinque Mss. sed ed. Vet. Mog. et Med. cum reliquis Mss. *exquisito*.

¹² *Vestia Opidia*] Quidam Mss. *Vestigia oppida*, al. *Oppia*, ed. Vet. cum Barb. prim. *Oppidia*. Al. aliter. *Vestiam* nomen muliebri fuisse patet ex Gruteri inscript. p. 416. 9. ut et *Vestidiam* p. 926. 1. Mox *Cluvia* Leid. tert. quart. Ultr. prim. *divina* ed. Vet. Leid. quint. text.

¹³ *subministrare*] Mss. novem cum ed. Mog. et Vet. *ministrare*, sensu eodem. Liv. XXIII. 16, 18.

¹⁴ *Vacasse in tanto gaudio*] Ed. Vet. et Mss. duodecim de-
lent in. Mox *propter se su-*
lisse

tribus conscriptis duabus humilibus feminis referre gratiam, nedum tam prae se tulisse, mirandum.

Quid illa quoque iuventute Romana gratius, ^{2.} *An. V. 295.* quae C. Nautio¹⁵ et Minucio Coss. ultro nomina *Liv. III, 26.* sua militari sacramento obtulit, ut Tusculanis¹⁶, *Dionys. X.* quorum fines Aequi occupaverant, praesidium ferrent; quia paucis ante mensibus constantissime et fortissime imperium Romani populi defenderant? Ergo quod auditu novum est, ne patriae grata voluntas cessasse videretur, exercitus se ipse conscripsit.

Magnum grati populi specimen in Q. Fabio Maximo¹⁷ enituit. nam cum quinque consulatibus salutariter reipublicae administratis decessisset, cor- *An. V. 464.* *circiter An-* *rel. Vict. de* *virt. Illustr.* *c. 32.* tatim aes contulit, quo maior ac speciosior eius funeris pompa duceretur. Elevet aliquis praemia virtutis, cum animadvertat fortes viros felicius sepeliri, quam vivere ignavos.

Fabio autem etiam incolumi¹⁸ summa cum gloria gratia relata est. Dictatori ei magister equi- *An. V. 536.* *Livius XXII,* *29. Plutarch.* *in Fab.* tum Minucius scito plebis, quod nunquam antea factum fuerat, aequatus, partito exercitu sepa-

lisse Lipsii duo veteres, vterque Brand. et sex Torrenii, itemque ed. Vet. unde Lipsius coniicit *properiter retulisse*, Torrenius vero *tam promte retulisse*. Ed. Vet. quoque *humilimis* — *deferre*, et post *mirandum* assuit *quidem sine dubio est*.

¹⁵ C. Nautio] sic recte Pighius e Cod. Camp. cum Aldus dedisset Quintio. Ed. Vet. Mucio, alii aliter.

¹⁶ Tusculanis] vid. Liv. III. 31, 3. Factum hoc est triennio post, Romilio et Veturio Consulibus. Mox ed. Vet. cum quibusdam Mss. *equiculi*, ut et alibi. Mox pro

conscriptis quidam frustra *conduxit, obtulit, eduxit, com-* *bussit*.

¹⁷ in Q. Fabio Maximo] nempe Rulliano. vid. ad II. 2, 4. Copef. *emicuit*. Sex Mss. et quaedam editt. *salubriter*.

¹⁸ Fabio autem etiam incolumi] Sic uterque Brand. et quinque cum Mog. Fabio etiam incolumi septem Mss. Fabio autem incolumi duo Mss. Fabio autem sano et etiam incolumi ed. Vet. ex glossa. Fabio etiam alteri incolumi Copef. Mox Dictatori enim Copef. Med. sec. Periz. et editt. Dictatori enim ei existens ed. Vet.

V a

19 patrem

ratim in Samnio cum Hannibale conflixerat. Ubi temere inito certamine pestiferum habiturus exitum, subsidio Fabii conservatus, et ipse eum *patrem* appellavit, et a legionibus suis *patronum*¹⁹ salutari voluit: ac deposito aequalis imperii iugo, magisterium equitum, sicut par erat, dictaturae subiecit: imprudentisque vulgi errorem gratae mentis significatione correxit.

5. Tam hercle probabiliter, quam Q. Terentius
An. V. 552. Liv. XXX. 45. XXXVIII. 55. Plutarch. A. populi. Quint. Declam. VIII. Culeo²⁰ praetoria familia natus, et inter paucos senatorii ordinis splendidus, optimo exemplo Africani superioris currum triumphantis, quia captus a Carthaginensibus, ab eo fuerat recuperatus, pileum capite gerens, secutus est. Auctori enim libertatis suae, tanquam patrono²¹, accepti beneficii confessionem, spectante populo Romano, merito reddidit.

6. At Flaminini de Philippo rege triumphantis
An. V. 559. Liv. XXXVIII. 52. Plutarch. in vita. currum, non unus, sed duo millia civium Romanorum pileata²² comitata sunt; quae is Punicis²³

¹⁹ *patrem — patronum*] In fra VI. 9, 13. Liv. III. 29, 3. ubi legionibus multi Mss. et ed. Vet.

²⁰ *Culeo*] Culleo ed. Vet. et decem Mss. opportuno exemplo Barb. prim. currum triumphantis delet Harl. Enimvero sunt alia multa exempla veterum scriptorum, ubi vocabula non suo loco ponuntur. Cic. ad Div. II. 17, 2. Ciceronum causa puerorum, de Nat. Deor. III. 32, 80. pontifex maximus est Q. Scaevola interfectus; in Catil. III. 6. huius avus Lentulus. Sic et alii.

²¹ *tamquam patrono*] nam quia Q. Terentius Culeo a Scipione hostibus ereptus

et in libertatem vindicatus erat, colebat Scipionem perinde ac si servus eius fuisset atque ab eo manumissus.

²² *pileata*] Liv. XXXIII, 34.

²³ *quae is Punicis*] Ante Pighium legebatur, quae his Punicis, et sic fere in Mss. exstat, nisi quod nonnulli habent *hiis*. Unde recte Torrenius coniicit, Valerium scripsisse quae is Punicis, quod in textum recipere non dubitavi, licet Pighius et omnes post eum editores dederint: quae Punicis, omisso *is*. His in Mss. saepissime pro *is* scribitur, e. g. Caef. Bell. Gall. I. 13, 7. *his* locus, unde constituendus locus Nepotis VIII. 1, 4. *sequae*

bellis intercepta, et in Graecia servientia, cura sua collecta, in pristinum gradum restituerat. Geminatum ea re ²⁴ decus imperatoris, a quo simul et devicti hostes, et conservati cives spectaculum patriae prae buerunt. Illorum quoque salus dupliciter omnibus accepta fuit: et quia tam multi, et quia tam grati exoptatum libertatis statum recuperaverunt.

Metellus vero Pius pertinaci erga exulem ^{7.} *An. V. 673.* patrem amore, tam clarum lacrymis, quam alii ^{*Cic. pro Plan-*} victoriis ^{*cio c. 29. Plin.*} ^{*VII, 43 et 44.*} ^{*Solin. I. 118.*} ^{*Vellei. II, 15.*} ^{*Aurel. VI.*} ^{*c. 63.*} cognomen assecutus, non dubitavit consul pro Q. Calidio praeturae candidato ²⁶ suppli- care populo, quod tribunus plebis legem, qua pater eius in civitatem restitueretur, tulerat. Quin- etiam patronum eum domus et familiae suae semper dictitavit. Nec hac re de principatu, quem procul dubio obtinebat, quicquam decerpfit ²⁷; quia non humili, sed grato animo longe inferioris hominis maximo merito eximiam summittebat dignitatem.

Iam C. quidem Marii non solum praecipuus, ^{8.} *An. V. 651.* sed etiam praepotens gratiae mentis fuit impetus. *Plutarchus in*

que bis plus valuisse, ubi *bis* neutriquam est casus sextus pluralis, sed nominativus singularis pro *is*; librarii enim vocalibus ab initio addere solebant *b*, ut *barena* pro *arena*; quod quum apud Nepotem quidam non assecuti essent, *bis* siue *is* mutarunt in *bic*, sensu salvo.

²⁴ *Geminatum ea re*] Pro re Pighius ex Winchel. et Colon. scripsit *die*. Aldus edidit *Geminum ea re*, et sic Periz. Ultr. prim. *Geminatum ea re* Ultr. sec. et Mog. alii- que licet vitiose. *Geminat ea* scil. cura *decus imperato-* *rium* ed. Vet. *Re* videtur ex

glossa esse, quod etiam Med. prim. sec. Leid. sept. omit- tunt, alii ante *ea* ponunt. Atque melius subintelligitur *cura*, quam *re*, vel *die*.

²⁵ *quam alii victoriis*] ante Pighium male edebatur *quam alii victoriis*.

²⁶ *praeturae candidato*] Sic Pighius ex Cod. Camp. recte edidit. Ceteri omnes cum editis *praetore candidato*.

²⁷ *decerpfit*] i. e. immi- nuit; quod alii ex glossa ha- bent. Al. *arcessit*, *accessit*, *de-* *cessit*, quod Vorstio placue- rat. Nihil mutandum. Cic. de Orat. c. 56. *ne quid iocus*

visa, et Apo-
phibegm. Cic.
pro Balbo c.
20.

Duas enim Camertium²⁸ cohortes, mira virtutē vim Cimbrorum sustinentes, in ipsa acie, adversus conditionem foederis civitate donavit. Quod quidem factum et verē et egregie excusavit, dicendo *inter armorum strepitum verba se iuris civilis exaudire non potuisse*. Et sane id tempus tunc²⁹ erat, quo magis defendere, quam audire leges oportebat.

9.
An. V. 678.
Plut. Pomp.
p. 621. Sal-
lust. Fragm.
Hisor. lib. V.
Appian. lib. I.

C. Marii vestigia ubique L. Sylla certaminē laudis subsequitur. Dictator enim Pompeio etiam privato³⁰ et caput adaperuit, et sella assurrexit, et equo descendit: *eaque se libenter facere* in concionē praedicavit; memor ab eo duodeviginti annis nato partes suas exercitu paterno³¹ adiutas. Multa insignia Pompeio; sed nescio an hoc quicquam admirabilius contigerit, quod magnitudine beneficii, sui oblivisci³² Syllam coegit.

10.
An. V. 710.

Sit aliquis in summo splendore etiam sordibus gratis³³ locus. M. Cornuto praetore funus Hirtii et Panfae iussu senatus locante, qui tunc Libi-

de gravitate decerperet, i. e. detraheret, imminueret.

28 *Camertium*] *Camers* populus Umbriae, quorum urbs *Camerinum*, cuius nomen etiam nunc in usu est. *Adversus conditionem foederis*, licet secundum foedus illud Camertinum Marius non obstrictus esset, Camertes civitate donare; tamen ob insignem virtutem eos hoc beneficio augere et ornare voluit.

29 *tunc*] hanc vocem Torrenius restituit auctoritate librorum scriptorum et editorum, cum Pighius eam expunxisset.

30 *Pompeio etiam privato*] sic ex Cauch. et Winchel. Pighius edidit, quem et alii

secuti sunt, cum et editi et scripti habeant *privato Pompeio*. Leid. quint. *privato et Pompeio caput*. Ed. Vet. *in privato et Pompeio et caput*.

31 *exercitu paterno*] vid. Vellei. II. 29.

32 *sui oblivisci*] qui alioquin se Dictatorem esse ticeret.

33 *in summo splendore etiam sordibus gratis*] *splendor unus* est pro hominibus splendidissimis, nobilissimis; *sordes gratae* sunt homines sordidi, contemptissimi, qui vero grati fuerunt. Male ergo quidam *sordidis*. *Sordes* pro infima plebe etiam apud Ciceronem occurrit. Mox pro *praetore* in ed. Vet. est *p. r.*

34 *qui*

tinam exercebant³⁴, cum rerum suarum usum, tum ministerium suum gratuitum polliciti sunt; quia hi pro republica dimicantes occiderant; perseverantique postulatione extuderunt³⁵, ut exsequiarum apparatus sestertio numo ipsis praebentibus addiceretur³⁶: Quorum laudem adiecta lege conditio³⁷ auget magis, quam extenuat: quoniam quidem quaeustum contemserunt, nulli alii rei quam quaeftui viventes.

EXTERN A.

Pace cinerum suorum Reges gentium exterarum secundum³⁸ hunc tam contemptum gregem referri se patientur: qui aut non attingendus, aut non nisi in ultima parte domesticorum exemplo-

³⁴ qui tunc *Libitinam* exercebant] i. e. vespillonones. Dicti sunt etiam *Libitinarii*. *Libitina* fuit Dea Venus, in cuius templo locabantur, quae ad sepulcrum pertinerent. *Libitinarii* vendebant omnia, quae ad funus necessaria essent. et ea merces *arbitria* dicebantur V. 1, ext. 6.

³⁵ *extuderunt*] sex Mss. *excuderunt*, duo cum ed. Vet. *extulerunt*. Ast alii rectius *extuderunt*. Supra I. 4, 4. *vixque extuderunt*; i. e. extorserunt, impetrarunt a senatu.

³⁶ *sestertio numo ipsis praebentibus addiceretur.*] i. e. ut ipsi vespillonones, qui praebuerunt apparatus ad exequias, unum numum i. e. pretium vilissimum, nempe quartam denarii partem, acciperent. De phrasi *sestertio numo addicere* conferendi sunt, qui de antiquitatibus Romanis scripsere. *praebentibus* abest a cod. Schegkii et Med. sec. *ipsis petentibus* Harl. ce-

teri *praebentibus* servant, unde Perizonius coniecit *praebendus*. Multi quoque cum ed. Vet. *adiiceretur*, sed verum est *addiceretur*.

³⁷ *adiecta lege conditio*] *Conditio* hoc loco non est status vespillonum, sed *determinatio*, quam constituit senatus tamquam legem, a vespillonibus observandam. Ita intelligo hunc locum difficilem, dum quis meliora afferat. Lipsius et Perizonius malint *abiecta* ut sensus sit: vespillonum, legibus Romanorum, abiectam et vilem conditionem eorundem laudem augere; sed Torrenius obiicit, nullam legem exstare, qua vespillonum conditio, ut histrionum, lege aliqua fuerit infamata. In ed. Lips. Thanneri omittitur *lege*.

³⁸ *secundum*] i. e. post. Mox pro *collocandus* Copei. Periz. duo Med. Harl. Bit. et Barb. prim. nec non ed. Mog. et aliae *collaudandus*.

rum collocandus fuit. Sed dum honesti actus, etiam ab infimis editi, memoria non intercitant³⁹, licet separatum locum obtineant: ut nec his adiecti, nec illis praelati videantur.

1. *Strabo XIII.* Darius privatae adhuc fortunae, amiculo Sylofontis Samii delectatus, curiosiore⁴⁰ contemplatione fecit, ut ultro sibi, et quidem a cupido, daretur. Cuius muneris quam grata aestimatio animo eius esset allapsa, regno potius ostendit. totam namque urbem⁴¹ et insulam Samiorum Sylofonti fruendam tradidit. Non enim pretium rei aestimatum, sed occasio liberalitatis est honorata; magisque a quo donum proficisceretur, quam ad quem perveniret, provisum.

2. Mithridates quoque rex magnifice gratus apparuit: quoniam pro Leonico, acerrimo salutis suae defensore, a Rhodiis navali pugna excepto, omnes hostium captivos permutavit. satius esse existimans ab invisissimis circumveniri⁴², quam bene merito gratiam non referre.

3. Liberalis populus Romanus magnitudine munusculi, quod Attalo regi Asiam dedit dono. Sed *Plin. XXXIII.* Attalus⁴³ etiam testamenti aequitate gratus, qui eandem Asiam populo Romano legavit. Itaque *XIII. Oros. V.* nec huius munificentia, nec illius tam memor bene.

39 *Sed sum — intercitant]* A veteri Lipsii, a variis Mss. Torrenii, ed. Mog. et Vet. abest *actus* et post *infinis* inferitur *estis* vel *sunt*, nec non multi habent *intercidas*. At non video, cur lectio, quam dedi, stare nequeat.

40 *curiosiore]* novem Mss. ed. Vet. cum aliis ante *Pighium* *curiosa*.

41 *urbem]* conf. Nepos II. 10, 3.

42 *ab invisissimis circumveniri]* aliquot Mss. *inimicissimis*, ed. Vet. *invisissimis*, al. *invisissimis*. *Circumiri* Lib. Dan. Brand. unus et sex Torrenii cum ed. Mog. Alii *circumscribi*.

43 *Sed Attalus]* Confundit duos Attalos. Nam cui donata est Asia, fuit avus eius Attali, a quo eadem populo Romano testamento est legata.

44 *quos*

nescii animus tot verbis laudari potest, quot am-^{XXXVI. 4.}
plissimae civitates vel amice datae, vel pie reddi-^{Obsequens 37.}
tae sunt ⁴¹.

Ceterum nescio an praecipue Masinissae regis
pectus grāti animi pignoribus fuerit refertum.
Beneficio enim Scipionis et persuasu, regni modo
liberius auctus ⁴², memoriam inclyti muneris ad
ultimum vitae finem, longa etiam a diis immorta-
libus senectute donatus, constantissima fide per-
duxit. Adeo ut eum non solum Africa, sed etiam
eun̄ctae gentes scirent amiciorem Corneliae fami-
liae, atque urbi Rom. quam sibimet ipsi semper
fuisse ⁴³. Ille, cum gravi Carthaginensium bello

⁴⁴ *quos — sunt*] nonnulli
cum ed. Vet. *civitati — data*
— *reddita*. Ed. Mog. *civitates*
— *amicitiae — pietati*, et sic
correctum in Leid. sept. quod
Torrenio a stilo Valerii non
abhorreere videtur.

⁴⁵ *Beneficio enim Scipionis*
et persuasu, regni modo libe-
rius auctus] Ita nonnulli
Torrenii Mss. ed. Vet. Lips.
1. 2. aliaeque. Pighius, Cole-
rus, Vortius et Torrenius
dedere: *Beneficio enim Scipio-*
nis et Romanorum amicitia et
perampli (persuasi Vort. et
Torren.) regni modo libera-
liter auctus. Ast *et Romano-*
rum amicitia abest a Pighii
Codd. et omnibus Torrenii
et edit. vetustis, nec locum
habere posse videtur; etsi in
Cauch. et Lib. Dan. et Laver-
nii invenitur. Pro *persuasu*,
plerique Codd. Pighii et unus
Torrenii *pernassi*; Lib. Dan.
et Laverni. et quidam Torren.
pervassi; Cauch. *Persei regnis*
liberaliter auctus. Certe *per-*
suasu non mutatum esset a
librariis, si hoc ordine colla-

catum fuisset: *Beneficio enim*
et persuasu Scipionis etc. cum
vero Scipionis eleganter in-
terpositum esset inter duo
substantiva *beneficio* et *per-*
suasu; imperiti homines pu-
tarunt *persuasu* esse vitiose
scriptum pro adiectivo, quod
ad regni pertineret, et muta-
runt in *pervassi, pernassi*, unde
porro ortum *Persei*. Pighius
ex coniectura invitis omni-
bus libris in textum recepit
perampli. Vortius maluit
pervassi, i. e. perampli. *Per-*
vassi, i. e. ut Colerus interpre-
tatur, quod assiduīs bellorum
incurſionibus penetratum et
vastatum est, recte reiecit
Torrenius. *Liberaliter* est in
Cauch. et Med. sec. *liberalius*
in nonnullis; sed plerique
Mss. et edit. Vett. habent
liberius, i. e. fortiter, au-
dacter, quod revocavi. Peri-
zonius coniicit *uberius*.

⁴⁶ *quam sibi*met ipsi semper
fuisse] ipsi vetustae editiones
non habent, quod vero ed.
Vet. agnoscit, in qua pro
fuisse est *esse*, Mog. cum un-

premeretur, ac vix tutelae imperii sui ⁴⁷ sufficeret, tamen Scipioni Aemiliano, quia nepos Africani erat, bonam magnamque partem Numidici exercitus, quem Lucullo consuli ⁴⁸, a quo ad auxilia petenda missus fuerat, in Hispaniam duceret, promtissima mente tradidit, praesentique periculo respectum pristini beneficii anteposuit. Ille, cum iam aetate deficiente, magnas regni opes, quatuor et quinquaginta ⁴⁹ filiorum numerum relinquens, in lectulo laberetur, M. Manilium ⁵⁰, qui praesens Africam obtinebat, litteris obsecravit, ut ad se Scipionem Aemilianum, sub eo tunc militantem, mitteret: feliciorum mortem suam futuram ratus, si in complexu dextrae eius supremum spiritum ac mandata posuisset. Ille adventum Scipionis fatis suis praecurrentibus ⁵¹, haec uxori, liberisque praecerat: *unum in terris populum Romanum, et unam*

An. V. 605.
Livius L. Appian. in Liby-
cis p. 48. Zonaras, Cic. in
somnia Scipio-
nis I.

decim Mss. *quam fibimet si superesset*. Tres Mss. *quam fibimet superesset*. Leid. septe. *quam fibimet si superesset*. Valerius ex mea sententia scripsit: *quam fibimet ipsi semper esse*, ut ed. Vet. habet.

⁴⁷ imperii sui] sic omnes scripti et editi ante Pighium, qui vero edidit regni sui. Quaedam sui imperii Lips. Thanneri in se imperii sui. Mox Africano octo Mss. ed. Mog. Vet. et Lips. Thann.

⁴⁸ quem Lucullo consuli] Mss. fluctuant inter *quem* et *quam*. *Quam* habet ed. Vet. cum pluribus. Pighius contra Mss. et ed. Mog. Vet. Lips. 1. 2. Lugd. etc. in quibus omnibus est *Lucullo consuli*, dedit ad *Lucillum consulem*, ex interpretatione.

⁴⁹ quatuor et quinquaginta] Secundum Appianum l. c. p. 64. et Sallust. Jug. 5.

tres, secundum Polyb. p. 147. quatuor legitimos, illegitimos complures reliquit. Mox numero novem Mss. ed. Mog. Vet. Ald. aliaeque, frustra. Nam non iis omnibus reliquit regni opes. Mox *dilaberetur* malit Perizonius V. 1. ext. 1.

⁵⁰ M. Manilium] multi *Ma. Manilium* appellant. Liv. L. Cic. Brut. c. 15. Flor. II. 15, 7.

⁵¹ Illo adventum — praecurrentibus] i. e. si moreretur antequam Scipio adveniret. At Scipio eum vivum adhuc convenit, cum eoque multa collocutus est. Cic. Somn. Scip. cap. 1. Mox pro *populo Romano* ed. Vet. *patria*. Pro *reservare* Pighius et alii male *se servare*. Post *perinde* ed. Vet. delet ac, pro quo aliae edit. cum nonnullis Mss. habent *ut*.

52 ad

in populo Romano Scipionis domum nosse: integra omnia Aemiliano reservare: eum dividendi regni arbitrum haberent; quod is statuisset, perinde ac testamento cautum, immutabile ac sanctum obtinerent. Tot tamque variis rebus se Masinissa infatigabili pietatis serie ad centesimum⁵² extendit annum. His, et horum similibus exemplis, beneficentia generis humani nutritur atque augeatur. Hae sunt eius faces, hi stimuli, propter quos iuvandi et emerendi cupiditate flagrat. Et sane amplissimae et speciosissimae divitiae sunt, feliciter erogatis beneficiis late posse censer. Quorum quoniam religiosum cultum instituimus⁵³, nunc neglectum, fugillandi gratia, quo sit gravior, referemus.

CAPUT III.

DE INGRATIS.

1 Senatus Romani in Romulum.	5 Cn. Pompeii Magni in Cn. Carbonem.
2 Populi Romani in M. Camillum et alios.	Extremorum.
3 P. Sextilii in C. Caesarem oratorem.	1 Carthaginensium in Hannibalem.
4 Cn. Popilii in M. Ciceronem.	2 Spartanorum in Lycurgum.
	3 Atheniensium in Thesea et alios.

URbis nostrae parentem senatus in amplissimo dignitatis gradu ab eo collocatus in curia laeceravit; nec duxit nefas ei vitam adimere, qui aeternum Romano imperio spiritum ingeneraverat. Rude nimirum illud et ferox seculum; quod

1.
An. V. 37.
Livius I, 16.
Dionys. II.
Plutarch. in
vita et alii.

52 ad centesimum] numerus rotundus; nam nonagenarius obiit, filiumque quadriennem reliquit, octogesimo sexto aetatis anno natum. VIII. 13. ext. 1. ubi vide.

53 instituimus] i. e. docui-

mus. Frustra ergo Lipsius institimus malit.

1 quod] male Pighius expunxit quod, in omnibus Mss. et edit. occurrens. Sensus: ferox seculum scil. fuit; quod etc.

2 ingra-

conditoris sui cruore foede maculatum, ne summa quidem posteritatis dissimulare pietas potest.

2. Hunc ingratum lapsae mentis errorem², consentanea nostrae civitatis poenitentia sequitur³. Virium Romanarum et incrementum laetissimum⁴, et tutela certissima Furius Camillus, in Urbe incolumitatem suam tueri non valuit; cuius ipse salutem stabilierat, felicitatem auxerat. A L. enim Apuleio⁵, tribuno plebis, tanquam peculator Veientanae praedae reus factus, duris atque, ut ita dicam, ferreis sententiis in exsilium missus est. Et quidem eo tempore, quo optimo iuvene filio spoliatus, solatiis magis allevandus, quam cladibus onerandus erat. Sed immemor patria tanti viri maximorum meritorum, exsequiis filii damnationem patris iunxit. At, inquit⁶, aerario abesse tribunus plebis querebatur quindecim

An. V. 362.
Livius V, 32.
Plutarch. in
Camillo.

2 *ingratam lapsae mentis errorem*] Tres Mss. *ingratae*, unus *ingratae et*, unde Torrenius timide coniicit *ingrate!* frustra. *Ingratus error* est, quem commisisse nolle-mus, cuius recordatio nobis iniucunda est, opponiturque *errori gratissimo* Horat. Epist. II. 2, 140. *Mens lapsa* est delirans, laeva, ut Virgilius ait.

3 *consentanea — poenitentia sequitur*] i. e. Romuli caedem sequitur Camilli exsilium, ironice *poenitentiam* vocat, quod Romani, quos ob necem Romuli poenitere decebat, in alium errorem, i. e. vexationem Camilli inciderint. Haec Gudius. Ascensius *poenitentiam* accipit pro facto poenitendo, cuius Romanos poenituit, vel, cuius ut poeniteret eos, fuerit consentaneum. Torrenius explicat: *Hunc* quem iam relaturus

sum, errorem ingrati animi secuta est *poenitentia consentanea*; dum pop. Rom. ab exsilio revocavit Camillum, quem eiecerat, et cuius rei meruerat, ut poenitentiam ageret. Ego praetulerim explicationem Gudii; certe antequam commentarios in Valerium consulerem, ista explicatio se mihi probaverat.

4 *laetissimum*] male quaedam editt. *laetissimum*. *Vires Rom.* i. e. imperium et potentia Romanorum.

5 *A L. enim Apuleio*] sic omnes editi veteres, et Mss. praeter Cauch. in quo est *siquidem a L. Apuleio*, quod a Pighio in textum receptum est.

6 *inquit*] Lipsius legit *inquis*, falso. Subintellige *civitas nostra*, vel ut Torrenius vult: *populus Romanus*.

7 *quin-*

millia aeris⁷. tanti namque poena finita est. Indignam summam, propter quam populus Romanus tali principe careret. Priore adhuc querela vibrante⁸, alia deinceps exurgit. Africanus superior, non solum contusam et contractam belli Punici armis Rempublicam, sed paene iam exanguem, atque morientem, Carthaginis⁹ dominam reddidit. cuius clarissima opera iniuriis pensando cives¹⁰ ignobilis eum ac desertae paludis accolam fecerunt: eiusque voluntarii¹¹ exsilii acerbiter non tacitus ad inferos tulit, sepulcro suo inscribi iubendo, INGRATA. PATRIA. NE. OSSA. QUIDEM. MEA. HABES. Quod ista aut necessitate indignius, aut querela iustius, aut ultione moderatius? Cineres ei suos negavit, quam in cinerem¹² collabi passus non fuerat. Igitur hanc unam Scipionis vindictam ingrati animi urbs Roma¹³ sensit: maiorem mehercule Coriolani violentia. Ille

7 *quindecim millia aeris*] nempe gravis vid. Liv. l. c. quae efficiunt *tria millia tabularum. finita est*, i. e. definita, aestimata Nepos l. 7, 6.

8 *vibrante*] i. e. nondum sublata, vel missa, sed adhuc recente. Audax metaphora. Mox pro *contusam* ed. Vet. cum duobus Mss. *concussam*, varietate frequenti.

9 *Carthaginis*] bene hoc revocavit Vossius, cum Pighius et Coterus dedissent *Africae*, quod in Pulm. et Suisano exstat. Ceteri Mss. et editi ante Pighium omnes *Carthaginis*.

10 *cives*] sic Camp. Cauch. Col. Atreb. unus Brand. Ultr. prim. et Leid. quart. quod et Perizonius probavit. *vici* Winchel. unus Brand. Periz. et in margine Bit. prim. et

Leid. sept. quod sine dubio e glossa additum est. *cives vici* Pighius, quem alii editores secuti sunt. *civitatis* ed. Vet. Ald. et plerique Torrenii, quia ad *ignobilis* referebant, quod vero cum *paludis* construi debet. *Ignobilis ac desertae palus* est Linternum, oppidum Campaniae. Silius Ital. VI. 653. *agnosci Linterni*. Recte ergo mihi videor edidisse *cives ignobilis eum ac desertae paludis accolam* etc.

11 *voluntarii*] vid. Senec. epist. 86. Quidam Mss. *voluntariam*.

12 *in cinerem*] sic tredecim Mss. ed. Mog. et Vet. Alii *in cineres*.

13 *urbs Roma*] ed. Vet. Mog. et septem Mss. *urbs Romana*; uti V. 2, ext. 4.

An. V. 566. Lioli Hiflor. XXXVIII, 56. enim metu patriam pulsavit, hic verecundia. De qua ne queri¹⁴ quidem, (tanta est verae pietatis constantia) nisi post fata sustinuit. Talia passo, credo, quae fratri eius accidere, solatio¹⁵ esse potuerunt. cui rex Antiochus devictus, et Asia imperio populi Romani adiecta, speciosissimusque triumphus, ut peculatus reus fieret, et in carcerem

An. V. 624. Liv. LVIII. Velleius II. 4. Plutarch. Gracch. Ammian. Marcell. XV. in fine. Supra IIII. 1, 12. duci iuberetur, causam praebuit. Nihilo virtute minor fuit posterior Africanus: sed ne exitu quidem felicior. Duabus enim urbibus Numantia atque Carthagine imperio Romano imminuentibus, ex rerum natura depulsis¹⁶, raptorem spiritus domi invenit: mortis punitorem in foro non re-

An. V. 620. Plut. Gracch. App. Civil. 1. Cic. pro Flac. 60 31. perit. Quis ignorat tantum laudis Scipionem Naficam¹⁷ toga, quantum armis utrumque Africanum, meruisse? Qui pestifera Ti. Gracchi manu faucibus oppressam¹⁸ rempublicam strangulari passus non est. Sed is quoque propter iniquissimam virtutum suarum apud cives aestimationem, sub titulo legationis Pergamum secessit, et quod vitae superfuit, ibi sine ullo ingratae patriae desiderio peregit.

In eodem nomine verfor, necdum Corneliae gentis querelas exhausti. Namque P. Lentulus, clarissimus et amantissimus reipublicae civis, cum

¹⁴ *De qua ne queri*] fere omnes Mss. cum ed. Mog. et Vet. *De qua re ne queri*, falso. *De qua* scil. patria, quod praecessit.

¹⁵ *solatio*] i. e. etsi tantam iniuriam passus erat; tamen existimare poterat, bene secum actum, quia non tam gravia pertulit, quam frater, qui in carcerem ductus est.

¹⁶ *depulsis*,] i. e. funditus deletis.

¹⁷ *Scipionem Naficam*] Se-

rapiam dictus est VIII. 14, 3. vid. supra III. 2, 17. Epit. Liv. 58.

¹⁸ *oppressam*] Sic omnes Mss. et edit. ante Pighium, qui ex solo Campensi scripsit *apprehensum*. Flor. III. 17, 8. Retinendum vero *oppressam* recte censuit Torrenius, nam *faucibus premi* dicuntur, quos quis cupit strangulare, Cic. pro Cluent. 31. *cum faucibus premeretur*. Iuvenal. Sat. XIII. 221.

¹⁹ *denuum*]

in Aventino C. Gracchi nefarios conatus, et aciem pia ac forti pugna, magnis vulneribus exceptis, fugasset: praelii illius, quo leges, pacem, libertatemque in suo statu retinuerat, hanc mercedem tulit, ne in urbe nostra moreretur. Siquidem invidia et obrectatione compulsus, legatione a senatu libera impetrata, habitaque concione, qua a diis immortalibus petiit, ne unquam ad ingratum populum reverteretur, in Siciliam profectus est, ibique perseveranter morando compotem se voti fecit. Quinque igitur demum ¹⁹ Cornelii totidem sunt, notissima ingratae patriae exempla. Atque horum quidem secessus voluntarii.

Ahala vero, cum magister equitum Sp. Melium regnum affectantem occidisset, custoditae libertatis civium exilio suo poenas pendit.

An. V. 317.
Liv. III. 24.
Cic. Catil. I.
I. et in Orat.
pro domo 38.

Ceterum ut senatus populi que mens in modum subitae tempestatis concitata, leni ²⁰ querela prosequenda est, ita singulorum ingrata facta liberiori indignatione proscindenda sunt: quia potentes consilii, cum utrumque ratione perpendere liceret, scelus pietati praetulerunt. Quo enim nimbo ²¹, qua procella verborum, impium Sextilii caput obrui meretur? quod C. Caesarem, a quo cum studiose, tum etiam feliciter gravissimi criminis reus defensus fuerat, Cinnanæ proscriptionis tempore profugum, praesidium suum in fundo Tarquinienfi cladis conditione implorare, beneficii iure repetere coactum, a sacris perfidiae mensae, et altaribus nefandorum Penatium avulsum, tru-

3.

An. V. 666.
Cic. de Orat.
III, 3. Livius
LXXX. Ap-
pian. Civil. I.

¹⁹ demum] sic Ultr. sec. Med. sec. Harl. Cop. et Ed. Mog. deinde nonnulli Mss. et ed. Vet. Pighius demum delet. ²⁰ leni] ed. Vet. cum aliis ante Pighium et novem Mss. levi.

²¹ nimbo] miror, Pighium mutasse in iambo, contra omnes Mss. et editt. Probum est procella verborum, probum etiam nimbus verborum. vid. Gronov. ad Statium.

²² illum]

culento victori iugulandum tradere non exhorruit. Finge accuatorem eius fortuna publica in suppli-
ois nomen conversum, tam luctuosam illum ²² opem
genibus annixum orasse; crudeliter tamen repul-
sus videretur: quia etiam quos iniuriae invidos fa-
ciunt, gratiosos miseriae reddunt. Verum Sexti-
lius non accusatorem, sed patronum faevissimae
inimici violentiae suis manibus obiecit: si metu
mortis, vita indignus ²³: si praemii spe, morte di-
gnissimus.

4.
An. V. 710.
Plutarchus.
Livius CXX.
Appian. Civ.
III.

Sed ut ad alium consentaneum huic ingrati ani-
mi actum transgrediar, M. Cicero C. Popilium ²⁴
Laenatem, Picenae regionis, rogatu M. Caelii, non
minore cura quam eloquentia defendit: eumque
caussa admodum dubia fluctuantem, saluum ad pe-
nates suos remisit. Hic Popilius postea nec re,
nec verbo a Cicerone laesus, ultro M. Antonium
rogavit, *ut ad illum proscriptum persequendum et
iugulandum mitteretur*: impetratisque detestabilis
ministerii partibus, gaudio exultans Caietam cu-
currit, et virum, omitto quod amplissimae dignita-
tis, certe salutis eius auctorem ²⁵, studio etiam prae-
stantis officii privatim sibi venerandum, iugulum

²² illum] *illam* ed. Vet.
cum ceteris ante Pighium
edit. et novem Mss. Medio-
lensis tamen editio recte
illum. Periz. omittit. Mox
pro *annixum* Torrenius con-
iicit *adfixum*. *Quin etiam* ed.
Vet. cum plerisque ante Pi-
ghium et aliquot Mss.

²³ *vita indignus*] ed. Vet.
et tres Mss. *vita dignus*.

²⁴ C. Popilium] ed. Vet.
Harl. Cop. Leid. quart. C.
Pompilium. Mox pro *eumque*
Cop. *eaque* unde Perizonius:
forte *eoque*, scil. in Picenam
regionem. Nihil opus. Nec

re, male omittit Copes. Pe-
rizonio in *omisso quod am-
plissimae* suspectum est quod
praeter rem.

²⁵ *salutis eius auctorem*]
ed. Vet. Leid. prim. sec. sept.
Ultr. uterque, Med. prim. et
ed. Mog. *salubritatis*. Harl.
Leid. quart. et sext. et Ven.
Mediol. Asc. Lips. Thanneri
salubritatis eius auctorem
Med. sec. Barb. et Fabricii Mss.
salubri. Mox pro *etiam* alii
habent *et*, alii omittunt. Tor-
renii coniectura certe *salubris
artis studio et praestantis of-
ficii* minus mihi placet.

²⁶ *Neque*

praebere iussit: ac protinus caput Romanae eloquentiae, et pacis clarissimam dexteram, per summum et securum otium, amputavit; eaque farina, tanquam opimis spoliis, alacer in Urbem reversus est. Neque enim ²⁶ scelestum portanti onus succurrit, illud se caput ferre, quod pro capite eius quondam peroraverat. Invalidae ad hoc monstrum sugillandum litterae: quoniam qui talem Ciceronis casum satis digne deplorare possit, alius Cicero non existat.

Quo te nunc modo, Magne Pompei, attingam, nescio. Nam et amplitudinem fortunae tuae, quae quondam omnes terras, et omnia maria fulgore suo occupaverat, intueor; et ruinam eius maiorem esse, quam ut manu mea attentari debeat, memini. Sed tamen nobis quoque tacentibus Cn. Carbonis, a quo admodum adolescens de paternis bonis in foro dimicans protectus es, iussu tuo interemti mors animis hominum obversabitur ²⁷, non sine aliqua reprehensione: quia tam ingrato facto plus L. Syllae viribus, quam propriae indulxisti verecundiae.

5.

An. V. 671.
Plut. Pomp.
App. Civil. I.

E X T E R N A.

At ne nostra confectis alienigenae urbes insulent, Carthaginienfes Hannibalem, qui pro illorum incolumitate et victoria, tot imperatores, totque exercitus nostros trucidaverat, quot gregarios milites hostium si occidisset ²⁸, magnae gloriae foret, e conspectu suo submovere in animum induxerunt.

1.

An. V. 558.
Liv. XXXIII,
46. Corn. Nepos in Hannib. cap. 7.

²⁶ Neque enim] sic ed. non sine aliqua reprehensione
Mog. Vet. Ven. Mediol. Asc. observabitur. Ordo recipi potuisset.
et septem Mss. alii Neque ei.
²⁷ obversabitur] ed. Vet. 28 si occidisset] occidisset
Mog. et sex Mss. observabitur. quinque Mss. quod Torrenio
Periz. observatur. falso. l. 7, mihique non displicet. occidisset Periz.
7. Omnes autem hoc ordine

2. Neminem Lycurgo aut maiorem aut utilio-
rem ²⁹ virum Lacedaemon genuit; utpote cui
Apollo Pythius oraculum petenti respondisse fer-
tur, *Nescire se, utrum illum hominum, an deorum nu-
mero aggregaret.* Huic tamen neque vitae summa
Plutarch. in vita. Herod. I. Stobaeus sinceritas, neque constantissimus erga patriam amor,
Ser. 17. Ae- lian. XIII. 23. Iustin. III. 3. neque leges salutariter ³⁰ excogitatae auxilio esse
Polyb. VI. 46. potuerunt, quo minus infestos cives experiretur.
Saepe enim lapidibus petitus, aliquando furore pu-
blico eiektus, etiam privatus oculo ³¹, ad ultimum
ipsa patria pulsus est. Quid aliae faciant urbes,
ubi etiam illa, quae constantiae, et moderationis,
et gravitatis eximiam sibi laudem vindicat, tam in-
grata adversus tam bene meritum existit?

3. Detrahe Atheniensibus Thesea: nullae, aut
Plutarch. in vita. Cic. de leg. II. 2. non tam clarae Athenae erunt. siquidem ille lo-
catim ³² dispersos cives suos in unam urbem con-

²⁹ *utiliorem*] de Lycurgo
vid. praeter auctores in mar-
gine citatos Velleium, Stra-
bonem, Dionys. Halic. Ter-
tullian. Clement. Alex. Au-
gustin. aliosque.

³⁰ *salutariter*] ita recte
ed. Vet. Mog. et Mss. Al. *sa-
lubriter* V. 2, 3.

³¹ *furore publico eiektus,
etiam privatus oculo*] Periz.
Med. prim. et unus Leid. *fu-
rore eiektus publico, furore
etiam privato.* unus Leid.
*furore eiektus publico, etiam
furore privatus.* Ultr. prim.
cum ed. Vet. *furore eiektus
publico etiam privatus.* omisso
oculo, quod et in aliis qua-
tuor deest. Ex libris ergo ni-
hil auxilii. Torrenius autem
scite coniicit: *Aliquando fu-
ro eiektus furore publico,
etiam privatus oculo.* vid. Plu-

tarch. l. c. qui expressis ver-
bis dicit, Lycurgum a foro
esse depulsum. Mox *faciens*
nonnulli Mss. et ed. Vet. cum
aliis, sed *faciant* praestat.

³² *locatim*] sic Lipsii libri
veteres, uterque Brand. omnes
Mss. Torrenii et ed. Vet. id-
que defendunt Salmasius, et
Torrenius, qui vero in tex-
tum recipere ausus non est,
quia *locatim* alibi non occur-
rit. Quasi hoc necessarium
esset! Quot enim quae so vo-
ces mutandae essent in libris
Veterum, si *απαξ λεγόμενα*
non valerent? *Locus* oppo-
nitur *urbibus* et *oppidis*, live
sit *mons*, ut apud Melam *Pin-
dus* inter loca mediterranea
Hellados refertur II. 3, 49.
sive *regio quaecumque*, ut apud
eundem Melam II. 5, in fine
et alibi passim. *Vicatim* Leid.
sept. a manu secunda, Ald.

Chalco-

trahit, separatimque³³ et agresti more viventi populo amplissimae civitatis formam atque imaginem imposuit. Idem saeva potentissimi regis Minois *Palaeobat. 2.* imperia vixdum aetate pubescente repulit. Idem *Ovid. Heroid. 11, 71. Strabon. Thebaid. XII.* effrenatam Thebarum³⁴ insolentiam domuit. Idem opem liberis Herculis tulit, et quicquid³⁵ ubique⁷⁷⁹ monstri aut sceleris fuit, virtute animi ac robore dextrae comminuit. Huius tamen summoti ab Atheniensibus, Scyros exsule³⁶ minor insula, ossa mortui cepit. Iam Solon, qui tam praeclaras, tamque utiles Atheniensibus leges tulit, ut, si his perpetuo uti voluissent, sempiternum habituri fuerint imperium: qui Salamina velut hostilem arcem ex propinquo salutem eorum imminuentem recuperavit: qui Pisistrati tyrannidem primus vidit orientem, et solus³⁷ armis opprimi debere, palam dictitare ausus est; senectutem Cypri profugus exegit: neque ei in patria, de qua optime meruerat, humari contigit. Bene egissent Athenienses cum Miltiade, si eum post trecenta millia Persarum Mædæ rathone devicta, in exilium protinus³⁸ misissent, *Herod. VI. In- fin. 11. 9. Nepos I. 7. In- fra V. 4. ext. 2.*

Chalcocond. Lips. 1. 2. Lugd. Pighius et omnes post eum editores. Pagatim coniecit Lipsius, praeter necessitatem.

33 *separatimque*] Colerus ex uno Lib. Dan. reposuit *passimque*, quod quidem est quoque in Leid. quint. et inter variantes lectiones Leid. sept. at Brand. uterque, tredecim Torrenii, ed. Vet. et omnes alii editi habent recte *separatimque*.

34 *Thebarum*] sic Torrenius auctoritate omnium Mss. et edit. retranscripsit pro *Thebanorum*, quod a Pighio erat. Idem *effrenatam* — *Herculis tulit*. in Harl. omissa sunt.

35 *quicquid*] vid. Ovid. Metamorph. VII.

36 *Scyros exsule*] Mss. quinque *exsulis*. Librarii enim capere non potuisse videntur acumen, quod Valerius more suo quaesivit.

37 *et solus*] Potissima pars Mss. et ed. Vet. delent *et* atque mox habent *ausus* sine verbo auxiliari. Ed. Mog. *et* quoque delet, sed habet *ausus est*. Torrenius non sine causa lectionem plurimorum Mss. probat.

38 *protinus*] frustra Perizonius contra hanc vocem, quae in Copet. et Barb. primo delideratur, disputat. Sensus est: Si hanc victoriae X 2 repor-

ac non in carcere et vinculis mori coegissent. Sed, ut puto ³⁹, haecenus saevire adversus optime meritum abunde duxerunt. Immo ne corpus quidem eius, sic exspirare coacti, sepulturae prius mandari passi sunt, quam filius eius Cimon ⁴⁰ eisdem vinculis se constringendum traderet. Hanc haereditatem paternam maximi ducis filius, et futurus ipse aetatis suae dux maximus, solam se crevisse ⁴¹, catenas et carcerem, gloriari potuit. Aristides etiam, quo totius Graeciae iustitia censetur ⁴², continentiae quoque eximium specimen, patria excedere iussus est. Felices Athenas, quae post illius exsilium invenire aliquem aut virum bonum, aut amantem sui civem potuerunt; cum quo tunc ipsa sanctitas migravit! Themistocles eorum, qui ingrati patriam experti sunt, celeberrimum exemplum, cum illam incolumem, claram, opulentam, principem Graeciae reddidisset, eoque sensit inimicam, ut ad Xerxis ⁴³, quem paullo ante destruxerat, non debitam sibi misericordiam perfergere necesse haberet. Phocion vero his dotibus, quae ad pariendum hominem ⁴⁴ potentissimae iudican-

*Plutarch. et
Nepos in vita
Aristid.*

*Plutarch. et
Nepos in The-
mistocl. Ac-
tion. III. 47.*

*Plutarch. et
Nepos.*

reportatae gratiam illi retulissent, ut protinus misissent in exsilium.

³⁹ *Sed, ut puto*] *Sed* est in Pulm. Suf. et Ultr. prim. Reliqui omnes cum editt. ante Pighium *sed* nesciunt. *non* ante *duxerunt* invitis omnibus libris male quoque intruserat Pighius. Mihi placet emendatio Perizonii. *At, puto, haecenus* etc.

⁴⁰ *quam filius eius Cimon*] Mss. quinque *quam Cimon filius eiusdem se vinculis*. Alii aliter.

⁴¹ *se crevisse*] sic plerique libri scripti et editi; alii *meruisse, sortitum esse*. Haereditatem

cernere est *adire* haereditatem; proprie vero, *de liberare* in haereditatem velimus *adire* nec ne. Mox *scilicet* ante *et carcerem* omnes Mss. et editt. ante Aldum ignorant, quare Tortenius expunxit.

⁴² *censetur*] i. e. aestimatur. V. 2. in fine. Iustin. VIII. 2, 9.

⁴³ *ad Xerxis*] Nepos, Thucydidem securus, ad Xerxis filium Artaxerxem confugisse dicit.

⁴⁴ *ad pariendum hominem*] i. e. ad conciliandam hominum gratiam, eosque ad partes suas trahendos. Dure quidem

tur, clementia et liberalitate ⁴⁵ instructissimus, tantum non in eculeo ab Atheniensibus impositus est; sed certe post obitum nullam Atticae regionis ⁴⁶, quae ossibus eius iniiceretur, glebulam invenit; iussus extra fines proiici, intra quos optimus civis vixerat. Quid abest igitur, quin ⁴⁷ publica dementia sit existimanda, summo consensu maximas virtutes, quasi gravissima delicta, punire, beneficiaque iniuriis rependere? Quod cum ubique, tum ⁴⁸ praecipue Athenis intolerabile videri debet: in qua urbe adversus ingratos actio constituta est. Et

dem dicitur a Valerio *hominem* (sibi) *parere*; sed ita habent Veteres Lipsii, Camp. Atreb. uterque Brand. Bas. Mss. Torrenii, et Winchel. (qui vitiose *patiendum*); *ad parium* *hominum genus* Pulm. Suf. Med. sec. *ad parium* *bonorem* Ed. Vet. Ald. Chalcocond. Lips. 1. 2. Lugd. sine dubio quod *bonorem* aptius ad verbum *parium* *indicare*, quam *hominem*. Pighius, quem omnes editores secuti sunt, etiam Torrenius ex mera coniectura *ad pacandum hominem* in textum receperunt. Ego vero mearum partium esse duxi, lectionem tot Mss. firmatam, Valerio vindicare, praecipue quia facile intellectu est, inusitatam phrasin *parere hominem*, pro *hominum gratiam sibi conciliare*, ansam dedisse mutandi textum. Quis vero sibi persuadeat, librarios aptius verbum *capiendum*, quod Perizonius volebat, *placandum*, quod Vorstio placuit, vel *pacandum*, quod Pighii coniecturae debetur, mutasse in difficultius duriusque *parium*?

⁴⁵ *clementia et liberalitate*] ita in omnibus scriptis et editis ante Pighium legitur, quod ergo Torrenius recte revocavit pro *eloquentia et integritate*, quod auctoritate unius Cod. Camp. Pighius substituerat. Mira est quoque Pighii ratio, Phocionem *liberalem* esse non potuisse, cum *pauperrimus* fuerit. Quasi vero non omnes scriptores veteres, qui res Phocionis attigerunt, eius benignitatem et liberalitatem laudassent, aut Phocion ob nimiam liberalitatem non in paupertatem incidere potuisset? Mox *imponere* cum casu sexto etiam apud alios occurrit. Sed certe quatuor Mss. non male omitunt *sed*.

⁴⁶ *nullam Atticae regionis*] vid. Aelian. Var. Hist. III. 7. Nepos Themist. 10. Phocion. 4.

⁴⁷ *Quid abest igitur, quin*] sic omnes Mss. et editi ante Pighium. Infra VI. 9. init. Liv. VIII. 4, X. 16. Male Pighius *Quid obest* etc.

⁴⁸ *sum*] quinque Mss. ed. Mog. et Vet. *samen*.

Supra II. 6. recte: quia dandi et accipiendi beneficii commercium, sine quo vix vita hominum constat, perdit et tollit ⁴⁹, quisquis bene merito parem referre gratiam negligit. Quantam ergo reprehensionem merentur, qui cum aequissima iura, sed iniquissima haberent ingenia, moribus suis, quam legibus uti maluerunt? quod si qua providentia deorum effici posset, ut excellentissimi viri, quorum modo casus retuli, legem ingratorum vindicem retinentes, patriam suam in ius ad aliam civitatem pertraherent, nonne ingeniosum et garrulum populum, mutum atque elinguem hac postulatione reddidissent? Discordes foci tui, pagisque ⁵⁰ dividua tuguria, Graeciae facta sunt columen. Lucet Marathon Perficis tropaeis: Salamis et Artemisium Xerxis naufragia numerantur: praevalidis manibus exhausta ⁵¹ moenia, pulchrioribus operibus confurgunt. harum rerum auctores ubi vixerunt? ubi iacent? responde. Nempe Thesea parvulo in scopulo sepeliri, et Miltiadem in carcere mori, et Cimonam patetnas induere catenas, et Themistoclem

⁴⁹ *constat, perdis et tollis*] Ultr. prim. Barb. prim. ed. Vet. *exstat, tollis*. Bit. prim. Leid. quint. *exstaret, tollis*, Med. prim. Periz. *expers tollis*, Ed. Mog. *constat, expers tollis*, unde Torrenius coniecit *constat, ex parte tollis*. *Perdit* et omnino suspectum est. Paulo infra *ingeniosum et garrulum populum*. vid. Sallust. Catil. Augustin. de Civit. Dei XVIII. 2.

⁵⁰ *pagisque*] Libri Mss. vel *paucisque*, vel *pacisque*, et hoc plerique cum ed. Vet. prae se ferunt, unde Lipsius coniecit *et pagis*, quod Torrenius in *pagisque* mutavit.

Sensus: Ignes aedium disperiti, domus separatae, et tuguria *κατα κρηνας* scindenda erant. Mox *Salamina* tredecim Mss. cum Mog. et Vet.

⁵¹ *exhausta*] Lib. Daniel. et Leid. sept. manu secunda *exusta*, sed *exhausta* melius est, nam Valerius respiciet videtur ad moenia proprie sic dicta, quae astu Themistoclis sunt restituta. vid. Nepotem. Mox pro *ubi vixerunt?* *ubi iacent?* quatuor Mss. ed. Vet. et Mog. *ubi vixerint, ubi iacent*, quod merito Torrenio displicet. Terent. Phorm. V. 9, 50.

52 *Phocione*

victricem victi hostis genua complecti, Solonemque cum Aristide, et Phocione ⁵² penates suos ingrata fugere coegisti; cum interim cineribus nostris foede ac miserabiliter dispersis, Oedipodis ⁵³ *Sophocles in Oedipo Colon.* ossa, caede patris, nuptiis matris contaminata, inter ipsum Areopagum, divini atque humani certaminis venerabile domicilium, et excelsis praesidiis ⁵⁴ Minervae arcem, honore arae decorata quasi sacrosancta ⁵⁵ colis. Adeo tibi aliena mala tuis bonis graviora sunt. Lege itaque legem, quae te iureiurando obstrictam tenet: et quia bene meritis debita reddere praemia noluisti, laesis iusta piacula exsolve. Tacent mutae illorum umbrae, fati necessitate constrictae: at immemores beneficiorum Athenae reprehensore, lingua sermone licenti soluta, non carent ⁵⁶.

⁵² *Phocione — fugere*] immo capitis damnarunt, et cutam bibere coegerunt, vid. Plutarch. Nepot. Aelian. XII. 49. Mox pro nostris est in Pulm. et septem Torrenii atque ed. Mog. *vestris*, non recte, nam loquentes inducit clarissimos illos viros Graeciae.

⁵³ *Oedipodis*] fuit Thebanus. vid. Paulan. in Attic. 28. Nepos Epaminond. 7, 2.

⁵⁴ *excelsis praesidiis*] Mitallerius coniecit *excelsam praesidis* etc. quam coniecturam viri docti approbant. Valerius respexit sine dubio ad *αγοράν*, quae erat Minervae sacra, in qua etiam erat signum illius, quod caelo delapsum credebatur. Paulan. Attic. c. 26.

⁵⁵ *decorata quasi sacrosancta*] sic Sus. Pulm. Ultr. sec. et ed. Mog. *decorata sacrosanctiora* Brand. un. Ultr.

prim. *decoratas sacrosanctiores* Brand. un. plerique Torrenii et ed. Vet.

⁵⁶ *at immemores — non carent*] Locus si quis alius vexatus. Lectio, quam dedi, a Vorstio est, eumque securus est Torrenius. Pighius et Colerus dederant ex Ms. Cauch. *at immemores beneficiorum Athenas omnis lingua sermone licenti in reprehensionem soluta non tacet.* Alii *Athenae reprehensione lingua — non tacet* et sic quinque Mss. deleto *licenti* quod vero Leid. prim. sec. cum ed. Mog. Vet. Ven. addunt. *tacent* Ultr. uterque, *vacent* Ald. et aliae. *reprehensionis* Periz. Plures varietates vid. in Torrenii edit. Ego sic lego: *at i. b. Athenas reprehensione lingua, s. l. s. non tacet*, ut sensus sit: *At lingua, (est casus primus non iectus) sermone licenti soluta, non tacet*, (licet umbrae mu-

CAPUT IIII.

DE PIETATE IN PARENTES.

Cuius exempla Romanorum
sunt.

- 1 *Cn. Marcius Coriolanus.*
- 2 *P. Scipio Africanus maior.*
- 3 *T. Manlius Torquatus.*
- 4 *M. Aurelius Costa.*
- 5 *C. Flaminius trib. pl.*
- 6 *Claudia virgo Vestalis.*
- 7 *Filia matrem in carcere
mamma nutriens.*

Externa.

- 1 *Pero filia patrem mamma
nutriens.*
- 2 *Cimon Atheniensis.*
- 3 *Duo fratres Hispani.*
- 4 *Cleobis et Biston; Amphino-
mus et Anapus.*
- 5 *Scythae.*
- 6 *Croesi regis filius mutus.*
- 7 *Pulto Pinnenfis iuvenis.*

Sed omittamus ingratos, et potius de piis loqua-
mur. aliquanto enim satius¹ est favorabili,
quam invisae rei vacare. Venite igitur in manus
nostras prospera parentum vota, felicibus auspiciis
propagatae suboles: quae efficitis, ut et genuisse
iuvet, et generare libeat.

2.

Coriolanus maximi vir animi, et altissimi con-
silio, optimeque de republica meritis, iniquissimae
damnationis ruina prostratus, ad Volscos infestos
tunc Romanis confugit. Magno ubique pretio
virtus aestimatur. Itaque quo² latebras quaesitum
venerat, ibi brevi summum³ adeptus est imperium.
Evenitque, ut quem pro se salutarem imperatorem
cives habere noluerant, paene pestiferum adversus
se ducem experirentur. Frequenter enim fufis
exercitibus nostris, victoriarum suarum gradibus,
aditum iuxta moenia urbis Volscis militi struxit.

An. V. 262.
Livius II, 40.
Plutarchus
Dionys. VIII.

An. V. 265.
Plutarchus.
Dionys. Liv.

Quapropter fastidiosus ille in aestimandis bonis
suis populus, qui reo non pepercerat, exsuli co-

tae taceant; luisse videtur
Valerius in *tacent* et *tacet*)
reprehensione (i. e. reprehenden-
dens, reprehendendo) *Athe-
nas, beneficiorum immemores.*

1 *satius*] Leid. prim. et
sec. *sanctius*. Sic infra ext. 3.
in fine pro *satius* Harl. Med.

sec. Leid. prim. *sanctius*.

2 *quo*] Barb. prim. Periz.
Leid. sec. *qui*.

3 *brevi summum*] quatuor
Mss. delent *summum*, sex Mss.
cum ed. Mog. et Vet. *brevif-
simum*, ceteri *brevi summum*,
quod recte restituit Pighius.

4 *pro-*

actus est supplicare. Missi ad eum deprecandum *II. 39* *M*
legati, nihil profecerunt: Missi deinde sacerdotes
cum infulis, aequae sine effectu redierunt ⁴. Stupe-
bat Senatus, trepidabat populus, viri pariter ac
mulieres exitium imminens lamentabantur. Tunc
Veturia, Coriolani mater, Volumniam uxorem eius,
et liberos secum trahens, castra Volscorum petiit.
Quam ubi filius adspexit, *Expugnasti* ⁵, inquit, *et*
viciisti iram meam, patriam, precibus huius admotis:
cuius utero te, quamvis merito mihi invisam, dono:
continuoque Romanum agrum hostilibus armis
liberavit. Ergo pectus dolore acceptae iniuriae,
spe potiundae victoriae, verecundia detrectandi ⁶
ministerii, metu mortis refectum, totum sibi pietas
vacuefecit: uniusque parentis adspectus bellum
atrox salutare pace mutavit.

Eadem pietas viribus suis inflammatum Afri-
canum superiorem, vixdum annos puerilitatis egres-
sum ⁷, ad opem patri in acie ferendam virili robore

⁴ *profecerunt — redierunt*] Copef. *perfecerunt — redie-
rant*. Med. sec. et ed. Vet.
omittunt *deprecandum*.

⁵ *Expugnasti* etc.] Optime
Pighius expunxit longam lac-
iniam e Livio II, 40. a scio-
lo quodam assutam, in qui-
busdam Mss. et editionibus;
Aldinam secutis. Meliores
enim Mss. eam non habent,
nec in ed. Mog. et Vet. com-
paret. Paulo post idem Pi-
ghius bene textum consti-
tuit, etsi Periz. Copef. Ultr.
prim. et quatuor alii Mss. ha-
beant: *patriam precibus hu-
ius admotis, cuius utero dela-
tus sum, quamvis* etc. Ed. Vet.
cum textu nostro amice con-
spirat, nisi quod habet *patriam*
et *te* delet.

⁶ *verecundia detrectandi*]

i. e. pudore non perficiendi,
quod in se susceperat, non
fideliter administrandi mini-
sterii. Septem Mss. et ed.
Vet. *verecundia non detre-
ctandi*, non bene. *Metu mor-
tis*, nam metuebat Coriola-
nus, ne si urbem oppugnare
desisteret, a Volscis interfee-
retur.

⁷ *annos puerilitatis egres-
sum*] sic Pighius ex Winchel.
et Colon. rescriptis. *puerili-
tatis ingressum* Camp. Atreb.
uterque Brand. uterque Ul-
trai. Leid. quint. Periz. Ed.
Vet. Herbip. et Lipsf. Thann.
pubertatis egressum Sus. Pulm.
et varietas Leid. sept. *puer-
tatis ingressum* Ald. Chalco-
cond. Lipsf. etc. *Puerilitas*
pro aetate *puerili* vix dicitur
et loca Senecae Epist. 4. et

X 5

Varronis

An. V. 535. armavit. Consulem enim eum apud Ticinum⁸
Liv. XXI. 46. fluvium adversis auspiciis cum Hannibale pugnan-
Plin. XVI. 4. tem graviter saucium intercessu suo servavit: ne-
Senec. de Be- que illum aut aetatis infirmitas, aut militiae tiro-
nes. III. 33. cinium, aut infelicis praelii etiam veterano bella-
Flor. II. 6, 10. tori pertimescendus exitus interpellare valuit, quo-
minus duplici gloria conspicuus⁹ coronam, impera-
tore simul et patre ex ipsa morte raptο, mereretur.

^{3.} Auribus ista tam praeclara exempla Romana
An. V. 31. civitas accepit: illa vidit oculis. L. Manlio Torqua-
Livius VII. 5. to¹⁰ diem ad populum Pomponius tribunus plebis
Cic. Offic. III. dixerat, quod occasione bene finiendi¹¹ belli in-
Senec. de Be- ductus¹², legitimum obtinendi imperii tempus ex-
nes. III. 37. cessisset: quodque filium optimae indolis iuve-
nem, rustico opere gravatum publicis usibus sub-

Varronis apud Non. Marcel-
lum ostendunt potius de mor-
ibus puerorum et de levitate
puerili dici. Hinc cum Tor-
renio crediderim, Valerium
scriptisse annos *pubertatis in-*
gressum. Livius: *tum primum*
pubescentis filii. Florus *prae-*
textatus admodum filius.

⁸ *apud Ticinum*] falso Plin-
nius loc. cit. *apud Trebiam*
id factum esse scribit.

⁹ *conspicius*] ita omnes
Mss. Torrenii, uterque Brand.
ed. Vet. et Mog. Pighius ve-
ro ex uno Camp. legit *con-*
spiciam, falso. Mox *imperii*
simul et nomen patre aliquot
Mss. ed. Mog. et Vet. perpe-
ram. Circumspecte autem
Noster addit *mereretur coro-*
nam, nam Africanus recipe-
re noluit, teste Plinio loc.
cit. De corona civica vid.
Gell. V, 6.

¹⁰ *Torquato*] sic omnes
Mss. et ed. ante Pighium, qui
nullo codice adstipulante edi-

dit *Imperioso.* Verum quidem
est, L. Manlium, de quo hoc
loco sermo est, appellatum
fuisse non *Torquatum*, sed
Imperiosum; ast hoc inter ce-
tera *amagnumata* Valerii nu-
merandum est. Recte ergo
Vorstius restituit *Torquato.*
vid. Perizon. Animadv. Hist.
p. 361.

¹¹ *finiendi*] sic Pighius ex
Gemblac. rescripsit. Ceteri
Mss. et editt. veteres omnes
faciendi nisi quod Bit. prim.
exhibet *benefiendi.* *Bellum*
facere quidem apud bonos
scriptores saepius occurrit;
at quum illud significet *in-*
ferre bellum; *faciendi* hic
locum non habere posse vi-
detur. Unde Torrenius con-
iicit *perficiendi* Liv. XXVI, 1.
XXXXIII, 39.

¹² *inductus*] sic antiquio-
res editt. cum tredecim Mss.
Sed Aldus et alii editores
post eum dedere *ductus.* Mox
excessit ed. Vet.

13 qui

traheret. Id. postquam Manlius adolescens cognovit, protinus Urbem petiit, et se in Pomponii domum prima luce direxit. Qui existimans in hoc eum venisse, ut patris crimina, a quo plus iusto aspere tractabatur, deferret, excedere omnes iussit cubiculo, quo licentius remotis arbitris indicium perageret. Nactus occasionem opportunam proposito suo iuvenis, gladium, quem tectum attulerat, destrinxit, tribunumque minis ac terrore compulsum iurare coegit, a patris eius accusatione recessurum: eoque effectum est, ne Torquatus causam diceret. Commendabilis est pietas, quae mansuetis parentibus praestatur: sed Manlius, quo horridiorem patrem habuit, hoc laudabilius periculo eius subvenit, qui¹³ ad eum diligendum praeter naturalem amorem, nullo indulgentiae blandimento invitatus fuerat.

Hanc pietatem aemulatus M. Cotta, eo ipso die, quo togam sumisit virilem¹⁴, protinus ut e Capitolio descendit. Cn. Carbonem, a quo pater eius damnatus fuerat, postulavit: peractumque¹⁵ reum iudicio afflixit, et ingenium et adolescentiam praecclaro opere auspicatus.

Apud C. quoque Flaminium auctoritas patria aeque potens fuit. Nam cum tribunus plebis legem de Gallico agro viritim dividendo, invito et repugnante senatu, promulgasset, precibus minisque eius acerrime resistens, ac ne exercitu quidem adversus se conscripto, si in eadem sententia per-

¹³ qui] sic est in vetustioribus editis et duodecim Mss. quare Torrenius restituit, cum Pighius alique eum secuti dedissent quia.

¹⁴ togam sumisit virilem] anno aetatis XVII plerumque in Capitolio Sueton. Claud. cap. 2. Sed et alibi

Cic. ad Attic. VIII. 6. V. 20.

¹⁵ peractumque] sic ex Camp. recte restituit Pighius. Peragitur enim reus cum tandem damnatur. Infra VI. 2, 4. Ovid. Trist. I. 1, 24. Ceteri fere omnes Mss. cum editt. vetustis pertractumque, al. protractumque, tractumque.

¹⁶ legem

An. V. 687.
Diod. XXXVI.

An. V. 521.
Cic. de inventione II. 17.
et in Bruto 14.

severaret, absterritus, postquam pro Rostris ei legem iam referenti¹⁶ pater manum iniecit, privato fractus imperio, descendit e Rostris, ne minimo quidem murmure destitutae concionis reprehensus.

6. Magna sunt haec virilis pietatis opera; sed nescio an his omnibus valentius et, animosius Claudiae¹⁷ Vestalis virginis factum. Quae cum patrem¹⁸ suum triumphantem e curru violenta tribuni plebis manu detrahi animadvertisset, mira celeritate utrisque se interponendo, amplissimam potestatem inimicitiis accensam depulit. Igitur alterum triumphum pater in Capitolium, alterum filia in aedem Vestae duxit. Nec discerni potuit, utri plus laudis tribueretur; cui victoria¹⁹, an cui pietas comes aderat.

7. Ignoscite vetustissimi foci, veniamque aeterni date ignes, si a vestro sacratissimo templo ad necessarium magis, quam speciosum urbis locum contextus operis nostri progressus fuerit. Nulla enim acerbitate fortunae, nullis sordibus pretium carae pietatis evilescit. Quin etiam eo certius, quo miserius experimentum habet. Sanguinis ingenui mulierem praetor apud tribunal suum ca-

¹⁶ *legem iam referenti*] sic omnes Mss. et editt. praeter Leid. prim. qui habet *deferenti*, et Leid. quart. qui *ferenti*. Torrenius legendum coniicit *perferenti*, praeter rem. *Referre legem* est ad populum referre, sive ei aliquid decernendum iubendumve proponere. *Manum iniicere*, i. e. retinere, impedire, vel vi, ut infra VI. 2. 2. vel *persuasione*, ut Cic. pro Rosc. Cam. 48.

¹⁷ *Claudiae*] De Claudia vid. Plin. VII. 35. Augustin.

de Civ. Dei X. 16.

¹⁸ *patrem*] Sueton. Tib. 2. *fratri* hoc factum esse dicit. Fuit is Claudius, qui de Salassiis triumphavit propriis sumtibus. *Plebis* abest a Coepes. tredecim Mss. Torrenii et ed. Vet. ac Mog. recte; videtur enim e glossa additum esse. *trabi* novem Mss. ed. Vet. et Mog.

¹⁹ *cui victoria*] Pighius, quem Colerus secutus est, *an cui victoria*, contra omnes libros Mss. et antiquas editiones.

20 *trium-*

pitali crimine damnatam, triumviro²⁰ in carcerem necandam tradidit. Quo receptam, is qui custodiae praeerat²¹, misericordia motus, non protinus strangulavit. Aditum quoque ad eam filiae, sed diligenter excussae, ne quid cibi inferret, dedit: existimans futurum, ut inedia consumeretur. Cum autem iam dies plures intercederent, secum ipso quaerens, quidnam esset, quod tamdiu sustentaretur, curiosius observata filia, animadvertit illam exerto ubere²² famem matris lactis sui subsidio lenientem. Quae tam admirabilis spectaculi novitas ab ipso ad triumvirum, a triumviro ad praetorem, a praetore ad consilium iudicum²³ perlata, remissionem poenae mulieri impetravit. Quo non penetrat, aut quid non excogitat pietas, quae in carcere servandae genetricis novam rationem invenit? Quid enim tam inusitatum, quid tam inauditum, quam matrem natae uberibus alitam? Putaret²⁴ aliquis hoc contra rerum naturam factum; nisi diligere parentes prima naturae lex esset.

²⁰ *triumviro*] nempe *capitali*, nam triumviri non unus erant generis. Triumviri capitales erant praefecti carcerum, quibus cura suppliciorum a damnatis sumendorum demandata erat. Liv. XXXII. 26. Lipsius ad Tacit. Annal. V. 9. *Mox in carcerem* Torrenius restituit auctoritate omnium suorum Mss. et ed. Mog. cum vulgo *legere* *in carcere*. *Quo receptam* recte habent Atreb. Gembl. Colon. uterque Brand. Leid. prim. sec. quint. sext. sept. Ultr. sec. Copef. Bit. prim. et ed. Mog. Sex alii Mss. et ed. Vet. *Quam receptam*, minus bene. Pro *nequid cibi*, nonnulli Mss. et ed. Vet. *ne-*

quid sibi, ex falsa pronuntiatione.

²¹ *is qui custodiae praeerat*] diversus a triumviro, et deterioris conditionis, quam triumvir.

²² *exerto ubere*] *eleganter*. al. *extracto*, al. *extento*.

²³ *ad consilium iudicum*] ita est in Mss. et ed. Vet. optime. Pighius et Colerus *ad concilium iudicum* sed vid. ad II. 10, 1. Aldus *ad consulum iudicium*. Conf. Gronov. ad Liv. XXXVIII, 2. *Mox matri impetravit* Periz. Harl. Barb. sec. Med. prim. multo discretius, iudice Torrenio.

²⁴ *Putaret*] ed. Vet. cum quinque Mss. et ed. Mog. *putaris*, quatuor *putaveris*.

²⁵ *Idem*

E X T E R N A.

1.
Festus in Pietatis aedem.

Idem praedicatum de pietate Perus existimetur²⁵, quae patrem suum Cimona²⁶ consimili fortuna affectum, parique custodiae traditum, iam ultimae senectutis, velut infantem pectori suo admotum aluit. Haerent ac stupent hominum oculi, cum huius facti pictam imaginem vident, casusque antiqui conditionem²⁷, praesentis spectaculi admiratione renovant; in illis mutis membrorum lineamentis viva ac spirantia corpora intueri credentes. Quod necesse est animo quoque evenire, aliquanto efficaciore pictura litterarum, vetera pro recentibus admonito recordari²⁸.

2.
Nepos in vita Iustin. II. Supra V. 3. ext.
3.

Ne te quidem, Cimon, silentio involvam, qui patri tuo sepulturam voluntariis vinculis emere non dubitasti. Nam etsi maximo tibi postea et civi, et duci evadere contigit, plus tamen aliquanto laudis in carcere, quam in curia, assecutus es. Ceterae enim virtutes admirationis tantummodo

²⁵ Idem praedicatum de pietate Perus existimetur] praedicatum delevit Pighius, quod ab uno Ms. abesset, at habent illud plerique Torrenii et Brand, ambo. pro Perus, plerique eius, al. prius, al. alserius, al. ruis, al. rius, al. pero. Pero fuit filia Nelei, soror Nestoris Homer. Odys. XI, 286. Hygin. Fab. 254. filiam vocat Xanthippen, patrem Mycona.

²⁶ Cimona] Pighius in margine adscripsit: alii Cononae. Colerus existimat Cimona perperam ex sequenti exemplo huc adscendisse. Munckerus ad Hygin. vult Mycona, tunc vero filia non potest nomen Perus habuisse sed Xanthippes. Nihil certi de

nomine patris et filiae dici potest.

²⁷ conditionem] Perizonius coniicit cognitionem.

²⁸ vetera pro recentibus admonito recordari] i. e. cum animus admonetur, vetera ita recordari tamquam si essent recentia. Sic edidit Vorstius, quem recte secutus est Torrenius. Colerus cum Pighio dederat: admonitos quod quidem fere omnes Mss. servant, sed Ascens. Gryph. Steph. et Lugd. admonito. Vetera pro recentibus admonitos recordari ed. Vet. Aldus, Colin. Lipf. unde Liptius legendum censet vetera a prudentibus admonito recordari, quae coniectura a Gronovio probatur, praeter rem

²⁹ erogando

multum, pietas vero etiam amoris plurimum meretur.

Vos quoque fratres, memoria complectar, quorum animus origine fuit nobilior. Siquidem admodum humiles in Hispania nati, pro parentum alimentis spiritum erogando²⁹, specioso exitu vitae inclaruistis. Duodecim enim millia nummum, quae post mortem vestram his darentur, a Paciae-
cis³⁰ pacti, ut eorum patris interfectorem Epas-
tum, gentis suae tyrannum, occideretis: nec ausi
solum insigne facinus estis, sed etiam strenuo ac
forti exitu clausistis³¹. Iisdem enim manibus Pa-
ciaecis ultionem, Epasto poenam, genitoribus nu-
trimenta, vobis gloriosa fata peperistis. Itaque
tumulis etiam nunc vivitis, quia parentum senectu-
tem tueri, quam vestram expectare, satius³² esse
duxistis.

Notiora sunt fratrum paria, Cleobis et Biton, Amphinomus et Anapus: illi, quod ad sacra Iuno-
nis peragenda matrem vexerunt: hi, quod patrem
et matrem humeris per medios ignes Aetnae³³

^{4.}
Cic. *Tusc.* 1.
47. *Plutarch.*
Solone. Herod.
I. Solin. c. V.
15. *Claudian.*
Epigr.

²⁹ erogando] ita omnes
Mss. et edit. ante Pighium,
qui tacite contra stilum Va-
lerii erogando mutavit in ero-
gantes.

³⁰ a Paciae-
cis] Paciae-
cum familiam etiam nunc no-
bilissimam apud Hispanos
esse, Pighius scribit, additque
et olim Caesaris tempore
fuisse illustrem. L. Iunii Pa-
ciaeci mentionem facit Ci-
cero ad Div. VI. 19. qui civi-
tate donatus Caesaris partes
securus est, non Pompeii, ut
Pighius existimavit. Longe
maior pars Mss. habet *Pacie-
tis, patietis, patiaetis*, al. *pa-
ciacis*, quod Mitalerius ex Plu-

tarcho et Cicerone probat.
Mss. novem et ed. Mog. a
filiis Paciecis. Atque Torre-
nius non videt, cur expelli
debuerit *filiis*.

³¹ clausistis] Multi Mss. et
omnes editi ante Pighium
claruistis, sed praestat *clau-
sistis*, praecedit enim *spiritum
erogando*; nam cum isti fra-
tres Epastum interfecissent,
et ipsi oppressi sunt. Pro nu-
trimenta non bene quidam
alimenta.

³² satius] vid. quae initio
huius capituli dicta sunt.

³³ Aetnae] in undecim
Mss. ed. Vet. et Mog. *Aetnae*
abest, recte, iudice Torrenio.

³⁴ vexa-

35. *Stob. 77.* portarunt³⁴: sed neutris pro spiritu parentum ex-
Senec. de Be- spirare propositum fuit.
nes. III, 37.

Serv. ad Virg. Nec ego³⁵ Argivam detrecto laudem, aut Aet-
Georg. III, naei montis gloriam involverim³⁶: verum obscu-
332. Hygin.
Fabul. 254. riori propter ignorantiam pietati notitiae lumen
Fragm. Ae- admoveo. Sicut Scythis³⁷ libenter pietatis testi-
liani, aliique.

5. monium reddo. Dario enim totis³⁸ regni sui vi-
Herodot. 4. ribus in eorum regiones³⁹ subinde impetum fa-
Iustin. II. 5.
Oros. II. 8. cienti, paullatim cedentes, ad ultimas Asiae solitu-
dines⁴⁰ pervenerant. Interrogati deinde ab eo

34 *vexerunt — portarunt]* *sex Mss. vexerint — portarint.*

35 *Nec ego]* sic novem
Mss. et edit. Vett. non vero
Nec ergo. Argivi sunt Biron
et Cleobis; Aetnaei montis
gloria vero Amphinomus et
Anapis.

36 *involverim]* sic Barb.
prim. Med. prim. Leid. tert.
sept. Periz. Copef. lidemque
mox verum omittunt, et le-
gunt obscuriori tamen pro-
pter, vel sed obscuriori pro-
pter. Uterque Ultr. aliique
pro involverim habent *minue-*
rim. Codd. Brand. septemque
alii, Mss. et ed. Vet. minuo.
Unde Torrenius Valerium
scriptuisse credit: gloriam mi-
nuo. verum etc. Quod *mi-*
nuo optime respondeat *et*
detrecto, et posterior *erim* ad-
haesisse ei videri possit ex se-
quenti verum, et verbum *in-*
volvere fere postulet sibi addi
aliquod substantivum. Si ve-
rum fatear, verbum *involve-*
re a Valerio profectum mihi
videtur, quod librarii in *mi-*
nuere mutarunt; nam *invol-*
vere i. e. *obruere, tegere*, op-
ponitur *et* notitiae lumen
admoveo.

37 *Sicut Scythis]* un. Brand.

Sic Scythis. Copef. Sic et Scy-
thsis, unde Perizonius coniu-
cit Sicut et Scythis, quod et
Torrenio haud displicet. In
marginem Coleri est al. forte fi.

38 *totis]* revocavi lectio-
nem verustarum editionum,
quae et in undecim *Mss. Tor-*
renii exstat. Pighius dederat
totius, quem alii securi sunt.
Totis viribus saepe occurrit
Curt. III. 1, 10. Iustin. XXVI.
2, 1. Phaedr. I. 11. etc.

39 *regiones]* hoc a Pighio
est. Edit. Vett. cum pleris-
que *Mss. regionibus.* Pro *sub-*
inde Cop. Leid. sext. Harl.
Med. sec. et Periz. habent
subitum. Quia vero Darius
hanc expeditionem semel
tantummodo suscepit, Torre-
nius vel *subitum* rescriben-
dum putat, vel *subinde* expli-
candum, quia subinde castra
ulterius promoverit in eo-
rum regionibus, dum illi
paullatim cederent.

40 *ad ultimas Asiae soli-*
tudines] Copef. et Barb. prim.
ad ultimum iam solitudinis.
Leid. quint. et sext. cum Al-
do *ad ultimas iam solitudines.*
Reliqui cum ed. Mog. et Vet.
ad ultimas Asiae solitudines.
Perizonius malit lectionem
cod.

per legatos, quem fugiendi finem, aut quod initium pugnandi facturi essent, responderunt, *Se nec urbes ullas, nec agros cultos, pro quibus dimicarent, habere. Ceterum cum ad parentum suorum monumenta venissent, sciturum quemadmodum Scythae praeliari solerent.* Quod quidem uno tam pio dicto, immanis et barbara gens ab omni se feritatis crimine ⁴¹ redemit. Prima igitur et optima rerum natura pietatis est magistra, quae nullo vocis ministerio, nullo usu litterarum indigens, propriis ac tacitis viribus, caritatem parentum pectoribus liberorum infundit. Quid ergo doctrina proficit? ut politiora scilicet, non ut meliora fiant ingenia: quoniam quidem solida virtus nascitur magis, quam fingitur.

Quis enim plaustris vagos, et silvarum latebris corpora sua tegentes, in modumque ferarum laniatu pecudum viventes, Dario sic respondere docuit? Illa nimirum, quae etiam Croesi filium loquendi usu defectum, ad protegendam patris incolumitatem ministerio vocis instruxit. Captis enim a Cyro Sardibus, cum unus e numero Persarum, ignarus viri, in caedem eius concitato ferretur impetu: velut oblitus, quid sibi nascenti fortuna ⁴² denegasset, *ne Croesum regem occide-*

6.

cod. Copef. et Barb. primi, quocum facit Torrenius. Priscæ lectionis vestigia sunt in Periz. qui habet *ad ultimum Asiam solitudinis*. Erat nempe in antiquo Ms. scriptum *solitudinis*, antequam pro *solitudines*. Librarius putavit hunc secundum casum singularis numeri esse, et *ultimas* mutavit in *ultimum*, ut fieret *ultimum iam solitudinis*. Alius librarius ultimæ syllabæ vocis *ultimum* superscripsit *as*, nempe ut indicaret, non *ultimum* sed *ultimas* le-

gendum esse; supervenit tertius librarius, qui animadvertit *as* superscriptum, illudque cum, sequente *iam* coniunxit, unde factum est *Asiam*, et tandem *Asiae*. A Valerio ergo profectum est *ultimas iam solitudines*.

⁴¹ *crimine*] octo, Mss. et ed. Mog. *discrimine*. Paullo ante totidem cum Mog. et Ver. *diffu*.

⁴² *fortuna*] Copef. utetque Med. cum Periz. et Barb. prim. *natura*, quod Perizonius praeferat frustra.

Y

43 ne

Herodot. I.
Gell. V, 9.
Senec. Con-
trov. 20.

ret⁴³, proclamando, pæne iam impressum iugulo mucronem revocavit. Ita qui ad id tempus mutus sibi vixerat, saluti parentis vocalis factus est.

An. V. 664.

Eadem caritas Italico bello Pinnensem⁴⁴ iuvenem, cui Pultonius erat cognomen, tanto animi corporisque robore armavit, ut cum obsessæ urbis suæ claustris præsideret, et Romanus imperator patrem eius captivum, in conspectu ipsius constitutum, destitutis militum gladiis circumdedit, occisurum se minitans, nisi irruptioni suæ iter præbisset, solus e manibus senem rapuerit; duplici pietate memorandus, quod et patris servator, nec patriæ fuerit⁴⁵ proditor.

CAPUT V.

DE BENEVOLENTIA FRATERNA¹.

1 *P. Africani maioris.*

2 *M. Fabii Vibulani Cos.*

3 *Ti. Caesaris Augusti.*

4 *Militis cuiusdam.*

Hanc caritatem² proximus fraternæ benevolentiae gradus excipit. Nam ut merito primum amoris vinculum ducitur, plurima et maxima beneficia accepisse: ita proximum iudicari debet simul accepisse. Quam copiosæ enim suavitatis illa recordatio est! In eodem domicilio antequam nascerer, habitavi: in iisdem incunabulis infantiae tempora peregi: eosdem appellavi parentes: eadem pro me vota excubuerunt: parem ex maiorum imaginibus gloriam traxi. Cara est uxor, dulces liberi,

⁴³ ne Croesum — occideret] *Ὁκρίωνος καὶ κλεινὴ Κροίσου.* Herodot.

⁴⁴ Pinnensem] *Pinna*, oppidum Vestinorum in Italia propria, nunc *Penna*.

⁴⁵ fuerit] undecim Mss. et editt. ante Pighium fuit.

1 *De benevolentia fraternæ*] A Pighio hoc est Cereæ editt. cum plerisque Mss. *De pietate erga fratres.*

2 *caritatem*] sic omnes scripti Torrenii et editi ante Pighium, præter ed. Vet. quæ cum Pighio aliisque habet *pietatem*.

iucundi amici, accepti affines: sed postea cognitis nulla benevolentia accedere³ debet, quae priorem exhauriat.

Atque hoc teste Scipione Africano loquor, qui tametsi arctissima familiaritate Laelio iunctus erat, attamen senatum supplex oravit, *ne provinciae fors fratri suo erepta, ad eum transferretur*: legatumque se L. Scipioni in Asiam iturum promisit; et maior natu, minori, et fortissimus imbelli, et⁴ gloria excellens laudis inopi, et, quod super omnia est, nondum Asiatico, iam Africanus. Itaque clarissimorum cognominum alterum fumsit, alterum dedit⁵; triumphique praetextam⁶ huius excepit, illius tradidit: ministerio aliquanto maior, quam frater imperio.

M. vero Fabius consul, inclyta pugna Hetruscis et Veientibus⁷ superatis, delatum sibi summo senatus populique studio triumphum ducere non sustinuit: quia eo praelio Q. Fabius, frater eius, consularis fortissime dimicans occiderat. Quantam in eo pectore pietatem fraternae caritatis habitasse existimemus, propter quam amplissimi honoris tantus⁸ fulgor exstingui potuit?

3 *accedere*] i. e. insuper addi. Perizonius coniicit *accedere*, et sic legit cod. Periz.

4 *imbelli, et*] ed. Vet. cum duodecim Mss. Torrenii et Aldo aliisque editionibus *et belli*; sed magis placet *imbelli, et*.

5 *dedit*] iuvit enim fratrem consilio, effecitque, ut is cognomen *Asiatici* adipisceretur. Paulo ante ed. Vet. *nominum*.

6 *triumphique praetextam*] i. e. insignia triumphantium VII. 1, 1. Pro *excepit*, unde-

cim Mss. cum ed. Vet. Mog. et Med. *cepit*, quod cur spre- rum sit cum Torrenio nescio. Terent. Eun. II. 3, 78.

7 *Hetruscis et Veientibus*] Ita Aldus et alii. Pro *Hetruscis* Mss. quinque et ed. Mog. et *amicis*, septem cum ed. Vet. et *amicis*, alii et *amiculis*, unde Pighius conii- cit et *Aequicolis*. Al. *Et Arun- cis*, al. et *Ernicis*. Lectio vul- gata bene se habet.

8 *tantus*] hanc vocem sep- tem Mss. ed. Vet. et Mog. delent.

Y a

2 fra

3. Hoc exemplo vetustas, illo seculum nostrum ornatum est: cui contigit fraternum iugum⁹ Claudia prius, nunc etiam Iuliae gentis intueri decus.

An. V. 744. Liv. CXXX. Tantum enim amorem princeps, parensque noster
Dio LV. Plin. iusitum animo fratris Drusi habuit, ut cum Ticini,
VII. 20. Tac. quo victor hostium ad complectendos parentes
Ann. III. 5. venerat, gravi illum et periculosa¹⁰ valetudine in

Germania fluctuare cognosset, protinus inde¹¹ metu attonitus erumperet. Iter quoque quam rapidum et praeceps velut uno spiritu corripuerit, eo patet, quod Alpes Rhenumque transgressus die ac nocte mutato subinde equo¹², ducenta millia passuum, per modo devictam barbariem, Antabagio¹³ duce solo comite contentus, evasit. Sed eum tunc maximo labore et periculo implicatum, mortaliūque frequentia defectum¹⁴, sanctissimum pietatis numen, et dii fautores eximiarum virtutum, et fidissimus Romani imperii custos Iupiter comitatus est. Drusus quoque, quamquam fato iam suo, quam illius¹⁵ officio propior erat, vigore spiri-

9 *fraternum iugum*] i. e. par fratrum. Cic. Philipp. XI.

2. De Gente Claudia videndus Sueton. Tib. 1.

10 *periculosa*] Drusus ex fractura, equo super crus eius collapsus — mortuus est. Liv. l. c. Mox Pighius invitis libris scriptis et editis in Germaniam.

11 *inde*] undecim Mss. ed. Vet. et Mog. *idem*. Pro metu Leid. sec. *mentem*, quod Torrenio non spernendum videbatur.

12 *mutato subinde equo*] plur. pro singulari. Equi modicis intervallis dispositi erant per vias militares, ut Tibertius eo celerius ad Drusum perveniret. Vectus autem Ti-

betius est *vehiculis* (Plin. l. c.) non *equis* ut Colerus vult.

13 *Antabagio*] variant Mss. in hoc nomine.

14 *defectum*] i. e. destitutum, passive. Mox *fidelissimus* novem Mss. cum ed. Mog. et Vet.

15 *illius*] Sic uterque Med. cum Leid. prim. quint. sext. sept. Cop. et ed. Vet. Lips. 1. 2. Lugd. habent, recte. nam nimis diserta est oppositio inter *suo* et *illius*, scil. Tibertii. *Officium Tibertii*, est officium Tiberio praestandum. *Ullius* dederat Pighius aliique post eum editores, etiam Torrenius. Perizonius, et Guyetus legunt *illi officio*, praeter necessitatem.

16 *Prac-*

tus, et corporis viribus collapsus, eo ipso tamen, quo vita et mors distinguitur, momento, *legiones cum insignibus suis fratri obviam procedere iussit, ut imperator salutaretur.* Praecepit¹⁶ etiam, *dextra in parte praetorium ei statui, et consulare et imperatorium nomen obtinere voluit.* Eodemque tempore, et fraternae maiestati cessit, et vita excessit. His scio equidem nullum aliud quam Castoris et Pollucis¹⁷ specimen consanguineae caritatis convenienter adiici posse.

Sed omnis memoriae clarissimis imperatoribus profecto non erit ingratum, si militis summa erga^{4.} *An. V. 666.* fratrem suum pietas huic voluminis parti adhaeserit. Is namque in castris Cn. Pompeii stipendia peragens, cum Sertorianum militem acrius sibi in acie instantem cominus interemisset, iacentemque spoliaret: ut fratrem germanum esse cognovit, multum ac diu convitio deos ob donum impiae victoriae insecutus¹⁸, prope castra transtulit, et pretiosa veste opertum, rogo imposuit. Ac deinde subiecta face, protinus eodem gladio, quo illum interemerat, pectus suum transverberavit: seque super corpus fratris prostratum, communibus flammis cremandum tradidit. Licebat ignorantiae beneficio innocenti vivere: sed ut sua potius pietate, quam aliena venia uteretur, comes fraternae neci non defuit.

¹⁶ *Praecepit*] Petizonius punctum ante *praecepit* delet, et post hanc vocem ponit, atque ante *ut imperator* cum ed. Vet. aliisque et intrudit.

¹⁷ *Castoris et Pollucis*] Polulux enim a Iove patre petiit,

ut Castorem immortalitatis suae participem faceret. Virgil. Aen. VI.

¹⁸ *insecutus*] sic undecim Mss. ed. Vet. aliaeque ante Pighium editt. unde revocavit Torrenius. Pighius dedit *insecutatus*.

CAPUT VI.

DE PIETATE ERGA PATRIAM.

1 *L. Iunii Bruti primi Cos.*2 *M. Curtii equ. Rom.*3 *M. Genutii Cipi praet.*4 *Q. Aelii Paeti praetoris.*5 *P. Decii Q. F. Cos.*6 *P. Decii P. F. Cos.*7 *P. Africani maioris.*8 *Civium Romanorum.*

Externorum.

1 *Codri regis Asbeniensium.*2 *Thrasyluli Asbeniensis.*3 *Themistoclis Asbeniensis.*4 *Philacnorum fratrum.*5 *Aristotelis Stagiritae.*

Aretissimis sanguinis vinculis pietas satisfacit: restat nunc ut patriae exhibeatur. Cuius maiestati, etiam illa, quae deorum numinibus aequatur, auctoritas parentum vires suas subiecit¹: fraterna quoque caritas aequo animo ac libenti² cedit; summa quidem cum ratione. Quia everfa domo, intentatus³ reipublicae status manere potest: urbis ruina, penates omnium⁴ trahat secum necesse est. Verum quid attinet verbis ista complecti? quorum tanta vis est, ut aliqui ea salutis⁵ suae impendio testati sint.

I.
An. V. 344.
Livius II, 6.
Dionys. V.
Plutarch. Po-
plicola.

Brutus consul primus cum Arunte Tarquinii Superbi, regno expulsi, filio in acie ita [equo⁶] concurrir, ut pariter illatis hastis, uterque mortifero⁷ vulnere ictus exanimis prosterneretur. Mo-

1 *vires [suas subiecit]* i. e. palmam tribuit.

2 *libenti*] complures Mss. et editi ante Pighium *libenter*.

3 *intentatus*] sic Pighius ex Cauchiano rescripsit. Atreb. et Gembl. *intestatus*. In duobus Lipsii veteribus *interdum proprius*, (i. e. stabilis, perpetuus opponiturque *et everfa*) et sic quoque legitur in Leid. tert. et quart. et ed. Vet. Ceteri Mss. Torreniani et Brand. *interdum*, omisso *proprius*. Lipsius malit *intemeratus*, Torrenius vero coniicit *intactus*. Mihi vide-

tur *proprius* vera lectio esse, quam explicarunt *intemeratus*, unde ortum *interdum*, et tandem *interdum proprius*.

4 *omnium*] quidam editi omnes, male.

5 *ut aliqui ea salutis*] editt. Vett. *ut aliqui salutis*. Undecim Mss. ed. Mog. et Vet. *ut alii salutis*.

6 *[equo]* glossam sapit, et quia desideratur in plurimis et optimis Mss. atque ed. Mog. Vet. et Mediol. uncis inclusi.

7 *mortifero*] octo Mss. et ed. Mog. *mortifico*.

8 *ad-*

rito adiecerim ⁸ populo Romano libertatem suam magno stetitisse.

Cum autem in media parte ⁹ fori, vasto ac repentino hiatu terra subsideret, responsumque esset, ^{2.} *ea re illum* ¹⁰ tantummodo compleri posse, qua populus Romanus plurimum valeret: Curtius et animi et generis nobilissimus adolescens, interpretatus Urbem nostram virtute armisque praecipue excellere, militaribus insignibus ornatus, equum conscendit, eumque vehementer admotis calcaribus praecipitem in illud profundum egit. super quem universi cives honoris gratia certatim fruges iniecerunt ¹¹, continuoque terra pristinum habitum recuperavit. Magna postea decora in foro Romano fulserunt: nullum tamen hodieque ¹² pietate Curtii erga patriam clarius obversatur exemplum: cui principatum gloriae obtinenti consimile factum subnectam.

Genucio Cipo ¹³ praetori, paludato portam egredienti, novi et inauditi generis prodigium incidit. Namque in capite eius subito veluti cornua erupperunt ¹⁴: responsumque ¹⁵ est *regem cum fore, si in* ^{3.} *An. V. 513. Ovidius Metamorph. XV. 565. Plin. XI, 37.*

⁸ *adiecerim*] uterque Brand. octo Mss. Torrenii et ed. Vet. cum aliis editis *obiecerim*, frequenti varietate.

⁹ *in media parte*] uterque Brand. octo Torrenii, ed. Vet. Aldus etc. *in mediam partem*.

¹⁰ *ea re illum*] sic plurimi Mss. et editt. quidam *re illum*, duo Leid. *illa re*. ed. Vet. *re illa illum*. Forte Valerius scripsit *re illa tantummodo* etc.

¹¹ *fruges iniecerunt*] ad placandam Cererem, quam Tellurem esse credebant.

¹² *hodieque*] sic recte ed. Mog. cum multis Mss. alii

hodie, vel *hodieque quod*. Mox observatur aliquot Mss.

¹³ *Genucio Cipo*] Mss. fere, et ed. Vet. *Genicio*, vel *Gemicio*. *Cipo*, non *Cippo*, habent plerique scripti, ed. Vet. et numi antiquissimi.

¹⁴ *erupperunt*] sic maxima et optima pars Mss. cum ed. Mog. clam ipsum Genucium ex fronte eius nata sunt; alii *eruperunt*; al. *emerferunt*. Lipsius in suo invenit *eraxerunt*, uti habet ed. Vet. et Mss. Copef. pro *furrexerunt*, erecta sunt. Sil. Ital. XIII. 332. *erumpunt cornua fronte*, ubi Heinsius coniicit *erepunt*. Licet ergo hucusque inde

Urbem revertisset. Quod ne accideret, voluntarium sibi met ac perpetuum indixit exsilium. Dignam pietatem, quae, quod ad solidam gloriam attinet, septem regibus praeferatur. Cuius testandae rei gratia capitis effigies aereae portae, qua excefferat¹⁶, inclusa est: dictaque *Raudusculana*, quod olim aera *raudera* dicebantur.

⁴
An. V. 534.
Front. IV, 5.
Phn. X, 18.
Festus. Varro
de Ling. Lat.
III. Non.
Marc. in Pi-
cumnus.

Genucius laudis huius, qua maior excogitari vix potest¹⁷, successionem Aelio¹⁸ praetori tradidit. Cui ius dicenti¹⁹ cum in capite picus confedisset haruspexque affirmasset²⁰, *conservato eo fore domum ipsius statum felicissimum²¹*, reipublicae miserrimum: occiso, in contrarium utrumque cessurum; e ve-

inde ab Aldo editum sit *emer-
serunt*, malui tamen sequi
plures eosque meliores Mss.
et edere *ereperunt*. Cui hoc
minus placet, is legat *emer-
serunt*.

¹⁵ *responsumque est*] ab haruspice. Ovid. l. c. v. 577. non ab oraculo.

¹⁶ *aereae portae, qua excefferat.*] Cauch. Camp. Periz. et Leid. quint. atque ed. Chalcocond. *aereae*, scil. effigies. Sicque edidit Pighius cum aliis post eum editoribus. At ceteri Mss. ed. Vet. Ald. aliaeque *aereae* scil. portae, quod etiam Torrenius probat. Ergo *aereae* revocavi. Colerus malit *aeratae*. Enimvero *aereae* pro *aeratae*, vel *aere vinctae* a Valerio dictum videtur, ut saepe *aureus* pro *auratus* apud Veteres scriptores. vid. Sueton. Aug. 52.

¹⁷ *qua maior excogitari vix potest*] haec verba omituntur in sex Mss. Septem alii in quibus Ultr. prim. et

Periz. cum ed. Vet. *quam aliorum exc. v. p.* alii: *qua aliorum exc. v. p.* unde Torrenius coniecit *qua maior aliorum exc. v. p.* sed, ut idem vir doctus recte monet, non opus est mutatione.

¹⁸ *Aelio*] erat is L. Aelius Tubero.

¹⁹ *Cui ius dicenti*] sic plures et meliores Mss. cum ed. Mog. Alii *cuius dicentis*, al. *cuius ius dicentis*, et sic ed. Vet. nisi quod vitiose scribitur *vis* pro *ius*, al. delent *ius*.

²⁰ *haruspexque affirmasset*] sic fere omnes Mss. et editt. ante Pighium. Ultr. prim. et margo Leid. sept. *haruspicesque affirmassent*. Quidam *confirmassent*, ed. Vet. *auspex confirmassent*, omisso *que*.

²¹ *statum felicissimum*] *factum* in undecim Mss. quorum septem habent *fidelissimum*, cum Vet. Lipsii, i. e. cum ed. Vet. quae habet cum Barb. prim. *factum*, nec non cum ed. Mog. et undecim Mss. *ipsius domini*.

22 morsu

ffligio picum morfu suo ²² in conspectu senatus necavit. Decem et septem milites suae familiae ²³, eximiae fortitudinis viros, Cannensi praelio amisit: Respublica procedente tempore ad summum imperij fastigium excessit. Haec nimirum exempla, Sylla, et Marius, et Cinna tanquam stulta riserunt ²⁴.

P. Decius, qui consulatum in familiam suam primus intulit, cum Latino bello Romanam aciem inclinatam et ²⁵ paene iam prostratam videret, caput suum pro salute reipublicae devovit: ac protinus concitato equo, in medium hostium agmen, patriae salutem, sibi mortem petens, irrupit: factaque ingenti strage, plurimis telis obrutus, super corrui-
Ex cuius vulneribus et sanguine insperata victoria emerfit.

Unicum talis imperatoris specimen esset, nisi animo suo respondentem filium genuisset. Is namque in quarto consulatu patris exemplum secutus, devotione simili, aequae strenua pugna, consentaneo exitu labantes ²⁶ perditasque vires Urbis nostrae correxit. Itaque dignosci arduum est, utrum Romana civitas utilius habuerit Decios duces, an amiserit: quoniam vita eorum ne vinceretur obstitit; mors fecit, ut vinceret.

²² morfu suo] Plinius: *concepit*. Acute Torrenius concipit Marti suo. Vide Nonium Marcellum l. c.

²³ milites suae familiae] hoc a Pighio est. Olim edebatur *militum familiam*, et sic nonnulli Mss. Alii *milites eximiae fort. viros cum familia*, alii *milites familia*, alii *militum familia*, et sic ed. Vet. Torrenius suspicatur Valerium scripsisse: *milites cum familia Aelia ex. fort.* etc. Tum,

i. e. brevi post hoc factum. Aelius autem ipse in praelio Cannensi periit. vide Frontin. l. c.

²⁴ riserunt] non enim iis se revocari passi sunt ab opprimenda republica.

²⁵ inclinatam et] septem Mss. ed. Mog. et Vet. *indisciplinatam*. male.

²⁶ labantes] Mss. quindecim ed. Mog. et Ven. *labentes*. Lib. III. 1, ext. 4. III. 8. in fine. III. 6, 6.

7. Non est extinctus pro republica superior Scipio Africanus: sed admirabili virtute, ne respublica exstingueretur, providit. Siquidem cum afflicta Cannensi clade urbs nostra nihil aliud quam praeda victoris esse Hannibalis videretur: ideoque reliquiae prostrati exercitus, deferendae Italiae, auctore L. Metello²⁷, consilium agitent: tribunus militum admodum iuvenis, stricto gladio mortem unicuique minitando, iurare omnes nunquam se relicturos patriam coegit: pietatemque non solum ipse plenissimam exhibuit, sed etiam ex pectoribus aliorum abeuntem revocavit.

8. Age, ut a singulis ad universos transgrediar, quanto, et quam aequali amore patriae tota civitas flagrav! Nam cum secundo Punico bello exhaustum aerarium, ne deorum quidem cultui sufficeret, publicani ultro aditos censores hortati sunt, *ut omnia sic locarent, tanquam respublica pecunia abundaret, seque praestatu-²⁸ros cuncta; nec ullum assem, nisi bello confecto, petituros* polliciti sunt. Domini quoque eorum servorum²⁹, quos Sempronius Gracchus ob insignem pugnam Beneventi manumiserat, pretia ab imperatore exigere superfederunt. In castris etiam non eques, non centurio stipendium³⁰ dari sibi desideravit. Viri atque feminae, quicquid auri argenteive habuerunt; item pueri insignia ingenuitatis, ad sustentandam tem-

²⁷ L. Metello] sic Livius appellat. Ast omnes Mss. Torrenii et editiones ante Pighium Q. Metello.

²⁸ praestatu-²⁸ros] sic Mss. quindecim cum ed. Mog. et Vet. Alii praestitu-²⁸ros.

²⁹ eorum servorum] sic omnes Mss. cum ed. Vet. multisque aliis ante Pighium, qui eorum deleverat.

³⁰ non eques, non centurio stipendium] Gronovius in Mss. bonae notae invenit non eques impendium, non centurio stipendium, et sic est in Ultr. sec. uno Leid. atque ed. Mog. Lips. et Mart. Herbip. in ceteris Torrenii, in Brand. et ed. Vet. est non eques, non centurio impendium. Gronovii lectio placuit Perizonio et Torrenio.

31 qui

poris difficultatem contulerunt. Ac ne beneficio senatus, qui his³¹ muneribus sanctos tributum onere liberaverat, quisquam uti voluit; sed insuper id omnes promptissimis animis praestiterunt. Non An. V. 358. Livius I, 23. Plutarch. Camillo. Festus in Pileitis et Matronis. ignorabant enim captis Veiis, cum decimarum nomine, quas Camillus voverat, aurum Apollini Delphico mitti oporteret, neque emendi eius facultas esset, matronas ornamenta sua in aerarium retulisse: similiterque audierant, mille pondo auri, quae An. V. 363. Livius V, 48. Gallis pro obsidione Capitolii promissa debebantur, earum cultu expleta³². Itaque et proprio ingenio, et exemplo vetustatis admoniti, nulla sibi in re cessandum existimaverunt.

E X T E R N A.

Sed et externa eiusdem propositi exempla attingam³³. Rex Atheniensium Codrus, cum ingenti hostium exercitu Attica regio debilitata, ferro ignique vastaretur, diffidentia humani auxilii ad Apollinis Delphici oraculum confugit, perque legatos sciscitatus est, *quonam modo illud tam grave bellum discuti posset*. Respondit Deus, *Ita finem ei fore, si ipse hostili manu occidisset*. Quod quidem non solum totis Atheniensium in castris, sed etiam³⁴ con-

31 qui bis] Pighius bis minus bene omiserat, quod in omnibus Mss. et editt. haeret.

32 quae Gallis pro obsidione Capitolii promissa debebantur, earum cultu expleta] septem Mss. et ed. Mog. quod — debebatur; Copei. et tredecim alii cum ed. Vet. et Mog. expletum. Cod. Brand. ed. Vet. Ald. aliaque ante Pighium pro obsidione quod restitui. Torrenius malit: Quod Gallis pro obsidione Capitolii omissa debebatur. Mihi potius placet lectio ed. Mog. quod

Gallis pro obsidione Capitolii promissa debebantur, earum cultu expletum. Promissio, i. e. ex promisso habet quoque ed. Lips. apud Thannerum.

33 Sed et externa — attingam] tres et ed. Lips. Age externa, totidem At externa, duo cum ed. Mog. Sunt et externa, unus Age sunt externa, tredecim cum ed. Mog. omittunt attingam. Unde Torrenius putat, legendum: Age, sunt et externa — exempla.

34 Atheniensium in castris, sed

trariis percerebuit. Eoque factum est, ut ediceretur, *ne quis Codri corpus vulneraret*. Id postquam cognovit, depositis insignibus imperii, famularem³⁵ cultum induit; ac pabulantium³⁶ hostium globo sese obiecit: unumque ex his falce percussus, in eadem suam compulit. Cuius interitu ne Athenae occiderent, effectum est.

2. Ab eodem fonte pietatis Thrasybuli quoque
Infin. V. 9. Diod. Sicul. XIII. Pausan. Att. animus manavit. Is cum Atheniensem urbem triginta tyrannorum teterrima dominatione liberare cuperet, parvaque manu maximae rei molem aggrediretur, et quidam e consociis dixisset: *Quantas tandem tibi Athenas, per te libertatem consecutae, gratias debebunt?* respondit: *Dii faciant, ut quantas ipse illis debeo, videar retulisse*. Quo affectu³⁷ inclytum destructae tyrannidis opus laude cumulavit.

3. Themistocles autem, quem virtus sua victorem, iniuria patriae imperatorem Persarum fecerat, ut se ab ea oppugnanda abstineret, instituto sacrificio, exceptum patera tauri sanguinem³⁸ hau-

[*sed etiam*] ita Vorstius et Torrenius auctoritate vet. editionum et fere omnium Mss. edidit, cum Pighius et Colerus ex solis Cauch. et Gembl. duxissent *Athenis, sed in castris etiam*. Ed. Vet. *Atheniensibus in castris* etc. Mox pro *vulneraret* Ultr. sec. et ed. Mog. *violaret*.

35 *famularem*] ita Lib. Dan. uterque Brand. Ultr. prim. margo Leid. sept. et Leid. quint. Alii cum ed. Vet. aliisque *familiarem*. VI. 7, 3. Burmannus ad Vellei. I. 2. coniicit *manipularem*, frustra.

36 *pabulantium*] Sambuci cod. *palantium*, tres alii cum ed. Vet. *perambulantium*.

37 *Quo affectu*] Tredecim Mss. cum editt. vulgatis *quem affectum*, sed uterque Ultrai. cum ed. Mog. *quo affectu*. Cop. *affectu*, unde Perizonius coniicit *effato*. Harl. *affectum*. Torrenius praefert: *quem affectum*, et explicat: quem affectum ingens laus ex destructa tyrannide est secuta. Sed tamen *quo affectu* potest ferri et commodè exponi: Inclytum Themistoclis opus destructae tyrannidis per se quidem omnem laudem meretur, sed multo maiore laude dignum illud est, quia ex summa in patriam pietate manavit.

38 *tauri sanguinem*] Plin. Hist.

fit, et ante ipsam aram, quasi quaedam Pietatis clara victima concidit. Quo quidem tam memorabili eius excessu, ne Graeciae altero Themistocle opus esset, effectum est.

Sequitur eiusdem generis exemplum. Cum inter Carthaginem³⁹, et Cyrenas de margine agri⁴ pertinacissima contentio esset, ad ultimum placuit^{Sallust. In- gurih. s. 79. Pomp. Melo l. 6. 7.} utrinque eodem tempore iuvenes mitti, et locum, in quem ii convenissent, finem ambobus haberi populis. Verum hoc pactum Carthaginensium duo fratres nomine Philaeni, perfidia praecucurre- re, citra constitutam horam maturato gressu in longius promotis terminis. Quod cum intellexis- sent Cyrenensium iuvenes, diu de fallacia eorum questi, postremo acerbitate conditionis iniuriam discutere conati sunt. Dixerunt namque, *sic cum finem ratum fore, si Philaeni vivos se ibi obrui passi essent.* Sed consilio eventus non respondit. illi enim nulla interposita mora, corpora sua his terra operienda tradiderunt. Qui quoniam patriae, quam vitae suae longiores terminos esse malue- runt, bene iacent, manibus et ossibus suis Punico dilatato imperio. Ubi sunt superbae Carthaginis alta moenia? ubi maritima gloria inclyti portus? ubi cunctis litoribus terribilis classis? ubi tot exer- citus? ubi tantus equitatus? ubi immenso Africae spatio non contenti spiritus? Omnia ista duobus Scipionibus Fortuna partita est. At Philaenorum egregii facti memoriam ne patriae quidem interi- tus exstinxit. Nihil est igitur, excepta virtute,

Hist. Nat. XXVIII, 9. *Tauri- nus quidem (sanguis) recens inter venena est.* Mox ed. Vet. *ante ipsa arma*, vitiose.
³⁹ *Carthaginem*] ed. Vet. cum nonnullis Mss. *Cartha- ginenses.* Mox quidam Mss.

de modo agri; item astuta perfidia praecurrerunt ed. Vet. ex glossa. Eadem *acer- bitatem — iniuria.* Ceteras va- rietates praetereo. *Progressu* Torrenius malit *egressu.* fru- stra.

quod mortali animo ac manu immortale quaeri possit.

5. Iuvenili ardore plena haec pietas. Aristoteles vero supremæ vitæ reliquias senilibus ac rugosis membris, in summo litterarum otio, vix custodiens, adeo valenter pro salute patriæ incubuit, ut eam, hostilibus armis solo æquatam, in lectulo Atheniensi iacens, Macedonum de manibus, quibus abiecta erat, eriperet⁴⁰. Ita urbs, non tam strata atque everfa⁴¹ Alexandri⁴², quam restituta Aristotelis notum est opus. Patet ergo, quam benignæ, quamque profusæ pietatis erga patriam omnium ordinum, omnis ætatis homines exstiterint; sanctissimisque naturæ legibus mirificorum

40 ut eam, hostilibus armis — eriperet.] Locus, si quis alius, mire depravatus. Lego: ut eam, hostilibus armis solo æquatam, in lectulo Athenis iacens, et quidem Macedonum manibus, quibus abiecta erat, erigeret. Haec enim lectio et historiae conveniens est, et ex reliquiis varietatum, quæ in Mss. et vetustis editt. occurrunt, commode elici potest. Ab hostilibus armis decem Mss. ed. Mog. et Ald. ab hostibus armis, tres Mss. ed. Vet. Ven. aliaque; ab host. armis Ms. Copesf. æquandam Cop. Barb. prim. Med. sec. et Ascensf. contra historiae fidem. Atheniensium ed. Vet. Athenis Io. Sarisber. Porro fluctuant Mss. inter equitum Macedonum manibus, ac et quidem vel equidem Maced. manibus; hoc tamen plures habent. Equidem de M. m. ed. Vet. eorumdemque Macedonum manibus suspicatur Torrenius. obiecta ed. Vet.

Pighius alique; adiecta multi Mss. disiecta Aldus. erigeret solus Aldus, nescio an ex ingenio, sed vere. Aelian. l. c. Ἀριστοτέλης τὴν αὐτὴν πατέρα — ἀνεγέρει αὐτοῖς. Urbs ergo Stagira, a Philippo (ab Alexandro putant Valerius et Plinius l. c.) everfa, hortatu Aristotelis ab Alexandro restituta est. In textu secutus sum Torrenium.

41 urbs non tam strata atque everfa] Pighius non ex Mss. sed ex Laertio et Plutarcho dedit Ita non tam urbs Stagira everfa, sed nullus faver cod. Ms. qui omnes constanter legunt strata i. e. prostrata. Nonnulli tamen cum ed. Vet. omittunt non tam; alii everfa non tam Alexandri. Ultr. et Mog. ed. Ita tam urbs strata.

42 Alexandri] non Alexander, sed pater eius Philippus Stagiram evercit. vid. not. 40. circa finem.

43 sub-

etiam exemplorum clara mundo subscripserit ubertas ⁴³.

CAPUT VII.

DE PATRUM AMORE ET INDULGENTIA IN LIBEROS.

1 *Q. Fabii Max. Rulliani.*

2 *Caesetii Flavi.*

3 *Octavii Balbi.*

Externorum Regum.

1 *Seleuci Syriae.*

2 *Ariobarzanis Cappadociae.*

Det ¹ nunc vela pii et placidi affectus parentum erga liberos indulgentia: salubrique aura pro-
vecta, gratam suavitatis secum dotem afferat.

Fabius Rullianus quinque consularibus summa cum gloria peractis, omnibusque et virtutis et vi-
tae emeritis stipendiis ², legatus ire Fabio Gur-

^{1.}
An. V. 462.
Liv. XI. Oref.
III. 22. Zona-

⁴³ *subscripserit ubertas*] frustra Pighius ex Suf. et Pulm. dedit *veritas*. Error ortus est ex falsa pronuntiatione *ru ubertas*. Nec obstat epitheton *clarus*; nam *ubertas exemplorum mundo clara*, est multitudo exemplorum cuilibet nota, immo notissima. Med. prim. *subscripsit veritas al' ubertas*. Leid. prim. *subscripsit libertas* et sic quoque ed. Vet. *subscripsit* pro *subscripserit*, ortum est ex abbreviatura, et *ubertas* facillime potuit in *libertas* transire. Perizonii coniectura, *legentis cara ubertas*, i. e. grata, pretiosa, quae et Torrenio blanditur, non opus est. Sex Mss. *subscripta se-stantur*.

1 *Det*] multi Mss. *perperam Sed*, quidam aequè *prave Set*. Moris enim erat, ut librarii litteram initialem vocis primae omitterent, quo ab alio appingeretur; scri-

perant ergo *et*, ut littera *D* suppleretur. At imperiti Rribae *S* addiderunt, ut fieret *Set*, in ed. Vet. tactum est. Alii ex *Set* fecerunt *Sed*. Ast omnino scribendum *Det*, ut bene a Pighio aliisque editum est. Ceterum Valerius in praefatione huius capituli nihil aliud dicere voluit, quam: *Transeo nunc ad suavissima exempla indulgentiae patrum in liberos*. At quam declamatoris calamistris orationem suam obscuravit!

2 *omnibusque et virtutis et vitae emeritis stipendiis*] Sic optime Gronovius correxit, (nisi quod *virtutum* malit) et Vorstius in textum recepit, quem merito secutus est Torrenius. Ante Pighium edebatur *omnibusque et virtutibus et vitae meritis stipendiis*, quod Pighius *perperam* mutavit in *omnibusque et virtutibus et vitae meritis stipendus*. Nam *stipendiis* agnoscunt

ras. *Cicero* giti³ filio ad bellum difficile et periculosum confi-
ciendum gravatus non est; paene ipso per se⁴
pro Muraena. duntaxat animo sine corpore militaturus: utpote
propter ultimam senectutem lectuli otio, quam
labori praeliorum habilior. Idem triumphantis
currum⁵, equo insidens, sequi, quem ipse parvu-
lum triumphis suis gestaverat, in maxima voluptate
posuit: nec accessio⁶ gloriosae illius pompae, sed
auctor spectatus est.

2. Non tam speciosa Caesetii, equitis Romani,
An. V. 709. fors, patria, sed par⁷ indulgentia. Qui a Caesare
Dio 44. Sue-
son. Caes. c. omnium iam et externorum et domesticorum ho-
79. *Plutarch.* stium victore, cum abdicare filium suum iuberetur,
in Caes. Ap-
plan. Civil. II. quod is tribunus plebis cum Marullo collega, in-
vidiam ei tanquam regnum affectanti fecerat, in
hunc modum respondere⁸ sustinuit: *Celerius tu*

scunt omnes Mss. et, editt.
vetustae. *emeritis* habet Med.
sec. et ed. Seb. Gryphii, Rob.
Stephani atque Lugd. 1558.
ceteri *meritis*. *Emerita sti-*
pendia invenitur apud Liv.
XXXXII, 34. XXXXIII, 14.
aliosque. vid. VI. 1, 10. Gro-
novius bene explicat: Eme-
ruit stipendia virtutis, qui
omnes eius numeros imple-
vit, qui omnibus muneribus
virtutis functus est: emeruit
stipendia vitae, qui conse-
nuit.

3 *Gurgiti*] Mss. novem
cum ed. Mog. *Gurgite*. Sed
vide V. 5, 1. *Legatumque se*
L. Scipioni, non *Scipione*.

4 *per se*] male eiecit Pi-
ghius.

5 *triumphantis currum*] Ocho Mss. *currum* omittunt,
quinque alii cum ed. Vet.
triumphantem deleta *currum*.
III. 1, 9.

6 *accessio*] sic bene uter-

que Brand. Barb. prim. Bit.
sec. et Ultr. prim. *accessio* Co-
pel. *accessus* ed. Vet. *assessor*
Med. et Leid. primi. *accessor*
Pighius, qui *accessor* conii-
cit, male. *Accessio*, est appen-
dix, uti pluribus demonstra-
runt Gronov. ad Liv. XXXXV,
7. et Heins. ad Vellei. II, 26.
Sensus est: Fabius non ha-
bitus est *comes* triumphi, sed
auctor.

7 *patria, sed par*] sic
omnes Codd. Mss. et editt.
ante Pighium, qui dedit *fors*:
sed patria par. minus bene.
Valerius vult: sortem, patriam
Caesetii non tam speciosam
fuisse, quam fortunam Fabii,
qui filium triumphantem vi-
detit. Male quoque Pighius
ediderat *Caesetii speciosa*,
contra ordinem librorum.

8 *respondere*] Mss. unde-
cim cum ed. Vet. Mog. Alcenf.
et altera Lipsi. *respondendo*,
haud male. Nepos Attic. 21,
6. Va-

mihî, Caesar, omnes filios meos eripies, quam ex his ego unum nota pellam mea. Habebat autem duos praeterea optimae indolis filios, quibus Caesar se incrementa dignitatis benigne largiturum pollicebatur. Hunc patrem tametsi summa divini principis clementia tutum praestitit, quis tamen non humano ingenio maius ausum putet, quod, cui totus⁹ terrarum orbis succubuerat, non cessit?

Sed nescio an Octavius Balbus concitatoris et ardentioris erga filium benevolentiae fuerit. Proscriptus a triumviris, cum domo, postico¹⁰ clam¹¹ esset egressus, iamque fugae expeditum initium haberet, postquam intus filium trucidari falso clamore vicinia¹² accepit, ei se neci, quam euaserat, obtulit, occidendumque militibus tradidit. Pluris nimirum illud momentum, quo illi praeter spem videre filium incolumem contigerat, quam salutem suam aestimans. Miseros adolescentis oculos, quibus amantissimum sui patrem, ipsius opera¹³ sic exspirantem, intueri necesse fuit!

E X T E R N A.

Ceterum ut ad iucundiora cognitu veniamus, Seleuci regis filius Antiochus novercae Stratonices infinito¹⁴ amore correptus, memor, quam im-

6. Valerius quoque amat gerundia in *do.* Mox post *indolis* vox *filios* a duobus Mss. abest. Pro *largiturum* Mss. sexdecim, ed. Vet. Mog. et Mediol. *daturum.*

9 totus] abest ab ed. Vet. et Mf. Copef. in quo etiam *non* et mox *maius* omittitur.

10 postico] i. e. per posticum. Sic Mss. quatuordecim, et ed. Vet. aliquae. VI. 8, 6. Pighius *pestica.*

11 falso clamore vicinia] sic Torrenius in omnibus

suis libris scriptis et editis invenit, et recte edidit. Pighius alique dederant *falsus clamore e vicinia.*

12 opera] i. e. culpa. Ne-
pos VI. 1, 3.

13 infinito] amor infinitus h. l. est, non alio modo satiandus, nisi si cum Stratonice noverca, Demetrii Poliorcetae filia, concubisset. Lipsius frustra coniicit *infrinitus.* vide infra VIII. 13.

ext. 3. Mox pro *facibus* Ultr. prim. et ed. Vet. *facinoribus.*

Z

14 Era-

probis facibus arderet, impium pectoris vulnus pia dissimulatione contegebat. Itaque diuersi affectus iisdem visceribus ac medullis inclusi, summa cupiditas, et maxima verecundia, ad ultimam tabem corpus eius redegerunt. Iacebat ipse in lectulo, moribundo similis: lamentabantur necessarii: pater moerore prostratus de obitu unici filii, deque sua miserrima orbitate cogitabat: totius domus funebris magis, quam regius erat vultus. Sed hanc tristitiae nubem Leptinis mathematici, vel, ut quidam tradunt, Erasistrati¹⁴ medici, providentia discussit. Iuxta enim Antiochum sedens, ut eum ad introitum Stratonices rubore perfundi, et spiritu increbrescere, eaque egrediente pallere, et excitationem¹⁵ anhelitum subinde recuperare animadvertit, curiosiore observatione ad ipsam veritatem penetravit. Intrante enim Stratonice, et rursus abeunte, brachium adolescentis dissimulanter apprehendendo, modo vegetiore, modo languidiore pulsu venarum comperit, cuius morbi aeger esset; protinusque id Seleuco exposuit. Qui carissimam sibi coniugem filio cedere non dubitavit: quod in amorem incidisset, fortunae acceptum referens: quod dissimulare eum usque ad mortem paratus esset, ipsius pudori imputans. Subiiciatur animis senex, rex, amans: iam patebit, quam multa, quamque difficilia, paterni affectus indulgentia superavit¹⁶.

¹⁴ *Erasistrati*] meminit eius etiam Gellius XVI. 3. fuit discipulus Chryssippi medici, Aristotelis ex filia nepos. vid. Plin. Hist. Nat. passim.

¹⁵ *excitationem*] i. e. acriorem, concitatioem; multi libri *exercitationem*, male.

Mox carissimam sibi coniugem cum Torrenio edidi pro carissima sibi coniuge.

¹⁶ *superavit*] sic omnes libri; attamen cum Vossio, Perizonio et Torrenio unice probo *superaris*, sive *superaverit*, quod compendioso scriptum erat.

At Seleucus¹⁷ quidem uxore, Ariobarzanes autem filio suo Cappadociae regno cessit, in conspectu Cn. Pompeii. Cuius cum tribunal conscendisset, invitatusque ab eo in curuli sella sedisset, postquam filium in cornu scriptionis¹⁸ humiliorem fortuna sua locum obtinentem conspexit, non sustinuit infra se collocatum intueri: sed protinus sella descendit, et diadema in caput eius transtulit: hortarique coepit, ut eo transiret, unde ipse surrexerat. Exciderunt lacrymae iuveni, cohorrui corpus, dilapsum diadema est, nec quo iussus erat, progredi potuit: quodque paene fidem veritatis excedit, laetus erat, qui regnum deponebat; tristis, cui dabatur. Nec ullum finem tam egregium certamen habuisset, nisi patriae voluntati auctoritas Pompeii adfuisset. Filium enim et regem appellavit, et diadema sumere iussit, et in curuli sella considerare coegit.

2.
An. V. 692.
Appian. Mi-
thridatica.

17 *At Seleucus*] ed. Vet. *Hec de Seleuci*. Unus et alter Mss. *uxorem*. Tres cum ed. Vet. *regnum*. Autem multi editi omittunt, contra Mss. Paulo post ed. Vet. *ab eo ut in curuli sella sedisset*.

18 *in cornu scriptionis*] in medio fere tribunali erat suggestus excelsior, in quo sella curulis collocabatur, in qua considebant magistratus. Huc invitabatur *Ariobarzanes* a Pompeio. Circumsidebant in spatio orbiculari, quod formam hemicycli referebat, assessores iudicii et auditores. In extrema parte hemicycli ad abacos seu pulpita scriptionis

sedebant, qui praetoris decreta notis exciperent. Ibi sedentem filium Ariobarzanes conspexit etc. Istum locum nominabant *cornu* Tacit. *Annal.* I. 75. vel *partem primorem* Sueton. *Tib.* 33. vel *cortinam* Auct. *dialog. de Orator.* c. 19, 6. Videndus omnino Car. Ferd. Hommelii, V. C. libellus elegantissimus *de forma tribunalis*. Mox *conspexisset* ed. Vet. cum plerisque Mss. et ed. Mog. Pro *surrexerat* ed. Vet. Harl. et Leid. sec. *descenderat*, ex interpretatione. Pro *dilapsum* legendum cum Perizonio et Torrenio *delapsum*. Med. uterque *collapsum*.

CAPUT VIII.

QUI SEVERI ADVERSUS LIBEROS¹.

- 1 *L. Iunius Brutus primus Cos.* 4 *M. Aemilius Scaurus.*
 2 *Cassius Viscellinus.* 5 *A. Fulvius.*
 3 *T. Manlius Torq. iuriscos.*

1. *An. V. 244. Livius II. 5. Dionys. V.* **C**omicae lenitatis hi patres: tragicae asperitatis illi². Par Romulo gloria L. Brutus³, quia ille urbem, hic libertatem Romanam condidit; filios suos, Tarquinii dominationem a se expulsum reducentes, summum imperium obtinens comprehensos, proque tribunali virgis caesos, et ad palum religatos securi percuti iussit. Exiit patrem⁴, ut consulem ageret: orbusque vivere, quam publicae vindictae deesse maluit.

2. *An. V. 268. Liv. II. 41. Dionys. VIII. ex quibusdam Annal. ex aliis aliter.* Huius aemulatus exemplum Cassius, filium⁵, qui tribunus plebis Agrariam legem primus tulit, multisque aliis rebus populariter animos hominum amore sui devinctos tenebat, postquam illam potestatem deposuit, adhibito propinquo

1 *Qui — liberos.]* Ed. Vet. et Mss. *De severitate parentum* (patrum ed. Vet.) *in filios, vel adversus liberos.* Quod Pighius mutavit.

2 *Comicae — asperitatis illi]* ed. Vet. capiti praecedenti annectit.

3 *Par Romulo gloria L. Brutus]* L. Brutus gloria par Romulo Mss. et ed. Vet. fortasse rectius.

4 *Exiit patrem]* Ovid. Metam. XII. 30. *Rexque patrem vicit.*

5 *filium]* nempe *Spurium Cassium Viscellinum*, qui tunc tertium Consul fuerat, non tri-

bunus plebis, unde Pighius legendum coniicit: *filium, qui cum tribunis plebis* etc. Enimvero ne sic quidem Valerius cum aliis scriptoribus convenit. nam illa *potestas*, quam *deposuit*, nulla alia potest esse ex mente Valerii, quam *tribunitia*, ut ergo vel alios auctores sit secutus noster, vel manifestus illius error sit, ex memoria rem pervulgatam referentis, et eum tribunum plebis legem agrariam tulisse putantis, quoniam iis legibus Tribuni plebis saepe rempublicam turbaverant Flor. III. 13, 1. ut bene observavit Torrenius.

6 *adbi-*

rum et amicorum consilio⁶, affectati regni crimine *Ph. Hist. N. XXXIII. 4. Infra VI. 3. 1.*
domi damnavit: verberibusque affectum, necari
iussit: ac peculium ejus Cereri consecravit.

T. autem Manlius Torquatus⁷, propter⁸ egre-
gia multa raræ dignitatis, iuris quoque civilis, et
sacrorum pontificalium peritissimus, in consimili
facto ne consilio quidem necessariorum indigere
se credidit. Nam cum ad senatum Macedonia de
filio ejus D. Silano, qui eam provinciam obtinue-
rat, querelas per legatos detulisset, a Patribus con-
scriptis petiit, *ne quid ante de ea re statuerent, quam
ipse Macedonum, filiique sui, causam inspexisset.*
Summo deinde cum amplissimi ordinis, tum etiam
eorum, qui questum venerant, consensu cogni-
tione suscepta, domi consedit: solusque utrique
parti per totum biduum vacavit, ac tertio plenissi-
me die⁹, diligentissimeque auditis testibus, ita pro-
nunciavit: *Cum Silanum filium meum pecunias a so-
cietis accepisse mihi probatum sit, et republica eum et
domo mea indignum iudico, protinusque e conspectu
meo abire iubeo.* Tam tristi patris sententia per-
cussus Silanus, lucem ulterius intueri non susti-
nuit, suspendioque se proxima nocte consumpsit.
Peregerat iam Torquatus severi et religiosi iudicis
partes: satisfactum erat reipublicae: habebat ul-
tionem Macedonia: potuit tam verecundo obitu
filii patris inflecti rigor. at ille neque adolescentis
exsequiis interfuit, et cum maxime funus ejus du-

⁶ *adhibito — consilio*] vid. Senec. de Clem. I. 15.

⁷ *T. autem Manlius Torquatus*] male in ed. Vet. et quibusdam Mss. *Gaius autem Manl. Torq.* Nam Fasti habent T. ut apud Livium et Cicer. I. c.

⁸ *propter*] quidam Mss. *propter*; quod minus bene

quibusdam viris doctis placet. Manlius fuit vir raræ dignitatis propter multa egregia.

⁹ *ac tertio plenissime die*] Multi Mss. *ac tertio die plenissime*, dein sex cum ed. Vet. et Ald. *percussus* I. 3, ext. 3. Mox pro *intueri* ed. Vet. *videre*. eadem at ille delet.

ceretur, consulere se volentibus, vacuas aures accommodavit. Videbat enim se in eo atrio confedis-
 se, in quo ¹⁰ Imperiosi illius Torquati "severitate conspicua imago posita erat: prudentissimo-
 que viro succurrebat, effigies maiorum cum titulis suis idcirco in prima aedium parte poni solere, ut eorum virtutes posterius non solum legerent, sed etiam imitarentur.

M. vero Scaurus, lumen ac decus patriae, cum
An. V. 652. apud Athesim flumen, impetu Cimbrorum Romani
Aurel. Vi8. equites pulsi, deserto [procos. 12] Catulo, Urbem
de viris illust. pavidi repeterent, consternationis eorum participi
e. 72. Front. filio suo misit, qui dicerent 13, libentius se in acie
lib. III. c. 1. eius interfecti ossibus occurrurum, quam ipsum tam
deformis fugae reum visurum. Itaque si quid modo
reliquum in pectore verecundiae superesset, conspectum
degenerati patris vitaturum 14. recordatione enim
iuventae suae, qualis M. Scauro aut habendus, aut

¹⁰ in quo] moris enim erat, imagines maiorum in atriis collocare. Plin. XXXV. 2. Senec. de Benef. III. 28. id. Epist. 44. Iuvenal. sat. VIII. 18.

¹¹ Imperiosi illius Torquati] Hic ordo in compluribus Mss. et in ed. Vet. observatur. Cic. de Fin. II. 28. *Fru-gi ille Piso*. Mox duodecim Mss. et omnes ante Pighium editiones *effigies maiorum suorum*.

¹² [procos.] sic edere placuit Pighio Liv. LXVIII. Vestustae edit. *consule*. Sex Mss. cum ed. Vet. delent. recte. Maior pars Mss. cum ed. Mog. *deserto Catulo consule*, ex glossa. Mox pro *consternationis eorum* contra omnium

Mss. et edit. fidem Pighius ediderat *consternationis eius*.

¹³ dicerent] novem Mss. cum ed. Mog. et Vet. *diceret*, quod aliquanto melius est, ut bene vidit Torrenius, nam non opus fuit, ut multos nuntios mitteret, qui idem dicerent.

¹⁴ degenerati patris vitaturum] i. e. patris, a quo filius degeneraverat. Et sic omnes omnino Mss. codices et edit. vetustae, praeter Cauch. Mss. in quo *vitaret*, unde Pighius coniecit *degener irati patris vitaret*. Sensu quidem bono, at contra librorum fidem, unde Torrenius lectionem tot Mss. et edit. firmatam revocavit. Pro *iuventae* ed. Vet. *iuventutis*.

15 fili-

spemendus, esset filius, admonebatur. Quo nuntio accepto, iuvenis coactus est fortius adversus semetipsum gladio uti, quam adversus hostes usus fuerat.

Nec minus animose A. Fulvius, vir senatorii ordinis, euntem in aciem filium¹⁵ retraxit, quam Scaurus o praelio fugientem increpuit. Namque iuvenem et ingenio et litteris et forma inter aequales nitentem, pravo consilio amicitiam Catilinae secutum, inque castra eius temerario impetu ruentem, medio itinere abstractum supplicio mortis affecit: praefatus, *Non se Catilinae illum adversus patriam, sed patriae adversus Catilinam genuisse*. Licuit, donec civilis belli rabies praeteriret, inclusum arcere: verum illud cauti patris narraretur opus, hoc severi refertur.

CAPUT VIII.

QUI MODERATI ERGA SUSPECTOS
LIBEROS¹.

1 L. Gellius Poplicola.
2 Q. Hortensius orator.

3 Fulvius quidam.
4 Pater quidam.

Sed ut hanc incitatum et asperam severitatem mitiores relatu² patrum mores clementiae suae mixtura temperent, exactae poenae concessa venia iungatur.

15 filium] multum is diversus fuit a M. Fulvio Nobiliore, affecta Catilinae, cuius mentionem facit Sallust. Catil. c. 17. nam Fulvii senatoris filius fuit extra coniurationem c. 39. Mox pro abstractum aliquot Mss. retractum.

1 Qui — liberos] Mss. et

editt. vett. De parentum adversus suspectos liberos moderatione.

2 mitiores relatu] sic ed. Vet. cum quinque Mss. relati undecim Mss. quod Perizonio placuit. Supra I. 6, 11. quidam libri, sed relatu verum est.

Z 4

3 in

1.
An. V. 583.
Censor fuit.

L. Gellius omnibus honoribus ad censuram defunctus, cum gravissima crimina de filio, in novercam³ commissum stuprum. et patricidium cogitatum, propemodum explorata haberet, non tamen ad vindictam procurrit continuo, sed paene universo senatu adhibito in consilium, expositis suspicionibus, defendendi se adolescenti potestatem fecit. Inspectaque diligentissime causa, absolvit eum tum consilii, tum etiam sua sententia. Quod si impetu irae abstractus saevire festinasset, admisisset magis scelus, quam vindicasset.

2.
An. V. 702.
Caesius Cic.
famil. VIII.
2. Cic. ad Att.
sic. II. 3.

Q. autem Hortensii, qui suis temporibus ornamentum Romanae eloquentiae⁴ fuit, admirabilis in filio⁵ patientia exstitit. Cum enim eousque impietatem eius suspectam, et nequitiam invisam haberet, ut Messallam, suae sororis filium, haerodem habiturus, ambitus reum defendens iudicibus diceret, *Si illum damnassent, nihil sibi praeter osculum⁶ nepotum, in quibus acquiesceret, superfuturum.* Hac scilicet sententia, quam etiam editae orationi inseruit, filium potius in tormento⁷ animi, quam in voluptatibus reponens, tamen ne naturae ordinem confunderet, non nepotes, sed filium haerodem reliquit. Moderate usus affectibus suis: quia et vivus⁸ moribus eius verum testimonium, et mortuus sanguini honorem debitum reddidit.

3 *in novercam*] sic ed. Vet. cum aliis editt. et utroque Brand. omnibusque Torrenii Mss. Solus Camp. *cum noverca*, quod Pighius praeter rem praetulit. Leid. sept. habet: *at in noverca*. Nihilo fortasse peius, iudice Torrenio. Pro *explorata* ed. Vet. *excogitata*.
4 *ornamentum Romanae eloquentiae*] Gellius I. 5, 2. Maerob. Saturn. III. 13.

5 *in filio*] de flagitiis filii Hortensii vid. Cic. ad Attic. VI. 3. X. 4. et 18.

6 *praeter osculum*] ed. Vet. *praeter ultimum osculum*.

7 *in tormento*] decem Mss. cum ed. Mog. *in tormentis*. Sensus est: Hortensius putavit, filium sibi magis tormento, quam voluptati esse.

8 *et vivus*] ed. Vet. *scilicet vivus*.

9 Ful-

Idem fecit clari generis, magnaeque dignitatis vir Fulvius⁹; sed in filio aliquantum tetrore. Nam cum auxilium senatus implorasset, ut suspectus in parricidio¹⁰, et ob id latens, per triumphum¹¹ conquereretur, ac iussu Patrum conscriptorum comprehensus esset; non solum eum non notavit¹², sed etiam decedens, dominum omnium esse voluit: quem genuerat haeredem instituens, non quem expertus fuerat¹³.

Magnorum virorum clementibus actis ignoti patris novae atque inusitatae rationis consilium adiciam: qui cum a filio necti sibi insidias comperisset, nec inducere in animum posset, ut verum sanguinem ad hoc sceleris progressum crederet, seductam¹⁴ uxorem suppliciter rogavit, *ne se ulterius celaret, sed diceret*¹⁵, *sive illum adolescentem subiecisset, sive ex alio concepisset.* Asseveratione

9 *Fulvius*] de quo Fulvio loquatur Valerius, non constat.

10 *in parricidio*] i. e. propter parridium.

11 *triumvirum*] vid. ad V. 4, 7. et VI. 1, 10. Pro conquereretur ed. Vet. *querere* tur.

12 *notavit*] conf. V. 7, 2. *mea pellam nota*. Septem Mss. Torrenii et ed. Vet. *necavit*. Mox *omnium* ed. Vet. et octo Mss. omittunt.

13 *expertus fuerat*] non respiciens, quod filius parridium paraverat.

14 *seductam*] i. e. in locum secretum ductam; quod cum imperiti librarii non intelligerent, verbum *suspiciens* intruserunt et legerunt *sedu-*

ctam uxorem suspiciens, suppliciter cet. et sic in quatuordecim Mss. invenit Torrenius; qui tamen pro *suspiciens* coniicit *suspiciens*, i. e. quasi amans, qui de violata uxore expetit, et quem quærere pudet; uti Darius apud Curt. III. 10, 32. Ast lectio textus bene habet. Liv. XXX. 5. *Singulos deinde separatim, Laellum ac Mafianissam seductos obtestatur*, Liv. III. 48.

15 *sed diceret*] absunt a quatuor Mss. Pighianis (nam octo Mss. numeravi, quibus usus est vir doctissimus) Lib. Dan. utroque Brand. et ab undecim Torrenii itemque ed. Vet. Sed habent quatuor Pighiani et ed. Mog. Mihi commode abesse posse videntur.

B 5

16 56

deinde eius, et iureiurando, *se nil tale debere suspicari*¹⁶, persuasus, in locum desertum filio perducto, gladium, quem secum occultum attulerat, tradidit, ac iugulum feriendum praeiuit: nec veneno, nec latrone ei ad peragendum parricidium opus esse affirmans. Quo facto non paulatim, sed magno impetu recta cogitatio pectus iuvenis occupavit; continuoque abiecto gladio, *Tu vero*, inquit, *pater, vive: et si tam obsequens es, ut hoc precari filio permittas, me quoque exsupera*¹⁷. *Sed tantum quaeso, ne meus erga te amor eo sit tibi vilior*¹⁸, *quod a poenitentia oritur*. Solitudinem sanguine meliorem¹⁹, pacatioresque penatibus filvas, et alimentis blandius ferrum, ac mortis oblatæ, quam datae vitæ felicius beneficium!

¹⁶ *se nil tale debere suspicari*] *se* abest a septem Mss. *debere* vero non habent quatuor Mss. Lipsii liber vetus, i. e. ed. Vet. Unde cum Lipsio et Torrenio malim: *nil tale suspicari*, i. e. ut nil tale suspicaretur. Colerus *se nil tale debere suspicari persuasus* pro glossa habet.

¹⁷ *me quoque exsupera*] i. e. mihi quoque filio tuo superstes esto. Parentibus enim in votis erat, ut heredes, i. e. liberos superstites relinquerent. Cic. Nat. Deor. II. 28. Exempla plura congescit Ru-

pertus in Diss. ad Valerium.

¹⁸ *tibi vilior*] *tibi* Torrenius addidit auctoritate Mf. Copes. aliorumque undecim, itemque ed. Mog. quibuscum etiam ed. Vet. et Lips. apud Thann. faciunt.

¹⁹ *Solitudinem sanguine meliorem*] i. e. Locus desertus efficacior est ad amorem erga parentem incitandum, quam arctissima necessitudinis coniunctio inter patrem et filium. Pighius praeter necessitatem legit: *solitudinem*.

CAPUT X.

QUI FILIORUM OBITUM FORTI
ANIMO TULERUNT¹.

Romani.

1 *M. Horatius Pulvillus* Cos. 2.2 *L. Aemilius Paulus* Procos.3 *Q. Marcius Rex*, Cos.

Externi.

1 *Pericles Atheniensis*.2 *Xenophon*.3 *Anaxagoras*.

Commemoratis patribus, qui iniurias filiorum patienter exceperunt, referamus eos, qui mortes aequo animo tolerarunt.

Horatius Pulvillus, cum in Capitolio Iovi Opt. Max. aedem pontifex dedicaret, interque nuncupationem² solemnum verborum postem tenens, mortuum esse filium suum audisset, neque manum a poste removit, ne tanti templi dedicationem interrumperet: neque vultum a publica religione ad privatum dolorem deflexit, ne patris magis, quam pontificis partes egisse videretur³.

Clarum exemplum: nec minus tamen illustre quod sequitur. Aemilius Paullus, nunc felicissimi, nunc miserrimi patris clarissima repraesentatio, ex quatuor filiis formae insignis, egregiae indolis, duos iure adoptionis in Corneliam, Fabiamque gentem translato, sibi ipse denegavit: duos ei fortuna abstulit. Quorum alter triumphum patris funere suo quartum ante diem praecessit: alter in triumphali curru conspectus⁴, post diem tertium exspiravit. Itaque qui ad donandos usque

¹ *Qui filiorum — tulerunt*] *Miss.* et edit. antiquae: *De parentibus, qui filiorum* etc.

² *interque nuncupationem*] *Miss.* sex cum ed. Vet. *inque nuncupatione*. duo etiam: *mortem filii sui*.

³ *videretur*] *Winch.* et *Colan.* *Miss.* nec non ed. Vet.

post *videretur* adiciunt: *Tolle, inquit, cadaver.* Ex mera librariorum liberalitate, ut recte ait Perizonius. Quare merito omisit Torrenius.

⁴ *alter in triumphali curru conspectus*] vid. V. 7, 1. quem ipse parvulum triumphis suis gestaverat. Paulo aliter tamen Livius l. c.

5 *abpu-*

liberos abundaverat⁵, in orbitate subito destitutus est. Quem casum quo robore animi sustinuerit, oratione, quam de rebus a se gestis apud populum habuit, hanc adiiciendo clausulam, nulli ambiguitur reliquit: *Cum in maximo proventu⁶ felicitatis nostrae, Quirites, timerem, ne quid mali fortuna moliretur, Iovem Opt. Max. Iunonemque reginam, et Minervam precatus sum, ut, si adversi quid populo Romano inmineret, totum in meam domum converteretur. Quapropter bene habet⁷. annuendo enim votis meis id egerunt, ut vos potius meum casum⁸ doleatis, quam ego vestro ingemiscerem.*

3. Uno etiam nunc⁹ domestico exemplo adiecto, in alienis luctibus orationi meae¹⁰ vagari permittit. An. V. 635. tam. Q. Marcius Rex¹¹ superior¹², Catonis in consulatu collega, filium summæ pietatis et magnæ spei, et quæ non parva calamitatis accessio fuit,

5 abundaverat] male Colerus ex Lib. Danielis malit ambulaverat. Mox Vorstius coniicit is orbitate, Perizonius vero subita. Neutrum opus.

6 proventu] male quidam Mss. habent provestu, aut provesto. Proventus est successus, vid. Liv. XXXV. 41. Caes. de B. Gall. VII. 29. Mox: ut, si quid adversi Mss. cum ed. Mog. converteret Colerus contra omnes Mss.

7 bene habet] Mss. decem et editt. veteres bene se res habet. Sed bene habet Ultr. prim. Periz. Leid. sec. Barb. prim. Med. sec. quod melius est, quam ut a librariis potuerit proficisci Liv. XXXVIII. 50. Iuvenal. X. 71. Propert. III. 11, 67.

8 meum casum] sic plerique Mss. et editt. Colerus dedit meo casu. Vestro etiam

ed. Vet. cum Mss. agnoscit non vestrum. Vestro est casus tertius Liv. XXXVI. 28. aliique.

9 etiam nunc] sic omnes libri scripti et editti. Colerus vero nunc expunxit.

10 orationi meae] undecim Mss. orationem meam. Utrumque probum. III. 2. ext. I.

11 Q. Marcius Rex superior] de quo vid. Gell. XIII. 19. Plin. Hist. Nat. II. 31.

12 superior] omnes libri superioris ut ad Catonem referatur. Ast Pighius ex conjectura bene reposuit superior, nempe Q. Marcius Rex. Duo enim Marcii Reges ad Consulatum pervenerunt pater et filius. Pater quidem a. V. 635. filius vero solus 685. Cato quocum consultum gessit, superior non fuit, sed Nepos, ut ex Gellio constat;

unicum amisit. Cumque se obitu eius subrutum, et eversum videret, ita dolorem altitudine consilii coercuit, ut a rogo iuvenis protinus Curiam peteret, senatumque, quem eo die legē habere oportebat, evocaret.¹³ Quod nisi fortiter moerorem ferre scisset, unius diei lucem inter calamitosam patrem et strenuum consulem, neutra in parte cessato.¹⁴ officio, partiri non potuisset.

E X T E R N A.

Princeps Atheniensium Pericles intra quadri-^{1.} *Platarch. in vita. Aelian. VIIII, 6. Symmach. III. epist. 6.* duum duobus mirificis adolescentibus filiis spoliatus, iis ipsis diebus et vultu pristinum habitum retinente, et oratione nulla ex parte infractiore concionatus est. Ille vero caput quoque solito more coronatum gerere sustinuit, ut nihil ex veterē ritu propter domesticum vulnus detraheret. Non sine *Aristoph. in serm.* causa igitur tanti roboris animus ad Olympii Iovis¹⁵ cognomen ascendit.

Xenophon autem, quod ad Socraticam disciplinam attinet, proximus a Platone felicitis ac beatitudinis facundiae gradus, cum solemne sacrificium per-^{2.} *Laert. in vit. Socratis. serm. 106. Aelian. Var. Hist. III. 3.* ageret, e duobus filiis maiorem natu nomine Gryl-

stat; Marcius vero superior fuit collega Catonis Nepotis. Ergo lectio *superioris* vel Valerii error fuit, quod Torrenius existimat, vel librariorum, quod mihi placet. His enim Marcii Reges non adeo noti erant uti Catones, cum itaque invenissent *superior*, statim cogitarunt, ad sequens Catonis referendum, et compendiose scriptum esse, ideoque sine haesitatione mutarunt in *superioris*.

¹³ *Quod nisi*] Ultr. prim. *Qui nisi.*

¹⁴ *cessato*] sic omnes Mss.

Torrenii, ed. Vet. Mog. Ven. et Lips. apud Thanner. *Cessatum* dicitur, in quo cessatum est. Ovid. Fast. III. 617. Metam. X. 669. Sil. Ital. V. 533. unde Torrenius pro *cessante* reposuit.

¹⁵ *Olympii Iovis*] Plin. Hist. Nat. XXXIII. 8. et *Olympium Periclem dignum cognomine*. ibid. *Periclis Olympii*. Aristophan. Acarnan. *Περικλὲς ὁ Ὀλυμπιος*. Unde Colerus vocem *Iovis* expunxit contra omnem fidem Mss. et editt. Bene contra eum disputavit Perizonius. Pro *ascendit* ed. Vet. *conscendit*.

¹⁶ *cor-*

Senec. ad
Marc. 12.

lum, apud Mantineam in praelio cecidisse cognovit: nec ideo institutum deorum cultum omitendum putavit, sed tantummodo coronam deponere contentus fuit. Quam ipsam, percunctatus *quonam modo occidisset*, ut audivit *fortissime pugnantem interiisse*, capiti reposuit; numina, quibus sacrificabat, testatus, *maiores se ex virtute filii voluptatem, quam ex morte amaritudinem sentire*. Alius removisset hostiam, abiecisset altaria, lacrymis respersa tura disieciisset: Xenophontis corpus religione¹⁶ immobile stetit, et animus in consilio prudentiae stabilis mansit, ac dolori¹⁷ succumbere, ipsa clade, quae nuntiata erat, tristius duxit.

^{3.} Nec Anaxagoras quidem suppressendus est. Audita namque morte filii, *Nihil*, inquit, *mihi inexpectatum, aut novum nuntias. ego enim illum ex mo natum sciebam esse mortalem*. Has voces utilissimis praeceptis imbuta virtus mittit. quas si quis efficaciter auribus perceperit¹⁸, non ignorabit ita liberos esse procreandos, ut meminerit his a rerum natura, et accipiendi spiritus, et reddendi eodem momento temporis legem dici; atque ut mori nepinem solere, qui non vixerit, ita nec vivere aliquem quidem posse, qui non sit moriturus.

Laert. in vi-
ta. Cic. Tusc.
III. 14. Aelia-
ni Var. Hist.
III. 2. Senec.
ad Polyb. 30.
Simpli. in
Epiet. cap.
22. Symmach.
III. ep. 6.

¹⁶ *corpus religione*] Aldus ediderat: *cor pia religione*, et sic est in octo Mss. Torrenii. Pighius ex Mss. edidit *corpus religioni*, cum Valerius de corporis et animi constantia loquatur. Torrenius Pighianum *religioni* mutavit in *religione*, quod omnes vetustae editiones et plerique Mss. habent. *Corpus pia religione* est in ed. Mog. Mf. Periz. et Ultr. sec. quod ego praetulerim. Ceteri Mss. Torrenii cum ed. Vet. *corpus religione*.

¹⁷ *ac dolori*] sic omnes scripti et editi. Bene ergo Torrenius revocavit, probante Perizonio, cum Pighius aliiue edidissent: *nam dolori*; aequè recte, sed contra libros.

¹⁸ *perceperis*] omnes Torrenii Mss. exceptis Periz. et Copes. habent *repperit*, et sic ed. Mog. et Mediol. nec non ed. Vet. in qua est: *que si quis*, pro *quas si quis*; ut ad *praecepta* referatur. *Receperit* Torrenius non damnat. III. 1, 2.

VALERII

VALERII MAXIMI
FACTORUM DICTORUMQUE
MEMORABILIMUM
LIBER SEXTUS.

CAPUT I.
DE PUDICITIA.

Quam coluere Romani.	10 C. Pescennius triumvir capitulis.
1 Lucretia Sp. F. L. Collatini.	11 Cominius trib. plebis.
2 L. Virginius.	12 C. Marius Cos. 2.
3 Pontius Aufidianus eq. Rom.	13 Privati qui adulteria deprehensa vindicarunt.
4 P. Maenius.	Externi.
5 Q. Fab. Max. Servilianus.	1 Hippo femina Graeca.
6 P. Asilius Philiscus.	2 Chionara Orgiagontis reguli.
7 M. Claudius Marcellus aed. cur.	3 Teutonorum uxores.
8 Q. Metellus Celer trib. pleb.	
9 T. Vesurius T. F. Calvinus.	

Unde te virorum pariter ac feminarum praecipuum firmamentum Pudicitia invocem¹? Tu enim prisca religione consecratos Vestae focos incolis. Tu Capitolinae Iunonis² pulvinaribus incubas. Tu palatii columen, augustos penates sanctissimumque Iuliae genialem torum³ assidua

¹ *invocem*] Lipsius scribit *evocem*; Valerium enim varia pudicitiae domicilia recensere, et velut ambigere, ubi potissimum habitet. Quod mihi aeque displicet, ac eiusdem viri docti altera coniectura *ornamenti* scribentis pro *firmamenti*. Utrumque probum est et *invocem* et *firmamentum*. Unus Cod. Brand. vocem Barb. prim. et Leid. sec. *fundamentum*.

² *Iunonis*] hinc antiquissima lex Numae regis: *Pellex aram Iunonis ne tangito* etc. Gell. III. 3.

³ *Iuliae genialem torum*] in octo Mss. et ed. Mog. est *Iuliae gentis genialem torum*, quod Pighius temere in textum recepit, ne scilicet Valerius suus accusari posset, tamquam impudencissimus adulator *Iulias, Augusti filiae*, et *Tiberis uxoris*, libidine at-

statione celebras. Tuo praesidio puerilis aetatis insignia munita sunt. Tui numinis respectu sincerus iuventae flos permanet. Te custode matronalis stola censeatur. Ades igitur, et cognosce quae fieri ipsa voluisti.

Dux Romanae pudicitiae Lucretia⁴, cuius virilis animus, maligno errore fortunae, muliebri corpus fortitus est, a Sex. Tarquinio⁵, regis Superbi filio, per vim stuprum pati coacta, cum gravissimis verbis iniuriam suam in consilio⁶ necessariorum deplorasset, ferro se, quod veste tectum attulerat, interemit. Causamque tam animoso interitu imperium consulare pro regio permutandi, populo Rom. prae-buit.

I.
An. V. 244.
Livius l. 58.
Ovid. Fast.
II. Dionys.
III.

que adulteriis toto terrarum orbe infamis. At dum Pighius Valerium suum a crimine impudentis adulatoris defendere studet; ipse in gravem errorem incidit; nam *Julia*, de qua hoc loco Valerius agit, non est infamis illa Augusti filia, sed *Livia*, Augusti uxor, Tiberii mater, quae *Julia* nominata est. Vid. Tacit. Annal. I. 3. ibique Lipsium, qui quoque ad nostrum Valerii locum recte monet, *genialem* eorum non esse posse *gens Juliae*, sed *singulorum*, nec nisi *matronarum*. Valerius ergo *Liviae* serviliter adulatur, uti et alias eius filio Tiberio, tantamque Liviae pudicitiam facit, ut numen ipsum inhabitare velit *genialem* eius eorum. *Genis* quoque abest a reliquis Mss. et ed. Vet.

⁴ *Lucretia*] vid. Augustin. de Civ. Dei I. 19: III. 15.

Tertullian. Exhort. ad Castitatem et lib. de Monogamia. Serv. ad Virg. Aen. VIII. *Colerus*.

⁵ *a Sex. Tarquinio*,] sic Pighius ex Mss. edidit, quibuscumque faciunt Mss. decem Torrenii. Alii *a Sex. Tarquinii* etc. male.

⁶ *in consilio*] sic Leid. prim. quint. sext. Ultrai. sec. ed. Mog. Reliqui cum ed. Vet. aliisque *in concilio*, quod hoc loco Torrenio rectius videtur, ego *in consilio* praetulerim. Lucretia deploravit iniuriam suam coram necessariis, quos in consilium adhibuerat, qua ratione iniuria vindicanda esset. Supra V. 9, 1. *paene universo senatu adhibito in consilium — absolvit eum tum consilii, tum etiam sua sententia.* vide ad V. 4, 7. II. 10, 1.

7 *Asque*

Atque haec illatam iniuriam non tulit ⁷: Virginus plebei generis, sed patricii vir spiritus, ne probro contaminaretur domus sua, proprio sanguini non pepercit. Nam cum Ap. Claudius decemvir, filiae eius virginis stuprum, potestatis viribus, fretus, pertinacius expeteret, deductam in forum ⁸ puellam occidit, pudicaeque interemtor, quam corruptae pater esse maluit.

Nec alio robore animi praeditus fuit Pontius Aufidianus, eques Romanus, qui postquam comperit filiae suae virginitatem a paedagogo proditam Fannio Saturnino ⁹, non contentus scelertum servum affecisse supplicio, etiam ipsam puellam necavit. Itaque ¹⁰ ne turpes eius nuptias celebraret, acerbis exsequias duxit.

Quid P. Maenius, quam severum pudicitiae custodem egit! In libertum namque gratum admodum sibi animadvertit, quia cum nubilis iam aetatis filiae suae osculum dedisse cognoverat; cum praesertim non libidine, sed errore lapsus videri posset. Ceterum amaritudine poenae, teneris adhuc puellae sensibus, castitatis disciplinam

⁷ *Atque haec illatam iniuriam non tulit.*] nempe Lucretia, quae iniuriam illatam ulta est ferro, Virginus etiam inferendam. Sic enim legendum optime coniecit Lipsius, quocum faciunt Barb. prim. uterque Med. Leid. prim. et Ultrai. prim. Ceteri cum editt. Vett. *Atque hanc illatam iniuriam non tulit Virginus — spiritus, qui me etc. male.* Ed. Vet. *qui ne probro criminis turpitudine contaminaretur*; ex putida glossa.

⁸ *deductam in forum*] Lipsius ex Livio malit *eductam*

in foro, quod puella iam in foro ad Appii tribunal esset. Nihil opus. Livius III. 47. *Virginus — filiam suam — in forum deducit.*

⁹ *Fannio Saturnino*] sic Mss. et editt. Mog. et Vet. Aliae ante Pighium, *Fannio Saturnino*. Perizonius adscripsit: forte *Valgio* vel *Sentio Saturnino*.

¹⁰ *Itaque*] longe maior pars Mss. cum antiquis editt. Ita. Si *Itaque* retinendum exponas cum Perizonio *Atque ita*. I. 7, ext. 8. Cic. ad Div. V. 11, 2. Terent. Andri III. 3, 18.

ingenerari magni aestimavit: eique tam tristi exemplo praecepit, ut non solum virginitatem illibatam, sed etiam oscula ad virum sincera perferret.

5. Q. vero Fabius Maximus Servilianus¹¹ honoribus, quos splendidissime gesserat, censurae gravitate consummatis, exegit a filio poenas dubiae castitatis, et punito pependit, voluntario secessu conspectum patriae vitando¹².

An. V. 627.
Censor fuit.

6. Dicerem censorium virum nimis acerbum¹³ existisse, nisi P. Atilium Philiscum in pueritia corpore quaestum a domino facere coactum, tam severum postea patrem cernerem. Filiam enim suam, quod ea se¹⁴ stupri crimine coinquinaverat, interemit. Quam sanctam igitur in civitate nostra pudicitiam fuisse existimare debemus, in qua etiam

¹¹ *Servilianus*] Macrobius eius librum de Feriis citat. Colerus. Orof. V. 16. *cum die dicta a Cn. Pompeio damnatum* scribit. Quintil. Declam. III. 17. Orof. III. 13. *Perizonius*. Mox *gesserat* tredecim Mss. et ed. Vet. cum aliis ante Pighium, quod ergo Torrenius pro Pighiano *gessis* restituit. Gronovius legit *ugerat*.

¹² *exegit filio poenas dubiae castitatis, et punito pependit, voluntario secessu conspectum patriae vitando*. Sic plerique Mss. et omnes ante Pighium editi, ut sensus sit, Fabium Servilianum (Quintil. l. c. *Fabium Eburnum* vocat) primo filium suum propter libidinem punivisse (*necevisse* Quintil.), deinde punito filio, patrem ipsum severitatis suae poenas pependisse (nam *dubiae castitatis* fuit filius) sua sponte in exi-

lium eundo. Pighio vero haec lectio non placuit, igitur partim ex Mss. partim ex coniectura reposuit: *exegit a filio unico poenas dubiae castitatis. Is eas pependit, voluntario secessu conspectum patris vitando*. Pighium secuti sunt Colerus, Vortitius alii, que, ast Torrenius lectionem priscam revocavit.

¹³ *acerbum*] tredecim Mss. cum ed. Mog. et Vet. *atrocem*, quod Torrenius praefere videtur. Malim tamen *acerbum*.

¹⁴ *quod ea se*] ante Pighium edebatur *Eo quod se*. Leid. sext. *Eo quod*. Ed. Vet. Mog. cum decem Mss. *Quod ita se*, alii Mss. *quod ea*. Torrenius coniicit *Quod ista se*. Crediderim Valerium scripsisse *eo quod se*, unde factum *ea quod se*, deinde *quod ea se*, *quod illa se*, *quod ita se*.

¹⁵ *tribuno*

institutores libidinis, tam severos eius vindices evasisse animadvertimus?

Sequitur excellentis nominis, ac memorabilis facti exemplum. M. Claudius Marcellus, aedilis curulis, C. Scantinio Capitolino, tribuno plebis¹⁵, diem ad populum dixit, quod filium suum de stupro appellasset: eoque asseverante se cogi non posse ut adesset, quia sacrosanctam¹⁶ potestatem haberet, et ob id tribunicium auxilium implorante, totum collegium tribunorum negavit se intercedere, quo minus pudicitiae quaestio perageretur. Citatus itaque Scantinius reus, uno teste, qui tentatus erat, damnatus est. Constat juvenem productum in Rostra defixo in terram vultu perseveranter tacuisse, verecundoque silentio plurimum in ultionem suam valuisse.

Metellus quoque Celer stuprosae mentis¹⁷ acer punitor existit, Cn. Sergio Silo promissorum matrifamiliae nummorum gratia diem ad populum dicendo, eumque hoc uno crimine damnando. Non enim factum tunc, sed animus in quaestione deductus est: plusque voluisse peccare nocuit, quam non peccasse profuit.

Concionis haec: illa curiae gravitatis¹⁸. T. Veturius, filius eius Veturii, qui in consulatu suo Samnitibus, ob turpiter ictum foedus, deditus fuerat, cum propter domesticam ruinam, et grave aes

¹⁵ tribuno plebis] Pighius ad Fastos 627. putat legendum aedili plebis vid. Liv. III. 55. Perizonius. Mox ut adesset non reperitur in quinque Mss.

¹⁶ sacrosanctam] Liv. III. 55. Infra VI. 5, 4. Mox pro citatus tres Mss. convictus.

¹⁷ stuprosae mentis] i. e. stuprare volentis. vid. Serv.

ad Virg. Aen. VI. 624. Senec. de Constant. 7. de Benef. V. 14. Ambros. Serm. I. in Psalm. 118. Rupertus. In quaestione omnes Mss. ed. Mog. et Vet. Ceterae ante Pighium editiones in quaestione. Mox non ante peccasse delet ed. Vet.

¹⁸ gravitatis] ed. Vet. gravitas.

Aa 2

19 nexum

C. Laetorio. alienum, C. Plotio nexum se dare¹⁹ admodum
Quintil. De- adolescentulus coactus esset, servilibus ab eo ver-
clam. III. beribus, quia stuprum pati noluerat, affectus, que-
 relam ad consules detulit. A quibus hac de re
 certior factus senatus, *Plotium in carcerem duci*
iussit. In qualicunque enim statu positam²⁰ Ro-
 mano sanguini pudicitiam tutam esse voluit.

ro. Et quid mirum, si hoc universi Patres conscri-
 pti censuerunt? C. Pescennius triumphum²¹ capita-
 lis, Cornelium fortissime militiae stipendia emeriti-
 tum, virtutisque nomine quater honore primipili²²
 ab imperatoribus donatum, quod cum ingenue
 adolescentulo stupri commercium habuisset, publi-
 cis vinculis oneravit. A quo appellati tribuni,
 cum de stupro nihil negaret, sed *sponsionem se fa-*
*cere*²³ paratum diceret, quod *adolescens ille palam*
atque aperte corpore quatuor fecisset, interces-
 sionem suam interponere noluerunt. Itaque Cor-
 nelius in carcere mori coactus est. Non putarunt
 tribuni plebis rempublicam nostram cum fortibus
 viris pacisci oportere, ut externis periculis dome-
 sticas delicias emerent.

II. Libidinosi centurionis supplicium, M. Laetortii
 Mergi tribuni militaris, aequae similia²⁴ foedus
An. V. 436. exitus sequitur. Cui Cominius tribunus plebis

¹⁹ *nexum se dare*] i. e. ob aes alienum se dare vin-
 ctum in servitutem.

²⁰ *positam*] Lipsius, quem
 Vossius sequitur, coniicit
posito, contra omnes libros,
 male. *Pudicitia in qualicum-*
que statu posita, i. e. qualis-
 cumque status hominibus, vel
 pudicus animo in qualicum-
 que statu fuerit. *Perizonius.*

²¹ *triumvir*] vid. ad V.
 4, 7. *capitalis* deest in mul-
 tis Mss. et antiquis editt. Ed.

Vet. habet *triumvir C. Cor-*
nelium.

²² *primipili*] vid. ad I. 6,
 11.

²³ *sponsionem se facere*]
 vid. ad II. 3, 2. Hoc vero
 loco et infra VII. 2, 4. pro
ni sequitur *quod*. Mox post
putarunt undecim Mss. et ed.
 Vet. inserunt *enim*.

²⁴ *similis*] hanc vocem
 Lipsius et Perizonius contra
 libros expungendam censent.

²⁵ *corni-*

diem ad populum dixit, quod cornicularium²⁵ suum stupri causa appellasset. Nec sustinuit eius rei sententiam Laetorius; sed se ipse ante iudicii tempus fuga prius subtraxit: deinde etiam morte punivit²⁶. Naturae modum expleverat: fato tamen functus, universae plebis sententia crimine impudicitiae damnatus est. Signa illum militaria, sacrae aquilae, et certissima Romani imperii custos severa castrorum disciplina, usque ad inferos persecuta est. Quoniam cuius magister²⁷ esse debuerat, sanctitatis corruptor tentabat existere.

Hoc movit²⁸ C. Marium imperatorem tum, cum C. Iulium²⁹, sororis suae filium, tribunum militum, a C. Plotio³⁰, manipulario milite, iure caesum pronuntiavit, quia cum de stupro compellere ausus fuerat.

²⁵ cornicularium] cornicularii tribunorum militarium ministri fuerunt, ita dicti a corniculis galearum, ut viri docti opinantur. vid. Sueton. Domit. c. 17. Rupertus ad Valerium conicit *contubernalem* ob Dionysii verba l. c.

²⁶ Nec sustinuit — morte punivit] sustinuit, i. e. exspectavit. Pro sententiam Ultr. sec. Periz. Leid. sept. ed. Vet. habent *scientiam*, unde Torrenius conicit *conscientiam*, i. e. conscientia eius rei nimium ipsi fuisse gravis, ideo se ipse ante iudicii tempus punivit. Cui ego quidem assentiri nequeo. Mox alii libri partim *subtraxis*, partim *morte punivit* omittunt. Ed. Vet. utrumque delet. Alii non agnoscunt *naturae modum expleverat*. Ultr. sec. *fuga prius punivit*, deinde etiam neque *modum expleverit*. Torrenius proxime a vero

abesse putat: deinde etiam *naturae modum expleverat*. Fato tamen etc. Ut indicet, ipsum ante iudicii tempus in exilium abiisse, deinde morbo (quod phrasi *naturae modum exple* indicatur) ex animi aegritudine contracto obiisse, et tamen vel sic fato functum ipsum fuisse damnatum.

²⁷ cuius magister] Novem Mss. ed. Vet. aliaeque ante Pighium *cuius virtutis magister*, unde Torrenius conicit: *cui virtutis magister*.

²⁸ movit] Cop. Periz. compluresque alii Mss. ed. Vet. et aliae edict. antiquae *monuit*.

²⁹ C. Iulium] alii *Clustum*, ed. Vet. *drusium*.

³⁰ C. Plotio] *ae Plucio* ed. Vet. al. a C. *Plucio*, al. *Cosilio Plasio*, sed Pighius ex Mss. bene C. *Plotio*. Plutarchus appellat militem *Tribonium*.

circiter, Suidas in voce talis. Dionys. in Excerpt. Periz. p. 573.

12. An. V. 649. Plutarchi in vita Marit. id. in Apophthegm. pag. 202. Cic. pro Milone 4. Quintil. III. 11, 14.

13. Sed, ut eos quoque, qui in vindicanda pudicitia dolore suo pro publica lege usi sunt, strictim percurram. Sempronius Musca C. Gallium deprehensum in adulterio³¹ flagellis cecidit: C. Memmius L. Octavium similiter deprehensum nervis³² contudit: Carbo Accienus a Vibieno, item Pontius a P. Cernio deprehensi castrati sunt: Cn. etiam Furium Brocchum, qui deprehenderat³³, familiae stuprandum obiecit. Quibus irae suae indulgisse, fraudi non fuit.

E X T E R N A.

2. Atque ut domesticis externa subnectam, Graeca femina nomine Hippo, cum hostium classe esset excepta, in mare se, ut morte pudicitiam tueretur, abiecit. Cuius corpus Erythraeo³⁴ litori appulsum, proxima undis humus sepulturae mandatum, ad hoc tempus tumulto³⁵ contegit. Sanctitatis

31 *in adulterio*] vid. Gell. XVII. 18.

32 *nervis*] i. e. loris bene cecidit. Sed variant libri. Al. *pernis*, i. e. calcibus al. *pernix*, quod ex *pernis* ortum videtur, al. *pennis*, quod similiter *pernis* originem suam debere videtur; al. *pugnis*. Ed. Vet. cum Ultr. prim. *prostinus*; alii denique *penis*. Superfedeo in re turpi in veram lectionem inquirere. Mox, monente Ruperto, Torrensius ad Horat. l. Sat. 2, 37. legit Carbo Attienus a Bibiano; idemque Cervio, cum quibusdam Mss. et ed. Vet.

33 *qui deprehenderat*,] sic a Vorstio recte restitutus est textus, ex Mss. et ed. Vet. aliisque. Pighius dedit *quidam deprehendit*, es. Aldus: Cn. etiam Furius Brocchum,

quem deprehenderat. At Furius et Brocchus una eademque persona est, ut constat ex numo L. Furius. Cn. P. Brocchus.

34 *Erythraeo*] sic longe plurimi Mss. Intelligit litus vicinum urbi *Erythris* in Ionia, cui viciniae fuerunt insulae nomine *Ἰαπων*, quae fortasse ab hoc ipso casu, et hac muliere nomen invenerunt. Strabo XIII. pag. 644. ed. Paris. *Ερυθραί πολὺς Ἰωνική, λίμνην ἔχουσα καὶ νηίδας προκειμένης τετταράς Ἰάπων καλεῖται*. Torrensius. Alii ediderunt: *Erechseum*, i. e. Atticum. minus bene.

35 *humus — tumulto*] sic ex editt. vet. et Mss. Brand. Vorstius restituit. Quibus cum ed. Vet. Mog. et multi Mss. Torrensius faciunt. Pighius

vero gloriam aeternae traditam memoriae Graecia laudibus suis celebrando, quotidie³⁶ florentiorem effecit.

Vehementius hoc: illud consideratius exemplum pudicitiae. Exercitu et copiis Gallograecorum a Cn. Manlio consule in Olympo monte ex parte deletis, ex parte captis, Orgiagontis³⁷ reguli uxor mirae pulchritudinis a centurione, cui custodienda tradita erat, stuprum pati coacta, postquam ventum est in eum locum, in quem centurio³⁸ misso nuntio, *necessarios mulieris pretium, quo eam redimerent, afferre iusserat, aurum expendente*³⁹ centurione, et in eius pondus animo oculisque intento, Gallograecis lingua gentis suae imperavit, *ut eum occiderent.* Interfecti deinde caput abscisum manibus retinens ad coniugem venit, abiectoque ante pedes eius, et⁴⁰ iniuriae et ultionis suae ordinem exposuit. Huius feminae quid aliud quisquam, quam corpus in potestatem hostium venisse dicat? Nam neque animus vinci, nec pudicitia capi potuit.

Teutonorum vero coniuges Marium victorem orarunt, *ut ab eo virginibus Vestalibus dono mitteren-*

ghius vero ex Mss. dedit *huma* — *tumulus*; et sic sex Mss. Torrenii. Varietas ex compendio syllabae *us* orta est.

36 *quotidie*] ed. Vet. *continuc*. Quinque Mss. *efficit*, quod Perizonio rectius videtur.

37 *Orgiagontis*] Ita plerique Mss. Viri tamen docti malint *Ortiagontis*. graece enim dicitur *Ορτιάγων*.

38 *in quem centurio*] In Winch. Col. et sex aliis Mss. atque in Leid. sept. a manu secunda nec non in ed. Vet.

in quem iussu consulis centurio. At rectius glossema hoc inceptum omittitur in aliis Mss. et ed. Mog. Conradus: *consulis iniussu* malit ex Livio frustra.

39 *expendente*] vid. Liv. l. c. Aliquot Mss. male *expendente*, unus Brand. Ultr. *prim.* et ed. Vet. *numerante*.

40 *eius, et*] Mss. fere omnes *eius*, omisso *et*. Ed. Vet. Mog. et Ultr. uterque *ei iniuriam*, quod Torrenio non displicet, neque ego spreverim.

Aa 4

41 *atque*]

cap. 16. Flo-
rus III. 3. Hiv-
renym. de Mo-
rogem.

tur, affirmantes aequè se atque illas virilis concu-
bitus expertes futuras. Eaque res non impetrata,
laqueis sibi nocte proxima spiritum eripuērunt.
Dii melius, quod hunc animum viris earum in acie
non dederunt. Nam si mulierum suarum virtu-
tem imitari voluissent, incerta Teutonicae victo-
riae tropaea reddidissent.

CAPUT II.

QUAE LIBERE DICTA AUT FACTA.

A Romanis.

- 1 Legato Privernatium.
- 2 L. Marcio Philippo Cos.
- 3 Scipione Aemiliano.
- 4 Cn. Calpurnio Pisone.
- 5 M. Catone Uticensi.
- 6 Cn. Lentulo Marcellino Cps.
- 7 M. Favonio.
- 8 Helvio Manlio Formiano.

9 Diphilo tragoe.

- 10 M. Castricio Placentino.
- 11 Ser. Sulpitio Galba.
- 12 A. Caesellio Iurisc.
- Ab Externis.
- 1 Machaera Macedonica mu-
liere.
- 2 Syracusana quadam.
- 3 Theodoro Cyrenaco.

Libertatem autem vehementis spiritus dictis pa-
riter ac factis testatam, ut non inuitaverim,
ita ultro venientem non excluderim. Quae inter
virtutem vitiumque posita, si salubri modo se tem-
peraverit, laudem: si, quo non debuit, profude-
rit, reprehensionem meretur. Ac vulgi sic auri-
bus gravior, quam sapientissimi cuiusque animo
probabilior est: utpote frequentius aliena venia,
quam sua providentia tuta. Sed quia humanae
vitae partes persequi propositum est, nostra fide,
propria aestimatione referatur.

1.
An. V. 424.
Liv. VIII, 21.

Priverno capto, interfectisque qui id oppidum
ad rebellandum incitaverant, senatus indignatione

41 aequè] Pontanus ad Ma-
crob. Sat. II. 7. delet aequè.
Ultr. prim. aequè se uti illas:
Paullo superius nonnulli Mss.
Theutonicorum, male.

1 si, quo non debuit, profu-

derit] i. e. si fuerit investa in
res vel personas, quibus oport-
tebat parci. Mox prosequi
octo Mss. ut sit. III. 2, ab in-
it. Multi quoque temperavit,
profudit, male.

2 inge-

accensus consilium agitabat, quidnam sibi de reliquis quoque Privernatibus faciendum esset. Acepiti igitur casu salus eorum fluctuabat, eodem tempore et, victoribus et iratis subiecta. Ceterum cum auxilium unicum in precibus restare animadverterent, ingenui et Italici sanguinis² oblivisci non potuerunt. Princeps enim eorum in Curia interrogatus, *quam poenam mererentur*, respondit, *Quam merentur, qui se dignos libertate iudicant*. Verbis arma sumserat, exasperatosque Patrum conscriptorum animos inflammaverat³. Sed Plautius consul, favens Privernatium causae, regressum animoso eius dicto obtulit, *quaesivitque, qualem cum eis Romani pacem habituri essent impunitate donata*. At is constantissimo vultu, *Si bonam dederitis, inquit, perpetuam: si malam, non diuturnam*. Qua voce perfectum est, ut victis non solum venia, sed etiam ius et beneficium nostrae civitatis daretur.

Sic in senatu Privernas loqui ausus est. L. vero Philippus consul adversus eundem ordinem liber-

²
An. V. 662.
Cic. de Orat.
III. 1.

² *ingenui et Italici sanguinis*] sic optime Torrenius revocavit, cum ante a Pighio ederetur *ingenui Italici sanguinis*; quod tres non optinae notae Mss. habent. *Ingenui sanguinis* est non servilis sed libertatis amantissimi Livius l. c. *magis conditionis, in qua natus esset, quam praesentis necessitatis memor*. ibid. *viri et liberi vocem audiam*.

³ *Quam merentur* — *inflammaverat*] Sic Pighius ex Mss. restituit, cum Aldus edidisset: *Quam merentur, qui cum se libertate dignos iudicarent, arma sumserant*. Exasperatos patrum conscriptorum animos verbis inflammaverat. Et sic

etiam Mss. Brand. et alii. Cum tamen delent fere omnes cum ed. vet. *iudicarunt* uterque Ultr. et ed. Vet. *iudicarent* aliquot Mss. al. *verbis contra quos arma sumserant*; al. *verbis arma sumserant* et sic ed. Vet.; al. *urbis arma sumserant*. etc. Plane subscribo sententiae Torrenii: Non dubito, iniquitatis, quin veram lectionem Pighius restituerit. Mutarunt librarii, non capientes Valerii acumen, quod est in *verbis arma sumserat*, i. e. hostilem animum declaraverat, ea oratione usus erat, unde liquebat animus eius adhuc arma, quantum in ipso erat, pro libertate sumere volentis.

Aa 5

4 Nov

tatem exercere non dubitavit. Nam segnitiam pro Rostris exprobrans, alio sibi senatu opus esse dixit: tantumque a poenitentia dicti absuit, ut etiam L. Crasso, summae dignitatis et eloquentiae viro, id in Curia graviter ferenti, manum iniici iuberet. Ille reiecto lictore, *Non es, inquit, mihi, Philipppe, consul, quia nec ego quidem tibi senator sum* ⁴.

Quint. VIII.
3. 89.

An. V. 622.
Liv. LVIII.
Plutarch. A-
pophtegm. p.
201. Velleius
II. 4. Aurel.
Vid. 58.

Quid? populum ab incurfu suo tutum libertas reliquit? imo et similiter aggressa, et aequae experta patientiam est ⁵. C. Carbo ⁶, tribunus plebis, nuper sepultae Gracchanae seditionis turbulentissimus vindex, idemque orientium civilium malorum fax ardentissima, P. Africanum a Numantiae ruinis summo cum gloriae fulgore venientem, ab ipsa paene porta in Rostra perductum, quid de Ti. Gracchi morte, cuius sororem in matrimonio habebat, sentiret, interrogavit; ut auctoritate clarissimi ⁷ viri, inchoato iam incendio multum incrementi adiiceret: quia non dubitabat, quin propter tam arctam affinitatem, aliquid pro interfecti necessarii memoria miserabiliter esset locuturus. At is iure eum caesum videri respondit. Cui dicto cum concio tribunicio furore instincta violenter succlamasset ⁸, *Taceant, inquit, quibus Italia no-*

⁴ *Non es — senator sum*] Mss. complures *Non est, inquit, mihi Philippus consul, quia nec ego quidem senator sum*. Unde Torrenius coniiicit, Valerium fortan scripsisse: *Non est, inquit, mihi Philippus consul, cui nec ego quidem senator sum*. vid. Cic. l. c. Ed. Vet. tibi omittit.

⁵ *patientiam est.*] *patientem est* Pighius, quem secuti Colerus et Vorstius, ex Atreb, aliisque Mss. edidit, et sic unus Brand. et ed. Vet. habent, nec aliter Ultr. prim. in quo pa-

liente est invenitur. Ceteri cum editis *patientiam est* Solus Ultr. sec. *patientiam est*, quod Torrenius in textum recepit.

⁶ *C. Carbo*] tredecim Mss. et ed. Vet. Cn. Carbo. falso.

⁷ *clarissimi*] Uterque Med. Ultr. sec. ed. Mog. *gravissimi*.

⁸ *concio — succlamasset*] Mf. Periz. et ed. Vet. *continuo — instincti — succlamassent*.

Continuo est etiam in Bit. Med. prim. Leid. sec. *succlamassent* in Med. prim. Bit. utroque, Barb. prim. *tribunicia* Copef. quod Perizonius

verca est ⁹. Orto deinde murmure, *Non efficietis, ait, ut solutos verear, quos alligator adduxi* ¹⁰. Univerſus populus iterum ab uno contumelioſe correptus erat (quantus eſt honos virtutis!) et tacuit aſtutum ¹¹. Recens victoria ipſius Numantina, et patris Macedonica, devictaeque Carthaginis avita ſpolia ¹², ac duorum regum Syphacis et Perſae ante triumphales curruſ catenae, cervices tunc totius fori prementes ¹³, ora clauſerunt. Nec ti-

nus praefert. Sed vide VI. 5, 7. III. 8, 3.

9 *quibus Italia noverca eſt*] i. e. qui non ſunt neque moribus neque fortunis veri et integri cives: quos non peperit bono loco, fovetque benigne patria, ut mater gratos uteri labores, ſed quos neſcio unde acceptos in for- dibus per facinora et ſerviles labores tolerat ac faſtidit, ut noverca privignos ac no- tos. Gronovius. Vide Platon. Menex. p. 404. B. ἀλλ' αὐτοχθόνας, καὶ τῇ οὐτὶ ἐν πατρίδι οἰκοντες καὶ ζῶντας, καὶ τρεφο- μένους, οὐχ ὑπὸ μητρίας, ὡς ἄλλοι, ἀλλ' ὑπὸ μητρός, τῆς χω- ραῖς ἐν ᾗ ὄκονν.

10 *quos alligator adduxi.*] Scipio enim multos ex plebe, qui apud Carthaginienſes et Numantinos captivi erant, liberaverat. Vorſtius.

11 *et tacuit aſtutum*] al. cum ed. Vet. *et tacuit*, al. *et aſtutum*. Ven. *et aſtum tacuit*, unde Torrenius crediderit, Valerium ſcripſiſſe *et aſtutum tacuit*. Infrequens uſus vo- cis *aſtutum* librariis eius cor- rumpendi, aut ob ſimilitudi- nem litterarum cum *tacuit* proriſus omittendi, anſam de- diſſe videtur.

12 *avita ſpolia*] ſic ex Cauch.

legit Pighius. Ceteri omnes et ſcripti et editi *habita ſpo- lia*. Scribitur autem in Mſſ. fere *bita*, unde Torrenius, li- cet timide, conſciit *inclita ſpolia*, ut prior ſyllaba pro- pter ſimilitudinem antece- dentis exciderit. Praefert ta- men *avita*; recte. nam ex pronuntiatione diſtantis *ex avita* ortum eſt *habita*. Va- lerius aſcendit per gradus; meminſit primum victoriam *ipſus*, deinde *patris*, et tan- dem *avi*; quibus adiungit triumphos *avi* (Scipionis Africani ſuperioris) ex Scy- phace, et patris (Paulli Ae- mili) ex Perſe.

13 *catenae, cervices tunc totius fori prementes,*] ita Mſſ. quatuordecim, quare Torrenius in textum recepit, nec aliter in ed. Lipſ. Thanneri eſt. Aldus *catenatae*, ceterum cum textu noſtro con- ſentit. Mſ. Periz. ed. Mog. et Vet. *prementes ora* omit- tunt. Camp. et Daniel. *cate- natae — fori fremenis* et ſic Pighius, Colerus et Vorſtius dederunt. At noſtra lectio bene habet; Nempe catenae regunt, quae quaſi preme- bant colla populi in ſoro tu- multuantis, iisque velut ante oculos erant, efficiebant ut populus

mori datum est silentium; sed quia beneficio Aemiliae Corneliaeque gentis multi metus Urbis, atque Italiae finiti erant, plebs Romana libertati¹⁴ Scipionis libera non fuit.

4 Quapropter minus mirari debemus, quod amplissima Cn. Pompeii auctoritas toties cum libertate luctata est; nec sine magna laude: quoniam¹⁵ omnis generis hominum licentiae ludibrio esse quieta fronte tulit. Cn. Piso, cum Manilium Crispum¹⁶ reum ageret, eumque evidenter nocentem gratia Pompeii videret eripi, iuvenili impetu ac studio accusationis provectus, multa et gravia crimina praepotenti defensori obiecit. Interrogatus deinde ab eo, *cur se quoque non accusaret*: Da, inquit, *praedes*¹⁷, *reipublicae te, si postulatus fueris, civile bellum non excitaturum*: *etiam de tuo prius, quam de Manilii capite in consilium iudices mittam*. Ita eodem iudicio duos sustinuit reos: accusatione Manilium; libertate Pompeium: et eorum alterum lege peregit¹⁸, alterum professione, qua solum poterat.

An. V. 696.
circa.

populus furens ne quidem hisceret. Acumen quaesivit Valerius.

14 *libertati*] sic quindecim Mss. et editt. antiquae. Sensus est: populum non fuisse ob timorem, sed quia ab Aemiliis et Corneliis multis metus publici sibi demti erant, metuisse libere respondere libertati Scipionis, liberum agere contra libertatem Scipionis, sed libertati Scipionis cessasse. Pighius, Coherus, Vostrius *libertatis*, ed. Vet. *libertate*.

15 *quoniam*] ed. Vet. *quando*.

16 *Manilium Crispum*] hunc fuisse istum pro cuius

lege oratio Ciceronis exstat, viri docti existimant.

17 *accusationis*] quidam *ad accusationem*, minus bene.

18 *praedes*] multi Mss. *praedes*. VI. 9. ext. 2. Leid. secundus coniunxit utrumque Curt. VIII. 6, 25. Liv. 48. Mox multi Mss. *in consilium iudicium* (vel *iudicam*) *mittam*, ut videri possit *iudicium* hic pro *iudicibus* dici, ut VIII. 3, 1. Verum nihil opus est.

19 *alterum lege peregit*] i. e. Manilium reum eo deduxit ut lege damnaretur. Mox *professione*, nam libere profitebatur, se Pompeium quoque accusaturum, nisi verere-

Quid ergo? libertas sine Catone? non magis quam Cato sine libertate. Nam cum in senatorem nocentem, et infamem, reum iudex sedisset, tabellaeque Cn. Pompeii²⁰ laudationem eius continentes prolatae essent, procul dubio efficaces futurae pro noxio²¹, submovit eas e quaestione, legem recitando, qua cautum erat, *ne senatoribus tali auxilio uti liceret*. Huic facto persona admirationem ademit. Nam quae in alio audacia videretur, in Catone fiducia cognoscitur.

Cn. Lentulus Marcellinus consul, cum in concione de Magni Pompeii nimia potentia quereretur, assensusque ei clara voce universus populus esset: *Acclamate*, inquit, *Quirites, acclamate, dum licet*. iam enim vobis impune facere non licebit. Pulsata est²² tunc eximii civis potentia; hinc invidiosa querela, hinc lamentatione miserabili.

Cui candida fascia crus alligatum habenti Favonius²³, *Non refert*, inquit, *qua in parte corporis sit diadema*²⁴; exigui panni cavillatione regias ei vires²⁵ exprobrans. At is neutra in parte mutato vultu, utrumque cavit, ne aut hilari fronte liben-

vereretur, ne Pompeius bellum civile excitaret.

²⁰ Cn. Pompeii] de laudatione illa iudiciali Sueton. in Aug. et Alcon. Peditan. in Orat. pro Scauro de Fausto Sulla. Colerus.

²¹ pro noxio] Pighius ex solo Cauch. protinus. Alii quinque cum ed. Mog. et Asc. pro noxio. Copef. cum sex aliis ed. Vet. Ven. ac Med. itemque uno Brand. proximo. Vorstius recte revocavit pro noxia.

²² Pulsata est] i.e. laesa, violata, ignominiose tractata est. Virgil. Aen. XII. 286.

²³ Favonius] De quo vid. Sallust. de Republ. ordin. ep. 2. cap. 17. et Cic. ad Attic. II. ep. 1.

²⁴ diadema] hinc apparet diadema, fasciam candidam fuisse, qua reges frontem obligarent; hic enim fasciam candidam, qua Pompeius crus alligatum habuit, diadema vocatur.

²⁵ ei vires] sic recte Torrenius edidit pro eius vires. Multi Mss. cum ed. Vet. et Mog. eius res, quod ortum ex ei vires. Mox Perizonius malit neutram in partem. Ex ovisti iram ed. Vet. tristitiam.

²⁶ Hel-

5.
An. V. 702.
Dio XXX.
Plus. Pomp.
et Catone.

6.
An. V. 697.
Dionys. Hal.
XXXVIII.

7.
An. V. 699.
circiter. Am-
mian. Mar-
cell. XXVIII.

ter agnoscere potentiam, aut tristi iram profiteri videretur: eaque patientia inferioris etiam generis, et fortunae hominibus aditum adversus se dedit. E quorum turba duos retulisse abunde erit.

8. Helvius²⁶ Mancina Formianus, libertini filius, ultimae senectutis, L. Libonem apud censores accusabat. In quo certamine cum Pompeius Magnus humilitatem ei, aetatemque exprobrans, *ab inferis illum ad accusandum remissum dixisset: Non mentiris, inquit, Pompei. venio enim ab inferis; in L. Libonem accusator venio*²⁷: *sed dum illic moror, vidi* *An. V. 672. cruentum Cn. Domitium Ahenobarbum descentem, quod summo genere natus, integerrimae vitae, aman-* *Plut. Pomp. Livi Hist. LXXXVIII. tissimus patriae, in ipso iuventutis flore, tuo iussu esset* *Appian. 1. occisus. Vidi pari claritate conspicuum Brutum* *An. V. 676. Liv. LXXX. ferro laceratum, querentem id sibi prius perfidia, de-* *Zonaras. inde etiam crudelitate tua accidisse. Vidi Cn. Car-* *Plus. Appian. bonem, acerrimum pueritiae tuae, bonorumque patris* *Zonaras. tui defensorem, in tertio consulatu*²⁸ *catenis, quas tu ei iniici iufferas, victum, obstantem te, adversus omne fas ac nefas*²⁹, *cum in summo esset imperio,*

²⁶ Helvius] sic bene ed. Vet. cum Mss. vulgati Aelius.

²⁷ in L. Libonem accusator venio:] sic uterque Brand. duo Gronovii libri, Bit. prim. Barb. Leid. quart. quint. sext. sept. Periz. Copel. Ultr. prim. Duac. alter cum edit. Venn. Mediol. Ascens. Lugd. 1512. Lips. utraque. Et sic legit quoque Io. Sarisberien. sis. Multi alii M. L. Libonem accusator venio; nam M. ortum est ex in. Ed. Vet. et L. Libonem etc. Nihili ergo est, quod editiones recentiores, Torreniana excepta, prae se ferunt L. Libonem accusator.

²⁸ consulatu] Eighius con-

sulatu suo, sed suo Torrenius auctoritate Mss. iterum expunxit. recte, neque ed. Vet. neque aliae vet. agnoscunt.

²⁹ fas atque nefas] sic omnes omnino libri cum scripti, tum editi. Frustra ergo sollicitant textum Perizonius et Torrenius, qui malint: fas ac ius, vel ius ac fas. Helvius enim exaggerat Pompeii facinus, dicitque, Pompeium eo crudelitatis in Carbonem, bene de se meritum, processisse, quo nemo alius, vel crudelissimus tyrannus, in hominem etiam male de se meritum, atque hostem acerrimum processurus fuisset. Mox *quiris* est lamen-

a te equite Romano trucidatum. Vidi eodem habitu, An. V. 681. Plutarch. Ap- pian. L. 1. Lib. Hist. LXXXVI. et quiritatu praetorium virum Perpernam saevitiam tuam execrantem, omnesque eos una voce indignantes, quod indemnati sub te adolescentulo carnifice occidissent. Obducta iam vetustis ³⁰ cicatricibus bellorum civilium vastissima vulnera, municipali homini, servitutem paternam redolenti, effrenatae temeritatis, intolerabilis spiritus ³¹, impune revocare licuit. Itaque eo tempore et fortissimum erat Cn. Pompeio maledicere, et tutissimum. Sed non patitur nos hoc longiore querela prosequi personae insequentis aliquanto fors humilior.

Diphilus tragoedus, cum Apollinaribus ludis ³² inter actum ad eum versum venisset, in quo haec An. V. 694. Cic. ad Att. II. epist. 19. sententia continetur, *Miseria nostra magnus est*, directis in Pompeium magnum ³³ manibus, pronuntiavit: revocatusque aliquoties a populo, sine ulla cunctatione, nimiae illum et intolerabilis potentiae reum gestu perseveranti ³⁴ egit. Eadem petulantia usus est in ea quoque parte, *Virtutem istam, veniet tempus, cum graviter gemas.*

lamentatione VIII. 2, 1. *lamentabiles quiritatus.* Mox pro occidissent ed. Vet. cecidissent.

³⁰ *vetustis*] Pighius ex uno Cauch. *victis*, male. *Vetustae cicatrices* sunt, vulnera vetustate sanata.

³¹ *effrenatae temeritatis, intolerabilis spiritus,*] sic ed. Vet. cum Mss. Pighius, nescio qua de causa, dedit: *effrenata temeritate, intolerabilisque spiritu.*

³² *Apollinaribus ludis*] tertio Non. Quintil. celebrantur Liv. XXVII. 23. XXV. 18.

³³ *in Pompeium magnum*] at Pompeius tunc non Romae, sed Capuae fuisse videtur. vid. Cic. loco in margine citato. Unde Pighius statuit, Diphilum ad statuum vel monumentum aliquod Pompeii manus direxisse. *Magnum* est in antiquis editt. et undecim Mss. Torreniæ. Pighius omisit. Paulo ante Perizonius malit: *Miseria nostra Magnus es.* Sed est invenitur in libris, Torrenius tamen etiam es praetulerit.

³⁴ *perseveranti*] Mss. decem cum omnibus ante Pighium impressis *perseveranter.*

³⁵ *dice-*

10. *An. V. 669. L'ioii Hiflor. LXXXIII.* -M. etiam Castricii libertate inflammatus animus. qui cum Placentiae magistratum gereret, Cn. Carbone consule iubente decretum fieri, quo sibi obsides a Placentinis darentur, nec summo eius imperio obtemperavit, nec maximis viribus cessit. Atque etiam dicenti ³⁵ *multos se gladios habere*, respondit, *Et ego annos*. Obstupuerunt tot legiones, tam robustas senectutis reliquias intuentes. Carbonis quoque ira, quia materiam saevienti perquam exiguum habebat, parvulum vitae tempus ablatura, in seipsa collapsa est.

II. *An. V. 708. circiter.* Iam Ser. Galbae temeritatis plena postulatio, qui Divum Iulium consummatis victoriis, in foro ius dicentem, in hunc modum ³⁶ interpellare sustinuit: *C. Iuli Caesar, pro Cn. Pompeio Magno, quondam genero tuo, in tertio eius consulatu pecuniam spopondi, quo nomine nunc appellor: Quid agam? dependam?* Palam atque aperte ei bonorum Pompeii venditionem exprobrando, ut a Tribunali summo veretur, meruerat: sed illud ipsa mansuetudine mitius pectus, aes alienum Pompeii ex suo fisco ³⁷ solvi iussit.

12. *An. V. 740. circiter.* A. Caecellius ³⁸, vir iuris civilis scientia clarus, quam periculose contumax! Nullius enim aut gratia, aut auctoritate compelli potuit, ut de aliqua earum rerum, quas triumviri dederant ³⁹, formu-

³⁵ *dicenti*] ed. Vet. cum septem Mss. *dicente*.

³⁶ *in hunc modum*] ed. Vet. *Hoc modo*. In eadem initium huius exempli vitiose admodum editum est.

³⁷ *ex suo fisco*] i. e. ex propria pecunia.

³⁸ *A. Caecellius*] vid. Vill. 12, 1. Sed nomen varie scribitur. *Caecellius*, *Priscellius* etc. Plerique Mss. cum ed. Vet. *Age pro A.*, quod proba-

tulerim non tantum ob loca parallela, a Torrenio citata, III. 5, 2 V. 1, 4. II. 6. ext. 6. sed etiam, quia Valerius particulis transitionis uti solet. e. g. *iam, nunc, vero, enim, autem, etiam, nam, atque, sed, quoque, age*, etc.

³⁹ *triumviri dederant*] nam Octavius, Antonius et Lepidus multa quoque dono dederunt iis, qui a partibus eorum steterant. Dio Cass.

lam⁴⁰ componeret; hoc animi iudicio victoriae eorum⁴¹ beneficia extra omnem ordinem legum ponens. Idem cum multa de temporibus Caesaris⁴² liberius loqueretur, amicum ne id faceret, monerent: *duas res, quae hominibus amarissimae viderentur, magnam sibi licentiam praebere respondit, senectutem et orbitatem*⁴³.

E X T E R N A.

Inferit se tantis viris mulier alienigeni sanguinis: quae a Philippo rege temulento immerenter⁴⁴ damnata, *Provocarem ad Philippum*, inquit, *sed sobrium*. Excussit crapulam oscitanti, ac praesentia animi⁴⁵ ebrium resipiscere, caussaqué dili-

1.
Plutarch. A.
populib. m.

XXXVII. p. 335. unde mox appellat beneficia. Vortius ergo dare male exposuit facere.

40 *formulam*] qua liqueret, ea, quae a Triumviris dono data essent, iuste ac legitime possideri. Nos dicemus: *ein Instrumens verfertigen*.

41 *victoriae eorum*] Pighius dederat *victoriarum*, omisso *eorum*. Sed *victoriae eorum* est in longe plurimis Mss. et ed. Vet. Mog. aliisque. Plerique legunt *Univerja victoriae eorum beneficia*, vel *vict. univ. e. b.* Quorum illud recte placet Torrenio; magnam enim emphasin habet, *universa* beneficia victoriae eorum extra omnem legum ordinem ab ipso posita dici.

42 *temporibus Caesaris*] Lipsii liber vetus, i. e. ed. Vet. *patribus*, omisso *Caesaris*, unde coniicit *partibus*. Cum ed. Vet. consentit Periz. *Caesaris* in multis Mss. omititur, quae tamen constanter

retinent *temporibus*. Si *temporibus* legas, intelligenda sunt tempora triumvirorum; si *temporibus Caesaris*, vel respicitur ad Iulium Caesarem, vel, quod malim, ad Augustum. Nam haec post tempora triumviratus dixisse videtur; si *patribus*, de Senatu sermo est; unde apparet, Lipsii coniectura *partibus* non opus esse. Mox *videntur* minus recte Pighius et Colerus contra complures Mss. et ed. Vet. ac Mog. in quibus recte *viderentur* exstat.

43 *senectutem et orbitatem*] Similiter Confidius apud Plutarch. in Caes. p. 714. ed. Frankf. et de Solone Lib. An Seni gerenda sit Resp. p. 794. a Maccab. VI. 23. *Perizonius*.

44 *immerenter*] ed. Ven. un. Brand. et quatuor alii *immerens*.

45 *ac praesentia animi*] i. e. audacia sua ac libertate. Minus bene Pighius: *ac praesensi animo*.

Bb

46 md

gentius inspecta iustiore sententiam ferre coegit. Igitur aequitatem, quam impetrare non potuerat, extorsit: potius praesidium a libertate, quam ab innocentia mutuata⁴⁶.

2.
Io. Sarisber.
VII. 25.

Iam illa non solum fortis, sed etiam urbana libertas. Senectutis ultimae quaedam, Syracusanis⁴⁷ omnibus Dionysii tyranni exitum, propter nimiam morum acerbiter et intolerabilia onera, votis expetentibus, sola quotidie matutino tempore deos, ut incolumis ac sibi superstes esset, orabat. Quod ubi is cognovit, non debitam⁴⁸ sibi admiratus benevolentiam, arcessit eam, et, *quid ita hoc, aut quo suo merito faceret*, interrogavit. Tum illa, *Certa est, inquit, ratio propositi mei. puella enim, cum gravem tyrannum haberemus, carere eo cupiebam: quo interfecto, aliquanto tetrior arcem occupavit. Eius quoque finiri dominationem magni aestimabam: tertium te superioribus importuniorem habere coepimus rectorem. Itaque (timens⁴⁹) ne, si tu fueris absumentus, deterior in locum tuum succedat, caput meum pro tua salute devoveo. Tam facetam audaciam Dionysius punire erubuit.*

⁴⁶ *mutuata*] nempe mulier. Sic recte Pighius, et ante eum Mart. Herbig. nec aliter in ed. Vet. Mog. et tribus Mss. Torrenii legitur. Uterque Brand. Copel. et septem Torrenii *mutuatum*, ut ad praesidium referatur. Alii *mutuavit*.

⁴⁷ *Syracusanis*] ed. Vet. cum omnibus aliis et tredecim Mss. *Syracussis*, quod non debuerat mutari, ut recte Torrenius censet. Mox *exitum* decem Mss. et omnes editt. ante Pighium.

⁴⁸ *non debitam*] sic ed. Vet. et tredecim Mss. *inde-*

bitam Pighius.

⁴⁹ (*timens*)] abest a Lipsii vetere, i. e. ed. Vet. utroque Brand. Ultr. prim. Harl. Bix. et Med. sec. Barb. prim. Copel. et Periz. Mihi persuasissimum est, hanc vocem a Valerio non esse, licet iam Io. Sarisb. eam legerit, quare uncis inclusi. Torrenius etiam recte ait, deleta *timens*, animosius responsum esse, quia sic quod faciebat, non timori suo tribuebat, sed salutem patriae, pro qua non dubitat caput suum devovere, et sua morte eius vitam redimere a Diis parata est.

50 *Inter*

Inter has ⁵⁰ et Theodorum Cyrenaeum quasi ^{3.} animosi spiritus coniugium ⁵¹ esse potuit, virtute ^{Seneca de Tranquill. c. 14. Cic. Tusc. l. 4. et V. 40.} par, felicitate dissimile. Is enim Lyfimacho regi mortem sibi minitanti, *Enimvero, inquit, magnifica res tibi contigit, quia cantharidis ⁵² vim affectus es. Cumque hoc dicto accensus, cruci eum suffigi ⁵³ iussisset, *Terribilis haec, ait, purpuratis sit tuis: mea quidem nihil interest, humine ⁵⁴ an sublime putrescam.**

CAPUT III. DE SEVERITATE.

1 Populi Romani.

2 P. Mucii Scaevolae tribuni plebis.

3 Senatus Romani.

4 M. Curii Dentuti Cos.

5 L. Domitii Ahenobarbi pr.

6 M. Horatii Tergemini.

7 Senatus Romani in incensas.

8 Cognatorum in Veneficis.

9 Egnatii Metelli.

10 C. Sulpicii Gallici.

11 Q. Antistii Veteris.

12 P. Sempronii Sophi.

Externorum.

1 Lacedaemoniorum.

2 Atheniensium.

3 Cambyxis regis Persarum.

Armet se duritia pectus necesse est, dum horridae ac tristis severitatis acta narrantur; ut omni mitiore cogitatione seposita, rebus audita asperis vacet. Ita enim destitutae et inexorabiles vindictae, et varia poenarum genera in medium procurent, utilia quidem legum munimenta; sed

⁵⁰ Inter has] duas mulieres, de quibus modo egit.

⁵¹ coniugium] i. e. locustas, harmonia.

⁵² cantharidis] cantharis est musca viridis venenata, cuius succus epotus mortem affert. Cic. ad Div. VIII. 21, 9. Ovid. in Ibin. v. 308.

⁵³ suffigi] multi Mss. affigi. II. 7, ext. 1.

⁵⁴ humine] undecim Mss. cum vetustis editt. bumi. Sed ed. Vet. et Lips. Lotteri humine.

¹ omni mitiore] sic Torrenius in omnibus Mss. et editionibus invenit, quocum faciunt editiones, quas ego consului, ut mirum sit, Pighium, aliosque nulla ratione mutationis textus reddita edidisse humaniore. Sed multum praestat omni mitiore, quod merito Torrenius revocavit. Suspicio Pighium, etiam hoc loco, ut alibi, ex arbitrio Valerium mutasse.

² destitutae] i. e. violentae, acres II. 9, 6. Alii distitutae.

Bb 2

3 haec

minime in placido et quieto paginarum número reponenda.

I. M. Manlius, unde Gallos depulerat, inde ipse
An. V. 370. Plutarch. Camillo. Liv. VI, 20. Zonaras. Gell. XVII, 21. Aurel. Viſſ. c. XXIII. 5. aliiques. praecipitatus est; quia fortiter defensam libertatem nefarie opprimere conatus fuerat. Cuius iustitiae ultionis nimirum haec praefatio³ fuit: *Manlius eras mihi, cum praecipites agebas Senones: postquam imitari⁴ coepisti, unus factus es ex Senonibus.* Huius supplicio aeternae memoriae nota inserta est. Propter illum enim lege sanciri placuit, ne quis patricius in arce, aut Capitolio, habitaret: quia domum eo loci habuerat, ubi nunc aedem Monetae⁵ videmus. Par indignatio civitatis adversus Sp. Cassium erupit: cui plus suspicio concupitae dominationis nocuit, quam tres magnifici consulatus, ac

An. V. 268. Livius II, 41. Dionys. VIII. Cic. pro domo sua c. 38. duo speciosissimi triumphi profuerunt. Senatus enim, populusque Romanus non contentus capitali eum supplicio afficere, interemto domum superiecit⁶, ut penatium quoque strage puniretur. In solo autem aedem Telluris fecit. Itaque quod prius domicilium impotentis⁷ viri fuerat, nunc

³ haec praefatio] i. e. titulus supplicii.

⁴ imitari] Pighius ex Mss. legit *mutari* et sic aliquot Mss. Torrenii et ed. Vet. Sed septem Mss. *imitari*, quod Torrenius unice verum censet. Coeperat enim *imitari Senones*, cum libertatem patriae opprimere conabatur; potuerat mutatus fuisse Manlius desciscendo a pristina fortitudine, neque ideo populo *factus fuisset unus ex Senonibus*, id est, dignus indicatus, qui de Saxo Tarpeio praecipitaretur, ut nunc, cum hostilem erga patriam declarans animum *Senones imitatur*. Haecenus ille. Duo

Mss. *immutari*, ex falsa pronuntiatione *tu imitari*.

⁵ Monetae] vid. ad I. 3, 3. Liv. XXXII. 7.

⁶ *interemto domum superiecit*,] non corpori eius superiniectam esse intellige, sed postquam ipse erat interfectus, domum quoque eius esse deiectam. Perizonius.

⁷ *impotentis*] i. e. qui cupiditatibus et affectibus non poterat moderari, Graece *αυγαρυς*. Et sic in optimis libris legitur; quidam *potentis*; alii *potentissimi*, nam librarum significationem *tu impotentis* affecuti non sunt, ideoque in *potentis*, et *potentissimi* mutarunt.

8 *inusti*

religiosae severitatis monumentum est. Eadem An. V. 214.
Liv. III, 16.
Cic. pro domo
ausum Sp. Melium confimili exitu patria multa-
vit. Area vero domus eius, quo iustitia supplicii 38.
notior ⁸ ad posteros perveniret, *Aequimelii* appel-
lationem traxit.

Quantum ergo odii adversus hostes libertatis
infinitum animis antiqui haberent, parietum ac te-
ctorum, in quibus versati fuerant, ruinis testaban-
tur ⁹. Ideoque et M. Flacci ¹⁰, et L. Saturnini, An. V. 632.
et 633. Livii
Hist. LXI. et
LXVIII.
Plut. Mario
et Gracchis.
An. V. 652.
Cic. pro do-
mo.
seditiosissimorum civium, corporibus trucidatis,
penates ab imis fundamentis eruti sunt. Ceterum
Flacciana area ¹¹, cum diu penatibus ¹² vacua man-
sisset, a Q. Catulo Cimbricis spoliis adornata est.

Viguit in nostra civitate Ti. et C. Gracchorum
summa nobilitas, ac spes amplissima: sed quia sta-
tum civitatis conati erant convellere, insepulta ca-
davera iacuerunt: supremusque humanae condi-
tionis honos filiis Gracchi, et nepotibus Africani
defuit. Quin etiam familiares eorum, ne quis rei- An. V. 630.
et 632. Livii
Hist. LVIII.
et LXI. Val.
Max. III, 7.
1. Plutarch.
in Gracch. p.
834. Appian.

⁸ *iustitia supplicii notior*] sic optimi libri. Pighius ta-
men ex Winch. aliisque tri-
bus Mss. maluit *iusti suppli-*
cii notitia, praeter rem.

⁹ *testabantur*] sic omnes
Mss. Torrenii, ed. Vet. aliae-
que ante Pighium editiones,
praeter Mog. quae cum solo
Ultr. sec. legit: *testantur*, uti
a Pighio, Colero, Vortio edi-
tum est. Sed bene Torrenius
testabantur revocavit.

¹⁰ *M. Flacci*] erat is Ful-
vius Flaccus consularis, so-
cius eius furoris, quo C.
Gracchus correptus fuit.
Vorslius. Mox pro *invis*, ed.
Vet. *invisis*.

¹¹ *Flacciana area*] non
contradicit Cicero, cum hoc
de domo *Fulvii* praedicat.
nam nominabatur. *Fulvius*

Flaccus. Liv. LXI. Cic. pro
Domo 38.

¹² *penatibus*] Torrenio
haec vox a sciolo addita esse
videtur. Certe eam Bit. prim.
delet. Sed in ed. Vet. Ultr.
prim. Harl. Barb. prim. Med.
utroque, Leid. sec. Copef.
Periz. est *penae*, quod etiam
Gronovius in membranis
Andinis invenit, unde con-
iicit *poenae*, i. e. in poenam,
poenae nomine, ut monu-
mentum poenae esset. Quod
si cui magis arridet, Torre-
nium non valde dissentien-
tem habebit. Vid. Cic. pro
Dom. 38. cum domo *Fulvii*
Flacci, ad memoriam poenae
publice constitutae coniuncta
etc. ibid. qua poena senatus
affecerat *everforem civitatis*,
nempe *Fulvium Flaccum*.
Bb 3 Valerius

*Coll. 1. Liv. publicae inimicis amicus esse vellet, de robore*¹³
XXXVIII. 59. praecipitati sunt.
Festus.

3.
An. V. 268.
Zonaras.

Idem sibi tam licere P. Mucius tribunus plebis, quam Senatui et populo Romano¹⁴ credidit, qui omnes collegas suos, qui¹⁵ duce Sp. Cassio id egerant, ut magistratibus non subrogatis, communis libertas in dubium vocaretur, vivos cremavit. Nihil profecto hac severitate fidentius. unus enim tribunus eam poenam novem collegis¹⁶ inferre ausus est, quam novem tribunum ab uno collega exigere perhorruissent¹⁷.

3. Libertatis adhuc¹⁸ custos et vindex severitas; sed pro dignitate etiam ac pro¹⁹ disciplina aequae

Valerius certe haec Ciceronis loca ante oculos habuisse videtur.

13 *de robore*] sic omnes scripti et editi libri. *Robur*, auctore Festo, in carcere dicitur is locus, quo praecipitatur malefactorum genus, quod ante robustis arcibus includebatur. Videndi quoque Sallust. Catil. 55. qui locum accurate describit; Tacit. Annal. III. 29. Calpurnius Declam. V. p. 397. et quos Lips. ad Taciti l. c. citat. Quia vero sic Valerius interpretibus videtur dicere debuisse in rebus praecipitati sunt; Torrenius coniicit: *de rupe*, nempe *Tarpeia*, Vorstius autem: *in robore*, i. e. in robur. Mihi textus in tanta librorum constantia non videtur mutandus. Orsius, nescio ubi, *Flaccus in robore necatus est*.

14 *Senatus et populo Romano*] Sex Mss. et pleraequae ante Pighium editiones *Senatus et populus Romanus*. Alii

ed. Vet. Mog. et Lips. apud Thannerum cum reliquis Mss. lectionem quam in textu exhibuimus, retinent.

15 *qui*] Mss. tres *quia*, Ultr. prim. *quoniam*. ed. Vet. delet.

16 *novem collegis*] errat Valerius, nondum enimerant decem tribuni, Liv. II. 41. et 58. III. 30. Ast etiam alibi tempora confundit, ut supra l. 1, 1. ubi *quindecimviris* ea tribuit, quae *decemviris* tribuere debebat, vid. ibi Notam 19.

17 *perhorruissent*] pauci edicti *exhorruissent*.

18 *Libertatis adhuc*] Pighius ex solo Cauch. *Libertatis rigida adhuc*.

19 *etiam ac pro*] sic ex Mss. duodecim et omnibus ante Pighium editionibus edidit Torrenius, pro tamen ed. Vet. cum aliquot Mss. omittit. Pighius eumque secuti Colerus et Vorstius dederant *ac*, omisso *etiam* et *pro*.

gravis²⁰. M. enim Claudium senatus Corfis, quia *As. V. 517. Ann. Marcell. XIII. 11. Zenaras.* turpem cum his pacem fecerat, dedit: quem ab hostibus non acceptum, in publica custodia necari iussit. Semel laesa maiestate imperii, quot modis irae pertinax vindex! factum eius rescidit, libertatem ademit, spiritum exstinxit, corpus contumelia carceris et detestanda Gemoniarum scalarum²¹ nota foedavit. Atque hic quidem senatus animadversionem meruerat. Cn. autem Cornelius Scipio, Hispalli filius, prius quam mereri posset, expertus *As. V. 644.* est. Nam cum ei Hispania provincia sorte obvenisset, ne illuc iret, decrevit; adiecta causa, quod recte facere nesciret. Itaque Cornelius propter vitae inhonestum actum²², sine ullo provinciali ministerio, tantum non repetundarum lege damnatus est. Ne in C. quidem Vettieno, qui sinistrae manus digitos, ne bello Italico militaret, absciderat²³, severitas senatus cessavit. Publicatis enim bonis eius, ipsum aeternis vinculis puniendum censuit, effectique, ut, quem honeste spiritum profundere in acie noluerat, turpiter in catenis consumeret.

Id factum imitatus M. Curius²⁴ consul, cum delectum subito edicere coactus esset, et iuniorum *As. V. 478. Livius XIII.*

²⁰ *gravis*] Pighius ex solo Cauch. *gravis inventa est.*

²¹ *Gemoniarum [scalarum]* locus, quo damnatorum corpora tracta sunt, in regione XIII. urbis. Plin. VIII. 40. Sueton. Tiber. c. 75. Vitell. 27. Perizonius observat, illo tempore nondum aliquid de Gemoniis in Annalibus occurrere. Sed vid. VI. 9. 13.

²² *Itaque Cornelius propter vitae inhonestum actum.*] Sic Torrenius auctoritate plurimorum Mss. et omnium editt. vet. revocavit, cum Pighius

partim ex Cauch. partim ex Atreb. edidisset: *Itaque quae- stor Cornelius propter vitam inhoneste actam* etc. Lestio vero Torrenii multum praestat Pighianae. VII. 1, 1, *bunc vitae actum.*

²³ *digitos — absciderat*] Sueton. Octav. 24. Ammian. Marcell. XV. 12. Pighius ex Cauch. ediderat *sibi absciderat*. Sed *sibi* abest a quatuordecim Mss. Torrenii et omnibus editis.

²⁴ *M. Curius*] Dentatus. vid. ad III. 3, 5. Alii *Movius Curius.*

Non. Marcell. ex Varrone, voce nemo respondisset, coniectis in sortem omnibus tribubus, *Pollias*, quae proxima exierat, *primum* *Nebulones.* *nomen urna extractum citari* iussit: neque eo respondente, bona adolescentis hastae subiecit. Quod ut illi nuntiatum est, ad consulis²⁵ tribunal cucurrit, collegiumque tribunorum appellavit. Tunc M. Curius praefatus, *non opus esse eo cive reipublicae, qui parere nesciret*, et bona eius, et ipsum vendidit.

An. V. 655. Cic. Verrin. V. 3. Aequae tenax propositi L. Domitius. Nam cum Siciliam praetor²⁶ regeret, et ad eum eximiae magnitudinis aper allatus esset, *adduci ad se pastorem, cuius manu occisus erat*, iussit. Interrogatumque, *qui*²⁷ *eam bestiam confecisset*, postquam comperit, usum venabulo, cruci suffixit. Quia ipse ad exturbanda²⁸ latrocinia, quibus provincia vastabatur, *ne quis telum haberet*, edixerat. Hoc aliquis in fine severitatis et saevitiae ponendum dixerit. disputatione enim utroque flecti potest. Ceterum ratio publici imperii praetorem nimis asperum existimari non patitur.

Curius. Mox *edicere* ed. Vet. cum Mss. recte. Eadem in-
iuniorumque.

²⁵ *consulis*] sic Bit. sec. Ultr. sec. et ed. Mog. Alii duodecim Mss. cum ed. Vet. aliisque *consultum*.

²⁶ *praetor*] longe maxima pars Mss. et omnes antiquiores editt. ita legunt; atque ab ipso Valerio in fine exempli, et Cicerone l. c. ita appellatur Domitius. Nihilominus tamen Pighius *propraetor* edidit, quem temere secuti sunt Colerus ac Vossius. Mox *cumque ad eum* Ultr. prim. et ed. Vet. Novem Mss. *sum ad eum*.

²⁷ *qui*] sic. Mss. plerique

cum ed. Vet. et Mog. Alii *quo telo*, al. *quo*; al. *quomodo*; al. *qua vi*, quod Gudius defendit et Torrenius prae-
tulerit. Verum *qui* est etiam apud Ciceronem, quem Valerius ante oculos habuisse videtur. *Interrogatoque* ed. Vet. eadem mox *circumsixit*; Mss. vero *crucifixis* cum ceteris antiquis editt. vid. supra II. 7. ext. 1.

²⁸ *exturbanda*] Cop. uterque Ultr. Leid. tert. et quart. cum ed. Mog. *extirpanda*. recte. Mox *in fine*, i. e. ut parum ablit a severitate et saevitia, et sic ed. Vet. cum Cop. Leid. quatuor. Alii *in finem*. Perizonius malebat *de-
morsu*.

29 *exer-*

Sic se in viris pumiendis severitas exercevit²⁹. 6.
 Sed ne in feminis quidem supplicio afficiendis se-
 gniores se egit. Horatius unus³⁰ praelio trium
 Curiatorum, conditione pugnae omnium Albano-
 rum, victor, cum ex illa clarissima acie domum re-
 petens sororem suam virginem Curiatii sponsi mor-
 tem profusus, quam illa aetas³¹ debebat, flentem
 vidisset, gladio, quo patriae rem bene gesserat, in-
 teremit: parum pudicas ratus lacrymas, quae
 praepropero amoris dabantur. Quem hoc nomine
 reum apud populum actum, pater defendit. Ita
 paullo propensior animus puellae ad memoriam
 futuri viri, et fratrem ferocem vindicem, et vindi-
 ctæ tam rigidum assensorem patrem habuit.

Consimili severitate senatus postea usus, Sp. 7.
 Postumio Albino, et Q. Marcio Philippo consulibus 567.
 mandavit, ut de his, quae sacris Bacchanalium in- Livii. Histor.
 ceste usae³² fuerant, inquirerent. A quibus cum XXXVIII,
 18.

29 *exercuit*] cave, credas
 Valerium scripserunt.

Mox *segniores* egit, omisso *se*,
 ed. Vet. cum Mog. et unde-
 cim Mss. vid. III. 1, 6. III. 5, 3.

30 *unus*] sic ex Mss. dedit
 Pighius, sed non dixit, ex
 quibus? Codd. Brand. et qua-
 tuordecim Torrenii nec non
 ed. Vet. habent *prius*. Med.
 sec. Periz. ed. Mog. Ald. Chal-
 rocond. Lips. *post praelium*.
 Lips. apud Thann. *post prae-
 lium*. In Mss. Cop. *prius* expun-
 ctum erat. Septem Mss. et
 quaedam vett. editt. ante
conditio pugnae addunt *ce-
 terum*. rō unus Torrenius
 improbare non audet, quod
 videatur in eo esse acumen
 Valerii ludentis illud rō
erium, et deinde omnium op-
 ponendo. Ego dubius hae-
 reo. Mox sex Mss. cum Mog.

Curiatii sponsam mortem.

31 *quam illa aetas*] Cole-
 rus frustra legerit *quam illa
 pietas*. Sensus est: Flebat
 profusus, quam illa aetas
 flere debebat, quia adhuc vir-
 go erat; Lacrimas vero prae-
 posteras nominat, quia mor-
 tem Curiatii iusto profusus
 deflebat, antequam illi nuptia
 esset.

32 *inceste usae*] sic reposui
 auctoritate utriusque Ultr.
 Leid. quint. ed. Mog. et Vet.
 Nec aliter legisse videntur
 Mss. in quibus, viris doctis
 testibus, est: *incestae usae* vel
incestae visae; nam in Mss.
 diphthongi rarissime occur-
 runt, et credibile est in iis
 Mss. fuisse *inceste usae* vel
inceste visae, quod male in
incestae mutarunt. Sed *ince-
 ste* est adverbium apud Cice-
 ron.

multae essent damnatae, in omnes cognatas³³ intra domos animadverterunt: lateque patens opprobrii deformitas, severitate supplicii emendata est. Quia quantum ruboris civitati nostrae mulieres turpiter se gerendo incusserant, tantum laudis graviter punitae attulerunt.

8. Publicia autem, quae Postumium Albinum
An. V. 599. consulem; item Licinia, quae Claudium Asellum,
Livii Histor. viros suos, veneno necaverant, propinquorum
XXXV. III. decreto strangulatae sunt. Non enim putaverunt
Noster supra severissimi viri, in tam evidenti scelere longum
II. 5. 3. publicae quaestionis tempus expectandum. Itaque quarum innocentium defensores fuissent, sonitum maturi³⁴ vindicæ exstiterunt.

9. Magno scelere horum severitas ad exigendam
Plin. XIII. vindictam concitata est. Egnatii autem Metelli³⁵
13. Terull. longe minori de causa; qui uxorem, quod vinum
Apologus, c. 6. bibisset, fuste percussam³⁶ interemit. Idque factum non accusatore tantum, sed etiam reprehensore caruit; unoquoque existimante, optimo illam exemplo violatae sobrietatis poenas popendisse.

ron. pro Coelio cap. 14, cum eodem verbo coniunctum occurrens: *ut ea tu incestu asserere*. Pighius, Vossius, et Torrenius dederunt *incestusae*, Colerus vero ex coniectura *incestuosae*. Torrenio quoque lectio *inceste usae* prae ceteris placuit, licet in textum non receperit.

33 *cognatas*] ita plurimi Mss. cum ed. Vet. aliisque. al. *cognatorum*, al. *cognati*. Iunge *cognatas* cum *domas*, et erunt omnia salva.

34 *maturi*] ed. Vet. et Mog. cum nonnullis Mss. *maiore*. haud male.

35 *Egnatii autem Metelli*] Perizonius ad Aelian. V.

Hist. II. 38, malit *Egnati autem Metelli*.

36 *fuste percussam*] sic scriptum Mss. Torrenii et multae edd. Vett. Heinsius tamen ad Vell. II. 78, legit *fusti percussam*. Fortim *percussam* est in Brand. uno, lex Leid. Basil. et ed. Vet. quod Gudius placet ad Phaedr. I. 2, ut *furtim* sit *clanculum*, et ad *bibisset* referatur. *biberet furtim, percussam* Basil. et quinque Torrenii. *fustim percussam* Gembl. et Lib. Dan. Torrenius suspicatur, Valerium scripsisse: *bibisset* (malim *biberet*, i. e. bibere sole-ret) *furtim, fuste percussam*, ut alterum ob affinitatem litter

Et sane quaecunque femina vini usum immoderate appetit ³⁷, omnibus et ³⁸ virtutibus ianuam claudit, et delictis aperit.

Horridum C. quoque Sulpicii Galli maritalē supercilium ³⁹. Nam uxorem dimisit, quod eam capite aperto ⁴⁰ foris versatam cognoverat; abscessa sententia, sed tamen aliqua ratione munita. *Lex enim*, inquit, *tibi meos tantum praefinit oculos, quibus formam tuam approbes* ⁴¹. *His decoris instrumenta compara: his esto speciosa: horum te certiori creda notitiae. Ulterior tui conspectus supervacua irritatione arcessitus, in suspitione et crimine haereat necesse est.* 10.

Nec aliter sensit Q. Antistius Vetus repudiando uxorem, quod illam in publico cum quadam libertina vulgari ⁴² secreto loquentem viderat. Nam, ut ita dicam, incunabulis et nutrimentis culpae, non ipsa commotus culpa, citiorem ⁴³ delicto praebuit ultionem, ut potius caveret iniuriam, quam vindicaret. 11.

litterarum exciderit. Vide infra VIII. 1. Ambust. 1.

37 immoderate appetit] vid. II. 1, 5. et Serv. ad Virg. Aen. I. 741.

38 omnibus et] deest in sex Mss. et ed. Mog. hominibus et. ed. Vet.

39 supercilium] i. e. severitas. Aldus male supplicium.

40 capite aperto] More virginis. Tertull. sed virgini volum sola capitis nuditate. Pighius. Mox pro munita Med. et Ultra prim. cum ed. Vet. nota.

41 quibus formam tuam approbes] sic recte ed. Vet. cum ed. Mog. et Mss. prope modum omnibus. Tertull.

de cultu femin. Uxor nulla deformis est suo marito. satis placuit, cum electa est, seu moribus seu forma commendata. Mox pro haereat Atrebat, et ed. Vet. subhaereas.

42 libertina vulgari] i. e. quae corpore vulgato quodam faceret, Sueton. Vitell. 2. ex muliere vulgari. Secreto, i. e. remotis arbitris.

43 citiorem] i. e. ultus est delictum, antequam committeretur. Pighius in margine notavit, in aliis Mss. esse citiorem. Sed vide III. 8, ext 1. VIII. 15. 1. etc. Perizonius pro praebuit malit praetulit, eodem sensu. Sic praetulit diem Liv. XXXVIII. 5.

18. Iungendus est his P. Sempronius Sophus ⁴⁴, qui coniugem repudii nota affecit, nihil aliud quam se ignorante ludos ausam spectare. Ergo dum sic olim feminis occurritur, mens earum a delictis aberat.

E X T E R N A.

Ceterum, etsi Romanae severitatis exemplis totus terrarum orbis instrui potest, tamen externa summam cognoscere fastidio non sit ⁴⁵. Lacedaemonii *libros Archilochi e civitate sua exportari iusserunt*; quod eorum parum verecundam ac pudicam ⁴⁶ lectionem arbitrabantur. Noluerunt enim ea liberorum suorum animos imbui, ne plus moribus noceret, quam ingeniis prodesset. Itaque maximum ⁴⁷ poetam, aut certe summo proximum, quia domum ⁴⁸ sibi invisam obscenis maledictis laceraverat, carminum exilio multarunt.

2. Athenienses autem Timagoram inter officium salutationis Darium regem more gentis illius adulatum ⁴⁹, capitali supplicio affecerunt; unius civis humilibus blanditiis totius urbis suae decus Persicae dominationi summissum graviter ferentes.

3. Iam Cambyfes inusitatae severitatis, qui *malis cuiusdam iudicis ex corpore pellem detractam, sellae*

⁴⁴ P. Sempronius Sophus] De hoc Pomponius Ict. tit. de orig. iur. Colerus.

⁴⁵ sit] sic Torrenius ex Mss. restituit. Pighius alique dederant eris.

⁴⁶ pudicam] ed. Vet. publicam.

⁴⁷ maximum] i. e. Archilochum. Summo, i. e. Homero. Videndus est omnino Vellei. l. 5, 2. Conf. quoque Cic. Orat. cap. I. Chrylost. Orat. XXXIII. p. 397.

⁴⁸ domum] nempe Lycambae, qui cum filiam, Archilochus desponsatam, alii dedisset; Archilochus hac iniuria laceffitus carmine Iambico ita in eum invecus est; ut Lycambes cum tribus filiabus prae dolore vitam laqueo finiret. Ceterum Archilochus vixit regnante Romulo.

⁴⁹ adulatum] Salmas. ad Solin. p. 38. et Rupertus legunt *adoratum*. Vide supra ad III. 7, ext. 2.

*intendi*⁵⁰, in eaque filium eius iudicaturum confidere iussit. Ceterum et rex, et barbarus atroci ac nova poena iudicis, ne quis postea corrumpi iudex posset, providit.

CAPUT III.

DE GRAVITER DICTIS AUT FACTIS.

A Romanis.

- 1 T. Manlio Torquato.
- 2 P. Scipione Aemiliano.
- 3 C. Popilio Laenate.
- 4 P. Rutilio Rufo.
- 5 M. Iunio Bruto procos.

Ab externis.

- 1 Cinnimienfi populo.
- 2 Socrate Atheniensfi.
- 3 Alexandro Magno.
- 4 Lacedaemoniis.
- 5 Paedareto Spartano.

Magnam et bonam laudis partem in claris viris etiam illa vindicant, quae aut ab his graviter dicta aut facta pertinax memoria viribus aeternis comprehendit. Quorum ex abundanti copia, nec parca nimis, nec rursus avida manu, quod magis desiderio satisfaciat, quam satietati¹ abundet, hauriamus.

Civitate nostra Cannensi clade perculsa, cum admodum tenui filo² suspensa reipublicae salus ex sociorum fide penderet, ut eorum animi ad imperium Romanum tuendum constantiores essent, maiori parti senatus principes Latinorum in ordinem suum sublegi placebat. Anniius autem Campanus etiam consulem alterum Capuae creari debere asseverabat. sic contusus et aeger Romani imperii spiritus erat. Tunc Manlius Torquatus, filius eius, qui Latinos apud Vesperim inclyta pugna fuderat, quam poterat, clara voce denuntiavit, *si quis sociorum inter Patres conscriptos sententiam dicere*

I.
An. V. 537.
Liv. XXIII, 6.
coll. cap. 22.
et VIII, 5.

50 *intendi*] exquisitè pro circumdari. Aliquot *intendit*.

1 *satietati*] Cop. Bit. sec. Leid. prim. sec. Ultr. uterque Petiz. ed. Mog. *satietate*.

2 *tenui filo*] Ennius apud Macrobi. Lib. I. Sat. 4. *Hac nollu filo pendebis Hecurria tota*. Livius XXIII. 22. *inter suspensas sociorum animos*.

3 *Annius*

*ausus esset, continuo cum se interemturum. Hae unius minae, et Romanorum languentibus animis calorem pristinum reddiderunt, et Italiam ad ius civitatis nobiscum exaequandum consurgere passae non sunt. namque ut patris armis, ita verbis filii fracta cessit*³.

An. V. 343.
Liv. XXVI.
22. Zonaras.
Aurel. Vict.
de Vir. ill. str.
n. 28.

Par illius quoque Manlii gravitas, cui cum⁴ consulatus omnium consensu deferretur, eumque sub excusatione adversae valetudinis oculorum recusaret, instantibus cunctis, *Alium, inquit, Quirites, quaerite, ad quem hunc honorem transferatis. Nam si me gerere sum coegeritis, nec ego moret vestros ferre,*

3 *Annius autem Campanus — filii fracta cessit*] Sic fere editt. et Mss. Ast Pighius et Colerus multo aliter legunt, nempe sic: *Ut Annius olim, Campani — asseverabant. — stirpis eius, — ut populi Romani armis, ita verbis illius fracta cessit.* Pighius enim, qui viderat, lectionem Mss. et editionum Valerii a veritate historiae aberrare, maluit invictis libris ex solo ingenio textum constituere, quam pati, ut Valerius suus *Antiochiae* insinularetur. Nam *Annius Sennius* non Campanus, sed *Latinus* fuit, neque vixit tempore Belli Punici secundi, sed plus centum annis ante, quippe anno V. C. 415. postulavit, ut alter Consul et dimidia pars Senatus ex Latio crearetur. Liv. VIII. 5. Cui vero T. Manlius Consul acerrime resistit. Post Cannensem pugnam idem, quod olim Latini, secundum quosdam Annialium auctores, postularunt *Campani* Liv. XXIII. 6, quid? quod eodem anno Spur. Carvilius monuit,

ut *Latinorum*, non Campanorum, principes in senatum reciperentur, ast et T. Manlius, eiusdem stirpis, nempe Manlianae, vir, et Q. Fabius Maximus restiterunt, quominus id fieret. Liv. XXIII. 22. Pro *Veserim* male ed. Mediol. legit *Vesuvium* Liv. VIII. 8. in fine. Pro *exaequandum* ed. Vet. cum aliquot Mss. perperam *exequendum*. Sensus est: ut eodem iure uterentur, quo Romani. Habebant enim multi ius civitatis; sed non quale ipsi cives Romae. Infra VIII. 10, 1.

4 *Par illius quoque — cui cum*] Pighius dedit: *Par eiusdem quoque — cum* etc. contra libros. Nam pati non potest Pighius, ut in Valerio suo error aliquis occurrat; ideoque mutavit. Nam ex Livio constat, eundem Manlium, qui post cladem Cannensem Latinos in senatum recipi noluit, consulatum recusasse. At Valerius diversum ab eo existimavit, de quo praedixerat.

5 pon-

niet vos meum imperium perpeti poteritis. Si privati tam ponderosa⁵ vox, quam graves fasces consulis existissent!

Nihilo segnior Scipionis Aemiliani aut in curia, aut in concione gravitas: qui cum haberet^{2.} ^{An. V. 611.} ^{Aurel. Vi8.} ^{de Vir. illust.} ^{cap. 58.} consortem censurae Mummiū, ut nobilem, ita enervis vitae⁶, pro Rostris dixit, *se ex maiestate reipublicae⁷ omnia gesturum; si sibi cives vel dedissent collegam, vel non dedissent.*

Idem, cum Ser. Sulpicius Galba, et Aurelius^{2.} ^{An. V. 609.} Cotta⁸ consules in senatu contenderent, uter adversus Viriatum in Hispaniam mitteretur, ac magna inter patres conscriptos dissensio esset; omnibus, quonam eius sententia inclinaretur, expectantibus: *Neutrum, inquit, mihi mitti placet, quia alter nihil habet, alteri nihil est satis;* aequae malam licentis imperii magistrā iudicans inopiam, atque avaritiam. Quo dicto, ut neuter in provinciam mitteretur, obtinuit.

C. vero Popilius⁹ a senatu legatus ad Antiochum missus, ut bello se, quo Ptolemaeum lacerabat, abstineret, cum ad eum venisset, atque is prompto animo et amicissimo vultu dextram ei porrexisset¹⁰, invicem ei suam porrigere noluit, sed^{3.} ^{An. V. 585.} ^{Liv. XXXIV.} ^{12. Cic. Philipp. VIII.} ^{Plin. Hist. N. XXXVIII.} ^{6. Liv. XXXVIII.}

⁵ ponderosa] ed. Vet. ponderata.

⁶ ut nobilem, ita enervis vitae] i. e. nobilem quidem, at mollem et effeminatum.

⁷ ex maiestate reipublicae] Vertranus negat, dici posse latine maiestas reipublicae, ideoque legit ex maiestate P. R. i. e. Populi Romani. Sed vide VIII. 2, 3.

⁸ Cotta] in ed. Vet. et ali-quot Mss. omittitur.

⁹ C. vero Popilius] Plin. l. c. C. Octavius appellat. Sed

alii Popilius. In praenomine tamen magna quoque est diversitas auctorum in margine citatorum.

¹⁰ dextram ei porrexisset] Iustinus ait regem osculum Popilio obtulisse. Quod idem est. Regibus exteris mos erat, osculo delibatam manum sive dextram porrigere notis aut amicis. Id osculum veteres Labratum appellabant. Glossarium: Labratum ἡσπασμὸς βασιλέως. Et iterum Labratum φιλικὴ βασιλευς. Coler.

exilio, ne quid adversum leges faceret, remansit. Quapropter *Felicitatis* ¹⁴ cognomen iustius quis moribus gravissimi viri, quam impotentis armis assignaverit. Quod quidem Sulla rapuit, Rutilius meruit.

M. Brutus suarum prius virtutum, quam patriae parentis parricida (uno enim facto ¹⁵ et illas in ^{An. V. 711. Plus. Bruto.} profundum praecipitavit, et omnem sui nominis memoriam inexpiabili detestatione perfudit) ultimum praelium initurus, negantibus quibusdam *id committi oportere*: *Fidenter*, inquit, *in aciem descendo. hodie enim aut recte erit* ¹⁶, *aut nihil curabo*. Praesumerat videlicet ¹⁷ neque vivere se sine victoria, neque mori sine securitate posse.

EXTERN A.

Cuius mentio mihi subiicit, quod adversus D. ^{An. V. 617.} Brutum ¹⁸ in Hispania graviter dictum est, referre. Nam cum se ei tota paene Lusitania dedidisset, ac sola gentis eius urbs Cinninia ¹⁹ pertinaciter arma

¹⁴ *Felicitatis*] sic omnes libri, solo Cauch. excepto, in quo est *Felicitis*, quod temere in textum recepere Pighius, Colerus et Vorstius. Sensus est: Cognomen *Felicitatis* iustius daretur moribus Rutilii, qui erat vir gravissimus, quam armis Sullae, qui erat vir impotens, i. e. superbus et crudelis. *Torrenius*.

¹⁵ *uno enim facto* etc.] Vellei. H. 72, 1. de eodem Bruto agens: *quae illi omnes virtutes unius temeritate facti abstulit*.

¹⁶ *recte erit*] i. e. omnia bene cedent, et victoria erit explorata. Cic. Brut. c. 96. *Quae si recte esset*, i. e. si haec feliciter eveniant. — *Aut ni-*

hil curabo, i. e. aut ego moriar.

¹⁷ *videlicet*] deest in aliquot Mss.

¹⁸ *D. Brutum*] Multi Mss. et ed. Mog. *Drusum Brutum*. Ed. Vet. *dictum Brutum*. Appian. in Iber. p. 294. *Sextum* vocat, Liv. LV. *D. Iunium*.

¹⁹ *Cinninia*] Lib. Dan. *Cinginnia*, ed. Mog. *Cimminia*; ed. Vet. *Cecua*; Mss. variant inter *Cumana*, *Cinrania*, *Cigannia*, *Cimmana*, *Cuirania*, *Citavia*, *Cumania*. Theophilus notat a Ptolemaeo celebrari in Hispania *Luciniam*, et ab Herodoto locum *Cyneticum*. Nihil iuvant ad verum huius urbis nomen eruendum Geographorum libri.

retineret, tentata redemptione²⁰, propemodum uno ore legatis Bruti respondit, *Ferrum sibi a maioribus, quo urbem tuerentur; non aurum, quo libertatem ab imperatore avaro emerent, relictum.* Melius sine dubio istud nostri sanguinis homines dixissent, quam audissent.

²⁰ *Lact.* in vi-
sa. *Cicero de*
Orat. I. 54.
Quintil. II.
15, 30. *XL. I.*
9 sq.

Sed illos quidem natura in haec gravitatis vestigia deduxit. Socrates autem Graecae doctrinae clarissimum columen, cum Athenis causam diceret²¹, defensionemque ei Lyfias a se compositam, qua in iudicio uteretur, recitasset, demissam et supplicem, imminentique procellae accommodatam, *Aufer, inquit, quaesro, istam. nam ego si adduci possem, ut eam in ultima Scythias solitudine perorarem, tum me ipse morte multandum concederem.* Spiritum contempsit, ne careret gravitate: maluitque Socrates exstingui, quam Lyfias superesse²².

²¹ *Plutarch.* in
vita. *Q. Curt.*
III, 11. *Ar-*
rian. II. 25.

Quantus hic in sapientia, tantus in armis Alexander illam vocem nobiliter edidit²³. Dario enim uno iam et altero praelio virtutem eius experto, atque ideo partem regni Tauro tenus monte²⁴, et

²⁰ *tentata redemptione*] Brutus enim tentaverat incolas per legatos, ut se redimerent pecunia, uti olim Romani ab obsidione Gallorum. *pro redemptione* ed. Mog. et Ultr. sec. *de redemptione* Harl. quod Torrenius rectius putat.

²¹ *diceres*] sic omnes et editi et scripti. Solus Cauch. *dicturus esset*, quod male Pighius, Colerus et Vorstius in textum receperunt. *Causam dicere* est *accusari, reus esse.* vide Perizonium.

²² *maluitque — superesse*] Sensus est: Socratem maluisse mori ut virum sapientissimum, qui mori mallet, quam quidquam virtute et sapien-

tia sua indignum committere, quod facturus videbatur sibi, si orationem a Lyfia compositam perorasset, ut eloquentiae vi ac lenociniis sibi vitam impetraret, et absolutus e iudicio abiret, et sic arte Lyfiae viveret, seu viveret, ut Lyfias in tali casu vixisset. Simile est illud Alexandri, quod mox sequitur. *Torrenius.* vide Perizonium ad VI. 5, 5.

²³ *nobiliter edidit*] ed. Vet. *nobiliorem dedit.*

²⁴ *Tauro tenus monte*] Immo offerebat cum filia, quidquid inter Hellespontum et Euphratem est. vid. loca in margine citata.

filiam in matrimonium cum decies centum millibus talentum ²⁵ pollicente, cum Parmenion dixisset, *Se, si Alexander esset, usurum condicione*: respondit: *Et ego uterer, si Parmenion essem*. Vocem duabus victoriis respondentem, dignamque cui tertia, sicut evenit, tribueretur.

Atque haec quidem animi ²⁶ magnifici, et pro-
Front. ⁴ IIII.
5, 12.
 fperi status: illa vero, qua legati Lacedaemoniorum apud patrem eius miseram fortitudinis ²⁷ suae conditionem testati sunt, gloriosior ²⁸, quam optabilior. Intolerabilibus enim oneribus civitatem eorum implicanti, *si quid morte gravius imperare perseveraret, mortem se praelaturos*, responderunt.

Nec parum grave Spartani cuiusdam dictum.
Plutarch. A-
pophthegm. ⁵.
 siquidem nobilitate et sanctitate praestans, et in petitione magistratus victus, *maximae sibi laetitiae esse praedicavit, quod aliquos patria sua se meliores viros haberet*. Quo sermone repulsam honori adaequavit.

²⁵ cum decies centum millibus talentum] Variant scriptores in pecuniae summa. Diod. Sic. XVII. 54. *tria millia*. Plutarch. Apophth. et Arrian. l. c. *decem millia*. Curtius *triginta millia talentorum auri* scribunt. Haec certe summa, quam noster auctor exhibet, omnem excedit modum. Quare Glareanus ad h. l. et Loccenius ad Curtium *centum* putant abundare. Perizonius iubet etiam videre Usserii Annales p. 166 et 172. Torrenius. Vera summa pecuniae, a Dario oblatae Alexandro, in tanta scriptorum diversitate ab interpretibus frustra determinatur. Mox

octo Mss. *ea condicione*, ut antiquitus edebatur. Ed. tamen Vet. *ex condicione*.

²⁶ animi] ed. Vet. cum aliquot Mss. *et animi*.

²⁷ fortitudinis] ita ex Cope. novem aliis Mss. et ed. Mog. edidit Torrenius, nec aliter ed. Vet. Vulgo legebatur *fortunae*.

²⁸ gloriosior] sic ex duodecim Mss. et editt. Pighio antiquioribus revocavit Torrenius, quod etiam in ed. Vet. invenitur. Pighius alique ediderunt *generosior*. Apud Plutarch. Apophth. Lacon. tale quid responderunt *Antipatro*.

CAPUT V.

DE IUSTITIA.

1 <i>Populi Romani.</i>	7 <i>L. Cornelii Sullae Cos.</i>
2 <i>Quatuor tribunorum plebis.</i>	Externorum.
3 <i>Ti. Gracchi cens.</i>	1 <i>Pistaci Mitylenaei.</i>
4 <i>Collegii tribunorum plebis.</i>	2 <i>Aristidis Atheniensis.</i>
5 <i>Cn. Domitii Ahenobarbi.</i>	3 <i>Zaleuci Locrensis.</i>
6 <i>L. Licinii Crassi oratoris.</i>	4 <i>Charondas Thurii.</i>

Tempus est iustitiae quoque sancta penetralia adire, in quibus semper aequi ac probi facti respectus religiosa cum observatione versatur: et ubi studium verecundiae est; et cupiditas rationi cedit: nihilque utile, quod parum honestum videri possit, ducitur. Eius autem praecipuum et certissimum inter omnes gentes nostra civitas exemplum est.

I. Camillo consule Faleros ² circumfidente, magister ludi plurimos et nobilissimos ³ inde pueros, velut ambulandi gratia eductos, in castra Romanorum perduxit. Quibus interceptis, non erat dubium, quin Falisci deposita belli gerendi pertinacia, tradituri se nostro imperatori essent. Ea re senatus censuit ⁴, ut pueri vinculum magistrum virgis caedentes in patriam remitterentur. Qua iustitia

¹ est; et] tres Gronovii Mss. omittunt est. Tres Torrenii Mss. et pleraeque editt. delent et. Ultr. prim. pro est; et habet viget. In ed. Vet. Mog. et decem Mss. est; et non comparent. Torrenius iudicat, et non admodum desiderari, non tamen spernit lectionem Ultr. primi. Ego est; et a glossatoribus ortum esse crediderim.

² Faleros] ita Camp. Cauch. Lib. Dan. uterque Bit. et Leid. quint. Phalericos Copef. et Harl. Reliqui cum

editt. antiquissimis Faliscos, al. Phaliscos. Sed Faleros rectum est, ita enim appellatur urbs, populi vero Falisci. Liv. V, 27.

³ plurimos et nobilissimos] Erant ergo iam tunc temporis scholae publicae! Ultr. prim. et Med. sec. omittunt et nobilissimos. Multi quoque Mss. legunt cum ed. Vet. aliisque amandi gratia, item belligerandi.

⁴ Ea re senatus censuit,] i. e. Propterea senatus censuit. Vossius et Torrenius edide-

animi eorum sunt capti, quorum moenia expugnari non poterant. Namque Falisci beneficio magis quam armis victi, portas Romanis aperuerunt. Eadem civitas aliquoties rebellando, semperque adversis contusa praeliis, tandem se Q. Lutatio consuli dedere coacta est. Adversus quam saevire cupiens populus Romanus, postquam a Papirio, cuius manu, iubente consule, verba deditionis scripta erant, doctus est, Faliscos non potestati, sed fidei⁵ se Romanorum commisisse, omnem iram placida mente deposuit, pariterque et viribus odii, non sane facile vinci assuetis, et victoriae obsequio, quae promptissime licentiam subministrat, ne iustitiae suae deesset, obstitit. Idem, cum P. Claudius Camarinos ductu atque auspiciis suis captos sub hasta vendidisset, etsi aerarium pecunia, fines agris auctos animadvertibat, tamen, quia parum liquida fide id gestum ab imperatore videbatur, maxima cura conquisitos redemit⁷, iisque habitandi gratia locum in Aventino assignavit, et praedia restituit. Pecuniam etiam non ad curiam, sed ad sacra⁸

An. V. 512.
Liv. XVIII.
Zonaras. O.
ref. III. 6.

An. V. 485.
circiter.

ediderunt: *Ea re cognita senatus censuit.* Pighius et Coelerus: *De ea re senatus censuit.* Ast in Mss. fere omnibus, ed. Vet. et Mog. est: *Ea re senatus censuit*, quod restitui.

5 non potestati, sed fidei] i. e. clientelae, non vero arbitrio. Conf. Cic. Verr. III. 7. quem una cum ceteris sociis non solum potestati tuae, sed etiam fidei populus Romanus commiserat. Sueton. Claud. 23.

6 P. Claudius] Med. sec. et Leid. quint. Consul Claudius. Quis fuerit iste Claudius, nemo interpretum dixit. An fuit collega L. Iunii in consulatu bello Punico primo?

Ceterum idem est populus Romanus, non Papirius. Ed. Vet. et quaedam aliae Camarinos.

7 redemit] Idem fere accidit Liguribus Statellatibus. Liv. XXXXII, 21. Perizonius. Mox pro iisque ed. Vet. usque.

8 non ad curiam, sed ad sacra] solus Copef. omittit non ad curiam. Vereor, ne hic locus malam manum sit passus, et totum hoc ortum ab aliqua emendatione. Videtur auctor scripsisse: *Pecuniam etiam ad sacra aedificanda, sacrificiaque facienda tribuit.* Certe cur hic addatur, non ad curiam, equidem

aedificanda, sacrificiaque facienda tribuit: iustitiaeque promptissimo tenore effecit, ut exitio suo laetari possent, quia sic renati erant.

An. V. 475.

Plut. Pyrrho.

Gell. III. c. 8.

Cic. offic. III.

22. Aelian.

Var. Hist.

XII. 33. Se-

nec. epist. 120.

Tacit. Annal.

II. 28. Ann-

miann. Mar-

cell. XXX. 1.

Livii Hist.

XXXVIII. 51.

II. Liv. epit.

XIII. Front.

IIII. 4. 2. Zo-

nar. I. Clau-

dian. de Bell.

Gild. 270 sq.

Flor. I. 18, 21.

Eutrop. II. 8.

Suidas v. Ανο-

υμνυται. Hie-

ron. de Opt.

Interpr.

Moenibus nostris, et finitimis regionibus, quae

adhuc retuli: quod sequitur, per totum terrarum

orbem manavit? Timochares Ambracienſis Fa-

briſcio conſuli pollicitus eſt, ſe Pyrrhum veneno per

ſilium ſuum, qui potionibus eius praeerat, necaturum.

Ea res cum ad ſenatum eſſet delata, miſſis legatis

Pyrrhum monuit, ut adverſus huius generis¹⁰ inſi-

dias cautius ſe gereret: memor Urbem a filio Mar-

tis conditam armis¹¹ bella, non venenis gerere

debere. Timocharis autem nomen ſuppreſſit,

utroque modo aequitatem amplexus: quia nec

hostem malo exemplo tollere, neque eum, qui

bene mereri paratus fuerat, prodere voluit.

Summa iuſtitia in quatuor quoque tribunis

plebis eodem tempore¹² conſpecta eſt. Nam cum

C. Atratio¹³, ſub quo duce aciem noſtram apud

dem non excogito. An mor-

ris erat, ut populi devicti, et

intra urbem recepti, ſinguli

ſibi curiam aedificarent, ut

admonere debuerit, in hoc

populo id factum non fuiſ-

ſe? minime. Sed forte ſcrip-

ſit: ad curiam aedificandam

et ſacrificia aedificanda. per

curiam intelligens ſacrarium,

in quo Curiones ſacra facie-

bant. quod non intelligens

gloſſator adſcripſit non ad

curiam ſed ſacraria, id quod

deinde in textum potuit

transiſſe. Torrenius. Nihil

mutem, ſed explicem: pecu-

niam non ad uſus politici-

cos, ſed ad uſus ſacros adhibuit.

Hoc enim faciendo, iam an-

tiquitas putavit crimen poſſe

aboleri. Papae!

9 Moenibus — manavit]

Haec omnia deſunt in Harl. utroque Bit. et Leid. ſec.

10 huius generis] noli eos

ſequi, qui generis omittant;

tunc enim huius ad Timocha-

rem referendum eſſet, quod

contra mentem Valerii foret.

11 armis] ante hoc voca-

bulum Pighius, Colerus et

Vorſtius et inferunt, quod

vero Torrenius recte expun-

xit, auctoritate librorum cum

ſcriptorum tum editorum

veterum.

12 eodem tempore] haec

duo verba non ad praecedens

exemplum referenda ſunt,

ſed ad tribunos, qui uno

eodemque tempore magi-

ſtratum geſſerunt.

13 C. Atratio] Sic Pi-

ghius ex Mſſ. Tredecim Tor-

renii Lucio Atratio uti ve-

Verruginem a Volscis inclinatam cum ceteris equitibus correxerant, diem ad populum L. Hortensius ^{2.} collega eorum dixisset, pro Rostris iuraverunt ^{An. V. 331. Liv. III. 48. in Supra III. 2.} *squalore se esse, quoad imperator ipsorum reus esset* ^{3.} *futurus* ^{4.} Non enim sustinuerunt egregii iuvenes, cuius armati periculum vulneribus et sanguine suo defenderant, eius togati ultimum discrimen, potestatis insignia retinentes, intueri. Qua iustitia mota concio, actione Hortensium desistere coegit.

Nec se etiam aliter eo facto, quod sequitur, exhibuit ^{5.} cum Ti. Gracchus, et C. Claudius, ob ^{An. V. 584. Livii Hist. XXXIII. 13. An. VI. de Vir. illust. v.} nimis severe gestam censuram, maiorem civitatis partem exasperassent, diem his P. Rutilius ¹⁶ tribu- ¹⁷ nus plebis perduellionis ad populum dixit, praeter communem consternationem, privata etiam ira accensus; quia *necessarium eius* ¹⁷ *ex publico loco parietem demoliri iusserant.* Quo in iudicio primae classis permultae centuriae Claudium aperte damnabant: de Gracchi absolutione universae consentire videbantur. Qui clara voce iuravit, *si de collega suo gravius esset iudicatum, in factis paribus se eandem cum illo poenam exilii* ¹⁸ *subiturum.* Ea-

teres quoque habuerunt editiones. Leid. sec. et ed. Vet. praenomen omittunt. Livius *Caio* vocat.

¹⁴ *in squalore — futurus*] Nondum erant in squalore, nec dum poterant. Iuraverunt enim haec, cum primum dicerent, *si preces suas pro Imperatore non valuissent se vestem cum eo mutaturos.* quod ne fieret, Hortensius eum dimisit. Lege igitur *in squalore se esse, quoad imperator ipsorum reus esset, futuros.* Perizonius. Torrenius adstipulatur, creditque vere emendasse Perizonium.

¹⁵ *Nec se — exhibuit*] Qui-

dam Mss. delent *aliter.* Nonnulli cum ed. Vet. *Nec se eo facto quod sequitur exhibuit dissimilem.* Harl. Bit. uterque, et Med. prim. totam hanc periodum omittunt. Vid. mox exempl. 6.

¹⁶ *P. Rutilius*] Mss. fere cum ed. Vet. *P. Popilius.* Sed apud Eivium diserte dicitur *P. Rutilius.*

¹⁷ *necessarium eius*] Mss. quatuordecim cum omnibus ante Pighium editionibus addunt *Rutilium.* Mirum autem, hoc loco verum nomen tribuni retineri. Mox *loca* deest in ed. Vet.

¹⁸ *exilii*] Haec vox quae Cc 4 a Copef.

que iustitia tota illa tempestas ab utriusque fortunis et capite depulsa est. Claudium enim populus absolvit: Graccho causae dictionem tribunus Rutilius¹⁹ remisit.

An. V. 599.

Magnam laudem et illud collegium tribunorum tulit, quod, cum unus ex eo L. Cotta fiducia sacrosanctae potestatis creditoribus suis nollet satisfacere, decrevit, *se neque solveret pecuniam, neque daret cum quo sponso fieret, se appellantis eum creditoribus²⁰ auxilio futurum*: iniquum ratum, maiestatem publicam privatae perfidiae obtentui esse. Itaque Cottam in tribunatu quasi in aliquo sacrario latentem, tribunitia inde iustitia extraxit.

An. V. 650.
Ascon. Ped.
Scaurius.
Cic. pro Deiotaro cap. 11.

Cuius ut ad alium aequae illustrem actum²¹ transgrediar, Cn. Domitius tribunus plebis M. Scaurum principem civitatis in iudicium populi devocavit, ut, si fortuna adspirasset, ruina²²: fin minus, certe ipsa obrectatione amplissimi viri incrementum claritatis apprehenderet. Cuius op-

a Copef. et Barb. primo abest, Perizonio ex glossa esse videtur. frustra.

19 *tribunus Rutilius*] Etiam hoc loco Mss. et editt. Vett. vel *Popilius*, vel *Pompilius*. Plerique *tribunus* omittunt et habent praenomen *M.* vel *P.*

20 *se appellantis eum creditoribus*] i. e. creditoribus, qui Cottam de solvenda pecunia admonerent. Ita enim habent tredecim Mss. Torrenii, ed. Mog. et Vet. quod merito Torrenius restituit, cum vulgo legeretur *appellantis se*, i. e. auxilium tribunorum implorantibus. Mox *ratus* aliquot Mss. cum ed. Vet. Eadem cum Copef. Barb. et Bit. prim. ac Leid. sec. *obtentum esse*.

21 *actum*] hanc vocem in textum iure recepit Torrenius, auctoritate Mf. Copef. et tredecim aliorum, nec non ed. Mog. Vet. ac Lips. apud Thann. Vide infra VIII. 7. ext. 2. *Cuius* scil. iustitiae. Ante Torrenium *actum* omisum erat.

22 *ruina*:] sic Vorstius edidit auctoritate unius Mf. Brand. et ed. Chalcocond. quem secutus est Torrenius, qui addit, Med. prim. etiam habere *ruina*. *Ruina* quoque probat Perizonius. Torrenius explicat: ut inclaresceret ipse ruina Scauri. Ceteri omnes *ruinam*, scil. *apprehenderet*, i. e. uti Oliverius et Ascensius explicant, ut eum condemnaret.

23 *Eras*

primendi cum summo studio flagraret, servus Scauri ad eum noctu pervenit, *instructurum se eius accusationem multis et gravibus domini criminibus promittens*. Erat in eodem pectore inimicus et Domitius²³ diversa aestimatione²⁴ nefarium indicium perpendens: Iustitia vicit odium. Continuo enim et suis auribus obferatis, et indicis ore clauso, *duci eum ad Scaurum* iussit. Accusatorem etiam reo suo ne dicam diligendum, certe laudandum: quem populus cum propter alias virtutes, tum hoc nomine libentius et consulem, et censem, et Pontificem Max. fecit.

Nec aliter se²⁵ L. Crassus in eodem iustitiae experimento gessit. C. Carbonis nomen infesto animo, utpote inimicissimi²⁶ sibi, detulerat: sed tamen scrinium eius, a servo allatum ad se, complura continens, quibus facile opprimi posset, ut

6.
An. V. 634.
Cic. de leg.
III. de Cras.
H. in Bruto.

23 *Erat in eodem pectore inimicus et Domitius*] plerique Mss. et edit. post *Domitius* addunt *et dominus*, quod vero delendum esse bene monuit Perizonius, qui etiam elegantem locutionem, et Valerio valde amatam, egregie illustravit. Mens enim Valerii est, in eodem pectore suas egisse partes *et inimicitiam et iustitiam*, quae diversa aestimatione indicium perpendebant. *Inimicus* recipiendum suadebat, sed *vir honestus* reiiciendum. Quia vero Domitii vita ante acta fuerat honestissima, eiusque animus iustitiae maxime studens, *Domitius* ponitur pro ipsius honesto animo, ipsius vitae famae ac nomini conveniente, et iustitiae amante. *Inimico* enim opponitur *iustitiae amans* (Domitius) quod non adeo exprimitur voce

dominus, quae potius significaret, metuentem vicissitudinem rerum humanarum, metuentem ne sibi, etiam domino, similia a servis evenirent, ideoque tale servi flagitium puniendum existimantem. Haec fere Perizonius, qui multa exempla congegit. c. g. VI. 3, 1. VI. 4. ext. 2. Vellei. II. 60. Cic. ad Div. vers. II. 7. Pighius, Colerus et Vorstius legunt: *Erant in eodem pectore Domitii et inimicus et dominus*.

24 *aestimatione*] Mss. *extimatione*. Perizonius praefert *extimatione*, i. e. iudicio Curt. III. 12, 21.

25 *[e]* octo Mss. et ed. Mog. *se* omittunt.

26 *inimicissimi*] sic ed. Vet. Mog. et plerique Mss. Ante Pighium edebatur *inimicissimum*.

Cc 5

27 *fine*

erat signatum, cum servo catenato ad eum remisit. Quo pacto igitur inter amicos viguisse tunc iustitiam credimus, cum inter accusatores quoque et reos tantum virium obtinuisse videamus?

7.
An. V. 665.
Liv. LXXVII.

Iam L. Sulla non se tam incolumem, quam Sulpicium Rufum perditum voluit, tribunicio furore eius sine ullo²⁷ fine vexatus. Ceterum cum eum proscriptum, et in villa latentem, a servo proditum comperisset, manumissum parricidam²⁸, ut fides edicti sui exstaret, *praecipitari protinus saxo Tarpeio cum illo scelere parto pileo iussit*. Victor alioquin insolens, hoc imperio iustissimus.

E X T E R N A.

1.
Laert. in ob.
36.

Verum ne alienigenae iustitiae obliti videamur, Pittacus Mitylenaeus, cuius aut meritis tantum cives debuerunt, aut moribus crediderunt, ut suis ei suffragiis²⁹ tyrannidem deferrent, tamdiu illud imperium sustinuit, quamdiu bellum de Sigeo cum Atheniensibus gerendum fuit. Postquam autem pax victoria parta est, continuo reclamantibus Mitylenaeis deposuit; ne dominus civium ultra, quam reipublicae necessitas exegerat³⁰, permaneret. Atque etiam, cum recuperati agri dimidia pars consensu omnium offerretur, avertit animum ab eo munere; deforme iudicans, virtutis gloriam magnitudine praedae minuere.

²⁷ *sine ullo fine*] sic ed. Vet. cum omnibus Mss. et editionibus Pighio antiquioribus. Pighius, Colerus et Vorstius *ullo* expunxerunt.

²⁸ *manumissum parricidam*] Parricida dicitur servus, qui dominum prodidit. *Manumissus est*, quia Sulla promiserat, se servos, qui dominos proderent, manumissurum.

De saxo praecipitatus est, ob scelus proditi domini.

²⁹ *ut suis ei suffragiis*] ed. Vet. uterque Brand. uterque Ultr. et ed. Mog. *ut ei*, omisso *suis*; alii: *ut eis*; alii *septem ut eius suffragiis*; alii *ei* omittunt, alii *ut suis ei suffragiis*. *Suis* commodè abesset.

³⁰ *exegerat*] Med. sec. *exigeros*.

31 *cogno-*

Alterius nunc mihi prudentia referenda ^{est},
 ut alterius repraesentari iustitia possit. Cum salu-
 berrimo consilio Themistocles migrare Athenien-
 ses in classem coegisset, Xerxeque rege, et copiis
 eius Graecia pulsas, ruinas patriae in pristinum ha-
 bitum reformaret, et opes clandestinis molitioni-
 bus ad principatum Graeciae capessendum nutri-
 ret: in concione dixit, *habere se rem deliberatione
 sua provisam, quam si fortuna ad effectum perducere
 passa esset, nihil maius aut potentius Atheniensi po-
 pulo futurum: sed eam vulgari non oportere.* Postu-
 lavitque, *ut aliquis sibi, cui illam tacite exponeret,
 daretur:* datus est Aristides. Is postquam cogno-
 vit³¹, classem illum Lacedaemoniorum, quae tota
 apud Gythaeum subducta erat, velle incendere, ut
 ea consumpta dominatio maris ipsis cederet: pro-
 cessit ad cives, et retulit, *Themistoclem ut utile con-
 silium, ita minime iustum animo volvere.* E vestigio
 universa concio quod aequum non videretur, ne
 expedire quidem proclamavit, ac protinus The-
 mistoclem incepto desistere iussit.

Nihil illis etiam iustitiae exemplis fortius. Za-
 leucus³², urbe Locrensi a se saluberrimis atque
 utilissimis legibus munita, cum filius eius adulterii
 crimine damnatus, secundum ius ab ipso constitu-
 tum, utroque oculo carere deberet, ac tota civitas
 in honorem³³ patris poenae necessitatem adole-
 scentulo remitteret, aliquamdiu repugnavit. Ad
 ultimum precibus populi evictus, suo prius, dein-
 de filii oculo eruto, usum videndi utrique³⁴ reli-

³¹ cognovit] ed. Vet. Mog.
 et decem Mss. recognovit.

³² Zaleucus] de hoc vid.
 praeter loca in margine ci-
 tata Cic. ad Attic. VI. 1. de
 Leg. I. 22. Aelian. Var. Hist.
 II. 37. III. 17. Symmach. X.
 25. Supra I. 2, ext. 4.

³³ in honorem patris] de-
 sunt in Harl.

³⁴ utrique] septem Mss.
 utrisque. Nepos Hannib. c. 4.
 utrosque (Scipionem et Sem-
 pronium) profligavit. Timol.
 c. 2. utrorumque Dionysiorum.
 Aliique multi.

³⁵ Cha-

quit. Ita debitum supplicii modum legi reddidit, aequitatis admirabili temperamento, se inter misericordem patrem et iustum legislatorem partitus.

^{4.} Sed aliquanto Charondae Thurii³⁵ praefrac-
Cic. de leg. l. 22. II. 6. La- crt. in Py- sbag. Aristot. Polis. II, 10. tior iustitia. Ad vim et cruorem usque
 feditionas conciones civium pacaverat, lege cavendo, ut si quis eas cum ferro intraffet, continuo interficeretur. Interiecto deinde tempore ex longinquo rure gladio cinctus, domum repetens, subito indicta concione, sicut erat, in eam processit, ab eoque, qui proxime constiterat, solutae a se legis suae admonitus³⁶: *Idem ego illam*, inquit, *sanciam*; ac protinus ferro, quod habebat, distracto incubuit. Cumque liceret culpam vel dissimulare, vel errere defendere, poenam tamen repraesentare³⁷ maluit; ne qua fraus iustitiae fieret.

CAPUT VI. DE FIDE PUBLICA.

Quam coluere

§ *Idem senatus Romanus.*

¹ *Senatus Romanus.*

² *L. Manlius, M. Atilius Cos.*

³ *Idem senatus Romanus.*

⁴ *P. Africanus superior.*

Externi.

¹ *Saguntini.*

² *Petellini.*

Huius¹ imagine ante oculos posita, venerabile fidei numen dexteram suam, certissimum salutis humanae pignus, ostentat. Quam semper in

³⁵ *Charondae Thuris]* *Thurium* oppidum fuit Lucaniae in Italia inferiore. Aldus et ed. *Vet. Cyrii. Aristoteles l. c.* eum diserte vocat *Catanacum*. *Praefrac-tior* est asperior, durior.

³⁶ *admonitus]* sic omnes *Mss. ed. Vet. et Mog.* quare *Torrenius* in textum recepit, cum antea legeretur *moni-*

tus. Solvere legem, est violare. Pro sanciam aliquot sarciam.

³⁷ *repraesentare]* i. e. statim et nulla interposita mora exigere. *Phaedr. III. 10, 32. Sueton. Claud. 34. Vitell. 10. Cic. Philipp. II. 46. ad Div. V. 16, 9. Caes. de bell. Gall. I. 40. Curt. XI, 39 etc.*

¹ *Huius]* octo *Mss. ed. Ven. et Mediol. Cuius.*

² *pouri-*

nostra civitate viguisse, et omnes gentes senserunt, et nos paucis exemplis recognoscamus.

Cum Ptolemæus rex tutorem populum Romanum filio reliquisset, senatus M. Aemilium Lepidum, Pont. max.² bis consulem, ad pueri tutelam gerendam Alexandriam misit: amplissimique et integerrimi viri sanctitatem, reipublicae usibus et sacris operatam³, externae procurationi vacare voluit; ne fides civitatis nostrae frustra petita existimaretur. Cuius beneficio regia incunabula conservata pariter ac decorata, incertum Ptolemæum⁴ reddiderunt, patrisne fortuna magis, an tutoris maiestate gloriari deberet.

Speciosa quoque illa Romana fides. Ingenti Poenorum classe circa Siciliam devicta⁵, duces eius fractis animis consilia petendae pacis agitabant.

² *pontificem maximum*] Valerius errat, nam M. Aemilius Lepidus pontifex maximus est factus anno demum XXIII. post, quam tutelae legis pueri (Epiphanis, filii Philopatoris) destinatus esset; ut docuit Perizon. Anim. Hist. cap. 7. p. 320.

³ *operatam*] sic omnes fere Mss. et editt. bene. *operari* est verbum proprium de *sacris*, ut ex locis infinitis veterum scriptorum apparet, quae congerere non est necesse. Aldus ediderat *comparatam*, quod ortum videtur ex compendio scribendi *ru opatam*, pro quo scriba codicis Aldini *cpatam*, i. e. *comparatam*. Perizonius lectionem Mss. Copef. *comperatam*, i. e. *perspectam* frustra defendit. Sensus est: Populus Romanus virum amplissi-

um, sanctissimum et integerrimum, qui patriae in muneribus publicis cum forensibus tum sacris summam fidem praestitisset, tutorem regis externi misit.

⁴ *Ptolemæum*] Lib. Dan. unus Brand. et quinque alii *Ptolemæo*. Mox *tutorum* ed. Vet. et octo Mss. male. Nam respicit Lepidum, qui in numo quoque appellatur TUTOR REGIS.

⁵ *devicta*] ita Sufian. et Pulm. quibus proxime accedit Med. prim. exhibens *de ueste*, Leid. sec. *dedicta*. Reliqui omnes cum editt. vet. *deducta*. Colerus frustra coniicit *deiecta*. Si *deducta* a Valerio fit, exponas *capta a Romanis et ablata, abducta*. Sed vereor, ut haec significatio verbi *deducere* apud alium scriptorem occurrat.

⁶ *Quorum*

Quorum Hamilcar ⁶ *ire se ad consules* ⁷ negabat *audere; ne eodem modo catenae sibi iniicerentur, quo ab ipsis Cornelio Asinae consuli fuerant iniectae.*

An. V. 493. Polyb. I. 22. et 23. Livius XVII. Zonaras. L. Flor. II. c. 2. Infra VI. 9. 11. Hanno autem certior Romani animi aestimator, nihil tale timendum ratus, maxima cum fiducia ad colloquium eorum tetendit. Apud quos cum de belli fine ⁸ ageret, et tribunus militum ei dixisset, *posse illi merito evenire quod Cornelio accidisset:*

uterque consul, tribuno tacere iussu, *Isto te, inquit, metu, Hanno, fides civitatis nostrae liberat.* Claros illos fecerat tantum hostium ducem vincere ⁹ potuisse; sed multo clariores fecit, noluisse.

An. V. 566. Livii Histor. XXXVIII. 42. Adversus eosdem hostes ¹⁰ parem fidem in iure legationis tuendo Patres conscripti exhibuere. M. enim Aemilio Lepido, C. Flaminio Coss. L. Minucium, et L. Manlium Carthaginensium legatis,

quia manus his attulerant, per feciales [Claudio praetore ¹¹] dedendos curaverunt. Se tunc senatus, non eos quibus hoc praestabatur, adspexit.

⁶ *Quorum Hamilcar*] omnes Mss. Torrenii et editi ante Pighium, praeter ed. Vet. *Quorum dux Hamilcar.*

⁷ *consules*] Vorstium, qui de Duiliu victoria hic agi existimat, iuvat quodammodo lectio ed. Vet. in qua est *consulem*. Ast videndus Polybius, ex quo liquet, Vorstium errasse. Ipse quoque Noster paullo post: *uterque consul.*

⁸ *de belli fine*] i. e. de pace. Barthius ergo male coniecit: *de belli iure.*

⁹ *vincere*] sic potior pars Mss. Reliqui *vincere. perperam.*

¹⁰ *eosdem hostes*] ed. Vet. *eundem hostem*. Mox eadem cum multis Mss. *Lucio Flaminio. Eadem legationi pro legatis.*

¹¹ [*Claudio praetore*] *dedendos curaverunt*] Haec lectio a Vorstio est. Pighius et Colerus dederant *Culeo praetori ex S. C. dedendos curavit*. Sed omnes libri *curaverunt*, scil. patres conscripti. In nullis quoque *Culeo* invenitur, ipso Pighio teste, sed vel *Claudio praetore*, vel *Claudio praetori*. Duo Mss. *Claudio praetore* omittunt. Copef. *per feciales Patres conscripti dedendos*. Barb. primus *per feciales P. R. dedendos*. Mihi persuasum est, *Claudio praetore* e margine in textum irrepsisse, quod etiam Torrenius suspicatur. Certe in utraque ed. Lips. et Lugd. haec verba omittuntur, quare utrisque inclusi.

Cuius exemplum ¹² superior Africanus secutus, cum onustam multis, et illustribus ¹³ Carthaginien-
 sium, viris navem in suam potestatem rede-^{4.}
 gisset, inviolatam dimisit, quia *se legatos ad eum missos* di-^{An. V. 550.}
 cebant, tametsi manifestum erat, illos vitandi prae-^{Liv. XXX. 25.}
 sentis ¹⁴ periculi gratia falsum legationis nomen ¹⁵
 amplecti, ut Romani imperatoris ¹⁶ potius decepta
 fides, quam frustra implorata iudicaretur.
App. in Punica. Polyb. XV.
^{4. sed paulo aliter.}

Repraesentemus etiam illud senatus nullo mo-
 do praetermittendum opus. Legatos ab urbe ^{5.}
 Apollonia ¹⁷ Romam missos, Qu. Fabius, et Cn. ^{An. V. 487.}
 Apronius aediles, orta contentione, pulsaverunt. ^{Zonaras II.}
 Quod ubi comperit, continuo eos per feciales le-
 gatis dedit, *quaestoremque cum his Brundisum ire*
 iussit; ne quam in itinere a cognatis deditorum
 iniuriam acciperent. Illam Curiam mortalium
 quis concilium ¹⁸, ac non Fidei templum dixerit?
 Quam ut civitas nostra semper benignam praesti-
 tit, ita in fociorum quoque animis constantem
 recognovit.
et Livius XV.

¹² Cuius exemplum] Sic
 decem Mss. ed. Vet. Mog.
 Ven. Mediol. Ceterae Huius
 exemplum. Pighius edidit *Haec*
exempla, pro lubitu, ut solet,
 quem temere secuti sunt Co-
 lerus et Vorflius.

¹³ et illustribus] sic Bit.
 prim. Leid. quint. et sext.
 cum plerisque editt. verr.
 Et *illustrium* ed. Vet. cum
 Pighio, Colero et Vorflio.
 Ed. Mog. et Ultr. sec. *ex il-*
lustrium.

¹⁴ praesentis] deest in
 Harl. et Leid. sec.

¹⁵ nomen] Vetus Lipsii,
 i. e. Vet. *Vocabulum*, i. e. no-

men. Tacit. Ann. I. 3. Cic. de
 Nat. Deor. I. 15.

¹⁶ imperatoris] Cop. uter-
 que Med. Barb. prim. Harl.
 Bit. sec. Leid. prim. et ed.
 Vet. *imperii*. Ceterum hoc
 accidit non ita diu ante
 praelium Scipionis cum Han-
 nibale ad Zamam.

¹⁷ Apollonia] Zonaras:
Apolloniatis in sinu Ionio
habitantibus.

¹⁸ concilium] ed. Vet. cum
 Leid. quint. Harl. et Ultr.
 prim. *consilium*. Pro *ac non*
 Perizonius ex Copef. malit
an et sic est etiam in Leid.
 sext. Quatuor Mss. *anon*,
 unde Torrenius suspicatur
anne.

19 Nam

E X T E R N A.

1. Nam post¹⁹ duorum in Hispania Scipionum, totidemque Romani sanguinis exercituum misera-
Av. V. 534. Libius XXI. Polyb. et alii. bilem stragem, Saguntini victricibus Hannibalis armis intra moenia urbis suae compulsi, cum vim Punicam ulterius nequirent arcere, collatis in forum, quae unicuique erant carissima, atque undique circumdatis accensisque ignis nutrimentis, ne a societate nostra desciscerent²⁰, publico et communi rogo semetipsi superiecerunt. Crediderim tunc ipsam Fidem humana negotia speculantem, moestum gessisse vultum; perseverantissimum sui cultum iniquae fortunae iudicio tam acerbo exitu damnatum cernentem.

2. Idem praestando Petellini eundem laudis honorem meruerunt. Ab Hannibale, quia deficere a nostra amicitia²¹ noluerant, obsessi, legatos ad

19 Nam post] Omnes et Mss. et editi ante Pighium habent post. Cum autem ex Livio aliisque scriptoribus constat, Saguntum iam initio belli deletum, Scipiones vero septimo demum anno belli ab Hasdrubale in Hispania caesos esse; Pighius invictis omnibus libris textum mutavit, et scripsit Nam ante, ne scilicet Valerius suus *aviso- quela* coargui posset. Vorfius autem bene monuit, quoniam illud de clade Scipionum hic attexuit Valerius, non verisimile esse, scribere eum voluisse, quod ante cladem Scipionum Saguntini Romanis tam fideles fuerint: sed scripsisse, quod post cladem eam id contigerit: ut videlicet Saguntinorum illam fidelitatem magis admirandam doceret, ut quae post

Romanorum cladem contigerit. Nam, quod Pighius ex Camp. addidit, abest a plerisque Mss. et edit. ante Pighium.

20 desciscerent] plerique Mss. *desisterent*, al. *desicerent*, un. *discederent*. Vid. infra VII. 6, 2. Mox semetipsos plures Mss. et edit. Pro *cernentem* Uler. prim. *cernendo*.

21 deficere a nostra amicitia] ita Lib. Dan. unus Brand. et decem Mss. Torrenii cum antiquis edit. Alii *deficere nostram amicitiam*, ut Pighius, Colerus et Vorfius ediderunt. Pighius *deficere* explicat *desituere*. Sed vix exemplum reperietur, ubi homines dicuntur *deficere aliorum amicitiam*. Mox pro *cladem* Mf. Cop. *plagam*. Post *permissum est* lex Mss. et antiquae edit. addunt *eis*.

22 *egressa*]

senatum auxilium implorantes miserunt. Quibus ^{XII. Sil. Ital.} propter recentem cladem Cannensem succurri non ^{XII. 431.} potuit; ceterum permissum est, uti facerent, quod utilissimum incolumitati ipsorum videretur. Liberum ergo erat Carthaginensium gratiam amplecti. Illi tamen feminis, omnique aetate imbelli urbe egesta²², quo diutius armati famem traherent; pertinacissime in muris perstiterunt; expiravitque prius eorum tota civitas, quam ulla ex parte Romanae societatis respectum deposuit²³. Itaque Hannibali non Petelliam, sed fidei Petellinae²⁴ sepulcrum capere contigit.

CAPUT VII.

DE FIDE UXORUM ERGA MARITOS.

- 1 Aemiliae L. F. Tertiae, P. 2 Thuriae Q. Lucretii Vespillonis.
3 Sulpiciae Lentuli.

Atque ut uxoriam quoque fidem attingamus, ^{1. Vide Gell. VI. cap. 8.} Tertia Aemilia, Africani prioris uxor, mater Corneliae Gracchorum¹, tantae fuit comitatis et patientiae, ut cum sciret viro suo ancillulam ex suis gratam esse, dissimulaverit: ne domitorem orbis Africanum femina magnum virum impatientiae²

^{22 egesta}] sic Mss. duodecim et ed. Vet. Iustin. III. 1, 6. Curt. VII. 5, 8. Ovid. Trist. III. 3, 38. Valer. Flacc. VIII. 454. Pighius ex Pulm. Colon. Sul. et Cauch. *eieffa*. Pro *imbelli* nonnulli Mss. et ed. Vet. *imbecilli*. Pro *perstiterunt* in quindecim Mss. et ed. Vet. *est constiterunt*; in iisdem Mss. pro *diutius* est *tutius*.

^{23 deposuit}] sic ed. Vet. Mog. et novem Mss. Ante Pighium edebatur *deposueris*,

et ita sex Mss. Pighius, Co-lerus et Vorstius *deponeret*.

^{24 fidei Petellinae}] sic Pighius ex Atreb. et Cauch. Reliqui scripti et editi ante Pighium *fidem Petellinae sepulcrum*. *Fides Petellina* ponitur pro *fidis Petellinis*, vel, ut libri habent, *Petelinis*.

^{1 mater Corneliae Gracchorum}] quidam *mater Corneliae matris C. et Ti. Gracchorum*. ex glossa.

^{2 Africanum femina magnum virum impatientiae}] Dd Sic

reum ageret. Tantumque a vindicta mens eius
An. V. 570. abfuit, ut post mortem Africani manumissam ancil-
 lam in matrimonium liberto suo daret.

An. V. 710. Q. Lucretium³, proscriptum a triumviris, uxor
Dio. LIIII. Thuria inter cameram et testum⁴ cubiculi abdi-
Appian. Civil. tum, una conscia ancilla⁵, ab imminente exitio, non
III. p. 314. sine magno periculo suo, tutum praestitit: Singu-
 lariumque fide id egit, ut cum ceteri proscripti in alie-
 nis et hostilibus regionibus per summos corporis
 et animi cruciatus vix evaderent, ille in cubiculo,
 et in coniugis sinu, salutem retineret.

An. V. 710. Sulpicia autem, cum a matre Iulia diligentissi-
Appian. Civ. me custodiretur, ne Lentulum Cruscellionem⁶,
III. virum suum, proscriptum a triumviris, in Siciliam

Sic Torrenius ex Mss. sex-
 decim et plerisque editt.
 ante Pighium restituit, cum
 post Pighium ederetur: *Afri-*
cani femina impudicitias.
Africani, scil. orbis, stare
 nequit; Romani enim totum
 illum tractum terrarum, quas
 mare mediterraneum alluit,
orbem dixerunt, numquam
 vero *Africam*, vel *Asiam*,
 aut alias regiones in specie.
Mare fuit veluti *centrum*, et
terrae adiacentes *orbem* effi-
 ciebant; hinc *orbis terrarum*
domini tum demum diceban-
 tur Romani, cum omnes istas
 terras sub potestatem suam
 redeissent, quae ad mare me-
 diterraneum iacebant. Hinc
 e.g. *Britanni toto orbe divisi*
 dicti sunt Virgil. Ecl. I. 67.
 Deinde *orbis terrarum* pro
imperio Romano κατ' ἔξοχην
 adhibebatur. Nec Salviani
 auctoritas, apud quem, citan-
 te Gesnero in Thes. L. L.
orbis Africanus invenitur, me
 movet, ut aliter sentiam. Ibi

enim *orbis* pro regno quo-
 cumque usurpatur; sicut
 apud Ovid. Metam. VIII. 100.
Creta, orbis Iovis dicitur, i. e.
 imperium Iovis. Poterat au-
 tem Scipio a Valerio, qui lo-
 cutiones hyperbolicas amat,
 recte appellari *orbis domitor*,
 qui Hispaniam in *Europa*, qui
 Carthaginem in *Africa*, qui
 denique legatus fratris *Asiam*
 domuerat. Porro *feminae* op-
 ponitur *magnus vir*, et *in-*
continentia per litoten dicitur
 pro affectu impudico.

3 Q. Lucretium] Cognomine *Vespillonem*.

4 inter cameram et testum] Appianus l. c. ἐν τῇ δαμῶνι οἴκῳ πορεύετο.

5 ancilla] octo Mss. et editt. vett. *ancillula*, ex exemplo primo.

6 Cruscellionem] Petizonius putat, fuisse L. Lentulum, qui praetor fuit Antonio et Dolabella consulibus. Cic. Philipp. III. 10.

7 fami-

sequeretur, nihilominus famulari veste ⁷ sumpta, cum duabus ancillis, totidemque servis, ad eum clandestina fuga pervenit. Nec recusavit seipsam proscribere, ut ei fides sua in coniuge proscripto constaret.

CAPUT VIII.

DE FIDE SERVORUM ERGA DOMINOS.

1 <i>M. Antonii oratoris servus.</i>	4 <i>C. Cassii Pindarus.</i>
2 <i>C. Marii C. F. Cos. servus.</i>	5 <i>Cn. Plotii Planci familia.</i>
3 <i>C. Gracchi Philocrates.</i>	6 <i>Urbini Anapionis servus.</i>
	7 <i>Antii Restionis servus.</i>

Restat ¹ ut servorum etiam erga dominos, quo minus expectatam, hoc laudabiliorem fidem referamus.

M. Antonius, avorum nostrorum temporibus clarissimus orator, incesti reus agebatur. Cuius ^{1.} *An. V. 639.* ^{2.} *Valer. Max. III. 7. 9.* in iudicio accusatores servum in quaestionem ³ perseverantissime postulabant; quod ab eo, cum ad stuprum iret, laternam praelatam contenderent. Erat autem is etiam tum imberbis, et stabat coram, videbatque rem ad suos cruciatus pertinere, nec tamen eos ³ fugitavit. Ille vero, ut domum quoque ventum est, Antonium hoc nomine vehementius confusum et sollicitum ultro est hortatus, ut se iudicibus torquendum traderet; affirmans nullum ore suo verbum exiturum, quo causa eius laederetur. Ac promissi fidem ⁴ mira patientia praestitit. Plu-

⁷ famulari veste] multifamulari vestiq; vid. V. 6, ext. 1. VI. 8, 3.

¹ Restat etc.] Conf. Senec. ep. 47. Plutarch. in Mario, ubi exemplum servi Cornuti refertur.

² in quaestionem] nonnulli Mss. cum edit. vet. plerisque in quaestione. Mox lucernam Ultr. prim. et Harl.

³ eos] i. e. cruciatus. Perizonius legendum putat eo, i. e. propterea. Nihil opus.

⁴ Ac promissi fidem] Ultr. prim. et ed. Vet. Ac promissa idem. Copef. ac protinus idem praestitis. Ultr. sec. cum octo aliis ac proxime idem praestitis. Med. sec. ac promissis fidem.

Dd 2

3 enim]

rimis enim ⁵ laceratus verberibus, eculeoque impositus, candentibus etiam laminis ustus, omnem vim accusationis, custodita rei salute, subvertit ⁶. Argui fortuna merito potest, quod tam pium et tam fortem spiritum fervili nomine inclusit.

^{2.}
An. V. 671. Consullem autem C. Marium Praenestinae obli-
Livii Hist. dionis miserabilem exitum sortitum, cuniculi late-
LXXXVIII. bris ⁷ frustra evadere conatum, levique vulnere
Oros. V. c. 21. a Telefino, cum quo commori ⁸ destinaverat, per-
Plutarch. Vel- strictum servus suus, ut Sullanæ crudelitatis exper-
itus II. 274. tem faceret, gladio traiectum interemit; cum magna praemia sibi proposita videret, si cum victoribus tradidisset. Cuius dexteræ tam opportunum ministerium nihil eorum pietati cedit, a quibus salus dominorum protecta est. Quia eo tempore Mario non vita, sed mors in beneficio reposita erat.

^{3.}
An. V. 632. Aequè illustre quod sequitur. C. Gracchus, ne
Plutarch. Ap- in potestatem inimicorum veniret ⁹, Philocrati ser-
pian. I. Oros. vo suo cervices incidendas praebeuit. Quas cum
V. c. 12. Vel- celeri ictu abscidisset, gladium cruore domini ma-
lei. II. 6. Ma- dentem per sua egit praecordia. Euporum alii
croh. I. Sas. hunc vocitatum existimant. Ego de nomine nihil
II. disputo: famularis ¹⁰ tantummodo fidei robur admiror. Cuius si praesentiam ¹¹ animi generosus juvenis imitatus foret, suo, non servi beneficio immi-

⁵ enim] sic Med. fec. Leid. quint. sext. ed. Mog. quod Torrenius in textum recepit. Alii scripti et editi etiam.

⁶ subvertit] Lipsii vetus codex subvertit. et dominum sua fide et constantia liberavit. Argui etc. et sic totidem verbis ad. Vet. Nihil vero opus est, tamen lacinia verborum.

⁷ latebris] aliquot editt. latebras. male.

⁸ commori] vide Velleium,

ubi legendum: cum minore fratre Telefini.

⁹ veniret] Harl. Bit. et Barb. primi cum utroque Ultr. et ed. Vet. Mog. Mediol. perveniret, quod non spreverim. Aliquot: deveneret.

¹⁰ famularis] etiam hic multi familiaris VI. 7, 3. V. 6, ext. I.

¹¹ praesentiam] VI. 2, ext. I. II. 6, II. III. 7, 5. Nonnulli praestantiam.

¹² ioc-

CAP. VIII. DE FIDE SERV. ERGA DOM. 421

nentia supplicia vitasset: nunc commisit ut Philocratis, quam Gracchi, cadaver speciosius iaceret ¹².

Alia nobilitas, alius furor; sed fidei par exemplum. Pindarus C. Cassium ¹³ Philippenſi praelio victum, nuper ab eo manumissus, iussu ipsius obtruncatum, insultationibus hostium subtraxit. Sequae e conspectu hominum voluntaria morte abstulit, ita ut ne corpus quidem eius absumti inveniretur. Quis deorum, gravissimi sceleris ultor, illam dexteram, quae in necem patriae parentis exarserat, tanto torpore illigavit ¹⁴, ut se tremebunda Pindari genibus submitteret ¹⁵; ne publici parricidii, quas merebatur, poenas arbitrio pii victoris ¹⁶ exsolveret? Tu profecto, tu ¹⁷ dive Iuli, caelestibus tuis vulneribus debitam exegisti vindictam, perfidum erga te caput sordidi auxilii ¹⁸ supplex fieri cogendo; eo animi aestu compulsus, ut neque retinere vitam vellet, neque finire manu sua auderet.

An. V. 711.
Plut. Bruto.
Appian. Civ.
vil. IIII. Dio
XXXVII.

¹² *iaceret*] non opus est, ut cum Vorſtio ſubintelligas *ſepulchrum*; nam *iacere* quoque dicuntur mortui, etſi nondum humati I. 7, ext. 3. Graece *κείναι*. Sensus est: Philocrates, qui ſe ipſo interemit maiorem tui honorem, quam Gracchus, qui cervicem ſuam Philocrati praeſtavit incidendam.

¹³ *C. Caſſium*] In multis praenomen omittitur. *inſultationi* ed. Vet.

¹⁴ *illigavit*] multi *alligavit*. perperam.

¹⁵ *genibus ſubmitteret*] Augēt rem ſuo more. Nam non eſt credibile, Caſſium Pindari genibus fuiſſe advocatum.

¹⁶ *pii victoris*] i. e. Octavii. *piae victoriae* Copeſ. Bit.

et Barb. prim. uterque Med. Ultr. ſec. Leid. ſec. ed. Mog. et Vet.

¹⁷ *Tu profecto, tu*] ed. Vet. *Tunc profecto, tunc*. Uterque Ultr. Leid. quart. quint. Harl. Bit. et ed. Mog. *Tu profecto, tunc*. Quod Torrenio non ſpernendum videtur.

¹⁸ *sordidi auxilii*] ſic Torrenius auctoritate decem Miſſ. et ſepe omnium editionum ante Pighium, quibuſcum etiam ed. Vet. Lipſ. apud Lotterum et Lugd. conſentiunt, edidit. Antea edebatur *sordidis auxiliis*, quod etſi quoque probum eſt, multum tamen praestat lectio Torreniana. Senec. Troad. v. 313. Nepos IIII. 4. 5. XVII. 4. 8. Cicer. pro Flacco 42. 106. Librarii enim caſum ſecundum,

Dd 3

5. Adiunxit se iis cladibus C. Plotius Plancus,
An. V. 710. Munatii Planci¹⁹ consularis et censorii frater. qui
Plin. XIII. 3. cum a triumviris proscriptus in regione Salernita-
Solin. c. 46. na lateret, delicatiore vitae genere, et odore un-
 guenti, occultam salutis custodiam detexit. Istis
 enim vestigiis, eorum, qui miseros persequabantur,
 sagax inducta cura, abditum fugae illius cubile
 odorata est. A quibus comprehensi servi²⁰, mul-
 tumque ac diu torti, negabant *se scire ubi dominus*
esset. Non sustinuit deinde²¹ Plancus tam fideles,
 tamque boni exempli servos ulterius cruciari; sed
 processit in medium, iugulumque gladiis militum
 obiecit. Quod certamen mutuae benevolentiae
 arduum dignosci facit, utrum dignior dominus
 fuerit, qui tam constantem servorum fidem expe-
 riretur; an servi, qui tam iusta domini misericordia
 quaestionis saevitia liberarentur.

6. Quid Urbinii²² Panopionis servus, quam admi-
An. V. 710. rabilis fidei! Qui cum²³ ad dominum proscriptum
Appian. Civ. occidendum, domesticorum indicio certiores factos
III. Macrob.

dum, qui rarior occurrit, in
 tertium mutaverunt. *Sordidi*
auxilii est servi. VIII. 14, 2.
 Liv. I. 58, 4.

19 C. Plotius Plancus, Mu-
 natii Planci] a Plinio et So-
 lino vocatur Lucius, non Ca-
 ius. Lucius est quoque in
 numo apud Urfinum. Sed
 libri vel Cn. vel C. Plotius.
 Pro Munatii, quod unice ve-
 rum existimo, et cuius vestigia
 in nonnullis Mss. et ed.
 Mog. exstant, (ibi enim Nu-
 matii est) Vortius et Tor-
 renius ediderunt Minucii,
 forsitan operarum errore.

20 comprehensi servi] Mf.
 Cop. cum undecim aliis, et
 fere omnibus antiquis editt.
comprehensi servi latentes.

Ed. Ven. *latens.* Med. sec.
latentis, scil. Planci, uti Peri-
 zonius legendum coniecerat,
 quocum facit Torrenius.
 Non tamen plane *damnam*
latentes.

21 deinde] i. e. post talia.
 III. 2, 10. Perizonius vero
 reponendum putat *demum*,
 quod exstat in Bit. prim. et
 Leid. sext. Nihil mutem.

22 Urbinii] male quidam
Urbani.

23 Qui cum] Ed. Vet. cum
 sex Mss. qui omittit. Mox in
 multis Mss. *cognosceret.* Pro *le-*
stulum in Vetere editione Li-
 psii, i. e. in ed. Vet. legitur *le-*
stuculum, unde Lipsius frustra
 coniecit *lesticulum*; nam *le-*
stuculum est vitium operarum.

24 titulo]

militēs in Reatinam villam venisse cognosset, com-
mutata cum eo veste, permutato etiam annulo, I. Sat. 2. Se-
noc. de Benef. III. 25.
illum postico clam emisit, se autem in cubiculum
ac lectulum recepit, et ut Panopionem occidi pas-
sus est. Brevis huius facti narratio; sed non parva
materia laudationis. Nam si quis ante oculos po-
nere velit subitum militum accursum, convulsa
ianuae claustra, minacem vocem, truces vultus,
fulgentia arma; rem vera aestimatione prosequen-
tur: nec quam cito dicitur aliquem pro alio mori
voluisse, tam id ex facili etiam fieri potuisse arbi-
trabitur. Panopion autem quantum servo debe-
ret, amplum ei faciendo monumentum, ac testi-
monium pietatis grato titulo ²⁴ reddendo, confes-
sus est ²⁵.

Contentus essem huius generis ²⁶ exemplis, nisi
unum me dicere admiratio facti cogeret. Antius An. V. 620.
Macrob. Sat. I, II. Appia-
nus III. pag. 313.
Restio ²⁷, proscriptus a triumviris, cum omnes do-
mesticos circa rapinam et praedam occupatos vi-
deret, quam maxime poterat dissimulata fuga se
penatibus suis intempesta nocte subduxit. Cuius
furtivum egressum servus ab eo vinculorum poena
coercitus, inexpiabilique litterarum nota per sum-
mam oris contumeliam iniustus, curiosis speculatus
oculis, ac vestigia huc atque illuc errantia bene-
volo studio subsecutus, lateri voluntarius comes
arcepit ²⁸. Quo quidem tam exquisito, tamque

²⁴ titulo] inscriptione.

²⁵ confessus est] ita Torre-
nius ex novem Mss. et omni-
bus ante Pighium editioni-
bus restituit. Pighius et qui
eum sequi solent Colerus ac
Vorstius dederant *restitutus est*.

²⁶ huius generis] ed. Vet.
quam Lipsius librum priscum
appellare solet, uti iam saepe
monui, habet *ex his huius ge-
neris*, unde Lipsius legen-

dum censet *eximius huius ge-
neris*. praeter rem. Pro di-
cere Perizonius coniecit *ad-
iicere*.

²⁷ Antius Restio] vid. Ap-
ollonidis Epigramma in An-
thologia, quod Brodaeus p.
342. ad hanc historiam spe-
ctare hariolatur.

²⁸ arcepit] i. e. clam eum
secutus est. Frustra Perizo-
nius coniecit *adhaesit*.

incipiti officio, perfectissimum expectatae²⁹ pietatis cumulum expleverat. His enim, quorum felicior in domo status fuerat, lucro intentis, ipse, cum nihil aliud quam umbra et imago suppliciorum suorum esset³⁰, maximum emolumentum eius, a quo tam graviter punitus erat, salutem iudicavit³¹. Cumque abunde foret iram remittere, adiecit etiam caritatem. Nec haecenus benevolentia processit, sed in eo conservando mira quoque arte usus est. Nam ut sensit³² cupidos sanguinis milites supervenire, amoto domino rogam exstruxit, eique egentem a se comprehensum et occisum senem superiecit. Interrogantibus deinde militibus, *ubinam esset Antius*, manum rogo intentans³³, *ibi illum datis sibi crudelitatis piaculis uri*³⁴ respon-

29 *expectatae*] sic iubentibus Mss. ed. Mog. et Vet. aliisque bene revocavit Torrenius. Fecerat ille quod summum a tali servo expectari poterat, ut se hero voluntarium comitem praebere. Pighius alique: *spectatae*. Vid. ab initio huius capituli.

30 *cum nihil — suorum esset*] ed. Vet. brevius et venustius: *nihil quam umbra et imago suppliciorum suorum*, omisiss *cum*, *aliud, esset*. *Umbra et imago*, i. e. qui notas suppliciorum, quae passus erat, in facie ac corpore ferebat. Phrasis desumpta est ex Cicerone pro Rabir. cap. 15. *Umbra equitis Romani et imaginem videris*. Opponiturque rei solidae Cic. de Offic. III. 17.

31 *maximum emolumentum — iudicavit*] sic dedit Torrenius. Vulgo *maximum sibi emolumentum* etc. Pro *iudica-*

vit quidam *vindicavit*. Perizonius coniicit *maximum esse emolumentum — iudicavit*. Et sic diserte ed. Vet. Mog. Ultr. sec. et quatuor alii Mss. Recte.

32 *sensit*] Vorstius et Torrenius ediderunt *sensit*. Forte ex operarum errore. Mox pro *amato* Perizonius legit *admonito*, contra omnes libros, in quibus recte *amato*. Liv. XXXX, 16. Tacit. Ann. II. 68. Terent. Andr. I. 5, 50. Adelph. III. 2, 14.

33 *intentans*] Aldus *intendens*; al. *intendam*; al. *manibus rogo intentis*. Torrenius suspicatur *manu rogo intensa*.

34 *ibi illum datis sibi crudelitatis piaculis uri*] sunt qui explicent: Antium, postquam se ipse interfecisset, in rogo nunc comburi. Mirum! Senus est: Antium nunc in rogo puniri propter crudelitatem, in se commissam.

35 *statim*.

dit. Quia verisimilia loquebatur, habita est voci fides. Quo evenit, ut Antius statim quaerendas incolumitatis occasionem³ assequeretur.

CAPUT VIII.

DE MUTATIONE MORUM
AUT FORTUNAE.

In Romanis.

- 1 T. Manlio L. F. Torquato.
- 2 P. Africano maiore.
- 3 C. Valer. Flacco flamine.
- 4 Q. Fabio Max. Allobrogico.
- 5 Q. Lutatius Catulo.
- 6 L. Cornelio Sulla Felice.
- 7 T. Aufidio.
- 8 P. Rupilio.
- 9 P. Vensidius Basso.
- 10 L. Cornelio Lentulo Lupo.
- 11 Cn. Cornelio Scipione Asina.

12 Licinio Crasso Divite.

13 Q. Servilio Caepione.

14 C. Mario.

15 C. Iulio Caesare.

In Externis.

1 Polemone Atheniensis.

2 Themistocle Atheniensis.

3 Cimone Atheniensis.

4 Alcibiades Atheniensis.

5 Polyrate Samio.

6 Dionysio Syracusano.

7 Syrbace Numidarum rege.

Multum animis hominum et fiducia adiicere, et sollicitudinis detrahere potest morum ac fortunae in claris viris recognita mutatio; sive nostros status, sive proximorum¹ ingenia contemplemur. Nam cum aliorum fortunas spectando², ex conditione³ abiecta atque contemta emeruisse claritatem videamus, quid aberit quin et ipsi meliora de nobis semper cogitemus? memores stultum esse perpetuae infelicitatis se praedamnare⁴: spem

35 statim quaerendas incolumitatis occasionem] Tres Mss. statim q. inc. hac occasione, quod Pighius et Colerus temere in textum receperunt.

1 proximorum] i. e. liberorum, vel fratrum aliorumque cognatorum.

2 spectando] pro hac voce Lipsius invenit et pectora, unde coniicit et decora. Sed et pectora in nullo invenitur, nisi in ed. Vet.

3 ex conditione] ed. Mog. et octo Mss. et ex conditione. Ed. Vet. Mog. uterque Ultr. Leid. quart. in claritatem. Unde Torrenius suspicatur eos ex conditione — in claritatem. Mox: quidam oberit male.

4 se praedamnare] Ultr. prim. et ed. Vet. se saepe damnare. Tres Mss. Pighiani: se damnare. Sed iure Torrenio placet se praedamnare, i. e. antequam quis sciat, quae

Dd 5

aliquando

quo, quae etiam incerta recte fovetur, interdum certam in desperationem convertere.

^{1.} Manlius Torquatus adeo hebetis atque obtusi
An. V. 391. cordis inter initia iuventutis existimatus est, ut a patre
Livius VII, 4. L. Manlio amplissimo viro, quia et domesticis et
An. V. 413. reipublicae usibus inutilis videbatur, rus relegatus
Liv. VIII, 7. agresti opere fatigaretur, postmodum patrem reum
Gell. VIII, 13. iudiciali periculo liberavit: filium victorem, quod
13. Supra V. adversus imperium suum cum hoste manum con-
4. 3. M. 7, 6. servuerat, securi percussit: patriam Latino tumultu
 fessam, speciosissimo triumpho recreavit, in hoc, credo, fortunae nubilo⁵ adolescentiae contemptu
 perfusus, quo senectutis eius decus lucidius eni-
 tesceret.

^{2.} Scipio autem Africanus superior, quem dii im-
Gell. VI. 8. mortales nasci voluerunt, ut esset, in quo se vir-
Valer. Max. tus per omnes numeros⁶ hominibus efficaciter
VI. 7, 1. Pa- ostenderet, solutioris vitae primos adolescentiae
etus 6. 7, 4. annos egisse fertur; remotos quidem a luxuriae

aliquando fortuna sua sit fu-
 tura, ita animus despondere,
 ac si perpetuae infelicitari
 esset destinatus. Suet. Aug.
 §6. Liv. V, 11.

⁵ in hoc, credo, fortunae
 nubilo] Ita ex Mss. Torrenius.
 Pighius aliique: *In hoc credo*
fortunae malignae nubilo. Mox
 iudem *perfusum.* Torrenius
 putat, Valerium scripsisse —
a fortuna —, ut sensus sit:
 Credo fortunam ipsius ado-
 lescentiam ideo obscuram et
 contemptam reddidisse, ut se-
 nectus eius tanto clarior et
 gloriae fulgore splendidior
 esset. At *nubilo* mihi vide-
 tur non adiectivum esse, quod
 ad *contemptu* referatur, ut
 Torrenius vult, sed substan-
 tivum, ut *fortunae nubilo* sit

fortuna nubila, adversa, tri-
 sti. Mens Valerii clara, at ra-
 tio constructionis implicita
 et difficilis est. Ego sic ex-
 plico: *In hoc*, i. e. propterea
 (cave enim cum Ascensio in
 hoc cum *nubilo* construas)
credo, fortunae nubilo, i. e.
tristi fato quodam, adolescen-
tiae contemptu perfusus, i. e.
 cum adhuc adolescens esset,
 contemptus et pro nihilo pu-
 tatus, ut etc. Opponuntur
nubilo et lucidius; contemptu
et decus; perfusus et eni-
retur. Pighius paullo supe-
 rius *existimatus est*, et *is* post-
 modum ediderat.

⁶ per omnes numeros] Ovid.
 Art. Am. I. 482. *Per numeros*
venient ista gradusque suae.

7 tent

crimine, sed tamen Punicis tropaeis, devictae Carthaginiis cervicibus imposito iugo, teneriores⁷.

C. quoque Valerius Flaccus secundi Punici belli temporibus luxu perditam adolescentiam inchoavit. Ceterum a P. Licinio Pont. Max. flamen⁸ factus⁸, quo facilius a vitiis recederet, ad curam sacrorum et caerimoniarum converso animo, usus duce frugalitatis religione, quantum prius luxuriae fuerat exemplum, tantum postea modestiae et sanctitatis specimen evasit.

Nihil Q. Fabio Maximo, qui Gallica victoria cognomen Allobrogici⁹ sibi met ac posteris peperit, adolescente magis infame; nil eodem sene ornatus, aut speciosius illo seculo nostra civitas habuit.

Quis ignorat Q. Catuli auctoritatem in maximo clarissimorum virorum proventu¹⁰ excelsum gradum obtinuisse? Cuius si superior aetas revolvatur, multi luxus¹¹, multae deliciae reperientur. Quae quidem ei impedimento non fuerunt, quo minus patriae princeps existeret, nomenque eius in Capitolino fastigio fulgeret, ac virtute civile bellum ingenti motu oriens sepeliret.

L. vero Sulla usque ad quaefturae suae comitia vitam libidine, vino, ludicrae artis amore, inquit.

⁷ teneriores] vid. III. 7. ext. 5.

⁸ factus] sic ediderunt Vorstius et Torrenius ex Mss. et antiquis editt. Pighius autem, quem Colerus secutus est, maluit *captus*, quod apud Livium occurrit, et in nonnullis Mss. invenitur. Ego cum Torrenio *captus* longe praetulerim. Gell. I. 12.

⁹ Allobrogici] Mss. tredecim et omnes ante Pighium editiones *Allobrogi*. III. 5, 2. Sed *Allobrogici* rectum est. Nam victores non ipsum gen-

tile nomen populi, a se devicti, sed inde derivatum sumebant, ut bene docuerunt viri docti. Et omnes reliqui scriptores eum appellant *Allobrogicum*.

¹⁰ proventus] ed. Vet. *proventus*. male. Plin. I. epist. 13. *magnum preventum poetarum*. Conf. supra ad V. 10, 2.

¹¹ luxus] ed. Vet. et Lib. Dan. *lusus*.

¹² sepelires] i. e. exstingueret, finiret. Sic Cicero, Velleius, alii.

¹³ inquit-

An. V. 559

3.
An. V. 544.
Liv. XXVII,

4.
An. V. 633.
Livius LXX.
Ascon. Ped.
Ver. 2. Velleius II. 10. II.
39. Flor. III.
2.

3.
An. V. 635.
Liv. LXXX.
Flor. III. 23.
Plin. XVIII.
I. Cic. in Ph.
san.

6.
An. V. 646.
Livius LXVI.
Plus in vita.

natam¹³ perduxit. Quapropter C. Marium consulem¹⁴ moleste tulisse traditur, quod sibi asperrium in Africa bellum gerenti tam delicatus quaestor sorte obvenisset. Eiusdem virtus quasi per ruptis et disiectis nequitiae, qua obsidebatur, claustris, catenas lugurthae manibus iniecit: Mithridatem compescuit: socialis belli fluctus repressit: Cinnae dominationem fregit; eumque, qui se in Africa quaestorem fastidierat, illam ipsam provinciam proscriptum et exulem petere coegit. Quae tam diversa, tamque inter se contraria si quis apud animum suum attentiore comparatione expendere velit, duos in uno homine Sullas fuisse crediderit: turpem adolescentulum¹⁵, et virum, dicerem fortem, nisi ipse *felicem* se appellari maluisset.

7. Atque ut nobilitatem beneficio poenitentiae seipsam admonuimus respicere, ita¹⁶ altiora modo suo sperare ausos subtexamus. Ti. Aufidius cum

13 *inquinatam*] pleraeque editt. ante Pighium *perinquinatam*, sed *inquinatam* ed. Vet. et Mog. cum Mss.

14 *C. Marium Consulem*] Barb. prim. *C. Marius consul*. Mox *praeruptis* quaedam ante Pighium editt. male. Item septem Mss. et editt. vet. *luctus repressit*. falso.

15 *adolescentulum*] Sic Lib. Dan. et undecim alii, cum omnibus ante Pighium excusis. *Adolentem* Pighius, Colerus et Vorstius.

16 *nobilitatem beneficio poenitentiae se ipsum admonuimus respicere; ita*] Mss. Gronovii, quinque Torrenii, ed. Mog. et Vet. *nobilitatis beneficio p. f. i. admonitae respicere*, nisi quod ed. Mog. et Ultr. sec. retinent *ita* et ha-

bent respiscere. Leid. quint. *nobilitatem admonui respicere ita*. Med. sec. *admonitam respicere*. Gronovius coniecit *nobilitati b. p. f. i. admonitae respicere, altiora* etc. ut sit transitio talis, qualis infra VIII. 14, 9. quod verum opinatur Torrenius, at in tanta librorum discrepantia in textum non ausus est recipere. Neque ramen spernenda est vulgata lectio, quae in multis Mss. et editt. vetustis exstat. Opponit Valerius nobiles viros, qui vitam emendarunt, iis, qui altiora modo suo, (i. e. maiora quam humilis eorum nativitas pati videbatur) ausi sunt sperare. De nobilibus iam egerat, nunc ad humilis status homines progreditur. Mox. ed. Vet. *Titus Aufidius*.

17 *publi-*

Asiatici publici¹⁷ exiguam admodum particulam habuisset, postea totam Asiam proconsulari imperio obtinuit. Nec indignati sunt socii eius parere fascibus, quem aliena tribunalia adulantem viderant. Gessit etiam se integerrime atque splendidissime, eoque modo¹⁸ demonstravit, pristinum quaestum suum fortunae; praesens vero dignitatis incrementum moribus ipsius imputari debere.

At P. Rupilius non publicanum in Sicilia egit, sed operas¹⁹ publicanis dedit. Idem ultimam inopiam suam, auctorato sociis officio²⁰, sustentavit. Ab hoc postmodum consule leges universi Siculi acceperunt, acerbissimoque praedonum ac fugitivorum bello liberati sunt. Portus ipsos, si quis modo mutis rebus inest sensus, tantam in eodem homine varietatem status admiratos arbitror. Quem enim diurnas capturas²¹ exigentem animadvertant, eundem iura dantem, classesque et exercitus regentem viderunt.

Huic tanto incremento maius adiciam: Asculo capto, Cn. Pompeius²², Magni pater, P. Ventidium²³

17 publici] sic ed. Vet. cum compluribus Mss. et editt. Aldus vero publicani. male. Publicum est vestigal populi Romani. Cic. ad Quint. Frat. l. ep. 1, 11. praesertim publicis male redemptis. Sueton. Calig. 40. ut tenerentur publico.

18 eoque modo] ed. Vet. cum pluribus Mss. quoque id modo.

19 operas] i. e. minister publicanorum erat in exigendis portoriis aliisque rebus. Cic. ad Divers. (non ad Attic. uti Vossius ex Pighio exscripsit) XIII. 9, 4. de Offic. l. 42.

20 auctorato sociis officio] i. e. postquam certa mercede

Siculis (qui sunt socii) sua sponte in servitutem se ad-dixit Rupilius. Pro idem Lipsius frustra coniecit id est.

21 capturas] i. e. mercedes humilis et miselli hominis, in πικρὴν πεινυμένην κέρδος. Vid. III. 4, 4. VIII. 4, 1. Suet. Calig. 40. etc.

22 Cn. Pompeius] multi. Cn. Pompeii.

23 P. Ventidium] vide praeter loca in margine allegata Cicer. Philipp. XII. 9. XIII. 2. ad Divers. X. 17. 18. 33. XI. 9. ad Attic. XVI. 1. ad Brut. 5. Rufum Festum, Tacit. de mor. Germ. XXXVII. 7. Eutrop. VII. 3. 4. 5. Flor. III. 9, 5. Justin. XXXII. 4, 7. Ioseph.

An. V. 6803
Cic. pro Flacco 19. et in Bruto 48.

8.
An. V. 621.
Cicero. Ped.
Ven. 4. Liv.
LVIII. Flor.
III. 19.

9.
An. V. 664.
Velleius II.

85. *Gell. XV.* aetate puberem ²⁴ in triumpho suo populi oculis
^{6-4.} subiecit. Hic est Ventidius, qui postea Romae ex
An. V. 715. Parthis, et per Parthos ²⁵, de Crassi manibus in ho-
Plin. VII. 23. stili solo miserabiliter iacentibus, triumphum duxit.
Plutarch. An- son. 44. Ap- pian. Parth. 157. Dio. XXXIII. In- uenit. VII. 199. Cicero passim. Itaque qui ²⁶ captivus carcerem exhorruerat, victor
Capitolium felicitate ²⁷ celebravit. In eodem etiam
illud eximium ²⁸, quod eodem anno praetor et con-
sul ²⁹ est factus.

^{10.} Casuum nunc contemplemur varietatem. L.
An. V. 606. Lentulus consularis lege Caecilia repetundarum
crimine oppressus, censor cum L. Censorino crea-
tus est. Quem quidem fortuna inter ornamenta ³⁰
et dedecora alterna vice versavit, consulatui illius
damnationem, damnationi censuram subiiciendo:
et neque bonis eum perpetuis frui, neque malis
aeternis ingemiscere patiundo.

^{11.} Iisdem viribus uti voluit in Cn. Cornelio Sci-
An. V. 493. Livius XVI. 22. Polyb. I. 22. Zonaras. pione Asina ³¹. Qui consul a Poenis apud Liparas
captus cum belli iure omnia perdidisset, laetiore
subinde vultu eius adiutus, cuncta recuperavit;
An. V. 499. Polyb. I. 22. Zonaras. consul ³² etiam iterum creatus est. Quis crederet
illum a duodecim securibus ad Carthaginiensium

Ioseph. Antiq. Iud. XIII. 14.
15. *Dio Cass. XXXVIII.*

^{24 puberem}] sicomnes Mss.
et edit. Sed legendum vel
cum Pighio *impuerem* vel
cum Pezizonio *puerum*.

^{25 et per Parthos}] i. e.
dum Parthos victores Crassi
ducit in triumpho et osten-
tat Pop. Rom. *Torrenius*.

^{26 Itaque qui}] *Ita qui* no-
vem Mss. ed. Mog. et Vet. I.
7, ext. 8.

^{27 felicitate}] mira est Li-
ppii coniectura *felici dape*.

^{28 eximium}] memoratu di-
gnum *Mela II. 2, 104. eximia*
est *Aenes*, ubi vixi docti fru-

stra legere volunt *exis* (vel
extra) est *Aenes*.

^{29 et consul}] deest in ed.
Vet. et compluribus Mss. vid.
Gellium et Velleium.

^{30 ornamenta}] i. e. hono-
res, uti *Med. prim. ex Glossa*
habet. *tormenta* ed. Vet. cum
utroque *Ultr. Bit. prim. Med.*
sec. male.

^{31 Asina}] in quatuorde-
cim Mss. et multis edit. *Ne-*
sica. male. vid. VI. 6, 2.

^{32 consul}] *Pighius consul-*
que. Sed ed. Vet. Mog. duo-
decim Mss. cum edit. ante
Pighium consul.

^{33 insignia}]

perventurum catenas? quis, rursus existimaret a Punicis vinculis ad summi imperii perventurum insignia³³? sed tamen ex consule captivus, et ex captivo consul factus est.

Quid? Crasso nonne pecuniae magnitudo *locupletis*³⁴ nomen dedit? sed eidem postea inopia turpem decoctoris superlationem iniunxit³⁵. Siquidem bona eius a creditoribus, quia solidum praestare non poterat, venierunt. Ita quoque³⁶ amara superlacione non caruit: cum egens ambularet, *Dives*³⁷ ab occurrentibus salutabatur.

Crassum casus acerbitate Q. Caepio³⁸ praecurrit. is namque praeturae splendore, triumpho claritate, consulatus decore, maximi pontificis³⁹ sacerdotio, ut *senatus patronus*³⁹ diceretur, affecutus, in publicis vinculis spiritum deposuit: corpusque eius funesti carnificis manibus laceratum, in scalis

33 *insignia*] i. e. ad consularum. Sic Torrenius restituit iubentibus Mss. quibus cum consentit ed. Vet. Alii dederant *fastigia*.

34 *locupletis*] videndus Perizon. Anim. Hist. cap. 2. p. 69.

35 *inopia s. d. superlationem iniunxit*] i. e. inopia ei turpe et hyperbolicum nomen decoctoris peperit. Nihil mutem, nisi forte *iniunxit*, quod ab Aldo videtur esse, et in sola ed. Lugd. 1551. comparet. Ceterae vel *immisit*, cum Mog. atque pluribus Mss. vel *inussit* cum ed. Vet. et aliquot Mss. quae duplex lectio ex uno fonte orta est; forte ex *inussit*, ex quo librarii *inussit*, *imissit*, deinde *imisit*, et tandem *immisit* fecerunt. Legerim ergo *inussit*. Ceterum quatuor Mss. et ed. Vet. *inopiam*. Eadem cum Mog.

et aliquot Mss. *superlatione*, omissa linea horizontali (—) super terminatione *nt*. Noster tamen mox ext. 2. *abdicationis iniungentem notam*, ubi vide. Quare *iniunxit* non propterea damnem.

36 *Ita quoque*] sic Pighius, aliique eum secuti, etiam Torrenius, auctoritate ed. Mog. et plurimorum Mss. Reliquae editt. cum aliquot Mss. *Itaque*. Sunt etiam, qui habent *Ita qui*. Ed. Vet. *Itaque qui*. non male. Mox *quia post carnis*, bene delevit Torrenius.

37 *Q. Caepio*] De quo vide IRI. 7, 3. Gell. III. 10. Iustin. XXXII. 3.

38 *pontificis*] sic omnes vetustae editt. et duodecim Mss. Pighius vero, Colerus et Vossius *pontificatus*.

39 *senatus patronus*] vid. V. 2, 4.

40 Gemo-

Gemoniis⁴⁰ iacens, magno cum horrore totius fori Romani conspectum est.

^{14.} *An. V. 629.* Jam C. Marius maxima fortunae luctatio est. *circiter. Cic.* omnes enim eius impetus, qua corporis, qua⁴¹ *pro Planc. 21.* animi robore, fortissime sustinuit. Arpinatibus⁴² honoribus iudicatus inferior, quae sturam Romae petere ausus est. Patientia deinde repulsarum, irrupit magis in Curiam, quam venit. In tribunatus quoque et aedilitatis petitione consimilem *An. V. 637.* campi notam expertus: Praeturae candidatus supremo loco inhaesit⁴³: quam tamen non sine periculo obtinuit. arbitus enim accusatus, vix atque aegre⁴⁴ absolutionem a iudicibus impetravit. Ex illo Mario tam humili Arpini⁴⁵, tam ignobili Romae, tamque fastidiendo candidato, ille Marius *An. V. 649.* evasit, qui Africam subegit, qui Iugurtham regem *Sall. Injurib.* ante currum egit, qui Teutonorum Cimbrorum- *73. Velleius* que exercitus delevit: cuius bina tropaea in urbe *III. 128. Flor.* spectantur: cuius septem in fastis consulatus le- *III. 1, 13. Strab.* gantur: cui post exilium consulem creari, proscri- *noc. Contr. I.* ptoque facere proscriptionem contigit. Quid huius *Plutarch. Dio* conditione inconstantius aut mutabilius? quem si *Cass. Fragm.* inter miseros posueris, miserrimus: si⁴⁶ inter feli- *pag. 40. alii* ces, felicissimus reperietur. *que.* *An. V. 667.* *Liv. LXXX.* *Appian. Plu-* *tarch. et alii.*

40 Gemoniis] vid. VI 3, 3.

41 qua — qua] septem Torr. et unus Brand. cum ed. Vet. tam — quam. Vid. II. i. init. ubi quoque nonnulli qua — qua.

42 Arpinatibus] solus Camp. Arpini. II. 2, 3. et mox: tam humili Arpini.

43 supremo loco inhaesit] i. e. ultimus inter sex praetores creatus est, quod erat nonnihil ignominiosum. Praepositionem in auctor verbo addidit, pro supremo in loco

haesit. Mox pro quam Harl. Barb. prim. Leid. sec. et ed. Vet. quem. Recte.

44 vix atque aegre] etiam alibi coniunguntur. e. g. Plaut. Poen. I. 2, 27.

45 Arpini] sic Atreb. Gembl. et Cauch. Alii Arpinat. Mox ed. Vet. Mog. et decem Mss. tam fastidiendo, omisso que.

46 si] recte Torrenius ex quinque Mss. hanc particulam restituit. Habent eam quoque ed. Vet. et Lugd.

47 stru-

C. autem Caesar, cuius virtutes aditum sibi in caelum struxerunt ⁴⁷, inter primae iuventutis initia ^{15. An. V. 667, Suet. Plut. Vollet. II. 41.} privatus Asiam petens, a maritimis praedonibus circa insulam Pharmacusam exceptus, quinquaginta se talentis redemit. Parva igitur summa clarissimum mundi fidus in piratico myoparone rependi fortuna voluit. Quid est ergo quod amplius de ea queramus, si ne consortibus quidem divinitatis suae parcat? Sed caeleste numen se ab iniuria vindicavit. continuo enim captos praedones crucibus affixit.

E X T E R N A.

Attento studio nostra commemoravimus: remissiore nunc animo aliena narrentur. Perditae luxuriae Athenis adolescens Polemo, neque illecebris eius ⁴⁸ tantummodo, sed etiam ipsa infamia ^{1. Diog. Laert. in vita. Horat. Sat. II. 3. Suidas.} gaudens, cum e convivio non post occasum solis, sed post ortum surrexisset, domumque rediens ⁴⁹ Xenocratis philosophi patentem ianuam vidisset, vino gravis, unguentis delibutus, fertis capite redimito, pellucida veste amictus, refertam turba doctorum hominum scholam eius intravit. Nec contentus tam deformi introitu, consedit etiam, ut clarissimum eloquium, et prudentissima praecepta, temulentiae lasciviis elevaret ⁵⁰. Orta deinde, ut par erat, omnium indignatione, Xenocrates vultum in eodem habitu continuit, omisssaque re, quam differebat ⁵¹, de modestia ac temperantia loqui coe-

⁴⁷ *struxerunt*] Uterque erat, ut domum rediret. Pighius sine causa et contra uterque Bit. ed. Vet. Mog. libros repetens.

⁴⁸ *eius*] i. e. luxuriae. Male hanc vocem Pighius eiecerat, quem temere secutus est Colerus.

⁴⁹ *rediens*] i. e. dum in eo erat, ut domum rediret. Pighius sine causa et contra libros repetens.

⁵⁰ *elevaret*] i. e. sperneret, irrideret. l. 6, 12. Iterum Pighius contra libros edidit eluderet.

⁵¹ *omisssaque re, quam differebat*] Winch. et Cauch. *omis-*
Ee

pit. Cuius gravitate sermonis resipiscere coactus Polemo, primum coronam capite detractam proiecit: paullo post brachium intra pallium⁵² reduxit: procedente tempore oris convivalis hilaritatem deposuit: ad ultimum totam luxuriam exiit, uniusque orationis saluberrima medicina sanatus, ex infami ganeone maximus Philosophus evasit. Peregrinatus est huius animus in nequitia, non habitavit.

2. Piget Themistoclis adolescentiam attingere, *Nepos II. 1. sive patrem adspiciam, abdicationis iniungentem*⁵³ Plutarch. in *vita. Aelian. notam, sive matrem suspendio finire vitam propter Var. bist. II. filii turpitudinem coactam; cum omnium postea 12. Stob. sermon. 116. Li- Graii sanguinis virorum clarissimus exstiterit, med- ban. declam. 30. diumque Europae et Asiae vel spei, vel desperationis pignus fuerit. Haec enim salutis eum suae patronum habuit; illa vadem victoriae assumsit.*

3. Cimonis vero incunabula opinione stultitiae *Nepos in vita.* fuerunt referta: eiusdem⁵⁴ imperia salutaria Athenienses senserunt. Itaque coegit eos stuporis semetipsums damnare, qui eum stolidum crediderant.

4. Iam Alcibiadem quasi duae fortunae partitae *Nepos et Plutarch. in vita. Justin. II. 111. et V.* sunt: altera, quae ei nobilitatem eximiam, abundantes divitias, formam praestantissimam, favorem civium propensum, summa imperia, praecipuas potentiae vires, flagrantissimum ingenium assignaret: altera, quae damnationem, exilium, venditio-

*omissisque iis, de quibus disse-
rebat; quos temere secutus
est Pighius.*

⁵² *brachium intra pallium]* erat id signum pudoris et modestiae. Quintil. XII. 10, 21. XI. 3, 138. Aeschin. Timarch. p. 174. Senec. V. Controv. 6. Plutarch. in Phocione. et alii.

⁵³ *iniungentem]* Solus Cauch. *inurentem*, quem se-

cutus est Pighius. Alii omnes et editi et scripti *iniungentem*. vid. VI. 9, 12. Cic. ad Div. XI. 13. Liv. VIII. 32. multique alii. *Abdicationis*, i. e. vivente adhuc patre bonis paternis expulsus, eleganter. Negat *abdicationem* Plutarchus, l. c.

⁵⁴ *eiusdem]* scil. Cimonis. Perperam ergo undecim Mss. ed. Mog. et Vet. *eiusdem stultitiae*.

⁵⁵ *Nec*

nem bonorum, inopiam, odium patriae, violentam mortem infligeret. Nec aut haec, aut illa universa; sed varia⁵⁵, perplexa, freto atque aestui similia.

Ad invidiam usque Polycratis Samiorum tyranni abundantissimis bonis conspicuus vitae fulgor excessit: nec sine causa. Omnes enim conatus eius placido excipiebantur itinere⁵⁶: spes certum cupitae rei fructum⁵⁷ apprehendebant: vota nuncupabantur simul et solvebantur: velle ac posse in aequo positum erat. Semel duntaxat vultum mutavit, perquam brevi⁵⁸ tristitiae salebra succussum; tunc cum admodum gratum sibi annulum⁵⁹ de industria in profundum, ne omnis incommodi expers esset, abiecit. Quem tamen continuo recuperavit, capto pisce, qui eum devoraverat. Sed hunc, cuius felicitas semper plenis velis prosperum cursum tenuit, Orontes⁶⁰, Darii regis praefectus, in excelsissimo Micalensis montis vertice cruci affixit. E qua putres eius artus et tabido cruore manantia membra, atque illam laevam, cui Neptunus annulum piscatoris manu restitue-

5.
Herodot. III.
Strab. XIII.
Cicero de fin.
III. Plin. H. N.
XXXVII. 1.

55 *Nec — illa universa; sed varia,*] sic omnes scripti et editi, praeter Camp. Colon. Winchel. in quibus: *Nec — illa simul universa; sed varie,* quos Pighius et Colérus secuti sunt; minus bene.

56 *placido excipiebantur itinere*] i. e. quidquid conabatur, facile procedebat.

57 *fructum*] Ultr. prim. et ed. Vet. *factum*. Med. sec. *effectum*.

58 *brevi*] Uterque Ultr. cum Barb. prim. et jed. Mog.

brevi, quod Torrenius prae-tulerit.

59 *admodum gratum sibi annulum*] vid. Plin. et Strabon. l. c.

60 *cuius felicitas — tenuit, Orontes*] Quod saepe iam questus sum, Pighium, vel pro lubitu, vel unius modo libri auctoritate, textum mutare consuevit, etiam hoc loco repetere licet, nam iniquis omnibus aliis libris et scriptis et editis unius Cauch. fide edidit: *Sed hunc felicitatis s. pl. v. p. c. tenere non potuit. Comprehensum enim Orontes etc.*

E c 2

61 equi-

rat, situ marcidam, Samos amara servitute aliquamdiu pressa, liberis ac laetis oculis adspexit.

6. Dionysius autem cum haereditatis nomine a patre Syracusanorum, ac paene totius Siciliae tyrannidem accepisset, maximarum opum dominus, exercituum dux, rector classium, equitatum ⁶¹ potens, propter inopiam litteras puerulos Corinthi docuit. Eodemque tempore, tanta mutatione maiores natu, ne quis nimis fortunae crederet, magister ludi factus ex tyranno, monuit.

7. Sequitur hunc Syphax rex, consimilem fortunae iniquitatem expertus: quem amicum hinc Roma per Scipionem, illinc Carthago per Hasdrubalem ultro petitem ad penates deos ⁶² eius venerat. Ceterum eo claritatis eveetus, ut validissimorum populorum tantum non arbiter victoriae ⁶³ existeret, parvi temporis interiecta mora, catenatus a Laelio legato ad Scipionem imperatorem pertractus est. Cuiusque dexteram regio insidens folio arroganti manu attigerat, eius genibus ⁶⁴ supplex procubuit. Caduca nimium et fragilia, puerilibusque consentanea crepundiis sunt ista ⁶⁵, quae vires atque opes humanae vocantur. Affluunt subito, repente dilabuntur; nullo in loco, nulla

⁶¹ equitatum] eleganter. Leid. quint. et Aldus equitatu. Pro puerulos ed. Vet. parvulos.

⁶² ad deos] Perizonius eiciendum putat, et omittunt uterque Med.

⁶³ tantum non arbiter victoriae] Ita bene hunc locum ex Camp. restituit Pighius. Habent ita quoque un. Brand. ed. Vet. Mog. et Mart. Herbip. Alii vel tantum non omittunt, vel habent non tantum arbiter, sed et victor victoriae, (victoriae quidam de-

lent). Ed. Lips. Thanneri non tantum arbiter victoriae, sed et victor.

⁶⁴ eius genibus] sic Torrenius, iubentibus omnibus Mss. et editionibus ante Pighium, qui cum Colero et Vossio ediderat: ad eius genua. vid. Tacit. Ann. XII. 18. genibus eius provolutus.

⁶⁵ nimium — sunt ista] ita Torrenius ex Mss. et editt. Alii nimium haec — sunt. Pro crepundiis in multis Mss. ed. Vet. et Ven. est crepidis.

⁶⁶ subli-

in persona stabilibus nixa radicibus consistunt: sed incertissimo flatu fortunae, huc atque illuc acta, quos sublime⁶⁶ extulerunt, improvise recursu⁶⁷ destitutos, profundo cladium miserabiliter immergunt. Itaque neque existimari, neque dici debent bona, quae inflictorum malorum amaritudinem desiderio sui duplicent⁶⁸.

66 *sublime*] Hoc Lib. Dan. duodecim alii Mss. Ed. Vet. Mog. Ven. Mediol. quare Torrenius in textum recepit. Alii in *sublime*.

67 *recursu*] Ultr. prim. Leid. prim. quint. ed. Vet. et Liplii duo veteres *recessu*. ceteri *recursu*. Manifestum est translationem fieri ab aestu marino, qui retrocedens in sinum suum dicitur *recurrare* Curt. VIII. 9, 20. ita *regressus maris* supra III. 4, 23. Torrenius.

68 *quae inflictorum malorum amaritudinem desiderio sui duplicent.*] Ita Torrenius ex Mss. et editis textum re-

stituit, cum Pighius ex solo Cauchiano edidisset: *quae ut i. m. amaritudine desiderium sui duplicent: propensiore favore primo delinatos, maiore postea malorum cumulo opprimere solent.* Sed postrema verba a *propensiore* usque ad *solent*, in nullis libris aliis neque scriptis neque editis reperiuntur. Ed. Vet. cum nonnullis Mss. *quae ut.* Eadem *amaritudine desiderium*, quod etiam Vorstius in suis libris invenerat. Torrenius explicat: quae talia sunt, quorum ea conditio est, ut duplicent. Unde lectio Cod. Cauch. orta sit, dictu est difficile.

VALERII MAXIMI
FACTORUM DICTORUMQUE
MEMORABILIMUM
LIBER SEPTIMUS.

CAPUT I.
DE FELICITATE.

1 Q. Metelli Macedonici.

2 Gygis Lydorum regis.

Volubilis fortunae complura exempla retulimus: constanter propitiae¹ admodum pauca narrari possunt. Quo patet, eam adversas res cupido animo infligere, secundas parco tribuere. Eadem, ubi malignitatis oblivisci sibi imperavit², non solum plurima et maxima, sed etiam perpetua bona congerit.

¹.
PRA. VII, 44.
Cic. de fin. V.
78. Tuscul. I.
35. Velleius
I. II.

An. V. 610.
An. V. 607.
Eutrop. L.
Flor. 2. c. 14.

Videamus ergo quot gradibus beneficiorum Qu. Metellum a primo originis die ad ultimum usque fati tempus nunquam cessante indulgentia, ad summum beatæ vitæ cumulum³ perduxerit. Nasci eum in urbe terrarum principe voluit⁴: parentes ei nobilissimos dedit: adiecit animi rarissimas⁵ dotes, et corporis vires, ut sufficere labori-

¹ *constanter propitiae*] Ita Pighius ex Winch. et Gembl. Habent ita quoque aliquot Mss. Torrenii. ed. Vet. et Ascens. Plures Mss. *constantis propitiae*, al. *constantis et propitiae*. Vossius ex uno Brand. *constantis ac propriæ*.

² *oblivisci sibi imperavit*] vid. III. 2, 2.

³ *cumulum*] ita omnes Mss. et edit. Vide III. 1. init. VIII.

⁷. init. Pighius ex coniectura *culmen*.

⁴ *Nasci eum — voluit*] Ante oculos habuisse videtur Valerius locum Nepotis Attici. III. 3. ubi legendum: *et eandem et patriam habere et domum voluit*. Vide, si tanti, quæ ad illum locum scripsi in Harlesii V. C. Opusculis varii argumenti pag. 467 sq.

⁵ *rarissimas*] Lipsii Verus, i. e. ed. Vet. *non rarissimas*.

6 *possit* :]

bus posset ⁶: uxorem pudicitia et fecunditate conspicuam concelebravit: consulatus decus, imperatoriam potestatem, speciosissimi triumphi praetextum ⁷ largita est: fecit, ut eodem tempore tres filios consulares, unum etiam consorium ac ⁸ triumphalem, et quartum praetorium videret: utque tres filias nuptum ⁹ daret, earumque subolem sinu suo exciperet. Tot partus, tot incunabula ¹⁰, tot viriles togae, tam multae nuptiales faces, honorum, imperiorum, omnis denique gratulationis summa abundantia; cum interim nullum funus, nullus gemitus, nulla causa tristitiae. Caelum contemplare: vix tamen ibi ¹¹ talem statum reperies: quoniam quidem luctus et dolores deorum quoque pectoribus a maximis vatibus assignari videmus. Hunc autem ¹² vitae actum eius consentaneus finis excepit. Namque Metellum ¹³ ultimae senectutis spatio defunctum, lenique genere mortis inter oscula complexusque carissimorum pignorum extinctum, filii et generi ¹⁴ humeris suis per urbem latum rogo imposuerunt.

An. V. 638.
Velleius I. 11.
Plin. VII. 44.

6 *posset*:] i.e. Metellus. Sic Copef. et septem alii Mss. cum editt. vetustis, quare Torrenius in textum recepit. Vulgo edebatur *possent*, quod ed. Vet. et Mog. cum aliis Mss. habent. Mox Copef. *imperatoriam maiestatem*.

7 *praetextum*] al. *praetextam* vid. II. 10. init. VII. 3, 8. VII. 5, 6.

8 *ac*] haec vox in plurimis Mss. et ed. Vet. ac Mog. remittitur.

9 *nuptum*] vid. III. 4, 9. Nonnulli *nuptui*. De tribus filiabus Metelli consulendus est Perizonius Animadv. Hist. p. 406.

10 *incunabula*] Vorstius et Torrenius *cunabula*.

11 *tamen ibi*] Ultr. prim. et ed. Vet. in *numinibus*. Unus Brand. *tamen in numinibus*.

12 *autem*] *autem* in ed. Vet. Mog. et quatuordecim Mss. omittitur.

13 *Namque Metellum*] Ita recte ed. Vet. cum Mog. un. Brand. et septem aliis Mss. Pighius et Colerus *Nam Q. Metellum*.

14 *fili et generi*] Alii tantum filiorum mentionem faciunt. Vellei. I. 11, 7.

2. Clara haec felicitas: obscurior illa; sed divino
Plin. VII. 46. splendore praeposita¹⁵. Cum enim Gyges regno
Solin. 7. Pau- Lydiae armis et divitiis abundantissimo inflatus¹⁶
San. VIII. 24.

Apollinem Pythium sciscitatum venisset, *an aliquis mortaliū se esset felicior*: deus ex abdito sacrarii specu, voce missa, Aglaum Psophidium¹⁷ ei praetulit. Is erat Arcadum pauperrimus, sed aetate iam senior: terminos agelli sui nunquam excesserat, parvuli ruris fructibus ac voluptatibus¹⁸ contentus. Verum profecto beatæ vitæ finem Apollo, non adumbratum¹⁹, oraculi sagacitate complexus est. Quo circa insolenter fulgore fortunæ suæ glorianti respondit, *magis se probare securitate ridens tugurium, quam tristem curis et sollicitudinibus aulam: paucasque glebas pavoris expertes, quam pinguiſſima Lydiae arva metu referta: et unum aut alterum iugum boum facilis tutelae²⁰, quam exercitus, et arma, et equitatum voracibus impensis onerosum: et usus necessarij horreolum nulli nimis appetendum, quam thesauros omnium infidiis et cupiditatibus expositos*. Ita Gyges dum adſtipulatorem vanæ opinionis deum habere concupiscit, ubinam solida et sincera²¹ esset felicitas, didicit.

¹⁵ *divino splendore praeposita.*] vid. ad V. 1, 1.

¹⁶ *inflatus*] Cop. et novem Mss. Torrenii *inflatus animo*, unde Perizonius coniicit *inflatus animi*. Nihil opus. Mox aliquot Mss. *voce emissâ*. At vid. l. 8, 5.

¹⁷ *Psophidium*] a Psophide Arcadiæ oppido.

¹⁸ *ac voluptatibus*] haec Pighius auctoritate unius Winch. temere expunxit. *fructuum voluptatibus* unus

Brand. et Ultr. prim. ceteri *fructibus ac voluptatibus*.

¹⁹ *adumbratum*] i. e. quod speciem quidem habet, neque tamen est.

²⁰ *facilis tutelae*] i. e. quod sine difficultate ac magnis sumptibus alere possis.

²¹ *sincera*] sic ex septemdecim Mss. edidit Torrenius. Nec aliter habet ed. Vet. cum aliis. III. 2, 1. *incolumitas sincera*. Pighius dederat *secura*.

CAPUT II.

DE SAPIENTER DICTIS AUT FACTIS.

A Romanis.

1 <i>Ap. Claudio.</i>	5 <i>Antigono rege.</i>
2 <i>P. Scipione Africano.</i>	6 <i>Xenocrate philosopho.</i>
3 <i>Q. Caecilio L. F. Metello.</i>	7 <i>Aristophane comico.</i>
4 <i>L. Fimbria.</i>	8 <i>Thaete philosopho.</i>
5 <i>L. Papirio L. F. Cursore, Cos.</i>	9 <i>Themistocle Atheniensis.</i>
6 <i>Senatu Romano.</i>	10 <i>Philippo rege Macedoniae.</i>
	11 <i>Aristotele Philosopho.</i>
	12 <i>Anaxagora Clazomenia.</i>
	13 <i>Demade Atheniensis.</i>
	14 <i>Anacharse Scytha.</i>
	15 <i>Agesilao Lacedaemonia.</i>
	16 <i>Hannone Poeno.</i>
	17 <i>Herennio Pontio Samnite.</i>
	18 <i>Cretensibus.</i>

Ab Externis.

1 <i>Socrate Atheniensis.</i>	15 <i>Agesilao Lacedaemonia.</i>
2 <i>Solone Atheniensis.</i>	16 <i>Hannone Poeno.</i>
3 <i>Bianthe Prieneus.</i>	17 <i>Herennio Pontio Samnite.</i>
4 <i>Platone Atheniensis.</i>	18 <i>Cretensibus.</i>

Nunc id genus felicitatis explicabo, quod totum in habitu animi est¹: nec votis petitur; sed in pectoribus sapientia praeditis natum, dictis factisque prudentibus enitescit.

Ap. Claudium crebro solitum dicere accepimus, *Negotium populo Romano melius, quam otium committi*: non quod ignoraret, quam iucundus tranquillitatis status esset; sed quod animadverteret, praepotentia imperia agitatione rerum ad virtutem capeffendam excitari, nimia quiete in desidia resolvi. Et sane negotium nomine horridum², civitatis nostrae mores in suo statu continuit: blandae appellationis quies plurimis vitiis resperfit.

Scipio vero Africanus *turpe esse aiebat in re militari dicere, Non putaram*: videlicet quia explorato et excusso consilio, quae ferro aguntur, administrari oportere arbitrabatur summa ratione. Inemendabilis enim est error, qui violentiae³ Martis committitur. Idem negabat⁴ *aliter cum hoste con-*

1 *eff*] Cop. uterque Med. Ultr. sec. et ed. Mog. *confis*. Ed. Vet. omittit.

2 *horridum*] ed. Vet. *horrendum*.

3 *violentiae*] sic ed. Vet. cum Mss et editt. Aliquot *violentia*, male.

4 *Idem negabas*] vid. Ap. *Et* 5 *piaz*

fligi⁵ debere, quam si aut occasio obvenisset aut necessitas incidisset. aequae prudenter. Nam et prospere gerendae rei facultatem omittere, maxima dementia est: et in angustias utique pugnandi compulsum abstinere se praelio, pestiferum⁶ ignaviae adfert exitum: eorumque qui ista committunt, alter beneficio fortunae uti, alter iniuriae nescit resistere.

An. V. 551.

Q. quoque Metelli cum gravis, tum etiam alta in senatu sententia: qui devicta Carthagine, *nescire se, illa victoria bonae plus an mali Reipublicae attulisset*, asseveravit: quoniam, ut pacem restituendo profuisset, ita Hannibalem submovendo, nonnihil noceisset. Eius enim transitu in Italiam, dormientem iam populi Romani virtutem excitatam: metuique debere, ne acri aemulo liberata in eundem somnum revolveretur⁷. In aequo igitur malorum posuit⁸, uri testas, vastari agros, exhauriri aerarium; et prisci roboris nervos hebetari.

Cic. offic. III. 19.

Quid illud factum Licinii Fimbriae⁹ consularis, quam sapiens! a M. Lutatius Pythia, splendido equite Romano iudex aditus¹⁰ de sponsione, quam

pian. Hispan. p. 305. Gell. XIII. 3.

⁵ *confligi*] Mss. quatuordecim cum ed. Mog. Ven. et Mediol. *confligere*. haud male. Leid. tert. quart. et ed. Vet. *quemquam confligere* ex interpretatione. Mox pro *si* aut quidam editores aut *si*. minus recte. Item plures Mss. cum ed. Mog. Ald. aliisque *prospere*. falso.

⁶ *pestiferum*] ita Pighius ex Camp. aliisque dedit. Sed plurimi Mss. cum ed. Vet. *pestiferae*, quod Torrenius damnare non ausit.

⁷ *revolveretur*] i. e. in pri-

stinum somnum iterum incideret. Duac. *resolveretur*. frustra,

⁸ *In aequo — posuit,*] i. e. habuit pro malis aequae magnis.

⁹ *Licinii Fimbriae*] sic ex Mss. edidit Torrenius. recte, nec aliter habet ed. Vet. Vulgo edebatur *L. Fimbriae*. Mox in *Pythia* magna varietas est in Mss. Alii enim *Pintia*, *Phytia*, *Purchia* etc.

¹⁰ *aditus*] sic longe plurimi Mss. vid. VII. 7, 4. *A quibus aditus divus Augustus*. Quidam cum ed. Vet. *aditus*.

II quod

is cum adversario, *quod vir bonus esset* ¹¹, fecerat, nunquam id iudicium pronuntiatione sua finire voluit: ne aut probatum virum, si contra eum iudicasset, fama spoliaret, aut iuraret ¹² virum bonum esse; cum ea res innumerabilibus laudibus contineatur.

Forensibus haec, illa militaribus stipendiis prudentia exhibita ¹³. Papirius Cursor consul, cum Aquiloniam oppugnans praelium vellet committere, pullariusque, non prosperantibus ¹⁴ avibus optimum ei auspiciū renuntiasset, de fallacia illius factus certior, sibi quidem et exercitui bonum omen datum credidit, ac pugnam iniit. Ceterum mendacem ante ipsam aciem constituit: ut haberent dii, cuius capite ¹⁵, si quid irae conceperant, expiarent. Directum est autem sive casu, sive etiam caelestis numinis providentia, quod primum e contraria parte missum erat telum, in ipsum pullariū pectus, eumque exanimem prostravit. Id ut consul ¹⁶ cognovit, fidente animo et hostes invasit, et

An. V. 460.
Livius X, 40.
Oros. III. cap.
22. Frontin.

¹¹ *quod vir bonus esset*] sic omnes libri et scripti et editi vid. VI. 1, 10. Apud Cicero- nem vero, qui idem refert, est: *ni vir bonus esset*. vid. II. 8, 2. Utrumque probum, hoc vero loco nihil mutandum.

¹² *iuraret*] i. e. iuratus statueret, iurisiurandi religio- ne utpote iudex, obstrictus iudicaret. *Torrenius*. Copef. *iudicaret*, quod. Perizonio placet. Mox editiones ante Pighium, Mog. et Vet. excep- tis, habent *eum virum bo- num esse*. sed *eum* rectius abest.

¹³ *exhibita*] sic omnes Mss. *Torrenii*, ed. Mog. et Vet. Alii *exhibita est*.

¹⁴ *non prosperantibus*] i. e. nullum prosperum exitum

praefagientibus, cum non pascerentur pulli, teste Livio. Mss. decem, ed. Mog. et Vet. *non properantibus*. Mox Winch. Colon. et ed. Vet. *ementitus optimum ei auspi- cium*, et sic Pighius et Cole- rus ediderunt. *Ementitus* au- tem, licet in omnibus fere Mss. *Torrenii* et Brand. desit, ego tamen non plane da- mnem. Adi Livium.

¹⁵ *cuius capite*] Copef. Med. uterque, Ultr. sec. et ed. Mog. cum Lips. *in cuius capite*.

¹⁶ *Id ut consul*] sic uter- que Brand. decem Mss. *Tor- renii*, septem Pighiani, et ed. Mog. cum Lips. *Id ubi consul Camp. Id sic consul* ed. Vet. unde

Aquiloniam cepit. Tam cito¹⁷ animadvertit, quo pacto iniuria imperatoris vindicari deberet, quemadmodum violata religio expianda foret, qua ratione victoria apprehendi posset. Egit virum severum, consulem religiosum, imperatorem strenuum; timoris modum, poenae genus, spei viam, unomentis impetu rapiendo.

6. Nunc ad senatus acta transgrediar. Cum ad-
An. V. 546.
Liv. XXVII. versus Hannibalem Claudium Neronem et Livium
 35. Salinatorem¹⁸ consules mitteret, eosque ut virtutibus pares, ita inimicitii acerrime inter se dissidentes videret: summo studio in gratiam reduxit; ne propter privatas dissensiones rempublicam parum utiliter administrarent. Quia consimili imperio nisi concordia inest¹⁹, maior aliena opera interpellandi, quam sua edendi cupiditas nascitur: ubi vero etiam pertinax intercedit odium, alter alteri, quam uterque contrariis castris²⁰, certior ho-

unde Lipsius legit *Id sicut consul*. Mox *hostes* Pighius ex solo Campensi addidit, ceteri enim omnes Mss. et editt. *hostes* omittunt, ac legunt: *et invasit Apolloniam et cepit*, ut Auctor videatur hanc rem gestam existimasse in ipsa oppugnatione Apolloniae. Ex Livio vero constat, pullarium occisum esse in praelio ante oppugnationem Apolloniae.

17 cito] Lipsii coniectura *scite* nihili est. Mox *et* ante *qua ratione* Torrenius delevit auctoritate librorum. *Apprehendere victoriam* est extorquere, parere.

18 *Claudium Neronem et Livium Salinatorem*] De his vide III. 2, 2. Ceterum ante *Claudium* intrusa erat vox *senatus*, quam Torrenius iuventibus plerisque Mss. ed.

Mog. et Vet. recte expunxit.

19 *nisi concordia inest*] ita Pighius ex Mss. nec aliter habet ed. Vet. Plures vero Torreniani et ed. Mog. *ubi concordia inest*, unde Torrenius coniecit *ubi concordia non est*. frustra.

20 *quam uterque contrariis castris* etc.] i. e. ubi inter imperatores odium intercedit; alter erga alterum magis hostiliter se gerit, alterique nocere magis studet, quam hosti ipsi, contra quem tamen in bellum profecti sunt. Et ita ex Brand. aliisque fere omnibus Mss. ediderunt Vorstius et Torrenius, nec aliter est in ed. Vet. et omnibus ante Pighium editt. Contra Pighius, quem Colemus secutus est, ex Sufiano aliisque edidit: *quam e contrariis*

stis proficiscitur. Eosdem senatus cum ob nimis An. V. 549. Livii Histor. XXVIII, 37.
aspere actam censuram a Cn. Baebio tribuno plebis
pro Rostris agerentur rei, causae dictione decreto
suo liberavit; vacuum omnis iudicii metu eum
honorem reddendo, qui exigere debet rationem,
non reddere. Par illa sapientia senatus, qua ^{An. V. 600. Plutarch. in Gracch. App. Civil. I. Livius LVIII.} Ti.
Gracchum tribunum plebis Agrariam legem pro-
mulgare ausum, morte multavit. Idem *ut secun-*
dum legem eius per triumviros ager populo viritim
divideretur, egregie censuit. siquidem gravissimae
seditionis eodem tempore et auctorem et causam
fustulit.

Quam deinde ^{An. V. 600. circiter.} se prudenter in rege Masinissa
gessit! Nam cum promptissima et fidelissima eius
opera adversus Carthaginienes usus esset, eumque
in dilatando regno avidiorem cerneret; *legem ferri*
iussit, qua Masinissae ab imperio populi Romani so-
lutam libertatem tribueret. Quo facto cum optime
meriti benevolentiam retinuit, tum Mauritaniae et
Numidiae, ceterarumque illius tractus gentium
nunquam fida pace quiescentem feritatem a valvis
suis repulit.

E X T E R N A.

Tempus deficiet domestica narrantem ²³: quo-
niam imperium nostrum non tam robore corpo-
rum, quam animorum vigore incrementum ac-

strariis castris utrique certior
etc. i. e. hostes ipsi, contra
quos proficiscuntur, impera-
toribus non tam infesti sunt,
quam ipsi inter se. Prior le-
ctio multum praestat, nam
non est sermo de protectione
hostium e castris contrariis,
sed de protectione consulum
dissidentium ex Urbe, ut bene
observavit Torrenius.

21 *qua*] *qua* omittitur in

Copel. octo Mss. Torrenii,
ed. Vet. aliisque praeter Mog.

22 *deinde*] i. e. porro:
Nec opus, ut cum Perizonia
legas denique VI. 9, 5. *Non*
sustinuit deinde Plancus, i. e.
post talia. III. 2, 10. *Qualis*
deinde roboris illi milites
VIII. 3, ext. 2.

23 *narrantem*] Aliquo
scripti et editi *narranti.*

24 *expe-*

I.
Plato in Al-
cibiade 2.

tutelam sui comprehendit. Maiore itaque ex parte Romana prudentia in admiratione tacita reponatur, alienigenisque huius generis exemplis detur aditus. Socrates humanae sapientiae quasi quoddam terrestre oraculum, nihil ultra petendum a diis immortalibus arbitrabatur, quam ut bona tribuerent; quia si demum scirent quid unicuique esset utile: nos autem plerumque id votis expetere²⁴, quod non impetrasse melius foret. Etenim densissimis tenebris involuta mortalium mens, in quam late patentēs errores²⁵ caecas precationes tuas spargis! Divitias appetis, quae multis exitio fuerunt: honores concupiscis, qui complures pessumdederunt: regna tecum ipsa volvis, quorum exitus saepenumero miserabiles cernuntur: splendidis coniugiis iniicis manus, at haec ut aliquando illustrent, ita nonnunquam funditus domos evertunt. Desine igitur stulta futuris malorum tuorum caussis, quasi felicissimis rebus, inhiare, teque totam caelestium arbitrio permitte: quia qui tribuere bona ex facili solent, etiam eligere aptissime²⁶ possunt.

Idem expedita et compendiaria via eos ad gloriam pervenire dicebat, qui id agerent, ut quales videri vellent, tales etiam essent. Qua quidem praedicatione aperte monebat, ut homines ipsam potius virtutem haurirent²⁷, quam umbram eius consequerentur. Idem ab adolescentulo quodam con-

²⁴ expetere] ed. Vet. cum Leid. quart. expeteremus. Ultr. prim. expetere solemus sec. expetere scimus.

²⁵ patentes errores] complures Mss. cum ant. editt. patentem errorem. Mox tuas Vorstius et Torrenius tacite omiserant, forte operarum errore. In Torreniana vitiose etiam est pessumdederant.

²⁶ aptissime] sic bene Vorstius et Torrenius, ex Mss. et compluribus editt. antiquis. Aptissima non primus dedit Aldus, ut Torrenius ait, nam habet iam ed. Vet.

²⁷ haurirent] bene revocavit Torrenius auctoritate duodecim Mss. et omnium editionum ante Pighium, qui haurirent expunxerat.

²⁸ utrum]

fultus, *utrum*²⁸ uxorem duceret, an se omni matrimonio abstineret, respondit, *utrum eorum fecisset, acturum poenitentiam*. Hic te, inquit, solitudo, hic orbitas, hic generis interitus, hic haeres alienus excipiet: illic²⁹ perpetua sollicitudo, contextus querelarum, dotis exprobratio, affinium grave supercilium, garrula socrus lingua, subseffor³⁰ alieni matrimonii, incertus liberorum eventus. Non passus est iuvenem in contextu rerum asperarum, quasi laetae materiae facere delectum.

Idem cum Atheniensium scelerata dementia *Laert. in vi-* tristem de capite eius sententiam tulisset, fortique³¹ animo et constanti vultu potionem veneni e manu³¹ carnificis accepisset, admoto iam labris poculo, uxori Xanthippae inter fletum et lamentationem vociferanti innocentem eum periturum³²; Quid ergo, inquit, nocenti mihi mori satius esse dixisti? immensam illam sapientiam, quae ne in ipso quidem vitae excessu oblivisci sui potuit!

Age quam prudenter Solon, *neminem*³³, dum³⁴ adhuc viveret, beatum dici debere arbitrabatur: quod^{Plusarch. in} ad ultimum usque fati diem ancipiti fortunae subiecti^{vita.} essemus. Felicitatis igitur humanae appellationem

28 *utrum*] Pighius *utrum* expunxit, quod vero recte restituit Vorstius, iubentibus fere omnibus Mss. et antiquis editt. Mox pro *omni* Ultr. prim. Leid. tert. Harl. et ed. Ald. *omnino* haud male. Pro *eorum* quidam editi *borum*.

29 *Hic — illic*] *hic* ad remotius, *illic* ad proximum refertur, ut alibi iam adnotavimus. VII. 3. ext. 3. Male ergo pauculi Mss. *hinc — illuc*.

30 *subseffor*] supra II. 1, 5.

31 *e manu*] Copef. uterque Med. Leid. prim. *de manu*, quod Torrenio non spernen-

dum videtur. Mox *uxore Xanthippe* — *vociferante* Mss. octo cum ed. Mog.

32 *periturum*] Ita Torrenius edidit auctoritate quatuordecim Mss. et ed. Mog. quibuscum facit ed. Vet. Ceteri ediderunt *perimi*. Copef. *moriturum*. Mox particulam *o* ante *immensam* Torrenius delevit iubentibus fere omnibus Mss. ed. Mog. et Vet. vid. ad III. 7, 5.

33 *neminem*] Copef. *qui neminem*, quod Perizonius malit. Sed alii omnes *qui* omittunt.

34 *incur-*

rogus consummat, qui se incurfui³⁴ malorum obicit. Idem cum ex amicis quendam graviter marentem videret, in arcem perduxit, hortatusque est, ut per omnes subiectorum aedificiorum partes oculos circumferret. Quod ut factum animadvertit, Cogita nunc tecum, inquit, quam multi luctus sub his tectis et olim fuerint, hodieque versentur, insequentibusque³⁵ saeculis sint habitaturi: ac mitte mortalium incommoda tanquam propria deslere. Qua consolatione demonstravit, urbes esse humanarum cladum consepta miseranda. Idem aiebat, si in unum locum cuncti mala sua contulissent, futurum, ut propria deportare domum, quam ex communi miseriorum acervo portionem suam ferre mallent. Quo colligebat, non oportere nos, quae fortuito patiamur, praecipuae et intolerabilis amaritudinis iudicare.

³⁶
Cic. Parad.
Seneca de
tranquill. II.
cap. 5. idem
Epist. 9.

Bias autem, cum patriam eius Prienum hostes invasissent, omnibus, quos modo saevitia belli incolumes abire passa fuerat, pretiosarum rerum pondere onustis fugientibus, interrogatus, quod ita nihil ex bonis suis secum ferret: Ego vero, inquit, bona mea mecum porto. Pectore enim illa gestabat, non humeris: nec³⁶ oculis visenda, sed aestimanda animo. Quae domicilio mentis inclusa, nec mortalium, nec deorum manibus labefactari queunt; et ut manentibus praesto sunt, ita fugientes non deserunt.

⁴
Plat. Epist. 7.
Cic. epist. I.
ad Q. fratrum orbem futurum
praedicavit, cum aut sapientes
sunt. Boet. de Consolat.
Phil. lib. I.

Iam Platonis, verbis adstricta, sed sensu praevalens sententia. Qui tum dum beatum terrarum orbem futurum praedicavit, cum aut sapientes regnare, aut reges sapere coepissent.

³⁴ incurfui] Mediol. in cursu, ut legebat Glareanus.

³⁵ insequentibusque] ed. Vet. Ultr. prim. inque sequentibus, et sic Lipsius et Klokkius malebant. Multi Mss. et insequentibus. Paulo post pro

communi quidam editi omni. Item patimur Pighius et Colerus, invitis Mss. et editis.

³⁶ nec] ita Torrenius ex ed. Mog. et decem Mss. edidit, quibuscum facit ed. Vet. Alii non.

37 indi-

Rex etiam ille subtilis iudicii ³⁷, quem ferunt ^{Prudent. in} traditum sibi diadema priusquam capiti imponeret, ^{Symmach. l. 5.} retentum diu considerasse, ac dixisse: *O nobilem* ^{Scob. Jer. 47.} *magis quam felicem pannum* ³⁸! quem si quis penitus cognoscat, quam multis sollicitudinibus, et periculis, et miseriis sit refertus, ne humi quidem iacentem tollere vellet ³⁹.

Quid, Xenocratis responsum, quam laudabile! ^{6.} cum maledico sermoni quorundam summo silentio interesset, uno ex his quaerente, *cur solus ita* ^{7.} *linguam suam cohiberet*: Quia dixisse me, inquit, ali- ^{Aristoph. in} quando poenituit, tacuisse nunquam. ^{Ran. v. 1477.} ^{Suidas in Ou} ^{χρη λέντος.}

Aristophanis quoque altioris est prudentiae ^{7.} praeceptum. qui in comoedia introduxit remissum ^{Aristoph. in} ab inferis Atheniensem Periclem ^{Ran. v. 1477.} ^{Suidas in Ou} ^{χρη λέντος.} ⁴¹, vaticinantem *non oportere in urbe nutriri leonem: sin autem sit alitus, obsequi ei convenire* ⁴². Monet enim, ut prae-

³⁷ iudicii] Copes. ingenui.
³⁸ pannum] vid. VI. 2, 7.
Curt. III. 1, 18.

³⁹ ne humi — vellet] Med. prim. nec humi iacentem tollere velit. Quod Torrenio non displicet. Nec expone per etiam non, ut mox ext. 8. Nec cogitata.

⁴⁰ ita] haec vox in plurimis Mss. et edit. ante Pighium desideratur.

⁴¹ Atheniensem Periclem] Interpretes ad unum omnes observarunt, haec verba ab Aristophane non tribui Pericli, sed Aeschyl, qui Alcibiadem respicit. Nec Mss. iuvant, qui vel Atheniensem Periclem vel Atheniensem Periclem legunt. Pighius more suo de icolorum temeritate et impudentia queritur, qui nomen proprium hoc loco, ut alibi, depravarint;

Vorstius Valerium hic iterum dormitasse cum aliis credit. Ed. Vet. habet *Atheniensem principem periden*, unde suspicio oriri potest, Valerium scripsisse *Atheniensem principem*; quem cum glossator aliquis accuratius definire vellet, eum *Periclem* fuisse falso existimavit, (nam *periden* ex *periclem* ortum est, frequenti varietate inter *cl* et *d*; e. g. *Androclus* et *Androdes*) eiusque glossa deinde in alios libros irrepsit. Verum nihil certi.

⁴² non oportere — convenire] Aristophanis verba haec sunt:

Οὐ χρη λέντος εύμονεν ἐν πόλει
τρέφειν
Μάλιστα μὲν λέντα μὴ ἔν πόλει
τρέφειν,
Ἦν ἐντραφῆ τις, τοῖς τέτοιοις
ἐκτρέφειν.

FF

43 sed

cupuae nobilitatis et concitati ingenii iuvenes refrenentur: nimio vero favore ac profusa indulgentia pasci, quo minus potentiam obtineant, ne impediantur; quod stultum sit et inutile, eas obrectare vires, quas ipse foveris.

8.
Laert. in vi-
sa.

Mirifice etiam Thales. nam interrogatus *an facta hominum deos fallerent: Nec cogitata*, inquit. Ut non solum manus, sed etiam mentes puras habere vellemus; cum secretis cogitationibus nostris, caeleste numen adesse credidissemus.

9.
Cic. Offic. II.
Plur. in vita
et Apophth.

Ac ne quod sequitur quidem minus sapiens. Unicae filiae pater Themistoclem consulebat, *utrum eam pauperi, sed ornato; an locupleti, sed parum probato, collocaret.* Cui is, *Malo*, inquit, *virum pecunia, quam pecuniam viro indigentem.* Quo dicto stultum monuit, ut generum potius, quam divitijs generi legeret⁴⁴.

10.
Cic. Offic. II.
15. Ioan. Sa-
ristes. Lib.
VIII.

Age, Philippi quam probabilis epistola, in qua Alexandrum quorundam Macedonum benevolentiam largitione ad se attrahere conatum sic increpuit: *Quae te, fili, ratio in hanc tam vanam spem induxit, ut eos tibi fideles futuros existimares, quos pecunia ad amorem tui compulisses? a caritate istud praestatur.* At vero ante Philippus⁴⁵ maiore ex parte mercator Graeciae, quam victor.

43 sed] hanc voculam ed. Vet. et undecim Mss. omit. tunt.

44 ut generum — legeret] Plaut. Stich. I. 2, 79.

45 a caritate istud praestatur. At vero ante Philip- pus] Ita cum Aldo edidit Pighius, nullam ex Mss. suis variam lectionem adferens, cum tamen Codd. hic adeo varient. Copef. Lib. Dan. Brand. uterque, plures Torrenii, ed. Vet. pro praestatur

habent pater. Et pro *At vero ante* vel *avus eius rex*, ut Copef. vel *avus* ut Brand. vel *avus. o.* ut alter Brand. vel *at vero avus eius*, vel *at vero avus*, vel *et avus*, vel *quoque avus*, vel *avus vero*. Unde Colerus coniicit. *A caritate istud. Pater vero Philippus*, quam coniecturam Voritius probat; Perizonius vero inter alia: *ad amorem tui compulisses ac caritatem. Istud pater eius Philippus.* Et sic Torrenius

Aristoteles autem Callisthenem auditorem suum ad Alexandrum dimittens monuit, *ut cum* ⁴⁶ *eo aut rarissime, aut quam iucundissime loqueretur: quo scilicet apud regias aures vel silentio tutior, vel sermone* ^{II. Plutarchus Alex. Laert. Arist. Curt. VIII. 2, 21. Inq. XV.} *esset acceptior.* At ille dum Alexandrum Macedonem Persica ⁴⁷ salutatione gaudentem obiurgat, et ad Macedonicos ⁴⁸ mores invitum revocare benevole perseverat, spiritu carere iussus, seram neglecti salubris consilii poenitentiam egit.

Idem Aristoteles *de semet ipso in neutram partem loqui debere* praedicabat: *quoniam laudare se, vani; vituperare, stulti esset.* Eiusdem est utilissimum praeceptum, *ut voluptates abeuntes considerare:* quas quidem sic ostendendo minuit. Fessas enim, poenitentiaeque plenas, animis nostris subiecit ⁴⁹, quo minus cupide repetantur.

Torrenius Valerium scripsisse credit. *a* pro *ac* facile scribi potuit ob iteratum *c*; linea vero transversa in fine super *e* significans *m* infinitis locis omissa est, ut recte quoque Torrenius notavit. *Amor* autem et *caritas* saepe coniunguntur ab auctoribus, ut multis exemplis docet Perizonius e. g. Cic. ad Divers. XII. 16. *et caritate et amore* Liv. XXIII. 4, 8. *magis amore civium et caritate.* Gell. XII. 5, 7. *amorem nostri et caritatem.* Quintil. Declam. VIII. 27. Cic. Phil. 44. Haec copiosius exponere visum est, ut eruditus lector ex varietate lectionum vel ipse coniecturam aliquam excogitet, vel alteram ex coniecturis virorum doctorum eligat.

⁴⁶ *ut cum*] *ut* deest in Lib. Dan. uno Brand. Copel. et paucis aliis Mss. itemque ed. Vet. Mox *quam rarissime* un.

Brand. ed. Vet. cum aliis ante Pighium et paucissimis Mss. *istorum.*

⁴⁷ *Macedonem Persica*] hanc lectionem, Mss. et antiquis editt. firmatam, merito revocavit Torrenius, cum Pighius dedisset *Persica Macedonum.* Recte enim observavit Perizonius, Alexandrum non tantum a Macedonibus, sed ab omnibus, qui circa se erant, sive Persae sive Macedones essent, voluisse Persica salutatione honorari. Est quoque emphasis in eo, Alexandrum *Macedonem Persica* salutatione gavisum esse.

⁴⁸ *Macedonicos*] sic bene reposuit Vorstius pro Pighiano *maiorum.* Mox idem benevole revocavit, quod Pighius contradicentibus libris expunxerat.

⁴⁹ *subiecit*] ed. Vet. cum aliquot Mss. *subiicit*, quod non improbat Torrenius.

Ff 2

50 mise-

12. Nec parum prudenter Anaxagoras interroganti cuidam, *quisnam esset beatus*, Nemo, inquit, *ex his quos tu felices existimas; sed eum in illo numero reperies, qui a te ex miseris*⁵⁰ *constare creditur*. Non erit ille divitiis et honoribus abundans; sed aut exigui rursus, aut non ambitiosae doctrinae fidelis ac pertinax cultor: in recessu⁵¹ quam in fronte beator.

13. Demadis quoque dictum sapiens⁵². nolentibus enim Atheniensibus divinos honores Alexandro decernere, *Videte*, inquit, *ne dum caelum custoditis, terram amittatis*.

14. Quam porro subtiliter Anacharsis *leges araneae* Plutarch. Solon. *rum telis comparabat. nam ut illas infirmiora ani-* Suid. ser. 43. *malia retinere, valentiora transmittere, ita his humiles et pauperes constringi, divites et praepotentes non alligari*⁵³.

15. Nihil etiam Agesilai facto sapientius. siquidem⁵⁴ Plutarch. Agesilai. *cum adversus rempublicam Lacedaemoniorum* Suid. ser. 43. *conspirationem ortam noctu comperisset, leges Lycurgi continuo abrogavit, quae de indemnatis supplicium sumi vetabant. Comprehenfis autem et*

50 miseris] sic Lib. Dan. uterque Brand. Harl. Bit. prim. Leid. sec. quint. Ultrai. uterque et ed. Vet. cum aliis antiquis editt. Reliqui *miseris*.

51 recessu] fluctuant Mss. et editt. in recessu et secessu. Recessu tamen haud male praetulit Torrenius. Quint. I. 4. Plus habet in recessu, quam in fronte promittit.

52 sapiens] Duo Med. cum Ultr. sec. quam sapiens. Non male profecto, VIII. 3, ext. s. quam vehemens VII. 2, ext. 10. quam probabilis VI. 8, 6. quam admirabilis fidei III. 4,

8. quam locuples. Nec abit quod sequitur. Quam porro subtilitate Anacharsis etc. Torrenius. Mox ed. Vet. pro caelum habet caelos.

53 alligari] Pighius et Colerus ediderunt alligari videmus. minus recte, videmus glossa est, et in solo Camp. exstat, ceteri omnes recte omittunt. Cur vero Vorstius et Torrenius praepotentes in potentes, nulla addita ratione, et sine libris, mutaverint, nescio.

54 siquidem] Copef. nam. Mox eadem ed. Vet. cum quatuor Mss. delet.

55 excet-

interfectis fontibus, easdem e vestigio restituit. Atque utrumque simul providit, ne salutaris animadversio vel iniusta esset, vel iure impediretur. Itaque ut semper esse possent, aliquando non fuerunt.

Sed nescio an Hannonis excellentissimae⁵⁵ prudentiae consilium. Magone enim Cannensis pugnae exitum senatui Poenorum nuntiante, inque^{16.} ^{An. V. 537.} ^{Liv. XXII.} ^{Zonaras.} tanti successus fidem annulos aureos trium modiorum mensuram explentes fundente⁵⁶, qui interfectis nostris civibus detracti erant, quaesivit *an aliquis sociorum post tantam cladem a Romanis defecisset*: atque ut audivit neminem ad Hannibalem transisse, suasit protinus *ut legati Romam, per quos de pace ageretur, mitterentur*. Cuius si sententia valuisset, neque secundo Punico bello victa Carthago, neque tertio deleta foret.

Ne Samnites quidem parvas poenas consimilis erroris pependerunt, quod Herennii Pontii salutare consilium neglexerunt: qui auctoritate et prudentia ceteros praestans, ab exercitu et eius duce filio suo consultus, *quidnam fieri de legionibus Romanis apud Furcas Caudinas inclusis deberet, iniolatas dimittendas* respondit. Postero die eadem de re interrogatus, *deleri eas oportere* dixit: ut aut maximo beneficio gratia hostium emeretur, aut gravissima iactura vires confringerentur. Sed improvida temeritas victorum, dum utramque partem spernit utilitatis, sub iugum missas in perniciem suam accendit.

⁵⁵ *excellentiſſimae*] sic Torrenius pro Pighiano *excellentiſſimae* recte restituit, iuventibus omnibus Mss. quibuscum facit etiam ed. Vet. Nec consilium Hannonis tantum excellentius est consilio.

Agessilai, ut Pighius existimavit, sed excellit inter omnia iam memorata.

⁵⁶ *fundente*] Mss. et edit. ante Pighium ita habent, non vero *effundente*, quare Torrenius simplex revocavit.

18. Multis et magnis sapientiae exemplis parvulum adiiciam. Cretenses⁵⁷ cum acerbissima exco-
 ratione adversus eos, quos vehementer oderunt,
 uti volunt, *ut mala consuetudine delectentur*, optant;
 modestoque voti genere efficacissimum ultionis
 eventum reperiunt. Inutiliter enim aliquid con-
 cupiscere, et in eo perseveranter morari, exitio ea⁵⁸
 vicina dulcedo est.

CAPUT III.

DE VAFRE DICTIS AUT FACTIS.

A Romanis.

- 1 *Antistite templi Dianae.*
- 2 *L. Iunio Bruto.*
- 3 *P. Scipione Africano ma-
iore.*
- 4 *Q. Fabio Labcone.*
- 5 *M. Antonio oratore.*
- 6 *Q. Sertorio.*
- 7 *Q. Fabio Max. Verru-
cosso.*
- 8 *M. Volusio Saturnino aedil.
pleb.*
- 9 *Sentio Saturnino.*
- 10 *Patre quodam.*

Ab Externis.

- 1 *Alexandro Magno et quo-
dam asinario.*
- 2 *Darii regis equifone.*
- 3 *Biante Prienensi.*
- 4 *Anaximene.*
- 5 *Demosthene oratore.*
- 6 *Quodam Atheniensi.*
- 7 *Hannibale Gisgonis F. Poe-
no.*
- 8 *Hannibale Hamilcaris F.
Poenno.*
- 9 *Tusculanis.*
- 10 *Tuldo Attio, Voscorum duce.*

Est aliud factorum dictorumque genus a sapientia
 proximo deflexu ad vafritiae¹ nomen progres-

⁵⁷ *Cretenses*] ed. Vet. Co-
 pel. tres Læid. uterque Ultr.
 uterque Barb. et Bit. prim.
 cum ed. Ven. *Cretes*, uti Ci-
 cero pro Muraena c. 35. Vir-
 gil. Aen. III. 146.

⁵⁸ *ea*] *ea* immerito ex-
 punxit Pighius.

1 *vafritiae*] hoc a Vorstio
 est. In Mss. legitur *vafri*, *va-
friae*, *vafrinae*, *vafer*; plu-
 rimi tamen *vafre*, quod si
 linea transversa notetur *va-*

fri, plane est quod Vorstius
 dedit *vafritiae*, sic passim
grae pro gratiae. *Vafritia* est
 ipse vafri animi habitus.
 Sensus: Genus factorum di-
 ctorumque, de quo nunc
 agam, non ad ipsam sapien-
 tiam, de qua capite superiori
 dixi, sed ad aliquid, quod sa-
 pientiae vicinum sit eiusque
 speciem gerat, i. e. ad vafri-
 tiam pertinet. Ita explicat
 Vorstius.

a *falla-*

sum: quod nisi fallacia² vires assumeret, fidem propositi non invenit: laudemque occulto magis tramite, quam aperta via petit.

Ser. Tullio regnante, cuidam patrifamiliae³ in agro Sabino praecipuae magnitudinis et eximiae formae vacca nata est. *Quam* oraculorum certissimi auctores *in hoc a diis immortalibus editam* responderunt, *ut quisquis eam Aventinienſi Dianae immolasset, eius patria totius terrarum orbis imperium obtineret.* Laetus eo dominus, bovem cum summa festinatione Romam actam⁴, in Aventino ante aram Dianae constituit, sacrificio Sabinis regimen humani generis daturus. De qua re antistes templi certior factus, religionem hospiti intulit, ne prius victimam caederet, quam proximi amnis aqua⁵ se ablisset. Eoque alveum Tiberis petente, vaccam ipse immolavit, et urbem nostram tot civitatum, tot gentium dominam, pio sacrificii furto reddidit.

Quo in genere acuminis in primis Iunius Brutus referendus est. Nam cum a rege Tarquinio, avunculo suo, omnem nobilitatis indolem excerpti, interque ceteros etiam fratrem suum, quod vege-

² *fallacia*] Perizonius legit *fallaciae*, quod habent duo Mss. et editt. aliquot. Mox idem vir doctus cum Pighio pro *fidem* malit *suam*, et sic Bit. prim.

³ *patrifamiliae*] ed. Vet. cum Lib. Dan. et decem aliis Mss. *patriciae familiae*. male.

⁴ *Romam actam*] ante Pighium in aliquot editis est *Romam actam maſtandam*. Sed *maſtandam* intrusit oscitantia scribe; qui cum ex ore distantis penderet, isque verba *Romam actam*, iam distata, iterum repeteret, (ut

saepe fit a distantibus): minus recte sonum distantis percipiens post *Romam actam* addidit *maſtam*, quod alius deinde, non animadvertens *maſtam* originem suam ultimae litterae vocis *Romam* et sequenti *actam* debere, in *maſtandam* protraxit, ut saltem textui utcumque responderet.

⁵ *proximi amnis aqua*] sic ex Cauch. rescripsit. Nec aliter Leid. quint. Bit. et ed. Ascens. At reliqui *proxima aqua*, quod Perizonio et Torrenſio non displicet.

An. V. 240.
circiter. Liv.
I. Dionys.
EII.

tioris ingenii erat, interfectum animadverteret, obtusi se cordis esse simulavit, eaque fallacia maximas virtutes suas texit. Profectus etiam Delphes cum Tarquinii filiis, quos is ad Apollinem Pythium muneribus sacrificiisque honorandum miserat, aurum deo nomine doni clam cavato baculo inclusum tulit: quia timebat ne sibi caeleste numen aperta liberalitate ⁶ venerari tutum non esset. Peractis deinde mandatis patris, Apollinem iuvenes consuluerunt, *quisnam ex ipsis Romae regnaturus videretur*. At is, *penes eum summam urbis nostrae potestatem futuram*, respondit, *qui ante omnes matri osculum dedisset*. Tunc Brutus, perinde atque casu prolapsus, de industria se abiecit, terramque, communem omnium matrem existimans, osculatus est. Quod tam vafre telluri impressum osculum, Urbi libertatem, Bruto primum in fastis locum tribuit.

An. V. 244.
Livius, Dionys.
et alii.

An. V. 548.
Livii Histor.
XXVIII. 1.

Scipio quoque superior praesidium calliditatis amplexus est. Ex Sicilia enim petens Africam, cum ex fortissimis peditibus Romanis trecentorum equitum numerum complere vellet, neque tam subito posset eos instruere, quod temporis angustiae negabant, sagacitate consilii assecutus est. Namque ex iis iuvenibus, *quos secum ex tota Sicilia nobilissimos et ditissimos, sed inermes, habebat, trecentos speciosa arma et electos equos quam celerrime expedire iussit*: velut eos continuo secum ⁷ ad oppugnandam Carthaginem avecturus. Qui cum imperio ut celeriter, ita longinqui et periculosi belli

⁶ *aperta liberalitate*] i. e. auro palam ipsi oblato.

⁷ *continuo secum*] Ex hoc loco Perizonius coniecit, Scipionem tunc instituisse *cohortem praetoriam*, quam Li-

pius Milit. Rom. Lib. II. Dial. 4. ad Scipionem posteriorem ex coniectura refert. vid. Festus in *Praetoria cohors*. Moz ad *oppugnandum* aliquot MSS. *advecturus* nonnulli, aberratione sollemni.

8 tra-

respectu sollicitis animis paruissent: *remittere se Scipio illam expeditionem, si arma et equos militibus suis tradere voluissent*⁸, edixit. Rapuit conditionem imbellis ac timida iuventus, instrumentoque suo⁹ cupide nostris cessit. Ergo calliditas ducis providit, ut, si quod protinus imperaretur, grave prius, deinde remisso militiae metu maximum beneficium fieret¹⁰.

Quod sequitur narrandum est¹¹. Q. Fabius Labeo, arbiter a senatu finium constituendorum inter Nolanos et Neapolitanos datus, cum in rem praesentem venisset, utrosque separatim monuit, ut *omissa cupiditate, regredi modo controverso*¹², quam

An. V. 569.
cic. cicer. Clc.
offic. I. 10.

⁸ *tradere voluissent*] hanc lectionem revocavit Torrenius auctoritate omnium ante Pighium editionum et duodecim Mss. Estque formula sollemnis edictorum. II. 4, 9. *ludos spectare vellet. et alii* Pighius dederat *traderent*.

⁹ *instrumentoque suo*] multi libri *instrumentaque sua*. Utrumque vero probum: *cedere alicui aliquid, et: cedere alicui aliqua re*. Supra III. 1, ext. 7. not. 77.

¹⁰ *ut, si quod — fieret*] Antequam Perizonii et Torrenii animadversiones legissem, nihil difficultatis in his verbis deprehenderam, et ita explicaveram: *ut, si illud, quod Scipio protinus imperaverat, (nempe ut secum continuo ad oppugnandam Carthaginem in Africam traicerent) mobilibus invenibus Siculis ab initio grave fuisset; deinde, postquam Scipio iis metum militiae ademisset, i. e. postquam Scipio edixerat, se iis remissurum expeditionem, si arma et equos militibus suis tra-*

dere vellent) pro maximo beneficio conditionem haberent. Perizonius coniicit: *ut si, quod (pro quia) protinus imperaretur grave prius, (scil. fuit) deinde remissum militiae metu maximum beneficium fieret*. Torrenius autem: *Ut quod, si protinus imperaretur, grave prorsus, deinde r. m. m. m. b. fieret*. Pro grave duo Mss. habent *grato*; duo *gravato*; octo cum ed. Vet. *gravatum*; unus *gravatum*. Copef. et octo alii *remissum*.

¹¹ *narrandum est*] sic ed. Vet. Ven. et Mediol. itemque omnes Mss. Torrenii, qui ita edidit. Alii *narrandum quoque est*. Sensus: praetermitti non potest, debet narrari, quia est maxime vasum.

¹² *modo controverso*] i. e. ut Vorstius explicat, parte agri, de qua litigatur. Sic Pighius ex quinque Mss. edidit. Alii habent *modo controversa*, al. *controversia* omitunt, in aliis *modo* deletur. Ed. Vet. *modo controversa*, i. e. tantummodo regrederentur

progredi mallent. Idque cum utraque pars auctoritate viri mota fecisset, aliquantum in medio vacui agri relictum est. Constitutis deinde finibus ut ipsi terminaverant, quicquid reliqui soli fuit, populo Romano adiudicavit. Ceterum etsi circumventi Nolani ac Neapolitani queri nihil potuerunt, secundum ipsorum demonstrationem dicta¹³ sententia: improbo tamen praestigiorum¹⁴ genere novum civitati nostrae vectigal accessit. Eundem forunt, cum a rege Antiocho, quem bello superaverat, ex foedere isto dimidiam partem navium accipere deberet, medias omnes secuisse, ut eum tota classe privaret.

An. V. 564.
Livii Histor.
XXXVIII.
alii.

5.
Cic. pro Clau-
ent.

Iam¹⁵ M. Antonio remittendum convicium est: qui idcirco se aiebat nullam orationem scripssisse, ut si quid superiore iudicio actum, ei, quem postea defensurus esset, nociturum foret, non dictum a se affirmare posset. Qui facti¹⁶ vix pudentis, tolerabilem causam habuit. Pro periclitantium enim capite, non solum eloquentia sua uti, sed etiam verecundia abuti erat paratus.

6.
An. V. 675.
Front. Strab.
1. cap. 10.
Plutarch. in
vita.

Sertorius vero corporis robore, atque animi consilio parem naturae indulgentiam expertus, proscriptione Sullana dux Lusitanorum fieri coactus, cum eos oratione flectere non posset, ne cum Romanis¹⁷ universa acie configere vellent, vafro

tur a locis illis, quae inter ipsos controversa essent.

13 dicta] Cop. Leid. prim. data. Suet. Claud. 15. facillime dabat Liv. III. 9. dant ius. Supra II. 8, 2. secundum te litem do. Torrenius.

14 praestigiorum] sic omnes libri. Praestigium tamen vix reperias, nisi in glossariis. Thysius edidit praestigiarum.

15 iam] plures Nam, ut fit. Convicium Perizonius malit

mutare in commentum, frustra. Vult Auctor, condonari debere Antonio factum vafrum, nec eum ideo convicio proscindendum, quia id fecit ut subveniret saluti reorum periclitantium, quibus etiam hoc modo prodesse honestum videri posset. Torrenius.

16 Qui facti] Quia facti ed. Vet. Copef. et Harl. pudens, i. e. verecundi.

17 Romanis] sic tredecim

Mal.

consilio ad suam sententiam perduxit. Duos enim in conspectu eorum constituit equos, alterum validissimum, alterum infirmissimum: ac deinde validi caudam ab imbecillo sene paulatim carpi, infirmi a iuvene eximiarum virium universam convelli iussit. Obtemperatum imperio est. Sed dum adolescentis dextera irrita se labore fatigat, senio confecta manus ministerium exsecuta est. Tunc barbarae concioni, quorsum ea res tenderet, cognoscere cupienti, subiecit: *Equi caudae consimilem esse nostrum*¹⁸ exercitum, cuius partes aliquis aggrediens opprimere possit: universum conatus prostrere, celerius tradiderit victoriam, quam occupaverit. Ita gens barbara, aspera, et regi difficilis, in exitium suum ruens, quam utilitatem auribus respuerat, oculis pervidit¹⁹.

Fabius autem Maximus, cuius non dimicare, vincere fuit, cum praecipuae fortitudinis Nolanum peditem²⁰ dubia fide suspectum, et strenuae operae Lucanum equitem amore scorti deperditum²¹ in castris haberet, ut utroque potius bono milite uteretur, quam in utrumque animadverteret, alteri suspicionem suam dissimulavit, in altero²², disciplinam paullulum a recto tenore deflexit. Nam illum plene pro tribunali laudando, omnique genere honoris prosequendo, animum suum a Poenis ad Romanos coegit revocare: et hunc clam

7.
An. V. 537.
Liv. XLVII.
15. de Marcello narrat idem. Plutarchus in Fabio Valerio con-
gruit.

Mss. et ed. Vet. Pighius praeter rem dedit Romanorum.

18 *nostrum*] *nostrum* ex duodecim Mss. restituit Torrenius, et ita quoque habet ed. Vet. Pighius dedit Romanorum, quod e glossa est. Supra VII. 3, 1. *urbem nostram*.

19 *pervidit*] pauci *praevidis*, unus *providis*. perperam.

20 *Nolanum peditem*] Li-

vius appellat equitem L. Bantium.

21 *deperditum*] i. e. qui scortum vehementissime ad insaniam usque amabat.

22 *in altero*] i. e. quod alterum attinet. Mss. novem *in alterum*. Deflexit autem Fabius disciplinam a recto tenore, cum permetteret, ut eques meretricem, a lenone redemptam, in castris haberet.

23 *excursu*

An. V. 544. meretricem redimere passus, paratissimum pro nobis excursores²³ reddidit.

8. Veniam nunc ad eos, quibus salus astutia quae sita est. M. Volusius aedilis plebis²⁴ proscriptus, Appian. Civ. III. p. 215. assumpto Isiaci²⁵ habitu, per itinera viasque publicas stipem petens, quisnam re vera esset, occurrentes dignoscere passus non est. Eoque fallaciae genere tectus, in M. Bruti castra pervenit. Quid illa necessitate miserius, quae magistratum populi Romani, abiecto honoris praetexto²⁶, alienigenae religionis obscuratum insignibus, per urbem²⁷ iussit incedere. Omnes aut hi²⁸ suae vitae, aut illi alienae mortis cupidi, qui talia vel ipsi sustinuerunt, vel alios perpeti coegerunt.

9. Aliquanto speciosius²⁹ Sentii Saturnini Veturionis in eodem genere casus, ultimae fortis auxilium. Qui cum a triumviris inter proscriptos nomen suum propositum audisset, continuo praeturae insignia invasit, praecedentibusque in modum lictorum, et apparitorum publicorum servis³⁰ sub-

23 *excursores*] cuius opera Fabius uteretur in hostibus explorandis, vexandisque. Oportet Mss. *excussioresque*.

24 *aedilis plebis*] vid. Liv. VII. 1.

25 *Isiaci*] i.e. sacerdotis Idis. Vid. Suidas in voce *ἰσάκις*.

26 *abiecto honoris praetexto*] Pighius, Colerus et Thyfius dederunt: *abiecta honoris praetexta*. Sed plures Mss. et omnes vetustae editt. *abiecto honoris praetexto*. vid. supra ad II. 10, init. et VII. 1, 1. VII. 5, 6. Senec. ep. 71. *pulcherrimum recip. praetextum*, i.e. Optimates.

27 *urbem*] Perizonius ex

Copef. frustra legit *orbem*.

28 *Omnes aut hi*] Pro *omnis* Cod. Schotti habet *O nimis*, quod Perizonius praefert, et Torrenio valde placet, quia si vulgatum retineas, sententia friget. Pro *aut hi*, quod Vossius ex utroque Brand. restituit, atque etiam in Bit. prim. et Ultr. sec. itemque ed. Vet. invenitur, Pighius et Colerus ediderant *autem hi*, minus recte.

29 *Sentii*] ita legendum coniecerunt Parrhalius et Corradus, quam coniecturam iuvat lectio Leid. quint. *Sentii Saturnini*. Alii *Sentii* omittunt, sed plurimi pro *Sentii* habent *sententiis*.

30 *servis*] recte ita edidit Vossius; nam *Sentius Saurinus*

CAP. III. DE VAFRE DICT. AUT FACT. 483

ornatis, vehicula comprehendit, hospitia occupavit, obvios submovit, ac tam audaci usurpatione imperii, in maxima luce densissimas hostilibus oculis tenebras offudit³¹. Idem ut Puteolos venit, perinde ac³² publicum ministerium agens, summa cum licentia correptis navibus in Siciliam, certissimum tunc proscriptorum profugium³³, penetravit.

His uno adiecto levioris notae exemplo, ad externa converterar³⁴. Amantissimus quidam filii, cum eum inconcessis ac periculosis facibus accensum, ab insana cupiditate inhibere vellet, salubri consilio³⁵ patriam indulgentiam temperavit. Petiit enim ut prius quam ad eam, quam diligebat, iret, vulgari ac permissa Venere uteretur. Cuius precibus obsecutus adolescens, infelicis³⁶ animi impetum satietate concubitus licentis resolutum, ad id, quod non licebat, tardiolem pigrioremque afferens, paullatim deposuit.

ninus servos suos in modum listorum et apparitorum publicorum subornaverat. Et sic septem Mss. Torrenii et multae editt. Pighius vero dedit *publicorumque servorum*, praeter necessitatem.

31 *offudit*] Mss. novem cum ed. Ven. *effudit*. frustra. Curt. VII. 6, 12. Valer. Flacc. III. 482. Phaedr. II. 4, 11.

32 *perinde ac*] Mss. quinque et editt. ante Pighium plures *perinde ut*.

33 *profugium*] un. Brand. Copel. Leid. sext. *perfugium*, quod Torrenio omnino probetur.

34 *converterar*] ed. Vet. cum aliis ante Pighium et duodecim Mss. *revertar*.

35 *salubri consilio*] Ita Tor-

renius edidit auctoritate utriusque Brand. duodecim aliorum Mss. et editt. antiquiorum. Pighius vero ex Winch. et Colon. quibuscum facit ed. Vet. dederat *salubris consilii astutia*. Paulo ante *periculosis facibus* sine dubio respicit ad amorem adolescentis erga matronam, viro nuptam.

36 *infelicis*] Pighius ex Winch. et Colon. dederat *infelicem*. Sed Torrenius *infelicis*, quod in omnibus suis Mss. invenerat, et in ed. Vet. est, revocavit. Mox pro *licentis* Pighius aliique *liciti*. *Licentis* autem est, in quo animi sui libidini cum licentia posset indulgere. VI. 4, 2. Sic explicat Torrenius,

37 *porta*]

E X T E R N A.

2. Cum Alexander Macedonum rex sorte monitus, ut eum, qui sibi porta³⁷ egresso primus occurrisset, interfici iuberet; asinarium forte ante omnes³⁸ obviam factum, ad mortem abripi imperasset³⁹, eoque quaerente, *quidnam se immerentem capitali supplicio, innocentemque addiceret*, cum ad excusandum factum suum oraculi praeceptum retulisset, asinarius, *Si ita est*, inquit, *rex, alium fors huic morti destinavit. nam asellus, quem ego ante me agebam, prior tibi occurrit*. Delectatus Alexander et illius tam callido dicto, et quod ab errore ipso revocatus erat, occasionem in aliquanto viliori animali expiandae religionis rapuit. Summa in hoc cum calliditate mansuetudo: summa quoque in alterius regis equifone calliditas⁴⁰.

37 porta] duo Mss. portam.

38 ante omnes] Mss. quinque, ed. Mog. Ven. Ald. omitunt ante omnes. ed. Vet. habet omnis, sed delet ante.

39 ad mortem abripi imperasset] Aldus alique eum secuti ad mortem arripi imperavit. Eoque etc. Malui tamen abripi, quod in Ultr. sec. Leid. tert. quart. quint. cum ed. Mog. est. Supra II. 7, 6. filium — abripi a liitore, et in modum hostiae massari iussisti. III. 8, ext. 3. Terent. Andr. III. 4, 47. in cruciatum abripi. Cic. Verr. III. 10. (24). in vincula atque in tenebras abripi iussit. Imperasset vero pro imperavit, postulat cum constructio orationis, tum maior pars librorum; est enim in Copef. duodecim Mss. Torrenii, ed. Vet. Mog. Ven. Ascens. recte ita-

que Torrenius edidit imperasset, et distinctionem maiorem post imperasset delevit, probante Perizonio, qui praeterea bene notar, apodofin periodi sequi demum cum ait: *Asinarius inquit*. Cohae- rent enim, cum Alexander imperasset, et cum, eo quaerente retulisset.

40 Summa in hoc — calliditas.] Cop. Ultr. Barb. Med. utrique Harl. Bit. ed. Mog. Summa in hoc mansuetudo, in alterius regis equifone calliditas. Et id Perizonio concisus et fortan rectius videtur. Ego vulgatum tueor, et sic explico: In hoc (exemplo) et summa calliditas (in asinario) et summa mansuetudo (in rege Alexandro) conspici possunt. Nec minus summa calliditas fuit in (Oebare) equifone regis alterius (nempe Darii, de quo nunc agam).

Sordida Māgorū dominatione oppressa ⁴¹,
 Darius sex adiutoribus ⁴² eiusdem dignitatis assum-
 tis, pactum cum praeclari operis consortibus fecit, ⁸⁵
 ut equis insidentes, solis ortu ⁴³ cursum in quen-
 dam locum dirigerent; isque regno potiretur, cu-
 ius equus in eo primus hinnisset. Ceterum maxi-
 mae mercedis competitoribus fortunae beneficium
 expectantibus, solus acumine equisonis sui Oeba-
 ris ⁴⁴ prosperum exoptatae rei effectum assecutus
 est: qui in equae genitalem partem demissam ma-
 num, cum ad eum locum ventum esset, naribus
 equi admovit. Quo odore irritatus, ante omnes
 hinnitum edidit ⁴⁵. Auditoque eo, sex reliqui
 summae potestatis candidati continuo equis de-
 lapsi, ut est mos Persarum, humi prostratis corpo-
 ribus Darium regem salutaverunt. Quantum im-
 perium, quam parvo interceptum est vaframento!

Bias autem, cuius sapientia diuturnior inter
 homines est, quam patria Priene fuit (siquidem
 haec etiam nunc spirat: illius ⁴⁶ perinde atque ex-
 stinctae vestigia tantummodo exstant) ita aiebat
*oportere homines in usu amicitiae versari, ut meminif-
 sent eam ad gravissimas inimicitias posse converti.*

⁴¹ *oppressa*] multi *Perside*
oppressa. Sed *Perside*, i. e. in
Perside, ex glossa est.

⁴² *sex adiutoribus*] sic
 optime coniecerunt Gevar-
 tius, et Rupertus; nam libri
 scripti et editi pro *sex* aut
 habent *rex*, aut hanc vocem
 prorsus omittunt. Darius ad
 magum interficiendum assum-
 sit *sex adiutores*, et hi omnes
 erant *eiusdem dignitatis*, ut
 bene Vorstius explicavit.
 Nec tanti est, ut ceterorum
 coniecturas et ausus criticos
 asseram.

⁴³ *solis ortu*] i. e. inter or-

tum solis, ut habet Iustinus;
 neque opus est coniectura
 Pontani *sole orto*.

⁴⁴ *Oebaris*] graece *Οἰβάριος*.

⁴⁵ *edidit*] tres Mss. *dedit*.

⁴⁶ *haec — illius*] sic ed. Ver.
 Mog. et duodecim Mss. Aliae
 ante Pighium editiones *hic*
 — *illius*. Pighius autem, quem
 secuti sunt Colerus et Vor-
 stius, *illa — huius*, invitis Mss.
 et contra morem Valerii, qui
hic ad remotius; *ille* ad pro-
 ximum referre solet, ut saepe
 in notis observatum est, e. c.

II. 7, 12.

⁴⁷ *alio-*

Quod quidem praeceptum primâ specie nimis fortasse callidum videatur; inimicumque simplicitati, qua praecipue familiaritas gaudet: sed si altioribus animis ⁴⁷ cogitatio demissa fuerit, perquam utile reperietur.

4. Lampfacenae vero urbis salus unius vaframenti beneficio constitit. Nam cum ad excidium ⁴⁸ eius summo studio Alexander ferretur, progressumque extra moenia Anaximenem, praeceptorem suum, vidisset; quia manifestum erat, futurum, ut preces suas irae eius opponeret; *non facturum se quod petisset* iuravit. Tunc Anaximenes, *Peto*, inquit, *ut Lampfacum diruas*. Haec velocitas sagacitatis oppidum vetusta nobilitate inclytum exitio, cui destinatum erat, subtraxit.

5. Demosthenis quoque astutia mirifice cuidam ancillae succursum est, quae pecuniam depositi nomine a duobus hospitibus acceperat, ea conditione ut illam simul utrisque redderet. Quorum alter interiecto tempore tanquam mortuo socio squalore obsitus, deceptae ⁴⁹ omnes nummos abstulit. Supervenit deinde alter, et depositum petere coepit. Haerebat misera in maxima pariter et pecuniae et defensionis penuria, iamque de laqueo et suspendio cogitabat. Sed opportune Demosthenes ei patronus affulsit ⁵⁰: qui ut in advo-

47 *altioribus animis*] Cop. Barb. prim. Bit. prim. Harl. Leid. sec. sext. Ultr. sec. et ed. Mog. *altior animi*, unde Perizonius legit *altior animis*.

48 *excidium*] complures Mss. ed. Mog. et Herbig. *exitium*, ut in fine huius exempli est.

49 *deceptae*] *decepta* ea un. Brand. Ultr. prim. et ed. Vet. Atque sic edidit Pighius, haud dubie ex Mss. parumque absuit, quin revocarem.

50 *affulsit*] ita cum multis Mss. habet quoque ed. Vet. Aliae editt. cum septem Mss. *affuit*. Licet vero patroni proprie reis *adesse* dicantur; *affulsit* tamen Torrenio magis placet, quoniam subitum et inexpectatum eius auxilium expressius declarare videtur. vid. infra VII. 6, ext. 1. *Affulsit* ego quoque praetulerim, quia difficilior lectio est.

CAP. III. DE VAFRE DICT. AUT FACT. 465

ocationem venit, *Mulier*, inquit, *parata est depositi se fide solvere*⁵¹: *sed nisi socium adduxeris, id facere non potest. Quoniam ut ipse vociferaris, haec dicta est lex, ne pecunia alteri sine altero numeretur.*

Ac ne illud parum quidem prudenter. Quidam⁵² Athenis universo populo invisus, causam apud eum capitali crimine dicturus, maximum honorem subito petere coepit: non quod speraret se illum consequi posse, sed ut haberent homines, ubi procursum irae, qui acerrimus esse solet, effunderent. Neque eum haec tam callida⁵³ consilii ratio fefellit. comitiis⁵⁴ enim clamore infesto, et crebris totius concionis sibilis vexatus, nota etiam denegati honoris perstrictus, eiusdem plebis paullo post in discrimine vitae clementissima suffragia expertus est. Quod si adhuc ei ultionem sitienti, capitis sui periculum obiecisset, nullam partem defensionis odio obseratae aures recipere⁵⁵.

Huic vafamento consimilis illa calliditas. Superior Hannibal⁵⁶ a Duilio consule navali praelio

An. 7. 493.
Zonas. 6

51 *se fide solvere*] ita Pighius ex Mss. Nec aliter un. Brand. plerique Torrenii, et ed. Vet. Quatuor Mss. et un. Brand. cum editt. *fidem solvere*, eodem sensu Flor. l. 1, 12. Mox octo Mss. *numeratur.*

52 *Quidam*] ed. Vet. Med. prim. et Bamb. *qui*, unde Modius legit *Ac ne ille quidam parum prudenter, qui. Sed illud* retinent omnes scripti, praeter Bamb. Mox Pighius *de capitali*, contra plerosque libros.

53 *callida*] sic Torrenius edidit auctoritate Harl. Med. utriusque, Barb. prim. Bit. prim. Ultr. utriusque, Leid. quinque, Cop. et ed. Mog. Alii *callidi.*

54 *comitiis*] i. e. in comitiis, dum comitia haberentur. Octo Mss. *comitii*, Bit. prim. cum ed. Vet. *convicii*, quod Modio placuit. Ceteri *comitiis.*

55 *reciperent*] ita Vorstius et Torrenius ex Mss. et editt. vett. ediderunt, Pighius et Colerus *recepissent.* Solent enim apud scriptores veteres tempora ita permutari.

56 *Superior Hannibal*] Gisgonis filius, qui vixit bello Punico primo. Orosius eum *seniorem Hannibalem* appellat, ut ab illo, qui bello Punico secundo terror Romanorum fuerat, discerneretur. *Superior* quidam omittunt. Mox *mire* deest in undecim Mss. et ed. Mog.

G g

57 *for-*

ref. lib. IV. victus, timensque classis amissae poenas dare, offen-
 6. 7. Aurel. sam astutia mire avertit: nam ex illa infelici pugna
 Vict. de Viris prius quam cladis nuntius domum perveniret;
 M. XXXVIII. quendam ex amicis compositum et formatum⁵⁷
 Carthaginem misit. Qui postquam civitatis eius
 curiam intravit: *Consulit*, inquit, *vos Hannibal*, *cum*
dux Romanorum magnas secum maritimas trahens
copias advenit, an cum eo configere debeat. Accla-
 mavit universus senatus, *non esse dubium quin oport-*
teret. Tum ille: *Confluxit*, inquit, *et superatus est*.
 Ita liberum iis non reliquit id factum damnare,
 quod ipsi fieri debuissent iudicaverant.

8. Alter item Hannibal⁵⁸ Fabium Maximum in-
 An. V. 536. victam armorum suorum vim saluberrimis cuncta-
 Liv. XXII, 23. tionibus pugnae ludificantem, ut aliqua suspicione
 Plutarch. in trahendi belli respergeret, totius Italiae agros ferro
 Fabio. Front. atque igni vastando, unius eius fundum immunem
 I. c. 8. ab hoc iniuriae genere reliquit. Profecisset aliquid
 tanti beneficii insidiosa adumbratio⁵⁹, nisi Romanae
 urbi et Fabii pietas, et Hannibalis vatri mores
 fuissent notissimi.

9. Tusculanis etiam acumine consilii incolumitas
 An. V. 373. parta est. Cum enim crebris rebellionibus⁶⁰ me-
 Liv. VI, 25. Plutarch. Ca-
 millo.

[⁵⁷ *formatum*] i. e. instru-
 ctum mandatis, quae ageret
 et loqueretur in curia, ut
 bene Perizonius explicat.
Formatum est in sex Mss. Pi-
 ghii, utroque Brand. Copef.
 et bona parte Mss. Torrenii,
 nec non in ed. Mog. Vet. et
 Herbip. unde Torrenius re-
 ste revocavit. In Cauch. et
 Winchel. est *subornatum*;
 Aldus vero dedit *ornatum*,
 quem temere alii editores
 secuti sunt.

[⁵⁸ *Alter item Hannibal*]
Alter Hannibal est in Ultr.
 sec. Bit. et Barb. primis. *Idem*
Hannibal in ed. Vet. Winch.

Col. aliisque. *Item Hannibal*
 Atreb. Gembl. Camp. *Alter*
Fabium Harl. omisso *item*
Hannibal, quam lectionem
 Torrenius non sine causa
 veram, atque *item Hannibal*
 e glossa profectum suspica-
 tur. Lectionem textualem
 Pighius e vestigiis Codd.
 Pulm. et Sus. concinnavit.
 Mox *saluberrimis et pugnae*
 omittit Med. sec.

[⁵⁹ *adumbratio*] in multis
 Mss. et editt. vetr. est *adum-*
bratio eius.

[⁶⁰ *rebellionibus*] VII. 4.
 1. Tacit. Annal. XIII. 31.

61 mari-

ruissent, ut eorum urbem funditus Romani evertere vellent, atque ad id exsequendum Furius Camillus, maximus dux ⁶¹, validissimo instructus exercitu venisset: universi ei togati obviam processerunt, commeatusque, et cetera pacis munia benignissime praestiterunt. Armatum etiam intrare moenia passi sunt, nec vultu, nec habitu mutato. Qua constantia tranquillitatis non solum ad amicitiae nostrae ius, sed etiam ad communionem civitatis usque ⁶², penetraverunt. Sagaci Hercule usi simplicitate; quoniam aptius esse intellexerant, metum officio dissimulare, quam armis protegere.

At Volscorum ducis Tulli execrabile consilium. qui ad bellum inferendum Romanis maxima cupiditate accensus, cum aliquot adversis praeliis confusos animos suorum, et ob id paci proniores animadverteret, insidiosa ratione, quo volebat, compulit. Nam cum spectandorum ludorum gratia ⁶³ magna Volscorum multitudo Romam convenisset, consulibus dixit, *Vehementer se timere, ne quid hostile subito molirentur*: monuitque ut essent cautiore, et protinus ipse urbe egressus est. Quam rem consules ad senatum retulerunt ⁶⁴: qui, tametsi nulla suspicio suberat, auctoritate tamen Tulli commotus, ut ante noctem Volsci abirent, decrevit. Qua

An. V. 264.
Livius II, 37.
Plutarch. Ca-
millo. Dis-
cuss. VIII.

61 *maximus dux*] *maximus*, quod in plerisque libris est, minus bene eiecit Pighius. Facit etiam ad rem exaggerandam; quod *maximus dux* cum *validissimo* venerat exercitu ad evertendam urbem. Copel. omittit *maximus dux*. In Colon. et Winch. deest *maximus*.

62 *usque*] Pighius ex solo Cauch. *quam usque cupierant*. Ed. Vet. *quam usque*. Ceteri omnes *usque*, i. e. usque ad

communionem civitatis. *quam cupierant* ineprum glossema est.

63 *gratia*] hanc vocem Colerus unius Lib. Danielis auctoritate audacter expunxit. In ceteris omnibus existat.

64 *retulerunt*] Ultr. sec. Med. uterque, Cop. Leid. tres, Harl. Barb. prim. ed. Mog. et Mediol. *desulerunt*. Livius de eadem re: *desulissent*.

G g 2

1 sp

contumelia irritati, facile impelli potuerunt ad rebellandum. Ita mendacium versuti ducis, simulatione benevolentiae involutum, duos simul populos fefellit: Romanum, ut insontes notaret: Volscum, ut deceptis irasceretur.

CAPUT IIII. DE STRATEGEMATIS.

Romanorum.	5 Q. Metelli Macedonici.
1 Tulli Hostilii regis.	Externorum.
2 Sex. Tarquinii L. P.	1 Agathoclis, Syracusanorum
3 Obsefforum in Capitolio.	regis.
4 M. Livii, C. Claudii Coff.	2 Hannibalis Poeni.

Illa vero pars calliditatis egregia, et ab omni reprehensione procul remota, cuius opera, quia appellatione nostra¹ vix apte exprimi possunt, Graeca pronuntiatione *Strategemata* dicuntur.

^{I.} Omnibus militaribus copiis Tullo Hostilio Fidenas aggresso², quae surgentis imperii nostri incunabula crebris rebellionibus torpere passae non sunt, finitimisque tropaeis ac triumphis alitam virtutem eius, spes suas ulterius promovere docuerunt, Metius Fufetius³, dux Albanorum, dubiam et suspectam semper societatis suae fidem repente in ipsa acie detexit. Detecto enim Romani exercitus latere, in proximo colle confedit, pro

¹ appellatione nostra] Cicero tamen de Nat. Deor. III. appellat *consilium imperatorum*, Frontin. praef. *solertia facta*, Nepos in Eumene *callida inventa*. Vortius. *Nostra* in novem Mss. deest. Quinque habent *appellatione latina*. Nihil mutandum.

² Tullo Hostilio Fidenas aggresso] sic unus Leid. sext. habet. Ceteri omnes cum editt. Vett. *Tullus*, vel *Tullius*

Hostilius Fidenas aggressus, quae male cohaerent. Scribae ex oscitantia putarunt esse compendium ⁹ pro *us*, *Tullus* etc. Torrenius tamen quaerit, annon Auctor scripserit *Cum omnibus m. c. Tullus Hostilius F. aggressus esset*. Vix credo.

³ Fufetius] Variant libri in *Sufetius*, *Suffetius* etc. Sed *Fufetius* scribendum esse dudum viri docti docuerunt.

⁴ debi-

adiutore speculator pugnae futurus; ut aut victis insultaret, aut victores fessos aggrederetur. Non erat dubium, quin ea res militum nostrorum animos debilitatura esset⁴; cum eodem tempore et hostes configere, et auxilia deficere cernerent. Itaque ne id fieret, Tullus providit. concitato enim equo omnes pugnantium globos percurrit⁵, praedicans suo iussu secessisse Metium; eumque, cum ipse signum dedisset, invasurum Fidenatium terga. Quo imperatoriae artis consilio metum fiducia mutavit; proque trepidatione, alacritate suorum pectora replevit.

At ne⁶ continuo a nostris regibus recedam, An. V. 225. circiter. Liv. I. Dionysius IIII. Flor. I. Frontin. I. Iornand. Reg. Rom. c. 8. Aristot. Polit. V. 10. simile narrat de Periandro. Sex. Tarquinius, Tarquini filius, indigne ferens quod patris viribus expugnari Gabii nequirent, va-
lentiorem armis excogitavit rationem, qua inter-
ceptum illud⁷ oppidum Romano imperio adice-
ret. Subito namque se ad Gabinos contulit, tan-
quam parentis saevitiam et verbera, quae voluntate
sua perpeffus erat, fugiens: ac paullatim unius-
cuiusque fictis et compositis blanditiis alliciendo
benevolentiam, ut apud omnes plurimum posset,
consecutus, familiarem suum ad patrem misit, in-
dicaturum, *quemadmodum cuncta in sua manu⁸ habe-*
ret; et quaesiturum *quidnam fieri vellet*. Iuvenili
calliditati senilis astutia respondit. Siquidem re-
eximia⁹ delectatus Tarquinius, fidei autem nuntii

⁴ debilitatura esset] sic debilitare apud Nepot. Datam.
⁶ Cic. in Orat. c. 1.

⁵ percurrit] i. e. omnia agmina quanta fieri potuit festinatione adiit, omnibus ordinibus obequitavit. Et sic habent uterque Brand. Ultr. sec. et ed. Mog. percurrit est in ed. Vet. et Herbipol. Ceteri praecurrit, male.

⁶ At ne] ed. Vet. cum duo-

decim Mss. Et ne.

⁷ illud] sic Torrenius ex plerisque Mss. ed. Mog. et Vet. edidit. Alii id. Mox Gabinos est in ed. Vet. Mog. et octo Mss. Alii Gabios.

⁸ cuncta in sua manu habet] sic omnes Mss. et edit. Pighius tamen ex Winch. et Colon. cuncta omisit et dedit: in sua manu haberet universa.

⁹ eximia] Perizonius male
G g 3 lic

parum credens, nihil respondit; sed seducto eo in hortum, maxima et altissima papaverum capita baculo decussit. Cognito adolescens silentio patris simul ac facto, causam alterius argumenti pervidit¹⁰: nec ignoravit praecipi sibi, ut *excellentissimum quemque Gabinorum, aut exilio summo veret, aut morte consumeret*. Ergo spoliata bonis propugnatoribus civitatem tantum non victis manibus ei tradidit.

3. Illud quoque a maioribus¹¹ et consilio prudenter, et exitu feliciter provisum. Cum Urbe¹² capta Galli Capitolium obsiderent, solamque potiendi eius spem in fame eorum¹³ repositam animadverterent, perquam callido genere consilii¹⁴, unico perseverantiae irritamento, victores spoliaverunt.

An. V. 363.
Livius V, 48.
Ovid. Fast.
VI. 379. La-
bant. I. 20.

lit eximie. Mox seducto est in locum secretum abducto V. 9, 4. VIII. 2, 3.

10 *causam alterius argumenti pervidit*] sic bene omnes Mss. et editi complures. Aldus, Chalcocond. et Mediol. *altius*, compendiose pro *alterius*, nam *er* in Mss. notatur figura (s) super lic-

teras posita, e. c. *altius*. Male ergo Pighius exinde fecit *altioris*. Pro *pervidit*, in nonnullis est *providit*, varietate frequenti. *Alterius* hoc loco idem est quod *alius*, *peregrini*, ut apud Tacit. Hist. II. 90, 1. *argumentum* autem significat *rem repraesentatam, figuris factam*. Sensus ergo huius commatis est: Tarquinius filius penitus perspexit, quid pater vellet et praeciperet *tacitis ambagibus*, et aliud quali agendo; et cur nuntio nihil responsi dedisset, sed consilium suum ita texisset

et obscurasset. Mox *tantum non victis manibus* deest in aliquot Mss.

11 *a maioribus*] ed. Vet. Ultr. prim. Barb. prim. et Leid. text. praepositionem *a* omittunt. non male. Nam dicitur *mibi provisum res est*. Cic. Verr. III. 42. Sed *a me provisum* non minus probum est.

12 *Cum Urbe*] ed. Vet. Copef. duodecim alii Mss. et editt. Vett. *Cum enim Urbe*. Ceterum totum hunc locum Pighius male interpunxit.

13 *eorum*] Pighius ex Susho et Pulm. reposuit *obsessorum*, eumque secuti sunt Colerus, Vorstius et Torrenius. Alii tamen Mss. et omnes editt. habent *eorum*, scil. maiorum. Quare ita edidi.

14 *consilii*] multi Mss. et ed. Vet. *consilii Romani usq*, ex glossa inepta.

15 *lupi-*

Panes enim iacere compluribus ex locis coeperunt. Quo spectaculo obstupefactos, infinitamque frumenti abundantiam nostris superesse credentes, ad passionem omittendae obsidionis compulerunt. Misertus est tunc profecto Iupiter ¹⁵ Romanae virtutis, praesidium ab astutia mutantis, cum in summa ¹⁶ alimentorum inopia proiici praesidia inopiae cerneret. Igitur ut vasro, ita periculoso consilio salutarem exitum dedit.

Idemque Iupiter postea praestantissimorum ducum nostrorum sagacibus consiliis propitius adspiravit. Nam cum alterum Italiae latus Hannibal laceraret, alterum ¹⁷ invalisset Hasdrubal, ne duorum fratrum iunctae copiae intolerabili onere fessas simul res nostras urgerent, hinc Claudii Neronis vegetum consilium, illinc Livii Salinatoris inclyta providentia effecit. Nero enim compresso a se in Lucanis Hannibale, praesentiam suam, quoniam ita ratio belli desiderabat, mentitus hosti, ad opem collegae ferendam per longum iter celeritate mira tetendit. Salinator in Umbria apud Metaurum flumen proximo die dimicaturus, summa cum dissimulatione Neronem castris noctu recepit. *Tribunos enim a tribunis, centuriones a centurionibus, equites ab equitibus, pedites a peditibus excipere* iussit: ac sine ulla tumultuatione, solo vix unum exercitum capiente, alterum inseruit. Quo evenit ne Hasdrubal cum duobus se consulibus praeliaturum prius sciret, quam utriusque virtute ¹⁸ prosterneretur. Ita illa toto terrarum orbe infamis

¹⁵ Iupiter] unde Iupiter Pistor appellatus est.

¹⁶ in summa] in ed. Vet. et undecim Mss. in omittitur.

¹⁷ alterum—alterum] Hannibal tunc Lucanos et Bru-

sios, Hasdrubal Umbros vexabat.

¹⁸ utriusque virtute] Pighius dederat ex Suf. Winch. et Colon. ab utrisque prosterneretur.

Punica calliditas Romana elusa prudentia¹⁹ Hannibalem Neroni, Hasdrubalem Salinatori decipendum tradidit.

^{5.} Memorabilis etiam consilii Q. Metellus. Qui
An. V. 611. cum proconsule bellum in Hispania adversus Cel-
L. Flor. 11. tiberos gereret, urbemque Contrebiā, caput eius
6. 17. Front. gentis, viribus expugnare non posset, intra pectus
1. cap. 1. si- suum diu multumque consiliis agitat, viam repe-
mile quid de rit, qua propositum ad exitum perduceret. Itinera
Metello Pio. magno impetu ingrediebatur: deinde alias atque
Aurel. Viñ. alias regiones petebat. Modo hos obsidebat mon-
de Viris il- tes: paullo post ad illos transgrediebatur; cum in-
lust. 6. 61. terim tam suis omnibus, quam ipsis hostibus ignota
 erat causa inopinatae eius ac subitae fluctuationis.
 Interrogatus quoque a quodam amicissimo²⁰ sibi,
quid ita sparsum et incertum militiae genus sequeretur:
Abstiste, inquit, istud²¹ quaerere. nam si huius
consilii mei interiorē tunicam consciam sensero, con-
tinuo eam cremari iubebo. Quorsum igitur ista
 dissimulatio erupit? aut quem finem habuit? Post-
 quam vero²² et exercitum suum ignorantia, et to-
 tam Celtiberiam errore implicavit, cum alio cursum
 direxisset, subito ad Contrebiā, reflexit, eamque
 inopinatam et attonitam oppressit. Ergo nisi men-
 tem suam dolos scrutari coegisset, ad ultimam ei
 senectutem apud moenia Contrebiae armato seden-
 dum foret²³.

¹⁹ *calliditas Romana elusa prudentia*] Pighius aliique eum secuti ex Sus. et Pulm. legunt: *calliditas frustrata fuit; Romana prudentia*. Ex interpretatione.

²⁰ *amicissimo*] Ed. Vet. *amatissimo*. eadem paullo ante *Interrogatusque*.

²¹ *istud*] ita complures Mss. Torrenii et editi ante Pighium, idque melius unam

rem quaerenti convenit. Quare etiam Torrenius sic edidit. Pighius aliique *ista*. Mox *consciam esse sensero* Mss. facis multi, ed. Vet. Mog. et Mediol. Quidam *Trebia* pro *Contrebia* male. II. 7, 10. not. 38.

²² *vero*] Med. prim. delet *vero*. haud profecto absurde. Ultr. sec. *vera*. an scripsit *veri*? ut sit *ignorantia veri*? *Torrenius*.

²³ *foret*] pro *fuisse*. Sic VII.

E X T E R N A.

Agathocles autem, Syracusanorum rex, audaciter callidus. Cum enim urbem eius maiore ex parte Carthaginienſes occupaffent, exercitum ſuum in Africam traiecit; ut metum metu, vim vi diſcutteret: neque ſine effectu. Nam repentino eius adventu percuſſi Poeni, libenter incolumitatem ſuam ſalute hoſtium redemerunt, pactique ſunt ut eodem tempore et Africa Siculis, et Sicilia Punicis armis liberaretur. Age ſi Syracuſarum²⁴ moenia tueri perſeveraffet, illa belli malis urgerentur, bona pacis fruenda ſecurae Carthagini reliquiſſet. Nunc inferendo quae patiebatur, dum alienas potius laceſſit opes, quam ſuas tueretur, quo aequiore animo regnum deſeruit, eo tutius recepit.

Quid Hannibal Cannenſi praelio? nonne aciem noſtram prius quam²⁵ ad dimicandum deſcenderet, compluribus aſtutiae copulatam²⁶ laqueis, ad tam miſerabilem perduxit exitum? Ante omnia enim providit, ut et ſolem et pulverem, qui ibi vento multus excitari ſolet, adverſum haberet. Deinde partem copiarum ſuarum, inter ipſum praelii tempus de induſtria fugere iuſſit: quam cum a reliquo exercitu abruptam legio Romana ſequeretur, trucidan-

VII. 3. ext. 6. *reciperet pro recepiſſet.*

²⁴ Age ſi Syracuſarum] Quidam Mſſ. *Agathocles age Syracuſarum*, unde Perizonius conicit: *Agathocles ergo Syracuſarum*. Age enim, inquit, non habet locum niſi in exhortatione vel interrogatione. At vide ad VI. 2, 12.

²⁵ Quid Hannibal — aciem noſtram prius quam] ed. Vet. *Quid Hannibal Cannenſi pugna p. r.* (i. e. populi Romani) *aciem nonne priusquam*. Cop.

et tres Leid. *Quid Hann. Cannenſem populi romani aciem*. Barb. prim. Bit. prim. et Leid. quint addunt *ſpeculatus*. Pighiani Q. H. C. f. *Nonne priusquam ad d. d. aciem populi Romani*. Sed unus Brand. Ultr. prim. et Leid. quart. habent lectionem textus.

²⁶ copulatam] i. e. vinctam, ſive copula indutam, ut Gronovius explicat. Quidam *complicatam*, vel *implicatam*. Sed plures libri *copulatam*.

Gg 5

27 ſumus]

dam eam ab iis, quos in insidiis collocaverat, curavit. Postremo quadringentos equites subornavit, qui simulata transitione petierunt consulem: a quo iussi more transfugarum depositis armis in ultimam pugnae partem secedere, destitutis gladiis, quos inter tunicas et loricas abdiderant, poplites pugnantium Romanorum ceciderunt. Haec fuit Punica fortitudo, dolis et insidiis et fallacia instructa. Quae nunc certissima circumventae virtutis nostrae excusatio est: quoniam decepti magis quam victi sumus²⁷.

CAPUT V.

DE REPULSIS.

- 1 Q. Aelii Tuberonis.
2 P. Scipionis Nasicae.
3 L. Aemilii Pauli.

- 4 Q. Metelli Macedonici.
5 L. Cornelii Sullae.
6 M. Catonis Uticensis.

Campi quoque repraesentata conditio ambitionis ingredientes viam¹, ad fortius sustinendos parum prosperos comitiorum eventus utiliter instruxerit: quia propositis ante oculos clarissimorum virorum repulsis, ut non minore cum spe honores, ita prudentiore cum animi iudicio petent²: meminerintque nefas non esse, aliquid ab omnibus uni negari; cum saepenumero singuli cunctorum voluntatibus resistere fas esse duxerint. Scientes³ etiam, patientia quaeri debere, quod gratia impetrari nequirit.

¹ An. V. 624.
Cic. pro Ma-

Q. Aelius Tubero, a Q. Fabio Maximo, epulum populo nomine P. Africani patrum sui dante,

²⁷ sumus] al. fuimus.

¹ viam] Perizonius coniecit vitam. praeter necessitatem. Ambitionem ingredi viam est honores petere.

² quia — ut — ita — petens] Pighius pro quia posuit ut;

sequens ut expunxit; pro ita dedit ac; et pro petens maluit petant. Sed antiquam librorum lectionem restituit Vorstius.

³ Scientes] forte sciens. Perizonius. Certe uterque Med. habet sciens.

⁴ lectus

rogatus ut triclinium sterneret, lectulos Punicanos ^{ren. 36. Senec. epist. 95. 99.} pellibus haedinis stravit, et pro argenteis vasis Samia ^{99.} exposuit. Cuius rei deformitas ⁶ sic omnes offendit, ut cum alioqui vir egregius haberetur, comitiisque praetoriis candidatus in campum L. Paullo avo, et P. Africano avunculo nixus descendisset, repulsa inde notatus abiret. Nam ut privatim semper continentiam probabant, ita publice maxima cura splendoris habita est. Quo circa urbs ⁷ non unius convivii numerum, sed totam se in illis pelliculis iacuisse credens, ruborem epuli suffragiis suis vindicavit.

P. autem Scipio Nasica ⁸, togatae potentiae ^{An. V. 642. Cic. in Bruto 34. Sallust. Jugurb. c. 27. Supra l. 1, 1.} clarissimum lumen, is qui consul ⁹ Iugurthae bellum indixit: qui matrem Idaeam e Phrygiis sedibus ad nostras aras focosque migrantem sanctissimis manibus excepit: qui multas et pestiferas se-

4 *lectulos Punicatos*] i. e. viles. Isidorus lib. XX. *Punicani lecti parvi et humiles primum a Carthagine advekti et inde nominati.* Quidam Mss. *Punicatos.*

5 *Samia*] i. e. fictilia et vilia. Plin. XXXV. 12. Plaut. Captiv. II. 2, 40.

6 *deformitas*] Pighius alii- que contra libros *deformitate.*

7 *urbs*] Pighius *urbs* omit- tit et post *credens* addit *ci- vitas*, contra libros.

8 *P. autem Scipio Nasica*] Errat hoc loco Valerius, tri- buendo uni Scipioni Nasicae, quod *quatuor* tribuere deb- bat. Is enim qui consul Iu- gurthae a. V. C. 642. bellum indixit, fuit filius *Serapionis*, a. V. C. 615. confulis, et lexen- nio post Tib. Gracchi inter- fectoris, qui a. V. C. 608. re- pulsam aedilitatis tulerat. Cic. pro Planc. 21. Iste vero

qui matrem Idaeam, e Phry- giis sedibus Romam migran- tem, manu sua excepit, fuit pater *Corculi*, et avus *Sera- pionis* a. V. C. 562. consul. Sci- pio denique *Nasica Corculum* fuit princeps Senatus, et bis Consul, nempe 591. et 598. Ex genealogiam:

P. Scipio Nasica, Vir Optimus,
Cons. 562.

P. Scipio Nasica, Corculum,
Cons. 591 et 598. Cons. 594.

P. Scipio Nasica, Serapion,
Cons. 615.

P. Scipio Nasica,
Cons. 642. in consulatu mor- tuus.

9 *is qui consul*] Ed. Vet. cum omnibus fere Mss. Tor- renii *is* omittit. Mox iidem *e Phrygiis* habent. De Matre Idaea vid. l. 1, 1.

10 *a se*

An. V. 608. ditiones auctoritatis suae robore oppressit: quo
Cic. pro Plan- principe senatus per aliquot annos gloriatus est:
co 21. cum aedilitatem curulem adolescens peteret, ma-
 numque cuiusdam rustico opere duratam, more
 candidatorum tenacius apprehendisset, ioci gratia
 interrogavit eum, *num manibus solitus esset ambu-*
lare. Quod dictum a circumstantibus exceptum,
 ad populum manavit, caussamque repulsae Scipioni
 attulit. Omnes namque rusticae tribus pauper-
 tatem sibi ab eo exprobratam iudicantes, iram suam
 adversus contumeliosam eius urbanitatem destrin-
 xerunt. Igitur civitas nostra nobilium iuvenum
 ingenia ab insolentia revocando, magnos et utiles
 cives fecit; honoribusque, non patiendo eos a se-
 curis ¹⁰ peti, debitum auctoritatis pondus adiecit.

^{3.}
An. V. 567. Nullus error talis in L. Aemilio Paulo conspe-
et 568. et 569. ctus est: sed tamen aliquoties frustra consulatum
Livii Histor. petiit. Idemque, cum iam campum repulsis suis
XXXVIII. et fatigasset, bis consul et censor factus, amplissimum
XXXXIII. dignitatis gradum obtinuit. Cuius virtutem iniu-
Plutarchus et riae non frugerunt, sed acuerunt. Quoniam qui-
Aurel. Vi8. de dem ipsa nota accensam ¹¹ cupiditatem summi ho-
Viris illust. noris ardentiores ad comitia detulit; ut populum,
in vita. quem ¹² nobilitatis splendore et animi bonis mo-
 vere non potuerat, pertinacia vinceret.

^{4.}
An. V. 608. Q. autem Caecilium Metellum pauci et maesti
et 609. Aurel. amici, consulatus repulsa afflictum ¹³, tristitia ac

¹⁰ a securis] i. e. qui certi
 essent, se votorum compotes
 futuros esse. Quidam edidi
 a scurris, quod alienum est,
 neque cum praecedentibus
 clarissimum lumen convenire
 videtur.

¹¹ accensam] sic Torrenius
 in antiquis editt. et Mss. Leid.
 septem, utroque Ultr. et
 Cop. invenit, et ita edidit,
 cum Pighius cum Colero et

Vorstio dedisset *accensus, cu-*
peditatem. Cum Torrenio fa-
 cit ed. Vet.

¹² quem] ita quidem Tor-
 renius auctoritate novem Mss.
 et editt. Fallitur tamen vir
 doctissimus, scribens, *quia* pro
quem a Pighio esse, nam ed.
 Vet. iam habet *quia*. Mox
poterat alii.

¹³ afflictum] Pighium vi-
 tiosam trium Codd. Mss. le-
 sionem

rubore plenum, domum reduxerunt: eundem de Pseudophilippo triumphantem universus senatus laetum et alacrem in Capitolium prosecutus est¹⁴. Achaici etiam belli, cui summam manum L. Mummius adiecit, maxima pars ab hoc viro profligata est. Eine ergo populus consulatum negare potuit, cui mox duas clarissimas provincias aut daturus erat, aut debiturus, Achaïam et Macedoniam? Et quidem hoc facto, meliore eo cive usus est. Intellexit enim quam industrie sibi gerendus esset consulatus, quem tanto labore impetrari senserat.

Quid tam excellens, quid tam opulentum quam L. Sulla? divitias et imperia¹⁵ largitus est: leges vetustas abrogavit, novas tulit: hic quoque in eo campo, cuius postea dominus exstitit, repulsa praeturae sugillatus est: omnia loca petiti honoris, si quis modo deorum formam et imaginem futurae eius potentiae populo Romano repraesentasset, impetraturus.

Etionem *afflatum* in textum recepisse mirum omnino est, sed magis mirum, Colerum auctoritatem Pighii esse secutum. *Afflatus repulsa* latine non dicitur, quidquid Pighius dicat, contra *repulsa afflictus* latinissimum est. De repulsis Metelli Plutarch. vit. Cariolan. in fine.

14 *Eundem — prosecutus est*] Sic omnes Mss. et editi, quos Vorstius et Torrenius maluerunt sequi, quam emendationem Pighii legentis: *quem de Pseudophilippo — prosecutus erat — profligata fuerat. — aut debebat aut erat debiturus? Et quidem hoc facto etc.* omissis, Achaïam et Macedoniam. Scilicet ex historia Romana constat, Metellum Ma-

cedonicum de Pseudophilippo triumphasse, Achaicumque bellum profligasse, cum adhuc praetor esset, et antequam consulatum peteret. Valerius autem hoc loco scribit, Metello Achaïam et Macedoniam demum post consulatus *repulsam* datam esse. Quod cum manifesto falsum sit; Pighius, de audacia sciorum questus, ut solet, textum utcumque corrigere studuit, ne Valerius suus erroris insimulari posset. Cum Valerio tamen consentire Florum II. 14 et 16. Perizonius adnotavit.

15 *divitias et imperia*] *Copula et a plerisque Mss. ed. Vet. et utraque Ven. abest.*

16 *prae-*

ViB. de Viris illustr. 61. An. V. 607. App. Punic. An. V. 606. Paus. Ach. In- sin. XXXIII. 2. Zonaras.

5. Plutarch. in vita. Appian. Civil. 1. An. V. 659. Plutarch. ib.

6. Sed ut comitiorum maximum crimen referam,
An. V. 698. Plutarch. in vita. Senec. ad Albinam. M. Porcius Cato plus moribus suis praeturae decoris adiecturus, quam praetexto¹⁶ eius splendoris ipse laturus, consequi illam a populo aliquando non potuit. Proxima dementiae suffragia; quae satis quidem graves poenas erroris sui pependerunt: quoniam quem honorem Catoni negaverant; Vatinius dare coacti sunt. Ergo si vere aestimare volumus, non Catoni tunc praetura; sed praeturae Cato negatus est.

CAPUT VI. DE NECESSITATE.

<p>1 Populi Romani post cladem Cannensem.
 2 Casilinatum in obsidione.
 3 Praenestinatorum militum in eadem obsidione.
 4 Populi Romani bello Mariav.
 5 C. Caesaris ad Mundam.</p> | <p>6 Populi Asiatici bello Parthico. Externorum.
 1 Cretenfium a Q. Metello obsessorum.
 2 Numantinorum a P. Scipione.
 3 Calagurritanorum a Cn. Pompeio.</p> |
|---|---|

Abominandae quoque necessitatis amarissimae leges, et truculentissima imperia, tum Urbem nostram, tum etiam exterarum gentes multa non intellectu tantum, sed etiam auditu gravia, perpeti coegerunt.

^{1.} Nam aliquot adversis praeliis secundo Punico bello exhausta militari¹ iuventute Romana, senatus auctore Ti. Graccho consule² censuit, uti publice servi adversus propulsandorum hostium impetum emerentur: eaque de re per tribunos plebis ad populum lata rogatione tres creati sunt viri, qui quatuor

¹⁶ praetexto] vid. II. 10, 1. legit consule designato. Alii
¹ militari] hanc vocem omnes designatio omittunt.
 Schottus frustra eiiciendum. Mox Lipsius et Vorstius malint ad propulsandorum hostium impetum, contra libros.
² a consule] Pighius ex Camp. 3 quatuor

et viginti millia³ servorum comparaverunt: ad-
actosque iureiurando, *strenuam se, fortemque ope-
ram daturos, quoad Poeni essent in Italia*, datis ar-
mis⁴, in castra miserunt. Ex Apulia etiam et a Fi-
diculis⁵ septuaginta atque ducenti⁶ ad supplemen-
tum equitatus sunt emti. Quanta violentia est
casus acerbi! Quae civitas ad id tempus ingenuae
quoque originis capite censos habere milites fasti-
dierat, eadem cellis servilibus extracta corpora⁷,
et a pastoralibus casis collecta mancipia, velut
praecipuum firmamentum, exercitui suo adiecit.
Cedit ergo interdum generosus spiritus utilitati, et
fortunae viribus succumbit: ubi nisi tutiora con-
silia legeris⁸, speciosa sequenti concidendum est.

3 *quatuor et viginti millia*] Liphius alique delendum
censent *et viginti*. Nam Li-
vius alique tantum *octo mil-
lia* commemorant, uti est in
Med. sec. Ceteri omnes *qua-
tuor et viginti millia*.

4 *dati armis*] hoc ab Al-
do est, quem Pighius alique
sunt secuti. In Copef. et
Med. sec. etiam ita legitur.
Sed plures Mss. et Ven. Edd.
laturos arma, quae lectio mi-
hi non displicet, si modo ita
exponas, ut verba *laturos ar-
ma* ad iusiurandum servorum
pertineant, eiusque partem
alteram efficiant. Sensus tunc
esset iurisiurandi: 1) se velle
fortiter pugnare, 2) se non
prius arma deposituros, quam
Poeni Italia excessissent. Cer-
te hoc voluisse videntur Harl.
et Med. prim. in quibus est:
*et, quoad Poeni in Italia es-
sent, laturos arma*. Valerius
quoque in verbis *operam da-
turos et laturos arma* lusisse
videtur. Unus Brand. *daturos
arma*. Leid. sec. *datura arma*.

Ed. Vet. *data arma*.

5 *etiam et a Fidiculis*] ita
fere Mss. et ed. Vet. quare
recte Torrenius restituit, nam
Pighius dederat *quoque et Fi-
diculis*. Ceterum pro *Fidicu-
lis* Cluverius legendum cen-
set *Poediculis*, cui assentit
Torrenius. De *Poediculis* vid.
Plin. III. 2. Strabo XVI. eos
Ποιδικλῆς vocat. Pighius *Ae-
quiculis* mavult.

6 *ducenti*] al. *trecenti*.

7 *corpora*] nam servi *corpo-
re* maxime censebantur. Curt.
III. 11, 6. V. 6, 6. Horat. I. Sat.
8, 8. Vide quoque Apocal.
XVIII. 13. *Cella* est cubiculum
servorum. Senec. Controv. 21.

8 *consilia legeris*] ita Tor-
renius Mss. et vett. editt. se-
cutus edidit. Pighius ex Codd.
suis rescripserat *elegeris con-
silia*. Mox *speciosa* male Vor-
stius ad *fortuna* refert, et *spe-
ciosa fortuna* concidere expli-
cat fortunam prosperam et
exoptatam amittere, eaque
carere. Nam *speciosa* est ca-
sus quartus pluralis, refertur
ad

An. V. 537. Cannensis autem clades adeo urbem nostram vehementer confudit, ut M. Iunii opera, dictatura rempublicam administrantis⁹, spolia hostium affixa templis, deorum numini consecrata, instrumento militiae futura convellerentur, ac praetextati pueri arma induerent: addictorum¹⁰ etiam, et capitali crimine damnatorum sex millia¹¹ conseriberentur. Quae si per se adspiciantur, aliquid ruboris habeant: si autem admotis necessitatis viribus ponderentur, saevitiae temporis convenientia praesidia

An. V. 537. videantur. Propter eandem cladem senatus Otacilio, qui Siciliam, et Cornelio Mammulae, qui Sardiniam propraetoribus obtinebant, querentibus quod neque stipendium, neque frumentum classibus eorum et exercitibus socii praeberent; affirmantibus etiam, ne habere quidem eos, unde id praestare possent, rescriptis, aerarium longinquis expensis¹² non sufficere: proinde, quo pacto tantae inopiae succurrendum esset, ipsi viderent. His litteris quid aliud quam imperii sui gubernacula e manibus abiecit? Siciliamque et Sardiniam, benignissimas urbis nostrae nutrices¹³, gradus et stabilimenta bellorum,

ad consilia et regitur a verbo sequenti. Mens Valerii est, eum, qui secutus fuerit speciosa magis quam utilia, interitum esse. Vellei. II. 113, 2. Curt. V. 1, 8. Pro confudit multi consudis.

9 ut M. Iunii opera, dictatura rempublicam administrantis] Gronovius ad Liv. XXIII. 14. sagacissime coniecit: ut M. Iunio Pera dictatura rempublicam administrante. Cognomen Pera in familia Iunia frequens fuisse constat. Mox pro futura duo Mss. habent profutura, ed. Vet. profutura, ut ad instrumento referatur.

10 addictorum] additus est, quem lex servire iubet, donec solverit. Quintil. VII. 3, 26.

11 sex millia] tres Mss. editt. Ven. et Mediol. sedecim millia. Mox babeant — videantur Torrenii ex Mss. edidit et sic est quoque in ed. Vet. aliisque. Pighius: babeant — videbuntur.

12 expensis] duodecim Mss. Torrenii cum ed. Mediol. et Vet. impensis. Mox ipsi praeviderent ed. Vet.

13 nutrices] vid. Cic. in Verr. II. 2. Liv. XXVI, 40. XXVII, 5. Mela II, 7. alique multi.

14 is

thm multo sudore et sanguine in ius ac potestatem¹⁴ redactas, paucis verbis, te scilicet necessitate iubente, dimisit.

Eadem Cassilates obsidione Hannibalis clausos, alimentorumque facultate defectos, lora necessariis vinculorum usibus subducta, eque scutis detractas pelles, ferventi resolutas aqua, mandere voluisti¹⁵. Quid illis, si acerbiter casus intueare, miserius? si constantiam respicias, fidelius? qui, ne a Romanis desciscerent; tali cibi genere uti sustinuerunt; cum pinguisima arva sua fertilissimosque campos moenibus suis subiectos intuerentur. Itaque Campanae urbis, quae Punicam feritatem deliciis suis cupide fovit, in propinquo situm Cassilinum, modo rara virtute clarum¹⁶, perseverantibus amicitiae pignore impios oculos verberavit.

In illa obsidione et fide cum trecenti Praenestini permanerent, evenit ut ex his quidam marem captum ducentis potius denariis vendere, quam

¹⁴ in ius ac potestatem] Ed. Vet. cum plerisque Mss. ius ac omittit. Eadem mox habet te scilicet cum optimis Mss. pro vulgato ita scilicet.

¹⁵ clausos — defectos — voluisti] Harl. Cop. Bit. prim. Med. prim. Leid. prim. et sec. Ed. Vet. clausi — defecti — voluistis. minus bene. Mox uterque Ultr. Leid. quint. et ed. Vet. desisterent pro desciscerent; uti supra VI. 6. §. 1.

¹⁶ modo rara virtute clarum.] sic Pighius ex Winch. Col. Sas. et Pulm. edidit. Haecque ita ed. Mart. Herbip. modo rarum est in Camp. Getabl. Atreb. Cop. utroque Med. Harl. Bit. Barb. Leid. Ultr. sec. et ed. Vet. modum.

sam quinque Leid. Ultr. prim. et forte Cauch. ac Brand. nec non edit. vet. Perizonius coniicit Cassilinum contraria virtute clarum. Torrenius Veto: Cassilinum roboratum virtute, clarum p. etc. Ego vulgatum praefero et sic interpungo: Cassilinum moderatum, (i. e. modestum) virtute clarum, perseverantis etc. Valerius haec dicere velle videtur: Cassilinum, oppidum parvum ideoque modestum, virtute tamen sua clarum fuit, et Capuae superbae, Cassilino vicinae, constanti sua fide erga Romanos monstravit, quid ista urbs, quae Romanos ob fortunam adversam contemserat, facere debuisset. Modo rarum ortum est manifeste ex modum.

Hh

17 pro-

2.
An. V. § 37.
Liv. XXIII,
19. Cic. de In-
ven. II. 57.

3.
An. V. § 37.
Liv. XXIII,
19. Front.
III. §. 24.
Hist. VIII. 57.
Strab. V.

ipse leniendae famis gratia consumere mallet. Sed, credo, deorum providentia¹⁷ et venditori et emptori, quem uterque merebatur, exitum attribuit. Avaro enim fame consumto, manubiis sordium suarum frui non licuit; aequi animi vir ad salutarem impensam faciendam, care quidem, verum necessarie, comparato cibo vixit.

^{4.}
An. V. 671. C. autem Mario et Cn. Carbone¹⁸ consulibus, bello civili cum L. Sulla dissidentibus, quo tempore non reipublicae victoria quaerebatur, sed praemium victoriae res erat publica, senatus consulto aurea atque argentea templorum ornamenta, ne militibus stipendia deessent, conflata sunt. Digna enim erat causa, hinc an illi crudelitatem suam proscriptione civium satiarent, ut dii immortales spoliarentur. Non ergo patrum conscriptorum voluntas, sed tua, teterrima necessitas¹⁹, truculenta manus illi consulto stilum impressit.

^{5.}
An. V. 708.
Hirtius de bello Hispan.
32. Dio lib.
43. Divi Iulii exercitus, id est²⁰, invicti ducis invicta dextera, cum armis Mundam clausisset, aggerique exstruendo materia deficeret²¹, congerie hostilium cadaverum, quam desideraverat altitudinem instruxit: eamque tragulis et pilis, quia roboreae fudes deerant, magistra novae molitionis necessitate usus vallavit.

¹⁷ *providentia*] male Vossius post *providentia* iterum intravit quorundam librorum effectum: quod bene iam Pighius expunxerat, et iure eiecit Torrenius. Mox sex Mss. et ed. Vet. *Avaro enim et fame*, minus bene.

¹⁸ *C. autem Mario et Cn. Carbone*] Cop. et ed. Vet. et omittunt. vid. Oudendorp. ad Obsequens.

¹⁹ *sed tua, teterrima necessitas,*] ita Pighius ex Mss.

edidit. Alii et scripti et editi ante Pighium *sed teterrimae necessitatis trucul.* etc. Illi *consulto stilum impressit*, i. e. senatus vi coactus decrevit, ut aurum et argentum e templis auferretur.

²⁰ *id est*] hoc Vossius revocavit, cum Pighius multorum Mss. lectionem secutus dedisset: *idem*.

²¹ *deficeret*] ed. Vet. *deficeretur*, ut Gronov. ad Sen. Epist. 30. ex Mss. vult.

²² *divi-*

Atque ut divinam ²² filii mentionem caelestis patris recordationi subnectam, cum effusus se in nostras provincias Parthorum rex Phraartes videretur, vicinaeque imperio eius regiones subita indicti tumultus denuntiatione quaterentur: tanta in Bosporano tractu comineatus penuria incessit, ut sex millibus denariis singula vasa olei ²³, frumentique modiis totidem mancipia permutarentur. Sed amarissimam tempestatem Augusti cura, tutelae tunc terrarum vacans, dispulit.

6.
An. V. 733.
circiter.

E X T E R N A.

Cretensisibus nihil tale praesidii affulsit: qui ob-
sidione Metelli ad ultimam usque penuriam com-
puli, sua, iumentorumque suorum urina sitim tor-
serunt, iustius dixerim, quam sustentarunt: quia
dum vinci timent, id passi sunt, quod eos ne victor
quidem pati coegisset.

1.
An. V. 635.
Livii Hist.
XCVIII.
Flor. III. c. 7.

Numantini autem a Scipione vallo et aggere
circumdati, cum omnia, quae famem eorum trahere

2.
An. V. 690.
Liv. LVIII.

²² *divinam*] Perizonius vix dubitat, Valerium scripsisse *divi iam*, i. e. iam mortui et ad Deos relati. Ipsi enim non placet *divinam mentionem*. Sed omnes libri ita habent, cui ut responderent sequentia, ed. Vet. habet *caelesti patris recordationi*.

²³ *ut sex millibus denariis singula vasa olei,*] sic omnes Codd. Mss. tribus modo exceptis, omnesque editi ante Pighium, itemque Vorstius et Torrenius. Pighius, quem Colerus secutus est, ex Pulm. Sals. et Atreb. edidit: *ut a millibus, singulis olei* etc. Contra lectionem Pighianam monet Vorstius, si *singulis* verum esset, non sequi debuisse *totidem*, sed *singula*.

Torrenio vero *millibus* non placet, quod cura providendi comineatibus ad duces potius quam ad milites pertinuisse videatur. Quod ad alteram lectionem attinet, quae in ceteris libris est et quam ipse repeti, restat mihi scrupulus. *Vas* enim non erat definitae magnitudinis, sed modo maius modo minus. Non est autem credibile, milites *singula vasa olei*, sive maiora, sive minora essent, redemisse *sex millibus denariis*. Deinde haereo in *sex millibus denariis*, et cum Perizonio placet mihi *sex millibus denarium*, quod habet ed. Ascens. Neque tamen sic locus mihi videtur satis sanus.

H h 2

24 viscera

Flor. II. c. 23. poterant, consumsissent; ad ultimum humanorum
App. Ibric. corporum dapibus usi sunt. Quapropter capta
 iam urbe, complures inventi sunt, artus et membra
 trucidatorum corporum sinu suo gestantes. Nulla
 est in his necessitatis excusatio. nam quibus mori
 licuit, sic vivere necesse non fuit.

As. V. 681. Horum truce[m] pertinaciam in consimili faci-
Flor. III. c. nore Calagurritanorum execrabilis impietas su-
22. Ores. V. pergressa est. Qui quo perseverantius interemti
c. 23. Sallust. Sertorii cineribus, obsidionem Cn. Pompeii fru-
Pragm. Hist. strantes, fidem praestarent; quia nullum iam aliud
III. Iuvenal. in urbe eorum supererat animal, uxores suas na-
Sat. XV. 93. tosque ad usum nefariae dapis verterunt. Quoque
 diutius armata iuventus viscera sua visceribus
 suis ²⁴ aleret, infelices cadaverum reliquis salire
 non dubitavit. En quam aliquis ²⁵ in acie horta-
 retur, ut pro salute coniugum et liberorum forti-
 ter dimicaret! Ex hoc nimirum hoste, tanto duci-
 poena magis quam victoria petenda fuit: quia plus
 vindicatus libertatis, quam victus gloriae afferre
 potuit ²⁶; cum omne serpentum ac ferarum genus

²⁴ *viscera sua visceribus suis*] i. e. semetiplos liberis suis.

²⁵ *En quam aliquis*] i. e. Hic habes inventuram, quam aliquis in acie hortaretur etc. isonice. Et ita quidem Vorfius, quem merito securus est Torrenius, restituit, adimplantibus quibusdam edict. Vett. et probantibus Gronovio ac Perizonio. Ed. Vett. cum multis Mss. *En quam aliquis*. Alii: *En unquam aliquis* et sic Colerus edidit. Pighius *Bem ne aliquis*. Lugd. *Equum aliquis*. Alii aliter.

²⁶ *quia plus — afferre potuit*] Haec Pighius athenico narravit, seque ea non intel-

ligere proficetur. Vorfius exponit: plus libertatis conciliari potuisse, si Calagurritani punirentur, quam gloriae, si vincerentur. Perizonio haec explicatio ridicula videtur. „Cui enim, inquit, libertatem adferre potuit vindictus hostis? si ipsi, non erat illa poena sed beneficium, si Pompeio, ergo qui imperium gerebat, libertate caruit? „Malit ergo Perizonius expungere libertatis, quem Torrenius sequitur. Certe tunc omnis difficultas tollitur. Enimvero quia libertatis in omnibus libris haeret, loco suo movere non ausim. Opponuntur inter se vindi-

comparatione sui titulo feritatis superarit. Nam quae illis dulcia vitae pignora proprio spiritu cariora sunt, ea Calagurritanis prandia atque coenae exstiterunt.

CAPUT VII.

DE TESTAMENTIS RESCISSIS.

1 <i>Patris qui filium exheredaverat.</i>	4 <i>Septiciae Trachalorum matris.</i>
2 <i>M. Anneii Carseolani.</i>	5 <i>Terentii cuiusdam.</i>
3 <i>C. Tettii.</i>	6 <i>Naevisii cuiusdam.</i>
	7 <i>Iuventii cuiusdam.</i>

Vacemus nunc negotio, quod actorum hominis et praecipuae curae, et ultimi est temporis, consideremusque quae testamenta aut rescissa sunt legitime facta; aut, cum merito rescindi possent, rata manserunt: quaeve ad alios quam qui expectabant, honorem hereditatis² transtulerunt.

Atque ista, ut ordine³, quo proposui, exsequar, militantis cuiusdam pater, cum de morte filii falsum e castris nuntium accepisset, aliis heredibus scriptis⁴ decessit. Peractis deinde stipendiis, ado-

² Cic. de Orat. 1, 38.

vindicatus et victus; item plus libertatis et quam gloriae. Hinc libertatem ego capio de securitate, et haec verba ita explico. Pompeius utique ex tam immani hoste poenam quam victoriam petere debuit, nam dum gravius in eum animadverteret, eumque puniret, plus confuluit securitati publicae, quam si gloriae suae tantummodo inservire, hostemque victum conservare maluisset.

1 *De testamentis rescissis*] Totum hoc caput illustravit Ant. Schultingius in elegantissima Exercitatione de Testamentis rescissis, quam Tor-

renius editioni suae inseruit.

2 *honorem hereditatis*] honor in hereditatibus proprium verbum est. Cic. pro Quint. c. 4. *summus honor*. Cui opponitur exhereditatio, vocaturque Ulpiano et Caio iniuria, Nepoti Themist. l. 3. *contumelia*, Valerio nostro VII. 2, 9. *contumelias ludibrium*.

3 *Atque ista, ut ordine*] nonnulli Mss. et editt. ante Fighium *Atque ita ut ea* (Ed. Vet. eo) *ordine*. Torrenius coniicit: *Atque ista, ut eo ordine*.

4 *aliis heredibus scriptis*] in priori enim fuerat filius scriptus,

Hh 3

lescens reversus, domum errore patris, impudentiaque amicorum sibi clausam reperit⁵. Quid enim illis inverecundius? florem iuventutis pro republica absumserat, maximos labores, et plurima pericula toleraverat, adverso corpore exceptas ostendebat cicatrices: et postulabat, *ne avitos⁶ eius lares otiosa ipsi urbi onera possiderent*. Itaque depositis armis coactus est in foro togatam ingredi militiam⁷. Acerbe. cum improbiissimis enim heredibus de paternis bonis apud centumviros⁸ contendit: omnibusque non solum consiliis, sed etiam sententiis⁹ superior discessit.

scriptus, sed pater illud mutaverat. Cic. l. c.

⁵ *adolescens reversus* — *reperit*] ita Pighius ex Sufiano et Pulm. rescripsit, quem alii editores secuti sunt. In Mss. et edit. Vett. est. *adolescens domum patris*, (vel *petiit*,) *errore patris impudentiaque amicorum domum sibi clausam reperit*. Domum in omnibus geminatur, sed in quibusdam statim post *petit* collocatur. *Reversus* in nullo alio libro comparet. Ego cum Torrenio *reversus* eiciendum puto. Ceterum *adolescentes* dicebantur etiam viti, ut inter omnes constat.

⁶ *ne avitos*] al. *ut non, ut aut, ut etc.* Ultr. prim. sec. *ut ne* quod Torrenius verum putat.

⁷ *togatam ingredi militiam*] VII. 8, 7. *togatum hostem expertus*.

⁸ *apud centumviros*] controversiae de testamentis atque hereditatibus delatae olim fuerunt Romae ad centumviros, sive hastam centumviralem (cap. sequenti

exempl. 1. *hastae iudicium* vocatur) cui praeerat Praetor urbanus. Cic. de Orat. l. 38. Quintil. V. 2, 1. XI. 1, 78. Plin. V. epist. 1. VI. 33. Lecti autem erant ex singulis XXXV tribubus terni, ut essent revera CV, sed retinebatur numerus rotundus. vid. Festus in *Centumviralia iudicia*. Plinius tamen VI. ep. 33. scribit, centum et octoginta iudices fuisse.

⁹ *omnibusque non solum consiliis, sed etiam sententiis*] *Consilia* Valerius nominat, quae Plin. l. ep. 18. III. 24. VI. 33. Quintil. XII. 5, 6. X. 3, 30. *iudicia* vocant, quorum quatuor in uno loco congregata fuisse ex locis allegatis adparet. Quintil. tamen V. 2, 1. ea in *duas hastas* divisas esse ait, et XI. 1, 78. *centumviralia iudicia duplicia* vocat, unde Gesnerus statuit iudicium centumvirale nonnumquam in *duas partes* (quarum unaquaeque *hastam* sibi suam haberet, auctoritatis signum) divisum esse. Sensus autem verborum Valerii

Item M. Anneii¹⁰ Carfeolani, splendidissimi equitis Romani filius, a Sufenate avunculo suo adoptatus, testamentum naturalis patris¹¹, quo praeteritus erat, apud centumviros rescidit¹², cum in eo Tullianus, Pompeii Magni familiaris, ipso quidem Pompeio signatore¹³, heres scriptus esset. Itaque plus illi in iudicio cum excellentissimi viri gratia, quam cum parentis cineribus negotii fuit. Ceterum quamvis utraque haec adversus eum¹⁴ nitebantur, tamen paterna bona¹⁵ obtinuit. Nam L. quidem Sextilius et P. Popilius, quos M. Anneius sanguine sibi coniunctos eadem ex parte, qua Tullianum, heredes fecerat, sacramento cum adolescentulo contendere¹⁶ ausi non sunt; tametsi praeci-

laris est, militem non modo ex sententia *quatuor iudiciorum*, verum etiam *singulorum iudicium unanimum* superiorem discesse.

10 M. Anneii] Pighius M. Anneius, minus bene.

11 naturalis patris] opponitur adoptivo.

12 rescidit] i. e. in iudicio obtinuit rescissionem, nam re vera fuit beneficium Praetoris, sic accusator reum dicitur damnare, dum efficit ut is a iudice damnetur. Ceterum quomodo M. Anneii filius testamentum patris rescindere potuerit, pulcre disputat Schultingius, loc. cit. Mox pro *in eo* septem Mss. *eo*, omissa praepositione.

13 Pompeio signatore] sic Cicero Consularis, Cyri architecti testamentum signavit pro Milone c. 18.

14 adversus eum] ante Pighium edebatur *adversus se*, sed ed. Vet. cum pluribus Mss. pronomen omittit haud male.

15 paterna bona] accurate loquitur; nec enim filius hereditatem, quas iure civili obvenit, sed bonorum possessionem ex edicto Praetoris, adeptus est. Schulting.

16 sacramento cum adolescentulo contendere] Sponsione litigator unus alterum solebat provocare, ni vera foret ipsius intentio, de summa pecuniae, quae ipsa *sacramentum* appellabatur, teste Festo v. *Sacramentum*, et quidem deponenda erat apud pontifices, unde victor suam recuperabat, victi vero pecunia ad aetarium redibant. Varro de L. L. lib. V. — Dicitur vero esse reum *sacramento esse provocatum* ab actore, ipsum autem *sacramento contendere*, quod putat Sigonius de iudic. l. 21. dubito an perpetuo observatum sit. certe dicitur noluisse contendere is, qui debuisset agere cap. seq. ex. 2. Schulting. vid. ad II. 8, 2. et Brisson. de Form. V. pag. 369.

Hh 4

17 quod

An. V. 695.
circiter.

puis eo tempore Magni viribus ad defendendas tabulas testamenti invitari poterant. Et aliquantulum adiuuabat heredes, quod M. Anneius in Sufenatis familiam ac sacra transierat¹⁷. Sed arctissimum inter homines procreationis vinculum, patris simul voluntatem, et principis viri¹⁸ auctoritatem superavit.

3. C. autem Tettium infantem a patre exhereditatum, Petronia matre, quam Tettius¹⁹, quoad vixit, in matrimonio habuerat, natum, Divus Augustus in bona paterna ire decreto suo iussit; patris patriae animo usus: quoniam Tettius in proprio iure procreato filio²⁰, summa cum iniquitate paternum nomen abrogaverat²¹.

4. Septicia quoque, mater Trachalorum Ariminensium, filiis irata²², in contumeliam eorum, cum iam parere non posset, Publicio seni admodum nupsit; testamento etiam utroque praeterito²³. A quibus aditus Divus Augustus, et nuptias mulieris²⁴, et suprema iudicia²⁵ improbavit. Nam hereditatem maternam filios habere iussit: dotem,

¹⁷ quod M. Anneius — transierat] Locutio haec originem habuit a sacris familiae cuique propriis, ac frequenter in iure sacra patris usurpantur pro potestate patris vid. Brissou. Schulz. Liv. l. 26. V. 46.

¹⁸ viri] duodecim Mss. et ed. Vet. omittunt.

¹⁹ Tettius] plures Mss. Tettius, ed. Vet. Tettius.

²⁰ in proprio iure procreato filio] i. e. filio legitime procreato, neque opus est, ut cum Perizonio interpungas: in proprio, iure procreato, filio; nam filio procreato est dativus.

²¹ abrogaverat] ed. Vet.

sicut et Lipsius adnotavit invoverat, unde legit transierat. Lib. Dan. abierat. Med. prim. arrogaverat. Ceteri omnes abrogaverat, quod mutandum non erat. Sensus enim est: Tettium patrem filio suo non permisisse ut nominaretur ab illo pater.

²² filis irata] nempe iniuste. Conf. Plin. V. ep. 1.

²³ utroque praeterito] Pighius sine causa ex V. C. dederat utrumque praeterit.

²⁴ et nuptias mulieris] eo usque videlicet, ne vir dotem lucraretur, de qua mox; nota, ut plane essent nullae.

²⁵ suprema iudicia] i. e. testamentum Suet. Octav. 66.

²⁶ creat-

quia non creandorum²⁶ liberorum causa coniugium intercesserat, virum retinere vetuit. Si ipsa aequitas hac de re cognosceret, possetne²⁷ iustius aut gravius pronunciare? Spermis quos genuisti: nubis efficta: testamenti ordinem violento animo confundis: neque erubescis ei totum patrimonium addicere; cuius pollincto²⁸ iam corpori marcidam senectutem tuam substravisti. Ergo dum sic te geris, ad inferos usque caelesti fulmine²⁹ afflata es.

Egregia quoque C. Calpurnii Pisonis praetoris³⁰ Urbis constitutio. Cum enim ad eum Terentius ex octo filiis, quos in adolescentiam perduxerat, ab uno in adoptionem dato exhereditum se querelam detulisset: bonorum adolescentis possessionem ei dedit, heredesque lege agere passus non est. Movit profecto Pisonem patria maiestas, donum vitae, beneficium educationis: sed aliquid etiam flexit circumstantium liberorum numerus, quod³¹ cum patre septem fratres impio exhereditatos videbat.

5.
An. V. 681.

²⁶ *creandorum*] *Colegis quaerendorum, frustra. Creare liberos de matre aequè dicitur quam de patre.*

²⁷ *cognosceret, possetne*] sic Pighius ex Cauchiano edidit. Multi autem Mss. cum ed. Vet. legunt *cognoscere potuissetne*, mox pro *genuisti* ed. Vet. cum undecim Mss. Torrenii aliisque *gratias*, nempe filiis Septiciae. Paulo post inter *Spermis* et *quos* quidam Mss. intrudunt *inquit*. Perperam, namque non sunt verba Augusti, sed Valerii.

²⁸ *pollincto*] i. e. corpus morti vicinum et sepulturae paratum. De *Pollinctis* seu cutatoribus funerum videndi Antiquitatum Romanarum scriptores; graeco dicuntur *σφαγισται*. unde ad-

paret, *lectionem Aldinam, polluto*, quae in ed. Vet. et quibusdam Mss. est, multo esse deteriozem. Infra pro *genuisti* ed. Vet. cum compluribus Mss. et edit. ante Pighium *egeris* vid. III. 1, 6.

²⁹ *caelesti fulmine*] nempe Augusto.

³⁰ *praetoris*] iam recte Pighius ex Mss. restituit, praebente inter alios Schretingio, qui doctè hanc *lectionem* vindicat. Alii *praefecti. Constitutio* i. e. decretum Senae de Benef. III. 38. Max. Lipsius male legit *cum offe*, ut ex sine exempli adparet, *ex offe* est *ab uno ex octo filiis*. Deinde *monuit* pro *movit* quidam male.

³¹ *quod*] quinque Mss. *qui*. Ed. Vet. cum Ultr. sec. *quod*.

H h 5

32 Ma-

^{6.}
An. V. 676. Quid Mamerci Aemilii Lepidi consulis quam grave decretum? Genucius quidam, Matris Magnae Gallus ³³, a Cn. Oreste praetore Urbis intraverat, ut restitui se in bona Naeviani ³³ iuberet, quorum possessionem secundum tabulas testamenti ab ipso acceperat. Appellatus Mamercus a Surdino, cuius libertus Genucium heredem fecerat, praetoriam iurisdictionem abrogavit: quod diceret *Genucium amputatis sui ipsius* ³⁴ *sponte genitalibus corporis partibus, neque virorum, neque mulierum numero haberi debere.* Conveniens Mamercus, conveniens principi senatus decretum; quo provisum est ne obscena Genucii praesentia, inquinataque voce ³⁵, tribunalia magistratuum sub specie petiti iuris polluerentur.

^{7.}
An. V. 680. Multo Q. Metellus praetorem urbanum severiorem egit, quam Orestes gesserat: qui Vetilio lenoni bonorum Juventii ³⁶ possessionem secundum tabulas testamenti non dedit; quia vir nobilissimus et gravissimus, fori ac lupanaris separandam conditionem existimavit: nec aut factum illius comprobare voluit, qui fortunas suas in stabulum contaminatum proiecerat: aut huic tanquam integro civi iura reddere, qui se ab omni honesto vitae genere abruperat.

³³ *Matris Magnae Gallus]* i. e. sacerdos castratus Cybeles. Lactant. I. 17, 7. „*Deum mater et amavit formosum adolescentem, et tandem cum pellice deprobratum, exlestis virilibus, semivirum reddidit et ideo nunc sacra eius a Gallis sacerdotibus celebrantur.*“ Galli sunt spadones, castrati.

³³ *Naeviani]* Legendum omnino *Naeviana*. Libertus enim fuerat *Naevii Sardini*, ideoque dicitur *Naevius*, non *Naevianus*. Perizonius. Per-

rizonio adstipulatur Schultingius, et *Naevianus* clare exhibet Ultr. sec.

³⁴ *sui ipsius]* Vorstius male ex uno Brandenb. sua *ipsius*.

³⁵ *inquinataque voce]* i. e. voce effeminata. Ridicule satis exponit Vorstius *raucam vocem habentis*.

³⁶ *Juventii]* al. *Vibieni*, *juveni*, *juvenis*, *juvenii*. *Stabulum contaminatum* est lupanar.

CAPUT

CAPUT VIII.

DE RATIS TESTAMENTIS
ET INSUPERATIS.1 *Sempronii Tuditani.*2 *Aebuciae.*3 *Q. Metelli.*4 *Fratri Pompeii Regini.*5 *Q. Caecilii.*6 *T. Marii.*7 *L. Valerii Heptachordi.*8 *T. Barruli.*9 *M. Popilii.*

His rescissorum testamentorum exemplis contenti attingamus ea, quae rata manserunt, cum causas haberent propter quas rescindi possent.

Quam certae, quam etiam notae insaniae Tuditanus; utpote qui populo nummos sparserit, togamque velut tragicam vestem in foro trahens, maximo cum hominum risu conspectus fuerit, ac multa his consentanea fecerit. Testamento filium¹

^{1.}
Cic. Philipp.
III. 6. Aca-
dem. IIII. 28.
Lactant. III.
23, 7.

1 *togamque velut tragicam vestem in foro trahens*] i. e. toga Tuditani humum verberat, et Syrmatis instar fluebat, ac si more tragoedorum longa palla esset indutus; id quod erat inverecundum.

2 *Testamento filium*] Ausus sum hanc lectionem, quae in editt. Vett. et omnibus Mss. exstat, (nisi quod in quibusdam editt. *Testamento is filium* legitur) revocare et coniecturam Lipsii *Testamento Osfilium*, quam Colerus, Vorstius et Torrenius in textum receperant, Rupertusque probaverat, iterum loco suo movere. Ingeniosa quidem est Lipsii coniectura, nec nomen *Osfilii* ignotum. At qui Perizonium ad h. l. et in Diss. de lege Voconia legerit, is certe de veritate lectionis *filium* vix dubitaverit, et *Osfilium*, de quo non cogitavit Tuditanus, sine haesitatione

eiecerit. Tuditanus, cetera insanus, in condendo testamento nihil pro solita stultitia egit. Hinc centumviri magis considerandum existimaverunt, *quid scriptum esset in tabulis, quam quis eas scripsisset*. In herede constituendo ergo nihil peccavit Tuditanus. Nec Valerius noster improbare videtur Tuditani testamentum, ut ex primis verbis sequentis exempli adparet; ibi enim opponit inter se *dementem* Tuditani *visam*, et Aebuciae *tabulas testamenti plenas furoris*. Haec tamen alteram filiam heredem scripserat, quid, putamus, Valerium de Tuditano dicturum fuisse, si *non filium* sed *Osfilium*, hominem alienum, heredem scripsisset et sanguine sibi proximos exheredasset? At, inquis, si Tuditanus *filium* heredem scripsit, cur quaeque

Tib.

instituit heredem: quod Ti. Longus, sanguine proximus³, hastae iudicio subvertere frustra conatus est. Magis enim centumviri, quid scriptum esset in tabulis, quam quia eas scripsisset, considerandum existimaverunt.

2. Vita Tuditani demens: Aebuciae autem, quae L. Menenii Agrippae uxor⁴ fuerat, tabulae testamenti plenae furoris. Nam cum haberet duas simillimae probitatis filias Plaetoriam et Afraniam, animi sui potius inclinatione provecta, quam ullis alterius iniuriis aut officiis commota, Plaetoriam tantummodo heredem instituit: filiis autem Afraniae ex suo⁵ admodum amplo patrimonio viginti nummum⁶ legavit. Afrania tamen cum sorore sacramento contendere⁷ noluit; testamentumque matris patientia honorare, quam iudicio convellere,

Tib. Longus testamentum evertere voluit? cum tamen scire debebat, hereditatem ad se pervenire non posse? Respondeo cum Perizonio: aut iratus fuit homini, aut ipse legatum expectaverat, aut aliud antiquius testamentum pro se habebat. Neque testamentum rescindere voluit Tib. Longus, quia sanguine proximus fuit, sed quia Tuditanus furiosus fuisset, ideoque testamentum facere non potuisset. Ceterum Tuditani huius filia fuit Sempronius, quae ex Fulvio Bambalione genuit Fulviam, uxorem Clodii et post Clodii necem M. Antonii triumviri, ut Perizonius vult.

3. sanguine proximus] Perizonius veretur, ne haec verba a scribis addita sint. Ed. Vet. sanguine ei proximus.

4. L. Menenii Agrippae uxor] Multis verbis de gente Menenia disputat Perizonius, ita tamen, ut nihil certi dicere possit, videtur vero ipsi legendum L. Menenii Agrippae F. i. e. filii uxor.

5. ex suo] suo delent duodecim Mss. Torrenii et ed. Vet.

6. viginti nummum] plurimi Mss. viginti mille nummum. Alii viginti nummum. Forte scriptum erat XX nummum, i. e. viginti millie nummum, quae secundum computum Eisen Schmidii efficiunt mille florenos Rhenanos. Martialis Epigr. X. 75.

7. sacramento contendere] vid. ad VII. 7, 2. Pighius et Colerus ediderant cum sorore sua, sed sua ignorant Mss. et editt. quare recte expunxit Vorkius.

8. satis]

fatius⁸ esse duxit: eo se ipsa indigniorem iniuria ostendens, quo eam aequiore animo sustinebat.

Minus mirandum errorem muliebrem Qu. Metellus⁹ fecit. Is namque plurimis et celeberrimis eiusdem nominis viris in urbe nostra vigentibus; Claudiorum etiam familia, quam arctissimo sanguinis vinculo contingebat, florentē, Carrinatem¹⁰ solum heredem reliquit: nec hoc eius testamentum quisquam attentavit¹¹.

Item Pompeius Rheginus¹², vir transalpinae regionis, cum testamento fratris praeteritus esset, et ad coarguendam iniquitatem eius, binas tabulas testamentorum suorum in comitio incisas, habita utriusque ordinis¹³ maxima frequentia, recitasset; in quibus magna ex parte heres frater erat scriptus, praelegebaturque ei centies et quinquagies sesterium¹⁴: multum ac diu inter assentientes indignationi suae amicos questus, quod ad hastae iudicium attinuit, cineres fratris quietos esse passus est. Et erant ab eo instituti heredes, neque sanguine pa-

8 *fatius*] Copel. et nonnulli edidi *sanctius*, quod Torrenio non displicet.

9 *Q. Metellus*] Pighius et Perizonius *Q. Claudium Nepotem* intelligunt. Sed Pighius in ep errat, dum ei uxorem tribuit P. Clodii sororem, quae fuit soror *Q. Metelli Celeris* Cic. pro Coel. 24.

10 *Carrinatem*] An ille est, de quo Appian. III. et V. Dio LI. Praetor Iberiae fuit sub Caesare. *Celerus*,

11 *attentavit*] ed. Vet. *acceptavit*. Forre scriptum erat *attēptavit*, unde scriba it in ee mutavit, et lineam transversam super s non animad-

vertens scripsit *acceptavit*. Tres Mil. inserunt *improbare; irritare; rescindere*. ex glossa.

12 *Pompeius Rheginus*] Non dubito eum esse, de quo Varro de R. R. III. 12. In Gallia vero Transalpina T. Pompeius tantum *septim venationis*. Arelatensis etiam Pompeii mentionem facit Plin. Hist. Nat. XXXIII. 12. *Celerus*.

13 *utriusque ordinis*] *senatorii et equestris*. Ad hos enim iudicia pertinebant.

14 *centies et quinquagies sesterium*] i. e. septingenta quinquaginta millia floren. Rhenan.

15 *patris*]

trio ¹⁵ pares, neque proximi; sed et ¹⁶ alieni et humiles: ut non solum flagitiosum silentium, sed etiam praelatio contumeliosa videri posset.

^{5.}
Cornel. Nepos
in Attici vi-
sa 5.
An. V. 695.
Cic. ad Att.
lib. III, 20.

Aequae felicitis impunitatis, sed nescio an tetro-
ris haec delicti testamenta. Q. Caecilius ¹⁷ L. Lu-
culli promptissimo studio, maximaque liberalitate,
et honestum dignitatis gradum, et amplissimum
patrimonium consecutus, cum prae se semper tu-
lisset, unum illum sibi esse heredem; moriens
etiam annulos ei suos tradidisset: Pomponium At-
ticum testamento adoptavit, omniumque bono-
rum ¹⁸ reliquit heredem. Sed fallacis et insidiosi
cadaver populus Romanus cervicibus recte circum-
datum, per viam traxit. Itaque nefarius homo filium
quidem, et heredem habuit quem voluit: funus
autem et exequias quales meruit.

6. Neque aliis dignus fuit T. Marius ¹⁹ Urbinas:
qui ab infimo militiae loco, beneficiis Divi Augusti
imperatoris ad summos castrenses honores perdu-
ctus, eorumque uberrimis quaestibus locuples fa-
ctus, non solum ceteris vitae temporibus *ei se for-
tunas suas relinquere, a quo acceperat*, praedicavit,
sed etiam pridie quam exspiraret, idem istud ipsi
Augusto dixit: cum interim ne nomen quidem
eius tabulis testamenti adiecerit ²⁰.

¹⁵ *patrio*] sic septem Mss.
Alii *Rugino*, al. *pagano*. al.
pegino.

¹⁶ *sed et*] ed. Vet. cum
Mss. et delet.

¹⁷ *Q. Caecilius*] Hoc loco
editt. Vett. cum multis Mss.
novum caput constituunt,
hoc titulo: *De his, qui ad-
versus opinionem hominum he-
redes habuerunt*.

¹⁸ *omniumque bonorum*]
Nepos scribit *ex dodrante*,
i. e. $\frac{1}{4}$, vel tribus quartis par-
tibus.

¹⁹ *T. Marius*] Colerus et
Perizonius legunt *T. Tarius*,
de quo Senec. de Clément.
¹⁵ et Plin. XVIII. 6. ubi *L.
Tarius* appellatur. Ante Pi-
ghium pro *Urbinas* legeba-
tur *Urinas*. *Uria* est urbs Ca-
labriae, cuius ager *Urisanus*
dictus est. Torrensius non
ausit pro certo affirmare, hoc
loco intelligi *L. Tarium*, de
quo Plinius l. c. agit.

²⁰ *adieceris*] ed. Vet. cum
duodecim Mss. et ed. Lips.
Thanneri *adiicit*.

²¹ *Hepta-*

7.

L. autem Valerius, cui cognomen Heptachorda²¹ fuit, togatum hostem Cornelium Balbum expertus, utpote opera eius et consilio compluribus privatis vexatus litibus, ad ultimumque subiecto accusatore capitali crimine accusatus, praeteritis advocatis et patronis suis, solum heredem reliquit: nimia consternatione, quae animum eius transversum egit, depravatus²². Amavit enim sordes suas²³, et dilexit pericula, et damnationem votis expetivit: auctorem harum rerum benevolentia, propulsores odio infecutus.

8.

T. Barrulus Lentulo Spintheri, cuius amantissimum animum, liberalissimamque amicitiam senserat, decedens suos annulos perinde atque unico heredi tradidit, quem nulla ex parte heredem relinquebat. Quantum illo momento temporis conscientia, (si modo vires, quas habere creditur, possidet) a teterrimo homine supplicium exegit! Inter ipsam enim fallacis et ingratae culpa cogitationem, spiritum posuit, quasi tortore aliquo mentem eius intus²⁴ cruciantē: quod animadver-

21 *Heptachorda*] hoc illi fortasse cognomen adhaeserit, quod musicae rei amantissimus testudinem septem nervis instructam amaverit aut ipse, aut maiorum aliquis, a quo derivatum sit ad posterum. *Torrenius*. Idem vir doctus disputat an hic Valerius idem sit, de quo Cicero de Orat. III. 23. agit; idque negat, quum *Cornelium Balbum* putet illum *Gaditanum*, Caesaris amicum, pro quo extitit oratio Ciceronis. Mox pro opera eius aliquot opera, vel ope eius. male.

22 *nimia consternatione, quae—depravatus*] sic Pighius ex quinque, Mss. edidit, qui-

buscum faciunt multi Mss. *Torrenii* et aliquot edidit. Vett. Alii *nimirum consternatio animum eius transversum egit*. Alii aliter, sed reliqui omnes tamen pro *nimia* habent *nimirum*, quod ego cum Vorstio et *Torrenio* haud improbaverim.

23 *sordes suas*] *sordes* hoc loco non sunt avaritia, sed misera conditio reorum, uti vel ex sequentibus videre est. *Propulsores* habent quamplurimi Mss. et edidit, ante Pighium.

24 *intus*] al. *interius*. Pro *superis Diis* ed. Vet. *supernis* omissio *diis*.

25 *insu-*

tebat e vita ad mortem transitum suum, et superis diis invisum esse, et inferis detestabilem futurum.

9. M. vero Popilius senatorii ordinis Oppium Gallum ab ineunte aetate familiarissimum sibi, moriens, pro vetusto iure amicitiae, et vultu benigne respexit, et verbis magnum prae se amorem ferentibus prosecutus est. Unum etiam de tantis, qui assidebant, ultimo complexu et osculo dignum iudicavit; insuperque²⁵ annulos quoque suos ei tradidit: videlicet ne quid ex ea hereditate, quam non erat aditurus, amitteret. Quos ocius²⁶ vir diligens, sed morientis amici plenum contumeliae ludibrium, in locellum repositos²⁷ et a praesentibus assignatos diligentissime, heredibus illius, exheres ipse reddidit. Quid hoc loco²⁸ inhonestius? aut quid intempestivius? Senator populi Romani curia egressus²⁹, homo vitae fructibus continuo cariturus, sanctissima iura familiaritatis, morte pressis oculis, et spiritu supremos anhelitus reddente³⁰, scurrili lusu fugillanda sibi desumpsit.

²⁵ *insuperque*] hoc a Pighio est. Plurimi libri et scripti et editi habent *superque*, unde Perizonius malebat *super quae*, cui iure assentitur Torrenius, et parum absuit, quin in textum recepissem. Quidam *similiterque*. De traditione annuli, heredis ac successoris instituendi tessera vid. Interpret. ad Curt. X. 5, 4.

²⁶ *Quos ocius*] Quidam: *Quos Oppius*, alii; *Quod ocius*, al. *Quo socius*. male.

²⁷ *in locellum repositos*] Plin. XIII. 13. *Perizonius*.

²⁸ *loco*] Lipsius legit *occe*,

quem sequitur Vorstius. Perizonius allegavit VIII. 2, 4. Ego nihil mutem, et explicem: *hoc tempore, hac occasione*.

²⁹ *Senator — egressus*,] Sic Mss. Pighius tamen ex uno Ms. edidit: *Senatorem — egressum*. minus bene.

³⁰ *et spiritu supremos anhelitus reddente*] Perizonius ex Copel. et *spiritum supremo anhelitu reddens*, quia moriens reddit spiritum, non spiritus reddit anhelitum. Quatuor Torrenii Mss. *spiritu — reddens*.

VALERII MAXIMI
FACTORUM DICTORUMQUE
MEMORABILIVM
LIBER OCTAVUS.

CAPUT I.

DE IUDICIIS PUBLICIS INSIGNIBUS.

Quibus absoluti.

Damnati.

- 1 *M. Horatius Tergeminus.*
- 2 *Ser. Sulpicius Galba.*
- 3 *A. Gabinus.*
- 4 *P. Claudius Pulcher.*
- 5 *Tuccia virgo Vestalis.*
- 6 *L. Calpurnius Piso.*
- 7 *Q. Flavius augur.*
- 8 *C. Cosconius Callidianus.*
- 9 *A. Atilius Calatinus.*
- 10 *M. Aemilius Scaurus iunior.*
- 11 *L. Aurelius Cozza.*
- 12 *Callidius Bononiensis.*
- 13 *Clellii duo T. F. Tarra-
cinenfes.*

- 1 *L. Scipio Asiaticus.*
- 2 *C. Decianus.*
- 3 *Sex. Titius.*
- 4 *Claudia Ap. Caeci F.*
- 5 *M. Mutius, Cn. Lollius,
L. Sextilius, triumviri.*
- 6 *P. Villius, triumvir.*
- 7 *M. Aemilius Porcina.*
- 8 *Paterfamilias quidam.*

Ambustae duae.

- 1 *Mulier matricida.*
- 2 *Materfamilias quaedam.*

ABSOLUTI

Nunc quoque ut aequiore animo ancipites iudiciorum motus tolerantur¹, recordemur invidia laborantes, quibus de causis aut absoluti sunt, aut damnati.

M. Horatius interfectae sororis crimine a Tullo rege damnatus, ad populum provocato iudicio² 1.
An. V. 37.
circa. Liv.

¹ *tolerentur*] quinque Mss. et Gryph. *tolleantur*. male, et contra orthographiam verbi *tolerare*. *Ancipites iudiciorum motus* sunt dubii eventus iudiciorum.

² *provocato iudicio*] insolens phrasia *provocare iudi-*

cium, quare etiam Perizonius cum Mss. Copel. *iudicio* male delere, ut sit *provocato* eleganter dictum pro *postquam provocasset*, ut apud Liv. XXIII, 14. *istoque ad populum i.e. cum tulisset*. Sed Mss. omnes timentur *provocato iudicio*.

I. 26. Dionys. absolutus est. Quorum alterum atrocitas necis
III. 22. Flor. movit, alterum causa flexit: quia immaturum
I. 3. aliquo. virginis amorem severe magis, quam impie punitum existimabat. Itaque forti punitione liberata fratris dextera³, tantum consanguineo, quantum hostili cruore gloriae haurire potuit.

2. Acrem se tunc pudicitiae custodem populus
An. V. 604. Romanus, postea plus iusto placidum iudicem prae-
Livii Histor. stitit. Cum a Libone tribuno plebis Ser. Galba
XXXVIII. pro rostris vehementer increparetur, quod Lusita-
Cic. de Orat. norum magnam manum interposita fide praetor in
I. 53. Bruto Hispania⁴ interemisset, actionique tribuniciae M.
23. pro Mu- Cato ultimae senectutis, oratione sua, quam in Ori-
rena 28. ad gines⁵ retulit, subscriberet: reus pro se iam nihil
Asic. XII. 5. recusans, parvulos liberos suos, et Galli⁶ sanguine
Quintil. II. sibi coniunctum filium, flens commendare coepit:
15. eoque facto mitigata concione, qui omnium consensu periturus erat, paene nullum triste suffragium habuit. Misericordia ergo⁷ illam quaestionem, non aequitas rexit⁸: quoniam quae innocentiae tribui nequiebat absolutio, respectui puerorum⁹ data est.

³ *forti punitione liberata fratris dextera*] Colerus Lipfii coniecturam *librata* temere in textum recepit, cum *liberata* non solum in omnibus libris est, sed etiam optimum habet sensum. *Liberata*, est *absoluta* et opponitur *non damnata, punita*, vid. exempl. 8. et finem huius capitis. *Fratris dextera liberata*, est frater liberatus, *forti punitione*, i. e. qui fortiter puniverat intempestivum fororis amorem, nam *punitio* active sumitur, non passive.

⁴ *in Hispania*] uterque Ultr. duo Pacif. et ed. Vet. *in Hispaniam*.

⁵ *in Origines*] sic recte Pighius ex Mss. edidit. Cic. Brut. 23. Tredecim Mss. cum ed. Vet. *in Origine*. Vulgo. *in originibus*.

⁶ *Galli*] Q. Sulpicius Gallus.

⁷ *ergo*] ed. Vet. *vero*. uti in fine exempli 8. quinque Mss.

⁸ *rexit*] male quidam *venit*.

⁹ *respectui puerorum*] i. e. reverentiae erga pueros. Med. sec. *respectu*, more Veterum, qui tertium casum ita terminabant.

10 *Con-*

Consentaneum¹⁰ quod sequitur. A. Gabinus¹¹ in maximo infamiae suae ardore suffragiis populi, C. Memmio accusatore, subiectus, abruptae esse spei videbatur: quoniam et accusatio partes suas plene exhibebat, et defensionis praesidia invalida fide nitebantur; et qui iudicabant, ira praecipiti¹², poenam hominis cupide expetebant. Igitur lictor¹³ et carcer ante oculos obversabantur; cum interim omnia ista propitiae fortunae interventu dispulsa¹⁴ sunt. Filius namque Gabinii Sisenna consternationis impulsu ad pedes se Memmii supplex prostravit: inde aliquod fomentum procellae petens, unde totus impetus tempestatis eruperat. Quem truci vultu a se victor insolens repulsum, excusso a manu annulo¹⁵ humi iacere aliquamdiu passus est. Quod spectaculum fecit, ut Laelius tribunus plebis approbantibus cunctis Gabinium dimitti iuberet,

¹⁰ *Consentaneum*] Pighius alique *Consentaneum* est contra libros veteres.

¹¹ *A. Gabinus*] Proconsul Syriae is fuerat. Accusatus autem est primo maiestatis, quod ad reducendum in Aegyptum Ptolemaeum provinciae suae finibus excessisset; deinde repetundarum. Et priore quidem iudicio, quod a Nostro designari videtur, corruptis iudicibus absolutus est: posteriore vero damnatus in exilium abiit; unde a Caesare dictatore revocatus fuit. *Vorsius*.

¹² *ira praecipiti*] multi *Miss.* et editt. *ira perciti*. *Torrenius* *praecipiti* praetulerit. nam *praiceps ira* est, quae eos causa nondum plane cognita impellebat, *ad expetendam cupide hominis poenam*. *Expetebant* habent scripti,

non *expectabant*, quod bene igitur Pighius mutavit. Ita *Torrenius*.

¹³ *Igitur lictor*] quinque *Miss.* *viator*, quod *Torrenius* tanto magis a Valerio profectum credit, quia accusator eius Memmius erat tribunus plebis *Cic. ad Quint. frat. III. 1.* Iam vero tribunus plebis apparebant *viatores*. *Noster VIII. 5, 2. VIII. 1, 8. Liv. III. 56. Gell. XIII. 12. Liv. II. 56.* Credibilius quoque est *viator*, quod non tam saepe occurrit, quam *lictor*, a librarius in *lictor* esse mutatum, quam contra.

¹⁴ *dispulsa*] al. *depulsa*. vid. *III. 8, 5.*

¹⁵ *annulo*] lugentes annulos ponere solebant. *Liv. VIII. 7. Sueton. Octav. 100.* vid. *Kirchmannus de Annulis.*

ac documentum daretur, neque secundarum rerum proventu insolenter abuti, neque adversis propere quemquam¹⁶ debilitari oportere.

^{4.}
An. V. 504.
Cic. de div. I.
es de Nat.
deorum II. 3.
Polyb. I. 52.
Zonaras alii-
que ad I. 4.
3. citati.
Idque proximo exemplo aequae patet. P. Claudius¹⁷ nescio religionis maior, an patriae iniuria (siquidem illius vetustissimum morem neglexit, nuntius pulcherrimam classem amisit) infesto populo obiectus, cum effugere debitam poenam nullo modo posse crederetur, subito coorti imbris beneficio tutus fuit a damnatione. discussa enim quaestione, aliam, velut diis interpellantibus, de integro instaurari non placuit. Ita cui maritima tempestas¹⁸ causae dictionem contraxerat, caelestis salutem attulit.

^{5.}
An. V. 609.
Plin. XXVIII.
2. D. Angu-
stin. de Civit.
X. c. 16. Dio-
nyf. Halic. II.
69.
Eodem auxilii genere Tucciae¹⁹, virginis Vestalis, incesti criminis reae, castitas infamiae nube obscurata emerisit: quae conscientia²⁰ certae sinceritatis suae spem salutis ancipiti argumento ausa petere est. Arrepto enim cribro, *Vesta*, inquit, *si sacris tuis*²¹ *castas semper admovi manus, effice, ut hoc*²² *hauriam e Tiberi aquam, et in aedem tuam perferam.* Audaciter et temere iactis votis sacerdotis, rerum ipsa natura cessit.

^{6.}
An. V. 694.
Item L. Piso a P. Claudio²³ Pulchro accusatus, quod graves et intolerabiles iniurias sociis intulisset: haud dubiae ruinae metum fortuito auxilio

16 *quemquam*] abest ab antiquis edit. et undecim Mss. Primus addidit Pighius.

17 *P. Claudius*] Fuit P. Claudius, Appii Caei filius. vid. I. 4, 3. Quindecim Mss. et edit. Pighio priores Appius Claudius Flor. II. 2, 29.

18 *maritima tempestas*] i. e. clades in pugna maritima contra Adherbalem accepta.

19 *Tucciae*] Multi libri *Tucciae*, ut Dionys. Halic. l. c.

Tucciae ovoqua. Plinius autem *Tuccia*.

20 *conscientia*] al. *conscia*. quidam *mox certa*, pro *certae*, ut Perizonius coniecit.

21 *si sacris tuis*] ed. Vet. *si sacrificiis castas* etc.

22 *ut hoc*] scil. cribro. Septem Mss. cum ed. Vet. *ut hanc*, male. Mox *audacter* quidam Mss. et edit. Pighio priores.

23 *a P. Claudio*] Multi a *L. Clau-*

vitavit. Namque per id ipsam tempus, quo tristes de eo sententiae ferebantur, repentina vis nimbi incidit. Cumque prostratus humi pedes iudicum oscularetur, os suum coeno replevit. Quod conspectum²⁴ totam quaestionem a severitate ad clementiam et mansuetudinem transtulit: quia satis iam graves eum poenas fociis dedisse arbitrati sunt huc deductum necessitatis, ut abiicere se tam suppliciter, aut attollere tam deformiter cogeretur.

Subnectam duos accusatorum suorum culpa absolutos. Q. Flavius Augur²⁵ a C. Valerio aedili^{An. V. 425. Livius VIII.} ad populum reus actus, cum quatuordecim tribuum suffragiis damnatus esset, proclamavit *se innocentem opprimi*. Cui Valerius aequae clara voce respondit, *nihil sua interesse, nocensne an innoxius periret, dummodo periret*. Qua violentia dicti, reliquas tribus adversario donavit. Abiecerat inimicum: eundem, dum pro certo pessundatum credidit, erexit: victoriamque in ipsa victoria perdidit.

C. etiam Cosconium Servilia lege²⁶ reum, propter plurima et evidentissima facinora, sine ulla dubitatione nocentem, Valerii Valentini²⁷ accusatoris eius recitatum in iudicio carmen, quo puerum praetextatum, et ingenuam virginem a se corruptam poetico ioco significaverat, erexit²⁸. Siquidem^{An. V. 651.}

L. Claudio, sed vide Pighium in Annal. a. V. 694.

²⁴ *Quod conspectum*] al. *Quo conspectu*, unus quo adspecta.

²⁵ *Q. Flavius Augur*] Augur Pighius ex duobus Mss. Palm. et Suf. addidit. Alii cum ed. Vet. augur omittunt.

²⁶ *Servilia lege*] Torrenius intelligit legem de repetundis a C. Servilio Glau- cia praetore anno 653 latam

vid. Cic. pro Rabirio Post. 4. Verr. I. 9.

²⁷ *Valerii Valentini*] Co- lerus excitat Festum voc. *Tappallas*, ubi Valerii Valentini mentio fit.

²⁸ *erexit*] sic Pighius pri- mus edidit, nam vetustae editt. habent *conexit*. Ed. vero Mog. Vet. Lips. Than- neri legunt cum duodecim Mss. *correnis*. *Erexit*, quod exemplo praecedenti elegan- ter

iudices iniquum rati sunt, eum victorem dimittere, qui palmam non ex alio ferre, sed de se dare merebatur²⁹. Magis ergo Valerius in Cosconii absolutione damnatus, quam Cosconius in causa sua liberatus est.

Attingam eos quoque quorum salus propria obruta criminibus, proximorum claritati donata est. A. Atilium Calatinum, Soranorum³⁰ oppidi prodicione reum admodum infamem, imminentis damnationis periculo Q. Maximi³¹ foceri pauca verba subtraxerunt: quibus affirmavit, *si in eo crimine fontem illum ipse comperisset, diremturum*³² se fuisse affinitatem. Continuo enim populus paene iam exploratam sententiam suam unius iudicio concessit: indignum ratus eius testimonio non credere, cui difficillimis reipublicae temporibus bene se exercitus credidisse meminerat.

10.
An. V. 699.
Paedias.
Scaurian.

M. quoque Aemilius Scaurus repetundarum in reus, adeo perditam et comploratam defensionem in iudicium attulit, ut, cum accusator³³ diceret, *lege sibi centum atque viginti hominibus denuntiare testimonium licere, seque non recusare quo minus absolveretur, si totidem nominasset, quibus in provincia nihil abstulisset*, tam bona conditione uti non po-

ter positum erat, hoc loco minus commode repeti videtur, quare Torrenius malit *protexit* III. 1, 6. et mox exempl. 11.

²⁹ qui — *merebatur*] i. e. qui non superior sed inferior discedere merebatur.

³⁰ *Soranorum*] *Sora* oppidum Volscorum ad Lirim. Strabo V. Σορα, παρ' ἣν ὁ Ἀσπερὶς παραζέων εἰς φρεγάλλας εἰσὶ καὶ Μαντινέας. Hodie nomen retinet.

³¹ *Q. Maximi*] nempe *Fabii*, quod Ultr. sec. et ed. Mog. addunt.

³² *diremturum*] plurimi Mss. et editt. *direpturum*, varietate follemni. Scriptum erat *dirēpturum*.

³³ *ut, cum accusator*] *Pighius* tacite *cum* omisit, ne scilicet ista particula lectioni suae, quam contra libros in-textum recepit, obesset. Fecit hoc etiam alibi.

34 *tam*

tuerit ³⁴. Tamen propter vetustissimam nobilitatem, et recentem memoriam patris, absolutus est. Cic. ad Arat. III. 16.

Sed quemadmodum splendor amplissimorum virorum in protegendis reis plurimum valuit, ita in opprimendis ³⁵ non sane multum potuit. Quin etiam evidenter noxiis, dum eos acrius impugnat, profuit. P. Scipio Aemilianus L. Cottam ad praetorem ³⁶ accusavit. Cuius causa, quamquam gravissimis criminibus erat confossa, septies ampliata ³⁷, et ad ultimum octavo iudicio absoluta est. Quia Homines sapientissimi ³⁸ verebantur, ne praecipuae accusatoris amplitudini damnatio eius donata existimaretur. Quos haec secum locutos crediderim: *Nolumus caput alterius petentem, in iudicium triumphos et tropaea, spoliaque, ac devictarum navium rostra deferre. Terribilis fit is adversus hostem: civis vero salutem, tanto fulgore ³⁹ gloriae subnixus, ne insequatur.* 11. An. V. 628. Paed. Cic. Ver. I. et pro Murena. 28. Tacit. Annal. III. 66.

³⁴ *sam bona — potueris.*] Bene Vorstius hanc lectionem revocavit, omnium et Mss. et editt. auctoritate firmatam. Pighius tamen solos Winch. et Colon. secutus edidit: *Licet sam bona — potueris: tamen* etc. Minus bene, nam talem interpolationem non patiuntur antecedentia. vid. notam 33. Sensus huius periodi est: Accusator Scauri dixerat, se habere 120 homines, qui contra Scaurum testimonium secundum leges dicere parati essent; se tamen non impedire, quo minus Scaurus absolveretur, si modo is totidem homines, nempe 120 nominatim posset proferre ex tota provincia, quibus nihil abstulisset. Bona erat conditio, Scaurus tamen id

praestare non potuit.

³⁵ *in opprimendis*] in quinque Mss. ed. Mog. Vet. et Ven. delect.

³⁶ *ad praetorem*] lectio multorum Mss. et editt. *apud* populum nihili est, orta ex compendio scribendi *pr.* quod imperiti librarii explicarunt *populum Romanum*, ut recte Pighius observavit.

³⁷ *ampliata*] al. *dilata* ex interpretatione.

³⁸ *sapientissimi*] haec vox in solo Campani existat, et Coterus primus in textum recepit. Ceteri omnes omitunt. vid. Cic. pro Murena l. c.

³⁹ *fulgore*] Pighius in margine notavit al. *fragore* quod etiam decem Mss. Torrenii ed. Mog. et Vet. habent.

22.

Tam vehementes iudices adversus excellentissimum accusatorem, quam mites⁴⁰ in longe inferioris fortunae reo! Calidius Bononiensis in cubiculo mariti noctu deprehensus, cum ob id causam adulterii diceret, inter maximos et gravissimos infamiae fluctus emerfit: tanquam fragmentum naufragii, leve admodum genus defensionis amplexus. Adfirmavit enim *se ob amorem pueri servi⁴¹ eo esse perductum*. Suspectus erat locus, suspectum tempus, suspecta matris familiae persona, suspecta etiam adolescentia ipsius: sed crimen libidinis confessio intemperantiae liberavit⁴².

23.
An. V. 660.
circiter. C.
pro Sex. Roscio 23.

Remissioris hoc: illud⁴³ aliquanto gravioris materiae exemplum. Cum parricidii causam duo fratres Cloelii⁴⁴ dicerent, splendido Tarracinae loco nati, quorum pater T. Cloelius in cubiculo quiescens, filiis altero lecto cubantibus, erat interemtus; neque aut servus quisquam, aut liber inveniretur, ad quem suspicio caedis pertineret: hoc uno nomine absoluti sunt, quia iudicibus planum

40 *Tam vehementes iudices — quam mites*] Sic omnes Mss. et edit. Pighio priores, recte ergo Torrenius restituit, cum Pighius, Colerus et Vorstius dedissent *Tam vehementes hi iudices — quam illi mites*. Valerius haud dicit, iidemne iudices fuerint, an alii, sed tantum nobis ante oculos ponit, iudices fuisse vehementes adversus Scipionem accusatorem, mites vero in Calidio reo. In reo est contra reum, erga reum. Cave autem in reo mutes in reum Sallust. Catil. 52. *miseri cordes in furibus*, i. e. erga fures etc.

41 *pueri servi*] hoc levat crimen, uti supra exempl. 9. crimen Valerii gravabatur,

quod puerum praetextatum, i. e. ingenuum, a se corruptum celebraverat.

42 *sed crimen libidinis confessio intemperantiae liberavit*] sic omnes libri. Pighius ex solo Campensi legerat: *sed crimen adulterii, libidinis intemperantis confessio liberavit*. Male. *adulterii* est glossa *libidinis*. *Libidinis* enim pro *adulterio*; *intemperantiae* pro *maiestate* ponitur, genus pro specie, synecdochice.

43 *illud*] quod sequitur.

44 *duo fratres Cloelii*] frustra Colerus eiiciendum censet vocem *fratres*, quam libri constanter retinent. Pro *Cloelii* et mox *Cloelius* multi habent *Coelii* — *Coelius*, uti apud Ciceronem.

45 *per-*

factum est, illos aperto ostio inventos esse dormientes. Somnus innoxiae securitatis certissimus index miseris opem tulit. Iudicatum est enim, rerum naturam non recipere, ut occiso patre, supra vulnera et cruorem eius, quietem capere potuerint.

D A M N A T I.

Percurremus nunc eos, quibus in causae ditione, magis, quae extra quaestionem erant, nocuerunt, quam sua innocentia opem tulit. L. Scipio post speciosissimum triumphum, de rege Antiocho ductum, perinde ac ⁴⁵ pecuniam ab eo accepisset, damnatus est. Non puto, quod pretio corruptus fuerat ⁴⁶, ut illum totius Asiae dominum et iam Europae victrices manus inicientem, ultra Taurum montem summo-
An. V. 566.
Livii Hist. XXXVIII.
Plutarch. Ca-
ton. App. Sy-
riaca.

At Scipioni quidem maximus fortunae fulgor, C. autem Deciano spectatae integritatis viro vox sua exitium attulit. Nam cum P. Furium inquinatissimae vitae pro Rostris accusaret, quia quadam in parte actionis de morte L. Saturnini queri ausus fuerat ⁴⁷, nec reum damnavit, et insuper ei poenas addictas ⁴⁸ pendit.
An. V. 654.
Cic. pro C. Rabir. c. 9.
et L. Flacc. 21. 29. Ap-
plan. Bell. Ci-
vil. l. p. 370.

⁴⁵ perinde ac] omisso si. Valer. VII. 3, 9. perinde ac publicum.

⁴⁶ quod pretio corruptus fuerat] i. e. Non puto, eum propter ea damnatum esse, quia pretio corruptus fuerat. Exinde patet, eos, qui probatum eunt, pro eum pretio corruptum esse, posse etiam dici quod pretio corruptus fuerat, frustra ad hunc locum provocare.

⁴⁷ ausus fuerat] C. Decianus, quasi Saturninus iniuria caesus esset, quem tamen detestati sunt Romani III. 2, 18. III. 8, 4. Damnavit Decianus, sic enim dicuntur actores III. 7, 6. III. 8. ext. 4. III. 2, 6. Ceterum Furius quidem proprie non damnatus, sed antequam a plebe damnari posset, disceptus est iudicum sententiis.

⁴⁸ addictas] sensus planus. li 5 est,

3. Sex quoque Titium similis casus prostravit.
An. V. 655. Erat innocens; erat agraria lege lata gratiofus
Cic. pro C. Rabirio. apud populum. Tamen quia Saturnini imaginem
 domi habuerat, suffragiis eum tota cognitio
 oppressit.

4. Adiciatur his Claudia, quam infontem crimi-
An. V. 507. ne⁵⁰, votum impium subvertit⁵¹: quia, cum a lu-
Liv. XVIII. dis domum rediens turba elideretur, optaverat, ut
Gell. X. c. 6. frater suus⁵², maritimarum virium nostrarum prae-
Suet. Tib. 2. cipua iactura, revivisceret; saepiusque consul fa-
 ctus, infelici ductu nimis magnam urbis frequen-
 tiam minueret.

5. Possumus et ad illos brevi diverticulo trans-
An. V. 585. gredi, quos leves ob causas damnationis incurfus
Frag. Diarii abripuit. M. Mulvius, Cn. Lollius, L. Sextilius
antiqui me- triumviri⁵³, quod ad incendium in Sacra via ortum
minuit incen- extinguendum tardius venerant, a tribunis plebis
dit in Sacra die dicta ad populum damnati sunt.
via.

6. Item P. Villius⁵⁴, triumvir nocturnus, a P. Aqu-
An. V. 698. lio tribuno plebis accusatus, populi iudicio concidi-
 dit⁵⁵: quia vigilias negligentius circumierat.

est, sed phrasis insolens. *po-
 mas ei additas*, i. e. destinatas.

49 *cognitio*] i. e. collegium
 iudicum, nisi lectio plurium
 librorum *concio* a Valerio est.
 Nam et si ex Cicerone constat,
 Titium non a *concione* popu-
 li, sed ab equitibus Romanis
 damnatum fuisse, Valerius
 tamen videtur in ea fuisse
 opinione, ac si suffragiis po-
 puli oppressus esset, hinc ad-
 dit *gratiosus apud populum*.

50 *crimine*] undecim Tor-
 renii et editt. vertt. adiciunt
quo accusabatur. perperam,
 nam damnata est ob petulan-
 tem linguam.

51 *subvertit*] multa enim
 ei dicta est *viginti quinque*

millium gravis aeris, quae
 efficiunt secundum compu-
 tum Eifenschmidii *quinque*
millia thalerorum imperialium.

52 *frater suus*] P. Claudius
 I. 4, 3. VIII. 1, 4.

53 *triumviri*] incendiis
 arcendis *triumvires nocturnos*
 praefuisse diserte testatur
 Paullus Ictus ff. de Officio
 Praefecti vigilum: *Apud ve-*
tustiores incendiis arcendis
triumviri praecerant, qui ex
eo, quod excubias agebant, no-
cturni dicti sunt. Torrenius.
 In voce *Mulvius* variant libri.

54 *P. Villius*] nota gens
Villia. frustra ergo aliquot
P. Bellius.

55 *concidis*] I. 4, 3.

56 *Alfonsi*]

Admodum severae notae et illud populi iudicium, cum M. Aemilium Porcinam a L. Cassio accusatum crimine nimis sublimis exstructae villae in Alfienfi ⁵⁶ agro, gravi multa affecit.

^{7.}
An. V. 616.
Vellei. II. 10.

Non suppressenda illius quoque damnatio, qui ⁵⁷ pueruli sui nimio amore correptus, rogatus ab eo ruri ut omasum ⁵⁸ in coenam fieri ⁵⁹ iuberet, cum bubulae carnis in propinquo emendae nulla facultas esset, domito bove ⁶⁰ occiso, desiderium eius explevit. Eoque nomine publica quaestione afflictus est; innocens, nisi tam prisco seculo natus esset.

^{8.}
Pha. Histar.
Nat. VIII. c.
^{45.}

A M B U S T A E

Atque ut eos quoque referamus, qui in discrimen capitis adducti, neque damnati, neque absoluti sunt. Apud M. Popilium Laenatem praetorem quaedam, quod matrem fuste percussam interemerat ⁶¹, causam dixit: de qua neutram in partem latae sententiae sunt. Quia abunde constabat, eandem veneno necatorum liberorum dolore commotam, quos avia filiae infensa sustulerat, parricidium ultam esse parricidio. Quorum alterum ultione dignum ⁶², alterum absolutione non dignum iudicatum est.

^{1.}
An. V. 610.

⁵⁶ *Alfienfi*] Alfium, oppidum Tusciae ad mare, nunc *Statua*, vel etiam *Cari*.

⁵⁷ *correptus*] sic bene Torrenius. Alii *corruptus*. VIII. 1, 9. V. 7, ext. 1. *Puerulus* de scorto masculo hoc loco dicitur.

⁵⁸ *omasum*] i. e. pinguius intestinum bubulum. Gloss. Βουιον κοπιον λιπαρον, τη των Γαλλων γλωττη.

⁵⁹ *fieri*] i. e. apparari. Petron. cap. 47. *Quem ex eis vultis in coenam statim fieri?* Et sic plerique Mss. et editt.

vett. *Pighius dedit ferri*.

⁶⁰ *domito bove*] i. e. bove aratore. a quo, teste Varrone de Re Rust. II. 5. *antiqui manus ita abstinere voluerunt, ut capite sanxerint, si quis occidisset.* vid. Aelian. V. H. V. 14. Ex Plinio vero liquet, hominem in *exsilium* esse missum.

⁶¹ *fuste percussam interemerat*,] vid. supra ad VL 3. 9. *fustim interemerat* a Pighio est.

⁶² *dignum*] hanc vocem Pighius ex Pulm. et Sufian. in

2.
An. V. 685.
Gell. XII. c. 7.
Ann. Mar-
cell. XXVIII.
3.

Eadem haesitatione P. Dolabellae ⁶³ proconsu-
lari imperio Asiam obtinentis, animus fluctuatus
est. Materfamilias Smyrnaca virum et filium inter-
emit, cum ab his optimae indolis iuvenem, quem ex
priori viro enixa fuerat, occisum comperisset.
Quam rem Dolabella ad se delatam, Athenas ad
Areopagi cognitionem relegavit: quia ipse neque
liberare caedibus duabus contaminatam, neque pun-
nere eam iusto dolore impulsam, sustinebat. Con-
sideranter, et mansueto populi Romani magistra-
tus ⁶⁴: sed Areopagitae quoque non minus sapienter.
Qui inspecta causa, et accusatorem et ream post
centum annos ad se reverti ⁶⁵ iusserunt: eodem
affectu moti, quo Dolabella. Sed ille transferendo
quaestionem, hi differendo, damnandi atque absol-
vendi inexplicabilem cunctationem mutabant ⁶⁶.

in texum recepit, ceteri
omnes et scripti et editi eam
non agnoscunt.

63 P. Dolabellae] apud
Gellium et Io. Saresberien-
sem dicitur Cn. Dolabella.
Mox: fluctuatus est, non est
forma passiva pro activa, sed
utroque modo effertur. vid.
Quintil. VIII. 3.

64 populi Romani magi-
stratus] Pighius in margine
notavit: alii Proconsul, quod
Torrenius nusquam invenit,
at in ed. Vet. proconsul extat.

65 ad se reverti] Omnes
libri, qua scripti, qua editi,
hanc lectionem agnoscunt,
et unus Campensis habet ad-

esse reverti, unde Pighius
adesse iusserunt edidit. Sed
lectio Cod. Camp. orta est ex
falsa pronuntiatione tu ad
se, ita ut dictans inter al et
se male e insereret, et scriba
adesse in litteras referret.
Gellius quidem habet adesse,
sed inde non sequitur, ut
etiam Valerius ita scripserit.

66 mutabant] sic libri. Pi-
ghius vero dedit invitabant,
ex V. C. quem callide non
nominavit. Nam cum ipse
lectionem aliquam excogitat,
neque in libris invenit, stimu-
lat quidem in Mss. ita legi,
neque tamen audent, ad Mss.
nominatim provocare.

CAPUT II.

DE PRIVATIS IUDICIIS INSIGNIBUS.

Quibus damnati.

1 T. Claudius Centumalus.

2 Otacilia Lacerensis.

3 C. Titinius Minturnensis.

4 Quidam ob equi vecturam longiorem.

Publicis iudiciis adiiciam privata, quorum magis aequitas quaestionum delectare, quam immoderata turba offendere lectorem poterit.

Claudius Centumalus ab auguribus iussus altitudinem domus suae, quam in Coelio monte habebat, summittere, quia his ex arce augurium capientibus officiebat, vendidit eam Calpurnio Lanario; nec indicavit quod imperatum a collegio augurum erat. A quibus Calpurnius demoliri domum coactus, M. Porcium Catonem, inclyti Catonis patrem, arbitrum Claudio addixit, et formulam, **QUID QUID SIBI DARE FACERE OROR-TERET. EX FIDE BONA**. Cato ut est edo-

3.
An. V. 559.
circiter. Cic.
Offic. lib. III.
16.

1 *quaestionum*] Ita plerique MSS. et antiquiores edidi. Sensus est: aequa et iusta quaestio iudicum privatorum magis delectare lectorem poterit, quam etc. Pighius, quem Colerus secutus est, ex Sufiano ex aliis dedit *quaestionum*,

2 *ex arce augurium capientibus*] Hinc Festus: *Auguraculum* appellabatur antiqui, quam nos arcem dicimus, quod ibi augures publice conspiciantur. Perizonius.

3 *Calpurnio Lanario*] Hunc saepius nominaverat Sallustius in Historia. Hinc Calpurnius Sallustianus appellatur ab Hieronymo Apolog. adversus Rufinum. Colerus.

4 *Claudio addixit*] vulgo legebatur *cum Claudio addi-*

xit, sed Pighius ex Camp. Gemblac. Atreba. et Cauch. edidit *Claudio addixit*, unde Guicius et Brissonus de Form. legunt *Claudio addixit*, quod Vorstius primus in textum recepit. Indices enim dicuntur *addixit*, qui vel a Praetore dabantur, vel ex conventionione litigatorum sumebantur. vid. mox not. 14.

5 *et formulam, QUID QUID — EX FIDE BONA*] haec lectio a Pighio est, quem alii editores secuti sunt, olim vero legebatur *ut formulam daret, quid sibi de ea re facere op. ex f. b.*, in nonnullis etiam *de ea re* omittitur, in aliis est *dari*, in aliis aliter. Torrenius coniecit: *ut formulam daret, quid sibi dare facere oporteret ex fide bona?* id est,

Etus, de industria Claudium edictum ⁶ sacerdotum suppressisse, continuo illum Calpurnio ⁷ damnavit. Summa quidem cum aequitate: quia bonae fidei venditorem, nec commodorum spem ⁸ augere, nec incommodorum cognitionem obscurare oportet.

^{2.}
An. V. 675.
circa. Ma-
minis Varro-
nis huius Cic.
in Brut. 76, et
Verr. III.
Notum suis temporibus iudicium commemo-
rari: sed nec, quod relaturus quidem sum, oblite-
raturum est ⁹ silentio. C. Visellius Varro, gravi mor-
bo correptus, trecenta millia nummum ¹⁰ ab Ota-
cilia Laterensi ¹¹, cum qua commercium libidinis
habuerat, expensa ferri sibi passus est: eo consilio,
ut, si decessisset, ab herodibus eam summam pete-
ret; quam legati genus esse voluit, libidinosam
liberalitatem debiti nomine colorando. Evasisit
deinde Visellius ¹² ex illa tempestate adversus vota
Otacliae. Quae offensa, quod spem praedae suae
morte non maturasset, ex amica obsequenti subito
desistam ¹³ foeneratricem agere coepit nummos
petendo; quos ut fronte inverecunda, ita inani
stipulatione captaverat. De qua re C. Aquilius,
vir magnae auctoritatis, et scientia iuris civilis ex-
cellens, iudex additus ¹⁴, adhibitis in consilium

id est, Cato constitueret for-
mulam, ex qua liqueret, quid
sibi dare facere etc.

6. *edictum*] ed. Vet. cum
octo Mss. praedictum.

7. *Calpurnio*] i. e. in favo-
rem Calpurnii, ita ut Calpur-
nius superior discederet.

8. *spem*] aliquot Mss. et ed.
Vet. *speciem*, quod Torrenio
non displicet. *Speciem* auge-
re est facere ut comoda
videantur maiora. *Spes* et
species saepissime in Mss. con-
funduntur. Ego quoque hoc
loco praetulerim *speciem*.

9. *obliteratum est*] Leid.
text. et ed. Vet. *obliterandum*
est. frustra.

10. *trecenta millia num-
mum*] i. e. secundum com-
putum Eisen Schmidii decem
millia thalerorum imperialium.

11. *Laterensi*] forte *Late-
rensis*, scil. uxor, nam fuit in
matrimonio, unde ipse auctor
mox *adulterii crimen* appel-
lat. *Perizonius*.

12. *Visellius*] delet hanc
vocem ed. Vet. cum undecim
Mss. et omnibus edit. Pighio
antiquioribus, praeter Mog.

13. *desistam*] i. e. severam.
II, 9, 6.

14. *additus*] ita edidere
Vorstius et Torrenius. Alii
adductus vid. supra not. 4.

15. *ad-*

CAP. II. DE PRIVATIS IUDICIIS. 51

principibus civitatis, prudentia et religione sua mulierem repulit. Quod si eadem formula et Varro damnari, et adversaria absolvi¹⁵ potuisset, eius quoque non dubito quin turpem et inconcessum errorem libenter castigaturus fuerit. Nunc privatae actionis calumniam ipse compescuit: adulterii crimen publicae quaestioni vindicandum relinquit.

Multo animosius, et ut militari spiritu dignum erat, se in confimili genere iudicii C. Marius gessit. Nam cum C. Titinius Minturnensis Fanniam uxorem, quam impudicam de industria duxerat, eo crimine repudiatam, dote spoliare conaretur: sumtus inter eos iudex¹⁶, in conspectu habita quaestione, seductum¹⁷ Titinium monuit, *ut incepto desisteret, ac mulieri dotem redderet*. Quod cum saepius frustra fecisset, coactus ab eo sententiam pronuntiare, mulierem impudicitiae ream¹⁸ sestertio nummo¹⁹, Titinium summa totius dotis damnavit: praefatus, *idcirco se hunc iudicandi modum secutum, quod²⁰ liqueret sibi, Titinium patrimonio Fanniae insidias frustra, impudicae coniugium expetisse*. Fannia autem haec est, quae postea Marium hostem a senatu iudicatum, coenoque paludis, qua extractus erat, oblitum, etiam in domum suam custodiendum Minturnis deductum, ope quantacunque potuit, adiuvit: memor, quod impudica iudicata esset, suis moribus; quod dotem servasset, illius religioni acceptum ferri debere.

An. V. 653.
Plutarch. in
vita.

An. V. 665.
Plutarch. Ap-
pian. Civ. I.
et alii.

¹⁵ *adversaria absolvi*] Pezizonius delendum censet *absolvi*, Torrenius *adversaria*. Mox pro *vindicandum* ante Pighium legebatur *iudicandum*, sed *vindicandum* melius, quod etiam habet ed. Vet.

¹⁶ *sumtus inter eos iudex*] Terent. Heaut. III. 1, 94.

¹⁷ *seductum*] i. e. ab aliis

remotum. V. 9, 4. Minus bene Pighius alique ediderunt *subductum*.

¹⁸ *ream*] deest in compluribus Mss. et editt. ante Pighium.

¹⁹ *sestertio nummo*] Plutarch. in Mario *χάλκος sestέρτας*.

²⁰ *quod*] ed. Vet. cum Mss. *septem sum.*

AI tam

4. Multus sermo eo etiam iudicio manavit, in quo
Symmachus quidam furti damnatus est, quod equo, cuius usus
Lib. VII. ep. illi usque Ariciam commodatus fuerat, ulteriore
69. Iustinian. lib. eius municipii clivo vestus esset. Quid aliud hoc
III. Th. 1. loci quam verecundiam illius seculi laudemus, in
 5. 6. quo tam minuti a pudore excessus puniebantur?

CAPUT III.

DE MULIERIBUS QUAE CAUSSAS
APUD MAGISTRATUS EGERUNT.1. *Amæsia Sentia.*2. *Afrania Licinii Buccionis.*3. *Horstensa Q. F.*

Ne de his quidem feminis tacendum est, quas
 conditio naturae, et verecundiae stola², ut in
 foro et iudiciis tacerent, cohibere non valuit³.

1. *Amæsia Sentia*⁴ rea, causam suam, L. Titio
 An. V. 676. praetore iudicium cogente, maximo populi con-
 cursu egit: partesque omnes ac numeros defen-
 sionis⁵ non solum diligenter, sed etiam fortiter ex-
 secuta, et prima actione, et paene cunctis sententiis
 liberata est. Quam, quia sub specie feminae viri-
 lem animum gerebat, *Androgynem* appellabant.

21 *tam minuti*] Vetus Li-
 psii i. e. ed. Vet. *tam minimo*,
 unde Lipsius legit *tam mini-*
mi. Nihil opus.

1 *De mulieribus* etc.] Ed.
 Vet. cum multis Mss. et editt.
 Pighio prioribus: *Quae mu-*
lieres apud magistratus pro se
aut pro aliis causas egerunt.

2 *verecundiae stola*] vid.
 supra II. 1, 5. et Lampridii
 Heliogabal. cap. 4. et 18. Pe-
 rizonius coniicit *verecundia*
stolas, praeter necessitatem.

3 *valuit*] sic Torrenius ex
 duodecim Mss. et antiquiori-
 bus editt. rescriptit. Pighius

et eum secuti dederant po-
 suits.

4 *Sentia*] plerique libant
sententia, mendose. Perizon-
 ius coniicit *Sentii*, scil. uxor.

5 *partesque omnes ac nu-*
meros defensionis] i. e. persé-
 cutissimam defensionem. Cic.
 de Nat. Deor. II. 13. in fine.
 Ipse Noster VIII. 7, 6. conf.
 quoque VIII. 4. ab init. Ante
 Pighium legebatur: *motus-*
que omnes ac nervos (numeros
 ed. Vet.) *defensionis*. Mox et
prima actione et paene cunctis
 Torrenius ex Mss. restituit.

6 G. vero

G. vero Afrania ⁶ Licinii Buccionis ⁷ senatoris ^{2.} uxor, prompta ad lites contrahendas, pro se semper ^{Digest. III. tit. I. de Po- sultando §. 5.} apud praetorem verba fecit: non quod advocatis ^{3.} deficiebatur ⁸, sed quod impudentia abundabat. Ita- que inusitatis foro latratibus ⁹ assidue tribunalia exercendo, muliebris calumniae notissimum evasit exemplum: adeo ut pro crimine improbis femina- rum moribus G. Afraniae nomen obiciatur. Pro ^{An. V. 705.} rogavit autem spiritum suum ad C. Caesarem ite- rum, et P. Servilium Coss ¹⁰. Tale enim monstrum magis, quo tempore extinctum, quam quo sit or- tum, memoriae tradendum est.

Hortensia vero, Q. Hortensii filia, cum ordo ^{An. 3. V. 710. Appian. Civil. IIII. Quin. I. c. 1, 6.} matronarum gravi tributo a triumviris esset onera- tus, nec quisquam virorum patrociniū eis ac- commodare auderet, causam feminarum apud triumviros et constanter et feliciter egit. Reprae- sentata enim patris facundia, impetravit ut maior pars imperatae pecuniae his remitteretur. Revixit tum muliebri stirpe Q. Hortensius, verbisque filiae

6 G. vero Afrania] Prae- nomen C. vel G. vel Gaia ex- stat saltem in decem Mss. Torrenii et omnibus vetustis editionibus. In ed. Vet. est *Cafrania* vero, uti apud Ul- pianum in Digest. l. c. ubi Al- ciatus recte quoque legit C. *Afrania*. Ulpianum enim de nostra Afrania loqui, extra dubium ponunt eius verba: *improbissima femina, quae, in- verecunde postulans, et magi- stratum inquietans, edicto caus- sam praeiuit* etc. Praenomi- na vero saepissime cum se- quentibus nominibus coaluif- se inter alios egregie demon- stravit Perizonius Animadv. Histor. pag. 455. cui innu- mera exempla addi possent, si opus esset; sic. e. g. *Agellius*

pro A. Gellius.

7 Buccionis] Glossar. Gr. lat. Philoxeni: *Buccones* *ναγα- εροι*; *Βουκωνες*. Unde Perizo- nius cum Colero legit *Bucco- nis*, uti quidam Mss. habent, qui ceterum in hoc nomine mire variant. Mox apud Prae- tores ed. Vet.

8 deficiebatur] quidam edi- ti ante Pighium cum aliquot Mss. *deficiebat*. vid. V. 1, ext. 3. VII. 2, ext. 1.

9 latratibus] Ovid. in Ibin. v. 14. *lallat et in toto verba canina foro*.

10 ad C. Caesarem iterum et P. Servilium Coss.] haec le- ctio a Pighio est, quem me- rito secuti sunt Vorstius et Torrenius.

Kk

11 adspi-

adspiravit¹¹. cuius si virilis sexus posterius vim sequi voluissent, Hortensianae eloquentiae tanta hereditas una feminae actione abscisa¹² non esset.

CAPUT IIII. DE QUAESTIONIBUS.

Habitis ¹
¹ M. Agrii servo.

² Alexandro C. Fannii.
³ Philippo Fulvii Flacci.

Atque ut omnes iudiciorum numeros exsequamur, quaestiones quibus aut creditum non est, aut temere habita fides est, referamus.

¹ M. Agrii argentarii servus Alexandrum C. Fannii servum occidisse insimulatus est; eoque nomine tortus a domino *admisisse se id facinus* constantissime asseveravit. Itaque Fannio deditus, supplicio affectus est. Parvulo deinde tempore interiecto, ille cuius de nece creditum erat, domum rediit.

² Contra Fannii¹ servus Alexander, cum in suspicionem² C. Flavii³ equitis Romani occisi venisset, sexies⁴ tortus pernegavit *ei se culpae affinem fuisse*. Sed perinde atque confessus, et a iudicibus damnatus, et a L. Calpurnio triumviro in crucem actus est.

³ Item Fulvio Flacco caussam dicente, Philippus servus eius, in quo tota quaestio⁵ nitebatur, octies tortus, nullum omnino verbum, quo dominus perstringeretur, emisit. Et tamen reus damnatus est:

¹¹ *adspiravit*] conf. Virgil. Aen. VIII. 373.

¹² *abscisa*] i. e. finita, nam nepos Hortensii multum de genere fuit ab avita virtute. III. 5, 4.

¹ *Fannii*] in huius nomine variant libri. Nihil certi erui potest.

² *cum in suspicionem*] in plerisque Mss. et omnibus

ante Pighium editionibus est: *cum in hanc suspicionem*.

³ *C. Flavii*] al. *C. Fulvii*.

⁴ *sexies*] aliquot Mss. et Aldus *septies*. Mox *culpae affinem* vid. III. 7, 8.

⁵ *quaestio*] i. e. res per quaestionem exploranda. Mox *perstringeretur* est laederetur. VI. 8, 1.

eum certius argumentum innocentiae unus officis tortus exhiberet, quam octo semel torti praebuissent.

CAPUT V. DE TESTIMONIIS IRRITIS VEL RATIS¹.

<p>1 <i>Caepionum ac Metellorum in Q. Pompeium.</i>
 2 <i>M. Aemilii Scauri in diversos.</i>
 3 <i>L. Crassi in M. Marcellum.</i>
 4 <i>Q. Metelli, Lucullorum, Hor-</i></p> | <p><i>senfi et Lepidi in C. Corneliū,</i>
 5 <i>M. Ciceronis in P. Clodium.</i>
 6 <i>P. Servilii Isaurici in quendam reum.</i></p> |
|--|---|

Sequitur ut ad testes pertinentia exempla commemorem. Cn. et Q. Servilius² Caepionibus, iisdem parentibus natis, et per omnes honorum gradus ad summam amplitudinem proVectis: item fratribus Q. et L. Metellis consularibus et censoriis, altero etiam triumphali, in Q. Pompeium A. F.³ repetundarum reum acerrime dicentibus testimonium, non abrogata⁴ fides absoluto Pompeio; sed ne potentia inimicum oppressisse viderentur, occursum est.

M. etiam Aemilius Scaurus, princeps senatus, C. Memmii repetundarum reum destitucto testimonio insecutus est. Item C. Flavium⁵ eadem lege accusatum testis proscidit. Iam C. Norbanum maiestatis⁶ crimine publicae quaestioni subiectum, 7.

1 *De testimoniis etc.] ed. Vet. De testibus.*

2 *Cn. et Q. Serviliis] Ed. Vet. G. et C. Serviliis, prorsus ut Colerus voluerat.*

3 *Q. Pompeium A. F.] Cave cum Aldo legas Q. Pompeium Ausidium, nam Mss. bonae notae et ed. Mog. clare Auli filium.*

4 *abrogata] ed. Mog. et unus Brand. arrogata. male.*

Nota est formula dicendi *si dem alicui abrogare vel derogare*. Mox ed. Vet. cum Gopel. Leid. Barb. primis et Leid. sext. *videretur*, scil. potentia, pro *viderentur*, icil. testes.

5 *C. Flavium] is fuit C. Flavius Fimbria accusatus a M. Gratio.*

6 *maiestatis] quasi amplitudinem ac dignitatem populi*
 Kk 2

An. V. 559. ex professo opprimere conatus est: nec tamen aut
Cic. partit. auctoritate, qua plurimum pollebat, aut religione,
et de orat. II. de qua nemo dubitabat, quemquam illorum affligere potuit.

An. V. 660. L. quoque Crassus tantus apud iudices, quantus
Cic. pro Fen- apud P. C. Aemilius Scaurus, namque eorum suf-
icio 7. fragia robustissimis et felicissimis eloquentiae sti-
pendiis regebat, eratque sic fori, ut ille curiae prin-
ceps. Cum vehementissimum testimonii fulmen
in M. Marcellum reum iniecisset, impetu gravis,
exitu vanus apparuit.

An. V. 687. Age Q. Metellus Pius, L. M. Luculli, Q. Hor-
Pedanius in tensus, M. Lepidus, C. Cornelii maiestatis rei, quam
Cornelian. non onerarunt tantummodo testes salutem, sed
etiam negantes, illo incolumi stare rempublicam
posse, depoposcerunt⁷? Quae decora civitatis
(pudet referre) umbone iudiciali⁸ repulsa sunt.

An. V. 692. Quid, M. Cicero forensi militia⁹ summos hono-
Plutarchus. res amplissimumque dignitatis locum adeptus, non-
Dis 37. Cic. ne in ipsis eloquentiae suae castris testis abiectus
Artic. lib. 1. est, dum P. Clodium Romae apud se fuisse iuravit,
Senec. Lucilio illo sacrilegum flagitium uno absentiae argumento
epist. 98. tuente? Siquidem iudices Clodium incesti crimi-
ne¹⁰, quam Ciceronem infamia periurii liberare
maluerunt.

An. V. 679. Tot elevatis testibus, unum, cuius nova ratio-
L. Flor. III. ne iudicium ingressa auctoritas confirmata est, re-
6. Cic. Verr. feram. P. Servilius consularis, censorius, triumphalis,
I. 21. Dio. qui maiorum suorum titulis *Isaurici* cognomen
adiexit, cum forum praeteriens testes in reum dari

puli Romani laessisset. vid.
Cic. in Pison. c. 21.

⁷ depoposcerunt] scil. ad
mortem.

⁸ umbone iudiciali] i. e. cly-
peo et protectione iudicum.

⁹ forensi militia] i. e. ora-

tionibus suis, et eloquentia
sua.

¹⁰ incesti crimine] i. e.
quod sacra Bonae Deae pro-
pter libidinem violaverat.
Erat ergo flagitium, quo sa-
cra violaverat, hoc est sacri-
legum. Terrenius.

vidisset, loco testis constitit, ac summam inter patronorum " pariter et accusatorum admirationem sic orsus est: *Hunc ego, iudices, qui causam dicit, cuius sit, aut quam vitam egerit, quamque merito vel iniuria accusetur, ignoro: illud tantum scio, cum occurrisset mihi Laurentina via iter facienti, admodum angusto loco equo descendere noluisse. Quod an aliquid ad religionem vestram " pertineat, ipsi aestimabitis: ego id suppressendum non putavi.* Iudices reum, vix auditis ceteris " testibus, damnaverunt. Valuit enim apud eos, cum amplitudo viri, tum gravis neglectae dignitatis eius indignatio: eumque qui venerari principes nesciret, in quodlibet facinus procursum crediderunt.

CAPUT VI.

QUI QUAE IN ALIIS VINDICARANT
IPSI COMMISERUNT.

1 C. Licinius Hoplomachus.

3 C. Licinius Calvus Stolo.

2 C. Marius Cos. 6.

4 Q. Varius Hybrida.

Ne illos quidem latere patiamur, qui, quae in aliis vindicarant, ipsi commiserunt.

C. Licinius cognomine Hoplomachus, a praetore postulavit, ut patri suo bonis, tanquam ea dissipanti, interdiceretur. Et quidem ' quod petierat, impetravit: sed ipse parvo post tempore,

11 ac summam inter patronorum] ita cum octo Mss. etiam ed. Vet. Alii ac per summam patronorum, alii, ac per summam inter patronorum.

Torrenius coniicit. Et per summam interim patronorum.

12 vestram] Bit. prim. vestram, quod Sigonius maluit.

Gudius delet, cum Harl. Sed nihil mutandum. Sensus est: ipsi intelligetis, an id, quod

narravi, tanti sit, ut a vobis, qui summa diligentia cavetis, ne quid minus recte fiat, eius ratio habenda sit in iudicando.

13 ceteris] Cop. et uterque Paris. hanc vocem omitunt, sed melius retinetur.

1 Et quidem] ed. Vet. et Mog. cum omnibus Mss. Torrenii Equidem.

Kk 3

2 am-

mortuo sene, amplam ab eo relictam pecuniam, latifundiaque², festinanter consumpsit. Dignus hac vicissitudine poenae fuit: quoniam hereditatem absumere, quam heredem maluit tollere³.

^{2.} C. autem Marius, cum magnum et salutarem
An. V. 653. reipublicae civem in L. Saturnino opprimendo egis-
Livii Hist. LXVIII. C. set, a quo in modum vexilli pileum⁴ servituti ad
pro Rabir. Flor. III. 16. arma capienda ostentatum erat; L. Sulla cum exer-
An. V. 665. citu in Urbem irrumpente, ad auxilium servorum
 pileo sublato confugit. Itaque dum facinus, quod
 punierat, imitatur, alterum Marium⁵ a quo affligere-
 tur, invenit.

^{3.} C. vero Licinius Stolo, cuius beneficio plebi
An. V. 686. petendi consulatum potestas facta est, cum lege
Liv. VII. 16. sanxisset, ne quis amplius quam⁶ quingenta agri iuge-
Plutarch. Camille. ra possideret, ipse mille comparavit: dissimulan-
An. V. 396. dique criminis gratia dimidiam partem filio eman-
Liv. VII. 16. cipavit. Quam ob causam a M. Pompilio Laenate
Plutarch. Camille. Plin. H. N. XVIII. 3.

² amplam — latifundiaque] hoc a Pighio est. Aldus ediderat *ampla ab eo relicta latifundia*, quae lectio me iudice multo melior est Pighiana. Mss. variant, alii cum Aldo faciunt; alii *latifundia*, alii *pecuniam* delent; alii pro utroque *facultatem*, alii *praedia* habent, ita ut *ampla* et *relicta* semper substantivo accommodentur.

³ tollere] Pighius in margine notaverat, alios habere *colere*, ipse tamen coniicit *alere*, Colerus corrigit *tolerare*, quod Vossio mirifice placet; Barthio in mentem venit *inserire*. Sed recte Perizonius ait, nihil mutandum esse. Sensus est, Licinium maluisse absumere bona paterna, quam heredibus suis relinquere. Cum vero festi-

nanter omnia dissiparet, ita ut ipse inopia premeretur, dicitur a Valerio subiisse eandem fortunam, quam subierat pater, idque iure meritoque. In vocibus *tollere heredem* Valerius acumen quaevisse videtur. tollere quidem poterat filios filiasque, sed heredes tollere non poterat, quia omnibus facultatibus destitutus et ad incitas redactus fuerat.

⁴ pileum] pro *pileus*. *Servituti pro servis*. Mox sublato, scil. in alium, ut libertatem promitteret. Nota est phrasus *servos ad pileum vocare*.

⁵ alterum Marium] i. e. Sullam.

⁶ quam] ed. Mog. et novem Mss. delent, quod Torrenius praetulerit.

accusatus, primus sua lege cecidit: ac docuit nihil aliud praecipere debere, nisi quod prius quisque sibi imperaverit.

Q. autem Varius ⁷, propter obscurum ius civitatis *Hybrida* ⁸ cognominatus, tribunus plebis legem adversus intercessionem collegarum perrogavit ⁹, qua ¹⁰ iubebat quaeri, *quorum dolo malo socii ad arma ire coacti essent*; magna cum clade reipublicae. sociale enim prius, deinde civile bellum excitavit. Sed dum ante pestiferum tribunum plebis quam certum civem ¹¹ agit, sua lex eum domesticis laqueis constrictum absumsit.

⁴ An. V. 662.
Cic. Bruto.
Appian. Civil.
¹

CAPUT VII.

DE STUDIO ET INDUSTRIA.

Romanorum.

- 1 M. Catonis maioris.
- 2 M. Catonis Vicensis.
- 3 M. Terentii Varronis.
- 4 C. Livii Drusi.
- 5 Pauli senatoris et Pontii Lupi.
- 6 Crassi Muciani.
- 7 Q. Roscii comedi.

Externorum.

- 1 Demosthenis Atheniensis.
- 2 Pythagorae Samii.
- 3 Platonis Atheniensis.

4 Democriti Abderitae.

5 Carneadis Cyrenaei.

6 Anaxagorae Clazomenii.

7 Archimedis Syracusii.

8 Socratis Atheniensis.

9 Isocratis Atheniensis.

10 Chrysippi Tarsensis.

11 Cleanthis Assii.

12 Sophoclis Atheniensis.

13 Simonidis Ceii.

14 Solonis Atheniensis.

15 Themistoclis Atheniensis.

16 Cyri et Mithridatis regum.

Quid cesso vires industriae commemorare? cuius alacri spiritu militiae stipendia roborantur: forensis gloria accenditur: fido sinu cuncta

7 Q. autem Varius] vid. III. 7, 8.

8 Hybrida] Colerus ediderat Ibrida. De etymologia et orthographia huius vocis disputare non est huius loci.

9 perrogavit] sic Atreb. et unus Brand. Ceteri cum omnibus editt. ante Pighium pro-

rogavit. vid. I. 2, ext. 1. De eius lege vid. Cic. pro Milone 36. Brut. 56. 88.

10 qua] Perizonius cum Cop. malit quae, scil. lex. Quae est quoque in septem aliis Mss. et ed. Mog.

11 certum civem] eius enim ius civitatis Romanae obscurum erat.

Kk 4

I dura-

studia recepta nutriuntur: quicquid animo, quicquid manu, quicquid lingua admirabile est, ad cumulum laudis perducitur. Quae cum perfectissima sit virtus, duramento sui confirmatur¹.

^{1.}
An. V. 604. Cato sextum et octogesimum annum agens,
Plin. VII. 27. dum in republica tuenda iuvenili animo perstat, ab
Cic. Acad. quæst. 2. Plutarch. Catone. inimicis capitali crimine accusatus, suam causam egit. Neque aut memoriam eius quisquam tardio-
riorem, aut firmitatem lateris ulla ex parte quassatam, aut os hæsitacione impeditum animadvertit. Quia omnia ista in statu suo aequali ac perpetua industria continebat. Quin etiam in ipso diutissime actae vitae sine disertissimi oratoris Galbae accusationi defensionem suam pro Hispania opposuit².

Cicero Acad. Quæst. III. 2. de Senect. I. I. Idem Graecis litteris³ erudiri concupivit: quam sero, inde aestimemus, quod etiam Latinas paene iam senex didicit. Cumque eloquentia magnam iam gloriam partam haberet, id egit, ut iuris civilis quoque esset peritissimus.

^{2.}
Gell. de fin. III. 2. Cuius mirifica proles, propior aetati nostrae Cato⁴, ita doctrinae cupiditate flagravat, ut ne in curia quidem, dum senatus cogitur, temperaret sibi, quo minus libros Graecos legeret. Qua quidem industria ostendit, aliis tempora deesse, alios temporibus superesse⁵.

^{3.}
Gell. III. 10. Terentius autem Varro, humanae vitae exemplo et spatio nominandus⁶, non annis, quibus se-

¹ *duramento sui confirmatur*] i. e. robur et vires ex se ipsa recipit. Sic edidit Torrenius, cum Pighius alii-
que dedissent eam tamen *duramento sui confirmat*.

² *opposuit*] vult, a Catone defensionem esse Hispaniam, quam accusabat Galba, tamquam merito tam gravis a se perperam. *Torrenius*.

³ *Graecis litteris*] i. e. Graeca historia.

⁴ *Cato*] Uticensis.

⁵ *alios temporibus superesse*] i. e. alios nimis abundans tempus habere, seu illius multum temporis restare, in quo nihil habeant, quod agant. vid. *Gell. I. 22*.

⁶ *exemplo et spatio nominandus*] haec lectio a Vorstio est.

culi tempus aequavit, quam stilo vivacior fuit. In eodem enim lectulo et spiritus eius, et egregiorum operum cursus, extinctus est.

Consimilis perseverantiae Livius Drusus⁷, qui aetatis viribus, et acie oculorum defectus, ius civile ^{4. Cic. Tusc. V. 38. et in Bru- 10 28.} populo benignissime interpretatus est: utilissima^{4.} que discere id cupientibus monumenta composuit. Nam ut senem illum natura, caecum fortuna facere potuit, ita neutra interpellare valuit, ne non animo et videret et vigeret.

Publius⁸ vero senator, et Pontius Lupus eques Romanus, suis temporibus celebres causarum actores, luminibus capti; eadem industria forensia stipendia exsecuti sunt. Itaque frequentius etiam audiebantur, concurrentibus aliis, quia ingenio eorum delectabantur; aliis, quia constantiam admirabantur. Namque alii eo incommodo⁹ perculsi secessum petunt, duplicantque tenebras, fortuitis voluntarias adiicientes.

Iam P. Crassus, cum in Asiam ad Aristonicum ^{6. Ann. V. 62. Quint. XI. c. 2.} regem debellandum consul venisset, tanta cura

est, quem Torrenius sequitur. Sensus est, Varronem memorabilem esse propter longaevitatem vitae ut qui prope nonagenarius decessit, teste Eusebio. Atque ita plerique libri habent, nisi quod in multis omittatur *nominandus*. Pighius solam lectionem Campani secutus, ediderat *exemplum aetatisque spatium nominandus*.

⁷ Livius Drusus] Putat Pighius eum fuisse e Claudia Pulchrorum familia adoptatum in gentem Liviam, et matrem Tiberii Liviam huius neptem fuisse. vid. eius Annal. ad 623. Torrenius.

⁸ Publius] recte Publius re-

vocavit Torrenius, nam in omnibus libris ante Pighium est vel P. vel Publius; et Publius legendum esse, clare docet locus Ulpiani, in margine citatus. Pighii Paulus quod in Pulm. et Leid. sex exstat, nihili est.

⁹ Namque alii eo incommodo] haec lectio, quae ad Mss. proxime accedit, a Torrenio est. In Mss. et ed. Vet. est: *Namque alii incommodo, vel Namque tali incommodo, vel Namque incommodo isto, vel Namque alii eo incommodo*. Pighius ex Camp. dederat *Namque tali incommodo*. Mox in plerisque editt. et Mss. est *voluntaria, male*.

Kk 5

10 in

Cic. in Brut. Graecae linguae notitiam animo comprehendit, ut ingenium, fin-
dium, ac in-
dustriam eius
commendat.
eam in quinque divisam genera¹⁰ per omnes partes
ac numeros penitus cognosceret. Quae res ma-
ximum ei sociorum amorem conciliavit, qua quis
eorum lingua apud tribunal illius postulaverat, eam
dem decreta reddenti.

7. Ne Roscius quidem subtrahatur scenicae indu-
Cic. pro Ro- striae notissimum exemplum, qui nullum unquam
scito et Archia- spectanti populo gestum, nisi quem domi medita-
pecta. Ma- tus fuerat, ponere ausus est. Quapropter non lu-
cerob. Sat. 3. dicra ars Roscium, sed Roscius ludicram¹¹ artem
commendavit: nec vulgi tantum favorem, verum
etiam principum familiaritates amplexus est. Haec
sunt attenti, et anxii, et nunquam cessantis studii
praemia: propter quae tantorum virorum laudibus
non impudenter se persona histriionis inseruit.

E X T E R N A.

1. Graeca quoque industria, quoniam nostrae mul-
Cic. de Orat. tum profuit, quem meretur fructum, Latina lingua¹²
I. 61. recipiat. Demosthenes, cuius commemorato no-
Cic. de Vin. II. mine, maximae eloquentiae consummatio audien-
46. Quintil. I. tis animo oboritur, cum inter initia iuventae, artis,
II, 5. quam affectabat, primam litteram dicere non posset,
oris sui vitium tanto studio expugnavit, ut ea a nul-
Vide Plutar- lo expressius efferretur. Deinde propter nimiam
chum in vita. exilitatem acerbam, auditu vocem suam exercita-
tione continua ad maturum et gratum auribus so-

10 in quinque divisam ge-
nera] viri docti de quinque
dialectis graecis capiunt. In
fine huius exempli tres Mss.
habent reddendo.

11 Roscius ludicram] Fe-
stus: Roscii appellari solent
in arte aliqua perfecti; quod
Roscius Comoedus in arte sua

perfectus fuerit adeo, ut ni-
hil ei deesset ad perfectionem.

12 Latina lingua] sic recte
revocavit Torrenius ex omni-
bus scriptis et editis ante
Pighium, qui dederat *latinae*
linguae. Graeca industria re-
cipit fructum lingua latina,
dum Graeci latinis verbis
laudantur.

13 com-

num perduxit. Lateris etiam firmitate defectus, *Quint. X. 3.*
 quas corporis habitus vires negaverat, a labore *25. et 30. XII.*
 mutuatus est. Multos enim versus uno impetu *3. 54. et 68. Cic. de fin. V.*
 spiritus complectebatur¹³, eosque adversa loca ce-
 leri gradu scandens, pronuntiabat. Ac vadosis li-
 toribus insistentes declamationes fluctuum fragoribus
 oblustantibus edebat, ut ad fremitus concitatarum
 concionum patientia duratis auribus in actionibus¹⁴
 ateretur. Fertur quoque ore¹⁵ insertis calculis
 multum ac diu loqui solitus, quo vacuum promptius
 esset et solutius. Praeliatus est cum rerum natu-
 ra¹⁶: et quidem victor¹⁷ abiit, malignitatem eius
 pertinacissimo animi robore superando. Itaque
 alterum Demosthenem mater, alterum industria
 enixa est.

Atque ut ad vetustiore[m] industriae actum trans-
 grediar, Pythagoras perfectissimum opus sapientiae *2. Diog. Laert. in vita.*
 a iuventa pariter et¹⁸ omnis honestatis percipiendae
 cupiditatem ingressus (nihil enim quod ad ulti-
 mum sui finem perventurum est, non et mature et
 celeriter incipit) Aegyptum petiit: ubi litteris gen- *Cic. de fin. V. 29. Tusc. III. 19. 25.*
 tis eius assuefactus, praeteriti aevi sacerdotum com-

¹³ *complectebatur*] com-
 plures Mss. *complebat*.

¹⁴ *duratis auribus in actionibus*] i. e. ut in orationibus
 habendis aures adfuerat
 ad fremitum multitudinis
 concitatae, neque expavesce-
 ret. Atque haec lectio mul-
 tos habet testes non conte-
 mnendos. Pighius tamen ex-
 punxit *in actionibus* auctori-
 tate Cod. Winchel. quocum
 facit ed. Vet. Perizonio con-
 cinnior videtur lectio Copef.
 et septem Mss. Pighii *dura-
 tis actionibus*, omisso duabus
 vocibus *auribus in*, et expo-
 nit: *ut peroraret duratus con-
 tra fremitus concionum*. Ast

actio hoc loco non in sensu
 rhetorico pro actu peroran-
 di, sed in sensu forensi acci-
 pi debet.

¹⁵ *ore*] Perizonius malit
ori. VIII. 1. *init*. VIII. 7, 2.
 Mox *resolutius* Pighius con-
 tra libros.

¹⁶ *cum rerum natura*] Pi-
 ghius *contra rerum naturam*.

¹⁷ *victor*] nam *ῥῆγν καὶ
 φέρει οἷον βίαζομένην*, ut ait Ca-
 lasiris apud Heliodor. lib. III.
 Aethiop.

¹⁸ *pariter et*] Pighius
 eumque secuti et contra
 omnes libros tacite omise-
 runt.

19 in-

mentarios scrutatus, innumerabilium seculorum observationes¹⁹ cognovit. Inde ad Persas profectus, magorum exactissimae prudentiae se formatum tradidit; a quibus siderum motus cursusque stellarum, et uniuscuiusque vim, proprietatem et effectum benignissime demonstratum docili animo hausit²⁰. Cretam deinde, et Lacedaemona navigavit: quarum legibus ac moribus inspectis, ad Olympicum certamen descendit. Cumque multiplicis scientiae maxima totius Graeciae admiratio-

Cic. Tusc. V. ne²¹ specimen exhibuisset, quo cognomine censetur, interrogatus, non se σοφον (iam enim illud septem excellentes viri occupaverant) sed φιλόσοφον esse²² respondit.

Tusc. I. 16. V. 3. et 4.

In Italiae etiam partem, quae tunc maior Graecia appellabatur, perrexit; in qua plurimis et opulentissimis urbibus effectus suorum studiorum approbavit. Cuius ardentem rogam plenius²³ venerationis oculis Metapontus adspexit:

¹⁹ innumerabilium seculorum observationes] vid. Diodor. Sic. lib. I. p. 62. Augustin. de Civ. Dei. XII. 10.

²⁰ hausit] hoc Pighius ex Cauch. et Colon. edidit. vid. I. 7. ext. 1. VII. 2. ext. 1. VIII. 7. ext. 11. Alii scripsit; al. scripsit, al. cum ed. Vet. scripsit. Cic. ad Quint. Fr. III. 9. Philipp. XI. 5. Aldus cum aliis sumpsit. Perizonius malit inscripsit. Mox complures Mss. ed. Mog. et Vet. Lacedaemoniam.

²¹ maxima totius Graeciae admiratione] Ita Pighius ex Veteribus libris. Ante eum vulgo edebatur maximam totius Graeciae admirationem ac specimen, quod et ed. Vet. et aliquot Mss. habent, nisi quod post maxima insertum est inter omnes. Alii paullo

aliter. Torrenio valde placet lectio ed. Mog. cum maxima Graeciae admiratione se specimen. Praebuit enim Pythagoras se ipsum specimen scientiae multiplicis, dum ostendit quam varia et multiplex in ipso esset scientia.

²² non se σοφον — sed φιλόσοφον esse] ita Pighius ex Mss. Aldus vero, quocum complures Mss. et editt. Vett. conspirant, ediderat: non se sapientem — sed amatiorem sapientiae, id est graeco φιλόσοφον edidit. Cum sensus planus est, de verbis nimis anxius esse nolo.

²³ plenius] ante Pighium edebatur plenum, Ascensio excepto., Mox pro oppidum aliquot operum; pro civium alii civium, ex glossa; pro monumento omnes fere mo-

monu-

oppidum Pythagorae, quam suorum cinerum, nobilius clariusve monumento. Cic. de fin. V. 2.

Plato autem patriam Athenas, praeceptorem Socratem fortitus, et locum et hominem doctrinae fertilissimum; ingenii quoque divina instructus abundantia; cum omnium iam mortalium sapientissimus haberetur, eo quidem usque, ut si ipse Iu- Lact. in vi. 16.

piter caelo descendisset, nec elegantiore, nec beatiore facundia usus videretur: Aegyptum per- Cic. in Brut. c. 31.

agravit, dum ²⁴ a sacerdotibus eius gentis Geometriae multiplices numeros, atque caelestium obser- Cic. de fin. V. 29.

vationum rationem percipit. Quoque tempore a studiosis iuvenibus certatim Athenae Platonem doctorem quaerentibus petebantur, ipse Nili fluminis inexplicabiles ripas ²⁵, vastissimosque campos ²⁶, effusam barbariem ²⁷, et flexuosos fossarum ambitus ²⁸, Aegyptiorum senum discipulus lustrabat.

Quo minus miror eum in Italiam transgressum, ut ab Archyta Tarenti, a Timaeo et Arione et Eche- Cic. de Senect. de fin. V. 29.

ratate Locris, Pythagorae praecepta et instituta monumentum. Vult Valerius, plus celebritatis habere Metaphisum ex monumento Pythagorae peregrini, quam ullus civium suorum.

²⁴ dum] pleraeque ante Pighium editiones ubi. Guyetus dum explicat *afin* que i. e. ut, nec aliter Gudius exponit. Torrenius: „Sed, inquit, quid vetas accipere: peragravit Aegyptum dum percipit, i. e. dum dat operam percipiendo.“ Quod mihi non placet. Ego purem Mogunt. et Lips. Thanneri veram lectionem retinuisse. In his enim est *dum autem*. Nempe ante *dum* ponenda est distinctio maxima, *dum* explicandum est eo ipso tempore quo; post *percipit* ponatur comma

aut semicolon, ita ut quoque tempore cum prioribus coniungatur et explicetur ut *eo tempore quo*, tandem post *petebantur* ponatur colon; sic omnia erunt plana et facilia. Lego ergo: *Dum autem — percipit; quoque tempore — petebantur: ipso est.*

²⁵ inexplicabiles ripas] i. e. annuas inundationes Nili.

²⁶ vastissimosque campos] Aegypti.

²⁷ effusam barbariam] i. e. spatiosissimas Aegypti terras, a barbaris habitatas.

²⁸ et flexuosos fossarum ambitus] i. e. aggeres et canales, uti Strabo appellat. τῶν διεσπυγῶν καὶ τῶν παραχμμάτων.

acciperet. Tanta enim vis, tanta copia litterarum undique colligenda erat, ut invicem per totum terrarum orbem dispergi et dilatari posset. Altero etiam et octogesimo anno decedens, sub capite Sophronis mimos habuisse fertur. sic ne extrema quidem eius hora agitatione studii vacua fuit.

At Democritus, cum divitiis cenferi posset, quae tantae fuerunt, ut pater eius Xerxis exercitui epulum dare ex facili²⁹ potuerit, quo magis vacuo animo studiis litterarum esset operatus³⁰, parva admodum summa retenta, patrimonium suum patriae³¹ donavit. Athenis autem compluribus annis moratus, omnia temporum momenta ad percipiendam et exercendam doctrinam conferens, ignotus illi urbi vixit: quod ipse in quodam volumine testatur. Stupet mens admiratione tantae industriae, et iam transit alio.

Carneades laboriosus et diuturnus sapientiae miles. siquidem nonaginta expletis annis, idem illi vivendi ac philosophandi finis fuit. Ita se mirificum³² doctrinae operibus addixerat, ut, cum cibi capiendi causa³³ recubisset, cogitationibus inhaerens, manum ad mensam porrigere oblivisceretur. Sed cum³⁴ Melissa, quam uxoris loco habebat, temperato inter studia non interpellandi, sed in-

²⁹ *ex facili*] i. e. sine molestia III. 8, 1. Tacit. Agric. 15, 2. Sallust. Catil. 27.

³⁰ *operatus*] Perizonius malit *operaturus*, cui Torrenius adsentitur.

³¹ *patriae*] immo *fratribus*, si fides Aeliano. Perizonius.

³² *mirificum*] ed. Vet. Ultr. prim. Harl. Leid. prim. quint. *mirifice*.

³³ *cibi capiendi causa*] simile quid de Nicia pictore refert Aelian. V. H. III. 31.

³⁴ *Sed cum*] *cum* retinent omnes libri; Perizonius *camen* malit *ei*. Torrenius *eum*, scil. manum Carneadis, quod bene convenire videtur cum sequentibus *necessariis usibus aptabat*. Recte enim *dextra alterius ab altero necessariis usibus aptari* videtur dici, cuius dextra mensae ab altero admoveatur, vel potius, cum alter subinde, ut cibum capiat, et manum ad mensam porrigat, admonetur. Haec Torrenius. Ego tamen haud *procul*

ediae succurrendi, officio, dexteram suam necessariis usibus aptabat. Ergo animo tantummodo vita fruebatur; corpore vero quasi alieno et supervacuuo circumdatus erat. Idem cum Chrysippo disputaturus, helleboro se ante purgabat, ad exprimendum ingenium suum attentius, et illius resellendum acrius: quas potiones industria solidae laudis cupidus efficit³⁵ appetendas.

Quali porro studio Anaxagoram flagrasse credimus? qui cum e diutina³⁶ peregrinatione patriam repetisset, possessionesque desertas vidisset, *Non essem, inquit, ego salvus, nisi istae peruissent.* Vocem petitae sapientiae compotem. Nam, si praediorum potius, quam ingenii culturae vacasset, dominus rei familiaris intra penates mansisset, non tantus Anaxagoras ad eos redisset.

Archimedis quoque fructuosam industriam fuisset dicerem, nisi eadem illi et dedisset vitam, et abstulisset. Captis enim Syracusis, Marcellus machinationibus eius multum ac diu victoriam suam inhibitam senserat. Eximia tamen hominis prudentia delectatus, ut capiti illius parceretur, edixit; paene tantum gloriae in Archimede servato, quantum in oppressis Syracusis, reponens³⁷. At is, dum animo et oculis in terram defixis formas describit, militi, qui praedandi gratia domum irruperat, strictoque super caput gladio, *quisnam esset*, interrogabat, propter nimiam cupiditatem investigandi quod

procul absum ab ea sententia, Valerium scripsisse. Sed enim.

35 efficit] ed. Vet. cum aliis antiquis editis et quinque Mss. effecit.

36 e diutina] quidam post diutinam peregrinationem, ex interpretamento.

37 Syracusis, reponens] Qua-

tuor Mss. Torrenii Syracusis hostis reponens, ed. Vet. Syracusis his reponens; quod ortum est ex is, scil. Marcellus, nam librarii pronomini is praeponere solebant h, unde pro is est his, pro is vero his. Nepos Thrasyb. l. 4. seque his (lege is, scil. miles) plus valuisse etc.

38 istum]

Gell. XVII.
15. Plin. Hist.
XXV. 5.

6.
Plat. in Hip-
piae maiore.
Laert. Asti-
ni Var. Hist.
VIII. 11.

7.
An. V. 341.
Livius XXV.
Plat. Mar-
cell. Cic. de
fin. V. et Verr.
VI. Silius
XIII.

requirebat, nomen suum indicare non potuit; sed protracto manibus pulvere, *Noli*, inquit, *obsecro, istum*³⁸ *disturbare*: ac perinde quasi negligens imperii victoris, obtruncatus³⁹, sanguine sue artis suae lineamenta confudit. Quo accidit, ut propter idem studium modo donaretur vita, modo spoliaretur.

8.
Plas. in En-
thyd. Cic. in
Caesare 8. Io-
han. Sarisbe-
riensis lib. 8.

Socratem etiam constat aetate provectum fidi-
bus tractandis operam dare coepisse: satius iudi-
cantem eius artis usum sero, quam nunquam per-
cipere. Et quantula Socrati⁴⁰ accessio ista futura
scientiae erat? sed pertinax hominis industria, tan-
tis doctrinae suae divitiis etiam Musicae rationis
vilissimum⁴¹ elementum accedere voluit. Ergo
dum ad discendum semper se pauperem credidit,
ad docendum fecit se locupletissimum.

9.
Cic. Caesare 5.

Atque ut longae et felicitis industriae quasi in
unum acervum exempla redigamus, Isocrates no-
bilissimum librum, qui inscribitur *Παραθναϊκός*,
quartum et nonagesimum annum agens, ita ut ipse
significat⁴², composuit, opus ardentis spiritus ple-
num. Ex quo apparêt, senescentibus membris
eruditorum, intus animos industriae beneficio flo-
rem iuventutis retinere. Neque hoc stilo terminos
vitae suae clausit⁴³. namque admirationis eius fru-
ctum quinquennio percepit.

10.
Laert. Suid.
Lucian. Ma-
crob.

Citerioris aetatis metas, sed non parvi tamen
spatii, Chrysippi vivacitas flexit⁴⁴. nam octogesimo

38 *istum*] scil. *pulverem*,
non *circulum*, quod in mul-
tos libros irrepsit.

39 *obtruncatus*] ed. Vet.
gladio obtruncatus, ex glossa.

40 *Socrati*] Perizonius e-
mendabat *Socratis* ex Cop. et
sic quoque octo alii Mss. Mox
scientia Mog. et Ultr. sec. ni-
hilo deterius.

41 *vilissimum*] pauci *uti-*
lissimum, male. *Vilissima elo-*

menta, sunt prima rudimenta.

42 *ita ut ipse significat*]
non longe ab initio libri sui.
Ita, quod Pighius expunxe-
rat, restituit Torrenius.

43 *Neque hoc stilo — clau-*
dit] i. e. non statim post scri-
ptum hunc librum mortuus
est, sed ut Cicero ait, vixit
quinquennio postea. *Quin-*

til. III. 1, 14.

44 *Citerioris aetatis metas*
— flexit]

anno coeptum⁴⁵, undequadagesimum λογικῶν excellentissimae subtilitatis volumen reliquit. Cuius studium in tradendis ingenii sui monumentis tantum operae laborisque sustinuit, ut ad ea, quae scriptis, penitus cognoscenda, longa vita sit opus.

Te quoque, Cleanthe, tam laborioso haurientem, et tam pertinaciter tradentem sapientiam, nomen ipsius industriae suspexit, cum adolescentem quaestu extrahendae aquae⁴⁶ nocturno tempore inopiam tuam sustentantem, diurno Chrysippi⁴⁷ praeceptis percipiendis vacantem, eundemque ad undecentesimum annum attenta cura erudientem auditores tuos, videret. Duplici enim labore unius seculi spatium occupasti, incertum reddendo, discipulusne an praeceptor esses laudabilior.

Sophocles quoque gloriosum cum rerum natura certamen habuit; tam benigne mirifica illi opera⁴⁸ sua exhibendo, quam illa operibus eius tempora liberaliter subministrando. Prope enim centesimum annum attigit, sub ipsum transitum ad mortem Oedipode Coloneo scripto. Qua sola fa-

— *fleat*] i. e. Chrysippus quidem non tot annos vixit, quot Ilocrates, sed satis multos tamen et ipse vixit annos. *Ceterior aetas* est brevior. *Meta* est terminus, *metas flectere* est ad terminum pervenire, metaphorice. Nam proprie metas flectere dicebantur, qui in certamine Olympicum, cum ad metam pervenissent, circa eum curram flectebant. *Vorsilius*.

⁴⁵ *nam octogesimo anno coeptum etc.*] senius est, Chrysippum octogesimo demum vitae anno coepisse scribere libros λογικῶν, quorum triginta novem moriens reliquit. Hinc non mirum est,

eum plus septingentos libros scripsisse, ut Diog. Laertius testatur. Chrysippum tamen aliosque polygraphos praeae aetatis multis parasangis post se relinquit nostri temporis summus polygraphus, Io. Iacobus Moserus.

⁴⁶ *quaestu extrahendae aquae*] quod facere solebant vilissimi homines Aelian. Var. Hist. VIII. 16.

⁴⁷ *Chrysippi*] Diog. Laertius Chrysippum facit discipulum Cleanthis, nec aliter Cicero de Fato 7.

⁴⁸ *mirifica illi opera*] hoc iudice Perizonio, bene Vorsilius restituit, cum ante vulgus ederetur *mirifica opera illa*.

bula omnium eiusdem studii poetarum praeripere gloriam potuit. Idque ignotum esse posteris filius Sophoclis Iophon⁴⁹ noluit, sepulchro patris, quae retuli, insculpendo.

13. *Vix. an. 89.* Simonides vero poeta octogesimo anno et do-
Suidas. cuisse se carmina, et in eorum certamen descendisse ipse gloriatur. nec fuit iniquum, illum voluptatem ex ingenio suo diu percipere, cum eam omni aevo fruendam traditurus esset.

14. *Cic. de Senect. 8. Stobaeus Serm. 29. Plato Lache- te, et de rep. 7.* Iam Solon quanta industria flagraverit, et ver-
sibus⁵⁰ complexus est, quibus significat se quotidie aliquid addiscentem senescere, et supremo vitae die confirmavit, qui⁵¹ assidentibus amicis et quadam de re sermonem inter se conferentibus, fatis iam pressum caput erexit⁵²; Interrogatusque *quapropter id fecisset*, respondit: *Ut cum istud, quicquid est, de quo disputatis⁵³, percepero, moriar.* Migrasset profecto ex hominibus inertia, si eo animo vitam ingrederentur, quo eam Solon egressus est.

15. *Cic. Catone 7. Plutarch. et Nepos in vita. Quintil. XI. 250. Thucyd. I. 38.* Quam porro industrius Themistocles, qui maximarum rerum cura districtus, omnium tamen civium suorum nomina⁵⁴ memoria comprehendit, per summamque iniquitatem patriae pulsus, et ad Xerxem, quem paullo ante devicerat, confugere coactus, prius quam in conspectum⁵⁵ eius veniret,

49 Iophon] recte Pighius restituit ex Suida: Ιοφών Αδωνίος τραγικός, υἱὸς Σοφοκλέους τῷ τραγικοῦ ποιῶν γνήσιος ἀπὸ Νουτεργαυῆς: Nam libri habent *Sophon*, constanti errore.

50 versibus] Αἰεὶ γυμνάσιον πολλὰ διδασκόμενος.

51 qui] Pighius *quum*, editt. vet. *quod*, Torrenius ex Mss. *qui*.

52 erexit] Pighius edidit *erigeret*, ut responderet τῷ *quum*, sed scripti et editi *ere-*

xit habent.

53 de quo disputatis] Pighius *de quo iam disputatis*; reclamantibus omnibus libris, Torrenius ergo merito iam eiecit. Mox *ingrederentur* pro *ingrederemur* idem vir doctus revocavit.

54 civium suorum nomina] Spartianus de Hadriano cap. 20. simile narrat.

55 in conspectum] quindecim Mss. ed. Vet. Mog. aliae *que in conspectu*.

56 ser-

CAP.VIII. DE OTIO LAUDATO. 531

Perfeco sermone⁵⁶ se assuefecit: ut labore parta commendatione, regiis auribus familiarem et assuetum sonum vocis adhiberet⁵⁷.

Cuius utriusque industriae laudem duo reges partiti sunt; Cyrus omnium militum suorum nomina; Mithridates duarum et viginti gentium, quae sub regno eius erant, linguas ediscendo. Ille, ut sine monitore⁵⁸ exercitum saluaret: hic, ut eos quibus imperabat, sine interprete alloqui posset.

16.
Plin.VII.24.
XXV.2. Xenoph. Cyrop. lib. V. Quintil. XI. c. 29.
50. Solin. 7.
Aurel. Vict. de Vir. illustrib. 76. Gell. XVII. 17.
Amm. Mar. coll. XVI. 3.

CAPUT VIII. DE OTIO LAUDATO.

In Romanis.

1 P. Amiliano et C. Laelio.

2 Q. Mucio Scaevola Augure.

In externis.

1 Socrate Atheniensis.

2 Achille Homérico.

Otium, quod industriae, et studio maxime contrarium videtur, praecipue subnecti debet²: non quo evanescit virtus; sed quo³ recreatur. Alterum enim etiam inertibus vitandum: alterum strenuis quoque interdum appetendum est. Illis, ne proprie vitam inertem exigant⁴: his ut tempestiva laboris intermissione ad laborandum fiant vegetiores.

56 *sermone*] ita Torrenius ex tredecim Mss. alii *sermoni*. Caes. de B. Gall. III. 1. et quos Duker ad Flor. I. 1, 7. citat. Mox *laborem* vel *per laborem* quidam editi.

57 *adhiberet*] i. e. exhiberet. Curtius VIII. 2, 25. Plin. H. ep. 12. Torrenius.

58 *sine monitore*] i. e. nomenclatore Cic. pro Mur. 36. Plin. Paneg. 23. Hinc non audiendus Klokkius, qui malit pro *monitore* ex coniectura substituere *nomenclatore*. Ceterum exempla stupendae

memoriae congestit Muretus in Variis Lectionibus, capite peculiari.

1 *De otio*] ed. Vet. omittit *laudato*.

2 *praecipue subnecti debet*] Pighius: *subnecti breviter debet*.

3 *non quo — sed quo*] i. e. non illud genus otii, quo evanescit virtus, sed potius illud, quo virtus recreatur.

4 *ne proprie vitam inertem exigant*] Sic edidit Vorstius, quem secutus est Torrenius, licet in notis pro *inertem* malit

1. Par verae amicitiae clarissimum Scipio et Laelius, cum amoris vinculo, tum etiam omnium virtutum inter se iuncti societate, ut actuosae vitae iter aequali gradu exsequebantur, ita animi quoque remissioni communiter acquiescebant. Constat namque eos Caietae et Laurenti vagos⁵ litoribus conchulas, et calculos⁶ lectitasse: Idque se L. Crassus ex focero suo Q. Scaevola, qui gener Laelii fuit, audisse saepenumero praedicavit.

2. Scaevola⁷ autem quietae remissionis eorum certissimus testis, optime pila lusisse traditur: quia videlicet ad hoc diverticulum⁸ animum suum forensibus ministeriis fatigatum, transferre solebat. Alveo⁹ quoque et calculis vacasse interdum dici-

Oct. de orat.
II. 6. Horat.
II. Sat. I.

Quintil. XI.
2, 38. Cicero-
ni Fragmente.
Hortens.

lit *enervem*. Alii Mss. habent *inertem*, alii *enervem*. Ultr. prim. cum ed. Vet. *inervem*, al. *inertia*. Torrenio facile concesserim, *enervem* in *inertem* a librariis mutatum videri. At Torrenii explicatio ne exigant vitam, quae proprio nomine *enervis* vocanda sit, mihi numquam placebit. *Proprie* est in primis, praecipue, ut infra VIII. 9, ext. 3. Vellei. II. 9. Quintil. X. 1, 114. et alibi saepe; quod si vidisset Vorstius *proprie* non explicasset *perpetuo*; neque Pighius et Colerus *proprie* plane et contra tot testes eiecissent.

5 *vagos*] scil. Scipio et Laelius. *Vagos* est in Copef. et septem aliis Mss. itemque editionibus tantum non omnibus. Pighius quidem cum Colero et Vorstio edidit *vagas*, ait, quomodo, inquit Perizonius, ergo conchulae poterant *vagas* dici, cum in sicco litore iscerent? hinc Torrenius *vagos* in textum

recepit, quem sequi non dubitavi, licet *vagas* forte quis explicet *vage disiectas et sparsas conchulas et calculos*.

6 et calculos] ita longe plurimi Mss. et editt. Pighius tamen maluit ex Winch. quocum Lib. Dan. et Leid. quint. faciunt, atque ex Cicetone edere et *umbilicos*. Mox pro L. Crassus, est in editt. Vett. et Mss. P. Crassus, Cicero vero aperte cum L. Crassum vocat.

7 Scaevola] diversus a Q. Scaevola, de quo exemplo superiore dixerat. Hic de quo nunc loquitur, fuit pontifex, qui *cerimonias Deorum ordinavit*.

8 *diverticulum*] *Avocamentum* dicit Plin. Paneg. 82. Perizonius. *oblectamentum* Siodonius. Nos: *Zeitvertreib*.

9 Alveo] Alveus luforius fuit vas in quo ludentes teferas iaciebant. Vitruv. lib. V. Praef. Plin. XXXVII. 2. refert, Pompeium triumpho tertio de Asia et Ponto inter

tur; cum bene ac diu iura civium, et cerimonias deorum ordinasset. ut enim in rebus seriis Scaevolam, ita et in scenicis ¹⁰ lufibus hominem agebat: quem rerum natura continui laboris patientem esse non finit.

E X T E R N A.

Idque vidit, cui nulla pars sapientiae obscura fuit, Socrates: ideoque non erubuit tunc, cum interposita arundine cruribus suis, cum parvulis filiis ludens ab Alcibiade risus est ¹.

Homerus quoque, ingenii caelestis vates, non aliud sensit, vehementissimis Achillis manibus canoras fides aptando; ut earum militare robur leni pacis studio relaxaret.

¹.
Equitare in arundine longae. Horat. II. Sat. 3. Asphan. Var. Hesper. XII, 15. 16. Serisb. VIII. 12. Plutarch. Agefil. 9.

².
Ilud. Ovid.

CAPUT VIII.
DE VI ELOQUENTIAE¹.

In Romanis.

¹ *M. Valerio Max. diff.*² *M. Antonio oratore.*³ *C. Aurelio Cotta.*

In externis.

¹ *Pisistrato Atheniens.*² *Pericle Atheniens.*³ *Hegeſia Cyrenaico.*

Potentiam vero eloquentiae etſi plurimum valere animadvertimus, tamen sub propriis exem-

inter ſolemnia alveum e germis mira magnitudine detuliſſe, cum teſſeris, quae a talis diverſae erant. vid. Erneſti Clav. Cic. in *ſalus*. Quidam Mſſ. et editi *Aleis* vel *Aleae*, quod Torrenius damnare vix auſit. Aleae luſus juvenibus Saturnalibus permiſſum, reliquo vero anni tempore vetitum erat. Conf. Cic. de Senect. 16.

10 *ſcenicis*] i. e. ludicris VIII. 7, 7. VIII. 10, 2. Ita plane habet ed. Vet. Veſtigia huius lectionis ſunt in multis Mſſ. quorum alii in *ſcenis* al. in *ſenſis*, al. in *ſcais*, in *ſcurrilibus* habent, unde viri

docti coniecerunt in *ſeriis*, in *ſenilibus*, in *coenis*, in *turrilibus*, in *ſerotinis*, in *heroicis*, in *ſanis*, in *ſterilibus*, in *ſutilibus*; quae coniecturae omnes futiles mihi videntur. Vulgo editum eſt in *ſcurrilibus*, pro quo ego lectionem ed. Vet. in *ſcenicis* reſpoſui. An recte fecerim, viderint periti. *Scurrilis luſus* eſt ſupra VII. 8. in fine.

11 *riſus eſt*] ed. Vet. et quatuor Mſſ. *deriſus eſt*. Perizonius legit *viſus eſt*. minus recte.

1 *De vi eloquentiae*] ed. Vet. *Quanta vis ſit eloquentiae*.

LI 3

2 *Valo-*

plis, quo scilicet vires eius testatioris fiant, recognosci convenit.

1. Regibus exactis, plebs dissidens a patribus, iux-
An. V. 259. ta ripam fluminis Anienis in colle, qui *Sacer* appel-
Livius II, 32. latur, armata confedit. Eratque non solum defor-
Dionys. VI. mis, sed etiam miserrimus reipublicae status; a ca-
49. Plutarch. pite eius cetera parte corporis pestifera seditione
Pomp. Zonara, divisa. Ac n̄j Valerii * subvenisset eloquentia, spes
 tanti imperii in ipso paene ortu suo corruisset. Is
 namque populum nova et insolita libertate temere
 gaudentem, oratione ad meliora et saniora consilia
 revocatum, senatui subiecit, id est, urbem urbi iun-
 xit. Verbis ergo facundis ira, consternatio, arma
 cesserunt.

2. Quae etiam Marianos Cinnanosque mucrones
An. V. 666. civilis profundendi sanguinis cupiditate furentes,
App. Civil. 1. inhibuerunt. Missi enim a saevissimis ducibus
Plutarch. Ma- milites ad M. Antonium obtruncandum, sermone
rio p. 431. eius obstupescit, descriptos iam et vibrantes * gla-
Velleius II. dios cruore vacuos vaginis reddiderunt. Quibus
22. Lucan. II. digressis, P. Antronius ⁵ (is enim solus in ambitu
Cic. de Orat. expers Antonianae facundiae ⁷ steterat) crudele
III. 3. Valer. imperium truculento ministerio peregit. Quam
VIII. 2, 2. disertum igitur eum fuisse putemus, quem ne ho-
 stium quidem quisquam occidere sustinuit, qui mo-
 do vocem eius ad aures suas voluit admittere?

2 *Valerii*] Livius *Mene-*
mum Agrippam nominat.

3 *arma*] Pighius cum aliis
et arma, contra liberos. vid.
VIII. 10, 3. testibus, chiogra-
phis, quaeftionibus.

4 *vibrantes*] V. 3, 2. Virgil.
Aen. VIII. 769. Sil. Ital. I.
 539. etc. Quidam *vibratos*,
 minus bene.

5 *P. Antronius*] plerique

Mss. *P. Antonius*, nam hoc
 notius fuit nomen. Quidam
 etiam *P. Annius*, sicut a Plu-
 tarcho l. c. vocatur. vid. in-
 fra VIII. 2, 2.

6 *in ambitu*] scil. aedium.
 Plutarch. *κατα τας θυρας.*

7 *facundiae*] hoc Torre-
 nius ex Mss. et edit. Vett.
 recepit. Pighius alii que de-
 derant *vocis*. Ed. Vett. *elo-*
quentiae.

8 *pre-*

Divus quoque Iulius, quam caelestis numinis, ^{3.} tam etiam humani ingenii perfectissimum columen, vim facundiae proprie ⁸ expressit, dicendo in ^{An. V. 676. Suet. in Caesare 4. Plutarch. et alit. Cic. in Bruto} accusatione Cn. Dolabellae, quem reum egit, ^{92. Auctor dist. de causis. corr. eloq. 34.} *ex-torqueri sibi causam optimam C. Cottae* ⁹ patrocínio. Siquidem maxima tunc eloquentia *quest*a est ¹⁰. Cuius ¹¹ facta mentione, quoniam domesticum nullum maius adiecerim exemplum, peregrinandum est.

EXTERNA.

Pisistratus dicendo tantum valuisse traditus est ¹², ^{I. Inst. II. Plutarch. Solone. Herodot. I. Aelian. VIII. Diodor. Sic. XIII.} ut ei Athenienses regium imperium oratione capti permitterent; cum praesertim ex contraria parte amantissimus patriae Solon niteretur. Sed alterius salubriores erant conciones, alterius disertiores. quo evenit, ut alioqui prudentissima civitas libertati fervitutum praeferret.

Pericles autem felicissimis naturae incrementis ¹³, ^{2. Plutarch. in vita. Cic. in} sub Anaxagora praeceptore summo studio

⁸ *proprie*] i. e. imprimis. vid. VIII. 8, ab init. ibique notata, et Perizonium ad h. l. Vulgo *propriae*, quod merito Torrenius mutavit.

⁹ *C. Cottae*] vid. Perizon. Animadv. Histor. p. 56. Nam vetustiores editt. et Mss. habent *L. Cottae*.

¹⁰ *maxima tunc eloquentia quest*a est.] sic magna pars Mss. et editt. vetustarum, in quibus etiam ed. Vet. Lips. Lugd. etc. sunt. Nec aliter legendum putat Torrenius, et si lectionem Pighianam retinuerit in textu. *Maxima eloquentia*, est Caesar ipse, quem veteres uno ore affirmant in eloquentia ad principatum perventurum fuisse, nisi ab istis studiis avocatus

fuisset maioribus rebus. Pighiana lectio est *maxima tunc vis eloquentiae quest*a est, alii: *man. r. eloquentiae ei laus quest*a est, vel: *quaesita est*. Omitto in Ultr. sec. un. Duac. ed. Mog. et Lips. Thann: his verbis longam laciniam adfuturam esse.

¹¹ *Cuius*] scil. Iulii Caesaris. Similem transitionem, sed maiore verborum apparatu et pompa prolatam, vide supra l. 6, ext. 1. *init*.

¹² *traditus est*] sic Torrenius ex Mss. Pighius alique *traditur*.

¹³ *naturae incrementis*] audacter pro dotibus naturae Virgil. Ecl. 4, 49. Mox *illam urbem*, quatuor Mss. et editt. Vett.

Bruto, et de Oras. III. Quinsil. XII. 10, 24. et 65. XII. 2, 22. Augustin. de Civ. Dei II. 9. Eupolis in 34. p. 115.

perpolitus et instructus, liberis Athenarum cervi-
 cibus iugum servitutis imposuit. egit enim ille ur-
 bem, et versavit arbitrio suo. Cumque adversus
 voluntatem populi loqueretur; iucunda nihilo-
 minus, et popularis eius vox erat. Itaque veteris
 comoediae¹⁴ maledica lingua, quamvis potentiam
 viri perstringere cupiebat, tamen *in labris eius ho-*
minis melle dulciorem leporem fatebatur habitare:
inque animis eorum, qui illum audierant, quasi aculeos
quosdam relinqui praedicabat. Fertur quidam, cum
 admodum senex primae concioni Periclis adole-
 scentuli interesset, idemque iuvenis Pisistratum iam
 decrepitem concionantem audisset, non temperasse
 sibi quo minus exclamaret, *Caveri illum civem oport-*
ere, quod Pisistrati orationi simillima eius esset ora-
tio. Nec hominem aut aestimatio eloquii, aut mo-
 rum augurium fefellit. Quid enim inter Pisistra-
 tum et Periclem interfuit, nisi quod ille armatus,
 hic sine armis tyrannidem gessit?

^{3.} *Laert. Ari- stip. Ge. Thst. k. 34.*

Quantum eloquentia valuisse Hegesiam, Cyre-
 naicum philosophum, arbitramur? qui sic mala
 vitae repraesentabat, ut eorum miseranda imagine
 audientium pectoribus inserta, multis voluntariae¹⁵
 mortis oppetendae cupiditatem ingeneraret? Ideo-
 que a rege Ptolemaeo ulterius hac de re differere
 prohibitus est.

¹⁴ *veteris comoediae]* de qua videndus Horat. Serm. I. 4, 4. De Comoedia in ge-
 nere consulendus libellus antiquus Donati vitae Teren-
 tii addi solitus.
¹⁵ *voluntariae]* ed. Vet. cum Ultr. prim. *voluntariam.* Eadem cum plerisque Mss. *appetendae.*

CAPUT X.
DE PRONUNTIATIONE ET APTO
MOTU CORPORIS¹.

In Romanis.

3 *M. Tullio.*1 *C. Graccho.*

Externo uno.

2 *Q. Hortensio.**Demosthene Atheniensis.*

Eloquentiae autem ornamenta in pronuntiatione apta, et convenienti motu corporis consistunt. quibus cum² se instruxit, tribus modis homines aggreditur, animos eorum ipsa invadendo, horum alteri aures, alteri oculos permulcendos tradendo.

Sed ut propositi fides in personis illustribus exhibeatur, C. Gracchus eloquentiae, quam propositi, felicioris adolescens, quoniam flagrantissimo ingenio, cum optime rempublicam tueri posset, perturbare impie maluit; quoties apud populum concionatus est, servum post se musicae artis peritum habuit, qui occulte eburnea fistula pronuntiationis eius modos formabat; aut nimis remissos excitando, aut plus iusto concitatos revocando: quia ipsum calor atque impetus actionis attentum huiusce temperamenti aestimatorem esse non patiebatur.

Q. autem Hortensius plurimum in corporis decoro motu repositum credens, paene plus studii in eodem elaborando, quam in ipsa eloquentia affectanda impendit. Itaque nescires, utrum cupidius ad audiendum eum, an ad spectandum concurreretur: sic verbis oratorii adspectus, et rursus ad spectui verba serviebant. Itaque constat Aesopum Rosciumque³, ludicrae artis peritissimos viros, illo

1 *De Pronuntiatione etc.]*
 Ed. Vet. *Quantum momentum sit in pronuntiatione et apto motu corporis.*

a cum] aliquot qui. male.
 nam de eloquentia ipsa hoc dicitur, non de oratore.

3 *Aesopum Rosciumque] Aesopus tragoedus, Roscius comoedus praestantissimus fuit. Utrumque saepius laudat Cicero. Pighius Aesopum et Roscium edidit, idemque recepit viros, quod a plerisque Mss. et edict. vet. abest.*

Li 5

4 peti-

1.
An. V. 630.
Plutarch. in
vita. Gell. I.
c. 11. Quint.
I. 10, 27.

Cic. de Orat.
III. 69.

2.
Gell. I. c. 5.
Macrob. Sat.
III. 13. Quint.
sil. XI. 3, 8.

causas agente, in corona frequenter adstitisse; ut foro petitos ⁴ gestus in scenam referrent.

Iam M. Cicero quantum in utraque re, de qua ^{3.} loquimur, momenti sit, oratione quam pro Gallio ^{An. V. 687.} habuit, significavit, M. Calidio accusatori expro- ^{Cic. in Bruto} brando, quod *praeparatum sibi a reo venenum, testi- ^{79. Afion.} ^{Paed. pro Cor-} ^{ncl. Quintil.} ^{XI. c. 3, 155.} ^{Euseb. num.} ^{1960.} ^{bus, chirographis, quaestionibus se probaturum affir-} mans, remisso vultu, et languida voce, et soluto ⁵ genere orationis usus esset: pariterque et oratoris vitium detexit, et causae periclitantis argumentum adiecit ⁶, totum hunc locum ita claudendo: *Tu istud, M. Calidi, nisi fingeres, sic ageres?* ⁷*

EXTERN A.

^{1.} Consentaneum huic Demosthenis iudicium, qui ^{Cic. Brut. et} cum interrogaretur, *quidnam esset in dicendo effica- ^{de Orat. 3.} ^{Quintil. XI.} ^{c. 3.} ^{Cic. de} ^{Orat. 3.} ^{Plin.} ^{VII. cap. 30.} ^{Plutarch. X.} ^{Rhetor.} ^{cissimum}, respondit, *ἡ ὑπόκρισις* ⁸. Iterum deinde et tertio interpellatus idem dixit, paene totum se illi debere confitendo. Recte itaque Aeschines, cum propter iudicalem ignominiam, relictis Athe-*

⁴ petitos] opponitur *tū* referrent; quare lectio Mf. Leid. *positor* huc non quadrat.

⁵ soluto] i. e. remisso, negligenti.

⁶ et causae periclitantis argumentum adiecit.] Causa periclitantis, est causa rei, Gallii nempe. Perizonius et Torrenius *periclitantis* ad causae referunt; verum *periclitantis* non est adiectivum *tu causae*, sed referendum potius est ad substantivum Gallii, quod subintelligitur; neque ergo opus est ut *periclitanti* legatur. Causae enim est casus tertius et *periclitantis* secundus, a causae rectus. Sensus est: Cicero aliis argumentis, quibus causam

periclitantis Gallii tuitus est, adiecit etiam oratoris vitium.

⁷ *Tu istud, etc.*] Cicero in Bruto: *Tu istud* etc. Sensus est: Si vera essent, quae tu profers, certe maiore cum ardore et vehementia ista protulisses.

⁸ *ἡ ὑπόκρισις*] apud Graecos de actione histrionum praecipue dicitur, et ipsi histriones *ὑπόκριται* nominantur, quia personam alienam in scena simulant. Hinc ad pronuntiationem et actionem oratorum etiam extenditur. Torrenius. Circumlocutio latina, quam nonnulli Mf. habent, inepte addita est.

9 volu-

nis, Rhodum petisset, atque ibi rogatu civitatis suam prius in Ctesiphontem, deinde Demosthenis pro eodem orationem clarissima et suavissima voce recitasset, admirantibus cunctis utriusque voluminis⁹ eloquentiam, sed aliquanto magis Demosthenis: *Quid si, inquit, ipsum audissetis*¹⁰! Tantis orator, et modo tam infestus adversarius, sic inimicivim, ardoremque dicendi suspexit, ut *se scriptorum eius parum idoneum lectorem esse* praedicaret¹¹. expertus acerrimum oculorum vigorem, terribile vultus pondus, accommodatum singulis verbis sonum vocis, efficacissimos corporis motus. Ergo etsi operi illius adiici nihil potest, tamen in Demosthene magna pars¹² Demosthenis abest; quod legitur potius, quam auditur.

CAPUT XI.

DE EFFECTIBUS¹ ARTIUM RARIS.

Apud Romanos,
ut in	2 <i>Pictura Apellis et Plastico
Lyssippi.</i>
2 <i>Astrologia C. Sulpicii Galli.</i>	3 <i>Vulcano Alkamenis.</i>
3 <i>Aruspicina Spurinae.</i>	4 <i>Venere Praxitelis.</i>
Apud Externos,
ut in	5 <i>Neptuno Euphranoris.</i>
1 <i>Astrologia Periclis.</i>	6 <i>Agamemnone Timantis.</i>
	7 <i>Equo Nealcis.</i>

Effectus etiam artium recogniti possunt² aliquid afferre voluptatis: protinusque et quam utili-

9 *voluminis*] i. e. orationis, bancque lectionem, quam nonnulli Mss. et ed. Mog. habent, in textum recepit Torrenius, cum Pighius, Colemus, Vorstius alique dedissent *columinis*, i. e. Demosthenis et Aeschinis.

10 *Quid — audissetis*] vid. Olearius ad Philostrat. de vitis Sophistarum p. 510.

11 *praedicaretis*] sic Torrenius ex Mss. et vet. editt.

revocavit, Pighius legerat cum aliis *diceret*.

12 *magna pars*] vox et motus corporis et vultus.

1 *De effectibus*] Plerique Mss. *Quam magni sint effectus artium.*

2 *recogniti possunt*] ed. Vet. Mog. et novem Mss. *recognosci posse*, unde Perizonius coniicit *recognosci potest*, quod et Torrenio placet. Mox *excogitatas sine*, pro *exc. sunt bene*

ter excogitatae sint, patebit, et memoratu dignae res lucido in loco reponentur, et labor in iis edendis suo fructu non carebit.

^{1.}
An. V. 580.
Plin. II. 12.
Front. I. c.
12. Plutarch.
in Paulo. Cic.
de Senectute.
Quintil. I. 17.
Livii Hist.
XXXIII, 37.

Sulpicii Galli maximum in omni genere litterarum recipiendo studium plurimum reipublicae profuit. Nam cum L. Paulli bellum adversum regem Persen gerentis, legatus esset, ac serena nocte subito luna defecisset; eoque veluti diro quodam monstro perterritus exercitus noster, manus cum hoste conferendi fiduciam amisisset, de caeli ratione, et siderum natura peritissime disputando, alacrem eum in aciem misit. Itaque illi inclytæ Paullianæ victoriæ liberales artes³ Galli aditum dederunt: quia nisi ille metum nostrorum militum vicisset, imperator [Romanus⁴] vincere hostes non potuisset.

^{2.}
An. V. 709.
Suet. Plut. in
vita.

Spurinae quoque in consecrandis deorum monitis efficacior scientia apparuit, quam urbs Romana voluit⁵. praedixerat enim C. Caesari, ut *proximos dies xxx quasi fatales caveret*, quorum ultimus erat Idus Martiae. Eo⁶ cum forte mane uterque in domum Calvini Domitii ad officium convenisset, Caesar Spurinae, *Ecquid scis*, inquit⁷, *Idus Martias iam venisse?* et is; *Ecquid scis illas nondum praeteriisse?* Abiecerat alter timorem, tanquam exacto tempore suspecto: alter ne extremam quidem eius partem periculo vacuam esse arbitratus est. Utinam

bene revocavit Vorstius. Undecim Mss. habent *patebunt*.

³ *liberales artes*] Astronomia.

⁴ *imperator [Romanus]*) uncis inclusi *Romanus*, quod a novem Mss. ed. Mog. et Vet. abest, et commode abesse potest, ut iam Torrenius vidit.

⁵ *voluit*.] sic plerique Mss. et edita. Vett. unde Torre-

nus ita edidit. Pighius tamen maluit quorundam librorum *voluisset*. Mox enim deleverim cum multo pluribus Mss. et edit. Vett.

⁶ *Eo*] i. e. die. Aliquot Mss. *Et*. Duo cum ed. Vet. *Ergo*.

⁷ *inquit*] haec vox in sex edit. Pighio prioribus non exstat. Torrenius nihil annotavit.

⁸ *alimi-*

haruspicem potius augurium, quam patriae parentem securitas fefellisset.

EXTERNA.

Sed ut alienigena⁸ scrutemur, cum obscurato repente sole inusitatis perfusae tenebris Athenae solitudine agerentur⁹, interitum sibi caelesti denuntiatione portendi credentes, Pericles processit in medium, et quae a praeceptore suo Anaxagora pertinentia ad solis et lunae cursum acceperat, disseruit: nec ulterius trepidare cives suos vano metu passus est.

Quantum porro dignitatis a rege Alexandro tributum arti existimamus, qui se et pingi ab uno Apelle, et fingi a Lysippo tantummodo voluit?

Tenet visentes Athenas¹⁰ Vulcanus Alcamenis manibus fabricatus. Praeter cetera enim perfectissimae artis in eo praecurrentia indicia, etiam

illud mirantur, quod stat dissimulatae claudicationis sub veste leviter vestigium repraesentans¹¹, ut non tanquam exprobratum vitium, ita tamquam certam propriamque dei notam decore significans.

Cuius coniugem Praxiteles in marmore quasi spirantem in templo Gnidorum collocavit, propter pulchritudinem operis a libidinoso cuiusdam complexu parum tutam. Quo excusabilior est error

⁸ *alienigena*] scil. exempla. Duo Mss. cum ed. Mog. et Vet. *alienigenas* scil. gentes, ut Guyeto scribendum videbatur, praeter rem.

⁹ *agerentur*] Lipsius et Perizonius legunt *angerentur*.

¹⁰ *Athenas*] tres Mss. ed. Vet. et Ascenl. *Athenis*.

¹¹ *stat-repraesentans*] Cooperf. Bic. sec. Ultr. prim. Leid. sec. et ed. Vet. *stans-repraesentat*, quod Perizonius

malit, ne duo participia tam propinquis in locis concurrant uni verbo annexenda. Ed. Lips. *statim*. Tres Mss. *exprobrans*.

¹² *tamquam*] Pighius et Colerus tamen, sed plerique libri *tamquam*, et amat Valerius saepe tales repetitiones eiusdem verbi, ut Torrenius observavit.

¹³ *cuiusdam*] Macaracae Perinthii vid. Lucianum.

¹⁴ *picthae*]

VIII. 39. equi, qui visa pictura equae, hinnitum edere co-
 actus est: et canum latratus ad aspectu pictae¹⁴ ca-
 nis incitatus: taurusque ad amorem et concubitum
 aeneae vaccae Syracusis nimiae similitudinis irrita-
 mento compulsus. Quid enim vacua rationis ani-
 malia¹⁵ arte decepta miremur, cum hominis sacri-
 legam cupiditatem muti lapidis lineamentis exci-
 tatam videamus?

Ceterum¹⁶ natura quemadmodum saepe numero
 aemulam virium suarum artem esse patitur, ita ali-
 quando irritam fesso labore dimittit: quod summi
 artificis Euphranoris¹⁷ manus senserunt. Nam,
 cum Athenis XII deos pingeret, Neptuni imagi-
 nem quam poterat excellentissimis maiestatis colo-
 ribus complexus est, perinde ac Iovis, aliquanto
 augustiorem repraesentaturus¹⁸. Sed omni impetu
 cogitationis in superiori opere absumto, postero-
 res eius conatus assurgere, quo tendebant, nequi-
 verunt.

¹⁴ pictae] ita Leid. sec.
 quod Torrenius in textum
 recepit, cum hic agatur de
 animalibus, quae ad aspectu pi-
 ctarum sui generis femina-
 rum in venerem sunt accen-
 sae. Sic canes moestae Senec.
 Hippol. 1108. multa cane Ho-
 rat. Epod. II. Ceteri omnes
 picti.

¹⁵ animalia] plures Mss.
 et. edit. Vett. animantia.

¹⁶ Ceterum] Hoc loco in
 Mss. et edit. Vett. ante Pi-
 ghium initium est capitis
 XII. Quaedam nulla arte effici
 posse.

¹⁷ Euphranoris] Euphra-
 nor pinxis duodecim Deos.
 vid. Plin. Praxiteles sculpsit
 vero signa duodecim deorum.
 vid. Pausan.

¹⁸ perinde ac Iovis — re-

praesentaturus] Pinxerat iam
 Euphranor et complexus erat
 Neptunum excellentissimis
 maiestatis coloribus, sed eo
 consilio, ut Iovem redderet
 magis etiam augustum et
 maiestatis plenum, in quo
 ars illum defecit, cum in su-
 periori opere, i. e. Neptuno
 omnem impetum cogitatio-
 nis absumsisset. Ita explicat
 Torrenius. At idem minus
 bene perinde ac mutandum
 forte in deinde et censet. Nam
 perinde ac, est similiter, pari
 modo. In animo habuerat
 Euphranor, Iovis imaginem
 tanta cura pingere, ut ali-
 quanto augustior esset ima-
 gine Neptuni. Quae res eum
 fefellit. Guyeto aliquanto au-
 gustiorem additicia videntur.
 Papae!

19 Iphi-

Quid ille alter aequae nobilis pictor, luctuosum
 immolatae Iphigeniae¹⁹ sacrificium referens, cum
 Calchanta tristem, maestum Ulysssem, clamantem²⁰
 Aiace, lamentantem Menelaum circa aram sta-
 tuisset, caput Agamemnonis involvendo, nonne
 summi maeroris acerbiter, arte exprimi non
 posse confessus est? Itaque pictura eius, haruspici-
 cis²¹, amicorum, et fratris lacrymis madet: patris
 fletum spectantis affectui aestimandum reliquit.

Atque ut eiusdem studii adiciam exemplum,
 praecipuae artis pictor²² equum ab exercitatione
 venientem, modo non²³ vivum, labore industriae
 suae comprehenderat. cuius naribus spumas adii-
 cere cupiens, tantus artifex in tam parvula materia
 multum ac diu frustra terebatur²⁴. Indignatione
 deinde accensus, spongiam omnibus imbutam co-
 loribus forte iuxta se positam apprehendit, et veluti
 corrupturus opus suum, tabulae illisit. Quam
 fortuna ad ipsas equi nares directam desiderium
 pictoris coegit explere²⁵. Itaque quod ars adum-
 brare non valuit, casus imitatus est.

¹⁹ Iphigeniae] vid. Euripidis Iphigeniam in Aulide.

²⁰ haruspici] i. e. Calchantis; amicorum, i. e. Ulixis et Aiace, unde patet male in editt. vet. et quibusdam Mss. amici legi; fratris, i. e. Menelai, nempe is frater fuit Agamemnonis, non Iphigeniae.

²¹ pictor] Nealeum vocat Plinius l. c. quem vide.

²² modo non] i. e. prope modum, tantum non.

²³ terebatur] vid. l. 8, 6. VIII. 14. inis. Ante Vorfium vulgo legebatur tenebatur.

²⁴ explere] margo Pighii, Lipsii liber, i. e. ed. Vet. nec non Mss. Ultr. sec. Duac. et ed. Mog. *exemplare*, i. e. *describere ad exemplum alterius*; non vero *eximplere*, ad formam *adimplere* factum, uti Lipsius putavit, qui quoque *exemplare* tamquam ignotius verbum perperam praetulit; nam *exemplare* est verbum medii aevi, quod huc non quadrat. Al. *explanare*, quod itidem nihili est. Mox male a quibusdam editoribus *ars* eiectum est, quod merito restituit Torrenius. *Adumbrare* proprium est verbum in re pictoria.

CAPUT XII.

OPTIMIS ARTIUM MAGISTRIS
CONCEDENDUM ESSE.

Ut factum apud Romanos.

1. Furio et Cascellio in iure Praedicatorio.

Apud Exteros.

1. Euclidi in geometria.
2. Philoni in architectura.
3. Apelli in pictura.

Suae autem artis unumquemque et auctorem¹, et disputatorem optimum esse, ne dubitemus, paucis exemplis admoneamus².

1. Cic. Balb. 20.

Q. Scaevola legum clarissimus et certissimus vates³, quotiescunque de iure praedictorio⁴ consulebatur, ad Furium, et Cascellium⁵, quia huic scientiae dediti erant, consultores reiciebat. Quo quidem facto moderationem magis suam commendabat, quam auctoritatem minuebat⁶, ab his id negotium aptius explicari posse confitendo, qui quotidiano eius usu callebant⁷. Sapientissimi igitur, artis suae professores sunt, a quibus et propria studia verecunde, et aliena callide⁸ aestimantur.

EXTERN A.

1. Plutarch. de Gen. Socras. p. 529.

Platonis quoque eruditissimum pectus haec cogitatio attingit: qui conductores sacrae arae⁹ de

1. auctorem] hoc revocavit Vörstius, nam Pighius et Colerus ediderunt auctorem.

2. admoneamus] Perizonius maluit admoneamur, quod in Ultr. prim. et ed. Vet. est, sed admoneamus bene habet, licet Perizonius dicat, inepte legi admoneamus.

3. vates] i. e. interpres, peritus. Sic medicinae vates apud Plinium.

4. de iure praedictorio] i. e. de eo, quod ad praedia publico obligata, et ex lege praedictoria vendenda pertinebat. Gloss. praedictorius, vgl. xugls. Praedictores sunt

iuris praedictorii periti. Vid. cel. Ernesti Clav. Cic.

5. Cascellium] vid. VI. 2, 12.

6. minuebat] Lib. Dan. et ed. Vet. muniebat, quod frustra Colerus maluit.

7. callebant] frustra inter varias lectiones Gudii palabant.

8. callide] Grusus in Probabil. Criticis pag. 260. coniicit candido. Praeter rem, si quid video. Callide hoc loco est intelligenter, uti apud Ciceronem, de Orat. I. 20. callide dicere. Orat. 29. etc.

9. conductores sacrae arae] in Winch. cond. viae sanctae, in

modo et forma eius secum sermonem conferre conatos, ad Euclidem ¹⁰ Geometram ire iussit, scientiae eius cedens, imo professioni.

Gloriantur Athenae armamentario suo: nec sine causa. est enim illud opus et impensa et elegantia visendum. Cuius architectum Philonem ita ^{8. Plin. VII. 37. Cic. de Oras. I. 14.} facunde rationem institutionis suae in theatro reddidisse constat, ut disertissimus populus non minorem laudem eloquentiae eius, quam arti tribueret ¹¹.

Mirifico et ille artifex, qui in opere suo moneri ^{12. Plin. XXXV. 10. de Apella.} se a futuro de crepida, et ansulis ¹³ passus, de crure etiam disputare incipientem, supra plantam adscendere vetuit.

CAPUT XIII.

DE SENECTUTE MEMORABILI.

In Romanis.

- 1 M. Valerio Corvo sexies Cos.
- 2 L. Metello pona. max.
- 3 Q. Fabio Max. Verrucosso.
- 4 M. Perperna censorio.
- 5 App. Claudio Caeco.
- 6 Mulieribus, Livia, Terentia, et Clodia.

In Externis.

- 1 Hierone Siciliae, et Mafsi-

nissa Numidiae regibus.

- 2 Gorgia Leontino.
- 3 Xenophilo Chalcidensi.
- 4 Argantonio Gaditanorum regis.
- 5 Aethiopibus, Indis, et Epimenide Cnossio.
- 6 Gente Epiorum Aetola.
- 7 Dausbone quodam, et Latiniorem regibus duobus.

Senectus quoque ad ultimum sui finem protracta, in hoc eodem opere ², inter exempla industriae,

in margine Lib. Dan. cond. viae sacrae. Pighius ex coniectura edidit conductores sacrae arcis, nempe in qua Minervae signum de caelo lapsum adservatum fuit. Verum istud aedificium monente Vario diu ante Platonem existit. Sermo est de ara Apollinis in Delo, uti Mitallerius vidit. Consule Plutarch. l. c.

¹⁰ ad Euclidem] Mitallerius ex Plutarcho legit ad Eudoxum.

¹¹ tribueret] ita Torrenius ex Mss. et Vetustis edidit. Alii tribuerit.

¹² ansulis] i. e. uncis, per quos traiecta hora pedem adstringunt. Tibull. I. 9, 14. Ansa qua compressos colligat arcta pedes. vid. Aelian. Var. Hist. VIII. 11.

¹³ Memorabili] Memorabilis in plerisque Mss. et ed. Vet. omittitur.

² in hoc eodem opere] nempe VIII. 7.

Mm

3 no-

in aliquot claris viris conspecta est. separatam tamen et proprium titulum habeat; ne, cui deorum immortalium praecipua indulgentia adfuit, nostra ornata mentio³ defuisse existimetur: et simul spe⁴ diuturnioris vitae, quasi adminicula quaedam dentur, quibus insistentes, alacriorem se respectu vetustae felicitatis facere possit: tranquillitatemque seculi nostri, qua nulla unquam beator fuit, subinde fiducia confirmet, salutaris principis⁵ incolumitatem, ad longissimos humanae conditionis terminos pro-rogando.

1.
Plin. VII. 48.
Cic. Catone.
Plutarch. in
Mario.

M. Valerius Corvus⁶ centesimum annum complevit. cuius inter primum et sextum consulatum quadraginta septem⁷ anni intercesserunt: suffecitque integris viribus corporis non solum speciosissimis reipublicae ministeriis, sed etiam exactissimae agrorum suorum culturae, et civis, et patrisfamilias optabile exemplum.

2.
An. V. 510.
Cic. Catone.
Plin. VII. 48.

Cuius vitae spatium aequavit Metellus: quoque anno post consularia imperia, senex admodum pont. max. creatus, tutelam cerimoniarum per duos et viginti annos, neque ore in votis nuncupandis haesitante, neque in sacrificiis faciendis tremula manu⁸, gessit.

3 *nostra ornata mentio*] i. e. mentio, qua ornamus et laudamus senectutem. Sic *honoratus animus* VIII. 14. 2. Pro *ornata* Lipsius et Vossius legendum coniiciunt *oratione*. Torrenius pronomen ei ante *nostra* iure eiecit.

4 *et simul spe*] i. e. senectuti proprium titulum in opere meo assignavi eam quoque ob causam, quod ipse spem habeo diuturnioris vitae etc. Patet ex hac explicatione, nihil opus esse coniectura Lipsii, Vossii et

Perizonii, qui legunt *spei* pro *spe*. Mox *quis* inter *facere* et *posset* a Pighio intrusum iterum expunxit Torrenius.

5 *salutaris principis*] En adulatorem Tiberii!

6 *Valerius Corvus*] vid. III. 2, 6. Nam et hic omnes libri *Corvinus* servant.

7 *septem*] sic Camp. Cauch. Ultrai. prim. atque Fasti Capitolini. Ceteri cum omnibus editt. *et sex*. Scilicet duplex est numerandi ratio.

8 *tremula manu*] Conf. III. 3, ext. 1.

9 *quos*

CAP. XIII. DE SENECTUTE MEMOR. 547

Q. autem Fabius Max. duobus et sexaginta annis auguratus sacerdotium sustinuit, robusta iam aetate id adeptus. quae utraque tempora si in unum conferantur, facile seculi modum expleverint.

Iam de M. Perperna quid loquar? qui omnibus, quos in senatum consul vocaverat⁹, superstes fuit: septem quoque tantummodo, quos censor collega L. Philippi legerat, e patribus conscriptis reliquos vidit; toto ordine amplissimo diuturnior.

Appii vero aevum clade metirer, quia infinitum numerum annorum orbatus luminibus exegit, nisi quatuor filios, et quinque filias, plurimas clientelas, rem denique publicam, hoc casu gravatus, fortissime rexisset. Quin etiam fessus iam vivendo, lectica se in Curiam deferri iussit, ut cum Pyrrho deformem pacem fieri prohiberet. Hunc caecum aliquis nominet, a quo patria quod honestum erat, per se¹⁰ parum cernens, coacta est pervidere?

Muliebris etiam vitae spatium non minus longum in compluribus apparuit; quarum aliquas strictim retulisse me satis erit. Nam et Livia Rutilii septimum et nonagesimum, et Terentia Ciceronis tertium et centesimum¹¹, et Clodia Aufilii¹², quindecim filiis ante amissis¹³, quintum decimum et centesimum explevit annum.

⁹ quos in senatum consul vocaverat] sic fere libri Mss. quibuscum ed. Vet. consent. Idque Grohovius (vid. Notas eius ad Liv. II. 55.) probavit, et Torrenius recte in textum recepit. Vulgo: quos in senatu rogaverat. Mox septemque Mss. et ed. Vet. haud male.

¹⁰ per se] duo Mss. delent. minus bene.

¹¹ tertium et centesimum]

Plinius CXVII scribit. *Corradus.*

¹² Aufilii] scil. uxor. Et sic nonnulli Mss. Alii mendose *Aulisi*, alii *Auli filia*. Plinius l. c. *Ofsili*, quod cum *Aufilii* idem est.

¹³ amissis] hoc recte Pighius prae tulit vulgato *enxis*. Nam non de multiplici partu, sed de illis, qui aliis supervixerunt, agitur. *Amis-* sis cum iam multis Mss. habet quoque ed. Vet.

M m 2

14 pop.

E X T E R N A.

1. Iungam his duos reges, quorum diuturnitas populo Romano¹⁴ fuit utilissima. Siciliae rector Hiero ad nonagesimum annum pervenit. Masinissa, Numidia rex, hunc modum excessit, regni spatium sexaginta annis emensus, vel ante omnes homines robore senectae admirabilis. Constat eum, quem admodum Cicero refert libro quem De senectute¹⁵ scripsit, nullo unquam imbre, nullo frigore, ut caput suum veste tegeret, adduci potuisse. Eundem ferunt aliquot horis in eodem vestigio perstare solitum, non ante moto pede, quam consimili labore iuvenes fatigasset: at si quid agi a sedente¹⁶ oporteret, toto die saepenumero nullam in partem converso corpore in solio durasse. Ille vero etiam exercitus equo insidens, noctem diei plerumque iungendo duxit: nihilque omnino ex iis operibus, quae adolescens sustinere assueverat, quo minus senectute¹⁷ ageret, omisit. Veneris etiam usu ita semper viguit, ut post sextum et octogesimum annum filium generarit¹⁸, cui Methymnato¹⁹ nomen fuit. Terram quoque, quam vastam et desertam acceperat, perpetuo culturae studio frugiferam reliquit.

2. Gorgias etiam Leontinus, Isocratis, et complurium magni ingenii virorum praeceptor, sua sen-

14 pop. Rom.] al. Reipublicae nostrae.

15 De senectute] cap. X.

16 agi a sedente] sic Aldus ediderat, et praeter utrumque Brand. novem Mss. Torrenii habent cum plerisque editt. meritoque revocatum est a Torrenio, qui vidit inter se opponi *perstare* et *sedente*. Pighius vero, quem alii secuti sunt, ex suis Mss. dedit *agere assidentem*, et sic

habet ed. Vet.

17 quo minus senectute] senectute, i. e. in senectute, senex. Pighius et Colerus dederunt: *quum illam senectutem*, minus bene.

18 generarit] ed. Vet. cum compluribus Mss. *generaret*.
19 Methymnato] variant libri in hoc nomine. Suidas *Μεθυμναύς*. Excerpta Polybii p. 174. *Μεθυμναύς*. Ceterum vid. V. 2. in fine.

tentia felicissimus. Nam cum centesimum et septi- Lucian. Ma-
 mum ageret annum, interrogatus *quapropter tam-* croeb. Plin.
diu vellet in vita remanere: Quia nihil, inquit, habeo, VII, 48. Ae-
quod Senectutem meam accussem. Quid isto tractu lian. Var. bist.
 aetatis aut longius, aut beatius? Iam alterum se- II. 35. Phi-
 culum ingressus, neque in hoc querelam ullam lostr. Vit. So-
 invenit, neque in illo relinquit. phist. lib. I.

Biennio minor Xenophilus Chalcidensis Pytha- Lucian. Ma-
 goricus, sed felicitate non inferior. Siquidem, ut croebis. Plin.
 ait Aristoxenus musicus: omnis humani incommo- VII. 30
 di expers, in summo perfectissimae splendore do-
 ctrinae extinctus est.

Arganthonius autem Gaditanus tamdiu regna- Cic. Catone.
 vit, quamdiu etiam ad satietatem vixisse abunde Plin. VII, 48.
 foret. Octoginta enim annis patriam suam rexit, Herod. III.
 cum ad imperium quadraginta ²⁰ annos natus ac- Lucian. Ma-
 cessisset: cuius rei certi sunt auctores. Asinius croeb. Silius
 etiam Pollio non minima pars Rom. stili, in tertio III. 397. Ap-
 historiarum suarum libro, *centum illum et triginta* pian. Iber. p.
annos expleffe commemorat: et ipse nervosae ²¹
 vivacitatis haud parvum exemplum. 194.

Huius Regis consummationem annorum minus Herodot. III.
 admirabilem faciunt Aethiopes: quos Herodotus Plin. VII, 48.
 scribit *centesimum et vigesimum* ²³ *annum transgreddi.* Laert. in vi-
 Et Indi, de quibus Ctesias idem ²⁴ tradit. Et Epi- 16. Arrian.
 menides Cnossius: *quem Theopompus dicit septem* VIII. 9.
et quinquaginta et centum annos vixisse.

Hellanicus vero ait, *quosdam ex gente Epio-* Plin. VII, 48.
rum ²⁵, quae pars est Aetoliae, *ducentos* ²⁶ *explere*

²⁰ *quadraginta*] Aldus
sexaginta.

²¹ *triginta*] Pighius male
viginti.

²² *nervosae*] ante Pighium
 vulgo legebatur *numerosae.*

²³ *vigesimum*] *αικοι*: He-
 rodot. Vulgo ante Pighium
tricesimum.

²⁴ *Ctesias idem*] i. e. de
 Indis idem tradit Ctesias,
 quod Herodotus de Aethio-
 pibus. *Ctesias* mire corruptum
 in Mss. et pro *idem* fere omnes
 editt. Vett. habent *quidem.*
 Barthius legit *quasi idem.*

²⁵ *Epiorum*] Mss. *Epipo-*
rum, Epirorum, Epioram, etc.
 Mm 3 unde

annos: eique subscribit Damastes ²⁷ hoc amplius adfirmans, *Lictorium* ²⁸ quendam ex his maximarum virum, staturaeque praecipuae, trecentesimo annum cumulasse.

^{7.}
^{Pha. VII, 48.} Alexander vero in eo volumine, quod de Illyrico tractu composuit, affirmat *Danthona* ²⁹ quendam ad quingentesimum usque annum nulla ex parte senescentem processisse. Sed multo liberalius Xenophon, cuius *περίπλως* legitur. is enim Latmiorum ³⁰ regem octingentis vitae annis donavit. Ac ne pater eius parum benigne acceptus videretur, ei quoque sexcentos assignavit annos.

CAPUT XIII.

DE CUPIDITATE GLORIAE.

In Romanis.

- 1 P. Africano maiore.
- 2 D. Bruto Gallaico.
- 3 Cn. Pompeio Magno.
- 4 Sulla Felice.
- 5 Equite quodam.
- 6 C. Fabio Pictore.

In Externis.

- 1 Themistocle Atheniensi.
- 2 Alexandro Magno.
- 3 Aristotele Stagirita.
- 4 Pausania Macedone.
- 5 Heroftrato.

Gloria vero, aut unde oriatur, aut cuius sit habitus, aut qua ratione debeat comparari, et an

unde Colerus malit *Epiriorum*. At tunc dixisset *Epirotarum*, et *Epirii* non sunt pars *Aetoliae*. Sed *Epii* sunt pars *Achajae*, non *Aetoliae*? verum coloniam in *Aetoliam* mittere potuerunt, ut ex eo illorum nomen transierit: et sane Strabo tradit decem antiquissimas *Aetoliae* urbes ab *Epiis* cum *Aetolis* conditas Lib. X. pag. 463. conf. p. 459.

²⁶ ducentos] al. duenas.
²⁷ Damastes] hunc allegant Strabo, Agathemerus, Dionys. Halic. Plinius, Stephanus, Suidas.

²⁸ Lictorium] al. Litorium.

²⁹ Danthona] al. Danthonem, uti apud Plinium, ubi Harduinus legi vult *Datona*, alii aliter.

³⁰ is enim Latmiorum] sic recte restituit Vorstius, pro Pighiano *Insulae enim Lachmiorum*. Paulo ante ed. Vet. *Xenophoninus stepittaac*, i. e. ΠΕΡΙΠΛΑΟΣ, et sic fere semper graeca expressit, ut intelligi possit, Codicem, ex quo ed. Vet. fluxit, ad antiquissimum exemplar descriptum fuisse.

¹ Gloria vero, aut] hoc a Torrenpio est. Pighius dederat *Gloria autem unde*.

² quorum

melius a virtute, veluti non necessaria, negligatur, viderint ii, quorum² in contemplandis huiusmodi rebus cura toritur; quibusque illa, quae prudenter animadverterunt, facunde contigit eloqui. Ego in hoc opere factis auctores, et auctoribus facta sua reddere contentus, quanta cupiditas eius esse soleat, propriis exemplis demonstrare conabor.

Superior Africanus Ennii poetae effigiem in monumentis Corneliae gentis collocari voluit, quod ingenio eius opera sua illustrata iudicaret: non quidem ignarus, quamdiu Romanum imperium floret, et Africa Italiae pedibus esset subiecta, totiusque terrarum orbis summum columnen arx Capitolina possideret, eorum exstingui memoriam non posse: si tamen litterarum quoque lumen illis accessisset³, magni aestimans. Vir Homérico, quam rudi atque impolito⁴ praeconio dignior.

Similiter honoratus animus erga poetam Aecium D. Bruti, suis temporibus clari ducis, exstitit: cuius familiari cultu, et prompta laudatione delectatus, eius versibus templorum aditus, quae ex manubiis consecraverat, adornavit.

Ne Pompeius quidem Magnus ab hoc affectu gloriae aversus: qui Theophanem Mitylenaeum, scriptorem rerum suarum, in concione militum civitate donavit: beneficium per se amplum, accurata etiam et testata⁶ oratione prosecutus. Quo

a quorum etc.] Pighius putat Valerium respicere ad libros Ciceronis de gloria, quorum secundum allegat Gellius XV. 6, 1.

3 si — accessisset] hoc Vossius restituit, cum Pighius ex Cauch. et Winchel. edidisset sed — accessisset. Cum Pighio facit ed. Vet.

4 rudi atque impolito] frustra Barthius coniicit Rudis

eoque impolito. Exemplo sequenti honoratus animus est, qui alii honorem habet, active. Nec opus est coniectura Guyeti gratus animus. vid. VIII. 13. init. ornata mentio.

5 affectu] Vulgo effectu.

6 accurata etiam et testata] i. e. copiosa et nota oratione. III. 2; 12. testatasque inimicitias.

M m 4

7 in-

effectum est, ut ne quis dubitaret, quin referret potius gratiam, quam inchoaret.

^{4.} L. autem Sulla, etsi ad neminem scriptorem
An. V. 647. Plutarch. in vita et Mario. Plin. Hist. N. XXXVII. 1. animum direxit, tamen Iugurthae a Boccho rege ad Marium perducti totam sibi laudem tam cupide asseruit, ut annulo, quo signatorio utebatur, insculptam⁷ illam traditionem haberet. Et quantus postea! ne minimum⁸ quidem gloriae vestigium contempsit.

^{5.} Atque ut imperatoribus gloriosum militis spiritum subnectam, Scipionem dona militaria iis, qui strenuam operam ediderant, dividentem, T. Labienus, ut *forti equiti aureas armillas tribueret*, admonuit: eoque negante *se id facturum, ne castris honos in eo, qui paullo ante servisset, violaretur*, ipse ex praeda Gallica aurum equiti largitus est. Nec tacite id Scipio tulit. nam equiti, *Habebis*, inquit, *donum viri divitis*. Quod ubi ille accepit, proiecito ante pedes Labieni auro, vultum demisit. Idem ut audit Scipionem dicentem, *Imperator te argentis armillis donat*: alacer gaudio⁹ abiit. Nulla est ergo tanta humilitas, quae dulcedine gloriae non tangatur.

^{6.} Illa vero etiam a claris viris interdum ex humillimis rebus petita est. Nam quid sibi voluit
An. V. 451. Livius VIII. Plin. XXXV. 4. C. Fabius¹⁰ nobilissimus civis? qui cum in aede Salutis, quam C. Iunius Bubulcus dedicaverat, parietes pinxisset, nomen his suum inscripsit. Id enim demum ornamentum familiae consulatibus, et sacerdotiis, et triumphis celeberrimae decerat¹¹. Ceterum

⁷ *insculptam*] al. *sculptam*, vel *scalptam*.

⁸ *ne minimum*] Cic. pro Archia 10.

⁹ *alacer gaudio*] Phaedr. II. 5, 22.

¹⁰ *C. Fabius*] Pictor inde dictus.

¹¹ *celeberrimae decerat*] ed. Vet. Mog. et duo Mss. *celeberrimam dederat*; alii *decem celeberrimum decerat*. Vulgatum bene habet.

¹² *fordido*

fordido studio ¹² deditum ingenium, qualemcunque illum laborem suum silentio oblitterari noluit: vi- Cic. Tusc. I. 15. et de orat. II. 17. Orat. delictet Phidiae secutus exemplum, qui chypeo Minervae effigiem suam inclusit, qua convulsa, tota operis colligatio solveretur.

E X T E R N A

Sed melius aliquanto, si imitatione aliena capiebatur, Themistoclis ardorem esset aemulatus: quem I. Plutarch. in vita et Apophthegm. ferunt stimulis virtutum agitatum, et ob id noctes inquietas exigentem, quaerentibus, quid ita eo tempore in publico versaretur, respondisse: Quia me tropaea Miltiadis de somno excitant. Marathon nimirum animum eius ad Artemisium, et Salamina, navalis gloriae fertilia nomina, illustranda tacitis facibus incitabat ¹³. Idem theatrum petens, cum Cic. pro Arch. Aelian. XIII. 43. interrogaretur, cuius vox auditu illi futura esset gratissima, dixit: Eius a quo artes meae canentur optime. Dulcedinem gloriae paene adiecit gloriosam ¹⁴.

Iam Alexandri pectus insatiabile laudis, qui Ana-

¹² *fordido studio*] sic vocat artem pingendi respectu Fabii, hominis nobilissimi, quem decebat rempublicam tractare, non penicillum. Fateor tamen nimis ita artem pingendi deprimere. *Torrenius.*

¹³ *Marathon — ad Artemisium et Salamina — facibus incitabat.*] Ita textum constituit Perizonius, cuius emendationem in textum recipere *Torrenius* non dubitavit. *Miltiadis tropaea* excitabant *Themistoclem*, ad quae referenda est victoria *Miltiadis de Persis ad Marathonem*. Sed *Artemisium et Salamis* non erant tropaea *Miltiadis*, quae *Themistoclem* excitare pote-

rant, immo ipse haec loca victoriis suis illustravit. Hinc patet, *Pighii* lectionem *Marathon — et Artemisium et Salamis — facibus incitabant* stare non posse. Omnes libri habent quoque *Salamina* in casu quarto non *Salamis*.

¹⁴ *Dulcedinem gloriae paene adiecit gloriosam*] i. e. paene plus iusto tribuit gloriae suae, paullo arrogantius de rebus gestis suis locutus est. Et sic edidit *Pighius*, quem alii secuti sunt editores. Ante *Pighium* vulgo edebatur *Dulcedini gloriae paene adiecit gloriam*, quod in multis quoque *Mss.* exstat.

Mm 5

15 Angu-

Plutarch. de tranquill. animi. Iulian. III. 29. Iul. venal. Sas. X. 161. xarcho comiti suo, ex auctoritate Democriti praceptoris innumerabiles mundos esse referenti, *Hu- me, inquit, miserum, quod ne uno quidem adhuc poti- tus sum!* Angusta homini possessio gloriae fuit¹⁵, quae deorum omnium domicilio sufficit.

3. *Exstant ver- ba eius in principio Rhetorices ad A- lex. Cic. pro Arch. et Thesul. 1. 10. Sa- risb. VII. 6.* Regis, et iuvenis, flagrantissimae cupiditati¹⁶ similem Aristotelis in capeffenda laude sitim sub- nectam. Is namque Theodecti discipulo oratoriae artis libros, quos ederet, donaverat: molesteque postea ferens titulum eorum sic alii cessisse, pro- prio volumine quibusdam rebus insistentes, *planius sibi de his in Theodectis libris dictum esse* adiecit. Nisi me tantae et tam late patentis scientiae vere- cundia teneret, dicerem dignum philosophum, cu- ius stabiliendi mores altioris animi philosopho tra- derentur. Ceterum gloria ne ab his quidem, qui contemptum eius introducere conantur, negligitur: quoniam quidem ipsis voluminibus nomina sua di- ligenter adiciunt; ut quod professione elevant, usurpatione memoriae adsequantur. Sed qualiscun- que horum dissimulatio proposito illorum longe tolerabilior est, qui, dum aeternam memoriam asse- querentur, etiam sceleribus innotescere non dubi- tarunt.

4. *Diodor. Sic. et Plutarch. in Alex. Iustin. VIII.* Quorum e numero nescio an in primis Paula- nias debeat referri. Nam dum Hermoclem¹⁷ per- contactus esset, *quam modo subito clarus posset eva- dere, atque is respondisset, si illustrem virum aliquem occidisset, futurum ut gloria eius ad ipsum redunda-*

15 *Angusta — gloriae fuit]* Sic omnes Mss. et editt. Pe- rizonius tamen non dubitat, gloriae a glossa esse, quocum facit Torrenius, nescio an vere.

16 *cupiditati]* scil. subno- ctam. Cupiditatis, quidam editores. Mox Theodecti ed.

Vet. Mog. Io. Sarisb. et multi Mss. Pro *adsequantur*, quod Torrenius restituit, Pighius cum ceteris *consequantur*, Paulo inferius Pighius et Colerus: *dummodo — assequan- tur*.

17 *Hermoclem]* Colerus *Hermocratem*.

18 *disi-*

ret: continuo Philippum interemit. Et quidem quod petierat, assecutus est. tam enim se parricidio, quam Philippus virtute, notum posteris reddidit.

Illa vero gloriae cupiditas sacrilega: inventus est enim qui Dianae Ephesiae templum incendere vellet, ut opere pulcherrimo consumto, nomen eius per totum terrarum orbem disiiceretur¹⁸. Quem quidem mentis furorem eculeo impositus detexit. At bene consuluerant Ephesii, decreto memoriam teterrimi hominis abolendo: nisi Theopompī magnae facundiae ingenium historiis¹⁹ eum suis comprehendisset.

5.
Sirah. XIII.

CAPUT XV. QUAE CUIQUE MAGNIFICA CONTIGERUNT.

Romanis.

- 1 P. Africano maiori.
- 2 M. Catoni censorio.
- 3 P. Scipioni Nasicae.
- 4 P. Scipioni Aemiliano.
- 5 M. Valerio Corvino.
- 6 Q. Mucio Scaevolae.
- 7 C. Mario.
- 8 Cn. Pompeio Magno.
- 9 Q. Lutatius Catulo.

10 M. Catoni Uticensi.

11 L. Marcio eq. Rom.

12 Sulpiciae Ser. F. Q. Flaccī.

Exteris.

- 1 Pythagorae Samia.
- 2 Gorgiae Leontino.
- 3 Amphiarao vati.
- 4 Pherenicāe mulieri Graecae.

Candidis autem animis voluptatem praebuerint¹ in conspicuo posita, quae cuique magnifica merito contigerunt: quia aequae praemiorum virtutis atque honorum contemplatio iudicanda est²;

¹⁸ *disiiceretur*.] i. e. spargeretur, diffunderetur, diffunderetur. Al. *differetur*. minus bene.

¹⁹ *historiis*] sic ed. Vet. Mog. cum omnibus Mss. Torrenu. Alii *in historiis*. Sed noster praepositionem etiam alibi omittit. e. g. in praefat.

1 *praebuerint*] sic recte ed.

Vet. cum Leid. quint. et ed. Ascens. Loquitur enim non de voluptate ex modo dictis iam percepta, sed ex iam dicendis percipienda. Al. ante Pighium *praebuerunt*.

2 *quia aequae — iudicanda est*:] i. e. nam, siue *praemia* virtutis, siue *honores* virtutis contemplari te velle dicas, parum

ipsa natura nobis alacritatem subministrante, cum honorem industriæ appeti, et exsolvi grate videmus. Verum etsi mens hoc loco protinus ad Augustam domum, beneficentissimum et honoratissimum templum, omni impetu fertur, melius cohibebitur: quoniam cui ascensus in caelum patet, quamvis maxima, debito tamen minora sunt, quae in terris tribuuntur.

I. Superiori Africano consulatus citior legiti-
An. V. 548. mo tempore³ datus est. Quod fieri oportere, exer-
Liv. XXVIII. citus senatum litteris admonuit. Ita nescias, utrum
An. V. 552. illi plus decoris Patrum conscriptorum auctoritas,
Livii Histor. XXXVIII. 56.
Valer. III. 1. an militum consilium adiecerit. Toga enim Scipio-
6. nem ducem adversus Poenos creavit, arma popo-
scerunt⁴. Cui quae in vita praecipua assignata sunt,
et longum est referre, quia multa; et non necessa-

parum refert, et fere idem est. Atque hanc lectionem revocavit Vorstius, quem iure secutus est Torrenius. Nam clare existat in Ms. Copes. et inter variantes lectiones Paris. quarti. Habent eam quoque editt. Chalcocond. et Martini Herbip. item Ascensii et Lips. Thanneri. Nec multum ab ea recedunt ed. Vet. quinque Mss. Torrenii et un. Brand. in quibus est *virtutes*. Aldus dederat *virtus*, quem Pighius et Colerus secuti sunt. Phrasis insolens *aeque iudicanda est*, videtur scribas seduxisse, ut *virtutis* modo in *virtutes*, modo in *virtus* mutarent. Similis phrasis occurrit apud Plautum Mil. Glor. III. 1, 186. *aeque istuc facio*, i.e. mihi tantidem est, nihil refert.

3 *citior legitimo tempore*
i.e. ante legitimum tempus.
III. 1, 6.

4 *Quod fieri — arma popo-*

scerunt.] Totam hanc periodum Pighius, quem Colerus sequitur, contra omnes Mss. et editt. hoc loco expunxit, et ad exemplum quantum reiecit. Ne scilicet Valerius suus errasse diceretur. Nam etsi Scipio Afric. *superior* etiam citra legitimum tempus consul factus est, tamen de litteris militum eius causâ Romam missis, nihil referunt historici. At de *Scipione Aemiliano* tale quid refert Appianus, qui tradit, 3 militibus crebras litteras scriptas esse ad amicos et familiares, ut Aemilianus consul crearetur. Quare commodius quidem haec omnia ad Aemilianum referri possunt, at respiciendum erat ad Mss. et editt. Valerius etiam tanto facilius hunc errorem committere potuit, quod et *Superior Scipio* et *Aemilianus* ante legitimum tempus consules facti sunt.

5 *capit.*

rium, quia maiore ex parte iam relata sunt. Itaque, quod hodieque eximium capit, adiciam⁵. Imaginem in cella Iovis opt. max. positam habet: quae quotiescunque munus aliquod⁶ Corneliae genti celebrandum est, inde petitur; unque illi instar atrii⁷ Capitolium est.

Tam hercle, quam Curia superioris Catonis effigies ad eius generis officia expromitur⁸. Gratum ordinem, qui utilissimum reipublicae senatorum tantum non semper secum habitare voluit, omnibus numeris virtutum⁹ divitem, magisque suo

^{2.}
An. V. 604.
Aur. Vib. de
Viris illustr.
in vita.
An. V. 604.
Liv. XLIX.
Cic. Caesare.

[⁵ capit, adiciam] ita recte edidit Torrenius. *eximium*, i. e. honorem praeter ceteros insignem, qui nemini alii tribuitur. *capit*, i. e. percipit Scipio post mortem. Nam quae Scipioni in vita tributa erant honorifica et praecipua, ea ommittere voluit Valerius, quia multa sunt; sed hoc, quod post eius mortem ipsi assignatum est, adicere voluit. Male igitur Pighius alique ediderunt *capiti adiciam*. Ed. Vët. *capit dicam*; haud profecto male.

[⁶ munus aliquod] sic omnes libri, cum scripti, tum editi, Pighius tamen, et Colerus ediderunt *funus aliquod*, nam in celebrandis funeribus illustrium virorum imagines totius familiae producebantur. Unde quoque Torrenius vix dubitat, legendum esse *funus aliquod*. Mihi Valerius affectate *munus* videtur adhibuisse, quod post funera nobilium virorum saepe dabantur *munera* gladiatoria populo. Neque video causam, cur librarii tanto consensu facilius *funus* in difficilius *munus* mutassent.

[⁷ instar atrii] nam ima-

gines aliorum in atriiis aedium adservabantur.

[⁸ Tam hercle, quam Curia, superioris Catonis effigies, ad eius generis officia expromitur.] i. e. Simili modo expromitur effigies Catonis superioris in funebribus gentis Porciae ex Curia. Sic enim ausus sum ex vetustis editt. reponere. Pighius et Colerus dederant *superiori Catoni*. (scil. instar atrii est.) Unde effigies illius ad eiusdem generis etc. Vossius: *superioris Catonis effigiei: unde ad eius generis*. Torrenius: *superioris Catonis, effigiei, unde ad eiusdem generis*. Libri MS. variant, alii unde delent, alii effigies illius ad cuius generis legunt. Nempe pro *ad eius generis officia* in codicibus suis invenisse videntur *eius ad generis officia*, hinc putarunt *eius* referri debere ad *Catonis*, quod vero ad *generis* referendum erat; et interpretationis causa intruserunt *voculam unde*. Vide tamen de phrasi VIII. 2. ext. 3.

[⁹ virtutum] editt. Pighius priores et septem MS. *virtutis*,

10 quam

merito, quam fortunæ beneficio magnum: cuius prius consilio, quam Scipionis¹⁰ imperio est deleta Carthago.

3. *An. V. 549. Livii Histor. XXVIII. O. vi. l. Fast. IIII. Aurel. Viſtor de Viris illuſt. c. 44. Solin. c. 4. p. 7.* Verum¹¹ ſpecimen Honoris a Scipione quoque Naſica oboritur. Eius namque manibus, et penatibus nondum quaſtorii¹², ſenatus, Pythii Apollinis monitu, Peſſinuſte arceſſitam deam excipi voluit: quia eodem oraculo praeceptum erat, ut haec miniſteria Matri Deūm a ſanctiſſimo viro praeſtarentur. Explica totos faſtos, conſtitue omnes curtus triumphales: nihil tamen morum principatu¹³ ſpecioſius reperies.

4. *An. V. 606. Liv. L. Appian. Aurel. Viſt. de Viris illuſt. in viſa. An. V. 619. Cic. Laelio. Livius LVI. An. V. 624. Liv. LVIII. Velleius. Plutarch. Gracch. Caſſiodor. in Chronico.* Tradunt ſubinde nobis ornamenta ſua Scipiones commemoranda. Aemilianum enim populus ex candidato aedilitatis, conſulem fecit. Eundem, cum¹⁴ quaſtoriiſ comitiis ſuffragator Q. Fabii Maximi fratris filii, in campum deſcendiſſet, conſulem iterum reduxit. Eidem ſenatus bis ſine ſorte provinciam, prius Africam, deinde Hiſpaniam, dedit. Atque haec neque civi, neque ſenatori ambitioſo: quemadmodum non ſolum vitae eius ſeveriſſimus curſus, ſed etiam mors clandeſtinis illata inſidiis declaravit.

10 *quam Scipionis*] ſic Mſſ. et editt. ante Pighium, qui edidit *quam minoris Scipionis*. veritati quidem convenienter, nam Scipio *minor* Carthaginem delevit, ſed invitis libris, et ex gloſſa.

11 *Verum*] i. e. iuſtum. Pighius ex duobus Mſſ. edidit *Rarum*. Ed. Vet. *Rerum*. Utrumque falſum. Scribae omiſerant primam litteram *v*, ut deinde adpingeretur, ut ſit in libris vetuſtis, unde pro *Verum* ab imperitis librariis ortum primo *Rerum*, deinde *Rarum*. vid. ad V. 7. ab init. Mox auctoritate quiaque Mſſ.

bonae notae et ed. Mog. ac Vet. Torrenius in *Scipione* praetulerit.

12 *quaſtorii*] duodecim Mſſ. cum omnibus editt. ante Pighium *quaſtoris*. *Quaſtorius* eſt qui quaſturam gerit, non qui *geſſit*.

13 *morum principatu*] i. e. quam omnes alios homines morum ſanctitate antecellere. Fruſtra Glareanus in *eorum principatu*, quod pauculi Mſſ. habent, defendit.

14 *Eundem, cum*] Ante haec verba Pighius *ca*, quae ſupra exempl. i. expunxerat, intruſit. vid. not. 4.

15 *ſub*

M. quoque Valerium duabus rebus insignibus dii pariter atque cives speciosum reddiderunt: illi cum quodam Gallo cominus pugnant corvum propugnatorem subiicientes¹⁵: hi tertium et vigesimum annum ingressi, consulatum largiti. quorum alterum decus vetustae originis, optimi nominis gens, Corvini¹⁶ amplexa cognomen usurpat: alterum summo subiungitur ornamento, tam celeritate, quam principio consulatus gloriando.

5.
An. V. 404.
et 405. Liv.
VII. 26. Gell.
VIII. 11.
Ann. Mar-
cell. Orof. III.
6. Quintil. I.
4. Aurel. Viſſ.
29. Flor. I.
13. Cic. Offic.
III. 31. et
alii

At ne Q. quidem Scaevolae, quem L. Crassus in consulatu collegam habuit, gloria parum illuſtris: qui Asiam tam sancte, et tam fortiter obtinuit, ut senatus deinceps in eam provinciam ituris magistratibus, exemplum atque formam officii Scaevolam decreto suo proponeret.

6.
An. V. 638.
Cic. in Bruto.
ad Attic. V.
et VI. Verrin.
III. Paed. in
divinas.

Inhaerent illi voci¹⁷ posterioris Africani septem C. Marii consulatus, ac duo amplissimi triumphi.

7.
An. V. 619.
Plutarch. in
vita.

¹⁵ *subiicientes*] i. e. porrigentes, auxilio mittentes.

¹⁶ *optimi nominis gens, Corvini*] ita legendum putat Perizonius, atque Torrenius sic quoque edidit. Plerique *optimi hominis*, et omnes fere *gens Corvina* vel *Corvinia*. Ceterum Perizonii explanationem adscribam: „Quis umquam audivit, Valerium *optimum hominem* praecipue appellari? Dixisset auctor potius et huic ipsi loco convenientius *fortissimi hominis* — Nempe gens ipsa iam erat *optimi nominis*, hoc est *popularis, illustis, clari et speciosi nominis*; dicebantur enim Valerii *Publicolae*, nihilo minus tamen *Corvini* cognomen assumendo alterum decus quotidie usurpat, alterum summo subiungit ornamento,

nempe ipsa gens, ut patet, cum sequitur, *gloriando*, quod etiam facit ipsa gens. *Summum vero ornamentum* est initium consulatus. Plane enim copula (*ac ante optimi*) omitti potest. Sic VIII. 2. ext. 5. in *M. liberalis formae, optimae spei puerum*, et VIII. 3, 2. VIII. 11, 5. Notandum *Publicolae* cognomen desuisse, postquam coepit *Corvini*, licet mea sententia *Corvinus* non sit ortus a *Publicola*. „Haec tamen Perizonius. Mox *principio consulatus* idem vir doctissimus explicat: quia primus ex ea gente consul fuit.

¹⁷ *Inhaerent illi voci*] i. e. vox Scipionis, quam iam relaturus sum, Marium excitavit, ut septem consulatus et duo triumphos mereretur.

18 Ad

Ad rogam enim usque gaudio exultavit. Quod, cum apud Numantiam sub eo duce stipendia equestris mereret, et forte inter caenam quidam Scipionem interrogasset, *si quid illi accidisset, quemnam respublica aequae magnum habitura esset imperatorem*, respiciens se supra ipsum cubantem, *Vel hunc, dixit*¹⁸. Quo augurio perfectissima virtus, maximam orientem virtutem, videritne certius, an efficiacius accenderit¹⁹; perpendi vix potest. Illa nimis mirum caena militaris speciosissimas tota in urbe Mario futuras caenas ominata est. Postquam enim Cimbros ab eo deletos initio noctis nuntius pervenit, nemo fuit, qui non illi tanquam diis immortalibus, apud sacra mensae suae libauerit.

An. V. 651.
Plutarch. in
vita.

8.
An. V. 676.
672 et 682.
683 et 701.
et 692. Plu-
tarch. in vita.
Plin. VII. 26.
Velleius Dion.
Cicero et alii.

Iam quae in Cn. Pompeium et ampla et nova congesta sunt, hinc assensione favoris, illinc fremitu invidiae litterarum monumentis obstrepuntur. Eques Romanus, Proconsule in Hispaniam adversus Sertorium, pari imperio cum Pio Metello prin-

¹⁸ Ad rogam — exultavit, quod — imperatorem, respiciens se supra ipsum cubantem — dixit. } Sic locus, ab editoribus mirifice corruptus, interpungendus et legendus est. Neque aliter habent libri Mss. et editi, nisi quod quidam pro quod habent qui (vitiose pro quia) et nonnulli mereretur, item dixerit. Uti ego locum interpunxi et edidi, clarus est, et optimum admittit sensum. Marius ob honorificum Scipionis de se iudicium ad rogam usque gavisus est. — sub eo duce Scipione, mereret Marius, si quid illi Scipioni accidisset, i.e. si caderet in bello, vel morte absumeretur, respiciens Scipio se Marium supra ipsum

Scipionem cubantem Marium, Vel hunc Marium dixit Scipio. Pighius contra omnes testes, qua scriptos, qua typis excusos, edidit imperator, idemque nodum in scirpo quaesivit reponens ipsum respiciens infra se cubantem. vid. Curt. VIII. 5, 22. Polysperchon, qui cubabat super regem. Sueton. Aug. 43. superque se — collocavit Augustus.

¹⁹ accenderis] sic Pighius ex Cauch. reposuit, quem secuti sunt ceteri editores. Alii omnes libri acciderit, unde Torrénus coniecit accervit. Haud male. Mox pro tota in urbe plerique Mss. et editt. omnes ante Pighium tanta in urbe, vel tantas in urbe, ut ad, Vet.

eipe civitatis missus est. Nondum ullum²⁰ honorem auspicatus bis triumphavit: initia magistratuum a summo imperio cepit: tertium consulatum decreto senatus solus gessit: de Mithridate, et Tigra-
ne, de multis praeterea regibus, gentibus, plurimisque civitatibus, et praedonibus unum duxit triumphum.

Q. etiam Catulum populus Romanus voce sua tantum non ad sidera usque evexit. Nam cum ab eo pro Rostris interrogaretur, *si in uno Pompeio Magna omnia reponere perseverasset; absunto illo subiti casus incursum quo spem esset habiturus*: summo consensu acclamavit, *In te*. Vim honorati iudicii admirabilem. Siquidem Magnum Pompeium cum omnibus ornamentis, quae retuli, duarum syllabarum spatio inclusum Catulo aequavit.

Potest et M. Catonis ex Cypro cum regia pecunia revertentis appulsus ad ripam Tiberis²¹ videri memorabilis: cui navi egredienti consules, et veteri magistratus, et universus S. P. Q. R. officii gratia praesto fuit: non quod magnum pondus auri et argenti; sed quod M. Catonem classis illa incolumem advexerat, laetatus.

Sed nescio, an praecipuum sit L. Marcii inusitati decoris exemplum, quem equitem Romanum duo exercitus P. et Cn. Scipionum interitu, victoriaeque Hasdrubalis²² lacerati, ducem legerunt: quo tempore salus eorum in ultimas angustias deducta, nullum ambitioni locum relinquebat.

Merito virorum commemorationi Sulpicia, Ser. Patreculi filia, Q. Fulvii Flacci uxor, adiicitur. Quae cum senatus libris Sibyllinis per decemviros inspe-

²⁰ *ullum*] complures *illam*. ex interpretatione. Pighius *ad urbem. perperam.*

²¹ *ad ripam Tiberis*] i. e. Romam, quae ad Tiberim sita erat. Multi *ad ripam orbis* *Hasdrubalis*] Plerique *Miss. et nonnullae editt. Veri.*

Nn

²² *mens*

^{9.}
An. V. 687.
Cic. pro lege
Manilia 20.
Sallust. Frag-
ment. Hist.
V. Vellei. II.
32. Plutarch.
Pomp. Dio
Cass. XXXVI.

^{10.}
Ad. V. 697.
Plutarch. in
vita. Dionys.
XXXVIII.

^{11.}
An. V. 649.
Livius XXV.
App. Iberici
Polyb. et al.

^{12.}
An. V. 639.
Plin. VII. 35.
Ovid. Fast. V.
Iul. Obsequ. 97.
Solin. cap. 7.

Etis censuisset, ut Veneris Verticordiae simulacrum consecraretur, quo facilius virginum mulierumque mens a libidine ad pudicitiam converteretur²³; et ex omnibus matronis centum, ex centum autem decem sorte ductae, de sanctissima²⁴ femina iudicium facerent, cunctis castitate praelata est.

E X T E R N A.

1. Ceterum quia sine ulla diminutione Romanae maiestatis extera quoque insignia respici possunt, ad ea transgrediamur²⁵. Pythagorae tanta veneratio ab auditoribus tributa est, ut, quae ab eo acceperant, in disputationem deducere nefas existimarent. Quin etiam interpellati ad reddendam causam, hoc solum respondebant, *ipsum*²⁶ dixisse. Magnus honos; sed schola tenuis: illa urbium suffragiis tributa. Enixo Crotoniatae studio ab eo perierunt *ut senatum ipsorum*, qui mille hominum numero constabat, *consilii suis uti pateretur*. Opulentissimaque civitas tam frequenter venerati²⁷ post mortem domum, Cereris sacrarium fecit: quantumque²⁸ illa urbs vixit, et dea in hominis memoria, et homo in deae religione cultus est.

2. Gorgiae vero Leontino²⁹ studiis litterarum aetatis suae cunctos praestanti, adeo ut primus in

23 *mens — converteretur*] ita Torrenius ex tredecim Mss. restituit. Nec aliter ed. Vet. Lipf. 1, 2. Lugd. Bas. Pighius *mentes — converterentur*.

24 *[sanctissima]* i. e. castissima. Phaedr. III. 10, 30.

25 *transgrediamur*] Mss. decem cum ed. Mog. et Vet. *transgrediemur*, ut infra VIII. 2, ext. 1. octo Mss. cum ed. Vet.

26 *ipsum dixisse*] auctoꝝ opoꝝ

ut quidam ediderunt.

27 *venerati*] scil. Pythagorae. Mox profecit ed. Vet. cum Mss. *fecerunt*. Collective.

28 *quantumque*] recte in Pighius. Vorstius malit *quantumque* ex glossa. Alii *quaque*, vel *quamque* etc.

29 *Leontino*] minus bene Pighius *Leontini* — *praestantis*. Mox pro *primus* Perizonius coniiciebat *proximus*. Nihil opus. Cic. de Orat. I.

ea. de Fin. II. 1.

conventu poscere, qua de re quisque audire vellet, *Oras. III. 10*
 ausus sit, universa Graecia in templo Delphici *de fin. II. Ph-*
 Apollinis statuam solido ex auro posuit; cum cete- *nii riss. Nat.*
 rorum ad id tempus auratas collocasset. *XXXIII. 4.*

Eadem gens summo consensu ad Amphiarum *3.*
 decorandum incubuit; locum, in quo ³⁰ humatus *Strabo 9. 10*
 est, in formam conditionemque templi redigendo, *16. Pausan in*
 atque inde oracula capi instituendo. Cuius cineres *Astic. Cic. de*
 idem honoris possident, quod Pythicae cortinae, *divin. I. Phi-*
 quod aheni Dodonae, quod Hammonis fonti ³¹ *lostr. icon.*
 datur.

Pherenices ³² quoque non vulgaris honos, cui *4.*
 soli omnium feminarum gymnico spectaculo inter- *Phn. VII 41.*
 esse permissum est; cum ad Olympia filium Euclea *Actian. Var.*
 certamen ingressurum adduxisset, Olympionice pa- *bissor. X. 1.*
 tre genita, fratribus eandem palmam assecutis lato- *P. 1. 1. in E-*
 ra eius cingentibus. *lic. Aeschin.*
Epist. 4. schol.
Pindar. Olym-
pior. 7.

³⁰ in quo] Ultr. prim. ed. *haeret, utrum debeat eligi.*
 Mog. et Vet. quo omisso in. *Fonsi tamen praefert. Non*
 non male iudice Torrenio. *vero haesisset vir doctissimus,*

³¹ fonti] plerique Mss. *si vel meminisset loci clarissi-*
 Torrenii, ed. Mog. et Vet. *mi apud Ampel. cap. 2. unde*
 fronti, iam quia Iovi Ham- *sole clarius est, fonti veram*
 moni cornua tribuuntur. Mi- *lectionem esse.*
 nuc. Fel. c. 21. in nemore *32 Pherenices] plerique*
 vero Hammonis etiam fons *Berenices, male. vid. auctores*
 solis statuitur Curt. III. 7, 22. *citatos. Euclea a Pausania*
 Mela I. 9. Torrenius incertus *vocatur Πυθιδωκος.*

VALERII MAXIMI
FACTORUM DICTORUMQUE
MEMORABILIMUM
LIBER NONUS.

CAPUT I.
DE LUXURIA ET LIBIDINE.

Exempla Romana sunt.

- 1 *C. Sergius Orata.*
- 2 *Clodius Aesepi Tragoedi F.*
- 3 *Mulieres legis Oppiae oppugnatrices.*
- 4 *Cn. Domitius et L. Crassus cons.*
- 5 *Q. Metellus Pius.*
- 6 *C. Scribonius Curio filius.*
- 7 *P. Clodii iudicium.*
- 8 *Gemellus viator tribunicius.*

9 *L. Catilina.*

Externa.

- 1 *Hannibal Poenus Himilcaris F.*
- 2 *Vulfiniensis.*
- 3 *Xerxes Persarum rex.*
- 4 *Antiochus Syriae rex.*
- 5 *Ptolemaeus Aegypti rex.*
- 6 *Aegyptii.*
- 7 *Cyprii.*

Blandum etiam malum luxuria¹, quam accusare aliter quanto facilius est, quam vitare, operi nostro inferatur: non quidem ut ullum honorem recipiat, sed ut seipsam recognoscens ad poenitentiam impelli possit. Iungatur illi libido: quoniam ex iisdem vitiorum principiis oritur: neque aut a reprehensione, aut ab emendatione separentur gemino mentis errore connexae.

^{1.}
An. V. 656.
circiter. Plin.
IX. 54. Macro-
rob. III. cap.
15.

*C. Sergius Orata*² pensilia balnea³ primus facere instituit. Quae impensa levibus initiis coepta ad suspensa calidae aquae tantum non aequora penetrauit.

Idem videlicet, ne gulam Neptuni arbitrio subiectam haberet, peculiaria sibi maria excogitavit,

¹ *luxuria*] De luxu Romanorum videndus *Meysius*; itemque *Lipsius* de admiranda urbis Romae magnitudine.
² *Orata*] *Festus v. Orata.*

Gronov. Diatrib. ad Statium c. 39.

³ *pensilia balnea*] *Seneca epist. 91. suspensuras balnearum vocat.*

⁴ *actua-*

aestuariis⁴ intercipiendo fluctus, pisciumque diversos greges separatis⁵ molibus includendo, ut nulla tam saeva tempestas incideret, qua non Oratae mensae varietate ferculorum⁶ abundaret. Aedificiis etiam⁷ spatiosis, et excelsis deserta ad id tempus ora⁸ Lucrini lacus preffit; quo recentiore usu conchyliorum frueretur. Ubi dum se publicae aquae⁹ cupidius immergit, cum Confidio publicano iudicium nactus est¹⁰. In quo L. Crassus adversus illum causam agens, *errare amicum suum Confidium dixit, quod putaret Oratam remotum a lacu, cariturum ostreis. namque ea, si inde petere non licuisset, in tegulis¹¹ reperturum.*

Huic nimirum magis Aesopus tragoedus¹² in adoptionem dare filium suum, quam bonorum suorum haeredem relinquere debuit, non solum perditae, sed etiam furiosae luxuriae iuvenem. Quem constat cantu commendabiles aviculas immanibus¹³ emtas pretiis, pro ficedulis ponere¹⁴; acetoque li-

2.
An. V. 690.
circiter. Plin.
X. c. 51. et
VIII. 35. Ho-
rat. Sat. lib.

4 aestuariis] *aestuarium* est locus aquis marinis opplerus ex inundationibus. Plin. Hist. Nat. V. 1. Plin. VIII. epist. 33. Vorstius. Serv. ad Virg. Georg. II. 480.

5 separatis] ita Torrenius edidit iubentibus novem Mss. et editt. ante Pighium, qui *separatos*, scil. pisces a ceteris piscibus in mari, edidit.

6 ferculorum] ita Pighius ex Mss. edidit. Antiquiores cum novem Mss. *pisciculorum*, ex interpretatione. Pro *Oratae* plerique Mss. *ornate male*.

7 etiam] ed. Vet. *samen*.

8 ora] i. e. *ostium*, neutriquam vero *litora*, ut Vorstius exponit. *preffit*, i. e. arctiorem fecit.

9 publicae aquae] i. e. dum paulo plus lacus Lucrini oc-

cupat, et suis solius usibus vindicare conatur, quod usus publici erat, et publicano Confidio locatum.

10 iudicium nactus est] i. e. in controversiam venit.

11 in tegulis] Cicero Hortens. sive de Philosophia apud Nonium v. *Ostrea: sollertiamque eam, quae possit vel in tegulis proferminare ostreas*. Senec. V. Controv. *Alunt in summis culminibus mentita nemora, et navigabilium piscinarum freta*. Colerus. Senec. Nat. Quaest. III. 17.

12 tragoedus] i. e. actor tragoediarum. Atreb. Gembl. et ed. Vet. *tragicus*.

13 pro ficedulis ponere] vid. ad II. 6, 1. *Ficedula* nostris dicitur *Schnepfe*. vid. de luxu Vitellii et Elagabali Plin. X.

Nn 3

48. Suc-

quatos magnae summae uniones potionibus ad-
 fpergere solitum; amplissimum patrimonium, tan-
 quam amarā aliquam sarcinā, quam celerrime
 abiicere cupientem. Quorum alterius senis, alte-
 rius adolescentis sectam secuti¹⁴ longius manus
 porrexerunt. Neque enim ullum finitur vitium
 ibi¹⁵, ubi oritur. Inde ab Oceani littoribus attracti
 pisces: inde infusae culinīs arcae¹⁶: censibusque
 edendi atque bibendi voluptas reperta est.

An. 3. 558.
 Livii Hist. et Philippus rex Macedoniae devictus, licentioris
 XXXIII. Z. vitae fiduciam dedit. Quo tempore matronae Bru-
 torum domum ausae sunt obsidere, qui abrogationi
 legis Oppiae intercedere parati erant, quam femi-
 nae tolli cupiebant: quia his nec veste varii coloris
 uti, nec auri plus semiuncia¹⁷ habere, nec iuncto
 vehiculo propius Urbem mille passus, nisi sacri-
 ficii gratia, vehi permittebat. Et quidam obti-
 nuērunt, ut ius per continuos viginti annos serva-
 tum aboleretur. Non enim providerunt seculi
 illius viri, ad quem cultum tenderet insoliti coetus
 pertinax studium; aut quo se usque effusura esset
 legum victrix audacia. Quod si animi muliebris
 apparatus intueri potuissent, quibus quotidie aliquid
 novitatis sumtuosius adiectum est, in ipso introitu
 ruenti luxuriae obstitissent.

48. Sueton. Vitell. 13. Lam-
 prid. in vit. Elagabali.

14 *sectam secuti*] *secta* est
 institutum, mos. Pighius ex
 solo Sufiano edidit *sectam se-
 cuti plurimi*.

15 *finitur vitium ibi*] Se-
 nec. ep. 96. Nullum intra se
 manet vitium. Colerus.

16 *arcae*:] *arca* est rece-
 ptaculum numorum, unde
arcarius. Sensus est: con-

sumtae et exhaustae sunt ar-
 cae in parandis luxuriosis
 coenis, ut recte Oliverius
 explicat. Pighius dederat
ostreae. *Arce* ex solo Win-
 chel. *Census*, i. e. patrimo-
 nium.

17 *semiuncia*] Mss. septem
 cum Mog. et Vet. *semiunciam*,
 i. e. quam semiunciam. Vel-
 lei. II. 1, 4. ubi vero post
 Heins. et Burmannum viden-
 dus omnino Cel. Ruhnkenius.

18 *alte*

Sed quid ego de feminis ulterius loquor¹⁸? quas et imbecillitas mentis, et graviorum operum negata affectatio omne studium ad curiosiorem sui cultum hortatur conferre; cum temporum superiorum et nominis et animi excellentes viros, in hoc priscae continentiae ignotum diverticulum prolapsos videam. Idque iurgio ipsorum pateat.

Cn. Domitius L. Crasso collegae suo altercatione orta obiecit, quod columnas Hymettias¹⁹ in porticu domus haberet. Quem continuo Crassus, *quantum*²⁰ *ti ipse domum suam aestimaret*, interrogavit. Atque ut respondit, *sexagies sestertio*²¹: *Quanto*²² *ergo eam*, inquit, *minoris fore existimas, si decem arbutulas inde succidero? Ipso tricies sestertio*²³, ait Domitius. Tunc Crassus: *Uter igitur luxuriosior est? Egone, qui decem columnas centum millibus nummum*²⁴ *emi: an tu, qui decem arbutularum umbram tricies sestertium summa compensas?* Sermonem oblitum Pyrrhi, immemorem Hannibalis, iamque transmarinorum stipendiorum abundantia oscitantem: aliquanto tamen insequentium seculorum aedificiis et nemoribus angustiorum: quoniam inchoatam²⁵ a se lautitiam posteris relinquere, quam a maioribus acceptam continentiam retinere maluerunt.

¹⁸ *ulterius loquor*] ed. Vet. *ultra loquar*.

¹⁹ *Hymettias*] i. e. marmoreas ex Hymetto, Atticae monte. Vid. Strabo VIII. pag. 399. Horat. II. Od. 12, 3.

²⁰ *sexagies sestertio*] i. e. ex computo Eifenschmidiano *ducenta millia thalerorum*.

²¹ *Quanto*] Quo novem Mss. et omnes editt. Pighio priores. *Quanto* ex Cauch. rescripsit Pighius.

²² *tricies sestertio*] i. e. *centum millia thalerorum*. Vid. Senec. Epist. 122.

²³ *centum millibus nummum*] quinque millia florenorum Rhenanorum.

²⁴ *aliquanto — angustiorum: quoniam inchoatam*] Haec lectio a Pighio ex Sul. et Cauch. confarcinata est. cum plerique Mss. cum ed. Vet. Mog. aliisque sic habent: *et quanto tamen — angustiorum. Quam* (pro *quam* unus et alter ritum) *introduxerunt atque* (nonnulli *itaque*) *inchoatam* etc. Unde Perizonius coniecit: *et quanto tum — angustiorum ritum introduxerunt*,
Nn 4

An. V. 673.
Macrob. Sat.
III 13. Plu-
sarch. Pomp.
Sallust. Lib.
II. Hist.

Quid enim sibi voluit princeps suorum tempo-
 rum Metellus Pius, tunc cum in Hispania adventus
 suos ab hospitibus aris et ture excipi patiebatur?
 cum Attalicis²⁵ aulacis contextos parietes laeto ani-
 mo intuebatur? cum immanibus epulis²⁶ appa-
 tissimos interponi ludos sinebat? cum palmata
 veste²⁷ convivia celebrabat, demissasque lacunaribus
 aureas coronas velut caelesti capite²⁸ recipiebat?
 Et ubi ista? non in Graecia, neque in Asia; quarum
 luxuria severitas ipsa corrumpi poterat: sed in hor-
 rida et bellicosa provincia, cum praesertim acerrimus
 hostis Sertorius, Romanorum exercituum ocul-
 los Lusitanis telis perstringeret. Adeo illi patris
 sui Numidica castra exciderant. Patet igitur, quam
 celeri transitu luxuria affluerit²⁹. Nam cuius ado-
 lescentia priscae mores vidit, senectus novos orsa est.

6.
Cic. in Bruto,
Vatin. fam. 2.
et alibi saepe.
Plutarchus
Caesare. App.
Cro. 2. Dion.
40. Velleius et
alii.

Consimilis mutatio in domo Curionum existit.
 Siquidem forum nostrum et patris gravissimum su-
 percilium, et filii sexcenties sestertium³⁰ aeris alie-
 ni adspexit, contractum famosa iniuria nobilium iu-
 venum³¹. Itaque eodem tempore, et in iisdem pena-

runt, qui inchoatam cet. Ri-
tum introducere, eo modo
dicitur, uti II. 6, 5. consuetu-
dinem introducere VIII. 5, 1.
leges introducere. Ego tamen
sic legere malim: et quanto ta-
men—angustiore ritum intro-
duxerunt? Atqui inchoatam
etc. Et sic totidem verbis in
Lugdunensi editione 1588
existat. In quibusdam edit.
Vett. est angustiore.

25 *Attalicis aulacis*] i. e.
 auro intextis. Plin. VIII. 48.
Aurum intexere in eadem Asia
invenit Attalus rex, unde no-
men Attalicis. Propert. II. 32,
12. Porcius Aulacis nobilis
Attalicis.

26 *immanibus epulis*] i. e.

lautissimis, amplissimis, uti
 Caes. VI. 27. appellat.

27 *palmata veste*] i. e. pur-
 purea, quae clavum aureum
 palmae latitudine intextum
 habebat, uti Festus v. *picta*,
 explicat. Haec vestis trium-
 phantium propria erat, non
 vero in mensa accumbentium.

28 *capite*] ita Torrenius,
 Pighius aliique *capiti*, termi-
 natione casus sexti antiqua.

29 *afflueris*] scil. Metel-
 lus, nam *luxuria* est casus sex-
 tus, neutiquam primus.

30 *sexcenties sestertium*] i.
 e. duo milliones thalerorum.

31 *famosa iniuria nobilium*
iuvenum] praecipue respice-
 re videtur ad infamem amo-
 rem

tibus diversa secula habitarunt, frugalissimum alterum, alterum nequissimum. An. V. 700. circiter.

P. autem Clodii iudicium³² quanta luxuria et libidine abundavit? in quo ut evidenter incesti crimine nocens reus absolveretur, noctes matronarum³³, et adolescentium nobilium, magna summa emtae, mercedis loco iudicibus erogatae sunt. Quo in flagitio tam tetro, tamque multiplici, nescias primum quem detestere; an qui istud corruptelae genus excogitavit³⁴, an qui suam pudicitiam questrem periurii fieri passi sunt³⁵, an qui religionem stupro permutarunt³⁶.

Aequae flagitiosum illud convivium, quod Gemellus tribunicius viator³⁷, ingenui sanguinis, sed officii intra servilem habitum deformis, Metello Scipioni³⁸ consuli, ac tribuni plebis magno cum rubore civitatis comparavit. Lupanari enim domi suae instituto, Muciam et Fulviam, tum a patre, tum a viro utramque inelytam³⁹, et nobilem puerum Saturninum in eo prostituit. Probrosa patientiae

rem Curionis erga Antonium, de quo in primis Cic. Phil. II. 18.

32 iudicium] Quo scilicet Milone accusatus fuit. vid. VIII. 5, 5. Cic. pro domo 40. *Mox crimine deest in ed. Vet.*

33 noctes matronarum] Horat. Epod. 15. Terent. Heaut. II. 3, 15. Torrenius.

34 excogitavit] Clodium puta, qui ingenti pretio conduxit matronas et adolescentes nobiles, ut a iudicibus stuprum paterentur, et iudices deinde ob hoc flagitium absolverent Clodium.

35 qui — passi sunt] i. e. matronas et adolescentes. Nam dum pudicitiam suam prostituerunt, fecerunt ut

indices peierarent, se nihil gratiae daturus in iudicio Clodii. *Vorslius.*

36 qui religionem st. p.] i. e. iudices, qui iurati sententias dicebant.

37 tribunicius viator] vid. ad VIII. 1, abf. 3.

38 Metello Scipioni] Ita Pighius ex coniectura reposuit. Omnes vero libri habent *Metello et Scipioni cons.* qui vero in fastis non reperiuntur. Perizonius ergo coniicit *Atilio et Scipioni Consulibus*, qui anno 644 consul fuerunt.

39 inelytam,] Pighius et Colerus dederunt *abductam*, quia in quibusdam MSS. est *deductam*, sed *inelytam* saepe bonos

corpora ⁴¹, ludibrio temulentae libidini futura! epulas consulibus et tribunis non celebrandas, sed vindicandas.

9. Praecipue vero Catilinae libido scelestae. Nam vesano amore Aureliae Orestillae correptus ⁴², cum unum impedimentum videret, quo minus nuptiis inter se iungerentur, filium suum, quem et solum, et aetate iam puberem habebat, veneno sustulit: protinusque ex rogo eius maritalem facem accendit ⁴³, ac novae maritae orbitatem suam loco muneris erogavit. Eodem deinde animo civem gerens ⁴⁴, quo patrem egerat, filii pariter manibus, et nefarie attentatae patriae poenas dedit.

An. V. 690.
Sallust. Cat.
15. et alii.

EXTERNAE.

1. At Campana luxuria perquam utilis civitati nostrae fuit. Invictum enim armis Hannibalem illecebris suis complexa, vincendum Romano militi tradidit ⁴⁵. Illa vigilantissimum ducem, illa exercitum acerrimum dapibus largis, abundanti vino, unguentorum fragrantia, Veneris usu lascivior, ad somnum et delicias evocavit. Ac tum demum fracta et contusa Punica feritas est, cum Seplasia ei et Albana ⁴⁶ castra esse coeperunt. Quid ergo his

Vid. Paedion.
in Pisonia-

bonos et multos habet testes. al. *victoriam*, al. *victicam*, al. *victam*. Alii aliter. Nihil certi.

40 *Probrosa patientiae corpora*,] sic legendum recte coniecit Pighius, et Colerus in. textum recepit, pro nonnullorum librorum *probrosa sapientiae corpora*, vel quod adhuc peius est *probrosa prosapiae corpora*, aut *prosapiae corpora* omisso *tu probrosa*. *Prosapiae* ortum est ex compendio duarum vocum *probrosa*, et *patientia*; scriptae enim erant *pbrosa patia*. Ed. Vet. *probrosa p. c.*

41 *correptus*] vid. VIII. 1, damn. 8.

42 *ex rogo eius maritalem facem accendit*] i. e. post necem filii uxorem duxit. Mox *maritatae* ed. Vet. cum quatuor Mss.

43 *gerens*] Pighius alique *se gerens*, contra libros.

44 *tradidit*] ita Torrenius ex ed. Mog. Med. et undecim Mss. quibus cum facit ed. Vet. et Lips. Thann. revocavit, cum in aliis est *tribuit*.

45 *Seplasia ei et Albana*] *Seplasia* forum Capuae, ubi unguenta vendebantur, *Albana*,
na,

vitiis foedius, quid etiam damnosius, quibus virtus ^{nam, et Non.} atteritur, victoriae languescunt ^{Marcell.} ⁴⁶, sopita gloria in infamiam convertitur, animique pariter et corporis vires expugnantur? Adeo ut nescias, ab hostibusne, an ab illis capi perniciosius habendum sit.

Quae etiam Volsiniensium urbem gravibus et erubescendis cladibus implicarunt. Erat opulenta, erat moribus et legibus ornata ^{An. V. 428.} ^{Oros. IIII. 5.} ^{Zonaras. Florus I. c. 21.} ^{Auf. de Viris illustr. cap. 36.} ⁴⁷; Hetruariae caput habebatur: sed postquam luxuria prolapsa est, in profundum iniuriarum et turpitudinis decidit, ut servorum se insolentissimae dominationi subiiceret. Qui primum ⁴⁸ admodum pauci senatorium ordinem intrare ausi, mox universam rempublicam occupaverunt. Testamenta ad arbitrium suum scribi iubebant: convivia, coetusque ingenuorum fieri vetabant: filias dominorum in matrimonium ducebant. Postremo lege sanxerunt, ut stupra sua in viduis pariter ac nuptis impunita essent; ac ne qua virgo ingenuo nuberet, cuius castitatem non ante ex numero ipsorum aliquis delibasset.

Age, Xerxes opum regiarum ostentatione eximia, eo usque luxuria gaudens ⁴⁹, ut edicto praec-

que, vicus vel forum Capuae, ubi unguentarii venales merces habebant. *Ei et in quibusdam deest.*

⁴⁶ *languescunt*] Mss. undecim, ed. Mog. Ven. Mediol. Vet. et Lips. Thann. *relanguescunt*. Caes. Gall. II. 15.

⁴⁷ *ornata*] Lib. Dan. uterque Brand. Copef. uterque Ultr. Leid. duo. Harl. Barb. et Par. primi. Ed. Mog. Ven. Med. Vet. Lips. Thann. Ald. et Chalcocond. *ordinata*, i. e. constituta, quod praetulerim. III. 2, ext. 3. VIII. 2, 2.

⁴⁸ *primum*] Mss. decem, et

Mog. et Vet. *primi*. Paulo post multi *virgo ingenua*. Sed Torrenio *ingenuo* significatius videtur, ut subintelligas, eius castitatem non fuisse delibatam, si nuberet uni ex servorum numero.

⁴⁹ *gaudens*] sic Torrenius reposuit motus disputatione Perizonii et auctoritate undecim Mss. et plurium editr., quibuscum facit etiam Vet. Pighius alique ediderunt, *gaudebat* et post *repperisset*, distinctionem maximam posuerunt. Pro *capitur* Colerus ex Cod. Colmar. male reposuit *corpitur*.

30 con-

miū ei proponeret, qui novū voluptatis genus reperisset, quanta, dum deliciis nimis capitur, amplissimi imperii ruina evasit?

An. V. 625.
circiter. In-
fin. 38. Serr-
bo 17. Livius
LVIII. In-
seph. ant. 2.

Antiochus quoque Syriae rex nihilo continen-
tioris⁵⁰ exempli: cuius caecam et amentem luxu-
riam exercitus imitatus, magna ex parte aureos cla-
vos crepidis subiectos⁵¹ habuit: argenteaque vasa ad
usum culinae comparavit: et tabernacula textilibus
sigillis adornata statuit. Avaro potius hosti praeda
optabilis, quam ulla ad vincendum strenuo mora.

An. V. 625.
circiter. In-
fin. 38. Serr-
bo 17. Livius
LVIII. In-
seph. ant. 2.

Iam Ptolemaeus rex accessio⁵² vitiorum suorum
vivit: ideoque *Phyſcon* appellatus est. Cuius ne-
quitia quid nequius? sororem natu maiorem com-
muni fratri nuptam sibi nubere coegit. Postea de-
inde filia eius per vim stuprata, ipsam dimisit, ut
vacuum locum nuptiis puellae faceret.

An. V. 698.
Dionys. 39.
Liv. CV.

Consentaneus igitur regibus suis gentis Aegy-
ptiae populus: qui ductu Archelai⁵³ adversus A.
Gabinium moenibus urbis egressus, cum *castra val-
lo atque fossa cingere* iuberetur, universus succlama-
vit, ut id opus publica pecunia faciendum locaretur.
Quapropter deliciis tam enerves animi spiritum
exercitus nostri sustinere non potuerunt.

⁵⁰ continentioris] bene ita
restitutum est a Pighio. Ple-
rique libri *continentioris*, vel
continentioris.

⁵¹ aureos clavos crepidis
subiectos] Plutarch. vit. Alex-
and. Athenaeus Deipnos. XII.
Aelian. Var. Hist. VIII. 3.
Plin. XXXIII. 3. idem de *Agave*
quodam referunt. Ceterum
clavos ferreos calceis et cre-
pidis subiectos habere vul-
gare fuit.

⁵² accessio] sic Lib. Dan.
unus Brand. et novem Torre-
mii, qui primus revocavit in
textum. Gronovius ad Lin.

XXXXV. 7. fuisse probat *accessio*
sic; et exponit: praecipuum
in Ptolemaeo non fuit ipse,
sed vitia, quorum ipsum ac-
cessionem vel partem diceret.
Alii *accessione*. vid. VIII. 7,
ext. 8.

⁵³ ductu Archelai] Ptole-
maeus Auletes ab Aegyptiis
regno pulsus a senatu Roma-
no restitutionem petit. Post
multas controversias id ne-
gotii datum est A. Gabinio,
qui Archelao, quem Aegypti
Ptolemaei loco regem crea-
verant, obviam venit, et Pro-
lemaeum in regnum reduxit.

13 reginas

CAP. II. DE CRUELITATE. 373

Sed tamen effeminatio multitudo Gypriorum, ^{Asienaeus} qui reginas suas mulierum ^{Lib. V,} corporibus velut gradibus constructis, quo mollius vestigia pedum ponerent, currus conscendere aequo animo sustinebant. Viris enim, si modo viri erant, vita carere, quam tam delicato imperio obtemperare satius fuit.

CAPUT II. DE CRUELITATE.

1 L. Cornelii Sullae dictat.	3 Ptolemaei Physconis regis.
2 C. Marci Cos. 7.	4 Darii Ochi Persarum regis.
3 L. Iunii Damaspici praet.	5 Artaxerxis Ochi regis.
4 Manatii Flacci.	6 Arbeniensium.
Externorum.	7 Perilli Siculi.
1 Carthaginensium.	8 Etruscorum.
2 Hannibalis Poeni.	9 Quorundam barbarorum.
3 Misbridatis regis.	
4 Numulizinsbis Thraciae regis.	

Haec societas ¹ vitiorum lascivi vultus, et novae cupiditati inhaerentium oculorum, ac delicato cultu affluentis ², perque varios illecebrarum motus volitantis animi. Cruelitatis vero horridus habitus, truculenta species ³, violenti spiritus, vox terribilis, omnia minis et cruentis imperiis repleta: cui silentium donare, incrementum est adiacere. Etenim quem ⁴ modum sibi ipsa statuet, si ne fugillationis quidem frenis fuerit revocata? ad summam, cum penes illam sit timeri, penes nos sit odisse.

^{33 reginas suas mulierum} Mulieres istae *xpanides* dictae sunt. *Vorsius*.

^{1 Haec societas etc.]} Haec usque ad *volitantis animi* in *Mil.* et editt. antiquis capiti praecedenti annectuntur.

^{2 affluentis]} nempe animi. *Pighius* *affluents*. Ed. *Ver.* *affluentes* — *volitantes*. Eadem

cum *Pighii* *Mil.* copulam *que* post *per* omittit.

^{3 species]} i. e. forma faciei. *Pighius* tamen praefert lectionem *cod. Camp. facies*; ex interpretatione. Mox idem *ora* pro *omnia* edidit, male. *ora* ortum est ex compendio *dia*.

^{4 Etenim quem]} ed. *Ver.* *Quem enim vero*.

^{5 neque}

6. L. Sulla, quem neque laudare⁵, neque vituperare quisquam satis digne potest, quia dum quaerit victorias, Scipionem se populo Romano; dum exercet⁶, Hannibalem repraesentavit. Egregie namque auctoritate nobilitatis defensa, crudeliter totam Urbem, atque omnes Italiae partes civilis sanguinis fluminibus inundavit. Quatuor legiones contrariae partis, fidem suam secutas, in Publica Villa [quae in Martio campo erat]⁷ nequicquam fallacis dexteræ misericordiam implorantes, obtruncari iussit. Quarum lamentabiles quiritatus trepidæ civitatis aures receperunt: lacerata ferro corpora Tiberis impatiens tanti oneris cruentatis aquis vehere coactus est. Quinque millia Praenestinatorum spe salutis per P. Cethegum data, extra moenia municipii evocata⁸, cum abiectis armis humi corpora prostravissent, interficienda, protinusque per agros dispergenda curavit. Quatuor millia⁹ et septingentos diræ proscriptionis edicto iugulatos in tabulas publicas retulit: videlicet ne memoria tam praeclaræ rei dilueretur¹⁰. Nec contentus in eos saevire, qui armis a se dissenserant, etiam quieti animi cives, propter pecuniae magnitudinem, per nomenclatorem¹¹ conquisitos, proscriptorum numero adiecit. Adversus mulieres quoque gladios destrinxit; quasi parum caedibus virorum sa-

⁵ neque laudare] Conf. Vellei. II. 17.

⁶ dum exercet] scil. victoriam. Pighius dederat *dum saevitiam exercet*, quod in novem Mss. ed. Vet. et Mog. est, ex glossa.

⁷ [quae in Martio campo erat] haec verba glossema sapiunt, quare uncis inclusi, licet in omnibus libris haereant.

⁸ evocata] quatuor Mss. et

multae editt. Vett. *evocatas*.

⁹ millia] millia omittit ed. Vet. De numero iugulatorum scriptores dissentiunt.

¹⁰ dilueretur] Torrenio valde adridet coniectura Perizonii *dilaberetur*. Nihil mutem.

¹¹ nomenclatorem] nomenclatores nomina civium memoriter tenebant, et comitantibus principibus suggeriebant.

tiatus. Id quoque inexplēbilis¹² feritatis indicium est. Abscisa miserorum capita, modo non vultum¹³ ac spiritum retinentia, in conspectum suum afferri voluit, ut oculis illa, quia ore nefas erat, manderet. Quam porro crudeliter se in M. Mario praetore gessit! quem per ora vulgi ad sepulcrum¹⁴ Lutetiae gentis pertractum, non prius vita privavit, quam oculos infelicis¹⁵ erueret, et singulas corporis partes confringeret. Vix mihi verisimilia narrare videor. At ille etiam M. Plaetorium, quod ad eius supplicium exanimis ceciderat, continuo ibi mactavit: novus punitor misericordiae; apud quem iniquo animo scelus intueri, scelus admittere fuit. Sed mortuorum umbris saltem pepercit? Minime. nam C. Marii, cuius, etsi postea hostis, quaestor tamen aliquando fuerat, erutos cineres in Anienis alveum sparsit. En, quibus actis *Felicitatis*¹⁶ cognomen assequendum putavit!

Cuius tamen crudelitatis C. Marius invidiam¹⁷ levat. nam et ille nimia cupiditate persequendi inimicos, iram suam nefarie destrinxit, L. Caesaris¹⁸ consularis et censorii nobilissimum corpus ignobili saevitia trucidando, et quidem apud seditionissimi et abiectissimi hominis¹⁹ bustum. Id enim ma-

¹² *inexplēbilis*] forte *inexplēbilis*. Torrenius. frustra.

¹³ *vultum*] Perizonius timide conicit *vocem* vel *vitam*. Praeter necessitatem. Sallust. Catil. 61. Statius Theb. III. 94. Vellei. II. 27.

¹⁴ *ad sepulcrum*] Sueton. Aug. 15.

¹⁵ *infelicitis*] Marii. Sex Mss. et ed. Vet. *infelices* scilicet oculos. Mox pro *eius* contra libros Pighius ex solo Cauch. edidit *Marii*; ex interpretamento.

¹⁶ *Felicitatis*] sic Torre-

nus. Alii inde a Pighio dederunt *Felicitis*, vid. VI. 4. 4. et Periz. Anim. Hist. cap. 2.

¹⁷ *crudelitatis C. Marius invidiam*] ed. Vet. *invidiam*, vulgo ante Pighium *crudelitatem C. Marii invidia*. vid. Vellei. II. 22, 1.

¹⁸ *L. Caesaris*] ita inde a Pighio editur. Mss. vero et editt. vet. *G. Caesaris*, at C. Caesar aedilitius tantum fuit.

¹⁹ *hominis*] nempe *Varii*, quod in quosdam editt. irrepit.

20 *miser-*

lorum miserrimae²⁰ tunc Reipublicae deerat, ut Vario Caesar piaculum caderet²¹. Paene tanti gloriae eius non fuerunt: quarum oblitus plus criminis domi, quam laudis in militia²², meruit. Idem caput M. Antonii abscisum laetis manibus inter epulas per summam animi ac verborum insolentiam aliquamdiu tenuit: clarissimique et civis et oratoris sanguine contaminari mensae sacra passus est. Atque etiam P. Annium, qui id attulerat, in sinum suum, recentis caedis vestigiis adpersum, recepit.

^{3.} Damasippus nihil laudis habuit, quod corrumperet: itaque memoria eius licentiore accusatione perstringitur. Cuius iussu principum civitatis capita hostiarum capitibus permista sunt; Carbonisque Arvinae truncum corpus patibulo affixum gestatum est. Adeo aut flagitiosissimi hominis praetura multum, aut reipublicae maiestas²³ nihil potuit.

^{4.} Munatius etiam Flaccus, Pompeiani nominis acrior quam probabilior defensor, cum ab imperatore Caesare in Hispania inclusus moenibus Atteguensium obsideretur, efferatam crudelitatem suam truculentissimo genere vesaniae exercuit. Omnes enim eius oppidi cives, quos studiosiores Caesaris senserat, iugulatos muris praecipitavit: feminas quoque, citatis nominibus virorum, qui in contrariis castris erant, ut caedes coniugum suarum cernerent; maternisque gremiis superpositos liberos trucidavit, infantesque alios in conspectu parentum humo infligi²⁴, alios superiacatos pilis excipi iussit.

²⁰ miserrimae] mirum est, Vortio placuisse paucorum Mss. et edit. lectionem *miserrimae*. Respublica tunc omnino fuit miserrima.

²¹ ut Vario — caderet] i. e. ut Caesar tamquam hostia ad

expiandam Varii mortem mactaretur.

²² in militia] praeter necessitatem Pighius *militiae*.

²³ reipublicae maiestas] vid. ad VI. 4, 2.

²⁴ infligi] Mss. Fere pari numero

Quae auditu etiam intolerabilia, Romano iussu, Lusitanis manibus administrata sunt: cuius gentis praesidio Flaccus vallatus, divinis operibus vecordi pertinacia resistebat.

EXTERN A.

Transgrediamur²⁵ nunc ad illa, quibus, ut par dolor, ita nullus nostrae civitatis rubor inest. Carthaginienfes Atilium Regulum palpebris resectis, machina²⁶, in qua undique praeacuti stimuli eminebant, inclusum, vigilantia pariter et continuo tractu doloris necaverunt. Tormenti genus haud dignum passo, auctoribus dignissimum. Eadem usi crudelitate milites²⁷ nostros, maritimo certamine in suam potestatem redactos, navibus substraverunt; ut earum carinis ac pondere elisi, inusitata ratione mortis barbaram feritatem fatiarent: tetro facinore pollutis classibus ipsum mare violaturi.

Eorum dux Hannibal, cuius maiore ex parte virtus saevitia constabat, in flumine Vergello corporibus Romanis ponte facto, exercitum traduxit: ut aequae scelestum terrestrium Carthaginienfium copiarum egressum terra, quam maritimarum Neptunus experiretur. Idem captivos nostros oneribus

numero habent *infigi* et *infigi*. Ex editt. Vet. et Mediol. *infigi*, ceterae *infigi*, quod Torrenio magis adridet, ut opponat alios in sublime iactos pilis exceptos, alios humi infixos, hactis videlicet ita traiectos, ut illae terrae infixae manerent. Sil. Ital. VII. 612 sq. Pro iussit ed. Vet. faciebat.

²⁵ Transgrediamur] vid. VIII. 15, ext. 1.

²⁶ machina] ita Torrenius

edidit ex antiquis editt. et pluribus Mss. vid. II. 7, 15. *carcere inclusit* VI. 8, 1. *servili nomine inclusit*. Infra extern. 9. *quo inclusit*. Ceteri Mss. a quarum partibus stant etiam ed. Mog. et Vet. *machinae*.

²⁷ Eadem usi crudelitate milites etc.] Sic ex mente Perizonii et aditipulantibus sat multis Mss. restituit I. orrenius. Nam alii fere ediderunt *Eadem usi sunt crudelitate in milites nostros, quos etc.*
O o 28 fessis

1.
An. V. 503.
Cic. offic. III.
27. In Pison.
18. Gell. VI.
4. Auct. Vist.
de Viris illu-
stris. 40. Se-
nec. de Prov.
3. Non. Mar-
cell. ex Varro-
ne in 9. Pa-
langae. Silius
VI. 5:9. Liv.
XVIII. Clau-
dian. bell. Gib-
den. 77. Ho-
rat. Od. III.
5. 32. Cic. de
Fin. V. 27.
Florus II. 2.
Supra Valer.
Max. I. 1, 14.
aliique multi.
2.
An. V. 537.
L. Flor. II. c.
6. Sil. Ital.
VIII. 670.

Plin. VIII. 7. et itinere fessos iam, prima²⁸ pedum parte succisa
Zonaras. En- relinquebat. Quos vero in castra perduxerat, pa-
ninus ap. Fe- stum v. Sa- ria fere fratrum et propinquorum iungens, ferro
pernati. Lu- decernere²⁹ coge- neque ante sanguine exple-
stin. XXXII. batur, quam ad unum, victorem omnes redegisset.
4. Nepos. Iusto ergo illum odio, verumtamen tardo supplicio,
 senatus Prusiae regis³⁰ factum supplicem ad vo-
 luntariam mortem compulit.

An. V. 665. Tam hercle, quam Mithridatem regem, qui
Livii Histor. una epistola³¹ octoginta millia civium Romanorum
LXXVIII. in Asia per urbes negotiandi gratia dispersa, inter-
App. Mithrid. emit, tantaeque provinciae hospitales deos, iniusto,
Plut. Pomp. sed non inulto cruore resperfit: quoniam cum ma-
et alii. ximo cruciату, veneno repugnantem spiritum suum
An. V. 690. tandem succumbere coegit: simulque piacula cru-
App. Plutar- cibus illis dedit³², quibus amicos suos auctore Gau-
chus. Aurel. ro spadone, libidinosus obsequio, scelestus imperio
Vitell. de Viris affecerat.
illust. et alii.

4. Numulizinthis Diogiridis filii³³ Thraciae regis
 etli minus admirabilem crudelitatem gentis ipsius

²⁸ *fessos iam, prima*] Pi-
 ghius et Colerus ex uno Cod.
 Campenf. *fessos infima*. En-
 nius: *His pernas succidit ini-*
qua potentia Poeni. Simile
 Hasdrubalis facinus notavit
 Appian. Libyc. c. 72.

²⁹ *ferro decernere*] Con-
 sule de hoc facto Casaub. ad
 Sueton. Aug. 13.

³⁰ *regis*] ita Torrenius ex
 Mss. vulgo *regi*. vid. supra ad
 VI. 8. 4.

³¹ *epistola*] Flor. III. 5, 7.
edictum vocat. Super numero
 interfectorum scriptores non
 conveniunt.

³² *piacula crucibus illis*
dedit] i. e. poenas luit necis
 iniustae. *Cruz* de tormentis
 quibuscumque dicitur.

³³ *Numulizinthis Diogiri-*
dis filii] Nomen *Numulizin-*
this in Mss. et vet. edit-
 varie scribitur. Pro *filiae* in
 textum recepi *filii*, motus au-
 thoritate Copes. unius Brand.
 Bit. prim. Ultr. prim. Leid.
 quint. et ed. Vet. nec non,
 quia Numulizinthes virile
 nomen est, ut forma eius
 praefert. Tum si haec a fe-
 mina essent patrata, haud du-
 bie aliter locutus esset, Regi-
 nam vocasset, et rei indigni-
 tatem auxisset, quod talia
 a femina patrarentur; uti
 egregie monuit Perizonius.
 Ceterum cum Torrenio cre-
 do, altius mendum latere, et
 eundem hunc esse, qui dicitur
Ζεβελῆς vel *Ζεσελῆς* Δα-
 γυλῆς

feritas, narrandam tamen rabies saevitiae facit: cui neque vivos homines medios secare, neque parentes liberorum vefci corporibus nefas fuit.

Iterum Ptolemaeus Physcon emergit, paullo ante libidinosae amentiae teterrimum exemplum: An. V. 625. circiter. Liv. LVIII. Ioseph. antiqu. II. Iustinus XXXVIII. 3. Diodor. Sic. Exc. Peiresc. idem ³⁴ inter praecipua crudelitatis indicia referendus. Quid enim hoc facto truculentius? filium suum nomine Memphitem, quem ex Cleopatra, eadem sorore et uxore, sustulerat, liberalis formae, optimaque spei puerum in conspectu suo occidi iussit: protinusque caput eius et pedes praecisos, et manus in cista chlamyde opertos pro munere natalitio matri misit. Perinde quasi ipse cladis, quam illi inferebat, expers, ac non infelicior, quod in communi orbitate Cleopatram miserabilem, cunctis se inivisum reddiderat ³⁵. Adeo caeco furore summa quaeque offervescit crudelitas ³⁶, cum munimentum ex se ipsa reperit. Nam cum animadverteret, quanto sui odio patria teneretur, timori remedium scelere petivit: quoque tutius plebe trucidata regnaret, frequens iuventute gymnasium armis et igni circumdedit, omnesque qui in eo erant, partim ferro, partim flamma necavit.

γυλιος υιος a Diod. Siculo in Excerpt. Peiresc. pag. 375. De eo certe paria ibi narrantur.

³⁴ *idem*] *idem etiam alii*, sed Torrenius *etiam* auctoritate Mss. decem, ed. Mog. et Asc. ut supervacuum delevit, nec in ed. Vet. exstat. Mox Torrenius recte *Memphitem*, vid. Diod. Sic. l. c.

³⁵ *reddiderat*] sic ed. Vet. Mog. et Mss. fere omnes, ergo recte Torrenius restituit. Alii *redderet*.

³⁶ *summa quaeque* — *crudelitas*] i. e. crudelissimus quis-

que, Valerius enim abstracta amat. Torrenius tamen *summa crudelitas* explicat crudelitas summorum seu potentissimorum virorum. Perizonius coniecit *in summa*, scil. facinora. *Cui munimentum*, nonnulli Mss. et editt. Vett. *ex se*, i. e. crudelitate. Crudelitas enim ex crudelitate munimentum *reperit* (ita legendum, non *capit*, quod a Pighio primo editum est) quando quis nova crudelitate contra eos grassatus, quibus ob ante exercitam crudelitatem invisus est.

O o a.

37 Oedus

6. Ochus autem ³⁷, qui postea Darius appellatus est, sanctissimo Persis iureiurando obstrictus, ne quem ex coniuratione, quae septem Magos cum eo oppresserat ³⁸, aut veneno, aut ferro, aut ulla vi, aut inopia alimentorum necaret, crudeliorem mortis rationem excogitavit, qua onerosos ³⁹ sibi non per-
 rupto religionis vinculo tolleret. Septum ⁴⁰ enim altis parietibus locum cinere complevit, supposito-
 que ⁴¹ tigno prominente, benigne cibo, et potio-
 ne exceptos in eo collocabat; e quo somno sopi-
 ti, in illam insidiosam congeriem decidebant.

Ovid. in Ibin
315.

7.
Eusebius in
Chronic. 12.
Persarum re-
gem dicit.

Apertior et tetrior alterius Ochi ⁴² cognomine Artaxerxis crudelitas, qui Ocham sororem, atque eandem socrum, vivam capite defodit: et patrum

³⁷ Ochus autem] Ovid. in Ibin v. 315. ubi tamen vocatur Darius secundus. Paul. Leopard. Emend. XIII. 20. Freinsh. ad Curt. VI. 8, 16. Bern. ad Iustin. I. 9. Perizonius. Valerius tribuit Dario Hystaspis filio, quod Dario secundo, qui revera Ochus fuit appellatus, tribuere debebat. vid. ad III. 2, 2.

³⁸ ex coniuratione, quae septem Magos cum eo oppresserat] Hic locus interpretes mire vexavit. Ex Herodoto constat, duos tantum magos regnum Persarum occupavisse, Ammianus autem Marcell. XXIII. 22. septem commemorat. Sed recte monet Vorstius, huius auctoritatem non esse tanti, ut aliorum elevare queat. Viri igitur docti Valerium cum aliis conciliare studuerunt. Rutgerius Var. lect. I. 8. et Mich. Rossal legunt ex coniuratione septem, quae magos etc. quod sane insolens est latinis auribus. Perizonius putat, quia

Magi septem menses regnasse dicuntur, hanc erroris causam Valerio fuisse. Torrenius vel Valerium errasse statuit, vel existimat septem ex glossa ortum esse. Ego nihil mutandum puto, et ita explico: ex coniuratis, quorum cum Dario ipso omnino septem fuerunt, qui Magos oppresserant. Nam septem non ad Magos sed ad quae referri debet: Germanice: die zu sieben (wenn man den Darius selbst mitrechnet) sich wider die Mager verschworen hatten.

³⁹ onerosos] ita Pighius ex Winchel. Et sic Par. sec. ed. Mog. et Vet. Al. onustus, al. graves, al. inustus, al. invidiosos, al. odiosos, quod Perizonio et Torrenio magis placet. Ego onerosos praetulerim.

⁴⁰ Septum] conf. 2. Maccab. 13, 5.

⁴¹ suppositoque] al. superpositoque VIII. 2, 4.

⁴² Ochi] Aelian. V. H. II. 17. VI. 8. Iustin. X. 3.

43 desti-

cum centum amplius filiis ac nepotibus vacua area destitutum⁴³, iaculis confixit; nulla iniuria laceffitus, sed quod in his maximam apud Persas probitatis et fortitudinis laudem consistere videbat.

Consimili genere aemulationis instincta civitas Atheniensium, indigno gloriae suae⁴⁴ decreto Aeginensium iuventuti pollices abscidit; ut classe potens populus in certamen maritimarum virium secum descendere nequiret. Non agnosco Athenas timori remedium a crudelitate mutuantes.

Saevus etiam ille aenei tauri inventor, quo inclusi subditis ignibus, longo et abdito cruciatu, mugitus resonantem spiritum edere⁴⁵ cgebantur, ne eiulatus eorum humanae sono vocis expressi, Phalaridis tyranni misericordiam implorare possent. Quam, quia calamitosus deesse voluit, teterrimum artis suae opus primus artifex inclusus merito aspicatus est.

At ne Hetrusci quidem parum feroces in poena excogitanda: qui vivorum corpora cadaveribus adversa adversis alligata atque constricta, ita ut singulae membrorum partes singulis essent accommodatae, tabescere simul patiebantur: amari vitae pariter ac mortis tortores.

Sicut illi Barbari, quos ferunt mactatarum pecudum intestinis, et visceribus egestis, homines inferere, ita ut capitibus tantummodo emineant, quoque⁴⁶ diutius poenae sufficiant, cibo et potione

43 *desitutum*] i. e. collocatum.

44 *gloriae suae*] Phaedr. III. 20, 3. ibique Burm.

45 *resonantem spiritum edere*] *Edere spiritum*, est mori, *resonantem mugitus*, i. e. inter mugiendum. Hancque lectionem Torrenius ex Mss. et Ald. ed. restituit. Pighius

cum aliis Mss. *resonante spiritu*, i. e. ita ut spiritus audiretur et resonaret. Prius praefero. Mox: *pauculi ululatus*, et *humano* uterque Ultr. cum ed. Vet. et Mog. *artifex inclusus* Perizonio ortum videtur a glossa.

46 *quoque*] i. e. *atque ut*, sicut nonnulli ediderunt, ex interpretatione.

infelicem spiritum prorogare: donec intus putrefacti, laniatui sint animalibus, quae tabidis in corporibus nasci⁴⁷ solent. Queramur nunc cum natura rerum, quod nos multis et asperis adversae valetudinis incommodis obnoxios esse voluerit: habitumque caelestis roboris humanae conditioni denegatum moleste feramus; cum tot cruciatus sibi metipsum mortalitas impulsu crudelitatis excoGITaverit.

CAPUT III. DE IRA ET ODI O.

1 *M. Livii Salinatoris Cos.*

8 *L. Cornelii Sullae.*

2 *C. Marcii Figuli iuriscos.*

Externorum.

3 *Patriciorum.*

4 *Iuventus Romanae.*

1 *Alexandri Magni.*

5 *Exercitus Romani.*

2 *Hamilcaris Barbae Poeni.*

6 *Plebs Romanae.*

3 *Hannibalis Barbae Poeni.*

7 *Q. Metelli Macedonici procos.*

4 *Semiramidis, Assyriorum reginae.*

Ira quoque et odium in pectoribus humanis magnos fluctus excitant: procurfu celerior illa, nocendi cupidine hoc pertinacius. Uterque consternationis plenus affectus, ac nunquam sine tormento sui violentus: quia dolorem cum inferre vult, patitur, amara solitudine, ne non contingat ultio, anxius. Sed proprietatis eorum certissimae sunt imagines; quas dii ipsi in claris personis, aut dicto aliquo, aut facto vehementiori conspici voluerunt.

^{I.} Cum adversus Hasdrubalem Livius Salinator
An. V. 548. bellum gesturus urbe egrederetur, monente Fabio
Liv. XXVII. Maximo, ne ante descenderet in aciem, quam hostium vires animumque cognosceret¹, primam occasionem pugnandi non omissurum se respondit.

⁴⁷ *in corporibus nasci*] al. *corporibus innasci.*

¹ *cognosceret*] al. *cognosset.*
Varietate sollemni.

² *inistae*

Interrogatusque ab eodem, *quid ita tam festinanter manum conferere vellet; Ut quam celerrime, inquit, aut gloriam ex hostibus victis, aut ex civibus prostratis gaudium capiam.* Ira tunc atque virtus sermonem eius inter se diviserunt: illa iniustae damnationis² memor, haec triumphae gloriae intenta. Sed nescio an eiusdem fuerit hoc dicere, et sic vincere.

Ardentis spiritus virum, et bellicis operibus assuetum, huc iracundiae stimuli egerunt; C. autem Figulum³ mansuetissimum, pacato iuris civilis iudicio celeberrimum, prudentiae moderationisque immemorem reddiderunt. Consulatus enim repulsae dolore accensus, eo quidem magis, quod illum bis patri suo datum meminerat, cum ad eum postero comitiorum die multi consulendi causa venissent, omnes dimisit: praefatus, *Omnes⁴ consules scitis, consulem facere nescitis.* Dictum graviter, et merito; sed tamen aliquanto melius non dictum. Nam quis populo Romano irasci sapienter potest?

Itaque ne illi quidem probandi, quamvis factum eorum nobilitatis splendore protectum sit, qui, quod Cn. Flavius humillimae quondam sortis, praeturae adeptus erat, offensi, annulos aureos sibi metipsis, et phaleras equis suis detractas abiecerunt, doloris impotentia tantum non luctum⁵ profecto testati.

² iniustae damnationis] post consulatum primum cum collega Aemilio Paulo.

³ C. autem Figulum] Vorfius Consulem fuisse autumat, falso, sed fuit filius eius Figuli qui bis consul fuerat.

⁴ Omnes] hoc melius est, quam quod Pighius ex Winch. ediderat *An vos.*

⁵ impotentia tantum non luctum] ita Vorfius et Torrenius ediderunt, Pighius autem et Colerus *impotentiam s. n. luctum.* Gronovius malit *impatientiam tantum non luctu professio.* Perizonius *impotentiam tantum non luctu professio*, quocum facit Torrenius.

^{4.}
An. V. 413.
Liv. VIII. 1. Talis irae motus aut singulorum, aut paucorum
 adversus populum universum: multitudinis autem
 erga principes ac duces, eiusmodi: Manlio Torqua-
 to amplissimam et gloriosissimam ex Latinis et Cam-
 panis victoriam in Urbem referenti, cum seniores
 omnes laetitia ovantes occurrerent, iuniorum ne-
 mo obviam processit: quod filium adolescentem
 fortissime adversus imperium suum praeliatum, se-
 curi percussisset⁶. Miserti sunt aequalis nimis aspe-
 re puniti: nec factum eorum defendo, sed irae vim
 indico, quae unius civitatis et aetates et affectus
 dividere valuit.

^{5.}
An. V. 278.
Livius II. 43.
Dionys. VIII.
Zonaras XI. Eademque tantum potuit, ut universum popu-
 li Romani equitatum⁷ a Fabio consule ad hostium
 copias persequendas missum, cum et tuto et facile
 eas liceret delere, legis agrariae ab eo impeditae
 memoria immobilem retineret. Illa vero etiam
An. V. 282.
Liv. Dionys.
Zonaras. Appio duci, cuius pater, dum pro senatus ampli-
 tudine nititur, commoda plebis acerrime impugna-
 verat, infensum exercitum faciendo, voluntaria fu-
 ga terga hosti, ne triumphum imperatori quaere-
 ret, dare coegit. Quoties Victoriae victrix! con-
 gratulationem eius in Torquato spernendam, in Fa-
 bio pulcherrimam partem⁸ omittendam, in Appio
 totam fugae postponendam reddidit⁹.

^{6.}
An. V. 258.
Liv. II. 27. Age, quam violenter se in pectore universi po-
 puli Romani gessit eodem tempore, quo suffragiis
 eius dedicatio aedis Mercurii M. Plaetorio¹⁰ primi-
 pili centurioni data est; praeteritis consulibus. Ap-

⁶ percussisset] al. percussit-
 rat, al. percussum occidisset.

⁷ equitatum] ita omnes
 libri. Pighius tamen ex Camp.
 et Liv. II. 43. dedit pedita-
 tum.

⁸ pulcherrimam partem]
 pulcherrima pars victoriae
 est, hostibus in fugam versis

instare, quod facere nolue-
 runt Fabiani. Perizonius.

⁹ reddidit] scil. ira. Sic
 Mss. Pighius minus bene cre-
 didit.

¹⁰ M. Plaetorio] Perizo-
 nius malit M. Laetorio ex Li-
 vio, et quia gens Plaetoria
 non fuit tam antiqua Romae.

¹¹ Appio]

pio¹¹ quod obstitisset, quo minus aeri alieno suo succurreretur: Servilio, quod susceptam causam suam languido patrocinio protexisset! Negas efficacem iram¹², cuius hortatu miles summo imperio praelatus est?

Quae quidem non proculcavit¹³ tantum imperia: sed etiam gessit impotenter. Nam Q. Metellus cum utramque Hispaniam¹⁴ consul prius, deinde proconsule, paene totam subegisset, postquam cognovit Q. Pompeium consulem inimicum suum successorem sibi mitti, omnes qui modo militiam suam voluerunt finire, dimisit: commeatus petentibus, neque causis excussis, neque constituto tempore, dedit: horrea custodibus remotis opportuna rapinae praeiit: arcus, sagittasque Cretenesium frangi. atque in amnem abici iussit: elephantis cibaria dari vetuit. Quibus factis ut cupiditati suae indulset, ita magnifice gestarum rerum gloriam corripit: meritumque honorem triumphi, hostium, quam irae, fortior victor, amisit.

Quid Sulla, dum huic vitio obtemperat, nonne multo alieno sanguine profuso, ad ultimum et suum erogavit? Puteolis enim ardens indignatione, quod Granius princeps eius coloniae pecuniam a decurionibus ad refectorem Capitolii promissam cunctantius daret, animi concitatione nimia, atque

¹¹ Appio] sic Torrenius rescripsit iubentibus editt. Pighio prioribus et Mss. pleisque. Pighius Claudio edidit et copulam et ante Servilio addidit.

¹² efficacem iram] Sic Torrenius. Ed. Vet. cum Pighio aliisque efficacem esse iram.

¹³ Quae quidem non proculcavit] Ita Torrenius edidit, iubentibus et scriptis et

editis ante Pighium, qui ediderat: Non quidem proculcavit.

¹⁴ utramque Hispaniam] sic Mss. et editi ante Pighium. Hic cum aliis edidit provinciam Hispaniam ex Cauch. et Camp. quia Metellus non utramque Hispaniam, sed citeriorem provinciam duntaxat obtinebat. At utramque rem magis augeat, ut recte Torrenius observat.

immoderato vocis impetu convulso pectore, spiritum cruore ac minis mistum evomuit. Nec senio iam prolapsus, utpote sexagesimum ingrediens annum, sed alita miseriis reipublicae impotentia furens. Igitur in dubio est, Sullane prior, an iracundia Sullae sit extincta.

EXTERN A

Neque ab ignotis exempla petere iuvat, et maximis¹⁵ viris exprobrare vitia sua verecundiae est. Ceterum cum propositi fides excellentissima quaeque complecti moneat, voluntas operi cedat; dum praecclara libenter probando, necessaria narrandi conscientia non desit.

^{1.} Alexandrum iracundia sua propemodum caelo deripuit. Nam quid obstitit, quo minus illuc assurgeret, nisi Lyfimachus leoni obiectus, et Clytus hasta traiectus, et Callisthenes mori iussus? quia tres maximas victorias totidem amicorum iniustis caedibus victor edidit¹⁶.

Q. Curtius VIII. Arrian.
III. Plutarchus in vita.
Senec. de Ira III. 17. de Clement. I. 25.
Curt. III. 12.

¹⁵ *Neque ab ignotis — et maximis*] Ita in omnibus Pighio prioribus editt. legebatur, neque aliter habent Mss. tribus exceptis, quos secutus Pighius edidit *Nunc ab ignotis — sed maximis*. Male. Nam *ignoti* non sunt *externi*, ut Pighius explicat, sed, ut rectius Torrenius exponit, *obscuri, ignabiles*, quorum exempla proferri fructum non adfert, et verecundiae tamen est recensere vitia maximorum virorum, sed ipsa instituti ratio postulat, ut non reticeantur. *Cedat ergo, inquit, voluntas operi*, quod mihi sum conscius, me necessaria duntaxat narrare, dum probo libenter praecclara.

¹⁶ *edidit*] non dubitavi hanc vocem, quae in omnibus Pighio antiquioribus editionibus, in omnibus Torrenii, in sex Pighii, in uno Coleri et in Copel. forte etiam in utroque Brand. exstat, et bonum sensum habet, in textum restituere, et coniecturam Pighii *perdidit*, quam Colerus, Vorstius, Torrenius aliique receperant, loco suo movere. In Sufiano pro *victor edidit* est *deturpavit*, quod plane alienum est, sicut Pighianum *perdidit*. Valerius enim causam adfert, cur Alexander fere in caelum adurgeret, *quia* nempe tres maximas victorias edidisset. Quia vero nullam historiam

Quam vehemens deinde adversus populum Romanum Hamilcaris odium! Quatuor enim puerilis ^{2.} *Nepos in vita. Cassiodor. in Chron.* aetatis filios intuens, eiusdem numeri catulos leoninos, in perniciem imperii nostri alere se praedicabat ¹⁷. Digna nutrimenta, quae in exitium patriae suae, ut evenit, converterentur.

E quibus Hannibal mature adeo patris vestigia ^{3.} *An. V. 516. circiter. Liv. Hist. XXI. et XXXV. Polyb. II. Nepos in vita.* subsecutus est, ut eo exercitum in Hispaniam traieciuro, et ob id sacrificante, novem annorum natu, altaria tenens iuraret, *se, cum primum per actatem potuisset, acerrimum hostem populi Romani futurum*; ut pertinacissimis precibus instantis belli commilitium exprimeret ¹⁸. Idem significare cupiens quanto inter se odio Carthago et Roma diffiderent, inflicto in terram pede, suscitatoque pulvere, *tunc inter eas fore finem belli dixit, cum alterutra urbs in habitum pulveris esset redacta*.

In puerili pectore tantum vis odii potuit: sed ^{4.} in muliebri ¹⁹ quoque aequè multum valuit. namque Semiramis Assyriorum regina, cum ei circa cultum capitis sui occupatae nunciatum esset, Babylonem defecisse, altera parte crinium adhuc soluta protinus ad eam expugnandam cucurrit: nec prius decorem capillorum in ordinem, quam tan-

sine acumine dimittere solet, pungit simul Alexandrum, dum addit, eum quoque victorem fuisse iniustis caedibus totidem amicorum. Perizonius ingeniose coniecit: *victore reddidit*, i. e. omnem gloriam, quam ex victoriis ceperat, his caedibus quasi amisit, et quasi non contigissent, *victo hosti* eas reddidit, dum gloriam suam plane pessundedit. Ceterum Rupertus recte observat, Lyfipachum, qui leoni obiectus

erat, feram exanimasse, unde videtur Valerius cogitatum scelus Alexandri pro perfecto summis.

¹⁷ *praedicabat*] De *disso* tacent, sed de odio scribunt Polyb. III. Liv. XXI. Corradus.

¹⁸ *exprimeret*] i. e. extorqueret. Mox *alterutra pars* ed. Vet. cum reliquis ante Pighium et quatuor Mss. male.

¹⁹ *in muliebri*] ed. Vet. cum Mog. et undecim Mss. *in mulieribus*.

1 Prae-

tam urbem in potestatem suam redegit. Quocirca statua eius Babylone posita est illo habitu, quo ad ultionem exigendam celeritate praecipiti tetendit

CAPUT IIII.

DE AVARITIA.

1 *M. Crassi et Q. Hortensii.*

Externi.

2 *Q. Cassii Longini propr.*

3 *L. Septimuleii.*

Ptolemaei Cypriorum regis.

Protrahatur¹ etiam avaritia, latentium indagatrix lucrorum, manifestae praedae avidissima vorago; nec habendi fructu felix, et cupiditate querendi miserrima.

1. Cum admodum locupleti L. Minucio Basilo *Cic. offic. III.* falsum testamentum quidam in Graecia subiecisset, eiusdemque confirmandi gratia potentissimos civitatis nostrae viros M. Crassum et Q. Hortensium quibus Minucius ignotus fuerat, tabulis heredes inseruisset², quamquam evidens fraus erat, tamen uterque pecuniae cupidus, facinoris alieni munus non repudiavit. Quantam culpam quam leviter retuli! Lumina curiae, ornamenta fori, quod scelus vindicare debebant, inhonesti lucri captura invitati, auctoritatibus suis texerunt.

2. Verum aliquanto maiores vires in Q. Cassio *An. V. 705.* hibuit; qui in Hispania M. Silium et A. Calpurnium occidendi sui gratia cum pugionibus deprehensos, quinquagies sestertium³ ab illo, ab hoc sexagies⁴ pactus dimisit. At quis dubitet⁵, si

1 *Protrahatur*] quidam addunt in medium ex glossa.

2 *subiecisset — inseruisset,*] ita Mss. et editt. vett. Pighius vero male edidit *subiecissent — inseruerunt.* Quamquam, quem temere Colerus et Vossius secuti sunt. Mox frustra idem malint *leniser.*

3 *quinquagies sestertium*] i. e. ducenta quinquaginta millia florenorum Rhenanorum.

4 *sexagies sestertium*] i. e. trecenta millia florenorum Rhenanorum.

5 *At quis dubitet*] sic Torrenius rescripsit. Atque in edebatur

alterum tantum daretur, iugulum quoque suum aequo animo illis fuisse praebiturum.

Ceterum avaritia ante omnes L. Septimuleii praecordia possedit: qui, cum C. Gracchi familiaris ^{An. V. 632.} ^{Plutarch. in} fuisset, caput eius abscidere, et per Urbem pilo ^{vita. Cic. de} fixum ferre sustinuit; quia Opimius consul auro id ^{orat. II.} se repensurum edixerat. Sunt qui tradant, liquato plumbo eum cavatam partem capitis, quo ponderosius esset, expleffe. Fuerit ille seditiosus, bono perierit exemplo: clientis tamen scelesti fames in has usque iacentis iniurias esurire non debuit.

EXTERNUM.

Odium merita ⁶ Septimuleii avaritia; Ptole- ^{An. V. 695.} ^{Plutarch. Ca-} maei autem regis Cypriorum, risu prosequenda. ^{sens.} Nam cum anxiiis sordibus magnas opes corripuisset, propterque eas periturum se videret; et ideo omni pecunia imposita navibus, in altum processisset, ut classe perforata suo arbitrio periret, et hostes praeda carerent: non sustinuit mergere aurum, et argentum; sed futurum suae necis praemium domum rexit. Procul dubio hic non possedit divitias, sed a divitiis possessus est: titulo rex insulae, animo pecuniae miserabile mancipium.

CAPUT V.

DE SUPERBIA ET IMPOTENTIA.

1 *M. Fulvii Flacci Cos.*

Externorum.

2 *M. Livii Drusi tribuni plebis.*

1 *Alexandri Magni.*

2 *Xerxis Persarum regis.*

3 *Cn. Pompeii Magni Cos. 3.*

3 *Hannibalis Poeni.*

4 *M. Antonii Triumviri.*

4 *Carthaginienfis et Campani senatus.*

Atque ut superbia quoque et impotentia in conspectu ponantur, M. Fulvius Flaccus consul,

edebatur vulgo ante Pighium. Mss. variant. Pighius dedit. *Atqui ne dubites*, quod omnium minime locum habere potest.

6 *merita*] scil. est, quod quidam addunt. Alii *merito* ut construatur cum *prosequenda*.

1 *M. Fulvius Flaccus*] Horum

An. V. 628. M. Plautii Hypsaei collega, cum perniciosissimas
App. Civil. 1. reipublicae leges introduceret, de civitate danda,
et de provocatione ad populum, eorum, qui civi-
tatem mutare voluissent, aegre compulsus est, ut
in Curiam veniret. Deinde partim monenti, par-
tim oranti senatui, ut incepto desisteret, responsum
non dedit. Tyrannici consul spiritus haberetur,
si adversus unum senatorem hoc modo se gessisset,
quo Flaccus in totius amplissimi ordinis conte-
mnenda maiestate versatus est.

An. V. 662. Quae a M. quoque Druso tribuno plebis per
Livius LXXI. summam contumeliam vexata est. Parvi² enim ha-
L. Flor. III. buit L. Philippum Consulem, quia interfari concio-
17. Vell. et nantem ausus fuerat, obtorta gula, et quidem non
alii. per viatorem, sed per clientem suum, adeo violent-
ter in carcerem praecipitem egisse, ut multus a na-
ribus eius cruor profunderetur: verum etiam, cum
senatus ad eum misisset, ut in Curiam veniret:
Quare non potius, inquit, ipse in Hostiliam propin-
quam Rostris, id est, ad me venit? Piget adicere
quod sequitur. Tribunus senatus imperium de-
spexit: senatus tribuni verbis paruit.

An. V. 701. Cn. autem Pompeius quam insolenter! qui
Plutarch. in balneo egressus, ante pedes suos prostratum Hy-
psa. Dio 40. psaeum ambitus reum, et nobilem virum, et sibi
Paed. in Mi- amicum iacentem reliquit, contumeliosa voce pro-
lon. Ck. pro culcatum. *Nihil enim eum aliud agere, quam ut*
Flacco. convivium suum moraretur, respondit. Et huius
dicti conscius, securus⁴ animo coenare potuit. Ille

rum consulum meminit et
Oros. V. 11. Perizonius.

² Parvi] ita Pighius ex
Mss. edidit, al. parum, i. e.
non satis habuit. vid. Sallust.
Iug. 34. ibique Cortium. Mox
pro interfari, pauci interpel-
lare, ed. Vet. fari inter se.

³ in Hostiliam propinquam

Rostris, id est, ad me venit]
quidam pro id est habent
idem. Colerus id est ad me ve-
nit, tamquam glossam eiecit.
Audacter.

⁴ securus] Mss. duodecim
securis, quod non debuerat
mutare Pighius. *Torrenius.*
Ed. Vet. quoque securis.

5 tempo-

Vero etiam in foro non erubuit P. Scipionem socerum suum legibus noxium, quas ipse tulerat, in maxima quidem reorum et illustrium ruina, muneris loco a iudicibus deponere, maritalis lecti blanditiis statum reipublicae temperando ⁵.

Tetrum factio pariter ac dicto M. Antonii convivium. Nam cum ad eum triumvirum Caesetii Rufi ^{4. An. V. 710. App. Civil. 4.} senatoris caput allatum esset, averfantibus id ceteris, propius admoveri iussit, ac diu diligenterque consideravit. Cunctis deinde expectantibus quidnam esset dicturus: *Hunc ego, inquit, notum non habui.* Superba de senatore, impotens de occiso confessio.

EXTERN A.

Satis multa de nostris: aliena nunc adiuciantur. ^{1. Curtius. Arrian. Plutarch. in vita.} Alexandri regis virtus et felicitas tribus insolentiae gradibus exsultavit evidentissimis. Fastidio enim Philippi, Iovem Hammonem patrem adscivit: taedio morum, et cultus Macedonici, vestem et instituta Persica assumpsit: spreto mortali habitu, divinum aemulatus est ⁶. Nec fuit ei pudori, filium, civem, hominem dissimulare.

Iam Xerxes, cuius in nomine superbia et impotentia habitat, suo iure quam insolenter usus ^{2. Herodot. 76. Justin. 2.} est ⁷, quum Graeciae indicturus bellum, adhibitis

⁵ temperando] Perizonius malit temperando, i. e. corrumperendo et violando. Sed vulgatum bene habet. Sensus est: Pompeius blanditiis uxoris suae, Scipionis filiae, adductus est, ut a iudicibus peteret, Scipionem socerum suum, qui secundum leges ipsius Pompeii condemnandus erat, absolvere, et sic statum reipublicae infirmaret atque violaret. Sic Vellei. II. 60, 4.

atque omnia pretio temperata, i. e. omnia venalia erant, etiam ipsa respublica, si emtorem invenisset, uti Iugurtha aliquando dixit.

⁶ aemulatus est] scil. habitum. Alii aucupatus est, quod non damnet Torrenius. Sed aemulatus bene habet.

⁷ usus est] sic Torrenius restituit. Pighius dederat abusus est ex mera mutandi libidine.

Asiae principibus, *Ne viderer, inquit, meo tantummodo usus consilio, vos contraxi. Ceterum memento potius parendum magis vobis esse, quam suadendum.* Arroganter, etiam si victori repetere ei regiam contigisset: tam deformiter victi nescias utrum insolentius dictum, an impudentius².

As. V. 3. 537. Hannibal autem Cannensis pugnae successu elatus, nec admisit quemquam civium suorum in castris, nec responsum ulli, nisi per interpretem dedit. Maharbalem etiam ante tabernaculum suum clara voce affirmantem, *prospexisse se, quoniam modo paucis diebus Romae in Capitolio coenaret*, adspersus est. Adeo felicitatis et moderationis dividiuum contubernium est.

4. Insolentiae vero inter Carthaginiensem et Campanum senatum quasi aemulatio fuit. Ille enim separato a plebe balneo lavabatur: hic diverso foro³ utebatur. Quem morem Capuae aliquamdiu retentum, C. quoque Gracchi oratione in Plautium scripta patet.

CAPUT VI.

DE PERFIDIA.

1 T. Tatii Sabinorum regis.	4 Q. Servilii Caepionis Cos.
2 Ser. Sulpicii Galbae praet.	Externorum.
3 Cn. Domitii Ahenobarbi	1 Carthaginiensium.
procos.	2 Hannibalis Poeni.

Occultum iam, et insidiosum malum perfidia, latetibus suis extrahatur. Cuius efficacissimae vires sunt mentiri, ac fallere: fructus in aliquo admisso scelere consistit: tum certus, cum creduli-

bidine. Perizonius coniiciebat suo iure tamen insolenter usus erat. Frustra. Lipsius ex Vet. libro, i.e. ex ed. Vet. scribit: *habitat suo iure, quam insolenter? Quod Graeciae etc.*

At usus est omnes retinent. 3 [impudentius] Perizonius et Guyetus maline imprudentius. Nihil opus. 9 [diverso foro] Plin. Pa. neg. 36, 4.

1 credu-

tatem¹ nefariis vinculis circumdedit: tantum incommodi humano generi afferens, quantum salutis bona fides praestat. Habeat igitur non minus reprehensionis, quam illa laudis consequitur.

Romulo regnante Sp. Tarpeius arci praeerat. Cuius filiam virginem aquam lacris petitem extra moenia egressam, Tatius, ut armatos Sabinos in arcem secum reciperet, corrumpit, mercedis nomine pactam, quae in sinistris manibus gerebant. Erant autem his armillae, et annuli magno ex parte auri. Loco potitum agmen Sabinorum, puellam praemium flagitantem, armis obrutam necavit; perinde quasi promissum, quod ea quoque laevis gestaverant, solverit². Absit reprehensio: quia impia proditio celeri poena vindicata est.

Ser. quoque Galba summae perfidiae. triumphum enim Lusitaniae civitatum convocato populo, tantam de commodis eius acturus, septem³ millia, in quibus flos iuventutis consistebat, electa, et armis exuta, partim trucidavit, partim vendidit. Quo facinore maximam cladem⁴ barbarorum, magnitudine criminis antecessit.

Cn. autem Domitium summi generis, et magni animi virum, nimiae gloriae cupiditas perfidum existere coegit. Iratus namque Bituito⁵ regi

¹ credulitatem] sic rescriptit Colerus, probantibus aliis, libri vero crudelitatem.

² solverit] sic coniecit Perizonius, et Torrenius ex Leid. text. in textum recepit. Nam ceteri Mss. et editt. vett. solvit. Pighius aliique eum secuti dederant solvens.

³ septem] Mss. cum multis edd. novem. ed. Mog. Vet. Mediol. Alc. octo, al. sex.

⁴ cladem] Sentus est, licet maxima clades fuerit barbarorum,

tamen maius fuisse illius crimen, adeoque magnitudinem cladis magnitudine criminis antecessisse. Perizonius. Copei. partem cum aliis. Perizonius labem coniecit. Sed cladem sensum comminandum habet.

⁵ Bituito] vid. Interpr. ad Flor. III. 2. Pighius tamen dederat Betulto ex marmore antiquo, ubi vel lapicida, vel descriptor marmoris errasse videtur.

ter. Liv. LXI. Arvernorum, quod cum suam, tum etiam Allobro-
Flor. III. 2.
Scaliger ad gum gentem, se etiam tum in provincia morante,
Baifab. n. 1890. ad Q. Fabii successoris sui dexteram confugere
hortatus esset, per colloquii simulationem arcessi-
tum, hospitioque exceptum vinxit, ac Romam na-
ve deportandum curavit. Cuius factum senatus
neque probare potuit, neque rescindere voluit, ne
remissus in patriam Bituitus bellum renovaret.
Igitur eum Albam custodiae causa relegavit.

An. V. 4. Viriathi ⁶ etiam caedes duplicem perfidiae ac-
App. Iberic. culationem recepit: in amicis, quod eorum mani-
Livius LIII. bus interemtus est: in Q. Servilio Caepione consu-
Flor. II. c. 17. le; quia is sceleris huius auctor, impunitate pro-
Oros. V. 2. missa, fuit: victoriamque non meruit, sed emit.

E X T E R N A.

An. V. 498. I. Verum ut ipsum fontem perfidiae contemple-
Zonar. pul- mur, Carthaginenses Xantippum Lacedaemonium,
abre. Appian. cuius optima opera primo Punico bello usi fue-
Libyc. 4. Va- rant, et quo iuvante Atilium Regulum ceperant,
ler. Max. I. simulantes sese domum revehere, in alto merse-
I. 14. Polyb. runt. Quid tanto facinore petentes? an ne victo-
I. 36. Oros. I. riae eorum socius superesset? Exstat nihilominus,
et VII. 9. et quidem cum illorum opprobrio; quem sine ulla
gloriae iactura inviolatum reliquissent.

An. V. 537. 2. Hannibal porro Nucerinis hortatu suo cum bi-
Zonaras. Li- nis vestimentis urbem inexpugnabilibus muris cin-
sius XXIII. ctam egressos, vapore et fumo balnearum strangu-
paulo aliter. lando, et Acerranorum senatum eadem ratione ex-
Zonaras. Ap- tra moenia evocatum, in profundum ⁷ puteorum
pian. Libyc. abiiciendo, nonne bellum adversus populum Ro-
34. manum et Italiam professus, adversus ipsam fidem
acrius gessit, mendaciis et fallacia quasi praeclearis

⁶ Viriathi] graece Ουρίαν-
 doc vel Ουρίαντος.
⁷ in profundum] Mss. com.

plures in profundo. Mox pro-
 haberi deberet ed. Vet. bab-
 tetur.

artibus gaudens? Quo evenit, ut alioqui insignem nominis sui memoriam relicturus, in dubio, maior-
ne, an peior vir haberi deberet, poneret.

CAPUT VII. DE SEDITIONIBUS¹.

Plebis Romanae adversus	Militem Romanorum ad-
2 C. Marium Cos. 6.	versus
2 Q. Metellum censorem.	1 Gratidium legatum.
3 A. Numium candidatum.	2 Q. Pompeium consulem.
4 A. Sempronium Asellionem praet.	3 C. Carbonem legatum.

Sed ut violentae seditionis² tam togatae, quam etiam armatae facta referantur.

L. Equitium, qui se Ti. Gracchi filium simula-
bat, tribunatumque adversus leges cum L. Satur-
nino petebat, a C. Mario quintum³ consulatum
gerente in publicam custodiam ductum, populus
claustris carceris convulsis raptum, humeris suis
per summam animorum alacritatem portavit.

Idemque Q. Metellum censorem, quod ab eo,
tanquam Gracchi filio, censum recipere nolebat,
lapidibus prostrernere conatus est, affirmantem tres
tantummodo filios Graccho fuisse. E quibus unum
in Sardinia stipendia merentem, alterum infantem
Praeneste, tertium post patris mortem natum Ro-
mae decessisse: neque oportere clarissimae fami-
liae ignotas sordes inferi: Cum interim improvida
concitatae multitudinis temeritas, pro impudentia,
et audacia adversus consulatum, et censuram teten-
dit, principesque suos omni petulantiae genere
vexavit.

¹ De Seditionibus] Mss. et
editt. Vett. De vi et seditione.

² violentae seditionis] al.
violentiae et seditionis. mi-
nus recte.

³ quintum] sic libri. Pi-
ghius et Colerus autem sex-
tum, quia Marius in sexto
consulatu Apuleianam sedi-
tionem est passus.

3. Vefana haec tantummodo: illa etiam cruenta
An. V. 652. feditio. Populus enim A. Numium competito-
App. Plus. rem Saturnini, novem iam creatis tribunis, unoque
of Livius lib. loco duobus candidatis restante, vi prius in aedes
LXVIII. O- privatas compulit: extractum deinde interemit;
rof. V. 17. ut caede integerrimi civis facultas adipiscendae po-
 testatis teterrimo civi daretur.

4. Creditorum quoque consternatio adversum
An. V. 664. Sempronii Afellionis⁴, praetoris urbani, caput
App. Cro. I. intolerabili modo exarsit. Quem, quia causam
p. 382. Livius debitorum susceperat, concitati a L. Cassio tribu-
LXXIII. no plebis pro aede Concordiae sacrificium facien-
 tem, ab ipsis altaribus fugere extra forum coactum,
 inque tabernula⁵ latitantem, praetextatum dis-
 cerperunt.

MILITUM ROMANORUM.

1. Detestanda fori⁶ conditio: sed si castra respi-
An. V. 665. cias, aequae magna orietur indignatio. Cum C. Ma-
Liv. LXXVII. rio lege Sulpicia, provincia Asia, ut adversus Mi-
Plusarch. in thridatem bellum gereret, privato decreta esset,
Sulla. Oros. missum ab eo Gratidium legatum ad L. Sullam
App. I. Civ. consulem accipiendarum legionum causa mili-
 tes trucidarunt: procul dubio indignati, quod
 a summo imperio, ad eum, qui nullo in honore ver-
 saretur, transire cogerentur. Sed quis ferat mili-
 tem scita plebis exitio legati corrigenstem?

2. Pro consule istud tam violenter exercitus: illud
An. V. 665. adversus consulem. Q. enim Pompeium Sullae
Liv. LXXVII. collegam, senatus iussu ad exercitum Cn. Pompei,
App. I. Civ. quem aliquamdiu invita civitate obtinebat, conten-
 dere ausum, ambitiosi ducis illecebris corrupti mi-

4 Sempronii Afellionis] Se- *πρωτοξενον.* Male Colerus in
 nec. de Ira l. 2. *bernacula.*

6 fori] quidam addunt
 5 tabernula] Appian. l. c. *Romani, ex glossa.*

7 habui]

CAP. VIII. DE TEMERITATE. 597

lites, sacrificare incipientem adorti, in modum hostiae mactaverunt: tantumque scelus Curia, castris cedere se confessa, inultum habuit⁷.

Ille quoque exercitus nefario violentus, qui C. Carbonem, fratrem Carbonis ter consulis, propter bella civilia dissolutam disciplinam militarem praefractius et rigidius adstringere conatum, privavit vita: satiusque duxit maximo scelere coinquinari, quam pravos ac tetros mores mutare.

CAPUT VIII.

DE TEMERITATE.

¹ *P. Africani maioris.*

² *C. Caesaris Cos. a.*

³ *Exercitus Romani.*

Externorum.

¹ *Hannibalis Poeni.*

² *Atheniensis populi.*

Temeritatis etiam et subiti¹, et vehementes sunt impulsus: quorum ictibus hominum mentes concussae, nec sua pericula respicere², nec aliena facta iusta aestimatione prosequi valent.

Quam enim temere se Africanus superior ex Hispania duabus quinquere milibus ad Syphacem³ traiecit, in unius Numidae⁴ infidis praecordiis suam pariter et patriae salutem depositurus! Itaque exiguuo momento maximae rei casus fluctuatus est⁵, utrum interfector, an captivus Scipionis Syphax⁶ fieret.

⁷ *habuit]* abiit Ultr. sec. ed. Vet. ed. Mog.

¹ *et subiti et vehementes]* hoc Pighius ex Mll. al. *ita subiti ut veh.* unde Perizonius ex Copef. *ut subiti ita vehementes.* Ed. Vet. *et — et* omittit.

² *respicere]* i. e. rationem habere Terent. Heaut. I. 1, 18. Iustin. XII. 8, 11. Pighius et Colerus *dispicere*, i. e. per

omnes partes ac numeros considerare, vel mente providere. Alii *despicere*.

³ *Numidae]* nempe Syphacis. Absurde Pighius, Colerus, Thylius et Vorstius *Numidae*.

⁴ *fluctuatus est]* vid. III. 1. in fine. Pighius contra liberos *fluctuavit*.

⁵ *interfector an captivus Scipionis Syphax]* Ita Torrenius

Pp 3

2. *An. V. 709. Plutarch. in vita. Dionys. 41. Suet. Ap- pian. et alii.* Iam C. Caesaris anceps conatus, et ⁵caelestium cura protectus est, vix tamen sine animi horrore referri potest. Siquidem impatiens legionum tardioris a Brundusio Apolloniam traiectus, per simulationem adversae valetudinis convivio egressus, maiestate sua servili veste occultata, naviculam conscendit, et e flumine ⁶maris Adriatici saeva tempestate fauces petiit. Protinusque in altum dirigi iusso navigio, multum ac diu contrariis iactus fluctibus, tandem necessitati cessit.

3. *An. V. 664. Liv. LXXIV. Oros. V. cap. 18. Plutarch. Sulla p. 331.* Age, illa quam execrabilis militum temeritas! fecit enim ut A. Albinus nobilitate, moribus, honorum omnium consummatione civis eximius, propter falsas et inanes suspiciones, in castris ab exercitu lapidibus obrueretur: quodque accessionem indignationis non recipit, oranti atque obsecranti duci a militibus causae dicendae potestas negata est.

E X T E R N A.

I. *An. V. 550. Servius in III. Aeneid. Pompon. Mela II. c. 7. aliter.* Itaque minus miror apud trucem, et saevum Hannibalis animum defensionis locum innoxio gubernatori non fuisse: quem a Petilia classe Africam repetens freto appulsus, dum tam parvo spatio Italiam, Siciliamque inter se divisas non credit, velut insidiosum cursus rectorem interemit: posteaque diligentius inspecta veritate, tunc absolvit, cum eius innocentiae nihil ultra sepulchri honorem

nus rescripsit, probantibus Gronovio et Perizonio. Nam vulgata lectio est *interfector an captivus Scipio Syphacis*, atque ita Vorstius edidit. Pighius et Colerus *captivus an victor Scipio Syphacis*. Torrenii lectio propius ad lectionem librorum accedit, atque cum historia convenit. Quare malui Torrenium

quam Pighium sequi.

6 et e flumine] Sic Pighius ex Pulm. et Sus. reposuit, nam Apolloniae navem conscendit, et secundo flumine in mare Adriaticum, adversisque ventis Brundisium tendebat, ut Plutarchus aliique auctores. Mss. tamen Torrenii cum Vett. edit. e flumine ac.

7 statuo]

dari potuit. Igitur angusti, atque aestuosi maris alto e tumulo speculatrix statua⁷, tam memoriae Pelori, quam Punicæ temeritatis, ultra citraque navigantium oculis collocatum⁸ indicium est.

Iam Atheniensium civitas ad vesaniam usque temeraria, quæ decem universos imperatores⁹ suos, et quidem a pulcherrima victoria venientes, capitali iudicio exceptos necavit: quod militum corpora, saevitia maris interpellante, sepulturæ mandare non potuissent: necessitatem puniens, cum honorare virtutem deberet¹⁰.

⁷ *Ipsa* ^{2.} *Valer.*
III. 8. ext. 3.
Asian. Var.
III.

CAPUT VIII.

DE ERRORE

¹ *Plebis Romanæ.*

² *C. Cassii Longini procos.*

³ *Satellitum Lartii Tolumnii regis.*

Temeritati proximus est error: quemadmodum ad laedendum par, ita cui facilius quis ignoverit: quia non sponte, sed vanis concitatus imaginibus, culpæ se implicat. Qui quam late in pectoribus hominum vegetur, si complecti coner, vitio, de quo loquor, sim obnoxius. Paucos igitur eius lapsus referemus.

⁷ *statua*] Strabo III. ο τῇ Πελωρὶ λεγόμενος πύργος ἀντικειμένη ταύτῃ τῇ τηλίδι. Vorst.

⁸ *oculis collocatum*] sic Vorstius et Torrenius iubentibus omnibus fere Mss. et editt. vett. *Collocatum* construatur cum *indicium*. Pighius ex Campensi *oculis expositum*. Colerus audacter ex coniectura *oculatum*. Aldus aliaque editt. *oculis collocata*, scil. statua. Perizonius „Forte, inquit, legendum *oblata*, vel exponendum *collocata in oculis*, vel *collocata*

illic indicium est oculis. „Fateor lectionem *oculis collocatum* mihi non satis placere, neque tamen aliorum editorum lectio melior mihi videtur. Ergo retinui. *Ultra citraque*, scil. fretum.

⁹ *decem universos imperatores*] i. e. omnes decem imperatores. *Universos* quod Pighius restituit, abest a multis.

¹⁰ *deberet*] sic Torrenius ex Mss. atque editt. vett. Pighius dedit *debuisset*, quem Colerus et Vorstius secuti sunt.

P p 4

1 raptum

1. C. Helvius Cinna tribunus plebis ex funere C.
An. V. 709. Plut. Caesare. Caesaris domum suam petens, populi manibus dis-
Dionys. 44. Appian. Civ. cerptus est pro Cornelio Cinna, in quem saevire
2. Sueton. Jul. se existimabat; iratus ei, quod, cum affinis esset
35. Casull. 94. Caesaris, adversus eum nefarie raptum¹, impiam
 pro Rostris orationem habuisset: eoque errore
 propulsus est, ut caput Helvii perinde atque Cor-
 nelii circa rogam Caesaris, fixum iaculo ferret;
 officii sui², alieni erroris piaculum miserabile.

2. Nam C. Cassium error a semetipso poenas ex-
An. V. 711. Plut. Bruto. gere coegit. Inter illum enim pugnae quatuor
Appian. 4. Dionys. 47. exercituum apud Philippos varium, ipsisque duci-
 bus ignotum eventum, missus ab eo Titinius cen-
 turio nocturno tempore, ut specularetur, quonam
 in statu res M. Bruti essent: dum crebros excessus
 viae petit, quia tenebrarum obscuritas, hostesne an
 commilitones occurrerent, dignoscere non sinebat,
 tardius ad Cassium rediit. Quem is exceptum ab
 hostibus, omniaque in eorum potestatem recidisse
 existimans, finire vitam properavit: cum et castra
 hostium invicem capta, et Bruti copiae magna ex
 parte incolumes essent. Titinii vero non obli-
 tanda silentio virtus, qui oculis paulisper haesit in-
 opinato iacentis ducis spectaculo attonitus; deinde
 profusus in lacrymas. *Et si imprudens, inquit, im-*
perator caussa tibi mortis fui: tamen ne idipsum im-
punitum sit, accipe me fati tui comitem. Superque
 exanime corpus eius iugulo suo gladium capulo
 tenuis demisit: ac permisso utriusque sanguine, du-
 plex victima iacuit, Pietatis haec, Erroris illa.

3. Ceterum falsa opinatio³, nescio an praecipuam
An. V. 315. Liv. III. 17. iniuriam Lartii Tolumnii, Veientium regis, pena-

1 raptum] i. e. mortuum, extinctum.

2 officii sui] Fuit Helvius Cinna officii sui piaculum mi-

serabile, dum talem officii poenam dedit. *Torrenius.*

3 opinatio] ed. Vet. opinio.
 1 M. Flo-

tibus intulerit. Nam cum in tesserarum prospero ^{Cic. Phil. VIII. 2.} iactu per iocum collusori dixisset, *Occide*: et forte Romanorum legati intervenissent: satellites eius errore vocis impulsī, interficiendo legatos lusum ad ~~superium~~ transtulerunt.

CAPUT X. DE ULTIONE.

- 1 *Papiriae tribus Tusculanorum in Poliam.*
2 *Populi Uticensis in C. Fabium Hadrianum.*

- Externorum.
1 *Tbamyris et Beronices reginarum.*
2 *Iuvenum quorundam Graecorum.*

Ultionis autem quemadmodum acres, ita iusti aculei sunt: qui laceffiti concitantur, acceptum dolorem pensare cupientes. Quos latius complecti non attinet.

M. Flavius¹ tribunus plebis ad populum de Tusculanis retulit, quod *eorum consilio Veliternos, Priver-^{I. An. V. 430. Liv. VIII. 37.}natesque rebellatos²* diceret. Qui cum coniugibus, ac liberis squalore obsiti, cum supplices Romam venissent: accidit, ut reliquis tribubus salutarem sententiam secutis, sola Polia iudicaret, oportere publice eos verberatos securi percuti: umbellem multitudinem sub corona³ venire. Quam ob causam Papiria tribus, in qua plurimum postea Tusculani in civitatem recepti potuerunt, nemi-

1 *M. Flavius*] Ita Pighius ex Winch. edidit, atque ita appellatur a Livio. Ceteri fere *M. Fulvius*.

2 *rebellatos*] i. e. rebellasse. sic Vorstius et Torrenius rescripserunt, probantibus Manutio, Ruperto, Perizonio; licet omnes libri cum scripti tum editi habeant *rebellatos*. Nam Veliterni Priver-

natesque populo Romano bellum iam *fecerant* non vero facturi demum videbantur. vid. Livium l. c.

3 *sub corona*] Cato apud Gell. VII. 4. *mancipia iure belli capta coronis induta veniebant, et idcirco dicebantur sub coronis venire*. Sed legi meretur totum caput Gellii.

nem unquam candidatum⁴ Poliae tribus fecit magistratum: ne ad eam ullus honos suis suffragiis perveniret, quae illis vitam ac libertatem, quantum in ipsa fuit, ademerat.

3. Illam vero ultionem et senatus, et consensus
An. V. 669. omnium approbavit. Cum enim Hadrianus⁵ cives
Livii Histor. LXXXVI. O-Romanos, qui Uticae consistebant, sordido imper-
ref. V. c. 19. rio⁶ vexasset, idcircoque ab his vivus esset exustus;
Cic. Verr. III. nec quaestio ulla in urbe hac de re habita, nec
27. et 7. Paed. querela versata est.
diau.

EXTERN A.

1. Clarae ultionis utraque regina, et Thamyris⁷,
Infin. I. Herodot. I. 206. quae caput Cyri abscisum in utrem humano sanguine repletum demitti iussit, exprobrans illi infatigabilem cruoris fitim, simulque poenas occisi ab eo filii sui exigens: et Bérōnice, quae Laodices infidiis interceptum sibi filium graviter ferens, armata

4. plurimum postea Tusculani — neminem unquam candidatum] Ita omnes Codd. Mss. et edit. Sed Pighius, quia meminerat, iam diu ante Tusculanis (a. V. 373. vid. Valer. VII. 3, ext. 9.) civitatem datam, ita reformavit plurimum Tusculani — neminem postea candidatum. Cui ego assentiri nequeo. Civitatis enim ius datum non semper idem fuit. Hinc apud Livium VIII. 14. nonnullis civitas sine suffragio datur, reliquis cum suffragio, quo etiam c. 17. in duas novas tribus adscripti sunt. Sic ctedo primo Tusculanis ius civitatis sine suffragio datum esse, postea vero in Papiriani tribum eos esse adscriptos. Cur enim toties rebellarent, si plenum civitatis ius habe-

rent. Sed si vel maxime illud habuissent, verisimile videtur Valerium Maximum tamen non existimasse, eosuisse iam tum cives Romanos, cum de iis omnibus capitali supplicio afficiendis ad populum ferretur. Et notum est, quam saepe Valer. Max. aberraverit. Perizonius. vid. quoque Vellei. II. 15. 3.

5. Cum enim Hadrianus] Nomen illius fuit C. Fabius Hadrianus. vid. loca in margine citata.

6. sordido imperio] sordidum appellat imperium, quod Hadrianus servis, qui sordes et fex populi dicebantur, usus est, ad avaritiam et crudelitatem contra dominos exercendam.

7. Thamyris] lege Tomyris. Graece Τομυρίς Herod. I. 206.

8. operis]

cutrum conscendit, persecutaque satellitem regium crudelis operis⁸ ministrum, nomine Caeneum, quem hasta nequicquam petierat, saxo ictum prostravit; ac super eius corpus actis equis, inter infesta contrariae partis agmina ad domum, in qua interfecti pueri corpus occultari arbitrabatur, perrexit.

Iasonem⁹ Thessalum Persarum regi bellum inferre parantem, an satis iusta ultio absumferit, ambiguae aestimationis est. Taxillo enim gymnasiarchae¹⁰ a quibusdam iuvenibus pulsatum se conqueſto, permisit, ut aut tricenas ab his drachmas¹¹ exigeret, aut denas plagas singulis imponeret. Quo posteriore vindicta uso, qui vapulaverant, Iasonem interfecerunt, animi, non corporis dolore poenae modum aestimantes. Ceterum parvo irritamento ingenui pudoris maximae rei expectatio subruta est: quoniam opinione Graeciae tantum in spe Iasonis, quantum in effectu Alexandri reponitur¹².

⁸ operis] Pighius in margine notavit al. imperii.

⁹ Iasonem] vid. de Iasone Diodor. Sic. XV. p. 373. adde supra l. 8, ext. 6.

¹⁰ Taxillo enim gymnasiarchae] plerique Mss. et editt. ante Pighium gymnasiarcho. Utrumque probum. IX. 12, ext. 7.

¹¹ tricenas drachmas] i. e. quatuor thaleros, et duode-

cim grossos, secundum computum Eifenschmidii.

¹² reponitur] ita Cop. tredecim Torrenii, ed. Mog. et Vet. quare Torrenius pro Pighiano reponebatur, restituit. Sensus est: Graecos etiamnum de Iasone tam egragie iudicare, ut tantum ab eo sperandum fuisse putent, quantum praestiterit Alexander.

CAPUT XI.

DE IMPROBE DICTIS ET SCELERATE FACTIS¹.

Romanorum.	7 <i>Uxoris Vettii Salassi.</i>
1 <i>Tulliae Ser. F. L. Superbi regis.</i>	Externorum.
2 <i>C. Fimbriae trib. pl.</i>	1 <i>Duorum fratrum Hispanorum.</i>
3 <i>L. Catilinae.</i>	2 <i>Mitridatis regis.</i>
4 <i>Magi Chilonis.</i>	3 <i>Sariastris Tigranis regis F.</i>
5 <i>C. Torani C. F.</i>	4 <i>L. Aelii Sciani.</i>
6 <i>Villii Annalis.</i>	

Nunc quatenus² vitae humanae, tum bona, tum etiam mala substitutis exemplorum imaginibus persequimur; dicta improbe, et facta scelerate referantur.

¹ Unde autem potius, quam a Tullia ordiar? quia tempore vetustissimum, conscientia nefarium, voce improbum ac³ monstri simile exemplum est. Cum carpento⁴ veheretur, et is, qui iumenta agbat, succussis frenis constitisset, repentinae morae causam requisivit; et ut comperit corpus patris Ser. Tullii occisi ibi iacere, supra id⁵ vehiculum duci iussit, quo celerius in complexum intersectoris eius Tarquinii veniret. Qua tam impia, tamque probrosa festinatione, non solum se aeterna infamia, sed ipsum etiam vicum cognomine⁶ sceleris commaculavit.

¹ De improbe — factis] Ed. Vet. *Dicta improba aut facta scelerata.*

² quatenus] i. e. quoniam. Multi *quatinus*. eodem sensu; nam promiscue scribitur.

³ improbum ac] desunt in ed. Vet. Mss. undecim Torrenii et sine dubio in multis aliis; unde Gudius pro glossmate habet; quod mihi quoque videtur.

⁴ Cum carpento] ita recte

Torrenius. Pighius alique *Quae cum carpento*. Vid. Iustin. XXXI. 6.

⁵ supra id] recte revocavit Torrenius: Pighius alique *supra idem*.

⁶ cognomine] dictus enim fuit *sceleratus*. Nam antea dicebatur *Orbius*. Dionys. Halic. III. 39. *ορβιος καλυμμενος ποταμον*, ita enim ex Cod. Vat. legendum, non *αλβιον* recte adnotavit Hudson. *Orbius*

Non tam atrox est C. Fimbriae factum et dictum: sed si per se aestimetur, utrumque audacissimum. Id egerat⁷, ut Scaevola in funere C. Marii iugularetur⁸. Quem postquam ex vulnere recreatum comperit, accusare ad populum instituit. Interrogatus deinde, *quid de eo secus⁹ dicturus esset*, cui pro sanctitate morum satis digna laudatio reddi non posset: respondit *se obiecturum illi, quod parcius corpore telum recepiisset*. Licentiam furoris aegrae reipublicae gemitu prosequendam!

L. vero Catilina in senatu M. Cicerone incendium ab ipso excitatum dicente, *Sentio*, inquit: *et quidem illud si aqua non potuero, ruina exstinguam*. Quem quid aliud existimemus, quam conscientiae stimulis actum a se inchoatum parricidium¹⁰ peregisse?

bis vero clivus videtur appellatus esse ab orbibus, per cuius flexuosos orbes filia Servii Tullii regis et L. Tarquinius Superbus gener interfecit rege properaverunt tendentes una in regiae domus possessionem. Coeptus est autem is clivus appellari Orbis, quod pronus cum esset, per orbes in Esquiliarum collem duceret; unde Orbis ab ipsis orbibus sic appellatus est. Vid. Gronov. ad Liv. I. 48.

7 Id egerat] i. e. id operam dederat, atque sic Vortius et Torrenius edidere, Pighius autem et Colerus nec non Thyrsus Is egerat, sicuti in Mog. et Vet. est.

8 iugularetur] iugulare, cum volebant, sed vulnerare tantum poterant.

9 secus] i. e. male, oppon. recte.

10 actum a se inchoatum parricidium] ita habet ed.

Vet. cum nonnullis Torrenii Mss. Sensus est clarus: Catilina, quem stimuli conscientiae egerant, sive qui ipse negare non poterat scelus, voce sua improba inchoatum a se parricidium peregit. Manifeste opponuntur inchoatum et peregisse. Actum, non est substantivum, sed participium referendum ad Quem, scil. Catilinam. Pighius et Colerus actum a se inchoati parricidii, Vortius et Torrenius actum simulacrum a se inchoati parricidii, ediderunt. Sed simulacrum in Mss. non invenitur, et a glossatore sine dubio additum est. Non ergo dubitavi lectionem, quae et idoneis testibus nititur, et huic loco conveniens est, revocare. vid. Exempl. 6. bis parricida, consilio prius, iterum spectaculo. Exempl. 7. Quanto enim levius scelus est, cui tantummodo manus abst.

Mecum

2. An. V. 667. Cic. pro Sen. Rosc. 12. Lucan. II. 126.

3. An. V. 690. Sallust. Catil. 31. Cic. pro Muren. 25.

^{4.}
An. V. 707.
Cic. ad Att. 13.
Sulpicius
Ciceron. lib. 4.
fam. Livius
CXV.

Consternatum etiam Magū Chilonis amentia pectus: qui M. Marcello datum a Caesare spiritum, sua manu eripuit. Vetus amicus et " Pompeianae militiae comes, indignatus aliquem amicorum ab eo sibi praeferri. Urbem, enim a Mitylenis, qua se contulerat, repetentem, in Atheniensium porta pugione confodit, protinusque ad irritamenta velaniae suae trucidanda tetendit; amicitiae hostis, divini beneficii interceptor, publicae religionis, quod ad salutem clarissimi civis recuperandam attinuit, acerba labe¹².

^{5.}
An. V. 710.
App. Civil. 4.
Grif. VI. 18.

Hanc crudelitatem, cui nihil adiici posse videtur, C. Toranius atrocitate parricidii superavit. Namque triumvirū partes secutus, proscripti patris sui, praetorii et ornati viri, latebras, aetatem, notasque corporis, quibus agnosci posset, centurionibus edidit, qui eum persecuti sunt. Senex de filii magis vita, et incrementis, quam de reliquo spiritu suo sollicitus; *an incolumis esset, et an imperatoribus satisfaceret*, interrogare eos coepit. E quibus unus: *Ab illo, inquit, quem tantopere diligis, demonstratus, nostro ministerio, filii indicio occideris*: protinusque pectus eius gladio traiecit. Collapsus itaque est infelix¹³, auctore caedis quam ipsa caede miserior.

^{6.}
An. V. 710.
App. Civ. 4.

Cuius fati¹⁴ acerbiter L. Villius Annalis fortitus. Cum¹⁵ in Campum ad quaestoria comitia filii descendens, proscriptum se cognosset, ad clientem suum confugit. Sed ne fide eius tutus esse posset, scelere nefarii juvenis effectum est. Siqui-

Mecum facit quoque Torrenius, licet Vortianam lectionem expresserit.

¹¹ *amicus es*] Pighius etiam male.

¹² *labe*] al. *clades*, al. *lues*, frustra.

¹³ *infelix*] Copef. addit *pater*, ex glossa.

¹⁴ *fati*] al. *facti*.

¹⁵ *Cum*] Pighius *Qui cum*. vid. supra not. 4. Mox complures cognosceres.

¹⁶ *regū*]

dem per ipsa vestigia patris militibus ductis, occidendum eum in conspectu suo obiecit: bis parricida, consilio prius, iterum spectaculo.

Ne Vettius quidem Sallastius proscriptis parum amari exitus; quem latentem uxor interficiendum, quid dicam, tradidit, an ipsa iugulavit? Quanto enim levius est scelus, cui tantummodo manus abest?

7.
An. V. 710.
App. Civil. 4.

EXTERN A.

Illud autem facinus, quia externum, tranquillo affectu narrabitur. Scipione Africano patris et patrui memoriam gladiatorio munere Carthaginensi Nova celebrante, duo regii¹⁶ filii nuper patre mortuo, in arenam processerunt: pollicitique sunt *ibi se de regno praeliaturus, quo spectaculum illud illustrius pugna sua facerent.* Eos cum Scipio monuisset, *ut verbis, quam ferro diiudicare¹⁷ mallent, uter regnare deberet;* ac iam maior natu consilio eius obtemperaret; minor corporis viribus fretus, in amentia perstitit. Initoque certamine, pertinacior impietas fortunae iudicio morte multata est.

1.
An. V. 547.
Liv. XXVIII.

Mithridates¹⁸ autem multo sceleratius, qui non cum fratre de paterno regno, sed cum ipso patre bellum de dominatione gessit: in quo qui aut homines ullos adiutores invenerit, aut deos invocare ausus sit, prae admiratione haereo¹⁹.

2.
Dion. 37. Oros. Eutropius VI. 10.
de Pharnace Mithridatis filio.

¹⁶ regii] ed. Vet. Mog. et undecim Mss. regis, quod iudice Torrenio certe nihilo est deterius. Nomina eorum fuere Corbis et Orsua.

¹⁷ diiudicare] i. e. litem finire, dirimere. Quidam Mss. diiudicari, al. dimicari, al. decernere, al. dimicare, quod Perizonius et Torrenius a Valerio profectum existimant. Al. verbis contendere quam

ferro dimicare.

¹⁸ Mithridates autem] scil. egit, se gessit. Vorstius malit Mithridatis, scil. facinus. Rubenius Mithridatis F. i. e. filius.

¹⁹ prae admiratione haereo] novem Mss. cum nonnullis editt. vett. pro admiratione habetur (ed. Vet. haberet) i. e. habetur pro re admiranda. frustra.

20 Saria-

3. Quamquam quid hoc, quasi inusitatum illis gentibus miremur? cum Sariaſter²⁰ adverſus patrem ſuum Tigranem Armeniae regem, ita cum amicis conſenſerit, ut omnes dexteris manibus ſanguinem mitterent, atque eum invicem ſorberent²¹. Vix ferrent²² pro ſalute parentis tam cruenta conſpiratione foedus facientem.

^{4.}
An. V. 783.
Dionys. 57.
Tact. 5. Sue.
son. Tiberio.
Vell. et alii.
 Sed quid ego iſta conſector, aut quid iis immoror, cum unius parri-
 cidii²³ cogitatione cuncta ſc-
 lera ſuperata cernam? Omni igitur impetu mentis,
 omnibus indignationis viribus, ad id lacerandum
 pio magis quam valido affectu rapior. Quis enim
 amicitiae fide exſtinctæ genus humanum cruentis
 in tenebris ſepelire conatum, profundo debitæ ex-
 ſecrationis, ſatis efficacibus verbis adegerit? Tu vi-
 delicet efferatae barbariae immanitate truculentior
 habenas Romani imperii, quas princeps, parens-
 que noſter ſalutari dextera continet, capere po-
 tuiſti? Aut te compote furoris, in ſuo ſtatu mun-
 dus manſiſſet? Urbem a Gallis captam, et trecen-
 torum inclytæ gentis virorum ſtrage foedatam²⁴,
 Allienſem diem, et oppreſſos in Hiſpania Scipio-
 nes, Thraſymenum lacum, et Cannas, bellorum-
 que civilium domeſtico ſanguine madentem Aema-
 thiam²⁵, amentibus propoſitis furoris tui repræ-

²⁰ Sariaſter] Fabricius Bibl. Græc. II. cap. 19. pag. 639. legit *Artabazes*. Torrenius.

²¹ ſorberent] vid. Minuc. Fel. c. 30. Multi ſolverent. male.

²² Vix ferrent] Pighius aliique *Vix ferrent illi*, ſed illi Torrenius expunxit. Gronovius emendat *Vix ferrem*, quod Torrenio valde placet.

²³ unius parri-
 cidii] Scia-
 nus enim Tiberium voluit interficere.

²⁴ ſtrage foedatam] recte,

ſi quid video, Torrenius ita reſcriptit. Urbs foedata eſt ſtrage Fabiorum, qui ad Cremeram caſi ſunt. Voſtius *ſtragem, foedatam A. d. Pighius et Colerus ſtragem foedam*, neutrum rectum. Bene enim Perizonius obſervavit, Valerium ſemper duas clades per copulam *et* coniunxiſſe. Urbem captam *et* Fabiorum caedem; Allienſem diem *et* Scipiones oppreſſos; Thraſymenum lacum *et* Cannas.

²⁵ madentem Aemathiam] ſic

sentare, et vincere voluisti. Sed vigilarunt oculi deorum: fidera²⁶ vigorem suum obtinuerunt: arae, pulvinaria, templa praesenti numine vallata sunt: nihilque quod pro capite Augusti²⁷, ac patria excubare debuit, torporē²⁸ sibi permisit. Et in primis auctor, ac tutela nostrae incolumitatis²⁹, ne excellentissima merita sua totius orbis ruina collaberentur, divino consilio providit. Itaque stat pax, valent leges, sincerus privati ac publici officii tenor servatur. Qui autem haec violatis amicitiae foederibus tentavit subvertere, omni cum stirpe sua populi Romani viribus³⁰ obtritit, etiam apud inferos, si tamen illuc receptus est³¹, quae meretur, supplicia pendit.

sic Pighius ex Winchel. re-
scripsit, quem deinde alii se-
cuti sunt. Quae lectio si
vera est, innuit Valerius su-
pesta illa praelia in campis
Pharsalicis Caesarem inter et
Pompeium, et in *Philippicis*
Octavium inter et Brutum.
Mirum autem mihi videtur,
hoc modo Valerium de caede
Mariana et Sullana nihil di-
cere. Quare parum abest,
quin cum Torrenio, cui le-
ctio Pighiana nimis antiqua
et poetica videtur, lectionem
editionum, Pighio priorum,
et multorum Mss. *manantes*
furors praetulerim; ita ut
Valerius *furors* metonymi-
ce pro furiosis auctoribus
posuerit et intellexerit au-
tores bellorum civilium fu-
rorē instinctos, quos amenti
et maiori etiam furore per-

cito Seiano opponat. Nihil
tamen certi statuere ausim.
Varietates omnium Mss. re-
centere taediosum foret.

26 *fidera*] Pighius, Cole-
rus, Vorstius et Torrenius
fidera simul, contra libros et
incommode.

27 *Augusti*] i. e. Tiberii.

28 *torporem*] Pighius et
Colerus ex duobus Mss. *tor-
pere*. minus recte.

29 *incolumitatis*] *Tiberius*
nempe, non vero *Iupiter*,
quod in nonnullos libros ir-
repsit.

30 *viribus*] ita omnes li-
bri. Pighius tamen cum in
Camp. invenisset *lapidibus*,
audacter edidit *pedibus*, quem
temere Colerus secutus est.

31 *receptus est*] Plaut. Mo-
stell. II. 2, 68. Pseudol. III. 2, 6.

CAPUT XII.

DE MORTIBUS NON VULGARIBUS.

1 Tulli Hostilii regis.	ducis fratris.
2 Duarum matrum.	3 Aeschyli poetas.
3 M. Iuventii Thalae Cos.	3 Homeri.
4 Q. Lutatii Catuli.	4 Euripidis.
5 L. Cornelii Merulae.	5 Sophoclis.
6 Herennii Siculi.	6 Philemonis.
7 Licinii Macri.	7 Pindari.
8 Cornelii Galli, et T. Haterii.	8 Anacreontis.
Externorum.	9 Milonis Crotoniatæ.
1 Cernæ, Cleonis fugitivorum	10 Polydamantis Scotusaci.

Humanæ autem vitæ conditionem præcipue primus et ultimus dies continet: quia plurimum interest, quibus auspiciis inchoetur, et quo fine claudatur. Ideoque eum demum felicem fuisse iudicamus, cui et accipere lucem prospere, et reddere placide contigit. Medii temporis cursus, prout fortuna gubernaculum rexit, modo aspero, modo tranquillo motu peragitur, spe semper minor, dum et cupide votis extenditur, et fere sine ratione consumitur. Nam et si¹ eo bene uti velis, etiam parvum amplissimum efficies, numerum² annorum multitudine operum superando. Alioqui quid attinet inertī mora gaudere, si magis vitam exigis, quam approbas? Sed ne longius evager, eorum mentionem faciam³, qui non vulgari genere mortis absumpti sunt.

^{1.} Tullus Hostilius fulmine ictus, cum tota domo
An. V. 113. conflagravit. Singularem fati sortem, qua accidit,
Livius I. Dio- ut columen urbis, in ipsa urbe raptum, ne supremo
xyf. 3. quidem funeris honore a civibus decorari posset, cælesti flamma in eam conditionem⁴ redactum, ut eosdem penates, et regiam, et rogam, et sepulchrum haberet.

- 1 Nam et si] Perizonius Pighius, Colerus et Vostius
 elicit et auctoritate Cod. Cop- libet eorum mentionem facere.
 pes. quocum facit Leid. text. 4 in eam conditionem] ita
 2 numerum] VIII. 7, 3. Pighius edidit, cum antea
 3 eorum mentionem faciam] legeretur in eadem conditione.
 5 idem

Vix verisimile est, in eripiendo spiritu idem ^{2.}
gaudium potuisse, quod fulmen: et tamen idem ^{An. V. 536.}
valuit ^{Livius XXII.}. Nuntiata enim clade, quae ad lacum ^{7. Plin. VII.}
Thrasymenum inciderat, altera mater sospiti filio ^{32. et 53. Gel-}
ad ipsam portam facta obviam ^{lus III. 15.}, in complexu eius
expiravit. Altera cum falso mortis filii nuntio
domi maesta sederet, ad primum conspectum red-
euntis exanimata est. Genus casus inusitatum:
quas dolor non exstinxerat, laetitia consumsit.

Sed minus miror, quod mulieres. M. Iuven- ^{3.}
tius Thalna Cos. collega Ti. Gracchi Cos. iterum, ^{An. V. 590.}
cum in Corsica, quam nuper subegerat, sacrificaret, ^{Plin. VII. 33.}
receptis litteris decretas ei a senatu supplicationes
nuntiantibus, intento illas animo legens, caligine
ortu, ante foculum collapsus mortuus humi iacuit.
Quem quid aliud quam nimio gaudio enectum pu-
temus? En cui Numantia, aut Carthago exciden-
da traderetur!

Maioris aliquanto spiritus dux Q. Catulus, Cim- ^{4.}
brici triumphus C. Mario ^{An. V. 652.} particeps a senatu datus; ^{Cic. Tusc. 1.}
sed exitus violentioris. Namque ab hoc eodem ^{Iuven. Sat. 8.}
Mario postea propter civiles dissensiones mori ^{An. V. 666.}
iussus ^{Plusarch. Ma-}, recenti calce illito, multoque igni perca- ^{rio. App. Ci-}
lesacto cubiculo se inclusum peremit. Cuius tam ^{vil. I. Velleius}
dira necessitas maximus Marianae gloriae rubor ^{II. 22. Angu-}
exstitit. ^{stin. Civ. Del}
^{III. Flor. et}
^{alii.}

Qua tempestate reipublicae L. quoque Corne- ^{5.}
lius Merula consularis, et flamen Dialis, ne ludi- ^{An. V. 666.}
brio insolentissimis victoribus esset, in Iovis sacra- ^{App. 1. Plu-}
rio venis incisus contumeliosae mortis denuntiatio- ^{tarch. Velleius}
^{et Flor. III.}
^{c. 21.}

5 idem valuit] i. e. gaudium
valuit spiritum eripere, sicut
fulmen. Pighius ex Suf. et
Pulm. posuit, quem Colerus
et Vortius secuti sunt. Sed
reliqui omnes praeter Par.
prim. Idem valuit.

6 obviam] ed. Vet. cum aliis

ante Pighium editt. et com-
pluribus Mss. obviam.

7 C. Mario] recte ita quo-
que ed. Vet. nam vulgati
ante Pighium cum Mario.

8 mori iussus] nam Catulus
secutus fuerat partes Mario
adversas.

Qq 2

9 dice-

nem effugit: sacerdotisque sui sanguine vetustissimi foci maduerunt.

6. Acer etiam et animosus vitae exitus Herennii
An. V. 632. Siculi, quo C. Gracchus, et aruspice, et amico usus
Vollei. II. 7, 2. fuerat. Nam cum eo nomine in carcerem duceretur, in eius postem illiso capite in ipso ignominiae aditu concidit, ac spiritum posuit: uno gradu a publico supplicio, manuque carnificis ceterior.

7. Consimili impetu mortis C. Licinius Macer, vir
An. V. 687. praetorius, Calvi pater, repetundarum reus, dum
Plutarch. Cic. et ad Aesic. sententiae dicerentur, in Maenianum¹⁰ conscendit. Siquidem cum M. Ciceronem, qui id iudicium coge-
J. 4. bat, praetextam ponentem vidisset, misit ad eum qui diceret, se non damnatum, sed reum per-
 riisse: nec sua bona hastae posse subiici. Ac pro-
 tinus sudario, quod forte in manu habebat, ore et
 faucibus coartatis, incluso spiritu poenam morte
 praecurrit. Qua cognita re Cicero de eo nihil
 pronuntiavit. Igitur illustri ingenii orator¹¹ et
 ab inopia rei familiaris, et a crimine domesticae
 damnationis, inusitato paterni fati genere vindicatus est.

8. Fortis huius mors: illorum perridicula. Cor-
Plin. VII. 53. nelius enim Gallus praetorius, et T. Haterius
 eques Romanus inter usum puerilis¹² Veneris ab-

9 dicerentur.] i. e. cum quisque iudex sententiam diceret. Atque sic plurimi Mss. et editt. Vett. Quatuor Mss. ordinarentur. Tres darentur, Unus derivarentur, unus diruarentur, unde Pighius coniecit diriberentur, idque audacter in textum recepit, sequente eum temere Colero.

10 Maenianum] quid sit Maenianum declarat Hieronymus in Plalm. 101. Mae-

niana, i. e. tella plana, quae transversis trabibus sustentatur, neque in tectis culmina habent.

11 illustris ingenii orator] C. Licinius Calvus filius, insignis orator, primum Cicero-
 nis inimicus, deinde amicus.

12 puerilis] hanc vocem, quam omnes Mss. et editt. Vett. habent, Pighius, solum Cauch. secutus, expunxit, sed Torrenius revocavit.

13 quae

sumti sunt. Quamquam quorsum attinet eorum cavillari fata, quos non libido sua, sed fragilitatis humanae ratio abstulit! Fine namque vitae nostrae variis et occultis causis exposito, interdum, quae [sunt] immerentia¹³, supremi fati titulum occupant: cum magis in tempus mortis incidant, quam ipsam mortem arcessant.

E X T E R N A.

Sunt et externae mortes dignae annotatu. Qualis in primis Comae, quem ferunt maximus latronum ducis Cleonis¹⁴ fratrem fuisse. Is enim ad Rupilius¹⁵ consulem Ennam, quam praedones tenebant, in potestatem nostram redactam¹⁶, perductus, cum de viribus et conatibus fugitivorum interrogaretur, sumto tempore ad se colligendum, caput operuit; innixusque genibus compresso spiritu¹⁷, inter ipsas custodum manus, inque conspectu summi imperii, exoptata securitate acquievit. Torqueant se miseri, quibus exstingui, quam superesse utilius est, trepido et anxio consilio, quam ratione vita exeant quaerentes: Ferrum acuant, venena temperent, laqueos apprehendant, vastas altitudines circumspiciant; tamquam magno apparatu, aut exquisita molitione opus sit, ut corporis atque animi infirmo vinculo cohaerens societas dirima-

¹³ quae [sunt] immerentia] unciis inclusi sunt, quod a plurimis abest, et commodum intelligitur. Alii cum Pighio quaedam immerentia.

¹⁴ Cleonis] sic ed. Vet. Mog. cum Ultr. sec. et Winchel. atque ita appellatur a Livio LVI. Proxime abest Ultr. prim. et Camp. in quibus est Eleonis. Alii Mss. et editt. Diogenis.

¹⁵ Rupilius] Rupilius En-

nam recepit Oros. V. 9. Perizonius.

¹⁶ Ennam — redactam] hoc revocavit Torrenius, nam Colerus et Vorstius ex uno Lib. Dan. dederant: Enna — redacta.

¹⁷ compresso spiritu] simile genus mortis refert Apian. p. 300. Perizonius. Male Pighius et Colerus quievit.

tur. Nihil horum Coma; sed intra pectus inclusa anima, finem sui reperit. Enimvero minimo studio¹⁸ retinendum bonum, cuius caduca possessio tam levi afflatu violentiae concussa dilabi potuit.

^{2.} *Suidas. Plin. X. c. 3. Aristophan. in Ramiis.* Aeschyli vero poetae excessus, quemadmodum non voluntarius, sic propter novitatem casus referendus est. In Sicilia moenibus urbis, in qua morabatur, egressus aprico in loco refedit. Super quem aquila testudinem ferens, elusa splendore capitis (erat enim capillis vacuum) perinde atque lapidi eam illisit, ut fractae¹⁹ carne vesceretur. Eoque ictu origo, et principium fortioris tragoediae²⁰ extinctum est.

^{3.} *Plutarch. in vita sed Herodotus aliter.* Non vulgaris etiam Homeri mortis causa fertur: qui in insula, quia quaestionem a piscatoribus propositam²¹ solvere non potuisset, dolore absumtus creditur.

^{4.} *Suidas. Gell. XV. c. 20. Sen. Ep. 15. Ovid. Ibid. 59. Hygin. Fab. 247. Diogenianus v. Περικλέους νεκρῶν. Aelian. Var. Hist. XIII. 4.* Sed atrocius aliquanto Euripides finitus²². Ab Archelai enim regis coena in Macedonia domum hospitalem repetens, canum moribus laniatus obiit. Crudelitas fati tanto ingenio non debita.

Sicut illi excessus illustrium poetarum et moribus et operibus indignissimi. Sophocles ultimae senectutis, cum in certamine tragoediam dixisset²³, ancipiti sententiarum eventu diu sollicitus,

¹⁸ *minimo studio*] sic editt. Vett. cum multis Mss. Al. docte.

Non enim nimio studio, Al. *Enimvero* (in addunt quidam) *nimio studio*. Vortius et Torrenius non dubitant, quin scripserit Valerius *Enimvero non nimio studio*.

¹⁹ *fractae*] ed. Vet. cum Mss. bene omittit *testudinis*, quod in aliis antiquioribus editt. additum legitur.

²⁰ *fortioris tragoediae*] de Aeschilo vid. Quintil. X. 1, 66.

²¹ *propositam*] ed. Vet.

cum quatuor Mss. *positam*.

²² *finitus*] III. 2, ext. 6.

²³ *in certamine tragoediam dixisset*] sic inde a Pighio editur, atque ita habent nonnulli Mss. Aldus ediderat *in certamen trag. dimisisset*, et sic est in pluribus, nisi quod in *certamine* habent. Torrenio insolens videtur dicere *tragoediam in certamine*, quare vel malit *docuisset*, vel retinet in *certamen dimisisset*.

²⁴ *gda.*

aliquando tamen una sententia victor, caussam mortis gaudium²⁴ habuit.

Philemonem autem vis risus²⁵ immoderati abstulit. Paratas ei ficus, atque in conspectu positas asello consumente, puerum ut illum abigeret, inclamavit. Qui cum iam comestis omnibus supervenisset, Quoniam, inquit, tam tardus fuisti, da nunc merum asello. Ac protinus urbanitatem dicti crebro anhelitu cachinnorum profecutus, senile guttur salebris spiritus praegravavit²⁶.

At Pindarus, cum in gymnasio super gremium pueri, quo unice delectabatur, capite posito quiete se dedisset, non prius decessisse cognitus est, quam gymnasiarcha²⁷ claudere iam eum locum volente, nequicquam excitaretur. Cui quidem crediderim eadem benignitate deorum, et tantum poeticae facundiae, et tam placidum vitae finem attributum.

Sicut Anacreonti quoque, quamvis statum humanae vitae modum supergresso: quem uvae passae succo tenues et exiles virium reliquias foventem²⁸ unius grani pertinacior in aridis faucibus humor absumpfuit.

²⁴ gaudium] vid. Plin. VII. 32. et 53. Gell. III. 15. Liv. XXII. 7. Cic. Tusc. I. 46. Plutarch. Tuvain. Ager. p. 254.

²⁵ risus] sic Zeuxis. Festus in v. Pister

²⁶ salebris spiritus praegravavit] i. e. modo concitatiore modo remissiore spiritu Philemon guttur nimis gravavit.

²⁷ gymnasiarcha] VIII. 10. ext. 2.

²⁸ quamvis — supergresso, quem — foventem] Hoc a Pighio est, quem omnes alii secuti sunt. Ego non dubito, quin Valerius scripserit quem bis — supergressum, dum

— foveret, i. e. qui cum ad summam iam pervenisset senectutem, et vitae humanae terminos longe iam supergressus esset, tamen tandem inusitato mortis genere periit, dum succo uvae passae exiles res fovere vellet. Qui lectionem Mss. et editt. Vett. apud Torrenium haud persustorie inspexerit, is certe mecum ita legerit. Non ausus sum tamen in textum recipere hanc lectionem, quam unice veram existimo. Status humanae vitae modus est aetas, quam homines plerumque attingere solent, non verò seculi spatium, vel centum anni pleni,

9. Iungam illos, quos et propositum, et exitus pa-
Gell. XV. 16. res fecit. Milo Crotoniates, eum iter faciens
Ovid. in Ibin quercum in agro cuneis adactis fissam vidisset, fre-
 611. *Strabo* VI, *Suidas*. tus viribus, accessit ad eam, insertisque manibus
Solin. 4. Scbo- divellere conatus est: quas arbor excussis cuneis
liab. Theocr. III. 6. in suam naturam revocata compressit, eumque cum
 tot²⁹ gymniciis palmis lacerandum feris prae-
 buit.

10. Item Polydamas athleta tempestate speluncam,
Pausan. Suid. subire coactus, nimio et subito incurfu aquae labe-
 facta ea, ac ruente, ceteris comitibus fuga pericu-
 lum vitantibus³⁰, solus restitit, tanquam humeris
 suis totius ruinae molem sustentaturus. Sed pon-
 dere omni corpore humano potentiore pressus;
 imbris [caussa]³¹ petitam latebram, dementis fati
 sepulcrum habuit. Possunt hi. praebere documen-
 tum, nimio robore membrorum, vigorem mentis
 hebescere, quasi abnuente natura vtriusque boni
 largitionem: ne supra mortalem sit felicitatem,
 eundem et valentissimum esse, et sapientissimum.

pleni, uti Perizonius ex Pe-
 tronio observat; qui ideo
 frustra exinde colligit, Ana-
 creontem plus centum annis
 vixisse. *Vitae humanae mo-*
dum statum melius definivit
 Moses Psalmo LXXX.

29 tot] nempe septem. Si-
 monides:

Μιλωνος το δ' αγαλλια καλη κα-
 λων, οσποτα πιση

Επτα νικησας, ες γονατ' εκ
 επανεν.

Alii tamen ei sex tantum vi-
 ctorias adscribunt.

30 *vitantibus*] ita clare ed.
 Vet. quare non dubitavi in
 textum recipere. Gopel. Leid.

quart. quint. sext. Bit. prim.
 uterque Ultr. et Duac. *vitan-*
tibus egressis, ubi *egressis*, ex
 glossa ortum, uti iam vidit
 Perizonius. Torrenius sibi
 persuadet, utrumque a Vale-
 rio profectum esse, quod ego
 nullo modo credere possum.
 Editores ad Torrenium us-
 que *egressis*.

31 *imbris caussa*] Sic Pi-
 ghius aliiue. Aldus *imbribus*,
 i. e. cum imbres essent, omis-
 so *caussa*. Decem Mss. ed. Vet.
 Mog. et Lips. *imbris*, quod
 ego pro *imbribus* dictum exis-
 timo, sicut *poematis* pro *poe-*
matibus etc. Quare etiam
caussa uncis inclusi.

CAPUT XIII. DE CUPIDITATE VITAE.

- 1 *M. Aquillii legati consula- 2 Masinissae Numidiae re-*
ris. *gis.*
3 *Cn. Carbonis Cos 3.* 3 *Alexandri Phaeacorum re-*
Externorum. *gis.*
1 *Xerxis Persarum regis.* 4 *Dionysii Siciliae tyranni.*

Verum quia excessus e vita et fortuitos, et viri-
les, quosdam etiam temerarios oratione atti-
gimus; subiiciamus nunc aestimationi enerues, et
effeminatos: ut ipsa comparatione pateat, quanto
non solum fortior, sed etiam sapientior mortis in-
terdum, quam vitae sit cupiditas.

M. Aquillius, cum sibi gloriose exstingui pos-
set¹, Mithridati maluit turpiter servire. Quem ne
aliquis² merito dixerit Pontico supplicio, quam
Romano imperio digniorem? quoniam commisit,
ut privatum opprobrium publicus rubor existeret.

Cn. quoque Carbo magnae verecundiae est
Latinis annalibus. Tertio³ in consulatu suo iussus
Pompeii in Sicilia ad supplicium ductus, petiit⁴
a militibus demisse et flebiliter, ut sibi alvum levare,
priusquam expiraret, liceret; quo miserimae lu-
cis usa diutius frueretur: eo usque moram trahens,
donec caput eius sordido in loco sedentis abscede-
retur. Ipsa verba tale flagitium narrantis secum

¹ *exstingui posses*] ita Pi-
ghius ex Camp. Winchel. et
aliis, quocum multi Torrenii
Miss. faciunt. Alii *mortem con-*
sciscere posses, forte ex inter-
pretatione *exstingui*.

² *Quem ne aliquis*] Va-
riant Miss. Al. *Quem non quis*,
al. *Quem aliquis*, al. *Quem quis*
non immerito, quod ego prae-
rulerim. Perizonius legit:
Quem nae aliquis.

³ *Tertio*] Pighius, Coletus
et Vorstius: *qui tertio*.

⁴ *petiit*] Torrenius suspi-
catur Valerius scripsisse *pe-*
tens. — *eoque* scil. levando
alvum *moram trahens*. Nam
libri variant inter *eoque* et
inter *eo usque*. Utrumvis eli-
gas, explicandum erit *eo*, ob
id. *Eousque* tamen sequente
donec est l. 7. ext. §.

luctantur; nec silentio amica, quia occultari non merentur⁵: nec relationi⁶ familiaria, quia dictu fastidienda sunt.

^{3.} Quid? Brutus exiguum et infelix momentum
An. V. 710. vitae quanto dedecore emit! Qui a Furio⁷, quem
Dionys. lib. 46. Liv. CXX. ad eum occidendum Antonius miserat, comprehen-
Velleius. Ap- plan. 3. sus, non solum cervicem gladio subtraxit, verum etiam constantius eam praebere admonitus, ipsis his verbis iuravit: *Ita vivam⁸, dabo.* O fati cunctationem aerumnosam! O iurandi stolidam fidem! Sed hos tu furores immoderata retinendi spiritus dulcedo subiicis, sanae rationis modum expugnando, quae vitam diligere, mortem non timere praecepit.

EXTERNA.

^{1.} Eadem Xerxem regem pro totius Asiae armata
Herod. lib. 7. iuventute, quod intra centum annos esset obitura, profundere lacrymas coegisti. Qui mihi specie alienam, revera suam conditionem deplorassee videtur: opum magnitudine, quam altiore animi sensu felicior. Quis enim mediocriter prudens mortalem se natum fleverit?

^{2.} Referam⁹ nunc eos, quibus aliquos suspectos habentibus exquisitor sui custodia quaesita est. Nec a miserrimo, sed ab eo, qui inter paucos felicissimus fuisse creditur, incipiam. Masinissa rex, parum fidei in pectoribus hominum reponens, salutem suam custodia canum¹⁰ vallavit. Quo tam

⁵ *merentur*] an *meretur*, scil. flagitium. *Torrenius*. Nichil opus.

⁶ *relationi*] *Pighius* et *Colerus relatione*.

⁷ *Qui a Furio*] Hoc *Torrenius* restituit. Alii *Nam a Furio*.

⁸ *Ita vivam*] quidam *ita ut vivam*.

⁹ *Referam*] ed. *Vet.* aliaeque cum *Mss.* hoc loco novum caput incipiunt hoc titulo: *Quam exquisita custodia usi sint, quibus suspecti domestici fuerunt.*

¹⁰ *custodia canum*] Similiter de *Simone Mago* *Romae*, ut volunt, habitante fabulatur *Io. Malala Antiochenus*

Chro-

late patens imperium? quo tantus liberorum numerus? quo denique tam arcta benevolentia restricta Romana amicitia", si ad haec tuenda nihil canino latratu ac morfu valentius duxit?

Hoc rege infelicioꝝ Alexander¹¹: cuius praecordia hinc amor, hinc metus torserunt. Nam^{3.} cum infinito ardore coniugis Thebes teneretur, ad eandem ex epulis in cubiculum veniens, barbarum compunctum notis Threiciis, stricto gladio iubebat anteire: nec prius se ibidem¹² lecto committebat, quam a stipatoribus diligenter esset scrutatus. Supplicium irato deorum numine compositum, neque libidini, neque timori posse imperare. Cuius timori eadem et causa, et finis fuit. Alexandrum enim Thebe pellicatus ira mota interemit.

Age, Dionysius Syracusanorum tyrannus huiusce tormenti quam longa fabula: qui duodequadringenta annorum dominationem in hunc modum peregit. Summotis amicis in eorum locum ferocissimarum gentium homines, et a familiis locupletum electos praevalidos servos, quibus latera sua committeret, substituit¹⁴: tonsorumque metu, tondere filias suas docuit. Quarum ipsarum¹⁵, postquam adultae aetati appropinquabant, manibus ferarum non ausus committere, instituit, ut candentium iuglandium putaminibus¹⁶ barbam sibi et ca-

Chronogr. p. 326. vid. Spanhemii Diff. de Petri in urbem Romam adventu. Perizonius.

¹¹ tantus — numerus — restricta Romana amicitia] ita plerique Mss. viri tamen docti malint casum quartum, quem libri quidam praeferrunt: tantum — numerum — restrictam Romanam amicitiam.

¹² Alexander] nempe Pheracus. Heinsius ad Ovid.

Trist. III. 1, 21. pro infelicioꝝ malit inferior.

¹³ ibidem] al. idem.

¹⁴ substituit] nonnulli Mss. cum ed. Vet. sustinuit. Pighius et Colerus substitit. male. Mox tonsorum quoque Vorstius et Torrenius.

¹⁵ ipsarum,] male hanc vocem expunxit Pighius, quem secuti sunt Colerus et Vorstius.

¹⁶ iuglandium putaminibus]

16

pillam adurerent. Nec securiorem maritum egit, quam patrem. Duarum enim eodem tempore Aristomaches Syracusanae, et Locrensis Doridis¹⁷ matrimoniis illigatus, neutrius unquam, nisi excusae complexum petiit. Atque etiam cubicularem lectum, perinde quasi castra, lata fossa cinxit: in quem se ligneo ponte recipiebat, cum forem cubiculi extrinsecus a custodibus opertam, interiorum claustro ipse diligenter obserasset.

CAPUT XIII.

DE SIMILITUDINE FORMAE.

1 Cn. Pompeii Magni cum Vibio et Publicio.	cum Menogene et Barbulo scenicis.
2 Cn. Pompeii Strabonis cum Menogene coquo.	Externotum.
3 P. Scipionis Nasicae cum Serapione victimario.	1 Antiochi regis Syriae cum Artemone quodam.
4 P. Lentuli et Q. Meselli Coss. cum Spinthore et Panphilo bistrionibus.	2 Hybricis oratoris cum seruo Cymaeorum publico.
5 M. Messallae et C. Curionis	3 Siculi piscatoris cum praetore Romano.

Plutarch. de philosoph. placitis V. 11. et 12. Plin. VII. 12.

De similitudine autem oris, et totius corporis, altiore doctrina praediti¹ subtilius disputant: eorumque alii in ea sunt opinione, ut existiment illam origini, et contextui sanguinis respondere. Nec parvum argumentum ex caeteris animalibus trahunt, quae fere gignentibus similia nascuntur. Alii negant certam hanc esse naturae legem, sed species mortalium, prout fortuita fors conceptionis obtulit, attribui. Atque ideo plerumque ex spe-

fic expresse ed. Vet. quidam: *iuglandum ac nucum putaminibus* ex glossa. vid. Cic. l. c. Nec opus est coniectura Vortii *iuglandum nucum putaminibus*.

¹⁷ Doridis] vid. Aelian. Var. Hist. VIII. 3. XII. 10, ibique

Schefferum. Pighius, Colemus et Thysius *Clagidis*, minus recte et contra libros. vid. ad VII. ext. 7.

¹ altiore doctrina praediti] e. g. Anaxagoras. Lucret. l. 329. *Nunc et Anaxagoras scrutemur homotomeriam.*

a Serr-

ciosis deformes, et ex robustis invalidos partus edi. Verum quoniam ista quaestio in ambiguo versatur, pauca inter alienos conspectae similitudinis exempla referemus.

Magno Pompeio Vibius ingenuae stirpis, et Publicius libertinus ita similes fuerunt, ut permutato ^{1.} *Solin. c. 3. Plin. VII. 12.* statu, et Pompeius in illis, et illi in Pompeio salutari possent. Certe quocunque aut Vibius, aut Publicius accesserant, ora hominum in se obvertebant, unoquoque speciem amplissimi civis in personis mediocribus annotante. Quod quidem fortuitum ludibrium, quasi hereditarium ad eum penetravit. Nam pater quoque eius eo usque Menogenis, ^{2.} *Plin. VII. 12. An. V. 664.* coci sui, similis esse visus est, ut vir, et ferox animo et praepotens armis, sordidum eius nomen repellere a se non valuerit.

Eximiae vero nobilitatis adolescens Cornelius ^{3.} *Plin. VII. 12. et 21. cap. 3. Liv. LV. Eius consulatus An. V. 615. laudatissimus fuit.* Scipio, cum plurimis et clarissimis familiae suae cognominibus abundaret, in servilem *Serapionis* ² appellationem vulgi sermone impactus est, quod huiusce nominis victimario ³ quam similis erat. Nec illi aut morum probitas, aut respectus tot imaginum, quo minus hac contumelia adaspergeretur, opitulata sunt ⁴.

Generosissimum consulatus collegium ⁵ Lentuli et Metelli fuit: qui ambo in scena propter ^{4.} *An. V. 696. Plin. VII. 12.* similitudinem histrionum propemodum spectati

² *Serapionis*] vid. III. 2, 17. not. 44.

³ *victimario*] Serapio ille fuit negotiator suarius. vid. l. c.

⁴ *opitulata sunt*] ita Torrenzio edidit ex nonnullis Mss. alii *opitulata est*, scil. morum probitas, ed. Vet. *opitulatus est* scil. respectus tot imaginum, quod non spreverim.

⁵ *Generosissimum consulatus collegium*] Ita Pighius ex Mss. nec aliter un. Brand. et Ultr. uterque. Alii: *Generosissimus consulatus collegio*; quod magis placet Gronovio, qui tamen ex Vett. editt. ac Mss. melioribus legendum putat *Generosissimus consulatus, collegium*, atque ita clare ed. Vet.

sunt. Sed alter ex quodam secundarum ⁶ cognomen *Spintheris* traxit: alter, nisi *Nepotis* a moribus⁷ acceperisset, Pamphili tertiarum⁸, cui simillimus esse ferebatur, habuisset.

3. At M. Messalla consularis et censorius *Meno-*
Plin. VII. 12. *génis*: Curioque omnibus honoribus abundans,
Solin. 3. conf. *Burbuleii*: ille propter oris adspēctum, hic propter
Messalla. *An. V. 698.* parem corporis motum, uterque scenici nomen
Cor. Cario. *An. V. 677.* coactus est recipere.

EXTERNA

1. Abunde sint haec de domesticis, quoniam et per-
Plin. VII. 12. sonis sunt excellentia, et non obscura notitia cele-
Solin. Polyb. brantur. Regi Antiocho unus ex aequalibus, et ipse
Exc. Leg. c. regiae⁹ stirpis, nomine Artemon, perquam similis
140. Not. ad fuisse traditur. Quem Laodice uxor Antiochi; in-
Iust. XXVII. terfecto viro, dissimulandi sceleris gratia, in lectulo
2. perinde quasi ipsum regem aegrū collocavit. Admissumque universum populum, et sermone eius et vultu consimili fefellit: credideruntque homines ab Antiocho moriente Laodicen et natos eius sibi commendari.

2. Hybreas¹⁰ autem Mylasenum, copiosae atque
Vid. Strab. concitatae facundiae oratorem, Cymaeorum servo
XIII. p. 659.

6 secundarum] scil. partium. Nam in scena primae, secundae, et tertiae partes sunt. Cic. in Verr. I. 15. ibique Ascon. Pedian. Horat. Epist. I. 18, 14. Sueton. Calig. 57.

7 a moribus] miror Cicerum et Perizonium legendum putasse a maioribus, cum nihil frequentius sit, quam luxuriosos homines *Nepotes* appellari. Cic. pro Quint. c. 12. de Harusp. Resp. c. 27. vid. Festus. Metellus ergo *Nepos* dictus est a moribus.

Hinc *Neposatus* Glossar. *usu-ria*.

8 tertiarum] plerique *restarii*, quorum quidam addunt *afforis*. Non vero de gladiatoribus, sed de histri- nibus loquitur Valerius, *restarii* ergo stare nequit. *restarii* Leid. quint. quod quidam viri docti malint.

9 regiae] Plinius scribit eum ex Syriaca plebe fuisse.

10 Hybreas] Plut. in Anton. p. 926. ed. Frkf. Fuit discipulus Diotrefhae Antiocheni, coaevus Strabonis.

11 strigmen-

strigmenta" gymnasii colligenti, tam similem, ut tantum non" germanum fratrem totius Asiae oculi assignarent. Ita lineamentis oris, et omnium membrorum compares erant.

Ille vero, quem in Sicilia praetoris admodum similem fuisse constat, petulantis fuit animi. Pro-^{3.} consule enim dicente, *mirari se quapropter sui tam*^{Plin. VII. 12.}
similis esset, cum pater suus in eam provinciam nunquam^{Solin. 5.}
accessisset: At meus" inquit, *Romam frequenter ac-*
cessit. Ioco namque laceffitam matris suae pudici-
tiam, invicem suspicione in matrem eius reiecta"^{14.},
audacius, quam virgis et securibus subiecto conve-
niebat, ultus est.

CAPUT XV. DE HIS QUI PER MENDACIUM SE IN ALIENAS FAMILIAS INSERUERUNT^{1.}

1 L. Equitius Firmanus.

2 Herophilus medicus equa-
rius.

3 Octaviae sororis Aug. fal-
sus filius.

4 Q. Sertorii falsus filius.

5 Trebellius Caca.

6 Cn. Asinius Dio falsus.
Externi.

1 Rubria Mediolanensis falsa.

2 Ariarabes Cappadociae rex
falsus.

Sed tolerabilis haec, et uni tantummodo anceps
temeritas. Quod sequitur impudentiae ge-

11 *strigmenta*] i. e. sordes, quae deterguntur e corporibus athletarum in gymnasiis se exercentium; has servi publici colligebant, et uni horum similis erat Hybreas orator. vid. Plin. XV. 4. In Mss. multis est *stramenta* vel *fragmenta*, quod idem est; veteres enim *g* interponebant, ut *fragmenta* et *frumenta*, vid. Epitome de Nominatione.

12 *tantum non*] haec vocabula Pighius ex Mss. omisit, nec habet ea ed. Vet. al. *tamquam*. Multi deinde *assi-*

gnarunt, unde Torrenius con-
lucit assignarint.

13 *At meus*, etc.] Macrob. Sat. II. de Augusto refert. *Corradus*.

14 *reiecta*] multi libri *re-*
gesta, quod viri docti prae-
ferunt, licet in textum non
receperint. Certe *regerere*
invidiam est apud Quintil. XI.
1, 22. *crimen* apud Senec.
Hippol. v. 718. Malim tamen
reiecta. Valerius enim amat
paronomasias: *reiecta* — *sub-*
iecto.

1 *De his — inseruerunt*] ed.
Vet. *De his, qui infimo loco*
nati

nus, nec ferendum ullo modo: periculique tum privatim, tum etiam publice late patentis.

1. Nam, ut ² Equitium Firmo Piceno monstrum
An. V. 657. veniens, relatum iam in huiusce libri superiore
App. Civ. I. parte ¹, praeteream; cuius in amplectendo Ti.
Cic. pro Rab. Graccho patre, evidens mendacium, turbulento

7- vulgi errore, amplissima tribunatus potestate valla-

2. tum est, Herophilus equarius medicus C. Marium
An. V. 709. septies consulem avum sibi vindicando ita se exte-
Cic. ad Att. lit, ut coloniae veteranorum complures, et muni-
14. et Philip- cipia splendida, collegiaeque fere omnia patronum
1. App. Civ. I. adoptarent. Quin etiam cum C. Caesar, Cn. Pom-

Livius CXVI. peio adolescente in Hispania oppresso, populum in hortis suis admisisset, proximo intercolumnio ⁴ gaene pari studio frequentiae ⁵ salutatus est. Quod nisi divinae Caesaris vires huic erubescendae procellae obstitissent, simile vulnus respublica excepisset, atque in Equitio acceperat. Ceterum decreto eius extra Italiam relegatus, postquam ille caelo receptus est, in urbem rediit, et consilium interficiendi senatus capere sustinuit. Quo nomine iussu patrum necatus in carcere, seras prompti animi ad omne moliendum scelus poenas pependit.

3. Nec divi quidem Augusti etiamnum terras regentis excellentissimum numen ab hoc iniuriae genere intentatum. Exstitit enim, qui ⁶ clarissimas ac sanctissimae ⁷ sororis eius Octaviae utro se geni-

nari mendacio se clarissimis familiis inferere conati sunt.

2 ut] Pighius forte ex operarum errore dedit ne, quem Colerus et Vorstius temere secuti sunt.

3. in huiusce libri superiore parte] III. 2, 18.

4. intercolumnio] i. e. spatium columnis interiecto. Cic. ad Q. Fratr. III. 1.

5 frequentiae] i. e. populi

frequentis. Sic saepe Cicero.

6 ab hoc iniuriae genere intentatum. Exstitit enim, qui] Sic Torrenius reposuit ex utroque Ultr. Leid. quart. et quint. atque Ed. Mog. Vulgo: intentatum ab hoc iniuriae genere exstitit, cum quidam. Pro intentatum ed. Vet. interpretatum.

7 ac sanctissimae] haec Pighius expunxit, sed Torrenius

zum fingere auderet: propter ⁸ summam autem imbecillitatem corporis, ab eo, cui datus erat, perinde atque ipse filium retentum, subiecto in locum suum proprio filio diceret: videlicet, ut eodem tempore sanctissimi penates, et veri sanguinis memoria spoliarentur, et falsi sordida contagione inquinarentur. Sed dum plenis impudentiae velis, ad summum audaciae gradum fortur, imperio Augusti remo publicae triremis affixus.

Repertus est etiam, qui se diceret esse Q. Sertorii filium, quem ut agnosceret uxor eius, nulla vi compelli potuit. 4.

Quid Trebellius Calca, quam asseveranter se Clodium tulit! et quidem dum de bonis eius contendit, in centumvirale iudicium adeo favorabilis descendit, ut vix iustis et aequis sententiis consternatio populi ullum relinqueret locum. In illa tamen quaestione neque calumniae petitoris, neque violentiae plebis iudicantium religio cessit. 5.

Multo fortius ille, qui Cornelio Sulla rerum ⁶ potente, in domum Cn. Asinii Dionis ¹⁰ irrupit, filiumque eius patriis penatibus expulit; vociferando non illum, sed se Dione esse procreatum. Verum postquam a Sullana violentia Caesariana aequitas reduxit gubernacula Romani imperii, iustiore principe rempublicam obtinente ¹¹, in publica custodia spiritum posuit.

nus ex undecim Mss. et omnibus editt. Vett. revocavit.

8 propter] ita Torrenius. Pighius aliique propterque.

9 rerum] multi rep. ed. Vet. r. p.

10 Cn. Asinii Dionis] sic Pighius, quem alii secuti sunt. Olim edebatur G. As-

dionis. Mss. variant. Mox pro Dione, al. Affidione.

11 reduxit gubernacula — principe remp. obtinente,] ita Torrenius. Pighius: reluxit, gubernacula — principe obtinente. Pro reduxit enim scripsit reluxit, omisit remp. et aliter interpunxit. Sed lectio Torreniana melior est.

Rr

12 cohor-

E X T E R N A.

1. Eodem praefide Reipublicae in consimili mendacio muliebris temeritas Mediolani repressa est. Siquidem cum se pro Rubria quaedam, perinde ac falso credita esset incendio periisse, nihil ad se pertinentibus bonis infereret, nec ei aut tractus eius splendidi testes, aut cohortis Augusti¹² favor deesset, propter inexpugnabilem Caesaris constantiam irrita nefarii propositi abiit.

2. Idem¹³ barbarum quendam, ob eximiam¹⁴ similitudinem Cappadociae regnum affectantem, tanquam Ariarathes esset, quem a M. Antonio interemtum luce clarius erat, quamquam paene totius Orientis civitatum et gentium credula suffragatione fultum, caput imperio dementer imminens iusto impendere supplicio coegit.

12 *cohortis Augusti*] Minime profecto convenit, eundem hic *Augustum*, altera linea *Caesarem* vocari. Lege omnino cum Ms. Cop. *Cohortis Augustae. Perizonius*. Nihil opus.

13 *Idem*] Vossius et Tor-

renius tacite *Idem*.

14 *ob eximiam*] sic Torrenius recte ex Mss. et editis Vett. revocavit, nam inde a Pighio edebatur *ad eximiam*. Mox *suffultum* quaedam editis Vett. male; et pro *impendere* itidem nonnulli libri *impendi*.

FRAGMENTUM
LIBRI DE NOMINIBUS
Q U I
IN QUIBUSDAM CODD. TITULUM
LIBRI DECIMI
PRAEFERT.

G. TITI PROBI
IN EPITOMEN SUAM
P R A E F A T I O.

Decimus huius operis liber, qui et ultimus est, vel ex negligentia, aut malevolentia librariorum deperiit. Abbreviator titulos eius habebat integre fortassis: tamen de uno tantum, hoc est de praenomine, epitoma repraesentabat.

ALIA PRAEFATIO.

Decimus atque ultimus huius operis liber seu studiosorum inertia, seu scriptorum segnitia, seu alio quovis casu aetati nostrae perditus est. Verum Iulius Paris abbreviator Valerii post novem libros explicitos, hunc decimum sub infra scripto compendio complexus est; per quod de nominibus, praenominibus, cognominibus, atque agnominibus fuisse eundem a Valerio compositum coniectari licet. Verba quidem Iulii Paridis haec sunt. Liber Decimus de praenominibus, et similibus.

PRAEFATIO
STEPHANI PIGHII
EPITOMAE DE NOMINIBUS
PRAEFIXA.

Veteres libri omnes, quos vidimus, tam manuscripti, quam impressi nobis repraesentant Valerii Maximi hoc opus ita libris novem distinctum: in aliquibus tamen reperitur cuiusdam epitomes fragmentum, in fine annexum pro libro decimo, prorsus tamen remotum et alienum ab argumento scopoque librorum Valerii Maximi. Nihil enim aliud docet, nisi aliquarum appellationum, seu nominum Romanorum rationes. Quae quidem epitome ex alio antiquo auctore collecta est a Iulio Paride, sicut nonnulli produnt codices: cuius fragmentum hoc duntaxat de praenominibus repertum quidam librarii priores Valerio Maximo adiunxerunt, tanquam ex eius libro exemplorum decimo contractum; moti ut apparet, quod in eodem fragmento citetur Valerius; non tamen Maximus: istud enim non potest affirmari ex simplici isto nomine, sicut in multis exemplaribus reperitur. Sed Attiadem citari, unum exemplar manu scriptum de Etissimi I. Sambuci liquide declarat, quemadmodum suo loco dicemus in annotationibus. Iam addiderunt alium errorem, qui C. Titium Probum, nescio quem, ut huius epitomes auctorem protulerunt; id quod ex huius fragmenti fine temere depromisse videntur. Nam idipsum praefatiunculae librorum iudicio diversimode confectae palam faciunt tam ipso stilo, quam quod alterius, ut suo modo loquuntur, abbreviatoris mentionem adferunt. Ea autem duas in primis discrepantes, mox cum eodem epitomes fragmento subiungemus; quamvis
clare

clare liquet, non esse Valerii Maximi, et eius auctor verus adhuc in obscuro lateat. Attamen quia sapit antiquitatem non ineruditam, et scholiorum loco studiosis servire poterit ad linguae ac historiae Romanae cognitionem, ritusque veteres discendos; id ipsum emendatum ex fide exemplarium manuscriptorum, sicut ante Valerio Maximo fuit annexum, nunc visum est Plantino nostro simul cum eodem libro recudere et publicare. Vale, Vienna Austriae Idibus Ianuarii, anno salutis nostrae. CIOIOLXXIV.

DE PRAENOMINE.

Varro simplicia in Italia fuisse nomina ait, existimationisque suae argumentum refert: quod Romulus et Remus et Faustulus neque praenomen ullum, neque cognomen habuerunt. Qui ab eo dissentiant, aiunt matrem eorum Ream Silviam vocatam; avum Silvium Numitorem; fratrem eius, Amulum Silvium: et superiores Albanorum reges, Capetum Silvium, Agrippam Silvium; posterioresque duces Metium Suffetium, et Tutorem Cloelium vocatos. Nec contenti his, ad Sabinos transgrediuntur, et Titium Tatium, Numam Pompilium, et patrem eius Pompum Pompilium; eius denique regionis principes enumerant, Pirtilianum Laevianum, Volesum Valesium, Metium Curtium, Album Funnisillaticum. Ex Tuscis recitant, Lartem Porfennam; ab Aequicolis, Septimum Modium primum regem eorum, et Sertorem Resium, qui primus ius feciale instituit. In hunc modum Varronis sententia subruitur.

Romanos autem arbitrandum est maxime ab Albanis et Sabinis multiplicandorum nominum consuetudinem traxisse: quoniam ab illis orti sunt. Omnia autem, quae ad unumquemque nostrum de-

finiendum excogitata sunt, eandem vim significandi hominis obtinent. Quod per proprietatem dicitur, hoc distat, quia eo gens cognoscitur, ideoque dicitur gentilitium. Cetera ordine variantur. Nam quod praepositum, praenomen; quod postfertur, cognomen; quod ad ultimum adiicitur, agnomen est. Quorum series non ita, ut exposui, semper servata est. Animadverto enim in consulum fastis, perplexum usum praenominum et cognominum; fuisse dictum, Postumum Cominium Auruncum, et Postumum Aebutium Elvam, et Vopiscum Iulium, et Opitrem Virginium Tricostum, et Paullum Fabium Maximum. Quin etiam quaedam cognomina in nomen versa sunt, ut Caepio; namque hoc in Bruto nominis locum obtinuit.

Gentilitia nomina Varro putat fuisse innumera, et praenomina circa triginta. Pueris, non priusquam togam virilem sumerent; puellis, non antequam nubarent, praenomina imponi moris fuisse, Q. Scaevola auctor est. Quae olim praenomina fuerunt, nunc cognomina sunt; ut Postumus, Agrippa, Proculus, Caesar.

Opiter, qui patre mortuo, avo vivo gignebatur. Vopiscus, qui in utero matris geminus conceptus, altero abortu eiectione, incolumis editus erat. Hostus, praenomen fuit in eo, qui peregre apud hospitem natus erat; idque habuit Lucretius Tri-

Coss. fuerunt
An. V. 324 cipitinus collega L. Sergii. Volero, in praenomen abiit, et volentibus nasci liberis parentibus indebatur; quo usus est Publilius Philo. Lar Lartis praenomen est, sumtum a laribus, Tuscum autem creditum est praenomen esse: fuitque consul Lar Her-

Coss. fuerunt
An. V. 305 minius cum T. Virginio Tricosto. Stadius, a stabilitate; Faustus, a favore praenomina sumta erant. Tullus praenominatus est omnis gratia, quasi tollendus, O littera in U conversa. Sertor, qui per stationem

tionem natus erat, appellatus est. Ancum prænomen Varro a Sabinis translatum putat. Valerius autem scribit, quod cubitum vitiosum habuerit, qui Graece vocatur *ἀγκών*. Lucii coeperunt appellari, qui ipso initio lucis orti erant; aut, ut quidam arbitrantur, a Lucumonibus Etruscis. Manii, qui mane editi erant; vel ominis causa, quasi boni. Manum enim antiqui bonum dicebant. Gnaeus ob insigne naevi appellatus est; quod unum prænomen varia scriptura notatur. Alii enim Naeum, alii Gnaeum, alii Cnaeum scribunt. Qui G littera in hoc prænominis utuntur, antiquitatem sequi videntur, quae multum ea littera usa est. Olim enim dicebant frugmentum, nunc frumentum profertur: et gnatura, modo natura. Igitur etiam qui in corporibus naevus gigni solet, gnaevus appellabatur. Qui C ponunt, corruptione syllabae delectari videntur: qui Naeus, lenitatem velle iudicantur. Gaii dicti a gaudio parentum; Auli, qui diis astantibus nascuntur: Marci, Martio mense geniti: Publii, qui prius pupilli facti erant, quam prænomen haberent; alii ominis causa, ex pube. Tiberii vocitari coeperunt, qui ad Tiberim nascebantur. Titus, e Sabino nomine Titurio fluxit: Appius, ab Atto eiusdem regionis prænominis. Kaesones appellati sunt, qui e mortuis matribus exfecti erant. Servius, qui mortua matre in utero servatus est. Spurii, patre incerto geniti, quasi *σπύροι*. Numerii sola patricia familia usa est Fabia; idcirco quod trecentis sex apud Cremeram flumen caesis, qui unus ex ea stirpe exsisterat, ducta in matrimonium uxore filia Numerii Otacilii Maleventani, sub eo pacto, ut quem primum filium sustulisset, ei materni avi prænomen imponeret, obtemperavit.

Antiquarum mulierum in usu frequenti prænomenina fuerunt, Rutilla, Caesella, Rodocella, Murcula; Burrā a colore dicta. Ista prænomenina a viris tracta sunt, Caia, Lucia, Publia, Numeria. Ceterum Caia, usu super omnia celebrata est. Fertur enim, Caiam Caeciliam Tarquinii Prisci regis uxorem optimam lanificam fuisse: et ideo institutum esse, ut novae nuptae ante ianuam mariti interrogatae, quatenam vocarentur, Caiam esse se dicerent [C. Titii.]

INDEX CAPITUM.

Praefatio

pag. I

LIBRI PRIMI.

Cap. I. De religione	4
Cap. II. De religione simulata	21
Cap. III. De religione peregrina reiecta	22
Cap. IIII. De auspiciis	25
Cap. V. De ominibus	27
Cap. VI. De prodigiis	33
Cap. VII. De somniis	44
Cap. VIII. De miraculis	57

LIBRI SECUNDI.

Cap. I. De matrimoniorum ritu et necessitudinum officiis	75
Cap. II. De magistratuum atque ordinum officiis et institutis	81
Cap. III. De militaribus institutis	89
Cap. IIII. De spectaculis	91
Cap. V. De frugalitate et innocentia	98
Cap. VI. De externis institutis	102
Cap. VII. De disciplina militari	112
Cap. VIII. De iure triumphandi	125
Cap. VIII. De censoria severitate	132
Cap. X. De maiestate	138

LIBRI TERTII.

Cap. I. De indole	145
Cap. II. De fortitudine	149
Cap. III. De patientia	173
Cap. IIII. De humili loco natis, qui clari evaserunt	180
Cap. V. Qui a parentibus claris degenerarunt	185
Cap. VI. De illustribus, qui in veste aut cetero cultu licentius sibi indulserunt	188
Cap. VII. De fiducia sui	191
Cap. VIII. De constantia	203

Rr 5

LIBRI

INDEX CAPITUM.

LIBRI QUARTI.

Cap. I. De moderatione	pag. 216
Cap. II. De reconciliatione	233
Cap. III. De abstinencia et continencia	236
Cap. IIII. De paupertate	249
Cap. V. De verecundia	259
Cap. VI. De amore coniugali	263
Cap. VII. De amicitiae vinculo	269
Cap. VIII. De liberalitate	281

LIBRI QUINTI.

Cap. I. De humanitate et clementia	288
Cap. II. De gratis	304
Cap. III. De ingratia	318
Cap. IIII. De pietate in parentes	328
Cap. V. De benevolentia fraterna	338
Cap. VI. De pietate erga patriam	342
Cap. VII. De patrum amore et indulgentia in liberos	351
Cap. VIII. Qui severi adversus liberos	356
Cap. VIII. Qui moderari erga suspectos liberos	359
Cap. X. Qui filiorum obitum forti animo tulerunt	363

LIBRI SEXTI.

Cap. I. De pudicitia	367
Cap. II. Quae libere dicta aut facta	376
Cap. III. De severitate	387
Cap. IIII. De graviter dictis aut factis	397
Cap. V. De iustitia	404
Cap. VI. De fide publica	412
Cap. VII. De fide uxorum erga maritos	417
Cap. VIII. De fide servorum erga dominos	419
Cap. VIII. De mutatione morum aut fortunae	425

LIBRI SEPTIMI.

Cap. I. De felicitate	438
Cap. II. De sapienter dictis aut factis	441
Cap. III. De vafre dictis aut factis	454
Cap. IIII. De strategematis	468
Cap. V. De repulſis	474
Cap. VI. De necessitate	478

Cap. VII.

INDEX CAPITUM.

Cap. VII. De testamentis rescissis 489

Cap. VIII. De ratis testamentis et insperatis 491

LIBRI OCTAVI.

Cap. I. De iudiciis publicis insignibus 497

Cap. II. De privatis iudiciis insignibus 509

Cap. III. De mulieribus, quae causas apud magistratus
egerunt 512

Cap. IIII. De quaestionibus 514

Cap. V. De testimoniis irritis vel ratis 515

Cap. VI. Qui quae in aliis vindicarant ipsi commiserunt 517

Cap. VII. De studio et industria 519

Cap. VIII. De otio laudato 531

Cap. VIII. De vi eloquentiae 533

Cap. X. De pronuntiatione et apto motu corporis 537

Cap. XI. De effectibus artium raris 539

Cap. XII. Optimis artium magistris concedendum esse 544

Cap. XIII. De senectute memorabili 545

Cap. XIII. De cupiditate gloriae 550

Cap. XV. Quae cuique magna contigerunt 555

LIBRI NONI.

Cap. I. De luxuria et libidine 564

Cap. II. De crudelitate 573

Cap. III. De ira et odio 582

Cap. IIII. De avaritia 588

Cap. V. De superbia et impotentia 589

Cap. VI. De perfidia 592

Cap. VII. De seditionibus 595

Cap. VIII. De temeritate 597

Cap. VIII. De errore 599

Cap. X. De ultione 601

Cap. XI. De improbe dictis et scelerato factis 604

Cap. XII. De mortibus non vulgaribus 610

Cap. XIII. De cupiditate vitae 617

Cap. XIII. De similitudine formae 620

Cap. XV. De his qui per mendacium se in alienas fa-
milias inferuerunt 623

Fragmentum libri de nominibus 627

INDEX

INDEX SCRIPTORUM A VALERIO MAXIMO CITATORUM.

ALEXANDER VIII. 13, *ext.* 7.
ARISTOTELIS VIII. 14, *ext.* 3.
ASINIUS POLLIO VIII. *ext.* 4.
CAELIUS I. 7, 6.
M. CATO VIII. 1, 2.
CTESIAS VIII. 13, *ext.* 5.
DAMASTES VIII. 13, *ext.* 6.
EURIPIDES III. 7, *ext.* 1.
C. GRACCHUS VIII. 5, *ext.* 4.
HELLANICUS VIII. 13, *ext.* 6.
HERODOTUS VIII. 13, *ext.* 5.
HOMERUS I. 5, 7. III. 7, *ext.* 4.
ISOCRATES VIII. 7, *ext.* 9.
LIVIUS I. 8, *ext.* 19.
PLATO I. 8, *ext.* 1.
POMPONIUS RUFUS III. 4, *imis.*
M. SCAURUS III. 4, 11.
SIMONIDES I. 7, *ext.* 3.
THEODECTES VIII. 14, *ext.* 3.
THEOPHANES VIII. 14, 3.
THEOPOMPUS VIII. 13, *ext.* 5. VIII. 14, *ext.* 5.
M. VARRO III. 2, 24.
XENOPHON VIII. 13, *ext.* 7.

INDEX GEOGRAPHICUS.

A.

ACCUA, unde Accuaens *vid.* III. 2, 10.
ACERRAE, unde Acerrani, *opid. Campaniae nunc Acerra* VIII. 6, ext. 2.
ACHAIA, pars Peloponnesi I. 8, 10. III. 3, 2. VII. 5, 4.
ACTIUM, *oppid. et promont. Acarnaniae, ubi bod. Azio* I. 7, 7.
ADRIATICUM mare VIII. 8, 2.
AEAS, flumen vicinum moenibus Epidamniorum I. 5, ext. 2.
AEGINA, unde Aeginenses, *inf. in mari Aegaeo, circa Peloponnesum, nunc Engia* VIII. 2, ext. 8.
AEGYPTUS, VI. 4, 1. Aegyptia gens VIII. 1, ext. 5. *perfidia* V. 1, 10.
AEMATHIA, i.e. Thessalia VIII. 11, ext. 4.
AEQUI, *pop. Latii* V. 2, 2.
AEQUIMELIUM, locus Romae, *de quo vid.* VI. 3, 1.
AESCLAPII lucus in *inf. Coe* I. 1, 19.
AETHIOPE, VIII. 13, ext. 5.
AETNA, V. 4, ext. 4. Aetnaeus mons V. 4, ext. 5.
AETOLIA, pars Graeciae propriae Acarnaniam inter et Locrim atque sinum Corinthiacum, VIII. 13, ext. 6.
AFRICA I. 1, 2. I. 5, 5. etc.
AGRIGENTUM, *oppid. Siciliae n. Girgenti* III. 3, ext. 2. Agri-
 gentinus III. 8, ext. 1.
ALBA longa, *urbs Latii, ab Ascanio condita*, I. 8, 7. V. 1, 1. VIII. 6, 3. unde
ALBANUS lacus I. 6, 3.

ALBANUS mons III. 6, 5.
ALBANI VI. 3, 6.
ALBANA *vid.* VIII. 1, ext. 1.
ALEXANDRIA, *urbs Aegypti* VI. 6, 1.
AELIENSIS dies, i.e. nefastus ab Allio fluvio, ubi Romani a Senonibus caesi VIII. 11, ext. 4.
ALLOBROGES, *pop. Galliae Narbon. quorum caput Geneva* VIII. 6, 3.
ALPES II. 8, 1. Alpium iuga III. 7, ext. 6.
ALSIENSIS ager, *vid.* VIII. 1, *damn.* 7.
ANIO, *fluv. Latii, n. Teverone* VIII. 9, 1. VIII. 2, 1.
ANTIOCHIA, *urbs capitalis Syriae n. Antakia* I. 6, 12.
ANTIUM, *urbs Volscorum in Latio n. Anzo* I. 6, 5. I. 8, 2.
APOLLONIA, *urbs in Illyrico ad mare Adriaticum, nunc Polino* VIII. 8, 2. unde Apolloniatae I. 5, ext. 2.
APOLLONIA, *urbs Ioniae vid.* VI. 6, 2.
APULIA, *regio Italiae infer. n. Puglia plana* III. 8, 2.
AQUILONIA, *urbs Ital. inf. n. Cedonga* VII. 2, 5.
ARDEA, *urbs Latii, nomen retinet* III. 1, 2.
ARGINUSAE, *inf. tres prope Lesbum, n. Arginusi* I. 1, ext. 8. III. 8, ext. 3.
ARGIVORUM *urbs (Argos) in Peloponneso* V. 1, ext. 4. Argiva laus V. 4, ext. 5.
ARICIA, *oppid. Latii, sub Albano monte* VIII. 2, 4.
ARMENIA V. 1, 9. VIII. 11, ext. 3.
ARPI.

INDEX GEOGRAPHICUS.

- ARPINUM**, *urbs Latii, nunc Arpino, patria Marii et Cicero-
nis* II. 2, 3. VI. 9, 14.
ARSIA silva, *in Latio* I. 8, 5.
ARTEMISIUM, *litus et promont.
inf. Euboeae* V. 3, ext. 3. VIII.
14, ext. 1.
ARVERNI, *pop. Gall. Aquit. ubi
nunc Auvergne* VIII. 6, 3.
ASCULUM, *opp. in agro Piceno,
n. Alcoli* VI. 9, 9.
ASIA I. 7, ext. 5. II. 2, 1 et 2.
II. 6, 1. etc. *Asiae solitudines*
V. 4, ext. 5.
ASSYRII VIII. 3, ext. 4.
ATHENAE, *urbs Graeciae nobi-
lissima, nunc Setines* I. 6, ext.
1. I. 7, 7. I. 8, ext. 2. II. 1, 10.
II. 6, 6, V. 3, ext. 3. etc. *unde*
Attica regio V. 3, ext. 3. *Arti-
cum solum* I. 8, 10.
ATHESIS, *flumen Rhaetiae, n.
Etsch vel Adige* V. 8, 4.
ATHOS, *mons Macedoniae, n.
Monte Santo* I. 6, ext. 1.
ATINAS, *campus in Latio ad ur-
bem Atinam (Ateno)* I. 7, 5.
ATTEGUA, *urbs Hisp. Baet. n.
Tegua sive Teba* *vid. Hirt. de
bell. Hisp.* 7. 8. 22. *unde At-
teguenium moenia* VIII. 2, 4.
AVENTINUS, *mons urbis Romae*
I. 8, 3. V. 3. 2. VII. 3, 1.
- B**
- BABYLON**, VIII. 3, ext. 4.
BADIA, *vid.* III. 7, 1.
BAGRADA, *flumen Africae pro-
priae, nunc Megreda* I. 8, ext.
19.
BENEVENTUM, *urbs in Samnio,
nunc Benevento* V. 6, 8.
BITHYNIA, III. 7, ext. 6. V. 1, 1.
BOONONIA, *nunc Bologna, unde
Bononiensis* VIII. 1, 12.
BOSPORANUS tractus VII. 6, 6.
BRITANNICA insula III. 2, 23.
BRUNDISIUM, *opp. Calabriae, n.
Brindisi* III. 7, 9. V. 1, 1. VI.
6, 5. VIII. 8, 2.
BRUTTIUS ager V. 1, ext. 6.
- C**
- CAERE**, *opp. Etruriae, n. Cae-
Veteri* I. 1, 10.
CAIETA, *urbs Latii, n. Gaeta*
V. 3, 2. VIII. 8, 1. *unde Cai-
etana villa* I. 4, 5.
CALAGURRIS, *urbs Hispan. Tar-
rac. nunc Calahorra in Casti-
lia vet. unde Calagurritani*
VII. 6, ext. 3.
CALES, *oppid. Campaniae n. Cal-
vi* III. 2, ext. 1. *unde Calens*
custodia III. 8, 4. *Calenus ager*
I. 8, ext. 18.
CAMARINI, *incolae urbis Cam-
erini. Picenum ab Umbria di-
ximentis, nunc Camerino* VI.
5, 1. *Dicuntur etiam*
CAMERTES, *vid.* V. 2, 8.
CAMPANI, VIII. 3, 4. VI. 4, 1.
CANNAE, *vicus Apuliae, n. Can-
ne* I. 1, 16. II. 7, 15. V. 1, ext.
6. VIII. 11, ext. 4. *unde Can-
nense praelium* III. 8, 2. V. 6,
4. VII. 4, ext. 2. *Cannensis cla-
des* I. 1, 15. V. 6, 7. VI. 4, 1. pu-
gna III. 5, 2. VII. 2, ext. 16.
VIII. 5, ext. 3.
CANUSIUM, *urbs Apuliae, n. Ca-
nosa, unde Canusina moenia*
III. 8, 2.
CAPENA, *porta Romana, a qua
via Appia ducbatur* III. 7, 10.
CAPITOLIUM, I. 1, 11. I. 4, 2. I.
7, 6. II. 1, 2. VII. 4, 3. etc.
CAPPADOCIA, V. 7, ext. 2. VIII.
15, ext. 2.
CAPUA, *caput Campaniae* II. 8, 4.
III. 2, 20. V. 1, 1. V. 2, 1. VIII.
5, ext. 3. VI. 4, 1.
CARES, *pop. Cariae* I. 5, ext. 1.
CARIA, *regio Asiae minoris* III.
6, ext. 1.
CARISTUS, *oppid. inf. Euboeae,
Euripo vicinum, nunc Caristo*
I. 8, 10.
CARRAE, *oppid. Mesopotamiae,
ubi Crassus perijt* I. 6, 11.
CARSEOLI,

INDEX GEOGRAPHICUS.

CARSEOLI, oppid. *Aequorum*, cuius vestigia baud procul a Tivoli, unde Caricolanus VII. 7, 2.
CARTHAGO, urbs *Africae* propriae I. 1, 14, et 18. I. 8, ext. 19. III. 2, ext. 8. V. 6, ext. 4. VII. 2, 3. VIII. 3, ext. 3. VIII. 12, 3. expugnata V. 1, 6. ex rerum natura depulsa V. 3, 2. maior III. 3, 1. eius portus I. 8, ext. 14. ruina III. 6, 1. spolia III. 3, 3. opes III. 4, 6.
CARTHAGO Nova, *Hisp.* urbs nunc Carthageria VIII. 11, ext. 1. III. 3, 1.
CASILINUM, urbs *Campaniae*, unde Casilinares VII. 6, 2.
CAUCASUS, mons *Asiae* III. 3, ext. 6.
CAUDINAE furcae, in *Sannio*, ad oppidum Caudium V. 1, ext. 5. VII. 2, ext. 17.
CEA, insula *Asiae Minoris*, bodio Stan- Co II. 6, 8. alibi dicitur Cos et Coos.
CELTIBERIA, regio *Hispan.* Tarrac. VII. 4, 5. unde Celtiberi III. 3, 1. VII. 4, 5. Celtibericum bellum V. 1, 5.
GENTOBRICA oppid. *Celtiberiae* V. 1, 5.
CEPHALENIA, insula *Graeciae* in mari *Ionio*, nunc Cefalognia I. 8, ext. 18.
CHALCIDIGUM, fretum inter ins. *Euboeam* et *Graeciam* I. 8, 10.
CIMBRI, pop. *Germaniae* in *Chersoneso* ad dextram *Alpis* ripam, ubi bod. *Jütland* III. 7, 3. VIII. 15, 7. Cimbrica spolia VI. 3, 1.
CINNINIA vid. VI. 4, ext. 1.
CLASTIDIUM, vicus *Galliae Cisalpinæ* ad *Padum*, nunc Schiattizzo I. 1, 8.
COELA *Euboeae*, vid. I. 8, 10.
COELIUS, mons *Romæ* VIII. 2, 1.
CONTREBIA, urbs *Hisp.* *Tarrac.* cuius vestigia sunt in Santa-

vert II. 7, 10. VII. 4, 5.
CORINTHUS, urbs *Achæiae* ad *Isthmum*, III. 4, 2. VI. 9, ext. 6.
CORIOLI, *Volscorum* oppidum III. 3, 4.
CORSICA, I. 1, 3. VIII. 12, 3. unde *Corfi* VI. 3, 3.
CRANO, *Thessaliae* oppidum, vid. I. 8, ext. 7.
CRETA, inf. nunc *Candia* I. 8, ext. 18. unde *Cretenses* VII. 2, ext. 18. VII. 6, ext. 1. VIII. 3, 7.
GROTONA, urbs in *Bruttis*, nunc *Crotone* I. 8, ext. 18. unde *Crotoniatae* VIII. 15, ext. 1. VIII. 12, ext. 9.
CYCLADES, insulae in mari *Aegæo* III. 3, 2.
CYDNUS, fluv. *Ciliciae*, nunc *Carasu*, vid. III. 8, ext. 6.
CYME, urbs *Aeoliae*, unde *Cymæi* VIII. 14, ext. 2.
CYPRUS, inf. I. 5, 6. V. 3, ext. 3. VIII. 15, 10. III. 3, 2. unde *Cyprii* VIII. 1, ext. 7. VIII. 4, ext. 1. *Cypriaca* expeditio III. 3, 2. pecunia III. 1, 14.
CYRENAE, urbs *Africae*, nunc *Cayron* V. 6, ext. 4 unde *Cyrenæi* VI. 2, ext. 3.

D.

DELPHI, urbs *Phocensium*, nunc *Castri* I. 1, 18. I. 1, ext. 4. I. 2, 3. I. 8, ext. 8.
DELUS, inf. in mari *Aegæo*, nunc *Sdilles* I. 1, ext. 2.
DODONA, urbs *Epiri* VIII. 15, ext. 3.
DYRRHACHIUM, urbs in *Illyrico*, n. *Durazzo* I. 6, 12.

E.

ELAEA, urbs *Aeolis*, nunc *Ialea* III. 2, 12.
ELEA, oppid. *Lucaniae*, vid. III. 3, ext. 2.
ENNA, urbs *Siciliae*, I. 1, 1. VIII. 12, ext. 1.

EPHESUS,

INDEX GEOGRAPHICUS.

EPHESUS, *urbs Ioniae, unde Ephesii* VIII. 14, *ext. 5.*

EPIDAMNOS, *id. q. Dyrrhachium, unde Epidamnii* I. 5, *ext. 2.*

EPIDAUROS, *urbs Peloponnesi nunc Pidaura* I. 1, *ext. 3. I. 8, 2.*

EPIORUM gens, *vid.* VIII. 13, *ext. 6.*

EPIROS, *regio Graeciae ad mare Ionium* III. 3, 2. V. 1, *ext. 4.*

EQUUS taxum *vid.* I. 8, *ext. 8.*

ERETUM, *vicus agri Sabini in vicinitate Monte rotondo* N. 4, 5.

ERYTHRAEUM litus *vid.* VI. 1, *ext. 1.*

EUBOEAE Coela *vid.* Coela.

F.

FALERIT, *urbs Faliscorum in Hetruria, nunc Falari* VI. 5, 1.

FIDENAE, *oppid. Sabinorum, unde Fidenates* VII. 4, 1.

FIDICULI, *vid.* VII. 6, 1.

FIRMUM, *opp. Picenorum* VIII. 15, 1.

FLAMINIUS circus *Romae, vid.* I. 7, 4.

FORMIAE, *municipium Latii, nunc Mola, unde Formiani* VI. 2, 8.

G.

GABII, *opp. Latii destructum, unde Gabini* VII. 4, 2.

GALLIA, I. 1, 3. I. 6, 5. II. 6, 8. *etc. unde Gallicus ager* V. 4, 5. Galli I. 5, 1. *etc.*

GALLOGRAECI, *incolae Galatiae in Asia minore* VI. 1, *ext. 2.*

GELA, *opp. Siciliae, ubi nunc Terra nova, unde Gelenfium equites* III. 8, *ext. 2.*

GEMONIAE scälæ *vid.* VI. 3, 3.

GENUA, *urbs Ligurum* I. 6, 7.

GRAECIA II. 2, 2. *et 5. II. 6, 8. etc.*

GYTHAEUM, *Spartanorum navale, nunc Kolo-kytia* VI. 5, *ext. 8.*

H.

HAMMONIS fons *in Cyrenais* VIII. 15, *ext. 3.*

HELICONII colles, *i. mons Helicon in Graecia Propria, nunc Zagaro-Vuni* I. 6, *ext. 3.*

HERCULIS portus, *oppid. Liguriae, bod. Monaco* I. 6, 7.

HETRURIA, *regio Italiae superioris, nunc Toscana* II. 4, 4.

HH. 5, *ext. 1. etc.* Hetruriae

caput VIII. 1, 2. populi duodecim I. 1, 1. *unde Hetrulci* V. 5, 2. VIII. 2, *ext. 10.*

HIMERA, *urbs Siciliae in vicinitate urbis Termini* I. 7, *ext. 6.*

HISPANIA I. 6, 2. *et 7. etc.*

HYMETTUS, *mons in vicinitate Athenarum* I. 6, *ext. 3.* Hymettiae columnae VIII. 1, 3.

I.

IANICULUS, *mons Romae* I. 10 *et 12.*

ILLYRICUM, *regio ad mare Adriaticum, ubi nunc Dalmatia* I. 20.

INDI VIII. 13, *ext. 5.*

INTERCATIA, *vid.* III. 2, 6.

ITALIA I. 6, 9. I. 7, *ext. 1. II. 7. etc.*

IULIS, *oppidum in ins. Cos* I. 6, 8.

IUTURNAE lacus, *in vicinia Romae iuxta amnem Numicum* I. 8, 1.

L.

LACEDAEMON, *splendidissimum totius Graeciae decus, n. Mistra* III. 6, *ext. 3. V. 3. ext. 2. I. 6, ext. 1. unde Lacadaemonii* VI. 3, *ext. 1. VI. 4. ext. 4.*

LAMPACUM, *urbs Myssiae ad Hellespontum, n. Lamiaki* VII. 3, *ext. 4.* Lampiacena urbs *ibid.*

LARISSA, *urbs Thessaliae, n. ler gischékir* III. 5, 5.

LATINI

INDEX GEOGRAPHICUS.

LATINI, *pop. Ital.* VI. 4, 1. *Lati-*
na via I. 3, 4.
LATMUS, *mons Cariae, unde Lat-*
miorum rex VIII. 13, *ext.* 7.
LAVINIUM, *opp. Latii, n. Pra-*
tica I. 6, 7. I. 8, 7.
LAURENS, *Laurentum, opp. La-*
tii, n. Torre di Paterno VIII.
8, 1. *unde Laurentina via* VIII.
5, 6.
LEMNOS, *ins. in mari Aegaeo,*
n. Stalimene, unde Lemni III.
6, *ext.* 3.
LETUM, *mons Liguria* I. 5, 9.
LEUCTRA, *oppid. Boeotiae* III. 2,
ext. 5.
LIGURIA, *regio Galliae cisalpi-*
nae I. 5, 9.
EILYBAEUM, *promont. Siciliae,*
n. Capo di Boeo I. 8, *ext.* 14.
LIPARAE, *ins. Siciliam inter et*
Italiam, n. Lipari VI. 9, 11.
unde Liparitani I. 1, *ext.* 4.
LITERNUM, *opp. Campaniae, n.*
Patria, unde Litternia villa II.
10, 2.
LOGRI, *urbs Bruttiorum, n. Mot-*
ta di Bursano I. 1, 20. *et ext.*
3. VIII. 7, *ext.* 3.
LUCANI, *pop. Italiae in Grae-*
cia Magna I. 6, 8. V. 1, *ext.*
6. VII. 4, 4.
LUSITANIA I. 2, 4. VI. 4, *ext.*
1. VIII. 6, 2.
LYDIAE *regnum in Asia mino-*
ri inter Ioniam et Phrygiam
magnam VII. 1, 2.

M,

MACEDONIA I. 7, *ext.* 2. I. 8, *ext.*
18. V. 1, *ext.* 1. V. 8, 3.
MANTINEA, *caput Arcadiae in*
Peloponneso, n. Trapolizza III.
2, *ext.* 5. V. 10, *ext.* 2.
MARATHON, *urbs Atticae* V.
3, *ext.* 3. VI. 9, *ext.* 5.
MAURITANIA, *pars Africae* VII.
2, 6.
MEDI, *pop. Asiae maioris* I. 7,
ext. 5.

MEDIOLANUM, *urbs Ital. su-*
per. n. Milano VIII. 15, *ext.* 1.
MEGARA, *urbs medio Corinto*
Athenisque I. 7, *ext.* 10. III.
1, *ext.* 3.
MELITA, *ins. maris Siculi, bod.*
Malta I. 1, *ext.* 2.
MESSANA, *urbs Sicil. n. Messi-*
na II. 7, 4.
METAPONTUS, *in vicinitate ur-*
bis Tarenti III. 1, *ext.* 1. VIII,
7, *ext.* 2.
METAURUS, *flumen Italiae, n.*
Metaro VII. 4, 4.
MICALENSIS *mons Ioniae* VI.
9, *ext.* 5.
MILETUS, *urbs Ioniae* I. 1, *ext.*
5. *unde Milesia regio* III. 1,
ext. 7.
MINTURNAE, *opp. Latii ad Li-*
ris offia I. 5, 5. II. 10, 6.
MITYLENAE, *urbs ins. Lesbi, n.*
Metelino, unde Mityleni VIII.
11, 4.
MUNDA, *urbs Hisp. Baet. n.*
Monda in regno Granata VII.
6, 5.
MUTINA, *urbs Ital. super. n.*
Modena III. 7, 6.
MYLASA, *urbs Cariae, n. Me-*
lasso, unde Mylasenus VIII.
14, *ext.* 2.

N.

NEAPOLIS, *urbs Campaniae, n.*
Napoli III. 6, 3. *unde Neapo-*
litani VII. 3, 4.
NOLA, *urbs Campaniae, unde*
Nolana moenia I. 6, 9. *Nola-*
nus ager I. 6, 4. *Nolani* VII.
3, 4.
NUCERIA, *urbs Campaniae, bo-*
die Nocera, unde Nucerni
VIII. 6, *ext.* 2.
NUMANTIA, *urbs Hispan. Tar-*
rac. ad Durium, n. Soria II.
7, 1. VIII. 15, 7. VIII. 12, 3.
V. 3, 2. VI. 2, 3. III. 3, 13. *urbs*
Numantina II. 7, 1. *Numan-*
tini VII. 6, *ext.* 2.

Ss

NUMI-

INDEX GEOGRAPHICUS.

NUMIDIA, *regio Africae ad mare mediterraneum* II. 6, 17, V. 1, I. VII. 2, 6.

O.

OLBIA, *oppidum Sardiniae, ubi bodie Terra nova* V. 1, 2.

OLYMPIA, *urbs Elidis in Peloponneso* VIII. 15, ext. 4.

OLYMPUS, *mons inter Thessaliam et Macedoniam, nunc Lacha* I. 7, ext. 4. VI. 1, ext. 2.

OSTIA, *urbs Ital. ad ostium Tiberis* II. 4, 5. III. 7, 10.

P.

PADUS, *fluv. Italiae, n. Po* III. 2, 5.

PALATINUS, *mons Romae* II. 2, 9.

PAPHOS, *urbs ins. Cypri* I. 5, 6.

PARTHU, *pop. Asiae ultra Euphratem* VI. 9, 9.

PELASGI, *pop. Graeciae* III. 6, ext. 3.

PERGAMUS, *urbs Mysiae maioris, nunc Bergamo* I. 6, 12.

PERSAE, V. 1, ext. 1. V. 4, ext. 6.

PESSINUS, *urbs Galatiae* I. 1, 1. VIII. 15, 3.

PETELLIA, *urbs Bruttiorum, ubi nunc Strongoli* VI. 6, ext. 2.

PETILIA, *vid. Petellia* VIII. 8, ext. 1.

PHARMACUSA, *insula Asiae supra Miletum, nunc Fermaco* VI. 9, 15.

PHILIPPI, *urbs in confinio Macedoniae et Thraciae, ubi Brutus et Cassius devicti sunt* III. 6, 5. VIII. 9, 2. Philippense praelium VI. 8, 4. Philippica victoria V. 1, 11. Philippici campi I. 7, 1.

PHRYGIA, *regio Asiae min. ad Hellespont. et mare Aegaeum* I. 6, ext. 2. Phrygiae sedes VII. 5, 2.

PICENUM, *regio Italiae, ubi nunc Marca Anconitana* I. 6, 5. Pi-

cena regio V. 3, 4.

PINNENSIS, *vid. V. 4, ext. 7.*

PLACENTIA, *urbs Ital. super. bod. Piacenza* III. 7, 5. VI. 2, 10.

PONTUS, *regio Asiae ad Pontum Euxinum* V. 1, 9. Pontici sinus fauces *vid. II. 8, 1. III. 6, ext. 3.*

PRAENESTE, *opp. Latii, n. Praetistrina* VIII. 7, 2, unde Praenestini VII. 6, 3. VIII. 2, 1. Praenestina fortuna I. 3, 1. obfidio VI. 8, 2.

PRIENE, *urbs Ioniae, n. Samsunkalefi* VII. 2, ext. 3. VII. 3, ext. 3. unde Prienenses I. 5, ext. 1.

PRIVERNUM, *opp. Latii, n. Perno vecchio* VI. 2, 1, unde Privernates VIII. 10, 1.

PSOPHIS, *Arcadiae oppid. unde Psophidius* VII. 1, 2.

PROPYLAEUM, *Minervae, Athenis, vid. III. 1, ext. 1,*

PTOLEMAÏS, *vid. loc. cit. I. 6, 12.*

PUPINIA, *ager Romae propinquus Hetruriam versus* III. 4, 6. III. 8, 1.

PUTEOLI, *urbs Campaniae, bod. Pozzuolo* VII. 3, 9. VIII. 3, 8.

Q.

QUADRIGA, *locus in Boeotia* *vid. I. 8, ext. 9.*

QUIRINALIS, *collis Romae* I. 1, 11.

R.

RAUDUSCULANA, *porta Romae* V. 6, 3.

REATENA villa, *ab oppido Sabrinorum Reate, n. Rieti* VI. 2, 6.

REGILLUS, *laeus in Latio* I. 2, 1.

RHAMNUS, *vicus Atticae, n. Tauro castro* I. 8, 10.

RHEGIUM, *urbs Ital. ad fretum Siculum, n. Reggio* II. 7, 15.

RHODUS, *ins. Asiae min. n. Rhodis* VIII. 10, ext. 1, unde Rhodii V. 2, ext. 2. I. 5, 8.

ROBUR,

INDEX GEOGRAPHICUS.

ROBUR, *vid.* VI. 3, 1.

ROMA, I. 1, 3. I. 8, 3. V. 1, 1. VII. 1, 1. *etc.*

S.

SABELLI *vid.* III. 4, 5.

SABINI, *pop. Latii* VIII. 6, 1.

Sabina regio II. 4, 5. Sabinus ager VN. 3, 1.

SACRA via, *urbis Romae, ubi inter Romulum et Tatium foedus iustum est* VIII. 1, *damnat.* 5.

SÁCER collis, *iuxta ripam fluminis Anienis* VIII. 9, 1.

SAGUNTUS, *urbs Hisp. Tarrac. unde Saguntini* VI. 6, *ext.* 1.

SALAMIS, Salamina, *inf. Graeciae in sinu Saronico circa Peloponnesum* V. 3, *ext.* 3. VIII. 14, *ext.* 1.

SALAPIA, *opp. Apuliae, n. Salpe* III. 8, *ext.* 1.

SALERINITANA regio, *circa Salernum Picentorum oppidum in Graecia magna, nunc Salerno* VI. 8, 5.

SAMNIUM, *regio Italiae* III. 3, 6, *unde Samnites* III. 3, 5. V. 1, *ext.* 5. VI. 1, 9. VII. 2, *ext.* 17.

SAMOS, *inf. Ioniae, unde Samius* V. 2, *ext.* 1. Samii I. 5, *ext.* 1.

SARDES, *urbs Lydiae, n. Sards* V. 4, *ext.* 6.

SARDINIA, I. 6, 5. VII. 6, 1. VIII. 7, 2.

SCYROS, *insula Cyclad. in mari Aegaeo, nunc Skiro* V. 3, *ext.* 3.

SCYTHAE, V. 4, *ext.* 5. Scythiae solitudo VI. 4, *ext.* 2.

SENONES, *pop. Galliae* VI. 3, 1.

SEPLASIA, *vid.* VIII. 1, *ext.* 1.

SICCA, *urbs Africae propriae, n. Kef* II. 6, 15.

SICILIA, II. 7, 9. VI. 3, 5. *etc.*

SIGEUM, *opp. Troadis, n. Ieni Scheher* VI. 5, *ext.* 1.

SMYRNA, *urbs Ioniae nobilis* III. 2, 12.

SORANORUM *oppidum vid.* VIII. 1, 9.

SPARTA, *vid.* Lacedaemon, *unde Spartanus* VI. 4, *ext.* 5.

SUBLICIUS pons *Romae* I. 1, 10. III. 2, 1. III. 7, 2.

SUESSA, *opp. Campaniae, bod. Sessa* II. 2, 4.

SYRACUSAE, *urbs Siciliae* I. 1, 8. *et ext.* 3. I. 7, 8. *et ext.* 8.

III. 1, 7. II. 7, 15. V. 1, 4, *unde Syracusanus* VI. 2, *ext.* 2.

SYRIA, VI. 4, 3. VIII. 1, *ext.* 4.

T.

TARENTUM, *urbs Calabriae, n. Taranto* II. 2, 5. II. 4, 5. III. 6, 3. VIII. 7, *ext.* 3. *unde Tarentina petulantia* III. 3, 14.

TARPEIUM saxum, *idem quod Capitolium* VI. 5, 7.

TARRACINA, *urbs Latii, Anxur quoque dicta Volscio nomine* VIII. 1, 13.

TARSUS, *Ciliciae caput, n. Tarso* III. 8, *ext.* 6.

TAUROMINIUM, *urbs Siciliae, n. Taormina, unde Taurominitana arx* II. 7, 3.

TAURUS, *mons Asiae* II. 8, 1. III. 1, *ext.* 9. VI. 4, *ext.* 3. VIII. 1, 13. *etc.*

TAYGETI, *montes Graeciae in Peloponneso, nunc les Montagnes de Mainotes* III. 6, *ext.* 3.

TEANUM, *opp. Campan. n. Tiano, unde Teana custodia* III. 8, 1.

TEGEA, *unde Tegeates vid.* III. 1, *ext.* 5.

TERENTUM, *vid.* II. 4, 5.

TEUTONI, *pop. German. ad finem Codanum* III. 7, 3. VI. 1, *ext.* 3.

THEBAE, *urbs Boeotiae, n. Stives* III. 7, *ext.* 5. V. 3, *ext.* 3.

THERMOPYLAE, *angustus transitus per iugum montium praeruptorum ex Thessalia in Boeotiam, n. Bocca di Lupo* II. 5, 1. III. 2, *ext.* 3.

THESSALIA, *regio Graeciae* III. 6, 1.

SS 2

THRACIA,

INDEX GEOGRAPHICUS.

THRACIA, *regio Europae inter Danubium et Macedoniam, ubi nunc Bulgaria et Romania* II. 6, 12. VIII. 2, *ext.* 4.

THRASYMENUS, *lacus in Hetruria, nunc Lago di Perugia* I. 6, 6. III. 8, *ext.* 1. VIII. 11, *ext.* 4. VIII. 12, 2.

THURIUM, *vid.* VI. 5, *ext.* 4. Thurina urbs I. 8, 6.

TIBERIS, *fluv. Italiae* I. 8, 2. II. 4, 5. VII. 3, 1. VIII. 1, 5. VIII. 2, 1.

TIBUR, *oppid. Latii, bod. Tivoli* II. 5, 4. V. 1, 1.

TICINUM, *urbs Ital. sup. n. Pavia* V. 5, 3. Ticinus fluvius *praeterfluens urbem Ticinum, bod. Tessino* V. 4, 2.

TRALLES, *urbs Lydiae, n. Sultan-hissar* I. 6, 12. III. 1, 13.

TRIGEMINA porta *vid.* III. 7, 2.

TROIA, *urbs Troadis in Asia minori* I. 8, 7.

TUSCULUM, *urbs Latii; nunc Frascati* III. 4, 6. *unde Tusculani* V. 2, 2. VII. 3, *ext.* 9. VIII. 10, 1. Tusculanum I. 4, 4.

U.

UMBRIA, *regio Italiae, Hetruria*

riae opposita III. 7, 4. VII. 4, 4. **URBINUM**, *urbs Umbriae, und* Urbinas VII. 8, 6.

UTICA, *urbs Africae, nunc Sator in regno Tunetano* III. 2. 14. VIII. 10, 2.

V.

VELI, *urbs Hetruriae* I. 5, 1. I. 6, 3. I. 8, 3. III. 1, 2. V. 6, 4. *unde Veientes* V. 5, 2. VIII. 9, 3. Veiens ager III. 4, 8. Veientana praeda V. 3, 2.

VELIA, *opp. Lucaniae* I. 1, 1.

VELITERNI, *pop. Italiae, quorum urbs Velitrae, bod. Velitri* VIII. 10, 1.

VERGELLUS, *flumen Apuliae* VIII. 2, *ext.* 2.

VESERIS, *opp. et flumen Campaniae* VI. 4, 1.

VERRUGO, *Volscorum Ital.* III. 2, 8. VI. 5, 2.

VESUVIUS, *mons* I. 7, 3.

VILLA publica, *quae in Martio campo erat* VIII. 2, 1.

VOLSCI, *pop. Latii* V. 2, 1. V. 4, 1. VI. 5, 2. VII. 3, *ext.* 10.

VOLSINIENSIVM *urbs, caput Hetruriae* VIII. 1, 2.

INDEX HISTORICUS.

-A.

- A**CCIVS, poeta, L. Iulio Caesari numquam assurrexit III. 7, 11. a D. Iunio Bruto honoratus VIII. 14, 2.
- ACHILLES** VIII. 8, *ext.* 2.
- C. ACILIUS**, miles decimae legionis fortissimus III. 2, 22.
- M. ACILIUS** Aviola, *a. V.* 720. *Consul suffectus. Eius* rogus I. 8, 12.
- M. ACILIUS** Glabrio, *vid.* Glabrio.
- ACRON**, Ceninensium rex a Romulo occisus III. 2, 3.
- ADMETVS**, Thessaliae rex III. 6, 1.
- AEBUCIA**, L. Menenii Agrippae uxor VII. 8, 2.
- AEGERIA**, dea I. 2, 1.
- AEGLES** Samius, athleta mutus, vocalis evasit I. 8, *ext.* 4.
- AELII** sexdecim in una domo habitabant III. 4, 8.
- L. AELIVS** Tubero, *a. V.* 534. praetor, picum necavit V. 6, 4.
- Q. AELIVS** Tubero, cognomine *Casus* III. 3, 7. *ubi vid.*
- Q. AELIVS** Tubero, *gener Aemilii Paulli Macedonici* III. 4, 9.
- Q. AELIVS** Tubero, *posterioris Africani sororis filius, nepos L. Aemilii Paulli*, praeturae candidatus repulsam tulit VII. 5, 1.
- AEMILIA** Maxima, virgo Vestalis I. 1, 7.
- Tertia AEMILIA**, Africani prioris uxor VI. 7, 1.
- Q. AEMILIVS** Papus, *C. Fabricii a. V.* 478. *in consulatu Collega* III. 4, 3.
- L. AEMILIVS** Paullus, *a. V.* 534. *consul* I. 3, 3. *vid.* Paullus.
- M. AEMILIVS** Porcina, *augur, a L. Cassio Longino accusatur* VIII. 1, *damn.* 7. *Velleius vocat* Lepidum Aemilium.
- AENEAS**, deos Penates Troia advectos Lavinii collocavit I. 8, 7.
- AESCHINVS**, Athenis Rhodum cedit, ibique recitat suam orationem in Ctesiphontem, et Demosthenis pro Ctesiphonte VIII. 10, *ext.* 1.
- AESCHYLI** poetae excessus VIII. 12, *ext.* 2.
- AESCLAPIVS**, filius Apollinis, efficax vltor contemptae religionis I. 1, 19. *eius* barbam auream demit Dionysius I. 1, *ext.* 3. ab Epidauro arcessitus I. 8, 2.
- AESOPUS**, tragoedus, artis ludicrae peritissimus, tempore Ciceronis VIII. 10, 2. habuit filium luxuriae deditum VIII. 1, 2.
- AFRANIA**, filia Aebuciae VII. 8, 2.
- C. AFRANIA**, Licinii Buccionis, senatoris, uxor imptoba VIII. 3, 2.
- AFRICANUS** prior VI. 7, 1. superior II. 4, 3. II. 7, 12. II. 10, 2. III. 5, 1. III. 1, 6. III. 2, 3. V. 1, 7. *ubi vid.* V. 3, 2. III. 5, 1. *et* 3. V. 2, 5. V. 4, 2. V. 6, 7. VI. 3, 1. ante legitimum tempus Consul factus VIII. 15, 1. navem Carthaginiensem dimittit VI. 6, 4. Ennii effigiem in monumentis gentis suae collocat VIII. 14, 1. temere se credit Syphaci VIII. 8, 1. *vid.* Scipio.

Ss 3

AFRI-

INDEX HISTORICUS.

AFRICANUS, posterior II. 7, 13.
 III. 1, 10. V. 1, 6. V. 3, 2. VI.
 2, 3. avunculus Q. Aelii Tu-
 beronis VII. 5, 1. patruus Q.
 Fabii Maximi Allobrogici
 VII. 5, 1. censor VI. 4, 2. Ma-
 rium excitat VIII. 15, 7.
AGAMEMNON, pater Orestis
 III. 7, *init.* eius caput pictor
 Timanthes involvit, ut sum-
 mi moeroris acerbisatem ex-
 primeret VIII. 13, *ext.* 6.
AGATHOCLES, Syracusanorum
 rex callidus VII. 4, *ext.* 1.
AGESILAUS, legem Lycurgi ab-
 rogat VII. 2, *ext.* 15.
AGLAUS *Pfophidius*, Arcadum
 pauperrimus VII. 1, 2.
AGRIPPA Menenius, auctor pa-
 cis inter senatum et plebem
 Rom. III. 4, 2.
M. VIPSANIUS AGRIPPA, *amicus*
et gener Augusti III. 7, 7.
M. AGRIVS, argentarius VIII.
 4, 1.
C. SERVILIUS AHALA, a. V. 317.
 magister equitum Sp. Melium
 occidit V. 3, 2.
AIAX clamans VIII. 11, *ext.* 6.
A. POSTUMIUS ALBINUS, lega-
 tus, ob suspicionem proditio-
 nis ab exercitu lapidibus ob-
 ruitur VIII. 8, 3.
SP. ALBINVS, a. V. 643. *Consul*,
et 644. Africae proconsul, ex-
 ercitus corruptit II. 7, 2.
ALCAEUS, poeta *graecus* III. 1,
ext. 6.
ALCAMENES, *statuarius*, Vulca-
 num finxit VIII. 11, *ext.* 3.
ALGESTIS, tragicus poeta III. 7,
ext. 1.
ALCIBIADES, et vitiis et virtu-
 tibus deditus VI. 9, *ext.* 4. Pe-
 riclem avunculum suum con-
 silio iuvit III. 1, *ext.* 1. eius
 somnium I. 7, *ext.* 9. ab eo So-
 crates risus est VIII. 8, *ext.* 1.
ALCYONEUS, regis Antigoni
 filius V. 1, *ext.* 4.

ALEXANDER Magnus I. 1, *ext.*
 5. I. 7, *ext.* 2. I. 8, *ext.* 10. III.
 3, *ext.* 4. III. 8, *ext.* 6. III. 3,
ext. 3. *et* 4. III. 7, *ext.* 1. V.
 1, *ext.* 1. V. 6. *ext.* 5. VII. 2,
ext. 11. Miletum capit I. 1,
ext. 5. diutius consulto sacri-
 ficavit III. 3, *ext.* 1. Alexan-
 driam in Aegypto condidit I.
 4, *ext.* 1. Parmenioni gravi-
 ter respondet VI. 4, *ext.* 3.
 largitione Macedones ad se
 attrahere conatur VII. 2, *ext.*
 10. ei nolunt Athenienses di-
 vinos honores decernere VII.
 2, *ext.* 13. asinum interfici
 iussit VII. 3, *ext.* 1. Lampscum
 diruere voluit VII. 3, *ext.* 4.
 eius pectus insatiabile laudis
 VIII. 14, *ext.* 2. ab uno Apelle
 pingi et a Lysippo fingi voluit
 VIII. 11, *ext.* 2. eius iracundia
 VIII. 3, *ext.* 1. superbia VIII.
 5, *ext.* 1.
ALEXANDER, regis Pyrrhi filius
 V. 1, *ext.* 4.
ALEXANDER, C. Fannii servus,
 necatus creditus, domum
 rediit VIII. 4, 1. in suspicio-
 nem venit C. Flavii, equitis
 Romani occisi VIII. 4, 2.
ALEXANDER, Pheraeus tyran-
 nus, a coniuge Thebe inter-
 emptus VIII. 13, *ext.* 3.
CORNELIUS ALEXANDER, *co-*
gnomento Polyhistor, Phryx,
libertus Corn. Lentuli, volumen
de Illyrico tractu composuit,
quod citatur VII. 13, *ext.* 7.
L. ALVANIUS, homo de plebe Ro-
 mana. Eius religio I. 1, 10.
AMAESIA Sentia, rea causam
 suam ipsa egit VIII. 3, 1. *An-*
drogyna appellata *ibid.*
AMPHIARAUS, vates Argivus,
 maxime honoratus VIII. 15,
ext. 3.
AMPHINOMUS *et* Anapus, par
 fratrum, parentes suos hume-
 ris

INDEX HISTORICUS.

- ris per medios Aetnae ignes
portarunt V. 4, *ext.* 4.
- ANACHARSIS, *Scythæ*, leges ara-
nearum telis comparat VII.
2, *ext.* 4.
- ANACREONTIS mors VIII. 12,
ext. 8.
- ANAPUS, *vid.* Amphinomus.
- ANAXAGORAS, physicus, discen-
di studio possessiones suas re-
linquit VIII. 7, *ext.* 6. *eius* vox
audita morte filii V. 10, *ext.*
3. praeceptor Periclis VIII. 9,
ext. 2. VIII. 11, *ext.* 1. quem
beatum existimaverit VII. 2,
ext. 12.
- ANAXARCHUS, *vid.* III. 3, *ext.*
4. comes Alexandri M.; De-
mocriti discipulus VIII. 14,
ext. 2.
- ANAXIMENES Lampfacenus,
praeceptor Alexandri M. pa-
triam suam servat VII. 3, 4.
- ANCUS Marcius, *quartus rex Ro-
manorum* III. 3, 4.
- M. ANNEIUS *Carseolanus*, splen-
didissimus eques Romanus
VII. 7, 2.
- ANNIUS, Campanus, Consulem
alterum Capuae creari debere
asseverabat VI. 4, 1.
- P. ANNIUS, Mario attulit caput
interfecti M. Antonii VIII.
2, 2.
- ANTIGENIDAS, tibicen *Theba-
nus* III. 7, *ext.* 2.
- ANTIGONUS, *rex Macedoniae*
V. 1, *ext.* 4.
- ANTIOCHUS *Magnus*, Syriae rex,
superatur II. 5, 1. II. 10, 2. III.
1, *ext.* 9. V. 3, 2. VIII. 1, *damn.*
1. *eius* exercitus VIII. 1, *ext.* 4.
- ANTIOCHUS Soter, Seleuci Ni-
catoris filius V. 7, *ext.* 1.
- ANTIOCHUS, *Epiphanes* VI. 4, 3.
- ANTIOCHUS *Deus*, Syriae rex,
similis Artemoni VIII. 14,
ext. 1.
- ANTIPATER, *Macedonine rex*,
Cassandri pater I. 7, *ext.* 2.
- ANTIPATER *Sidonius*, *vid.* I. 8,
ext. 16.
- Q. ANTISTILIUS *Vetus*, cur uxo-
rem repudiaverit VI. 3, 11.
- ANTIUS Restio, proscriptus
triumviris VI. 8, 7.
- ANTONIA minor III. 3, 3, *ubi*
vid.
- C. ANTONIUS, *Ciceronis a* V.
691. *in consulatu collega* sce-
nam argento praetexit II. 4,
6. Catilinae victor II. 8, 7.
- L. ANTONIUS, a censoribus a.
V. 446. senatu motus II. 9, 2.
- M. ANTONIUS, *Orator*, a. V.
654. consul et 656. censor, in
proscriptione Mariana occi-
sus II. 9, 5. III. 7, 9. VIII. 9,
2. VIII. 2, 2. incesti reus VI.
8, 1. quare nullas orationes
ediderit VII. 3, 5. *eius* elo-
quentia VIII. 9, 2.
- M. ANTONIUS, *Triumvir* I. 1, 19,
III. 8, 8. V. 1, 11. I. 4, 6. I. 5,
7. I. 7, 7. III. 7, 4. V. 3, 4.
Ariarathem interemit VIII.
15, *ext.* 2. superbus VIII. 5,
4. D. Brutum interfici iubet
III. 7, 6. VIII. 13, 3.
- P. ANTRONIUS, M. Antonium,
oratorem, obtruncat VIII. 9, 2.
- APELLES, pictor nobilis VIII.
11, *ext.* 2.
- APOLLO, I. 1, 1. I. 8, 10. sui nu-
minis vindex I. 1, 17. imber-
bis I. 1, *ext.* 3. *eius* signum I.
2, 3. irrisus I. 8, *ext.* 8. Socra-
tem sapientissimum iudicat
III. 8, *ext.* 1. Delphicus I. 8,
ext. 8. III. 1, *ext.* 7. V. 6, 8.
VIII. 15, *ext.* 2. Pythius I. 1,
ext. 4. V. 3, *ext.* 2. VII. 1, 2.
VII. 3, 2. VIII. 15, 3.
- APPIUS Claudius *Caecus*, *abavus*
Clodii, a. V. 441. censor I, 1, 7.
infinitum numerum annorum
exegit VIII. 13, 5.
- APPIUS Claudius *Crassinus*, de-
cemvir, stuprum virginis pet-
tinacius expetit VI. 1, 1.

INDEX HISTORICUS.

- APPIUS** Claudius *Regillensis*, *M. Claudii filius*, a. V. 282. *consul*, eius exercitus voluntaria fuga terga hosti dare coëgit VIII. 3, 5.
- APPIUS** Claudius, *nescio qui?* VII. 2, 1.
- APPIUS**, Achaiae proconsul interijt I. 8. 10.
- CN. APRONIUS**, aedilis, pulsat legatos Apolloniarum VI. 6, 5.
- L. APULEIUS**, tribunus plebis, Camilli accusator V. 3, 2.
- C. AQUILIUS**, vir magnae auctoritatis et scientia iuris civilis excellens VII. 2, 2.
- M. AQUILIUS**, legatus, Mithridati vinctus traditus VIII. 13, 1.
- P. AQUILIUS**, tribunus plebis, accusat P. Villium VIII. 1, *damn.* 6.
- ARCHELAUS**, rex *Macedoniae* VIII. 12, *ext.* 4.
- ARCHELAUS**, ab Aegyptiis loco Ptolemaei *Auleti* rex creatus VIII. 1, *ext.* 6.
- ARCHILOCHI** libri e civitate Spartanorum exportati VI. 3, *ext.* 1.
- ARCHIMEDES**, studiis intentus non sensit Syracusas captas esse VIII. 7, *ext.* 7.
- ARCHYTAS**, Pythagoricus Tarenti VIII. 7, *ext.* 3. III. 1, *ext.* 1.
- ARGANTHONIUS**, Gaditanus, octoginta annis patriam suam rexit VIII. 13, *ext.* 4.
- ARIARATHES**, *falso sic dictus*, Cappadociae regnum affectat VIII. 15, *ext.* 2.
- ARIOBARZANES**, a senatu Romano rex Cappadociae constitutus V. 7, *ext.* 2.
- ARION**, Pythagoricus Locris VIII. 7, *ext.* 3.
- ARISTIDES**, patria excedere iustus V. 3, *ext.* 3. eius iustitia VI. 5, *ext.* 2.
- ARISTIPPUS**, Socraticus III. 3, *ext.* 4.
- ARISTOGITON**, Atheniensis, patriam liberavit Hipparchum interficiendo II. 10, *ext.* 1.
- ARISTOMACHE**, Syraculana, Dionysii superioris uxor VIII. 13, *ext.* 4.
- ARISTOMENIS**, Messenii ducis fortissimi cor hirsutum I. 8, *ext.* 15.
- ARISTONICUS**, Eumeni regi expellere genitus, Asiam a. V. 622. invasit III. 2, 12. VIII. 7, 6. captus III. 4, 5.
- ARISTOPHANES**, *Atheniensis*, *poeta comicus* VII. 2, *ext.* 7.
- ARISTOTELES**, pro patriae salute incumbit V. 6, *ext.* 5. eius sitis in capeffenda laude VIII. 14, *ext.* 3. Callisthenem ad Alexandrum M. dimittit VII. 2, *ext.* 11. praedicat, de semetipso in neutram partem loqui debere VII. 2, *ext.* 11.
- ARISTOXENUS**, musicus, *citatus* VIII. 13, *ext.* 3.
- ARTEMISIA**, regina Cariae III. 6, *ext.* 1.
- ARTEMON**, regiae stirpis, similis Antiocho Deo VIII. 14, *ext.* 1.
- ARTORIUS**, *medicus Caesaris Augusti* I. 7, 1. et 2.
- ARUNS**, *Tarquinii Superbi filius* V. 6, 1.
- ASCANIUS**, filius *Aeneae* I. 8, 7.
- CN. ASINIUS Dion**, eius filius VIII. 15, 6.
- ASINIUS Pollio**, non minima pars Romani stili, *citatus* VIII. 13, *ext.* 4.
- ASTYAGES**, rex *Medorum*, *Cyri avus maternus* I. 7, *ext.* 5.
- ATERIUS Rufus**, eques Romanus I. 7, 8.
- C. ATILIUS**, a. V. 363. Gallo scipionem vehementi ictu capiti inflixit III. 2, 7.
- C. ATILIUS Serranus** III. 4, 5. *ubi vid.*
- C. ATILIUS Serranus**, aedilis curulis,

INDEX HISTORICUS.

- curulis, a. V. 559. fenatoria loca in ludis a plebe secrevit II. 4, 3. *Eius stemma exhibet Perizonius Animadv. Hist. p. 27.*
- A. ATILIUS *Calatinus*, gener Q. Fabii Maximi VIII. 1, 9. bis consul et deinde a. 504. dictator II. 8, 2.
- P. ATILIUS *Philiscus*, in pueritia corpore quaestum facere coactus VI. 1, 6.
- M. ATILIUS *Regulus*, primo Punico bello ex victore speciosissimo captivus Carthaginiensium I. 1, 14. III. 4, 6. *eius* exercitus angue prohibitus I. 8, *ext.* 19. fuit pater censoris II. 9, 8. a Carthaginiensibus captus VIII. 6, *ext.* 1. crudeliter interfectus VIII. 2, *ext.* 1.
- M. ATILIUS *Regulus*, Marci filius, a. V. 539. censor H. 9, 8.
- TI. ATINIUS, *homo ex plebe*, a. V. 264. per quietem a Iove monitus I. 7, 4.
- ATTALUS, *rex Pergami*, Asia donatus I. 8, *ext.* 8. III. 8, 4. V. 2, *ext.* 3.
- ATTALUS, *rex Pergami*, nepos Attali V. 2, *ext.* 3.
- T. POMPONIUS ATTICUS, ab avunculo Q. Caecilio testamento adoptatus VII. 8, 5.
- ATTIUS Navius I. 4, 1.
- ATYS, filius regis Croesi I. 7, *ext.* 4.
- TI. AUFIDIUS, proconsulari imperio totam Asiam obtinuit VI. 9, 7.
- A. AUFILIUS, Iurisconsultus, qui tempore Ciceronis floruit VIII. 13, 6.
- AUGUSTUS I. 7, 1. et 2. III. 8, 8. tutelae terrarum vacans VII. 6, 6. C. Tettium in bona paternae ire decreto suo iussit VII. 7, 3. improbat nuptias Septiciae VII. 7, 4. T. Marium Urbinatē ad summos honores perducit VII. 8, 6. *vid.* Caesar.
- C. AURELIUS COTTA, *vid.* Cotta.
- P. AURELIUS *Pecuniola*, Consuli Aurelio Cottae sanguine vinctus II. 7, 4.
- B.
- BADIUS, *Campanus* V. 1, 3. *vid.* Crispinus.
- M. BAEBIUS *Tampbilus*, a. V. 572. P. Corn. Lentulo Cethego in consularu collega I. 1, 12. II. 5, 1.
- CN. BAEBIUS, a. V. 549. tribunus plebis III. 2, 6.
- CORNELIUS BALBUS VII. 8, 7. *ubi vid.*
- OCTAVIUS BALBUS, *vid.* Octavius.
- T. BARRULUS, *teterrimus homo* VII. 8, 8.
- BERONICE, regina, *mortem filii ulciscitur* VIII. 10, *ext.* 1.
- L. BESTIA, a. V. 642. consul I. 8, 11.
- BIAS, Prienenfis, unus de septem sapientibus graecis III. 1, *ext.* 7. *eius* dictum: bona mea mecum porto VII. 2, *ext.* 3. aliud eiusdem callidum dictum VII. 3, *ext.* 3.
- M. CALPURNIUS BIBULUS, a. V. 693. cum Caesare consul III. 1, 15.
- BITUITUS, *rex Arvernorum*, perfidia Cn. Domitii vinctus Romam perductus VIII. 6, 3.
- BLASSIUS, *Salapiensis* III. 8, *ext.* 1.
- C. BLOSIUS *Cumanus*, amicus Ti. Gracchi III. 7, 1.
- BOCCHUS, *rex Mauretaniae* VIII. 14, 1.
- BRENNUS, Gallorum dux I. 1, 18.
- C. Iunius Bubulcus BRUTUS, a. V. 446. censor II. 9, 2. a. V. 451. dictator eadem salutis dedicavit VIII. 14, 6.

INDEX HISTORICUS.

- D. Iunius BRUTUS**, munus gladiatorium in honorem defuncti patris edidit primus II. 4, 7.
- D. Iunius BRUTUS**, M. F. M. N. *Callaicus*, a. V. 615. consul VI. 4, *ext.* 1. Accium poetam honoravit VIII. 14, 2.
- DEC. BRUTUS**, *interfector Caesaris*, a Furio iussu M. Antonii triumviri interfectus III. 7, 6. VIII. 13, 3.
- L. Iunius BRUTUS**, primus Consul cum Valerio Poplicola III. 4, 1. severus erga filios V. 8, 1. obtusi cordis se simulat VII. 3, 2. mortifero vulnere ictus V. 6, 1.
- M. Iunius BRUTUS**, in honorem patris munus gladiatorium edidit II. 4, 7.
- M. Iunius BRUTUS**, vir. filiae Catonis Uticensis III. 2, 15. III. 6, 5. Caesaris interfector I. 4, 6. I. 5, 7. I. 7, 1. III. 7, 4. VI. 4, 5. VII. 3, 8. apud Philippos castra hostium capit VIII. 9, 2. sepultus V. 1, 11.
- BRUTORUM** domus a matronis a. V. 558. obiecta VIII. 1, 3.
- BURBULEIUS**, histrio, similis Curioni VIII. 14, 5.
- BUSA**, femina regionis Apuliae ditissima III. 8, 2.
- C.**
- CAECILIA**, Metelli uxor I. 5, 4. *Glareanus suspicatur* Metelli Numidici. *Est Caecilia* Balearici filia, *Cic. pro Rosc. Am.* 50. *item* Nepotis filia, *ibid.* 10.
- Q. CAECILIUS**, eques Romanus, *L. Luculli liberalitate dives*, *T. Pomponium Atticum*, cuius avunculus erat, testamento adoptavit VII. 8, 5.
- P. CAELIUS**, ab Octavio Confule Placentiae praepositus III. 7, 5.
- CAFNEUS**, Beronices filium infidiis capit VIII. 10, *ext.* 1.
- Cn. et P. Servilii CAEPIONES**, fratres, accerrime in Q. Pompeium testimonium dicunt VIII. 5, 1. Cneus a. V. 612. Quintus autem a. V. 613. consul fuerat.
- Q. Servilius CAEPIO**, a. V. 613. consul, auctor caedis Viriathi VIII. 6, 4.
- Q. Servilius CAEPIO**, a. V. 647. consul. *Eius culpa exercitus a Cimbris et Teutonibus videbatur deletus* III. 7, 3. in publicis vinculis spiritum deposuit VI. 9, 13.
- CAESAR**, *i. e. C. Iul. Caesar* I. 5, 6. I. 6, 12 et 13. I. 8, 10. II. 10, 7. III. 2, 23. III. 8, 7. III. 5, 5 et 6. III. 6, 4. V. 1, 10. V. 7, 12. VIII. 3, 2. a Galba interpellatus VI. 2, 11. a maritimis praedonibus exceptus VI. 9, 15. a Spurina haruspice monitus VIII. 11, 2. Atteguae inclusit Munatium Flaccum VIII. 2, 4. nefarie raptus VIII. 9, 1. servili veste occultatus naviculam conscendit VIII. 8, 2. M. Marcello ignoscit VIII. 11, 4. *vid.* Iulius.
- CAESAR**, *i. e. Augustus* I. 1, 19. I. 5, 7. I. 7, 1. I. 4, 6. I. 7, 7. *Hic forte quoque pertinet* VI. 2, 12.
- CAESAR**, *i. e. Tiberius* praef.
- CAESARES**, *i. e. C. Iulius Caesar et Augustus* praef. II. 1, 10.
- C. JULIUS CAESAR**, patronus Sextilii, ab hoc ingrato homine iugulatus V. 3, 3. *vid.* III. 7, 11. *not.*
- L. JULIUS CAESAR**, *vid.* III. 7, 11. vir consularis et censorius trucidatus VIII. 2, 2.
- C. CAESETIUS FLAVUS**, tribunus plebis, a Caesare filium suum abdicare iussus V. 7, 2.
- CAESETIUS RUFUS**, Senator, occisus VIII. 5, 4.
- M. CAESIUS**, scriba Decii Iubellii II. 7, 15.

M. CAE-

INDEX HISTORICUS.

- M. CAESIUS** Scaeva, C. Iulii Caesaris centurio fortissimus III. 2, 23. *vid.* Scaeva.
- CAESO**, *vid.* Quinctius. *Eius filia Tatia fuit.*
- CALANUS**, Indus, Alexandro M. mortem praedicit I. 8, *ext.* 10.
- CALCHAS**, vates Graecus in Troiae obsidione VIII. 11, *ext.* 6.
- CALCITANA**, *sacerdos Cereris* I. 1, 1.
- CALIDIUS**, Bononiensis, in cubiculo mariti noctu deprehensus VIII. 1, 12.
- M. CALIDIUS**, orator singularis, accusator Q. Gallii, a Cicerone reprehenditur VIII. 10, 3.
- Q. CALIDIUS**, fit praetor supplicante Metello Pio V. 2, 7.
- CALIPPUS** *Syracusanus* III. 8, *ext.* 5.
- CALIPHENA**, *sacerdos Cereris* I. 1, 1.
- CALLISTHENES**, ab Aristotele praeceptore suo ad Alexandrum M. missus VII. 2, *ext.* 11. ab Alexandro mori iussus VIII. 3, *ext.* 1.
- CALPURNIA**, *uxor C. Iulii Caesaris, L. Pisonis Consulis filia* I. 7, 2.
- A. CALPURNIUS Sulpianus**, Q. Cassium occidere vult VIII. 4, 2.
- C. CALPURNIUS Piso** L. F. *Fru-gi*, a. V. 686. Consul III. 8, 3.
- CN. CALPURNIUS Piso**, a. V. 614. Consul I. 3, 2.
- L. CALPURNIUS Piso** *Caeso*, a P. Claudio Pulchro accusatur VIII. 1, 6.
- L. CALPURNIUS Piso** *Fru-gi*, a. V. 620. Consul severus in praefectum equitum II. 7, 9. III. 3, 10.
- L. CALPURNIUS**, triumvir VIII. 4, 2.
- M. CALPURNIUS Bibulus** *vid.* Bibulus.
- P. CALPURNIUS Lanarius**, bona fide emit domum VIII. 2, 1.
- CAMBYSES**, *Cyri filius* VI. 3, *ext.* 3.
- M. PURIUS CAMILLUS** III. 1, 2. V. 3, 2. V. 6, 8. Veios a. 357. cepit I. 8, 3. *eius* preces captis Veii I. 5, 2. Falerios obsidet VI. 5, 1. Tusculum armatus intrat VII. 3, 9. cum M. Postumio Albino Regillo censor II. 9, 1.
- L. CANINIUS Gallus**, C. Antonii filiam duxit in matrimonium III. 2, 6. *Consul fuit a. V. 716.*
- CARBO Accienus**, castratus VI. 1, 13.
- C. CARBO**, *pater C. Carbonis*, tribunus plebis Africanum minorem interrogat, quid de caede Ti. Gracchi sentiat VI. 3, 3. a L. Crasso inimico a. V. 634. desertur VI. 5, 6.
- C. CARBO**, *filius C. Carbonis*, in Galliam venit a. 659. ad speculanda acta L. Crassi, *qui patrem a. 634. damnaverat* III. 7, 6.
- C. CARBO**, *frater Cn. Carbonis, ter Consul* a militibus interfectus VIII. 7, *mil.* 3.
- C. CARBO Arvina**, vir praetorius, *Cn. Carbonis Consulis frater patruelis (vid. Perizon. Anim. Hist.)* a Damasippo praetore interfectus VIII. 2, 3.
- CN. PAPIRIUS CARBO**, *ter Consul fuit a. V. 668. 669. 671.* a Cn. Pompeio M. Lilybaei interfectus V. 3, 5. VI. 2, 8. VII. 6, 4. VIII. 13, 1. VIII. 7. *mil.* 3. VI. 2, 10. *eius* cupiditas vitae VIII. 13, 2.
- CN. CARBO**, *Cn. Carbonis filius* a M. Cotta postulat V. 4, 4.
- CARNEADES**, *Cyrenaeicus, auctor Academiae tertiae* adeo studiosus litterarum fuit, ut cibi capiendi causa manum ad mensam porrigere oblivisceretur

INDEX HISTORICUS:

- retur VII. 7, *ext.* 5. ante disputationem cum Chrylippo helleboro se purgabat *ibid.*
- CARRINATES VII. 8, 3. *ubi vid.*
- SP. CARVILIUS *Ruga*, a. V. 520. primus uxorem dimisit II. 1, 4.
- A. CASCELLIUS, *Iurisconsultus* VI. 2, 12. et praediator VIII. 12, 1.
- CASSANDER, *vid.* I. 7, *ext.* 2.
- CASSIUS Parinensis, unus e percussoribus Caesaris I. 7, 7. De quo elegans disputatio est Rubenii V. C. ad Vellei. II 88. Interfectus est ab Augusto a. V 722.
- C. CASSIUS; unus e percussoribus Caesaris I. 5, 8. I. 8, 8. III. 7, 4. Faustum Sullam, dictatoris filium colapho percussit III. 1, 3. ex errore vitam finivit VIII. 9, 2. a Pindaro liberto suo obtruncatus VI. 8, 4.
- C. CASSIUS *Longinus*, a. V. 599. Centor II. 2, 2.
- L. CASSIUS *Longinus*, a. V. 616. tribunus plebis, deinde praetor, severissimus III. 7, 9. M. Aemilium Porcinam accusat VIII. 1, *damn.* 7.
- L. CASSIUS, tribunus plebis VIII. 7, 4.
- Q. CASSIUS *Longinus*, proprae-
tor in Hispania, ex avaritia eos dimittit, qui occidendi sui causa venerant VIII. 4, 2.
- SP. CASSIUS *Viscellinus*, qui ter consulatum gesserat, a. V. 268. affectati regni crimine damnatus V. 8, 2. VI. 3, 1. et 2.
- CASSIUS. *Sp. Cassii Viscellini pater* V. 8, 2.
- CASTOR et Pollux I. 8, 1. V. 5, 3.
- M. CASTRICIUS, a. V. 669. Praetentiae magistratum gessit VI. 2, 10.
- L. CATILINA V. 8, 5. II. 8, 7. *eius* libido scelesti VIII. 1, 9. improbum dictum VIII. 11, 3.
- M. PORCIUS CATO *Censorius*, a. V. 69. Censor, Flaminium senatu movit II. 9, 3. III. 5, 1. *eius* fortitudo III. 2, 10. *eius* origo III. 4, 6. saepe causam dixit III. 7, 7. *eius* continentia III. 3, 11. *eius* effigies VIII. 15, 2. *eius* consiliu Carthago deleta VIII. 15, 2. cum Libone contra Ser. Sulpicium Galbam facit VIII. 1, 2. *eius* industria VIII. 7, 1.
- M. Porcius CATO, *Censorii Nepos* a. V. 635. in consulatu mortuus V. 10, 3.
- M. Porcius CATO, inclyti Catonis *Uticensis* pater VIII. 2, 1.
- M. Porcius CATO *Uticensis*, tribunus plebis, legem tulit de triumphis II. 8, 1. a Caesare in carcerem duci iussus II. 10, 7. e theatro discessit II. 10, 8. *eius* indoles III. 1, 2. Sullam interficere vult III. 1, 2. praetor III. 6, 7. *eius* mors V. 1, 10. III. 2, 14. progenies Catonis Centon III. 2, 10. III. 4, 6. ei S. P. Q. R. officii gratia praesto fuit VIII. 15, 10. *eius* filia Porcia III. 6, 5. *eius* libertas VI. 2, 5. *eius* industria VIII. 7, 2. praeturae consequi non potuit VII. 5, 6. *conf. quoque* III. 2, 14. III. 3, 2. et 12.
- Q. Lutatius CATULUS, Q. F. Q. N. a. V. 575. Consul II. 4, 6. *vid.* Lutatius.
- L. Marcius CENSORINUS, *vid.* Marcius.
- CERES I. 1, 1. et 15. V. 8, 2. *Milefia* I. 1, *ext.* 5. *eius* sacrum VIII. 15, *ext.* 1.
- P. GERNIUS, adulterum castrat VI. 1, 13.
- M. Cornelius CETHEGUS I. 4, 4.
- P. Cornel. Lentulus CETHEGUS a. V. 572. consul I. 1, 12.
- P. CETHEGUS, Praenestinis de spem salutis VIII. 2, 1.
- CHARONDAS Thurius, ferro incubuit VI. 5, *ext.* 4.

CHR

INDEX HISTORICUS.

- CHRYSIPPUS**, Stoicus cum Carneade disputare solebat VIII. 7, *ext.* 5. octogesimo aetatis anno libros scripsit VIII. 7, *ext.* 10. *an* Gleanthis praceptor VIII. 7, *ext.* 11. *ubi vid.*
- CICEREIUS**, *vid.* III. 5, 1. III. 5, 3.
- M. Fullius CICERO**, *a.* V. 710. interfectus I. 4, 5. I. 7, 5. V. 3, 4. *eius* humanitas III. 2, 4. Molonem audivit II. 2, 3. *eius* uxor Terentia VIII. 13, 6. de Senectute scripsit VIII. 13, *ext.* 1. praetor contra C. Licinium Macrum iudicium cogit VIII. 12, 7. in senatu Catilinam accusat VIII. 11, 3. iurat P. Clodium, incesti reum, Romae apud se fuisse VIII. 5, 5. plurimum tribuit pronuntiationi VIII. 10, 3.
- CIMON**, *Miltiadis filius* in vincula coniectus V. 3, *ext.* 3. V. 4, *ext.* 2. in pueritia stultus habitus VI. 9, *ext.* 3.
- CIMON**, in custodia pietate filiae Perus nutritus V. 4, *ext.* 1. *ubi vid.*
- CINGINNATUS**, *vid.* Quintius.
- CINEAS**, Thessalus, *Epicuri statator* III. 3, 6.
- L. Cornelius CINNA**, quater Consul, Sullae adversarius, tandem ab exercitu suo interemptus II. 8, 7. III. 3, 14. collega Octavii in consularu I. 6, 10. V. 6, 1. *eius* dominationem fregit Sulla VI. 9, 6.
- Cornelius CINNA**, Caesaris affinis, qui impiam in Caesarem, nefarie raptum, orationem pro Rostris habebat VIII. 9, 1.
- M. Genucius CIPUS**, *vid.* Genucius.
- Q. CLAUDIA**, *Appii Caeci progenies* I. 8. 11. *De qua videndus Livius XXVIII.* 14. *ad quem locum Dukerus negat, virginem Vestalem fuisse.* Patrem Appium Claudium Pulchrum *a.* V. 610. de Salassii triumphantem de curru detrahi non sinit V. 4, 6.
- CLAUDIA**, soror P. Claudii, *a.* V. 504. Consulis, ob votum impium damnata VIII. 1, *damn.* 4.
- CLAUDIUS Afellus**, ab uxore veneno necatus VI. 3, 8.
- Appius CLAUDIUS Caecus** *vid.* Appius.
- Appius CLAUDIUS Caudex**, *a.* V. 489. Consul II. 4, 7.
- C. CLAUDIUS**, flaminio abire iussus et coactus I. 1, 4.
- C. CLAUDIUS Pulcher**, Ti. Sempronio Graccho *a.* V. 576. in consularu, et *a.* V. 584. in censura collega VI. 5, 3.
- C. CLAUDIUS Pulcher**, P. Clodii patruus, Appii filius II. 4, 6.
- M. CLAUDIUS**, praetor, per feciales legatis Carthaginienfum dedit L. Minucium et L. Manlium VI. 6, 3.
- M. CLAUDIUS Glicias**, *a.* V. 504. dictator, in publica custodia necatus VI. 3, 3.
- M. CLAUDIUS Sabinus Regillensis**, *a.* V. 558. Consul, in dedicatione aedis praeteritur VIII. 3, 6.
- P. CLAUDIUS Pulcher**, Collega L. Iunii *a.* V. 504. in Consularu, pullos in mare abiici iussit I. 4, 3. VIII. 1, 4. *Nejcio an de hoc P. Claudio intelligendus sit locus* VI. 5, 1.
- TI. CLAUDIUS Centumalus**, iussus altitudinem domus suae submittere, eam vendidit VIII. 2, 1.
- C. TI. CLAUDIUS Nero**, *vid.* Nero.
- CLEANTHES**, *eius* industria VIII. 7, *ext.* 11.
- CLARCHUS**, Lacedaemoniorum dux II. , *ext.* 2.
- CLEOBIS**, Argivus, cum fratre Bitone erga matrem pius V. 4, *ext.* 4.

CLEON,

INDEX HISTORICUS.

- CLEON**, maximus latronum dux VIII. 12, *ext.* 1.
- CLEOPATRA**, et soror et uxor Ptolemaei Physconis VIII. 2, *ext.* 5.
- CLEOPATRA** III. 1, 15, *ubi vid.*
- CLYTUS**, *vid.* Clytus.
- CLODIA**, A. Aufidii uxor, vixit 115 annos VIII. 13, 6.
- P. CLODIUS Pulcher**, maritus Fulviae, Ciceronis inimicus III. 5, 3. III. 2, 5. accusat L. Pisonem VIII. 1, 6. incesti reus VIII. 5, 5. cur absolutus sit VIII. 1, 7.
- P. CLODIUS Pulcher, filius P. Clodii et Fulviae** III. 5, 3.
- CLOELIA**, *Tiberim transequisit* III. 2, 2.
- CLOELII**, duo fratres, splendido Tarracinae loco nati, causam parricidii dixerunt VIII. 1, 13.
- T. CLOELIUS**, pater Cloeliorum interimitur VIII. 1, 13.
- P. CLOELIUS Siculus** I. 1, 4.
- CLUVIA Facula**, meretrix Capuana V. 2, 1.
- CLYTUS**, ab Alexandro M. hasta traiectus VIII. 3, *ext.* 1.
- CODRUS**, rex Atheniensium ultimus occisus V. 6, *ext.* 1.
- COELIUS**, certus Romanae historiae auctor, *floruit a. V. 626. temporibus Gracchorum* I. 7, 6.
- M. COELIUS Rufus** III. 2, 7. *ubi vid.* V. 3, 4.
- M. COLONIUS**, damnat Caninium Gallum III. 2, 6.
- COMA**, frater Cleonis maximi latronum ducis, intra pectus inclusa anima finem sui reperit VIII. 12, *ext.* 1.
- COMINIUS**, tribunus plebis VI. 1, 11.
- CONSIDIUS**, publicanus, C. Sergium Oratam in iudicium vocat VIII. 1, 1.
- Q. CONSIDIUS Gallus**, *vixit temporibus Catilinae* III. 8, 3.
- CORIO LANUS** I. 8, 4. V. 3, 2. V. 4, 1. *vid.* Cn. Marcius.
- CORNELIA**, *Africani superitis filia, uxor Ti. Gracchi* III. 2, 3. III. 6, 1. Gracchorum mater III. 4, *init.* VI. 7, 1.
- CORNELIA**, *Syllae filia* III. 2, 7. *ubiq. vid.*
- CORNELIUS**, primipili centurio, ob stupri commercium cum adolescentulo ingenuo in carcere mori coactus VI. 1, 10.
- CORNELIUS Cossus**, magister equitum ducem Fidenatum interemit III. 2, 4.
- C. CORNELIUS**, quaestor Cn. Pompeii, dein tribunus plebis, maiestatis reus VIII. 5, 4. *in eum infesta testimonia principes civitatis dixerunt ibid. vid.* Asconium.
- P. CORNELIUS**, *vid.* Cethegus.
- CORNELIUS Gallus**, vir praetorius, inter usum Veneris puerilis absumentus est VIII. 12, 8.
- Q. CORNELIUS Hispallus**, *a. V. 614. praetor peregrinus* I. 3, 2.
- P. CORNELIUS Rufinus** *vid.* Rufinus.
- M. CORNUTUS**, praetor urbanus Hirtio et Panfa Coss. V. 2, 10.
- C. COSCONIUS**, Servilia lege reus VIII. 1, 8.
- Q. COTIUS Achilles**, legatus Q. Metello consule. *Eius fortitudo* III. 2, 21.
- C. Aurelius COTTA**, *a. V. 531. cum P. Servilio Gemino Consul* II. 7, 4.
- L. Aurelius COTTA**, *a. V. 609. Consul* VI. 4, 2.
- C. Cornelius COTTA**, qui a V. 678. Consul factus est, Cn. Dolabellam contra Caesarem defendit VIII. 9, 3.
- L. COTTA**, tribunus plebis, creditoribus suis satisfacere non vult VI. 5, 4. accusatus a P. Scipione Aemiliano absoluitur VIII. 1, 11.

M. COTTA

INDEX HISTORICUS.

- M. COTTA**, *patrem vindicat* V. 4, 4.
- COTYS**, *rex Thraciae* III. 7, *ext.* 7.
- L. Licinius CRASSUS**, *orator*, a. V. 658. *consul* III. 5, 4. VI. 2, 2. VIII. 15, 6. *eloquentiae clarissimus* III. 7, 6. *adversus C. Sergium Oratam* causam agit VIII. 1, 1. *eius testimonium* in M. Marcellum nihil valet VII. 5, 3. C. Carbonem accusat VI. 5, 6. *gener* Q. Scaevolae auguris VIII. 8, 1. *eius altercatio* cum Cn. Demitio VIII. 1, 4.
- M. CRASSUS**, *adversus Parthos exercitum duxit* I. 6, 11. *eius avaritia* VIII. 4, 1. *eius manes* in hostili solo miserabiliter iacent VI. 9, 9.
- P. CRASSUS**, a. V. 600. *quaestor* II. 2, 1.
- P. Licinius CRASSUS Dives**, cum P. Africano a. V. 548. *Consul*, *Pontifex Maximus* C. Valerium Flaccum flaminem inaugurat VI. 9, 3. *ei pecuniae magnitudo nomen locupletis dedit*, postea inops factus VI. 9, 12. *virginem Vestalem parum diligentem aeterni ignis flagro admonet* I. 1, 6.
- P. CRASSUS Mucianus Dives**, a. V. 622. *consul*, *dialectos graecae linguae didicit* VIII. 7, 6. a. V. 623. *foede periit* III. 2, 12.
- T. Quinctius CRISPINUS**, a. V. 541. cum Badio Campano, *hospire suo*, *singulare certamen iniit* V. 1, 3.
- CRUTIAS**, Atheniensis, unus de triginta tyrannis III. 2, *ext.* 6.
- GROESUS**, *rex Lydiae* I. 7, *ext.* 4. V. 4, *ext.* 6. *eius filius vocalis factus* *ibid.*
- GTESIAS** *citatus* VIII. 13, *ext.* 5.
- GTESIAPHON**, Atheniensis, quem Demoiethenes contra Aeschinem defendit VIII. 10, *ext.* 1.
- CURIATIUS**, *sponsus sororis Horatii trigemini* VI. 3, 6.
- C. CURIATIUS**, *tribunus plebis* III. 7, 3.
- C. Scribonius CURIO**, a. V. 677. *consul*, *similis histrioni* Burbulio VIII. 14, 5.
- CURIONES**, *nempe C. Curio pater*, a. V. 677. *consul* *frugalissimus*, *et C. Curio filius nequissimus* VIII. 1, 6.
- M. CURIUS Dentatus**, a. V. 463. *consul* III. 3, 5. *pauper* *ibid.* III. 4, 11. a. V. 479. *tertium consul*, *severus* VI. 3, 4.
- M. CURTIUS nobilissimus adolescens**, a. V. 391. *in hiatum terrae se immittit* V. 6, 2.
- CYNAEGIRUS**, miles Atheniensis fortissimus III. 2, 22.
- CYRUS superior**, *rex Persarum primus* I. 7, *ext.* 5. V. 4, *ext.* 6. *omnium militum suorum nomina tenuit* VIII. 7, *ext.* 16. *eius caput abscisum* VIII. 10, *ext.* 1.

D.

- D. DAMASIPPUS**, praetor, homo flagitiosissimus Cn. Carbonem tertium consulem interfecit VIII. 2, 3.
- DAMASTES**, *citatus* VIII. 13, *ext.* 6.
- DAMON**, Pythagoricus III. 7, *ext.* 1.
- DANTHON**, senex 500 annorum VIII. 13, *ext.* 7.
- DAPHIDAS**, Sophista Telmissensis, tempore Attali regis Pergami I. 8, *ext.* 8.
- DARIUS Codomannus**, *rex Persarum ultimus* III. 3, *ext.* 1. III. 8, *ext.* 6. III. 3, *ext.* 4. III. 7, *ext.* 2. V. 1, *ext.* 1. Alexandro multa pollicetur VI. 4, *ext.* 3.
- DARIUS**, Hystaspis filius, Persarum rex III. 2, *ext.* 2. V. 2, *ext.* 1. V. 4, *ext.* 5. VI. 3, *ext.* 2. VI. 9, *ext.* 5. *acumine equis* *sonis sui rex factus* VII. 3, *ext.* 2. *crudelis* VIII. 2, *ext.* 6. *alii videntur*.
- DARIUS**

INDEX HISTORICUS.

DARIUS Ochus *vid.* Ochus.

DASIUS, *Salapiensis*, Hannibalis amicitiae vacans III. 8, *ext.* 1.

C. DECIANUS, spectatae integritatis vir, damnatus est, quod de morte L. Saturnii questus erat VIII. 1, *damn.* 2

P. DECIUS Mus, primus e Deciiis a. V. 413. consul se devovit V. 6. 5. 1. 7, 3.

P. DECIUS P. F. Mus, Cenfor cum Fabio Rulliano II. 2, 9. a. V. 458. consul se devovit V. 6, 6.

DEIOTARUS, rex I. 4, *ext.* 2.

DEMADES, *Atheniensis*, Eius dictum sapiens VII. 2. *ext.* 13.

DEMARATUS, mercator Corinthius, pater Tarquinii Prisci, regis Romanorum III. 4. 2.

DEMOCHARES, filius *Demostratis* III. 8, *ext.* 4.

DEMOCRITUS, philosophus, divitias suas patriae donat discendi studio VIII. 7, *ext.* 4. praeceptor Anaxarchi VIII. 14, *ext.* 2.

DEMOSTHENES. Eius pater ignotus III. 4, *ext.* 2. eius astutia VII. 3, *ext.* 5. industria VIII. 7, *ext.* 1. iudicium, quid in dicendo efficacissimum sit VIII. 10, *ext.* 1.

DEMOSTRATES, *Atheniensis*, pater *Democharis* III. 8, *ext.* 4.

DIANA Aventinienfis VII. 3, 1. Ephesia VIII. 14, *ext.* 5.

DINOORATES architectus I. 4, *ext.* 1.

DIOGENES *Cynicus* III. 3, *ext.* 4.

DIOGIRIS, parens Numilizinthis VIII. 2, *ext.* 4.

DIOMEDON, unus ex decem duobus Atheniensibus apud Arginufam I. 1, *ext.* 8.

DION, Syracusanus III. 8, *ext.* 5. III. 1, *ext.* 3.

DIONYSIUS minor, tyrannus Syracusanorum III. 1, *ext.* 3, VI. 2, *ext.* 2. propter inopiam

litteras puerulos Corinthi docet VI. 9, *ext.* 6.

DIONYSIUS superior, tyrannus Siciliae I. 7, *ext.* 6. et 7. III. 7, *ext.* 1. III. 3, *ext.* 4, eius vitae cupiditas, miseria, *ext.* VIII. 13, *ext.* 4. eius sacrilegia I. 1, *ext.* 3.

DIPHILUS, tragoedus, in Pompeium Magnum petulans VI. 2, 9.

DISPATER, II. 4, 5. III. 7, 4.

Cn. Cornelius DOLABELLA, a. V. 672. consul, et a. V. 676. ex Macedonia triumphans a C. Iulio Caesare repetundarum postulatus VIII. 9, 3.

P. DOLABELLA, a. V. 635. proconsul Asiae VIII. 1, *amb.* 2.

CN. DOMITIUS Abenobarbus in ipso iuventutis flore iussu Pompeii Magni occisus VI. 2, 8.

CN. DOMITIUS Abenobarbus, pater, I. 6, 5. a. V. 638. cenfor II. 9, 9. a. V. 631. consul perfidus contra Bituitum, regem Arvernorum VIII. 6, 3.

CN. DOMITIUS Abenobarbus, filius, tribunus plebis M. Scaurum in iudicium populi devocat VI. 5, 5. idem Consul a. V. 657. cum Cassio Longino, Cenfor a. V. 661. natura vehemens cum L. Crasso, oratore, et Censurae collega altercatur VIII. 1, 4.

CN. DOMITIUS Calvinus, post varios magistratus, tandem a. V. 700. Consul, in cuius domum Caesar et Spurina die emortuali Caesaris ad officium convenerunt, VIII. 11, 2.

L. DOMITIUS, Cn. F. Cn. N. a. V. 655. praetor Siciliae, admodum severus VI. 3, 5.

DORIS, Locrensis, Dionysii maioris uxor VIII. 13, *ext.* 4.

DRIPETINE, regis Michridatis filia,

INDEX HISTORICUS.

- filia, duplicem ordinem dentium habuit I. 8, *ext.* 13
- M. DRUSUS, M. Catonis avunculus, tribunus plebis III. 1, 2. senatum Romanum contumeliis vexat VIII. 5, 2.
- DRUSUS *Germanicus* III. 3, 3. *ubi vid.* V. 5, 3.
- C. DUILIUS, a. V. 493. primus navalem triumphum ex Poenis, quorum dux Hannibal superior erat, retulit III. 6, 4. VII. 3, *ext.* 7.
- M. DURONIUS, accusator M. Antonii censoris, postea ab Antonio et eius collega senatu motus II. 9, 5.
- E.
- ECHECRATES Pythagoricus Locris VIII. 7, *ext.* 3.
- EGNATIUS Metellus, uxorem, quod vinum bibisset, fuste percussam interemit VI. 3, 9.
- ENNII, *poetae*, effigies in monumentis Corneliae gentis collocata VIII. 14, 1. *eius* carmen rude atque impolitum *ibid.*
- EPAMINONDAS, *Thebanus*, III. 2, *ext.* 5. III. 7, *ext.* 5.
- EPASTUS, tyrannus patrem Paciaeorum interfecit, ob id facinus occisus V. 4, *ext.* 3.
- EPHIALTES, *Asbeniensis* III. 8, *ext.* 4.
- EPICURUS I. 8, *ext.* 17.
- EPIMENIDES, Cnossius 157 annos vixit VIII. 13, *ext.* 5.
- L. EQUITIUS, designatus tribunus plebis III. 2, 18. III. 8, 6. VIII. 7, 1. VIII. 15, 1. se Ti. Gracchi filium simulabat VIII. 7, 1.
- ER, *Pamphilus*, miles, impositus rogo revixit I. 8, *ext.* 1
- ERASTRATUS, medicus V. 7, *ext.* 1. *ubi vid.*
- EVANDER, *Arcas* II. 2, 9.
- EUCLEUS, filius Pherenices, certamen gymnicum ingressus VIII. 15, *ext.* 4.
- EUGLIDES, geometra VIII. 12, *ext.* 1.
- EUMENES, Asiae rex II. 2, 1.
- EUPHRANOR, pictor excellens VIII. 11, *ext.* 3.
- EUPORUS, servus C. Marii iunioris VI. 8, 3.
- EURIPIDES, *Eius* mater ignota III. 4, *ext.* 2. *eius* fiducia III. 7. *ext.* 1. canum moribus laniatus obiit VIII. 12, *ext.* 4.
- F.
- C. FABIVS *Dorso*, per medias hostium stationes in Quirinali collem pervenit, ut ibi sacrificaret I. 1, 11.
- C. FABIVS *Hadrianus*, praetor Africae, Uticae in praetorio vivus exustus VIII. 10, 2.
- C. FABIVS. *unde* Pictor dictus? VIII. 14, 6.
- M. FABIVS *Vibulanus*, a. V. 272. consul iterum V. 5, 2. ei non obedit exercitus VIII. 3, 6.
- NUM. FABIVS Pictor, *filius* C. Fabii Ambusti, *fratris* Q. Fabii Rulliani, a. V. 487. Consul fuit III. 3, 9.
- Q. FABIVS Maximus *Aemilianus* II. 2, 1. II. 7, 11. *ad quem* locum *vide* Vellei. II. 5, 3.
- Q. FABIVS Maximus *Allobrogicus*, filius Q. Fabii Aemiliani, fratris P. Corn. Scipionis Aemiliani VII. 5, 1. VIII. 6, 3. VIII. 15, 4. III. 5, 2. adolescens infamis VI. 9, 4.
- Q. FABIVS Maximus, *Allobrogici filius* degener III. 5, 2.
- Q. FABIVS Maximus *Cunctator* vel *Verrucosus* I. 1, 5. III. 8, 2. III. 8, 1. V. 2, 4. *eius* calliditas VII. 3, 7. *eius* fundus ab Hannibale immunis relinquitur VII. 3, *ext.* 8. duo ex sexaginta annis auguratam gessit VIII. 13, 3. monet Livium Salinatorem VIII. 3, 1. *Eius* *pater*

INDEX HISTORICUS.

- ter fuit Fabius Gurgēs, et avus Cunctatoris Fabius Rullianus.*
- Q. FABIVS Maximus Gurgēs, filii Fabii Rulliani, ter et quidem 461. 477. et 488. consul III. 3, 9. a. V. 462. proconsul de Samnitibus triumphat V. 7, 1.
- Q. FABIVS Maximus Rullianus, quinquies Consul fuit II. 2, 4. III. 1, 5. V. 2, 3. Censor II. 2, 9. magister equitum a Papirio dictatore coactus abdicare II. 7, 8. III. 2, 9. bello Samnitico legatus filio ad bellum ivit V. 7, 1.
- Q. FABIVS Maximus Servilianus, a. V. 627. Censor V. 1, 5. *Caue vero cum viris doctis huc referas* II. 7, 11. *ibi enim de Fabio Aemiliano sermo est.*
- Q. FABIVS Vibulanus, Marci Fabii Vibulani, a. V. 272. Consul frater, dimicans occiditur V. 5, 2.
- Q. FABIVS, gener Rupili consulis II. 7, 3.
- Q. FABIVS Maximus, nescio qui VIII. 1, 9. iocor A. Atilii Calatini.
- Q. FABIVS Labeo, Cunctatoris nepos, arbiter inter Nolanos et Neapolitanos VII. 3, 4. *Fuit a. V. 570. Consul.*
- Q. FABIVS, aedilis, punit legatos Apolloniates VI. 6, 5.
- C. FABRICIVS Luscinius, a. V. 471. Consul et 488. Censor I. 8, 6. II. 9, 4. III. 3, 6. princeps seculi III. 4, 3. eius laudabile factum erga Pyrrhum VI. 5, 1. eius filia III. 4, 10.
- FANNIA, uxor C. Titinii Minturnensis, in cuius domum Marius deductus est, custodiae causa I. 5, 5. VIII. 2, 3. impudica VIII. 2, 3.
- FANNIVS Saturnius, paedagogus filiae Pontii Aufidiani VI. 1, 3.
- C. FANNIVS, servum M. Agri supplicio affecit VIII. 4, 1.
- M. FAVONIUS, Catoni Uticensis amicissimus II. 10, 8. exprobrat Pompeium Magnum VI. 2, 7.
- FAUSTVLVS, educator Romuli II. 2, 9.
- C. FIGVLVS, a. V. 591. vitio creatus Consul abdicavit, a. V. 597. Consul iterum factus I. 1, 3.
- C. FIGVLVS, C. Figuli, bis Consul filius mansuetissimus; consulatus repullae dolore accensus VIII. 3, 2.
- C. FLAVIVS Fimbria, repetundarum reus testem contra se habet M. Scaurum VIII. 5, 2.
- C. FLAVIVS Fimbria, Q. Scaevolam Pontificem in funere C. Marii vulnerari curat VIII. 11, 2.
- Licinius FIMBRIA, est sine dubio is, qui in Fastis Capitolinis C. Flavius Fimbria nominatur, a. V. 649. Consul VII. 2, 4.
- L. FLACCVS, vid. L. Valerius Flaccus.
- L. FLAMINIVS, C. F. Titi frater, a Carone Censore sententia eiectus II. 9, 3. III. 5, 1.
- T. Quinctius FLAMINIVS, a. V. 559. victor Philippi, regis Macedoniae II. 9, 3. III. 5, 1. III. 8, 5. V. 2, 6.
- C. FLAMINIVS, a. V. 532. ob foricis occentum magisterium equitum deposuit I. 1, 5. Consul a. V. 536. ad lacum Thrasymenum obruncatus I. 6, 6. eius pietas in patrem V. 4, 5.
- C. FLAMINIVS Nepos, a. V. 566. cum Lepido Consul VI. 6, 3.
- FLAVIVS, perfidus hospes Ti. Gracchi I. 6, 8.
- C. FLAVIVS, eques Romanus occisus VIII. 4, 2.
- CN. FLAVIVS, patre libertino genitus

INDEX HISTORICUS.

- genitus et scriba, factus est a. V. 449. aedilis curulis II. 5, 2. *Falso autem* VIII. 3, 3. *scribit, eundem praeturam adeptum esse.*
- M. FLAVIUS**, tribunus plebis, a. V. 430. ad populum retulit, ut in Tusculanos animadverteretur VIII. 10, 1.
- Q. FLAVIUS** Augur, a C. Valerio reus actus VIII. 1, 7.
- FORTUNA** Muliebris I. 8, 4. V. 2, 1.
- FULVIA**, tum a patre, tum a viro inclyta, prostituta VIII. 1, 8.
- FULVIUS**, *nescio qui* V. 9, 3.
- A. FULVIUS**, vir senatorii ordinis, *Aulum Fulvium*, filium, supplicio mortis affecit V. 8, 5.
- FULVIUS** Flaccus, causam dixit VIII. 4, 3.
- CN. FULVIUS** Flaccus, frater Q. Fulvii Flacci Cenforis, a fratre senatu motus II. 7, 5.
- CN. FULVIUS** Flaccus, *quem Livius XXVI. 2. scribit male rem gegisse, Valerio Maximo auctore triumphum repudiavit* II. 8, 3. *sed vide ibi notas.*
- M. FULVIUS** Flaccus, a. V. 482. tribunus plebis II. 7, 15. et a. V. 489. *Aprii Claudii in consularu Collega* II. 4, 7.
- M. FULVIUS** Flaccus, *M. F. Q. N. a. V. 618. Consul* VI. 3, 1. *ubi vid. superbus in senatum Romanum* VIII. 5, 1.
- M. FULVIUS** Nobilior, a. V. 574. Cenfor III. 2, 1.
- Q. FULVIUS** Flaccus, *M. F. imperator, quartum Consul cum Q. Fabio a. V. 544. Capuam cepit* II. 3, 3. II. 8, 4. III. 2, ext. 1. III. 8, 1. V. 2, 1.
- Q. FULVIUS** Flaccus, *Q. F. M. N. a. V. 579. Cenfor* I. 1, 20. fratrem senatu movit II. 7, 5. *Hunc Cel. Ernesti. in Clave Cic. cum patre confundit.*
- Q. PULVIUS** Flaccus, a. V. 639. maritus Sulpiciae, sanctissimae feminae VIII. 15, 12.
- FURIUS**, ab Antonio triumviro ad occidendum Dec. Brutum missus III. 7, 6. VIII. 13, 3.
- FURIUS**, iuris praedicatorii peritus, amicus Q. Scaevolae auguris VIII. 12, 1.
- CN. FURIUS** Brocchus, a servis stupratus VI. 1, 13.
- L. FURIUS** Bibaculus, praetor a. V. 516. ancilia tulit I. 1, 9.
- P. FURIUS**, a Deciano accusatus VIII. 1, *damu. 2. ubi vid.*
- P. FURIUS**, *Sp. F. M. N. Philus, a. V. 539. Cenfor, in magisterio mortuus* II. 9, 8.
- P. FURIUS** Philus, a. V. 617. Consul III. 7, 8.

G.

GABINIANI milites *dicuntur ab* A. Gabinio, qui in Aegyptum missus, ut Ptolemaeum Auleten in regnum restitueret, multos ibi milites reliquerat III. 1, 15.

A. GABINIUS, repetundarum reus, a Cicerone defensus III. 2, 4. VIII. 1, 3. *ubi vid. Ptolemaeum Auleten in regnum reduxit* VIII. 1, ext. 6.

SERV. GALBA, *proavus imperatoris Galbae. Eius temeritas* VI. 2, 11. perfidia VIII. 6, 2. *Ser. Sulpitius GALBA, vid. Sulpitius.*

C. GALLIUS, in adulterio deprehensus VI. 1, 13.

Q. GALLIUS, praetor ante Consulatum Ciceronis de ambitu accusatus, et a Cicerone defensus VIII. 10, 3.

CORN. GALLUS, *vid. Cornelius.* GAURUS, spado Mithridatis regis VIII. 2, ext. 3.

L. GELLIUS Poplicola a. V. 681. Consul et a. V. 683. Cenfor filium suum absolvit V. 9, 1.

T t 2

GELO,

INDEX HISTORICUS.

- GELO**, rex Syracusarum III. 2, *ext.* 9.
- GEMELLUS**, tribunicius viator VIII. 1, 8.
- GEMINIUS Metius**, *vid.* Metius.
- GENTIUS**, rex *Illyricorum* III. 3, 2.
- GENUCIUS**, Matris Magnae Gal-
lus VII. 7, 6. *ubi vid.*
- M. GENUCIUS Cipus** a. V. 515.
praetor in Urbem reverti no-
luit V. 6, 3.
- C. Licinius GETA**, a Cenforibus
a. V. 638. *senatu motus, po-*
stea a. 645. Cenfor factus est
II. 9, 9.
- GILLIAS**, Agrigentinus III. 8,
ext. 2.
- M. Acilius GLABRIO**, duumvir,
patri a. V. 562. *Consuli Ita-*
tum auratam posuit II. 5, 1.
- C. GLAUCIA**, praetor III. 2, 18.
- GORGAS**, Epirota, in funere
matris suae utero elapsus I,
8, *ext.* 5.
- GORGAS**, Leontinus, Isocratis
praeceptor 107. annos vixit
VIII. 13, *ext.* 2. *ei statua au-*
rea in templo Apollinis Del-
phici posita VIII. 15, *ext.* 2.
- GRACCHI**, *Ti. et C. fratres* VI.
7, 1.
- C. GRACCHUS**, *Tiberii frater*,
a. V. 626. a servo suo inter-
imitur VI. 8, 3. h. 7, 6. III. 7,
2. V. 3, 2. VI. 3, 1. in oratio-
nibus habendis post se habuit
servum, qui fistula modos pro-
nuntiationis formabat VIII.
10, 1. *eius caput a L. Septi-*
muleio absciditur VIII. 4, 3:
eius oratio in Plautium scrip-
ta VIII. 5, *ext.* 4. *eius haru-*
spx Herennius Siculus VI. II.
12, 6.
- TI. GRACCHUS**, *frater C. Gracchi*,
a. V. 620. *fragmento subsellii*
ictus I. 4, 2. I. 7, 6. III. 2, 17.
III. 7, 7. III. 8, 6. III. 7, 1. V.
3, 2. VI. 3, 1. *an iure caesus*
VI. 2, 3. *agrariam legem pro-*
mulgavit VII. 2, 6.
- Ti. Sempronius GRACCHUS**, *pa-*
ter Gracchorum I. 1, 3. tribu-
nus plebis a. V. 566. Consul
576 et 591. Cenfor 584. ini-
micus Africani et Asiatici Sc-
pionum III. 1, 8. III. 2, 3.
eius amor erga uxorem III.
6, 1. *vid. quoque* VI. 3, 1. VI.
5, 3. VIII. 7, 1. VIII. 12, 3.
L. Equitius non est eius filius
VIII. 7, 2. VIII. 15, 1.
- Ti. Sempronius GRACCHUS**, *Ti.*
et C. Gracchorum abavus, a.
V. 538. Consul VII. 6, 1. ter-
vos manumittit V. 6, 8. a. V.
541. *perdidit hospitis infidus*
a Poenis occisus I. 6, 8. V. 1,
ext. 6.
- GRANIUS**, princeps coloniae Pu-
teolanae VIII. 3, 8.
- M. Marius GRATIDIANUS**, *vid.*
M. Marius.
- GRYLLUS**, Xenophontis filius,
in praelio cecidit V. 10, *ext.* 2.
- GYGES**, rex Lydiae VII. 1, 2.
- H.
- C. Fabius HADRIANUS**, *vid.* Fa-
bius.
- HAMILCAR**, dux Carthaginien-
sium, *vixit tempore Agathe-*
clis historici I. 7, *ext.* 8.
- HAMILCAR** *pater Hannibalis* VI.
6, 2. *eius odium adversus Ro-*
manos VIII. 3, *ext.* 2.
- HAMMON**, *vid.* Iupiter Hammon.
- HANNIBAL**, superior VII. 3, *ext.*
7. *ubi vid.*
- HANNIBAL**, *dux Carthaginien-*
sium, Hamilcaris filius, terror
Romanorum I. 6, 6. I. 6, 9. II. 7,
15. III. 8, 1. II. 9, 8. III. 2, 11
et 20. III. 7, 1 et 10. III. 7, *ext.*
6. III. 8, 1 et 2. III. 8, *ext.* 1. V.
1, *ext.* 5 et 6. V. 2, 4. V. 3, *ext.*
1. V. 4, 2. III. 1, 6 et 7. V. 6,
7. VII. 2, 3 et 6. VII. 2, *ext.* 16.
eius somnium I. 7, *ext.* 1. Sa-
guntinos

INDEX HISTORICUS.

- gunthnos intra moenia compulit VI. 6, *ext.* 1. Petelliam obsidet VI. 6, *ext.* 2. Casilinum claudit VII. 6, 2. Q. Fabii Maximi fundum immunem ab iniuria relinquit VII. 3, *ext.* 8. Lucanos lacerat VII. 4, 4. *eius* astutia in praelio Cannensi VII. 4, *ext.* 2. *eius* luxuria VIII. 1, *ext.* 1. *eum* repraesentavit Sulla VIII. 2, 1. pontem corporibus Romanis facit VIII. 2, *ext.* 2. regis Prusiae supplex VIII. 2, *ext.* 2. *eius* odium erga Romanos VIII. 3, *ext.* 3. *eius* superbia VIII. 5, *ext.* 3. perfidia VIII. 6, *ext.* 2. Pelorum interficit VIII. 8, *ext.* 1.
- HANNO, dux Carthaginiensium bello Punico primo fortissimus V. 1, 2. VI. 6, 2.
- HANNO. Carthaginiensis, Hannibalis inimicus VII. 2, *ext.* 16.
- HARMODIUS, Atheniensis, patriam ab Hipparchi tyrannide liberat II. 10, *ext.* 1.
- HARMONIA, filia Gelonis, regis Syracusarum III. 2, *ext.* 9.
- MASDRUBAL, dux Carthaginiensium bello Punico primo Regulum capit insidiis I. 1, 14.
- MASDRUBAL, Carthaginiensis, gener Hamilcaris, a servo occisus III. 3, *ext.* 7.
- MASDRUBAL, Hannibalis frater VIII. 3, 1. Cn. Scipionem in Hispania interemit VIII. 15, 11. cum exercitu caesus III. 7, 4. III. 1, 9. VII. 4, 4.
- MASDRUBAL, dux Carthaginiensium ad Syphacem venit, amicitiam eius petitur VI. 9, *ext.* 7.
- MASDRUBALIS, ducis Poenorum, ab Africano minore capti, uxor III. 2, *ext.* 8.
- T. HATERIUS, eques Romanus, inter usum puerilis Veneris absumtus VIII. 12, 8.
- HEGESIAS, Cyrenaeus. philosophus, avroxeqia commendat, ob id ulterius de hac re differere prohibitus VIII. 9, *ext.* 3.
- HELENA, a Zeuxi picta III. 7, *ext.* 3.
- HELENUS, regis Pyrrhi filius V. 1, *ext.* 4.
- HELLANICUS, citatus VIII. 13, *ext.* 6.
- C. HELVIUS Cinna, tribunus plebis, populi manibus discerptus VIII. 9, 1.
- HELVIUS Mancius Formianus, libertini filius, Libonem accusat VI. 2, 8.
- HEPHAESTION, Alexandri amicus III. 7, *ext.* 2.
- HERACLIDES, Syracusanus III. 8, *ext.* 5.
- HERCULES, I. 1, 17. *eius* liberi V. 3, *ext.* 3.
- HERENNIUS, *vid.* Pontius.
- HERENNIUS, Siculus, haruspex et amicus C. Gracchi, in carceres postem illiso capite spiritum posuit VIII. 12, 6.
- HERMOGLES, quid Pausaniae responderit VIII. 14, *ext.* 4.
- HERODOTUS, citatus VIII. 13, *ext.* 5.
- HEROPHILUS, equarius medicus, C. Marium, septies consullem, avum sibi vindicavit VIII. 15, 2.
- HIERO, Siciliae rector VIII. 13, *ext.* 1. I. 1, *ext.* 3. III. 8, *ext.* 1. nonaginta annos vixit VIII. 13, *ext.* 1.
- HIERONYMUS, ultimus Siciliae tyrannus III. 3, *ext.* 5.
- HIPPO, Graeca femina pudica VI. 1, *ext.* 1.
- HIPPOCLIDES, philosophus Epicureus I. 8, *ext.* 17.
- HIPSICRATEA, regina, Mithridatis coniux III. 6, *ext.* 2.
- A. HIRTIUS, a. V. 710. Consul vitam amisit V. 2, 10.
- HOMERUS III. 7, *ext.* 3 et 4. VIII.

INDEX HISTORICUS.

- 8, *ext.* 2. Homericus versus I. 5, 7. Homeri mors non vulgaris VIII. 12, *ext.* 2.
- HORATIUS Cocles**, unus Hetru-
scos sustinet III. 2, 1. III. 7, 2.
- HORATIUS Tergeminus**, trium
Curiatorum victor VI. 3, 6.
VIII. 1, 1.
- M. HORATIUS Pulvillus**, consul
a. V. 244. pontifex Capito-
lium dedicat V. 10, 1.
- HORTENSIA**, Q. Hortensii filia,
causam feminarum apud
triumviros constanter et feli-
citer egit VIII. 3, 3.
- HORTENSIVS Corbio**, nepos Q.
Hortensii III. 5, 4.
- L. HORTENSIUS**, tribunus ple-
bis, diem dicit C. Sempronio
Atratio VI. 5, 2.
- Q. HORTENSIUS**, *orator tempo-
re Ciceronis charissimus* III. 5,
4. *eius* in filio patientia V. 9,
8. *eius* filia Hortensia VIII.
3, 3. testatur contra C. Cor-
nelium, maiestatis reum VIII.
5, 4. actioni plurimum tribuit
VIII. 10, 2. *eius* avaritia VIII.
4, 1.
- C. HOSTILIUS Mancinus**, *vid.*
Mancinus.
- HYBREAS**, Mylasenus, copiosae
atque concitatae facundiae
orator VIII. 14, *ext.* 2.
- P. Plautius HYPSAEUS**, ambitus
reus et nobilis vir, a Pompe-
io contumeliosa voce procul-
catus VIII. 5, 3.
- I.
- IASON**, *argonauta* III. 6, *ext.* 3.
- PASON**, Phraeus, *tyrannus Phe-
rarum in Thessalia* VIII. 10,
ext. 2. casu sanatus I. 8, *ext.* 6.
- IDAEA** mater, e Phrygia arcessi-
ta VII. 5, 2. *vid. quoque* Mater
Deum.
- INDIBILIS**, *rex Hispaniae* III. 3, 1.
- IOPHON**, Sôphoclis filius VIII.
7, *ext.* 12. *ubi vid.*
- IPHIGÉNIA** immolata *pille* VII.
11, *ext.* 6.
- ISIS**. *Eius* sanum dirutum I. 3, 3.
- ISOCRATES**, quartum et nona-
gesimum annum agens librum
scripsit VIII. 7, *ext.* 9. *eius*
praeceptor Gorgias VIII. 13.
ext. 2.
- DEC. IUBELLIUS**, praefectus le-
gionis Campaniae, Rhegium
occupat II. 7, 15.
- T. IUBELLIUS Taurea**, Campa-
nus III. 2, *ext.* 1.
- IUGURTHA**, *Numidiae rex*, a re-
ge Boccho ad Marium perdu-
ctus VIII. 14, 4. a Mario a. V.
649. in triumpho ductus II. 7,
2. VI. 9, 13. *ei* bellum infert
P. Scipio Nasica VII. 5, 2.
- IULIA**, C. Caesaris filia, uxor
Pompeii Magni III. 6, 4.
- IULIA**, i. e. Livia, Augusti uxor
VI. 1, *init.*
- IULIA**, mater Sulpiciae, uxoris
Lentuli Cruscellionis VI. 7, 3.
- Divus IULIUS**, i. e. *Caesar* I. 7, 2.
I. 8, 8. III. 2, 19. *et* 23. Ca.
Dolabellam reum egit VIII.
9, 3. *eius* exercitus ex hostili-
bus cadaveribus aggerem ex-
struit VII. 6, 5.
- IUNIUS**, *vid.* Brutus.
- L. IUNIUS**, a. V. 504. *Consul*, h.
4, 3. *vid.* P. Claudius.
- M. IUNIUS Pera**, a. V. 537. di-
ctator VII. 6, 1.
- IUNO** II. 1, 2. V. 10, 2. Varroni
irata I. 1, 16. Lacinia I. 1, 20.
I. 8, *ext.* 18. *eius* sanum in in-
sula Melita I. 1, *ext.* 2. *eius*
transitus in urbem Romam I.
8, 3. Moneta I. 8, 3. VI. 3, 1.
Capitolina VI. 1, *init.*
- IUPITER** I. 7, *ext.* 1. *et* 6. II. 1,
2. V. 5, 3. Capitolinus I. 2, 8.
Feretrius III. 2, 3. *et* 5. *et* 6.
Hammon VIII. 15, *ext.* 3.
VIII. 5, *ext.* 1. Olympius I. 1,
ext. 3. III. 7, *ext.* 4. V. 10. *ext.*
1. Optimus Maximus, praefat.
I. 1.

INDEX HISTORICUS.

- I. 1, 16. III. 7, 1. IIII. 1, 6. / IIII. 7, 1. V. 10, 1. et 2. Pistor unde? VII. 4, 3. Sabazius I. 3, 2.
- IUVENTIUS, Vitilinum lenonem frustra heredem scripsit VII. 7, 7.
- M. IUVENTIUS *Thalna*, a. V. 590. Consul, in Corsica nimio gaudio enectus VIII. 12, 3.
- L.
- T. LABIENUS, *Caesaris legatus, qui vero postea ad Pompeianas partes transiit* VIII. 14, 5.
- LAELIUS, tribunus plebis Gabinium dimittit VIII. 1, 3.
- C. LAELIUS, *avus Laelii Sapiensis*, Africani maioris legatus, Syphacem capit VI. 9, ext. 7.
- C. LAELIUS, *Sapiens*, IIII. 7, 1. V. 5, 1. amicus Scipionis VIII. 8, 1. eius gener Q. Scaevola VIII. 3, 1. *falso nominatur* Dec. Laelius IIII. 7, 7.
- P. Popilius LAENAS *vid.* Popilius.
- LAETORIUS, amicus C. Gracchi IIII. 7, 2.
- M. LAETORIUS *Mergus*, tribunus militum se interfecit VI. 1, 11.
- L. LAMIA, a. V. 755. cum Servilio Consul I. 8, 11.
- L. LAMIUS, vir praetorius, a. V. 711. supra rogum vocem edidit I. 8, 12.
- LAODICE, uxor Mithridatis regis I. 8, ext. 13.
- LAODICE, *uxor Antiocchi Dei*, filium Beronices intercipit insidiis VIII. 10, ext. 1. Artemonem in lectulo perinde quasi ipsum regem aegrum collocat VIII. 14, ext. 1.
- LARS Tolumnius, Veientium rex ex errore caussa fuit occisorum Romanorum VIII. 9, 3.
- LEDA III. 7, ext. 3. *ubi vid.*
- LENTULI tres IIII. 2, 5. *Fuere* Publius, Lucius et Caius.
- CN. LENTULUS Marcellinus, a. V. 697. Consul de Pompeii Magni potentia questus. VI. 2, 6.
- L. Cornelius LENTULUS *Lupus*, consularis repetundarum crimine oppressus, postea Censor creatus VI. 9, 10.
- L. LENTULUS *Cruscellio*, VI. 7, 3. *ubi vid.*
- L. LENTULUS Crus, Consul cum M. Marcello a. V. 704. *Eius vox* I. 8, 9.
- P. Cornelius LENTULUS *Cethegus*, a. V. 572. Consul II. 5, 1. *vid.* Cethegus.
- P. Cornelius LENTULUS, in Aventino C. Gracchi nefarios conatus fugavit V. 3, 2. *Avus P. Cornelii Lentuli Surae qui Consule Cicerone praetor fuerat.*
- P. LENTULUS Spinther, *Consule Cicerone aedilis* II. 4, 6.
- P. Cornelius LENTULUS Spinther, a. V. 696. *Meselli in Consulatu Collega*, histrioni *Spintheri* simillimus VIII. 14, 4.
- LENTULUS Spinther, a T. Barro irrifus VII. 8, 8.
- LEONICUS, Mithridatis gratum animum expertus V. 2, ext. 2.
- LEONIDAS, *nobilis Spartanus, ad Thermopylas occisus a Persis* I. 6, ext. 1. III. 2, ext. 3.
- M. Aemilius LEPIDUS, *bis Consul a. V. 566. et 578 et Pontifex Maximus*, tutor regis Ptolemaei VI. 6, 1. III. 1, 1. *ubi vid.* IIII. 2, 1.
- Mam. Aemilius LEPIDUS *Livianus*, a. V. 676. Consul VII. 7, 6.
- M. LEPIDUS, a. V. 687. cum L. Volcatio Tullio Consul, testimoniū dicit in C. Corneliū VIII. 5, 4.
- LEPTINES, mathematicus *temporibus Seleuci Nicatoris* V. 7, ext. 1.

INDEX HISTORICUS.

- LIBER** pater, triumphantem exercitum ex India deduxit III. 6, 6.
- L. LIBO**, tribunus plebis, increpat Ser. Galbam VIII. 1, 2.
- L. LIBO** *fecer* Sex. Pompeii, ab Helvio Mancia Formiano accusatur VI. 2, 8.
- LICINIA**, nobilis femina, martum veneno necat VI. 3, 8.
- LICINIUS Buccio**, senator VIII. 3, 2.
- G. LICINIUS** Hoplomachus VIII. 6, 1.
- G. LICINIUS** Macer, *Calvi pater*, vir praetorius, repetundarum reus, sudario ore et faucibus coartatis, incluso spiritu extinctus VIII. 12, 7.
- G. LICINIUS** Sacerdos, citatus a Censore Africano posteriore III. 1, 10.
- G. LICINIUS** Stolo a. V. 385. tribunus plebis, et primus Consul e plebe a M. Popilia Laenate a. V. 396. accusatur VIII. 6, 3. a. V. 389. Consul II. 4, 4.
- LIVIA**, P. Rutili Consulis uxor, vixit 97. annos VIII. 13, 6.
- G. LIVIUS** Drusus VIII. 7, 4. *ubi vid.*
- L. LIVIUS**, primus Latinorum poeta II. 4, 4. *ubi vid.*
- M. LIVIUS** Salinator, a. V. 549. cum Ti. Claudio Nerone Consul II. 9, 6. III. 7, 4. III. 1, 9. III. 2, 2. VII. 2, 6. Hasdrubalem prostermit VII. 4, 4. eius responsum Q. Fabio Maximo datum VIII. 3, 1.
- T. LIVIUS** Patavinus citatus I. 8, ext. 19.
- CN. LOLLIUS**, triumvir, damnatus VIII. 1, *damn.* 5.
- TI. LONGUS**, Sempronio Tuditano sanguine proximus VII. 8, 1.
- Ti. Sempronius LONGUS**, a. V. 559. cum Scipione Africano Consul III. 5, 1.
- LUCRETIAE** pudicitia VI. 1, 1.
- Q. LUCRETIVS** *Vespillo*, a triumviris proscriptus VI. 7, 2.
- SP. LUCRETIVS** *Tricipitinus*, a. V. 244. cum P. Valerio Poplicola Consul III. 1, 1.
- LUCULLI** fratres, an scenam versatilem fecerint? II. 4, 6.
- L. et M. LUCULLI**, testimonium dicunt contra C. Cornelium, maiestatis reum VIII. 5, 4.
- L. Licinius LUCULLUS**, a. Q. Caecilio elusus VII. 8, 5.
- L. Licinius LUCULLUS**, a. V. 603 Consul II. 10, 4. III. 2, 6. V. 2, ext. 4.
- M. LUCULLUS**, *L. F. L. N. frater L. Luculli*, a. V. 680. consul cum C. Cassio Vario, a Varrone adoptatus, unde quoque nominatur M. Terentius Varro Lucullus, et lex frumentaria, quam cum C. Cassio tulit, Calpurnia Terentia dicitur. A M. Antonio triumviro interemptus III. 7, 4.
- L. LUSCIUS**, filius sororis C. Marri, tribunus militum, a C. Plotio caesus VI. 1, 12.
- G. LUTATIUS** Catulus, a. V. 511. Consul Poenorum classem delevit II. 8, 2. primum bellum Punicum confecit I. 3, 1.
- M. LUTATIUS** *Pyrrhus*, splendidus eques Romanus VII. 2, 4.
- Q. LUTATIUS** Cerco, a. V. 512. Consul Faliscos in deditionem accepit VI. 5, 1.
- Q. LUTATIUS** Catulus II. 4, 6. *vid.* Catulus.
- Q. LUTATIUS** Catulus, a. V. 651. C. Marri in consulatu Collega, desertus ab equitibus in praelio contra Cimbrum V. 8, 4. Cimbrum vincit VI. 3, 1. se ipse interficit VIII. 12, 4.
- Q. LUTATIUS** Catulus, *Q. Filii*, a. V. 675. Consul cum M. Annio Lepido, collegam ex Italia depulit II. 8, 7. adolescens de-

INDEX HISTORICUS.

- deliciis deditur VI. 9, 5. Pompeium laudat VIII. 15, 9.
- LYCO, *Molossus*, a Pyrrho Romanis obviam missus V. 1, ext. 3.
- LYCURGUS, Lacedaemoniis persuasit, leges suas Apollinis consilio compositas I. 2, ext. 3. II. 6, 1. patria pulsus V. 3, ext. 2. unam legem Lycurgi abrogat aliquamdiu Agefilaus VII. 2, ext. 15.
- LYSIAS, Socratem defendere cupiens ab ipso Socrate prohibitus VI. 4, ext. 2.
- LYSIMACHUS, *dux Alexandri M. et postea rex Thraciae* VI. 2, ext. 3. ab Alexandro M. leoni obiectus VIII. 3, ext. 1.
- LYSIPPUS, *statuarius*, solus finxit Alexandrum Magnum VIII. 11, ext. 2.
- M.
- C. Licinius MACER, *vid.* Licinius.
- P. MAENIUS, severus pudicitiae custos VI. 1, 4.
- GN. MAGIUS *Chilo*, Marcellum in patriam rediturum interficit VIII. 11, 4.
- MAGO, *Poenorum dux, Hannibalis frater*, occidit Ti. Gracchum I. 6, 8. Poenis nuntiat pugnam Cannensem VII. 2, ext. 16.
- MAHARBAL, praefectus in exercitu Hannibalis VIII. 5, ext. 3.
- GN. MALLIUS, (Manlius) *cum P. Rutilio Consul* II. 3, 2.
- MAMILIUS Octavius, *dux Tusculanorum* I. 8, 1. *Florus a. V. 257.*
- P. Cornelius MAMMULA, *tempore cladis Cannensis* praetor in Sardinia VII. 6, 1.
- C. Hostilius MANCINUS, *a. V. 616. Consul* in Hispaniam profectus infauftis omnibus I. 6, 7. eius miserabilis deditio II. 7, 1.
- MANDANE, *filia Astyagis, uxor Cambysis, mater Cyri* I. 7, ext. 5.
- G. MANILIUS Crispus, *auctor legis Maniliae*, a Cn. Pisone reus actus VI. 2, 4.
- M. MANILIUS, *a. V. 605. proconsul Africae* V. 2, ext. 4.
- GN. MANLIUS Vulso, *a. V. 564. Consul* VI. 1, ext. 2.
- L. MANLIUS Imperiosus, a Pomponio accusatus, per filium T. Manlium liberatur V. 4, 3. filium rus relegat ob hebes et obtusum cor VI. 9, 1.
- L. MANLIUS, Carthaginensibus deditur VI. 6, 3.
- M. MANLIUS, *e rupe Tarpeia a. V. 370. praecipitatus* VI. 3, 1.
- T. MANLIUS Imperiosus *Torquatus, Lucii Manlii filius, a. V. 413. tertium Consul* I. 7, 3. severus in filium II. 7, 6. VI. 9, 1. VIII. 3, 4. ducem Gallorum interimit III. 2, 6. patrem a Pomponio tribuno plebis accusatum liberat V. 4, 3. obtusae cordis inter initia iuventutis VI. 9, 1. ei nemo iuniorum obviam processit, quod filium suum securi percussit VIII. 3, 4. eius imaginem in acrio positam habuit T. Manlius Torquatus, qui in filium Silanum severus fuit V. 8, 3.
- T. MANLIUS Torquatus, *is qui cum Cn. Octavio a. V. 588. Consul fuerat*, in filium D. Silanum severus V. 8, 3. *Eius atavus fuit ille T. Manlius Torquatus, qui filium suum securi percussit.*
- T. MANLIUS Torquatus, *consulatum recusavit*, VI. 4, 1. *ubi vid.*
- MANLIUS Torquatus VI. 4, 1. *ubi vid.*
- M. Claudius MARCELLUS, *dux Romanorum bello Punico secundo*

INDEX HISTORICUS.

- do, a. 545. quintum consulatum gerens, occisus* I. 1, 8. et 9. I. 6, 9. III. 8, ext. 1. III. 1, 7. V. 1, ext. 6. desertores Cannenses non recepit II. 7, 15 ob captas Syracusas non triumphavit II. 8, 5. Archimedes servare voluit VIII. 7, ext. 7. captis Syracusis flevit V. 1, 4. regem Gallorum obtruncat III. 2, 5. tribuno plebis, qui filium suum de stupro appellasset diem dixit VI. 1, 7.
- M. MARCELLUS, pater C. Aesernini et P. Lentuli Marcellini;** reus, contra se acrem testem habuit L. Crassum, oratorem VIII. 5, 3.
- M. Claudius MARCELLUS, a. 702. Consul, adversarius Caesaris,** Athenis a Cn. Magio Chilone, familiari suo, pugione confossus VIII. 11, 4.
- CN. MARCIUS Coriolanus,** III. 3, 4. V. 2, 1.
- L. MARCIUS, Septimi filius, eques Romanus,** a duobus exercitibus dux lectus VIII. 15, 11. II. 7, 15. *De quo videndus Livius XXV. floruit a. V. 541.*
- Q. MARCIUS Rex superior** V. 10. 3. ubi vid.
- L. MARCIUS Philippus** vid. Philippus.
- L. MARCIUS Censorinus, a. V. 606. Censor** VI. 9, 10.
- C. MARIUS, septies Consul** III. 1, 2. III. 3, 14. V. 2, 8. et 9. V. 6, 1. VI. 1, 12. VI. 1, ext. 3. a Minturnensibus servatus I. 5, 5. I. 7, 5. II. 10, 6. noluit graecam linguam discere II. 2, 3. eius insolens factum III. 6, 6. capite cencos in militiam legit II. 3, 1. hostis a Sylla iudicatus III. 8, 5. civilem sanguinem hausit II. 8, 7. sextum Consul III. 2, 18. de delicato quaestore Sylla queritur VI. 9, 6. ad auxilium fervorum confugit VIII. 6, 2. eius varia fortuna VI. 9. 14. eius animosum iudicium VIII. 2, 2. a Fannia adiutus VIII. 2, 3. ab Africano posteriore laudatus VIII. 15, 7. Q. Catuli collega in consulatu VIII. 12, 4. eius cineres erutos in Anienis alveum sparsit Sulla, VIII. 2, 1. eius crudelitas VIII. 2, 1. Equitum in custodiam ducit VIII. 7, 1. ei bellum Mithridaticum committitur VIII. 7, mil. 1. eius funus VIII. 11, 2. an avus Herophili VIII. 15, 2.
- C. MARIUS, C. Marii, septies consulis filius, a. V. 671. Consul** VII. 6, 4. Praeneste a servo suo interemptus VI. 8, 2.
- L. MARIUS, tribunus plebis,** legem de triumphis tulit II. 8, 1.
- M. MARIUS Gratidianus,** praetor, iussu Sullae a Catilina crudeliter interfectus VIII. 2, 1. VIII. 7, mil. 1. vid. Cicero de Pest. Consul. 3. et Perizon. Anim. Hist.
- T. MARIUS Urbicus,** Augustum heredem suum fore mentitus VII. 8, 6.
- MARS, I. 1, 2. III. 7, ext. 6,** victoriam Romanorum adiuvit I. 8, 6. imperii Romani pater II. 7, 7. unde.
- MARTIALIS flamen** I. 1, 2.
- MARULLUS Epidius,** tribunus plebis Caesari, tamquam regnum affectanti, invidiam fecit, V. 7, 2.
- MASINISSA, rex Africae** I. 1, ext. 2. II. 10, 4. V. 1, 7. V. 4, ext. 4. ei a Romanis soluta libertas tributa VII. 2, 6. sexaginta annos regnavit VIII. 1, ext. 1. salutem suam canum custodia vallavit VIII. 1, ext. 2.
- MASSIVA, eius avunculus Masinissa rex, V. 1, 7. not.**

MATER

INDEX HISTORICUS.

MATER Deum, I. 8, 11. VIII. 15, 3. *vid.* Idaea mater.

MATRIS Magnae Gallus VII. 7, 6.

MAUSOLUS, rex Cariae, maritus Artemisiae III. 6, *ext.* 1.

MEGULLIA *Dotata* III. 4, 10.

SP. MELIUS, ab Ahala occisus V. 3, 2. VI. 3, 1.

C. MEMMIUS, L. Octavium nervis contudit VI. 1, 13.

C. MEMMIUS, tribunus plebis, accusator A. Gabinii VIII. 1, 3.

C. MEMMIUS, L. *Memmii* frater, repetundarum accusatur. Scauri testimonium in eum nihil valet VIII. 5, 2.

MEMPHITES, filius Ptolemaci Phifconis et Cleopatrae, a patre crudeliter interfectus VIII. 2, *ext.* 5.

MENELAUS lamentans VIII. 11, *ext.* 6.

L. MENENII Agrippae uxor Aebucia furiola VII. 8, 2.

MENOGENES, cocus similis fuit Cn. Pompeio Straboni, *Magni* patri VIII. 14, 2.

MENOGENES, histrio similis Q. Metello *Nepoti* VIII. 14, 5.

L. Cornelius MERULA, flamen Dialis, a. V. 666. *Consul*, postquam se abdicavit, incisis venis spiritum posuit VIII. 12, 5.

M. MESSALLA Cenfor a. V. 599. cum C. Cassio II. 4, 2.

M. Valerius MESSALLA, *filius M. Valerii Messallae*, a. V. 692. *Consulis*, a. V. 698. *vero Censoris*, et *Hortensiae*, sororis Q. *Hortensii*, oratoris *clarissimi*, ambitus reus V. 9, 2.

M. Valerius MESSALLA *Niger*, a. V. 692. *Consul* et 698. *Censor*, simillimus Menogeni histioni VIII. 14, 5.

C. MESSIUS, aedilis II. 10, 8.

METELLI, *vid.* Caecilia.

Q. et L. METELLI fratres, ille

Macedonicus, hic *Calvus*, in Q. Pompeium acerrime testimonium dicunt VIII. 5, 1.

L. METELLUS, a. V. 502. et 506. et 510. *Consul*, Pontifex Maximus Palladium incolume servavit I. 4, 4. non passus est, Consulem ex urbe egredi I. 1. 2. centum annos vixit VIII. 13, 2. *Fuit avus Macedonici.*

L. Caecilius METELLUS, iuvenis nobilissimus, a. V. 537. auctor deferendae Italiae V. 6, 7. quaestor (a. V. 539. *teste Livio*) a Censoribus inter aenariarios relatus II. 9, 8.

L. Caecilius METELLUS *Calvus*, *frater Macedonici*, a. V. 638. *Censor* II. 9, 9.

Q. METELLUS *Celer*, stuprosae mentis acer punitor VI. 1, 8.

Q. METELLUS *Creticus*, *Macedonici nepos*, a. V. 685. *Consul*, Cretenses obsidet VII. 6, *ext.* 1.

Q. Caecilius METELLUS, *Macedonici pater*, a. V. 547. *Consul* VII. 1, 3.

Q. METELLUS *Macedonicus*, *Calvi frater* et *Numidici patruus* II. 7, 10. III. 1, 12. V. 1. 5. III. 2, 21. vir consularis, legatus Furii Philii III. 7, 5. Consulatatus repulsa afflictus VII. 5, 4. de Pseudophilippo triumphat VII. 5, 4. maximam partem Achaici belli profugavit VII. 5, 4. *eius* felicitas VII. 1, 1. dolo Contrebiam capit VII. 4, 5. ex odio in Q. Pompeium dimittit magnam partem milirum VIII. 3, 7.

Q. METELLUS *Numidicus*, L. *Metelli Calvi filius* II. 7, 2. III. 8, 4. repetundarum reus II. 10, 1. patria pulsus III. 1, 13. V. 2, 7. *Censor* (a. V. 651.) ab Equitio censum accipere nolens lapidibus est prostratus

INDEX HISTORICUS.

- Statius VIII.** 7, 2.
Q. Caecilius METELLUS Pius, *Numidici filius* V. 2, 7. testimonium dicit in C. Cornelium, maiestatis reum VIII. 5, 4. contra Sertorium missus VIII. 15, 8. *eius* luxuria VIII. 1, 5.
Q. METELLUS Nepos, a. V. 696. *Consul,* VII. 8, 3. histrioni Pamphilio simillimus VIII. 1, 4.
Q. METELLUS, a. V. 680. praetor urbanus VII. 7, 7. *Nescio an Metellus Nepos?*
METELLUS Scipio, vid. VIII. 1, 3.
Q. Caecilius METELLUS Pius Scipio *vid.* Scipio.
METHYMNATUS, filius Mastinissae regis Numidiae VIII. 13, *ext.* 1.
Geminus METIUS, Tusculanorum dux bello Latino II. 7, 6.
METIUS Fufetius, dux Albanorum, *Romanos per fide deserit* VII. 4, 1.
C. MEVIUS, centurio divi Augusti III. 8, 8.
MIDAS, rex Phrygiae I. 6, *ext.* 2, *et* 3. I. 7, *init.*
MILO Crotoniatus, seris lacertus VIII. 12, *ext.* 9.
MILTIADES, Atheniensis in carcere mortuus V. 3, *ext.* 3. *eius* tropaea VII. 14, *ext.* 1.
MINERVA I. 7, 1. II. 1, 2. V. 10, 2. *eius* clypeus VIII. 14, 6.
MINOS, Cretensium rex V. 3, *ext.* 3. a Iove traditus sibi leges praerogabat I. 2, *ext.* 1.
L. MINUCIUS Augurinus, a. V. 295. *Consul,* a dictatore coactus consulatum deponere II. 7, 7. V. 2, 2.
L. MINUCIUS Basilus, praefectus equitum apud Caesarem in Gallia. Ei quidam in Graecia falsum testamentum subiecit VIII. 4, 1.

- L. MINUCIUS Myrsilus, Carthaginiensibus** deditus VI. 6, 3.
M. MINUCIUS Rufus, magister equitum dictatori aequatus III. 8, 2. V. 2, 4.
MINYAE, III. 6, *ext.* 3.
MITHRIDATES, Ponsi rex, a Ca. Pompeio Magno victus III. 6, *ext.* 2, V. 1, 9. VIII. 15, 4. *gratus* V. 2, *ext.* 2. *eum* Sulla compescuit VI. 9, 6. duarum et viginti gentium linguas edidit VIII. 7, *ext.* 16. *eius* crudelitas erga cives Romanos in Asia VIII. 2, *ext.* 3. adversus eum Marius dux eligitur VIII. 7, *mil.* 1. cum patre bellum de dominatione gessit VIII. 11, *ext.* 2. *ubi vid.* ei servire maluit M. Aquilius VIII. 13, 1.
MOLO Apollonius rhetor, Ciceronis praeceptor II. 2, 3.
MUGA, tum a patre, tum a viro incluta, prostituta VIII. 1, 8.
P. MUCIUS, tribunus plebis (a. V. 268.) collegas suos vivos cremavit VI. 3, 2.
P. MUCIUS Scaevola, sub cuius consulatione a. V. 620. *Ti. Gracchus interficitur* III. 2, 17.
Q. MUCIUS Scaevola, dextram suam exuri passus in castris Rorsenae III. 3, 1.
Q. MUCIUS Scaevola Q. F. Q. N. Augur; a. V. 636. *Consul,* se adduci non passus est, ut C. Marium hostem indicaret, III. 8, 5. vir excellentissimus, testis productus, III. 1, 11. ad hunc enim Scaevolam retulerim. Gener C. Laetii et focer L. Crassi oratoris III. 5, 4. VIII. 8, r. de iure praedictorio respondere non vult VIII. 12, 1.
Q. MUCIUS Scaevola, P. F. P. N. Pontifex maximus a. V. 658. L. Crassi, *quocum et aelitas aliosque magistratus gessi,*

INDEX HISTORICUS.

- gessit, in consulatu Collega*
 Aniam sancte obtinuit VIII. 15,
 6. optime pilatus fuisse traditur
 VIII. 8, 2. *ubi vid.* in funere
 C. Marii vulneratur VIII.
 11, 2.
- M. MULVIUS**, triumvir damna-
 tur VIII. 1. *damn.* 5.
- L. MUMMIUS Achaicus**, cenfor,
 enervis vitae VI. 4, 2. fum-
 mam manum adiecit bello
 Achaico VII. 5, 4.
- MUNATIUS Flaccus**, Pompeiani
 nominis defensor, crudelita-
 tem efferatam exercuit in At-
 teguenses VIII. 2, 4.
- MUNATIUS Rufus**, M. Catoni
 Uticensi fidus comes, *citatus*
 III. 3, 2.
- L. MUNATIUS Plancus**, *vid.*
 Plancus.
- MUSICANES**, Masinissae filius V.
 1, 1.
- MUSAE** I. 6, *ext.* 3.
- N.**
- NAEVIUS Surdinus** *vid.* Sur-
 dinus.
- M. NAEVIUS**, *tribunus plebis*,
 Scipioni diem dicit III. 7, 1.
- Q. NAEVIUS**, centurio, *a. V.* 6, 2.
 velitum usum reperit II. 3, 3.
- NAVIUS**, *vid.* Attius.
- NAUSIMENIS**, Atheniensis, uxor
 obmutuit I. 8, *ext.* 3.
- C. NAUTIUS Rutilus**, *a. V.* 295.
consul V. 2, 2.
- NEARCHUS**, tyrannus *Eleatum*
 III. 3, *ext.* 3.
- NEPTUNUS** VI. 9, *ext.* 5. *eius*
imago VIII. 11, *ext.* 5.
- C. CLAUDIUS Nero**, *consul*, se-
 cundi Punici belli temporibus
 firmissimum reipublicae latus
 II. 9, 6. III. 1, 9. III. 2, 2. V. II.
 2, 6. cum Livio Salinatore
 Hasdrubalem vincit VII. 1, 4.
- NICOCREON**, tyrannus Cyprio-
 rum III. 3, *ext.* 4.
- C. NORBANUS**, *postea a. V.* 670.
- consul factus*, maiestatis cri-
 mine accusatus, contra se ha-
 buit testem M. Scaurum,
 principem fenatus VIII. 5, 2.
- NUMA Pompilius**, *rex Romano-
 rum secundus* I. 1, 12. *eius* no-
 cturni congressus cum Dea
 Aegeria I. 2, 1.
- NUMILIZINTHES**, Diogiridis
 filius, Thraciae rex crudelissi-
 mus VIII. 2, *ext.* 4.
- A. NUMIUS**, competitor Satur-
 nini in tribunatu, a populo
 interemtus VIII. 7, 3.
- NUMITOR**, avus Romuli et Remi,
 rex Albanorum II. 2, 9.
- O.**
- OCHA**, Darii Ochi soror atque
 focus VIII. 2, *ext.* 7.
- Darius OCHUS**, Artaxerxis filius,
 rex Persarum crudelis VIII.
 2, *ext.* 7.
- OCTAVIA**, soror Augusti VIII.
 15, 3.
- CN. OCTAVIUS Nepos**, *a. V.* 666.
cum Cinna consul I. 6, 10. III.
 7, 5.
- L. OCTAVIUS**, in adulterio de-
 prehensus VI. 1, 13.
- OCTAVII Balbi**, a triumviris
 proscripti, amor erga filium
 V. 7, 3.
- OEBARES**, equiso Darii Hytaspis
 vafer VII. 3, *ext.* 2.
- OEDIPUS**, Thebanus, Athenis se-
 pultus V. 3, *ext.* 3.
- OFILIUS** VII. 8, 1. *not.*
- Q. OGULNIUS**, legatus, *a. V.* 484.
consul I. 8, 2. III. 3, 9.
- L. OPIMIUS**, *a. V.* 629. praetor
 Fregellas excidit II. 8, 4. *Con-
 sul a. V.* 632. C. Gracchum
 trucidavit II. 8, 7. edixit, se
 C. Gracchi caput auro repen-
 surum VIII. 4, 3.
- OPPIUS Gallus**, M. Popilio sena-
 tori familiarissimus VII. 8, 9.
- C. Sergius ORATA**, penfilia bal-
 nea

INDEX HISTORICUS.

- nea primus facere instituit
VIII. 1, 1.
- ORESTES III. 7, *init.*
- CN. ORESTES, a. V. 676. praetor Urbis VII. 7, 6.
- ORESTILLA, uxor M. Plautii III. 6, 3.
- Aurelia ORESTILLA, Catilinae uxor VIII. 1, 9.
- ORGIAGON, regulus Gallograecorum VI. 1, *ext.* 2.
- ORONTES, (alii Oroetes) Darii *Hyaspis* regis praefectus VI. 9, *ext.* 5.
- OTACILIA *Laterensis*, numos a C. Visellio Varrone frustra petiit VIII. 2, 2.
- T. OTACILIUS, tempore cladis Cannensis in Sicilia praetor VII. 6, 1.
- OTHRYADES, Spartanus fortissimus III. 2, *ext.* 4.
- P.
- PACIAECI, Hispani nobilissimi V. 4, *ext.* 3.
- M. Lollius PALICANUS III. 8, 3. *ubi vid.*
- PAMPHILUS, histrio tertiarum partium VIII. 14, 4.
- Urbinius PANOPION, proscriptus, a fideli servo liberatus VI. 8, 6.
- C. Vibius PANSa, a. V. 710. *consul* V. 2, 10.
- C. PAPIRIUS *Masso*, a. V. 522. *consul* III. 6, 5.
- CN. PAPIRIUS *Carbo*, *vid.* Cn. Carbo.
- L. PAPIRIUS *Cursor*, a. V. 429. dictator II. 7, 8. III. 2, 8.
- L. PAPIRIUS *Cursor*, *filius dictatoris*, a. V. 460. *consul* Aquiloniam oppugnat VII. 2, 5.
- PAPIRIUS, scripsit verba deditionis Faliscorum VI. 5, 1.
- PARMENIO *dux Alexandri Magni* III. 8, *ext.* 6. quid Alexander M. illi responderit VI. 4, *ext.* 3.
- SER. PATERCULUS, Sulpiciae pater VIII. 15, 12.
- L. Aemilius PAULLUS, *Macedonici pater*, apud Cannas occisus III. 4, 4. V. 1, *ext.* 6.
- L. Aemilius PAULLUS, *Macedonicus*, a. V. 585. *Consul*. cum Perse bellum gessit I. 5, 3. VIII. 11, 1. V. 1, 8. Perse cepit I. 8, 1. II. 7, 14. III. 3, 8. III. 4, 9. pauper III. 4, 11. Musicanem ad patrem remittit V. 1, 1. quatuor filios amittit V. 10, 2. avus Q. Aelii Tuberonis VII. 5, 1. aliquoties frustra consularum petit VII. 5, 3. a principibus Macedoniae elatus II. 10, 3.
- PAUSANIAS, *nobilis Macedo*, *obtruncat regem Philippum*, *Alexandri patrem* I. 8, *ext.* 9. VIII. 14, *ext.* 4.
- PAUSANIAS *dux Spartanorum* II. 6, 1.
- PEDANIUS, centurio III. 2, 20.
- PELORUS, ab Hannibale interceptus VIII. 8, *ext.* 1.
- PERICLES, *Atheniensis orator et dux* II. 6, 5. III. 3, *ext.* 1. avunculus Alcibiadis III. 1, *ext.* 1. intra quatrimum duobus filiis spoliatus V. 10, *ext.* 1. in comoedia vaticinans introductus VII. 2, *ext.* 7. *eius* eloquentia VIII. 9, *ext.* 2. *eius* oratio simillima orationi Pisistrati VIII. 9, *ext.* 2. Athenienses ob solis defectum erigit VIII. 11, *ext.* 1.
- PERILLUS, saevus aenei tauri inventor VIII. 2, *ext.* 9.
- PERO, *cuius filia fuerit vid. ad* V. 4, *ext.* 1.
- M. PERPERNA, a. V. 623. *Consul*, Aristonice cepit III. 4, 5.
- M. PERPERNA, M. F. a. V. 661. *Consul et a. V. 667. Censor*, omnes senatores supervixit VIII. 13, 4.
- M. PERPERNA, *vir praetorius a. V.*

INDEX HISTORICUS.

- a. V. 681. occisus VI. 2, 8. *Sine dubio M. Perpernae a. V. 661. Consul filius, nam Vel-leius II. 30. eum gentis clario-ris quam animi fuisse ait.*
- PERSES**, rex Macedoniae ultimus, a L. Aemil. Paulo victus I. 5, 3. II. 7, 14. III. 3, 8. III. 4, 9. V. 1, 8. VI. 2, 3. VIII. 11, 1. captus I. 8, 1. II. 2, 1. Albae decessit V. 1, 1.
- C. P. SCENNIVS**, triumvir capi-talis VI. 1, 10.
- L. PETILIUS**, scriba a. V. 572. I. 1, 12.
- Q. PETILIUS**, a. V. 572 praetor urbanus I. 1, 12. a. V. 577. Consul I. 5, 9. occisus II. 7, 15.
- Q. PETILI**, duo, Scipioni ma-iiori diem dicunt III. 7, 1.
- M. PETRIVS**, scenam auro prae-textuit II. 4, 6.
- PETRONIA**, uxor Tettii VII. 7, 3.
- PETRONIVS Sabinus**, vixit sub *Tarquinio Superbo* I. 1, 13.
- L. PETRONIVS**, admodum hu-mili loco natus, ad equestrem ordinem pervenit III. 7, 5.
- PHALARIS**, tyrannus Agrigenti-norum III. 3, ext. 2. VIII. 2, ext. 9.
- PHANARETE**, obstetrix, mater Socratis III. 4, ext. 1.
- PHERENICE**, sola omnium femi-narum ad spectaculum gy-mnicum admissa VIII. 15, ext. 4.
- PHIDIAS** I. 1, ext. 7. III. 7, ext. 4. clypeo Minervae effigiem suam inclusit VIII. 14, 6.
- PHILAENI**, fratres Carthaginien-ses vivi sepeliuntur amore patriae V. 6, ext. 4.
- PHILEMON**, comicus, risu mor-tuus VIII. 12, ext. 6.
- PHILIPPUS**, rex Macedoniae, *Alexandri Magni pater* VI. 2, ext. 1. VIII. 5, ext. 1. obrun-catur I. 8, ext. 9. VIII. 14, ext. 4. eius crapula a muliere ex-probrata VI. 2, ext. 1. filium Alexandrum increpat VII. 2, ext. 10.
- PHILIPPUS**, rex Macedoniae, a T. Flaminio a. V. 559. devictus II. 9, 3. III. 5, 1. III. 8, 5. V. 2, 6. VIII. 1, 3.
- PHILIPPUS**, Fulvii Flacci servus octies tortus VIII. 4, 3.
- PHILIPPUS**, medicus *Alexandri Magni* III. 8, ext. 6.
- L. Marcivs PHILIPPUS**, a. V. 662. cum *Sext. Iul. Caesare* consul VI. 2, 2. VIII. 5, 2.
- Q. Marcivs PHILIPPUS**, a. V. 599. Consul VI. 3, 7.
- PHILO**, Atheniensis architectus, armamentarium insigne tecit VIII. 12, ext. 2.
- PHILOCRATES**, servus C. Marii minoris, dominum intertecit VI. 8, 3.
- PHINTIAS**, *Pythagoricus*, *Damo-nis amicus* III. 7, ext. 1.
- PHOCION**, dux *Albaniensis* III. 8 ext. 2. extra patriam sepul-tus V. 3, ext. 3.
- PHRAARTES**, rex *Parthorum*, terret Romanos VII. 6, 6.
- PHRYNE**, nobile Athenis scor-tum III. 3, ext. 3.
- PHYA**, ignota mulier, ad habi-tum Deae formata a Pisistrato I. 2, ext. 2.
- PINDARUS**, poeta lyricus grae-cus. Eius mors VIII. 12, ext. 7.
- PINDARUS**, C. Cassii libertus, do-minum iussu ipsius obruncat VI. 8, 4.
- PIRITHOVS**, *Thesei amicus* III. 7, 4.
- PISISTRATUS**, *Asbeniensium ty-rannus* V. 3, ext. 3. eius fraus in recuperanda tyrannide I. 2, ext. 2. eius clementia V. 3, ext. 2. quantum eloquentia valuerit VIII. 9, ext. 1.
- C. Calpurnius PISO**, a. V. 682. praetor Urbis VII. 7, 5. vid. Calpurnius.

CN.

INDEX HISTORICUS.

CN. PISO, C. Manilium Crispum reum agit VI. 2, 4.

L. Calpurnius PISO, *vid.* Calpurnius.

PITTACUS, *unus e septem sapientibus Graecis, Mitylnaeus* IIII. 1, *ext.* 6. *et* 7. tyrannidem deponit VI. 5, *ext.* 1.

PLAETORIA, filia Aebuciae VII. 8, 2.

M. PLAETORIUS, a Sulla interfectus VIII. 2, 1.

M. PLAETORIUS, primipili centurio, dedicat aedem Mercurii VIII. 3, 6. *ubi vid.*

L. Munatius PLANCUS, *bis Consul et Censor* VI. 8, 5.

C. Plotius PLANCUS, Munatii Planci, consularis et censorii frater, a triumviris proscripius iugulatur VI. 8, 5.

PLATO V. 10, *ext.* 2. *eius* in cunis dormientis labellis apes mel inferuerunt I. 6, *ext.* 3. I. 7, *inir.* *eius* moderatio IIII. 1, *ext.* 1. *et* 2. *eius* sapiens dictum VII. 2, *ext.* 4. *eius* industria VIII. 7, *ext.* 3. *eius* modestia VIII. 12, *ext.* 1. *citatus* I. 8. *ext.* 1.

M. PLAUTIUS Hypsaeus, *a.* V. 628. M. Fulvii Flacci in Consulatū Collega VIII. 5, 1.

C. PLAUTIUS Numida, senatorii vir ordinis IIII. 6, 2.

M. PLAUTIUS Silvanus, se ipse interemit IIII. 6, 3.

Q. PLEMINIUS, *a.* V. 549: Scipionis legatus, in carcere mortuus I. 1, 21.

C. PLOTIUS, *homo impurus* VI. 1, 9.

C. PLOTIUS, miles manipularis in exercitu C. Marii VI. 1, 12.

POLEMO, Atheniensis, perditae luxuriae adolescens, a Xenocrate resipiscere coactus VI. 9, *ext.* 1.

POLLUX, *vid.* Castor.

POLYCRATES, Samiorum tyran-

nus felicissimus per omnem vitam, tandem cruci affixus VI. 9, *ext.* 5.

POLYDAMAS, athleta. *Eius* mortu VIII. 12, *ext.* 10.

POLYSTRATUS, Epicureus I. 6, *ext.* 17.

POMPEIUS, *quis?* *vid.* III. 3, 2.

CN. POMPEIUS Magnus I. 8, *ext.* 13. II. 4, 6. III. 2, 23. III. 8, 7. V. 1, 9. *et* 10. V. 2, 9. V. 3, 5. V. 5, 4. V. 7, *ext.* 2. VI. 2, 4. *et* 5. *et* 6. *et* 7. *et* 8. *et* 11. *vi-*ctus a Caesare I. 5, 6. I. 6, 12. III. 5, 5. interemtus I. 8, 9. a Caesaris concordia se arripit I. 8, 10. gener Scipionis III. 2, 13. VIII. 5, 3. *eius* uxor Iulia III. 6, 4. Calaguritanos obsidet VII. 6, *ext.* 3. testamentum signat VII. 7, 2. prae aliis aestimatur VIII. 15, 8. insolens VIII. 5, 3. exercitum inuita ciuitate obtinebat VIII. 7, *mil.* 2. similis fuit Vibio, ingenuae stirpis, et Publicio libertino VIII. 14, 1. Theophanem civitate donavit VIII. 14, 3.

CN. POMPEIUS Strabo, Magni pater, Sexti filius, *a.* V. 664. consul, Aiculum cepit VI. 9, 9. similis fuit Menogehis, coci sui VIII. 14, 2.

CN. POMPEIUS, adolescens, Magni filius, in Hispania a Caesare oppressus VIII. 15, 2.

Q. POMPEIUS Rufus, *A. F. a.* V. 612. consul, *a.* V. 617. legatus Furii Philii III. 7, 5. a Caepionibus et Metellis accusatus absoluitur VIII. 5, 1. successor Q. Metelli Macedonici in Hispania VIII. 3, 7.

Q. POMPEIUS Rufus, *Q. F. a.* V. 665. Sullae in Consulatū Collega, in magisterio, in modum hostiae mactatus est a militibus VIII. 7, *mil.* 2. praetor urbanus (*a.* V. 662.) III. 5, 2.

Q. POM-

INDEX HISTORICUS.

- Q. POMPEIUS, filius Q. Pompeii**
Rufi et Corneliae, Syllae filiae
 III. 2, 7.
- SEXT. POMPEIUS, Valerii Ma-**
ximi amicus III. 7, *ext.* 2. II.
 6, 8.
- T. POMPEIUS Rheginus** VII. 8,
 4, *ubi vid.*
- POMPO, Numae Pompilii regis**
Romanorum pater I. 1, 12.
- POMPONIUS, amicus C. Grac-**
chi III. 7. 2.
- POMPONIUS Rufus, scripsit Col-**
lectorum librum III. 4, *indr.*
- POMPONIUS, tribunus plebis, L.**
Manlium accusat V. 4, 3.
- T. POMPONIUS Atticus, vid. At-**
ticus.
- PONTIUS, castratus** VI. 1, 13.
- PONTIUS Aufidianus, eques Ro-**
manus VI. 1, 3.
- Herennius PONTIUS, Claudii**
Pontii, ducis Samnitum pa-
ter VII. 2, *ext.* 17.
- PONTIUS Lupus, eques Roma-**
nus VIII. 7, 5.
- T. PONTIUS** III. 8, 7.
- M. POPILIUS, senatorii ordinis**
vir, moriens mentitur VII.
 8, 9.
- G. POPILIUS Laenas, Picenae re-**
gionis, legionarius Miles, a
Cicerone defensus, Cicero-
nem iugulavit V. 3, 4.
- G. POPILIUS Laenas, bis Consul**
a. V. 583. et 498, legatus ad
Antiochum missus VI. 4, 3.
- M. POPILIUS Laenas, a. V. 396.**
accusat C. Licinium Stolo-
nem VIII. 6, 3.
- M. POPILIUS Laenas, a. V. 610.**
praetor VIII. 1, *amb.* 1, *a. V.*
 614. *Consul* I. 3, 2.
- P. POPILIUS, sanguine iunctus**
cum M. Anneio VII. 7, 2.
- P. POPILIUS Laenas a. V. 621.**
P. Rupilius in Consulatu Colle-
ga III. 7, 1.
- POPPLICOLA, vid. Valerius.**
- Q. POPPEDIUS, Latinorum prin-**
ceps III. 1, 2.
- PORCIA, Catonis Uticensis filia,**
M. Iunii Bruti, percussoris Cae-
saris, uxor III. 2, 15. III. 6, 5.
- PORSENA, rex Etruriae** III. 2, 2.
 III. 3, 1.
- POSTUMIUS, haruspex** I. 6, 4.
- A. POSTUMIUS, dictator a. V.**
 257. I. 8, 1.
- A. POSTUMIUS Tubertus, a. V.**
 322. *dictator severus* II. 7, 4.
- A. POSTUMIUS Albinus, a. V.**
 511. *Consul* I. 1, 2.
- L. POSTUMIUS Albinus, Sp. fi-**
lius, a. V. 599. Consul, ab uxore
veneno necatus VI. 3, 8.
- SP. POSTUMIUS Albinus, a. V.**
 567. *Consul* VI. 3, 7.
- M. POSTUMIUS Albinus Regil-**
lus, Collega Camilli in censura
 II. 9, 1.
- POSTUMUS Cominius, a. V. 260.**
Consul III. 3, 4.
- POTITII, vid. I. 1, 17.**
- PRAXITELES, Venerem marmo-**
ream in templo Gnidiorum
collocavit VIII. 11, *ext.* 4.
- PROSERPINA, eius ara** II. 4, 5. I.
 1, 21. I. 1, *ext.* 3.
- PROTAGORAS, philosophus, A-**
thenis pulsus I. 1, *ext.* 7.
- PRUSIAS, Bithyniae rex** III. 7,
ext. 6. V. 1, 1. VIII. 2, *ext.* 2.
- PRUSIAS, Prusiae regis Bithyniae**
filius, unum os continuum
pro serie dentium habuit I.
 8, *ext.* 12.
- PSEUDOPHILLIPPUS, Andriscus**
dictus, a Q. Metello victus
 VII. 5, 4.
- PTOLEMAEUS Auletes, rex Ae-**
gypti, a minore fratre regno
ipoliatus V. 1, 1.
- PTOLEMAEUS, rex Aegypti, Au-**
letis filius, frater Cleopatrae
 I. 8, 9.
- PTOLEMAEUS, rex Cypri, Pto-**
lemaei Auletis frater minor,
 VIII. 4, *ext.* 1.
- PTOLEMAEUS Epiphanes, in tu-**
telam

INDEX HISTORICUS.

- celam Romanorum pervenit VI. 6, 1.
- PTOLEMAEUS** *Philadelphus*, rex Aegypti III. 3, 9. prohibet Hegesiam, de vitae humanae miseria disserere VIII. 9, *ext.* 3.
- PTOLEMAEUS** *Philometor*, ab Antiocho Epiphane bello laesissus VI. 4, 3. *Erant autem Ptolemaeus filius Cleopatrae, sororis Antiochi Epiphani.*
- PTOLEMAEUS** *Physicon*, rex Aegypti libidinofus VIII. 1, *ext.* 5. crudelis VIII. 2, *ext.* 5.
- PTOLEMAEUS** *Philopator*, rex Aegypti, populum Romanum filio relinquit tutorem VI. 6, 1.
- PUBLICIA**, uxor L. Postumii Albini strangulata VI. 3, 8.
- PUBLICIUS** *senex, maritus Sepsiciae* VII. 7, 4.
- PUBLICIUS**, libertinus, similis fuit Pompeio Magno VIII. 14, 1.
- PUBLIUS**, senator VIII. 7, 5. *vid. Ulpianum in margine citatum.*
- PUDICITIA**, *dea* VI. 1, *init.*
- C. PULCHER**, *vid. C. Claudius Pulcher.*
- PULTO**, iuvenis Pinnenfis V. 4, *ext.* 7.
- PYLADES**, *Orestis amicus* III. 7, *init.*
- PYRRHUS**, *rex Epiri* II. 7, 15. III. 7, 10. III. 3, 14. naufragium fecit I. 1, *ext.* 1. a M. Curio Dentato exactus III. 3, 5. *et* 6. *eius* clementia V. 1, *ext.* 3. *et* 4. iustitia Romanorum servatus VI. 5, 1. cum eo pacem fieri prohibet Appius Claudius Caecus VIII. 13, 5.
- PYTHAGORAS**, *Samius*, palliatus II. 6, 10. *eius* industria VIII. 7, *ext.* 2. *eius* discipuli VIII. 7, *ext.* 3. *eius* veneratio VIII. 15, *ext.* 1.
- Q.**
Caeso **QUINCTIUS** Cincinnatus, *filius L. Quinctii Cincinnati* III. 4, 7.
- L. QUINCTIUS** Cincinnatus, a. V. 295. *dictator*, consulem magistratum deponere coegit II. 7, 7. *eius* moderatio III. 1, 4. III. 4, 7.
- T. QUINCTIUS Crispinus**, *vid. Crispinus.*
- QUIRINALIS** flamen I. 1, 10.
- R.**
M. Atilius-REGULUS, *vid. Atilius.*
- RETHOGENES**, *Centrobriensis*, ad M. Marcellum transit V. 15.
- L. RHEGINUS**, tribunus plebis, Q. Caepionem publica custodia liberavit III. 7, 3.
- ROMULUS** *et* Remus, Luperalia inchoaverunt II. 2, 9.
- ROMULUS** I. 4, 1. III. 2, *init.* III. 2, 4. V. 8, 1. *eius* lituus I. 1, 11. parvula casa II. 8, *init.* Aetnem occidit III. 2, 3. *filius Martis* VI. 5, 1. VIII. 6, 1.
- Q. ROSCIUS Comedus**, ludicrae artis peritissimus VII. 7, 7. gestus Q. Horrentii imitari studuit VIII. 10, 2.
- RUBRIA**, cum incendio perisset mulier quaedam Mediolanensis, Augusto praefide reipublicae, se Rubriae bonis intulit, at irrita nefarii propolii abiit VIII. 15, *ext.* 1.
- P. Cornelius RUFINUS**, duobus Consulatibus et dictatura functus, a Censore C. Fabricio Luscinio, a. V. 478. senatu motus II, 9, 4.
- RULLIANUS**, *vid. Q. Fabius Maximus Rullianus.*
- P. RUPILIUS Nepos**, a. V. 631. Consul II. 7, 3. III. 7, 1. opem publicanis dedit VI. 9, 8. Et nam cepit VIII. 12, *ext.* 1.
- Marcus RUTILIUS Centorinus**, a. V. 488. iterum censor III. 1, 3.
- P. RUTI-**

INDEX HISTORICUS.

P. RUTILIUS Rufus, a. V. 648.
Consul, milites arma tractare
docuit II. 3, 2.

P. RUTILIUS Rufus, legatus Q.
Mucii proconsulis in Asia II.
10, 5. in exilium eiectus VI.
4, 4.

RUTILIUS, a. V. 584. tribunus
plebis VI. 5, 3.

RUTILIUS, forte P. Rutilius Lu-
pus, a. 663. Consul, cuius uxor
Livia 97 annos vixit VIII.
13, 6.

S.

SALII I. 1, 9.

SARDANAPALUS III. 7, init.

SARIASTER, adversus patrem
Tigranem, regem Armeniae,
cum amicis consentit VIII.
11, ext. 3.

SARPEDON, paedagogus Catonis
Uticensis III. 1, 2.

SATURNINUS, nobilis puer, in
lupanari prostitutus VIII. 1, 8.

L. SATURNINUS, tribunus ple-
bis VIII. 7, 1. et 3. VIII. 1,
damn. 2. et 3. III. 2, 18. III. 8,
4. VI. 3, 1.

SCAEVA, vid. III. 2, 23.

M. Caesius SCAEVA, C. Caesaris
centurio fortissimus III. 2, 23.

SCAEVOLA, vid. Mucius.

C. SCANTINIUS Capitolinus, tri-
bunus plebis, homo impurus
VI. 1, 7. vid. Iuvenal. Sat. 2, 44.

Cn. Aurelius SCAURUS, ludum
gladiatorium habebat II. 3, 2.

M. Aemilius SCAURUS, princeps
senatus III. 2, 18. III. 7, 8. pau-
per III. 4, 11. a Cn. Domitio
in iudicium devocatur VI. 5,
5. filium suum in conspectum
vetuit accedere V. 8, 4. testi-
monium dicit contra C. Mem-
mium, C. Flavius et C. Nor-
banus VIII. 5, 2.

M. Aemilius SCAURUS, Marci,
principis senatus filius, privi-
gnus Sullae II. 4, 6 et 7. vid.
Plin. Hist. Nat. XXXVI. 15.

repetundarum reus VIII. 1,
10. III. 6, 7.

SCIPIONES, Cn. et P. in Hispania
oppressi VIII. 11, ext. 4.

P. Cornelius SCIPIO Aemilianus,
L. Aemilii Pauli Macedonici
filius, a P. Scipionis Africani
Superioris filio adoptatus,
etiam Africanus minor dictus
II. 7, 1. III. 2, ext. 8. II. 10, 4.
III. 2, 6. III. 7, 2. III. 3, 13,
a Masinissa adiutus V. 2, ext.
4. ex aedilitatis candidato
consul factus VIII. 15, 4. L.
Cottam repetundarum accu-
sat VIII. 1, 11. interemtus III.
1, 12. amicus Laelii VIII. 8, 1.
eius sapiens dictum VII. 2, 2.
Numantiam circumdat VII.
6, ext. 2. eius imperio Cartha-
go deleta VIII. 15, 2.

P. Cornelius SCIPIO Africanus
maior sive superior, filius P.
Cornelii Scipionis, in Hispania
ab Hasdrubale interemtus, III.
8, 2. III. 1, 8. III. 3, 1. V. 2,
ext. 4. solutioris vitae adole-
scens VI. 9, 2. eius amor erga
fratrem V. 5, 1. ante negotia
in cella Iovis moratus est
I. 2, 2. Hispanias recuperavit
II. 8, 5. III. 7, 1. gymnasio ope-
ram dedit III. 6, 1. ad Sypha-
cem venit VI. 9, ext. 7. eius
calliditas VII. 3, 3. Scipionem
se repraesentat Sulla VIII. 2,
1. monet regios adolescen-
tes, ne ferro de regno dimi-
cent VIII. 11, ext. 1.

L. Cornelius SCIPIO Asiaticus,
Africani superioris frater III.
5, 1. III. 6, 2. III. 7, 1. III. 1, 8.
III. 1, ext. 9. V. 3, 2. V. 5, 1.
damnatus, perinde ac pecu-
niam ab Antiocho accepisset
VIII. 1, damn. 1.

P. Cornelius SCIPIO, pater Afri-
cani maioris et Asiatici, in Hi-
spania oppressus I. 6, 2. III. 7,
1. VI. 6, ext. 1. VIII. 15, 11.

V u a

Cn.

INDEX HISTORICUS.

- Cn. Cornelius SCIPIO Calvus**, *patruus Africani maioris et Asiatici*, in Hispania oppressus I. 6, 2. III. 7, 1. IIII. 4, 10. VI. 6, *ext.* 1. VIII. 15, 11. *eius filia* IIII. 4, 10. *et* 11.
- L. Cornelius SCIPIO**, *Africani superioris avus*, *a. V.* 494. *Consul* V. 1, 2.
- Cn. Cornelius SCIPIO**, *filius Africani maioris*, *vid.* III. 5, 1.
- P. Cornelius SCIPIO**, *filius Africani maioris*, *vid.* III. 5, 1. IIII. 5, 3.
- P. Cornelius SCIPIO**, *a. V.* 586. *quaestor* V. 1, 1. *Quis fuerit, non constat, Livius L. Cornesium Scipionem vocat.*
- Cn. Cornelius SCIPIO Asina**, *a. V.* 498. *Duilii in consulatu collega*, per simulationem colloquitur a Carthaginiensibus capitur VI. 6, 2. VI. 9, 11. *postea Consul iterum creatus* VI. 9, 11.
- P. SCIPIO Nasica** VII. 5, 2. *ubi vide.*
- P. SCIPIO Nasica Corculum sive Sapiens**, *a. V.* 591. *se magistratu abdicat* I. 1, 3. *eius auctoritate theatrum ex senatus consulto destructum est* II. 4, 2.
- P. Cornelius SCIPIO Nasica**, *vir Optimus pater Corculi matrem Idaeam manu sua excepit* VIII. 15, 3. VII. 5, 2. *ubi vide.*
- P. Cornelius SCIPIO Serapion**, VIII. 14, 3. *vid.* III. 2, 17, *et* VII. 5, 2. *Ti. Gracchum interfecit* I. 4, 2. II. 8, 7. III. 2, 17. IIII. 7, 3. V. 3, 2.
- P. SCIPIO Nasica**, *collega L. Boetiae* *a. V.* 642. *in consulatu, et Serapionis filius*, *vid.* VII. 5, 2. I. 8, 11.
- Q. Caecilius Metellus SCIPIO**, *a. V.* 701. *cum Cn. Pompeio Magno, genere suo, consul* VIII. 14, 5. VIII. 5, 4. *se ipse interfecit* III. 2, 13. III. 8, 7.
- Cn. Cornelius SCIPIO**, *Hispani filius, repetundarum tantum non damnatus* VI. 3, 1.
- SCOPAS**, *Thesialus, inter epulas oppressus* I. 8, *ext.* 7.
- L. SCRIBONIUS**, *aedilis curulis* *a. V.* 559. *ludos Matri Deum faciebat* II. 4, 3.
- SELEUCUS Nicator**, *Syriae rex* II. 10, *ext.* 1. V. 7, *ext.* 1.
- SEMIRAMIS**, *Assyriorum regina, Babylonem expugnavit* VIII. 3, *ext.* 4.
- SEMPRONIA**, *uxor Scipionis Aemiliani, et soror Ti. et C. Gracchorum* IIII. 8, 6.
- SEMPRONIUS Atilio**, *praetor urbanus, a populo disceptus* VIII. 7, 4.
- C. SEMPRONIUS Atratinus**, *a. V.* 330. *consul* III. 2, 8. VI. 5, 2.
- TI. SEMPRONIUS Longus**, *vid.* Longus.
- SEMPRONIUS Musca**, *C. Gallium flagellis cecidit* VI. 1, 13.
- P. SEMPRONIUS Sulpus**, *uxorem repudiavit* VI. 3, 12. *a. V.* 501. *consor* II. 9, 7.
- SEMPRONII Tuditani** *infans* VII. 8, 1. *ubi vid.*
- SENTIUS Saturninus** *Verulio, proscriptus, praeturae insignis invasit* VII. 3, 9.
- L. SEPTIMULEIUS**, *C. Gracchi familiaris, caput eius abiecit ex avaritia* VIII. 4, 3.
- SEPTICIA**, *mater Trachalorum, filius irata, nupsit seni, filius testamento praeteritis* VII. 7, 4.
- SERAPIDIS** *fanum dirutum* I. 3, 3.
- CN. SERGIUS Silus**, *matrifamiliae numos promisit* VI. 1, 8.
- SERRANUS**, *vid.* Atilius.
- Q. SERTORIUS**, *a Sulla proscriptus, dux Lusitanorum callidissimus* VII. 3, 6. *acerrimus Roma-*

INDEX HISTORICUS.

- Romanorum hostis VIII. 1, 5.
cervam albam trahebat I. 2, 4.
contra eum mittitur Pompeius VIII. 15, 8. interemptus VII. 6, ext. 3. falsus eius filius VIII. 15, 4.
- C. SERVILIUS Ahala, *vid.* Ahala.
- M. SERVILIUS Geminus, *a.* V. 755. *consul* I. 8, 11.
- P. SERVILIUS *Isauricus*, consularis, censorius, triumphalis VIII. 5, 6.
- P. SERVILIUS, P. Isaurici filius, *a.* V. 705. *consul* VIII. 3, 2.
- P. SERVILIUS Priscus, *a.* V. 258. *consul*, in dedicatione templi Mercurii praeteritur VIII. 3, 6.
- Q. SERVILIUS Caepio, *vid.* Caepio.
- SERVIVS Tullius, *sextus Romanorum rex* VII. 3, 1. I. 6, 1. I. 8, 11. *serva* natus III. 4, 3. occisus VIII. 10, 1.
- SEXTILIUS, impius in patronum C. Iul. Caesarem V. 3, 3.
- L. SEXTILIUS, triumvir, damnatus VIII. 1, *damn.* 5.
- L. SEXTILIUS, consanguineus M. Anneii, heres ab eo scriptus VII. 7, 2.
- SIBYLLINI libri I. 1, 1. I. 8, 2.
- L. SICINIUS Dentatus III. 2, 24, *ubi vid.*
- D. Iunius SILANUS, filius T. Manlii Torquati, tristi patris sententia percussus, suspensio se consumpsit V. 8, 3.
- M. SILIUS, ad occidendum Q. Cassium missus deprehenditur VIII. 4, 2.
- SILVANUS, *deus* I. 8, 5.
- SIMONIDES, *Ceus*, poeta in somnio monitus, ne naviget I. 7, ext. 3. apud Scopam coenat I. 8, ext. 7. octogesimo anno carmina docuit VIII. 7, ext. 3. *De Simonide peculiaris exstat libellus Petri Gerb. Duhéri 1768. 4.*
- SISENNA, filius A. Gabinii se ad pedes C. Memmii prostermit VIII. 1, 3.
- SOCRATES sapientissimus ab Apolline iudicatus III. 4, ext. 1. III. 8, ext. 3. a Lyfia defendi noluit VI. 4, ext. 2. *eius* sapienter dicta VII. 2, ext. 1. praeceptor Platonis VIII. 7, ext. 3. senex fidibus tractandis operam dedit VIII. 7, ext. 8. in arundine longa equitat VIII. 8, ext. 1.
- SOLOON, *unus de septem sapientibus graecis* III. 1, ext. 7. *eius* leges V. 3, ext. 3. neminem ante mortem beatum praedicat VII. 2, ext. 2. quotidie aliquid addidit VIII. 7, ext. 14. adversarius Pisistrati VIII. 9, ext. 1.
- SOPHOCLES, prope centenarius librum scripsit VIII. 7, ext. 12. collega Periclis in praetura III. 3, ext. 1. et 2. prae gaudio mortuus VIII. 12, ext. 5.
- SOPHRON, mimorum scriptor, a Platone maximi habitus VIII. 7, ext. 3.
- SOPHRONISCUS, *pater Socratis* III. 4, ext. 1.
- SPEUSIPPUS, amicus Platonis III. 1, ext. 2.
- SPINTHER, histrio secundarum partium VIII. 14, 4.
- SPURINA, Hetruscus, excellentis pulchritudinis adolescens III. 5, ext. 1.
- SPURINA, haruspex, praedixit Caesari, ut Idus Martias caveret VIII. 11, 2. I. 6, 13.
- STASIPPUS *Tegates* III. 1, ext. 5.
- STATIUS Statilius, *a.* V. 471. *dux Bruttiorum et Lucanorum* I. 8, 6.
- STRATONICE, *Demetrii Poliorcetis filia, Seleuci Nicatoris uxor* V. 7, ext. 1.
- SUFENAS, maritus sororis M. Anneii Caracollani VII. 7, 2.

INDEX HISTORICUS.

Faustus SULLA, *filius dictatoris*
L. Sullae III. 1, 3.

L. SULLA, *dictator* I. 5, 5. I. 6. 4.
II. 8, 7. III. 1, 2. III. 6, 3. III. 8,
5. V. 2, 9. V. 3, 5. V. 6, 4. VI.
4, 4. VII. 6. 4. Sulpicium Ru-
fum proscriptum perditum
vult VI. 5, 7. cum exercitu in
Urbem irrumpit VIII. 6, 2.
adolescens libidini, vino,
amoribus deditus VI. 9, 6. re-
pulsam praeturae tulit VII.
5, 5. ante praelium orabat I.
2, 3. repraesentavit Scipionem
et Hannibalem VIII. 2, 1.
consul VIII. 7, *mil.* 1. *eius*
mors VIII. 3, 8. annulo suo
insculpsit traditionem Iugur-
thae a Boccho VIII. 14, 4.

SULPICIA, *uxor Lentuli Cruscel-*
lionis VI. 7, 3.

SULPICIA, *Ser. Paterculi filia, Q.*
Fulvii Flacci uxor, sanctissima
femina, a. V. 639. florens VIII.
15, 12.

SULPICIUS, *nescio qui* I. 1, 4.

C. SULPICIUS Beticus, *a. V. 389.*
Consul II. 4, 4.

C. SULPICIUS Gallus, *a. V. 587.*
Consul, uxorem dimisit, quod
capite aperto foris versata
fuera VI. 3, 10. filio Ser. Sul-
picii Galbae sanguine iunctus
VIII. 1, 2. astrologiae peritus
VIII. 11, 1.

P. SULPICIUS Rufus, tribunus
plebis, a L. Sulla proscriptus,
a servo suo occiditur VI. 5, 7.

SER. SULPICIUS, *a. V. 292. Con-*
sul I. 6, 5.

SER. SULPICIUS Galba, *a. V.*
609. Consul VI. 4, 2. post prae-
turam Hispaniensem a C. Li-
bone increpatur VIII. 1, 2.
VIII. 7, 1.

Naevii SURDINI libertus Genu-
cium heredem scripsit VII. 7, 6.

SYLOSON, Samius, *a. Dario Hy-*
stasp. donatus V. 2, *ext.* 1.

SYPHAX, *Numidiae rex opulen-*

tissimus, VIII. 2, 10. Tiburi
in custodia mortuus V. 1, 1.
in triumpho ductus VI. 2, 3.
VI. 9, *ext.* 7.

T.

TAMPHILUS, *vid.* Baebius.

TANAQUIL, *uxor Tarquinii Pri-*
sci I. 6, 1.

SP. TARPEIUS, *arci praeerat re-*
gnante Romulo VIII. 6, 1.

L. TARQUINIUS Priscus, *rex Ro-*
manorum quintus I. 4, 1. I. 6, 1.
Demarato genitus III. 4, 2.

L. TARQUINIUS Superbus, *sepi-*
mus rex Romanorum I. 1, 13.
I. 8, 5. III. 4, 1. V. 6, 1. V. 8,
1. VI. 1, 1. interfecit Servium
Tullium VIII. 11, 1. interfe-
cit fratrem Bruti VII. 3, 2.
eius filii VII. 3, 2. *eius* astutus
VII. 4, 2.

SEXT. TARQUINIUS, *Tarquinii*
Superbi filius, VI. 1, 1. callide
ad Gabines se confert VII. 4, 2.

TATIA, *Caesonis Quintilii Cin-*
cinnati filia III. 4, 10.

T. TATIUS, *rex Sabinorum*, mer-
cede corrupti filiam Sp. Tar-
peii VIII. 6, 1.

TAXILLUS, *gymnasiarcha* VIII.
10, *ext.* 2.

TELESINUS, *minor frater Pontii*
Telefini, qui ad portam Colli-
nam ceciderat, cum Mario mi-
nore occumbit VI. 2, 2.

TELLURIS aedes VI. 3, 1.

TERENTIA, *Ciceronis uxor*, vi-
xit 103 annos VIII. 13, 6.

Q. TERENTIUS Calco, praetoria
familia natus, a Poenis captus,
et ab Africano superiori re-
cuperatus V. 2, 5.

SER. TERENTIUS, *Dec. Bruti*
amicus III. 7, 6.

TERENTIUS, octo filios habuit
VII. 7, 5.

TERTIA *Aemili Pauli Consulis*
filia I. 5, 3.

TERTIA *Aemilia* *vid.* Aemilia.
TETTIUS,

INDEX HISTORICUS.

TETTIUS, filium exhereditat VII.

C. TETTIUS, infans a patre exhereditatus VII. 7, 3.

THALES, unus de septem sapientibus III. 1, ext. 7 statuit, nec cogitata hominum Deos fallere VII. 2, ext. 8.

M. Iuventius THALNA, vid. Iuventius.

THAMYRIS regina Scythiae, caput Cyri abscisum in utrem sanguine humano repletum demitti iussit VIII. 10, ext. 1.

THEBE, Alexandri Pheraei coniux, VIII. 13, ext. 3.

THEMISTOCLES, tauri sanguinem hausit V. 6, ext. 3. clafsem Lacedaemoniorum accendere vult VI. 5, ext. 1. eius adolescentia turpis VI. 9, ext. 2. eius dictum sapiens VII. 2, ext. 9. omnium civium nomina memoria comprehendit VIII. 7, ext. 15. Persico sermone se assuefecit *ibid.* ingrati patriam expertus V. 3, ext. 3. cum tropaea Miltiadis de somno excitant V. 14, ext. 1.

THEODECTUS, discipulus Aristotelis VIII. 14, ext. 3.

THEODORUS, unus e coniuratis contra Hieronymum, Siciliae tyrannum III. 3, ext. 5.

THEODORUS, princeps Megarensum III. 1, ext. 3.

THEODORUS Cyrenaeus, ob libertatem linguae crucifixus VI. 2, ext. 3.

THEOGENES, Numantinus III. 2, ext. 7.

THEOPHANES, Mitylanaeus, scriptor rerum a Pompeio Magno gestarum VIII. 14, 3.

THEOPOMPUS, Spartanorum rex III. 1, ext. 8.

THEOPOMPUS, *historicus* VIII. 14, ext. 5. citatus VIII. 13, ext. 6.

THERAMENES, Atheniensis, in publica custodia mori coactus

III. 2, ext. 6.

THESEUS, V. 3, ext. 3. III. 7, 4.

THRASIPPUS, Pisistratum conviciis lacerat V. 1, ext. 2.

THRASYBULUS, dux Atheniensium III. 1, ext. 4. eius amor patriae V. 6, ext. 2.

THURIA, uxor Q. Lucretii VI. 7, 2.

TIBERIUS imperator, certissima salus patriae praefat. eius amor erga fratrem Drusum V. 5, 3.

TIGRANES, rex Armeniae V. 1, 9. et 10. a Pompeio M. victus VIII. 15, 9. aemulum regni habet filium VIII. 11. ext. 3.

TIMAEUS, Pythagoreus Locris VIII. 7, ext. 3.

TIMAGORAS, Atheniensis VI. 3, ext. 2.

TIMASITHEUS, Liparitanorum princeps I. 1, ext. 4. Floruit a. V. 359.

TIMOCHARES, Ambraciensis, Pyrrhum veneno necare voluit VI. 5, 1.

TITINIUS, centurio, causa mortis C. Cassii, se ipse interfecit VIII. 9, 2.

C. TITINIUS, Minturnensis, de indultia impudicam uxorem duxit VIII. 2, 3.

C. TITIUS, praefectus equitum, ignominia affectus II. 7, 9.

L. TITIUS, praetor VIII. 3, 1.

SEX. TITIUS, condemnatur, quod Saturnini imaginem domi habuerat VIII. 1, damn. 3. apud populum lege agraria gratus VIII. 1, damn. 3.

C. TORANIUS patrem, a triumviris proscriptum, prodit VIII. 11, 5.

TRACHALI, Ariminenses, a matre exheredantur VII. 7, 4.

TREBELLIUS Calca, se Clodium tulit VIII. 15, 5.

TUBERO, vid. Aelius Tubero.

TUCCIA, virgo Veitalis, incesti rea, cribro autam aquam in sedem

INDEX HISTORICUS.

- sedem Vestae pertulit VIII. 1, 5.
- TULLIA, filia Servii Tullii, regis Romanorum VIII. 11, 1.
- TULLIANUS, Pompeii Magni familiaris, heres scriptus VIII. 7, 2.
- Servius TULLIUS, *vid.* Servius.
- M. TULLIUS, duumvir, culeo infusus et in mare abiectus I. 1, 13.
- TULLUS, Volscorum dux, suos contra Romanos ad bellum incitat VII. 3. *ext.* 10.
- TULLUS Hostilius, *tertius Romanorum rex*, III. 4, 1. *eius* strategema VII. 4, 1. damnat Horatium Tergeminum VIII. 1, 1, fulmine ictus cum tota domo conflagravit VIII. 12, 1.
- TURULLIUS, praefectus Antonii triumviri I. 1, 19. *ubi vid.*
- TYNDARIDAE III. 6. *ext.* 3.
- V.
- VALERIUS Valentinus, VII. 1, 8. *ubi vid.*
- C. VALERIUS, aedilis, reum agit Q. Flaviu augurem VIII. 1, 7.
- G. VALERIUS Flaccus, tribunus tertiae legionis, III. 2, 20. *ubi vid.* luxu perditam adolescentiam inchoavit VI. 9, 3. flamen factus VI. 9, 3.
- L. VALERIUS Flaccus, P. F. L. N. a. V. 558. cum M. Catone Consul, a. V. 569. cum eodem Catone Censor, L. Flaminium senatu movit III. 5, 1.
- L. VALERIUS Flaccus, L. F. L. N. a. V. 656. cum M. Antonio Censor II. 9, 5.
- L. VALERIUS Heptachordus VII. 8, 7. *ubi vid.*
- M. VALERIUS Corvus, *quinguis consul, bis dictator, et semel censor*, a. V. 404. ducem hostium interemit III. 2, 6. inde Corvinus dictus V. 15, 5. centesimum. annum comple-
- vit VIII. 13, 1.
- M. VALERIUS Laevinus, M. Marcelli a. V. 543. in Consulatu collega III. 1, 7.
- M. VALERIUS Maximus, a. V. 259. *dictator*, VIII. 9, 1.
- M. VALERIUS Maximus, a. V. 446. *Censor* II. 9, 2.
- M. VALERIUS Maximus, a. V. 501. *Censor* II. 9, 7.
- M. VALERIUS Messalla, *vid.* Messalla.
- M. VALERIUS Messalla, a. V. 599. *Censor*, ante centoria nota perstrictus II. 9, 9.
- P. VALERIUS Poplicola I. 8, 5. Consul primus II. 4, 5. III. 1, 1. III. 4, 1. pauper III. 4, 11.
- Q. VALERIUS, a. V. 511. praetor Consul Lutatii triumphare voluit II. 8, 2.
- VALESIUS, vir locuples, rusticae vitae II. 4, 5.
- VARIUS, homo seditiosissimus et adiectissimus VIII. 2, 2.
- Q. VARIUS Sacronensis, Hybrida cognominatus, tribunus plebis III. 7, 8. *ubi vid.* VIII. 6, 4.
- C. Terentius VARRO, Consul, cur apud Cannas infelicer pugnaverit I. 1, 16. patre Latino natus III. 4, 4. dictaturam deletam noluit accipere III. 4, 4. III. 5, 4.
- M. Terentius VARRO, *citatus* III. 2, 24. *eius* industria in senectute VIII. 7, 3.
- P. VATINIUS, Reatinse praefecturae vir I. 8, 1. *Floruit* a. V. 585.
- P. VATINIUS, Ciceroni infestus III. 2, 4. praetura ipsi data, quam Catoni Uticensi populus Rom. negaverat VII. 5, 6.
- P. VENTIDIUS Bassus, *humili loco natus, ad amplissimam dignitatem egressus* VI. 9, 9.
- VENUS Verticordia. *Eius* simulacrum VIII. 15, 12.

VESTA

INDEX HISTORICUS.

- VESTA I. 4, 4. III. 2, 5. III. 4, 11. V. 4, 6. VI. 1, *init.* VIII. 1, 5.
- VESTIA Opidia, materfamilias *Capuana* V. 2, 1.
- C. VETTIENUS, finitrac manus digitus sibi abscidit VI. 3, 1.
- VETTIUS Salassas, proscriptus, ab uxore proditur VIII. 11, 7.
- VETURIA, mater *Coriolani* V. 2, 1. V. 4, 1.
- T. VETURIUS, a. V. 427. *Consul* Samnitibus ob turpiter ictum foedus dedit VI. 1, 9.
- T. VETURIUS, filius T. *Veturii*, a C. Plotio de stupro appellatus V. 1, 9.
- VIBIENUS, castrat Carbonem VI. 1, 13.
- VIBIUS, ingenuae stirpis, similis fuit Pompeio Magno VIII. 14, 1.
- VIBIUS Accuacius, Pelignae cohortis praefectus III. 2, 20. *ubi vid.*
- L. VILLIUS *Annalis*, a triumviris proscriptus, a filio suo proditur VIII. 11, 6.
- P. VILLIUS, triumvir nocturnus, damnatus VIII. 1. *damn.* 6.
- VIRGINIUS, filiam suam necavit VI. 1, 2.
- VIRIATHUS, *Lusitanus* VI. 4, 2. caesus VIII. 6, 4. *vid. Flor.* II. 17, 15.
- VIRIPLAGA, dea II. 1, 6.
- C. VISCELLIUS Varro, *consobrinus* Ciceronis, cum Otacilia commercium libidinis habuit VIII. 2, 2.
- VITILIUS, leno, heres scriptus, praetoris Q. Metelli decreto, nihil accepit VII. 7, 7.
- ULYSSES, moestus VIII. 11, *ext.* 6.
- VOLUMNIA, uxor Cn. Marcii Coriolani V. 2, 1. V. 4, 1.
- P. VOLUMNIUS, a. V. 292. *Consul* I. 6, 5.
- T. VOLUMNIUS, equestri loco ortus III. 7, 4.
- M. VOLUSIUS, aedilis plebis proscriptus, assumpsit habitum *Isiaci* VII. 3, 8.
- URBINIUS Panopion, *vid. Panopion.*
- VULCANUS, Alcamenis manibus fabricatus VIII. 11, *ext.* 3.

X.

- XANTHIPPA, uxor Socratis VII. 2, *ext.* 1.
- XANTHIPPOS, *Lacedaemonius*, Regulum cepit I. 1, 14. VIII. 6, *ext.* 1. a Carthaginiensibus in alto merfus VIII. 6, *ext.* 1.
- XENOCRATES, *Chalcedonius*, Platonis discipulus, ab Atheniensibus summo honore affectus II. 10, *ext.* 2. III. 1, *ext.* 2. III. 3, *ext.* 3. Polemonem emendat VI. 9, *ext.* 1. eius sapiens dictum VII. 2, *ext.* 6.
- XENOPHILUS, *Chalcidensis*, Pythagoricus, 105 annos vitae complevit VIII. 13, *ext.* 3.
- XENOPHON. Eius filius in praelio cecidit V. 10, *ext.* 2. eius *capitaneus* citatur VIII. 13, *ext.* 7.
- XERXES, quartus Persarum rex, Darii Hytaspidae filius I. 6, *ext.* 1. II. 10, *ext.* 1. III. 2, *ext.* 3. V. 3, *ext.* 3. a Themistocle pulsus VI. 5, *ext.* 2. exercitus eius a patre Democriti epulum accipit VIII. 7, *ext.* 4. eius superbia VIII. 5, *ext.* 2. pro armata sua iuventute lacrymas profudit VIII. 13, *ext.* 1. eius luxuria VIII. 1, *ext.* 3. *Glaucum* hoc loco Xerxes secundum intelligit, mihi secus videtur. *vid. Cicer. Tuscul.* V. 7.

Z.

- ZALEUCUS, legislator *Locrensius* I. 2, *ext.* 4. VI. 5, *ext.* 3. cruci sibi unum oculum VI. 5, *ext.* 3.
- ZENO, Eleates. *vid.* III. 3, *ext.* 2. et 3.
- ZEUXIS, pictor III. 7, *ext.* 3.

INDEX LATINITATIS.

A.

Abdicare se consulatu I. 1, 3.
 filium suum V. 7, 2.
 abdicationis notam iniungens
 VI. 9, *ext.* 2.
 abiectae urbis ruinae I. 5, 1. ab-
 iecto mirmillone I. 7, 8. abie-
 ctus est testis VIII. 5, 5.
 abrogare paternum nomen VII.
 7, 3.
 absciso et aspero castigationis
 genere militaris disciplina in-
 diget II. 7, 14. abscisa senten-
 tia VI. 3, 10. gravitas VI. 4, 3.
 abstinere se ab incepto I. 6, *ext.*
 1. a curia I. 7, 2. matrimonio
 VII. *ext.* 1.
 abundanti auro usae feminae
 Romanae II. 1, 5.
 abunde erit III. 3, 14. VI. 2, 7.
 patet III. 4, 1. ducere V. 3, *ext.*
 3. constat VIII. 1. *ambust.* 1.
 accensa cupiditas VII. 5, 3.
 acceptissimi consularatus III. 4, 1
 accommodare sibi paullisper lo-
 cum residendi I. 5, 4. vacuas
 aures consulentibus V. 8, 3.
 accurata oratio III. 3, 4. VIII.
 14, 3.
 acta futura III. 2, 6.
 actum virtutis prosequi III. 2,
init. exsequi III. 2, 10.
 aetnosam vitam ingredientem II.
 1, 10. VIII. 8, 1.
 aetnae vitae inhonestus VI. 3, 3.
 VII. 1, 1. industriae VIII. 7,
ext. 2. illustris VI. 5, 5.
 actutum VI. 2, 3.
 adaperire caput privato V. 2, 9.
 addicere sestertio numo V. 2, 10.
 imminente capitali suppli-
 cio VII. 3, *ext.* 3. arbitrum
 VIII. 2, 1.
 additae *destinae* ei poenae

VIII. 1, *damus.* 2.
 adeo iecinore I. 6, 8.
 adesse disciplinae militari II. 7, 3.
 aditum inferioris generis homi-
 nibus adversus se dare, *i. e.*
plebem contra se excitare VI.
 2, 7.
 aditus iudex desponsione VII.
 2, 4. VII. 7, 4.
 adiudicare mensam alicui III. 1.
ext. 7.
 adiuvere summam vim Roma-
 nae eloquentiae, *i. e.* *Ciceronis*
praeceptorem esse II. 2, 3.
 administrare incredibile factum
 I. 4, 1.
 admissio equo III. 8, 1.
 admoneri flagro I. 1, 6.
 admonitus animus vetera pro
 recentibus recordari V. 4
ext. 1.
 adopertae imagines illustrium
 virorum III. 5, *init.*
 adspirat consilio casus propitius
 III. 5, *ext.* 3. adspirare verbis
 filiae VIII. 3, 3.
 adstricti mores continentia II.
 10, 8. adstricta verbis senten-
 tia VII. 2, *ext.* 4.
 adulare aliquem III. 3, *ext.* 4.
 adumbrare quietem imaginibus
 I. 7, *init.* scenam varietate co-
 lorum II. 4, 6. adumbratum
 nomen III. 4, 5.
 adumbratio insidiosa VII. 3,
ext. 8.
 adumbratus finis vitae VII. 1, 2.
 advocationem longam assequi
 II. 9, 1. in advocationem ve-
 nire VII. 3, *ext.* 5.
 advocatus egregius III. 1, *ext.* 5.
 aequora suspensa calidae aquae
 VIII. 1, 1.
 inter aerarios referre II. 9, 6 *et* 7.
 aerarium

INDEX LATINITATIS

- aerarium uberius facere III. 7, 1.
aestimatio in ancipiti opinione
versatur I. 8, 7.
aestuosissimum Pupinae solum
III. 4, 4.
affectus graviter, *i. e. graviter*
aegrotans I. 1, 20.
a finis culpae III. 7, 8. VIII. 4, 2.
afflatus pestifer corporis iacen-
tis I. 8, *ext.* 19.
afflictus repulsa VII. 5, 4. publi-
ca quaestione VIII. 1. *damn.* 8.
affluere luxuria VIII. 1, 5. af-
fluens animus delicato cultu
VIII. 2, *init.*
affulsit ei patronus VII. 3, *ext.*
5. nil tale praesidii VII. 6,
ext. 1.
agere amicum Lentulo III. 2, 5.
reum et accusatorem III. 2, 6.
agger incensus II. 7, 4. *vid. On-*
dendorp. ad Front. III. 1, 31.
agraria lex VIII. 1. *damn.* 3.
alienigeni sanguinis mulier VI.
2, *ext.* 1. alienigena scrutari
VIII. 11, *ext.* 1.
alitus capturis fordidissimae mer-
cis III. 4, 4. alita virtus trium-
phis VIII. 4, 1.
allapsus serpentum I. 6, 8.
allegi in ordinem senatorium II.
2, 1.
altissima moderatio III. 1, 6.
altissimum consilium V. 4, 1.
altitudo consilii V. 10, 3.
amari tortores VIII. 2, *ext.* 10.
amaritudo odii III. 1, *ext.* 6. pu-
blicae confusionis III. 3, 3.
amarum lucis usum experiri II.
7, 9. amara dominatio III. 2,
ext. 5. amarissimam tempesta-
tem dispellere VII. 6, 6.
ambitiosus imperator II. 7, 2.
dux VIII. 7. *mil.* 2. ambitio-
sam viam ingredi VII. 5, *init.*
ambitus aedium VIII. 9, 2.
amovere rusticum instrumen-
tum III. 4, 6.
amplecti testimonium III. 3, 2.
ampliata causa VIII. 1, 12.
anapaesti pedis modulus II. 6, 2.
ancillula VI. 7, 1.
androgynae VIII. 3, 1.
apes dormientis in cunis par-
vuli Platonis labellis mel in-
seruerunt I. 6, *ext.* 3.
apex, e capite prolapsus I. 1, 4.
Apollinares ludi VI. 2, 9.
apparatissimi ludi VIII. 1, 5.
apparere, *i. e. ministrare* II. 2, 4.
apparitorum ministerium II. 10,
init.
appellare collegium tribunorum
III. 1, 8.
appellari *est debitorum* VI. 2, 11.
vid. ad III. 8, 3.
appellationis fordidae, *i. e. qui*
nomen sordidum habebat III.
3, *ext.* 4. *Diogenes enim erat*
philosophus Cynicus.
applicare imaginem pulvinari-
bus Capitolinis III. 1, 6. ani-
mos Celtiberorum Romanis
III. 3, 1.
apprehendere incrementum cla-
ritatis VI. 5, 5. victoriam VII.
2, 5.
apprehendere, *i. e. mentionem*
facere I. 6, *ext.* 1. III. 1, *ext.* 4.
V. 1, 8.
araneorum telis comparandae
leges VII. 2, *ext.* 14.
arbitrium castigationis mandare
III. 1, *ext.* 2.
arbusculas fuccidere VIII. 1, 4.
arcessere rationem mortis, *i. e.*
excogitare quoddam genus mor-
tis III. 2, 12.
arma fumere verbis VI. 2, 1.
arundine cruribus suis interpo-
sita ludere cum parvulis VIII.
1, *ext.* 1.
asinarii calliditas VII. 3, *ext.* 1.
aspergere regias aures III. 3,
ext. 1.
assuefecit se sermone Persico
VIII. 7, *ext.* 15.
attentari manu V. 3, 5. attentare
testamentum VII. 8, 3.
attentata patria VIII. 1, 9.

atten-

INDEX LATINITATIS.

attentissima cura recreare V. 1, 3.
attritae rustico opere manus IIII.

4, 5.

auctoritates bene gerendarum
rerum I. 1, 1.

audaciter VII. 4, *ext.* 1. VIII. 1, 5.

aufferenda est par gloriae portio
III. 7, 5.

augurium capere VIII. 2, 1. mo-
rum VIII. 9, *ext.* 2.

aulaeis Attalicis contexti parie-
tes VIII. 1, 5.

auspices nuptiis interponuntur
II. 1, 1.

auspiciis sumere II. 1, 1. III. 3,
1. auspicia diversa II. 8, 2. sub

alienis auspiciis rem gerere
III. 2, 6. auspicia repetere III.

2, 9.

B.

bacchanalia sacra I. 3, 1.

bene se habet III. 2, 13. bene ha-
bet V. 10, 2.

boarium forum *Romae* I. 6, 5. II.
4, 7.

brachium intra pallium reduce-
re VI. 9, *ext.* 1.

bubulci imperatores III. 4, 4.

bullata statua III. 1, 1.

bustum abiectissimi hominis
VIII. 2, 2.

C.

cachinnorum anhelitus VIII.
12, *ext.* 6.

caelibus poena II. 9, 1.

caerimoniae, *cur sacra ita vocen-
tur?* I. 1, 10.

caerimoniae statae sollemnesque
I. 1, 1.

calda recreare pueros II. 4, 5.

camera et tectum VI. 7, 2.

campestrem temeritatem expe-
riri III. 1, 14.

candida relatione celebrare III.
2, *init.*

cantharo potare III. 6, 6.

capite census miles II. 3, 1.

capturas diurnas exigere VI. 9,

8. captura lucri inhonesti in-
vitatus VIII. 4, 1.

capulus gladii I. 8, *ext.* 9.

carbafum foculo imponere I. 1, 7.

carbones ardentes ore haurire

III. 6, 5.

castissimi ignes, *i. e. amor castis-
simus* III. 6, 5.

castrari VI. 1, 13.

castrensis honos VIII. 14, 5.

caruncula vitulina III. 7, *ext.* 6.

catillo ligneo coenare III. 3, 5.

cavato baculo donum includum
VII. 3, 2.

cedo tibi mea sede I. 5, 4. cede-
re supplicibus effigiem Solis

I. 5, 8. mensam Bianti III. 1,
ext. 7. *vid.* VII. 3, 3. cedat ope-
ri voluntas VIII. 3, *ext.* *ab*

init.

cenforium supercilium adver-
sus fraternam caritatem de-
stringere II. 7, 5.

cenfurae tempus coarctatum
III. 1, 3.

centuriare fe III. 2, 8.

centurio natus honor III. 2, 23.

cera, *i. e. tabula cerata* II. 10, 1.

cernere hereditatem V. 3, *ext.* 3.

certus vultus III. 1, *ext.* 2.

cessato officio V. 10, 3.

Charistia, convivium II. 1, 8.

chlamydata et crepidata statua
II. 6, 2. *et* 3.

choragis argentatis adornare
scenam II. 4, 6.

cibaria dare elephantis VIII. 3, 7.

cicatrices vetustae VI. 2, 8.

circumfusus sermo infinitis per-
fonis et rebus III. 1, 12.

citerior cura III. 8, *ext.* 1. cite-
rior legitimo tempore VIII.

15, 1.

clavi surei crepidis subiecti
VIII. 1, *ext.* 4.

in clientela habere Samnites III.
3, 6.

coinquinare se stupri crimine
VI. 1, 6. scelere VIII. 7, *mil.* 3.

colapho percutere III. 1, 3.

colli-

INDEX LATINITATIS.

colligatio tota operis solvitur
VII. 14, 4.

collocatum oculis iudicium
VIII. 8, *ext.* 1.

collutor VII. 9, 3.

colorare libidinosam liberalita-
tem debiti nomine VIII. 2, 2,
columen factorum III. 4, 1. hu-
mani ingenii VIII. 9, 3. urbis
VIII. 12, 1.

comitale certamen III. 5, 3.

commanducata lingua III. 3,
ext. 4.

commendare aliquid I. 1, 1.

commendatiorem reddere III. 8,
ext. 1.

commilitum belli exprimere
VIII. 3, *ext.* 3.

committere auribus multorum
II. 2, 1. publica arma capere
censis II. 3. *init.* se patris re-
gnis III. 7, 4.

communio nominis *i. e.* cum
unum idemque nomen habent,
sicut C. Cotta, et Pecuniola,
quorum uterque erat ex Auro-
liis II. 7, 5.

compendiaria via ad gloriam
VII. 2, *ext.* 1.

competitoris sui suffragator III.
5, 3.

complorata defensio VIII. 1, 10.

compos rei petita II. 8, 4. furo-
ris VIII. 11, *ext.* 4.

compositus et formatus VII. 3,
ext. 7.

compotes victoriarum I. 1, 1.

compressus perseveranti inter-
rogatione III. 7, 1.

compunctus notis Threiciis
VIII. 13, *ext.* 3.

concedere tribuniciae potestati
poenam II. 7, 8. sinceritati
Xenocratis II. 10, *ext.* 2.

concentu pueri et tibicinis ad-
hibito II. 4, 4.

conceptis verbis peierare III.
1, 10.

concidit populi iudicio I. 4, 3.
VIII. 1, *damn.* 6.

conciannior forma feminarum II.
1, 5.

concubia nox I. 5, 3. I. 7, 7. II. 4, 5.
concupitae dominationis suspi-
cio VI. 3, 1.

condere lustrum III. 1, 10.

de conditione cultus divini sum-
matim disseram *praef.* condi-
tio ad populum delata III. 1,
ext. 7. conditio *quae* lege ad-
iecta est V. 2, 10.

confossa caussa VII. 1, 11.

confundere decorem oris vul-
neribus III. 5, *ext.* 1. linea-
menta artis suae VIII. 7, *ext.* 7.

confusio, *perturbatio* III. 1, *ext.* 1.
confusus, *i. e.* *perturbatus* II. 4,
5. III. 7, *ext.* 2.

coniugalia sacra iniuriose tracta,
re II. 9, 2.

coniugium animosi spiritus VI,
2, *ext.* 3.

conscilla scapha I. 8, 9.

consentaneus vocis iactus I. 5, 8.
non consentanei usus I. 6,
ext. 1. consentanea verecun-
dia II. 1, 7. poenitentia V. 3, 2.

consilium iudicum V. 4, 7. ne-
cessariorum VI, 1, 1.

consortionem imperii usurpare
III. 2, 2. consortione fati III.
6, 3. *etc.*

constricta atque consummata po-
tentia II. 8, 7. constricta ami-
citia VIII. 13, *ext.* 2.

constrictus dira fati necessita-
te II. 10, 6. V. 3, *ext.* 3.

consummatio laudis III. 4, 2. ho-
norum VIII. 8, 3.

contactu aliquo religionis inne-
xa est omnium observatio I.
5, *init.*

contentissima habetur inopia
II. 9, 4.

contextui sanguinis respondere
VIII. 12, *init.*

contigit tibi evadere et civi
et duci V. 4, *ext.* 2.

continentioris exempli VIII. 1,
ext. 3.

contu-

INDEX LATINITATIS.

contumeliosa verbera II. 7, 5.
 contundere infortissimos spiritus urbis II. 7, 1.
 convelli, signa *i. e. moveri* I. 6, 6.
 convellitur priscæ consuetudinis auctoritas III. 8, 6.
 convicium remittere VII. 3, 5.
 convulsis claustris carceris VIII. 7, 1.
 copiae parvulae III. 3, *ext.* 3. V. 1, 1.
 cor in extis non repertum I. 6, 13. pilis refertum I. 8, *ext.* 15.
 cornicularium appellare stupri causa VI. 1, 11.
 cornu scribe V. 7, *ext.* 2.
 sub corona venire VIII. 10, 1.
 corona vallaris I. 8, 6.
 corrigere aciem inclinatam VI. 5, 2.
 corripere gentes II. 9, *init.* iter rapidum et praeceps V. 5, 3.
 coriosis naribus et auribus III. 2, 11.
 cortinae Delphicae antistes I. 8, 10.
 in crepidine collocatus III. 3, *ext.* 4.
 crepundiis puerilibus consentanea VI. 9, *ext.* 7.
 cruenta pecunia III. 8, 3.
 cruentatum solum II. 7, 11.
 cubile depositae virginitatis II. 1, 3.
 culeo insutus I. 1, 13.
 cultellus tonsorius III. 2, 15. cultellos venditare III. 4, *ext.* 2.
 cumulus gloriae III. 1, *init.*
 cunabula et elementa virtutis III. 1, *init.*
 cuniculi latebris evadere VI. 8, 2.
 curia, fidum et altum reipublicae pectus II. 2, 1.
 curiose pariter ac facunde relata mentio I. 8, *ext.* 19.
 curiosior contemplatio V. 2, *ext.* 1. observatio V. 7, *ext.* 1.
 cybulam mittere I. 5, *ext.* 1.

D.
 decerpere quidquam de principatu V. 2, 7.
 decessit catellus I. 5, 2.
 decoctoris superlationem iniunxit VI. 9, 12.
 decuriones, magistratus municipiorum et coloniarum VIII. 3, 8.
 decutere digitum I. 4, 2. decussa regula I. 4, 2. decussus Capitolio Gracchus I. 4, 2.
 deducere versus III. 7, *ext.* 1. in disputationem VIII. 15, *ext.* 1.
 defectus suo consilio, *i. e. ipse nihil consilii habens* III. 1, *ext.* 1.
 defendere, *i. e. propulsare crimen* III. 8, *ext.* 1.
 deficit me tempus VII. 2, *ext.* 1.
 deflexit paululum a recto tenore VII. 3, 7.
 deflexus egregius ab odio ad gratiam III. 2, *init.*
 deformia Pyrrhi munuscula II. 7, 15.
 defuncta virium cursu aetas *i. e. senes* II. 1, 10.
 degeneratus pater *i. e. a quo filius degeneraverat* V. 8, 4.
 delibamenta Mercurio defusilli 6, 8.
 delibare castitatem VIII. 1, *ext.* 2.
 delibutus unguentis VI. 9, *ext.* 1.
 delicatius vitae genus VI. 8, 5.
 deliciarum fertilissimae urbes Graeciae III. 3, 2. *deliciae hoc loco significant voluptates, quae ex re venerea oriuntur.*
 deligere ab illustribus electa auctoribus praef.
 dementissima actio III. 7, 2.
 demissus capillus I. 7, 7.
 depellere ex rerum natura V. 3, 2.
 deperditus amore scorti VII. 37.
 deprecari sapientiam III. 3, 7.
 depulsiones portentorum I. 1, 1.
 deservire rei III. 5, 4.
 ad desperationem usque medicorum laborare II. 4, 5.
 deli-

INDEX LATINITATIS.

- destitutus collocatus vacua area* VIII. 2, *ext.* 7.
descripta censura II. 9, 6. *vindicta* VI. 3, *inis.* *foeneratrix* VIII. 2, 2.
destringere iram in aliquem II. 7, 15. VII. 5, 2. VIII. 2, 2. *cruentam securim* III. 2, *ext.* 1.
detractae religionis poenam exigere I. 1, 17.
deversari in villa I. 7, 5. *in taberna* I. 7. *ext.* 10.
devertere in tabernam meritum I. 7, *ext.* 10.
in deversiculum excedere II. 6, 9.
devocare rem ad populum II. 7, 8.
dictatoriae animadversioni se subternere II. 7, 7.
diem dicere III. 7, 1. V. 4, 3.
digeita numero cadavera I. 8, 5.
Dii meliora! III. 3, *ext.* 2. *Dii melius* VI. 1, *ext.* 3.
diudicare ferro VIII. 11, *ext.* 1.
dilabi violentia morbi V. 1, *ext.* 1.
pene dilapsum corpus III. 2, 18.
diluitur memoria rei praeclarae VIII. 2, 1.
direptis equis II. 9, 8.
dirigere virgam in oculum barbari III. 2, 12. *sententiam ad unam potionem* III. 8, *ext.* 6. *se in domum* V. 4, 3.
diripi III. 3, *ext.* 2.
dirus adspectus somnii I. 7, 7.
discernitur divinus spiritus mortali a corpore III. 5, 6.
discincta tunica indutus II. 7, 9.
disciplina Hetrutia I. 1, 1.
discubitu praecurrere adventum senioris II. 1, 9.
discutere cunctationem bonorum civium II. 2, 17. *supplicium amici* III. 7, 6.
disertus somnus Platonis I. 7, *inis.*
disiicere pecuniam III. 5, 2. *disiicitur nomen per totum terrarum orbem* VIII. 14, *ext.* 5.
dispicere modum vindictae III. 1, *ext.* 2.
dispulsis prostratisque inimicorum partibus III. 8, 5.
non dissimulanter ferre I. 5, 6. III. 1, *ext.* 9.
distriktus publico officio III. 3, *ext.* 1.
dividua civitas III. 4, 2. *tugurii pagis* V. 3, *ext.* 3. *dividium contubernium felicitatis et moderationis* VIII. 5, *ext.* 3.
divini oculi III. 3, 3.
divultum vulnus III. 6, 2.
doctrina, quid proficiat? V. 4, *ext.* 5.
documenta fumere praef.
dolenter ferre III. 5, 2.
domestici oculi I. 6, 1. *interpretes* I. 6, 3. *domestica relatio* I. 6, *ext.* 1. *domesticum exemplum* I. 7, 2.
domuncula III. 4, 8.
dos expediri potest III. 4, 10.
dotata III. 4, 10.
ducere exsequias publica pecunia III. 4, 1.
duodequadraginta VIII. 13, *ext.* 4.
duplex vultus II. 7, 6.
uplicare imperium Romanum III. 4, 1. *tenebras* VIII. 7, 5.
uplicatum frigore corpus V. 1, *ext.* 1.
duramentum efficacissimum humanae necessitatis II. 7, 10.
duramento sui confirmatur VIII. 7, *inis.*
durare in folio toto die VIII. 13, *ext.* 1.
durata rustico opere manus VII. 5, 1. *duratis auribus* VIII. 7, *ext.* 1.
- E.
- eculeo impositus* III. 5, *ext.* 2. VI. 8, 1. VIII. 14, *ext.* 5. *eculeo laxato* III. 3, *ext.* 3. *eculeum solvere* III. 3, *ext.* 5.
edicere delectum VI. 3, 4.
offeratam saevitiam mitigare I. 1, 14. *crudelitas* VIII. 2, 4. *effica-*

INDEX LATINITATIS.

- efficacior pictura litterarum V. 4, *ext.* 1.
 effusa barbaries VIII. 7, *ext.* 3.
 egesta omni imbelli turba VI. 6, *ext.* 2.
 eiicere partum III. 6, 4.
 eiuratio contulium ignominiosa II. 7, 7.
 elevare prodigia I. 6, 12. fidem somniorum I. 7, *ext.* 2. praemia virtutis V. 2, 3. praecepta VI. 9, *ext.* 1.
 elidi turba VIII. 1, *damn.* 4.
 elinguem ac mutum reddere populum V. 3, *ext.* 3.
 elisi milites carinis navium VIII. 2, *ext.* 1.
 elusa calliditas Punica prudentia Romana VII. 4, 4.
 emancipare dimidiam partem filio, *i. e. in potestatem dare* VIII. 6, 3.
 emerendi honores III. 1, 6.
 emerita stipendia V. 7, 1.
 emeritus stipendia militiae VI. 1, 10.
 emerfit insperata victoria V. 6, 5.
 enerves animi II. 7, 15. VIII. 1, *ext.* 6. enervis iuventa III. 5, 3. vita VI. 4, 2.
 enituit magnum grati populi specimen V. 2, 3.
 epulum Iovis II. 1, 2.
 equarius medicus VIII. 15, 2.
 equiso VII. 3, *ext.* 1.
 erepserunt in capite cornua V. 6, 3.
 eripere sibi spiritum laqueis VI. 1, *ext.* 3.
 erogare spiritum V. 4, *ext.* 3. sanguinem VIII. 3, 8.
 erogatus caritati cultus felicitatis III. 7, *init.*
 esse et bibere I. 4, 3. esse III. 3, *ext.* 4.
 est dignoscere II. 6, 8.
 evidenter nocens VI. 2, 4.
 evomere flammam pertinaci spiritu II. 4, 5. spiritum cuore ac minis missum VIII. 3, 8.
 exacti reges Romani I. 2, 5. III. 1, 1. VIII. 9, 1.
 exactissima norma frugalitatis III. 3, 5.
 excerpere omnem nobilitatis indolem, *i. e. ex nobilibus adulescentibus quosdam eligere ad interficiendum* VII. 3, 2.
 excitationem anhelitum recuperare V. 7, *ext.* 1.
 excubare severe pro militum disciplina II. 7, 15.
 excubatio III. 7, 7.
 excubias tenere I. 1, 16.
 excubuerunt eadem pro me vota V. 5, *init.*
 excursor paratissimus VII. 3, 7.
 excutere horologii ferrum I. 4, 5. excussa graecae linguae volubilitas II. 2, 2. excutere Catonem III. 1, 2. desperationem III. 3, 2. filiam diligenter V. 4, 7. crapulam oscitantii VI. 2, *ext.* 1.
 exerto ubere famem matris lenire V. 4, 7.
 exesus rubigine gladius II. 6, 7.
 exhibere pertinacem inimicum III. 2, 2.
 exigere iusta piacula I. 1, 14.
 exitus sanguinis sui V. 1, 5.
 expendere aurum VI. 1, *ext.* 2.
 experimentum vehementius III. 1, *ext.* 3. iustitiae VI. 5, 6.
 explicare munitionum opus II. 9, 6. negotium III. 7, 3. totos VI. 15, 3.
 explorata sententia VIII. 1, 9.
 expostulare tabulas II. 10, 1.
 exprimere commilitium belli VIII. 3, *ext.* 3.
 expromitur effigies VIII. 15, 2.
 exquisita sacrificia II. 1, 6. exquisitus religionis cultus II. 4, 4. exquisitum genus vestis II. 4, 6.
 execrabile ac dirum solum I. 1, 15.
 exsupera me V. 9, 4.

exsur-

INDEX LATINITATIS.

- exsordantur aures curiae graecis actionibus II. 2, 3.
 exurbare latrocinia VI. 3, 5.
 exuviae, *arma* II. 2, 21.
 F.
 fabricari, *depon.* III. 7, *ext.* 4.
 facinorosa culpa II. 6, 3.
 facundissimus sermo II. 6, 8.
 familia, *servi* III. 3, 6. VI. 1, 13.
 famularem cultum induere, V. 6, *ext.* 1. *ubi quidam libri familiarem eodem sensu.*
 famulari, I. 1, 9.
 adversus omne fas ac nefas VI. 2, 8.
 fascia candida crus alligatum habens VI. 2, 7.
 duodecim fascium, *i. e. Consultis religiofum obsequium laudabile* I. 1, 3.
 per faciales dedere VI. 6, 3. *et* 5.
 fecundi cursus versus III. 7, *ext.* 1.
 felici superiorum stilo condita historia *prae*f.
 femur tragula traiectus III. 2, 23.
 fenerator civilis sanguinis III. 8, 3.
 ferreae sententiae V. 3, 2.
 festinabunda manu decerpere laureae ramulos II. 8, 5.
 fibula aurea V. 1, 7.
 pro ficedulis ponere VIII. 1, 2.
 fidei Romanorum se committere, non potestati VI. 5, 1.
 fidicen III. 6, 4.
 fidiculi, *funes, quibus confessionem extorquere studebant* III. 3, *ext.* 5.
 filo tenui suspensa reipublicae salus VI. 4, 1.
 finire poenam V. 3, 2.
 finiri, *mori* III. 2, *ext.* 6. VIII. 12, *ext.* 4.
 finis, *terminus regionis* V. 6, *ext.* 4. in fine severitatis et saevitiae, *i. e. inter severitatem et saevitiam* VI. 3, 5.
 firmamentum VII. 6, 1.
 ex suo fisco solvere VI. 2, 11.
 fistula eburnea VIII. 10, 1.
 flagrantissimum pectus III. 2, 21.
 flagrantissimus amor III. 8, *ext.* 4. VIII. 10, 1. flagrantissimum ingenium VI. 9, *ext.* 4. VIII. 10, 1.
 flaminio abire I. 1, 4.
 flectere metas VIII. 7, *ext.* 10.
 flexuosi fossarum ambitus VIII. 7, *ext.* 3.
 florales ludi II. 10, 8.
 fluctuat, gravi et periculoso morbo V. 5, 3. salus ancipiti casu VI. 2, 1.
 fluctuatus est casus VIII. 8, 1.
 foedata urbs strage virorum VIII. 11, *ext.* 4.
 foeneratoria philosophia II. 6, 11.
 foetus generosissimarum imaginum III. 4, *init.*
 fomentum procellae VIII. 1, 3.
 forensia stipendia exsequi VIII. 7, 5.
 formare mulierem ad habitum Deae I. 2, *ext.* 2. modos pronuntiationis VIII. 10, 1.
 formulam componere VI. 2, 12.
 fortuitus iactus vocis I. 5, 9.
 fragrantia unguentorum VIII. 1, *ext.* 1.
 fragmento subsellii ictus procubuit I. 4, 2.
 fraudi non fuit VI. 1, 13.
 frons lecti II. 10, 3. frons minime blanda Catonis II. 10, 8. quiesca VI. 2, 4.
 fruges iniicere super aliquem V. 6, 2.
 fucosa superstitio II. 6, 7.
 fulmen oppos. tenebris III. 5, 1.
 funalis cereus, *Wachsfackel* III. 6, 4.
 furialis fax tribunicia III. 8, 3.
 Furiosa dominatio III. 3, *ext.* 2. luxuria VIII. 1, 2.
 furvae hostiae II. 4, 5.
 fuste percussam interimere VI. 3, 9.
 G.
 Gabino ritu cinctus I. 1, 11.
 ganeo infamis VI. 9, *ext.* 1.
 X x gemina

INDEX LATINITATIS.

- gemina laurus, *i. e. duplex tri-*
umpbus II. 2, 3.
 Gemoniae scalae VI. 3, 3. VI.
 9, 13.
 genialis torus II. 6, 14. VI. 1, *inis*.
 genitalis pars equae VII. 3, *ext*.
 2. genitalia sua amputare VII.
 7, 6.
 gesticationem tacitus peregit
 II. 4, 4.
 gestu perseveranti, *i. e. ita ut*
semper manus in Pompeium di-
rigeret VI. 2, 9.
 gloriam Aetnaei montis invol-
 vere V. 4, *ext*. 5.
 gloriosus spiritus VIII. 14, 5. glo-
 riosa dulcedo VIII. 14, *ext*. 1.
 gradu suo pellere III. 3, *ext*. 4.
 gradibus victoriarum suarum
 V. 4, 1.
 Graecis latine responsa data II.
 2, 2. Graeci per interpretem
 loqui cogebantur *ibid*. Grae-
 cae linguae volubilitas *ibid*.
 gymnasio operam dare III. 6, 1.
 gymnasarcha VIII. 10, *ext*. 7.
- H.
- habenis effusus caritatis amare
 III. 6, *ext*. 2.
 habitus conditionis nostrae II.
 6, 12. maris III. 3, *ext*. 4. patri-
 moniorum veterum III. 4, 10.
 haecenus saevire V. 3, *ext*. 3.
 haedinis pellibus pro stragulis
 uti III. 3, 11.
 haurire imaginem I. 7, *ext*. 2.
 cividem sanguinem II. 8, 7.
 hausit siderum motus cursus-
 que stellarum VIII. 7, *ext*. 2.
 sapientiam VIII. 7, *ext*. 11.
 haustus nimius divini spiritus
 pestifer existit I. 8, 10.
 hebetatis artubus III. 8, *ext*. 6.
 hebetari prisci roboris nervos
 VII. 2, 3.
 helleboro se purgare VIII. 7,
ext. 5.
 hinnire VII. 3, *ext*. 2.
- hinnitum edere VII. 3, *ext*. 1.
 VIII. 11, *ext*. 4.
 honor hereditatis VII. 7, *inis*.
 horridior pater V. 4, 3.
 humine an sublime putrescam
 VI. 2, *ext*. 3.
- I.
- iactus vocis consentaneus I. 5,
 8. fortuitus I. 5, 9. iactus em-
 rea piscatoribus III. 1, *ext*. 7.
 ictum vitare et inferre II. 3, 2.
 iecinoris caput duplex I. 6, 9.
 ignota arena I. 7, *ext*. 3.
 illidere spongiam tabulae VIII.
 11, *ext*. 7.
 illidi litoribus cum tota classe
 I. 1, *ext*. 1.
 illigare torpore dexteram VI. 2, 4.
 illisa capite in postem carceris
 VIII. 12, 6.
 illitum recenti calce cubiculum
 VIII. 12, 4.
 immanes epulae VIII. 1, 5.
 immerenter damnata VI. 2,
ext. 1.
 immergere se flammis III. 2, *ext*.
 7, praeceptis Pythagorae III.
 1, *ext*. 1.
 impendere spiritum poenae II.
 7, *ext*. 2, bene impensus armis
 III. 2, 23.
 impendio salutis suae V. 6, *inis*.
 impensa domestica III. 4, 11.
 impensioribus verbis laudare III.
 3, *ext*. 1.
 imperia compescere II. 2, 7.
 imperiosissimi fasces II. 7, 7.
 impetritum I. 1, 1.
 imponi in eculco V. 3, *ext*. 3.
 impotentia doloris VIII. 3, 3.
 impressus paene iam iugulo m-
 cro V. 4, *ext*. 6.
 impunitatem promittere VIII.
 6, 4.
 incerte uti sacris VI. 3, 7.
 incidit in exitium, necem suam
 vitare non potuit I. 6, 10. X-
 xi incidit prodigium I. 6, *ext*.
 1. incidit illis luctus II. 6, 1.
 prodigium V. 6, 3.
- inis*

INDEX LATINITATIS.

incincta praetexta III. 1, 1.
 incitissimum odium I. 8, 6.
 inclusus Regulus machina VIII.
 2, *ext.* 1.
 incognita voluntas III. 7, *init.*
 incolumis pecunia I, 1, *ext.* 1.
 lus III. 4, 2.
 incolumitatem tribuere virtuti
 III. 8, 8.
 increbescere annona caritate
 III. 7, 3.
 increbescere spiritu V. 7, *ext.* 1.
 incrementa naturae VIII. 9, *ext.* 2.
 incrementi admirabilis fuit Tul-
 lus III. 4, 2.
 incubare pulvinaribus Iunonis
 VI. 1, *init.*
 indicium exemplum crudelitatis
 VIII. 2, *ext.* 5.
 indotatae nuptiae III. 4, 10.
 induere publicam caritatem II.
 2, 1.
 inebriare homines I. 8, *ext.* 18.
 inexorabilibus claustris obse-
 ratae arcae III. 8, *ext.* 2.
 inexplabili litterarum nota inu-
 stus VI. 8, 7.
 inexplabilis feritas VIII. 2, 1.
 inexplicabiles ripae VIII. 7, *ext.* 3.
 infatigabilis pietatis series V. 2,
 ext. 4.
 infinito amore corripui V. 7,
 ext. 1.
 infligi humo infantes VIII. 2,
 4. inflicto in terram pede
 VIII. 3, *ext.* 3.
 infractor oratio V. 10, *ext.* 1.
 infudit se fortuna in sinum Var-
 ronis III. 4, 4.
 infundi decus ruinis modo ab-
 iectae urbis I. 5, 1.
 ingenerare subtiliorem ratio-
 nem vitandi atque inferendi
 ictus II. 3, 2. contemptum mor-
 tis III. 7, *ext.* 1. aeternum spi-
 ritum Romano imperio V. 3, 1.
 ingenuitatis insignia V. 6, 8.
 ingredi praelium I. 8, 6.
 ingressus temerarius pugnae III.
 5, 8.

inhaerere supremo loco, *i. e. ul-
 timum esse* VI. 9, 14.
 inhiare futuris malorum causis
 VII. 2, *ext.* 1.
 iniicere stilum priscis institutis
 II. 1, *init.*
 iniuria patriae *passive* VIII. 1, 4.
 iniuria corporis II. 6, 15. fa-
 mosa VIII. 1, 6.
 in modum filii educare I. 1, 6. in
 potestatem futuros I. 6, 3.
 inopes laudis II. 8, 5. inops fidei
 III. 8, 1. rogi corpus V. 1, 10.
 inquinare falsa criminatione
 III. 3, *ext.* 5.
 inquinata vox VII. 7, 6. inqui-
 natissimus vitae VIII. 1,
 damn. 2.
 inquirere vel extis vel fortibus
 I. 1, 1.
 inquisitionis longae labor *praef.*
 insecutus multum ac diu deos
 convictio V. 5, 4.
 inferere oculos miraculo III. 3,
 ext. 1. calculos ore VIII. 7, *ext.* 1.
 insolentia religionis II. 8, 3.
 insolentissima Carthago III. 4,
 6. insolentissimi victoriae spi-
 ritus V. 1, *ext.* 6. insolens vi-
 ctor VI. 5, 7. insolentissimi
 victores VIII. 12, 5.
 instillare maximo ingenio dul-
 cissima alimenta summae elo-
 quentiae I. 6, *ext.* 3.
 instincta iniquissimo et trucu-
 lentissimo errore III. 8, *ext.* 3.
 institores et lixae II. 7, 1. insti-
 tores libidinis VI. 1, 6.
 instructum iugum hamo aemu-
 lationis II. 9, 6.
 insultare servile supplicium Ro-
 mano sanguini II. 7, 12. subi-
 tae ruinae viri V. 1, *ext.* 4.
 intendi fellae pellem ex corpo-
 re detractam VI. 3, *ext.* 3.
 intentatus reipublicae status V.
 6, *init.*
 interceptor divini beneficii
 VIII. 11, 4.
 intercolumium VIII. 15, 2.
 X. 2 inter-

INDEX LATINITATIS.

- interdicere alicui convictum hominis usumque balnearum II. 7, 9.
interfari concionantem VIII. 5, 2.
intestinis pecudum inferere homines VIII. 2, ext. 11.
introducere contemtum gloriae VIII. 14, ext. 3. *vid. not. ad VIII. 1, 4.*
ab invisissimis circumveniri V. 2, ext. 2.
inumbrare cunctas dominationis suae partes I. 7, ext. 5.
involutum simulatione benevolentiae mendacium VII. 3, ext. 10.
inutilis relatio III. 6, *in is.*
iocabunda iuventus rudi atque incomposito motu corporum II. 4, 4.
iocantes petiverunt obvios II. 2, 9.
irritamenta vesaniae suae trucidare VIII. 12, 4.
irrogare supplicium I. 1, 13.
iudicia suprema, *testamentum* VII. 7, 4. iudicium nancisci VIII. 1, 1.
iugulare noxios gladio II. 6, 7. iugulare me iube III. 8, 2.
par iugum caritatis II. 1, 6. aequale iugum virtutis II, 9, 6. iugum aemulationis hamo inflectum *ibid.* imperii aequale V. 2, 4. fraternum V. 5, 3.
iuxta ponere amicos inimicosque III. 8, ext. 5.
- L.
- labens, *i. e. deficiens* III. 8, ext. 2.
labens et concussus civitatis status III. 1, ext. 4.
labes acerba, *i. e. crudelis et pestifer homo* VIII. 11, 4.
labi in lectulo V. 2, ext. 4.
lacerandus verberibus lictorum II. 7, 8.
lacunaribus demissa aurea corona VIII. 1, 5.
laminae extinguere III. 3, ext. 5. *Laminae candentes erant inter instrumenta carnificis, quibus damnatos torquebat. laminae candentibus ultus VI. 8, 1.*
laniatu pecudum vivere V. 4, ext. 6. laniatui esse animalibus, *i. e. vermibus* VIII. 1, ext. 11.
laniatus canum moribus VIII. 12, ext. 4.
ad larces revertere II. 10, 2.
laticlavata tunica V. 1, 7.
latifundia magna III. 4, 7. consumere VIII. 6, 1.
laurinae vocis honos II. 2, 2.
lautitia gaudens civitas III. 12.
laxamentum salutare III. 2, 8.
lectissima et ludi nocturni II. 4, 5.
lectus funebris III. 4, 1.
legere, *eligere* III. 4, 2. VII. 4, ext. 9.
legitima intemperantia, *i. e. insatiabilis rei Venerae cupiditas, secundum leges licita* II. 3.
legitimo iure extulit V. 4, ext. 6.
lenocinio fortunae defecta perfecta III. 7, ext. 2.
leoninos catulos alere VIII. 3, ext. 2.
lectum capere I. 5, 9.
libare alicui apud sacra mente VIII. 15, 7.
libertini filius VI. 2, 8. *Libertini iidem sunt qui, liberti, ut iam vidit Laurent. Valla de elegantis ling. lat.*
libidinosis adfectus III. 3, ext. 1.
libitinam exercere V. 2, 10.
licens concubitus VII. 3, 10. *vid.*
liquato plumbo VIII. 4, 3.
parum liquida fides VI. 5, 1.
locare agrum III. 4, 6.
in locellum repositi annuli VII. 8, 9.

loqua-

INDEX LATINITATIS.

loquacia argumenta III. 4, *ext.* 1.
lucritac censoriam notam III.
1, 10.

luctu civili III. 3, 14.

ludificans vim armorum cuncta-
tionibus VII. 3, *ext.* 8.

lumen; *i. e. facem* virtutis præ-
ferre III. 2, 8.

luminibus capi I. 1, 17. VIII. 7,
5. orbatus VIII. 13, 5.

lustrum condere III. 4, 3. III. 1.
10.

M.

macellaria taberna III. 4, 4.

maculare se deformi foederis
ictu II. 7, 1.

madens sanguine Aemathia
VIII. 11, *ext.* 4.

maiestas velata admirationis
praetexta, grato et iucundo
introitu animis hominum illa-
bitur, *i. e. maiestas, quae nul-
lis insignibus aliis induta est,
quam insignibus admirationis,
animos hominum facile capit*
II. 10, *init.* maiestas reipubli-
cae VI. 4, 2. VIII. 2, 1.

mandare oculis capita VIII. 2, 1.

manipularius miles VI. 1, 12.

manubiae III. 3, 13.

manum iniicere V. 4, 5.

minumissiones tres rescindebant
Massilienses II. 6, 7.

manus in se vertere, *i. e. se in-
versae* I. 1, 18. manibus am-
bulare VII. 5, 2.

maritalis flamina III. 6, 2. ma-
ritalem facem accendit VIII.
1, 9. maritalis lecti blanditiis
VIII. 5, 3.

marmorarius III. 4, *ext.* 1.

in materia Veneris et lucri ver-
sari III. 3, 2.

matronae corpus attingere non
permisum II. 1, 5.

mauritas iniuriae III. 2, 7.

media fortuna III. 4, 18.

medius fidius II. 9, 4.

mente constare I. 1, 20. mens
lapsa V. 3, 2.

mercari benevolentiam populi
Romani III. 3, 14.

mercedis maximae, *i. e. regni*
competitores VII. 3, *ext.* 2.

mereri, *consequi* III. 3, 4.

meretriculae dictum perquam
facetum III. 3, *ext.* 3.

militiae munere fungi II. 7, 4.

mimae nudantur II. 10, 8.

mimi Sophronis VIII. 7, *ext.* 3.

nec minimum verecundiae ex-
emplum III. 5, 3. non minima
pars Romani stili VIII. 13, *ext.* 4.
ministerium accomodare cogun-
tur litterae ad referendam
tantam severitatem, II. 9, 4.
ministerii usus vix tutus in
amicis III. 7, 5. ministerium
sustinere pecuniae deportan-
dae III. 3, 2.

minitari Neptuno compedes,
caelo tenebras III. 2, *ext.* 3.
truculentius III. 8, 5.

mirifica notae causa II. 9, 5. mi-
rificae filiae *i. e. quales pauci-
genere homines* III. 2, *ext.* 5. Mi-
rificus enim est rarus. Gellius
V. 14, 16. *Androchus rem mi-
rificam narrat atque admi-
randam.*

ex miseria constare VII. 2, *ext.* 2.

modus controversus VII. 3, 4.

in modum filii educare I. 6, 1.

in modum nimbi dissipatae
partes carnis ceciderunt I. 6, 5.

in modum Aesculapii vene-
rari I. 8, 2. in modum hostiae

maestare II. 7, 6. VIII. 7, *mil.*
2. in modum fubitae tempe-

statis V. 3, 3. in modum fer-
rarum V. 4, *ext.* 6. venilli VIII.
6, 2.

molitio pii pariter ac fortis pro-
positi III. 3, 1. molitiones tan-
tae rei III. 6, 1. clandestinae
VI. 5, *ext.* 2.

mores luxu perdit II. 2, 6.

motus gravissimus I. 8, 10.

macro imperii II. 2, 5. mucronis
ictu III. 2, 23.

INDEX LATINITATIS.

male mulcata I. 4. 6. servus ver-
beribus mulcatus I. 7, 4.
multa indicta I. 1, 2.
multo multoque III. 1, 2.
munia pacis VII. 3, *ext.* 9.
munimentum reperit crudelitas
ex se VIII. 2, *ext.* 5.
murices ferreos spargere III. 7, 2.
myoparonum piratica rostra II.
8, 5. in piratico myoparone
VI. 9, 15.
myrtea corona uti III. 6, 5.

N.

naribus spumas adicere VIII.
11, *ext.* 7.
naturalis pater VII. 7, 2.
necessitas, *i. e. fatum* aditum lu-
ctui dedit I. 7, *ext.* 4.
nervis contunderetur VI. 1, 13.
nervosa vivacitas VIII. 13, *ext.* 4.
nexus se dare alicui VI. 1, 9.
nimbus verborum V. 3, 3.
nodosa stipes II. 9, 1.
nomen inspicere II. 10, 1.
nomenclator VIII. 2, 1.
nomine poenae aera in aerarium
deferre II. 9, 1. nomine mul-
tae III. 4, 7. debiti VIII. 2, 2.
notae contagio, *i. e. infamia* II.
3, 1. nota vacuus II. 4, 4. II.
9, 6. nota censoria II. 9, 6.
nota mea pellam V. 7, 2.
notare, *infamiam* afficere V. 9, 3.
notis Threiciis compunctus
VIII. 13, *ext.* 3.
parum iusta noticia patet III. 2,
22.
novacula coem discindere I. 4, 1.
quibus Italia noverca est VI. 2, 3.
nubilis iam aetatis filia VI. 1, 4.
nubilum fortunae VI. 9, 1.
numerosa posteritas II. 9, 1.
cuncti virtutis numeri III. 1,
ext. 2. omnibus virtutis nu-
meris dives VIII. 15, 2.
nuptiales faces VII. 1, 1.
nuptum dare puellam III. 4, 10.
nutrimentis favoris prosequi
ingredientes vitam actuosam
II. 1, 10.

O.

obducta vulnera revocare VI.
2, 8.
oblitteranda silentio virtus VIII.
9, 2.
oblitterare fastidiosum delectus
genus II. 3, 1. lex oblitteratur
II. 3, 1. flagitia oblitterantur
III. 5, 2. silentio VIII. 2, 2.
VIII. 14, 6.
obscurata castitas nube infamiae
VIII. 1, 5.
obsolefacta maculis turpitudinis
roga candida III. 5, 1.
obstrepuntur litterarum monu-
mentis, *i. e. in libris exagge-
rantur* VIII. 15, 8.
obstufacere oculos latronum
II. 10, 2. obstufectis nervis
III. 8, *ext.* 6.
obtentui privatae perfidiae esse
VI. 5, 4.
obtinere religionem I. 1, 15.
obtorta gula VIII. 5, 2.
obtundere vocem II. 4, 4.
occacatus claritate viri II. 10, 6.
occensus foricis I. 1, 5.
occurrere ad causam dicendam
III. 4, 7.
officio, *i. e. dedendo se metum*
dissimulare VII. 3, *ext.* 9.
Olympionices *i. e. qui in certa-
mine Olympico vicis* VIII. 15,
ext. 4.
onerosos sibi tollere VIII. 2,
ext. 6.
operas publicanis dare VI. 9, 8.
opima spolia referre III. 2, 3. glo-
ria III. 4, 10.
opinationis ineptae et mordacis
I. 8, *ext.* 8.
opperiri secessum alicuius II.
10, 5.
optime hic manebimus I. 4, 1.
orbis longus I. 7, 2.
ordinantur plebiscita III. 8, *ext.* 3.
ordo duplex dentium I. 8, *ext.*
13.
ornatus vir, *i. e. honoratus* VIII.
11, 5.

INDEX LATINITATIS.

os ira patens III. 3, *ext.* 4.
os unum aequaliter extentum
 pro superiore ordine dentium
 I. 8, *ext.* 12.

P.

pallio et crepidis usus est Scipio
 III. 6, 1.
palmata vestis VIII. 1, 5.
palpebris resectis VIII. 2, *ext.* 1.
paludamentum iniicere rogo V.
 1, 11.
pangere opera carmine compre-
 henda ad tibias II. 1, 10.
ad patiendum hominem V. 3,
ext. 3.
pars utraque rerum, *i. e.* *terra*
et mare III. 2, 23.
partito onere sacra ferre I. 1, 10.
parvitas mea *praef.*
patella Deorum III. 4, 3.
patibulo affixum corpus VIII.
 2, 3.
patientissime tolerare III. 3, 11.
paupertatem inopia mutare III.
 8, 2.
peculator praedae Veientanae V.
 3, 2.
peculatus reus V. 3, 2.
pediculum corneum III. 4, 3.
pellicere illecebris animum se-
 nis III. 3, *ext.* 3.
pellucida veste amictus VI. 9,
ext. 1.
penates *i. e.* *domos* ab imis fun-
 damentis eruti VI. 3, 1.
pensare ex se uno complures I.
 1, 14. *nefarium* concubitus
 voluntaria morte I. 8, *ext.* 3.
pensantur iniuriae pertinacia
 mutui odii III. 2, 4. *pensare*
 opera iniuriis V. 3, 2.
penſi ducere II. 9, 3.
penſilia balnea VIII. 1, 1.
peragere indicium licentius V.
 4, 3. *stipendia* V. 5, 4.
peractus reus V. 4, 4.
percipere gravitatem totius Cu-
 riae III. 1, 2.
percutus, *i. e.* *in exilium missus*

conspiratione publicanorum
 II. 10, 5.
perduellionis diem dicere VI.
 5, 3.
permulcere oculos II. 4, 4. *bar-*
bam III. 2, 7.
pernicitas decora II. 4, 4.
perorare hostili voce III. 2, 5.
perorata utraque parte III. 1. 7.
perosus dexteram suam III. 3, 1.
perpendere, *i. e.* *considere* inte-
 gritatem viri exigua cera II.
 10, 1.
perplexus regia appellatione III.
 4, 3.
perrepsit ludicra ars ad satyra-
 rum modos II. 4, 4.
perridicula mors VIII. 12, 8.
perrogare legem VIII. 6, 4.
perspectissimum specimen forti-
 tudinis III. 3, 5.
perstrictus censoria nota II. 9, 9.
levi vulnere VI. 8, 2. *nota* de-
 negati honoris VII. 3, *ext.* 6.
perstringere, *i. e.* *bebere* ocu-
 los hominum II. 10, 6. VIII.
 1, 5.
pertinet ad rem Deorum II. 1, 2.
pervellere aurem I. 5, 8.
pervigilium III. 3, *ext.* 3.
peſſundare copias hostium III.
 4, 5. *peſſundatum* erexit VIII.
 1, 7.
piaculis crudeliratis sibi datis uri
 VI. 8, 5. Caesar Vario piacu-
 lum cadebat VIII. 2, 2. *pia-*
tula dare crucibus VIII. 2,
ext. 3.
piaculum officii sui miserabile
 VIII. 9, 1.
picum mortu necare V. 6, 4.
pignore posito III. 3, *ext.* 3.
pileata duo millia civium Ro-
 manorum V. 2, 6.
pileum parere cum scelere VI.
 5, 7.
pinnis duabus distincta galea I.
 8, 6.
piraticam exercere I. 1, *ext.* 4.
plaustrum agreste et fordidum
 sacro-

INDEX LATINITATIS.

- sacrorum tempestive capax I. 1, 10. plauistro devehī mortuorum corpora II. 6, 7.
 plena ultio III. 2, 11.
 plenissime diligentissimeque audire testes V. 8, 3.
 plumbatae tabulae, habentes clavorum acumina III. 7, 2.
 poeniceis indutus tunicis II. 4, 6.
 poenitentiam agere I. 5, *ext.* 2. III. 4, 2.
 polenta futurae urbis lineamenta ducere I. 4, *ext.* 1. polentam depasci *ibid.*
 pollices abscidit VIII. 2, *ext.* 8.
 pollincto corpori marcidam fenectutem subternere VII. 7, 4.
 pompa inducitur I. 7, 4.
 ponderosa ac crebra verbera fihcum I. 8, *ext.* 19.
 ponderosissima vis et efficacissimi lacerti III. 2, *init.*
 popularis factio III. 1, 13. assignatio III. 3, 5.
 postes Augustae domus II. 8, 7.
 potionibus alicuius praeesse VI. 5, 1.
 portitor Capuae III. 2, 20.
 potus senex III. 3, *ext.* 3.
 praecuri stimuli VIII. 2, *ext.* 1.
 praeconium rude atque impositum VIII. 14, 1.
 praecordia liberalitatis habere III. 8, *ext.* 2. per praecordia sua agere gladium VI. 8, 3.
 praecurrunt fata adventum V. 2, *ext.* 4.
 praedes dare VI. 2, 4.
 praedictorium ius VIII. 12, 1.
 praefractor iustitia VI. 5, *ext.* 4.
 praefractus perseverantiae exemplum dedit III. 8, *ext.* 3.
 praegravare, *superare* III. 7, *ext.* 6.
 praere alicui precationis carmen III. 1, 10.
 praelatio contumeliosa VII. 8, 4.
 praeliari cum rerum natura VIII. 7, *ext.* 1.
 praepetes aves I. 6, 5.
 in rem praesentem venire VII. 3, 4.
 praesentia animi VI. 2, *ext.* 1. VI. 8, 3.
 praestare moderationem III. 1, *ext.* 3.
 se praestaturus cuncta V. 6, 8.
 praesultor I. 7, 4.
 praesumere animo spem I. 5, 2.
 praesumere animo I. 7, *ext.* 8.
 praetexere scenam argento, auro, ebore II. 4, 6. causam II. 9, 6.
 praetexta triumphī V. 5, 1.
 praetextus, *i. e.* decus III. 4, 1. VII. 1, 1. VII. 3, 8.
 precarium spiritum obtinere III. 5, 1.
 pretium non minimum III. 5, 3.
 primipili centurio aedem dedicavit VIII. 3, 6.
 principatus morum VIII. 15, 3.
 principio consulatus gloriando VIII. 15, 5.
 probrosa patientiae corpora VIII. 1, 8.
 procellam infligere reipublicae III. 3, 14.
 brevis processus morarum II. 1, 9.
 proclamare triumphum I. 6, 5.
 procreatus in proprio iure filius VII. 7, 3.
 procurare ostentorum ac fulgurum denuntiationes I. 1, 1.
 procurfus virtutis III. 2, *init.*
 procurfus irae effundere VII. 3, *ext.* 6.
 profusissimae largitiones III. 2, 17.
 prolapsi angues I. 6, 8.
 propino Critiae III. 2, *ext.* 6.
 propioribus lineis somnium certo eventu admonitum est I. 7, 8.
 propter vicum II. 4, 5.
 propylaea Minervae III. 1, *ext.* 1.
 prorogare familiam III. 4, 6. prorogatum imperium III. 4, 6.
 spiritum VIII. 3, 2. VIII. 2, *ext.* 11. incolumitatem ad lon-

INDEX LATINITATIS.

longissimos conditionis humane terminos VIII. 13, *init.*
 prospectum officii deponere V. 1, *ext.* 3.
 non prosperantibus avibus VII. 2, 5.
 protrahere insolentiam victoris I. 5, 8.
 proventus felicitatis V. 10, 2.
 virorum VI. 9, 5. secundarum rerum VIII. 1, 3.
 adversus provocationem III. 1, 1.
 provocato iudicio VIII. 1, 1.
 puber filius II. 1, 7.
 pubertas suum honorem reddebat canis *senibus* II. 1, 10.
 pudor circumventae temulentiae H. 5, 4.
 puerilitatis annos egressus V. 4, 2.
 pugio Fulviae stolae adhaerens III. 5, 3.
 pullarius I. 4, 3. VII. 2, 5.
 puls obicitur pullis II. 5, 5.
 pulsare potentiam eximii civis VI. 2, 6. pulsare legatos VI. 6, 5. pullatum se conquestus est VIII. 10, *ext.* 2.
 pulvinaria Iovis petere III. 7, 1.
 Punicani lectuli VII. 5, 1.
 puniceae tunicae II. 6, 2.
 punitione forti VIII. 1, 1.
 punitor Crassianae stragis III. 4, 5.
 putaminibus candentium iuglandidium barbam adurere VIII. 13, *ext.* 4.
 Q.
 qualem consulem gessit III. 1, 4.
 quamvis *cum* *indicative* VII. 7, 2. VIII. 9, *ext.* 2.
 quassare favorem alicuius II. 4, 3. quassata firmitas lateris VIII. 7, 1.
 quater aliquem divitiis III. 3, *ext.* 3.
 quereus cuneis adactis fissa VIII. 12, *ext.* 9.
 quiriratus VI. 2, 8. lamentabilis VIII. 2, 1.
 quousque III. 4, *init.*

R.
 ramuli duo oleae connexi II. 6, 5. ramulos laurae decerpere, *i. e. triumphum expetere* II. 2, 5.
 raptor spiritus, *i. e. interfector* V. 3, 2.
 raptus, *interfectus*, nefarie VIII. 9, 1. VIII. 12, 1.
 Raudusculana porta, *unde* V. 6, 3.
 rebelliones VII. 3, *ext.* 9.
 recessum sumere III. 6, 1. in recessu quam in fronte beatior VII. 2, *ext.* 12.
 recognoscere equitum centurias II. 9, 6. III. 1, 10.
 recreatus ex vulnere VIII. 11, 2.
 redemptionem tentare VI. 4, *ext.* 1.
 redigere pecuniam III. 8, 1.
 redimere se a crimine feritatis, *i. e. ostendere, se non esse feroc.* V. 4, *ext.* 5.
 refrenari non potuit severitas dictatoris II. 7, 8.
 sine ullo regressu III. 2, 23. regressum animoso dicto obtulit VI. 2, 1.
 relationem interponere III. 1, 14.
 splendidam relatu praebet materiam III. 4, *init.* relatu mitiores mores V. 9, *init.*
 religionibus suis tenor suaeque observatio redditur I. 1, 8.
 religiosissimus spiritus I. 1, 14.
 remissus vultus VIII. 10, 3.
 renidens III. 2, *ext.* 6.
 renuntiare consulem III. 8, 3.
 repetundarum causam dicere II. 10, *init.* crimine oppressus VI. 9, 10.
 repraesentare virtutem, II. 7, 6.
 reprehensore caret VI. 3, 9.
 repulsa notatus VII. 5, 1.
 rescare unguis III. 2, 15.
 residentes albis equis I. 3, 1.
 resolutae ferventi aqua pelles VII. 6, 2.
 resonantem mugitus edere spiritum VIII. 2, *ext.* 9.
 respo-

INDEX LATINITATIS.

- respectus, *i. e. consideratio, contemplatio* II. 1, *init.* II. 2, 5.
 respergere suspitione trahendi belli VII. 3, *ext.* 8.
 respicere sua pericula VIII. 8, *init.*
 respuere criminationem III. 1, *ext.* 2.
 resipulari II. 8, 8.
 retexere decretum *i. e. irritum reddere* I. 1, 20.
 revocare vulnera VI. 2, 8.
 revolvi in eundem somnum VII. 2, 3.
 de robore praecipitari VI. 3, 1.
 rogis ipsi Fortunae erubescendus I. 8, 9.
 rubigine exesus gladius II. 6, 7.
 rubigine oblitum imperium horridae vetustatis II. 9, 5.
 rugosa ac senilia membra V. 6, *ext.* 5.
 ruina tectum solo aequatur I. 4, *ext.* 2. iniquissimae damnationis ruina prostratus V. 4, 1.
 rusticus rigor II. 2, 3.
 rutilare capillos cinere II. 1, 5.
 S.
 sacramento rogare capite census II. 3, *init.* contendere VII. 7, 2. VII. 8, 2.
 sacrificium fieri solitum III. 1, 10.
 sacrilega cupiditas, *i. e. nefanda libido* VIII. 11, *ext.* 4. gloriae VIII. 14, *ext.* 5.
 sacrosancta potestas VI. 1, 7. VI. 5, 4.
 saeculares ludi II. 4, 5.
 saeculi illius pulcherrima ornamenta III. 4, *init.*
 saebris spiritus senile guttur praegravavit VIII. 12, *ext.* 6.
 salire reliquias cadaverum VII. 6, *ext.* 3.
 satisdare iudicatae pecuniae III. 1, 8.
 Satyriscum parere I. 7, *ext.* 7.
 scelestum onus portanti succurrit V. 3, 4.
 scenica portenta II. 4, 1. scenici lusus VIII. 3, 2.
 scipio eburneus III. 4, 5.
 scipionem Gallo vehementi ictu infligere capiti III. 2, 7.
 scrupulosa cura I. 1, 8.
 secta, *exemplum* II. 7, 2. III. 7, 2. secundum, *post* V. 2, *ext.* 1. secundum te litem do *vid.* II. 8, 2.
 sed et, *non praecedente* non tantum VII. 8, 4.
 seducta mulier *i. e. in locum secretum ducta* V. 9, 4. VII. 4, 2. VIII. 2, 3.
 Seianus pangitur VIII. 11, *ext.* 4.
 sentire fortunae violentiam caelesti spiritu indignam I. 7, 1.
 sepelire imperium Romanum I. 6, 6.
 sepulcrum vivum ac spirans III. 6, *ext.* 1.
 sequestris pudicitia periurii VIII. 1, 7. *ubi vid.*
 serens inimicitias III. 1, *ext.* 2.
 servus patrii ritus II. 2, 3.
 sexcenti, senatus Massiliensium II. 6, 7.
 sibilis concionis vexari VII. 3, *ext.* 6.
 sica confodere latus III. 2, 12.
 sigillis textilibus adornata tabernacula, *i. e. quibus signa intertexta essent* VIII. 1, *ext.* 4.
 signator testamenti VII. 7, 2.
 signatorius annulus VIII. 14, 4.
 sincerissimae vitae VIII. 1, *damus* 1.
 sitim torquere urinam VII. 6, *ext.* 1.
 ad solidum fodere terram II. 4, 5.
 solida virtus III. 3, *ext.* 1.
 gloria V. 6, 3.
 solvi debilitate corporis I. 7, 4.
 solvere morem II. 4, 3. solvere vultum risu III. 3, 5. legem VI. 5, *ext.* 4.
 solutioris vitae VI. 9, 2.
 solutum genus orationis VIII. 10, 3.
 sopitus salutaris quiete II. 4, 5.
 sopita gloria VIII. 1, *ext.* 1.
 sopitus

INDEX LATINITATIS:

- sopitus somno VIII. 2, *ext.* 6.
 sorbere sanguinem VIII. 11, *ext.* 3.
 sordes violentae Pyrrhi, *i. e. av-
 ritia et rapina* I. 1, *ext.* 1.
 sordes ignotae, *i. e. homo ob-
 scurus* VIII. 7, 2.
 sordida et crudelis Magorum
 tyrannis III. 2, *ext.* 2. VII. 3,
ext. 2. sordidum auxilium, *i. e.*
servile VI. 8, 4. sordidum stu-
 dium VIII. 14, 6. sordidum
 imperium VIII. 10, 2. sordida
 contagio VIII. 15, 3.
 fors provinciae V. 5, 1. fors pa-
 tria, *i. e. paterna* V. 7, 2.
 speciosa consilia sequi VII. 6, 1.
 speciosissimus vicus III. 2, *ext.*
 7. speciosissima vox III. 7, 1.
 spectaculo praesentiae suae II.
 10, 2. spectaculo ludorum in-
 terfuit senatus populo mixtus
 II. 4, 3. spectacula cultus Deo-
 rum causa excogitata II. 4, 1.
 ad speculanda acta III. 7, 6.
 speculator pugnae VII. 4, 1.
 speculatrix statua VIII. 8, *ext.* 1.
 specus praealtum, et vetusta reli-
 gione consecratum I. 8, *ext.* 1.
 spiculo innixus III. 2, 18.
 spirat magna Carthago III. 7, 1.
 sapientia VII. 3, *ext.* 3.
 spiritum, *i. e. vitam* acceptum
 ferre pugnae II. 7, *ext.* 2.
 spiritus gloriosus militis VIII.
 14, 5.
 spoliatum corpus II. 7, 8.
 spongia omnibus coloribus im-
 buta VIII. 11, *ext.* 7.
 sponsione provocare II. 2, 2.
 sponsionem facere VI. 1, 10.
 VII. 2, 4.
 in squalore esse VI. 5, 2.
 stabilimentum imperii II. 7, *imit.*
 aetatis stabilimentum praecur-
 rere III. 1, 1. bellorum VII. 6, 1.
 statae caerimoniae I. 1, 1. sta-
 tus sacrificium I. 1, 11. status
 humanae vitae modus VIII.
 22, *ext.* 8.
- stetit magno libertas populo Ro-
 mano V. 6, 1.
 stilum meum ad externa delabi
 permittam III. 8, *ext.* 1. im-
 primere senatus consulto VII.
 6, 4.
 stiva agrestis III. 4, 5.
 stola relinquitur involata tactu
 alienae manus II. 1, 5. vere-
 cundiae stola VIII. 3, *imit.*
 strangulare vapore et fumo bal-
 nearum VIII. 6, *ext.* 2. strangu-
 lare rempublicam faucibus op-
 pressam V. 3, 2.
 strangulatae sunt VI. 3, 8.
 strepitus armorum I. 6, 12.
 strigmenta gymnasii colligere
 VIII. 14, *ext.* 2.
 stuprosae mentis acer punitor
 VI. 1, 8.
 sub Coelio auctore, *i. e. cuius
 auctor Coelius est* III. 2, 7.
 subducta classis VI. 5, *ext.* 2.
 subiicere se funebri lecto II. 10,
 3. subiecit vires suas V. 6.
imit. consulatui damnationem,
 damnationi censuram VI. 9, 10.
 subiici debet pallium togae II.
 2, 2. subiecti pedites equestri
 praelio II. 3, 3. subiectus prae-
 liantium globo III. 2, 16.
 subiungitur summo ornamento
 decus VIII. 15, 5.
 publicus pons III. 2, 1. III. 7, 2.
 sublime, *vid.* humi.
 submittere altitudinem domus
 VIII. 2, 1. submittere fasces
 populo in concione III. 1,
imit.
 submotus finibus imperii III. 1,
ext. 9.
 subornare servos VII. 3, 9. equi-
 tes VII. 4, *ext.* 2.
 subscribere alicuius iudicio III.
 3, 9.
 subessor alieni matrimonii VII.
 2, *ext.* 1. II. 1, 5.
 succussis frenis VIII. 11, 1.
 sudario os et fauces coartare
 VIII. 12, 7.

suffe-

INDEX LATINITATIS.

- suffectura urbs alimentis adve-
 narum frequentiae I. 4, *ext.*
 1. non sufficit aerarium lon-
 ginquis expensis VII. 6, 1.
 suffigi cruci VI. 2, *ext.* 3. VI. 3, 5.
 suffragatione credula fulrus
 VIII. 15, *ext.* 2.
 suffragator VIII. 15, 4.
 fugillare crudelitatem III. 2, *ext.*
 1. iura familiaritatis VII. 8, 9.
 fugillatio gloriae II. 3, 1. fugil-
 latione non carere VI. 9, 12.
 fugillationis frenis revocari
 VIII. 2, *init.*
 fugillatus est repulsa VII. 5, 5.
 sumt is iudex VIII. 2, 3.
 superare, *i. e. superesse* I. 1, 19.
 supercilium censorum II. 7, 5.
 II. 9, *init.* maritale VI. 3, 10.
 superesse temporibus VIII. 7, 2.
 supergressa claritate virilem
 familiae suae III. 3, 3.
 superiores II. 1, 10.
 superlationem iniungere VI. 9,
 " 12.
 supersedeant venire II. 8, 6.
 supra se cubare VIII. 15, 7.
 sustinere duos reos, *alterum ac-*
cusatione, alterum libertate
 VI. 2, 4.
 sutor ne supra plantam ascen-
 dat VIII. 12, *ext.* 3.
- T.
- tabernula VIII. 7, 4.
 tabido cruore VI. 9, *ext.* 5. tabi-
 da corpora VIII. 2, *ext.* 11.
 tacita fata I. 7, *ext.* 1.
 tacite ferre VIII. 14, 5.
 ut non tanquam — ita tanquam
 VIII. 11, *ext.* 3.
 tauri sanguinem haurire V. 6,
ext. 3.
 in tegulis reperire ostreas VIII.
 1, 1.
 temperare, *infirmare* statum rei-
 publicae VIII. 5, 3.
 tempestive capax sacrorum I. 1,
 10.
 tenacissimi patriae nervi II. 6, 1.
- tenerioribus exemplis infante
 III. 7, *ext.* 5. teneriores anni
 VI. 9, 2.
 teri frustra VIII. 11, *ext.* 7.
 testata gloria longo experimen-
 to III. 7, *ext.* 6. testata inimi-
 citia III. 1, 12. testator bene-
 volentia III. 7, 7. testatores
 vires VIII. 9, *init.* testata or-
 tio VIII. 14, 3.
 teterrima necessitas VII. 6, 4.
 theatra, *vocantur* castra urbana
 II. 4, 1.
 tigno prominente supposito
 VIII. 2, *ext.* 6.
 titulus victoriarum II. 7, 8. glo-
 riae III. 2, 8. sapientiae III. 3,
ext. 6. coronae aureae trium
 librarum III. 3, 10.
 togam trahere VII. 8, 1.
 togata praelia, *audacter ita li-*
cuntur altercationes et irgu
Africani et Macedonici in ci-
via III. 1, 12. togata milita
 VII. 7, 1. togatus hostis VII.
 8, 7.
 in tormento animi filium repo-
 nere V. 9, 2.
 torporem sibi nihil permittit
 VIII. 11, *ext.* 4.
 torseram fructu III. 7, *ext.* 2.
 trabeati equites II. 2, 9.
 traditur C. Marius moleste tu-
 lisse, *pro* C. Marius VI. 9, 6.
Sic sament loquuntur et alii
scriptores e.g. Nepos in vita
Pausan. 5, 3.
 traicere se V. 1.
 transverberare pectus suum V.
 5, 4.
 transversae mentes nostrae fe-
 runtur III. 1, *init.* transver-
 sum rapere V. 1, 3. agere VII.
 8, 7.
 tremebunda dextera, *i. e. bene*
tremebundus VI. 8, 4.
 tremula manu VIII. 13, 2.
 tribus Urbanas II. 2, 9.
 trinitium II. 4, 9.
 minus trita notitia II. 4, 5.

triumvir

INDEX LATINITATIS.

arimvir capitalis VI. 1, 10.
 trunca extra I. 6, 9. trunca prae
 se brachia gestare II. 7, 11.
 cum maxime, i. e. eo ipso tempo-
 re I. 7, ext. 10.
 tumultus I. 6, 5.
 tyrannis, *agxx* III. 1, ext. 6.

V.

vacare munere militiae II. 7, 15.
 non vacare rationibus exigen-
 dis III. 1, ext. 1. vacare amici-
 tiaē toto animo III. 8, ext. 1.
 favorabili rei V. 4, *init.* va-
 cans tutelae terrarum VII. 6, 6.
 vacationem officii habere, i. e.
usq; obligatum esse ad hoc offi-
cium I. 1, 9. vacatione donari
 I. 8, 1. vacationem consulatus
 genti Fabiae dare III. 1, 5.
 vacuefacere fasces securibus III.
 1, 1.
 vacuus et mariti et patris no-
 mine II. 9, 1. nota II. 4, 4. II.
 9, 6. metu III. 2, 16. vacuum
 cicatricibus tergum III. 2, 24.
 vacua est moderatio repre-
 hensionis morfu III. 1, *init.*
 cruore VIII. 9, 2. rationis VIII.
 11, ext. 4.
 vadem se dare III. 7, ext. 1.
 vadamonia facere iussit, i. e. *in-*
fit ut plures eo loco se siste-
rent, ibi enim ius dicere se
velle III. 7, 1.
 vaframentum VII. 3, ext. 4. et 7.
 vaframento interceptum impe-
 rium VII. 3, ext. 2.
 vafritia VII. 3, *init.*
 vagae littoribus conchulae VIII.
 8, 1.
 valvis affixi II. 1, 9.
 varia vestis II. 5, 4.
 variari potest laudatio Marcelli
 III. 1, 7.
 vastissima vulnera obducta vetu-
 stis cicatricibus VI. 2, 8.
 vates legum certissimus VII.
 12, 1. vates excellentissimi
praef.

ubertas exemplorum: mundo
 clara V. 6, ext. 5.
 vela impudentiae VIII. 15, 3.
 velata maiestas *vid.* maiestas.
 velim, nolim III. 7, 3.
 Velitum usus repertus II. 3, 3.
 venabulo uti VI. 3, 5.
 beneficii quaestio II. 5, 3.
 venenum cicuta temperatum II.
 6, 7. humo illisum III. 2, ext. 6.
 venerabilia erga Deos verba TL
 4, 4.
 venerabiliter V. 1, ext. 5.
 venerator factus de accusatore
 III. 7, 1.
 venire placuit omnem appa-
 tum theatri II. 4, 2.
 Venus inconcessa II. 1, 5. II. 5, 6.
 III. 3, 2.
 verbera, i. e. *flagella* rumpere
 III. 3, ext. 5.
 verberare oculos VII. 6, 2.
 verbosa laudum suarum Grae-
 cia III. 2, 22.
 verecundia detrectandi ministe-
 rii V. 4, 1.
 veridica Pythicae vaticinationis
 fides I. 8, 10.
 versare altius terram I. 1, 12.
 urbem arbitrio suo VIII. 9,
 ext. 2.
 versatilem facere scenam II. 4, 6.
 vestigium minimum gloriae VIII.
 14, 4.
 viator tribunicius VIII. 1, 8.
 VIII. 5, 2.
 vibrante querela V. 3, 2. vibran-
 tes gladii VIII. 9, 2.
 victimarii I. 1, 12. VIII. 14, 3.
 viduitatis experientia III. 3, 3.
 vini usus feminis Romanis igno-
 tus II. 1, 5. VI. 3, 9.
 virga solum denotare VI. 4, 3.
 virilitas standi II. 4, 2. virilita-
 tem trahere III. 2, ext. 7. vi-
 rilitatis robore palliatus ani-
 mus III. 8, ext. 3.
 virtus nescit capi patientia III.
 2, 7. *ubi vid. nos.*
 viscera

INDEX LATINITATIS.

- viscera sua visceribus suis alere VII. 6, *ext.* 3.
 vitio caprum tabernaculum I. 1, 3.
 vix atque aegre VI. 14.
 umbonis impulsu III. 2, 23. umbo iudicialis VIII. 5, 4.
 umbra et imago VI. 8, 5. *ubi vid.*
 umbraculis velorum confesum spectantium tegere II. 4, 6.
 unde *i. e. quo loco?* VI. 1, *init.*
 undecentessimus annus VIII. 7, *ext.* 11.
 uniones aceto liquatos potionibus adspargere VIII. 1, 2.
 unusquisque pauperrimus III. 3, 6.
 vocalis evasit Aegles Samius I. 8, *ext.* 4. vocalis factus V. 4, *ext.* 6.
 volumina caudae I. 8, *ext.* 19.
 voluminis eloquentia VIII. 10, *ext.* 1.
 voluntate Dei, *i. e. gubernante se Apolline* I. 1, 18.
 vorticis circuitu actus III. 2, 1.
 urinā omnes Asiaticas gentes inundasse visa Mandane I. 7, *ext.* 5.
 5. urina respergi II. 2, 5. urina sitim torquere VII. 6, *ext.* 1.
 urna extractum nomen VI. 3, 4.
 utero elabi I. 8, *ext.* 5.
 utique, *praesertim* II. 1, 9.
 vulgatissima meretrix III. 5, 3.
 vultum retinere VIII. 2, 1.

INDEX RERUM ET VERBORUM

QUAE IN NOTIS EXPLICANTUR.

A.

- A** *et ac confund.* VII. 2, *ext.* 10.
abdicta et adyta confund. I. 6, 12.
abiectus, superatus I. 5, 2. 7, 8.
abituus: in i pro e VIII. 1, 3.
 III. 3, 6.
abscisa VIII. 3, 3.
accessio V. 7, 2. VIII. 1, *ext.* 5.
acconfatidi pluralis terminatio
anniquis is pro ex V. 4, *ext.* 5.
accusatores Athenis sorte electi
 III. 8, *ext.* 4.
acroama quid? I. 7, 4.
actio VIII. 7, *ext.* 1.
addicere III. 8, 1. VIII. 2, 1.
addictus VII. 6, 1.
admotus et admonitus conf. I. 7, *ext.* 3.
adulari III. 7, *ext.* 2.
advocatio II. 9, 1.
Aemathia madens VIII. 11, *ext.* 4.
aeque iudico VIII. 15, *int.*
aerarii II. 9, 6.
aereus pro aeratus V. 6, 3.
astimatio et existimatio confund.
 VI. 5, 5.
aeftuarium VIII. 1, 1.
affectu V. 6, *ext.* 2.
age pro A VI. 2, 12.
agger incensus II. 7, 4.
Albana VIII. 1, *ext.* 1.
Alexander M. commolationibus perit I. 7, *ext.* 2.
alitus III. 4, 4.
alloqui II. 7, 6.
alterius et altius confund. VII. 4, 2.
alveus luforius VIII. 8, 2.
ancilia I. 1, 9.
ancipites motus iudiciorum
 VIII. 1, *int.*
- annulos ponere* VIII. 1, 3.
ansula VIII. 12, *ext.* 3.
Antiumter etiam confund. I. 6, 9.
aperto capite virgines incedebant
 VI. 3, 10.
apex I. 1, 4.
appellare III. 8, 3. VI. 5, 4.
arbitrium funeris V. 1, *ext.* 6.
arca VIII. 1, 2.
arreperere VI. 8, 5.
allerere III. 4, 4. III. 7, 5.
Acho I. 6, *ext.* 3.
Attalica eulacea VIII. 1, 5.
Attellani II. 4, 4.
attentavit et acceptavit confund.
 VII. 8, 3.
auctorato officio VI. 9, 8.
augures I. 1, 1.
auspicia repetere II. 7, 4. III. 2, 9.

B.

- boarium forum* II. 4, 7.
bani Dii I. 4, *ext.* 3.
bos domitus VIII. 1, *damus* 8.
braccas II. 6, 10.
bullae III. 1, 1.

C.

- callide* VIII. 12, 1.
cantharis VI. 2, *ext.* 3.
captura VI. 9, 8.
caput iecinoris quid? I. 6, 9.
carbafus I. 1, 7.
cavillari I. 8, *ext.* 8.
causia V. 1, *ext.* 4.
cedo tibi mea sede et meam sedem I. 5, 4. VII. 3, 3.
in censum deferre III. 4, 2.
centumviri VII. 7, 1.
centuriare III. 2, 8.
centurionum insignie III. 2, 43.
cerimoniae praef.
cernere hereditatem V. 3, *ext.* 3.
 certus

INDEX RERUM ET VERBORUM,

certus vultus III. 1, *ext.* 2.
cessatum V. 10, 3.
Chaldaei I. 3, 2.
Circus flaminii I. 7, 4.
citerior III. 8, *ext.* 1. VI. 2, 11.
clades *active* III. 4, 6.
clamor militum I. 6, 11.
clauditis *et* clauistis *confund.* V.

4, *ext.* 3.
clementia *dea* V. 1, *init.*
cognitio II. 6, 7. VIII. 1, *dam.* 3.
colentes I. 1, 19.
columen factorum III. 4, 1.
commendare I. 1, 1.
complerunt *et* compulerunt *confund.* III. 8, 5.
concepta I. 8, *ext.* 12.
concupia *nox* h. 5, 3.
conditio V. 2, 10.
consilium *et* concilium *perm.* V. 1, 8. V. 4, 7. VI. 1, 1. VI. 6, 5.

constituta potentia II. 8, 7.
Consuetudo II. 4, 4.
contrarius castris VII. 2, 6.
contusus *et* concussus *perm.* III. 8, *ext.* 1.
convicium VII. 3, 5.
cornicularius VI. 1, 11.
cornu scribae VII. 2, *ext.* 2.
sub corona venire VIII. 10, 1.
credere *et* cedere *confund.* III. 1, 11.

crux VIII. 2, *ext.* 3.
cubile deposita virginitatis II. 1, 3.
parum curiose I. 1, 4.
cymbula *et* Sybilla *perm.* I. 5, *ext.* 1.

D.

decedere, *de anno* I. 3, 2.
desicere amicitiam *vix* dicitur VI. 6, *ext.* 2.
deiectus, *substantivum* III. 2, 1.
demovere *et* dimovere *perm.* III. 2, 8.
deprecari *et* detestari *perm.* III. 3, 6.
depulsionem I. 1, 1.

descendere clivum *an* sit latine dictum I. 1, 10.

desistere *perm.* VI. 6, *ext.* 1.

devicta *et* deducta *perm.* VI. 6, 2.

diadema VI. 2, 7.

dictamnus *herba* I. 8, *ext.* 18.

diindicare VIII. 2, *ext.* 1.

disserpsit *et* discessit *perm.* III. 7, 1.

disciplina I. 1, 7.

dispulsus *et* depulsus *confund.* VIII. 1, 3.

diversitas III. 8, *ext.* 5.

diverticulum VII. 2, 2.

Diu *et* Diomene *confund.* III. 8, *ext.* 7.

Dum *et* ubi *confund.* VIII. 7, *ext.* 3.

duplex vultus II. 7, 6.

E.

eculeus III. 3, *ext.* 2.

egressus III. 8, *init.*

elicitur *partus* III. 6, 4.

electa deligere, *prae.*

elidi II. 2, 4.

enervis *et* iners *mutantur* VII. 18, *init.*

enim *transitio* in *servis* III. 2, 2. II. 8, 3.

eo, *ob id* III. 4, *init.*

equo *pro* equis V. 5, 3.

eraperunt, *et* emeruerunt *confund.* V. 6, 3.

erigere VIII. 1, 8.

eriperet *et* erigeret *confund.* V. 6, *ext.* 5.

erubescere aliquid III. 3, 7.

evomere *et* emovere *confund.* II. 4, 5.

excutere III. 1, 2.

exemplare VIII. 2, *ext.* 7.

expletissimos rerum V. 1, 1.

explicitare opus II. 9, 6.

exprimere III. 1, 2. VIII. 3, *ext.* 3.

expromere *velum* I. 5, 7.

expectata pietas VI. 8, 5.

extinguere V. 9, 4.

extundere I. 4, 4. V. 2, 10.

F. facere

QUAE IN NOTIS EXPLICANTUR.

F.

facere bellum V. 4, 3.
 faces periculosae VII. 3, 10.
 ex facili VIII. 7, ext. 4.
 famularem et familiarem *confund.* V. 6, ext. 1.
 fas ac nefas VI. 2, 8.
 fasces duodecim I. 1, 2. priores
quis fuserit III. 1, 1.
 felix stilus *praef.*
 feminae sedentes coenitabant
 II. 1, 2.
 feneratores civilis sanguinis III.
 8, 3.
 fieri VIII. 1, *damn.* 8.
 flamen captus VI. 9, 3.
 flaminio abire I. 1, 4.
 flectere metas VIII. 7, ext. 10.
 fluctuare VIII. 1, *amb.* 2.
 fluctuatur, *impersonal.* III. 1,
 ext. 1.
 fonti et fronti *permut.* VIII. 15,
 ext. 3.
 forensis militia VIII. 5, 5.
 formatus VII. 3, ext. 7.
 formulam componere VI. 2, 12.
 funditores II. 7, 9.
 furari III. 7, 4.
 furtim VI. 3, 9.
 futuros in potestatem populi
 Romani I. 6, 3.

G.

G. ut T. *pronuntiatur* III. 5, 3.
 Gabinus ritus I. 1, 11.
 Gallus VII. 7, 6.
 Gemoniae scalae VI. 3, 3.
 Gerundia in do pro infinitivo
 V. 7, 2.
 gloria Aetnaei montis V. 4, ext. 5.
 gustus III. 1, *init.*

H.

Heptachordus VII. 8, 7.
 hexeres I. 8, ext. 11.
 hic *refertur ad praecedentia* V.
 1, 1. VII. 2, ext. 1. VII. 3, ext. 3.
 his pro is V. 2, 6.
 hortari *sequente infinitivo* III. 3,
init.

humilitas II. 3, 1.

Hymettiae columnae VIII. 1, 4.
 hypocrisis VIII. 10, ext. 1.

I.

iacere VI. 8, 3.
 iam et nam *transitioni inservimus*
 I. 6, 10.
 ignoti VIII. 3, ext. *ab init.*
 ille *refertur ad sequentia* V. 1, 1.
 VII. 2, ext. 1. VII. 3, ext. 3.
 imagines maiorum in atriis col-
 locabantur V. 8, 3.
 imbris pro imbris VIII. 12,
 ext. 10.
 imitari et mutari *confund.* VI.
 3, 1.
 imparientia VI. 7, 1.
 imperator capite census II. 3, 1.
 impetire I. 1, 1.
 impotens VI. 3, 1. *Sueton. Iul.*
cap. 77.
 in tua persona pro in tuam per-
 sonam III. 1, 10.
 incestus VI. 3, 7.
 inde II. 5, 4.
 infinitus amor V. 7, ext. 1.
 insigi et insigi *confund.* VIII.
 2, 4.
 insulae misericordiae III. 7,
 ext. 2.
 ingenium invidia excitatum III.
 3, ext. 7.
 ingenti et ingenii *confund.* I. 7,
 ext. 4.
 ingenui sanguinis VI. 2, 1.
 adversus ingratos actio apud Per-
 las II. 6, 6.
 inimicus et Domitius VI. 5, 5.
 inopes laudis II. 8, 5.
 inopia V. 1, *init.*
 inquinata vox VII. 7, 6.
 intemperantia VIII. 1, 19.
 interceptus III. 3, 2.
 intercolumnium VIII. 15, 2.
 interdicare bonis III. 5, 2.
 introducere ritum VIII. 1, 4.
 implere, tegere V. 4, ext. 5.
 Iliacus VII. 3, 8.
 itaque VI. 1, 3.

Y y

Iulia,

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Julia, *i. e. Livla* VI. 1, *mis.*

L.

labantes et labentes *confund.* V. 6, 6.

laborans V. 1, *ext.* 4.

labratum VI. 4, 3.

lapidibus et lapides pluit I. 6, 5.

latine *cum* graecis responsa data sunt II. 2, 2.

lautitia II. 4, 6. II. 6, 1.

legitimus II. 1, 3.

lentiginosum os I. 7, *ext.* 6.

libertati Scipionis libera non fuit plebs VI. 2, 3.

libitinarii V. 2, 10.

libido VIII. 1, 12.

Librariorum errores V. 10, 3.

VIII. 15, 3. I. 6, 1. III. 3, 7.

libratus et liberatus *confund.*

VIII. 1, 1.

lister et viator *confund.* VIII. 1, 3.

litterae graecae VIII. 7, 1.

lituus I. 8, 11.

litis in castris locus non fuit II. 7, 15.

locatum V. 3, *ext.* 3.

ludius H. 4, 4.

Lupercalia II. 2, 9.

lustrum condere III. 1, 10.

M.

Maenianum VIII. 12, 7.

magis, *subintell.* I. 1; *ext.* 2. non

magis — quam II. 1, 7.

maiestas rei publicae VI. 4, 2.

Matet Deum I. 1, 1.

Matronae corpus attingere non

permissum II. 1, 5.

Maxima virgo I. 1, 7.

merere III. 3, 4.

mimi H. 6, 7.

mirabillones I. 7, 8.

miserabilis et mirabilis *confund.*

III. 3, 11.

moderatum et modo rarum *con-*

fund. VII. 6, 2.

modus controversus VII. 3, 4.

mola II. 5, 5.

monitor VIII. 7, *ext.* 16.

mulieres κλυμακδες VIII. 1, *ext.* 7.

munus et funus *confund.* VIII.

15, 1.

murices ferrei III. 7, 2.

N.

nam, *transitioni inserviens* II. 8, 3.

necessitudines II. 1, 7.

nervis contudit VI. 1, 13.

nescio an I. 1, 14. haud scio an III. 3, 14.

nexum se dare VI. 1, 9.

nodosa stipes II. 9, 1.

nomina propria a librariis cor-
rumpi solent III. 1, 13.

non, *superlativo coniunctum* III. 5, 3.

nonus et novus *confund.* I. 2, 1.

noverca Italia VI. 2, 3.

novitas II. 3, 1.

nubilum fortunae VI. 9, 1.

numerus, *i. e. perfectio* VIII. 3, 1.

O.

o et us *confund.* VII. 4, 1.

obliqua oratio in rectam mutata II. 10, 2.

obruī, I. 1, 9.

occidere II. 7, 15.

occupare et aucupare III. 2, 17.

occupatio V. 1, *init.*

officium Tiberii V. 5, 3.

Ofilius et filius *permut.* VII. 8, 1.

omafum VIII. 1, *damus.* 2.

omen accipere I. 5, 1.

opera, *i. e. culpa* V. 7, *ext.* 3.

operari VI. 6, 1.

orbis terrarum VI. 7, 1.

Orbius vicus VIII. 11, 1.

ornata mentio VIII. 13, *init.* urbs

legibus VIII. 1, *ext.* 2.

P.

Paciaeci V. 4, *ext.* 3.

Palladium I. 4, 4.

palliatum II. 6, 10.

palmeta vestis VIII. 1, 5.

Papia lex III. 4, 5.

parvitas *praef.*

pariendum et placandum *con-*
fund. V. 3, *ext.* 3.

perennis

QUAE IN NOTIS EXPLICANTUR.

pecunia ad usum sacros adhibita
VI. 5, 1.

penatibus et pene confund. VI.
3, 1.

penetralia II. 7, 6.

pensare I. 6, *ext.* 2.

per se I. 6, 10.

peragitur reus V. 4, 4. VI. 2, 4.

perculsa et percussa confund. I.
8, *ext.* 3.

Pericles et princeps permus. VII.
2, *ext.* 7.

perplexus III. 4, 3.

persona II. 5, 4.

perspectissimus III. 3, 5.

perstringere VIII. 4, 3.

Peruasu et perampli, peruali etc.
confund. V. 2, *ext.* 4.

Phocion pauperrimus, tamen li-
beralis V. 3, *ext.* 3.

pileum pro pileus VIII. 6, 2.

plumbitae tabulae III. 7, 2.

poenae VI. 3, 1.

poenitentia V. 3, 2.

pollinctum corpus VII. 7, 4.

pompa et acroama permus. I. 7, 4.

pondo III. 4, 9.

ponere II. 6, 1.

pontifices I. 1, 1.

politico V. 7, 2.

postumia imperia II. 7, 6.

pr. i. e. praetor VIII. 1, 11.

praeceps ira VIII. 1, 3.

praecerpere II. 8, 3.

praedamnare se VI. 9, *init.*

praediatores VIII. 12, 1.

praeatio V. 3, 1.

praefectura I. 8, 1.

praeferre vultum III. 5, *init.*

praelium V. 1, 3.

praepetes aves I. 6, 5.

praesentia et praestantia confund.
II. 6, 11. III. 2, 9. *etc.*

praestigium VII. 3, 4.

praesultor I. 7, 4.

praetexta II. 10, *init.* III. 1, 1.

primipilus I. 6, 11.

incipia I. 6, 11.

prius pro pluris VI. 4, 4.

prius sequente *que* I. 8, 4.

processus morarum II. 8, 9.

promisso V. 6, 8.

proprie VIII. 8, *init.* VIII. 9, 3.

proprior publicae religioni I. 1,
10.

proprius V. 6, *init.*

prorogare I. 2, 1. III. 8, 1.

prosequi et persequi permus. III.
2, *init.*

prosperrima auspicia I. 5, 1.

proventus V. 10, 2.

provocatores III. 2, 6.

proximi VI. 9, *init.*

publicum VI. 9, 7.

puerulus VIII. 1, *damn.* 8.

pullarius I. 4, 3.

pulsare VI. 2, 6.

Punicani lecti VII. 5, 1.

Q.

quaestorius pro quaestor VII. 15,
3.

Que I. 1, 1.

Quindecimviri I. 1, 1.

quod pro quia VIII. 1, *damn.* 1.

R.

rebellatos VIII. 10, 1. *vid. quo-*
que ad III. 2, 6.

recte erit VI. 4, 5.

referre legem V. 4, 5.

relationem interponi III. 1, 14.

Remmia lex III. 7, 9.

repetere res II. 2, 5.

repraesentare VI. 5, *ext.* 4.

respectu casus tertius VIII. 1, 2.

retarius I. 7, 8.

robur VI. 3, 1.

S.

sacra domestica II. 6, 8.

factamentum VII. 7, 2.

Salus, I. 1, 9.

Samia vasa VII. 5, 1.

scenica portenta sunt histriones
II. 4, 1.

scenici lusus VIII. 8, 2.

scholae publicae VI. 5, 1. *scho-*
lam alere I. 8, *ext.* 17.

scipio eburneus, insigne Consu-
lis III. 4, 5.

Y y 2

scopulus

INDEX RERUM ET VERBORUM,

scopulus reorum III. 7, 9.
 scriba II. 5, 2.
 secta II. 7, 2. VIII. 1, 3.
 secunda mensa II. 1.
 secundae partes VIII. 14, 4.
 securus VII. 5, 2.
 seductus VII. 4, 2.
 segmenta V. 2, 1.
 senaculum II. 2, 6.
 seplasia VIII. 1, *ext.* 1.
 septem, *zu fiesbent* VIII. 2, *ext.* 6.
 Servilia lex VIII. 1, 8.
 servus patrii ritus II. 2, 3.
 signum I, 5, 7.
sive post aliquot voces poni solet
 II. 2, 3.
 solidus III. 4, *init.*
 solvere I. 1, 1.
 somnus *et* somnium *confund.* I.
 7, *init.*
 Sophista I. 8, *ext.* 8.
 sordes, *infima plebs* V. 2, 10.
 VIII. 10, 2. sordes VII. 8, 7.
 sordidum studium VIII. 14, 6.
 sors III. 8, 3.
 sortes Homericæ I. 5, 7. sortes
 fortunæ I. 3, 1.
 sparso ore virgo I. 7, *ext.* 6.
 spirare *et* sperare *conf.* III. 7, 1.
 sponsonis formula II. 8, 2. VI.
 1, 10.
stemma Drusi III. 3, 3.
 stipendium anni II. 7, 15.
 strigmenta VIII. 14, *ext.* 2.
 stuprosum VI. 1, 8.
 stola II. 1, 5.
 subfestorum oculi II. 1, 5.
 subinde V. 4, *ext.* 5.
 subiici II. 2, 2. III. 2, *ext.* 9, VIII.
 15, 5.
 sublatu*s* *et* sublevatu*s* *conf.* III.
 7, 4.
 superiores, *qui?* praef. II. 1, 10.
 summam imponere III. 3, 3.
 superiicere VI. 1, 1.
 supplicationes II. 8, 7.
 supra VIII. 15, 7.
 T.
 T. littera II. 2, 7.
 tabernaculum vitio captum I. 1, 3.

ταλαιαρχος III. 7, *ext.* 5.
 templum III. 5, 3.
 tempora Caesaris VI. 2, 12.
 tenia I. 1, 16.
 tertiae partes *in scena* VIII. 14, 4.
 theatrum, locus consultationum
 II. 2, 5.
 timens *delendum* VI. 2, *ext.* 2.
 titulus victoriarum II. 7, 8.
 togam trahere VII. 8, 1.
 tollere heredem VIII. 6, 1.
 totis viribus V. 4, *ext.* 5.
 trahere III. 2, *ext.* 8.
 translatus II. 4, 6.
 transvectio equitum annua II.
 2, 9.
 triumphus *quibus permissus?* II.
 8, 2.
 triumviri V. 4, 7. V. 9, 3. VIII.
 1, *damn.* 5.

V.

Valerii Maximi dicendi genus
 affectatum I. 5, 1. II. 4, 5. V. 7.
init. I. 1, 14. *et* 15. II. 7, 8. II.
 9, 4. III. 8, *ext.* 3. *etc.*
 Valerius Maximus errat III. 2,
 20. V. 1, 7. V. 4, 3. V. 8, 2. VI.
 3, 2. VI. 4, 1. *et* 2. VI. 6, 1. *ext.*
 1. VII. 5, 4. VIII. 15, 1. VIII.
 10, 1. I. 1, 1. II. 5, 1. III. 2, 20.
 III. 2, *ext.* 2. *etc.* adulator VI.
 1, *init.* VIII. 13, *init.* *etc.*
Variae lectiones ex abbreviatura
ortae V. 6, *ext.* 5. V. 7, *ext.* 1.
 VI. 1, *ext.* 1. VI. 6, 1. VII. 4,
 1. VII. 4, 2. VIII. 1, 8. VIII.
 2, *init.* II. 6, 11. III. 2, 6. III.
 8, 2. III. 4, 5. *etc.* *ex pronun-*
tiatione falsa V. 6, *ext.* 5. VI.
 2, 3. VI. 3, 1. VII. 3, 1. VIII. 1,
ambust. 2. II. 1, 4. II. 4, 4. III. 7,
 1. III. 8, *ext.* 5. *etc.* *ex similitu-*
dine litterarum V. 6, *ext.* 5. I.
 6, 5. *etc.* *ex omissione primae*
litterae vocis V. 7, *init.* VIII.
 15, 3. *etc.* *ob infrequentem*
usum vocum VI. 2, 3. III. 3, 5.
etc. *ex mutatione difficiliorum*
vocum in faciliores I. 1, 14.
 III. 3,

QUAE IN NOTIS EXPLICANTUR.

- III. 3, 7, etc. ex glossis in sex-*
tum receptis II. 2, 9. III. 3, ext.
3, etc. ex falsa interpunctione
III. 2, 7. etc.
variatio modorum et temporum
III. 2, 3.
vas diversae magnitudinis VII.
6, 6.
vasa sacra fictilia III. 4, 11.
ubertas et libertas confund. V.
6, ext. 5.
verriculum III. 1, ext. 7.
vetustas II. 3, 1.
viator VIII. 1, 3.
Victimarii I. 1, 12.
videri redundat III. 2, 2.
vilissima elementa VIII. 7, ext. 3.
uncia III. 4, 9.
unguentum II. 6, 1.
vocabula non suo loco posita V.
2, 5.
vocabulum VI. 6, 4.
usque VII. 3, ext. 9.
ut cum indicativo III. 7, ext. 1.
vulgaris VI. 3, 11.
uxor subintell. I. 5, 4.
-

INDEX GRAECUS.

- Lib. I. 5, 6. *κακοβουλία.*
 — I. 5, 7. *ἀλλά με μᾶρ' ὀλοή καὶ*
Λητῆς ἔπτανεν υἱός.
 — I. 7; 7. *κακοδαίμονα.*
 — III. 7, *ext.* 3.
Οὐ νέμεις τρεῖς τε καὶ εὐ-
κνήμιδας ἄχαιες
Τοιῇ δ' ἑμφί γυναικὶ πολὺν
χρόνον ἄλγεα πάσχειν
Αἰνῶς ἀθανάτοισι θεαῖς εἰς
ἅπα ἵσμεν.
 — III. 7, *ext.* 4.
Ἡ καὶ κυανέησιν ἐπ' ὀφρύσι
νῦσε Κρονίων
Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπ'
εἰζέσαντο ἑνακίδος
Κροτὸς ἐπ' ἀθανάτοισι μέγαν
δ' ἐλέλκεν Ὀλυμπον.
 Lib. III. 1, *ext.* 4. *ἡμνητίαν.*
 — III. 1, *ext.* 7.
Ὅς σοφίᾳ πάντων πρῶτος
τύτῃ τρίποδ' ἂν δᾷ.
 — III. 6, 3. *τῶν φιλήντων.*
 — VIII. 7, *ext.* 2. *σοφόν.*
ibid. *φιλόσοφον.*
 — VIII. 7, *ext.* 9. *Παναθηναϊκή.*
 — VIII. 7, *ext.* 10. *λογικῶν.*
 — VIII. 10, *ext.* 1. *ἡ ὑπόκρισις.*
 — VIII. 13, *ext.* 7. *περίπλους.*
 Epitome de Nom. Rat. *λογικῶν.*
ibid. - - - *σπέρμα.*

INDEX AUCTORUM IN NOTIS VEL EMENDATORUM VEL ILLUSTRATORUM.

- Ampelius pag. 253. col. 1.
Cicero Orat. 34. pag. 2. col. 1.
— in Verrem III. 37. pag. 128.
col. 2.
— de Offic. III. 10. pag. 278.
col. 1.
Curtius III. 11, 11. pag. 140.
col. 1.
Dionys. Halic. III. 39. pag. 604.
col. 2.
Istant. II. 16, 16. pag. 14. col. 2.
Mela II. 2, 104. pag. 430. col. 1.
— II. 7, 64. pag. 254. col. 2.
Nepos VIII. 1, 4. pag. 309. col.
1. et pag. 527. col. 2.
— XXV. 3, 3. pag. 438. col. 2.
— XXV. 21, 6. pag. 352.
col. 2.
Plaut. Mil. Glor. III. 1, 186. pag.
556. col. 1.
Plin. Hist. Nat. XXXIII. 51. pag.
242. col. 2.
Sallust. Iugurth. 106. pag. 229.
col. 1.
Scholiast. Persii ad Sat. I. 71.
pag. 253. col. 1.
Silius Ital. XIII. 332. pag. 343.
col. 2.
Terent. Heaut. V. 5, 18. pag.
54. col. 2.
Vellei. Pat. II. 6, 4. pag. 597.
col. 2.
— II. 27. pag. 239. col. 1. 2.
pag. 420. col. 1. 2.
Ulpian. Dig. III. 1. de Postul.
§. 5. pag. 512. col. 1.
Vopiscus vit. Aurelian. 13. pag.
253. col. 2.

INDEX SCRIPTORUM

IN MARGINE CITATORUM.

Acron
 Aelianus
 Aeschines
 Ambrosius
 Ammianus Marcellinus
 Ampellus
 Appianus
 Apuleius
 Aristophanes
 Aristoteles
 Arnobius
 Arrianus
 Ausonius
 Asconius Pedianus
 Athenaeus
 Augustinus
 Aurelius Victor
 Boethius
 Caesar
 Cassiodorus
 Censorinus
 Cicero
 Claudianus
 Clemens Alexandrinus
 Columella
 Curtius
 Demosthenes
 Dio Cassius
 Diodorus Siculus
 Diogenes Laertius
 Diogenianus
 Dionysius Halicarnassensis
 Donatus
 Eusebius
 Eutropius
 Festus
 Florus
 Frontinus
 Gellius
 Herodotus
 Hesychius

Hieronymus
 Hirtius
 Homerus
 Horatius
 Hyginus
 Ioannes Sarisberienensis
 Iornandes
 Iosephus
 Isocrates
 Iulianus
 Iustinianus
 Iustinus
 Iuvenalis
 Lactantius
 Libanius
 Livius
 Lucanus
 Lucianus
 Macrobius
 Mamertinus iunior
 Manilius
 Martialis
 Mela
 Messalla Corvinus
 Minucius Felix
 Nazarius
 Nepos
 Nonius Marcellus
 Obsequens
 Orosius
 Ovidius
 Pacatus
 Palaephatus
 Paullus Ict.
 Pausanias
 Perflus
 Phalaris
 Philostratus
 Plato
 Plinius maior
 Plinius minor

Plutarchus

INDEX SCRIPTORUM IN MARGINE ETC.

Plutarchus
Polyaenus
Polybius
Porphyrio
Priscianus
Propertius
Prudentius
Quintilianus
Sallustius
Salvianus
Scholiastes Euripidis
Seneca
Servius
Sextus Rufus
Silius Italicus
Simonides
Simplicius
Solinus
Sophocles
Statius
Stephanus Byzant.

Strobaeus
Strabo
Suetonius
Suidas
Sulla
Symmachus
Tacitus
Tertullianus
Theodoretus
Thucydides
Timefias
Ulpianus
Valerius Maximus
Varro
Velleius Paterculus
P. Victor
Virgilius
Vitruvius
Zonaras
Zosimus.

Addenda et Emendanda in margine.

- Pag. 36. pro 526 lege 536.
 — 133. — 646 — 446.
 — 141. — 660 — 602.
 — 156. exempl. 12 adde *Frontin. III. 5, 16. Strabo XIII.*
 — 202. — 8 adde *Front. III. 5, 13. Suidas in Leonidas.*
 — 259. pro 669 lege 569.
 — 352. exempl. 2. adde *Vellei. II. 68.*
 — 360. pro 583 lege 683.
 — 427. — 635 — 675.
 — 515. — 547 — 647.
 — 516. — 559 — 659.
 — 518. — 686 — 585.
 — — lin. 4. adde *Varro de Re Rust. I. 2.*
 — 551. exempl. 2. lege *Archia XI.*
 — 571. — 3. — *Cic. Tuscul. V. 7.*
 — 575. — 1. — *Lucan. II. 175.*
 — 583. ex. 3. adde *Valer. Max. II. 5, 2.*
 — 588. ex. 1. lege *Cic. Offic. III. 18.*

In textu.

- Pag. 36. lin. 3 pro *Domitio* lege *Domitii*.
 — 157 — 3 — *Eleam* — *Eleam*.
 — 331. ex. 4 lin. 3. pro puncto post *descendit* pone comma.
 — 352. ex. 2. post *sors* dele comma.
 — 386. ex. 2. lin. 15. pro (*rimens*) lege [*rimens*].
 — 399. ex. 2. lin. 9. pro *Viriatum* lege *Viriatum*.
 — 427. ex. 5. lin. 8. ante *sepeliret* insere numerum 12.
 — 449. lin. ult. pro 24 lege 42.
 — 518. ex. 3. lin. 6. pro *Pompilio* lege *Papilio*.
 — 560. lin. 1. pro *exsultavit*. *Quod* lege *exsultavit, quod*.
 — 611. lin. 4. pro *filio* lege *filio*.

In notis.

- Pag. 6. col. 2. not. 21. pro *Tacis. III. 58.* lege *Tacht. III. 71.*
 — 32. col. 2. not. 34. adde: *Paullo post eorum facile abesse posse patet*
Oudend. ad Frontin. II. 5, 11.
 — 39. col. 2. lin. 1. post *incidit* adde *II. 6, 13.*
 — 44. col. 2. lin. 14. post *potest* adde *VII. 6, 6. divina mensio filii.*
 — 53. col. 1. not. 40. adde: *Perizonius.*
 — 71. col. 1. not. 70. lin. 9. pro *ingenere* lege *invenere.*
 — 97. col. 2. not. 36. lin. 9. pro *cap. 3. 34.* lege *cap. 3. 4.*
 — 114. col. 1. not. 11. lin. 9. adde: *Plura loca dabit Oudend. ad Front.*
III. 1, 31.
 — 119. col. 2. not. 38. lin. 4. pro *pater* lege *patruus.*
 — 120. col. 1. not. 39. post *interpretes* adde: *Falso. Nam Aemilianus*
intelligendus est, vid. Vellei. II. 5, 3. ibique Rubruken.
 — 123. col. 2. lin. ult. pro *ducenao* lege *ducendo.*
 — 131. col. 2. lin. 21. pro *notis* lege *nodis.*
 — 142. col. 2. not. 28. lin. 3. pro *Sulla* lege *Mario.*

- Pag. 151. col. 2. lin. 3. pro *I. 8. 3.* lege *II. 8. 3.*
- 154. col. 1. not. 19. lin. 5. post *coniecerat* addde comma.
- 157. ad verba *inter Elaeam et Smyrnam* addde: „Scribe ex Frontino „*inter Elaeam et Myrinam*, longe enim hinc remota in Ionia „est Smyrna. Finitimae sunt Myrina et Elaea, Aeolidis utra- „que. Adi Strabonem (qui tamen ad Leucas oppidulum inter „Smyrnam et Phocaeam situm, in pugna occisum esse Crassum „procul a vero narrat lib. XIII. pag. 646. ed. Paris. ubi eum „quoque male vocat Consulem) Ptolemaeum, Melam, aliosque. „*Oudend. ad Frontin. III. 5, 16.*
- 161. col. 2. not. 53. lin. 6. pro *e* lege *z* cum linea superne.
- 167. col. 1. not. 81. lin. 2. post *ferro* addde: *Serv. ad Virg. Aen. VI. 760.*
- 187. col. 1. not. 11. lin. 4. pro *et* lege *five.*
- 202. col. 2. not. 60. lin. 2. post *Mff.* addde: „*melius non delendum esse* „patet ex Front. III. 5, 13. *Oudend.*
- 207. col. 1. not. 16. addde *VIII. 1, 3.*
- 229. col. 2. not. 61. lin. 1. pro *iunctosque* lege *cunctosque.*
- 236. col. 1. not. 13. addde: *ad quem locum Vellei consulendus omnino est Rubukenius, V. C.*
- 237. col. 2. not. 4. addde: *confer Oudend. ad Front.*
- 242. col. 2. not. 33. addde: *Cum Perizonia tamen facit Rubuken. V. C. ad Vellei. II. 49, 4. qui alligat quoque Miscell. Obs. VIII. p. 384.*
- 253. col. 1. lin. 6. pro *Prudent.* lege *Prudent.*
- 254. col. 2. lin. 2. pro *us apud* lege *us III. 2, ext. 5. et apud.*
- 261. col. 2. ad not. 11. addde: *Liv. XXIII. 6.*
- 282. col. 1. not. 3. lin. 7. pro *III. 4, 4.* lege *III. 4, 6.*
- 284. col. 2. not. 12. lin. 11. pro *fenetatoribus* lege *feneratoribus.*
- 297. col. 2. not. 38. lin. 6. post *Pompeius* addde: *vid. quoque Vellei. II. 53, 3.*
- 299. col. 2. ad not. 44. addde: „Mox *Oudend. ad Front. III. 6, 3.* legit *capital*, nam absolute *capital*, cum adiuncto *capitale*, dixerunt. „
- 313. col. 2. lin. 11. post vocem *Persei* addde: „*Persuasu* perversa pronuntiatione mutatum est in *pervasu*, multi enim *schw* vel *sw* pronuntiare nequeunt, sed eius loco *va* pronuntiant. e. g. pro *suadeo* dicunt *vadeo*; pro *schwimmen* (natare) pronuntiant *viimmen* etc. quod vitium praecipue parvulis proprium est, et nisi mature corrigitur, per omnem vitam homini adhaeret. Novi magni nominis virum, qui hoc pronuntiationis vitio laborabat, cuius vero nomen, ne illius manes violasse videat, lubens reticeo. „
- 327. col. 2. ad not. 56. addde *VI. 3, 9.*
- 343. col. 2. not. 14. lin. 3. post *Mog.* addde *i. s.*
- 345. col. 1. not. 22. addde: *Torrentii coniecturam egregiam indicat Oudend. ad Front. III. 5, 14.*
- 351. col. 2. lin. 4. post *Ser* addde *us.*
- 352. col. 2. not. 7. lin. 5. post *fortem* dele comma.
- 379. col. 2. not. 13. lin. 15. pro *regunt* lege *regum.*
- 381. col. 1. not. 21. lin. 8. pro *noxia* lege *noxio.*
- 382. col. 2. not. 29. lin. 9. pro *Pomepium* lege *Pompeium.*
- 386. col. 1. not. 47. addde: „*Legendum Syracusis Gell. III. 7. Cte. Div. I. 20. Front. I. 11, 18. Oudend.*
- 388. col. 2. not. 7. addde: *Sueton. Iul. 77.*

- Pag. 401. col. 1. not. 14. adde *X. 2, 1.*
ibid. col. 2. not. 19. lin. 8. post *celebrari* dele comma.
- 413. col. 1. not. 3. lin. 11. pro *cpatam* lege *3 patam.*
 - 418. col. 2. lin. 14. pro *incontinentia* lege *impatiensia.*
 - 435. col. 2. not. 60. lin. 4. pro *unus* lege *unius.*
 - 459. ad not. 20. adde: *Front. III. 7, 36. Statilium appellat; sed*
Marsum, non Nolanum Aurel. Viñ. cap. 43. Liv. vero XXIII. 19,
de Marcello loquitur. vid. Plutarch. in Fab. Oudendorp. ad
Front. l. c.
 - 493. col. 1. not. 9. lin. 4. pro *Q. Claudium Nepotem* lege *Q. Macl-*
lum Nepotem.
 - 498. col. 2. not. 6. pro *Q. Sulpitius* lege *C. Sulpitius.*
 - 510. col. 2. not. 13. adde *VI. 3, init.*
 - 566. col. 1. not. 14. adde *II. 7, 2.*
 - 568. col. 1. lin. 12. pro *angustiore* lege *angustiores.*
 - 574. col. 2. not. 11. adde *VIII. 7, ext. 16.*
 - 577. col. 1. lin. 3. post *infigi* adde *VIII. 3, ext. 3.*
ibid. exempl. 2. ad verba textus in flumine Vergello adde in notis
male codex Reg. Gallo Front. I. 5, 20. ibique Oudend.
 - 615. col. 2. lin. 8. pro *res* lege *vires.*

